Sbírka nálezů a usnesení
Ústavního soudu České republiky

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY

SBÍRKA
NÁLEZŮ A USNESENÍ

Svazek 100 / ročník 2020 – III. díl

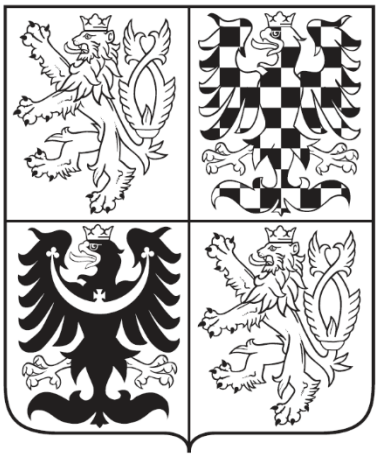

ÚSTAVNÍ
SOUD

Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu
Svazek 100, ročník 2020 – III. díl

Vydal:
Ústavní soud
Joštova 8
660 83 Brno

Brno 2022
Vydání první

© Ústavní soud České republiky

ISBN 978-80-87687-36-9

ČASTO POUŽÍVANÉ ZKRATKY

Ústava
Ústava České republiky (ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., ve znění pozdějších ústavních zákonů)

Listina
Listina základních práv a svobod (usnesení předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb., ve znění ústavního zákona č. 162/1998 Sb.)

Úmluva
Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), ve znění pozdějších protokolů

o. s. ř.
zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

s. ř. s.
zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů

tr. zák.
zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

tr. zákoník
zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

tr. ř., tr. řád
zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů

ESLP
Evropský soud pro lidská práva

Sbírka rozhodnutí
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu

SbNU
Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu citovaná podle elektronické databáze rozhodnutí Ústavního soudu (http://nalus.usoud.cz), např.: N 172/42 SbNU 519 = Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 42, nález č. 172, str. 519

OBSAH

Č. 82
Stanovení odměny advokáta coby opatrovníka pro osoby neznámého pobytu
(sp. zn. II. ÚS 1086/19 ze dne 11. května 2020) 12

Č. 83
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob
(sp. zn. II. ÚS 3882/19 ze dne 11. května 2020) 17

Č. 84
Termíny a mechanismus valorizace důchodů
(sp. zn. Pl. ÚS 47/18 ze dne 12. května 2020; 286/2020 Sb.) 22

Č. 85
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní
(sp. zn. I. ÚS 2613/16 ze dne 12. května 2020) 41

Č. 86
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní
(sp. zn. I. ÚS 143/17 ze dne 12. května 2020) 46

Č. 87
Zámek Opočno – rozhodnutí v obnoveném řízení (dokazování rasové perzekuce)
(sp. zn. III. ÚS 1283/17 ze dne 12. května 2020) 51

Č. 88
Svévolný postup orgánu činného v trestním řízení – předání peněz zajištěných v rámci trestního řízení do zahraničí
(sp. zn. IV. ÚS 1355/18 ze dne 12. května 2020) 63

Č. 89
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob
(sp. zn. I. ÚS 392/19 ze dne 12. května 2020) 82

Č. 90
Omezení územního plánu obce Lednice dohodou dle § 133 odst. 3 ve spojení s § 136 odst. 6 správního řádu
(sp. zn. III. ÚS 709/19 ze dne 12. května 2020) 87

Č. 91
Překročení pravomocí odvolacím soudem v trestním řízení – nepřípustný zásah do nezávislého rozhodování nalézacího soudu
(sp. zn. IV. ÚS 1327/19 ze dne 12. května 2020) 102

Č. 92
Nepřiměřený zásah do vlastnického práva rozhodnutím o odstranění části stavby
(sp. zn. I. ÚS 1956/19 ze dne 12. května 2020) 110

Č. 93
Nesprávné poučení odvolacího soudu o (ne)přípustnosti dovolání
(sp. zn. II. ÚS 3659/19 ze dne 12. května 2020) 120
Č. 94
Právo na zákonného soudce v případě změny složení senátu v trestním řízení
(sp. zn. I. ÚS 3693/19 ze dne 12. května 2020) 124
Č. 95
Náležité odůvodnění soudního rozhodnutí – způsobilost adhezního výroku porušit základní subjektivní práva účastníků řízení
(sp. zn. IV. ÚS 3754/19 ze dne 12. května 2020) 130
Č. 96
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní
(sp. zn. III. ÚS 3872/19 ze dne 12. května 2020) 134
Č. 97
Lhůta k podání stížnosti proti usnesení o vykonání podmíněně uloženého trestu odnětí svobody dle § 83 odst. 1 trestního zákoníku
(sp. zn. I. ÚS 445/20 ze dne 12. května 2020) 139
Č. 98
Projednání stížnosti proti rozhodnutí o vzetí do vazby bez zbytečných průtahů za současné povinnosti respektování práva obviněného na přístup k soudu a na odůvodnění této stížnosti
(sp. zn. IV. ÚS 905/20 ze dne 12. května 2020) 144
Č. 99
Náhrada škody na zdraví způsobené úrazem na neošetřeném chodníku
(sp. zn. II. ÚS 4100/19 ze dne 14. května 2020) 149
Č. 100
Účelnost nákladů na právní zastoupení statutárního města advokátem
(sp. zn. I. ÚS 3812/19 ze dne 19. května 2020) 159
Č. 101
Právo na soudní ochranu a zákaz nelidského zacházení při přemístění cizince dle nařízení Dublin III
(sp. zn. III. ÚS 3997/19 ze dne 19. května 2020) 163
Č. 102
Vrácení soudního poplatku a právo na soudní ochranu
(sp. zn. III. ÚS 124/20 ze dne 19. května 2020) 185
Č. 103
Promítnutí náhrady poskytnuté dle mezivládních dohod do aplikace blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích
(sp. zn. II. ÚS 1307/19 ze dne 20. května 2020) 194
Č. 104
Spodní hranice majetkové škody v trestním zákoníku (škoda nikoli nepatrná)
(sp. zn. Pl. ÚS 46/18 ze dne 26. května 2020; 312/2020 Sb.) 207
Č. 105
Eurokonformní interpretace § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu v řízení o výkonu rozhodnutí vydaných v jiném členském státě (výkon rozhodnutí o navrácení dítěte

dle Haagské úmluvy)
(sp. zn. I. ÚS 387/20 ze dne 26. května 2020) 221
Č. 106
Podání blanketní stížnosti v trestním řízení a její doplnění
(sp. zn. II. ÚS 816/20 ze dne 28. května 2020) 243
Č. 107
Ústavně konformní výklad § 111 insolvenčního zákona (zanedbatelnost zmenšení majetku dlužníka)
(sp. zn. I. ÚS 1575/16 ze dne 1. června 2020) 248
Č. 108
Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu o úpravě výchovných poměrů nezletilých
(sp. zn. I. ÚS 3784/19 ze dne 1. června 2020) 257
Č. 109
Lhůta pro uplatnění restitučního nároku církve na vydání pozemku
(sp. zn. II. ÚS 3845/19 ze dne 1. června 2020) 263
Č. 110
Porušení práva na obhajobu v řízení o stížnosti proti zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody
(sp. zn. II. ÚS 464/20 ze dne 1. června 2020) 271
Č. 111
Omezení dispozičních oprávnění dlužníka po pravomocném rozhodnutí o povolení řešení jeho úpadku reorganizací
(sp. zn. I. ÚS 1379/19 ze dne 2. června 2020) 276
Č. 112
Právo na zákonného soudce a otázka věcné příslušnosti
(sp. zn. III. ÚS 2279/19 ze dne 2. června 2020) 282
Č. 113
Lhůta k podání stížnosti proti usnesení v trestním řízení
(sp. zn. III. ÚS 2511/19 ze dne 2. června 2020) 288
Č. 114
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob
(sp. zn. III. ÚS 3378/19 ze dne 2. června 2020) 294
Č. 115
Právo na soudní ochranu a požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí
(sp. zn. III. ÚS 3411/19 ze dne 2. června 2020) 299
Č. 116
Povaha lhůty pro zaplacení soudního poplatku
(sp. zn. IV. ÚS 322/20 ze dne 2. června 2020) 306
Č. 117
Posouzení změny poměrů ve smyslu § 923 odst. 1 občanského zákoníku
(sp. zn. IV. ÚS 797/20 ze dne 2. června 2020) 311
Č. 118
Právo na přístup k soudu a zaplacení soudního poplatku
(sp. zn. III. ÚS 1136/20 ze dne 2. června 2020) 320

Č. 119
Přehodnocení důkazu svědeckou výpovědí provedeného soudem prvního stupně bez jeho zopakování soudem odvolacím; odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro nepřípustnost
(sp. zn. II. ÚS 2310/19 ze dne 3. června 2020) 324
Č. 120
Extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry soudu v trestním řízení
(sp. zn. IV. ÚS 362/19 ze dne 4. června 2020) 333
Č. 121
Odepření přístupu k soudu neprojednáním odvolání proti nákladovému výroku
(sp. zn. I. ÚS 904/19 ze dne 9. června 2020) 340
Č. 122
Vypořádání spoluvlastnictví a náhrada nákladů řízení
(sp. zn. III. ÚS 186/20 ze dne 10. června 2020) 344
Č. 123
Posouzení dobré víry v případě přechodu privatizovaného majetku
(sp. zn. III. ÚS 2707/18 ze dne 15. června 2020) 350
Č. 124
Promlčení a zánik odpovědnosti za přestupek II
(sp. zn. Pl. ÚS 4/20 ze dne 16. června 2020; 325/2020 Sb.) 371
Č. 125
Právo na spravedlivý proces a výkon práv v souladu s dobrými mravy
(sp. zn. III. ÚS 2552/18 ze dne 16. června 2020) 378
Č. 126
Porušení práva na soudní ochranu v důsledku nedostatků ve vedení spisové dokumentace orgánů finanční správy
(sp. zn. IV. ÚS 4141/18 ze dne 16. června 2020) 390
Č. 127
Posouzení přípustnosti dovolání Nejvyšším soudem
(sp. zn. IV. ÚS 481/19 ze dne 16. června 2020) 397
Č. 128
Odměna advokáta za společné úkony při zastupování více osob v trestním řízení
(sp. zn. I. ÚS 146/20 ze dne 16. června 2020) 405
Č. 129
Porušení práva na přístup k soudu dovolacím soudem (zákaz přepjatého formalismu)
(sp. zn. IV. ÚS 410/20 ze dne 16. června 2020) 410
Č. 130
Majetkové vyrovnání s církvemi a zásada *in favorem restitutionis*
(sp. zn. III. ÚS 4121/18 ze dne 22. června 2020) 417
Č. 131
Obnovené řízení po rozsudcích Evropského soudu pro lidská práva ve věci Colloredo-Mannsfeld proti České republice a ve věci Colloredo-Mansfeldová proti České republice
(sp. zn. Pl. ÚS 25/17 ze dne 23. června 2020) 426
Č. 132
Posouzení okamžiku přechodu vlastnického práva k nemovitostem na stát
(sp. zn. IV. ÚS 2056/18 ze dne 23. června 2020) 453

Č. 133
Právo na odpověď a právo na dodatečné sdělení podle tiskového zákona
(sp. zn. IV. ÚS 2257/18 ze dne 23. června 2020) 464
Č. 134
Výluka na volbu zmocněnce k vykonávání úkonů za právnickou osobu v trestním řízení
(sp. zn. I. ÚS 2638/19 ze dne 23. června 2020) 479
Č. 135
Posouzení účelnosti nákladů vynaložených na právní zastoupení organizační složky státu (Státního pozemkového úřadu) advokátem
(sp. zn. II. ÚS 3790/19 ze dne 23. června 2020) 484
Č. 136
Rozhodování o nákladech řízení podle § 146 odst. 2 věty druhé občanského soudního řádu – posuzování důvodnosti zahájení incidenčního sporu insolvenčním správcem
(sp. zn. II. ÚS 645/20 ze dne 23. června 2020) 499
Č. 137
Nesprávné poučení odvolacího soudu o přípustnosti dovolání
(sp. zn. II. ÚS 2404/19 ze dne 24. června 2020) 508
Č. 138
Omezení dispozičního práva žalobce aneb zpětvzetí návrhu podle § 96 odst. 6 občanského soudního řádu
(sp. zn. Pl. ÚS 40/18 ze dne 30. června 2020; 327/2020 Sb.) 512
Č. 139
Otázka pravomoci k rozhodování o nároku na náhradu újmy za nezákonné rozhodnutí ve věcech služebního poměru
(sp. zn. Pl. ÚS 1/19 ze dne 30. června 2020) 523
Č. 140
Rozhodování o nákladech řízení ve světle práva na spravedlivý proces (použití moderačního oprávnění dle § 150 občanského soudního řádu)
(sp. zn. II. ÚS 648/18 ze dne 30. června 2020) 536
Č. 141
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní
(sp. zn. II. ÚS 3957/19 ze dne 30. června 2020) 546
Č. 142
Rozhodování o nákladech řízení při zastavení řízení pro zpětvzetí návrhu – výklad § 146 odst. 2 věty druhé občanského soudního řádu
(sp. zn. IV. ÚS 682/20 ze dne 30. června 2020) 552
Č. 143
Náhrada nákladů řízení a právo na efektivní soudní ochranu
(sp. zn. III. ÚS 901/20 ze dne 30. června 2020) 560
Usn. č. 10
Nouzový stav v době pandemie koronaviru (zákaz vycestování z České republiky)
(sp. zn. Pl. ÚS 10/20 ze dne 5. května 2020) 565
Usn. č. 11
Nouzový stav v době pandemie koronaviru (zákaz vycestování z České republiky,

zpochybnění pravomoci Ministerstva zdravotnictví)
(sp. zn. Pl. ÚS 13/20 ze dne 5. května 2020) 576

Usn. č. 12
Otázka aplikovatelnosti čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod na správní řízení o vydání cestovního pasu
(sp. zn. I. ÚS 1665/19 ze dne 26. května 2020) 587

Usn. č. 13
Námitka podjatosti a nezákonnosti soudce vznesená právním zástupcem účastníka občanského soudního řízení
(sp. zn. I. ÚS 3357/19 ze dne 9. června 2020) 590

Usn. č. 14
Posuzování nároků na náhradu škody na zdraví
(sp. zn. II. ÚS 3025/19 ze dne 23. června 2020) 599

I. Nálezy

Č. 82
Stanovení odměny advokáta coby opatrovníka pro osoby neznámého pobytu
(sp. zn. II. ÚS 1086/19 ze dne 11. května 2020)

Určením odměny advokáta vykonávajícího opatrovnictví osoby neznámého pobytu s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti v návaznosti na stěžovatelovo základní právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele JUDr. Martina Šmerdy, advokáta, se sídlem Vránova 756/39, Brno-Řečkovice, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 14. 12. 2018 č. j. 47 Co 243/2018-67 a usnesení Městského soudu v Brně ze dne 1. 11. 2018 č. j. 41 C 96/2011-60, ve znění opravného usnesení Městského soudu v Brně ze dne 8. 11. 2018 č. j. 41 C 96/2011-63, za účasti Krajského soudu v Brně a Městského soudu v Brně jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 14. 12. 2018 č. j. 47 Co 243/2018-67 a usnesením Městského soudu v Brně ze dne 1. 11. 2018 č. j. 41 C 96/2011-60, ve znění opravného usnesení Městského soudu v Brně ze dne 8. 11. 2018 č. j. 41 C 96/2011-63, byl porušen princip rovnosti ve spojení s právem stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

III. Řízení o návrhu na zrušení části § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „jehož pobyt není znám," se zastavuje.

IV. Návrh na zrušení zbylé části § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, se odmítá.

Odůvodnění

1. Ústavnímu soudu byl doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"). Stěžovatel brojí proti v záhlaví citovaným usnesením Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud") a Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud"), neboť má za to, že jimi bylo porušeno jeho právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina").

Současně stěžovatel navrhl zrušení celého § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „advokátní tarif“).

I. Rekapitulace skutkového stavu a napadených rozhodnutí

2. Stěžovatel byl usnesením městského soudu ze dne 4. 2. 2013 č. j. 41 C 96/2011-31 ustanoven podle § 29 odst. 3 občanského soudního řádu opatrovníkem žalované T. R., neboť místo jejího pobytu se v rozhodné době nepodařilo zjistit. Při nahlížení do spisu stěžovatel zjistil, že řízení bylo skončeno a ještě předtím došlo i ke skončení stěžovatelovy funkce opatrovníka, neboť soudu se povedlo zjistit pobyt žalované (o těchto skutečnostech nebyl stěžovatel soudem informován). V reakci na tyto skutečnosti stěžovatel požádal městský soud o vydání rozhodnutí o odměně a náhradě hotových výdajů. V žádosti stěžovatel uvedl, že tarifní hodnota sporu byla 6 709,98 EUR (při kurzu z 1. 10. 2018 se jednalo v přepočtu o 172 883 Kč). Sazba odměny za jeden úkon právní služby tudíž činila 6 416 Kč, resp. po snížení podle § 12a odst. 2 advokátního tarifu 5 000 Kč. Požadoval proto, aby mu soud přiznal odměnu a náhradu hotových výdajů v celkové výši 19 239 Kč. Tato částka měla být tvořena a) odměnou za tři úkony právní služby à 5 000 Kč, celkem 15 000 Kč; b) režijním paušálem za tři úkony právní služby à 300 Kč, celkem 900 Kč; c) částkou odpovídající dani z přidané hodnoty.

3. Městský soud rozhodl ústavní stížností napadeným usnesením (ve znění opravného usnesení ze dne 8. 11. 2018) tak, že stěžovateli přiznal na odměně za výkon funkce opatrovníka a náhradě hotových výdajů celkem 2 541 Kč. Tato částka byla tvořena a) odměnou za tři úkony právní služby à 400 Kč, celkem 1 200 Kč; b) režijním paušálem za tři úkony právní služby à 300 Kč, celkem 900 Kč; c) částkou odpovídající dani z přidané hodnoty ve výši 441 Kč.

4. Krajský soud rozhodl ústavní stížností napadeným usnesením tak, že usnesení městského soudu potvrdil (výrok I) a žádnému z účastníků řízení nepřiznal náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok II). V odůvodnění poukázal krajský soud mj. na to, že soud prvního stupně postupoval správně, když vypočetl výši odměny stěžovatele jakožto opatrovníka osoby neznámého pobytu podle § 9 odst. 5, § 7 a § 12a odst. 1 advokátního tarifu a určil, že stěžovateli náleží za jeden úkon právní služby odměna ve výši 400 Kč.

II. Obsah ústavní stížnosti

5. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti především rozporuje závěr obecných soudů, že v nyní posuzované věci měla být jeho odměna vypočtena mj. podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Pakliže obecné soudy při výpočtu stěžovatelovy odměny za výkon funkce opatrovníka aplikovaly § 9 odst. 5 advokátního tarifu, jedná se o zjevnou a extrémně špatnou interpretaci a nezákonnou aplikaci příslušných ustanovení advokátního tarifu obecnými soudy.

6. Alternativně namítá, že již samotné ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu je v rozporu s ústavním pořádkem České republiky. V této souvislosti poukazuje na to, že advokát, jenž byl ustanoven opatrovníkem, nemůže bez zákonného důvodu odmítnout poskytnutí těchto právních služeb, a je tedy nucen přijmout práci, za kterou je bez rozumného důvodu odměňován výrazně nižší částkou než např. advokát, jenž stejnou práci vykonává jako soudem ustanovený zástupce účastníka. Stěžovatel proto navrhuje, aby Ústavní soud zrušil § 9 odst. 5 advokátního tarifu v plném rozsahu a následně zrušil napadená rozhodnutí krajského soudu a městského soudu.

III. Vyjádření účastníků řízení

7. Městský soud prostřednictvím předsedy senátu Mgr. Milana Jakubíčka uvedl, že byť si je vědom jisté diskrepance v oblasti odměňování advokátů působících v roli ustanoveného opatrovníka a ustanoveného zástupce, toto rozlišování považuje za odůvodněné. Nicméně městský soud si je vědom skutečnosti, že Ústavní soud o této věci již rozhodl nálezem sp. zn.

Pl. ÚS 4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) a § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám," zrušil.

8. Krajský soud prostřednictvím předsedy senátu JUDr. Jiřího Vávry uvedl, že s totožnými námitkami stěžovatele se vypořádal v ústavní stížností napadeném usnesení, pročež na jeho odůvodnění odkazuje.

9. Vzhledem k obsahu vyjádření účastníků řízení nepovažoval Ústavní soud za účelné zasílat je k replice stěžovateli.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Dříve, než Ústavní soud přistoupil k meritornímu přezkumu napadených rozhodnutí, posuzoval splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Jelikož je stěžovatel advokátem, Ústavní soud u něj netrval na tom, aby se nechal zastoupit dalším advokátem dle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva. Ústavní stížnost je proto přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

11. Dále Ústavní soud konstatuje, že stěžovatel byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, pročež byl oprávněn podat proti nim ústavní stížnost [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

12. Stěžovatel byl rovněž oprávněn podat návrh na zrušení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám,", neboť v tomto rozsahu bylo citované ustanovení advokátního tarifu aplikováno při rozhodování v jeho věci [§ 64 odst. 2 písm. d) zákona o Ústavním soudu]. V této části nicméně Ústavní soud přistoupil k zastavení řízení podle § 67 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť Ústavní soud zrušil příslušnou část § 9 odst. 5 advokátního tarifu shora citovaným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19.

13. Ústavní soud nicméně konstatuje, že stěžovatel nebyl oprávněn k podání návrhu na zrušení zbylé části (resp. zbylých hypotéz) § 9 odst. 5 advokátního tarifu, neboť ta nebyla v jeho věci aplikována (viz nález sp. zn. Pl. ÚS 4/19, citován výše, body 15 až 17). Stěžovatelův návrh proto musí být v příslušném rozsahu odmítnut jako návrh podaný zjevně neoprávněnou osobou podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu.

14. Nakonec Ústavní soud uvádí, že rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soustavy soudů, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem.

17. Jak již bylo naznačeno výše, posouzení stěžovatelovy ústavní stížnosti se odvíjí od nedávné nálezové judikatury Ústavního soudu, v níž se opakovaně zabýval významem opatrovníka při zastupování účastníka v soudním řízení a ústavní konformitou ustanovení stanovujících značně rozdílnou výši odměny pro advokáty vystupující ve funkci opatrovníka a ve funkci zástupce. Ústavní soud v této judikatuře dovodil, že zákonodárcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky v § 9 odst. 5 advokátního tarifu vyjmenovaných skupin osob byla v rozporu se zásadou rovnosti, vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 občanského soudního řádu. Dovodil, že z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP") vyplývá, že stát

advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem, příp. dokonce bez nároku na odměnu, nemusí být nutně rozporná se základními právy a ústavními principy garantovanými Listinou nebo Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 14/17 ze dne 14. 8. 2018 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 13/14 ze dne 15. 9. 2015 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.); rozsudek ESLP ve věci *Van der Mussele proti Belgii* ze dne 23. 11. 1983 č. 8919/80; rozsudek ESLP ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* ze dne 18. 10. 2011 č. 31950/06]. Na druhou stranu ale rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na libovolných kritériích; naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných nebo dokonce stejných situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria nicméně v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu podle Ústavního soudu vycházelo z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování tam vyjmenovaných skupin účastníků řízení opatrovníkem. To ve svém důsledku vedlo k tomu, že advokát odměňovaný na základě zákonodárcem zvoleného zjednodušujícího kritéria byl v horším postavení oproti advokátovi, který činnost opatrovníka podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu – spojenou s nevyhovujícím způsobem odměňování – nevykonával nebo ji vykonával v menším rozsahu.

18. Ústavní soud z výše uvedených důvodů postupně přistupoval k rušení jednotlivých částí hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 22/19 ze dne 14. 1. 2020 (N 3/98 SbNU 22; 28/2020 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 23/19 ze dne 28. 1. 2020 (N 15/98 SbNU 116; 43/2020 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb.)]. Nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 přistoupilo plénum Ústavního soudu ke zrušení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám,“, tedy té části hypotézy dotčeného ustanovení zákona, která byla rozhodná pro určení výše odměny stěžovatele v ústavní stížností napadených rozhodnutích obecných soudů.

19. Na základě řečeného Ústavní soud konstatuje, že také ve stěžovatelově věci byla porušena ústavněprávní zásada rovnosti v návaznosti na základní právo získávat prostředky pro životní potřeby prací a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to ať již závislou činností jako zaměstnaný advokát, nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo podnikáním ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny. V souladu s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 má Ústavní soud rovněž za to, že stanovil-li zákonodárce odlišnou výši odměny pro advokáty jako opatrovníky ustanovené osobě neznámého pobytu, zasáhl tím kontextuálně také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu) a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří z rozličných důvodů nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní i co do kritérií přiměřenosti poskytnutí odměny za takovou činnost.

20. Ústavní soud navíc podotýká, že téměř identickou věc posuzoval pouze nedávno. V plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 a na něj navazujícím senátním nálezu sp. zn. III. ÚS 395/19 ze dne 19. 11. 2019 (N 192/97 SbNU 83) byla rovněž posuzována situace, kdy byla stěžovateli (advokátovi) přiznána odměna za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem osobě neznámého pobytu podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Plenárním nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 byla příslušná část hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu zrušena a v návaznosti na to bylo senátním nálezem sp. zn. III. ÚS 395/19 z důvodu rozporu s čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny zrušeno i usnesení obecného soudu se srovnatelným obsahem jako nyní napadená rozhodnutí

městského soudu a krajského soudu. S ohledem na podobnost nyní posuzované věci Ústavní soud neshledal důvod k tomu, aby se odchýlil od tam vyslovených závěrů; naopak v podrobnostech odkazuje na závěry uvedené v těchto nálezech a konstatuje, že napadená rozhodnutí krajského soudu a městského soudu představují nepřijatelný zásah do základních práv stěžovatele zaručených čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny.

21. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a zrušil napadená usnesení krajského soudu a městského soudu podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

22. Ústavní soud dále rekapituluje, že rozhodl o zastavení řízení o stěžovatelově návrhu na zrušení části § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám," podle § 67 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť příslušné ustanovení bylo v mezidobí zrušeno výše citovaným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19.

23. Ve vztahu k návrhu stěžovatele na zrušení i zbylé části § 9 odst. 5 advokátního tarifu Ústavní soud konstatuje, že se jedná o návrh podaný zjevně neoprávněnou osobou, pročež musí být odmítnut podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu.

Č. 83
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob (sp. zn. II. ÚS 3882/19 ze dne 11. května 2020)

Určením odměny advokáta ustanoveného soudem opatrovníkem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti v návaznosti na stěžovatelovo základní právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Mgr. Michala Mitury, advokáta, se sídlem Místecká 329/258, Ostrava-Hrabová, proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 8. 10. 2019 č. j. 3 To 109/2019-3842 a usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 21. 8. 2018 č. j. 37 T 2/2014-3715, za účasti Vrchního soudu v Olomouci a Krajského soudu v Ostravě jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 8. 10. 2019 č. j. 3 To 109/2019-3842 a usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 21. 8. 2018 č. j. 37 T 2/2014-3715 byl porušen princip rovnosti ve spojení s právem stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto ruší.

III. Řízení o návrhu na zrušení části § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob," se zastavuje.

Odůvodnění

1. Ústavnímu soudu byl doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"). Stěžovatel brojí proti v záhlaví citovanému usnesení Vrchního soudu v Olomouci (dále jen „vrchní soud") a usnesení Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud"), neboť má za to, že jimi bylo porušeno jeho právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"); kromě toho stěžovatel namítá, že bylo porušeno i právo společnosti STRATRANS, s. r. o. v likvidaci, na právní pomoc dle čl. 37 odst. 2 Listiny. Současně stěžovatel navrhl zrušení § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších

předpisů, (dále jen „advokátní tarif“) ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“.

I. Rekapitulace skutkového stavu a napadených rozhodnutí

2. Stěžovatel byl usnesením Okresního soudu v Ostravě ze dne 24. 7. 2013 sp. zn. 0 Nt 7303/2013 podle § 34 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, (dále též jen „zákon o trestní odpovědnosti PO“) ustanoven opatrovníkem obchodní společnosti STRATRANS, s. r. o. v likvidaci. Uvedená společnost byla obžalována ze spáchání zvlášť závažného zločinu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 odst. 1 a 3 trestního zákoníku. Po pravomocném skončení řízení rozhodoval krajský soud o odměně a náhradě hotových výdajů stěžovatele.

3. Krajský soud rozhodl ústavní stížností napadeným usnesením tak, že stěžovatelovu odměnu vypočetl podle § 9 odst. 5 (stanovení tarifní hodnoty ve výši 1 000 Kč) ve spojení s § 7 bodem 2 (stanovení mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby ve výši 500 Kč) a § 12a odst. 1 advokátního tarifu (snížení mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby o 20 %, tj. na 400 Kč). Stěžovateli jakožto opatrovníkovi společnosti STRATRANS, s. r. o. v likvidaci, byla tudíž přiznána odměna a náhrada hotových výdajů v celkové výši 24 138,25 Kč. Tato částka se skládala z 1. jednoho úkonu spočívajícího v převzetí a přípravě obhajoby à 400 Kč; 2. sedmi úkonů spočívajících v účasti při vyšetřovacích úkonech à 400 Kč, celkem 2 800 Kč; 3. jednoho úkonu spočívajícího v prostudování spisu při skončení vyšetřování à 400 Kč; 4. jedenácti úkonů spočívajících v účasti na jednání před soudem à 400 Kč, celkem 4 400 Kč; 5. jednoho úkonu spočívajícího v sepsání stížnosti à 200 Kč; 6. režijního paušálu za jednadvacet úkonů právní pomoci à 300 Kč, celkem 6 300 Kč; 7. náhrady za promeškaný čas v celkové výši 2 000 Kč; 8. náhrady hotových výdajů ve výši 3 448,97 Kč; 9. částky 4 189,28 Kč, jež odpovídala dani z přidané hodnoty z příslušné částky. Krajský soud v odůvodnění mj. uvedl, že stěžovatelem tvrzené úkony právní pomoci sice odpovídají obsahu trestního spisu, nicméně výše stanovené odměny za jeden úkon činí správně 400 Kč, nikoli stěžovatelem požadovaných 1 000 Kč.

4. Stěžovatel podal proti rozhodnutí krajského soudu stížnost k vrchnímu soudu. Ten o ní rozhodl ústavní stížností napadeným usnesením tak, že usnesení krajského soudu zrušil a nově rozhodl, že stěžovateli se přiznává odměna a náhrada hotových výdajů v celkové výši 26 679,25 Kč. Tato částka se skládala z 1. jednoho úkonu spočívajícího v převzetí a přípravě obhajoby à 500 Kč; 2. sedmi úkonů spočívajících v účasti při vyšetřovacích úkonech à 500 Kč, celkem 3 500 Kč; 3. jednoho úkonu spočívajícího v prostudování spisu při skončení vyšetřování à 500 Kč; 4. jedenácti úkonů spočívajících v účasti na jednání před soudem à 500 Kč, celkem 5 500 Kč; 5. jednoho úkonu spočívajícího v sepsání stížnosti à 250 Kč; 6. režijního paušálu za jednadvacet úkonů právní pomoci à 300 Kč, celkem 6 300 Kč; 7. náhrady za promeškaný čas v celkové výši 2 050 Kč; 8. náhrady hotových výdajů ve výši 3 448,97 Kč; 9. částky 4 630,28 Kč, jež odpovídala dani z přidané hodnoty z příslušné částky. Vrchní soud v odůvodnění mimo jiné poznamenal, že výpočet odměny za jeden úkon právní služby, který provedl krajský soud, považuje za správný. Ztotožnil se s názorem krajského soudu, že základ odměny za jeden úkon právní pomoci má být v projednávané věci stanoven ve výši 500 Kč, nicméně neshledal podmínky pro krácení odměny stěžovatele za jeden úkon právní pomoci o 20 % podle § 12a odst. 1 advokátního tarifu. Napadené usnesení krajského soudu proto v příslušném rozsahu změnil.

II. Obsah ústavní stížnosti

5. Stěžovatel uznává, že obecné soudy postupovaly při určování výše jeho odměny a náhrady hotových výdajů v souladu s příslušnými ustanoveními podzákonného právního předpisu (advokátního tarifu), nicméně vzhledem k nosným důvodům nálezu sp. zn. Pl. ÚS

4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) je dle jeho názoru nutno dospět k závěru, že tato ustanovení jsou protiústavní. V této souvislosti připomíná, že citovaným nálezem byla sice zrušena část § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám,“, nikoli ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“, tj. nikoli v té části, jež byla aplikována ve stěžovatelově věci. Vzhledem k odůvodnění uvedeného nálezu je však zřejmé, že jeho nosné důvody se vztahují i na zbylé části hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu (viz bod 46 citovaného nálezu). Stěžovatel proto podotýká, že zákonodárce ústavně nekonformním způsobem rozlišoval při stanovování výše odměny za výkon funkce opatrovníka mezi ustanoveným zástupcem a ustanoveným opatrovníkem (viz bod 39 citovaného nálezu). Odměna za výkon funkce opatrovníka je právě kvůli § 9 odst. 5 advokátního tarifu citelně a zcela neodůvodněně nižší než odměna ustanoveného zástupce. Tato disproporce ve výši odměny nemůže být odůvodněna snahou o snížení veřejného dluhu státu (viz body 34 a 35 citovaného nálezu) ani tvrzením, že výkon funkce opatrovníka je jednodušší než výkon funkce zástupce (viz bod 36 citovaného nálezu). Takové rozlišování v odměňování je s to ohrozit nezávislost a nestrannost výkonu právní pomoci opatrovníkem (viz bod 38 citovaného nálezu).

6. Nad rámec toho stěžovatel poukazuje na skutečnost, že v trestním řízení vedeném proti právnické osobě může advokát vystupovat, resp. být ustanoven soudem mj. jako obhájce nebo opatrovník právnické osoby dle zákona o trestní odpovědnosti PO. Určení tarifní hodnoty pro obhájce vychází z výše trestní sazby (§ 10 odst. 2 a 3 advokátního tarifu) a pohybuje se v rozpětí od 5 000 do 50 000 Kč, kdežto tarifní hodnota pro opatrovníka činí 1 000 Kč, tedy pět- až padesátkrát míň. Výkon funkce opatrovníka přitom není v ničem jednodušší, spíš naopak. Jelikož napadená rozhodnutí byla vydána na základě protiústavního právního předpisu, došlo k porušení stěžovatelových práv dle čl. 26 odst. 3 Listiny.

III. Vyjádření účastníků řízení

7. Krajský soud prostřednictvím předsedkyně senátu Mgr. Alice Erleové uvedl, že napadené usnesení krajského soudu bylo vydáno v souladu s příslušnými právními předpisy a důvody postupu soudu jednoznačně vyplývají z odůvodnění rozhodnutí.

8. Vrchní soud prostřednictvím předsedy senátu JUDr. Václava Čapky uvedl, že věc nechává na posouzení Ústavního soudu. Připomněl pouze, že napadené usnesení vrchního soudu bylo vydáno v době před vyhlášením nálezu sp. zn. Pl. ÚS 23/19 ze dne 28. 1. 2020 (N 15/98 SbNU 116; 43/2020 Sb.), jímž byla zrušena část § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“.

9. Vzhledem k obsahu vyjádření účastníků řízení nepovažoval Ústavní soud za účelné zasílat je k replice stěžovateli.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Dříve, než Ústavní soud přistoupil k meritornímu přezkumu napadených rozhodnutí, posuzoval splnění procesních předpokladů řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Jelikož je stěžovatel advokátem, Ústavní soud u něj netrval na tom, aby se nechal zastoupit dalším advokátem dle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva. Ústavní stížnost je proto přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

11. Dále Ústavní soud konstatuje, že stěžovatel byl účastníkem řízení, v němž byla vydána napadená rozhodnutí, pročež byl oprávněn podat proti nim ústavní stížnost [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

12. Stěžovatel byl rovněž oprávněn podat návrh na zrušení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“, neboť v tomto rozsahu bylo citované ustanovení advokátního tarifu aplikováno při rozhodování v jeho věci [§ 64 odst. 2 písm. d) zákona o Ústavním soudu]. V této části nicméně Ústavní soud přistoupil k zastavení řízení podle § 67 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť příslušná část § 9 odst. 5 advokátního tarifu byla před skončením tohoto řízení zrušena shora citovaným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 23/19.

13. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní stížnost je důvodná.

15. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soustavy soudů, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem.

16. Jak již bylo naznačeno výše, posouzení stěžovatelovy ústavní stížnosti se odvíjí od nedávné nálezové judikatury Ústavního soudu, v níž se opakovaně zabýval významem opatrovníka při zastupování účastníka v soudním řízení a ústavní konformitou ustanovení stanovujících značně rozdílnou výši odměny pro advokáty vystupující ve funkci opatrovníka a ve funkci zástupce. Ústavní soud v této judikatuře dovodil, že zákonodárcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky v § 9 odst. 5 advokátního tarifu vyjmenovaných skupin osob byla v rozporu se zásadou rovnosti, vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 občanského soudního řádu. Dovodil, že z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) vyplývá, že stát advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem, příp. dokonce bez nároku na odměnu, nemusí být nutně rozporná se základními právy a ústavními principy garantovanými Listinou nebo Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod [srov. např. nález sp. zn. Pl. ÚS 14/17 ze dne 14. 8. 2018 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 13/14 ze dne 15. 9. 2015 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.); rozsudek ESLP ve věci *Van der Mussele proti Belgii* ze dne 23. 11. 1983 č. 8919/80; rozsudek ESLP ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* ze dne 18. 10. 2011 č. 31950/06]. Na druhou stranu ale rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na libovolných kritériích; naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných nebo dokonce stejných situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria nicméně v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu podle Ústavního soudu vycházelo z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování tam vyjmenovaných skupin účastníků řízení opatrovníkem. To ve svém důsledku vedlo k tomu, že advokát odměňovaný na základě zákonodárcem zvoleného zjednodušujícího kritéria byl v horším postavení oproti advokátovi, který činnost opatrovníka podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu – spojenou s nevyhovujícím způsobem odměňování – nevykonával nebo ji vykonával v menším rozsahu.

17. Ústavní soud z výše uvedených důvodů postupně přistupoval k rušení jednotlivých částí hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 22/19 ze dne 14. 1. 2020 (N 3/98 SbNU 22; 28/2020 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 23/19 ze dne 28. 1. 2020 (N 15/98 SbNU 116;

43/2020 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb.)]. Nálezem sp. zn. Pl. ÚS 23/19 přistoupilo plénum Ústavního soudu i ke zrušení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“, tedy té části hypotézy dotčeného ustanovení zákona, která byla rozhodná pro určení výše odměny stěžovatele v ústavní stížností napadených rozhodnutích obecných soudů.

18. Na základě řečeného Ústavní soud konstatuje, že také ve stěžovatelově věci byla porušena ústavněprávní zásada rovnosti v návaznosti na základní právo získávat prostředky pro životní potřeby prací a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to ať již závislou činností jako zaměstnaný advokát, nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo podnikáním ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny. V souladu s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 23/19 má Ústavní soud rovněž za to, že stanovil-li zákonodárce odlišnou výši odměny pro advokáty jako opatrovníky ustanovené soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, zasáhl tím kontextuálně také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu) a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří z rozličných důvodů nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní, co se týká kritérií přiměřenosti poskytnutí odměny za takovou činnost.

19. Ústavní soud navíc podotýká, že téměř identickou věc posuzoval pouze před několika týdny. V plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 23/19 a na něj navazujícím senátním nálezu sp. zn. III. ÚS 1251/19 ze dne 10. 3. 2020 (N 46/99 SbNU 91) byla rovněž posuzována situace, kdy byla stěžovateli (advokátovi) přiznána odměna za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona o trestní odpovědnosti PO podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Plenárním nálezem sp. zn. Pl. ÚS 23/19 byla příslušná část hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu zrušena a v návaznosti na to bylo senátním nálezem sp. zn. III. ÚS 1251/19 z důvodu rozporu s čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny zrušeno i usnesení obecného soudu se srovnatelným obsahem jako nyní napadená rozhodnutí krajského soudu a vrchního soudu. S ohledem na podobnost nyní posuzované věci Ústavní soud neshledal důvod k tomu, aby se odchýlil od tam vyslovených závěrů; naopak v podrobnostech odkazuje na závěry uvedené v těchto nálezech a konstatuje, že napadená rozhodnutí krajského soudu a vrchního soudu představují nepřijatelný zásah do základních práv stěžovatele zaručených čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny.

20. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a zrušil napadená usnesení krajského soudu a vrchního soudu podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

21. Ústavní soud dále rozhodl o zastavení řízení o stěžovatelově návrhu na zrušení části § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“ podle § 67 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

Č. 84
Termíny a mechanismus valorizace důchodů
(sp. zn. Pl. ÚS 47/18 ze dne 12. května 2020; 286/2020 Sb.)

Ustanovení § 67 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, podle něhož základní výměry a procentní výměry vyplácených důchodů se zvyšují od splátky důchodu splatné v lednu, není v rozporu s čl. 1, čl. 3 odst. 1, čl. 11 odst. 1 ani čl. 30 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 47/18 dne 12. května 2020 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudkyň a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka (soudce zpravodaj), Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu skupiny poslanců, jejímž jménem jedná poslanec Bc. Mikuláš Ferjenčík, zastoupené JUDr. Jiřím Králíkem, advokátem, se sídlem Račice nad Trotinou 1, na zrušení § 67 odst. 2, eventuálně § 67 a 67a zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Poslanecké sněmovny a Senátu jako účastníků řízení a vlády jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Návrh na zrušení § 67 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, se zamítá.

II. Návrh na zrušení § 67 odst. 1, 3 až 16 a § 67a zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, se odmítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace návrhu

1. Návrhem, doručeným Ústavnímu soudu dne 12. 12. 2018 a dále doplněným a rozšířeným dne 21. 3. 2019, skupina 41 poslanců Poslanecké sněmovny (dále též jen „navrhovatelka“) navrhla Ústavnímu soudu, aby zrušil buď pouze § 67 odst. 2, anebo šířeji § 67 a 67a zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o důchodovém pojištění“).

2. Návrh brojí proti právní úpravě stanovující způsob zvyšování důchodů. Za problematické navrhovatelka považuje zejména ustanovení § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění, dle kterého se základní výměry a procentní výměry vyplácených důchodů zvyšují od splátky důchodu splatné v lednu. Širší variantu zrušení navrhuje alternativně toliko pro případ, že by to Ústavní soud shledal jako vhodné vzhledem k vzájemné provázanosti právní úpravy.

3. Navrhovatelka konstatuje, že podle § 116 odst. 1 zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o provádění zabezpečení“) se vyplácejí dávky důchodového pojištění dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách určených plátcem dávky, nestanoví-li se dále jinak. Dle § 117 téhož zákona jsou u příslušníků ozbrojených sil dávky důchodového pojištění vypláceny ve stanoveném

výplatním termínu na běžný kalendářní měsíc. Termín výplaty dávek stanoví v oborech své působnosti ministři obrany, vnitra a spravedlnosti.

4. Pro rok 2018 byly důchody navýšeny nařízením vlády č. 343/2017 Sb., o výši všeobecného vyměřovacího základu za rok 2016, přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2016, redukčních hranic pro stanovení výpočtového základu pro rok 2018 a základní výměry důchodu stanovené pro rok 2018 a o zvýšení důchodů v roce 2018. Podle § 4 odst. 1 uvedeného nařízení vlády se zvyšují důchody starobní, invalidní, vdovské, vdovecké a sirotčí přiznané před 1. lednem 2018 od splátky důchodu splatné po 31. prosinci 2017 tak, že a) základní výměra důchodu se zvyšuje o 150 Kč měsíčně a b) procentní výměra důchodu se zvyšuje o 3,5 % procentní výměry důchodu, která náleží ke dni, od něhož se procentní výměra zvyšuje.

5. Výplatní termín důchodu stanovený Českou správou sociálního zabezpečení (dále též jen „ČSSZ“) pro jednotlivé účastníky důchodového pojištění nijak nesouvisí ani s datem narození, ani s datem, od kdy byl důchod konkrétnímu oprávněnému přiznán, ani kdy o něj bylo požádáno nebo od kdy začal být vyplácen. Byl určen tak, aby stát mohl vyplácet důchody nikoliv naráz, ale průběžně a pokud možno co nejvíce rovnoměrně ve výplatních termínech. K určení konkrétního termínu dochází plátcem dávky zcela svévolně. Výplatní termín důchodu přitom není pouze výplatním termínem, nýbrž také počátkem období („tekoucího“, resp. „klouzavého“ měsíce), za které v ten den vyplácený důchod včetně valorizace přísluší. Tak kupříkladu důchod vyplacený dne 18. 4. 2018 bude vyplacen za období od 18. 4. 2018 do 17. 5. 2018.

6. Dle navrhovatelky tak nelze zvyšovat důchody od jejich splátky, neboť tento termín (termín výplaty splátky důchodu, ale i počátek období, za které důchod přísluší) je pro různé účastníky důchodového pojištění různý. Tím vzniká nerovnost mezi těmito osobami, kterou navrhovatelka považuje za porušení principu rovnosti a protiprávní diskriminaci jedněch subjektů ve srovnání se subjekty jinými. Zákonnou právní úpravou v platném znění, převzatou i do nařízení vlády, došlo u všech oprávněných, kterým ČSSZ dávku důchodového pojištění vyplácí, k vzájemné nerovnosti mezi nimi i k nerovnosti s příslušníky ozbrojených sil. Příslušníci ozbrojených sil v souladu s § 117 zákona o provádění zabezpečení obdrží dávku důchodového pojištění ve stanoveném výplatním termínu na běžný kalendářní měsíc. K navýšení důchodu u nich dochází tedy od 1. ledna. Tito příslušníci takto obdrží valorizovanou dávku důchodového pojištění za všech třicet jedna dnů měsíce ledna daného roku, zatímco ostatní oprávnění, kterým je dávka důchodového pojištění vyplácena ČSSZ, nikdy valorizovanou dávku důchodového pojištění za všech třicet jedna dnů kalendářního měsíce ledna daného roku neobdrží.

7. Navrhovatelka se domnívá, že platným zněním příslušné právní úpravy, vázajícím zvýšení důchodů k jejich splátce, nebyl zachován ústavní požadavek „přiměřenosti“ hmotného zabezpečení ve stáří (respektive při nezpůsobilosti k práci nebo při ztrátě živitele) a je jí založena nerovnost účastníků důchodového pojištění. Požadavek poskytnutí stejných práv za stejných podmínek s vyloučením neodůvodněných rozdílů nebyl napadenou právní úpravou respektován, neboť její platné znění bez ústavně přijatelných důvodů znevýhodňuje ty účastníky důchodového pojištění, kterým jsou dávky důchodového pojištění vypláceny ČSSZ, jelikož výplatní termín je u nich současně datem, od kdy je jim dávka důchodového pojištění navýšena.

8. Navrhovatelka akceptuje, že je ponecháno na rozhodnutí ČSSZ, kdy přistoupí k výplatě dávky důchodového pojištění, které se promítne v různosti výplatních termínů jednotlivých účastníků důchodového pojištění. Provádět výplatu dávek důchodového pojištění v různých termínech je bezesporu nevyhnutelné s ohledem na množství oprávněných osob. Není však přijatelné vázat termín, od kdy jsou valorizovány, na termín, kdy jsou vypláceny.

9. Napadená právní úprava koliduje s principem neakcesorické rovnosti ve smyslu čl. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), neboť porušuje obecnou rovnost před zákonem. Dochází k neodůvodněné diskriminaci a k rozdílnému zacházení s různými subjekty, které se nacházejí ve stejné nebo srovnatelné situaci, aniž by toto zacházení bylo nějak rozumně a objektivně odůvodněno, neboť navýšení dávky důchodového pojištění je navázáno na její splatnost, k jejímuž určení dochází u každého účastníka důchodového pojištění náhodně v různý časový okamžik. V důsledku této diskriminace je upřeno jedněm subjektům právo na zvýšení dávky důchodového pojištění ve stejné výši, k jaké došlo u jiných subjektů majících dávku důchodového pojištění ve stanoveném výplatním termínu na běžný kalendářní měsíc, ačkoliv se všechny tyto subjekty nacházejí ve stejné životní situaci.

10. Dochází též k porušení principu akcesorické rovnosti ve smyslu čl. 3 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny. Diskriminace v základních právech a svobodách je zakázána mimo jiné i z důvodu „jiného postavení“. Tímto jiným postavením je postavení účastníka důchodového pojištění, který není příslušníkem ozbrojených sil. Není také jednotný přístup ke všem pojištěncům, kdy jedné skupině účastníků důchodového pojištění není poskytována stejná míra ochrany ve srovnání se zbývající skupinou účastníků důchodového pojištění, aniž by k tomuto přístupu byly ústavně legitimní důvody. Princip akcesorické rovnosti je narušen i zásahem do požadavku rovnosti při ochraně vlastnického práva, jakož i práva na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří, při nezpůsobilosti k práci a při ztrátě živitele podle čl. 30 odst. 1 Listiny.

11. Navrhovatelka podotýká, že ve Slovenské republice je právní úprava formulována tak, že důchodové dávky se zvyšují od 1. ledna příslušného kalendářního roku.

II. Vyjádření účastníků řízení, vedlejší účastnice a *amici curiae*, repliky navrhovatelky

a) Vyjádření Poslanecké sněmovny

12. Poslanecká sněmovna k výzvě soudce zpravodaje k vyjádření, učiněné podle § 69 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 18/2000 Sb., sdělila, že novela zákona o důchodovém pojištění, která obsahovala návrhem napadené ustanovení § 67 odst. 2, byla publikována ve Sbírce zákonů jako zákon č. 220/2011 Sb. Návrh této novely předložila Poslanecké sněmovně vláda dne 2. 3. 2011 (sněmovní tisk 277). Návrh zákona předložený vládou obsahoval návrh nového znění celého § 67 zákona o důchodovém pojištění. V závěrečném hlasování byl návrh zákona, tak jak byl Poslanecké sněmovně předložen, schválen z přihlášených 136 poslankyň a poslanců 82 hlasy pro a 53 hlasy proti. Poslanecká sněmovna pak návrh zákona vrácený Senátem s pozměňovacími návrhy projednala dne 21. června 2011 a 105 hlasy pro a 71 proti z přítomných 176 poslanců setrvala na svém původním návrhu zákona. Parlament s návrhem zákona vyslovil ústavně předepsaným postupem souhlas. Zákon byl podepsán předsedou Poslanecké sněmovny a předsedou vlády. Prezident republiky, kterému byl doručen k podpisu dne 23. 6. 2011, jej nepodepsal a nevrátil zpět Poslanecké sněmovně. Zákon byl tedy bez podpisu prezidenta republiky dne 22. 7. 2011 řádně vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č. 220/2011 Sb. Dle Poslanecké sněmovny je věcí Ústavního soudu, aby posoudil otázku namítané protiústavnosti návrhem napadených ustanovení a vydal rozhodnutí.

b) Vyjádření Senátu

13. Senát k výzvě soudce zpravodaje k vyjádření, učiněné dle § 69 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 18/2000 Sb., sdělil, že předmětná právní úprava v § 67 zákona o důchodovém pojištění vzešla z novely vyhlášené pod č. 264/2002 Sb. (účinné od 1. července 2002). Návrh zákona byl Poslaneckou sněmovnou postoupen Senátu dne 7. 5. 2002 a v senátní evidenci mu bylo přiřazeno číslo tisku 309 (3. funkční období). Organizační výbor Senátu tento tisk přikázal k projednání výboru pro zdravotnictví a sociální

politiku a dále výboru pro hospodářství, zemědělství a dopravu. Dne 22. 5. 2002 přijal výbor pro zdravotnictví a sociální politiku usnesení, kterým doporučil Senátu schválit návrh zákona ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Výbor pro hospodářství, zemědělství a dopravu téhož dne doporučil Senátu vyjádřit vůli se návrhem zákona nezabývat. Senát projednal návrh zákona dne 30. 5. 2002 na 18. schůzi a přijal usnesení č. 412, kterým vyjádřil svoji vůli se návrhem zákona nezabývat, kdy se v hlasování č. 61 pro tento návrh vyslovilo 47 senátorů z 54 a nikdo nebyl proti. Vzhledem k rozhodnutí dle § 107 zákona č. 107/1999 Sb., o jednacím řádu Senátu, ve znění zákona č. 16/2015 Sb., k návrhu zákona neproběhla rozprava.

14. Ustanovení § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění bylo s účinností od 22. 7. 2011 novelizováno zákonem č. 220/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, a to v souvislosti se změnou ukazatelů pro stanovení výše valorizace důchodů; ke změně termínu pro zvyšování důchodů nedošlo.

15. Senát závěrem sdělil, že je plně na Ústavním soudu, aby ústavnost napadené úpravy posoudil a ve věci rozhodl.

c) Vyjádření vlády

16. Vláda k výzvě soudce zpravodaje učiněné dle § 69 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, sdělila, že vstupuje do řízení; vzhledem k tomu v něm má postavení vedlejší účastnice.

17. Ve svém vyjádření se vláda vyjádřila nejprve k problematice neakcesorické rovnosti. K tvrzení navrhovatelky, že vzniká nerovnost mezi oprávněnými, jimž vyplácí důchod ČSSZ s různým termínem výplaty důchodu, a oprávněnými, jimž důchod vyplácejí Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti, vláda uvádí, že nejde o porušení zásady rovnosti, neboť všichni oprávnění obdrží zvýšený důchod a nikdo není ve výši valorizace důchodu poškozen, tj. nemůže dojít k tomu, že by oprávnění s pozdějším výplatním termínem zvýšení nedostali nebo obdrželi nižší než stanovené zvýšení (dle příslušného nařízení vlády).

18. Je třeba vzít v úvahu, že důchody, jejichž výše je stanovena podle § 34 a 35 zákona o důchodovém pojištění měsíčně, se vyplácejí podle § 116 odst. 1 zákona o provádění zabezpečení (v případě, že jejich plátcem je ČSSZ) dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách určených plátcem důchodu, takže někteří důchodci obdrží zvýšení dříve, nikoliv však za delší období. V rámci kalendářního měsíce obdrží všichni důchodci v daném termínu splatnosti splátku důchodu po jejím zvýšení podle příslušného právního předpisu (nyní nařízení vlády), a to v rámci pravidelného zvýšení vždy v měsíci lednu; v rámci kalendářního roku obdrží všichni důchodci 12 měsíčních splátek valorizovaného důchodu.

19. Výplaty důchodů nejsou z administrativně-technických důvodů vázány na kalendářní rok a kalendářní měsíce, ale jsou rozděleny do jednotlivých výplatních termínů. S tím je zároveň neoddělitelně spojeno i období, za které jsou jednotlivé splátky vypláceny; nejde o období kalendářního měsíce, ale o období měsíce tzv. klouzavého, který je vymezen datem splatnosti důchodu určeným plátcem důchodu. Tento „klouzavý“ měsíc počíná dnem splatnosti důchodu v jednom kalendářním měsíci a končí dnem bezprostředně předcházejícím dni splatnosti v následujícím kalendářním měsíci. Splátka vyplacená např. v lednu tedy není vyplacena za období od 1. 1. do 31. 1., ale za období ode dne splatnosti, tj. např. od 18. 1. do dne předcházejícího dni splatnosti v únoru, tj. do 17. 2. Je tedy vyplacena vždy za stejný počet dnů bez ohledu na den splatnosti. Laicky řečeno, „důchodový rok“ trvá pro každého důchodce stejně dlouho, obdrží během něj stejnou relativní sumu finančních prostředků a nelze jej srovnávat se statickým modelem kalendářního roku, neboť změny ve výši důchodu se váží k výplatnímu dni. Jediným rozdílem mezi důchodci s různým termínem výplaty důchodu je tedy skutečnost, že někteří budou mít valorizovanou důchodovou dávku k dispozici dříve (v praxi jen v řádech

dnů). Nemůže však dojít k situaci, kdy by důchodci s pozdějším výplatním termínem důchodu na některé částky vůbec nedosáhli (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 3 Ads 15/2013-71).

20. To, že ČSSZ vyplácí důchody v rámci kalendářního měsíce dlouhodobě v různých dnech splatnosti (výplatními termíny jsou v praxi sudé dny, a to od 2. až 24. dne v kalendářním měsíci), má své věcné důvody. Tyto výplatní termíny byly stanoveny historicky v době, kdy hotovostní výplata byla jediným možným způsobem výplaty důchodů a nebylo možné v žádném případě vyplácet všechny důchody v jednom dni prostřednictvím pošty (nejen z technických, ale například i personálních a bezpečnostních hledisek). Pošta nebyla a není schopna technicky zajistit tak velký objem hotovostních výplat důchodů (dříve přes 2 miliony, nyní ještě cca kolem 1 milionu) k jednomu výplatnímu termínu, a to jak na poštovních přepážkách, tak v místě bydliště důchodce (tzv. doručování domů). Sjednocení výplatních termínů do jednoho dne není tudíž v současné době a ani dohledné budoucnosti, kdy ještě bude probíhat velký počet hotovostních výplat důchodů, reálné.

21. Platnou právní úpravu, která upravuje výše popsaný postup výplaty důchodů, nelze tedy považovat za svévolnou či extrémní, neboť má racionální základnu zohledňující technické možnosti jak plátce důchodu, tak držitele poštovní licence. Určitá rozdílnost, na kterou navrhovatelka poukazuje, je tedy podložena legitimními důvody. Ukládá-li zákonodárce orgánu sociálního zabezpečení (ČSSZ) zajistit pravidelnou měsíční výplatu cca 3,5 milionů důchodů téměř 2,9 milionům důchodců, musí právní úprava vytvořit takové předpoklady, aby tento úkol byl realizovatelný. Důchody představují v naprosté většině jediný zdroj příjmu důchodců, a proto musí být vyplaceny řádně a včas.

22. Z technického hlediska lze ke stanovení konkrétního výplatního termínu dodat, že ČSSZ má stanovena vnitřní pravidla určení konkrétního výplatního termínu, která zohledňují možnosti administrativního a účetního zpracování. Výplatní termíny v sudé dny umožňují rozdělení výplat do menších skupin – pracovních cyklů a ČSSZ má stanoven harmonogram výplat důchodů, do kterého jsou zařazeny pracovní cykly a každému pracovnímu cyklu jsou přiřazena konkrétní data splatnosti.

23. Z uvedeného též vyplývá rozdílný způsob výplaty důchodů prováděných ČSSZ na jedné straně a orgány sociálního zabezpečení resortů obrany, vnitra a spravedlnosti na straně druhé (§ 9 zákona o provádění zabezpečení). Především je třeba uvést, že orgány posledně uvedených resortů vyplácejí důchody nesrovnatelně menšímu počtu „svých“ důchodců; dohromady necelým šedesáti tisícům důchodců (oproti 2,9 milionu důchodců, jimž důchod vyplácí ČSSZ). Důchody tak mohou být těmito orgány vypláceny všem důchodcům ve stejný den splatnosti, a to na příslušný kalendářní měsíc (v praxi však ani u těchto orgánů není jediný výplatní termín, neboť v rámci Ministerstva spravedlnosti je výplatním termínem 10. den v měsíci a u ostatních orgánů sociálního zabezpečení 11. den v měsíci). Rozdílná právní úprava výplat důchodů těmito orgány sociálního zabezpečení je dána jak historickým vývojem, tak i dalšími podstatnými souvislostmi.

24. V minulosti totiž upravovaly nároky z důchodového pojištění rozdílné právní předpisy, které obsahovaly rozdílné podmínky pro vznik nároku na důchod „civilistů“ a nároku na důchod příslušníků ozbrojených sil a sborů, přičemž pro příslušné nositele pojištění byly vytvořeny podmínky pro bezproblémovou a co nejjednodušší realizaci výplaty důchodů, a to i s ohledem na počet důchodců a vyplácených důchodů, způsob výplaty důchodů v podmínkách jednotlivých resortů a objem výdajů na vyplácené důchody. K úplnému sjednocení právní úpravy, pokud jde o nároky z důchodového pojištění, došlo v podstatě až zákonem o důchodovém pojištění z roku 1995. Dále je třeba zdůraznit, že i přes toto sjednocení existuje v případě příslušníků ozbrojených sil úzké propojení výplaty důchodu a výplaty výsluhových náležitostí souvisejících se skončením služebního poměru (pravidelně se opakující výplata výsluhového příspěvku), kdy např. v případě přiznání důchodu z důchodového pojištění může

trvat nárok na další výplatu větší nebo menší části výsluhového příspěvku, který se poukazuje ve stejný termín a stejným způsobem jako důchod.

25. Pokud jde o různý termín výplaty důchodů v rámci měsíce (nebo jinak stanoveného období), je i u jiných sociálních dávek možný rozdílný termín splatnosti v rámci daného výplatního období. Jako příklad lze uvést výplatu dávek nemocenského pojištění podle § 110 odst. 3 zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění zákona č. 267/2014 Sb., (podle tohoto ustanovení se dávky nemocenského pojištění vyplácejí nejpozději ve lhůtě do jednoho měsíce následujícího po dni, v němž byl doklad pro nárok na výplatu dávky doručen okresní správě sociálního zabezpečení; splatnost je tedy v praxi v různé dny, což platí i v případě přepočtu výše dávek od 1. ledna podle nové výše redukčních hranic podle § 22 odst. 2 zákona o nemocenském pojištění) nebo výplatu příspěvku na péči podle § 18 odst. 1 zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, (podle tohoto ustanovení se příspěvek vyplácí měsíčně, a to v kalendářním měsíci, za který náleží; v rámci měsíce je splatnost u jednotlivých oprávněných osob různá, a to i v případě zákonné změny výše příspěvku od 1. dne kalendářního měsíce). Ostatně i pracovní příjmy se vyplácejí v různých termínech (podle § 141 odst. 1 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, jsou mzda nebo plat splatné nejpozději v následujícím kalendářním měsíci; výplatní termíny se za mzdu nebo plat za konkrétní měsíc tedy v praxi liší a mohou se lišit i v rámci téhož zaměstnavatele). Různé výplatní termíny nejsou tedy specifické jen pro výplatu důchodů; podstatné a společné je to, že je stanoven konečný termín pro výplatu, například poslední den daného nebo následujícího měsíce.

26. Je třeba zdůraznit, že všichni oprávnění, a to důchodci, jimž důchod vyplácí ČSSZ, i důchodci, kteří byli příslušníky ozbrojených sil a sborů a jimž důchody vyplácejí orgány sociálního zabezpečení Ministerstva obrany, Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti, obdrží v rámci kalendářního roku 12 splátek důchodu vyplacených měsíčně, přičemž celková vyplacená suma je vždy stejná bez ohledu na termín splatnosti. Pokud činí například důchod 15 000 Kč měsíčně a v lednu kalendářního roku byl tento důchod zvýšen o 310 Kč měsíčně na 15 310 Kč, obdrží všichni důchodci s touto výší důchodu za kalendářní rok 12 splátek důchodu v celkové výši 183 720 Kč (tj. 12 x 15 310 Kč), a to bez ohledu na konkrétní termín splatnosti v kalendářním měsíci, který může být vzhledem k daným pravidlům stanovení výplatního termínu nejdříve 2. a nejpozději 24. dne v měsíci (to platí pro všechny čtyři plátce důchodů). Jediný rozdíl mezi důchodci je ten, že v rámci tohoto rozmezí obdrží důchod některý důchodce dříve a jiný později, což je, jak je výše uvedeno, dáno výše uvedenými technickými a organizačními možnostmi plátců důchodů i držitele poštovní licence (stanovit v celé České republice jediný výplatní termín v měsíci pro všechny plátce důchodů není reálné, i když by to v kontextu návrhu skupiny poslanců jejich problém řešilo); ostatně i sama navrhovatelka nezpochybňuje, že provádět výplatu dávek důchodového pojištění v různých termínech je s ohledem na množství oprávněných subjektů nevyhnutelné. Tyto rozdílné termíny splatnosti důchodu v rámci kalendářního měsíce nelze považovat za porušení ústavního principu rovnosti. Je jen technickou a účetní záležitostí, že důchod vyplácený ČSSZ je vyplácen dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách (§ 116 odst. 1 zákona o provádění zabezpečení) a důchod vyplácený Ministerstvem obrany, Ministerstvem vnitra a Ministerstvem spravedlnosti jako orgány sociálního zabezpečení je vyplácen ve stanoveném termínu za běžný kalendářní měsíc (§ 117 zákona o provádění zabezpečení); podstatné je, že počet splátek v měsíci je stejný a že je stejná i výše všech 12 splátek (od ledna do prosince) v rámci jednoho kalendářního roku. Všechny důchody, bez ohledu na to, který orgán je vyplácí, se zvyšují podle stejných pravidel, a to od splátky důchodu splatné v témže měsíci, tedy ledna kalendářního roku.

27. Vláda se vyjádřila též k problematice akcesorické rovnosti. K ní připomněla, že „nerovnost v sociálních vztazích, má-li se dotknout základních lidských práv, musí dosáhnout intenzity zpochybňující, alespoň v určitém směru, již samu podstatu rovnosti. Tak se zpravidla děje tehdy, je-li s porušením rovnosti spojeno i porušení jiného základního práva, například

práva vlastnit majetek podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod“ [nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/95 ze dne 7. 6. 1995 (N 29/3 SbNU 209; 168/1995 Sb.)]. Přitom jde-li o vztah k čl. 11 odst. 1 Listiny, z návrhu není nijak zřejmé, v čem má konkrétně spočívat porušení ochrany vlastnického práva. Jen různý termín splatnosti důchodu v rámci téhož kalendářního měsíce, přičemž důchodci obdrží ve vztahu ke stejné výši důchodu stejnou částku jeho zvýšení vyplacenou v témže kalendářním měsíci, nelze považovat za porušení ústavního práva vlastnit majetek a mít stejnou míru ochrany.

28. Jde-li o vztah k čl. 30 odst. 1 Listiny, navrhovatelka konstatuje, že nebyl zachován princip přiměřenosti hmotného zabezpečení, neboť nebyla poskytnuta stejná práva za stejných podmínek v důsledku toho, že výplatní termín důchodů vyplácených ČSSZ, který je u jednotlivých pojištěnců různý, je současně datem, od kdy je jim dávka důchodového pojištění navýšena. Princip přiměřenosti je však v judikatuře i literatuře chápán jinak. Například v nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 8/07 ze dne 23. 3. 2010 (N 61/56 SbNU 653; 135/2010 Sb.) se uvádí: „Samotnou přiměřenost hmotného zabezpečení ve vztahu k jednotlivým účastníkům důchodového pojištění je nutno vnímat ve vztahu k uspokojování životních potřeb jednotlivce, ve vztahu k co nejširšímu okruhu osob, ale i ve vztahu k pojištěnci jako k plátci spoluvytvářejícímu finanční zdroje, ze kterých bude přiměřené hmotné zabezpečení poskytováno. Přiměřenost jako právní (ústavněprávní) kategorie se však mnohem spíše zaměřuje primárně na zkoumání toho, zda je ten který systém důchodového (resp. obecně sociálního) pojištění schopen pro případ vymezené sociální události zajistit postižené osobě takové množství prostředků, které zajistí její další život při respektování kategorie důstojnosti v jejím sociálním kontextu.“ (bod 63 odůvodnění).

29. V nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 54/10 ze dne 24. 4. 2012 (N 84/65 SbNU 121; 186/2012 Sb.) se uvádí: „Prvním krokem přezkumu v rámci tohoto testu je vymezení smyslu a podstaty sociálního práva, ve zkoumaném případě práva na přiměřené hmotné zabezpečení při nezpůsobilosti k práci ve smyslu ustanovení čl. 30 odst. 1 Listiny. V obecné rovině je podstatou a smyslem (jádrem) tohoto práva zajištění určitého minimálního hmotného standardu postačujícího k vedení důstojného života v případech, v nichž zaměstnanec není způsobilý obstarávat si v důsledku nemoci obživu vlastní prací. Povinnost státu zajistit tento standard nelze však z ústavního pohledu vnímat jako povinnost poskytovat jednotlivcům sociální plnění v nejvyšší možné (ekonomicky udržitelné) míře, nýbrž pouze jako povinnost zajistit, aby výše, frekvence a povaha těchto plnění zajistily již zmíněný sociální standard.“ (body 54 a 55).

30. Pokud jde o odbornou literaturu, v ní se například uvádí: „Máme za to, že primárně, vzhledem k účelu práva na sociální zabezpečení, by se přiměřenost měla vztahovat k možnosti za dané situace (například ve stáří) vést důstojný život. Dávky sociálního zabezpečení musí být tedy zejména v takové výši, aby člověku umožnily obstarat si důstojné živobytí za nastalé sociální situace.“ (Bartoň, M. a kolektiv. Základní práva. Praha: Leges, 2016, str. 494 a násl.). Je evidentní, že názor navrhovatelky k vymezení přiměřenosti je v rozporu s pojetím, jak je uvedeno výše, a proto tento důvod spočívající podle navrhovatelky v nezachování ústavního požadavku přiměřenosti není nijak relevantní. Z návrhu nijak nevyplývá Ústavním soudem požadovaná taková intenzita nerovnosti, která by zpochybňovala samu podstatu rovnosti.

31. K odkazu navrhovatelky na slovenskou právní úpravu vláda uvedla, že každý stát má svou právní úpravu vycházející z vlastního právního prostředí a technických a ekonomických možností, přičemž obecně platí, že konkrétní právní úprava jednoho státu není v zásadě přenositelná do právního prostředí jiného státu.

32. Vláda dále upozornila, že sleduje-li navrhovatelka to, aby při nadále rozdílných termínech výplaty důchodů byl v České republice poskytován doplatek ve výši části zvýšení důchodů za období od 1. 1. do dne předcházejícího splátce důchodu jako tzv. poměrná část valorizace, pak tímto postupem by došlo naopak k relativně citelným rozdílům

(tj. nerovnostem) mezi důchodci s různým výplatním termínem. Jestliže by byl poukazován doplatek za dobu od 1. 1. do splátky důchodu splatné v lednu, pak by vedle 12 splátek důchodu oprávněný obdržel ještě navíc doplatek, jehož výše by se odvíjela od data splátky důchodu. Například kdyby důchod činil 15 000 Kč měsíčně a byl by zvýšen o 310 Kč měsíčně, pak by oprávněný se splátkou důchodu splatnou 2. 1. obdržel vedle splátky důchodu splatné 2. 1. ve výši 15 310 Kč ještě doplatek 10 Kč za 1. 1. (tj. 1 x 10 Kč) a důchodce se splátkou důchodu splatnou 24. 1. by obdržel vedle splátky důchodu splatné 24. 1. ve výši 15 310 Kč ještě doplatek 230 Kč za dny od 1. 1. do 23. 1. (tj. 23 x 10 Kč). V úhrnu částek vyplacených v daném kalendářním roce by tak důchodce s pozdějším termínem splatnosti důchodu obdržel zcela neodůvodněně o 220 Kč více. Tento postup by znamenal též vyšší náklady vzniklé poukazováním těchto doplatků v lednu (např. u zvýšení v lednu 2019 by činily tyto náklady cca 1,1 mld. Kč). Aby byl vyloučen tento negativní dopad, muselo by buď dojít ke snížení splátky důchodu splatné v únoru o výši doplatku poskytnutého v lednu (neboť by vlastně šlo o poskytnutí části důchodu v předstihu), nebo by bylo třeba vázat valorizaci důchodu pouze na období jednoho kalendářního roku, tj. v prosincové výplatě snížit výši důchodu o část zvýšení poskytnutého v lednu téhož kalendářního roku formou doplatku (aby nebyl doplatek poskytnut fakticky dvakrát). Tento postup by však byl nejen administrativně značně náročný, komplikovaný a nákladný, ale pro příjemce důchodu v podstatě nepochopitelný, přičemž konečný finanční efekt by byl stejný jako při postupu podle platné právní úpravy. Kromě toho by v případě doplatků vznikaly nerovnosti mezi důchodci, jimž důchod vyplácí ČSSZ a jimž by byl vyplácen doplatek, a důchodci, jimž důchod vyplácejí ostatní orgány sociálního zabezpečení (Ministerstvo obrany, Ministerstvo vnitra a Ministerstvo spravedlnosti) a jimž by doplatky vypláceny nebyly. Z uvedeného je zřejmé, že doplatky tohoto druhu jsou v podmínkách české právní úpravy důchodového pojištění neopodstatněné.

33. Zavedení takových doplatků by také znamenalo různé technické komplikace. Při jakékoli změně důchodu (například úprava důchodu pro souběh s jiným důchodem), která zasahuje do období valorizace a není ji možné vyúčtovat automatizovaně (více než jedna finanční změna ve vyúčtovávaném období), by bylo vždy nutné provést navíc zvláštní vyúčtování za období do 31. 12. a od 1. 1. do dne předcházejícího dni lednové splátky důchodu. Došlo by tedy nejen ke změně při pravidelné valorizaci, ale i k výraznému navýšení pracnosti, a tedy časové náročnosti běžného zpracování. Komplikovanější by byla i korespondence s poživateli důchodů včetně vystavování rozhodnutí a oznámení. Změna by si vyžádala náklady spojené s přechodem na nový systém.

34. Vláda také upozorňuje na rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 3 Ads 15/2013-71. V něm Nejvyšší správní soud dospěl v souvislosti s diskutovanou problematikou k závěru, že není důvod, proč by měl předložit věc Ústavnímu soudu k posouzení dle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky, neboť „k nerovnosti mezi důchodci s různým termínem výplaty důchodu (různým termínem faktického promítnutí valorizace) ve skutečnosti nemůže dojít. Ústavní principy rovnosti a zákazu diskriminace nejsou zákonnou úpravou dle § 67 odst. 2 zákona č. 155/1995 Sb. nijak dotčeny nebo zpochybněny“ (podobně viz i rozsudky č. j. 2 Ads 15/2015-49 a č. j. 1 Ads 171/2015-39). Rozsudek č. j. 3 Ads 15/2013-71 také obstál v přezkumu před Ústavním soudem, který ve svém usnesení ze dne 9. 12. 2014 sp. zn. I. ÚS 281/14 (v SbNU nepublikováno, dostupné na http://nalus.usoud.cz) shledal, že Nejvyšší správní soud se s námitkami, kterými se tehdejší stěžovatelka snažila prokázat, že stanovením různých výplatních termínů důchodů dochází vůči některým důchodcům s pozdějším výplatním termínem k neodůvodněné diskriminaci, řádně vypořádal.

35. Z uvedených důvodů vláda navrhla návrh zamítnout.

d) Veřejná ochránkyně práv

36. Veřejná ochránkyně práv k výzvě Ústavního soudu učiněné dle § 69 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, sdělila, že svého práva na vstup do řízení nevyužívá.

e) Replika navrhovatelky k vyjádření vlády

37. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření navrhovatelce k případné replice. Ta úvodem uvedla, že vyjádření vlády nelze brát jako nezávislé odborné posouzení podaného návrhu, neboť jeho vypracování vycházelo ze záměru vlády, aby byl návrh zamítnut. Na svém návrhu trvá.

38. Za klíčovou považuje navrhovatelka otázku: „Kdy bral (či brát bude) důchodce vyplácený Českou správou sociálního zabezpečení s výplatním termínem 24. den v měsíci valorizaci pro rok 2019 na dny 1.–23. ledna 2019?“ Oprávnění z řad Ministerstva obrany, Ministerstva vnitra a Ministerstva spravedlnosti za všech těchto 23 dnů navýšení důchodu pro rok 2019 ve svém lednovém výplatním termínu dostali, důchodci ČSSZ s termínem 2. ledna jej dostali za 22 z těchto dnů, avšak ti důchodci, kterým byl svévolně (bez jakýchkoliv kritérií a důvodů) určen výplatní termín až na 24. den žádné navýšení za tyto předchozí dny nedostanou.

39. V rozporu s čl. 30 odst. 1 Listiny tak současná zákonná úprava i přes snahu zajistit přiměřené hmotné zabezpečení všem účastníkům důchodového pojištění nezajišťuje části pojištěnců přiměřené hmotné zabezpečení, přičemž vzniklou nerovností není reflektován žádný princip naplňující funkci sociální politiky, nýbrž jde pouze o svévoli. To přesto – jak bylo vyjádřeno v nálezu Ústavního soudu ze dne 23. 3. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 8/07 – že je při existenci celé škály důchodových systémů a způsobů konstrukce důchodových dávek nutno zvolit takovou variantu, do níž budou promítnuty všechny principy sociální politiky, jakož i systému důchodového zabezpečení, která bude důsledně respektovat ústavní principy a naplňovat čl. 30 odst. 1, čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny a současně ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny šetřit podstatu těchto základních práv.

40. I když, jak vláda uvádí, v rámci kalendářního roku obdrží všichni důchodci 12 měsíčních splátek valorizovaného důchodu a všichni dostanou stejně za stejně dlouhé období (klouzavý měsíc, rok), stále nejde o rovný přístup. Důchodce s pozdějším výplatním termínem (např. 24. dne) sice obdrží 12 valorizovaných měsíčních splátek v roce, ale neobdrží je za příslušný kalendářní (rozpočtový) rok. Pro rovný přístup je třeba pokrýt shodně (shodnou metodikou) životní náklady v měsíci kalendářním, nikoliv klouzavém.

41. Uvedené lze demonstrovat na příkladu dvou oprávněných, kteří mají v r. 2018 důchod ve výši 12 400 Kč, který má být navýšen od roku 2019 o částku 930 Kč. Oprávněný A má termín 2. dne v měsíci, a provede-li se přepočet jeho důchodu z klouzavého měsíce na kalendářní měsíc, tak za leden dostane 400 Kč (12 400 / 31 x 1) za 1. leden (vyplácených 2. 12. 2018) a 12 900 Kč [(12400 + 930) / 31 x 30] za 2.–31. leden (vyplácených 2. 1. 2019), tedy celkově má k dispozici za kalendářní měsíc leden částku ve výši 13 300 Kč. Naproti tomu oprávněný B má termín 24. den v měsíci. Provede-li se u něj přepočet jeho důchodu z klouzavého měsíce na kalendářní měsíc, tak za leden dostane 9 200 Kč (12 400 / 31 x 23) za 1.–23. leden (vyplácených 24. 12. 2018) a 12 900 Kč [(12 400 + 930) / 31 x 8] za 24.–31. leden (vyplácených dne 24. 1. 2019), tedy celkově má k dispozici za kalendářní měsíc leden částku ve výši 12 640 Kč. Po odečtení příjmů důchodce A od příjmů důchodce B tak lze zjistit rozdíl ve finančních prostředcích za kalendářní měsíc leden 2019 v částce 660 Kč. Uvádí-li vláda, že zavedením doplatků by došlo k nerovnosti mezi důchodci s různým výplatním termínem, pak je sice pravda, že doplatky by byly různě velké, ale právě tím by došlo k narovnání současného nerovného přístupu při valorizaci ke všem důchodcům. V případě, že by důchodce A obdržel doplatek 30 Kč (930 / 31 x l) za 1. leden a důchodce B doplatek 690 Kč (930 / 31 x 23) za 1.–23. leden, budou mít oba oprávnění za kalendářní měsíc leden shodné

finanční prostředky ve výši 13 330 Kč. Totiž právě tyto finanční prostředky mají za leden oprávnění vyplácení Ministerstvem vnitra, Ministerstvem obrany a Ministerstvem spravedlnosti, kterým je důchod vyplácen na měsíc kalendářní.

42. Co se týče vládou uváděných judikátů Nejvyššího správního soudu, navrhovatelka upozorňuje na rozsudky sp. zn. 2 Ads 121/2015 a 1 Ads 171/2016, ve kterých Nejvyšší správní soud existenci určité disproporce připustil.

43. Navrhovatelka také vyjadřuje přesvědčení, že úpravy potřebné pro přechod na jiný systém by nebyly natolik náročné, jak vláda naznačuje.

f) Vyjádření České správy sociálního zabezpečení

44. Ústavní soud pro účely dle § 48 odst. 2 zákona o Ústavním soudu dodatečně vyzval k vyjádření i Českou správu sociálního zabezpečení.

45. Ta uvedla, že podle § 116 odst. 1 zákona o provádění zabezpečení se dávky důchodového pojištění vyplácejí dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách určených plátcem dávky, nestanoví-li se dále jinak. Splátka důchodu tedy náleží vždy na měsíční období, které počíná dnem splatnosti dané splátky a končí dnem předcházejícím dni splatnosti následující splátky. V podmínkách ČSSZ jsou splatnosti důchodů stanoveny tak, aby byly výplaty rovnoměrně rozloženy do sudých dnů od 2. do 24. dne příslušného výplatního měsíce. Jestliže den splatnosti důchodové dávky připadne na neděli, vyplácí se důchod v pondělí, připadne-li tento den na sobotu, vyplácí se důchod v pátek. Jiné změny výplatních dnů jsou oznamovány ve sdělovacích prostředcích nebo na webových stránkách ČSSZ. Splátka důchodu vyplacená přede dnem její splatnosti náleží jen tehdy, pokud podmínky nároku na důchod v den její splatnosti trvaly. Důvodem rozložení splatností na sudé dny je návaznost technologického zajištění těchto výplat jak ze strany ČSSZ, tak státního podniku Česká pošta, s. p., České národní banky a dalších bank, dále možnost plynulého zpracování souvisejících změn a v neposlední řadě i rovnoměrného čerpání finančních prostředků ze státního rozpočtu.

46. Výplatní termíny ČSSZ na sudé dny byly stanoveny historicky v době, kdy hotovostní výplata byla jediným možným způsobem výplaty důchodu, a to na základě dohody mezi státním podnikem Česká pošta, s. p., a ČSSZ. Důvodem pro toto rozdělení byla skutečnost, že státní podnik Česká pošta, s. p., nebyl (a ani v současné době není) schopen technicky a organizačně zajistit tak velký objem výplat (dříve 2 miliony, aktuálně 1 milion) k jednomu výplatnímu termínu, a to jak na poštovních přepážkách, tak v místě bydliště oprávněného. Výplatní termíny v sudé dny tedy umožňují rozdělení výplat do menších pracovních cyklů takovým způsobem, aby byla jejich realizace z pohledu technologického a organizačního vůbec možná; současně jsou zohledněny i potřeby a termíny administrativního a účetního zpracování (jak ČSSZ, tak i České pošty, s. p.). ČSSZ (ve spolupráci s Českou poštou, s. p.) jako plátce dávky proto určila termíny výplat v souladu s touto logikou a v souladu se zákonným ustanovením, které ČSSZ tuto možnost dává. Na základě takto stanovených výplatních termínů byl vytvořen i celý systém složitého a provázaného automatizovaného zpracování důchodových agend ČSSZ, a stejnou logikou jsou proto přidělovány výplatní termíny i bezhotovostním výplatám důchodů na účty.

47. Navrhovatelka paradoxně uznává, že je nevyhnutelné provádět výplatu dávek důchodového pojištění v různých termínech a že tyto termíny výplaty důchodů stanoví ČSSZ jako plátce dávky. Naproti tomu zvýšení této vyplácené dávky od lednové splátky, tj. v termínu výplaty vlastního důchodu, je dle jejího názoru diskriminační. Metoda zvýšení důchodu od splátky splatné v lednu zakotvená v § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění ovšem navazuje na princip vyplácení splátek důchodu dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách. V případě, že by § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění byl v rozporu s principem akcesorické a neakcesorické rovnosti, musel by být v rozporu s principem akcesorické a neakcesorické rovnosti i celý systém výplaty důchodů. Zvyšuje se totiž důchod, který je

vyplácen dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách (splátkách), přičemž toto zvýšení není přiznáváno samostatně jako pevná částka za dobu od prvního dne v měsíci do posledního dne v měsíci, která by se pouze z technických a administrativních důvodů vyplácela spolu s důchodem od běžné splátky. Zvyšuje-li se důchod vyplácený dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách, zvýšení náleží právě od lednové splátky, tj. kupř. u důchodce se splatností důchodu každého 24. dne v měsíci (ve výše rekapitulované replice navrhovatelky oprávněný B) se tak děje od 24. ledna, neboť důchod samotný je vyplácen dopředu za období od 24. ledna do 23. února.

48. Obhajuje-li navrhovatelka různou výši „doplatku“ důchodcům s různě stanoveným datem splatnosti tím, že pro „rovný přístup k nim je třeba pokrýt shodně (shodnou metodikou) jejich životní náklady v měsíci kalendářním, nikoliv klouzavém“, pak de facto zpochybňuje i samotný princip vyplácení důchodů dle § 116 odst. 1 zákona o provádění zabezpečení. Pro „rovný přístup“ a shodné pokrytí (shodnou metodikou) životních nákladů v měsíci kalendářním by totiž splátka důchodu musela být každému důchodci vyplacena ve stejný den. Jestliže vlastní splátka důchodu není vyplacena všem ve stejný den a za stejné období, nelze „doplatek“ zvýšení tohoto důchodu vyčíslit tak, jako kdyby tento důchod náležel za období od 1. ledna do 31. prosince.

49. Navíc „doplatek“ k valorizaci nezajistí, že by důchodci měli shodně pokryty životní náklady v měsíci lednu, neboť oprávněný „B“ by tento „doplatek“ dle návrhu navrhovatelky obdržel až ve výplatním termínu lednové splátky (konkrétně 24. ledna), kdy však již obdrží splátku důchodu ve valorizované výši. Z tohoto důvodu by v konečném součtu splátek důchodu za kalendářní rok byli v případě vyplacení nevratného „doplatku“ k valorizaci oprávnění B zvýhodněni, ačkoliv dle logiky věci by při rovném přístupu měla být celková výše dvanácti měsíčních splátek důchodu vyplacená ve valorizované výši v jednom kalendářním roce při stejné výši důchodu shodná u všech oprávněných s různým termínem splatnosti. Jestliže při postupu, který je zakotven v § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění, součet takto vyplacených splátek při stejné valorizované výši důchodu shodný je, zatímco při použití metody prosazované navrhovatelkou by byla jedna skupina oprávněných zvýhodněna, pak v rozporu s principem akcesorické a neakcesorické rovnosti je naopak návrh navrhovatelky.

50. Má-li navrhovatelka za to, že jí prosazovaným „doplatkem“ k valorizaci by nedošlo k narušení principu rovnosti a k protiprávní diskriminaci dotčených subjektů, zejména tedy mezi oprávněnými, kterým důchod vyplácí ČSSZ, a oprávněnými, kteří jsou příslušníky ozbrojených sil, pak se i v tomto mýlí, neboť dle jejího návrhu by důchodci, jimž ČSSZ vyplácí důchod, měli obdržet „doplatek“ k valorizaci, zatímco příslušníci ozbrojených sil nikoliv. Tímto postupem by pak došlo k tomu, že i při stejné výši důchodu by příslušníci ozbrojených sil obdrželi v kalendářním roce při celkovém součtu dvanácti měsíčních splátek vždy nižší částku než oprávnění, jimž vyplácí důchod ČSSZ a u nichž by k dvanácti měsíčním splátkám byl navíc vyplacen „doplatek“ k valorizaci.

51. Při použití § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění oprávněný B, u něhož je splatnost důchodu stanovena na každý 24. den v měsíci, obdrží při stejné výši důchodu stejných dvanáct valorizovaných měsíčních splátek důchodu jako oprávněný A, u něhož je splatnost stanovena na každý 2. den v měsíci, tj. kupř. v případě měsíční splátky důchodu 13 330 Kč by oprávněný A i oprávněný B v kalendářním roce fakticky obdrželi dvanáct měsíčních splátek důchodu v celkové výši 159 960 Kč (první splátka je fakticky vyplacena v lednu, dvanáctá splátka je fakticky vyplacena v prosinci). V případě, že by oprávněný A měl obdržet „doplatek“ k valorizaci za den 1. 1. 2019, tj. dle navrhovatelky částku 30 Kč, a oprávněný B „doplatek“ k valorizaci za dobu od 1. 1. 2019 do 23. 1. 2019, tj. dle navrhovatelky částku 690 Kč, oprávněný A by tak ve výsledném součtu v roce 2019 fakticky obdržel částku 159 990 Kč, zatímco oprávněný B částku 160 650 Kč. Oprávněný C – bývalý příslušník ozbrojených sil –

by žádný doplatek neobdržel, tudíž v kalendářním roce by mu bylo vyplaceno „jen“ dvanáct měsíčních splátek důchodu v celkové výši 159 960 Kč.

52. Onen „doplatek“ k valorizaci, který prosazuje navrhovatelka, tedy není doplatkem, ale jakýmsi bonusem navíc za pozdější výplatu důchodu, neboť v následujícím kalendářním roce by dle navrhovatelky mělo dojít k téže situaci, tj. oprávněný B by vždy v celkovém součtu všech splátek důchodu vyplacených v kalendářním roce obdržel vyšší částku než oprávněný A, ačkoliv dle platné právní úpravy by výše důchodů měla být u obou stejná. I při srovnání s oprávněným C, jemuž by důchod ve stejné výši vyplácelo kupř. Ministerstvo obrany, by byl oprávněný B zvýhodněn, neboť by v součtu za kalendářní rok obdržel vždy dvanáct měsíčních splátek důchodu navýšených o shora uvedený „doplatek“, tj. vždy vyšší částku, a to opakovaně i v následujících kalendářních letech. Ačkoliv tedy dle navrhovatelky pro rovný přístup je nutné dodržet stejné množství finančních prostředků k úhradě všech potřeb v rámci kalendářního roku, realizací jejího návrhu by byl docílen opak, neboť nerovnost mezi oprávněným B na jedné straně a oprávněnými A a C na straně druhé by se každý rok zvyšovala, a to velmi výrazně ve prospěch oprávněného B (oprávněný C by žádný „doplatek“ neobdržel a při stejné měsíční valorizované výši důchodu 13 330 Kč by mu bylo v kalendářním roce vyplaceno „jen“ dvanáct měsíčních splátek důchodu v celkové výši 159 960 Kč).

53. Oproti navrhovatelce je ČSSZ přesvědčena, že princip zakotvený v § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění rozhodně nelze považovat za nerozumný, neboť na rozdíl od návrhu navrhovatelky zajišťuje, že oprávněný, jemuž důchod vyplácí ČSSZ, reálně obdrží v kalendářním roce dvanáct měsíčních splátek důchodu, stejně tak jako oprávněný, jemuž je důchod vyplácen podle § 117 zákona o provádění zabezpečení. Nerozumné by bylo naopak tvrdit, že dvanáct měsíčních splátek důchodu + bonus ve výši 690 Kč na straně jedné a shodných dvanáct měsíčních splátek bez bonusu (nebo s bonusem 30 Kč apod.) na straně druhé, představuje spravedlivější (či jediné správné) řešení postupu při zvyšování důchodů, nežli je uveden v § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění. Dle názoru ČSSZ nelze nalézt žádné rozumné vysvětlení, proč by právě skupina oprávněných s pozdějším datem splatnosti (slovy navrhovatelky zcela náhodně vybraná) měla být zvýhodněna (vyšším) bonusem k důchodu oproti ostatním oprávněným s dřívějším datem splatnosti nebo jinak profesně zařazeným. Navrhovatelka by jí rozporovanou disproporci, že oprávněný A požívá lednovou splátku díky výplatnímu termínu 2. ledna dříve než oprávněný B, nahradila mnohem výraznější disproporcí, a to tou, že oprávněný B by při stejné výši důchodu ve výsledném součtu za kalendářní rok obdržel více než oprávnění A i C. Takovýto neodůvodněný rozdíl by se již v žádném časovém okamžiku nevyrovnával, naopak k neodůvodněně rozdílné výši výplat důchodu mezi těmito oprávněnými by docházelo každoročně znovu.

54. Teze navrhovatelky, že zákonodárce paušálně zbavil celou skupinu oprávněných možnosti dosáhnout na určitou část valorizované dávky důchodového pojištění je mylná, neboť žádnému oprávněnému není valorizace upřena. Valorizována je měsíční splátka důchodu, tudíž oprávněný v kalendářním roce obdrží dvanáct valorizovaných měsíčních splátek důchodu (výplata těchto dvanácti měsíčních splátek je provedena v daném kalendářním roce). Navrhovatelka by k těmto dvanácti měsíčním splátkám připojila nevratný „doplatek“, resp. bonus k důchodu, jehož výše by byla – na rozdíl od součtu měsíčních splátek za daný kalendářní rok – odlišná podle zcela nahodile stanoveného data splatnosti (dle slov navrhovatelky) plátcem důchodu. Částka, kterou by oprávněný fakticky obdržel v daném kalendářním roce (tj. 12 x důchod + bonus v různé výši), by tedy byla odvislá od „nahodilého“ data splatnosti, čímž by došlo ke vzniku neodůvodněného nerovného postavení mezi oprávněnými.

55. Je nasnadě, že oprávněný B, který má stanovenu splatnost od 24. dne v měsíci, bude za každou cenu prosazovat, aby k lednové splátce důchodu obdržel nevratný „bonus“ k valorizaci kupříkladu ve výši 690 Kč měsíčně, neboť tak získá vyšší plnění než oprávnění A a C. Poté ovšem samozřejmě může nastat opačná situace, kdy oprávněný A bude trvat na tom,

aby byl jeho výplatní termín od 24. dne v měsíci (může prosazovat i zavedení výplatního termínu od 26. či 28. dne v měsíci, aby dosáhl na nejvyšší nevratný „bonus“) a oprávněný C bude požadovat změnu § 117 zákona o provádění zabezpečení, neboť by byl v situaci, kdy cca 2,9 mil. oprávněným by byl vyplácen nevratný bonus k důchodu, zatímco cca 60 000 oprávněných by bylo „poškozeno“ výplatou „jen“ dvanácti měsíčních splátek důchodu stanovenou na běžný kalendářní měsíc, tj. oproštěnou od jakéhokoliv lednového bonusu.

56. Není zřejmé, z jakého důvodu úsilí navrhovatelky směřuje k prosazení „doplatku“ k valorizaci v měsíci lednu, když tento „doplatek“ namítanou vzájemnou nerovnost neodstraňuje. Jestliže oprávněný B by při měsíční valorizované výši důchodu 13 330 Kč v kalendářním roce spolu s „doplatkem obdržel částku 160 650 Kč (12 x 13 330 + nevratný „doplatek“ s lednovou valorizovanou splátkou), zatímco oprávněný C při stejné měsíční valorizované výši důchodu jen částku 159 960 Kč (12 x 13 330), pak nelze hovořit o tom, že jen s „doplatkem“ jsou si oba rovni. Právě naopak „doplatkem“ a jeho různě stanovenou výší by různí oprávnění v kalendářním roce obdrželi i přes stejnou měsíční výměru různé celkové výše důchodu, což by bylo v rozporu s ústavními principy a zakládalo neodůvodněné rozdíly a diskriminaci různých účastníků důchodového pojištění.

57. Rozdíl mezi oprávněnými B a C nespočívá ve výši valorizované splátky důchodu, tj. že by lednová splátka oprávněného B (první splátka důchodu, kterou obdrží v kalendářním roce) nebyla nikdy valorizována, ale v tom, že zatímco oprávněný B obdrží valorizovaný důchod dopředu za období, které teprve nastane (a tímto způsobem jsou mu vypláceny všechny splátky důchodu), oprávněný C obdrží valorizovaný důchod za běžný kalendářní měsíc, tj. v první polovině období, za které splátka důchodu náleží. Oprávněný B tedy zvýšený (valorizovaný) důchod obdrží, obdrží ho však o něco později a za jiné období než oprávnění A nebo C. Důvod, proč oprávněný B obdrží valorizovanou lednovou splátku později, je ten, že podle § 116 odst. 1 zákona o provádění zabezpečení se důchody vyplácejí dopředu v pravidelných měsíčních lhůtách, které jsou rozloženy na sudé dny kalendářního měsíce plátcem dávky. Splátky důchodu podle § 116 odst. 1 zákona o provádění zabezpečení jsou vypláceny v různých výplatních termínech, přičemž splátkou důchodu se rozumí celá měsíční splátka, nikoliv splátka důchodu časově rozdělená na „meziúseky“ či „deniny“, jak to činí navrhovatelka. Valorizovaných splátek důchodu pak důchodce v kalendářním roce fakticky obdrží, tj. může s těmito prostředky disponovat, užívat je a požívat, celkem dvanáct.

58. ČSSZ podotýká, že náklady spojené s případnou změnou systému není možné podceňovat, neboť by je bylo nutno promítnout do vnitřních interních aplikací, účetnictví, zasílaných oznámení a zpráv atd. Problematické by bylo zpracování změn důchodu zasahujících do období valorizace. Došlo by tak k výraznému navýšení pracnosti.

g) Replika navrhovatelky k vyjádření České správy sociálního zabezpečení

59. Ústavní soud zaslal i obdržené vyjádření ČSSZ navrhovatelce k případné replice. Ta v prvé řadě vyjádřila názor, že nejde o odborné vyjádření ČSSZ, nýbrž toliko o snahu podpořit postoj vlády požadující zamítnutí návrhu.

60. Navrhovatelka je nadále přesvědčena o správnosti svých úvah. Vysvětluje, že jí nejde o absolutní částky, ale o skutečnost, že podle platné a účinné právní normy definující každoročně zvyšování důchodu dochází fakticky ke zvyšování důchodů pro jednotlivé důchodce v odlišné dny, které jsou správcem dávky určeny zcela podle jeho libovůle. Tzv. „doplatek“ valorizace bezpochyby není žádným bonusem. Je sice pravda, že důchodci v současnosti dostanou 12 valorizovaných důchodů v kalendářním roce, nikoliv ale za daný kalendářní rok. Jejich rovnost tak není zaručena.

61. Navíc dle navrhovatelky situaci není nutno řešit výhradně doplatky, nýbrž lze uvažovat i o variantě, kdy by důchodce obdržel valorizovanou lednovou část prosincové splátky důchodu již v prosincové splátce důchodu.

62. Navrhovatelka je tak přesvědčena, že nezbývá než zabezpečit všem důchodcům stejnou možnost v přístupu k jejich právu na přiměřené hmotné zabezpečení a odstranit jí namítané neodůvodnitelné rozdíly nálezem Ústavního soudu.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

63. Návrh byl podán podle § 64 odst. 2 písm. b) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., skupinou 41 poslanců a Ústavní soud má za to, že návrh není nepřípustný ani nejsou dány důvody pro zastavení řízení ve smyslu § 66 a 67 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb. Procesní předpoklady řízení jsou splněny.

IV. Posouzení způsobu přijetí napadených zákonných ustanovení

64. Dle § 68 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., Ústavní soud v řízení o zrušení právního předpisu nebo jeho jednotlivých ustanovení posuzuje, zda napadený právní předpis byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

65. S ohledem na výše rekapitulovaná vyjádření Poslanecké sněmovny a Senátu a vzhledem k tomu, že Ústavní soud nezjistil nic, co by svědčilo o opaku, kdy ani navrhovatelka co do náležitostí zákonodárného procesu, jehož jsou napadená ustanovení výsledkem, žádné námitky nevznáší, Ústavní soud shledává, že napadená zákonná úprava byla přijata Parlamentem v mezích jeho Ústavou stanovené působnosti a legislativní proces vedoucí k přijetí napadených ustanovení ústavním požadavkům vyhověl.

V. Znění napadených ustanovení

66. Ustanovení § 67 zákona o důchodovém pojištění zní:

„(1) Vyplácené důchody se zvyšují v závislosti na růstu indexu spotřebitelských cen (dále jen ‚růst cen‘) a na růstu mezd. Vyplácenými důchody se rozumí důchody přiznané ode dne, který spadá do období před kalendářním měsícem, do něhož spadá den, od něhož se důchody zvyšují.

(2) Základní výměry a procentní výměry vyplácených důchodů se zvyšují od splátky důchodu splatné v lednu (dále jen ‚pravidelný termín‘).

(3) Procentní výměry vyplácených důchodů se zvyšují mimo pravidelný termín (dále jen ‚mimořádný termín‘), pokud v období pro zjišťování růstu cen stanoveném podle odstavce 4 dosáhl růst cen aspoň 5 %. V mimořádném termínu se vyplácené důchody zvyšují od splátky důchodu splatné v pátém kalendářním měsíci následujícím po kalendářním měsíci, v němž růst cen dosáhl aspoň 5 %.

(4) Období pro zjišťování růstu cen se stanoví tak, že prvním měsícem tohoto období je kalendářní měsíc následující po posledním kalendářním měsíci období pro zjišťování růstu cen použitého při předchozím zvýšení procentní výměry důchodů, a posledním měsícem tohoto období je při zvýšení důchodů

a) v pravidelném termínu červen kalendářního roku, který o jeden rok předchází kalendářnímu roku, do něhož spadá pravidelný termín zvýšení důchodů,

b) v mimořádném termínu kalendářní měsíc, v němž růst cen dosáhl aspoň 5 %.

(5) Jestliže podmínka pro zvýšení důchodů v mimořádném termínu byla splněna v červenci nebo v srpnu, zvýší se důchody pouze v pravidelném termínu s tím, že posledním měsícem období pro zjišťování růstu cen je srpen.

(6) Růst cen se stanoví jako procentní přírůstek indexu spotřebitelských cen v posledním měsíci období stanoveného pro zjišťování růstu cen oproti tomuto indexu v kalendářním měsíci, který bezprostředně předchází prvnímu kalendářnímu měsíci tohoto období s tím, že tento růst se stanoví se zaokrouhlením na jedno platné desetinné místo a podíl pro jeho stanovení činí

vždy nejméně 1. Výpočet růstu cen se provádí z originálních bazických úhrnných indexů spotřebitelských cen (životních nákladů) za domácnosti celkem a z originálních bazických indexů spotřebitelských cen (životních nákladů) za domácnosti důchodců zjištěných Českým statistickým úřadem, přičemž se použije ten růst cen, který je vyšší.

(7) Základní výměry vyplácených důchodů se zvyšují tak, aby výše základní výměry důchodu činila 10 % průměrné mzdy s tím, že výše základní výměry se zaokrouhluje na celé desetikoruny nahoru.

(8) Procentní výměry vyplácených důchodů se při zvýšení důchodů v pravidelném termínu zvýší o tolik procent zaokrouhlených s přesností na jedno platné desetinné místo nahoru, aby u průměrného starobního důchodu úhrn částky zvýšení základní výměry důchodu a částky zvýšení procentní výměry důchodu odpovídal zvýšení průměrného starobního důchodu stanoveného ve výši součtu růstu cen podle odstavce 6 a jedné poloviny růstu reálné mzdy zaokrouhlené s přesností na jedno platné desetinné místo. Procentní výměry vyplácených důchodů se však nezvýší, pokud se v důsledku zvýšení základní výměry důchodu podle odstavce 7 zvýší výše průměrného starobního důchodu alespoň o tolik procent, kolik činí procento zvýšení stanovené ve větě první.

(9) Pokud u průměrného starobního důchodu úhrn částky zvýšení základní výměry důchodu a částky zvýšení procentní výměry důchodu stanovené podle odstavce 8 nedosáhne 2,7 % jeho výše, může být stanoveno vyšší zvýšení procentní výměry důchodu, nejvýše však tak, aby u průměrného starobního důchodu úhrn částky zvýšení základní výměry důchodu a částky zvýšení procentní výměry důchodu činil 2,7 % jeho výše. Věta první se nepoužije, jestliže se v kalendářním roce, ve kterém se o zvýšení důchodů v pravidelném termínu rozhoduje, zvyšují důchody i v mimořádném termínu.

(10) Procentní výměry vyplácených důchodů se při zvýšení důchodů v mimořádném termínu zvýší o tolik procent, kolik činí růst cen podle odstavce 6.

(11) Zvýšení procentní výměry důchodu se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

(12) Průměrný starobní důchod se zjišťuje podle údajů České správy sociálního zabezpečení jako průměrná výše všech starobních důchodů, které byly vyplaceny za poslední kalendářní měsíc období pro zjišťování růstu cen podle odstavce 4, s výjimkou starobních důchodů, které se vyplácejí v nižší výši pro souběh s jiným důchodem podle § 59, a starobních důchodů podle § 29 odst. 2 a § 29 odst. 3 písm. b), popřípadě starobních důchodů podle předpisů platných před 1. lednem 2010 přiznávaných za dobu pojištění kratší než 25 roků.

(13) Období pro zjišťování růstu reálné mzdy se stanoví tak, že prvním rokem tohoto období je kalendářní rok následující po posledním kalendářním roce období pro zjišťování růstu reálné mzdy použitého při předchozím zvýšení důchodů, při kterém bylo přihlédnuto k růstu reálné mzdy, a posledním rokem tohoto období je kalendářní rok, který o dva roky předchází kalendářnímu roku, do něhož spadá termín zvýšení důchodů. Pokud je ve stanoveném období podíl pro stanovení růstu reálné mzdy podle odstavce 14 nižší než 1, přihlédne se k růstu reálné mzdy až při tom zvýšení důchodů, při kterém je tento podíl vyšší než 1.

(14) Růst reálných mezd se stanoví v procentech po zaokrouhlení na jedno platné desetinné místo podle podílu, v jehož čitateli je podíl všeobecného vyměřovacího základu za poslední kalendářní rok období pro zjišťování růstu reálné mzdy a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který bezprostředně předchází prvnímu kalendářnímu roku tohoto období, a ve jmenovateli je podíl průměrného ročního indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem vypočteného z originálních bazických indexů spotřebitelských cen zjištěných Českým statistickým úřadem za poslední kalendářní rok tohoto období a uvedeného průměrného ročního indexu za kalendářní rok, který bezprostředně předchází prvnímu kalendářnímu roku tohoto období.

(15) Zvýšení procentní výměry vyplácených důchodů v mimořádném termínu náleží i k důchodům přiznávaným v tom kalendářním roce, v němž byly zvýšeny procentní výměry vyplácených důchodů v mimořádném termínu.

(16) Zvýšení důchodů stanoví prováděcí právní předpis; jde-li o zvýšení důchodů v pravidelném termínu, stanoví se zvýšení důchodů do 30. září kalendářního roku, který o jeden rok předchází kalendářnímu roku, do něhož spadá pravidelný termín zvýšení důchodů, a jde-li o zvýšení důchodů v mimořádném termínu, stanoví se zvýšení důchodů do 50 dnů od posledního dne kalendářního měsíce, v němž růst cen dosáhl aspoň 5 %.“

67. Ustanovení § 67a zákona o důchodovém pojištění zní:

„(1) Procentní výměra vypláceného důchodu se zvyšuje o

a) 1 000 Kč měsíčně od splátky důchodu splatné v kalendářním měsíci, v němž poživatel důchodu dosáhl věku 85 let,

b) 2 000 Kč měsíčně ode dne, v němž poživatel důchodu dosáhl věku 100 let.

(2) Jsou-li splněny podmínky nároku na výplatu více důchodů, zvyšuje se podle odstavce 1 procentní výměra starobního důchodu. Dosáhl-li poživatel důchodu věku 85 let v kalendářním měsíci, v němž se zvyšují důchody podle § 67, náleží zvýšení podle odstavce 1 písm. a) k procentní výměře zvýšené podle § 67.“

VI. Posouzení důvodnosti návrhu

68. Posuzovaný návrh směřuje proti právní úpravě, která upravuje valorizaci důchodů tím způsobem, že výměry vyplácených důchodů se zvyšují od splátky důchodu splatné v lednu. Podstatou argumentace navrhovatelky je námitka, že za situace, kdy poživatelé důchodu mají den splatnosti splátky důchodu v rámci kalendářního měsíce stanoven různě, přičemž důchod pobírají nikoliv za kalendářní měsíce, nýbrž za „klouzavé“ měsíce počínající takovýmto dnem splatnosti, pak oprávnění s pozdějším datem splatnosti dostanou zvýšený důchod za méně dní kalendářního měsíce ledna oproti oprávněným s datem dřívějším. V tom spatřuje neodůvodněnou nerovnost, odporující právům zakotveným v Listině, dle kterých jsou lidé rovní v důstojnosti i v právech (čl. 1), základní práva a svobody jsou všem zaručena bez rozdílu (čl. 3 odst. 1), každý má právo vlastnit majetek (čl. 11 odst. 1) a občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele (čl. 30 odst. 1). Naproti tomu vláda a ČSSZ uznávají existenci určité nerovnosti toliko co do samotného data splatnosti důchodů, avšak co se týče jejich výše, mají za to, že poživatelé důchodů jsou si rovni. Případná nerovnost co do pouhé rozdílnosti termínů splatnosti důchodů přitom Ústavním soudem nemůže být přezkoumávána, neboť podaný návrh proti ní nesměřuje a ustanovení ji upravující (zejména § 116 odst. 1 zákona o provádění zabezpečení) jím nejsou napadena.

69. Za takovéto situace bylo na Ústavním soudu, aby posoudil, zda právní úprava nějakým způsobem, zejména tedy navrhovatelkou namítanou nerovností mezi poživateli důchodů, zasahuje do základních práv a svobod. A jestliže ano, zda takovýto zásah může ve světle požadavků ústavnosti obstát. K přezkumu přijatelnosti zásahu zákonodárce v oblasti vymezených sociálních práv, do které nyní řešená problematika svojí podstatou zjevně spadá, Ústavní soud přitom jako metodologický nástroj užívá tzv. test rozumnosti. To proto, že práv náležejících do této skupiny je možno se domáhat pouze v mezích zákonů, které je provádějí (čl. 41 odst. 1 Listiny), což vyjadřuje přesvědčení ústavodárce, že úprava těchto sociálních práv je legitimním předmětem politického zápolení (tj. je primárně v rukou zákonodárce). To vylučuje, aby metodologie jejich přezkumu byla totožná s metodologií užívanou u lidských práv obsažených zejména v hlavě druhé Listiny, jako je „přísný“ test proporcionality, jehož uplatnění by ve svém důsledku výrazně omezovalo volnou úvahu zákonodárce při přijímání právní úpravy mající regulovat přezkoumávanou oblast společenských vztahů. Test rozumnosti

spočívá ve vymezení smyslu a podstaty sociálního práva, tedy jeho podstatného obsahu (prvý krok), a zhodnocení, zda se zákon nedotýká právě tohoto esenciálního obsahu (druhý krok) – v takovém případě by totiž bylo třeba použít testu proporcionality. Není-li podstatný obsah práva dotčen, posuzuje se ve třetím kroku, zda zákonná úprava sleduje legitimní cíl, tedy zda není svévolným zásadním snížením celkové úrovně základních práv. Čtvrtým krokem pak je zvážení, zda zákonný prostředek použitý k dosažení legitimního cíle je rozumný, byť nikoliv nutně nejlepší, nejvhodnější, nejúčinnější či nejmoudřejší (podobně a podrobněji viz nález sp. zn. Pl. ÚS 54/10).

70. Ústavnímu soudu byly ve své podstatě předloženy dva úhly pohledu, jakým způsobem chápat mechanismy, jimiž jsou vypláceny a zvyšovány důchody. Prvý, zastávaný navrhovatelkou, se zaměřuje na skutečnost, za jaké období jsou důchody vypláceny (tzv. klouzavý měsíc), a na to, že část prvého klouzavého měsíce v roce nepokryje (u různých oprávněných v různém množství dní) svými dny celý kalendářní měsíc leden, čímž zůstane určité množství dní v kalendářním měsíci lednu, za které nebude oprávněnému přiznán důchod ve valorizované výši. Naproti tomu vláda a ČSSZ zdůrazňují, že pobírají-li oprávnění stejný důchod, pak jim bude v lednové splátce vyplacen ve stejné (o stejnou částku valorizované) výši, přičemž i celkově, v celém kalendářním roce, takoví oprávnění dostanou stejných 12 dávek důchodu.

71. Ústavní soud konstatuje, že návrh není důvodný, neboť jako přiléhavý je nutno hodnotit pohled druhý, zastávaný vládou a ČSSZ. Jde totiž o pohled vypovídající o reálném výsledku napadené právní úpravy, jenž je takový, že všichni poživatelé důchodu dostávající před valorizací stejný důchod dostanou bez ohledu na termín jeho výplaty vyplacenu i v návaznosti na každoroční valorizaci stejnou částku. Jednoduše řečeno, všichni ve stejném postavení dostávají stejně, a tedy jsou si (s výjimkou rozdílnosti data výplaty, která však není předmětem přezkumu) zcela rovni. Ústavní soud za této situace dále nepokračoval v provádění testu rozumnosti (potažmo proporcionality), protože zde vůbec není žádného zásahu do základních práv a svobod, jehož ústavněprávní přijatelnost by bylo namístě blíže posuzovat. Právní úprava je z pohledu navrhovatelkou uváděných základních práv a svobod zcela neutrální, žádným způsobem tato práva neomezuje, tím spíše pak ne způsobem, který by byl pro nějaké poživatele důchodu nebo jejich skupinu nějakým způsobem diskriminující.

72. Opačný názor předkládaný v návrhu vychází z toho, že navrhovatelka vytrhává některé dílčí aspekty právní úpravy z celkového kontextu. Nesprávnost tohoto přístupu je zřejmá, uváží-li se, že je v rozporu s reálným výsledkem, totiž s tím, jakou výši důchodu jeho poživatelé skutečně dostanou. Pro oprávněného jistě není klíčová informace, za jaké období je mu důchod vyplácen, nebo obdobné technické detaily mechanismu, jakým je výše jeho důchodu konstruována. Klíčové je, kolik nakonec finančních prostředku skutečně obdrží. To totiž určuje, kolik si za něj bude moci pořídit zboží, služeb atd.

73. V návrhu je vznášen argument, jak může být spravedlivé, když někteří oprávnění nikdy neobdrží za některé dny kalendářního měsíce ledna důchod ve valorizované výši. Tato úvaha vychází z nepochopení věci, protože za situace, kdy důchody jsou vypláceny za tzv. klouzavé měsíce, a nikoliv za kalendářní měsíce, oprávněným zcela logicky ani za navrhovatelkou tvrzené dny prvé části měsíce ledna nic dalšího být vypláceno nemá. Otázka navrhovatelky formulovaná v její replice (viz výše bod 38) je proto zavádějící, neboť nesprávně presumuje, že by oprávněný měl dostat něco, co mu ve skutečnosti vůbec nepřísluší. Fakticky daný oprávněný dostane vše, co mu náleží, ať již je to formálně deklarováno za jakýkoliv časový úsek (jakkoliv určený tzv. klouzavý měsíc). Vždy mu totiž bude v lednu bez ohledu na konkrétní termín splatnosti důchodu vyplacena stejná finanční částka.

74. Navrhovatelka sice označuje vyjádření vlády a ČSSZ jako neodborná, ale je to její vlastní argumentace, která spíše vzbuzuje rozpaky. Navrhovatelka požaduje, aby valorizace byla poskytnuta za všechny dny kalendářního měsíce ledna, avšak není jasné, proč by tomu tak

mělo být, zejména pak když ani sama nerozporuje, že z pohledu absolutní výše částek problém nerovnosti mezi účastníky pojištění neexistuje. Navrhovatelka se snaží doložit tvrzenou nerovnost výpočtem přepočítávajícím částky z tzv. klouzavého měsíce na kalendářní měsíc, ovšem právě ten dokládá iracionalitu jejích úvah, neboť částky důchodů za kalendářní měsíc tímto způsobem vypočítané nikdo ve skutečnosti na účet ani v hotovosti nedostává. Jde pouze o teoretickou uměle vytvořenou konstrukci bez reálného dopadu do sféry poživatelů důchodu. Úlohou Ústavního soudu je přitom chránit ústavnost před reálnými zásahy do ústavně zaručených základních práv a svobod, nikoliv řešit problémy akademické povahy.

75. Korektní je i odkaz vlády na judikaturu obecných soudů (potažmo usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 281/14), kdy Nejvyšší správní soud opakovaně neshledal, že by se měl v souvislosti s napadenou právní úpravou obrátit na Ústavní soud podle čl. 95 odst. 2 Ústavy za účelem posouzení jejího rozporu s ústavním pořádkem. Snaží-li se navrhovatelka ve své replice zpochybnit význam této judikatury tím, že i Nejvyšší správní soud připustil existenci určité disproporce, pak šlo toliko o disproporci v datech výplaty důchodů, která však, jak již bylo výše řečeno, není předmětem nynějšího přezkumu před Ústavním soudem. Jak Nejvyšší správní soud uvedl, „jediným rozdílem mezi důchodci s různým termínem výplaty je skutečnost, že někteří dosáhnou na valorizované částky dříve než jiní“. Nejvyšší správní soud v daných souvislostech výslovně konstatoval, že není žádného důvodu, aby docházelo k nějakým kompenzacím nebo změně právní úpravy (viz rozsudek sp. zn. 2 Ads 121/2015).

76. ČSSZ zcela důvodně poukazuje na to, že kdyby poživatelé důchodu dostávali doplatky nebo jiné navýšení výše důchodu, jak naznačuje navrhovatelka, logicky by tím byli znevýhodněni ti oprávnění, kteří by je nedostávali, anebo dostávali v menší výši než jiní. Zjednodušeně řečeno, systém, kde každý důchodce dostane při stejné výši důchodu valorizováno stejně, by se změnil v systém, kdy každý dostane jinou částku (a může si tak reálně pořídit jiné množství zboží a služeb) dle data splatnosti, které přitom sama navrhovatelka považuje za stanovované svévolně. Představu navrhovatelky, že by tento nový systém byl spravedlivější než ten současný, nelze než označit za bizarní.

77. Navrhovatelka tvrdí, že napadená právní úprava zakládá nerovnost účastníků důchodového pojištění. Opak je však pravdou. Jsou to právě změny právní úpravy, po kterých navrhovatelka volá, které by v těchto směrech mohly přinést výraznou změnu k horšímu, totiž narušit současný spravedlivý systém a bezdůvodně znevýhodnit jedny účastníky důchodového pojištění proti účastníkům jiným a potenciálně vést právě k takovým neodůvodněným zásahům do ústavně zaručených základních práv a svobod, na které si navrhovatelka stěžuje a které by mohly být důvodem ke zrušení právní úpravy Ústavním soudem.

VII. Závěr

78. Ze všech výše uvedených důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že posuzovaná právní úprava neporušuje čl. 1, čl. 3 odst. 1 Listiny ani základní práva a svobody zaručené v čl. 11 odst. 1 a čl. 30 odst. 1 Listiny. Napadená ustanovení nezakládají jakoukoliv navrhovatelkou namítanou nerovnost, ba dokonce naopak, kdyby jejich zrušení vedlo k přijetí právní úpravy, jakou navrhovatelka naznačuje, mohlo by to do mechanismu zvyšování důchodů vnést prvky neodůvodněné svévole, nerovnosti a vést k tomu, že by uvedená práva byla porušována.

79. Jelikož na základě navrhovatelčiny argumentace směřující proti § 67 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění Ústavní soud shledal, že nejsou dány důvody ke zrušení uvedeného ustanovení, její návrh v tomto rozsahu podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zamítl.

80. Vůči zbývajícím napadeným ustanovením, tj. § 67 odst. 1, 3 až 16 a § 67a zákona o důchodovém pojištění, navrhovatelka ve svém návrhu žádnou argumentaci zpochybňující jejich ústavnost nepředestřela. Ústavní soud proto v tomto zbývajícím rozsahu její návrh odmítl

podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb., jako návrh zjevně neopodstatněný.

Č. 85
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní (sp. zn. I. ÚS 2613/16 ze dne 12. května 2020)

Určením odměny advokáta ustanoveného soudem opatrovníkem podle zákona o zvláštních řízeních soudních (č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů) s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti JUDr. Tomáše Hulvy, MBA, LL. M., advokáta, se sídlem v Opavě, nám. Republiky 2/1, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě č. j. 13 Co 252/2016-27 ze dne 23. května 2016 a usnesení Okresního soudu v Opavě č. j. 24 L 639/2016-13 ze dne 20. dubna 2016, za účasti Krajského soudu v Ostravě a Okresního soudu v Opavě, a o návrhu na zrušení § 12a vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, takto:

I. Usnesením Okresního soudu v Opavě č. j. 24 L 639/2016-13 ze dne 20. dubna 2016 a usnesením Krajského soudu v Ostravě č. j. 13 Co 252/2016-27 ze dne 23. května 2016 byl porušen princip rovnosti ve spojení s právem stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Okresního soudu v Opavě č. j. 24 L 639/2016-13 ze dne 20. dubna 2016 a usnesení Krajského soudu v Ostravě č. j. 13 Co 252/2016-27 ze dne 23. května 2016 se ruší.

III. Návrh na zrušení § 12a vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, se odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu, obsah napadeného rozhodnutí a průběh řízení před Ústavním soudem

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel – advokát – domáhá zrušení výše uvedeného rozhodnutí, neboť má za to, že jím byla porušena jeho základní práva, svobody, jakož i ústavněprávní

principy zakotvené zejména v čl. 1, 3, čl. 4 odst. 1, čl. 9, 11, 26, 28 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

2. V nyní projednávané věci byl stěžovatel (advokát) ustanoven opatrovníkem osoby pro řízení o vyslovení přípustnosti převzetí a držení ve zdravotním ústavu podle § 69 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních.

3. Okresní soud v Opavě dne 20. 4. 2016 rozhodl usnesením č. j. 24 L 639/2016-13 tak, že se řízení o vyslovení přípustnosti převzetí a dalšího držení této osoby ve zdravotním ústavu zastavuje (výrok I), stát zaplatí opatrovníkovi odměnu ve výši 1 694 Kč (výrok II) a žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok III).

4. Proti výroku II usnesení okresního soudu podal stěžovatel jakožto opatrovník odvolání ke Krajskému soudu v Ostravě. Namítal, že soud při výpočtu této odměny nesprávně postupoval podle ustanovení § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, neboť správně měl aplikovat ustanovení § 9 odst. 2 advokátního tarifu, které je ustanovením speciálním, a měl tak vycházet z tarifní hodnoty 5 000 Kč, a domáhal se změny tohoto rozhodnutí tak, aby mu stát zaplatil odměnu ve výši 2 662 Kč.

5. Krajský soud se ztotožnil s argumentací soudu prvního stupně, že je v dané věci při rozhodování o odměně opatrovníka třeba aplikovat ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu, a při stanovení výše jeho odměny vycházel z tarifní hodnoty 1 000 Kč, z níž sazba mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby činí 500 Kč. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu přitom v době rozhodování okresního soudu znělo: „Při výkonu funkce opatrovníka ustanoveného správním orgánem účastníku řízení, ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stižen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat[1b)], se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč.“ Ustanovení § 9 odst. 2 advokátního tarifu, podle něhož mělo být postupováno podle názoru opatrovníka, se totiž vztahuje pouze na případy smluvního zastoupení účastníka v tam uvedených řízeních či na případy, kdy byl účastníku ustanoven pro řízení zástupcem advokát podle ustanovení § 30 o. s. ř., nikoli na případy, v nichž je na základě požadavku zákona účastníku advokát jmenován opatrovníkem pro řízení, jako tomu bylo v tomto případě. Podle krajského soudu okresní soud nepochybil ani tím, že odměnu opatrovníka krátil podle ustanovení § 12a odst. 1 advokátního tarifu o 20 %, ani při výpočtu výše odměny a náhrady hotových výdajů opatrovníka, včetně náhrady za DPH. S ohledem na to krajský soud rozhodnutí okresního soudu v napadené části potvrdil podle § 219 o. s. ř.

6. Plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb., pozn.: rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná též na http://nalus.usoud.cz) zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ , jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum ve svém rozhodnutí dovodilo, že daná část § 9 odst. 5 je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny a kontextuálně také s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny.

II. Ústavní stížnost

7. Stěžovatel v ústavní stížnosti nejprve rekapituluje dosavadní stav řízení. Stěžovatel byl ustanoven opatrovníkem osoby pro řízení o vyslovení přípustnosti převzetí a držení ve zdravotním ústavu podle § 69 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních, pročež také navrhoval, aby mu byla přiznána odměna podle § 9 odst. 2 advokátního tarifu, který je dle jeho

názoru *lex specialis* k odstavci 5 téhož ustanovení. Obecné soudy ale rozhodly, že mu bude přiznána odměna podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu, dle kterého se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč. Podle stěžovatele je to dokonce v rozporu s dosavadní praxí soudu – okresní soud totiž v předcházejících minimálně 8 letech aplikoval § 9 odst. 2 advokátního tarifu, svůj nový postup podle stěžovatele soud nijak blíže nezdůvodnil a nevysvětlil. Podle stěžovatele se obecné soudy dopustily libovůle a zásahu do práva na stejnou odměnu za stejnou práci. Podle stěžovatele není možné, aby soud činil rozdíl mezi tím, na základě jakého právního úkonu či rozhodnutí došlo k převzetí právního zastoupení či poskytnutí služeb. Rovněž se soudy dopustily zásahu do práva stěžovatele na spravedlivou odměnu za jeho práci. Částka 1 694 Kč, která představuje odměnu před zdaněním a před odvedením všech nákladů, je zcela nepřiměřená pracovní zátěži v podobě činnosti opatrovníka v řízení o vyslovení přípustnosti převzetí a dalšího držení ve zdravotním ústavu.

8. Současně stěžovatel podal návrh na zrušení § 12a advokátního tarifu pro jeho protiústavnost. Kromě porušení práva na stejnou odměnu za stejnou práci a spravedlivou odměnu spatřuje stěžovatel v daném ustanovení i porušení práva na rovné postavení a čest advokáta. Ustanovení § 12a advokátního tarifu prakticky bez racionálního odůvodnění snižuje odměnu advokátů zastupujících na základě ustanovení soudem o 20 %. Stěžovatel míní, že má právo na to, aby měl rovné postavení jak za situace, kdy přebírá právní zastoupení jakéhokoli subjektu (tzv. na plnou moc), tak za situace, kdy přejímá právní zastoupení na základě ustanovení soudem. Tento princip napadené ustanovení popírá. Podle jeho dikce je přebírání zastoupení advokáty jinak než na základě plné moci (z moci úřední) jakoby méně hodnotné a také hodnocené.

9. Krajský soud se ke stížnosti vyjádřil tak, že v souladu s judikatorním vývojem Ústavního soudu v dané problematice [derogační nález sp. zn. Pl. ÚS 4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.)] již v obdobných případech postupuje podle § 9 odst. 2 advokátního tarifu.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel – sám advokát – nemusí být podle stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. 10. 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.) zastoupen podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu advokátem. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soustavy soudů, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález ze dne 1. 2. 1994 sp. zn. III. ÚS 23/93 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález ze dne 26. 6. 1995 sp. zn. IV. ÚS 188/94 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následné použití právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících

demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele.

12. Jak již bylo uvedeno při rekapitulaci, plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ , jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum ve svém rozhodnutí dovodilo, že daná část § 9 odst. 5 je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny a kontextuálně také s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. V tomto nálezu Ústavní soud dovodil, že normotvůrcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky ustanovené soudem podle zákona o zvláštních řízeních soudních je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací i právem podnikat, vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 občanského soudního řádu. Z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), kterou Ústavní soud již v nálezu ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) podrobně rozebíral [srov. například nález ze dne 14. 8. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.) a nález ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) a rozsudky ESLP ze dne 23. 11. 1983 ve věci *Van der Mussele proti Belgii* (stížnost č. 8919/80) a ze dne 18. 10. 2011 ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* (stížnost č. 31950/06)], vyplývá, že stát ani advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nebo dokonce bez nároku na odměnu, neodporuje ústavnímu pořádku. Na druhou stranu ani rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na svévolných (libovolných) kritériích nebo úvahách. Naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných (nebo dokonce stejných) situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria však v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Naopak § 9 odst. 5 advokátního tarifu vychází podle Ústavního soudu z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování účastníků ve zvláštních řízeních soudních za podmínek stanovených výše citovaným zákonem (srov. k tomu přiměřeně bod 38 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19).

13. Také ve stěžovatelově věci byla porušena zásada rovnosti v návaznosti na právo získávat prostředky pro životní potřeby prací a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to ať již závislou činností jako zaměstnaný advokát, nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo podnikáním ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny (Ústavní soud chápe právo podnikat jako speciální právo vůči právu získávat prostředky pro životní potřeby prací). V souladu s již citovaným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 má Ústavní soud rovněž za to, že stanovil-li normotvůrce odlišnou výši odměny pro advokáty jmenované soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní, zasáhl tím kontextuálně také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu) a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní, co se týká kritérií přiměřenosti poskytnutí odměny za takovou činnost.

14. Závěr Ústavního soudu tudíž lze shrnout tak, že určením odměny advokáta ustanoveného soudem opatrovníkem podle zákona o zvláštních řízeních soudních (č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů) s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení

zásady rovnosti v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

15. Na základě těchto východisek nyní rozhodující senát Ústavního soudu konstatuje, že určil-li krajský soud odměnu stěžovatele jako advokáta vykonávajícího opatrovnictví i s odkazem na § 9 odst. 5 advokátního tarifu, porušil tím zásadu rovnosti k uplatňování základního práva stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Důvodem pro zrušení ústavní stížností napadeného usnesení je tak rozpor se zásadou rovnosti podle čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny.

16. S ústavní stížností spojený návrh na zrušení § 12a advokátního tarifu pak Ústavní soud odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu. Již citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 4/19 se k problematice stanovení paušálního procentního snížení odměny podle § 12a advokátního tarifu vyslovil tak, že „obecné snížení, jak lze dovodit zejména z výše citované judikatury ESLP, však není bez dalšího rozporné se základními právy, neboť po advokátu lze požadovat, aby některé činnosti vykonával v přiměřeném rozsahu bez nároku na odměnu nebo za odměnu sníženou; rozhodné ovšem je, aby se tak nedělo diskriminačně, na základě nevhodných (svévolných) kritérií“ [srov. bod 39 nálezu ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.)]. Jedná se ostatně o konstantní závěr Ústavního soudu, který již v minulosti mnohokrát rozhodl, že snižování nároku advokáta o 20 % dle § 12a advokátního tarifu je z ústavněprávního hlediska přípustné (srov. např. usnesení sp. zn. I. ÚS 2488/17 ze dne 27. 2. 2018, usnesení sp. zn. IV. ÚS 1213/17 ze dne 30. 5. 2017, usnesení sp. zn. I. ÚS 2082/15 ze dne 12. 8. 2015 aj.).

17. Ústavní soud tedy z těchto důvodů ústavní stížnosti zčásti vyhověl a zrušil usnesení Okresního soudu v Opavě č. j. 24 L 639/2016-13 ze dne 20. dubna 2016 a Krajského soudu v Ostravě č. j. 13 Co 252/2016-27 ze dne 23. května 2016 podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Návrh na zrušení § 12a advokátního tarifu pak odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 86
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní
(sp. zn. I. ÚS 143/17 ze dne 12. května 2020)

Určením odměny advokátky ustanovené soudem opatrovnicí podle zákona o zvláštních řízeních soudních (č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů) s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti stěžovatelky Mgr. Heleny Deverové, advokátky, se sídlem K Dolům 1924/42, Praha 4, proti usnesením Městského soudu v Praze ze dne 2. listopadu 2016 č. j. 68 Co 426/2016-21; ze dne 7. listopadu 2016 č. j. 21 Co 426/2016-23; ze dne 7. listopadu 2016 č. j. 70 Co 419/2016-21; ze dne 9. listopadu 2016 č. j. 35 Co 425/2016-22 a ze dne 25. listopadu 2016 č. j. 54 Co 427/2016-24 a proti usnesením Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 27. září 2016 č. j. 21 L 423/2016-12; ze dne 27. září 2016 č. j. 21 L 417/2016-12; ze dne 27. září 2016 č. j. 21 L 421/2016-12; ze dne 27. září 2016 č. j. 21 L 415/2016-11 a ze dne 27. září 2016 č. j. 21 L 420/2016-13, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 2, takto:

I. Usneseními Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 423/2016--12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 417/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 421/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 415/2016-11 a ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 420/2016-13 a usneseními Městského soudu v Praze ze dne 2. 11. 2016 č. j. 68 Co 426/2016-21; ze dne 7. 11. 2016 č. j. 21 Co 426/2016-23; ze dne 7. 11. 2016 č. j. 70 Co 419/2016-21; ze dne 9. 11. 2016 č. j. 35 Co 425/2016-22 a ze dne 25. 11. 2016 č. j. 54 Co 427/2016-24 byl porušen princip rovnosti ve spojení s právem stěžovatelky získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 423/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 417/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 421/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 415/2016-11 a ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 420/2016-13 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 2. 11. 2016 č. j. 68 Co 426/2016-21; ze dne 7. 11. 2016 č. j. 21 Co 426/2016-23; ze dne 7. 11. 2016 č. j. 70 Co 419/2016-21; ze dne 9. 11. 2016 č. j. 35 Co 425/2016-22 a ze dne 25. 11. 2016 č. j. 54 Co 427/2016-24 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu, obsah napadeného rozhodnutí a průběh řízení před Ústavním soudem

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka – advokátka – domáhá zrušení výše uvedených rozhodnutí, neboť má za to, že jimi byla porušena její základní práva, svobody, jakož i ústavněprávní principy zakotvené zejména v čl. 1, 3, čl. 4 odst. 1, čl. 9, 11, 26, 28 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

2. V nyní projednávané věci Obvodní soud pro Prahu 2 (dále též jen „obvodní soud“) v týdnu od 4. 8. do 11. 8. 2016 ustanovil stěžovatelku (advokátku) opatrovnicí celkem sedmi osob umístěných ve zdravotnickém zařízení, a to v řízeních vedených pod sp. zn. 21 L 412/2016, 21 L 415/2016, 21 L 417/2016, 21 L 418/2016, 21 L 420/2016, 21 L 421/2016 a 21 L 423/2016, konkrétně podle § 83 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních. V každé z těchto věcí bylo jedním usnesením rozhodnuto o zahájení řízení o vyslovení souhlasu s převzetím umístěného člověka do zdravotního ústavu, o ustanovení stěžovatelky opatrovnicí umístěného člověka, o tom, že se vyslovuje souhlas s převzetím umístěného člověka do zdravotního ústavu, a o tom, že náklady řízení nese stát.

3. Stěžovatelka uvádí, že nahlédla do všech sedmi soudních spisů. V souladu s výzvami soudu vyčíslila své náklady, kdy podle § 7, § 9 odst. 5 a § 13 odst. 1 a 3 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „advokátní tarif“) požadovala uhradit jeden úkon právní služby ve výši 700 Kč a DPH ve výši 147 Kč. Návrhy na přiznání odměny podala dne 18. 8. 2016. Dne 8. 9. 2016 bylo stěžovatelce doručeno usnesení obvodního soudu ze dne 2. 9. 2016 sp. zn. 21 L 412/2016, kterým jí byla přiznána odměna ve výši 1 331 Kč včetně DPH. Z tohoto důvodu následně v dalších šesti řízeních navrhla přiznání odměny nikoliv ve výši 847 Kč včetně DPH, nýbrž ve výši 1 331 Kč včetně DPH.

4. Ve všech těchto řízeních jí však usneseními obvodního soudu ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 415/2016-11, ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 417/2016-12, ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 418/2016-12, ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 420/2016-13, ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 421/2016-12 a ze dne 2. 9. 2016 č. j. 21 L 423/2016-12 byla přiznána odměna ve výši 847 Kč včetně DPH.

5. Proti těmto usnesením podala stěžovatelka odvolání a shodně navrhovala jejich změnu tak, aby jí byla přiznána odměna podle § 9 odst. 2 advokátního tarifu, a to ve výši 1 331 Kč. Usneseními Městského soudu v Praze (dále též jen „městský soud“) ze dne 9. 11. 2016 č. j. 35 Co 425/2016-22, ze dne 7. 11. 2016 č. j. 21 Co 426/2016-23, ze dne 7. 11. 2016 č. j. 70 Co 419/2016-21, ze dne 25. 11. 2016 č. j. 54 Co 427/2016-24 a ze dne 2. 11. 2016 č. j. 68 Co 426/2016-21 byla odvolání stěžovatelky odmítnuta. Městský soud v odůvodněních napadených usnesení shodně uvedl, že § 9 odst. 5 advokátního tarifu je speciálním ustanovením, které v případě výkonu funkce opatrovníka nedává možnost určit tarifní hodnotu podle § 8 či § 9 odst. 1 až 4 advokátního tarifu. K tomu odkázal na rozhodovací praxi Ústavního soudu. Usnesením městského soudu ze dne 9. 11. 2016 č. j. 28 Co 422/2016-21 bylo odvolání stěžovatelky naopak vyhověno a usnesení obvodního soudu ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 418/2016-12 změněno tak, že přiznaná odměna činí 1 331 Kč včetně DPH. V odůvodnění tohoto usnesení městský soud uzavřel, že odměna stěžovatelky měla být určena podle § 9 odst. 2 advokátního tarifu.

6. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu přitom v době rozhodování obecných soudů znělo: „Při výkonu funkce opatrovníka ustanoveného správním orgánem účastníku řízení, ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,

jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stižen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat[1b)], se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč."

7. Plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb.) zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ , jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní", a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum ve svém rozhodnutí dovodilo, že daná část § 9 odst. 5 je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny a kontextuálně také s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny.

II. Ústavní stížnost

8. Stěžovatelka v ústavní stížnosti po rekapitulaci průběhu řízení před obecnými soudy uvádí, že v sedmi totožných věcech bylo obvodním soudem a městským soudem rozhodováno různě. Poukazuje jednak na skutečnost, že stejná vyšší soudní úřednice v první posuzované věci přiznala odměnu ve výši 1 331 Kč, přičemž o 25 dnů později v dalších šesti věcech přiznala odměnu ve výši 847 Kč. V tomto postupu stěžovatelka spatřuje znaky svévole. Obdobnou námitku stěžovatelka vyslovuje k postupu městského soudu, který v případě pěti odvolání usnesení obvodního soudu potvrdil, zatímco v jednom případě se s její odvolací argumentací ztotožnil.

9. Účastníci řízení se ve stanovené lhůtě ani k datu vyhlášení tohoto nálezu ke stížnosti stěžovatelky nevyjádřili.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka – sama advokátka – nemusí být podle stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. 10. 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.) zastoupena podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu advokátem. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soustavy soudů, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález ze dne 1. 2. 1994 sp. zn. III. ÚS 23/93 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález ze dne 26. 6. 1995 sp. zn. IV. ÚS 188/94 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následné použití právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatelky v nyní projednávané věci.

12. Jak již bylo uvedeno při rekapitulaci, plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ , jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum ve svém rozhodnutí dovodilo, že daná část § 9 odst. 5 je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny a kontextuálně také s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. V tomto nálezu Ústavní soud dovodil, že normotvůrcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky ustanovené soudem podle zákona o zvláštních řízeních soudních je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací i právem podnikat, vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 občanského soudního řádu. Z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), kterou Ústavní soud již v nálezu ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) podrobně rozebíral [srov. například nález ze dne 14. 8. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.) a nález ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) a rozsudky ESLP ze dne 23. 11. 1983 ve věci *Van der Mussele proti Belgii* (stížnost č. 8919/80) a ze dne 18. 10. 2011 ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* (stížnost č. 31950/06)], vyplývá, že stát ani advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nebo dokonce bez nároku na odměnu, neodporuje ústavnímu pořádku. Na druhou stranu ani rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na svévolných (libovolných) kritériích nebo úvahách. Naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných (nebo dokonce stejných) situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria však v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Naopak § 9 odst. 5 advokátního tarifu vychází podle Ústavního soudu z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování účastníků ve zvláštních řízeních soudních za podmínek stanovených výše citovaným zákonem (srov. k tomu přiměřeně bod 38 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19).

13. Také ve stěžovatelčině věci byla porušena zásada rovnosti v návaznosti na právo získávat prostředky pro životní potřeby prací a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to ať již závislou činností jako zaměstnaná advokátka, nebo jako advokátka vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo podnikáním ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny (Ústavní soud chápe právo podnikat jako speciální právo vůči právu získávat prostředky pro životní potřeby prací). V souladu s již citovaným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 má Ústavní soud rovněž za to, že stanovil-li normotvůrce odlišnou výši odměny pro advokáty jmenované soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní, zasáhl tím kontextuálně také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu) a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní, co se týká kritérií přiměřenosti poskytnutí odměny za takovou činnost.

14. Závěr Ústavního soudu tudíž lze shrnout tak, že určením odměny advokátky ustanovené soudem opatrovnicí podle zákona o zvláštních řízeních soudních (č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů) s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

15. Na základě těchto východisek nyní rozhodující senát Ústavního soudu konstatuje, že určily-li obecné soudy odměnu stěžovatelky jako advokátky vykonávající opatrovnictví i s odkazem na § 9 odst. 5 advokátního tarifu, porušily tím zásadu rovnosti k uplatňování základního práva stěžovatelky získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Důvodem pro zrušení ústavní stížností napadených usnesení je tak rozpor se zásadou rovnosti podle čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny.

16. Ústavní soud tedy z těchto důvodů ústavní stížnosti vyhověl a zrušil usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 423/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 417/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 421/2016-12; ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 415/2016-11 a ze dne 27. 9. 2016 č. j. 21 L 420/2016-13 a usnesení Městského soudu v Praze ze dne 2. 11. 2016 č. j. 68 Co 426/2016-21; ze dne 7. 11. 2016 č. j. 21 Co 426/2016-23; ze dne 7. 11. 2016 č. j. 70 Co 419/2016-21; ze dne 9. 11. 2016 č. j. 35 Co 425/2016-22 a ze dne 25. 11. 2016 č. j. 54 Co 427/2016-24 podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 87
Zámek Opočno – rozhodnutí v obnoveném řízení (dokazování rasové perzekuce) (sp. zn. III. ÚS 1283/17 ze dne 12. května 2020)

I. V souladu s vůlí zákonodárce vyjádřenou v restitučních předpisech, přijatých po roce 1989, zmírňovat pouze některé majetkové křivdy nastalé v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990 vyslovil Ústavní soud již v minulosti názor, že § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění zákona č. 116/1994 Sb., omezil možnost přezkoumávání přechodů majetku odehrávajících se mimo tzv. rozhodné období toliko na nejextrémnější případy bezpráví, jestliže ke konfiskaci majetku „došlo z důvodu rasové perzekuce". Rasovou perzekucí je nutno rozumět jen nejkřiklavější formy rasismu páchané za 2. světové války zejména formou holocaustu, a nikoli jiné formy perzekuce z důvodů národnostních nebo politických [nález ze dne 16. prosince 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04 (N 192/35 SbNU 509)]. Rasové perzekuci neodpovídá sama situace, v níž byla zbavena vlastnického práva k majetku osoba, jež měla či mohla mít židovské předky.

II. Vzhledem k vůli „restitučního" zákonodárce, ale také nemožnosti odčinit všechny v (dávné) minulosti způsobené majetkové křivdy a k ochraně později nastalých majetkoprávních přesunů ústí princip právní jistoty jako základní náležitost demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky a ústavně zaručené právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod v požadavek, že k restituci vlastnického práva osoby oprávněné podle § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění zákona č. 116/1994 Sb., musí být v řízeních před obecnými soudy prokázáno, že vlastnické právo bylo konkrétní osobě odňato právě z důvodu její rasové perzekuce. Příklon k zásadě *in favorem restitutionis* neznamená vyhovění uplatněnému restitučnímu nároku pro obtížnost prokázání v minulosti nastalých rozhodných okolností. Toto podpůrné pravidlo je toliko vodítkem k šetření práv restituentů v souladu se smyslem a účelem restitučních předpisů, nikoli nástrojem obcházení neprokázání skutečností rozhodných pro obnovu vlastnictví.

III. Závěry obsažené v nálezu Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2014 sp. zn. I. ÚS 2430/13 (N 27/72 SbNU 305) nepřehodnocují právní názor obsažený v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04. Skutečnost, že rasová perzekuce, zahrnující pouze nejkřiklavější formy rasismu, nemusela být výlučným důvodem zbavení vlastnického práva k majetku, neznamená, že by ve smyslu zákona o mimosoudních rehabilitacích byla rasově perzekvována každá osoba, jíž byl zabaven majetek a jež měla židovské předky, aniž by byla prokázána rasová motivace konfiskace majetku dotyčné osoby.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky Kristiny Colloredo-Mansfeldové, zastoupené JUDr. Jakubem Fröhlichem, advokátem, sídlem Spálená 84/5, Praha 1 – Nové Město, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 1. února 2017 č. j. 28 Cdo 3893/2016-1536, usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 21. dubna 2016 č. j. 26 Co 421/2015-1503 a usnesení Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ze dne 22. září 2015 č. j. 12 C 6/2015-1227, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Hradci

Králové a Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou jako účastníků řízení a státní příspěvkové organizace Národní památkový ústav, sídlem Valdštejnské náměstí 162/3, Praha 1 – Malá Strana, zastoupené Mgr. Jiřinou Svojanovskou, advokátkou, sídlem Šilingrovo náměstí 257/3, Brno, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a shrnutí předchozích řízení

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí pro porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 4 Ústavy.

2. Napadená rozhodnutí představují výsledky obnoveného řízení vedeného u Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou (dále jen „okresní soud“) původně pod sp. zn. 8 C 13/2005. Předmětem dřívějších řízení byl tvrzený restituční nárok stěžovatelky na vydání nemovitostí specifikovaných v prvním odstavci odůvodnění v záhlaví uvedeného usnesení okresního soudu (dále jen „nemovitosti“ či „areál zámku Opočno“). V předchozích řízeních soudy zjistily, že nemovitosti byly otci stěžovatelky – dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi (dále jen „otec stěžovatelky“) zabaveny nařízením Tajné státní policie ze dne 16. 2. 1942. Zemský národní výbor v Praze označil výměrem ze dne 5. 12. 1945 (dále jen „výměr“) otce stěžovatelky za osobu německé národnosti a nemovitosti byly konfiskovány podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Konfiskační výměr zrušilo Ministerstvo zemědělství rozhodnutím ze dne 16. 12. 1948. Klíčovými otázkami byly okamžik přechodu vlastnického práva k nemovitostem na stát, tj. zda přešlo v tzv. rozhodném v období od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990 (dále jen „rozhodné období“), a zda důvodem zabavení nemovitostí v roce 1942 byla rasová perzekuce ve smyslu § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění zákona č. 116/1994 Sb. Ostatní podmínky restituce podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o mimosoudních rehabilitacích“) byly buďto nesporné, nebo byly jednoznačně prokázány.

3. Rozsudkem okresního soudu ze dne 27. 9. 1995 č. j. 6 C 63/1995-127 byla zamítnuta žaloba, jíž se stěžovatelka domáhala uložení povinnosti vedlejší účastnici uzavřít s ní dohodu o vydání nemovitostí. Okresní soud zjistil, že otec stěžovatelky neuplatnil nárok na vrácení majetku podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, a vlastnické právo tak nebylo obnoveno. Dále nebyla splněna podmínka dle § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích, protože majetek nebyl konfiskován kvůli rasové perzekuci.

4. Po potvrzení uvedeného rozsudku Krajským soudem v Hradci Králové (dále jen „krajský soud“) a jeho následném zrušení Nejvyšším soudem bylo rozsudkem okresního soudu ze dne 12. 6. 2002 č. j. 6 C 192/2000-18 vedlejší účastnici uloženo uzavřít s žalobkyní dohodu o vydání nemovitostí. Po potvrzení rozsudku okresního soudu z roku 2002 krajským soudem a odmítnutí dovolání vedlejší účastnice byla všechna tato rozhodnutí zrušena nálezem Ústavního soudu ze dne 16. 12. 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04 [N 192/35 SbNU 509 (dále též „první nález Ústavního soudu“)]. V tomto nálezu dospěl Ústavní soud k závěru, že k převzetí nemovitostí státem došlo před rozhodným obdobím. Dále se neztotožnil s tehdy napadenými rozhodnutími v tom, že by nemovitosti byly konfiskovány v rámci rasové perzekuce ve smyslu zákona o mimosoudních rehabilitacích. Ústavní soud dospěl k závěru, že zákon

o mimosoudních rehabilitacích omezil možnost přezkoumávání převodů či přechodů majetku mimo rozhodné období z důvodu rasové perzekuce toliko na nejextrémnější případy bezpráví. Měl za to, že z okolností, za nichž byla novela tohoto restitučního zákona v roce 1994 přijímána, je zřejmé, že výjimku překračující dosah rozhodného období připustil zákonodárce ve snaze odčinit pouze křivdy páchané nacistickým režimem především na Židech, kteří se stali obětí holocaustu. Rozsah a intenzita těchto křivd jsou zcela mimořádné a Parlament reagoval právě na tuto mimořádnou skutečnost. Jakkoli se jeví ostatní praktiky Německé říše jako diskriminační a odsouzeníhodné, nedosahují intenzity srovnatelné s rasovou perzekucí míněnou zákonodárcem.

5. Po kasačním zásahu Ústavního soudu dospěl okresní soud k závěru, že nemovitosti na stát sice přešly v rozhodném období, nicméně podmínka rasové perzekuce nebyla ve smyslu nálezu Ústavního soudu splněna. Žalobu stěžovatelky zamítl rozsudkem ze dne 13. 9. 2005 č. j. 8 C 13/2005-464, který následně aprobovaly krajský soud, Nejvyšší soud i Ústavní soud.

6. V roce 2007 podala stěžovatelka žalobu na obnovu řízení. Měla za to, že disponuje novými důkazy, které prokazují rasovou perzekuci matky otce stěžovatelky – paní Berthy Kolowrat Krakowski (dále jen „babička stěžovatelky“). Návrh byl zamítnut. Toto i navazující (aprobující) rozhodnutí o povolení obnovy řízení byla zrušena nálezem Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2014 sp. zn. I. ÚS 2430/13 [N 27/72 SbNU 305 (dále též „druhý nález Ústavního soudu“)]. V nálezu Ústavní soud vyslovil závěr, že se obecné soudy v napadených rozhodnutích nedostatečně vypořádaly s novými důkazy; jejich úspěšným podáním mohla být prokázána rasová perzekuce předků stěžovatelky. Dále Ústavní soud uvedl, že ke splnění podmínky rasové perzekuce podle § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích nedostačuje národnostní perzekuce, nýbrž je nutné, aby perzekuce byla motivována alespoň zčásti i důvody rasovými tak, jak byly zaměřeny zejména vůči Židům. Ze strany okupačních orgánů nemuselo ovšem jít o motivaci výlučnou. Dostačuje, aby rasová motivace byla jednou z motivací pro perzekuci konkrétní osoby.

II. Obsah napadených rozhodnutí

7. Po povolení obnovy řízení usnesením okresního soudu ze dne 22. 10. 2014 č. j. 8 C 26/2007-209 okresní soud v záhlaví uvedeným usnesením zamítl návrh stěžovatelky na změnu zamítavého rozsudku téhož soudu ve věci samé. Po opětovném posouzení splnění podmínek vydání věci podle restitučních předpisů dospěl k závěru, že jelikož byl výměr zrušen až dne 16. 12. 1948, je splněna podmínka přechodu věci v rozhodném období. Z provedených důkazů pocházejících z období okupace podle okresního soudu plyne, že nacistické orgány považovaly otce stěžovatelky za příslušníka národa českého, jenž se nehlásil k německé příslušnosti. Avšak s otcem žalobkyně bylo jednáno i jako s příslušníkem rasy méněcenné, neboť rasová diskriminace za trvání Německé říše byla postavena na výlučnosti nordické rasy v rámci základní doktríny tohoto státu. Otec stěžovatelky totiž uvedl do bytového seznamu ke dni 31. 12. 1939, v policejní přihlášce ze dne 14. 8. 1942 i v prohlášení k dani ze mzdy ze dne 2. 7. 1943, že je české národnosti. Tomu odpovídaly i zprávy státních úřadů, které po válce šetřily jeho chování za války. Okresní soud uvedl, že byl vázán právním názorem Ústavního soudu vysloveným v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04, podle něhož zahrnuje pojem rasová perzekuce ve smyslu § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích pouze nejkřiklavější formy rasismu páchané zejména formou holocaustu a nelze jej ztotožňovat s jinými důvody perzekuce. Ústavní soud v prvním nálezu (v této konkrétní věci) judikoval, že perzekuce z důvodů např. národnostních či politických není podřaditelná pod § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Pouze perzekuci jako fyzickou likvidaci celé rasy či národa lze považovat za druh perzekuce, kteroužto jí způsobenou újmu lze zmírnit použitím restitučního zákona. Z provedených důkazů je podle okresního soudu nepochybné, že byl otec stěžovatelky v průběhu okupace perzekvován kroky, které nacistické orgány odůvodňovaly nikoli

proněmeckými postoji otce stěžovatelky. Ve smyslu restriktivního výkladu pojmu rasové perzekuce podle prvního nálezu Ústavního soudu však jednání nacistických úřadů nelze posoudit jako rasovou perzekuci. Podle okresního soudu nově předložené důkazy neprokazují, že alespoň jedním z důvodů konfiskace byl židovský původ předků stěžovatelky. Z listin je pouze zřejmé, že konfiskace byla odůvodněna „snahami nepřátelskými říši“. Tento neurčitý pojem lze sice vykládat různě, avšak v žádné z listin, které byly podkladem pro konfiskaci, není ani okrajově zmíněn rasový původ některého z členů rodiny Colloredo-Mansfeld. Poznámku, že člen této rodiny udržuje vztah s bývalou manželkou, která má dítě s černochem, nelze považovat za rasovou perzekuci souladnou s výkladem uvedeným v prvním nálezu Ústavního soudu. Podle okresního soudu takto nelze vykládat ani text zprávy Bezpečnostní služby Říšského vůdce SS [Sicherheitsdienst (dále jen „SD“)] s datem 20. 3. 1940; je nerozhodné, zda poslední věta zprávy v češtině správně zní: „jmenovaní mladší členové rodiny se obracejí v krizích k židovskému liberalismu“, anebo je správný překlad: „jmenovaní mladší členové rodiny pěstují styky s židovsko-liberálními kruhy“. Ani jeden z překladů nenasvědčuje, že by někteří členové rodiny Colloredo-Mansfeld měli židovský původ a že by byl důvodem konfiskace nemovitostí. V listinách orgánů Německé říše není ani náznakem uvedeno, že by měly, byť jen vágní, indicie o tom, že rodina stěžovatelky má židovské předky. Naopak hovoří o tom, že jde původně o německý rod ve smyslu rakousko-monarchistickém, jehož mladší členové byli činní proti nacionálně-socialistickému zřízení a hlásí se k české národnosti. Pouhá zmínka o židovském původu prababičky stěžovatelky Nadine Kolowrat Krakowské, uvedená v historickém seznamu židovské šlechty z roku 1913, nemůže vést k závěru, že orgány Německé říše pojaly podezření o spojení rodu Colloredo-Mansfeld s židovskou vírou či rasou. Sama stěžovatelka evidentně neměla o svých potenciálních židovských předcích dlouhou dobu tušení. Žalobu v této věci podala v roce 1995, avšak tvrzení o židovských předcích uvedla až při podání žaloby na obnovu řízení v roce 2007. Pro úspěch žaloby by musel Ústavní soud v této věci judikovat, že pojem „rasová perzekuce“ lze vykládat šířeji, než jak jej v dané věci interpretoval. Změna výkladu tohoto pojmu není možná jen případným komentářem v nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2430/13, kterým byla odůvodněna nutnost povolení obnovy řízení.

8. Krajský soud potvrdil usnesením napadeným touto ústavní stížností usnesení okresního soudu a doplnil dokazování listinnými důkazy předloženými stěžovatelkou. Dospěl k závěru, že požadované nemovitosti stěžovatelce nelze v režimu zákona o mimosoudních rehabilitacích vydat. Je nutné vycházet z tezí vyřčených v prvním nálezu Ústavního soudu, jež nebyly překonány druhým nálezem sp. zn. I. ÚS 2430/13. Stěžovatelce se sice podařilo prokázat, že měla židovské předky, neunesla však důkazní břemeno o prokázání povědomí okupačních orgánů o této skutečnosti a že právě z toho důvodu zabavily majetek jejího otce. Krajský soud uvedl, že by postačovalo doložení, že úřady Německé říše o židovských předcích stěžovatelky věděly a že tento fakt byl jednou z příčin bezpráví páchaného na její rodině, což však ze žádného provedeného důkazu nevyplynulo. Odvolací soud navíc (odchylně od soudu okresního) vyslovil názor, že otec stěžovatelky utrpěl majetkovou křivdu již před 25. 2. 1948. Restituce nemovitostí v režimu zákona o mimosoudních rehabilitacích tak není možná rovněž z tohoto důvodu.

9. V záhlaví uvedeným usnesením Nejvyšší soud odmítl stěžovatelčino dovolání pro nepřípustnost. Dovolací soud uvedl, že v současné procesní situaci nemůže předestřít „konkurující úvahy“, jimiž by opodstatnil odlišný výklad klíčového ustanovení zákona o mimosoudních rehabilitacích; musí následovat právní názor vyslovený Ústavním soudem. A to v obou jeho nálezech – teze artikulované v prvním nálezu Ústavního soudu nebyly druhým nálezem překonány. Otázka povědomí nacistických orgánů o židovském původu otce stěžovatelky představuje polemiku se skutkovými zjištěními soudů nižších stupňů, jejichž přezkum je v řízení o dovolání vyloučen.

III. Argumentace stěžovatelky

10. Stěžovatelka má především za to, že obecné soudy nesprávně posoudily nově předložené důkazy, a porušily tak její ústavně zaručené právo na soudní ochranu. Krajský soud údajně pominul důkazy rasové perzekuce její rodiny, např. důkaz o nacistické konfiskaci majetku její babičky jako Židovky. Krajský soud nezhodnotil nově předložené důkazy v souvislosti s dříve předloženými důkazy, např. zprávou SD ze dne 20. 3. 1940, v níž nacisté poukázali na vztah rodiny k židovství a Židům a vytýkali styky rodiny právě s babičkou stěžovatelky – Židovkou. O tom svědčí i v předchozích řízeních předložená literatura. Historicko-genealogický kapesní seznam veškeré šlechty židovského původu z roku 1913 nebyl podle krajského soudu veřejnou publikací, avšak stěžovatelka se snažila prokázat, že židovský původ jejích předků byl dohledatelný, nikoli, že by klíčové vědomosti museli nacisté nabýt právě z této publikace. Tyto i další historické dokumenty a publikace krajský soud opomenul. Zpráva SD měla ve světle nových důkazů (prokázání židovství babičky) potvrzovat, že nacisté o jejím židovství věděli. Rasová perzekuce měla být jedním z důvodů konfiskace nemovitostí prolínajícím se s ostatními.

11. Dále je podle stěžovatelky v rozporu se zásadou *in favorem restitutionis* a zásadami spravedlivého procesu, že krajský soud požadoval nad rámec podmínek vymezených prvním a druhým nálezem Ústavního soudu také prokázání, že nacistické orgány v Čechách a ve Francii si zjištěné informace předávaly. Stěžovatelka po obnově řízení doložila, že její babička byla Židovkou; v nacistických dokumentech bylo uvedeno, že se její předci obraceli k židovskému liberalismu; dědeček stěžovatelky se i po rozvodu stýkal s babičkou stěžovatelky, která měla dítě s černochem a jejíž majetek byl ve Francii arizován. K tomu předložila několik archivních listin, z nichž některé byly uváděny i ve složkách konfiskace židovského majetku a bylo z nich patrné, že německé úřady měly přehled o konfiskacích majetku členů rodiny Colloredo-Mansfeldových v téměř celé Evropě. Proto stěžovatelčin restituční nárok splňuje i přísnější podmínky rasové perzekuce ve smyslu prvního nálezu Ústavního soudu. Nadto je z důvodové zprávy k zákonu, jímž byl novelizován § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích patrné, že pro naplnění podmínek v tomto ustanovení uvedených není nutné, aby rasová perzekuce dosáhla intenzity holocaustu. Restriktivní výklad zaujatý Ústavním soudem v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04 nemá oporu ve stenografickém záznamu, na nějž se soud v tomto prvním nálezu odkázal. Avšak stěžovatelka podle obecných soudů měla též prokázat, že si nacisté informaci o židovství předávali. Krajský soud všechny důkazy shrnul tak, že nebylo dostatečně pravděpodobné, že by o židovských předcích stěžovatelky okupační úřady věděly.

12. Podle stěžovatelky nepřiznaly obecné soudy výkladu „rasové perzekuce“ a instrukcím v druhém nálezu Ústavního soudu k hodnocení důkazů a míry dokazování rasové perzekuce stejnou relevanci jako prvnímu nálezu. Stěžovatelka směřovala úsilí k naplnění tezí podle aktuálnějšího nálezu sp. zn. I. ÚS 2430/13. Přes různé výklady v usnesení Ústavního soudu ze dne 21. 7. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 16/94 [U 14/2 SbNU 227 (dále též jen „usnesení pléna“)] a nálezech sp. zn. III. ÚS 107/04 a sp. zn. I. ÚS 2430/13 se obecné soudy řídily zužujícím výkladem prezentovaným v prvním nálezu Ústavního soudu. V usnesení pléna měl Ústavní soud uvést, že rasovou perzekuci nelze zužovat na skupinu lidí postižených tzv. norimberskými zákony. Přitom v druhém nálezu Ústavního soudu bylo uvedeno, že nacistická motivace rasová se často prolínala s motivacemi jinými. Širší výklad je ve shodě s Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace (vyhláška ministra zahraničních věcí č. 95/1974 Sb.), pročež je první nález Ústavního soudu i pro rozpor s usnesením pléna nepoužitelný. Obecné soudy nepřihlédly k závaznému výkladu rasové perzekuce v usnesení pléna a nález sp. zn. I. ÚS 2430/13 nepoužily s tím, že je závazný jen co do (ne)povolení obnovy řízení. Pro rozpor nálezů Ústavního soudu stěžovatelka také navrhla, aby věc byla předložena plénu Ústavního soudu postupem podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

13. Krajský soud taktéž neměl v obnoveném řízení znovu otevřít otázku přechodu nemovitostí v rozhodném období, aniž by se objevily nové důkazy. Tuto podmínku již soudy pokládaly za splněnou.

14. Stěžovatelka k ústavní stížnosti doplnila rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 11. 1. 2018 ve věci *Colloredo Mansfeldová proti České republice* č. 51896/12 (dále jen „rozsudek ESLP“). Soud dospěl k závěru o porušení stěžovatelčina práva na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). Podle rozsudku se stěžovatelka v řízeních před vnitrostátními soudy týkajících se restituce majetku v areálu zámku Opočno neměla možnost vyjádřit k důkazu, který měl podstatný vliv na výsledné rozhodnutí. Šlo o důkaz rozhodnutím Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947, jímž se zámek Opočno údajně prohlašuje za kulturní památku ve vlastnictví státu, který měl být stěžejní pro závěr, že otec stěžovatelky nebyl k datu 25. 2. 1948 vlastníkem předmětných věcí. Tento důkaz nebyl součástí spisu a nebyl proveden při žádném z jednání.

15. K ústavní stížnosti stěžovatelka přiložila právní stanovisko prof. JUDr. Aleše Gerlocha, CSc., advokáta, ze dne 21. 6. 2019 k výkladu některých ustanovení zákona o mimosoudních rehabilitacích. Podle stanoviska nemůže současný a neutrální význam pojmu „rasa“ (podobnost na základě tělesných znaků) z hlediska zákona o mimosoudních rehabilitacích obstát ve vztahu k dobovým okolnostem. Pro pochopení „rasové perzekuce“ v režimu zákona o mimosoudních rehabilitacích nelze využít např. judikaturu či literaturu z období protektorátu Čechy a Morava. Také nelze pominout, že při projednávání novely zákona o mimosoudních rehabilitacích nabyl předmětný text odlišné podoby od toho, k němuž se vztahuje důvodová zpráva. Příslušnost k židovské rase nebyla podle tzv. norimberských zákonů podmíněna rasovými znaky, nýbrž přihlášením k určitému náboženství. Je otázkou, zda lze rasovou perzekuci ve vztahu k poválečným právním předpisům spojovat s pronásledováním Židů, kteří byli mnohdy perzekvováni i z jiných důvodů. Nacistické teorie v rámci nadřazenosti německé rasy považovaly za podřadné příslušníky všech jiných „ras“. V demokratických podmínkách se k širšímu výkladu přiklonil Ústavní soud v usnesení pléna. Tento závěr byl zúžen prvním nálezem Ústavního soudu, jehož důsledky byly podle prof. JUDr. Aleše Gerlocha rozmělněny druhým nálezem Ústavního soudu. Dnešní pojem rasové perzekuce by tak měl být vykládán šířeji s ohledem na prolínání s dalšími důvody perzekuce, zejména národními a politickými.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je zastoupena podle § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení, replika stěžovatelky

17. Nejvyšší soud zopakoval stěžejní důvody odmítnutí stěžovatelčina dovolání a doplnil, že jí naříkaná otázka rozhodného období nebyla v napadeném usnesení řešena. Po nesplnění podmínky rasové perzekuce by představovala toliko teoretický rozbor bez vlivu na rozhodnutí. Tuto otázku krajský soud nadnesl pouze jako alternativní důvod zamítnutí žaloby.

18. Krajský soud i okresní soud se ve vyjádřeních odkázaly na napadená usnesení.

19. Podle vedlejší účastnice názor vyslovený v nálezu sp. zn. I. ÚS 2430/13 není v rozporu s prvním nálezem sp. zn. III. ÚS 107/04. Ústavní soud druhým nálezem v této věci apeloval na stěžovatelku, aby prokázala vědomost nacistických orgánů o židovském původu

jejích předků, byť by původ nemusel představovat jediný důvod perzekuce. Podle vedlejší účastnice stěžovatelka pouze prezentuje vlastní náhled na způsob, jakým obecné soudy důkazy měly hodnotit, a zjištění, k nimž měly dospět. Vedlejší účastnice zdůraznila, že stěžovatelka až do roku 2007 židovský původ svých předků nenamítala. Kromě toho měly vést nacistické orgány přesnou evidenci osob s židovským původem a náboženskou příslušností, přičemž příslušníci rodiny Colloredo-Mansfeld i Kolowrat-Krakowski byli v českých i německých matričních dokumentech vedeni jako katolíci a v evidencích židovského původu osob vedeni nebyli.

20. Ústavní soud zaslal stěžovatelce vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení na vědomí a vyzval ji k podání repliky nebo ke sdělení, že repliku nehodlá uplatnit. Po uplynutí již jednou prodloužené lhůty k uplatnění repliky stěžovatelka kromě již výše popsaného upřesnila, že netvrdí rozpor mezi prvním a druhým nálezem Ústavního soudu, nýbrž rozpor restriktivního výkladu § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích podle prvního nálezu se záměrem zákonodárce, s nálezem (správně: usnesením – pozn. Ústavního soudu) sp. zn. Pl. ÚS 16/94 a s Mezinárodní úmluvou o odstranění všech forem rasové diskriminace. Dále podotkla, že podle druhého nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2430/13 mínil první nález sp. zn. III. ÚS 107/04 Židy, kteří se stali obětí holocaustu, toliko jako příklad rasové perzekuce pro odlišení od perzekuce národnostní; nemělo však jít o úplné a uzavřené vymezení množiny. Podle stěžovatelky je zavádějící a zjednodušující náhled vedlejší účastnice, že stěžovatelka neprokázala, že byl jejím předkům majetek zabaven z důvodu rasové perzekuce. Ústavní soud totiž ve svém druhém nálezu v této věci nepožadoval prokázání, že konfiskace majetku otce stěžovatelky byla přímým důsledkem jeho rasové perzekuce. Krajský soud podle stěžovatelky považoval za prokázaný „pouze“ židovský původ jejích předků. Tento nesoulad mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé zasáhl do práva stěžovatelky na soudní ochranu.

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu vykonávat dozor nad jejich rozhodovací činností. Do rozhodovací činnosti soudů může Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatelky. Jiné vady se nacházejí mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu.

22. Podstata argumentace v ústavní stížnosti tkví ve zpochybnění závěrů obecných soudů o výkladu pojmu „rasová perzekuce“ podle § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích, a to jak co do pojmu samotného, tak role rasové perzekuce při konfiskaci nemovitostí. Druhým okruhem námitek je tvrzené znovuotevření otázky přechodu nemovitostí na stát v rozhodném období. Pro vyhovění restitučnímu nároku podle zákona o mimosoudních rehabilitacích musely být splněny obě podmínky. Shledání ústavní konformity postupu řešení obecných soudů, byť jedné z předestřených otázek, musí mít za následek aprobaci napadených rozhodnutí, neboť jiné potenciální pochybení by na výsledku řízení nemohlo ničeho změnit.

23. K rozhodnutím Ústavního soudu vykládajícím pojem „rasová diskriminace“ podle zákona o mimosoudních rehabilitacích je předně třeba uvést, že první a druhý nález Ústavního soudu nejsou ve vzájemném rozporu. Stěžovatelka prezentuje vlastní náhled jejich vztahu. Snaží se argumentovat, že jsou naplněny podmínky rasové perzekuce ve smyslu druhého nálezu, případně i ve smyslu prvního nálezu, což odůvodňuje prokázáním odpovídajících rozhodných skutečností, které ale v řízeních před obecnými soudy prokázány nebyly. Druhý nález Ústavního soudu pouze rozvedl závěry obsažené v prvním nálezu, I. senát v něm však nezaujal nový, tzn. odchylný právní názor, čemuž nasvědčuje již skutečnost, že před jeho přijetím nepředložil žádnou otázku k posouzení plénu postupem podle § 23 zákona o Ústavním soudu [viz body 21 až 23 jeho odůvodnění]. Dále je třeba uvést, že stěžovatelka nepřípustně

označuje usnesení pléna za nález. Jelikož rozhodnutí Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 16/94 je usnesením (odmítajícím návrh pro zjevnou neopodstatněnost), není ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy ve spojení s § 13 a 23 zákona o Ústavním soudu pro Ústavní soud závazné tak jako nález. Nadto byl stručný „širší“ výklad vysloven toliko okrajově, v řízení o abstraktní kontrole ústavnosti, tj. bez vztahu k individuálnímu případu, a nikoli při meritorním přezkumu napadeného ustanovení. Stěžovatelka prezentuje zdánlivý rozpor tří rozhodnutí Ústavního soudu, z nichž dvě mají údajně hovořit v její prospěch. Pro posuzovanou věc je však určující první nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 107/04. Pouze ten se obsahově i závazně zaobíral pro posuzovanou věc klíčovým pojmem. Pro stěžovatelku údajně příznivější rozhodnutí Ústavního soudu buďto nemá relevanci nálezu a je názorově překonané, anebo pouze doplňuje výklad podaný v prvním nálezu.

24. Podstatou rozdílu mezi prvním a druhým nálezem Ústavního soudu je, že zatímco první nález obsahoval též samotný výklad pojmu „rasová perzekuce“, v druhém nálezu se Ústavní soud věnoval i dobovému souběhu s jinými důvody konfiskace, aniž by však rozšiřoval samotné interpretační závěry obsažené v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04 (viz zejména body 27, 28 a 35 odůvodnění nálezu sp. zn. I. ÚS 2430/13). Uvedení do širšího kontextu bylo, jak odůvodnily okresní soud i krajský soud, rozhodující pro otázku povolení obnovy řízení (srov. bod 38 odůvodnění druhého nálezu Ústavního soudu). Je zřejmé, že předložené důkazy mohly spolu s výkladem pojmu rasové perzekuce v dobovém kontextu (jako nikoli nutně výlučném důvodu konfiskace) zvrátit rozhodnutí ve prospěch stěžovatelky. To ale neznamená, že příbuzenství otce stěžovatelky s osobami považovanými za Židy muselo mít za následek z dnešního pohledu perzekuci z rasových důvodů ve smyslu zákona o mimosoudních rehabilitacích.

25. Vyjma judikaturních předpokladů výkladu klíčového pojmu namítá stěžovatelka nesprávné hodnocení důkazů, jež podle ní prokazují rasovou perzekuci jejích předků. Dospěl-li Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 2430/13 k závěru, že nově označené důkazy jsou schopny předchozí rozhodnutí zvrátit, a vyslovil se pro povolení obnovy řízení, nelze na takové rozhodnutí pohlížet tak, že by obsahovalo závazný právní názor o změně rozhodnutí ve věci samé. Nové rozhodnutí v obnoveném řízení je v pravomoci obecných soudů, jež byly povinny nové důkazy pečlivě hodnotit. V obnoveném řízení tak šlo o míru prokázání stěžovatelčiných tvrzení nově označenými důkazy.

26. Ústavní soud zásadně není povolán k přehodnocování dokazování provedeného obecnými soudy. Mohl by tak učinit pouze, kdyby se při hodnocení důkazů dopustily libovůle. Zejména vykazovala-li by skutková zjištění rozpor s provedenými důkazy nebo by byl shledán extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé [např. nálezy ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2690/15 (N 164/86 SbNU 677) nebo ze dne 6. 2. 2020 sp. zn. I. ÚS 1833/18 (N 20/98 SbNU 156); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou veřejně dostupná z http://nalus.usoud.cz]. Tímto konstantním přístupem k ústavněprávnímu posuzování zjišťování skutkového stavu nalézacími soudy Ústavní soud shledal, že napadená rozhodnutí nevykazují takový rozpor, přepjatě formalistický přístup či jiné znaky libovůle při hodnocení důkazů, jež by si vyžadovaly jeho kasační zásah.

27. Z výpisů z matričních knih praprarodičů stěžovatelky a dalších historických dokumentů z počátku 20. století okresní soud zjistil, že uvádějí katolické vyznání dotčených osob, nebo neobsahují pro danou věc relevantní informace. K obdobným závěrům okresní soud dospěl i při hodnocení stěžovatelkou předložených expertiz. Okresní soud taktéž přesvědčivě odůvodnil, proč pro nadbytečnost nevyslechl jako svědky zpracovatele odborných posudků, z jejichž písemného zpracování učinil jednoznačná zjištění, která odpovídají obsahu vyžádaného spisu. Nadto krajský soud vyslechl znalce z oboru sociální vědy PhDr. Jana B. Uhlíře, Ph.D., a srozumitelně odůvodnil, proč tento důkaz tvrzení stěžovatelky nepodporuje –

znalec vypověděl, že byl-li by nacistickým úřadům židovský původ předků stěžovatelky znám, byla by tato informace nepochybně zapsána v dokumentaci německé tajné policie (viz protokol o jednání ze dne 17. 3. 2016; č. l. 1299 připojeného spisu). Stěžovatelčiným tvrzením neodpovídá ani znalcem uvedený dobový význam pojmu „rasová perzekuce“ (viz písemné vyhotovení posudku; č. l. 839–840). Znalec byl pouze překvapen posouzením rasové perzekuce podle zákona o mimosoudních rehabilitacích v prvním nálezu Ústavního soudu. Znalci však nepříslušní právně hodnotit odborné závěry. Co do skutkové roviny případu stěžovatelčiny námitky nemají v tomto důkazu oporu. Ústavně souladný je tak i závěr o neprůkaznosti seznamu šlechty židovského původu z roku 1913, o němž vyslýchaný znalec ani nikdo jemu známý neslyšel a jehož znalost by podle výpovědi znalce nacistické úřady neopomenuly. Nadto je tvrzení o konfiskaci nemovitostí nikoli pouze z politických důvodů v příkrém rozporu se závěry expertní zprávy PhDr. Jaroslavy Milotové, CSc., (č. l. 921). Sama stěžovatelka přitom poukazuje na skutečnost, že seznam z roku 1913 vypovídá jen o tom, že vědomost o židovském původu jejích předků měly nacistické orgány možnost nabýt. Obecné soudy v souladu s ústavním pořádkem posoudily a odůvodnily, že tato teoretická možnost nepostačuje k naplnění klíčové podmínky podle zákona o mimosoudních rehabilitacích.

28. Z téhož důvodu je nedůvodná i stěžovatelčina námitka, že obecné soudy, nad rámec tezí obsažených v prvním a druhém nálezu Ústavního soudu, požadovaly prokázání předávání vědomostí o židovském původu mezi nacistickými úřady. Dospěly-li okresní soud i krajský soud v souladu s ústavním pořádkem k závěru, že vědomost příslušných orgánů o původu předků otce stěžovatelky je značně nepravděpodobná, není stěžovatelkou tvrzený požadavek na dokázání předávání informací relevantní. Uvedené nemůže být v rozporu se zásadou *in favorem restitutionis*; toto pravidlo nemá oporu v ústavním pořádku a není „všeobjímajícím“ atributem restitučních nároků – je ze starší judikatury Ústavního soudu vycházejícím vodítkem, jež má vést k šetření práv restituentů a výkladu restitučních předpisů v souladu s jejich účelem a smyslem, na čemž v tomto případě Ústavní soud ničeho nemění. Naopak se ke dříve pregnantně vyjádřenému účelu a smyslu dotčeného ustanovení přiklání. Napadená rozhodnutí nevykazují znaky takové „hraniční situace“, jež by odůvodňovala použití tohoto toliko podpůrného pravidla. Znění předmětného ustanovení zákona o mimosoudních rehabilitacích bylo přesvědčivě vyloženo v prvním nálezu Ústavního soudu s pečlivě odůvodněným poukazem na zřejmou vůli zákonodárce. I restitučních nároků se totiž lze dovolávat pouze v mezích zákonné úpravy, kterou odkazovaná zásada nemůže vyprázdnit. Nedůvodnou je pak i námitka o údajné průkaznosti zprávy SD v souvislosti s nově označenými důkazy. Tato zpráva (v českém překladu založena na č. l. 26–28 vyžádaného spisu okresního soudu sp. zn. 6 C 192/2000) neobsahuje informace nad rámec závěrů odůvodněných v napadených rozhodnutích.

29. Co se týče přiloženého rozsudku ESLP, tak ten postrádá relevanci. Soud shledal porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy pouze pro znemožnění vyjádření se k potenciálně klíčovému důkazu. Tento důkaz však nebyl v nynější věci navržen ani proveden. Není zřejmé, jakou souvislost by dovozené pochybení vnitrostátních soudů v jiných řízeních mělo mít s nyní posuzovanou věcí. Lze připomenout, že i Evropský soud pro lidská práva dříve judikoval, že na zmírnění některých majetkových křivd není právní nárok a je ponecháno na vůli zákonodárců jednotlivých států, za jakých podmínek toto zmírnění umožní (viz např. rozhodnutí ze dne 12. 7. 2001 ve věci *Malhous proti České republice* č. 33071/96 nebo ze dne 10. 7. 2002 ve věci *Gratzinger a Gratzingerová proti České republice* č. 39794/98).

30. Stěžovatelka se snažila v obnoveném řízení prokázat, že některý z jejích předků byl Žid (srov. rubriku B./1 úvodního podání obnoveného řízení ze dne 6. 5. 2015; č. l. 744). Okresní soud i krajský soud však podrobně odůvodnily, že sama tato možnost neústí v posouzení konfiskace nemovitostí pro rasové důvody. Přesvědčivě odůvodněná skutková zjištění obecné soudy posoudily v souladu s prvním i druhým nálezem Ústavního soudu tak, že sama existence

židovských předků stěžovatelky není rasovou perzekucí podle zákona o mimosoudních rehabilitacích. Všechny provedené listinné důkazy mají prokazovat židovský původ předků stěžovatelky, žádný však neobsahuje informace vypovídající o (alespoň částečně) rasových motivech samotné konfiskace. Obecnými soudy učiněná zjištění tak nevyvracejí závěr prvního nálezu Ústavního soudu, v němž bylo výslovně uvedeno, že podle usnesení Ústavního soudu ze dne 14. 1. 2000 sp. zn. I. ÚS 180/99 v případě konfiskace majetku otce stěžovatelky provedené Gestapem nešlo o případ rasové perzekuce, přičemž soudy zjevně vzaly na zřetel rovněž názor vyslovený v druhém nálezu, že nově předložené důkazy by mohly naznačovat, že i podmínka „rasové perzekuce" mohla být v jeho případě splněna. Odůvodnění napadených rozhodnutí nevykazují nedostatky, které by bylo možno považovat z pohledu ústavního pořádku za excesivní. Ve zbytku lze souhlasit s Nejvyšším soudem, že byla-li v předchozích řízeních vyloučena konfiskace nemovitostí alespoň částečně v rámci rasové perzekuce, nebylo v posuzované věci dále rozhodné, zda nemovitosti přešly na stát v rozhodném období.

31. Obecné soudy nijak nezpochybňovaly, a nemá tak v úmyslu činit ani Ústavní soud, obtížnost obstarání i sto let starých důkazních listin. Je pochopitelné, že prokazování skutečných motivů majetkových křivd s takto výrazným časovým odstupem je značně obtížné. To však nemůže znamenat, že osoba uplatňující restituční nárok nemusí alespoň částečně prokázat naplnění příslušných skutkových předpokladů vzniku křivdy pro nastoupení restitučním předpisem stanoveného právního následku. „Alespoň částečné" prokázání zde znamená přinejmenším přesvědčení soudu na určité právně relevantní úrovni, neboť „jistojisté" prokázání (a v tom lze stěžovatelce přisvědčit) je po více než sedmdesáti letech extrémně obtížné. Za dostačující však nelze považovat, jak se stěžovatelka domnívá, prokázání jiných motivů perzekuce, k nimž se rasové důvody eventuálně mohly přidat. V opačném případě by absurdně všechny nikoli zcela zřejmé případy uplatňovaných restitučních nároků mohly být řešeny příklonem k zásadě „*in favorem restitutionis*". Taková ignorace zákonem stanovených podmínek a mezí obnovy vlastnického práva podle restitučních předpisů by nebyla v souladu s jejich smyslem a účelem, nýbrž v rozporu s právní povahou v současnosti, nikoli ve čtyřicátých letech 20. století, vedených soudních řízení o nárocích podle restitučních předpisů. Vzhledem k vůli „restitučního" zákonodárce, ale také nemožnosti odčinit všechny v (dávné) minulosti způsobené majetkové křivdy a k ochraně později nastalých majetkoprávních přesunů pak ústí princip právní jistoty jako základní náležitost demokratického právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy a ústavně zaručené právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny v požadavek, že k restituci vlastnického práva osoby oprávněné podle § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích musí být v řízeních před obecnými soudy prokázáno, že vlastnické právo bylo konkrétní osobě odňato právě z důvodu její rasové perzekuce.

32. Lze shrnout, že stěžovatelka za prvé zaměnila objasnění pojmu rasové perzekuce v režimu zákona o mimosoudních rehabilitacích v druhém nálezu Ústavního soudu s příklonem k širšímu výkladu tohoto pojmu. A za druhé ztotožnila určitou pravděpodobnost židovského původu její babičky s prokázáním konfiskace nemovitostí jejího otce z rasového důvodu. Pro úplnost je hodno dodat, že nikoli nutná výlučnost perzekuce z důvodů rasových (tj. že rasové důvody konfiskace mohly být doplněny o důvody další) neznamená, že případný židovský původ babičky (či jiných předků) stěžovatelky prokazuje samu, alespoň částečnou, rasovou perzekuci.

33. Obecné soudy učinily dostatečná skutková zjištění, která odůvodnily ústavně souladným způsobem. Právně věc posoudily ve shodě se závaznými právními názory Ústavního soudu. Teze uvedené v nálezech jsou přesvědčivé a z pohledu smyslu a účelu zákona o mimosoudních rehabilitacích logické, pročež III. senát Ústavního soudu v nyní posuzované věci neshledal důvod pro předložení věci plénu postupem podle § 23 zákona o Ústavním soudu.

34. Stěžovatelka představila vlastní náhled na správnost zjištění a posouzení obecných soudů a zopakovala zejména argumentaci uplatněnou již v odvolání proti usnesení okresního

soudu (srov. především č. l. 1259–1260). Ústavně zaručené právo na soudní ochranu nelze vykládat tak, že by byl stěžovatelce garantován úspěch v řízení nebo se jí zaručovalo právo na rozhodnutí podle jejích představ. Obsahem tohoto práva je zajištění práva na řádné soudní řízení, v němž se uplatní všechny zásady soudního rozhodování v souladu se zákony a při uplatnění ústavních principů. Včetně zásady volného hodnocení důkazů, z jejíchž ústavněprávních mezí obecné soudy nevybočily. Okolnost, že stěžovatelka se závěry soudů nesouhlasí, nemůže sama o sobě důvodnost ústavní stížnosti založit [viz např. usnesení Ústavního soudu ze dne 29. 1. 2019 sp. zn. I. ÚS 3608/18 (U 3/92 SbNU 365) nebo ze dne 12. 12. 2018 sp. zn. IV. ÚS 3706/18].

35. Závěrem Ústavní soud v souladu s nálezem sp. zn. III. ÚS 107/04 připomíná, že nelze pochybovat o zločinnosti konfiskační praxe prováděné nacistickými úřady. Československý stát se v poválečném období snažil odčinit důsledky nezákonných majetkových přesunů z doby nesvobody. Sedm desítek let po skončení války je tato reparace nesmírně obtížná, ne-li nemožná. I proto omezil restituční zákon o mimosoudních rehabilitacích přezkoumávání přechodů majetku předcházejících rozhodnému období na nejextrémnější případy z důvodu rasové perzekuce, jak objasnila i dřívější praxe Ústavního soudu a jak bylo popsáno výše.

36. Ústavní soud neshledal, že by napadenými rozhodnutími byla porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatelky, a proto její ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl. Jelikož neprováděl dokazování a od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, učinil tak mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Jiřího Zemánka

Většinový názor členů III. senátu vyjádřený v zamítavém nálezu k ústavní stížnosti stěžovatelky Kristiny Colloredo-Mansfeldové se odchyluje od právního názoru Ústavního soudu vysloveného ve věci stejné stěžovatelky v nálezu ze dne 5. 3. 2014 sp. zn. I. ÚS 2430/13 (N 27/72 SbNU 305), a proto měla být otázka prokázání konfiskace majetku jejího otce v době nesvobody (od 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945) z důvodů rasové perzekuce jako jedna z podmínek přezkumu přechodů majetku nastalých mimo rozhodné období (od 25. 2. 1948 do 31. 12. 1989) podle § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění zákona č. 116/1994 Sb., předložena k posouzení plénu podle § 23 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu.

Podle bodu 36 uvedeného nálezu: „K naplnění podmínek § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích dostačuje, pokud jsou rasové důvody … přítomny, i kdyby působily společně s dalšími důvody zášti okupačních orgánů k perzekvované osobě. Není přitom nutné, ba v rozhodování soudních orgánů demokratického právního státu by bylo i nevhodné, aby bylo jasně prokazováno, zda stěžovatelčin otec byl židovského původu ve smyslu takzvaných norimberských zákonů … Dostačuje zjistit, zda okupační orgány mohly takového přesvědčení nabýt. Podstatné tedy je, zda okupační orgány mohly učinit úvahu, že politické postoje a aktivity stěžovatelčina otce mohly mít spojitost s jeho rasovým původem, jenž byl tvrzen v uvedeném německém výmarském historicko-genealogickém kapesním seznamu veškeré šlechty židovského původu roku 1913, což z tohoto důkazu předloženého stěžovatelkou činí důkaz zásadní a rozhodující.“

Namísto následování tohoto relevantního judikaturního výkladu zmíněného ustanovení zákona o mimosoudních rehabilitacích Ústavním soudem se většinový názor III. senátu vrací k – již do určité míry překonanému – úzkému vymezení podmínek majetkových konfiskací, jichž se dopustily okupační orgány, podle nálezu ze dne 16. 12. 2004 sp. zn. III. ÚS 107/04

(N 192/35 SbNU 509). Ten omezil možnost přezkoumávání s tím spojených zásahů do vlastnického práva „toliko na nejextrémnější případy bezpráví“ … „jimiž je nutno rozumět jen nejkřiklavější formy rasismu, páchané za 2. světové války zejména formou holocaustu“, přičemž perzekuce byla motivována alespoň zčásti, nikoliv nutně výlučně, důvody rasovými, vedle důvodů jiných, např. zištných.

Odvolává-li se většinový názor III. senátu na vůli „restitučního“ zákonodárce, podle níž nelze odčinit všechny v minulosti způsobené majetkové křivdy, nýbrž jen křivdy „některé“, jakož i na princip právní jistoty jako základní náležitost demokratického právního státu a ústavně zaručené právo na ochranu vlastnických poměrů, které nastaly v důsledku pozdějších majetkových přesunů, pročež „musí být v řízeních před obecnými soudy prokázáno, že vlastnické právo bylo konkrétní osobě odňato právě z důvodu její rasové perzekuce“ (bod 31), pak vzhledem k dostupnosti informace o židovském původu stěžovatelčina otce pro okupační orgány a k obtížím spojeným s bezprostředním listinným prokazováním rasové motivace konfiskace jeho majetku po více než 70 letech je takový výklad naplnění podmínek § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích v rozporu s principem *in favorem restitutionis*, jenž – i jako mravní imperativ – ovládá restituční judikaturu Ústavního soudu od počátku.

Spatřuje-li většinový názor III. senátu v takovém postupu „ignoraci“ zákonem stanovených podmínek a mezí obnovy vlastnického práva podle restitučních předpisů, která není v souladu s jejich smyslem a účelem (bod 31), ale nástrojem obcházení požadavku prokázat rozhodné skutečnosti, potom nemohu než pokládat takový názor za projev souhlasu s šikanózní aplikací zákona, který není hoden Ústavního soudu jako soudního orgánu ochrany ústavnosti podle čl. 83 Ústavy.

Č. 88
Svévolný postup orgánu činného v trestním řízení – předání peněz zajištěných v rámci trestního řízení do zahraničí (sp. zn. IV. ÚS 1355/18 ze dne 12. května 2020)

I. Porušení principu zákazu libovůle promítající se do porušení práva na spravedlivý proces může nastat v důsledku procesního postupu orgánu činného v trestním řízení, který se přímo dotýká práv osoby na řízení zúčastněné a který nemá jakýkoli normativní základ. Jinak řečeno, porušení spravedlivého procesu může nastat v situaci, kdy orgán činný v trestním řízení postupuje zcela svévolně způsobem, který zakazuje čl. 2 odst. 2 Listiny, podle nějž lze státní moc uplatňovat jen způsobem, který stanoví zákon. Pokud orgán činný v trestním řízení postupuje způsobem, který zákon nepředvídá a neumožňuje, upírá účastníkům dotčeného řízení realizaci spravedlivého procesu. Jeho jednání se pro účastníky řízení stává zcela nepředvídatelným. Pokud tak navíc činí ve vztahu k majetku zúčastněné osoby (§ 42 trestního řádu), porušuje právo dotčeného jednotlivce vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

II. Z právní úpravy předání a převzetí trestního řízení upravené v § 105 až 117 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o mezinárodní justiční spolupráci“) výslovně neplyne, jak nakládat při předání trestního řízení se zajištěným majetkem. Jediná úprava týkající se zajištěného majetku v rámci předání trestního řízení je obsažena v § 107 odst. 1 písm. e) zákona o mezinárodní justiční spolupráci, podle kterého se do žádosti o převzetí trestního řízení uvede informace o trvání zajištění věcí a majetku. Dané ustanovení je třeba vykládat tak, že zajištění po předání trestního řízení nadále trvá v České republice a pro jakékoli další nakládání s ním je vyžadován postup mezinárodní justiční spolupráce podle výše popsaných ustanovení zákona o mezinárodní justiční spolupráci. Nelze akceptovat, že by předáním trestního řízení bez dalšího přešel do právní sféry jiného státu jakýkoli zajištěný majetek ve vlastnictví třetích osob zcela bez záruk jinak stanovených zákonem o mezinárodní justiční spolupráci, trestním řádem a konečně i ústavním pořádkem České republiky. Při předání trestního řízení podle § 105 a násl. zákona o mezinárodní justiční spolupráci se automaticky nepřevádí zajištěné věci či jiné majetkové hodnoty. Pro další zacházení s nimi je nutno postupovat podle běžných právních norem regulujících nakládání se zajištěnými věcmi v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních. Současně peněžní prostředky zajištěné na účtu u peněžního ústavu jako výnosy z trestné činnosti v souladu s definicemi obsaženými v čl. 2 písm. d) a e) rámcového rozhodnutí Rady 2003/577/SVV ze dne 22. července 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v Evropské unii a na něho navazující úpravou v zákoně o mezinárodní justiční spolupráci nelze chápat jako důkazní prostředky. Nelze s nimi tudíž před předáním ani po předání trestního řízení zacházet jako s věcným důkazem.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce zpravodaje Pavla Rychetského a soudce Jaromíra Jirsy o ústavních stížnostech stěžovatelek 1. A a 2. B, zastoupených JUDr. Alfrédem Šrámkem, advokátem, sídlem Českobratrská 1403/2, Ostrava,

proti usnesení Vrchního státního zastupitelství v Olomouci ze dne 9. ledna 2019 č. j. 8 VZN 288/2017-67, usnesení Krajského státního zastupitelství v Ostravě ze dne 2. července 2018 sp. zn. 1 KZN 4188/2016, zásahu Krajského státního zastupitelství v Ostravě spočívajícímu v udělení pokynu peněžním ústavům k převedení zajištěných peněžních prostředků z účtů stěžovatelek, vyrozumění Vrchního státního zastupitelství v Olomouci ze dne 14. března 2018 č. j. 8 VZN 288/2017-24, zásahu Krajského státního zastupitelství v Ostravě spočívajícímu v předání trestního řízení vedeného pod sp. zn. 1 KZN 4188/2016 do Polské republiky a proti zásahu Krajského státního zastupitelství v Ostravě spočívajícímu v nečinnosti v témže trestním řízení, spojených s návrhem na zrušení části ustanovení § 79a odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „Nasvědčují--li zjištěné skutečnosti tomu“, za účasti Vrchního státního zastupitelství v Olomouci a Krajského státního zastupitelství v Ostravě jako účastníků řízení, takto:

I. Zásahem Krajského státního zastupitelství v Ostravě spočívajícím v udělení pokynu peněžním ústavům k převedení zajištěných peněžních prostředků z účtů stěžovatelek a vyrozuměním Vrchního státního zastupitelství v Olomouci ze dne 14. března 2018 č. j. 8 VZN 288/2017-24 byla porušena základní práva stěžovatelek zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Vyrozumění Vrchního státního zastupitelství v Olomouci ze dne 14. března 2018 č. j. 8 VZN 288/2017-24 se ruší.

III. Krajskému státnímu zastupitelství v Ostravě se přikazuje, aby se pokusilo obnovit stav před porušením základních práv stěžovatelek žádostí o vrácení peněžních prostředků z Polské republiky.

IV. Ve zbývající části se ústavní stížnost a návrh s ní spojený odmítají.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavními stížnostmi, jež byly Ústavnímu soudu doručeny dne 18. 4. 2018 a dne 25. 2. 2019 a které byly poté spojeny usnesením Ústavního soudu ze dne 9. 4. 2019 sp. zn. IV. ÚS 1355/18 ke společnému řízení, stěžovatelky brojí proti

– zásahu Krajského státního zastupitelství v Ostravě (dále jen „krajské státní zastupitelství“) spočívajícímu v předání trestního řízení vedeného pod sp. zn. 1 KZN 4188/2016 do Polské republiky,

– zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v nečinnosti v témže trestním řízení,

– vyrozumění Vrchního státního zastupitelství v Olomouci (dále jen „vrchní státní zastupitelství“), kterým bylo stěžovatelkám sděleno, že jejich podnět k výkonu dohledu nad krajským státním zastupitelstvím byl odložen jako nedůvodný,

– zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v udělení pokynu peněžním ústavům k převedení zajištěných peněžních prostředků z účtů stěžovatelek na účet Regionální prokuratury v Katowicích (dále jen „polská prokuratura“),

– usnesení krajského státního zastupitelství a usnesení vrchního státního zastupitelství, kterými bylo zrušeno zajištění peněžních prostředků stěžovatelek a zamítnuta stížnost proti takovému rozhodnutí,

a to z důvodu tvrzeného porušení jejich základních práv zaručených čl. 2 odst. 2, čl. 4 odst. 3 a 4, čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále

jen „Listina“). Dále podáním ze dne 3. 4. 2020 stěžovatelky navrhly zrušení části ustanovení § 79a odst. 1 trestního řádu.

2. Stěžovatelky jako obchodní společnosti se sídlem v Ostravě byly zúčastněnými osobami v rozsáhlém trestním řízení vedeném krajským státním zastupitelstvím pod sp. zn. 1 KZN 4188/2016 a Policií České republiky, Krajským ředitelstvím policie Moravskoslezského kraje, Odborem hospodářské kriminality, pod č. j. KRPT-262326/TČ-2016-070082 pro podezření ze spáchání zvlášť závažného zločinu zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 odst. 1 a odst. 3 písm. a) trestního zákoníku, zločinu legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 216 odst. 1 písm. a) a odst. 4 písm. a), b) a c) trestního zákoníku (ve znění účinném do 31. 1. 2019) a zločinu neoprávněného podnikání podle § 251 odst. 1 a odst. 3 písm. b) trestního zákoníku. Uvedené trestné činnosti se měla od roku 2016 dopouštět skupina osob polské, české a ukrajinské státní příslušnosti, a to tak, že prostřednictvím jimi ovládaných obchodních společností v Polsku, České republice, Velké Británii, Kypru a Bulharsku tyto osoby zastíraly převody peněz pocházejících z podvodného obchodování s minerálními oleji. Mezi tyto společnosti měly patřit i stěžovatelky ovládané jedním z podezřelých K. J. W., který je občanem Polska.

3. V rámci prověřování byly v listopadu 2016 zajištěny peněžní prostředky podle § 79a odst. 1 trestního řádu na 14 bankovních účtech, z toho na osmi bankovních účtech stěžovatelky 1 a na jednom bankovním účtu stěžovatelky 2. Ústavní stížnost stěžovatelek proti zajištění peněžních prostředků odmítl Ústavní soud jako zjevně neopodstatněnou usnesením ze dne 9. 5. 2017 sp. zn. II. ÚS 894/17 (všechna zde citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz).

4. Trestní řízení bylo českými orgány činnými v trestním řízení vedeno toliko ve fázi prověřování, v jehož průběhu byla navázána spolupráce mezi českými a polskými orgány činnými v trestním řízení. V září roku 2017 proběhla společná schůzka mezi českými a polskými orgány, na níž se obě strany informovaly o dosavadních výsledcích prověřování. Česká strana mimo jiné přednesla závěr, že v rámci činnosti podezřelé skupiny na území České republiky neexistuje jiné podezření než případné spáchání trestného činu legalizace výnosů z trestné činnosti podle § 216 trestního zákoníku. Podezření z dalších trestných činů (zejména daňových) ke škodě České republiky nebylo zjištěno. Bylo zjištěno, že osoby vyplývající jako osoby podezřelé z šetření v této věci jsou osobami podezřelými z páchání daňových deliktů v Polské republice. Vzhledem k uvedenému závěru bylo diskutováno, zda by dalším postupem v prověřování mohlo být postoupení řízení do Polska, případně vytvoření společného vyšetřovacího týmu, což se s ohledem na úplné šetření v České republice, kde mělo docházet pouze ke směřování plateb pro účely zakrytí trestné činnosti, nezdálo jako účelné.

5. Dne 16. 10. 2017 obdrželo krajské státní zastupitelství rozsáhlý přípis od polské prokuratury podrobně popisující dosavadní vyšetřování dané trestné činnosti polskými orgány činnými v trestním řízení, v jehož závěru polská prokuratura žádá české orgány činné v trestním řízení o zvážení předání trestního stíhání vedeného v České republice do Polska, a to včetně zajištěných peněžních prostředků, které budou uznány jako věcný důkaz.

6. Krajské státní zastupitelství následně dne 7. 11. 2017 vydalo v této věci napadenou žádost o převzetí dotčeného trestního řízení. V této žádosti se uvádí, že v rámci prověřování bylo zjištěno, že česká obchodní společnost C a stěžovatelky mají vazby na zahraniční společnosti obchodující s pohonnými hmotami od německých dodavatelů, které jsou dodávány polským koncovým odběratelům, přičemž funkcí těchto českých obchodních společností mělo být zajištění polských přepravců a realizování plateb za zboží mezi jednotlivými obchodními partnery. Uvedené společnosti jsou ovládané osobami polské státní příslušnosti přímo podezřelými z páchání prověřovaného podvodného obchodování s pohonnými hmotami. Byť existuje podezření, že stěžovatelka 1 se mohla dopustit zločinu neoprávněného podnikání podle § 251 odst. 1 a odst. 3 písm. b) trestního zákoníku, dosud vyšlo najevo, že taková činnost byla

prováděna z důvodu zastření faktických vztahů mezi subjekty zapojenými v řetězci a pro znesnadnění odkrytí skutečnosti, že dochází k páchání daňové trestné činnosti ke škodě Polské republiky. Trestnost jednání a případné zahájení trestního stíhání uvedených osob a subjektů jsou závislé zejména na prokázání konkrétní trestné činnosti polskými justičními orgány.

7. V souladu s § 108 odst. 1 zákona č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, (dále též jen „ZMJS“ nebo „zákon o mezinárodní justiční spolupráci“) vydalo krajské státní zastupitelství dne 7. 11. 2017 usnesení sp. zn. 1 KZN 4188/2016, kterým rozhodlo o dočasném upuštění od některých úkonů trestního řízení pro dotčený skutek.

8. Polská prokuratura přípisem ze dne 14. 12. 2017 odpověděla kladně na žádost o převzetí trestního řízení. Polská prokuratura uvedla, že rozhodnutím ze dne 13. 12. 2017 zahájila vyšetřování předmětné věci, které spojila s již existujícím vyšetřováním sp. zn. RP I Ds.2.2016. Současně polská prokuratura požádala o převedení v České republice zajištěných peněžních prostředků na bankovní účty prokuratury. Přílohou bylo zasláno uvedené rozhodnutí ze dne 13. 12. 2017 o zahájení a spojení přípravných řízení a dále pět rozhodnutí polské prokuratury ze dne 14. 12. 2017, kterými byly zajištěné peněžní prostředky (včetně prostředků stěžovatelek) podle dotčených ustanovení polského trestního řádu uznány jako věcné důkazy a zaevidovány jako důkazy v informačním systému (SIP) polské prokuratury. Z odůvodnění plyne, že peněžní prostředky byly uznány jako věcné důkazy podle § 159 nařízení ministra spravedlnosti ze dne 7. 4. 2016 č. 508/2016 Sbírky zákonů Polské republiky, podle kterého je za věcný důkaz třeba uznat mezi jinými ty věci, které sloužily nebo byly určeny ke spáchání trestného činu a které pochází přímo nebo nepřímo z trestné činnosti, což je u zajištěných peněžních prostředků splněno.

9. Přípisy ze dne 12. 1. 2018 krajské státní zastupitelství informovalo dotčené peněžní ústavy o vydání výše uvedených rozhodnutí. V přípisech bylo popsáno, že došlo k předání trestního řízení, které je nadále vedeno polskou prokuraturou pod sp. zn. RP I Ds.2.2016, že polská prokuratura rozhodla o uznání peněžních prostředků za věcné důkazy a že z těchto rozhodnutí vyplývá povinnost převést zajištěné peněžní prostředky na účet polské prokuratury, který byl uveden. Současně byla rozhodnutí polské prokuratury peněžním ústavům zaslána přílohou. Peněžní ústavy informovaly krajské státní zastupitelství v průběhu ledna a února roku 2018 o převedení prostředků na účty polské prokuratury. V případě stěžovatelky 1 šlo o peněžní prostředky ve výši (z jednotlivých účtů): 3 053,63 EUR; 117,11 EUR; 9 819,75 PLN; 10 935,83 PLN; 23 330,21 EUR; 24 520,71 PLN; 2 945 476,51 PLN a 59 705,95 CZK. V případě stěžovatelky 2 šlo o peněžní prostředky ve výši 12 709,09 PLN.

10. Dne 12. 1. 2018 obdrželo krajské státní zastupitelství podnět k výkonu dohledu od obou stěžovatelek. Z podnětů plyne, že stěžovatelky se domnívaly, že jsou v uvedeném trestním řízení v postavení podezřelých. Jednak uvedly, že proti rozhodnutí polské prokuratury o uznání peněžních prostředků za věcný důkaz podaly opravný prostředek a rozhodnutí není pravomocné, a dále konstatovaly, že z kusých informací, které jim byly českými i polskými orgány činnými v trestním řízení sděleny, dovozují, že došlo k předání trestního řízení do Polska, proti čemuž se ohrazují, neboť tento postup považují za alibistický, nezákonný a protiústavní.

11. Dne 15. 1. 2018 krajské státní zastupitelství odeslalo polské prokuratuře žádosti stěžovatelky 1, které obdrželo dne 13. 12. 2017, o zrušení zajištění peněžních prostředků a žádost o odstranění průtahů v řízení. Krajské státní zastupitelství zajistilo překlad uvedených žádostí do polského jazyka a vzhledem k předání trestního řízení je zaslalo polské prokuratuře k vyřízení. O daném postupu byl vyrozuměn zmocněnec stěžovatelky 1 přípisem ze dne 16. 1. 2018.

12. V této věci napadeným vyrozuměním vrchního státního zastupitelství ze dne 14. 3. 2018 bylo stěžovatelkám sděleno, že jejich podnět k výkonu dohledu nad krajským státním zastupitelstvím byl odložen jako nedůvodný. Vrchní státní zastupitelství uvedlo, že nelze

dovodit, že trestní řízení nespadá do pravomoci orgánů Polské republiky a že účelu trestního řízení může být lépe dosaženo na území České republiky. Rovněž nelze dovodit, že předání věci by mohlo být v rozporu se závazky České republiky. Obsah prověřených spisů nasvědčuje tomu, že jednání prověřovaná v Polsku a v České republice spolu souvisela a přinejmenším zčásti popsaným způsobem jednaly stejné osoby v obou zemích. Důkazy nadto nasvědčují tomu, že prověřované jednání mělo původ v Polsku. Pro předání trestního řízení ohledně polských občanů není relevantní, že stěžovatelky se nacházejí na území České republiky. Při existenci souvislostí mezi oběma řízeními nelze souhlasit s tím, že není možné, aby se důkazy (zejména svědci) nacházely na území Polska. Současně se jeví jako pravděpodobnější, že nebudou vznikat průtahy v řízení díky jejich spojení, než by tomu bylo při oddělných řízeních v České republice a v Polsku. Předání trestního řízení naplnilo veškeré zákonné požadavky podle zákona o mezinárodní justiční spolupráci. Předání trestního řízení také nebránilo předání zajištěných peněžních prostředků. Rozdílná právní úprava v Polsku a v České republice sama o sobě nemůže způsobit nemožnost domáhat se vlastnických práv stěžovatelkami.

13. Dne 8. 3. 2018 se krajské státní zastupitelství dotázalo polské prokuratury, zda peněžní prostředky byly v pořádku přičteny ve prospěch jejich bankovního účtu. Stěžovatelka 1 následně podala žádost ze dne 11. 4. 2018 o zrušení zajištění účtů. Z žádosti plyne, že není důvod pro další zajištění bankovních účtů, neboť se na nich již nenachází žádné peněžní prostředky. Krajské státní zastupitelství odpovědělo přípisem ze dne 19. 4. 2018, že zajištění bude zrušeno po obdržení odpovědi polské prokuratury na výše specifikovaný dotaz ze dne 8. 3. 2018. Odpověď na uvedený dotaz obdrželo krajské státní zastupitelství od polské prokuratury dne 25. 4. 2018, tato se týkala pouze některých ze zajištěných účtů (včetně bankovních účtů stěžovatelek).

14. Napadeným usnesením krajského státního zastupitelství ze dne 2. 7. 2018 sp. zn. 1 KZN 4188/2016 bylo podle § 79f odst. 1 trestního řádu zrušeno zajištění peněžních prostředků stěžovatelek. V odůvodnění tohoto rozhodnutí krajské státní zastupitelství popsalo průběh dotčeného trestního řízení včetně jeho předání do Polska a zajištění peněžních prostředků stěžovatelek s tím, že dle sdělení peněžních ústavů byly ke dni 28. 2. 2018 všechny peněžní prostředky odeslány na účty polské prokuratury. Přes opakované urgence se sice krajské státní zastupitelství na polské prokuratuře nedomohlo potvrzení o přijetí všech peněžních prostředků, avšak i přes tuto skutečnost lze z dosavadních zpráv a informací dospět k závěru, že došlo ke splnění povinnosti ze strany českých orgánů po převzetí věci justičními orgány Polské republiky. Trestní věc je nadále vedena výhradně cizozemskými justičními orgány a z doručených zpráv peněžních ústavů je potvrzeno, že peněžní prostředky prohlášené v Polsku za věcný důkaz se nacházejí na stanovených účtech tohoto orgánu. Z tohoto důvodu již není dalšího trvání zajištění věci třeba.

15. Posledním napadeným usnesením vrchního státního zastupitelství ze dne 9. 1. 2019 byly zamítnuty jako nedůvodné stížnosti stěžovatelek proti výše popsanému usnesení krajského státního zastupitelství. Vrchní státní zastupitelství uvedlo, že dlouhý časový odstup mezi vydáním dotčených usnesení byl způsoben komplikacemi při doručování usnesení krajského státního zastupitelství další dotčené právnické osobě, jejíž peněžní prostředky byly v řízení zajištěny, a to obchodní společnost Balotelli Limited se sídlem ve Velké Británii. Dále je v odůvodnění usnesení uvedeno, že stížnosti stěžovatelek z podstatné části směřovaly proti samotnému předání trestního řízení do Polska. Zákonnost předání trestního řízení přitom již byla vrchním státním zastupitelstvím přezkoumána a nebylo shledáno žádné pochybení. K předání trestního řízení došlo zcela v souladu s § 105 a násl. ZMJS. K námitce stěžovatelek, že nemělo dojít k předání trestního řízení, neboť jsou právnickými osobami se sídlem v České republice, kde uskutečňovaly své podnikatelské aktivity a profit ze své činnosti měly také v České republice, uvedlo vrchní státní zastupitelství, že není podstatné, kde má právnická osoba sídlo a kde provozuje svou podnikatelskou činnost. Rozhodující je, že byla zapojena do

jednání, které je součástí skutku, který je předmětem trestního řízení a spadá do působnosti cizího státu. U obou stěžovatelek bylo takové podezření důvodně dáno a jejich jednání bylo předmětem řízení, k jehož předání došlo. Při předání trestního řízení do ciziny nedochází k předání jednotlivých podezřelých, ale trestního řízení jako celku, pročež je nepodstatná námitka stěžovatelek, že mělo dojít k předání pouze části trestní věci týkající se podezřelých polských státních příslušníků. Dále nebylo zjištěno, že by předání trestního řízení bylo v rozporu se závazky České republiky vyplývajícími z mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách a že by vedlo ke zhoršení postavení stěžovatelek. Ani v souvislosti s předáním peněžních prostředků nemohlo dojít k porušení práv stěžovatelek, které veškeré své námitky mohou i nadále uplatňovat, avšak musí tak činit vůči polským orgánům činným v trestním řízení. Vzhledem k tomu, že není pochyb o správnosti předání trestního řízení do Polska a stejně tak převedení zajištěných peněžních prostředků polské prokuratuře, nemohlo krajské státní zastupitelství rozhodnout jinak než zrušit zajištění na bankovních účtech, na nichž se již žádné peněžní prostředky nenachází.

II. Argumentace stěžovatelek

16. V ústavních stížnostech stěžovatelky poukázaly na to, že v probíhajícím trestním řízení došlo k zajištění jejich peněžních prostředků, které sice jako takové již bylo aprobováno Ústavním soudem v usnesení sp. zn. II. ÚS 894/17, avšak i Ústavní soud poukázal na to, že takové zatímní, zajišťovací opatření nemůže trvat libovolně dlouho. Stěžovatelky však nyní nemají povědomí, kde jsou peněžní prostředky z jejich účtů deponovány, jak dlouho tak tomu bude a kdy se k nim dostanou či kdy a jak o ně budou moci žádat. Stěžovatelky se dozvěděly, že došlo k předání trestního řízení do Polska, a to trestního řízení vedeného zejména proti osobám polské státní příslušnosti, přičemž nebylo vysvětleno, zda došlo k předání trestního řízení vedeného proti stěžovatelkám. Krajské státní zastupitelství předáním trestního řízení a peněžních prostředků stěžovatelek do Polska pochybilo, neboť pro takový postup nebyl zákonný důvod. Posuzované trestní řízení nespadá do působnosti orgánů Polské republiky a není možné uplatnit postup podle § 105 ZMJS, protože stěžovatelky své podnikatelské aktivity uskutečňovaly v České republice a profit z těchto aktivit měly rovněž v České republice. Účelu trestního řízení nemůže být dosaženo lépe v Polsku než na území České republiky, a to s ohledem na možnosti, které poskytuje zákon č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů. Polské právní předpisy neumožňují stejný trestní postih stěžovatelek (např. zrušení právnické osoby) a předání trestního řízení nadto povede k neúměrnému prodloužení trestního řízení. Krajské státní zastupitelství je nadto ve věci nadále nečinné, nereaguje na žádosti stěžovatelek o zrušení zajištění peněžních prostředků.

17. Z popisu obsahu spisového materiálu poskytnutého vrchním státním zastupitelstvím nevyplývá, že byly splněny podmínky pro předání trestního řízení do cizího státu podle § 106 ZMJS. I v případě splnění zákonných podmínek pro předání trestního řízení do Polska však takový postup není vhodný, neboť stěžovatelky se nenachází na území Polska, v České republice mají sídlo, administrativní prostory, zaměstnance atd. Povaha chráněných zájmů, o které ve věci jde, nadto vyžaduje projednání v České republice, protože škoda měla být způsobena právě jí. Předání trestního řízení do Polska je dále nepřípustné podle § 91 odst. 1 písm. o) a p) ZMJS, neboť předání by bylo v rozporu se závazky České republiky vyplývajícími z mezinárodních smluv o lidských právech a základních svobodách, konkrétně s právem na spravedlivý proces. Předáním trestního řízení by došlo ke zhoršení postavení stěžovatelek v trestním řízení. Z rozhodnutí polské prokuratury vyplývá, že polská strana hodlá postupovat tak, že peněžní prostředky stěžovatelek bude považovat za věcný důkaz, který bude deponovat na blíže neurčeném místě. Podle českého právního řádu však na zajištěné peněžní prostředky nelze nahlížet jako na věcný důkaz, na který se uplatňují zcela odlišná pravidla. Označením

peněžních prostředků za věcný důkaz ztrácí stěžovatelky právo domáhat se zrušení či omezení zajištění zákonem daným postupem. Postupem polské prokuratury dochází k nepřípustnému obcházení českých právních předpisů.

18. Stěžovatelky dále upozorňují na zásadní aspekt rozhodný z ústavního pohledu, a to je vláda práva v zemi, do níž má být trestní řízení předáno. Stěžovatelkám je jasné, že s ohledem na stav právního státu v Polsku a polské legislativy, mělo-li by dojít k zajištění pohledávek na účtech stěžovatelek jako věcného důkazu a k převedení trestního řízení do Polska, peněžní prostředky by v dalších letech nebyly vydány a stěžovatelky by neměly žádné procesní nástroje, jak přezkoumat zákonnost takového postupu. Podle § 5 ZMJS nelze poskytnout cizozemskému orgánu mezinárodní justiční spolupráci, pokud by to bylo v rozporu s ústavním pořádkem České republiky nebo s takovou zásadou právního řádu České republiky, na které je třeba bez výhrady trvat. Mezi takové zásady jistě patří zásady obsažené v § 2 trestního řádu, stejně jako zásady obsažené v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. V doplnění ústavní stížnosti stěžovatelky uvedly, že se potvrdily obavy z nečinnosti polských orgánů činných v trestním řízení, když ani po několika měsících není stěžovatelkám známo, kde se nachází jejich peněžní prostředky a kde mohou žádat o jejich uvolnění. Soudní dvůr Evropské unie založil povinnost justičním orgánům členských států zabývat se tím, zda v daném případě existuje skutečné nebezpečí, že bude porušeno základní právo osoby, proti níž je uplatňován postup polské jurisdikce, na nezávislý soud. Vzhledem ke stavu polského soudnictví a nulové možnosti soudní ochrany stěžovatelek je jejich obava víc než opodstatněná.

19. Stěžovatelky dále ústavními stížnostmi brojily proti pokynům krajského státního zastupitelství, na základě kterých došlo k převedení jejich peněžních prostředků ze zajištěných účtů do Polska. Zákon o mezinárodní justiční spolupráci vyžaduje dodržení formálního postupu pro převzetí trestního řízení, přičemž tento v posuzované věci splněn nebyl. Předání a převzetí trestního řízení se týkalo prošetřované trestné činnosti polských osob, a nikoli stěžovatelek. Orgány činné v trestním řízení se při posuzování převzetí a předání trestního řízení omezily na posuzování kritérií pro postavení prošetřovaných polských občanů, čímž zatížily svá rozhodnutí vadou. Ke zrušení zajištění věci ve smyslu § 79f odst. 1 trestního řádu pak nelze přistoupit s odůvodněním, že peněžní prostředky byly převedeny pod polskou jurisdikci, pokud byly převedeny nezákonně. Postup orgánů veřejné moci, kterým nezákonně vyňaly majetek stěžovatelek z české jurisdikce, je nepřijatelný. Krajské státní zastupitelství přitom nechalo peněžní prostředky převést předtím, než nabyla právní moci rozhodnutí polské prokuratury o uznání peněžních prostředků za věcné důkazy. Stěžovatelky proti těmto rozhodnutím v Polsku podaly opravný prostředek a tato rozhodnutí nabyla právní moci až dne 6. 10. 2018. Pokud krajské státní zastupitelství rozhodlo o (zadalo pokyn k) převedení zajištěných peněžních prostředků do Polska před nabytím právní moci uvedeného rozhodnutí v Polské republice, zatížilo své rozhodnutí (postup) vadou.

20. V doplnění ústavní stížnosti stěžovatelky konstatovaly, že je jim nyní známo, že v Polské republice bylo o peněžních prostředcích polskou prokuraturou rozhodnuto jako o věcném důkazu a z toho důvodu měly být převedeny pod správu tohoto zahraničního orgánu činného v trestním řízení. Krajské státní zastupitelství proto vydalo pokyny bankám, aby příslušné peněžní prostředky převedly na účty polské prokuratury. Tento postup je nezákonný na úrovni mezinárodního, unijního i vnitrostátního práva. Stěžovatelky nebyly uznány vinnými, pročež musí být považovány za nevinné. Nadto stěžovatelky nebyly a nejsou trestně stíhány českými orgány činnými v trestním řízení ani jiného státu. Přesto jim byl majetek na českém území na základě nezákonného pokynu krajského státního zastupitelství nevratně odňat tím, že dotčené peněžní prostředky byly bezhotovostně převedeny přímo do moci cizího státu. Zahraniční prokuratura si přitom mohla dožádat provedení úkonu na území České republiky, který ale musí být proveden v souladu s procesními předpisy dožádaného státu. České i evropské trestní procesní předpisy trvají na co možná nejméně invazivním postupu proti

osobě, jejíž nevina se presumuje. Proto tyto předpisy neznají „odnětí“ elektronicky vedených finančních prostředků ani jejich „převedení“ na účet státního zastupitelství dožadujícího státu, ale pouze jejich zajištění. Účelem je zamezit zásahům do právní i faktické sféry věci, které by mohly změnit její charakter nebo hodnotu pro účely trestního řízení. V případě elektronicky vedených peněžních prostředků je takového účelu možno plně dosáhnout jejich zajištěním, s čímž výše uvedené právní předpisy *expressis verbis* počítají. Neexistuje žádný důvod peněžní prostředky převádět na účet českého státního zastupitelství, či dokonce zahraniční prokuratury. Proto také české ani evropské právo takový nástroj trestního řízení nezná. Krajské státní zastupitelství musí postupovat v souladu s evropským a českým právním řádem a využívat pouze ty postupy a nástroje, které tento právní řád zná. Kromě nezákonnosti pokynu k převedení peněžních prostředků do Polska jde také o pokyn nadbytečný, neboť stěžovatelky s danými peněžními prostředky na zajištěném účtu stejně nemohly disponovat. Elektronicky vedené peněžní prostředky nejsou a ani nemohou být věcným důkazem bez ohledu na právní názor polské prokuratury. Důkazní prostředek je definován rámcovým rozhodnutím Rady 2003/577/SVV ze dne 22. července 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v Evropské unii (dále též jen „rámcové rozhodnutí 2003/577“) jako předmět, listina nebo údaj, který může být předložen v trestním řízení. Elektronicky vedené peněžní prostředky v žádném případě nemohou být předloženy jako důkaz v trestním řízení. Naopak věcným důkazem může být podrobný výpis ze zajištěných účtů stěžovatelek, kde mohly být peněžní prostředky zajištěny v případě pravidelného a zákonného běhu věcí.

21. Podáním ze dne 3. 4. 2020 stěžovatelky navrhly zrušení části § 79a odst. 1 trestního řádu, ve znění účinném od 1. 2. 2019, a to ve slovech „Nasvědčují-li zjištěné skutečnosti tomu“. Tato slova by v označeném ustanovení měla být zrušena a nahrazena podmínkou, která bude požadovat vyšší míru vnitřního přesvědčení na straně orgánů činných v trestním řízení o tom, že určitá věc je nástrojem trestné činnosti nebo výnosem z trestné činnosti a že zásah do práva osoby na pokojné užívání majetku je v konkrétním případě účelný. Uvedený návrh stěžovatelky odůvodnily tak, že jediná podmínka pro zajištění majetku spočívající v tom, že „zjištěné skutečnosti nasvědčují“, je nedostatečná, a to zejména pokud mají být zajištěny peněžní prostředky. Peněžní prostředky nejsou ničím jiným než prostředkem směny a dočasné odnětí dispozičních práv k nim je absolutním zásahem do vlastnického práva jejich vlastníka. Lakonicky řečeno, peníze, se kterými nemohu zaplatit, již de facto nejsou penězi a po dobu zajištění zcela postrádají svůj smysl, účel a hodnotu. Oproti např. zajištění nemovitosti tak jsou vlastníku odepřeny všechny aspekty vlastnického práva včetně práva věc držet, užívat a požívat (kdežto při zajištění nemovitosti je vlastník omezen pouze na svých právech s věcí nakládat a věc zničit). Zajištění peněžních prostředků je tudíž závažnějším zásahem do práva osoby na pokojné užívání majetku než zajištění jiné věci, která není typickým prostředkem směny. Stěžovatelky ve svém podání provedly test proporcionality a dospěly k závěru, že napadené ustanovení (respektive podmínka „nasvědčujících skutečností“) neobstojí v testu potřebnosti, neboť nejde o nejšetrnější možnou variantu z hlediska základních práv. Napadené sousloví „zjištěné skutečnosti nasvědčují“ selhává v testu potřebnosti z důvodu příliš nízkého standardu, který klade na provedení vážného zásahu do práva osoby na pokojné užívání majetku, a z důvodu extrémní vágnosti, protože pod napadené sousloví lze podřadit téměř cokoli. Legitimního cíle, kterým je zajištění peněžních prostředků pro následnou reparaci závažné (zejména) hospodářské kriminality, lze dosáhnout i při nižší míře zásahu do základních práv, neboť si lze představit jiné znění napadeného ustanovení zvyšující nároky na prokázání důvodnosti zajištění věci ze strany orgánů činných v trestním řízení. Napadené ustanovení by mohlo zahrnovat požadavek na „odůvodněný předpoklad, že došlo ke spáchání trestného činu, a důvodné podezření, že určitá věc je nástrojem nebo výnosem z trestné činnosti“, a dále „důvodnou obavu, že se zajišťovaná věc stane pro orgány činné v trestním řízení nedosažitelnou

nebo bude pro účely trestního řízení podstatně změněna její povaha nebo vlastnosti a nelze účelu zajištění věci dosáhnout jiným, šetrnějším způsobem“.

III. Řízení před Ústavním soudem

22. Ústavní soud si vyžádal spis krajského státního zastupitelství vedený pod sp. zn. 1 KZN 4188/2016 a vyzval krajské státní zastupitelství a vrchní státní zastupitelství, aby se vyjádřily k ústavní stížnosti.

23. Krajské státní zastupitelství ve svém vyjádření doručeném Ústavnímu soudu dne 4. 6. 2018 shrnulo dosavadní průběh trestního řízení a uvedlo, že důsledkem převzetí trestního řízení polskými orgány a vydání rozhodnutí, kterými byly peněžní prostředky v Polsku uznány za věcný důkaz, je povinnost takovýto důkaz poukázat na příslušný účet polské prokuratury, když v době předání a převzetí trestního řízení zajištění peněžních prostředků stále trvalo a současně nebyl v žádosti o převzetí trestního řízení uplatněn požadavek na vrácení zajištěných peněžních prostředků. Krajské státní zastupitelství proto zaslalo uvedená rozhodnutí polské prokuratury s přípisem jednotlivým peněžním ústavům tak, aby podle nich bylo postupováno, neboť jde o jediný možný postup po předání trestního řízení podle § 105 ZMJS. Práva stěžovatelek nejsou předáním trestního řízení zkrácena, neboť mohou své další námitky a stížnosti uplatňovat v rámci trestního řízení vedeného v Polsku.

24. Vrchní státní zastupitelství ve svém vyjádření ze dne 30. 5. 2018 po shrnutí průběhu řízení uvedlo, že nelze souhlasit s námitkou o průtazích v řízení, které mají spočívat v tom, že krajské státní zastupitelství nerozhodlo o žádosti stěžovatelky 1 o zrušení zajištění peněžních prostředků, protože ta byla správně předána k vyřízení polské prokuratuře. Zcela nedůvodná je i námitka, že krajské státní zastupitelství odklání peněžní prostředky na neznámé místo bez vědomí a souhlasu stěžovatelek, neboť tyto prostředky byly v souladu s rozhodnutím polské prokuratury převedeny na její účet, o čemž byly stěžovatelky vyrozuměny. Převodem peněžních prostředků nemohlo dojít k porušení práv stěžovatelek, které veškeré své námitky mohou nadále uplatňovat v trestním řízení v Polsku. Je pochopitelné, že rozhodnutí, včetně rozhodnutí týkajících se zajištěných peněžních prostředků, jsou od okamžiku převzetí trestního řízení činěna podle polské právní úpravy. Námitky stěžovatelek proti samotnému předání trestního řízení jsou shodné s námitkami uplatněnými v rámci podnětu k výkonu dohledu vrchního státního zastupitelství. Vrchní státní zastupitelství shrnulo důvody, pro které neshledalo tyto námitky důvodnými.

25. Vzhledem k částečnému vyhovění ústavním stížnostem Ústavní soud uvedená vyjádření stěžovatelkám k replice nezasílal. Ve smyslu § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo lze očekávat další objasnění věci.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

26. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnosti byly podány osobami k tomu oprávněnými, splňují i ostatní zákonem stanovené náležitosti a Ústavní soud je k jejich projednání příslušný. Stěžovatelky jsou právně zastoupeny v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. K jednotlivým napadeným rozhodnutím a zásahům orgánu veřejné moci stran přípustnosti a včasnosti ústavních stížností shledal následující:

IV. A) K usnesením krajského státního zastupitelství a vrchního státního zastupitelství, kterými bylo zrušeno zajištění peněžních prostředků stěžovatelek a zamítnuta stížnost proti takovému rozhodnutí

27. Jednou z podmínek projednání ústavní stížnosti stanovených § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu je vyčerpání všech procesních prostředků, které stěžovateli zákon k ochraně jeho práv poskytuje (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu), před podáním samotné ústavní stížnosti. V případě, že k takovému vyčerpání procesních prostředků nedojde, je ústavní stížnost nepřípustná. Tato ustanovení jsou pak zákonným promítnutím principu subsidiarity ústavní stížnosti, kdy Ústavní soud má vystupovat jako poslední garant základních práv a svobod, který zásadně nevstupuje do řízení v době, kdy se lze efektivní ochrany domoci před obecnými soudy [srov. stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 43/16 ze dne 15. 11. 2016 (ST 43/83 SbNU 933; 394/2016 Sb.)]. Z výše naznačeného pravidla, že ústavní stížností by měla být napadána zásadně konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí, připustil Ústavní soud ve své rozhodovací praxi výjimky, jež se týkají takových dílčích a pravomocných rozhodnutí, která uzavírají určitou část řízení, ačkoliv řízení ve věci samé ještě neskončilo. Musí však být kumulativně splněny dvě podmínky: rozhodnutí musí být způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv a svobod a je třeba, aby se námitka porušení těchto práv a svobod omezovala jen na příslušné stadium řízení, v němž bylo o takové otázce rozhodnuto, tedy aby již nemohla být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritornímu rozhodnutí) efektivně uplatněna [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 441/04 ze dne 12. 1. 2005 (N 6/36 SbNU 53)].

28. Jak potvrzuje rozhodovací činnost Ústavního soudu, výše popsanou výjimku představuje i rozhodování orgánů činných v trestním řízení týkající se zajišťování peněžních prostředků či obecně zajišťování věcí [srov. např. nález ze dne 20. 10. 2015 sp. zn. II. ÚS 3662/14 (N 187/79 SbNU 121), nález ze dne 14. 11. 2017 sp. zn. III. ÚS 24/17 (N 210/87 SbNU 429) a nález ze dne 13. 3. 2018 sp. zn. II. ÚS 1367/17 (N 46/88 SbNU 623) a ostatně také usnesení ze dne 9. 5. 2017 sp. zn. II. ÚS 894/17 týkající se prvního zajištění peněžních prostředků stěžovatelek ve stejném trestním řízení]. I proti výše označeným usnesením krajského státního zastupitelství a vrchního státního zastupitelství, kterými bylo zrušeno zajištění peněžních prostředků na účtech stěžovatelek, je tudíž ústavní stížnost přípustná, neboť stěžovatelky vyčerpaly jim dostupné opravné prostředky. Ústavní stížnost je také včasná – stěžovatelky podaly ústavní stížnost dne 25. 2. 2019 a usnesení vrchního státního zastupitelství jim bylo doručeno dne 11. 1. 2019.

IV. B) K vyrozumění vrchního státního zastupitelství a k tvrzeným zásahům krajského státního zastupitelství

IV. B. 1) K tvrzenému zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v předání trestního řízení do Polska

29. Stěžovatelky ústavní stížností napadly také žádost krajského státního zastupitelství o převzetí trestního řízení Polskou republikou zaslanou polské prokuratuře podle § 106 a 107 ZMJS. V této části stěžovatelky brojí proti samotnému předání trestního řízení do Polska.

30. Pro zodpovězení otázky, zda je ústavní stížnost proti takové žádosti přípustná, musel Ústavní soud nejprve posoudit, zda je žádost rozhodnutím ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu anebo je možné ji podřadit pod jiný zásah orgánu veřejné moci. Podle § 106 ZMJS je předání trestního řízení do cizího státu možné pouze na základě žádosti státního zástupce a po podání obžaloby na základě žádosti soudu. Prvotním hybatelem předání trestního řízení do cizího státu je tak státní zástupce (soud) a žádost o předání je prvním formálním úkonem tohoto procesu ve vztahu k cizímu státu. „Vnitrostátně“ žádosti o předání trestního řízení předchází vydání usnesení o dočasném upuštění od některých úkonů trestního řízení

podle § 108 ZMJS (proti kterému není přípustná stížnost), neboť předání trestního řízení do cizího státu má suspenzivní účinek na trestní řízení v České republice. Ani jeden z právě uvedených úkonů však nepředstavuje završení procesu předání trestního řízení do cizího státu. Žádost, jak ostatně logicky plyne právě z jejího označení, musí být cizím státem akceptována, tj. tento stát musí trestní řízení převzít. Předání trestního řízení do cizího státu tak není autoritativním rozhodnutím státního zástupce (soudu), naopak se jeho dokončení nenachází pod kontrolou českého orgánu činného v trestním řízení, který je závislý na rozhodnutí cizího státu, do nějž trestní řízení zamýšlí předat. Na žádost o převzetí trestního řízení pak nelze pohlížet jako na rozhodnutí ve smyslu „výsledku řádné rozhodovací pravomoci daného orgánu“ (viz také bod 36 tohoto nálezu).

31. Vedle toho z judikatury Ústavního soudu plyne, že „jiným zásahem orgánu veřejné moci“, proti němuž se lze rovněž domáhat ochrany ústavní stížností [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy], se zpravidla rozumí převážně jednorázový, protiprávní a zároveň protiústavní útok takového orgánu vůči základním ústavně zaručeným právům (svobodám), který v době útoku představuje trvalé ohrožení po právu existujícího stavu, přičemž takový útok sám není výrazem (výsledkem) řádné rozhodovací pravomoci těchto orgánů a jako takový se vymyká obvyklému přezkumnému či jinému řízení. Důsledkům takového zásahu orgánu veřejné moci, neplynoucího z příslušného rozhodnutí, nelze čelit jinak než ústavní stížností, respektive nálezem Ústavního soudu obsahujícím zákaz takového zásahu [srov. nález ze dne 30. 11. 1995 sp. zn. III. ÚS 62/95 (N 78/4 SbNU 243), nález ze dne 23. 4. 2015 sp. zn. I. ÚS 1549/11 (N 83/77 SbNU 197), nález sp. zn. IV. ÚS 1463/18 ze dne 31. 7. 2018 (N 130/90 SbNU 159) aj.].

32. Jak bylo uvedeno výše, žádost o převzetí trestního řízení určená cizímu státu není rozhodnutím ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu, avšak její předložení cizímu státu bezpochyby v obecné rovině může zasáhnout do základních práv a svobod stran dotčeného trestního řízení (kupříkladu nesplněním zákonných podmínek pro předání trestního řízení podle § 105 ZMJS, které právě namítají stěžovatelky v nyní posuzované věci, či jinak). Pokud pak předání trestního řízení do cizího státu je schopné zasáhnout do základních práv a svobod stěžovatelek a tvrzený zásah není výsledkem řádné rozhodovací pravomoci orgánu činného v trestním řízení, musí jít o „zásah orgánu veřejné moci“ podle § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu. K požadavku nemožnosti čelit důsledkům zásahu jinak než ústavní stížností popsanému výše citovanou judikaturou je nutno doplnit, že tento částečně ustoupil, když zejména ve věcech týkajících se přípravného řízení trestního je vyžadováno, aby se dotčené subjekty před podáním ústavní stížnosti domáhaly nápravy v rámci soustavy státního zastupitelství (viz také bod 35 tohoto nálezu). Stěžovatelky tento předpoklad splnily, neboť namítaly nezákonnost a protiústavnost předání trestního řízení do Polska v podnětu k výkonu dohledu ze dne 11. 1. 2018.

33. Ústavní soud tudíž shledal, že stěžovatelky ústavní stížností v části brojící proti žádosti krajského státního zastupitelství fakticky brojí proti zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v předání trestního řízení do Polska, proti němuž je ústavní stížnost přípustná. Ústavní stížnost je také včasná, neboť lhůta pro její podání se odvíjí od doručení vyrozumění vrchního státního zastupitelství o výsledku výkonu dohledu, jak bude uvedeno níže (jako posledního procesního prostředku, který zákon stěžovatelkám k ochraně jejich práva poskytuje).

IV. B. 2) K tvrzenému zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v udělení pokynu peněžním ústavům k převedení zajištěných peněžních prostředků z účtů stěžovatelek na účet polské prokuratury

34. Stěžovatelky ústavní stížností ze dne 25. 2. 2019 brojily proti „opatřením Krajského státního zastupitelství ze dne 28. 2. 2018“, kterými mělo být rozhodnuto o převodu peněžních

prostředků stěžovatelek. Ze spisu krajského státního zastupitelství Ústavní soud zjistil, že uvedená opatření neexistují. Z obsahu ústavní stížnosti a jejího petitu lze dovodit, že stěžovatelky měly na mysli přípisy, kterými krajské státní zastupitelství kontaktovalo peněžní ústavy s tím, že došlo k předání trestního řízení, a přílohou zaslalo rozhodnutí polské prokuratury o uznání peněžních prostředků na zajištěných účtech za věcné důkazy. Stěžovatelky o uvedených konkrétních úkonech nemohly vědět s ohledem na omezený přístup do trestního spisu. Výše uvedený postup krajského státního zastupitelství však nepředstavuje samostatné rozhodnutí a Ústavní soud shledal, že v tomto rozsahu stěžovatelky brojí proti tzv. „jinému zásahu" krajského státního zastupitelství spočívajícímu v udělení pokynu peněžním ústavům k převedení peněžních prostředků na účet polské prokuratury, což stěžovatelky učinily již ústavní stížností podanou dne 18. 4. 2018, v níž se vymezují proti převedení peněžních prostředků do Polska. Vzhledem k tomu, že i ve vztahu k uvedenému postupu týkajícímu se zajištěných peněžních prostředků stěžovatelky brojily podáním podnětu k výkonu dohledu vrchním státním zastupitelstvím podle zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o státním zastupitelství"), vyčerpaly jim dostupné procesní prostředky k ochraně svého práva podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, a i v tomto rozsahu je tak ústavní stížnost přípustná. Stejně tak lhůta k podání ústavní stížnosti byla zachována, neboť se tato lhůta odvíjí od doručení vyrozumění vrchního státního zastupitelství o výsledku výkonu dohledu, jak bude uvedeno níže (jako posledního procesního prostředku, který zákon stěžovatelkám k ochraně jejich práva poskytuje).

IV. B. 3) K vyrozumění vrchního státního zastupitelství

35. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti již opakovaně dovodil, že podnět k výkonu dohledu podle zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů, může představovat efektivní procesní prostředek nápravy, který je v takových případech nutno před podáním ústavní stížnosti vyčerpat, tj., obecně řečeno, stěžovatelé se musí před podáním ústavní stížnosti domáhat nápravy v rámci soustavy státního zastupitelství [srov. nález ze dne 2. 3. 2015 sp. zn. I. ÚS 1565/14 (N 51/76 SbNU 691) a nález ze dne 9. 4. 2020 sp. zn. II. ÚS 2597/18 (N 69/99 SbNU 344), dále např. usnesení ze dne 28. 8. 2014 sp. zn. II. ÚS 2166/14 (U 14/74 SbNU 623) a usnesení ze dne 1. 4. 2016 sp. zn. III. ÚS 254/16]. Jak je vysvětleno v bodech 29 až 34 tohoto nálezu, Ústavní soud považuje podnět k výkonu dohledu za efektivní prostředek nápravy také v případech tam uvedených zásahů, jichž se mohou orgány činné v trestním řízení dopustit, souvisejících s předáním trestního řízení do cizího státu, případně vydáním pokynu k převádění zajištěných peněžních prostředků.

36. Logickým důsledkem právě uvedeného je, že v takových případech je proti následnému výsledku výkonu dohledu, s nímž není stěžovatel spokojen, přípustná ústavní stížnost. Ústavní soud v nálezu ze dne 14. 3. 2017 sp. zn. II. ÚS 3173/16 (N 44/84 SbNU 499) implicitně shledal, že vyrozumění státního zastupitelství o výsledku výkonu dohledu jest rozhodnutím ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu, proti němuž je ústavní stížnost přípustná, neboť ústavní stížnost meritorně posoudil a vyrozumění státních zastupitelství podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takový závěr je přitom v souladu s doktrinárním výkladem pojmu „rozhodnutí", ke kterému se Ústavní soud opakovaně přihlásil [srov. usnesení ze dne 6. 1. 1997 sp. zn. III. ÚS 16/96 (U 1/7 SbNU 325), usnesení ze dne 23. 4. 2003 sp. zn. II. ÚS 801/02 a nález ze dne 17. 3. 2009 sp. zn. IV. ÚS 2239/07 (N 57/52 SbNU 267)] a podle kterého není podstatné, jak je akt správního orgánu (či orgánu soudního a orgánu činného v trestním řízení) označen, ale je nutno posuzovat jeho věcný obsah, konkrétně zda je výsledkem řádné rozhodovací pravomoci daného orgánu a zda daný orgán dotčeným aktem autoritativním a právní moci schopným způsobem zasáhl do právní sféry fyzické nebo právnické osoby (dále také viz Wagnerová, Eliška a kol. Zákon o Ústavním soudu s komentářem. Praha: Nakladatelství ASPI, a. s., 2007, § 72 a 75).

37. Zákon o státním zastupitelství upravuje dohled jako nástroj umožňující kontrolu v rámci hierarchických vztahů uvnitř soustavy státních zastupitelství a opravňuje „dohledové“ státní zastupitelství k ingerenci do trestního řízení vedeného nižším státním zastupitelstvím, které je povinno se pokyny „dohledového“ státního zastupitelství řídit. Výkon dohledu je tak zákonem svěřenou pravomocí státního zastupitelství, která bezpochyby může mít dopad do právní sféry stran trestního řízení. Současně má státní zastupitelství vykonávající dohled povinnost podle § 16a zákona o státním zastupitelství vyrozumět o výsledku dohledu toho, kdo k jeho výkonu dal podnět, pročež uvedené vyrozumění, které musí být vydáno jako završení procesu výkonu dohledu, lze pro účely řízení před Ústavním soudem považovat za rozhodnutí dle § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Takový závěr, plynoucí již z nálezu sp. zn. II. ÚS 3173/16, o přípustnosti ústavní stížnosti směřující proti vyrozumění státního zastupitelství, kterým je sdělován výsledek provedeného dohledu, ostatně potvrzují i další rozhodnutí Ústavního soudu, v nichž byla vyrozumění státních zastupitelství podrobena (kvazi)meritornímu přezkumu (srov. usnesení ze dne 4. 12. 2018 sp. zn. IV. ÚS 2095/18, usnesení ze dne 11. 12. 2018 sp. zn. IV. ÚS 614/18, usnesení ze dne 3. 1. 2019 sp. zn. III. ÚS 3965/18, usnesení ze dne 9. 4. 2019 sp. zn. II. ÚS 920/19, usnesení ze dne 7. 1. 2020 sp. zn. III. ÚS 3677/19, usnesení ze dne 9. 1. 2020 sp. zn. II. ÚS 4137/19 a mnoho dalších).

38. Ústavní soud neshledal důvodu odchýlit se od uvedeného dosavadního výkladu, a tudíž uzavřel, že ústavní stížnost stěžovatelek proti vyrozumění vrchního státního zastupitelství je taktéž přípustná. Ústavní stížnost je v tomto rozsahu včasná, neboť byla podána dne 18. 4. 2018 a stěžovatelky byly o výsledku výkonu dohledu vrchním státním zastupitelstvím vyrozuměny dne 21. 3. 2018.

IV. C) K tvrzenému zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v nečinnosti

39. Nečinností orgánů činných v trestním řízení se Ústavní soud již zabýval. Nečinnost představuje také tzv. jiný zásah do základních práv stěžovatele [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a dále § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu; srov. nález sp. zn. III. ÚS 2952/16 ze dne 26. 9. 2017 (N 178/86 SbNU 831)], přičemž i v případě nečinnosti orgánů činných v trestním řízení v jeho přípravné fázi je třeba vyžadovat s ohledem na zásadu subsidiarity ústavní stížnosti, aby se dotčený subjekt nejprve domáhal nápravy podústavními prostředky, v tomto případě v rámci soustavy státního zastupitelství (§ 157a trestního řádu a v případě stěžovatelek, které jsou v dotčeném trestním řízení toliko v postavení zúčastněných osob, podnět či stížnost podle § 16a a 16b zákona o státním zastupitelství). V této věci se stěžovatelka 1 domáhala odstranění průtahů spočívajících v nerozhodnutí o žádosti o zrušení zajištění peněžních prostředků na účtech podáním ze dne 8. 12. 2017, přičemž skutečnost, že se v tomto podání odkázala na § 157a trestního řádu, nemůže jít stěžovatelce k tíži, neboť s ohledem na počáteční fázi trestního řízení neměla v daném okamžiku relevantní informace o svém postavení v něm. Současně obě stěžovatelky poukazovaly na průtahy v řízení v podnětech k výkonu dohledu nad krajským státním zastupitelstvím ze dne 11. 1. 2018. Vzhledem k výše uvedenému Ústavní soud shledal, že stěžovatelky vyčerpaly jim dostupné procesní prostředky k ochraně svého práva podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost proti zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v nečinnosti je přípustná. Ústavní stížnost je také včasná, neboť byla podána dne 18. 4. 2018 a stěžovatelky byly o výsledku výkonu dohledu vrchním státním zastupitelstvím vyrozuměny dne 21. 3. 2018.

V. Vlastní posouzení

40. Po seznámení se s napadenými rozhodnutími a vyžádaným spisovým materiálem, Ústavní soud shledal, že ústavní stížnost je důvodná, a to v části týkající se namítaného porušení základních práv stěžovatelek postupem spočívajícím v převedení zajištěných peněžních prostředků do Polské republiky a následným vyrozuměním vrchního státního zastupitelství.

41. Stěžovatelky v první ústavní stížnosti namítly, že peněžní prostředky z jejich zajištěných bankovních účtů byly odkloněny na jim neznámé místo do Polské republiky, přičemž tyto námitky byly v průběhu řízení před Ústavním soudem modifikovány jako námitky proti samotnému převedení těchto prostředků polské prokuratuře. Stěžovatelky především uvedly, že na zajištěné peněžní prostředky nelze nahlížet jako na věcný důkaz, který lze bez dalšího poskytnout cizímu státu pro účely jím vedeného trestního řízení, byť by podle práva daného státu peněžní prostředky byly věcným důkazem.

42. Ústavní soud ve své rozhodovací činnosti mnohokrát zdůraznil, že možnost jeho ingerence do rozhodování orgánů činných v trestním řízení v přípravném řízení je nutno vykládat přísně restriktivním způsobem. Tato kasační intervence má své místo pouze v případech zjevného porušení kogentních ustanovení podústavního práva, kdy se postup orgánů činných v trestním řízení zcela vymyká ústavnímu a zákonnému procesněprávnímu rámci a tyto vady nelze v soustavě orgánů činných v trestním řízení již nikterak odstranit [srov. nález ze dne 28. 3. 2007 sp. zn. II. ÚS 336/06 (N 56/44 SbNU 719), nález ze dne 11. 11. 2010 sp. zn. II. ÚS 1940/10 (N 222/59 SbNU 207) a nález ze dne 30. 8. 2011 sp. zn. II. ÚS 655/11 (N 144/62 SbNU 225)]. Ústavní soud je tak povolán ke korigování excesů, jež jsou výrazem svévole orgánů činných v trestním řízení, projevem nepřípustné libovůle.

43. Porušení principu zákazu libovůle promítající se do porušení práva na spravedlivý proces může nastat v důsledku procesního postupu orgánu činného v trestním řízení, který se přímo dotýká práv osoby na řízení zúčastněné a který nemá jakýkoli normativní základ. Jinak řečeno, porušení spravedlivého procesu může nastat v situaci, kdy orgán činný v trestním řízení postupuje zcela svévolně způsobem, který zakazuje čl. 2 odst. 2 Listiny, podle nějž lze státní moc uplatňovat jen způsobem, který stanoví zákon. Pokud orgán činný v trestním řízení postupuje způsobem, který zákon nepředvídá a neumožňuje, porušuje tím práva účastníků na řádně vedené (soudní) řízení. Jeho jednání se pro účastníky řízení stává zcela nepředvídatelným. Činí-li tak navíc ve vztahu k majetku zúčastněné osoby (§ 42 trestního řádu), porušuje právo dotčeného jednotlivce vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny [srov. obdobně nález ze dne 30. 1. 2008 sp. zn. II. ÚS 642/07 (N 25/48 SbNU 291), nález ze dne 20. 10. 2015 sp. zn. II. ÚS 3662/14 (N 187/79 SbNU 121) nebo nález ze dne 13. 3. 2018 sp. zn. II. ÚS 1367/17 (N 46/88 SbNU 623)].

44. Zajištění věcí v přípravném řízení trestním představovalo dlouhodobě v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních komplikovanou agendu. Značné zjednodušení v této oblasti mezinárodní justiční spolupráce mezi členskými státy Evropské unie přineslo zavedení příkazu k zajištění, a to na základě rámcového rozhodnutí Rady 2003/577/SVV ze dne 22. července 2003 o výkonu příkazů k zajištění majetku nebo důkazních prostředků v Evropské unii, které je na vnitrostátní úrovni provedeno v § 226 až 238 ZMJS.

45. Ústavní soud podotýká, že od 16. 8. 2018, kdy nabyl účinnosti zákon č. 178/2018 Sb., kterým se mění zákon č. 104/2013 Sb., o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, (respektive od 22. 5. 2017, kdy uplynula transpoziční lhůta směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/41/EU ze dne 3. dubna 2014 o evropském vyšetřovacím příkazu v trestních věcech), je opatřování důkazních prostředků v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních významně ovlivněno také touto úpravou. Vzhledem k tomu, že tato úprava však nebyla a ani nemohla být v dotčeném trestním řízení užita, Ústavní soud při posouzení ústavních stížností vyšel ze znění zákona o mezinárodní justiční spolupráci účinného v době předání trestního řízení do Polska a převedení zajištěných peněžních prostředků polské prokuratuře, tj. ze znění účinného do 15. 8. 2018.

46. Podle rámcového rozhodnutí 2003/577 a jemu odpovídající české zákonné úpravy v zákoně o mezinárodní justiční spolupráci ve znění účinném do 15. 8. 2018 bylo třeba rozlišovat mezi zajištěním za účelem zajištění důkazního prostředku a za účelem následné konfiskace majetku (čl. 3 odst. 1 rámcového rozhodnutí 2003/577), přičemž důkazním

prostředkem se rozumí předměty, listiny nebo údaje, které mohou být předloženy v trestním řízení [čl. 2 písm. e) rámcového rozhodnutí 2003/577], a majetkem se rozumí jakýkoli majetek, hmotný nebo nehmotný, movitý nebo nemovitý, právní listiny a dokumenty dokládající nárok na tento majetek nebo podíl na tomto majetku, o kterých se příslušný justiční orgán vydávajícího státu domnívá, že je výnosem z trestného činu nebo celkově nebo částečně hodnotě takového výnosu odpovídá nebo je nástrojem trestného činu nebo předmětem takového trestného činu [čl. 2 písm. d) rámcového rozhodnutí 2003/577]. Pro který z uvedených účelů byl příkaz k zajištění vydán, uvede vydávající orgán také v osvědčení (jednotném formuláři, jenž je přílohou rámcového rozhodnutí 2003/577), které je spolu s příkazem k zajištění vykonávajícímu orgánu zasíláno.

47. Rozlišování mezi zajištěním majetku pro účely konfiskace a zajištěním důkazních prostředků v České republice na základě příkazu k zajištění věci vydaného justičním orgánem jiného členského státu mělo zásadní dopad na zacházení s uvedenými věcmi v průběhu dalšího řízení. Zatímco u důkazních prostředků se počítalo s jejich podmíněným (dočasným) předáním vydávajícímu orgánu za přiměřeného užití § 67 odst. 1 a 3 ZMJS, u věcí zajištěných za účelem propadnutí nebo zabrání (konfiskace) jejich zajištění trvá do doby výkonu rozhodnutí o uznání rozhodnutí justičního orgánu jiného členského státu, kterým bylo vysloveno propadnutí nebo zabrání hodnoty uvedené v příkazu k zajištění, případně do doby zrušení nebo omezení zajištění, pokud v jiném členském státu došlo k zrušení příkazu nebo k zrušení anebo omezení zajištění (srov. § 233 odst. 9 a § 236 ZMJS ve znění účinném do 15. 8. 2018; dále také čl. 6 a 10 rámcového rozhodnutí 2003/577).

48. Pokud tedy podle předestřené právní úpravy došlo k zajištění věci za účelem dokazování, tato věc byla předána justičnímu orgánu jiného členského státu a uvedený orgán měl povinnost danou věc vrátit do České republiky, ledaže se český justiční orgán vrácení věci (výslovně) vzdal (§ 233 odst. 9 a § 236 odst. 2 ZMJS ve znění účinném do 15. 8. 2018). Vzdát se vrácení věci do České republiky podle této úpravy je však možné toliko v případě, že tomu nebrání práva třetích osob.

49. Oproti tomu, když je věc zajištěna za účelem propadnutí nebo zabrání, zajištění trvá do doby výkonu rozhodnutí o uznání rozhodnutí justičního orgánu jiného členského státu, kterým bylo vysloveno propadnutí nebo zabrání hodnoty (pokud není dříve rozhodnuto o zrušení či omezení zajištění). Zajištěná věc tak neopouští Českou republiku a v dalším nakládání s ní je vyčkáváno na pravomocné rozhodnutí justičního orgánu jiného členského státu. Postup uznání a výkonu rozhodnutí jiného členského státu ukládajícího propadnutí nebo zabrání majetku nebo věcí je upraven v § 278 až 298 ZMJS.

50. Vedle toho je v posuzované věci relevantní právní úprava předání a převzetí trestního řízení upravená v § 105 až 117 ZMJS, z níž však výslovně neplyne, jak nakládat při předání trestního řízení se zajištěným majetkem. Jediná úprava týkající se zajištěného majetku v rámci předání trestního řízení je obsažena v § 107 odst. 1 písm. e) ZMJS, podle kterého se do žádosti o převzetí trestního řízení uvede informace o trvání zajištění věcí a majetku. Dané ustanovení je třeba vykládat tak, že zajištění po předání trestního řízení nadále trvá v České republice a pro jakékoli další nakládání s ním je vyžadován postup mezinárodní justiční spolupráce podle výše popsaných ustanovení zákona o mezinárodní justiční spolupráci. Nelze akceptovat, že by předáním trestního řízení bez dalšího přešel do právní sféry jiného státu jakýkoli zajištěný majetek ve vlastnictví třetích osob zcela bez záruk jinak stanovených zákonem o mezinárodní justiční spolupráci, trestním řádem a konečně i ústavním pořádkem České republiky. Takový logický výklad je podpořen i výkladem jazykovým. Podle § 107 odst. 1 písm. f) ZMJS se do žádosti o převzetí trestního řízení uvede také „požadavek na vrácení věcného důkazu, pokud je k žádosti připojen a je zapotřebí v České republice“ a podle § 107 odst. 2 ZMJS se k žádosti „věcné důkazy připojí, pokud je to s ohledem na jejich povahu možné, jinak se připojí jejich seznam a popis, včetně označení jejich vztahu k trestnímu řízení“. Bylo-li by úmyslem

zákonodárce, aby byl s předáním trestního řízení automaticky předáván také zajištěný majetek, ustanovení § 107 ZMJS by takovou skutečnost jistě zmiňovalo. Dané ustanovení však explicitně hovoří o připojení (a vrácení) věcného důkazu, kdežto o zajištěném majetku se pouze „uvádí informace“. Takový výklad je dále podpořen i interním předpisem Nejvyššího státního zastupitelství, konkrétně čl. 96 pokynu obecné povahy nejvyššího státního zástupce č. 10/2013 (ZA), o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních, podle kterého posuzuje-li státní zástupce důvodnost předání trestního řízení do cizího státu, vezme zejména v úvahu i to, zda v trestním řízení v České republice jsou zajištěny věci, jiné majetkové hodnoty nebo majetek. Pokud by věci, jiné majetkové hodnoty či majetek automaticky přecházely spolu s trestním řízením, nebylo by třeba důkladně zvažovat, zda je předání trestního řízení vůbec vhodné. Posledně uvedený procesní postup však nelze akceptovat.

51. Výše uvedené lze shrnout tak, že při předání trestního řízení podle § 105 a násl. ZMJS se automaticky nepřevádí zajištěné věci či jiné majetkové hodnoty. Pro další zacházení s nimi je nutno postupovat podle běžných právních norem regulujících nakládání se zajištěnými věcmi v rámci mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních. Cizozemskému justičnímu orgánu spolu s trestním řízením se fyzicky předají pouze důkazní prostředky, a to pouze dočasně. Cizozemský justiční orgán má povinnost předané důkazní prostředky vrátit do České republiky, ledaže se české justiční orgány takového vrácení výslovně vzdají, což však mohou učinit pouze v tom případě, že tomu nebrání práva třetích osob. Současně peněžní prostředky zajištěné na účtu u peněžního ústavu jako výnosy z trestné činnosti v souladu s definicemi obsaženými v čl. 2 písm. d) a e) rámcového rozhodnutí 2003/577 a na něho navazující úpravou v zákoně o mezinárodní justiční spolupráci nelze chápat jako důkazní prostředky. Nelze s nimi tudíž před předáním ani po předání trestního řízení zacházet jako s věcným důkazem, ale pro nakládání s nimi je nutno vždy postupovat podle dotčených ustanovení trestního řádu (§ 79a a násl. trestního řádu před předáním trestního řízení) a zákona o mezinárodní justiční spolupráci (§ 226 a násl. a § 278 a násl. ZMJS, případně § 39 a násl. a § 118 a násl. ZMJS po předání trestního řízení).

52. V nyní posuzované věci při převzetí trestního řízení polská prokuratura vydala rozhodnutí, kterými uznala zajištěné peněžní prostředky za věcný důkaz, přiřadila jim spisové značky a požádala o jejich zaslání na své bankovní účty. Krajské státní zastupitelství následně zaslalo přípisy peněžním ústavům, u nichž byly vedeny zajištěné účty, spolu s rozhodnutími polské prokuratury o tom, že zajištěné peněžní prostředky se uznávají za věcné důkazy, a s pokynem, aby tyto peněžní prostředky byly zaslány na bankovní účty polské prokuratury. Tento postup shledalo vrchní státní zastupitelství jako správný při výkonu dohledu a nepřijalo žádná opatření. Po odeslání veškerých zajištěných peněžních prostředků peněžními ústavy do Polska krajské státní zastupitelství zrušilo zajištění dotčených účtů a vrchní státní zastupitelství stížnost stěžovatelek proti tomuto rozhodnutí zamítlo. Vzhledem k výše vyložené právní úpravě je zjevné, že takový postup nemůže obstát.

53. I kdyby Ústavní soud mohl akceptovat, že by k peněžním prostředkům zajištěným na účtu u peněžního ústavu bylo lze přistupovat jako k důkazním prostředkům (což je postup, který podle v této věci vydaných rozhodnutí polské prokuratury volí v Polské republice), nebylo by možné tyto peněžní prostředky podle zákonné úpravy obsažené v zákoně o mezinárodní justiční spolupráci bez dalšího předat polským orgánům činným v trestním řízení. Zákon o mezinárodní justiční spolupráci dovoluje toliko předání podmíněné vrácením důkazu a vrácení se lze vzdát pouze, nebrání-li tomu práva třetích osob, což by v nyní posuzované věci s ohledem na práva stěžovatelek zjevně splněno nebylo.

54. Zejména však není možné v souladu s výkladem dotčené právní úpravy uvedeným výše, aby na peněžní prostředky na účtu u peněžního ústavu zajištěné jako výnosy z trestné činnosti bylo nahlíženo jako na důkazní prostředek, pročež krajské státní zastupitelství mělo zvolit zcela jiný procesní postup, a to při předání trestního řízení do Polska informovat polskou

prokuraturu o zajištěných věcech a majetku [§ 107 odst. 1 písm. e) ZMJS], vyčkat, zda bude polskými justičními orgány vydán příkaz k zajištění uvedených zajištěných věcí a majetku, a v takovém případě pak postupovat podle § 226 a násl. ZMJS, přičemž jakékoli zaslání peněžních prostředků na účty polských justičních orgánů by bylo možné až po případném rozhodnutí o jejich propadnutí či zabrání, a to v souladu s § 278 a násl. ZMJS. Z vyjádření krajského státního zastupitelství k podané ústavní stížnosti stejně jako ze spisu vedeného tímto orgánem činným v trestním řízení plyne, že po převzetí dotčeného trestního řízení polskou prokuraturou započalo vykonávat veškeré úkony v souladu s pokyny tohoto zahraničního orgánu činného v trestním řízení. Takový postup by byl zcela v pořádku, pokud by krajské státní zastupitelství v poskytování uvedené součinnosti postupovalo v souladu s dotčenými ustanoveními zákona o mezinárodní justiční spolupráci. Krajské státní zastupitelství však zvolilo postup nepředvídaný jakoukoli právní normou, když peněžní prostředky zajištěné na účtech u peněžních ústavů nechalo převést na účty polské prokuratury.

55. Nadto krajské státní zastupitelství zaslalo pokyn peněžním ústavům k převedení zajištěných peněžních prostředků, přestože nevědělo, zda jsou rozhodnutí polské prokuratury o uznání peněžních prostředků za věcné důkazy pravomocná, neboť stěžovatelky měly proti těmto rozhodnutím právo podat opravný prostředek, což učinily. Tato rozhodnutí tak nabyla právní moci až o několik měsíců později, jak plyne z vyjádření stěžovatelek. Ve spisu krajského státního zastupitelství je pak založen přípis jednoho z dotčených peněžních ústavů, který nechtěl převod prostředků uskutečnit do okamžiku potvrzení právní moci rozhodnutí polské prokuratury. Krajské státní zastupitelství namísto zesílení obezřetnosti ve svém postupu poté opakovaně vyzvalo dotčený peněžní ústav k převodu peněžních prostředků bez normativního podkladu.

56. Takový postup nelze z ústavněprávního hlediska aprobovat, neboť je právě výrazem svévole orgánů činných v trestním řízení a jako takový je nepřípustným zásahem do práva na spravedlivý proces stěžovatelek a jejich práva vlastnit majetek.

57. Ústavní soud dodává, že ve zbytku, tj. v části, v níž stěžovatelky brojí proti usnesení krajského státního zastupitelství a usnesení vrchního státního zastupitelství, jimiž bylo zrušeno zajištění peněžních prostředků stěžovatelek a zamítnuta stížnost proti takovému rozhodnutí, dále proti zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v předání trestního řízení do Polska a proti zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v nečinnosti v dotčeném řízení, jsou ústavní stížnosti zjevně neopodstatněné.

58. K námitkám stěžovatelek směřujícím proti samotnému předání trestního řízení do Polska je nutno uvést, že všechny zákonné podmínky pro předání trestního řízení podle § 105 a násl. ZMJS byly v posuzované věci naplněny. České orgány činné v trestním řízení prověřováním zjistily, že veškerá potenciální trestná činnost na území České republiky měla být prováděna pro znesnadnění odkrytí skutečnosti, že dochází k páchání daňové trestné činnosti ke škodě Polské republiky, a z důvodu zastření faktických vztahů mezi subjekty zapojenými v řetězci. Případná trestnost jednání zjištěného na území České republiky by byla závislá na prokázání konkrétní trestné činnosti polskými justičními orgány. Nebyly zjištěny ani žádné skutečnosti, které by odůvodňovaly existenci nějakého z důvodů uvedených v § 91 odst. 1 písm. o) a p) ZMJS, i když stěžovatelky tvrdily, že by mohlo v trestním řízení vedeném v Polsku docházet k porušování jejich práva na spravedlivý proces. I v případě vydání osoby do cizího státu může být právo na spravedlivý proces důvodem nepřípustnosti takového vydání v mimořádných případech, kdy je prokázáno reálné nebezpečí, že v případě vydání bude osobě v dožadujícím státu flagrantním způsobem odepřena spravedlnost. Při aplikaci takového východiska i na postup předání trestního řízení v posuzované věci není možné takové nebezpečí shledat. Případné méně závažné nedostatky či nesrovnalosti v řízení v cizím státu, které nedosahují intenzity flagrantního odepření spravedlnosti, nemohou být samy o sobě důvodem nepřípustnosti předání trestního řízení.

59. K námitkám tvrdícím nečinnost krajského státního zastupitelství Ústavní soud konstatuje, že takové pochybení nelze v posuzované věci shledat. Ze spisu krajského státního zastupitelství plyne, že orgány činné v trestním řízení bezodkladně vykonávaly veškeré úkony spojené s předáním trestního řízení, vyhotovovaly překlady nezbytných písemností do polského jazyka a opačně a ve věci nedocházelo k žádným obdobím neaktivity či nečinnosti. Pokud stěžovatelky pak namítají, že nebylo rozhodnuto o žádosti stěžovatelky 1 o zrušení zajištění peněžních prostředků, tato byla krajskému státnímu zastupitelství doručena dne 13. 12. 2017, avšak již dne 7. 11. 2017 bylo v souladu s § 108 ZMJS vydáno usnesení o dočasném upuštění od některých úkonů trestního řízení pro dotčený skutek právě v souvislosti s předáním trestního řízení.

60. Konečně nelze přisvědčit ani námitkám směřujícím proti usnesením krajského státního zastupitelství a vrchního státního zastupitelství, kterými bylo zrušeno zajištění peněžních prostředků stěžovatelek a zamítnuta stížnost proti takovému rozhodnutí. Tato usnesení byla sice vydána v důsledku protiústavního postupu krajského státního zastupitelství spočívajícího v udělení pokynu peněžním ústavům k převedení zajištěných peněžních prostředků z účtů stěžovatelek, jak je popsán výše, neboť peněžní prostředky z účtů již byly odeslány do Polska, avšak fakticky těmito napadenými usneseními došlo k postupu ve prospěch stěžovatelek, tj. odblokování jejich bankovních účtů. Není tak jasné, jak by zrušením zajištění, kterého se v předcházející fázi trestního řízení stěžovatelky domáhaly, mohlo dojít k nepřípustnému zásahu do základních práv stěžovatelek, což ostatně ani stěžovatelky blíže nevysvětlují.

VI. Návrh na zrušení části § 79a odst. 1 trestního řádu

61. Podle § 64 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu je ten, kdo podal ústavní stížnost za podmínek uvedených v § 74 tohoto zákona, oprávněn podat návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení podle čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky. Ustanovení § 74 zákona o Ústavním soudu vyžaduje, aby se návrh na zrušení vztahoval k takovému ustanovení zákona (či jiného právního předpisu), jehož uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti. Posouzení stanovené podmínky přitom náleží do kompetence senátu Ústavního soudu [srov. čl. 1 odst. 2 písm. b) rozhodnutí pléna Ústavního soudu o atrahování působnosti ze dne 25. března 2014 č. Org. 24/14; č. 52/2014 Sb.].

62. Ústavní soud shledal, že návrh stěžovatelek uvedenou podmínku nesplňuje. Stěžovatelky se domáhají zrušení části ustanovení § 79a odst. 1 trestního řádu, podle kterého (ve znění účinném od 1. 6. 2015 do 17. 3. 2017) byly zajištěny peněžní prostředky na jejich účtech. V nyní posuzované věci však stěžovatelky nebrojí proti samotnému zajištění peněžních prostředků českými orgány činnými v trestním řízení, nýbrž – obecně řečeno – brojí proti dalšímu nakládání se zajištěnými peněžními prostředky a předání trestního řízení do Polska. Nadto zajištění peněžních prostředků na účtech stěžovatelek již bylo předmětem samostatné ústavní stížnosti, která byla odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost usnesením sp. zn. II. ÚS 894/17, a právě v tomto řízení by byla dána přímá souvislost mezi ústavní stížností napadenými rozhodnutími a ustanovením § 79a trestního řádu. O takové souvislosti však v nyní posuzované věci nelze hovořit, neboť zajištění peněžních prostředků stěžovatelek podle § 79a odst. 1 trestního řádu není předmětem řešené ústavní stížnosti. Z těchto důvodů musel Ústavní soud akcesorický návrh stěžovatelek na zrušení § 79a odst. 1 trestního řádu ve slovech „Nasvědčují--li zjištěné skutečnosti tomu“ odmítnout jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným.

VII. Závěr

63. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatelek důvodnou v části, ve které směřovala proti postupu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v udělení pokynu peněžním ústavům k převedení zajištěných peněžních

prostředků a proti vyrozumění vrchního státního zastupitelství ze dne 14. 3. 2018 č. j. 8 VZN 288/2017-24, kterým byl tento postup v rámci vykonaného dohledu shledán jako zákonný. Podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) a b) zákona o Ústavním soudu jí v této části vyhověl (výrok I), vyrozumění vrchního státního zastupitelství zrušil (výrok II) a přikázal krajskému státnímu zastupitelství, aby pokud je to možné, obnovilo stav před porušením ústavně zaručených práv stěžovatelek (výrok III).

64. V části, ve které stěžovatelky brojily proti usnesením krajského státního zastupitelství a vrchního státního zastupitelství, zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v předání trestního řízení do Polska a zásahu krajského státního zastupitelství spočívajícímu v nečinnosti v dotčeném řízení, byly ústavní stížnosti podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítnuty pro zjevnou neopodstatněnost. Vedle toho byl také odmítnut akcesorický návrh stěžovatelek na zrušení části ustanovení § 79a trestního řádu podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným (výrok IV).

65. Pokud jde o příkaz krajskému státnímu zastupitelství, aby obnovilo stav před porušením ústavně zaručených práv stěžovatelek (výrok III), bude nynějším úkolem krajského státního zastupitelství pokusit se vyžádat peněžní prostředky od polských justičních orgánů zpět do České republiky. Pouze pokud by následně bylo postupováno podle zákonné úpravy mezinárodní justiční spolupráce ve věcech trestních (vydání příkazu k zajištění ve smyslu rámcového rozhodnutí 2003/577 polskými justičními orgány), mohlo by být uvažováno o (opětovném) zajištění peněžních prostředků pro účely trestního řízení vedeného v Polsku.

Č. 89
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob (sp. zn. I. ÚS 392/19 ze dne 12. května 2020)

Určením odměny advokáta ustanoveného soudem opatrovníkem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob (§ 34 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim) s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti JUDr. Zdeňka Gruse, advokáta, se sídlem v Ústí nad Labem, Resslova 1754/3, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 6 To 214/2018-302 ze dne 18. června 2018, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem, a o návrhu na zrušení § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 6 To 214/2018-302 ze dne 18. června 2018 byl porušen princip rovnosti ve spojení s právem stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 6 To 214/2018-302 ze dne 18. června 2018 se ruší.

III. Návrh na zrušení § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, se odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu, obsah napadeného rozhodnutí a průběh řízení před Ústavním soudem

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel – advokát – domáhá zrušení výše uvedeného rozhodnutí, neboť má za to, že jím byla porušena jeho základní práva, svobody, jakož i ústavněprávní principy zakotvené zejména v čl. 1, 3, čl. 4 odst. 1, čl. 9, 11, 26, 28 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

2. V nyní projednávané věci bylo proti společnosti PROGPLAST, s. r. o., vedeno trestní řízení pro přečin neodvedení daně, pojistného na sociálním zabezpečení a podobné povinné platby podle § 241 odst. 1 a 2 trestního zákoníku. Stěžovatel (advokát) byl ustanoven opatrovníkem této společnosti jakožto právnické osoby podle § 34 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“), a to usnesením Okresního soudu v Ústí nad Labem ze dne 27. 1. 2016 č. j. 40 Nt 1855/2016-4.

3. Z ústavní stížnosti, jakož i z napadeného rozhodnutí Krajského soudu v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) sp. zn. 6 To 214/2018 vyplývá, že usnesením ze dne 1. 2. 2018 č. j. 62 T 59/2016-290 rozhodla vyšší soudní úřednice v trestní věci odsouzené PROGPLAST, s. r. o., tak, že podle § 151 odst. 3 a 6 trestního řádu se opatrovníku odsouzené (stěžovateli) přiznává odměna a náhrada hotových výdajů ve výši 4 537,50 Kč (výrok I). Druhým výrokem soud nepřiznal odměnu a náhradu hotových výdajů ve výši 10 705,50 Kč, protože při výpočtu vyšel z § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu přitom v době rozhodování okresního soudu znělo: „Při výkonu funkce opatrovníka ustanoveného správním orgánem účastníku řízení, ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stižen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat[1b)], se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč.“

4. Krajský soud pak následnou stížnost stěžovatele podanou podle § 141 a násl. trestního řádu zamítl podle § 148 odst. 1 písm. c) téhož zákona. Zcela se ztotožnil s okresním soudem v nutnosti použití § 9 odst. 5 advokátního tarifu na stěžovatelův případ i s korekcí rozsahu některých stěžovatelem prováděných úkonů a požadované odměny za ně (tyto korekce však ani ve stížnostní argumentaci nejsou zásadně podstatné).

5. Plénum Ústavního soudu nálezem ze dne 28. 1. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 23/19 [(N 15/98 SbNU 116; 43/2020 Sb.), pozn. rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum ve svém rozhodnutí dovodilo, že daná část § 9 odst. 5 je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny a kontextuálně také s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny.

II. Ústavní stížnost

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti nejprve rekapituluje dosavadní stav řízení. Stěžovatel byl podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob ustanoven opatrovníkem obviněné obchodní společnosti, pročež také navrhoval, aby mu byla přiznána odměna jako za obhajobu v trestní věci. Obecné soudy ale rozhodly, že mu bude přiznána odměna podle § 7 bodu 2 a podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Místo odměny za 1 úkon právní služby podle § 10 odst. 3 advokátního tarifu (tedy částky 1 000 Kč až 3 100 Kč) tak stěžovatel obdržel odměnu jen ve výši 250 Kč za 1 úkon právní služby, což je podle něho zcela nedostatečné, neboť jako opatrovník právnické osoby vykonával fakticky její obhajobu. Jako opatrovník má navíc podle svého tvrzení dokonce širší povinnosti než obhájce (musí se například osobně dostavit k výslechu, nemůže se substitučně nechat zastoupit svým koncipientem). Činnost opatrovníka ustanoveného pro řízení je přitom i podle zákona č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů, výkonem advokacie (stěžovatel je tak vázán nejen pravidly profesní etiky,

ale má stejnou odpovědnost a musí být v rozsahu zákonem stanovených povinností řádně pojištěn). Stěžovatel pak v této souvislosti odkazuje mimo jiné na nález ze dne 13. 9. 2007 sp. zn. II. ÚS 303/05 (N 141/46 SbNU 361), kdy podle něho by i pro posouzení odměny advokáta mělo platit, že ústavní pořádek princip legality neváže na legalitu formální, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich materiálnímu smyslu.

7. Krajský soud se ke stížnosti vyjádřil tak, že navrhuje stížnosti vyhovět v souladu s judikatorní linií nastolenou derogačním nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.).

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel – sám advokát – nemusí být podle stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. 10. 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.) zastoupen podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu advokátem.

9. O návrhu na zrušení části § 9 odst. 5 advokátního tarifu, která již byla plénem Ústavního soudu zrušena v derogačním nálezu ze dne 28. 1. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 23/19 (N 15/98 SbNU 116; 43/2020 Sb.), rozhodl Ústavní soud tak, že se jedná o nepřípustný návrh pro překážku věci rozhodnuté (*rei iudicatae*) podle § 35 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud o tomto návrhu již znovu meritorně nerozhodoval a za následování právních závěrů vyslovených tento návrh stěžovatele odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost směřující proti napadeným rozhodnutím obecných soudů je však dále přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

10. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soustavy soudů, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález ze dne 1. 2. 1994 sp. zn. III. ÚS 23/93 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález ze dne 26. 6. 1995 sp. zn. IV. ÚS 188/94 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následné použití právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele.

11. Jak již bylo uvedeno při rekapitulaci, na základě návrhu III. senátu Ústavního soudu plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 23/19 zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“. V tomto nálezu Ústavní soud dovodil, že normotvůrcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky ustanovené soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací i právem podnikat, vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 občanského soudního řádu. Z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), kterou Ústavní soud již v nálezu ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) podrobně rozebíral [srov. například nález ze dne 14. 8.

2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.) a nález ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) a rozsudky ESLP ze dne 23. 11. 1983 ve věci *Van der Mussele proti Belgii* (stížnost č. 8919/80) a ze dne 18. 10. 2011 ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* (stížnost č. 31950/06)], vyplývá, že stát ani advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nebo dokonce bez nároku na odměnu, neodporuje ústavnímu pořádku. Na druhou stranu ani rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na svévolných (libovolných) kritériích nebo úvahách. Naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných (nebo dokonce stejných) situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria však v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Naopak § 9 odst. 5 advokátního tarifu vychází podle Ústavního soudu z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování účastníků vystupujících v trestním řízení za podmínek stanovených výše citovaným zákonem [srov. k tomu přiměřeně bod 38 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19]. To v kontextu východisek nálezu ze dne 13. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16 (N 174/82 SbNU 693) vede k tomu, že advokát odměňovaný na základě zjednodušujícího kritéria je v horším postavení oproti advokátovi, který činnost spojenou s nevyhovujícím způsobem odměňování nevykonává nebo ji vykonával v menším rozsahu.

12. Také ve stěžovatelově věci byla porušena zásada rovnosti v návaznosti na právo získávat prostředky pro životní potřeby prací a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to ať již závislou činností jako zaměstnaný advokát, nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo podnikáním ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny (Ústavní soud chápe právo podnikat jako speciální právo vůči právu získávat prostředky pro životní potřeby prací). V souladu s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 má Ústavní soud rovněž za to, že stanovil-li normotvůrce odlišnou výši odměny pro advokáty jako opatrovníky ustanovené soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, zasáhl tím kontextuálně také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu) a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní, co se týká kritérií přiměřenosti, poskytnutí odměny za takovou činnost.

13. Závěr Ústavního soudu tudíž lze shrnout tak, že určením odměny advokáta ustanoveného soudem opatrovníkem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob (§ 34 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim) s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

14. Na základě těchto východisek nyní rozhodující senát Ústavního soudu konstatuje, že určil-li krajský soud odměnu stěžovatele jako advokáta vykonávajícího opatrovnictví i s odkazem na § 9 odst. 5 advokátního tarifu, porušil tím zásadu rovnosti k uplatňování základního práva stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Důvodem pro zrušení ústavní stížností napadeného usnesení je tak rozpor se zásadou rovnosti podle čl. 1 a čl. 3 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny.

15. Ústavní soud tedy shrnuje, že z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl a zrušil usnesení krajského soudu podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu

[v dalším řízení krajský soud podle § 149 odst. 1 písm. a) trestního řádu napadené usnesení okresního soudu zruší a rozhodne sám ve věci].

16. Návrh na zrušení části § 9 odst. 5 advokátního tarifu, která již v mezidobí byla plénem Ústavního soudu zrušena, je (jak již bylo uvedeno výše) nepřípustný pro překážku věci rozhodnuté a tento návrh stěžovatele Ústavní soud odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

17. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 90
Omezení územního plánu obce Lednice dohodou dle § 133 odst. 3 ve spojení s § 136 odst. 6 správního řádu
(sp. zn. III. ÚS 709/19 ze dne 12. května 2020)

I. Rozhodování o rozvoji spravovaného území je základním právem obce a jde o výkon práva na územní samosprávu zaručeného v čl. 8, čl. 100 odst. 1, čl. 101 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky. Hájení zájmů občanů obce na různých úsecích veřejné správy náleží ke smyslu existence obcí jako základních územních samosprávných celků, které jsou územními společenstvími občanů (čl. 100 odst. 1 Ústavy České republiky).

II. Zda se věc týká práva územního samosprávného celku na samosprávu podle čl. 8 a čl. 100 odst. 1 Ústavy České republiky (§ 136 odst. 6 věta druhá správního řádu), je třeba v pochybnostech posuzovat ve prospěch tohoto ústavně zaručeného práva (*favore libertatis*).

III. Dohodou uzavřenou ústředními správními úřady na základě § 136 odst. 6 správního řádu za účelem řešení rozporů mezi správním orgánem, který vede řízení (obecním úřadem obce s rozšířenou působností při výkonu státní správy), a správním orgánem, který je dotčeným orgánem (ministerstvem), nelze ukládat povinnosti přímo obci, neboť takový postup by byl v rozporu s čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelů 1. obce Lednice, Zámecké náměstí 70, Lednice, a 2. Zastupitelstva obce Lednice, zastoupených doc. JUDr. Zdeňkem Koudelkou, Ph.D., advokátem, sídlem Optátova 874/46, Brno, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 13. prosince 2018 č. j. 6 As 113/2018-55 a rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 20. března 2018 č. j. 6 A 205/2015-77, za účasti Nejvyššího správního soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a 1. Ministerstva pro místní rozvoj, sídlem Staroměstské náměstí 932/6, Praha 1 – Staré Město, a 2. Ministerstva kultury, sídlem Maltézské náměstí 471/1, Praha 1 – Malá Strana, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 13. prosince 2018 č. j. 6 As 113/2018-55 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 20. března 2018 č. j. 6 A 205/2015-77 bylo porušeno ústavně zaručené právo obce Lednice na samosprávu podle čl. 8, čl. 100 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy České republiky a její právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. prosince 2018 č. j. 6 As 113/2018-55 a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 20. března 2018 č. j. 6 A 205/2015-77 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností podanou podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelé domáhali zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí pro porušení práva na samosprávu obce zaručeného v čl. 8 a 100 až 102 Ústavy ve spojení s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a pro porušení čl. 2 odst. 3 Listiny, umožňujícího ukládat povinnosti toliko na základě zákona.

2. Z ústavní stížnosti, k ní přiložených kopií napadených rozhodnutí a vyžádaného spisu Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) sp. zn. 6 A 205/2015 Ústavní soud zjistil, že rozsudkem městského soudu ze dne 27. 4. 2017 č. j. 6 A 205/2015-42 byla zamítnuta žaloba na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu, jíž se obec Lednice domáhala určení, že dohoda uzavřená mezi vedlejšími účastníky (žalovanými) dne 9. 3. 2015 MMR č. j. 41466/2014-81-2 o řešení rozporu vzniklého po společném jednání o návrhu územního plánu obce Lednice mezi Městským úřadem Břeclav, odborem rozvoje a správy, úřadem územního plánování, jako pořizovatelem územního plánu obce Lednice a Ministerstvem kultury jako dotčeným orgánem (dále též jen „dohoda“) je nezákonným zásahem; žalobou bylo rovněž požadováno vyslovení zákazu v rámci pořizování územního plánu obce Lednice uvedenou dohodu uplatňovat vedlejšími účastníky. Dohoda je výsledkem jednání Ministerstva pro místní rozvoj jako ústředního správního úřadu ve věcech územního plánování s Ministerstvem kultury jako dotčeným orgánem, který v řízení o návrhu územního plánu obce Lednice vydal stanovisko ze dne 15. 7. 2013 č. j. MK 33563/2013 OPP, které tato obec považuje za nepřijatelné a omezující její rozvoj. Dohoda stanoví požadavky na úpravu návrhu územního plánu obce Lednice týkající se mimo jiné vymezení nebo rozdělení ploch bydlení, plochy občanského vybavení, smíšených obytných ploch, smíšených výrobních ploch, ploch veřejných prostranství, ploch dopravní infrastruktury a plochy smíšené zeleně. Např. u plochy dopravní infrastruktury Z78 stanoví, že bude rozdělena na dvě přibližně stejné plochy a u té, která má být vymezena pro záchytná parkoviště, bude intenzita jejího využití pro zastavění maximálně 0,8, přičemž rozhodování v území v této části plochy bude podmíněno pořízením územní studie. Dohoda obsahuje též požadavek týkající se krajinného rázu – nepřípustnost nových výškových dominant, např. rozhleden, v celém řešeném území územního plánu obce Lednice. Stanoví rovněž podmínky pro využití ploch, mimo jiné nepřípustnost výroby elektrické energie pomocí slunečního záření (např. fotovoltaické elektrárny) v zastavěném území a zastavitelných plochách (vyjma fotovoltaických panelů nebo systémů o celkové ploše do 1 m^2 napájejících např. parkovací automaty, radary atd., nejsou-li připevněny nebo položeny na střechách staveb), jakož i solárních termických panelů, kolektorů, absorbérů a jiných zařízení sloužících k výrobě tepla např. pro ohřev vody, které jsou připevněny nebo položeny na střechách staveb.

3. Ke kasační stížnosti obce Lednice byl rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 9. 2017 č. j. 6 As 222/2017-26 rozsudek městského soudu zrušen a věc mu byla vrácena k dalšímu řízení. Ke zrušení rozsudku městského soudu došlo z důvodu jeho nepřezkoumatelnosti, přičemž Nejvyšší správní soud městskému soudu vytkl, že „sice zhodnotil zákonnost zásahu z formálního hlediska (tj. zda byl učiněn na základě zákona a v souladu s ním), vůbec se ale nezabýval materiálním posouzením zákonnosti provedeného zásahu, které zahrnuje též hodnocení jeho ústavnosti, včetně legitimního cíle a přiměřenosti“ (citováno podle bodu 2 odůvodnění napadeného rozsudku Nejvyššího správního soudu).

4. V následném řízení městský soud ústavní stížností napadeným rozsudkem ze dne 20. 3. 2018 č. j. 6 A 205/2015-77 žalobu opět zamítl, a to po doplnění odůvodnění, v němž konstatoval, že „v posuzované věci došlo ke kolizi mezi právem státu vykonávat státní

památkovou péči, zejména právem (úkolem) zabezpečovat zachování a ochranu kulturních památek, a právem obce na samosprávu, zejména právem (úkolem) vytvářet podmínky pro uspokojování potřeb svých občanů“ (bod 61 odůvodnění rozsudku). Uvedl, že tato kolize není řešitelná jinak než upřednostněním jednoho z výše uvedených „práv“ s tím, že se následně rozhodl upřednostnit „právo státu vykonávat státní památkovou péči“. Zásah do práva na samosprávu, resp. střet těchto „práv“ poměřoval testem proporcionality. Městský soud uzavřel, že „důsledkem dohody není to, že by žalobce obecně nemohl v samostatné působnosti rozhodovat o vydání změny územního plánu a o jeho následné realizaci regulačním plánem a územními rozhodnutími, pouze mu byla stanovena omezení v územním plánu“, jež jsou „v souladu se zákonem, sledují legitimní veřejný zájem a do práva obce na samosprávu zasáhla jen v nezbytné míře“ (bod 83).

5. Kasační stížnost obce Lednice proti druhému rozsudku městského soudu byla ústavní stížností napadeným rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 12. 2018 č. j. 6 As 113/2018-55 zamítnuta. Současně bylo rozhodnuto o nepřiznání náhrady nákladů řízení žádnému z účastníků a o vrácení zaplaceného soudního poplatku za podání kasační stížnosti. Nejvyšší správní soud v odůvodnění rozsudku zdůraznil, že ačkoliv má obec rozhodovat ve své samostatné působnosti o všech podstatných krocích v procesu územního plánování, svěřuje zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, proces pořizování územního plánu do přenesené působnosti obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Podle názoru Nejvyššího správního soudu bylo proto správné na projednávanou věc použít § 136 správního řádu za účelem využití institutu dohody o řešení rozporu mezi orgány státní správy jako nástroje, který měl umožnit, aby mohl proces přípravy územního plánu pokračovat. Nejvyšší správní soud konstatoval, že „z platné právní úpravy nelze dovodit, že by obec, jejíhož územního plánu se dohoda o řešení rozporu týká, měla být stranou takové dohody a že bez jejího souhlasu by tudíž uzavření takové dohody nebylo možné“ (bod 19 odůvodnění rozsudku). Následně přistoupil ke zhodnocení materiální zákonnosti zásahu představovaného dohodou o řešení rozporu. Ve shodě s rozsudkem městského soudu dospěl k závěru, že ve věci skutečně došlo k zásahu do práva obce Lednice na samosprávu, avšak takový zásah nebyl nezákonný. Podle hodnocení Nejvyššího správního soudu byl tento zásah s ohledem na význam a cíle památkové ochrany Lednicko-valtického areálu zapsaného na seznam světového dědictví UNESCO také přiměřený, když „dohoda představuje vyvážený kompromis mezi dotčenými veřejnými zájmy a právem obce na samosprávu“ (bod 24 odůvodnění rozsudku). Nejvyšší správní soud zejména uvedl, že obec Lednice nikterak neprokázala, že má nedostatek ploch pro bydlení, resp. že obcí „navržené plochy pro bydlení představují jediné možnosti jejího rozvoje v tomto směru“ (bod 25 odůvodnění rozsudku). Stejně tak podle něj obec nenabídla žádnou šetrnější alternativu k výstavbě záchytného parkoviště, přičemž vedlejší účastníci „požadují pouze zmenšení navržené plochy zhruba na polovinu a snížení koeficientu jejího zastavění na 0,8 tak, aby mohla být pohledově rozčleněna vzrostlou zelení“ (bod 27 rozsudku). Dále se soud věnoval plošnému zákazu stanovenému dohodou umísťovat fotovoltaické systémy na střechách staveb. Dospěl přitom k závěru, že „tento zákaz sleduje legitimní cíl zachování hodnoty celosvětově unikátní památkové zóny, jejíž vzhled byl utvářen po staletí“, přičemž řešení navrhované obcí (možnost umístění solárních panelů tak, aby nebyly viditelné z veřejných prostranství) údajně neposkytuje záruku, že solární panely nebudou vidět z volné krajiny, která je předmětem ochrany podle § 3 vyhlášky č. 484/1992 Sb., o prohlášení lednicko-valtického areálu na jižní Moravě za památkovou zónu. Nejvyšší správní soud se ztotožnil s tvrzením Ministerstva kultury, že vizuální dopad solárních panelů je s ohledem na odrazy slunečního záření velmi obtížné předem odhadnout, a plošný zákaz je tak v souladu se zásadou předběžné opatrnosti (bod 29 odůvodnění rozsudku).

II. Argumentace stěžovatelů

6. K porušení základního práva obce Lednice na samosprávu dle čl. 100 a násl. Ústavy a práva na to, aby byla samostatně spravována zastupitelstvem podle čl. 101 odst. 1 Ústavy, mělo podle tvrzení stěžovatelů dojít rozhodnutím soudů v řízeních, jejichž výsledkem jsou ústavní stížností napadená rozhodnutí.

7. Stěžovatelé v ústavní stížnosti popisují skutečnosti související s pořízením územního plánu obce. Dne 18. 2. 2008 Zastupitelstvo obce Lednice schválilo zadání územního plánu a 16. 2. 2012 nové zadání v souvislosti s přijetím nových zásad územního rozvoje Jihomoravského kraje, další zadání pak bylo schváleno dne 16. 8. 2012. Pořizovatelem územního plánu se stal Městský úřad v Břeclavi. K návrhu územního plánu zpracovanému Ing. arch. Milanem Hučíkem odevzdanému pořizovateli dne 13. 3. 2013 vydalo své stanovisko Ministerstvo kultury. Požadavky z tohoto stanoviska pro obec plynoucí však dle stěžovatelů výrazně omezují rozvoj obce a jsou nepřijatelné. Věc byla dále řešena vedlejšími účastníky jako ústředními orgány státní správy bez účasti stěžovatelů, přičemž výsledkem bylo uzavření jejich dohody ze dne 9. 3. 2015. Tato dohoda byla napadena obcí Lednice jako nezákonný zásah do jejího práva na samosprávu správní žalobou, o níž bylo rozhodnuto, jak je shora uvedeno.

8. Stěžovatelé poukazují na ústavně zaručené právo obce na samosprávu, její samostatné spravování zastupitelstvem a omezené možnosti státu do činnosti územních samosprávných celků zasahovat. Svou argumentaci dále soustřeďují na výklad § 6 odst. 5 zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ze kterého i z poukazu na relevantní judikaturu dovozují, že pořízení a následné vydání územního plánu obce je součástí výkonu jejího práva na samosprávu a nejde o přenesenou působnost obce vykonávanou ve stavebním řízení.

9. Stěžovatelé kritizují postup vedlejších účastníků spočívající v uzavření výše specifikované dohody, jíž se rozhodovalo o právech obce, ale bez její účasti, nadto nedošlo ani k doručení této dohody, která má zavazovat pořizovatele územního plánu, samotné obci. Představuje tak podle tvrzení stěžovatelů dokument, jímž se fakticky zasahuje do práva na samosprávu spočívajícího ve schválení územního plánu v určité zamýšlené podobě, což uznal i městský soud.

10. Další argumentace v ústavní stížnosti se zaměřuje na nesprávné posouzení rozhodné právní otázky soudy, a to „zda může být uzavřena dohoda ústředních správních úřadů o řešení rozporů mezi podřízenými správními úřady bez účasti obce i tehdy, pokud obsah dohody vstupuje do práva na samosprávu obce – do její samostatné působnosti“. Stěžovatelé tak rozporují závěry správních soudů o tom, že dohoda ministerstev sice zásahem je, nikoliv však nezákonným. Akceptaci takové dohody rozsudkem Nejvyššího správního soudu označují za vadu rozhodnutí, která má přímý dopad na samosprávu obce.

11. Stěžovatelé rovněž konkretizují požadavky obce Lednice a důvodnost jejich uplatnění pro uspokojení potřeb svých občanů v oblasti územního plánování. To se týká zejména tvrzené nepřiměřenosti zásahu státní moci spočívajícího ve znemožnění výstavby požadavkem na plošný zákaz solárních panelů na střechách staveb. K tomuto plošnému zákazu obec přitom uvádí, že sama požadovala umožnění umístění solárních panelů pouze na vnitřních stranách střech, které nejsou pohledově viditelné z veřejných prostranství. Památkové ochrany může být dle stěžovatelů dosaženo prostřednictvím využití chráněných pohledových os, tedy mírnějším způsobem, než je plošný zákaz.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení. Replika stěžovatelů

12. Nejvyšší správní soud ve vyjádření účastníka zdůraznil, že obci Lednice se před správními soudy dostalo nejvyšší možné míry ochrany jejích práv, přičemž správní soudy jí přiznaly aktivní procesní legitimaci a přezkoumaly její námitky meritorně, a to nejen v úzkém formálním smyslu, ale i z hlediska přiměřenosti zásahu státu do práva obce na samosprávu.

Poukázal na to, že závazná stanoviska vydaná jako podklad v průběhu přípravy rozhodnutí nejsou samostatně napadnutelná, navzdory tomu soudy s ohledem na časově i finančně náročný proces přípravy územního plánu vyšly obci Lednice vstříc a umožnily jí stanovisko napadnout, čímž jí poskytly vyšší procesní standard, než vyžadoval zákon. Nejvyšší správní soud se zabýval i otázkou, zda existuje zákonný podklad pro požadavek obce Lednice být přímo stranou namítané dohody, ale takovému výkladu právních předpisů nepřisvědčil, a neshledal ani důvod k tomu, aby se obrátil na Ústavní soud s návrhem na zrušení právní úpravy řešení rozporu mezi dotčenými orgány. Poukázal na to, že v tomto případě se užil institut odstraňování rozporů v situaci, kdy se do rozporu dostaly dva orgány státní správy, a to Městský úřad Břeclav jako pořizovatel územního plánu pro obec Lednice, za nějž jednalo Ministerstvo pro místní rozvoj jako ústřední orgán státní správy, a Ministerstvo kultury jako dotčený orgán. Není-li obec účastna tohoto procesu, neděje se jí žádné příkoří a má možnost se proti výsledku bránit soudní cestou, a reálně tak chránit své právo na samosprávu.

13. Obec Lednice tak dle názoru Nejvyššího správního soudu měla možnost své argumenty formulovat v žalobě a svá práva hájit ve spravedlivém procesu před nestranným a nezávislým orgánem, který míru, legitimnost a přiměřenost dotčení jejího práva objektivně posoudil, ale tuto možnost nevyužila důsledně, když se zaměřila zejména na obhajobu svého tvrzení, že dotčená ministerstva vůbec nebyla oprávněna bez její účasti dohodu uzavřít, a méně se již věnovala zdůvodnění toho, proč konkrétní požadavky na ni kladené považuje za nepřiměřené omezení svého budoucího územního rozvoje. Některé z argumentů první stěžovatelky tak nebyly v řízení před správními soudy předloženy a jsou uplatňovány až v ústavní stížnosti. Dále po vyjádření názoru na konkrétní omezení za účelem ochrany Lednicko-valtického areálu navrhuje, aby Ústavní soud usnesením ústavní stížnost odmítl pro zjevnou neopodstatněnost.

14. Městský soud k ústavní stížnosti zaslal krátké vyjádření, v němž vyslovuje své přesvědčení, že k namítanému zásahu do ústavně zaručených práv stěžovatelů nedošlo a že příslušná zákonná ustanovení vyložil ústavně souladným způsobem. Při svém rozhodování přitom shledal, že ústřední orgány státní správy zasáhly do práva na samosprávu, avšak nešlo o zásah nezákonný.

15. Ministerstvo pro místní rozvoj ve vyjádření poukazuje na svěření kompetencí na úseku územního plánování stavebním zákonem s rozlišením úkonů vykonávaných v přenesené působnosti a úkonů v samostatné působnosti orgánu obce. Konkrétní podoba územního plánu je výsledkem politického rozhodnutí zastupitelstva obce, avšak toto oprávnění není bezbřehé a zastupitelstvo je omezeno při vydávání územního plánu jeho návrhem předloženým mu pořizovatelem a výsledky jeho projednání, včetně stanovisek dotčených orgánů, popřípadě dohody o řešení rozporů. Přitom ze zákonné úpravy řešení rozporů nelze dovodit, že by obec měla být účastníkem takovéto dohody. Ministerstvo pro místní rozvoj dále uvádí, že v předmětném případě při řešení rozporů podle § 136 odst. 6 a § 133 odst. 3 správního řádu nezastupovalo pořizovatele ve smyslu zásad právního zastoupení, ale jednalo samostatně jako ústřední správní úřad hájící veřejný zájem na úseku územního plánování, resp. řešící s dalšími ústředními správními úřady, který veřejný zájem v daném konkrétním případě převažuje.

16. Ministerstvo pro místní rozvoj dále popisuje svůj postup ve věci nezbytný při vzniku situace, kdy pořizovatel územního plánu a Ministerstvo kultury nebyli schopni rozpor při pořizování územního plánu pro obec Lednice vyřešit. Uzavřená dohoda o řešení rozporu je kompromisem zohledňujícím legitimní veřejný zájem prosazovaný Ministerstvem kultury, její obsah byl podrobně prozkoumán správními soudy a Ministerstvo pro místní rozvoj se plně ztotožňuje se závěry vyslovenými v napadených rozhodnutích. Není přitom pravda, že by obec Lednice neměla možnost ovlivnit dohodovací řízení, protože při jeho přípravě byl na jednání uskutečněném dne 22. 1. 2015 přítomen starosta a projektant, kde měli možnost prezentovat svůj postoj, včetně důvodů, které je k němu vedou. Až další etapa jednání probíhala pouze na

úrovni vedlejších účastníků, kteří jediní jsou oprávněni dohodu uzavřít. Ministerstvo pro místní rozvoj dále tvrdí, že obec byla dobře informována o dané problematice, ale její představitelé nehodlají respektovat jiné než lokální zájmy, a navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl.

17. Ministerstvo kultury ve vyjádření konstatuje, že se zcela ztotožňuje se závěry správních soudů v ústavní stížností napadených rozhodnutích, a poukazuje na to, že právo na samosprávu není bezbřehé. Obec je limitována mezemi danými zákonnými pravidly územního plánování a v zákonném vyřešení konfliktu mezi respektováním potřeb dalšího rozvoje obce a ve snaze o minimalizaci jeho dopadů na danou významnou kulturní lokalitu nelze shledat tvrzený zásah do samosprávy. Ve vyjádření je dále zdůrazněn význam krajinné památkové zóny Lednicko-valtický areál zapsané v seznamu Organizace spojených národů pro vzdělání, vědu a kulturu a vliv aspektů s jeho ochranou spojených na charakter daného území jako celek. V závěru Ministerstvo kultury navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl.

18. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření stěžovatelům na vědomí a k případné replice. Tuto možnost stěžovatelé využili vůči vyjádření Nejvyššího správního soudu; co se týče vyjádření ministerstev, ta podle nich fakticky opakují argumenty použité v řízení před správními soudy, které byly napadeny již v ústavní stížnosti, na kterou stěžovatelé odkazují. Vyjádření Nejvyššího správního soudu stěžovatelé rozporují ohledně chápání dohody ministerstev, obhajoby omezujících požadavků na umístění slunečních panelů a výtky Nejvyššího správního soudu o použití řady argumentů až u Ústavního soudu. Podle stěžovatelů si Nejvyšší správní soud zjevně protiřečí, když připouští problematičnost plošného zákazu solárních panelů na střechách, stejně jako možnost, že v rámci individuálních správních žalob stavebníků tento zákaz neobstojí, avšak zároveň v řízení o kasační stížnosti označil plošný zákaz solárních panelů za souladný s právem. K chápání dohody ministerstev o řešení rozporu pak stěžovatelé poukazují na nemožnost jejího použití v případě, kdy se dotýká samosprávné působnosti – územního plánování. S poukazem na nesoulad právní úpravy pořízení a zpracování územně plánovací dokumentace s Evropskou chartou místní samosprávy vykládají přenesení přípravy územně plánovací dokumentace do přenesené působnosti obce z hlediska smyslu takovéto úpravy. Cílem není popřít samosprávnou podstatu této činnosti, ale zajistit požadavky na odbornost, přičemž dominanci obce nelze omezit jen na konec procesu, jehož výsledkem je schválení nebo odmítnutí územního plánu, ale je nutné z tohoto hlediska posuzovat každé jednání veřejné moci v rámci tvorby územního plánu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

19. Ústavní soud před tím, než přistoupí k meritornímu posouzení ústavní stížnosti, zkoumá, zda splňuje zákonem požadované náležitosti a zda jsou dány podmínky jejího projednání stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů.

20. Ústavní stížnost je podána jak obcí Lednice, tak i Zastupitelstvem obce Lednice, přičemž podání ústavní stížnosti oběma stěžovateli je zdůvodněno procesní opatrností. Stěžovatelé svoji ústavní stížnost označili jako „ústavní stížnost komunální“, podanou podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy. V tomto kontextu Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení.

21. Dle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy Ústavní soud rozhoduje o ústavní stížnosti orgánů územní samosprávy proti nezákonnému zásahu státu. Podle § 72 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu je ústavní stížnost oprávněno podat zastupitelstvo obce podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy, jestliže tvrdí, že nezákonným zásahem státu bylo porušeno zaručené právo územního samosprávného celku na samosprávu. Jde o zvláštní typ ústavní stížnosti. Zastupitelstvo obce Lednice je tedy nadáno zvláštní procesní způsobilostí podle zákona o Ústavním soudu, je aktivně legitimováno k podání ústavní stížnosti dle čl. 87 odst. 1 písm. c)

Ústavy. Tou se brání proti nezákonnému zásahu do práva obce na samosprávu a do práva obce být samostatně spravována zastupitelstvem, zaručených jí v čl. 8, čl. 100 odst. 1 a čl. 101 odst. 1 Ústavy.

22. Pokud jde o stěžovatelku 1, tj. obec Lednice, ta Ústavou (čl. 88 odst. 1) ani zákonem o Ústavním soudu [§ 72 odst. 1 písm. b)] k podání ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy výslovně oprávněna není. Vzhledem k tomu však, že nositelem práva na samosprávu jsou územní samosprávné celky – obce a kraje – jako veřejnoprávní korporace (čl. 99, čl. 100 odst. 1 a čl. 101 odst. 3 Ústavy), jakož i s ohledem na skutečnost, že obec může být nositelem i dalších ústavně zaručených práv, která mohou být rozhodnutím nebo jiným zásahem orgánu veřejné moci zasažena, tedy vzhledem k ústavní stížností tvrzenému porušení práva na samosprávu obce a práva obce být samostatně spravována zastupitelstvem, zaručených v čl. 8, čl. 100 odst. 1 a čl. 101 odst. 1 Ústavy, ve spojení s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny, pročež je obec oprávněna podat ústavní stížnost dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, považuje Ústavní soud obec Lednice za rovněž aktivně legitimovanou pro podání návrhu [viz např. nález Ústavního soudu ze dne 22. 11. 2016 sp. zn. II. ÚS 2200/15 (N 217/83 SbNU 421), v němž za aktivně legitimovaného stěžovatele k podání ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy a § 72 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu je považováno město].

23. Ústavní soud dále uvádí, že tvrzeným nezákonným zásahem státu do práva na samosprávu může být každé jednání orgánu státní moci porušující toto ústavně zaručené právo (zde výkon samostatné působnosti obce), tj. na základě zákona provedený zásah v podobě rozhodnutí nebo opatření (čl. 101 odst. 4 Ústavy), sloužící k výkonu dozoru nad decentralizovaným výkonem veřejné moci [srov. nález Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 6/17 (N 26/88 SbNU 329; 99/2018 Sb.)]. Tím může být rovněž rozhodnutí správního soudu (srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 2200/15 nebo usnesení ze dne 22. 10. 2015 sp. zn. II. ÚS 1424/15), včetně případů, kdy např. v důsledku postupu správního orgánu a následného postupu správních soudů došlo ke zrušení části územního plánu, jehož schválení spadá do samosprávné působnosti obcí [srov. v obecné rovině též nález ze dne 7. 5. 2013 sp. zn. III. ÚS 1669/11 (N 76/69 SbNU 291), nález ze dne 14. 5. 2019 sp. zn. III. ÚS 3817/17 ve znění opravného usnesení ze dne 23. 5. 2019 (N 78/94 SbNU 73), usnesení ze dne 26. 8. 2013 sp. zn. IV. ÚS 1929/13 či ze dne 11. 4. 2017 sp. zn. I. ÚS 450/17]. Aktivní legitimace stěžovatelů je tak dána.

24. Ústavní soud dále dospěl k závěru, že ústavní stížnost je podána včas a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelé jsou právně zastoupeni v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť obec Lednice vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva a Zastupitelstvo obce Lednice žádný takový k dispozici nemělo, neboť právní řád neupravuje jiný procesní prostředek, kterým by se mohlo domáhat zrušení tvrzeného nezákonného zásahu do práva na samosprávu spočívajícího v rozhodnutích správních soudů.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

25. Tzv. komunální ústavní stížnost se zásadně odlišuje od ústavní stížnosti podané podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy v rozsahu přezkumu vykonávaného Ústavním soudem. Ten se nezaměřuje toliko na posouzení porušení ústavně zaručených práv, resp. ústavního pořádku, ale Ústavní soud má pravomoc zkoumat (také) zákonnost zásahu do ústavně zaručeného práva na samosprávu. Podstatné pro rozhodnutí je posouzení, zda k zásahu do práva na samosprávu vůbec došlo, a jestliže ano, je nezbytné zabývat se povahou takovéhoto zásahu z hlediska jeho zákonnosti. Na rozdíl od „obecné“ ústavní stížnosti dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy tedy Ústavní soud hodnotí nejen (ne)ústavnost zásahu státní moci, ale rovněž prostou (ne)zákonnost tohoto zásahu [srov. nález ze dne 4. 10. 2000 sp. zn. I. ÚS 471/2000 (N 140/20 SbNU 9)],

přičemž již sama nezákonnost zásahu do práva na samosprávu (čl. 101 odst. 4 Ústavy) je důvodem pro vyhovění tzv. komunální ústavní stížnosti nebo její části.

V./1 Obecná východiska posuzované věci

26. Z čl. 8, čl. 100 odst. 1, čl. 101 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 Ústavy je dovozováno, že právem územních samosprávných celků na samosprávu se rozumí ústavně zaručené právo příslušného územního společenství občanů rozhodovat na vlastní odpovědnost ve svém a současně veřejném zájmu samostatně (mimo instrukce a pokyny) v rámci decentralizovaných autonomních prostorů, jemu vymezených ústavním pořádkem a zákony, o svých záležitostech na svém území a za svá rozhodnutí nést veřejnoprávní odpovědnost (viz blíže Filip, J., in Bahýľová, L., Filip, J., Molek, P., Podhrázký, M., Suchánek, R., Šimíček, V., Vyhnánek, L. Ústava České republiky. Komentář. Praha: Linde, 2010, s. 1106 a násl.). Stát může svými orgány do této oblasti zasahovat podle čl. 101 odst. 4 Ústavy jen tehdy, vyžaduje-li to ochrana zákona (tedy je-li zákon porušován), a způsobem stanoveným zákonem, tj. zákonem určenými prostředky a postupy (srov. čl. 2 odst. 3 ve spojení s čl. 78, čl. 79 odst. 1 a 3 a čl. 91 odst. 2 Ústavy), přičemž územním samosprávným celkům je proti takovým zásahům zaručena soudní ochrana podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 36 odst. 2 Listiny a čl. 87 odst. 1 písm. c), popř. d) Ústavy. Jen zákonu (tzv. výhrada zákona) je svěřeno vymezit okruh věcí, které stát decentralizuje a které jsou samostatně spravovány územními samosprávnými celky. Právní předpisy, jimiž je případně takový zákon prováděn, nemohou do této zákonu vyhrazené oblasti zasahovat, aniž by nešlo o projev svévole nebo libovůle státu vůči územní samosprávě.

27. Podle § 35 odst. 1 zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o obcích“) do samostatné působnosti obce patří záležitosti, které jsou v zájmu obce a občanů obce, nejsou-li zákonem svěřeny krajům nebo nejde-li o přenesenou působnost orgánů obce nebo o působnost, která je zvláštním zákonem svěřena správním úřadům jako výkon státní správy, a dále záležitosti, které do samostatné působnosti obce svěří zákon.

28. V nálezu ze dne 22. 5. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 30/06 (N 87/45 SbNU 279; 190/2007 Sb.) Ústavní soud vyslovil, že do sféry samostatné působnosti obce regulovatelné obecně závaznými vyhláškami ve smyslu ústavním pořádkem zaručené územní samosprávy spadají záležitosti, které jsou převážně místního nebo regionálního dopadu a jejichž úprava je v zájmu obce a jejích občanů: nepochybně například zabezpečování místních záležitostí veřejného pořádku, udržování čistoty ulic a jiných veřejných prostranství, ochrana životního prostředí, zeleně v zástavbě a ostatní veřejné zeleně, užívání zařízení obce sloužících potřebám veřejnosti (srov. § 10 zákona o obcích) a územní rozvoj obce (§ 6 odst. 5 stavebního zákona). Přiměřeně lze uvedené závěry vztáhnout též na vydání opatření obecné povahy v těch situacích, kdy jsou vydávána v samostatné působnosti obce.

29. Podle § 6 odst. 5 písm. a) až c) stavebního zákona je rozhodnutí o pořízení územního plánu, schválení zadání, případně pokynů pro zpracování návrhu územního plánu, jakož i samotné vydání územního plánu v samostatné působnosti zastupitelstva obce.

30. Podle § 6 odst. 1 písm. a) stavebního zákona pořizuje územní plán obecní úřad obce s rozšířenou působností jako orgán územního plánování v přenesené působnosti (tedy jako výkon státní správy). Obecně přitom platí, že na postupy a řízení podle stavebního zákona se použijí ustanovení správního řádu, pokud stavební zákon nestanoví jinak (§ 192 odst. 1 stavebního zákona, § 1 odst. 2 správního řádu). Z § 18 odst. 3 a 4 stavebního zákona dále vyplývá, že orgány územního plánování postupem podle tohoto zákona koordinují veřejné i soukromé záměry změn v území, výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území a konkretizují ochranu veřejných zájmů vyplývajících z tohoto zákona a zvláštních právních předpisů, přičemž územní plánování ve veřejném zájmu chrání a rozvíjí přírodní, kulturní

a civilizační hodnoty území, včetně urbanistického, architektonického a archeologického dědictví.

31. Podle § 26 odst. 2 písm. c) zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů, Ministerstvo kultury uplatňuje stanovisko k politice územního rozvoje a k zásadám územního rozvoje a dále stanovisko k územně plánovací dokumentaci pro území, ve kterém je památková rezervace nebo nemovitá věc nebo soubor nemovitých věcí zapsaných na Seznamu světového dědictví, a ve vztahu k tomuto území uplatňuje stanovisko k vymezení zastavěného území.

32. Podle § 4 odst. 8 stavebního zákona „orgány územního plánování a stavební úřady projednávají protichůdná stanoviska nebo protichůdná závazná stanoviska dotčených orgánů. Dojde-li k rozporu mezi příslušnými orgány podle tohoto zákona a dotčenými orgány, jakož i mezi dotčenými orgány navzájem, postupuje se podle správního řádu“.

33. Podle § 136 odst. 1 správního řádu jsou dotčenými orgány a) orgány, o kterých to stanoví zvláštní zákon, a b) správní orgány a jiné orgány veřejné moci příslušné k vydání závazného stanoviska (§ 149 odst. 1) nebo vyjádření, které je podkladem rozhodnutí správního orgánu. Podle § 136 odst. 2 správního řádu mají postavení dotčených orgánů územní samosprávné celky, jestliže se věc týká práva územního samosprávného celku na samosprávu. Podle § 136 odst. 6 správního řádu pak platí, že: „Při řešení rozporů mezi správním orgánem, který vede řízení, a správními orgány, které jsou dotčenými orgány, jakož i mezi dotčenými orgány navzájem, týkajících se řešení otázky, jež je předmětem rozhodování, se postupuje přiměřeně podle ustanovení o řešení sporů o příslušnost s tím, že v případě bezvýslednosti dohodovacího řízení musí být zpráva o jeho průběhu spolu s návrhy jednotlivých ústředních správních úřadů ústředním správním úřadem, na jehož návrh bylo dohodovací řízení zahájeno, bez zbytečného odkladu předložena k řešení vládě. Ustanovení tohoto odstavce se nepoužije na řešení rozporů s územními samosprávnými celky, jestliže se věc týká práva územního samosprávného celku na samosprávu. Ustanovení § 133 odst. 6 platí obdobně.“

34. Podle § 51 odst. 1 stavebního zákona „pořizovatel ve spolupráci s určeným zastupitelem vyhodnotí výsledky projednání návrhu územního plánu a zajistí řešení případných rozporů (§ 4 odst. 8); na základě vyhodnocení výsledků projednání, výsledku řešení rozporů a vyhodnocení vlivů na udržitelný rozvoj území, pokud se zpracovává, zajistí upravení návrhu“.

35. Podle § 54 odst. 1 stavebního zákona pořizovatel předkládá zastupitelstvu příslušné obce návrh na vydání územního plánu s jeho odůvodněním. Podle § 54 odst. 2 stavebního zákona zastupitelstvo obce vydá územní plán po ověření, že není v rozporu s politikou územního rozvoje, s územně plánovací dokumentací vydanou krajem nebo výsledkem řešení rozporů a se stanovisky dotčených orgánů nebo stanoviskem krajského úřadu. Podle § 54 odst. 7 stavebního zákona nelze územní plán změnit rozhodnutím podle § 97 odst. 3 správního řádu.

36. Územní plán se podle § 43 odst. 4 poslední věty stavebního zákona vydává formou opatření obecné povahy podle správního řádu. Vydání opatření obecné povahy je sice výkonem veřejné moci (jde o jednostranný správní akt autoritativně, tzn. jednostranně určující práva a povinnosti dotčených osob), současně jde však v případě opatření obecné povahy, jímž se vydává územní plán obce, o výkon její samostatné působnosti, tedy ústavně zaručeného práva na samosprávu. Opatření obecné povahy představuje určité překlenutí dvou v činnosti veřejné správy tradičních základních forem jednostranných správních aktů: normativních (abstraktních) právních aktů na jedné straně a individuálních (konkrétních) právních aktů na straně druhé. V určitých situacích si totiž plnění úkolů veřejné správy vyžaduje přijímat i takové správní akty *sensu lato*, které nejsou výlučně jen akty normativními či individuálními, ale jsou jejich určitou kombinací; jsou tak správními akty smíšené povahy s konkrétně určeným předmětem regulace a obecně vymezeným okruhem adresátů [srov. nález ze dne 19. 11. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 14/07 (N 198/51 SbNU 409)]. Právní teorie v této souvislosti zpravidla hovoří o tzv. smíšených správních aktech, resp. o aktech konkrétně-abstraktních či abstraktně-konkrétních (blíže

viz Hejč, D., Bahýľová, L. Opatření obecné povahy v teorii a praxi. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 3–30).

37. Podle čl. 101 odst. 1 Ústavy je obec samostatně spravována zastupitelstvem, a právě jemu proto náleží rozhodování o otázkách spadajících do samostatné působnosti obce, a to i v procesu územního plánování. Z výše uvedeného vyplývá, že do samostatné působnosti obce na základě zvláštních zákonů patří mimo jiné rozhodování o pořízení územního plánu a regulačního plánu, včetně vydání územního plánu obce, který se vydává formou opatření obecné povahy. Oba plány jsou součástí územně plánovací dokumentace (společně se zásadami územního rozvoje, které jsou vydávány zastupitelstvem kraje) a pořizuje je obecní úřad obce s rozšířenou působností v přenesené působnosti [§ 6 odst. 1 písm. a) stavebního zákona], jejich vydávání je však v samostatné působnosti zastupitelstva každé obce. Územní plán je tak společenskou dohodou o využití území lidmi, kteří v něm žijí. Rozhodování o rozvoji spravovaného území patří mezi základní práva územní samosprávy, kterou právě Ústava v čl. 100 odst. 1 definuje jako „územní“ společenství občanů (srov. též nález sp. zn. III. ÚS 1669/11). Ve schváleném územním plánu se projevuje zájem obce na rozvoji území, který v sobě nutně zahrnuje i sumu soukromých zájmů obyvatel obce, kupř. na zachování prostředí, v němž žijí (a tím i uchování hodnoty nemovitostí v jejich vlastnictví), v relaci k zalidněnosti, zastavitelnosti obce, krajinnému rázu, životnímu prostředí atd., a to vyjádřených skrze jimi volené zastupitele. Ostatně stanovit funkční využití území a jeho rozvoj při splnění všech cílů a zásad územního plánování je součástí legitimního rozhodnutí zastupitelstva obce, které plně spadá do samostatné působnosti obce, do níž správní soudy mohou zasahovat pouze minimálně (viz usnesení ze dne 14. 1. 2020 sp. zn. III. ÚS 2833/19, bod 12 odůvodnění).

38. Kompetence územní samosprávy tedy zahrnuje i rozhodování o rozvoji území územního samosprávného celku, které bylo státem decentralizováno, tj. svěřeno do jeho samostatné působnosti v rozsahu vymezeném zákonem, přičemž stát do tohoto rozhodování může zasahovat jen v případě porušení takového zákona a způsobem a postupy, které určuje opět jen zákon. Ústavně zaručené právo obcí a krajů na samosprávu v tomto rozsahu zahrnuje také vydávání územních plánů formou opatření obecné povahy. K jeho ochraně slouží mimo jiných prostředků předvídaných podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny právě institut tzv. komunální ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. c) Ústavy, který zajišťuje, aby případné zásahy do tohoto ústavně zaručeného práva probíhaly pouze v mezích vyznačených v čl. 101 odst. 4 Ústavy.

39. Respektování územní samosprávy je nutnou součástí právního státu a nezastupitelnou složkou demokracie [srov. nález ze dne 19. 11. 1996 sp. zn. Pl. ÚS 1/96 (N 120/6 SbNU 369; 294/1996 Sb.) nebo nález ze dne 7. 5. 2013 sp. zn. III. ÚS 1669/11]. Ústavní vymezení územní samosprávy proto nemůže být závislé jen na zákonné úpravě, protože by to mohlo vést k libovůli zákonodárce a k narušení samé podstaty ústavní záruky územní samosprávy (čl. 8 Ústavy), která je jednou ze základních hodnot demokratického právního státu a jednou z jeho podstatných náležitostí (čl. 1 odst. 1 a čl. 9 odst. 2 Ústavy, preambule a čl. 2 odst. 1 Listiny).

40. V nálezu ze dne 30. 9. 2002 sp. zn. IV. ÚS 331/02 (N 113/27 SbNU 245) a též v nálezu sp. zn. III. ÚS 1669/11 pak Ústavní soud vyslovil, že zásah státu podle čl. 101 odst. 4 Ústavy nesmí být v rozporu s ústavně zakotvenými znaky samosprávy a je přípustný pouze tehdy, když to ochrana zákona vyžaduje. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 331/02 Ústavní soud dokonce vyslovil tezi, že zásah státu je přípustný pouze tehdy, „pokud to ochrana zákona nepochybně vyžaduje“. Tuto nezbytnost ochrany zákona je pak třeba posuzovat optikou kritéria potřebnosti v rámci testu proporcionality (srov. nález ze dne 14. 5. 2017 sp. zn. III. ÚS 3817/17, bod 57 odůvodnění).

41. Již v minulosti Ústavní soud přisvědčil tomu, že „přestože povaha i podoba zásahu do činnosti územně samosprávných celků se zcela zásadně odvíjí od toho, zda se jedná o zásah související s výkonem práva na samosprávu (samostatná působnost), anebo s výkonem státní

správy (přenesená působnost), které jsou souběžně svěřeny příslušným orgánům územně samosprávných celků (tzv. smíšený model územní veřejné správy), v obou případech je činnost státu zasahující do činnosti územně samosprávných celků limitována principem legality (zákonnosti), byť se v obou případech projevuje odlišně“ (nález sp. zn. II. ÚS 2200/15).

42. V návaznosti na výše uvedené tedy platí, že „zásah do samosprávy obce musí být činěn pouze a jen v těch případech, kdy jednání obce je v příkrém rozporu se zájmy, které zákon … chrání, přičemž počínání obce v samostatné působnosti musí být s těmito zájmy v nepochybném rozporu“ (nález sp. zn. III. ÚS 3817/17). Při rozhodování o zásahu do samosprávy musí soud náležitě zvážit význam základního práva územního samosprávného celku na samosprávu na jedné straně a význam důvodů, svědčících pro takový zásah, na straně druhé; zásah musí být přiměřený závažnosti takových důvodů. Výsledek poměřování těchto dvou skupin hodnot musí soud ve svém rozhodnutí přesvědčivě vyjádřit.

V./2 Uplatnění obecných východisek na posuzovanou věc

43. V posuzované věci nebylo sporné, že vydání územního plánu je právem obce uplatňovaným v její samostatné působnosti, tj. v rámci samosprávy vykonávané na jejím území. Sporným je však postup při pořizování územního plánu obce Lednice, v jehož průběhu došlo k uzavření předmětné dohody mezi Ministerstvem kultury a Ministerstvem pro místní rozvoj. Ústavní soud musel v prvé řadě posoudit, zda bylo uzavření dohody vedlejších účastníků v dohodovacím řízení (§ 133 odst. 3 ve spojení s § 136 odst. 6 správního řádu) v předmětné věci možné a zda obec musela mít v tomto dohodovacím řízení postavení účastníka řízení.

44. Z výše uvedených obecných východisek vyplývá, že stavební zákon rozlišuje proces zpracování a projednání návrhu územního plánu a proces řízení o územním plánu, v němž se zohledňují stanoviska dotčených orgánů. Tento proces je pak ve svém souhrnu společným dílem samosprávy i státní správy. Úkolem státní správy je přitom zajistit soulad a zpracování požadavků obce na rozvoj a využití území tak, aby byl v dostatečné míře chráněn veřejný zájem na využití území, včetně ochrany na úseku památkové péče.

45. Při posuzování toho, zda bylo uzavření dohody mezi vedlejšími účastníky zákonné, je potřeba vycházet zejména z § 136 odst. 6 věty druhé správního řádu, která stanoví, že se ustanovení tohoto odstavce (odkazujícího na přiměřené použití § 133 správního řádu) nepoužije na řešení rozporů s územními samosprávnými celky, jestliže se věc týká práva územního samosprávného celku na samosprávu. Pro vyloučení možnosti řešení rozporu v dohodovacím řízení je tedy nutné souběžné splnění dvou podmínek. Musí jít o 1. rozpor s územním samosprávným celkem a současně musí jít o 2. věc, která se týká práva územního samosprávného celku na samosprávu. V posuzované věci je zřejmé (viz text dohody a bod 23 rozsudku městského soudu), že rozpor vznikl mezi Městským úřadem Břeclav (pořizovatelem územního plánu) jako správním orgánem, který vede řízení, a Ministerstvem kultury (správním orgánem, který je dotčeným orgánem), pročež účastníky dohodovacího řízení a z něho vzešlé dohody byli výlučně vedlejší účastníci jako ústřední správní úřady ve smyslu § 136 odst. 6 věty první ve spojení s § 133 odst. 3 správního řádu. Ústavní soud má za to, že v předmětné věci nešlo o rozpor mezi Ministerstvem kultury a obcí Lednice (resp. jejím zastupitelstvem), byť se věc bezpochyby v konečném důsledku dotýkala práva obce na samosprávu (splnění druhé podmínky), ale o rozpor orgánů státní správy hájících veřejný zájem v procesu územního plánování. V souladu se zákonem se proto neuplatnila výjimka zakotvená ve větě druhé § 136 odst. 6 správního řádu, neboť v posuzovaném případě se věc sice týkala práva územního samosprávného celku na samosprávu, nešlo však o rozpor s územním samosprávným celkem. Splnění každé z těchto podmínek je podle názoru Ústavního soudu nezbytné posuzovat odděleně. Kdyby totiž sama skutečnost, že se věc týká práva obce na samosprávu, měla znamenat, že je veden rozpor (byť materiálně) se samotnou obcí, stala by se první zákonná

podmínka zbytečnou. Každé právní pravidlo je nutno vykládat tak, aby se právní pravidlo jiné nestalo obsoletní.

46. Ústavní soud rovněž posuzoval, zda musela být obec účastnicí předmětného dohodovacího řízení. Na tuto otázku odpovídá Ústavní soud záporně, jelikož pro závěr o účastenství obce v dohodovacím řízení neexistuje právní podklad. Toho si byli nejspíše vědomi i stěžovatelé, když ve své ústavní stížnosti uvedli, že zákon takovou možnost nevylučuje a je naopak „v souladu s obecnou právní zásadou, že účastníkem mocenského vrchnostenského rozhodování má být ten, jehož práva a povinnosti jsou dotčeny“. To, kdo je účastníkem dohodovacího řízení, je správním řádem určeno ryze procesně. Závěr o nutnosti přiznat obci postavení účastníka řízení by byl volným dotvářením práva, k němuž není Ústavní soud oprávněn. Ze systematického výkladu naopak vyplývá, že zákonodárce s možností uzavření předmětné dohody bez účasti obce nejspíše počítal, neboť „zastupitelstvo obce je při schvalování vázáno stanovisky dotčených orgánů nebo výsledkem řešení rozporů“ (§ 51 odst. 2 stavebního zákona).

47. Ústavní soud se rovněž zabýval tím, zda nebylo možné vyřešit předmětný rozpor procesně jinak než v dohodovacím řízení, resp. postupem, v němž bude mít obec lepší procesní postavení. Dospěl však k závěru, že nikoliv, neboť právní řád nenabízí v posuzované věci jiný právní institut než právě dohodovací řízení. V úvahu nepřipadá ani řešení daného rozporu postupem podle § 97 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní. Byť mezi ústředními orgány státní správy vznikl konflikt *sui generis*, nešlo o spor, ve kterém si správní orgány osobovaly pravomoc vydat rozhodnutí o tomtéž právu nebo povinnosti téhož účastníka řízení před správním orgánem. V případě pořizování územního plánu obce navíc neprobíhá správní řízení, jehož výsledkem by bylo vydání správního rozhodnutí, dále pak závazné stanovisko není správním rozhodnutím a nebylo ani pochyb o tom, že jeho vydání je v působnosti Ministerstva kultury. Ústavní soud proto shledal využití dohodovacího řízení za souladné s právem.

48. Následně se Ústavní soud zabýval dalším stěžejním argumentem obsaženým v ústavní stížnosti, který spočívá ve vadném posouzení přiměřenosti plošného zákazu solárních panelů na střechách budov. V tomto bodě dal Ústavní soud stěžovatelům za pravdu.

49. V situaci, kdy dochází k rozhodování o zásahu do samosprávy na základě zákona, musí být vždy zvážen význam ústavně zaručeného práva územního samosprávného celku na samosprávu na straně jedné a význam důvodů svědčících pro takový zásah na straně druhé, přičemž zásah musí být přiměřený závažnosti takových důvodů (nález sp. zn. III. ÚS 1669/11).

50. Ústavní soud má za to, že se soudy náležitě nevypořádaly s tvrzenou nepřiměřeností plošného zákazu solárních panelů na střechách staveb, který v konečném důsledku vyplývá z dohody mezi Ministerstvem pro místní rozvoj a Ministerstvem kultury (č. j. MMR 41466/2014-81-2). Již městský soud svůj názor, že takovéto omezení je potřebné („z pohledu jeho šetrnosti ve vztahu k právu žalobce na samosprávu“), neboť „soud neshledává existenci jiného prostředku, který by při stejné ochraně památkové péče zasáhl do práva žalobce na samosprávu s menší mírou“, vyvrací konstatováním, že „lze sice souhlasit s žalobcem, že u tohoto zásahu do práva na samosprávu není osvědčeno, že by účelu (nerušených pohledů na střešní krajinu) nebylo možné dosáhnout mírnější formou intervence. Stejného cíle by zřejmě bylo možné dosáhnout například vyloučením fotovoltaických a solárních systémů, jsou-li viditelné z ulic, rekreačních a památkově chráněných objektů i z veřejných prostranství, nebo lze-li z nich zaznamenat odraz slunečního jasu“, v rozporu s ním však uzavřel, že „rozdíl mezi zásahem zvoleným žalovanými a šetrnějším zásahem umožňujícím individuální posouzení by byl ve výsledku pouze teoretický. Zásah žalovaných v poměru s potřebou ochrany světově unikátní památkové zóny je tak zcela marginální a vybočuje ze zásady šetrnosti s tak slabou intenzitou, že jej není možné označit za nezákonný. Soud podotýká, že žalobce nepředložil dostatečné argumenty o věcné nezákonnosti plošného vyloučení fotovoltaických a solárních

systémů na střechách staveb, neboť nikterak neozřejmil, zda vůbec a z jakého důvodu jsou takové drobné stavby pro rozvoj obce potřebné …“ (bod 69 odůvodnění rozsudku).

51. Byť by však plošný zákaz splňoval kritérium vhodnosti a potřebnosti, je nutné rovněž dostatečně a správně posoudit i jeho přiměřenost *sensu stricto* [nález ze dne 13. 8. 2002 sp. zn. Pl. ÚS 3/02 (N 105/27 SbNU 177; 405/2002 Sb.)]. Je totiž patrné, že plošný zákaz umísťování solárních panelů, a to i těch umístěných na vnitřních (tj. z vnějšku nikoli pohledových) stranách střech pod takovým úhlem, že s výjimkou leteckého pohledu nejsou běžně vidět, je velmi silným zásahem do práva na rozvoj obce a následně i do práv vlastníků nemovitostí umístěných na tomto území. Nelze proto akceptovat ani závěr, že toto omezení je i přiměřené (v užším smyslu), opírá-li se tento závěr toliko o paušální zdůvodnění – týkající se veškerých omezení plynoucích z dohody – že „dohoda neukládá žalobci něco činit, ani zcela strpět stávající stav, pouze mu ukládá zdržet se přijetí výrazných změn územního plánu“ a že „kroky, proti jejichž vyloučení nebo omezení žalobce brojí, jsou kroky nevratnými, které jsou způsobilé památkovou zónu trvale změnit“ (bod 70 rozsudku městského soudu).

52. Nejvyšší správní soud k výše uvedenému konstatoval (bod 29 rozsudku), že se tímto obec „staví spíše do role ochránce subjektivních práv stavebníků než svého ústavně garantovaného práva na samosprávu“, přičemž však zároveň v témže bodě výslovně připustil, že opodstatněnost takového plošného zákazu nemusí v konkrétní situaci obstát. V tom si Nejvyšší správní soud argumentačně protiřečí, když sám připouští, že plošné omezení v konečném důsledku nemusí být přiměřené, neboť „jakékoliv plošné zákazy jinak legální aktivity jsou vždy z ústavněprávního hlediska problematické (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 16. června 2011 č. j. 7 Ao 2/2011-127, č. 2497/2012 Sb. NSS)“. Bude-li však toto omezení součástí územního plánu obce, pak v souladu s ním budou muset správní orgány rovněž rozhodovat. Jinými slovy, nemůže dojít k povolení záměru, který územní plán výslovně znemožňuje. Napadené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu je tak v tomto rozsahu vnitřně rozporné.

53. V nálezu sp. zn. III. ÚS 3817/17 Ústavní soud uvedl, že „rozhodování o rozvoji spravovaného území patří mezi základní práva územní samosprávy, kterou právě Ústava v čl. 100 definuje jako územní společenství občanů“. Nelze tedy přisvědčit argumentaci Nejvyššího správního soudu, že plošný zákaz umísťování solárních panelů na střechách budov se práva obce na samosprávu nedotýká. To, zda jde o věc týkající se práva na územní samosprávu, je pak potřeba v pochybnostech posuzovat ve prospěch tohoto ústavně zaručeného práva (*favore libertatis*). Nelze opomenout, že rozhodování o rozvoji spravovaného území je základním právem obce a jde o výkon samosprávy. Ve svém důsledku „to pak znamená, že naproti státu mají tyto svazy nárok, aby … vymezenou činnost vykonávaly … Právní pojem samosprávy značí, že spravuje někdo jiný než stát“ (Hoetzel, J. Československé správní právo. Část všeobecná. Praha: Melantrich, 1934, s. 159, s. 161). Stejně tak nelze dle názoru Ústavního soudu po stěžovatelích požadovat, aby ozřejmili, zda vůbec a z jakého důvodu jsou solární panely pro rozvoj obce potřebné (viz shora citovaný bod 69 rozsudku městského soudu), když nejsou a nebudou ve vlastnictví obce, ale jejích občanů. Městský soud tím přehlíží samotnou podstatu samosprávy. Jak již Ústavní soud připomenul výše (viz bod 37), územní plán je „společenskou dohodou“ o využití území lidmi, kteří v něm žijí, přičemž ve schváleném územním plánu se projevuje zájem obce na rozvoji území, který v sobě nutně zahrnuje i sumu soukromých zájmů obyvatel obce vyjádřených skrze jimi volené zastupitele, včetně zájmu např. na zachování prostředí, v němž žijí (a tím i uchování hodnoty nemovitostí v jejich vlastnictví), v relaci k zalidněnosti, zastavitelnosti obce, krajinnému rázu, životnímu prostředí atd.

54. Každý územní samosprávný celek, včetně obce, se totiž vyznačuje nejen územním základem, ale též základem (prvkem) osobním (Weyr, F. Československé právo ústavní. Praha: Melantrich, 1937, s. 58; Kopecký, M. Právní postavení obcí a krajů – základy komunálního práva. 2. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 92 a násl.). Pod pojmem samosprávy se pak

rozumí správa vlastních záležitostí svazu (Hoetzel, J. Československé správní právo. Část všeobecná. Praha: Melantrich, 1934, s. 159, s. 161), v tomto případě tedy obce, a to ve prospěch občanů. Hájení zájmů občanů obce na různých úsecích veřejné správy náleží ke smyslu existence obcí jako základních územních samosprávných celků, které jsou územními společenstvími občanů (čl. 100 odst. 1 Ústavy). To v předmětné věci platí tím spíše, že z předmětu a cílů územního plánování vymezených stavebním zákonem vyplývají *pro futuro* meze povoleného výkonu ústavně zaručeného vlastnického práva (čl. 11 odst. 1 Listiny), neboť se nástroji územního plánování rozhoduje o budoucím způsobu využití území (Kocourek, T. Omezení vlastnického práva k pozemkům ve prospěch ochrany životního prostředí. Praha: Leges, 2012, s. 59).

55. Plošný zákaz umísťování solárních panelů na střechy budov za účelem ochrany památkové zóny nemůže být dle názoru Ústavního soudu zdůvodnitelný ani prostým odkazem na zásadu předběžné opatrnosti (bod 29 odůvodnění napadeného rozhodnutí Nejvyššího správního soudu), která je známa z práva životního prostředí. Její uplatnění je namístě pouze v případě reálně hrozícího nebezpečí nevratného nebo závažného poškození právem chráněného zájmu (přiměřeně srov. § 13 zákona č. 17/1992 Sb., o životním prostředí). Platí dále, že „zásah do samosprávy obce musí být činěn pouze a jen v těch případech, kdy jednání obce je v příkrém rozporu se zájmy, které zákon … chrání, přičemž počínání obce v samostatné působnosti musí být s těmito zájmy v nepochybném rozporu“ (nález sp. zn. III. ÚS 3817/17). Tento příkrý a nepochybný rozpor nebyl soudy prokázán.

56. V této souvislosti Ústavní soud upozorňuje na to, že obec Lednice ve své správní žalobě a následně i v kasační stížnosti podrobně uvedla množství zcela konkrétních stížnostních bodů. S ohledem na míru jejich konkretizace a intenzitu zásahu do práva na samosprávu, mj. v podobě plošného zákazu solárních panelů na území obce, bylo úlohou správních soudů se s těmito námitkami co nejpodrobněji vypořádat. Platí, že čím konkrétnější námitky žalobce (stěžovatel) vznáší, tím podrobněji k nim soud musí přistoupit a posuzovat je [přiměřeně srov. rozsudek rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 12. 2005 č. j. 2 Azs 92/2005-58 (č. 835/2006 Sb. NSS) *argumentum a contrario*]. Tento požadavek však nebyl dle Ústavního soudu řádně naplněn, zejména pak v rámci posledního kroku testu proporcionality. To platí tím spíše, opírají-li soudy přiměřenost plošného zákazu solárních panelů o obtížněji uchopitelný princip předběžné opatrnosti v návaznosti na argument, že řešení navrhované stěžovateli (možnost umístění solárních panelů pouze ve dvorní části střech budov) údajně není dostačující.

57. Vzhledem k výše uvedeným pochybením týkajícím se posouzení přiměřenosti plošného zákazu solárních panelů na střechách, která jsou sama o sobě důvodem pro konstatování porušení ústavně zaručeného práva na samosprávu a práva na soudní ochranu, se Ústavní soud dále nezabýval přezkoumáváním opodstatněnosti a existencí zákonných podmínek pro rozporování dalších dílčích požadavků zadání územního plánu v rámci procesu jeho pořizování.

58. Pouze na okraj proto Ústavní soud poznamenává, že se správní soudy budou muset s ohledem na shora uvedené obdobně podrobným způsobem vypořádat i s dalšími žalobními (stížnostními) body stěžovatelů. To se týká zejména problematiky záchytného parkoviště (bod 6.1 dohody), kdy z pohledu Ústavního soudu nelze akceptovat argument Nejvyššího správního soudu (srov. bod 27 odůvodnění rozsudku), že „pokud by obec pociťovala potřebu většího počtu parkovacích míst, je jistě možné vymezenou plochu využít intenzivněji, např. zřídit další parkovací místa v podzemí, jako se to běžně děje ve větších městech“. To, zda bude chtít obec řešit problematiku parkování povrchovým záchytným parkovištěm, nebo pravděpodobně podstatně nákladnějším parkovištěm podzemním, je primárně věcí demokraticky zvolených orgánů obce. Soudy by měly být s ohledem na zásadu soudního sebeomezení při hodnocení těchto otázek zdrženlivé. Stejně tak nelze přijmout názor

Nejvyššího správního soudu, podle něhož vedlejší účastníci „v dohodě uložili obci prověřit potřebnost parkovací plochy a jejího rozsahu územní studií“. Stanovila-li dohoda, že jedna část plochy Z78 bude vymezena jako „plochy dopravní infrastruktury – záchytná parkoviště“, přičemž „rozhodování v území v této části plochy Z78 bude podmíněno pořízením územní studie s tím, že data o této studii budou vložena do evidence územně plánovací činnosti do 4 let od nabytí účinnosti ÚP Lednice“, neznamená to, že by tím dohoda uložila, resp. mohla uložit povinnost pořídit územní studii právě obci Lednice. Územní studii totiž podle stavebního zákona pořizuje pořizovatel územního plánu, tj. příslušný obecní úřad obce s rozšířenou působností v přenesené působnosti, v případech, kdy je to uloženo územně plánovací dokumentací, z vlastního nebo jiného podnětu (§ 30 odst. 2), tedy i na žádost obce ve svém správním obvodu [§ 6 odst. 1 písm. c) téhož zákona]. Dohodou uzavřenou ústředními správními úřady na základě § 136 odst. 6 správního řádu za účelem řešení rozporů mezi správním orgánem, který vede řízení (obecním úřadem obce s rozšířenou působností při výkonu státní správy), a správním orgánem, který je dotčeným orgánem (ministerstvem) ani nelze ukládat povinnosti přímo obci, neboť takový postup by byl v rozporu s čl. 4 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy. Oprávnění ukládat takovou dohodou povinnosti přímo obci není založeno ani ustanovením o vázanosti zastupitelstva obce stanovisky dotčených orgánů a výsledkem řešení rozporů při schvalování návrhu nejvhodnější varianty řešení územního plánu (§ 51 odst. 2 stavebního zákona), ani ustanovením, podle něhož zastupitelstvo obce ověří před vydáním územního plánu, že není v rozporu – mimo jiné – s výsledkem řešení rozporů a se stanovisky dotčených orgánů (§ 54 odst. 2 téhož zákona).

VI. Závěr

59. Předchozí obrana obce spočívající v žalobě na ochranu před nezákonným zásahem správního orgánu a následné kasační stížnosti nebyla úspěšná, přičemž z ústavní stížností napadených rozhodnutí nelze dovodit, že by byl náležitě zvážen význam základního práva obce na samosprávu v oblasti jejího územního rozvoje na straně jedné a význam důvodů, proč by toto právo mělo být ve veřejném zájmu omezeno. Přestože Ústavní soud shledal využití dohodovacího řízení za souladné s právem, obecné soudy pochybily při posuzování zákonnosti plošného zákazu solárních panelů na střechách coby zákazu plynoucího z napadené dohody.

60. Na základě výše uvedeného Ústavní soud uzavírá, že ačkoli se obec Lednice „stanoveným postupem“, jak to vyžaduje čl. 36 odst. 1, 2 a 4 Listiny, domáhala svého práva, městský soud a Nejvyšší správní soud v její věci „zákonem stanoveným způsobem“ podle čl. 90 Ústavy nerozhodly, neboť ve svých rozhodnutích patřičně nezohlednily její ústavně zaručené právo na samosprávu podle čl. 8, čl. 100 odst. 1 a čl. 104 odst. 2 ve spojení s čl. 101 odst. 4 Ústavy. K nezákonnému zásahu do práva na samosprávu může dojít již požadavkem státní moci na prosté zdržení se určitého jednání při výkonu samostatné působnosti obce, což byl právě případ stěžovatelů. To, jakým způsobem se správní soudy vypořádaly s námitkou nepřiměřenosti plošného zákazu solárních panelů a v důsledku toho i s otázkou (ne)zákonnosti zásahu do práva na samosprávu, dle názoru Ústavního soudu z ústavněprávního hlediska neobstojí.

61. S ohledem na výše uvedené po posouzení ústavní stížnosti Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná a podle § 82 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu jí vyhověl, pročež podle § 82 odst. 4 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí Nejvyššího správního soudu i městského soudu zrušil. Učinil tak bez nařízení ústního jednání, neboť od něho nebylo možno očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

62. Úkolem městského soudu bude ve světle výše uvedených závěrů Ústavního soudu opět posoudit žalobu o určení, že dohoda uzavřená mezi vedlejšími účastníky dne 9. 3. 2015 MMR č. j. 41466/2014-81-2 o řešení rozporu vzniklého po společném jednání o návrhu územního plánu obce Lednice je nezákonným zásahem do práva této obce na samosprávu.

Č. 91
Překročení pravomocí odvolacím soudem v trestním řízení – nepřípustný zásah do nezávislého rozhodování nalézacího soudu (sp. zn. IV. ÚS 1327/19 ze dne 12. května 2020)

Jen trestní řízení, v němž je odsuzující rozsudek vynesen soudcem, který na základě vlastních (autonomních) hodnotících úvah podle svého nejlepšího vědomí a svědomí dospěje při dodržení zásad ústnosti a přímosti k závěru o vině, lze podle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod označit za ústavně konformní; to platí i pro změnu rozsudku v řízení podle § 264 odst. 1 trestního řádu. Uvedené ústavní kautely řádně vedeného trestního řízení jsou proto nejen projevem ústavní ochrany postavení obviněného podle čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, nýbrž stejně tak ochranou soudcovské nezávislosti a s ní spojené odpovědnosti každého jednotlivého soudu za rozhodnutí podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 81 a čl. 82 odst. 1 Ústavy České republiky.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Jaromíra Jirsy a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatelky M. J., zastoupené JUDr. Milanem Jelínkem, advokátem, sídlem Sokolovská 49/5, Praha 8 – Karlín, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2019 č. j. 6 Tdo 1578/2018-41, usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. září 2018 č. j. 10 To 135/2018-1776 a rozsudku Okresního soudu v Náchodě ze dne 4. dubna 2018 č. j. 11 T 153/2015-1726, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Hradci Králové a Okresního soudu v Náchodě jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství a Okresního státního zastupitelství v Náchodě jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2019 č. j. 6 Tdo 1578/2018-41, usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. září 2018 č. j. 10 To 135/2018--1776 a rozsudkem Okresního soudu v Náchodě ze dne 4. dubna 2018 č. j. 11 T 153/2015--1726 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 7. února 2019 č. j. 6 Tdo 1578/2018-41, usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 27. září 2018 č. j. 10 To 135/2018-1776 a rozsudek Okresního soudu v Náchodě ze dne 4. dubna 2018 č. j. 11 T 153/2015-1726 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, jimiž byla podle jejího

tvrzení porušena její ústavní práva vyplývající z čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 1 a 2 a čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 a 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z obsahu vyžádaného soudního spisu, vedeného Okresním soudem v Náchodě (dále jen „okresní soud“) pod sp. zn. 11 T 153/2015, se podává, že v uvedené trestní věci byla stěžovatelka (mimo jiné) obžalována pro podezření ze spáchání zločinu zpronevěry podle § 206 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“). Zločinu se měla dopustit, stručně řečeno, tak, že bez vědomí klientky pečovatelské služby si ponechala pro vlastní potřebu její finanční prostředky ve výši 20 000 Kč, které jí byly klientkou svěřeny a které měly být uloženy v trezoru pečovatelské služby. Po skončení pracovního poměru stěžovatelka nepředala prostředky své nástupkyni, avšak učinila tak až po zahájení úkonů trestního řízení souvisejícího s vyšetřováním rozsáhlé zpronevěry peněz klientů. Rozsudkem okresního soudu ze dne 30. 6. 2016 č. j. 11 T 153/2015-1547 byla stěžovatelka uznána vinnou ze zločinu zpronevěry podle § 206 odst. 1 trestního zákoníku, kterého se měla dopustit popsaným způsobem.

3. Rozsudek okresního soudu byl usnesením Krajského soudu v Hradci Králové (dále jen „krajský soud“) ze dne 3. 11. 2016 č. j. 10 To 269/2016-1584 zrušen. Podle krajského soudu se okresní soud nezabýval hodnocením obhajoby dostatečně podrobně a s přesvědčivými závěry; poukázal na to, že těžiště dokazování leží právě před okresním soudem, před nímž jednotlivé osoby vypovídají, a ten musí v prvé řadě výpovědi hodnotit, a nikoli je pouze mechanicky opsat. Krajský soud dále uvedl, že tuto činnost okresního soudu nahradit nemůže, neboť by byla porušena zásada bezprostřednosti a ústnosti.

4. Následně okresní soud rozsudkem ze dne 30. 5. 2017 č. j. 11 T 153/2015-1634 zprostil stěžovatelku shora popsané obžaloby. Podle okresního soudu nebyl zmíněnými důkazy prokázán úmysl stěžovatelky převzaté finanční prostředky si přisvojit, jelikož nebyla hodnověrně vyvrácena její obhajoba, že úschovou finančních prostředků nechtěla zatěžovat novou vedoucí pečovatelské služby a že jejím záměrem bylo prostředky předat klientce, případně sociální pracovnici starající se o její záležitosti, což hodlala vyřešit sama ještě před odchodem z pečovatelské služby.

5. Tento rozsudek zrušil krajský soud v neveřejném zasedání usnesením ze dne 12. 10. 2017 č. j. 10 To 321/2017-1660 a věc vrátil okresnímu soudu k novému rozhodnutí. V jeho odůvodnění konstatoval, že popsaný skutek plně zapadá do komplexní důkazní situace ve vztahu k nakládání s finančními prostředky svěřených a závislých (nesvéprávných) klientů pečovatelské služby (řešenému vůči jiným pachatelům v jiných rozhodnutích v této trestní věci), vůči němuž neexistovaly žádné nebo velmi omezené možnosti kontroly. Nalézací soud se podle krajského soudu „nedůvodně přiklonil ke zcela neuvěřitelné obhajovací verzi obžalované“. Nevypořádal se správně s výsledky provedeného dokazování, nevzal v úvahu a nevyhodnotil celou důkazní situaci jednotlivě i ve vzájemných souvislostech; stěžovatelka do své soukromé úschovy ukryla i důkaz o převzetí peněz, tj. doklad, který byl náhodně nalezen příbuznými klientky v jejích věcech, což podle krajského soudu svědčí o tom, že stěžovatelka „spoléhala zjevně na to, že se u vážně nemocné a staré klientky po uplynutí řady měsíců na převzetí platby zapomene“. Svědecké potvrzení obhajoby stěžovatelky bylo podle krajského soudu neurčité. Stěžovatelka měla dostatečně dlouhou dobu na to, aby předmětnou záležitost vypořádala, ostatně za tím účelem s ní dokonce město nestandardně uzavřelo i dohodu o provedení práce. K vrácení peněz po 10 měsících se odhodlala zjevně až pod vlivem situace a pod tlakem trestního řízení. Okresní soud dostal příkaz, aby v dalším rozhodnutí vyložil, které skutečnosti vzal za prokázané, o které důkazy svá skutková zjištění opřel, jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů a „jak se vypořádal s obhajobou obžalované“.

6. Okresní soud rozsudkem ze dne 5. 12. 2017 č. j. 11 T 153/2015-1683 stěžovatelku opět zprostil obžaloby, což odůvodnil tím, že není rozhodující, zda soud tvrzení obžalované

věří nebo nevěří, nebo zda se přiklání k verzi popsané v obžalobě, či k verzi předkládané obhajobou, ale pouze zda bylo v řízení mimo jakoukoli rozumnou pochybnost prokázáno, že byly jednáním obžalované naplněny veškeré znaky skutkové podstaty některého trestného činu, a to včetně znaků subjektivní stránky. Způsob, jakým stěžovatelka nakládala s převzatými finančními prostředky, lze považovat za nezvyklý, možná dokonce podezřelý, a nezákonný, ale nikoli nutně spojený s úmyslem si prostředky přisvojit.

7. Usnesením krajského soudu ze dne 20. 2. 2018 č. j. 10 To 4/2018-1703 byl v neveřejném zasedání rozsudek okresního soudu zrušen a věc byla opět vrácena k novému rozhodnutí. Připomněl, že neměnná obhajovací verze byla opakovaně posouzena jako ryze účelově smyšlená. Uvedený skutek plně zapadá do komplexní situace nakládání s peněžními prostředky klientů pečovatelské služby. Rovněž připomněl, že stěžovatelka s předáním funkce značně otálela. Nalézací soud se znovu přiklonil ke „zcela neuvěřitelné obhajovací verzi“ stěžovatelky. Svědkyně nejprve v přípravném řízení uvedla, že stěžovatelka se jí s předáním peněz ozvala v říjnu 2013 (tedy po zahájení úkonů trestního řízení), s časovým odstupem při hlavním líčení pak připustila, že to mohlo být v červenci nebo srpnu. Za pravdivou je dle krajského soudu nutno považovat původní výpověď. Okresní soud se správně nevypořádal s výsledky provedeného dokazování, nevyhodnotil celou důkazní situaci jednotlivě a ve vzájemných souvislostech, kdy stěžovatelka do své dispozice kromě prostředků ukryla i doklad o předání peněz, jehož kopii našli náhodou příbuzní poškozené. Za zcela správné považuje krajský soud závěry státního zástupce. Okresní soud musí dále postupovat v souladu s právním názorem krajského soudu a jeho názor ohledně nedostatků v hodnocení důkazů respektovat. Musí vyložit, které skutečnosti vzal za prokázané, o které důkazy svá skutková zjištění opřel, jakými úvahami se řídil při hodnocení provedených důkazů a jak se vypořádal s obhajobou obžalované.

8. V napadeném rozsudku pak uznal okresní soud stěžovatelku vinnou ze spáchání přečinu zpronevěry podle § 206 odst. 1 trestního zákoníku, jehož se dopustila výše popsaným jednáním. Za jeho spáchání jí byl uložen trest odnětí svobody v trvání 4 měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu v trvání 1 roku a 3 měsíců. Závěr o vině se „opírá především o vyhodnocení celé důkazní situace“. Stěžovatelka si ponechala nejen peněžní prostředky, ale ukryla i doklad o jejich předání. Evidentně to svědčí o skutečnosti, že stěžovatelka spoléhala, že se na peníze zapomene. Ke skutku jsou ve spise příslušné listinné důkazy. Předání finančních prostředků později bylo v podstatě jen dodatečnou náhradou škody, když zatajení svěřené hotovosti obžalovanou bylo odhaleno. Neměnná obhajovací verze byla opakovaně posouzena jako ryze účelově smyšlená. Posuzovaný skutek plně zapadá do komplexní důkazní situace celkového nakládání s prostředky klientů pečovatelské služby bez jakékoliv nebo jen velmi omezené kontroly. Peníze si stěžovatelka ponechala i po skončení svého pracovního poměru. Obhajovací verze (spočívající v nedostatku času a příležitostí na předání peněz) je zcela neuvěřitelná. Za pravdivou je nutno považovat výpověď svědkyně o tom, že se jí stěžovatelka ozvala až po zahájení trestního řízení, a nikoliv její následné pochybnosti, že to mohlo být dříve.

9. Proti uvedenému rozsudku podala stěžovatelka odvolání, které krajský soud zamítl napadeným usnesením. V jeho odůvodnění se plně ztotožnil se závěry okresního soudu. Nebýt náhodného nálezu důkazu o převzetí peněz, stěžovatelka by je dle krajského soudu zpátky nepředala.

10. Proti usnesení krajského soudu podala stěžovatelka dovolání, které Nejvyšší soud odmítl napadeným usnesením. V jeho odůvodnění uvedl, že opakované rozhodování věci v řízení o odvolání a pro stěžovatelku nepříznivý výsledek řízení nemohou být relevantním dokladem toho, že by předseda senátu odvolacího soudu byl vyloučen z projednávání věci. Co se týče námitek stěžovatelky o nesprávném právním posouzení, Nejvyšší soud akceptoval způsob, jakým okresní soud vyjádřil znak „přisvojení si cizí věci“. Dále dovodil, že o pravé

povaze jednání stěžovatelky svědčí zejména její následný postup, kterým existenci ujednání s poškozenou zamlčela a předávací protokol nové vedoucí nepředala. Z charakteru poskytovaných služeb totiž nepochybně plyne, že pokud pacient svěřuje léčebnému zařízení finanční prostředky, aby s nimi odpovědná osoba naložila, činí tak na dobu poskytování těchto služeb. Při výkonu těchto služeb se vyžaduje i vyšší stupeň pečlivosti při nakládání se svěřenými prostředky klientů, jejichž kontrola a vymahatelnost závazků z těchto jednání plynoucích je velmi ztížená, či dokonce vyloučená. Hodnocení důkazů soudy nižších stupňů nevykazuje žádný relevantní rozpor. Popis skutku sice explicitně neuvádí, kdy stěžovatelka uvedený přečin dokonala, podle Nejvyššího soudu se tak nepochybně stalo nejpozději při odchodu z pracovní pozice, kdy měla svou agendu předat své nástupkyni.

II. Argumentace stěžovatelky

11. Stěžovatelka namítá, že byla odsouzena za jednání, které jednak není dílem trestné a z další části nebylo vůbec prokázáno; přiznala, že došlo k prodlení mezi ukončením jejího pracovního poměru a odevzdáním peněz zpět poškozené. Příčinou takového stavu však byla stěžovatelčina vytíženost a bagatelizace celé záležitosti, již sice stěžovatelka označuje za chybu, avšak nikoliv trestný čin, neboť nikdy s penězi nenaložila v rozporu s vůlí poškozené; nebyla tedy naplněna objektivní a subjektivní stránka trestného činu, čemuž zpočátku přisvědčil i okresní soud. Stěžovatelka držbu prostředků nijak netajila a na jejich předání se domluvila před zahájením trestního stíhání. Rovněž soudy zdůrazňovaný náhodný nález dokladů o stěžovatelčině převzetí peněz spadá do doby, kdy již stěžovatelka peníze ve své držbě neměla. To vše zakládá extrémní nesoulad mezi provedenými důkazy a závěry soudů.

12. K dalšímu porušení stěžovatelčiných práv došlo tím, že odvolací soud vnutil soudu nalézacímu své vlastní hodnocení důkazů a opakovaně mu sdělil, jak má ve věci rozhodnout. Klíčové závěry ohledně stěžovatelčiny viny přitom krajský soud vyslovil, aniž by provedl jakýkoliv důkaz. Dokonce své rozhodnutí opakovaně vydal v neveřejném zasedání. Dovolací soud tuto námitku nepřípustně bagatelizoval. Podle stěžovatelky je evidentní, že odvolací soud kritizoval výsledek, a nikoliv cestu k němu. Sám přitom ani neuvedl, z kterých konkrétních důkazů stěžovatelčina vina vyplývá; zároveň však nenechal nalézacímu soudu žádný prostor pro vlastní hodnocení důkazů. Takový postup je rozporný s judikaturou Ústavního soudu.

13. Konečně stěžovatelka namítá, že popsaným postupem jí bylo fakticky upřeno právo na podání odvolání. Když stěžovatelka podávala odvolání, měl již odvolací soud jasný názor na danou věc. Stěžovatelka podala námitku podjatosti předsedy senátu odvolacího soudu, které však nebylo vyhověno.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatelky

14. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení. Na výzvu Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřily Nejvyšší soud, krajský soud, Nejvyšší státní zastupitelství a Okresní státní zastupitelství v Náchodě (dále jen „okresní státní zastupitelství“).

15. Nejvyšší soud ve svém vyjádření především odkázal na odůvodnění napadeného usnesení. Úkolem dovolacího soudu nebylo přezkoumat důvodnost stěžovatelčiny skutkové obhajoby. Nejvyšší soud toliko konstatoval, že hodnocení soudů nevykazuje tzv. extrémní rozpor. Dovolací soud si byl vědom, že vyjádření odvolacího soudu k obhajobě stěžovatelky „hraničilo s jeho oprávněním“, nicméně dospěl k závěru, že limity nastavené trestním řádem nepřekročil. Stěžovatelce nebylo upřeno právo rozporovat názory odvolacího soudu v hlavním líčení nebo následném veřejném zasedání. Závěrem Nejvyšší soud navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl, resp. odmítl pro zjevnou neopodstatněnost.

16. Krajský soud ve svém vyjádření zcela odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

17. Nejvyšší státní zastupitelství ve svém vyjádření uvedlo, že Nejvyšší soud neignoroval v dovolacím řízení žádnou stěžovatelčinu námitku. Odvolací soud nezavázal soud prvního stupně nad míru přiměřenou svým právním názorem. Nezasáhl tedy do rozhodovacího procesu nalézacího soudu a nedonutil jej změnit právní názory. Závěrem svého vyjádření Nejvyšší státní zastupitelství navrhlo, aby Ústavní soud odmítl ústavní stížnost pro zjevnou neopodstatněnost.

18. Okresní státní zastupitelství ve svém vyjádření uvedlo, že se plně ztotožňuje se závěry napadených rozhodnutí.

19. Okresní soud a krajské státní zastupitelství se k ústavní stížnosti nevyjádřily. Vzhledem k tomu, že krajské státní zastupitelství bylo poučeno, že v takovém případě bude mít Ústavní soud za to, že se svého postavení vzdává, již s ním dále nebylo jednáno.

20. Soudce zpravodaj zaslal obdržená vyjádření stěžovatelce na vědomí a k případné replice. Ta této možnosti využila. Znovu zopakovala podstatu výše uvedené argumentace, přičemž poukázala na to, že samotný Nejvyšší soud ve svém vyjádření připustil, že odvolací soud se pohyboval na hraně svých kompetencí. Podle stěžovatelky je však výrazně překročil, neboť formulace jeho rozhodnutí je zcela kategorická a neumožňuje okresnímu soudu dospět k jinému názoru.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

21. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

22. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatelky, vyjádřeními ostatních účastníků řízení a výše uvedenými skutečnostmi vyplývajícími z vyžádaného soudního spisu vedeného okresním soudem, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

23. Těžištěm stěžovatelčiny argumentace je námitka překročení pravomocí odvolacím soudem, jež vedlo k jejímu ústavně nepřípustnému odsouzení. Ústavní soud se s touto námitkou ztotožnil a shledal, že protiprávní postup odvolacího soudu se následně promítnul do celého trestního řízení, a to v intenzitě, jež představuje porušení ústavních práv stěžovatelky a ústavních kautel řádně vedeného trestního řízení.

24. K tomu Ústavní soud předem poznamenává, že nehodnotil (a vzhledem k vývoji posuzované trestní věci vlastně ani hodnotit nemohl) úplnost a přesvědčivost usvědčujícího souboru nepřímých důkazů. Porušení stěžovatelčiných práv spočívá především v tom, že provedené důkazy nebyly řádným způsobem (ať se závěrem o vině, nebo jejím neprokázání) vyhodnoceny k tomu příslušným soudem. Níže tedy Ústavní soud neprováděl hodnocení výsledku hodnotících úvah, nýbrž jejich formu a způsob, jakým k nim obecné soudu dospěly. V takové situaci pravomoc vlastního posouzení přesvědčivosti souboru nepřímých důkazů Ústavnímu soudu nepřísluší.

25. Ve své judikatuře se již Ústavní soud opakovaně vyjádřil k možným mezím zásahů odvolacího soudu v rámci trestního řízení. Většina závěrů této judikatury byla vyslovena v souvislosti s postupem změny rozhodujících soudců podle § 262 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád). Přestože k tomuto postupu v dané věci nedošlo, jsou obecné závěry uvedené judikatury (týkající se kasační pravomoci odvolacích soudů) uplatnitelné i v ní. K tomu se pak připojují závěry nejnovější judikatury týkající se situace, kdy nalézací soud bez dalšího převezme názor na hodnocení důkazů odvolacím soudem [viz nález

ze dne 30. 9. 2019 sp. zn. IV. ÚS 1367/18 (N 166/96 SbNU 130); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz].

26. Odvolací soud nemůže závazně hodnotit důkazy, které sám neprovede, a nemůže si ani na soudech nižších stupňů jiné konkrétní hodnocení důkazů vynucovat [srov. např. nálezy ze dne 9. 1. 2014 sp. zn. III. ÚS 1980/13 (N 1/72 SbNU 23) nebo ze dne 21. 6. 2016 sp. zn. I. ÚS 794/16 (N 118/81 SbNU 833)]. Jak vyplývá rovněž z ustálené judikatury Nejvyššího soudu, nesmí odvolací soud sám nahrazovat hodnocení důkazů, které provedl pouze soud nalézací, a tím své vlastní hodnocení, skrze zákonem danou závaznost názorů vyššího soudu, prosazovat navzdory zásadě ústnosti a přímosti trestního řízení (srov. např. usnesení ze dne 13. 2. 2018 sp. zn. III. ÚS 623/16). Naproti tomu může odvolací soud rozvést, proč jsou skutková zjištění nalézacího soudu vadná, v čem je třeba je doplnit, popř. k jakým důkazům je třeba ještě přihlédnout (viz zejména bod 46 nálezu ze dne 21. 6. 2016 sp. zn. I. ÚS 794/16). Odvolací soud proto např. může zavázat soud prvního stupně, aby se vypořádal se všemi okolnostmi významnými pro rozhodnutí, odstranil nejasnosti nebo neúplnosti svých skutkových zjištění, případně aby některé důkazy zopakoval nebo provedl další důkazy. Dostojí-li však rozhodnutí soudu prvního stupně těmto požadavkům, nemůže ho odvolací soud zrušit pouze z důvodu, aby prosadil své hodnocení takto provedených důkazů a z něho plynoucí závěry ohledně skutkových zjištění [srov. např. nálezy ze dne 7. 9. 2009 sp. zn. I. ÚS 1922/09 (N 196/54 SbNU 411) a ze dne 5. 3. 2013 sp. zn. II. ÚS 3564/12 (N 38/68 SbNU 391); dále nálezy ze dne 14. 4. 2011 sp. zn. I. ÚS 109/11 (N 72/61 SbNU 105) či ze dne 21. 6. 2016 sp. zn. I. ÚS 794/16 (N 118/81 SbNU 833)].

27. Uvedené ústavní kautely řádně vedeného trestního řízení jsou jednak projevem ústavní ochrany zásad ústnosti a přímosti důkazního řízení, ale rovněž tak neméně ochranou soudcovské nezávislosti a s ní spojené odpovědnosti každého jednotlivého soudu. Jen trestní řízení, v němž je odsuzující rozsudek vynesen soudcem, který na základě vlastních (autonomních) hodnotících úvah podle svého nejlepšího vědomí a svědomí dospěje k závěru o vině, lze označit za ústavně konformní (srov. čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 1 Listiny).

28. Aby však mohl Ústavní soud v tomto směru kasačně zasáhnout, musí být zároveň prokázáno, že nezávislé rozhodování soudce bylo v dané věci nepřípustně potlačeno. K takovému závěru lze dospět zejména při výše popsaném postupu nařízení jiného složení rozhodujícího senátu podle § 262 trestního řádu. Dochází-li však k nepřípustnému zasahování odvolacího soudu pouhým rušením rozhodnutí (bez personálního zásahu podle § 262 trestního řádu), nemůže Ústavní soud obvykle zasáhnout dříve, než je daná věc pravomocně skončena (*a contrario* § 75 odst. 2 zákona o Ústavním soudu). V ten okamžik může pak přistoupit ke kasačnímu zásahu pouze tehdy, je-li z rozhodnutí údajně potlačovaného soudce (případně z jiných důkazů) dostatečně zřejmé, že k takovému nepřípustnému zásahu došlo. Samotná skutečnost, že nalézací soud změní svůj názor, pro kasační rozhodnutí Ústavního soudu nepostačuje. Projevem nezávislosti nalézacího soudu je rovněž možnost, aby změnil své původní hodnotící úvahy, a to dokonce i po nezákonném příkazu nadřízeného soudu, ztotožní-li se soudce s jeho obsahem. Upíráním mu takové možnosti by se sám Ústavní soud dopouštěl zásahů do jeho nezávislého rozhodování nepřípustným přesvědčováním, že jeho změna názorů mu byla vnucena, aniž by tomu jasné důkazy nasvědčovaly. Stručně řečeno, dospěje-li po protiprávním příkazu odvolacího soudu sám (autonomně) nalézací soud k závěru o vině, který následně ústavně konformním způsobem odůvodní (včetně změny svého názoru), není možné takové rozhodnutí považovat za neústavní, neboť je výsledkem nezávislého projevu vůle a zjištění nalézacího soudu, nikoli důsledkem nepřípustného ovlivňování vyšší soudní instancí.

29. Z hlediska souladu s právě uvedenými závěry dospěl Ústavní soud k rozhodnutí, že napadená rozhodnutí neobstojí. Nejdříve bylo třeba posoudit, zda kasační rozhodnutí krajského soudu, předcházející vydání napadeného rozsudku okresního soudu, byla vydána v souladu se zákonnými pravomocemi a závěry výše uvedené judikatury. Na rozdíl od Nejvyššího soudu

Ústavní soud dospěl k závěru, že postup krajského soudu „nehraničil s jeho oprávněním“, nýbrž meze jeho přezkumné činnosti překročil.

30. První (méně podstatnou) vadou je skutečnost, že obě výše popsaná rozhodnutí (sub 5 a 7) podrobně nevyjmenovávají pochybení nalézacího soudu. Omezují se na obecná až vágní konstatování nepřijatelnosti výsledku hodnotících úvah okresního soudu („soud se správně nevypořádal s výsledky provedeného dokazování, nevyhodnotil celou důkazní situaci jednotlivě a ve vzájemných souvislostech“), přičemž jen útržkovitě a stručně popisují některé důkazy, na něž klade krajský soud důraz. Kasační rozhodnutí odvolacího soudu by přitom vždy mělo pojmenovávat pochybení soudu nalézacího a způsob jejich nápravy, a to co nejkonkrétněji. Způsob odůvodnění uvedených usnesení krajského soudu v posuzované věci je z významné části vyjádřením pouhého nesouhlasu se zprošťujícím výrokem.

31. Odvolací soud dále nepřípustně přehodnocuje skutkové závěry nalézacího soudu (bez toho, že by sám prováděl hodnocené důkazy). K tomuto vlastnímu hodnocení přistupuje jak u závěrů obecnějších (shrnujících), dospívá-li např. k tomu, že obhajoba stěžovatelky je „zcela neuvěřitelná“, a to navzdory tomu, že senát okresního soudu stěžovatelce v tomto bodě opakovaně (dvakrát) uvěřil. Nakonec je ovšem sám okresní soud nekriticky převzal (viz bod 16 na s. 6 napadeného rozsudku), stejně jako v případě závěrů dílčích, hodnotí-li kupříkladu jako nepravdivou svědeckou výpověď učiněnou ústně ve veřejném hlavním líčení před okresním soudem, který postupoval podle pravidla *in dubio pro reo* a v tomto bodě vydal osvobozující výrok. Následně krajský soud přikročil k ústavně problematickému zcela autonomnímu hodnocení stěžovatelčina úmyslu („spoléhala zjevně na to, že se u vážně nemocné a staré klientky po uplynutí řady měsíců na převzetí platby zapomene“).

32. Ke všem těmto závěrům přitom dospěl v neveřejném zasedání. Za přinejmenším nešťastný pak považuje Ústavní soud rovněž příkaz nalézacímu soudu, aby v budoucím rozhodnutí, u kterého nelze předjímat výrok o vině, uvedl „jak se vypořádal s obhajobou obžalované“.

33. Jako druhou otázku musel Ústavní soud posoudit, zda se popsaná pochybení projevila v následné rozhodovací činnosti okresního soudu takovým způsobem, že jejich náprava je možná jen novým otevřením pravomocně ukončeného trestního řízení. Především je třeba uvést (připustit), že okresní soud se na názory krajského soudu neodvolává; nevyjadřuje s nimi svůj nesouhlas nebo nepopisuje nátlak, pod nímž by se cítil, jak se v praxi někdy děje. Tím je možnost hodnocení této procesní situace Ústavním soudem poněkud snížena. Skutečnost „podvolení“ se nepřijatelným závěrům odvolacího soudu lze však dle Ústavního soudu dovodit ze srovnání textů odůvodnění kasačních usnesení krajského soudu a odsuzujícího rozsudku okresního soudu napadeného ústavní stížností. Část tohoto rozsudku, v níž se mají nalézat nezávislé hodnotící úvahy okresního soudu, je tvořena pouze kompilátem doslovně zkopírovaných závěrů usnesení krajského soudu. Není v něm tedy přítomno žádné, pro stěžovatelku (obviněnou) nezávislé (vlastními slovy vyjádřené) hodnocení provedených důkazů, jak je ostatně patrné již z výše uvedeného popisu (sub 8). *De facto* jsou tedy všechny odsuzující závěry napadeného rozsudku téměř doslova přebrány z rozhodnutí krajského soudu, a to včetně obecných vět, jako například „ke skutku jsou ve spise příslušné listinné důkazy“. V odvolacím řízení však – jak již bylo (sub 29) uvedeno – nebyly nerespektovány jeho meze přezkumu z hlediska vztahu nalézacího a odvolacího soudu. Takové odůvodnění odsuzujícího rozsudku není projevem nezávislého soudního rozhodování, které je stěžovatelce ústavně zaručeno v čl. 36 odst. 1 Listiny. Konečně příznačná v této situaci je z hlediska Ústavního soudu i ta okolnost, že okresní soud se vůbec k ústavní stížnosti nedokázal vyjádřit a svůj ústavně zpochybněný postup vysvětlit.

34. Ve znovuotevřeném řízení je proto třeba respektovat pravidla řádného a nezávislého soudního rozhodování podle čl. 36 odst. 1 Listiny při opakovaném autonomním hodnocení všech provedených důkazů, které – má-li dojít k obratu v jejich hodnocení (k tomuto ústavnímu

požadavku viz zejména již uvedený nález sp. zn. IV. ÚS 1367/18) – musí být náležitě odůvodněno (např. výpověď svědkyně R., existence kopie dokladu o převzetí předmětné finanční částky v bytě poškozené). Stejně tak bude třeba při novém posouzení zavinění stěžovatelky řádně odůvodnit a autonomně vyložit změnu dřívějšího názoru (viz blíže sub 6), tedy např. proč je bez dalšího dokazování a hodnocení důkazů možné opustit aplikaci ústavního pravidla *in dubio pro reo* při hodnocení některých důkazů, jak to vyžaduje čl. 40 odst. 2 Listiny (na základě čeho se tedy z tohoto dvakrát okresním soudem použitého pravidla stala „zcela neuvěřitelná obhajovací verze“ v odsuzujícím rozsudku, zda jde o nějaké nové hodnocení a proč, nejde-li jen o reakci na kritiku krajským soudem – „Nalézací soud se nedůvodně přiklonil ke zcela neuvěřitelné obhajovací verzi obžalované.“). Stejně jako bude třeba důsledně vyhodnotit závažnost vybraných toliko nepřímých důkazů [např. vlivu obecné atmosféry nedostatku kontroly nad jednáním zaměstnanců viz např. bod 27 nálezu ze dne 30. 7. 2015 sp. zn. I. ÚS 1095/15 (N 135/78 SbNU 115)]. Skutečnost, že v zařízení, kde pracovala stěžovatelka, docházelo ve velkém rozsahu k neoprávněnému obohacování zaměstnanců na úkor bezbranných klientů, sama o sobě nemůže být dostačujícím důkazem o vině stěžovatelky ze spáchání jednoho dílčího skutku (obžaloby ze spáchání závažnějších skutků byla stěžovatelka zproštěna).

35. I v tomto směru Ústavní soud dospěl k závěru, že posuzovaná (zcela převzatá) konstrukce okresního soudu vykazuje nedostatky, zejména se nevypořádává s důkazy uvedenými v předchozích rozsudcích. Z postupu krajského soudu je zjevné, že je přesvědčen o vině stěžovatelky. Svůj závěr o vině v rozporu s úlohou odvolacího (nikoliv nalézacího) soudu nepřípustně „vnucuje“ soudu okresnímu, který své zprošťující rozsudky srozumitelně odůvodnil, přičemž vysvětlil, proč je nutné stěžovatelku podle pravidla *in dubio pro reo* plynoucího z čl. 40 odst. 2 Listiny zprostit v tomto bodě obžaloby.

36. Ze shora uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti stěžovatelky vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil ústavní stížností napadená rozhodnutí obecných soudů.

Č. 92
Nepřiměřený zásah do vlastnického práva rozhodnutím o odstranění části stavby
(sp. zn. I. ÚS 1956/19 ze dne 12. května 2020)

Rozhodnutí stavebního úřadu o nařízení odstranění části stavby podle § 129 odst. 1 písm. b) zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, představuje nepřípustný zásah do ústavně zaručeného práva vlastnit majetek ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod za situace, kdy je odstranění části stavby zcela nepřiměřeným zásahem do vlastnického práva majitele a současně platí, že ponechání stavby v jejím stávajícím stavu nezasahuje do veřejného práva závažným způsobem ani nezasahuje do práva jiných subjektů a nezbavuje jiné subjekty právní ochrany. Nepřiměřenost zásahu do vlastnického práva nastává zejména tehdy, kdy změnou hmotněprávní úpravy stavba jako celek spadá do tzv. volného režimu (nepodléhá žádnému veřejnoprávnímu povolení), kdy skutkové okolnosti případu svědčí o zcela marginálním překročení předpisů ze strany vlastníka, kdy v průběhu správního řízení vyjde dostatečně najevo, že práva jiných subjektů nejsou stavbou ve stávající podobě dotčena, příp. kdy různým postupem stavebního úřadu ve vztahu ke stavebníkům v obdobném postavení se stávající územní rozhodnutí stalo obsoletním.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti Mgr. Markéty Vyhnálkové, zastoupené Mgr. Andrejem Lokajíčkem, Jugoslávská 29, Praha, proti rozsudkům Nejvyššího správního soudu č. j. 4 As 409/2018-64 ze dne 28. března 2019 a Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 50 A 55/2018-45 ze dne 28. listopadu 2018 a rozhodnutím Krajského úřadu Jihočeského kraje ze dne 4. dubna 2018 č. j. KUJCK 45811/2018 a Městského úřadu Jindřichův Hradec ze dne 29. listopadu 2017 pod č. j. VÚP/61595/17/Ze, sp. zn. VÚP/1293/2014/ZE, za účasti Nejvyššího správního soudu a Krajského soudu v Českých Budějovicích jako účastníků řízení a 1. Krajského úřadu Jihočeského kraje, se sídlem U Zimního stadionu 1952/2, České Budějovice, 2. Mgr. Jaroslava Peška jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu č. j. 4 As 409/2018-64 ze dne 28. března 2019 a rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 50 A 55/2018-45 ze dne 28. listopadu 2018 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu č. j. 4 As 409/2018-64 ze dne 28. března 2019 a rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 50 A 55/2018-45 ze dne 28. listopadu 2018 se ruší.

III. Rozhodnutím Krajského úřadu Jihočeského kraje ze dne 4. dubna 2018 č. j. KUJCK 45811/2018 a rozhodnutím Městského úřadu Jindřichův Hradec ze dne 29. listopadu 2017 pod č. j. VÚP/61595/17/Ze, sp. zn. VÚP/1293/2014/ZE bylo porušeno

ústavně zaručené právo stěžovatelky vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

IV. Rozhodnutí Krajského úřadu Jihočeského kraje ze dne 4. dubna 2018 č. j. KUJCK 45811/2018 a rozhodnutí Městského úřadu Jindřichův Hradec ze dne 29. listopadu 2017 pod č. j. VÚP/61595/17/Ze, sp. zn. VÚP/1293/2014/ZE se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Stěžovatelka je majitelkou pozemku č. X1 v k. ú. Jindřichův Hradec, který je obehnán stavbou oplocení nacházející se mezi pozemky č. X1 a č. X2. V nyní projednávaném případě Městský úřad v Jindřichově Hradci rozhodl v záhlaví specifikovaným rozhodnutím o nařízení odstranění stavby oplocení v části přesahující výšku 150 cm stanovenou územním rozhodnutím ze dne 3. 3. 1999. Krajský úřad Jihočeského kraje k odvolání stěžovatelky svým rozhodnutím ze dne 4. 4. 2018 č. j. KUJCK 45811/2018 částečně změnil rozhodnutí městského úřadu, ve změnou nedotčených částech však napadené rozhodnutí potvrdil. Následně stěžovatelka brojila proti uvedenému rozhodnutí před správními soudy, ty jí ovšem nepřisvědčily. Stěžovatelka se domnívá, že postupem obecných soudů došlo k porušení jejího práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), stejně jako práva stěžovatelky na ochranu vlastnického práva ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatelka napadla výše uvedené rozhodnutí krajského úřadu žalobou u Krajského soudu v Českých Budějovicích, který žalobu zamítl. Vznesla skupinu námitek týkajících se údajného vadného zjištění výše plotu při kontrolním měření; dále poukazovala na skutečnost, že někteří vlastníci sousedních pozemků rovněž výši stanovenou územním rozhodnutím nedodrželi, aniž by jim bylo nařízeno stavbu odstranit; a konečně namítala, že podle současné legislativní úpravy již stavba oplocení zákonu č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, neodporuje a po jejím eventuálním odstranění může být opětovně zřízena, aniž by k tomu dle zákona vyžadovala jakékoliv povolení.

3. Podle rozsudku krajského soudu ze spisové dokumentace plyne, že oprávnění ke stavbě oplocení bylo založeno územním rozhodnutím stavebního úřadu ze dne 3. 3. 1999, přičemž v podmínce rozhodnutí pod bodem 6 je stanoveno, že výška oplocení smí být maximálně 150 cm. Ve správním řízení přitom bylo zjištěno, že daná podmínka územního rozhodnutí o výšce oplocení dodržena není, a jedná se tudíž o stavbu zřízenou v rozporu s rozhodnutím podle stavebního zákona ve smyslu § 129 odst. 1 písm. b) zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů.

4. Krajský soud nepřisvědčil námitce stěžovatelky, že došlo k chybnému měření skutečné výše oplocení. Z kontrolního měření ze dne 8. 9. 2017 vyplývá, že zděná část oplocení činí 172 cm a výše oplocení tvořeného podezdívkou s drátěným pletivem dosahuje 193 cm. Podle krajského soudu je tak zřejmé, že výška oplocení stanovená na 150 cm dodržena není. Z fotodokumentace i protokolu o místním šetření pak plyne, že v bezprostřední blízkosti oplocení byla provedena zahradnická úprava, ke které byla využita kůra, která je od ostatního terénu zahrady oddělena velkými kameny. Nasypáním kůry kolem oplocení však nedošlo k jeho snížení. Podle krajského soudu tak stavební úřad postupoval zcela správně, jestliže při zjišťování výše oplocení vycházel z úrovně podlahy rodinného domu, případně trávníku před domem. Zahradnická úprava podél oplocení není upraveným terénem, od kterého by měla být výše oplocení zjišťována.

5. Námitce stran různého postupu stavebního úřadu v případě jiných (sousedních) pozemků, které výšku stanovenou územním rozhodnutím rovněž překračují, krajský soud nemohl přisvědčit. V souzené věci se soud zabýval výlučně stavbou stěžovatelky a nemohl zasahovat do činnosti stavebního úřadu stran jiných oplocení, která podle žalobního tvrzení podmínkám územního rozhodnutí nevyhovují. Soud nevyhověl ani námitce stěžovatelky, že podle nové úpravy stavebního zákona, případně podle úpravy přijaté do účinnosti novely provedené zákonem č. 225/2017 Sb., již stavba oplocení požadavky na ni kladené podle současné právní úpravy splňuje, a to s odkazem na přechodná ustanovení. Jestliže konkrétní řízení stěžovatelky bylo zahájeno v roce 2011, pak se postupuje podle stavebního zákona platného do 31. 12. 2012. To se vztahuje i k novelizaci stavebního zákona přijaté zákonem č. 225/2017 Sb.

6. Stěžovatelka brojila proti rozsudku krajského soudu kasační stížností, avšak ani u Nejvyššího správního soudu nebyla úspěšná. Neuspěla s námitkami proti způsobu zjišťování výšky oplocení, která je rozhodná pro posouzení, zda bylo oplocení realizováno v rozporu s územním rozhodnutím ze dne 3. 3. 1999. Nejvyšší správní soud nepřisvědčil ani námitce, že lze navršení hlíny v blízkosti plotu z jeho jedné strany považovat za terénní úpravu ve smyslu § 3 odst. 1 stavebního zákona. Samotná skutková otázka překročení výše plotu byla podle kasačního soudu postavena najisto.

7. Nejvyšší správní soud se dále zabýval námitkou, zda je odstranění části plotu přesahující 150 cm v posuzovaném případě přiměřené s ohledem na skutečnost, že na základě novely stavebního zákona provedené zákonem č. 225/2017 Sb. není třeba ke zřízení oplocení do výšky 2 m s účinností od 1. 1. 2018 rozhodnutí o umístění stavby, ani územní souhlas [viz § 79 odst. 2 písm. f) stavebního zákona], ani stavební povolení nebo ohlášení [viz § 103 odst. 1 písm. e) bod 14 stavebního zákona]. Ani tuto námitku však neshledal důvodnou. Svůj závěr stavěl Nejvyšší správní soud na výkladu přechodných ustanovení novely stavebního zákona (čl. II bod 14 zákona č. 350/2012 Sb.), ke kterému se již vyslovila předcházející judikatura (viz rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 2. 2018 č. j. 6 As 312/2017-98). Řízení o odstranění stavby zahájené podle stavebního zákona ve znění před novelou provedenou zákonem č. 350/2012 Sb. musí podle této judikatury stavební úřad dokončit podle dosavadních předpisů, a to nejen z procesního hlediska, ale musí podle ní posoudit i hmotněprávní otázky.

II. Ústavní stížnost, provedení důkazu mimo jednání a vyjádření k návrhu

8. Proti rozhodnutím Nejvyššího správního soudu, Krajského soudu v Českých Budějovicích, jakož i správních orgánů stěžovatelka brojí ústavní stížností, neboť se domnívá, že jimi došlo k porušení práva na spravedlivý proces, soudní ochranu a vlastnictví. Stěžovatelka rozsáhle shrnula dosavadní skutkový stav a rozsáhlý průběh předchozího správního řízení. Veškerá rozhodnutí správních soudů jsou publikována na webu www.nssoud.cz, a Ústavní soud proto jen ve stručnosti odkazuje na tam dostupná soudní rozhodnutí, jež jsou předmětem řízení o této ústavní stížnosti.

9. Porušení svých práv stěžovatelka spatřuje ve zcela formalistickém výkladu práva ze strany obecných soudů a správních orgánů. Jejich výklad právních norem považuje za neracionální a zcela odtržený od reality. Nelze totiž opomenout, že současné hmotněprávní úpravě stavebního zákona již reálná výše oplocení vyhovuje. Stavební řízení o odstranění několika centimetrů výšky plotu, které se stěžovatelkou bylo osm let vedeno, nemělo a nemá žádný reálný dopad do každodenního života, nechrání veřejný zájem ani oprávněný zájem sousedů a dalších účastníků stavebního řízení. Nadto mají sousedé v lokalitě oplocení vyšší než stěžovatelka, přičemž stavební úřad tuto skutečnost toleruje. Stěžovatelka tak spatřuje jediný význam stavebního řízení v tom, aby byla potrestána. Současně je postup správních orgánů naprosto nehospodárný.

10. Stěžovatelka se domnívá, že stavební kázeň v minulosti respektovala a neprovinila se nerespektováním zákonné ochrany přírody ani nijak nezasáhla do vlastnického práva druhých ve smyslu kasačním soudem citovaného nálezu Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 482/02 ze dne 8. 4. 2004 (N 52/33 SbNU 39). I přesto jí bylo ze strany stavebního úřadu uloženo odstranění několika centimetrů oplocení, což v kontextu dané situace nelze vnímat jinak než jako formu správního trestu. S ohledem na to, že rozhodnutí veřejné moci v nyní projednávané věci nemá podle stěžovatelky judikaturou aprobovaný sanační charakter, ale charakter trestu, je namístě zvážit i porušení zákazu retroaktivity právních norem ze strany správních orgánů (čl. 40 odst. 6 Listiny).

11. Veřejná moc dále nebyla schopna exaktně určit přesnou výšku oplocení, ani jaká konkrétní část oplocení má být vyšší než těchto dogmatických 150 cm. Na základě napadených rozhodnutí nelze konkrétně a jednoznačně určit, jaká část oplocení stěžovatelky má být ve veřejném zájmu odstraněna, veřejnému zájmu nebyl věnován dostatečný prostor. Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu stěžovatelka považuje za nepřezkoumatelné pro nedostatek důvodů.

12. V celé lokalitě vede stavební úřad řízení o uvedení stavby oplocení rodinných domů do souladu s územním rozhodnutím jen a pouze se stěžovatelkou, přičemž dosud nebyl schopen odborně a řádně změřit výšku stavby oplocení. Jeho výška byla podle stěžovatelky zjištěna toliko orientačně. Podle stěžovatelky byla osa měření určena bez jakéhokoliv odůvodnění 19 cm pod úrovní podlahy prvního nadzemního podlaží stavby rodinného domu stěžovatelky. Nadto se terén v průběhu oplocení různí a výchozí bod měření tak nebyl spolehlivě určen.

13. Za klíčovou námitku stěžovatelka považuje argument, že s účinností zákona č. 225/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, bylo oplocení, jaké je předmětem tohoto sporu, zařazeno do tzv. volného režimu. To mimo jiné znamená, že není k jeho umístění a výstavbě třeba žádného rozhodnutí či činnosti veřejné moci, a to dokonce ani souhlas souseda, to vše v případě, kdy výška oplocení nepřesáhne 2 metry výšky. Cesta dodatečného povolení stavby, k němuž je stěžovatelka setrvale vyzývána, opět otevírá cestu k prodlužování sporu, neboť by v řízení byl zjišťován souhlas zúčastněných osob (sousedů stěžovatelky).

14. S odkazem na přechodná ustanovení desítky novelizací stavebních předpisů počínaje rokem 1999 bylo vůči stěžovatelce, jako jedinému staviteli z pětadvaceti v dané lokalitě, postupováno dle právní úpravy, která již dnes není platná a účinná. Navíc, právní úprava platná a účinná k dnešnímu dni je pro adresáta právních norem zásadně příznivější než ta, která byla na její situaci aplikována.

15. Stěžovatelka proto vzhledem k výše uvedeným skutečnostem považuje postup stavebního úřadu za zcela formalistický, odtržený od reálného života adresátů právních norem a ve svém důsledku představující zásah do práva stěžovatelky na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, stejně jako do práva stěžovatelky na ochranu vlastnického práva ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny. S ohledem na uvedené stěžovatelka navrhla zrušení rozsudků správních soudů, jakož i napadených správních rozhodnutí krajského a městského úřadu.

16. Ústavní soud ve věci provedl někdejším předsedou senátu (podle rozvrhu práce platného v roce 2019) důkaz mimo jednání ve smyslu § 122 odst. 2 občanského soudního řádu, a to dne 30. 7. 2019 na místě oplocení pozemku parc. č. X1, k. ú. Jindřichův Hradec, mezi pozemky parc. č. X1 a parc. č. X2. Změřením v místě oplocení bylo zjištěno, že u domu i u vstupních vrat je výška plotu 150 cm (měřeno z pozemku parc. č. X1). Výšku plotu ze strany pozemku parc. č. X2 nebylo možné změřit, neboť nebyl přístup na pozemek. Prostým pohledem bylo patrné, že pozemek parc. č. X2 je nižší než pozemek parc. č. X1. Vyhotovený protokol o provedení důkazů (zaměření plotu) obsahující výše uvedené skutečnosti byl účastníkům řízení, jakož i vedlejším účastníkům zaslán na vědomí a byla stanovena soudcovská lhůta

k vyjádření se k obsahu protokolu. Tohoto práva na vyjádření ovšem žádný z účastníků ke dni vyhlášení tohoto nálezu nevyužil.

17. Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti setrval na své dosavadní právní argumentaci a navrhl stížnost stěžovatelky odmítnout jako návrh zjevně neopodstatněný. Zdůraznil, že stěžovatelka by bývala mohla námitky uplatněné ve své stížnosti vznést v řízení o dodatečném povolení stavby, k jehož podání byla ostatně správními orgány opakovaně vyzývána. Územní rozhodnutí zůstává v případě stěžovatelky stále platné, bez ohledu na to, jaká hmotněprávní úprava by v případě stěžovatelky byla uplatněna. Své závěry vyslovené v napadeném rozsudku považuje kasační soud za rozumné a zcela přezkoumatelné. Závěrem soud konstatoval, že jakkoliv nelze stěžovatelce upírat právo hájit svá práva soudní cestou, újma hrozící stěžovatelce není tak citelná.

18. Krajský soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zejména zdůraznil, že stěžovatelka byla o možnosti dodatečného povolení stavby opakovaně poučena. Formalistický přístup správních orgánů krajský soud neshledává. Délka daného řízení byla způsobena mimo jiné opakovaným omlouváním se stavebníků z místního šetření. Nelze v této souvislosti přehlédnout, že právě bez spolehlivého zaměření nemohla být otázka výše plotu postavena najisto. Rozsudek respektující zákonnou úpravu není projevem přepjatého formalismu.

19. Krajský úřad ve svém vyjádření toliko odkázal na napadená správní rozhodnutí a konstatoval, že se se závěry v nich vyslovenými a se závěry správních soudů ztotožňuje. Vedlejší účastník 2 práva na vyjádření se k věci nevyužil.

III. Formální předpoklady projednání návrhu

20. Podmínky řízení byly splněny. Ústavní soud shledal, že ústavní stížnost byla podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)]. Ústavní stížnost je proto přípustná.

21. V souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu dospěl Ústavní soud k závěru, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatelky a účastníků řízení.

22. Ústavní soud sice zahájil dokazování jeho provedením mimo jednání podle § 122 odst. 2 o. s. ř., nařízení jednání před Ústavním soudem pro pouhé provedení důkazu (přečtením) protokolu o provedení důkazu mimo jednání by však bylo zjevně neúčelné. Jak plyne z následujícího odůvodnění, konkrétní rozdíl, v němž oplocení přesahuje výšku stanovenou územním rozhodnutím, není pro důvody tohoto nálezu rozhodný. Nadto plot ani nebyl zaměřen způsobem srovnatelným s místním šetřením provedeným správními orgány, neboť v místě nebyl umožněn dostatečný přístup k pozemkům. Konečně, nenařízením jednání není účastníkům řízení odepřeno procesní právo vyjádřit se ke všem podkladům rozhodnutí a seznámit se s nimi, neboť procesním stranám byl protokol spolu s kopií záznamu z šetření i pořízenými fotografiemi řádně zaslán k seznámení a eventuálnímu vyjádření.

IV. Vlastní posouzení

23. Před Ústavní soud se v nyní projednávaném případě dostala kauza s bohatou procesní historií. Řízení o odstranění stavby (v nynější procesní fázi již jen její části) bylo stavebním úřadem zahájeno *ex offo*. Ústavnímu soudu však neuniklo, že se ve své podstatě jedná o sousedský spor přenesený do roviny veřejného práva. Ve věci oplocení byla vydána celá řada správních rozhodnutí, což vyústilo v osm let trvající spor vedený nejprve o nezákonnosti stavby jako celku, posléze o nezákonnosti její části přesahující územním rozhodnutím stanovenou výši 150 cm. Vleklost správního řízení byla zapříčiněna tím, že správní orgány nebyly schopny postavit najisto skutkovou otázku výše plotu a problematickým se stalo konkrétní stanovení osy

měření nebo výše plotu s ohledem na různý terén podél oplocení apod. Ze spisového materiálu, jakož i obsahu správních rozhodnutí však Ústavní soud seznal, že k této vleklé situaci přispěli i samotní účastníci správního řízení, kteří ne vždy úředníkům poskytovali dostatečnou součinnost například tím, aby umožnili přístup k zaměření oplocení.

24. Z obsahu spisového materiálu, s nímž se Ústavní soud seznámil, vyplývá, že byla výše plotu (několikrát) spolehlivě zjištěna. Sporným skutkovým otázkám se věnovaly správní soudy, které své závěry vtělily do napadených rozsudků plně přezkoumatelným způsobem. Z jejich závěru, zjednodušeně řečeno, vyplývá, že osa měření byla pro potřeby řízení o odstranění (části) stavby stanovena ve prospěch stěžovatelky, pod úrovní prvního podlaží domu. Ve své judikatuře Ústavní soud mnohokrát konstatoval, že postup ve správním a v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu i výklad jiných než ústavních předpisů, jakož i jejich aplikace při řešení konkrétních případů jsou primárně záležitostí správních orgánů a posléze pak obecných soudů, z hlediska ústavněprávního může být posouzena pouze otázka, zda skutková zjištění mají dostatečnou a racionální základnu, zda právní závěry těchto orgánů veřejné moci nejsou s nimi v „extrémním nesouladu“ a zda podaný výklad práva je i ústavně konformní, resp. není-li naopak zatížen „libovůlí“.

25. I podle Ústavního soudu je v dané věci postaveno najisto, že výše oplocení překračuje daných 150 cm, přičemž pouze tato skutečnost (sama o sobě) je pro následující závěry Ústavního soudu rozhodná.

26. V předcházejícím řízení se stal předmětem sporu rovněž okamžik zahájení správního řízení o odstranění stavby. Tuto otázku bylo nutné vyjasnit pro vyřešení rozhodné právní úpravy a posouzení eventuálních intertemporálních dopadů různé hmotněprávní (a procesní) úpravy stavebního zákona. Stěžovatelka konkrétně před správními soudy namítala, že řízení bylo zahájeno až dne 31. 8. 2016, kdy bylo vydáno oznámení o novém projednání nařízení o odstranění poté, co krajský soud předchozí rozhodnutí žalovaného ve věci zrušil a vrátil mu věc k dalšímu řízení. Ústavní soud k tomu jen ve zkratce podotýká, že žádné nové řízení oznámením o novém projednání věci zahájeno nebylo.

27. Tato otázka ostatně byla v rovině podústavního práva již spolehlivě vyřešena. Lze například odkázat na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. 6. 2016 č. j. 2 Azs 307/2015-41 týkající se řízení o žádosti žalobkyně o prodloužení doby platnosti jejího povolení k dlouhodobému pobytu na území České republiky. V tehdy projednávané věci zrušením původního rozsudku krajského soudu Nejvyšším správním soudem původní rozhodnutí žalované (laicky řečeno) „obživlo“. V případech, kdy správní soud zruší napadené správní rozhodnutí a věc vrátí správnímu orgánu k dalšímu řízení, vrací se případ zpět do okamžiku před vydáním zrušeného správního rozhodnutí, tj. do fáze již zahájeného (a tedy nikdy neskončeného) správního řízení. Podle citovaného rozsudku „[s]právní orgán v takové situaci nezahajuje nové správní řízení, jak předpokládá § 101 správního řádu, neboť vychází z původní žádosti účastníka či z důvodů, pro které bylo řízení původně zahájeno z úřední povinnosti. Za takové situace není namístě aplikovat § 101 písm. d) správního řádu, třebaže v praxi některé správní orgány na předmětné ustanovení v podobných případech (nesprávně) odkazují (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 26. 11. 2009 č. j. 5 As 86/2008-52)“. Tento judikatorní názor ostatně podporuje i doktrína, která navíc poukazuje na to, že § 101 písm. d) správního řádu na situace po zrušení správního rozhodnutí soudem ve správním soudnictví nedopadá také proto, že podle § 102 odst. 1 správního řádu je k novému řízení příslušný správní orgán prvního stupně, kdežto podle § 78 odst. 4 s. ř. s. se věc vrací k dalšímu řízení zpravidla orgánu odvolacímu (VEDRAL, J. Správní řád: komentář. Praha: BOVA POLYGON, 2012, s. 881).

28. Lze tedy shrnout, že v případě zrušení pravomocných rozhodnutí soudem a jejich vrácení odvolacímu orgánu správní orgán nezahajuje žádné nové řízení (nevydává nové oznámení o zahájení řízení), nepřiděluje případu novou spisovou značku ani nevydává

rozhodnutí o pokračování v řízení (pakliže by tak učinil, postupoval by nad rámec zákona). V daném řízení postupuje dále a na zrušené rozhodnutí hledí tak, jako by nebylo vydáno. Postup správních orgánů je v takovém případě třeba považovat za jedno pokračující správní řízení, jehož předmět se nijak nezměnil.

29. V nyní projednávané věci tak bylo správní řízení zahájeno v roce 2011 (dne 22. 11. 2011) a právě k tomuto okamžiku budou Ústavním soudem nadále posuzovány intertemporální účinky změny hmotněprávních norem stavebního zákona.

30. Podle přechodných ustanovení novely stavebního zákona provedené zákonem č. 350/2012 Sb., konkrétně článku II bodu 14, se správní řízení, která nebyla pravomocně skončena přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona, dokončí podle dosavadních právních předpisů. Podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 7. 2. 2018 č. j. 6 As 312/2017--98, jenž se stal stěžejním opěrným bodem a důvodem rozhodnutí Nejvyššího správního soudu v nyní projednávané věci, přitom platí, že řízení o odstranění stavby zahájené podle stavebního zákona ve znění před novelou provedenou zákonem č. 350/2012 Sb. musí stavební úřad dokončit podle dosavadních předpisů, a to nejen z procesního hlediska, ale musí podle ní posoudit i hmotněprávní otázky. Vzhledem k následujícím, níže vyjádřeným závěrům tohoto nálezu Ústavní soud konstatuje, že tuto odkazovanou judikaturu správních soudů lze považovat za konstantní, a ani Ústavní soud nepovažuje za vhodné do ní jakkoliv zasahovat.

31. Důvodnou však Ústavní soud shledal argumentaci stran nepřiměřenosti zásahu ze strany veřejné moci do práva na vlastnictví v individuálním případě stěžovatelky. Z výše uvedených pravidel intertemporálních účinků vyslovených v citovaném rozsudku sp. zn. 6 As 312/2017 je totiž nyní namístě vykročit a uplatnit výjimku vzhledem k tomu, že je požadavek na stavebníka stran odstranění části plotu přesahující 150 cm v posuzovaném případě nepřiměřený. Jakkoliv nelze zpochybnit trvající platnost územního rozhodnutí z roku 1999, nelze současně odhlédnout od skutečnosti, že na základě novely stavebního zákona (zákonem č. 225/2017 Sb.) již není třeba ke zřízení oplocení do výšky 2 m s účinností od 1. 1. 2018 ani rozhodnutí o umístění stavby, ani územní souhlas [viz § 79 odst. 2 písm. f) stavebního zákona], ani stavební povolení nebo ohlášení [viz § 103 odst. 1 písm. e) bod 14 stavebního zákona]. Ústavní soud neodhlédl ani od skutečnosti, že na rozdíl od skutkového stavu v již citovaném pilotním rozhodnutí Nejvyššího správního soudu sp. zn. 6 As 312/2017, jež přechodná ustanovení vyložilo, byla v nynějším případě předmětná stavba oplocení se stanovenými parametry z regulace právní úpravou *de facto* zcela vyjmuta.

32. Je třeba opakovaně konstatovat, že nelze zpochybnit trvající platnost územního rozhodnutí z roku 1999. V tomto ohledu se proto nelze dovolávat dobré víry stavebníků ve smyslu § 2 odst. 3 zákona č. 500/2004 Sb., správní řád. V době realizace stavby oplocení převyšujícího stanovenou výši si stavebníci (a stěžovatelka) museli být vědomi existence územního rozhodnutí a argumentaci stěžovatelky stran dobré víry s ohledem na to nelze přisvědčit.

33. Citované ustanovení § 2 odst. 3 správního řádu ovšem rovněž zakotvuje požadavek přiměřenosti stran zásahu do práv dotčených osob: „správní orgán šetří práva nabytá v dobré víře, jakož i oprávněné zájmy osob, jichž se činnost správního orgánu v jednotlivém případě dotýká (dále jen ‚dotčené osoby'), a může zasahovat do těchto práv jen za podmínek stanovených zákonem a v nezbytném rozsahu". Ústavní soud v této souvislosti zdůrazňuje, že stejně jako platí, že vlastnictví zavazuje vlastníka, je i omezení vlastnických práv prostřednictvím výkonu státní správy zrcadleným protějškem tohoto principu: samotný výkon státní správy je realizován za podmínek stanovených zákonem a toliko v nezbytném rozsahu. Ustanovení § 2 odst. 4 správního řádu pak dále zakotvuje požadavek, aby přijaté řešení odpovídalo okolnostem případu a bylo v souladu s veřejným zájmem.

34. Ústavní soud se v minulosti již mnohokrát vyjádřil k nepřípustnosti přepjatého formalismu v procesním právu. Stejně tak je z hlediska přijatého (hmotněprávního) řešení

nepřípustná i aplikace právní normy provedená mechanickým způsobem a především způsobem prostým hodnot a úcty k lidskému jednotlivci, jako se stalo v nyní projednávané věci. Státní moc slouží podle ústavní maximy zakotvené v čl. 2 odst. 3 Ústavy všem občanům. Právo jako nástroj společenské regulace proto musí plnit svůj racionální společenský účel. Excesivní výkon veřejné moci jen proto, aby bylo dosaženo litery zákona, představuje *ad absurdum* robotické pojetí automatizace státní správy. Česká republika je státem založeným na úctě k právům a svobodám člověka, pročež je mechanický výkon státní správy, zasahující do práva zaručeného čl. 11 Listiny, v rozporu s požadavkem stanoveným čl. 1 Ústavy. Takový výkon veřejné moci svými důsledky ve své podstatě popírá požadavek úcty k právům člověka.

35. Podle nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 5/01 ze dne 16. 10. 2001 (N 149/24 SbNU 79; 410/2001 Sb.) vyslovujícího se k povaze a přiměřenosti zásahů státu do práv jednotlivce platí, že „zasahování státu musí respektovat přiměřenou (spravedlivou) rovnováhu mezi požadavkem obecného zájmu společnosti a požadavkem na ochranu základních práv jednotlivce. To znamená, že musí existovat rozumný (opodstatněný) vztah proporcionality mezi použitými prostředky a sledovanými cíli. V opačném případě, tzn. v případě bezúčelnosti či nepřiměřenosti daného omezení, by se příslušná regulace dostala do zjevného rozporu s čl. 4 odst. 4 Listiny, podle něhož při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu. Taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena“.

36. Ostatně i samy obecné soudy v rovině práva podústavního již v minulosti dovodily, že v případě postupů správních orgánů ve správním řízení je přitom třeba proporcionalitu zásahu správního orgánu posuzovat dokonce i v situacích, kdy zákon takový postup nestanoví (srov. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 8. 12. 2016 č. j. 5 As 257/2015-32). Příkladmo, v rozsudku ze dne 30. 11. 2017 č. j. 8 As 127/2016-56 Nejvyšší správní soud ve vztahu k nařizování odstranění staveb vyslovil: „Nebylo by však v souladu s principem proporcionality, aby k odstranění ‚černých staveb‘ došlo vždy, za všech okolností. Takový postup by mohl znamenat nepřiměřený zásah do práv vlastníka stavby či stavebníka (…) Účelem řízení o odstranění stavby je uvedení do souladu právního a skutečného stavu, a to nařízením odstranění nepovolené stavby. Účelem řízení o dodatečném povolení stavby je dodatečné zhojení protiprávního stavu, spočívajícího v absenci zákonem vyžadovaného rozhodnutí, opatření nebo jiného úkonu.“ Jakkoliv tento závěr kasačního soudu stran dosažení proporcionality výslovně odkazoval na možnost dodatečného povolení stavby, v obecné rovině vyjadřuje princip, jenž se plně uplatní i v nyní projednávané věci posuzované Ústavním soudem.

37. Zjevný rozpor s požadavkem přiměřenosti zásahu správního orgánu do práv dotčených osob lze s ohledem na uvedenou změnu právní úpravy spatřit právě v nyní posuzovaném nařízení o odstranění stavby, resp. části oplocení přesahujícího 150 cm stanovených územním rozhodnutím. Podle Ústavního soudu totiž lze plauzibilně tvrdit, že byl protiprávní stav v případě stěžovatelky *de facto* zhojen tím, že je nyní podle stávající hmotněprávní úpravy stavebního zákona již možné oplocení do výše 2 m zřídit bez povolení. Nelze v této souvislosti odhlédnout od skutečnosti, že jakkoliv zjištěná výška plotu přesahuje 150 cm stanovených v platném územním rozhodnutí, z pořízené fotodokumentace a obsahu správních rozhodnutí je zjevné, že se oplocení svou podobou nijak nevymyká oplocení sousedních předzahrádek domů skupiny „A“ stanovené předmětným územním rozhodnutím. Z napadených správních rozhodnutí pak vyplývá i to, že oplocení předzahrádek jiných domů v okolí přesahuje svojí výškou 150 cm. Za této situace je tak požadavek na dodržení výšky 150 cm právě v případě stěžovatelky zjevně neúčelný, nepřiměřený okolnostem případu stavebníka, nijak neodpovídá místním poměrům a konečně neodpovídá ani aktuální, účinné zákonodárcem zvolené metodě právní regulace.

38. Obecné soudy ve svých vyjádřeních na jednu stranu argumentují, že územní rozhodnutí o umístění stavby z roku 1999 je stále platné, a i současná stavba oplocení tak bude nadále podléhat omezením v něm stanoveným, bez ohledu na změnu právní úpravy stavebního zákona. Smyslem a účelem problematického čl. 6 územního rozhodnutí o umístění stavby – tj. „místně soustředěné výstavby rodinných domů“, však bylo zcela zjevně právě zachování jednotného vizuálního rázu celé zástavby. Dovětkem citovaného čl. 6, který stanoví buďto výši oplocení na 150 cm, anebo alternativně možnost pozemek vůbec neoplotit, je ostatně věta: „Řešení v celé řadě domů musí být stejné.“ V průběhu řízení stěžovatelka i vedlejší účastník namítali, že jejich sousedé v lokalitě v průběhu let přistoupili k různým řešením oplocení, v důsledku čehož zástavba rodinných domů není vizuálně jednotná. Na tyto námitky bylo stěžovatelce opatrně odpovídáno tak, že se v nyní projednávané věci posuzuje právě případ stěžovatelky, nikoliv oplocení pozemků ve vlastnictví jiných osob, které budou potenciálními účastníky samostatných, a na případu stěžovatelky nezávislých řízení o odstranění stavby. Je zcela zjevné, že v průběhu času se skutečný způsob života a bydlení obyvatel dané lokality (i v kontextu otálení stavebního úřadu) rozešel s takto stanoveným obsahem územního rozhodnutí takovým způsobem, že se tato jeho část (daná ustanovením čl. 6) stala obsoletní.

39. V kontextu výše konstatovaného „vyprázdnění“ smyslu omezujícího ustanovení územního rozhodnutí a s ohledem na aktuální právní úpravu, která s účinností od 1. 1. 2018 již nevyžaduje ke zřízení oplocení do výšky 2 m ani rozhodnutí o umístění stavby, ani územní souhlas [viz § 79 odst. 2 písm. f) stavebního zákona], ani stavební povolení nebo ohlášení [viz § 103 odst. 1 písm. e) bod 14 stavebního zákona], by odstraněním oplocení zcela zjevně došlo k neproporcionálnímu zásahu do vlastnického práva stěžovatelky. Zásah do ústavně chráněného práva vlastnit majetek je nepřiměřený za situace, kdy veřejná moc postupuje způsobem, aby zdánlivě „učinila spravedlnosti zadost“, avšak současně odhlíží od reálných dopadů svých rozhodnutí. Jakkoliv nelze řízení o odstranění stavby považovat za sankci, jako takové by mělo být alespoň přiměřené závažnosti skutkového stavu. Pokud současně platí, že dotčená část stavby zasahuje do veřejného práva nezávažným způsobem, práva jiných subjektů přitom ponechává nedotčena a nezbavuje jiné subjekty právní ochrany, musejí se správní orgány zabývat rovněž přiměřeností zásahu do vlastnického práva jednotlivce (vlastníka stavby). V projednávaném případě lze konstatovat, že v dosavadním správním, jakož i soudním řízení nevyšlo najevo, že by zachování oplocení ve stávající podobě způsobovalo újmu jiným osobám či právem chráněným zájmům. Není tak namístě nařídit odstranění části oplocení (v řádech jednotek či dvou desítek centimetrů) v případě, kdy by tím došlo ke zcela nepřiměřenému zásahu do stěžovatelčina vlastnického práva.

40. Námitce, že je odstranění stavby sankcí a aplikace hmotného práva by měla být provedena za uplatnění principu zákazu retroaktivity, Ústavní soud s ohledem na již výše uvedené nepřisvědčil. Jakkoliv se jeví Ústavnímu soudu pochopitelné subjektivní vnímání stěžovatelky, která považuje odstranění části stavby za neracionální až „sankční“, existuje rozsáhlá judikatura správních soudů, podle níž je řízení o odstranění stavby sanačním opatřením, nikoliv sankcí (správním trestem). Tyto závěry ostatně obstály i před Ústavním soudem, podle kterého nepředstavuje stanovení povinnosti odstranit „černou“ a „neoprávněnou“ stavbu sankci, ale opatření, jehož cílem je navrácení území v původní stav [nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 482/02 ze dne 8. 4. 2004 (N 52/33 SbNU 39)].

41. Závěry vyslovené v tomto nálezu tedy lze shrnout tak, že rozhodnutí stavebního úřadu o nařízení odstranění části stavby představuje nepřípustný zásah do ústavně zaručeného práva vlastnit majetek za situace, kdy je odstranění části stavby zcela nepřiměřeným zásahem do vlastnického práva majitele a současně platí, že ponechání stavby v jejím stávajícím stavu nezasahuje do veřejného práva závažným způsobem ani nezasahuje do práva jiných subjektů a nezbavuje jiné subjekty právní ochrany. Nepřiměřenost zásahu do vlastnického práva nastává zejména tehdy, kdy změnou hmotněprávní úpravy stavba jako celek spadá do tzv. volného

režimu (nepodléhá žádnému veřejnoprávnímu povolení), kdy skutkové okolnosti případu svědčí o zcela marginálním překročení předpisů ze strany vlastníka, kdy v průběhu správního řízení vyjde dostatečně najevo, že práva jiných subjektů nejsou stavbou ve stávající podobě dotčena, příp. kdy různým postupem stavebního úřadu ve vztahu ke stavebníkům v obdobném postavení se stávající územní rozhodnutí stalo obsoletním.

42. Nad rámec závěrů výše vyslovených Ústavní soud podotýká, že racionalita přijatého řešení správními orgány byla v nyní projednávané věci Ústavním soudem posuzována optikou „míry" nezákonnosti stavby, resp. její části. Závěry vyslovené v této věci je tak zapotřebí individualizovat skutkovým okolnostem konkrétního případu, přičemž kvaziprecedenční závaznost judikatorního závěru vyjádřeného v tomto nálezu tak nelze považovat za „zbraň" proti stavebním úřadům. Podmínky aplikace ustanovení § 129 odst. 1 písm. b) stavebního zákona tak nejsou dotčeny. Nuance bezmála dvou desítek centimetrů oplocení zahrady rodinného domu totiž nelze srovnávat s rozsáhlými tzv. černými stavbami developerů, na jejichž odstranění (na rozdíl od nyní projednávané věci) nepochybně existuje naléhavý veřejný zájem.

V. Závěr

43. Rozhodnutím Nejvyššího správního soudu č. j. 4 As 409/2018-64 ze dne 28. března 2019 a rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 50 A 55/2018-45 ze dne 28. listopadu 2018 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Řešení, které správní orgány přijaly, nebylo přiměřené ani racionální z hlediska práv stěžovatelky. Výroky správních soudů, které nezákonnost správních rozhodnutí neshledaly, tak odporují čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Ústavní soud proto stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu a napadená rozhodnutí správních soudů zrušil.

44. Stejně tak Ústavní soud přistoupil ke zrušení rozhodnutí Krajského úřadu Jihočeského kraje ze dne 4. dubna 2018 č. j. KUJCK 45811/2018 a rozhodnutí Městského úřadu Jindřichův Hradec ze dne 29. listopadu 2017 pod č. j. VÚP/61595/17/Ze, sp. zn. VÚP/1293/2014/ZE. V dalším řízení městský úřad, vázán právním názorem vysloveným v tomto nálezu, řízení zastaví.

Č. 93
Nesprávné poučení odvolacího soudu o (ne)přípustnosti dovolání (sp. zn. II. ÚS 3659/19 ze dne 12. května 2020)

Pokud je stěžovatel veden chybným poučením odvolacího soudu a nepodá dovolání, znamenalo by odmítnutí stěžovatelovy ústavní stížnosti pro nepřípustnost porušení jeho práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Namístě je proto zrušení rozhodnutí odvolacího soudu tak, aby se stěžovateli otevřela možnost podat dovolání k Nejvyššímu soudu.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové a soudců Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a Ludvíka Davida ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Jana Dobrzenského, zastoupeného Mgr. Zdeňkem Kučerou, advokátem, se sídlem Bělohorská 85, Praha 6, směřující proti usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 31. 7. 2019 č. j. 21 Co 129/2019-89 a usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 31. 1. 2019 č. j. 33 EXE 28/2019-52, za účasti Krajského soudu v Hradci Králové a Okresního soudu v Havlíčkově Brodě jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 31. 7. 2019 č. j. 21 Co 129/2019-89 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

III. Ve vztahu k usnesení Okresního soudu v Havlíčkově Brodě ze dne 31. 1. 2019 č. j. 33 EXE 28/2019-52 se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Včas podanou ústavní stížností (§ 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a splňující i ostatní zákonem stanovené podmínky řízení [§ 75 odst. 1 *a contrario*; § 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu] brojí stěžovatel proti v záhlaví citovaným usnesením Krajského soudu v Hradci Králové (dále též jen „krajský soud“) a Okresního soudu v Havlíčkově Brodě (dále též jen „okresní soud“), neboť má za to, že jimi byla porušena jeho základní práva zaručená čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti, připojených listin a vyžádaného spisu, napadeným usnesením Okresního soudu v Havlíčkově Brodě bylo k návrhu oprávněných rozhodnuto, že rozsudek Zemského soudu pro Kanton Uri ze dne 25. 8. 2016 č. j. LGZ 12 2 a rozsudek

Vrchního soudu pro Kanton Uri ze dne 26. 6. 2017 č. j. OG Z 17 2 se prohlašují za vykonatelné na území České republiky. Oprávnění svůj návrh odůvodnili odkazem na Úmluvu o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (dále jen „Luganská úmluva“) a současně připojili obligatorní přílohy, tj. ověřené překlady předmětných cizozemských rozhodnutí i osvědčení dle čl. 53 a 54 Luganské úmluvy.

3. Okresní soud tomuto návrhu ústavní stížností napadeným rozhodnutím v odkazu na čl. 38 odst. 1, čl. 39, 41, 53 a 54 Luganské úmluvy vyhověl, jelikož byl podán u příslušného orgánu a oprávnění splnili všechny podmínky nezbytné pro prohlášení vykonatelnosti předmětných rozhodnutí.

4. Usnesení okresního soudu napadl stěžovatel – v řízení před obecnými soudy vystupující jako povinný – odvoláním. Namítl, že „okresní soud prohlásil za vykonatelné rozsudky, jejichž obsah [stěžovatel] nezná a které mu ani nebyly doručeny. Taková rozhodnutí proto nemohou být v právní moci a nemohou být vykonatelná“.

5. Krajský soud v Hradci Králové ústavní stížností napadeným usnesením rozhodnutí okresního soudu potvrdil jako věcně správné podle ustanovení § 219 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“). Zopakoval, že oprávnění splnili všechny podmínky pro to, aby obě rozhodnutí byla podle shora citovaných ustanovení Luganské úmluvy prohlášena za vykonatelná v České republice. Zdůraznil, že „soud při procesu, který předchází vydání rozhodnutí o prohlášení cizozemského [soudního rozhodnutí] za vykonatelné na území ČR podle Úmluvy [sc. Luganské], další skutečnosti nezkoumá a nezabývá se tedy ani procesem doručení těchto rozhodnutí. Řízení je zcela formální a rozhodnutí se prohlásí za vykonatelné, jakmile jsou splněny formální náležitosti uvedené v čl. 53 (viz článek 41 Úmluvy [Luganské – pozn. red.])“. Krajský soud stěžovatele poučil, že proti tomuto usnesení není odvolání ani dovolání přípustné.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel se s těmito závěry neztotožnil a napadá je ústavní stížností, přičemž předkládá obdobnou argumentaci, kterou použil již v předchozím řízení. Opětovně tudíž uvádí, že mu nebylo řádně doručeno předvolání k (švýcarskému) soudu ani žaloba. Namítá, že „švýcarské soudy měly v souladu s mezinárodním právem a českými předpisy doručovat cestou mezinárodní právní pomoci, tedy dožádáním, skrze příslušný český soud, a to dokumenty přeloženými do českého jazyka“. Má za to, že „české soudy porušily čl. 34 odst. 2 Luganské úmluvy, že rozhodnutí se neuzná, je-li takové uznání zjevně v rozporu s veřejným pořádkem státu, v němž se o uznání žádá; a jestliže žalovanému, v jehož nepřítomnosti bylo rozhodnutí vydáno, nebyl doručen návrh na zahájení řízení“. Stěžovatel shrnuje, že v řízení před švýcarskými soudy nemohl účinně hájit svá práva, jakož i podávat opravné prostředky, neboť mu nebylo vůbec doručeno (prvostupňové) rozhodnutí.

III. Vyjádření účastníků řízení

7. Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení.

8. Okresní soud i krajský soud toliko stručně odkázaly na obsah napadených rozhodnutí, neboť (slovy okresního soudu) „stěžovatel ve své ústavní stížnosti v podstatě pouze opakuje důvody, které již uváděl ve svém odvolání, se kterými se odvolací soud ve svém rozhodnutí již vypořádal“.

9. Vedlejší účastníci řízení se k ústavní stížnosti, přes výzvu zaslanou jim zdejším soudem, nevyjádřili, a proto měl Ústavní soud v dalším řízení za to, že se postavení vedlejších účastníků konkludentně vzdali, o čemž byli výslovně poučeni.

10. Vyjádření účastníků řízení Ústavní soud nezasílal stěžovateli k replice, neboť nepřesahují rámec ústavní stížností napadených rozhodnutí.

IV. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

11. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření účastníků řízení dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. Ústavní soud stručně uvádí, že jedním ze základních pojmových znaků ústavní stížnosti jakožto prostředku ochrany ústavně zaručených základních práv je její subsidiarita. Ústavní stížnost lze zpravidla podat pouze tehdy, vyčerpal-li navrhovatel ještě před jejím podáním všechny prostředky, které mu zákon k ochraně práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). To se ovšem v projednávané věci striktně vzato nestalo.

13. Podle čl. 44 Luganské úmluvy totiž rozhodnutí vydané o opravném prostředku (tj. odvolání) může být napadeno (pouze) opravným prostředkem uvedeným v příloze IV, kterážto příloha stanoví, že opravným prostředkem podle citovaného článku je v České republice mj. dovolání. Z toho plyne, že v této konkrétní věci, v níž se oprávnění vůči stěžovateli jako povinnému domáhali prohlášení vykonatelnosti shora citovaných cizozemských rozhodnutí, bylo *ex lege* přípustné dovolání, které však stěžovatel nepodal.

14. Ústavní soud však nemůže přehlédnout, že stěžovatel jednal zcela v souladu s poučením, které mu poskytl v závěru napadeného usnesení krajský soud. Stěžovatel sice byl zastoupen advokátem, který měl vědět, že v dané věci mohl být nedostatek poučení zhojen dovoláním podaným v prodloužené lhůtě tří měsíců (srov. ustanovení § 240 odst. 3 o. s. ř.), z pohledu ústavního přezkumu je však nutné akcentovat judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, podle níž nelze klást k tíži stěžovatele pochybení soudu při poučení o opravném prostředku, jestliže z něj stěžovatel vyšel (srov. např. rozsudek *Gajtani proti Švýcarsku* ze dne 9. 9. 2014 č. 43730/07, body 61–77, včetně konkurenčního stanoviska soudců Lemmense, Kurise a Spana; z literatury srov. Kmec, J., Kosař, D., Kratochvíl, J., Bobek, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 663–664). Odmítnutí stěžovatelovy ústavní stížnosti pro nepřípustnost by tak znamenalo porušení jeho práva na přístup k soudu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

15. Vzhledem k tomu, že se stěžovatel řídil nesprávným poučením odvolacího soudu o nepřípustnosti dovolání, musí zde být nejprve zjednána náprava v podobě otevření možnosti dovolání k Nejvyššímu soudu [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1820/18 ze dne 26. 9. 2018 ve znění opravného usnesení ze dne 23. 10. 2018 (N 161/90 SbNU 607) nebo nález sp. zn. II. ÚS 3976/17 ze dne 24. 4. 2018 (N 81/89 SbNU 231) a zde citovanou judikaturu v bodě 18; veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná na http://nalus.usoud.cz]. Povinnost poskytnout řádné poučení účastníkům řízení o procesních právech a povinnostech vyplývá jak z ustanovení § 5 o. s. ř., tak z čl. 36 odst. 1 Listiny a je naplněním jednoho ze základních předpokladů práva na spravedlivý proces, totiž práva na přístup k soudu (k vyšší přezkumné instanci) podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Nesprávným poučením odvolací soud odňal stěžovateli přístup k Nejvyššímu soudu, a porušil tak jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a právo na spravedlivý proces zaručené čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

16. Ústavní soud přistoupil ke zrušení usnesení odvolacího soudu přesto, že nesprávnost poučení v tomto rozhodnutí nebyla stěžovatelem namítána, neboť při rozhodování o ústavní stížnosti není omezen pouze na posouzení v ní obsažené ústavněprávní argumentace a může jí vyhovět i z jiných důvodů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 232/96 ze dne 19. 12. 1996 (N 142/6 SbNU 545)].

17. Z důvodu porušení čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy Ústavní soud ústavní stížnosti stěžovatele v části, v níž napadá usnesení krajského soudu, vyhověl podle ustanovení § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a toto rozhodnutí podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Pro opakované řízení před odvolacím soudem to procesně znamená především opravu poučení o přípustnosti dovolání.

18. Porušení základních práv stěžovatele tedy shledal Ústavní soud pouze v rozhodnutí odvolacího soudu. Za situace, kdy se odvolací soud bude případem opětovně zabývat, Ústavní

soud ústavní stížnost ve vztahu k usnesení okresního soudu odmítl podle ustanovení § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu pro nepřípustnost, danou zde z povahy věci.

19. Ústavní soud připomíná, vázán principem subsidiarity ústavní stížnosti, že se zatím nemůže zabývat předestřenými námitkami stěžovatele věcně. Z tohoto důvodu nemůže meritorně posuzovat námitku stěžovatele, že v řízení před švýcarskými soudy nemohl účinně hájit svá práva, jakož i podávat opravné prostředky, neboť mu nebylo vůbec doručeno (prvostupňové) rozhodnutí.

20. Ústavní soud přesto považuje za vhodné, byť pouze ve formě *obiter dicta*, předeslat, že při rozhodování o prohlášení vykonatelnosti má řízení v prvním stupni zcela formální charakter. Okresní soud tedy správně dovodil, že pokud oprávnění předložili Luganskou úmluvou předvídané obligatorní přílohy, muselo být vydáno vyhovující rozhodnutí. Jak se ovšem podává z čl. 45 Luganské úmluvy, přezkumné řízení již nemá ryze formální charakter, neboť v jeho rámci dochází k omezenému věcnému přezkumu (odvolací soud zamítne nebo zruší prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí na základě důvodů uvedených v čl. 34 a 35 Luganské úmluvy). Tento závěr vyplývá rovněž z důvodové zprávy připojené k Luganské úmluvě (srov. Úřední věstník Evropské unie 2009/C 319/01, bod 155). Z čl. 34 odst. 2 Luganské úmluvy přitom vyplývá, že důvodem pro neuznání (resp. v nyní posuzovaném případě důvodem pro zrušení prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí) je okolnost, že „žalovanému, v jehož nepřítomnosti bylo rozhodnutí vydáno, nebyl doručen návrh na zahájení řízení nebo jiná rovnocenná písemnost v dostatečném předstihu a takovým způsobem, který mu umožňuje přípravu na jednání před soudem, ledaže žalovaný nevyužil žádný opravný prostředek proti rozhodnutí, i když k tomu měl možnost“. Jestliže tedy stěžovatel tvrdí, že mu „nebylo řádně doručeno předvolání k [švýcarskému] soudu ani žaloba“, je povinností krajského soudu tuto námitku posoudit a případně z ní vyvodit následky předvídané Luganskou úmluvou.

Č. 94
Právo na zákonného soudce v případě změny složení senátu v trestním řízení
(sp. zn. I. ÚS 3693/19 ze dne 12. května 2020)

Samotné nařízení veřejného zasedání o odvolání a jeho odročení čistě za účelem předložení věci nadřízenému soudu k rozhodnutí o návrhu obhajoby na delegaci nepředstavuje úkon směřující k vyřízení věci ve smyslu § 42 odst. 4 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění účinném do 31. 10. 2019, tudíž následné meritorní rozhodování o odvolání ve změněném složení senátu nepředstavuje porušení zákazu odnětí zákonnému soudci. Tento závěr je založen na specifických okolnostech případu, kdy před změnou složení senátu neprobíhalo ani nemělo probíhat dokazování či jiné úkony související s vlastním posouzením případu, tj. projednáním podaného odvolání. Úkony související výhradně s určením příslušnosti soudu mají z povahy věci charakter pouze určité přípravy takového meritorního posuzování věci.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), soudců Tomáše Lichovníka a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti L. B., t. č. ve výkonu trestu odnětí svobody ve Věznici Rýnovice, zastoupeného Mgr. Janem Matznerem, advokátem, se sídlem Liberec, 8. března 21/13, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 14. 8. 2019 č. j. 6 Tdo 821/2019-628 a rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 30. 1. 2019 č. j. 12 To 352/2018-532, spojené s návrhem na odložení vykonatelnosti napadeného rozsudku Krajského soudu v Praze, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Praze jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství a Krajského státního zastupitelství v Praze jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost a návrh s ní spojený se zamítají.

Odůvodnění

I.

1. Rozsudkem Okresního soudu v Mladé Boleslavi ze dne 10. 9. 2018 sp. zn. 1 T 77/2018 byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání zločinu znásilnění podle § 185 odst. 1 a odst. 2 písm. a) trestního zákoníku, přečinu vydírání podle § 175 odst. 1 trestního zákoníku a přečinu maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání podle § 337 odst. 1 písm. g) trestního zákoníku, za což byl odsouzen k úhrnnému trestu odnětí svobody v trvání pěti let, pro jehož výkon byl zařazen do věznice se zvýšenou ostrahou. V ústavní stížnosti stěžovatel navrhuje zrušení označeného rozsudku Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“), jímž byl uvedený rozsudek Okresního soudu v Mladé Boleslavi zrušen pouze ve výroku o způsobu výkonu trestu odnětí svobody a nově bylo rozhodnuto tak, že se stěžovatel pro výkon uloženého trestu odnětí

svobody zařazuje do věznice s ostrahou. Navrhuje rovněž zrušení usnesení Nejvyššího soudu, kterým bylo odmítnuto jeho dovolání.

2. Stěžovatel také podle § 79 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, navrhuje, aby Ústavní soud odložil vykonatelnost napadeného rozsudku Krajského soudu v Praze.

3. Podle stěžovatele došlo vydáním napadených rozhodnutí k zásahu do jeho práv podle čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2, čl. 38 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. b) a c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II.

4. Stěžovatel namítá, že v průběhu odvolacího řízení před Krajským soudem v Praze došlo k nepřijatelné změně ve složení senátu, což vedlo k porušení jeho práva na zákonného soudce. Upozorňuje, že s touto jeho námitkou, kterou zahrnul do svého dovolání, se ztotožnilo i Nejvyšší státní zastupitelství. Situace měla být konkrétně taková, že po podání odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně byla věc přidělena senátu č. 12 krajského soudu, který měl rozhodnout ve složení předsedkyně JUDr. Eva Milcová a soudkyně JUDr. Kateřina Hykešová a Mgr. Anna Ryšánková. Následně bylo nařízeno veřejné zasedání na den 19. 12. 2018, na němž bylo rozhodnuto o předložení návrhu stěžovatele na delegaci Vrchnímu soudu v Praze a o odročení veřejného zasedání na 30. 1. 2019. Uvedeného dne se skutečně konalo odročené veřejné zasedání, na němž byl vyhlášen napadený rozsudek, nicméně odvolací soud již jednal ve změněném složení, kdy jeho členkou byla namísto Mgr. Anny Ryšánkové JUDr. Eva Miláčková.

5. K této změně došlo v důsledku nového rozvrhu práce pro rok 2019, ovšem stěžovatel ji považuje za nepřijatelnou, neboť senát v původním složení již činil úkony ve věci. V této souvislosti upozorňuje na ustanovení § 42 odst. 4 zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění účinném do 31. 10. 2019, (dále jen „zákon o soudech a soudcích“). Nařízení veřejného zasedání na den 19. 12. 2018, postoupení věci nadřízenému soudu k rozhodnutí o jeho návrhu na delegaci a odročení veřejného zasedání považuje za úkony směřující k rozhodnutí věci, které učinil senát v původním složení. Nařízení veřejného zasedání považuje za úkon směřující k rozhodnutí věci mj. s odkazem na § 181 odst. 3, § 219 odst. 1 a § 238 trestního řádu.

6. Stěžovatel brojí proti způsobu, jakým jeho argumentaci odmítl Nejvyšší soud. Má za to, že Nejvyšší soud se nesprávně zaměřil výlučně na skutkový stav rozhodnutí, na který ve svém dovolání odkazoval (usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 6 Tdo 969/2017 a usnesení Vrchního soudu v Praze sp. zn. 3 To 36/2016), a nezabýval se právními závěry, jež z těchto rozhodnutí vyplývaly. Jestliže dovolací soud odkazoval na nález sp. zn. III. ÚS 711/01 ze dne 6. 6. 2002 (N 66/26 SbNU 193), stěžovatel k tomu podotýká, že svou námitku týkající se nesprávného složení senátu odvolacího soudu uplatňoval hned v nejbližším opravném prostředku, kterým bylo dovolání.

7. Stěžovatel dále namítá, že krajský soud porušil jeho právo na dostatek času k přípravě obhajoby, neboť nevyhověl jeho návrhu na odročení veřejného zasedání nařízeného na 19. 12. 2018, který stěžovatel učinil v návaznosti na zvolení nového obhájce. Jelikož plná moc byla obhájci udělena dva dny před tímto veřejným zasedáním, obhájce neměl zákonem přiznaných pět dní na přípravu obhajoby. Uvádí, že obhájce vzal uvedený termín veřejného zasedání pouze na vědomí, avšak nedal souhlas se zkrácením lhůty na přípravu obhajoby.

III.

8. Krajský soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění napadeného usnesení Nejvyššího soudu, s nímž se ztotožnil. Dodal, že veřejné zasedání, jež bylo nařízeno na 19. 12.

2018, nebylo zahájeno a senát v původním složení se na rozhodování jako takovém fakticky nepodílel, neboť věc byla na návrh stěžovatele podle § 25 trestního řádu předložena Vrchnímu soudu v Praze. Odvolací soud tak ve věci jednal až v novém složení při odročeném veřejném zasedání dne 30. 1. 2019, tudíž nebylo porušeno právo stěžovatele na zákonného soudce. Ve vztahu k tvrzenému zásahu do práva na dostatek času k přípravě obhajoby krajský soud uvedl, že původní obhájce stěžovatele byl o konání veřejného zasedání dne 19. 12. 2018 řádně a včas vyrozuměn. Nový obhájce vstoupil do obhajoby stěžovatele s vědomím toho, že uvedeného dne má být veřejné zasedání konáno. Především pak došlo k přeložení termínu veřejného zasedání, aniž by bylo zahájeno. Z toho podle krajského soudu jednoznačně vyplývá, že právo na dostatek času k přípravě obhajoby nemohlo být porušeno.

9. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že k řešení otázky zákonného soudce nepřistupoval formalisticky, byť by postup navržený stěžovatelem v dovolání a státní zástupkyní Nejvyššího státního zastupitelství byl nejméně náročný. Nad rámec skutečností obsažených v odůvodnění napadeného usnesení Nejvyšší soud rozporuje tvrzení stěžovatele ohledně způsobu vypořádání se s judikaturou, na niž stěžovatel odkazoval v podaném dovolání. Připomněl, že se v řízení o podaném dovolání zaměřoval na řešení otázky, zda každý úkon učiněný soudem je úkonem zakládajícím jednou pro vždy stanovené složení senátu, anebo zda musí jít o úkon směřující k meritornímu vyřízení věci, přičemž se přiklonil ke druhému z těchto způsobů řešení. Ve vztahu k tvrzenému porušení práva na přípravu obhajoby Nejvyšší soud připomněl nález zveřejněný pod č. 293/1996 Sb. [nález sp. zn. III. ÚS 83/96 ze dne 25. 9. 1996 (N 87/6 SbNU 123; 293/1996 Sb.)].

10. Stěžovatel v replice k vyjádření Krajského soudu v Praze uvedl, že argument o nezahájení jednání odvolacího soudu dne 19. 12. 2018 nepovažuje za rozhodující. Soud podle něj v předmětné věci došel k závěru, že není namístě postup podle § 253, 255 či 257 trestního řádu ani podle § 258 odst. 1 trestního řádu, a že je tedy nezbytné nařídit veřejné zasedání o odvolání. K vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatel odkázal na svou argumentaci obsaženou v ústavní stížnosti. Odmítá úvahu Nejvyššího soudu, že předložením návrhu na delegaci Vrchnímu soudu v Praze byla věc vyřízena, neboť takový závěr by připouštěl *de facto* spekulativní podávání nedůvodných formálních námitek s cílem dosáhnout změny složení senátu. Kategoricky se vymezil proti zavrhnutí postupu navrhovaného Nejvyšším státním zastupitelstvím coby formálního a nejméně náročného, neboť řešení určité právní otázky nemůže být odůvodňováno náročností či nenáročností procesního postupu.

IV.

11. Ústavní soud zjistil, že ústavní stížnost je přípustná, byla podána včas oprávněnou osobou a splňuje ostatní náležitosti vyžadované ustanoveními § 30 odst. 1 a § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

12. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníka řízení. Nekonání ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

13. Poté, co se Ústavní soud seznámil s obsahem vyžádaného trestního spisu a přezkoumal, zda tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost není důvodná.

V.

14. Ústavní soud nejprve připomíná, že jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není další instancí v systému trestního soudnictví a posuzování konkrétních okolností každého jednotlivého případu se zřetelem na učiněná skutková zjištění náleží trestním soudům,

což je výrazem jejich nezávislého soudního rozhodování (čl. 82 Ústavy). Postupují-li soudy v souladu s obsahem hlavy páté Listiny, nemůže na sebe Ústavní soud atrahovat právo přezkumného dohledu nad jejich činností (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud je však oprávněn ale i povinen posoudit, zda bylo řízení jako celek spravedlivé a zda v něm nebyly porušeny ústavně zaručené svobody nebo základní práva stěžovatele.

15. V posuzované věci vyvstala jako klíčová otázka, zda v průběhu odvolacího řízení nedošlo v důsledku změny obsazení senátu krajského soudu k zásahu do ústavně zaručeného práva na zákonného soudce ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny. Právo na zákonného soudce se uplatní přiměřeně pro všechna řízení, v nichž je rozhodováno o právech a právem chráněných zájmech fyzických a právnických osob. Řízení před takovým orgánem veřejné moci podléhá čl. 38 odst. 1 Listiny a musí v něm být přiměřeně respektován zákaz přidělení soudce na základě libovůle či s přihlédnutím k tomu, čí věc je projednávána (srov. Wagnerová, E., Šimíček, V., Langášek, T., Pospíšil, I. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 791). Zásada zákonného soudce představuje jednu ze základních záruk nezávislého a nestranného soudního rozhodování v právním státě a podmínku řádného výkonu té části veřejné moci, která byla soudům ústavně svěřena. Ústavní imperativ, že nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci, na jedné straně dotváří a upevňuje soudcovskou nezávislost, na straně druhé pak představuje pro každého účastníka řízení stejně cennou záruku, že k rozhodnutí jeho věci jsou povolávány soudy a soudci podle předem daných zásad (procesních pravidel) tak, aby byla zachována zásada pevného přidělování soudní agendy a aby byl vyloučen – pro různé důvody a rozličné účely – výběr soudů a soudců *ad hoc* [k tomu srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2053/12 ze dne 1. 11. 2012 (N 183/67 SbNU 219) a v něm citovanou judikaturu].

16. Z vyžádaného trestního spisu, jakož i z obsahu napadených rozhodnutí a vyjádření účastníků vyplynulo, že stěžejní skutková tvrzení stěžovatele jsou pravdivá. Krajský soud jako soud odvolací nařídil na 19. 12. 2018 veřejné zasedání, v jehož průběhu došlo výhradně k předložení věci Vrchnímu soudu v Praze k rozhodnutí o návrhu stěžovatele na delegaci jeho věci, přičemž veřejné zasedání bylo odročeno na 30. 1. 2019. Zatímco veřejného zasedání dne 19. 12. 2018 se jako členka senátu odvolacího soudu účastnila mj. Mgr. Anna Ryšánková, odročeného veřejného zasedání se tato soudkyně již neúčastnila a místo ní se na rozhodování o odvolání jako členka senátu podílela JUDr. Eva Miláčková.

17. Ustanovení § 42 odst. 4 zákona o soudech a soudcích (ve znění k 31. 10. 2019 – v aktuálním znění jde o ustanovení § 42 odst. 2, které je obsahově zcela totožné) uvádí: „Rozvrhem práce pro příští kalendářní rok nebo změnou rozvrhu práce nesmí být dotčeno rozdělení věcí a, pokud je to možné, ani zařazení soudců a přísedících do jednotlivých soudních oddělení, provedené před jejich účinností. To neplatí, nebyl-li ve věci učiněn žádný úkon nebo došlo-li ke zřízení nového soudního oddělení nebo jeho zrušení.“ Nejvyšší soud v napadeném usnesení dospěl k závěru, že v posuzované věci byl splněn předpoklad uvedený ve druhé větě uvedeného ustanovení, totiž že ve věci nebyl učiněn žádný úkon. Stěžovatel proti tomu namítá, že nařízení veřejného zasedání na 19. 12. 2018, předložení věci nadřízenému soudu k rozhodnutí o návrhu stěžovatele na delegaci a rovněž odročení veřejného zasedání na 30. 1. 2019 je třeba považovat za úkony směřující k vyřízení věci, tudíž v daném případě musela být respektována první věta citovaného ustanovení.

18. Ústavní soud se proto soustředil právě na otázku, zda uvedená interpretace § 42 odst. 4 zákona o soudech a soudcích, ke které dospěl Nejvyšší soud, koliduje s ústavně zaručeným právem na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny. Ústavní soud v tomto ohledu nemohl přikládat přílišný význam tomu, že ustanovení § 181 odst. 3 a § 219 odst. 1 trestního řádu rovněž hovoří o „úkonu směřujícím k rozhodnutí věci“, resp. o „úkonu směřujícím ke skončení věci“, neboť v kontextu těchto ustanovení jde o plynulý průběh trestního řízení ve fázi řízení před soudem, zatímco účel § 42 zákona o soudech a soudcích

spočívá ve stanovení pravidel pro transparentní přidělování věcí jednotlivým soudcům, resp. soudním senátům, které neponechá prostor pro libovůli a nepřípustné ovlivňování.

19. Z protokolu o veřejném zasedání ze dne 19. 12. 2018 jednoznačně vyplynulo, že v jeho průběhu skutečně došlo výhradně k odročení veřejného zasedání za účelem předložení věci Vrchnímu soudu v Praze k posouzení návrhu obhajoby na delegaci věci. Věc samotná, resp. vlastní odvolání stěžovatele, tedy nebyla fakticky vůbec projednávána. Krajský soud pouze učinil nezbytný krok ke zjištění, který soud bude příslušný odvolání stěžovatele projednat.

20. Ústavní soud již opakovaně vyjádřil svůj názor, že ústavní imperativ, podle něhož „nikdo nesmí být odňat svému zákonnému soudci“ (čl. 38 odst. 1 Listiny), je ochranou především proti libovolnému či účelovému obsazení jednajícího soudu *ad hoc* a nelze jej zaměňovat za procesní prostředek, jímž by mělo být *ex post* zvráceno již vydané rozhodnutí [viz nálezy sp. zn. III. ÚS 230/96 ze dne 29. 5. 1997 (N 65/8 SbNU 141) či sp. zn. III. ÚS 711/01, usnesení sp. zn. IV. ÚS 493/19 ze dne 23. 4. 2019 aj.]. Součástí základního práva na zákonného soudce je přitom i zásada přidělování soudní agendy a určení složení senátu na základě pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů. Mezi požadavky, které vyplývají pro rozvrh práce, náleží předvídatelnost a transparentnost obsazení soudu pro účastníky řízení [viz nálezy sp. zn. III. ÚS 232/95 ze dne 22. 2. 1996 (N 15/5 SbNU 101), sp. zn. III. ÚS 293/98 ze dne 21. 1. 1999 (N 11/13 SbNU 71) či sp. zn. I. ÚS 93/99 ze dne 27. 9. 2005 (N 183/38 SbNU 463)]. Dosavadní judikaturu vztahující se k dané problematice Ústavní soud shrnul v nálezu sp. zn. I. ÚS 2769/15 ze dne 15. 6. 2016 (N 115/81 SbNU 795), v němž konstatoval, že při přidělování soudní agendy musí být splněny dvě zásadní podmínky – pravidla přidělování soudní agendy musí být stanovena přímo v rozvrhu práce a tato pravidla musí být transparentní, obecná a musí obsahovat záruky proti případnému zneužití.

21. Na základě výše uvedeného Ústavní soud konstatuje, že pokud trestní soudy dospěly k závěru, že samotné nařízení veřejného zasedání o odvolání a jeho odročení čistě za účelem předložení věci nadřízenému soudu k rozhodnutí o návrhu obhajoby na delegaci nepředstavuje úkon směřující k vyřízení věci ve smyslu § 42 odst. 4 zákona o soudech a soudcích (ve znění účinném do 31. 10. 2019), nejde o interpretaci, která by ve svém důsledku představovala porušení zákazu odnětí zákonnému soudci. Takový závěr se opírá o racionální úvahy, zabraňuje přílišnému formalismu a především neotevírá žádný prostor pro libovůli při přidělování věcí jednotlivým soudcům, resp. senátům ani možnost zneužití pravidel obsažených v rozvrhu práce soudů. Je třeba zdůraznit, že uvedený závěr je založen na specifických okolnostech posuzovaného případu, kdy před změnou složení senátu neprobíhalo ani nemělo probíhat dokazování či jiné úkony související s vlastním posouzením případu, tj. projednáním podaného odvolání. Úkony související výhradně s určením příslušnosti soudu mají z povahy věci charakter pouze určité přípravy takového meritorního posuzování věci.

22. Ústavní soud dále dodává, že způsob, jakým se Nejvyšší soud vypořádal s judikaturou, na niž ve svém dovolání odkazoval stěžovatel, považuje za zcela opodstatněný. Nejvyšší soud totiž poukázal na některé podstatné rozdíly ve skutkovém stavu, z nějž vycházela stěžovatelem citované rozhodnutí, a skutkového stavu existujícího v projednávané věci. Kvůli těmto podstatným rozdílům pak podle Nejvyššího soudu nebylo možné právní závěry v nich obsažené aplikovat na trestní věc stěžovatele (v podrobnostech srov. č. l. 5–6 usnesení). Šlo tedy o zcela standardní způsob reakce na argumentaci v podobě odkazu na judikaturu, přičemž Ústavní soud v tomto směru musí závěrům Nejvyššího soudu přisvědčit.

23. Ústavní soud nepovažuje za opodstatněnou ani námitku stěžovatele, že byl zkrácen na svém právu na dostatek času k přípravě obhajoby, a to v souvislosti s veřejným zasedáním konaným před krajským soudem dne 19. 12. 2018. Předně je třeba připomenout judikaturu Ústavního soudu, z níž vyplývá, že z odpovědnosti obhajovaného za (včasnou) volbu obhájce nikterak nevyplývá povinnost obecného soudu přizpůsobovat režim řízení a jeho průběh

představám a požadavkům obhájce (obžalovaného), byť by obhajobu převzal obhájce v sebekratší době; běh času potřebného k přípravě obhajoby (včetně využití práva na volbu obhájce) je totiž třeba zaměřit od soudu k obhájci, a nikoli naopak, takže je věcí (profesní odpovědností) obhájce, převezme-li zastoupení „na poslední chvíli“, jak se se svými zákonnými a etickými povinnostmi vypořádá; změnou v osobě zvoleného obhájce není proto obecný soud v průběhu řízení co do jeho režimu nikterak vázán (srov. nález sp. zn. III. ÚS 83/96 a usnesení sp. zn. I. ÚS 452/07 ze dne 1. 6. 2007).

24. Z uvedeného vyplývá, že pokud si stěžovatel zvolil nového obhájce pouhé dva dny před konáním veřejného zasedání, přičemž on i jeho původní obhájce byli o konání veřejného zasedání vyrozuměni včas (v tomto směru stěžovatel netvrdí opak), nemohlo dojít k porušení zákonného pravidla uvedeného v § 233 odst. 2 trestního řádu zakotvujícího poskytnutí alespoň pětidenní lhůty pro přípravu k veřejnému zasedání. Lze dodat, že opačný závěr by otevíral možnosti pro naprosto nepřijatelné obstrukční jednání ze strany obžalovaných, kteří by opakovaným volením nových obhájců bezprostředně před konáním veřejného zasedání či hlavního líčení mohli dosahovat neustálých odkladů, a tím i průtahů celého trestního řízení.

25. Spíše pro úplnost je vhodné dodat, že krátký čas na přípravu nově zvoleného obhájce se navíc týkal právě toho veřejného zasedání před odvolacím soudem, na němž bylo – jak již bylo uvedeno – rozhodnuto pouze o odročení veřejného zasedání a o předložení návrhu stěžovatele na delegaci věci Vrchnímu soudu v Praze. Zkrácená doba přípravy tedy nemohla mít žádný reálný vliv na výkon obhajoby ze strany tohoto nového obhájce.

26. Ústavní soud závěrem konstatuje, že postupem krajského soudu v projednávané věci nedošlo k porušení práva na zákonného soudce ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny ani práva na poskytnutí dostatečného času k přípravě obhajoby ve smyslu čl. 40 odst. 3 Listiny.

27. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku nálezu uvedeno. Návrh na odklad vykonatelnosti jako návrh akcesorický sdílí právní osud ústavní stížnosti, a proto byl také zamítnut.

Č. 95
Náležité odůvodnění soudního rozhodnutí – způsobilost adhezního výroku porušit základní subjektivní práva účastníků řízení (sp. zn. IV. ÚS 3754/19 ze dne 12. května 2020)

Požadavky náležitého odůvodnění soudního rozhodnutí plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod se uplatní nejen vůči rozhodnutím ve věci samé, ale též vůči rozhodnutím nemeritorním, jimiž by mohlo být zasaženo do subjektivních práv účastníků řízení – takovým rozhodnutím je i rozhodnutí trestního soudu o uplatněném nároku poškozeného.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy a soudce Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti J. K., zastoupeného JUDr. Petrem Poledníkem, advokátem, se sídlem v Brně, Příkop 4, proti usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 5 To 245/2017-518 ze dne 11. 9. 2019, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a J. K. jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně č. j. 5 To 245/2017-518 ze dne 11. 9. 2019 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem na ochranu vlastnického práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně č. j. 5 To 245/2017-518 ze dne 11. 9. 2019 se ruší.

Odůvodnění

I. Řízení před obecnými soudy

1. Rozsudkem Okresního soudu ve Vyškově (dále též jen „nalézací soud“) č. j. 2 T 17/2017-392 ze dne 18. 5. 2017 byl stěžovatel v souvislosti s autonehodou pravomocně uznán vinným ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti (společného nezletilého syna) a těžkého ublížení na zdraví z nedbalosti (vedlejší účastnice – manželky), v důsledku čehož bylo obviněnému uloženo zaplatit (mj.) vedlejší účastnici 311 971 Kč jako odčinění její nemajetkové újmy.

2. K odvolání stěžovatele Krajský soud v Brně (dále jen „odvolací soud“) zrušil rozsudek nalézacího soudu ve výroku o náhradě újmy vedlejší účastnici rozsudkem č. j. 5 To 245/2017--414 ze dne 9. 8. 2017 a nově rozhodl tak, že stěžovateli uložil zaplatit vedlejší účastnici 153 670,80 Kč na odčinění nemajetkové újmy a se zbytkem jejího nároku ji odkázal na řízení ve věcech občanskoprávních. Své rozhodnutí odůvodnil tím, že z rozsudku nalézacího soudu se podává, že zesnulý nezletilý syn stěžovatele a vedlejší účastnice nebyl v době autonehody připoután, přestože poškozená seděla vedle něj. Z uvedeného odvolací soud dovodil, že

poškozená nezajistila jejich zesnulého syna před případnými následky autonehody, pročež určil její míru zavinění na smrti jako třicetiprocentní a přiznanou náhradu újmy přiměřeně snížil.

3. Uvedený rozsudek odvolacího soudu byl v rozsahu výroku týkajícího se náhrady škody vůči vedlejší účastnici k její ústavní stížnosti zrušen nálezem Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3616/17 ze dne 27. 11. 2018 (N 191/91 SbNU 379) – všechna rozhodnutí jsou dostupná na https://nalus.usoud.cz. Porušení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod se odvolací soud podle Ústavního soudu dopustil tím, že jeho rozsudek postrádal srozumitelné a přesvědčivé odůvodnění, sloučil-li nelogicky dvě nesouvisející věci – odčinění nemajetkové újmy vedlejší účastnice (v postavení stěžovatelky) za bolesti vytrpěné v souvislosti s těžkou újmou na zdraví, která jí byla způsobena při autonehodě i následnými operacemi a léčbou podle § 2958 občanského zákoníku vzhledem k bolesti, a odčinění nemajetkové újmy v podobě duševních útrap rodiče spojených s úmrtím dítěte ve smyslu § 2959 občanského zákoníku, kterou by bylo možné snížit v případě spoluzavinění vedlejší účastnice na smrti nezletilého syna, o kterou však v projednávaném případě nešlo. Ústavní soud v uvedené věci přisvědčil také námitce stěžovatelky (nyní vedlejší účastnice), že k příčinám úmrtí nezletilého syna a případnému spoluzavinění na něm nebylo před nalézacím soudem vedeno žádné dokazování. Odvolací soud proto postupoval excesivně, neprovedl-li k otázce spoluzavinění rovněž žádné dokazování, avšak učinil právní závěr o existenci spoluzavinění nynější vedlejší účastnice.

4. Po kasačním zásahu Ústavního soudu rozhodoval odvolací soud o odvolání stěžovatele proti výroku o náhradě škody rozsudku nalézacího soudu podruhé. Napadeným usnesením rozhodl, že vedlejší účastnice se podle § 229 odst. 2 trestního řádu se zbytkem svého nároku odkazuje na řízení ve věcech občanskoprávních. V odůvodnění odvolací soud uvedl, že skutečně pochybil, neboť se zabýval spoluzaviněním vedlejší účastnice na smrti dítěte, nikoli jejím vlastním nárokem, což se snažil v následně proběhnuvších veřejných zasedáních napravit. Z provedeného dokazování zjistil, že je sporné, zda sama vedlejší účastnice byla v době nehody připoutána či nikoli, neboť ze znaleckého posudku pojišťovny a z policejního spisu vyplývají protichůdná skutková zjištění. Dospěl proto k závěru, že potřebný rozsah dalšího dokazování přesahuje rámec již skončeného trestního řízení a odkázal vedlejší účastnici se zbytkem jejího nároku na řízení ve věcech občanskoprávních.

II. Argumentace stěžovatele

5. Stěžovatel brojí proti napadenému usnesení z důvodu porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny. Z písemného i ústního odůvodnění usnesení odvolacího soudu, zachyceného v protokolu o konání veřejného zasedání dne 11. 9. 2019, je podle stěžovatele zřejmé, že z důvodu existence sporných skutečností a potřeby dalšího dokazování zamýšlel opětovně zrušit rozsudek nalézacího soudu ve výroku o přiznané náhradě nemajetkové újmy poškozené a následně poškozenou odkázat s jejím nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních. Odvolací soud však namísto toho pouze vedlejší účastnici odkázal na civilní soudnictví, což není podle stěžovatele možné, neboť za dané situace (kdy je v platnosti ponechán rozsudek nalézacího soudu) neexistuje žádný „zbytek nároku poškozené“, o kterém by mohl rozhodovat civilní soud, vyhověl-li nalézací soud uplatněnému nároku vedlejší účastnice v plném rozsahu. Napadené rozhodnutí proto stěžovatel považuje za neúplné – odvolací soud jím měl rozhodnout tak, že „se rozsudek Okresního soudu ve Vyškově č. j. 2 T 17/2017-382 ze dne 18. 5. 2017 zrušuje ve výroku o náhradě škody a poškozená se odkazuje na řízení ve věcech občanskoprávních, a to dle ust. § 265 trestního řádu“. Porušení práva na soudní ochranu i na ochranu vlastnického práva napadeným usnesením stěžovatel dovozuje mimo jiné ze skutečnosti, že vedlejší účastnice již zahájila exekuční řízení k vymožení pohledávky – bolestného přiznaného jí pravomocně rozsudkem nalézacího soudu – ačkoli není zřejmé, zda rozsah jejích zranění nebyl způsoben také jejím spoluzaviněním.

6. S ohledem na posledně uvedené navrhl stěžovatel odklad vykonatelnosti napadeného usnesení, kterému Ústavní soud usnesením sp. zn. IV. ÚS 3754/19 ze dne 10. 12. 2019 vyhověl.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti

7. Účastník řízení k výzvě Ústavního soudu, aby podal k projednávané ústavní stížnosti vyjádření, sdělil, že nemá co dodat; rozhodování o uplatněném nároku po pravomocném skončení trestního stíhání považuje odvolací soud jako soud trestní za absurdní. Vyjádření uvedeného obsahu nepovažoval Ústavní soud za nutné zasílat stěžovateli k replice. Vedlejší účastnice řízení na výzvu Ústavního soudu k vyjádření k ústavní stížnosti nereagovala.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud posoudil obsah ústavní stížnosti, která byla podána včas, osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), a dospěl k závěru, že je přípustná podle § 75 odst. 1 téhož zákona.

V. Posouzení Ústavního soudu

9. Po seznámení se zaslanými podáními a obsahem trestního spisu vedeného u nalézacího soudu pod zn. 2 T 17/2017 dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná; ústní jednání nekonal, neboť od něj nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu) – skutková zjištění i právní argumentace potřebné pro posouzení Ústavního soudu se podávají z přiložených podání a rozhodnutí, příp. jsou Ústavnímu soudu známá z vlastní rozhodovací činnosti.

10. Ústavní soud není vrcholem soustavy obecných soudů a zásadně není oprávněn zasahovat do jejich rozhodovací činnosti, může tak učinit jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva či svobody, neboť je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti. Jak je uvedeno již v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3616/17, kterým byl zrušen původní rozsudek odvolacího soudu ve věci, součástí ústavních záruk spravedlivého procesu vyplývajících zejména z čl. 36 odst. 1 Listiny je i požadavek náležitého odůvodnění soudních rozhodnutí [nález sp. zn. III. ÚS 84/94 ze dne 20. 6. 1995 (N 34/3 SbNU 257), nález sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Smyslem odůvodnění je především seznámení účastníků řízení s úvahami, na nichž soud založil své rozhodnutí. Jeho nezbytný rozsah se odvíjí od předmětu řízení a povahy rozhodnutí, jakož i od návrhů a argumentů uplatněných účastníky řízení, s kterými se soud musí adekvátně vypořádat [např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 360/99 ze dne 25. 10. 1999 (U 68/16 SbNU 363), nález sp. zn. III. ÚS 961/09 ze dne 22. 9. 2009 (N 207/54 SbNU 565)]. Součástí spravedlivého procesu jsou také principy jako předvídatelnost soudního rozhodování, zákaz svévolného rozhodování a ochrana legitimního očekávání účastníků [srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2738/10 ze dne 23. 11. 2010 (N 235/59 SbNU 391), sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457) či sp. zn. III. ÚS 1561/13 ze dne 3. 4. 2014 (N 52/73 SbNU 59)].

11. Uvedené požadavky se uplatní obecně, tedy nejen vůči rozhodnutím ve věci samé, ale též vůči rozhodnutím nemeritorním, jimiž by mohlo být zasaženo do subjektivních práv účastníků řízení [nález sp. zn. III. ÚS 132/20 ze dne 31. 3. 2020 (N 61/99 SbNU 196)]. Ačkoli smyslem trestního řízení je primárně postih pachatele trestné činnosti, i adhezní výrok je, jak je patrno z podání stěžovatele, způsobilý zasáhnout subjektivní práva účastníků řízení; požadavek náležitého odůvodnění proto platí bez pochyby i pro rozhodnutí o uplatněném adhezním nároku.

12. V souzené věci je Ústavní soud nucen opětovně konstatovat vnitřní rozpornost napadeného usnesení a přisvědčit stěžovateli, že výrok usnesení odvolacího soudu je neúplný

a nekoresponduje (zřejmě) se zamýšleným důsledkem – a to odkázání vedlejší účastnice s jejím nárokem na náhradu nemateriální újmy mimo trestní větev soudnictví.

13. Shora uvedeným rozsudkem nalézacího soudu bylo stěžovateli uloženo nahradit vedlejší účastnici na nemajetkové újmě 311 971 Kč. Navazujícím rozsudkem odvolacího soudu byla povinnost stěžovatele snížena na 153 670,80 Kč (kterou stěžovatel vedlejší účastnici uhradil), načež uvedený výrok rozsudku odvolacího soudu zrušil Ústavní soud nálezem sp. zn. IV. ÚS 3616/17. Odvolací soud tak ve znovuotevřeném odvolacím řízení rozhodoval o odvolání stěžovatele proti výroku rozsudku nalézacího soudu, kterým mu byla uložena povinnost zaplatit vedlejší účastnici 311 971 Kč. Výsledkem „druhého" odvolacího řízení je napadené usnesení, kterým odvolací soud odkazuje vedlejší účastnici „se zbytkem jejího nároku" do civilní větve soudnictví; nikterak se však nevypořádává s nyní nezrušeným výrokem rozsudku nalézacího soudu přisuzujícím vedlejší účastnici částku 311 971 Kč, kterým byl vedlejší účastnicí uplatněný adhezní nárok beze zbytku uspokojen. Postupem odvolacího soudu, který vyústil ve vydání napadeného usnesení, tak zůstal v platnosti exekuční titul, jehož správnost jím byla zároveň zpochybněna (viz odůvodnění napadeného usnesení a jeho odkaz na řízení ve věcech občanskoprávních pro odstranění rozporů ve skutkových zjištěních).

14. Dospěl-li odvolací soud k závěru, že posouzení otázky spoluzavinění vedlejší účastnice na jí způsobené újmě na zdraví vyžaduje dokazování v rozsahu přesahujícím rámec trestního řízení (viz i ústní odůvodnění napadeného usnesení zachycené v protokolu o veřejném zasedání ze dne 11. 9. 2019 č. j. 5 To 245/2017-515), pak je v souladu s § 265 trestního řádu správným postupem odkázat vedlejší účastnici na civilní soudnictví. Nelze tak ovšem učinit, aniž by byl zrušen výrok trestního nalézacího soudu, který v odvolacím řízení přezkoumává a neshledává správným, neboť takovým postupem dostává stěžovatele jako povinného do bezvýchodné situace.

15. Z již nařízené exekuce k vymožení pohledávky vedlejší účastnice proti stěžovateli, spočívající v rozdílu mezi stěžovatelem již uhrazenou částkou 153 670,80 Kč na základě původního rozsudku odvolacího soudu a částkou 311 971 Kč, přiznanou vedlejší účastnici nalézacím soudem (viz řízení sp. zn. 210 EX 61/19 vedené soudní exekutorkou Mgr. Marií Mynaříkovou, Exekutorský úřad Blansko), je zřejmé, že zásah do majetkové sféry stěžovatele napadeným rozhodnutím není hypotetický a Ústavní soud jej shledává nepřípustným, neboť za současné situace je na stěžovateli vymáhána pohledávka, jejíž důvodnost dosud v žádném soudním řízení (ať už trestním, či civilním) nebyla postavena najisto. Stěžovatel byl v důsledku napadeného usnesení nepřiměřeně zkrácen na svém subjektivním právu na řádné posouzení důvodnosti nároku vedlejší účastnice vůči němu, zmíněná exekuce je tak vedena na základě nezpůsobilého exekučního titulu.

VI. Závěr

16. Odvolací soud neposkytl stěžovateli v rozporu s čl. 36 odst. 1 Listiny náležitou soudní ochranu jeho vlastnickému právu podle čl. 11 odst. 1 Listiny, ponechal-li v platnosti exekuční titul, jehož správnost zároveň zpochybnil; skutečnost, že odvolací soud rozhodoval jako trestní soud o adhezním výroku po již pravomocném skončení trestního stíhání, jej nezbavuje povinnosti poskytovat ochranu subjektivním právům účastníků řízení.

17. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti vyhověl a napadené usnesení zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

Č. 96
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní (sp. zn. III. ÚS 3872/19 ze dne 12. května 2020)

Určením odměny advokáta, kterého jmenoval soud opatrovníkem podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, s odkazem na § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, dochází k porušení zásady rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele Mgr. Pavla Ticháčka, advokáta, sídlem Dolní náměstí 13/13, Opava, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. srpna 2019 č. j. 13 Co 242/2019-194, za účasti Krajského soudu v Ostravě jako účastníka řízení, takto:

I. V řízení o ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. III. ÚS 3872/19 se pokračuje.

II. Usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. srpna 2019 č. j. 13 Co 242/2019--194 byl porušen princip rovnosti ve spojení s právem stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

III. Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. srpna 2019 č. j. 13 Co 242/2019--194 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu, obsah napadeného rozhodnutí a průběh řízení před Ústavním soudem

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá zrušení výše uvedeného rozhodnutí, neboť má za to, že jím byla porušena jeho základní práva, a to právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci *per analogiam* podle čl. 28 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), resp. za stejnou odměnu za práci stejné hodnoty podle čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, podle čl. 7 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a podle čl. 23 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv, právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), princip rovnosti podle čl. 1 a čl. 37

odst. 3 Listiny a čl. 14 Úmluvy, jakož i právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a na spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, přičemž tato práva zahrnují též princip rovnosti účastníků řízení, a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu Okresního soudu v Opavě (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 14 P 347/2018 se podává, že u okresního soudu bylo vedeno řízení o nařízení ústavní výchovy nezletilého D. P. a o vydání předběžného opatření. Usnesením okresního soudu ze dne 18. 5. 2018 č. j. 14 Nc 1707/2018-4 (II. výrok) byl nezletilému pro řízení o nařízení předběžného opatření podle § 469 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, jmenován opatrovníkem stěžovatel. Za jeho zastupování stěžovatel předložil okresnímu soudu vyúčtování odměny a náhrady hotových výdajů ve výši 9 601 Kč. Usnesením ze dne 2. 7. 2019 č. j. 14 P 347/2018-183 mu okresní soud přiznal odměnu za zastupování ve výši 6 492 Kč, která se skládala z odměny za 5 úkonů právní služby v celkové výši 2 000 Kč, 5x režijní paušál, náhrady za promeškaný čas a cestovné.

3. Proti usnesení okresního soudu podal stěžovatel odvolání, na jehož základě je Krajský soud v Ostravě (dále jen „krajský soud“) usnesením ze dne 28. 8. 2019 č. j. 13 Co 242/2019--194 změnil tak, že stěžovateli přiznal odměnu a náhradu hotových výdajů ve výši 9 428 Kč (jejich součástí byla odměna ve výši 2 400 Kč za 6 úkonů právní služby à 400 Kč).

4. Oba soudy při určení výše odměny vycházely z § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, tj. za jeden úkon právní služby přiznaly stěžovateli odměnu ve výši 400 Kč. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu v době rozhodování okresního soudu znělo: „Při výkonu funkce opatrovníka ustanoveného správním orgánem účastníku řízení, ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stižen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat[1b)], se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč.“

5. Ústavní soud nálezem ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 [(N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.); pozn. rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] zrušil část § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám,“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů, neboť dovodil, že daná část citovaného ustanovení je rozporná se zásadou rovnosti ve vztahu k právu získávat prostředky pro životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny a s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny, a to z důvodů, které v nálezu podrobně rozvedl. Zároveň dodal, že důvody neústavnosti uvedené v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 mohou dopadat i na ostatní části hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Shledají--li proto obecné soudy v jiných jimi vedených řízeních, že důvody neústavnosti dopadají i na jinou část § 9 odst. 5 advokátního tarifu, nebudou ji v konkrétním případě aplikovat, neboť jsou vázány jen zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu.

6. Třetí senát Ústavního soudu při posuzování stěžovatelovy ústavní stížnosti dospěl k závěru, že výše uvedenou diskrepanci vykazuje i část hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, která byla použita v řízení před okresním soudem v usnesení ze dne 2. 7. 2019 č. j. 14 P 347/2018-183. Z tohoto důvodu rozhodl III. senát Ústavního soudu podle § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu usnesením ze dne 18. 12. 2019 č. j. III. ÚS 3872/19-9 o přerušení řízení o ústavní stížnosti (I. výrok) a plénu navrhl zrušení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, a to kvůli rozporu se zásadou rovnosti zakotvenou v čl. 3 odst. 1 Listiny v návaznosti na právo získávat prostředky pro životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny, a to ať již závislou činností, anebo podnikáním ve

smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny. Zrušení citované části § 9 odst. 5 advokátního tarifu III. senát navrhl kontextuálně také pro jeho rozpor s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny.

7. Plénum Ústavního soudu následně nálezem ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 26/19 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb.) zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ , jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum Ústavního soudu dovodilo, že daná část § 9 odst. 5 je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny a kontextuálně také s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Vzhledem k tomu, že plénum Ústavního soudu již rozhodlo, odpadl důvod přerušení řízení o ústavní stížnosti stěžovatele, a proto III. senát Ústavního soudu rozhodl o pokračování v řízení o ústavní stížnosti (I. výrok tohoto nálezu).

II. Argumentace stěžovatele

8. Porušení svých základních práv a svobod zaručených ústavním pořádkem spatřuje stěžovatel v použití § 9 odst. 5 advokátního tarifu při rozhodování o odměně ustanoveného opatrovníka, ačkoli by toto ustanovení podle nálezu Ústavního soudu ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (302/2019 Sb.) mělo být posouzeno i v tomto případě jako protiústavní a nemělo být obecnými soudy aplikováno. Podle stěžovatele měla odměna za jeden úkon právní služby činit 800 Kč.

9. Ústavněprávní rozměr přesahující bagatelnost věci stěžovatel dokládá odkazem na nález Ústavního soudu ze dne 31. 3. 1999 sp. zn. IV. ÚS 15/99 (N 50/13 SbNU 359), na jehož základě posunuje věc, pokud jde o výši částky, jež by mohla být považována za bagatelní, do ústavněprávní roviny i ta okolnost, že by mohlo dojít k ohrožení práva na právní pomoc poskytnutou advokátem opatrovanci.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatel – sám advokát – nemusí být podle stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. 10. 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.) zastoupen podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu advokátem. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Vyjádření účastníka řízení

11. Krajský soud ve stručném vyjádření uvedl, že jeho rozhodnutí bylo vydáno dříve, než bylo rozhodnuto nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/19; použití § 9 odst. 5 advokátního tarifu při výpočtu stěžovatelovy odměny respektovalo tehdejší judikaturu, jakož i rozhodovací praxi jeho odvolacího senátu.

12. Vyjádření účastníka řízení Ústavní soud nezasílal stěžovateli na vědomí a k případné replice, neboť nepřesahuje rámec ústavní stížností napadeného rozhodnutí. Nadto nelze přehlížet, že Ústavní soud ústavní stížnosti zcela vyhověl.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňuje, že není součástí soustavy soudů, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález ze dne 1. 2. 1994 sp. zn. III. ÚS 23/93 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či

svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález ze dne 26. 6. 1995 sp. zn. IV. ÚS 188/94 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však na druhé straně konstatuje, že výklad a následné použití právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. To je právě případ stěžovatele.

14. Jak již bylo uvedeno při rekapitulaci, na základě návrhu III. senátu Ústavního soudu plénum Ústavního soudu nálezem sp. zn. Pl. ÚS 26/19 zrušilo § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“. V tomto nálezu Ústavní soud dovodil, že normotvůrcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky ustanovené soudem podle zákona o zvláštních řízeních soudních je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací i právem podnikat, vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 občanského soudního řádu. Z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), kterou Ústavní soud již v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 podrobně rozebíral [srov. například nález ze dne 14. 8. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.) a nález ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) a rozsudky ESLP ze dne 23. 11. 1983 ve věci *Van der Mussele proti Belgii* (stížnost č. 8919/80) a ze dne 18. 10. 2011 ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* (stížnost č. 31950/06)], vyplývá, že stát ani advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nebo dokonce bez nároku na odměnu, neodporuje ústavnímu pořádku. Na druhou stranu ani rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na svévolných (libovolných) kritériích nebo úvahách. Naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných (nebo dokonce stejných) situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria však v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Naopak § 9 odst. 5 advokátního tarifu vychází podle Ústavního soudu z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování účastníků vystupujících v trestním řízení za podmínek stanovených výše citovaným zákonem [srov. k tomu přiměřeně bod 38 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19]. To v kontextu východisek nálezu ze dne 13. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16 (N 174/82 SbNU 693) vede k tomu, že advokát odměňovaný na základě zjednodušujícího kritéria je v horším postavení oproti advokátovi, který činnost spojenou s nevyhovujícím způsobem odměňování nevykonává nebo ji vykonával v menším rozsahu.

15. Také ve stěžovatelově věci byla porušena zásada rovnosti v návaznosti na právo získávat prostředky pro životní potřeby prací a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to ať již závislou činností jako zaměstnaný advokát, nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo podnikáním ve smyslu čl. 26 odst. 1 Listiny (Ústavní soud chápe právo podnikat jako speciální právo vůči právu získávat prostředky pro životní potřeby prací). V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 Ústavní soud uzavřel, že stanovil-li normotvůrce odlišnou výši odměny pro advokáty jako opatrovníky účastníků řízení, jejichž pobyt není znám, zasáhl tím kontextuálně také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu) a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní, co se týká kritérií přiměřenosti, poskytnutí odměny za takovou činnost.

16. Na základě těchto východisek III. senát Ústavního soudu konstatuje, že určil-li krajský soud odměnu stěžovatele jako advokáta vykonávajícího opatrovnictví i s odkazem na § 9 odst. 5 advokátního tarifu, porušil tím zásadu rovnosti k uplatňování základního práva stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Například podle nálezu ze dne 27. 11. 2001 sp. zn. I. ÚS 102/2000 (N 179/24 SbNU 335) nebo podle nálezu ze dne 14. 1. 2013 sp. zn. IV. ÚS 376/11 (N 12/68 SbNU 177) přitom platí, že ač ústavní stížnost a návrh na zrušení právního předpisu představují relativně oddělené návrhy, o nichž Ústavní soud rozhoduje samostatně, nelze přehlédnout – vyšel-li návrh na zrušení právního předpisu (jeho části) z řízení o ústavní stížnosti [kdy je lhostejno, zda je navrhovatelem senát Ústavního soudu podle § 64 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu nebo sám stěžovatel podle § 74 zákona o Ústavním soudu] – jejich obsahovou propojenost, byť „automaticky“ neplatí, že zrušení právního předpisu musí vést současně ke kasaci ústavní stížností napadeného rozhodnutí, což je dáno i tím, že v řízení o kontrole právních norem Ústavní soud věc posuzuje i z jiných hledisek, než je tomu v řízení o ústavní stížnosti.

17. Právě uvedené se v posuzované věci projevilo tak, že důvodem pro zrušení ústavní stížností napadeného usnesení byl jeho rozpor s principem rovnosti účastníků v řízení podle čl. 37 odst. 3 ve spojení s čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny (jak bylo uvedeno) s tím, že v řízení se systémově vyskytla i porucha způsobená porušením čl. 37 odst. 2 Listiny, nicméně tato neměla přímý vliv – i vzhledem k jeho obsahu – na rozhodnutí o odměně stěžovatele. Ostatně nikoli každé porušení základního práva (svobody) během řízení se musí nutně projevit i v posléze vydaném rozhodnutí obecného soudu, neboť každou věc je třeba z tohoto hlediska hodnotit individuálně. To samozřejmě platí i pro provázanost mezi právem podle čl. 37 odst. 2 Listiny a podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, jak byla vysvětlena v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19.

18. Ústavní soud tedy z těchto důvodů ústavní stížnosti vyhověl a zrušil usnesení krajského soudu podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Takto rozhodl mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci, a neprováděl dokazování (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 97
Lhůta k podání stížnosti proti usnesení o vykonání podmíněně uloženého trestu odnětí svobody dle § 83 odst. 1 trestního zákoníku (sp. zn. I. ÚS 445/20 ze dne 12. května 2020)

Lhůtu k podání stížnosti proti usnesení, jímž soud rozhodl dle § 83 odst. 1 trestního zákoníku o tom, že odsouzený vykoná trest odnětí svobody, jenž byl původně uložen jako podmíněný, je nutno zásadně odvíjet od doručení opisu tohoto usnesení odsouzenému nebo jeho obhájci. Případné dřívější vyhlášení takového usnesení v přítomnosti odsouzeného v tomto případě není skutečností, s níž lze spojit počátek běhu třídenní lhůty k podání stížnosti podle § 143 trestního řádu. Obdobně to platí i pro další rozhodnutí soudu formou usnesení, která přímo omezují obviněného (v širším smyslu tohoto pojmu dle § 12 odst. 7 trestního řádu) v osobní svobodě.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Jaromíra Jirsy a soudce Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti A. C., zastoupené Martinem Kainem, advokátem, se sídlem Nádražní 58/110, 150 00 Praha 5 – Smíchov, proti usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 12 To 38/2020-193 ze dne 31. 1. 2020 a usnesení Okresního soudu v Příbrami č. j. 3 T 201/2015-170 ze dne 7. 1. 2020, za účasti Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Příbrami jako účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze č. j. 12 To 38/2020-193 ze dne 31. 1. 2020 bylo porušeno právo stěžovatelky na přístup k soudu a právo na obhajobu dle čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I.

1. Včasnou ústavní stížností, která i v ostatním splňuje podmínky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených soudních rozhodnutí, a to zejména pro porušení čl. 8, 36 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

2. Z napadených rozhodnutí, jakož i vyžádaného soudního spisu vedeného u Okresního soudu v Příbrami pod sp. zn. 3 T 201/2015 Ústavní soud zjistil, že shora označeným usnesením Okresní soud v Příbrami rozhodl, že podle § 83 odst. 1 trestního zákoníku stěžovatelka vykoná trest odnětí svobody v trvání jednoho roku, který jí byl uložen trestním příkazem téhož soudu č. j. 3 T 201/2015-71 ze dne 22. 12. 2015. Pro výkon tohoto trestu byla stěžovatelka zařazena do věznice s ostrahou. Proti tomuto rozhodnutí následně podala stěžovatelka stížnost, již

Krajský soud v Praze v záhlaví citovaným usnesením dle § 148 odst. 1 písm. b) trestního řádu (dále též „tr. ř.“) jako opožděnou zamítl.

II.

3. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítla, že krajský soud neměl s ohledem na judikaturu Ústavního soudu [zejména nález sp. zn. IV. ÚS 3780/18 ze dne 5. 2. 2019 (N 21/92 SbNU 214)] posoudit její stížnost jako opožděnou, byla-li třídenní lhůta k jejímu podání zachována od doručení opisu stížností dotčeného usnesení okresního soudu, které sice bylo vyhlášeno v její přítomnosti, avšak s jehož kompletním odůvodněním se mohla seznámit teprve v den doručení opisu. Za nestandardní pak označila postup okresního soudu, který jí zaslal výzvu k nastoupení výkonu trestu odnětí svobody, aniž vyčkal rozhodnutí krajského soudu o podané stížnosti, jež má ze zákona odkladný účinek. Tuto svoji argumentaci stěžovatelka v ústavní stížnosti dále přiblížila.

III.

4. Okresní soud v Příbrami ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že jeho usnesení bylo stěžovatelce ve veřejném zasedání konaném dne 7. 1. 2020 odůvodněno zcela v souladu s jeho písemným odůvodněním uvedeným v odstavci 4 a násl. a nabylo právní moci až 21. 1. 2020, neboť státní zástupce nebyl u veřejného zasedání přítomen a právo stížnosti mu taktéž náleželo. Po nabytí právní moci automaticky dochází v souladu s trestním řádem k výkonu trestu, tedy i k výzvě k jeho nástupu. Okresní soud zdůraznil, že teprve po výzvě k nástupu trestu byla podána zjevně opožděná stížnost stěžovatelky, přičemž na právní moc předmětného usnesení již nemělo rozhodnutí Krajského soudu v Praze žádný vliv, neboť stížnost musela být odmítnuta jako opožděná. Okresní soud připomněl, že stěžovatelka byla též poučena o tom, že případnou stížnost musí podat do 3 dnů ode dne oznámení předmětného usnesení, a nikoli ode dne jeho doručení, a nepochybně si tak musela být vědoma i toho, že stížnost podává opožděně.

5. Krajský soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že v daném případě nastaly účinky oznámení usnesení jeho vyhlášením ve veřejném zasedání, jemuž byla stěžovatelka přítomna, a okresní soud nejen sdělil důvody svého rozhodnutí, ale také stěžovatelku řádně poučil o právu podat stížnost zcela v intencích ustanovení § 143 odst. 1 tr. ř., resp. § 137 odst. 1 tr. ř., podle něhož se oznámení děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit, nebo doručením opisu usnesení. V nyní projednávané věci dle přesvědčení krajského soudu běžela lhůta od vyhlášení usnesení ve veřejném zasedání dne 7. 1. 2020 a marně uplynula již dne 10. 1. 2020. Byly tak dle jeho názoru splněny podmínky pro zamítnutí stížnosti jako opožděné. Odkazy stěžovatelky na judikaturu týkající se účinků doručení písemného vyhotovení usnesení ve věcech vazebních či obnovy řízení považuje krajský soud s ohledem na zcela jednoznačně vyznívající zákonnou úpravu a projednávanou problematiku za nepřípadné a logicky neodůvodněné. Současně sám odkázal na odůvodnění usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2633/19 ze dne 10. 3. 2020, s jehož argumentací se i v kontextu projednávané věci zcela ztotožnil. Krajský soud též poznamenal, že stěžovatelce nic nebránilo v tom, aby byla podala blanketní stížnost, kterou by byla odůvodnila až poté, co by se byla seznámila s doručeným opisem usnesení soudu prvního stupně. K tomu však dle mínění krajského soudu o své vůli nepřistoupila, ač tak učinit mohla.

6. Ústavní soud k projednání a rozhodnutí o ústavní stížnosti nenařídil ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.

7. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatelky, účastníků řízení, obsah napadených soudních rozhodnutí i příslušný spisový materiál a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

8. Ústavní soud si je dobře vědom jednoznačného znění ustanovení § 143 odst. 1 tr. ř., které váže počátek běhu třídenní lhůty k podání stížnosti na oznámení usnesení s výslovným odkazem na ustanovení § 137 tr. ř., dle něhož se oznámení usnesení děje dvojím způsobem, a sice buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba je oznámit, anebo (až) doručením jeho opisu. První forma oznámení se týká především těch usnesení, jež není třeba písemně vyhotovit (srov. § 136 odst. 1 a 2 tr. ř.). Je-li naopak třeba usnesení písemně vyhotovit s obsahovými náležitostmi dle § 134 odst. 1 a 2 tr. ř., lze účinky oznámení dle § 137 odst. 1 tr. ř. spojovat až s doručením opisu usnesení osobám dle věty první citovaného ustanovení, a to bez ohledu na předchozí vyhlášení téhož usnesení v přítomnosti uvedených osob [srov. nález sp. zn. III. ÚS 1542/09 ze dne 23. 9. 2010 (N 201/58 SbNU 787), dostupný jako další zde citovaná rozhodnutí Ústavního soudu na adrese http://nalus.usoud.cz].

9. Ústavní soud však dal ve své rozhodovací praxi vícekrát najevo, že v určitých případech, dále zmíněných, může trvání na počátku běhu třídenní lhůty k podání stížnosti již od oznámení usnesení v přítomnosti adresáta, převážně obviněného (v širším smyslu tohoto pojmu dle § 12 odst. 7 tr. ř.), mít negativní dopady na možnost účinné obrany, zvláště pak může více či méně citelně zasáhnout do práva na obhajobu. Ve stěžovatelkou vzpomínaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 3780/18 ze dne 5. 2. 2019 Ústavní soud řešil otázku počátku běhu lhůty k podání stížnosti proti rozhodnutí soudu o vazbě (konkrétně vzetí do vazby) a vyložil, že „[u]plynutí lhůty pro podání stížnosti je … třeba při rozhodování o vazbě zásadně odvozovat od doručení písemného vyhotovení usnesení. Opačný závěr by nutil oprávněnou osobu podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohla seznámit s jeho písemným vyhotovením, a povinnost doručit opis usnesení by se pak jevila jako samoúčelná. Bez ohledu na skutečnost, že při vyhlášení usnesení se vedle výroku sděluje i podstatná část odůvodnění, je možnost seznámit se s písemným odůvodněním usnesení, porozumět argumentaci soudu a zvážit možnost obrany proti němu pro kvalifikované podání stížnosti klíčová. Usnesení o vzetí do vazby se přitom svým významem a důsledky v podobě zásahu do osobní svobody stěžovatele blíží rozsudku“.

10. Ústavní soud má za to, že právě citované právní závěry se prosadí i v poměrech nyní souzené věci. V prvé řadě je třeba mít na zřeteli, že i nyní napadené usnesení soudu prvního stupně je rozhodnutím, jež je svým významem a důsledky v podobě zásahu do osobní svobody stěžovatelky zcela srovnatelné s rozhodnutím o vzetí do vazby, neboť jím bylo rozhodnuto o tom, že stěžovatelka vykoná trest odnětí svobody, který jí byl dříve (jako podmíněný) uložen.

11. Stejně tak je třeba vycházet z toho, že při vyhlášení usnesení soudu prvního stupně o tom, že obviněný dle § 83 odst. 1 trestního zákoníku původně podmíněný trest odnětí svobody vykoná, se vedle výroku sděluje zpravidla jen podstatná část odůvodnění (§ 128 odst. 2 tr. ř. ve spojení s § 138 tr. ř.). Ústavní soud nepřehlédl argumentaci okresního i krajského soudu o tom, že v předmětném veřejném zasedání byl vyhlášen nejen výrok, ale též i odůvodnění s poučením o stížnosti. Stěžovatelka naopak tvrdí, že nešlo o kompletní odůvodnění tak, jak bylo zachyceno v později doručeném opisu napadeného usnesení. Z protokolu o veřejném zasedání konaném dne 7. 1. 2020 (č. l. 169) sice plyne, že byly sděleny důvody a dáno poučení o stížnosti s odkladným účinkem, avšak rozsah těchto důvodů ani bližší poučení o stížnosti v protokolu již zachyceny nejsou. Přitom o konání veřejného zasedání nebyl pořízen zvukový záznam, neboť o tom bylo rozhodnuto na počátku konání veřejného zasedání s odkazem na ustanovení § 55b odst. 1 tr. ř., tedy z technických důvodů. Zpětně tak již nelze objektivně zjistit rozsah ani hloubku důvodů pro vydání napadeného usnesení a porovnat je s opisem usnesení, který byl stěžovatelce doručen.

12. Ve spojitosti s právě uvedeným se však sluší uvést, že i kdyby bylo usnesení vyhlášeno v totožné podobě jako pozdější opis, je Ústavní soud toho názoru, že ani tato skutečnost by neměla vést k tomu, že pro běh lhůty k podání stížnosti jako opravného prostředku proti rozhodnutí soudu o výkonu dříve uloženého podmíněného trestu odnětí svobody bude rozhodující vyhlášení usnesení ve veřejném zasedání v přítomnosti obviněného

jako první z výše uvedených forem oznámení usnesení. Pro tento závěr svědčí skutečnost, že seznámení se obviněného s konkrétními důvody rozhodnutí jeho vyhlášením v průběhu veřejného zasedání je především po kvalitativní, ale mnohdy i po kvantitativní stránce (viz výše) daleko omezenější, než je tomu v případě seznámení se s opisem tohoto rozhodnutí. Obviněný je víceméně odkázán na slovní přednes důvodů rozhodnutí předsedou senátu, jehož vyhlašování nezřídka následuje bezprostředně po skončení dokazování, resp. konečném návrhu či posledním slovu obviněného (§ 235 odst. 3 tr. ř.), jako tomu ostatně bylo i v nynějším případě, a ihned poté je po poučení o opravném prostředku dotazován, zda stížnost podá, vzdá se práva na ni či si lhůtu ponechá. Tyto okolnosti, jakož i samotný formální průběh veřejného zasedání mohou celkově a nezanedbatelně ztížit orientaci obviněného ve věci a jeho bezprostřední vnímání ústně prezentovaných důvodů rozhodnutí. Jinými slovy, obviněný v zásadě nemá možnost si odůvodnění rozhodnutí v klidu projít, vstřebat a zamyslet se nad dalším postupem, jako tomu je v případě později doručeného opisu usnesení. Rovněž nelze přehlédnout, že v posuzované věci byly tyto podmínky umocněny ještě navíc tím, že stěžovatelka neměla v řízení před soudem prvního stupně obhájce, s nímž by se byla mohla alespoň poradit. Za této situace tak nadále platí závěry vyslovené v nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3780/18 ze dne 5. 2. 2019 a jemu předcházejících rozhodnutích, že možnost seznámit se s následným písemným odůvodněním usnesení v jeho opise, porozumět argumentaci soudu a zvážit možnost obrany proti němu jsou pro kvalifikované podání stížnosti klíčové s přihlédnutím k závažnosti takového rozhodnutí, zde tedy v podobě rozhodnutí o výkonu dříve uloženého podmíněného trestu odnětí svobody.

13. Ústavní soud nesdílí argumenty Krajského soudu v Praze, že stěžovatelka bývala mohla podat tzv. blanketní stížnost, kterou by byla doplnila patřičným odůvodněním po seznámení se s doručeným opisem usnesení soudu prvního stupně. Jakkoli je takový postup bezesporu možný, není smyslem oznámení usnesení v přítomnosti obviněného samoúčelné podávání stížnosti tzv. „na slepo“ bez dalšího. K tomu je třeba doplnit, že zákon nestanoví povinnost doručit v opise obviněnému usnesení o tom, že vykoná dříve uložený podmíněný trest odnětí svobody, bez ohledu na jeho vyhlášení v přítomnosti obviněného, jako je tomu v případě rozhodnutí o opravném prostředku (viz § 137 odst. 4 tr. ř.), které je naopak nutné doručit v opise vždy bez ohledu na předchozí vyhlášení usnesení v přítomnosti obviněného.

14. Co se týče odkazu krajského soudu na usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2633/19 ze dne 10. 3. 2020, je dlužno předeslat, že v jím řešeném případě byl veřejnému zasedání, v němž bylo vyhlášeno usnesení soudu o uložení ochranného psychiatrického léčení ústavní formou, přítomen nejen samotný obviněný, ale též jeho obhájce, na rozdíl od nyní řešené věci, což do jisté míry tlumilo shora popsané obtíže spojené s ústním vyhlášením usnesení ve veřejném zasedání. Dále je nutné podotknout, že Ústavní soud je zásadně vázán právním názorem vysloveným v nálezu, a nikoli v usnesení. Byl tudíž povinen respektovat výše rozvedené nosné důvody, k nimž dospěl v nálezu sp. zn. IV. ÚS 3780/18 ze dne 5. 2. 2019, zejména pokud jde o hodnocení závažnosti rozhodnutí, proti němuž byla stížnost podána, a současně naznal, že je namístě tuto judikaturu posunout a vztáhnout ji i na případy, kdy sice zákon nestanoví povinnost doručit obviněnému usnesení v opise bez ohledu na vyhlášení tohoto usnesení v jeho přítomnosti, avšak jde o rozhodnutí, jež přímo zasahuje do osobní svobody obviněného. Pro příště tak již bude nutné pohlížet i na případ řešený usnesením sp. zn. II. ÚS 2633/19 ze dne 10. 3. 2020 optikou nosných závěrů vyslovených v tomto nálezu.

15. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a přistoupil dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadeného usnesení Krajského soudu v Praze, který je v dalším postupu vázán právním názorem vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky a § 314h odst. 1 tr. ř.). Vzhledem k tomu, že Ústavní soud shledal porušení stěžovatelčina práva na přístup k soudu druhého stupně, musel odmítnout ústavní stížnost v té části, která směřovala proti usnesení okresního soudu, poněvadž jeho

meritorní přezkum by v této fázi řízení odporoval zásadě subsidiarity řízení o ústavní stížnosti. Krom toho stěžovatelka proti napadenému usnesení okresního soudu žádné věcné argumenty, jimiž by se bylo lze zabývat, nevznesla. Rozhodnutí o této ústavní stížnosti současně nijak nepředjímá konečné rozhodnutí soudů o podmíněném odsouzení dle § 83 trestního zákoníku.

Č. 98
Projednání stížnosti proti rozhodnutí o vzetí do vazby bez zbytečných průtahů za současné povinnosti respektování práva obviněného na přístup k soudu a na odůvodnění této stížnosti (sp. zn. IV. ÚS 905/20 ze dne 12. května 2020)

I. Zájem na urychleném projednání stížnosti proti rozhodnutí o uvalení vazby jako záruka ochrany osobní svobody podle čl. 8 odst. 1 Listiny základních práv a svobod je třeba sladit se zájmem obviněného na přístup k soudu a na odůvodnění stížnosti proti takovému rozhodnutí; nevzdá-li se obviněný práva stížnost podat, je rozhodnutí stížnostního soudu vydané dříve, než bylo obviněnému doručeno písemné vyhotovení rozhodnutí o uvalení vazby, porušením jeho základních práv na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 ve spojení s čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Rychlost vazebního řízení je z hlediska svého účelu stanovena ve prospěch toho, kdo je omezován v osobní svobodě podle čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod. Stanoví-li proto čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů, je třeba toto ustanovení vykládat *in favorem rei*, tedy ve prospěch toho, kdo žádá soudní ochranu před takovým zásahem.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Pavla Šámala o ústavní stížnosti stěžovatele R. M., zastoupeného Mgr. Jiřím Švehlou, advokátem, sídlem Pštrossova 1925/6, Praha 1 – Nové Město, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 6. února 2020 sp. zn. 61 To 94/2020 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 1. února 2020 sp. zn. 37 Nt 1607/2020, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 5 jako účastníků řízení a Obvodního státního zastupitelství pro Prahu 5 jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 6. února 2020 sp. zn. 61 To 94/2020 byla porušena stěžovatelova práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1, na projednání jeho věci bez zbytečných průtahů a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 ve spojení s čl. 8 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 6. února 2020 sp. zn. 61 To 94/2020 se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí obecných soudů, jimiž došlo dle jeho tvrzení

k porušení jeho ústavních práv vyplývajících z čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z obsahu napadených rozhodnutí Ústavní soud zjistil, že v záhlaví uvedeným usnesením rozhodl Obvodní soud pro Prahu 5 (dále jen „obvodní soud“) o vzetí stěžovatele do vazby z důvodů uvedených v § 67 písm. b) a c) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“). Tzv. koluzní vazba je podle obvodního soudu odůvodněna obavou z ovlivňování svědka, který nebyl doposud vyslechnut. Podle obvodního soudu jsou v posuzované věci dány rovněž důvody tzv. předstižné vazby, neboť podle zjištěných skutečností stěžovatel neměl stabilní legální příjem a prodej drog byl jeho hlavní výdělečnou činností.

3. Proti usnesení obvodního soudu podal stěžovatel ihned při vazebním zasedání stížnost, kterou blíže neodůvodnil (tzv. blanketní stížnost). Tuto stížnost zamítl Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) napadeným usnesením ze dne 6. 2. 2020. V jeho odůvodnění se ztotožnil se všemi závěry obvodního soudu.

II. Argumentace stěžovatele

4. Stěžovatel namítá, že městský soud nevyčkal na to, až stěžovatel odůvodní svoji stížnost proti usnesení obvodního soudu. Dokonce městský soud rozhodl o den dříve (viz níže sub 14), než bylo stěžovateli doručeno písemné znění usnesení obvodního soudu. Soudy tak svým „bleskovým“ postupem zmařily právo stěžovatele vznést proti usnesení obvodního soudu námitky. Takový postup je podle jeho názoru v rozporu s nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 3333/19 ze dne 6. 12. 2019 (N 204/97 SbNU 190) a sp. zn. IV. ÚS 3003/19 ze dne 10. 12. 2019 (N 210/97 SbNU 258). Dále stěžovatel namítá, že odůvodnění napadených rozhodnutí je založeno na spekulacích a neúplně zjištěném skutkovém stavu. Svědek, kterého měl stěžovatel ovlivňovat, se nachází ve výkonu trestu odnětí svobody. Obava z jeho ovlivňování je tedy nesmyslná. Ohledně předstižné vazby soudy ignorovaly skutečnost, že stěžovatel řádně podniká.

III. Vyjádření ostatních účastníků řízení a replika stěžovatele

5. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastníkům řízení.

6. Městský soud a obvodní soud ve svých vyjádřeních pouze odkázaly na napadená rozhodnutí.

7. Obvodní státní zastupitelství ve svém vyjádření uvedlo, že nesouhlasí se stěžovatelovým názorem ohledně porušení jeho procesních práv. Stěžovatel i jeho obhájce byli přítomni vyhlašování usnesení obvodního soudu a byli poučeni o povinnosti podat stížnost do tří dnů od vyhlášení. Stěžovatel podal stížnost ústně do protokolu, aniž by avizoval, že ji jakkoliv doplní. Soudy tak postupovaly správně, jednaly-li s maximální rychlostí, neboť jde o vazební věc. Nález sp. zn. III. ÚS 3333/19 se vztahuje na situaci, kdy si obviněný sám v rámci blanketní stížnosti vyhradil lhůtu na její doplnění. To však stěžovatel neučinil. Nález sp. zn. IV. ÚS 3003/19 se zabývá samotnou lhůtou pro podání stížnosti, která však zde není předmětem sporu. Stěžovatelova argumentace by vedla k absurdnímu závěru, že ústně do protokolu nelze podat bezvadnou stížnost, což by omezovalo přístup obviněných k tomuto opravnému prostředku. Námitky ohledně obsahu napadených rozhodnutí pak dle vyjádření zcela vybočují z přezkumné činnosti Ústavního soudu. Pobyt svědka ve výkonu trestu odnětí svobody nevylučuje uplatnění tzv. koluzní vazby. Z toho důvodu státní zastupitelství navrhlo, aby Ústavní soud ústavní stížnost zamítl. Městské státní zastupitelství se k ústavní stížnosti

nevyjádřilo. Vzhledem k tomu, že bylo poučeno, že v takovém případě bude mít Ústavní soud za to, že se svého postavení vzdává, již s ním dále nebylo jednáno.

8. Soudce zpravodaj zaslal tato vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. Ten této možnosti využil a zdůraznil, že je třeba stížnost považovat za perfektní teprve tehdy, je-li odůvodněna. Dle stěžovatele je iluzorní, že by bez argumentace obviněného stížnostní soud mohl usnesení soudu prvního stupně zrušit. Argument o nutnosti rychlého vyřízení blanketní stížnosti je dle stěžovatele absurdním popřením ústavních práv obviněného. Několikadenní odklad rozhodnutí nemohl způsobit významné porušení stěžovatelových práv. Dle stěžovatele státní zastupitelství hledá v judikatuře Ústavního soudu „skulinky“, aby mohlo jeho závěry obejít.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

9. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

10. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatele, obsahem napadených rozhodnutí a vyjádřeními ostatních účastníků řízení, shledal, že ústavní stížnost je částečně důvodná.

11. Těžiště stěžovatelovy argumentace spočívá v námitce porušení jeho práva odůvodnit stížnost proti usnesení obvodního soudu. Problematikou dodržování pravidel řádně vedeného stížnostního řízení podle trestního řádu se Ústavní soud v minulosti opakovaně zabýval, i když především postupem obecných soudů, kterými byla stížnost zamítnuta pro opožděnost [viz např. nálezy ze dne 31. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 3842/17 (N 106/89 SbNU 573) nebo ze dne 5. 2. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3780/18 (N 21/92 SbNU 214); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz]. Obecné požadavky vyplývající z této judikatury je však třeba aplikovat i v dalších situacích s ústavním přesahem. To se týká právě posuzované věci, ve které nelze považovat zdánlivý meritorní přezkum (bez reálného přezkumu stěžovatelových námitek) za postup *a priori* ústavně konformní.

12. Uplynutí lhůty pro podání stížnosti (a tedy možnost jejího projednání) je třeba při rozhodování o vazbě zásadně odvozovat od doručení písemného vyhotovení usnesení. Opačný závěr by nutil oprávněnou osobu podat stížnost proti usnesení, aniž by se mohla seznámit s jeho písemným vyhotovením, a povinnost doručit opis takového usnesení by se pak jevila jako samoúčelná. Bez ohledu na skutečnost, že při vyhlášení usnesení se vedle výroku sděluje i podstatná část odůvodnění, je možnost seznámit se s písemným odůvodněním usnesení, porozumět argumentaci soudu a zvážit možnost obrany proti němu pro kvalifikované podání stížnosti klíčová. Usnesení o vzetí do vazby se přitom svým významem a důsledky v podobě zásahu do osobní svobody stěžovatele blíží rozsudku. Právě proto byla stanovena povinnost jeho opis oprávněným osobám písemně doručit; pakliže by se lhůta k podání stížnosti neodvíjela od doručení opisu usnesení, ztratilo by toto ustanovení svůj racionální smysl [obdobně viz nálezy ze dne 5. 1. 2006 sp. zn. III. ÚS 457/05 (N 4/40 SbNU 39), taktéž ze dne 10. 3. 2005 sp. zn. III. ÚS 303/04 (N 52/36 SbNU 555) a dále již uvedený nález sp. zn. I. ÚS 3842/17]. Nehledě na to, že by takový opačný postup zcela iracionálně dával výhodu obviněným, jejichž obhájci se vazebních zasedání neúčastní. Stejně tak by neměli být znevýhodněni obvinění, kteří blanketní stížnost podají hned při vyhlášení usnesení soudu prvního stupně. Požadavek na urychlené projednání je pak stanoven k ochraně obviněného,

a pokud tato osoba žádá (resp. její procesní postup tomu napovídá), aby bylo s rozhodnutím posečkáno v zájmu její obhajoby, je třeba takový návrh upřednostnit před požadavkem na rychlost řízení [srov. nález ze dne 4. 9. 2018 sp. zn. I. ÚS 1692/18 (N 150/90 SbNU 443)]. Ústavní soud proto nemohl přisvědčit stanovisku obvodního státního zastupitelství, podle kterého lze podat bezvadnou stížnost na základě jen ústního odůvodnění usnesení, neboť to se často děje v situaci, kdy jeho možnost sledovat vyhlášení může být ovlivněna i jeho rozrušením z právě učiněného vzetí do vazby a bez možnosti zvážit právní argumentaci obecného soudu. Rovněž argument, že opačný postup „omezuje přístup obviněných k tomuto opravnému prostředku“, v posuzované věci neobstojí, protože vychází právě z představy, že o stížnosti (a tím o omezení osobní svobody) musí být rozhodnuto hlavně rychle, nikoli však vždy (jako v posuzované věci) s vypořádáním argumentace obviněného.

13. S argumentací obvodního státního zastupitelství lze souhlasit potud, že soud nemá časově neohraničenou povinnost vyčkat na odůvodnění blanketní stížnosti (srov. např. usnesení ze dne 30. 6. 2016 sp. zn. III. ÚS 1578/16), neavizoval-li obviněný, že se chystá stížnost doplnit. Zároveň je však dle Ústavního soudu vyloučeno, aby stížnostní soud možnost takového doplnění obviněnému fakticky upřel tím, že o blanketní stížnosti rozhodne dříve, než je usnesení soudu prvního stupně obviněnému doručeno. Ten se tak nemůže seznámit se všemi důvody, které vedly k omezení jeho osobní svobody, a nemá tak reálnou možnost na ně reagovat. Zvláště u obviněných zastoupených obhájcem lze podání „definitivní“ blanketní stížnosti považovat za zcela výjimečné; naopak je tak zpravidla činěno v duchu procesní opatrnosti v okamžiku, kdy ještě obhajoba nezná písemné důvody uvalení vazby. Nevzdá-li se obviněný práva podat stížnost proti usnesení o vzetí do vazby, je třeba s případným rozhodnutím stížnostního soudu vyčkat do doby, než se může obhajoba seznámit s odůvodněním vazby. Opačný postup by dle Ústavního soudu představoval nepřípustný výklad pravidel vazebního trestního řízení, nerespektující právo obviněného na přístup k soudu.

14. Právě k takovému neústavnímu zásahu do procesních práv stěžovatele v posuzované věci došlo. Předmětné usnesení obvodního soudu bylo vydáno dne 1. 2. 2020 a doručeno stěžovateli do vazební věznice dne 7. 2. 2020. Avšak neveřejné zasedání k projednání jeho blanketní stížnosti proběhlo již předešlého dne, tj. 6. 2. 2020. Z toho podle Ústavního soudu plyne, že stěžovateli nebylo reálně umožněno podat proti usnesení obvodního soudu náležitě odůvodněnou stížnost. Takto urychlený postup, nerespektující logiku po sobě jdoucích úkonů, nelze dle Ústavního soudu hodnotit jinak než jako až nepřípustně překotný a z hlediska kognice Ústavního soudu neústavní. Popsaný zásah do stěžovatelových práv přitom není toliko formální, a to ani vzhledem k významu revizního principu stížnostního řízení. Ačkoli nelze vyloučit, že by stížnostní soud mohl takové rozhodnutí zrušit i sám, nelze takové možnosti dát přednost před zárukami obviněného na právní ochranu své osobní svobody. Význam těchto procesních záruk je zjevný i v podmínkách posuzované věci. Jak se podává z písemného odůvodnění stěžovatelovy stížnosti ze dne 10. 2. 2020 proti vazebnímu usnesení obvodního soudu, zpochybňuje stěžovatel důvodnost vazby poukazem na nikoliv zřejmě irelevantní skutečnosti (pobyt ovlivňovaného svědka ve výkonu trestu odnětí svobody a údajně dostatečné příjmy z vlastního podnikání), s nimiž se stížnostní soud nikterak nevypořádal. Ústavní soud proto na základě uvedeného skutkového stavu a rozhodnutí obecných soudů napadených ústavní stížností dospěl k závěru, že zájem na urychleném projednání stížnosti proti rozhodnutí o uvalení vazby jako záruka ochrany osobní svobody podle čl. 8 Listiny je třeba sladit se zájmem obviněného na odůvodnění stížnosti proti takovému rozhodnutí. Podle čl. 38 odst. 2 Listiny má každý právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů. Toto ustanovení je však třeba vykládat *in favorem rei*, tedy ve prospěch toho, kdo žádá soudní ochranu, nikoli opačně, to znamená, aby bylo co nejrychleji rozhodnuto v jeho prospěch o propuštění z vazby v případě vazby nezákonně uvalené nebo aby byl co nejkratší dobu ve vazbě, rozhoduje-li se o prodlužování vazby apod. (srov. § 71a a 72a a násl. trestního řádu). Nevzdá-li se proto

obviněný práva takovou stížnost podat, je rozhodnutí stížnostního soudu vydané dříve, než bylo obviněnému doručeno písemné vyhotovení rozhodnutí o uvalení vazby, porušením jeho základních práv na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 ve spojení s čl. 8 odst. 2 Listiny.

15. Ústavní soud tak uzavírá, že rychlost vazebního řízení je z hlediska svého účelu stanovena ve prospěch toho, kdo je na shora uvedené osobní svobodě podle čl. 8 odst. 2 Listiny omezován. Stanoví-li proto čl. 38 odst. 2 Listiny, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů, je třeba toto ustanovení vykládat *in favorem rei*, tedy ve prospěch toho, kdo žádá soudní ochranu před takovým zásahem, to znamená, aby bylo co nejrychleji rozhodnuto v jeho prospěch o propuštění z vazby v případě vazby nezákonně uvalené nebo aby byl co nejkratší dobu ve vazbě, rozhoduje-li se o prodlužování vazby apod. (srov. § 71a a 72a a násl. trestního řádu).

16. Vzhledem k tomu, že Ústavní soud shledal porušení právě uvedených základních práv stěžovatele (sub 14), nezabýval se již další stěžovatelem uplatněnou argumentací. Posoudit důvodnost uvalení vazby bude nyní úkolem městského soudu jako soudu stížnostního. Z toho důvodu musel Ústavní soud odmítnout ústavní stížnost v té části, která směřovala proti usnesení obvodního soudu. Jeho meritorní přezkum by v této fázi „živého“ řízení odporoval zásadě subsidiarity řízení o ústavní stížnosti, a v této části je proto ústavní stížnost nepřípustná, neboť by tak předcházela posouzení těchto stížnostních námitek městským soudem v nově otevřeném řízení.

17. S ohledem na výše uvedené důvody Ústavnímu soudu nezbylo než podle § 82 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu konstatovat, že napadeným rozhodnutím městského soudu došlo k porušení ústavně zaručeného základního práva stěžovatele na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 ve spojení s čl. 8 odst. 2 Listiny, a toto rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušit.

18. V části brojící proti usnesení obvodního soudu pak Ústavní soud ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu.

Č. 99
Náhrada škody na zdraví způsobené úrazem na neošetřeném chodníku (sp. zn. II. ÚS 4100/19 ze dne 14. května 2020)

Nesprávným poučením účastníků řízení odvolacím soudem, že v jejich věci není dovolání přípustné, je porušeno jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť jim takovým postupem byl odepřen přístup k dovolacímu soudu.

Domáhá-li se chodec náhrady újmy na zdraví a uvádí, že tato újma mu vznikla kvůli stavu místní komunikace, je třeba, aby soudy na jedné straně zkoumaly, nakolik se chodec choval tak, aby svému úrazu předešel. V rámci toho se mohou zabývat veškerými okolnostmi případu včetně toho, zda chodec z více možných cest zvolil tu nejbezpečnější, zda přizpůsobil tempo chůze okolnostem, ale i zda zvolil vhodnou obuv apod. Na druhé straně je ovšem třeba zhodnotit, nakolik vlastník komunikace dodržel svou povinnost zajistit, aby tato komunikace umožňovala bezpečný pohyb chodců. O přiznání náhrady a o její výši se rozhodne podle toho, nakolik ke vzniku újmy přispěl sám chodec, a naopak nakolik k tomu přispěl vlastník komunikace. Přitom je nutné vycházet z principu úplné náhrady újmy na zdraví, tedy plné náhrady majetkové i nemajetkové újmy, který plyne z čl. 7 odst. 1 Listiny.

Obecné soudy by měly předvídatelnost změn ve schůdnosti chodníku brát v potaz jako jedno z kritérií pro posouzení konkrétních skutkových okolností případu, rozlišení na předvídatelnost či nepředvídatelnost změn ve schůdnosti chodníku však nesmí být kritériem jediným.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajka) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatelky M. M., zastoupené JUDr. Jiřím Baudysem, advokátem, se sídlem Kounicova 10, Brno, proti rozsudku Krajského soudu v Brně č. j. 44 Co 452/2018-357 ze dne 18. září 2019, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení, obce Želešice, zastoupené Mgr. Robertem Holfeuerem, advokátem, se sídlem Purkyňova 2740/45, Brno, a společnosti Kooperativa pojišťovna, a. s., Vienna Insurance Group, se sídlem Pobřežní 665/21, Praha 8, zastoupené JUDr. Jiřím Machourkem, advokátem, se sídlem Cihlářská 16, Brno, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Brně č. j. 44 Co 452/2018-357 ze dne 18. září 2019 bylo porušeno právo stěžovatelky na ochranu tělesné a duševní integrity podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Brně č. j. 44 Co 452/2018-357 ze dne 18. září 2019 se proto ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelka se svou ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí, kterým podle ní bylo porušeno její právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“), právo na osobní integritu a ochranu před zásahy do tělesné a duševní integrity člověka dle čl. 7 odst. 1 Listiny, právo na rodinný život dle čl. 10 odst. 2 Listiny a svoboda pohybu dle čl. 14 odst. 1 Listiny.

2. Stěžovatelka dne 18. 1. 2010 upadla na neprohrnuté a neposypané zasněžené silnici ve vlastnictví vedlejší účastnice obce Želešice (dále též jen „první vedlejší účastník“) a utrpěla zranění kotníku, dne 12. 12. 2010 stěžovatelka upadla na neošetřeném zledovatělém chodníku ve vlastnictví prvního vedlejšího účastníka a poranila si koleno. Následky obou zranění jsou trvalé. V žalobě stěžovatelka specifikovala svůj nárok tak, že se po prvním vedlejším účastníkovi domáhala náhrady škody za první úraz na bolestném ve výši 3 600 Kč a za ztížení společenského uplatnění ve výši 84 000 Kč, za druhý úraz pak náhrady za ztížení společenského uplatnění ve výši 48 000 Kč a 950 Kč za vypracování lékařských posudků.

3. Okresní soud Brno-venkov svým rozsudkem č. j. 5 C 272/2013-269 ze dne 4. 4. 2018 dal stěžovatelce z větší části za pravdu a uložil prvnímu vedlejšímu účastníkovi uhradit stěžovatelce 132 950 Kč a náhradu nákladů. Ve svém rozhodnutí se zabýval promlčením, neboť stěžovatelka podala žalobu dne 12. 12. 2013, tedy více než 2 roky po prvním úrazu. Okresní soud nárok z titulu prvního zranění přiznal navzdory uplynutí promlčecí lhůty, protože shledal uplatnění námitky promlčení v rozporu s dobrými mravy. Nemravnost námitky promlčení okresní soud spatřoval v tom, že stěžovatelka bez jakýchkoli odborných znalostí nebyla dostatečně informována ani ošetřující lékařkou o okamžiku ukončení léčby, ani právníkem, jak je to s odpovědností za stav komunikací; další argument pro rozpor námitky promlčení s dobrými mravy okresní soud spatřoval v přílišné tvrdosti účinků promlčení ve vztahu k osobě nesoucí si trvalé následky úrazu. První vedlejší účastník podal proti tomuto rozhodnutí odvolání.

4. Krajský soud v Brně napadeným rozsudkem č. j. 44 Co 452/2018-357 ze dne 18. září 2019 odvolání vyhověl a změnil výrok rozsudku okresního soudu tak, že žalobu zamítl. Svoje rozhodnutí ohledně prvního úrazu odůvodnil tak, že nárok na náhradu škody byl promlčen. Odvolací soud předestřel všechny možné okamžiky začátku běhu promlčecí lhůty a došel k závěru, že k promlčení stěžovatelčina nároku došlo i v případě nejzazšího možného data, kdy se stěžovatelka prokazatelně dozvěděla o vzniku škody a o trvalosti následků prvního úrazu. Dle odvolacího soudu ani nenastaly důvody pro upřednostnění náhrady škody navzdory námitce promlčení, vyplývající z rozhodovací praxe Nejvyššího soudu. K promlčení nároku na náhradu škody z druhého úrazu pak dle odvolacího soudu nedošlo. Odvolací soud však stěžovatelčin nárok neshledal důvodným, protože nebyly naplněny podmínky pro náhradu škody dle § 27 odst. 3 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů. Dle odvolacího soudu totiž nebyl zledovatělý chodník závadou ve schůdnosti ve smyslu § 26 odst. 7 zákona o pozemních komunikacích, která je podmínkou pro přiznání náhrady škody na zdraví. Svůj závěr odvolací soud zdůvodnil tím, že změna stavu chodníku nebyla pro stěžovatelku nepředvídatelnou, tudíž se nemohlo jednat o závadu ve schůdnosti. Odvolací soud v napadeném rozsudku stěžovatelku poučil, že proti jeho rozhodnutí není dovolání přípustné.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka se domáhá zrušení napadeného rozhodnutí z následujících důvodů. Zaprvé, stěžovatelka argumentuje, že vůbec k promlčení nedošlo, protože ani nezačala běžet promlčecí lhůta ohledně nároku z prvního úrazu. Stěžovatelka se totiž o možnosti uplatnit nárok

na náhradu škody vůbec nedozvěděla, protože po přečtení novinového článku o uplatňování nároku na náhradu škody dle rozhodovací praxe Nejvyššího soudu považovala uplatnění tohoto nároku za nedůvodné. Stěžovatelka rovněž poukazuje na změnu rozhodovací praxe obecných soudů v důsledku nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 ze dne 12. 4. 2016 (N 64/81 SbNU 99), který podle stěžovatelky nebyl vzat odvolacím soudem v potaz. Až od jeho zveřejnění dle stěžovatelky běžela subjektivní promlčecí lhůta ohledně obou úrazů. Dále stěžovatelka poukazuje na to, že prvnímu vedlejšímu účastníkovi neměly být přiznané náklady na zastoupení advokátem, protože takto vynaložené prostředky obce nebyly účelné. Nakonec stěžovatelka argumentuje porušením svého práva na tělesnou a duševní integritu v důsledku nepřiznání náhrady škody dle principu úplné náhrady újmy, porušením práva na rodinný život a svobodu pohybu v důsledku riskování zdraví při návštěvách a péči o svou matku.

III. Vyjádření účastníků k ústavní stížnosti

6. Odvolací soud ve svém vyjádření zopakoval, jakým způsobem dospěl ke svému závěru. Především poukázal na soulad odůvodnění svého napadeného rozsudku s rozhodovací praxí Nejvyššího soudu.

7. Obec Želešice, první vedlejší účastník, ve svém vyjádření odmítla, že by odvolací soud porušil právo na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny. Odvolací soud podle názoru prvního vedlejšího účastníka řádně odůvodnil svůj závěr, že námitka promlčení nebyla v rozporu s dobrými mravy, a proto nevydal překvapivé rozhodnutí. První vedlejší účastník rovněž odmítl tvrzení stěžovatelky, že by jakožto obec o 1 800 obyvatelích měla mít zaměstnaného právníka v pracovním poměru, a proto byly přiznané náklady řízení účelně vynaložené. Dle prvního vedlejšího účastníka nedošlo ani k porušení práva na osobní integritu a ochranu před zásahy do tělesné a duševní integrity člověka dle čl. 7 Listiny, neboť došlo k promlčení stěžovatelčiných nároků ve vztahu k prvnímu úrazu a zbylý nárok ve vztahu k druhému úrazu byl odvolacím soudem shledán nedůvodným.

8. Kooperativa pojišťovna, a. s., druhý vedlejší účastník, ve svém vyjádření poukázala na to, že navzdory nesprávnému poučení odvolacího soudu bylo dovolání přípustné. Podle názoru druhého vedlejšího účastníka by proto Ústavní soud měl ústavní stížnost kvůli nevyčerpání opravných prostředků odmítnout jako nepřípustnou. Ve zbytku vyjádření se vedlejší účastník ztotožnil s argumentací odvolacího soudu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

9. Podle § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) je ústavní stížnost nepřípustná, jestliže stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje; to platí i pro mimořádný opravný prostředek, který orgán, jenž o něm rozhoduje, může odmítnout jako nepřípustný z důvodů závisejících na uvážení. Ústavní stížnost tedy může zásadně směřovat jen proti rozhodnutím „konečným“, tj. rozhodnutím o posledním procesním prostředku, který zákon poskytuje k ochraně práva. Úkolem Ústavního soudu není měnit či napravovat případná, ať již tvrzená, či skutečná pochybení obecných soudů v dosud neskončeném řízení, nýbrž je zásadně povolán k posouzení, zda po pravomocném skončení věci obstojí řízení a jeho výsledek v rovině ústavněprávní jako celek.

10. Podle § 236 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští. Z ustanovení § 237 o. s. ř. vyplývá, že není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem

rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak. Dle § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. je dovolání nepřípustné, jestliže předmět řízení nepřevyšuje 50 000 Kč. Přípustnost dovolání proti rozhodnutí odvolacího soudu s více samostatnými nároky s odlišným skutkovým základem je v ustálené rozhodovací praxi Nejvyššího soudu posuzována ve vztahu k jednotlivým nárokům samostatně bez ohledu na to, zda tyto nároky byly uplatněny v jednom řízení a zda o nich bylo rozhodnuto jedním výrokem (např. nejnověji usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 32 Cdo 4481/2017 ze dne 26. 2. 2018). Ústavní soud tento výklad respektuje [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 681/09 ze dne 20. 10. 2009 (N 221/55 SbNU 75) či usnesení sp. zn. IV. ÚS 642/03 ze dne 18. 8. 2004, sp. zn. III. ÚS 307/05 ze dne 10. 4. 2008, sp. zn. III. ÚS 390/06 ze dne 3. 10. 2006, sp. zn. IV. ÚS 1232/08 ze dne 21. 8. 2008, sp. zn. I. ÚS 1854/08 ze dne 17. 9. 2008 nebo sp. zn. II. ÚS 3298/13 ze dne 5. 2. 2014].

11. Napadeným rozsudkem odvolací soud odvolání vyhověl a změnil výrok rozsudku okresního soudu tak, že žalobu zamítl. Uvedenými rozsudky bylo rozhodováno o žalobě, kterou se stěžovatelka po prvním vedlejším účastníkovi domáhala náhrady škody na základě tří odlišných nároků, jimiž byly konkrétně ve vztahu k prvnímu úrazu nároky bolestného ve výši 3 600 Kč a náhrada za ztížení společenského uplatnění ve výši 48 000 Kč a ve vztahu k druhému úrazu náhrada za ztížení společenského uplatnění ve výši 86 000 Kč. Odvolací soud v napadeném rozsudku poučil stěžovatelku o nepřípustnosti dovolání, ačkoliv předmět řízení ve vztahu k nároku za ztížení společenského uplatnění za první úraz převyšoval částku 50 000 Kč ve smyslu § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. a dovolání nebylo nepřípustné ani podle zbylých důvodů nepřípustnosti podle § 238 odst. 1 o. s. ř. Ve vztahu k tomuto nároku by pak přicházela v úvahu přípustnost dovolání podle § 237 o. s. ř., a tudíž by byla dána povinnost jeho vyčerpání stěžovatelkou jako mimořádného opravného prostředku, který orgán, jenž o něm rozhoduje, může odmítnout jako nepřípustný z důvodů závisejících na jeho uvážení [viz bod 61 stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.)].

12. Navzdory přípustnosti dovolání v rozsahu nároku za ztížení společenského uplatnění ve vztahu k prvnímu úrazu shledal Ústavní soud v tomto rozsahu ústavní stížnost proti rozsudku odvolacího soudu přípustnou [obdobně jako v nálezech sp. zn. IV. ÚS 2672/19 ze dne 19. 2. 2020 (N 31/98 SbNU 343), sp. zn. IV. ÚS 286/20 ze dne 10. 3. 2020 (N 51/99 SbNU 125) nebo sp. zn. IV. ÚS 2397/19 ze dne 31. 3. 2020 (N 56/99 SbNU 158)]. K porušení základního práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny může dojít rovněž v důsledku nesprávného poučení o nepřípustnosti opravného prostředku. Nesprávné poučení sice nemá vliv na to, zda stěžovatel takovýto prostředek měl či neměl k dispozici, pokud však účastník řízení ve svém postupu jednal v důvěře v jeho správnost, tato skutečnost nemůže jít k jeho tíži v tom smyslu, že mu bude upřena ochrana jeho práv. Tento závěr se uplatní jak v případech, kdy stěžovatel z tohoto důvodu uplatnil zákonem stanovený opravný prostředek, přestože jej neměl k dispozici [např. nález ze dne 31. 1. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3476/11 (N 25/64 SbNU 269)], tak v případech, kdy jej naopak neuplatnil, přestože jej k dispozici měl [např. nálezy sp. zn. III. ÚS 65/93 ze dne 31. 5. 1994 (N 27/1 SbNU 213), sp. zn. I. ÚS 2912/10 ze dne 1. 3. 2011 (N 29/60 SbNU 371)], sp. zn. I. ÚS 1820/18 ze dne 26. 9. 2018 ve znění opravného usnesení ze dne 23. 10. 2018 (N 161/90 SbNU 607), sp. zn. IV. ÚS 2397/19, bod 19, nebo sp. zn. IV. ÚS 286/20]. Ústavní soud v minulosti opakovaně připustil ústavní stížnost proti rozhodnutím, v nichž byl stěžovatel nesprávně poučen, že je nemůže napadnout opravným prostředkem, jejich přezkum nicméně omezil výlučně na posouzení správnosti poučení (viz výše citované nálezy). Ústavní soud proto shledal ústavní stížnost přípustnou i v rozsahu, ve kterém bylo dovolání přípustné navzdory nesprávnému poučení odvolacím soudem.

13. Ústavní stížnost byla podána včas a osobou k tomu oprávněnou a splňuje i všechny zákonem stanovené náležitosti, včetně povinného zastoupení advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

V. Meritorní posouzení

14. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatelky, vyjádřeními odvolacího soudu a vedlejších účastníků a obsahem příslušného spisu, zhodnotil, že ústavní stížnost je důvodná.

15. Ústavní soud se nejprve vypořádal s nesprávností poučení o nepřípustnosti dovolání ve vztahu k nároku náhrady za ztížení společenského uplatnění za první úraz (V. A.), následně se zabýval ochranou tělesné a duševní integrity ve vztahu k nároku náhrady za ztížení společenského uplatnění za druhý úraz (V. B.). Poté se Ústavní soud věnoval námitce promlčení ve vztahu k nároku na odškodnění bolestného (V. C.). Nakonec Ústavní soud přezkoumal ústavnost přiznání náhrady nákladů na zastoupení advokáta (V. D.).

16. Ústavní soud připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále též jen „Ústava“)]. V řízení o individuální ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy se proto zásadně nezabývá otázkami interpretace a aplikace podústavního práva, ale jen tím, zda nedošlo k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce.

A. Nesprávné poučení o nepřípustnosti dovolání

17. Jak Ústavní soud vysvětlil výše (body 9–12), v posuzované věci stěžovatelka v souladu s poučením obsaženým v napadeném rozsudku odvolacího soudu nepodala proti tomuto rozsudku dovolání, nýbrž přímo ústavní stížnost, a to přesto, že přípustnost dovolání nebyla ve vztahu k výše vymezenému nároku vyloučena podle § 238 o. s. ř. Přípustnost dovolání naopak závisela na posouzení podmínek podle § 237 o. s. ř., které má v podstatě povahu kvazimeritorního přezkumu a jehož výsledek, pokud jde o závěr o přípustnosti, závisí na uvážení Nejvyššího soudu. Nesprávné poučení tak mělo za následek, že stěžovatelka nevyužila dovolání jako mimořádný opravný prostředek, kterým se mohla domoci ochrany proti tvrzenému zásahu do jejích ústavně zaručených práv a svobod. Ústavní soud upřesňuje, že toto pochybení krajského soudu a důvod kasace se týkají výrokové části napadeného rozhodnutí vztahující se k pohledávce, která s ohledem na svou výši podléhá možnosti podat dovolání.

18. Z konstantní judikatury Ústavního soudu (citované výše v bodě 12) plyne, že nesprávným poučením účastníků řízení odvolacím soudem, že v jejich věci není dovolání přípustné, je porušeno jejich právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť jim takovým postupem byl odepřen přístup k dovolacímu soudu.

19. Napadeným rozsudkem odvolacího soudu proto bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť jednala v řízení před obecnými soudy v důvěře ve správnost poučení o nepřípustnosti opravného prostředku, a nevyčerpala proto mimořádný opravný prostředek, dovolání. Odstranění tohoto pochybení novým rozhodnutím otevírá cestu k věcnému posouzení ostatních námitek v řízení o příslušném opravném prostředku, pro jehož uplatnění začnou nově běžet zákonné lhůty (viz výše citované nálezy sp. zn. IV. ÚS 2397/19, bod 19, a sp. zn. IV. ÚS 286/20, bod 21).

B. Odpovědnost za závady ve schůdnosti chodníku

20. Ústavní soud se v dalším zabýval tou částí výroku napadeného rozhodnutí krajského soudu, proti které nebylo dovolání přípustné, a v tomto směru se proto krajský soud nedopustil shora popsaného ústavněprávního pochybení. Podle čl. 7 odst. 1 Listiny je zaručena „[n]edotknutelnost osoby a jejího soukromí“. Již ze znění tohoto ustanovení plyne, že má

poskytovat širokou ochranu jak osobě člověka, tak jeho soukromí. V důsledku toho má základní právo na nedotknutelnost řadu aspektů. Jedním z nich je ochrana tělesné a duševní integrity člověka. Jednou ze základních součástí tělesné a duševní integrity jednotlivce je jeho zdraví [nález sp. zn. II. ÚS 2379/08 ze dne 9. 7. 2009 ve znění opravného usnesení ze dne 2. 9. 2009 (N 157/54 SbNU 33), body 10–11; nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41), body 15–16; nález sp. zn. I. ÚS 2930/13 ze dne 11. 11. 2014 (N 205/75 SbNU 297), bod 26]. Zásahem do zdraví, a tedy do tělesné a duševní integrity chráněné čl. 7 odst. 1 Listiny, je „způsobení zranění, způsobení či zhoršení choroby, a to i choroby, resp. poruchy psychické, ale i pouhé způsobení bolesti“ (nález sp. zn. II. ÚS 2379/08, bod 11).

21. Jakýkoliv zásah do zdraví člověka je zásahem do jeho tělesné a duševní integrity, a tedy do sféry chráněné čl. 7 odst. 1 Listiny. Dojde-li k takovému zásahu, obvykle není možné zajistit nápravu uvedením do původního stavu. Zásahy do zdraví člověka jsou typicky spojeny s bolestí či jiným duševním strádáním, u nichž nemusí být uvedení do původního stavu vzhledem k tělesným a duševním dispozicím lidí ani teoreticky možné. Navzdory tomu musí být právu na ochranu tělesné a duševní integrity poskytována ze strany soudní moci ochrana dle čl. 4 Ústavy. To lze zajistit tak, že poškozenému se přizná nárok na náhradu újmy proti jejímu původci. Z toho důvodu je „[v] náhradě jakékoli újmy, a to i újmy na zdraví, … zapotřebí vidět i jakési ‚pokračování‘ práv. Skrze uplatnění nároku na náhradu újmy ‚pokračuje‘ subjektivní právo (na zdraví) nebo právní statek či hodnota (zdraví), z jehož porušení škoda vzešla“ [nález sp. zn. III. ÚS 2253/13 ze dne 9. 1. 2014 (N 3/72 SbNU 41), bod 35]. Aby byla ochrana, kterou soudní moc poskytuje právu na tělesnou a duševní integritu podle čl. 7 odst. 1 Listiny, skutečná a účinná, je třeba vycházet z toho, že původce újmy je povinen tuto újmu plně nahradit [nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573), bod 28]. Ústavní soud upozornil, že „[s]oučástí [práva na nedotknutelnost osoby podle čl. 7 odst. 1 Listiny] je také právo na plné odškodnění za utrpěnou újmu na zdraví v podobě náhrady nemajetkové i majetkové újmy …“ (nález sp. zn. I. ÚS 2930/13, bod 42). Z práva na ochranu tělesné a duševní integrity podle čl. 7 odst. 1 Listiny tedy plyne princip úplné náhrady újmy, majetkové i nemajetkové, tomu, kdo utrpěl újmu na zdraví.

22. Výše uvedené principy musí obecné soudy respektovat i při výkladu práva dopadajícího na soukromoprávní vztahy. Ústavní soud připomíná, že základní práva a svobody zaručené v Listině působí ze své podstaty ve vztazích mezi jednotlivcem a státem (vertikální vztahy), avšak judikatura Ústavního soudu jim přiznává účinek i ve vztazích mezi jednotlivci navzájem (horizontální vztahy). V těchto vztazích, založených na rovnosti subjektů, působí základní práva a svobody tak, že prozařují normami podústavního práva [nález sp. zn. III. ÚS 139/98 ze dne 24. 9. 1998 (N 106/12 SbNU 93); nález sp. zn. I. ÚS 185/04 ze dne 14. 7. 2004 (N 94/34 SbNU 19)]. Při výkladu a aplikaci podústavního práva jsou proto soudy povinny toto prozařování pečlivě zvažovat, neboť jedině tak mohou dostát své povinnosti poskytovat základním právům a svobodám ochranu podle čl. 4 Ústavy [srov. shodně nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573), bod 15]. Soudy tedy mají povinnost hledat a volit tu interpretaci, která je ústavně konformní [viz např. nález sp. zn. Pl. ÚS 48/95 ze dne 26. 3. 1996 (N 21/5 SbNU 171; 121/1996 Sb.); nález sp. zn. III. ÚS 205/97 ze dne 11. 12. 1997 (N 159/9 SbNU 375); nález sp. zn. IV. ÚS 202/99 ze dne 9. 9. 1999 (N 121/15 SbNU 157); nález sp. zn. IV. ÚS 1106/08 ze dne 10. 3. 2009 (N 52/52 SbNU 519), bod 24].

23. V projednávaném případě stěžovatelka utrpěla dvě zranění dolní končetiny s trvalými následky a namítá, že za újmu s tím spojenou jí nebyla přiznána žádná náhrada, přestože podle jejího názoru za vznik újmy odpovídá první vedlejší účastník. Ve vztahu k prvnímu úrazu dospěl už soud prvního stupně k závěru o promlčení nároku na odškodnění bolestného a odvolací soud pak i ve vztahu k náhradě za ztížení společenského uplatnění způsobené prvním úrazem. Nárok na náhradu za ztížení společenského uplatnění ve vztahu k druhému úrazu však nebyl odvolacím soudem shledán důvodným. Ve vztahu k poslednímu jmenovanému nároku

tedy došlo k zásahu do zdraví stěžovatelky jako součásti její tělesné a duševní integrity. V projednávaném případě se proto Ústavní soud zabýval tím, zda aplikace podústavního práva odvolacím soudem respektovala výše vyložené principy vyplývající z práva na ochranu tělesné a duševní integrity podle čl. 7 odst. 1 Listiny, včetně principu plné náhrady újmy na zdraví.

24. Podle § 27 odst. 3 zákona o pozemních komunikacích odpovídá za újmu, jejíž příčinou „byla závada ve schůdnosti místní komunikace“, zásadně její vlastník. Dle § 27 odst. 4 zákona o pozemních komunikacích vlastník takové nemovitosti odpovídá za újmu, jejíž „příčinou byla závada ve schůdnosti na přilehlém chodníku, která vznikla znečištěním, náledím, nebo sněhem“. Závadou ve schůdnosti se dle § 26 odst. 7 zákona o pozemních komunikacích rozumí „taková změna ve schůdnosti pozemní komunikace, kterou nemůže chodec předvídat při pohybu přizpůsobeném stavebnímu stavu a dopravně technickému stavu a povětrnostním situacím a jejich důsledkům“. Vlastník komunikace se může své odpovědnosti zprostit, pokud prokáže, že nebylo v mezích jeho možností závadu odstranit, u závady způsobené povětrnostními situacemi a jejich důsledky takovou závadu zmírnit.

25. Ústavní soud se problematice odškodňování v kontextu zákona o pozemních komunikacích komplexně věnoval ve výše citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 2315/15. V něm došel k závěru, že domáhá-li se chodec náhrady újmy na zdraví a uvádí, že tato újma mu vznikla kvůli stavu místní komunikace, je třeba, aby soudy na jedné straně zkoumaly, nakolik se chodec choval tak, aby svému úrazu předešel. V rámci toho se mohou zabývat veškerými okolnostmi případu včetně toho, zda chodec z více možných cest zvolil tu nejbezpečnější, zda přizpůsobil tempo chůze okolnostem, ale i zda zvolil vhodnou obuv apod. Na druhé straně je ovšem třeba zhodnotit, nakolik vlastník komunikace dodržel svou povinnost zajistit, aby tato komunikace umožňovala bezpečný pohyb chodců. O přiznání náhrady a o její výši se rozhodne podle toho, nakolik ke vzniku újmy přispěl sám chodec, a naopak nakolik k tomu přispěl vlastník komunikace. Přitom je nutné vycházet z principu úplné náhrady újmy na zdraví, tedy plné náhrady majetkové i nemajetkové újmy, který plyne z čl. 7 odst. 1 Listiny. Tyto své závěry pak musí obecné soudy promítnout do aplikace odpovědnosti za závadu ve schůdnosti v konkrétním případě. Ústavní soud v tomto nálezu dospěl k závěru, že závada ve schůdnosti upravená ve smyslu § 26 odst. 7 zákona o pozemních komunikacích nemá nad rámec popsaných kritérií žádný další zvláštní obsah, má pouze zajistit spravedlivou rovnováhu mezi právy a povinnostmi vlastníků a uživatelů pozemních komunikací. Ústavní soud v tomto nálezu odmítl jako protiústavní rozhodovací praxi obecných soudů, které při hodnocení důvodnosti nároku náhrady škody na zdraví vzniklé na místní komunikaci braly v potaz pouze předvídatelnost či nepředvídatelnost změny ve schůdnosti chodníku a nezkoumaly, nakolik ke vzniku újmy přispěl sám chodec, a naopak nakolik k tomu přispěl vlastník komunikace [srov. citovaný nález sp. zn. I. ÚS 2315/15, body 99–104; k obdobným závěrům dospěl Ústavní soud rovněž v nálezu sp. zn. II. ÚS 2077/14 ze dne 21. 7. 2015 (N 132/78 SbNU 89), body 15–23]. To ovšem neznamená, že se míra předvídatelnosti změn ve schůdnosti chodníku stala ústavně nepřijatelným či irelevantním kritériem. Obecné soudy by měly předvídatelnost změn ve schůdnosti chodníku brát v potaz jako jedno z kritérií pro posouzení konkrétních skutkových okolností případu, rozlišení na předvídatelnost či nepředvídatelnost změn ve schůdnosti chodníku však nesmí být kritériem jediným.

26. Odvolací soud ohledně existence závady ve schůdnosti chodníku v okamžiku druhého úrazu uvedl, že „[p]odmínkou odpovědnosti za škodu se přitom rozumí výskyt až takové změny ve schůdnosti pozemní komunikace, kterou nemůže chodec předvídat“. Odvolací soud nakonec stěžovatelce nepřiznal náhradu škody za druhý úraz, protože „[t]řebas tedy doposud přizpůsobená, nemohla volba chůze po celkově neschůdném chodníku zastřít, že žalobkyně riziko možného pádu tehdy vnímala a přijala. Následek toho, že na něj došlo, nemůže přenášet na žalovanou“ (bod 26 napadeného rozhodnutí).

27. Ústavní soud dospěl k závěru, že odvolací soud se nezabýval otázkou, nakolik vlastník komunikace dodržel svou povinnost zajistit, aby chodník umožňoval bezpečný pohyb chodců a nakolik stěžovatelka dodržela povinnost předejít vzniku újmy. Odvolací soud ve svém napadeném rozhodnutí vycházel z ústavně nekonformního závěru, že odpovědnost za závady ve schůdnosti se týká jen nepředvídatelných závad. Ačkoliv stěžovatelka mohla utrpět újmu na zdraví kvůli tomu, že vlastník komunikace či její správce porušili svou právní povinnost, odvolací soud paušálně vyloučil jejich odpovědnost ústavně nekonformním výkladem právních předpisů, a tak upřel stěžovatelce možnost domoci se náhrady za újmu na zdraví. Odvolací soud tudíž svým postupem porušil právo stěžovatelky na ochranu tělesné a duševní integrity dle čl. 7 odst. 1 Listiny, jehož součástí je princip úplné náhrady újmy na zdraví.

C. Námitka promlčení

28. Stěžovatelka dále namítá, že odvolací soud nesprávným posouzením počátku běhu promlčecí lhůty ohledně prvního úrazu porušil její právo na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny. Ústavní soud se zabýval touto námitkou pouze ve vztahu k nároku odškodnění bolestného za první úraz.

29. Ústavní soud považuje za nutné připomenout, že právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod je porušeno, pokud je komukoliv upřena možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu, popř. pokud soud odmítá jednat a rozhodovat o podaném návrhu, eventuálně pokud zůstává v řízení bez zákonného důvodu nečinný. V této souvislosti Ústavní soud dodává, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti (čl. 83 Ústavy České republiky). Není tedy součástí soustavy obecných soudů a nenáleží mu ani výkon dohledu nad jejich rozhodovací činností. Postup v soudním řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu a výklad jiných než ústavních předpisů a jejich aplikace jsou záležitostí obecných soudů. Ústavní soud může do jejich činnosti zasáhnout pouze tehdy, pokud právní závěry obecných soudů jsou v příkrém nesouladu se skutkovými zjištěními nebo z nich v žádné možné interpretaci odůvodnění nevyplývají, nebo pokud porušení některé z norem podústavního práva v důsledku svévole (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. uplatněním přepjatého formalismu při aplikaci práva), zakládá porušení základního práva nebo svobody.

30. Ústavní soud se počátku běhu promlčecí lhůty nároku na náhradu škody na zdraví dle § 106 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění do 31. 12. 2013, věnoval v nálezu sp. zn. I. ÚS 834/15 ze dne 30. 3. 2016 (N 54/80 SbNU 653). V tomto nálezu Ústavní soud uvedl, že základním smyslem daného ustanovení je zejména ochrana poškozeného, nikoliv osoby, která škodu způsobila. Podle tohoto ustanovení se právo na náhradu škody promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá. Nárok na náhradu škody na zdraví totiž odráží specifický charakter této újmy, neboť škodlivý následek se může projevit i s určitým časovým odstupem [k tomu srov. nález Ústavního soudu ze dne 28. 1. 2016 sp. zn. II. ÚS 2946/13 (N 16/80 SbNU 205)]. Zákonné slovní spojení „vědomost o vzniklé škodě“ nepokrývá pouze informace o ustáleném zdravotním stavu pacienta, ale obsahuje také další předpoklady pro možnost uplatnění práva před civilním soudem. Ústavní soud ve výše citovaném nálezu spatřil porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny v tom, že obecné soudy se řádně nevypořádaly s námitkou stěžovatelky, že ze zdravotnické dokumentace nemohla stěžovatelka vyvodit informace o odpovědnosti za škodu, a že obecné soudy argumentovaly nelogicky [nález sp. zn. I. ÚS 834/15 ze dne 30. 3. 2016 (N 54/80 SbNU 653), body 27–29].

31. Na rozdíl od případu popsaného v předchozím bodě nemá námitka stěžovatelky o nesprávném závěru ohledně počátku běhu promlčecí lhůty v projednávaném případě ústavněprávní rozměr. Odvolací soud ve svém odůvodnění předestřel všechny možné okamžiky počátku běhu promlčecí lhůty a dospěl k závěru, že i v případě nejzazšího možného data, kdy

se stěžovatelka prokazatelně dozvěděla o vzniku škody a o trvalosti následků prvního úrazu, by byl její nárok na odškodnění bolestného promlčen. Odvolací soud se nedopustil nelogické argumentace srovnatelné s výše citovaným případem a s námitkou počátku běhu promlčecí lhůty se vypořádal řádně. Ústavnímu soudu pak nepřísluší přehodnocovat jeho závěry, které jsou interpretací podústavního práva a jeho aplikací na obecnými soudy zjištěný skutkový stav.

D. Náhrada nákladů řízení na zastoupení advokátem

32. Stěžovatelka nakonec namítá, že odvolací soud pochybil i tím, že přiznal prvnímu vedlejšímu účastníkovi náhradu nákladů řízení vynaložených na zastoupení advokátem. Stěžovatelka s odkazem na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 2315/15 uvádí, že obce jsou dostatečně zabezpečené k tomu, aby hájily své zájmy bez pomoci advokátů.

33. Ústavní soud se ve své judikatuře opakovaně zabýval otázkou, kdy lze náklady na zastoupení advokátem pokládat za „potřebné k účelnému uplatňování nebo bránění práva“ ve smyslu § 142 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád. Při posuzování otázky, zda lze náklady na zastoupení advokátem považovat za účelně vynaložené, musí soudy vzít v úvahu i to, kdo se advokátem nechal v řízení zastoupit. Pokud jde o stát, Ústavní soud opakovaně zdůraznil, že „tam, kde je stát k hájení svých zájmů vybaven příslušnými organizačními složkami, není důvod, aby výkon svých práv a povinností z této oblasti přenášel na soukromý subjekt (advokáta); pokud tak však stát učiní, není důvod uznat takto vzniklé náklady řízení jako náklady účelně vynaložené“ [nález sp. zn. II. ÚS 3855/14 ze dne 1. 9. 2015 (N 162/78 SbNU 429), bod 10; shodně nález sp. zn. I. ÚS 2929/07 ze dne 9. 10. 2008 (N 167/51 SbNU 65), nález sp. zn. IV. ÚS 1087/09 ze dne 24. 11. 2009 (N 243/55 SbNU 349)]. Zastoupení státu advokátem lze akceptovat jen za zcela výjimečných okolností [nález sp. zn. I. ÚS 3768/14 ze dne 6. 2. 2015 (N 28/76 SbNU 375), bod 16]. Obdobné závěry pak Ústavní soud vztáhl i na některé další subjekty mimo stát, které jsou veřejnými institucemi, hospodaří s veřejnými prostředky apod., jako je Česká televize [nález sp. zn. I. ÚS 3344/12 ze dne 24. 7. 2013 (N 129/70 SbNU 193); nález sp. zn. II. ÚS 1333/14 ze dne 18. 2. 2015 (N 36/76 SbNU 503), bod 12] či Všeobecná zdravotní pojišťovna [nález sp. zn. IV. ÚS 474/13 ze dne 16. 12. 2014 (N 229/75 SbNU 557), body 30–31] nebo fakultní nemocnice [nález sp. zn. I. ÚS 195/11 ze dne 15. 12. 2011 (N 215/63 SbNU 473)]. Tyto závěry Ústavní soud vztáhl i na statutární města, protože u nich „lze presumovat existenci dostatečného materiálního a personálního vybavení a zabezpečení k tomu, aby byla schopna kvalifikovaně hájit svá rozhodnutí, práva a zájmy …, aniž by musela využívat právní pomoci advokátů“ (nálezy sp. zn. I. ÚS 2315/15, bod 120, a sp. zn. II. ÚS 2077/14, bod 24).

34. Ústavní soud však výše uvedenou presumpci dostatečné materiální a personální vybavenosti a zabezpečenosti ovšem nevztáhl na všechny obce. Ve výše citovaném nálezu sp. zn. I. ÚS 2315/15 Ústavní soud dospěl k závěru, že u obcí je třeba zkoumat, zda jsou dostatečně personálně a materiálně vybaveny k tomu, aby hájily své zájmy samy. Pokud obecný soud v případě konkrétní obce dospěje k závěru, že tomu tak je, náklady této obce či jejího správce komunikace na zastoupení advokátem nejsou účelně vynaloženými (nález sp. zn. I. ÚS 2315/15, bod 122). U menších obcí, zejména obcí vykonávajících přenesenou působnost v základním rozsahu ve smyslu § 61 odst. 1 písm. a) zákona č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů, lze pak obecně presumovat, že nejsou materiálně ani personálně vybaveny dostatečně, aby hájily své zájmy samy bez zastoupení advokátem, neprokáže-li se opak.

35. V projednávaném případě odvolací soud přiznal prvnímu vedlejšímu účastníkovi náhradu nákladů vynaložených na zastoupení advokátem ve sporu o náhradu újmy za úrazy, k nimž došlo na pozemních komunikacích v jeho vlastnictví. Odvolací soud toto rozhodnutí odůvodnil tím, že první vedlejší účastník měl v řízení plný úspěch. Odvolací soud tak vlastně jen implicitně vyjádřil, že neshledal, že by vedlejší účastník, obec vykonávající přenesenou

působnost v základním rozsahu ve smyslu § 61 odst. 1 písm. a) zákona o obcích, byl natolik personálně a materiálně vybaven, aby nebylo potřebné k účelnému bránění jeho práva ve smyslu § 142 odst. 1 o. s. ř. zastoupení advokátem. Takovýto závěr ani absenci explicitního vysvětlení této úvahy pak Ústavní soud nepovažuje za ústavně problematické či zasahující do základních práv stěžovatelky.

VI. Závěr

36. Ústavní soud shrnuje, že napadené rozhodnutí odvolacího soudu porušilo právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 Listiny v důsledku nesprávného poučení o nepřípustnosti dovolání. V pokračujícím řízení bude odvolací soud povinen znovu rozhodnout o odvolání stěžovatelky a bude vázán výše uvedeným právním názorem Ústavního soudu správně poučit účastníky řízení o přípustnosti dovolání. Napadené rozhodnutí rovněž porušilo právo na ochranu tělesné a duševní integrity podle čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod tím, že se odvolací soud při rozhodování o uznání nároku na náhradu škody na zdraví zabýval pouze kritériem předvídatelnosti změny ve schůdnosti chodníku. V dalším řízení odvolací soud nárok stěžovatelky posoudí podle kritérií, která Ústavní soud shrnul v bodě 25, a promítne je do aplikace odpovědnosti za závady ve schůdnosti dle § 27 zákona o pozemních komunikacích. Naopak námitky stěžovatelky o porušení práva na spravedlivý proces dle čl. 36 Listiny v důsledku přiznání náhrady nákladů na zastoupení advokátem a v důsledku nesprávného posouzení počátku běhu promlčecí lhůty nedosáhly ústavněprávního rozměru.

37. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

Č. 100
Účelnost nákladů na právní zastoupení statutárního města advokátem (sp. zn. I. ÚS 3812/19 ze dne 19. května 2020)

Přiznáním náhrady nákladů právního zastoupení statutárnímu městu jako nákladů účelně vynaložených soud „prolamuje“ pravidlo a uplatňuje z něj výjimku; má tak za vyvrácenou judikatorně dovozenou právní domněnku, že statutární město je dostatečně personálně a materiálně vybaveno k tomu, aby bylo schopno kvalifikovaně hájit svá rozhodnutí, práva a zájmy, aniž by muselo využívat právní pomoci advokátů. Není vyloučeno, že pro průběh konkrétního (složitého) řízení může být zastoupení advokátem žádoucí – o to přesvědčivější však musí být odůvodnění rozhodnutí soudu, který výjimku uplatní, vyhodnotí náklady právního zastoupení jako účelně vynaložené a přizná jejich náhradu. Z rozhodnutí musí být zřetelně patrno, v čem spočívá jedinečnost, unikátnost, složitost případu a proč konkrétní statutární město není schopno výkon svých účastnických práv zajistit vlastními silami a z vlastních zdrojů. V opačném případě soud nedodrží ústavní požadavek náležitého odůvodnění plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky BAU-INVEST PROJECT, a. s., se sídlem Elišky Krásnohorské 10/2, Praha 1, zastoupené JUDr. Markem Bánským, advokátem, se sídlem Elišky Krásnohorské 10/2, Praha 1, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 9. 2019 č. j. 21 Co 268/2019-168, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a hlavního města Prahy jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 26. 9. 2019 č. j. 21 Co 268/2019-168 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 9. 2019 č. j. 21 Co 268/2019-168 se ruší.

III. Návrh stěžovatelky na přiznání nákladů právního zastoupení se zamítá.

Odůvodnění

I.

Ústavnímu soudu byl dne 27. 11. 2019 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedeného usnesení Městského soudu v Praze.

Předtím, než se Ústavní soud začal věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje veškeré náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

Rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 21. 6. 2018 č. j. 21 C 72/2017-82 bylo rozhodnuto o žalobě stěžovatelky, jíž se domáhala na žalované (hlavní město Praha) zaplacení částky 592 991 880 Kč, a to z titulu nezákonného rozhodnutí a nesprávného úředního postupu správního orgánu při pořizování územního plánu. Stěžovatelka na základě schváleného územního plánu č. Ú-0941/2011 a zpracovaného projektu činila všechny kroky vedoucí k realizaci projektu „Bytový komplex Bau-invest, Praha 7, Holešovice“. Rozhodnutím Městského soudu v Praze ze dne 9. 12. 2013 sp. zn. 10 A 105/2013 došlo ke zrušení úpravy uvedeného územního plánu, přičemž soud konstatoval pochybení na straně státní správy. V důsledku uvedeného nebylo možné připravený projekt realizovat, a investice stěžovatelky tak byla zmařena. Shora citovaným rozsudkem obvodního soudu byla žaloba zamítnuta a žádnému z účastníků nebylo přiznáno právo na náhradu nákladů řízení.

K odvolání účastníků řízení Městský soud v Praze ústavní stížností napadeným usnesením změnil rozsudek obvodního soudu tak, že stěžovatelka je povinna zaplatit žalované na náhradě nákladů řízení částku 2 045 868 Kč (výrok I), a dále uložil stěžovatelce zaplatit žalované na náhradě nákladů odvolacího řízení částku 10 345,50 Kč (výrok II). Důvod pro změnu nákladového výroku spatřoval městský soud v tom, že žalovaná nedisponuje zaměstnanci, již by byli schopni kvalifikovaným způsobem zastupovat žalovanou v soudním řízení, v němž je požadována náhrada škody z nesprávného úředního postupu dle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o odpovědnosti za škodu“), tedy dle speciálního zákona, s nímž se v obvyklé rozhodovací praxi nesetkává. V projednávané věci byly řešeny i otázky právně poměrně komplikované, ať se již jednalo o posouzení běhu promlčecí doby v případě nesprávného úředního postupu samosprávného celku, či naplnění předpokladů odpovědnosti za žalobkyní tvrzenou škodu. Z uvedených důvodů považoval odvolací soud právní zastoupení žalované advokátem za účelné.

Stěžovatelka se s právním názorem odvolacího soudu neztotožnila a poukázala na skutečnost, že tento je v rozporu s nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3243/09 ze dne 2. 3. 2010 (N 38/56 SbNU 449) nebo sp. zn. II. ÚS 376/12 ze dne 14. 3. 2013 (N 45/68 SbNU 449). Předmětný spor se týkal náhrady škody podle zákona o odpovědnosti za škodu, tedy agendy, kterou se hlavní město Praha zabývá zcela běžně. Náhrada škody souvisela s úpravou územního plánu města, tedy s agendou, která je pro každé statutární město běžná. Stejně tak nesouhlasí s tím, že by zaměstnanci žalované byli znalí jen správního práva, nikoliv však zvláštních právních předpisů, a bylo tak potřeba využít služby advokáta. V souvislosti s uvedeným odkázala stěžovatelka též na usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 4224/18 ze dne 12. 9. 2019, podle něhož statutární město vynaloží náklady na právní zastoupení účelně: „Je-li předmětem sporu právní problematika, která přímo nesouvisí s oblastí spravovanou ústředním orgánem státní správy, případně jde o právní problematiku velmi specializovanou, obtížnou, dosud neřešenou, problematiku s mezinárodním prvkem vyžadující znalosti cizího práva, eventuálně jazykové znalosti apod.“

Z výše vyložených důvodů je stěžovatelka toho názoru, že napadeným usnesením Městského soudu v Praze došlo k zásahu do jejích práv, jež jsou jí garantována čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

III.

Městský soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na odůvodnění napadeného usnesení, v němž se vypořádal s námitkami účastníků a dostatečně vysvětlil, jaké kroky jej vedly, a to i přes znalost judikatury Ústavního soudu, na kterou současně odkázal, k závěru o účelnosti nákladů vynaložených žalovanou na její právní zastoupení. Městský soud nesouhlasí s tím, že by v napadeném usnesení rozhodoval svévolně a překvapivě.

Žalovaná ve svém vyjádření k ústavní stížnosti podpořila právní názor Městského soudu v Praze s tím, že poukázala na judikovanou zdrženlivost Ústavního soudu ve vztahu k nákladovým výrokům. Závěry, k nimž dospěl Ústavní soud ve stěžovatelkou uvedených rozhodnutích nelze aplikovat mechanicky. Vždy je třeba přihlédnout ke konkrétním okolnostem daného případu. Jestliže obecné soudy své úvahy dostatečně odůvodní, nelze jejich postup z hlediska základních práv a svobod považovat za svévolný ani nepřiměřený. V případě posuzované žaloby na náhradu škody se nejednalo o běžnou agendu. Předmět sporu představoval jak po právní, tak po skutkové stránce velmi komplikovanou věc, což svědčí o účelnosti nákladů vynaložených na advokáta. Ve sporu o takto extrémně vysokou částku je právní zastoupení advokátem nezbytné. Případný úspěch stěžovatelky ve sporu by žalovanou významně negativně ovlivnil a zasáhl by do rozpočtu veřejnoprávní korporace. Závěrem žalovaná poukázala na skutečnost, že pokud by jí nebyly přiznávány náklady řízení v komplikovaných právních sporech o zaplacení velmi vysokých finančních částek, které nejsou její běžnou agendou, pak by žalobci při podávání takových žalob vůči žalované nic neriskovali. Uvedené by vedlo ke zvýšení počtu spekulativních žalob na náhradu škody nejen vůči jiným statutárním městům, ale též vůči státu.

Stěžovatelka ve své replice zopakovala svoji předchozí argumentaci s tím, že městský soud rozhodoval v dané věci jako soud odvolací. Z toho vyplývá, že stěžovatelka neměla možnost reagovat na změnu právního názoru, a rozhodnutí je tak pro ni překvapivé. Rozhodování o nárocích podle zákona o odpovědnosti za škodu spadá do běžné činnosti statutárního města, neboť nárok na náhradu škody či újmy se podle § 14 a 15 nejprve uplatňuje u samotného orgánu a až při jeho zamítnutí před obecným soudem. Pokud statutární město disponuje aparátem právně vzdělaných osob, které jsou způsobilé o uplatněném nároku rozhodnout, je schopno toto rozhodnutí následně i kvalifikovaně obhájit. Stěžovatelka nesouhlasí s tím, že ač žalovaná disponuje personálním aparátem, takové osoby nejsou schopny zastupovat statutární město v soudním řízení. Advokát žalované se musel seznámit s dotčenými spisy, s nimiž již byly seznámeny osoby spadající do personálního aparátu žalované.

IV.

Ústavní stížnost je důvodná.

Ústavní soud je ve své rozhodovací praxi pravidelně konfrontován s problematikou nákladů řízení, přičemž se k ní obecně staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoli totiž i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o náklady řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. V projednávaném případě se však nejedná o zanedbatelnou částku, neboť náklady řízení přesahují dva miliony korun. Ústavní soud dále zdůrazňuje, že i rozhodování o nákladech soudního řízení tvoří integrální součást soudního řízení jako celku, a i na něj proto dopadají postuláty spravedlivého procesu. Mezi základní zásady spravedlivého procesu přitom tradičně náleží i zákaz svévolného rozhodování či ochrana legitimního očekávání účastníků a předvídatelnost soudních rozhodnutí [srov. například nález sp. zn. IV. ÚS 2738/10 ze dne 23. 11. 2010 (N 235/59 SbNU 391), nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457) a nález sp. zn. III. ÚS 1561/13 ze dne 3. 4. 2014 (N 52/73 SbNU 59)].

Ve své další argumentaci vyšel Ústavní soud ze své četné judikatury, která byla známa i Městskému soudu v Praze. Odchýlení se od judikatury Ústavního soudu přitom nelze samo o sobě považovat za postup nesprávný, neboť (a to i v tomto případu) naznačuje, že soud uvažoval o případu kriticky a neomezoval se na mechanické či šablonovité řešení případu. Městský soud ve svém odůvodnění poukázal na skutečnost, že žalovaná nepochybně disponuje odborným aparátem se zaměřením na stavebnictví, projektování apod. Podle něj však nelze mít za to, že i kdyby takováto osoba byla právně vzdělaná, byla by schopna kvalifikovaným způsobem zastupovat žalovanou v soudním řízení o náhradu škody. V souvislosti s uvedeným městský soud přehlíží, že žalovaná má zřízen legislativní a právní odbor, který by spolupráci svých specialistů měl koordinovat tak, aby se žalované dostalo efektivní právní obrany. Není totiž podstatné, že konkrétní zaměstnanec podílející se na zpracování územního plánu nemá detailní znalost zákona o odpovědnosti za škodu, podstatné je, že aplikovaný zákon není předpisem natolik okrajovým, aby alespoň od některých zaměstnanců žalované nebylo lze očekávat jeho znalost. Ústavní soud ve svém nálezu ze dne 24. 3. 2020 sp. zn. IV. ÚS 2434/19 (N 53/99 SbNU 141) mimo jiné konstatoval, že žalovaná jako vlastnice a správkyně majetku mimořádně vysoké hodnoty se v souvislosti se svým hospodařením nutně účastní mnoha soudních řízení a nelze říci, že by účastenství v soudních řízeních nespadalo do její běžné agendy. Na posledně uvedený nález Ústavní soud v podrobnostech odkazuje.

Ústavní soud v projednávaném případě neshledává důvod, aby se od své předchozí judikatury jakkoliv odchýlil, a napadené usnesení Městského soudu v Praze proto zrušil pro rozpor s čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Ústavní soud zamítl návrh stěžovatelky, aby náklady na její zastupování zcela hradil stát, neboť stěžovatelka nepředložila údaje vztahující se k jejím osobním a majetkovým poměrům, které jsou k posouzení podaného návrhu nezbytné.

Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a přistoupil dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadeného usnesení Městského soudu v Praze.

Č. 101
Právo na soudní ochranu a zákaz nelidského zacházení při přemístění cizince dle nařízení Dublin III
(sp. zn. III. ÚS 3997/19 ze dne 19. května 2020)

Z práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) ve spojení s povahou práva nebýt mučen či podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu (čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod) vyplývá požadavek na prolomení důsledků koncentračního mechanismu zakotveného v § 109 odst. 5 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (bránícího tomu, aby do řízení o kasační stížnosti byly vnášeny tzv. skutkové novoty), vznese-li účastník v řízení o kasační stížnosti určitou a závažnými okolnostmi podloženou námitku porušení práva nebýt mučen či podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu, přičemž skutečnosti, na nichž zakládá danou námitku, nemohl uplatnit dříve než v kasační stížnosti, ochrana před namítaným porušením daného základního práva nemůže být účinně poskytnuta v jiném řízení a námitkou se účastník brání proti důsledku, který by nebylo možno jednoduše odstranit poté, co by k němu došlo.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatelky N. I., zastoupené Mgr. Viktorem Klímou, advokátem, sídlem Melantrichova 477/20, Praha 1 – Staré Město, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 9. října 2019 č. j. 8 Azs 126/2019--87, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 8. března 2019 č. j. 4 Az 76/2018-37 a rozhodnutí Ministerstva vnitra ze dne 8. listopadu 2018 č. j. OAM-727/ZA-ZA11-ZA19--2018, za účasti Nejvyššího správního soudu, Městského soudu v Praze a Ministerstva vnitra jako účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 9. října 2019 č. j. 8 Azs 126/2019--87 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 9. října 2019 č. j. 8 Azs 126/2019--87 se ruší.

III. Rozhodnutí Ministerstva vnitra ze dne 8. listopadu 2018 č. j. OAM-727/ZA--ZA11-ZA19-2018 se ruší.

IV. Ve zbytku se ústavní stížnost zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších

předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelka domáhala, aby byla zrušena rozhodnutí označená v záhlaví, neboť je názoru, že jimi byly porušeny její základní práva a svobody zaručené v čl. 7 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 3 ve spojení s čl. 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen „Úmluva“). Současně podle § 83 zákona o Ústavním soudu navrhla, aby bylo rozhodnuto, že náklady jejího zastoupení v řízení o ústavní stížnosti nese stát.

2. Z vyžádaného spisového materiálu, ústavní stížnosti a jejích příloh Ústavní soud zjistil následující skutečnosti. Stěžovatelka je státní příslušnicí Republiky Uzbekistán a na českém území podala žádost o mezinárodní ochranu. Ministerstvo vnitra dne 8. 11. 2018 pod č. j. OAM--727/ZA-ZA11-ZA19-2018 rozhodlo, že její žádost o udělení mezinárodní ochrany je nepřípustná podle § 10a odst. 1 písm. b) zákona č. 325/1999 Sb., o azylu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o azylu“), a podle § 25 písm. i) daného zákona zastavilo řízení o udělení mezinárodní ochrany. Dále konstatovalo, že státem příslušným k posouzení žádosti je Francouzská republika, a to podle čl. 3 nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) č. 604/2013, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o mezinárodní ochranu podané státním příslušníkem třetí země nebo osobou bez státní příslušnosti v některém z členských států, (dále jen „nařízení Dublin III“). Ministerstvo vnitra uvedlo, že stěžovatelka učinila dne 1. 2. 2018 prohlášení o mezinárodní ochraně na území České republiky a byla držitelkou krátkodobého víza vydaného Francouzskou republikou dne 7. 9. 2017 s možností jediného vstupu a maximální délkou pobytu od 16. 9. 2017 do 12. 10. 2017. Z tohoto důvodu je k posouzení žádosti o mezinárodní ochranu podle čl. 12 nařízení Dublin III příslušná Francouzská republika, která stěžovatelce vízum vydala. Ministerstvo vnitra dále uvedlo, že ve stěžovatelčině případě Česká republika nevyužila diskrečního ustanovení představovaného čl. 17 nařízení Dublin III a nerozhodla se posoudit stěžovatelčinu žádost, k jejímuž posouzení je podle kritérií v tomto nařízení příslušný jiný stát. K využití daného diskrečního oprávnění nevedlo stěžovatelčino tvrzení o srdečních problémech, neboť stěžovatelka po dobu svého jednoročního pobytu v České republice nevyhledala odborné kardiologické vyšetření a po jednorázovém ošetření v nemocnici nepokračovala ve své léčbě. Ani obavy z návratu do Francouzské republiky nebyly relevantní ve vztahu k čl. 17 nařízení Dublin III, protože se vztahovaly k ojedinělé situaci, která se stěžovatelce přihodila na francouzském autobusovém nádraží.

3. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) rozsudkem ze dne 8. 3. 2019 č. j. 4 Az 76/2018-37 zamítl stěžovatelčinu žalobu proti zmíněnému rozhodnutí Ministerstva vnitra. Neshledal namítané procesní vady v postupu Ministerstva vnitra ani v jeho hodnocení k nevyužití diskrečního ustanovení (čl. 17 nařízení Dublin III). Podle městského soudu netrpělo správní rozhodnutí nepřezkoumatelností, naopak bylo řádně odůvodněné a vycházelo z vyhovujících podkladů.

4. Nejvyšší správní soud rozsudkem ze dne 9. 10. 2019 č. j. 8 Azs 126/2019-87 zamítl stěžovatelčinu kasační stížnost proti tomuto rozsudku městského soudu. Nejvyšší správní soud se ztotožnil s městským soudem v tom, že správní rozhodnutí netrpí procesními vadami a že nebyl podklad pro aplikaci čl. 17 nařízení Dublin III. Kasační námitka uplynutí šestiměsíční lhůty pro přemístění stěžovatelky podle čl. 29 nařízení Dublin III byla nepřípustná podle § 104 odst. 4 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, (dále též jen „s. ř. s.“), neboť ji stěžovatelka neuplatnila před městským soudem, ačkoli mohla. Nejvyšší správní soud dále podle § 109 odst. 5 s. ř. s. nepřihlížel ke změně stěžovatelčiny osobní situace, k níž došlo na základě okolností vzniklých po vydání rozsudku městského soudu (vážný psychický stav s rizikem sebevražedného chování při změně prostředí). Zmínil však, že se i přes zamítnutí kasační stížnosti bude muset Ministerstvo vnitra před samotnou realizací přemístění stěžovatelky do Francouzské republiky zabývat tím, zda neuplynula šestiměsíční lhůta podle čl. 29 nařízení

Dublin III a zda by přemístění stěžovatelky pro její duševní či fyzický stav neznamenalo nelidské či ponižující zacházení.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka uvedla, že do České republiky přicestovala v roce 2017. Důvodem pro opuštění země původu (Republiky Uzbekistán) byl sňatek s mužem, který je o 8 let mladší než ona; v této zemi je uzavření takového manželství místní kulturou odmítané. Stěžovatelka měla obavu o svůj život, neboť jí její bratři vyhrožovali tzv. vraždou ze cti.

6. Dále zmínila, že dne 12. 3. 2019 porodila mrtvé dítě. Již před touto událostí v minulosti jednou potratila. V dubnu 2019, tj. po vydání rozsudku městského soudu, se v návaznosti na porod mrtvého dítěte její psychický stav zhoršil. Trpí sebevražednou ideací a mikromanickými bludnými produkcemi. Psycholog vyhodnotil, že stěžovatelka potřebuje být ve známém prostředí a mít při sobě svého manžela. Jakákoli změna tohoto stavu povede ke zhoršení jejího psychického stavu a pravděpodobně k dalšímu pokusu o sebevraždu. Její psychický stav neumožňuje přesun do Francouzské republiky, kde nemá zázemí a kde byly její prvotní zkušenosti (pobyt na ulici, vyhrožování) negativního rázu. V době podání ústavní stížnosti byla stěžovatelka opět těhotná, přičemž šlo o rizikové těhotenství. V průběhu řízení o ústavní stížnosti dne 19. 2. 2020 porodila syna, jak následně Ústavnímu soudu sdělila.

7. Závěr Nejvyššího správního soudu, že i přes zamítnutí kasační stížnosti má správní orgán povinnost zabývat se možností realizace přemístění, považuje stěžovatelka za nesprávný a nepřezkoumatelný. Zbavuje ji totiž práva na účinný opravný prostředek, který jí garantuje čl. 27 nařízení Dublin III.

8. Stěžovatelka tvrdí, že rozhodnutí Ministerstva vnitra jí ukládá vycestovat do Francouzské republiky, což by jí však vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu způsobilo újmu, v níž lze spatřovat porušení čl. 3 Úmluvy. V českém právu i právu Evropské unie je podle stěžovatelky odlišováno předání podle nařízení Dublin III od jiných institutů cizineckého práva, jako je vyhoštění, povinnost opustit území či ukončení pobytu na území. Z hlediska Úmluvy jsou však všechna opatření státu, která cizince donucují k opuštění území, považována za vyhoštění. Při zkoumání, zda stěžovatelka měla účinný prostředek nápravy ve smyslu čl. 13 Úmluvy, je tak třeba užít shodná kritéria, která užívá Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“). Stěžovatelka se domnívá, že její kasační stížnost měla být posouzena meritorně ve vztahu ke všem uplatněným námitkám, zejména námitkám ke zhoršení psychického stavu.

9. V ústavní stížnosti bylo namítnuto, že Nejvyšší správní soud stěžovatelce odepřel spravedlnost tím, že se nezabýval námitkou uplynutí šestiměsíční lhůty podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III. Nedojde-li k přemístění cizince v této lhůtě, tak státu původně příslušnému k posouzení žádosti o mezinárodní ochranu zanikne povinnost přijmout dotčeného cizince a státem příslušným k posouzení žádosti se stává stát, který dožadoval přemístění. Stěžovatelka tuto šestiměsíční lhůtu považuje za prekluzivní a tvrdí, že k jejímu uplynutí musí soud přihlédnout z úřední povinnosti. Dále se dovolávala rozsudku Soudního dvora Evropské unie (dříve Evropského soudního dvora; dále jen „SDEU“) ze dne 25. 10. 2017 ve věci C-201/16 Shiri (dále jen „rozsudek SDEU ve věci Shiri“; rozhodnutí SDEU jsou dostupná z https://curia.europa.eu), podle něhož je stát, na který přešla příslušnost podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III, povinen z úřední povinnosti svou příslušnost bez zbytečného odkladu uznat. Stěžovatelka tvrdí, že v jejím případě tato šestiměsíční lhůta uplynula dne 6. 12. 2018.

III. Vyjádření účastníků řízení a replika stěžovatelky

10. Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zdůraznil, že řízení o kasační stížnosti je řízení o mimořádném opravném prostředku, v němž nelze přihlížet ke skutečnostem nastalým po vydání napadeného rozsudku městského soudu. Nepřípustné jsou podle § 104 odst. 4 s. ř. s. důvody kasační stížnosti, které stěžovatelka neuplatnila v řízení před

městským soudem, ač tak učinit mohla. Nejvyšší správní soud proto nemohl přihlížet k námitce uplynutí šestiměsíční lhůty podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III, neboť ji stěžovatelka neuplatnila před městským soudem, přestože jí v tom nic nebránilo. Nešlo přitom o skutečnost, k níž by měl městský soud přihlížet *ex offo*. Rozsudek SDEU ve věci Shiri, na nějž stěžovatelka odkázala, se týkal situace, kdy účastník uplynutí této lhůty namítal před soudem prvního stupně. Závěry daného rozsudku se tak vztahují k situaci, kdy byla vznesená námitka soudem projednatelná. Ačkoli Nejvyšší správní soud kasační stížnost zamítnul, připomněl Ministerstvu vnitra jeho povinnost zabývat se otázkou možného uplynutí zmíněné lhůty a rovněž jeho povinnost zohlednit zdravotní stav stěžovatelky před samotným přemístěním (a to v návaznosti na závěry v rozsudku SDEU ze dne 16. 2. 2017 ve věci C-578/16 PPU, C. K., H. S. a A. S.; dále jen „rozsudek SDEU ve věci C. K.“). Nejvyšší správní soud navrhl ústavní stížnost odmítnout jako zjevně neopodstatněnou nebo ji zamítnout.

11. Městský soud s ústavní stížností nesouhlasí a odkázal na odůvodnění svého rozsudku a rozsudku Nejvyššího správního soudu.

12. Ministerstvo vnitra uvedlo, že v době podání jeho vyjádření již není možné navrátit stěžovatelku do Francouzské republiky na základě nařízení Dublin III, a to pro uplynutí šestiměsíční lhůty podle čl. 29 odst. 2 daného nařízení. O této skutečnosti stěžovatelku informovalo již dne 8. 11. 2019. Stěžovatelka se podle Ministerstva vnitra nalézá na území České republiky v pozici žadatelky o mezinárodní ochranu, k posouzení její žádosti je Česká republika příslušná. Ministerstvo vnitra se bude v daném řízení zabývat i stěžovatelčiným zdravotním stavem. Ministerstvo vnitra navrhlo zamítnutí ústavní stížnosti, případně její odmítnutí jako zjevně neopodstatněné.

13. Stěžovatelka v replice potvrdila, že jí Ministerstvo vnitra vydalo osvědčení ze dne 8. 11. 2019 o tom, že její žádost o mezinárodní ochranu bude posouzena na území České republiky. Jinak však zůstalo Ministerstvo vnitra nečinné a neučinilo žádný úkon, ačkoli Nejvyšší správní soud ve svém rozsudku zmínil, že i přes zamítnutí kasační stížnosti se má Ministerstvo vnitra zabývat tím, zda neuplynula šestiměsíční lhůta podle čl. 29 nařízení Dublin III a zda by přemístění stěžovatelky pro její duševní či fyzický stav neznamenalo nelidské či ponižující zacházení. Stěžovatelka setrvala na svém přesvědčení, že k případnému uplynutí lhůty k realizaci přemístění musí správní soud přihlédnout *ex offo*, k čemuž odkázala na bod 43 rozsudku SDEU ve věci Shiri.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud není součástí soustavy soudů, nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 a čl. 91 odst. 1 Ústavy). Není povolán k instančnímu přezkumu rozhodnutí obecných soudů. Jeho pravomoc podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy je založena výlučně k přezkumu toho, zda v řízení nebo rozhodnutím v něm vydaným nebyla dotčena ústavně chráněná práva nebo svobody stěžovatelky a zda řízení jako celek bylo spravedlivé.

16. Předmětem přezkumu ze strany Ústavního soudu v posuzované věci jsou dvě základní oddělené otázky, které se váží k právu na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny).

17. První řešená otázka se vztahuje k hodnocení Nejvyššího správního soudu, který uvedl, že se nemohl v řízení o kasační stížnosti zabývat zhoršením zdravotního stavu

stěžovatelky, k němuž došlo po vydání rozsudku městského soudu. Nejvyšší správní soud tak nehodnotil stěžovatelčina tvrzení, že pro zhoršený zdravotní stav by její přemístění do Francouzské republiky, o němž rozhodlo Ministerstvo vnitra, znamenalo nelidské či ponižující zacházení. První řešené otázky se týkají části V. B. až V. F. a jejich předmětem je hodnocení, jakým způsobem měla být stěžovatelce zajištěna soudní ochrana.

18. Druhou otázkou je přezkum hodnocení Nejvyššího správního soudu, který za nepřípustnou označil námitku, že až po vydání správního rozhodnutí uplynula šestiměsíční lhůta k přemístění. Této otázce je věnována část V. G.

V. A. Rozhodnutí Ministerstva vnitra jako rozhodnutí o přemístění ve smyslu nařízení Dublin III

19. Nejprve je vhodné zmínit se o povaze rozhodnutí Ministerstva vnitra, které bylo v posuzované věci napadeno před městským soudem. V právu Evropské unie jsou stanovena pravidla pro určení členského státu Evropské unie, který má posoudit žádost příslušníka třetí země o mezinárodní ochranu. Kritéria pro určení takového členského státu jsou stanovena v nařízení Dublin III. Pro případ, že se příslušník třetí země, který podal žádost o mezinárodní ochranu, nachází v jiném členském státě Evropské unie, než který je příslušný k posouzení jeho žádosti, je upraveno přemístění takového žadatele do státu příslušného k posouzení jeho žádosti.

20. Podle § 8 písm. b) zákona o azylu Ministerstvo vnitra určuje stát vázaný přímo použitelným předpisem Evropské unie příslušný k posuzování žádosti o udělení mezinárodní ochrany podané na území České republiky. Výsledkem řízení podle daného ustanovení je rozhodnutí Ministerstva vnitra o nepřípustnosti žádosti o udělení mezinárodní ochrany, o zastavení řízení o udělení mezinárodní ochrany a o určení státu příslušného k posouzení podané žádosti (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 1. 2019 č. j. 9 Azs 442/2018--58, bod 21; rozhodnutí Nejvyššího správního soudu jsou dostupná z http://www.nssoud.cz). Právě takové rozhodnutí Ministerstvo vnitra v posuzované věci vydalo (viz bod 2).

21. Jak dále Nejvyšší správní soud uvedl ve zmíněném rozsudku sp. zn. 9 Azs 442/2018, v bodu 24: „Rozhodnutí, jimiž se končí řízení o žádosti o udělení mezinárodní ochrany podle § 8 písm. b) a c) zákona o azylu, jsou rozhodnutími o přemístění ve smyslu nařízení Dublin III. Navazuje na ně pouze faktické provedení transferu spojené s nezbytnými administrativními úkony (např. vzájemná komunikace mezi dožadujícím a příslušným členským státem); žádné rozhodnutí o tomto transferu žalovaný [tj. Ministerstvo vnitra, pozn. Ústavního soudu] nevydává.“ Z uvedeného vyplývá, že rozhodnutí ve smyslu § 8 písm. b) zákona o azylu (a tedy i rozhodnutí Ministerstva vnitra v posuzované věci) Nejvyšší správní soud považuje za rozhodnutí o přemístění ve smyslu nařízení Dublin III, byť se ve výroku daného správního rozhodnutí zmiňuje jen nepřípustnost žádosti o udělení mezinárodní ochrany, zastavení řízení o této žádosti a určení státu příslušného k posouzení podané žádosti.

22. V nařízení Dublin III se na mnoha místech zmiňuje rozhodnutí o přemístění žadatele o mezinárodní ochranu (srov. např. čl. 26 či 27 daného nařízení). S ohledem na výše citované rozhodnutí Nejvyššího správního soudu nahlíží Ústavní soud pro účely posouzení ústavní stížnosti na rozhodnutí Ministerstva vnitra v posuzované věci jako na rozhodnutí o přemístění ve smyslu nařízení Dublin III.

V. B. Opravný prostředek ve smyslu čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III

23. Podle čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III má žadatel o mezinárodní ochranu a osoba uvedená v čl. 18 odst. 1 písm. c) nebo d) daného nařízení právo na podání účinného opravného prostředku k soudu co do skutkové i právní stránky ve formě odvolání proti rozhodnutí o přemístění nebo jeho přezkumu.

24. V bodě 19 preambule nařízení Dublin III je uvedeno, že by měly být stanoveny právní záruky a právo na účinný opravný prostředek, pokud jde o rozhodnutí o přemístění dotyčné

osoby do příslušného členského státu, aby byla zaručena účinná ochrana jejích práv v souladu zejména s čl. 47 Listiny základních práv Evropské unie (dále jen „Listina EU“). Pro zajištění souladu s mezinárodním právem by měl účinný opravný prostředek proti takovému rozhodnutí zahrnovat jak přezkum toho, jak je uplatňováno toto nařízení, tak přezkum po právní i skutkové stránce v členském státě, do kterého je žadatel přemisťován.

25. K opravnému prostředku ve smyslu čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III se váže řada procesních požadavků, které SDEU dovodil z práva Evropské unie. Jedním z nich je požadavek, podle něhož v případě, že žadatel o mezinárodní ochranu předloží v rámci řízení o opravném prostředku ve smyslu čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III objektivní skutečnosti, jako jsou lékařská osvědčení vypracovaná ohledně jeho osoby, která mohou prokazovat obzvláštní závažnost jeho zdravotního stavu a značné a nevratné následky, které by pro něj mohlo přemístění představovat, nemůže soud nepřihlédnout k těmto skutečnostem. Je naopak povinen posoudit riziko, že k takovým následkům dojde, rozhoduje-li o legalitě rozhodnutí o přemístění, pokud by výkon tohoto rozhodnutí mohl vést k nelidskému či ponižujícímu zacházení. Má-li příslušný soud za to, že přijetí určitých opatření je dostatečné pro vyloučení jakéhokoliv skutečného rizika takového zacházení v případě přemístění dotyčného žadatele o azyl, bude věcí tohoto soudu, aby přijal opatření nezbytná k zajištění, že tato opatření budou provedena orgány dožadujícího členského státu před přemístěním dotyčné osoby (rozsudek SDEU ve věci C. K., body 75 a 84). Opatřeními, která měl SDEU na mysli, jsou např. zajištění zdravotní péče během přemístění a po něm, doprovod lékařským personálem při přemístění či informování státu, kam má být žadatel přemístěn (k opatřením blíže viz rozsudek SDEU ve věci C. K., body 80 až 83).

26. Dále SDEU dovodil, že čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III musí být vzhledem k bodu 19 preambule tohoto nařízení, jakož i čl. 47 Listiny EU vykládán v tom smyslu, že žadatel o udělení mezinárodní ochrany musí mít k dispozici účinný a rychlý opravný prostředek, na jehož základě se může dovolat toho, že šestiměsíční lhůta stanovená v čl. 29 odst. 1 a 2 uvedeného nařízení uplynula po přijetí rozhodnutí o jeho přemístění (rozsudek SDEU ve věci Shiri, bod 46).

27. V podmínkách České republiky je bezpochyby opravným prostředkem ve smyslu čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III žaloba proti rozhodnutí správního orgánu (§ 65 a násl. s. ř. s.) o přemístění, jak jej chápe dané nařízení. Pro řízení o zmíněné žalobě se tak uplatní procesní pravidla vyplývající z nařízení Dublin III, jak je vyložil SDEU, a v oblastech, kde právo Evropské unie vlastní přímo použitelnou úpravu nezavedlo a ponechalo členským státům prostor pro národní procesní autonomii, se uplatní vnitrostátní právo (tedy především soudní řád správní jako obecný předpis správního soudnictví a dále zvláštní úprava v § 32 až 33a zákona o azylu).

28. Ústavní soud se zabýval tím, zda procesní požadavky, které z práva Evropské unie dovodil SDEU k opravnému prostředku ve smyslu čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III, se bez dalšího vztahují i na řízení o kasační stížnosti proti rozhodnutí městského či krajského soudu ve věci žaloby proti rozhodnutí o přemístění.

29. Vyhodnocení, zda na určité soudní řízení dopadají procesní požadavky stanovené v právu Evropské unie, a pokud ano, které to jsou, má význam s ohledem na čl. 36 odst. 1 Listiny. Podle daného ustanovení se může každý domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Stanovený postup domáhání se svého práva u soudu přitom nemusí být upraven jen běžným zákonem v českém vnitrostátním právu, ale může být upraven i přímo použitelným právem Evropské unie. Dodrží-li jednotlivec takto stanovený postup a soud mu odmítne předepsaným způsobem poskytnout ochranu jeho právu, dochází k porušení práva na soudní ochranu [nález ze dne 1. 10. 2014 sp. zn. I. ÚS 2723/13 (N 185/75 SbNU 59), bod 24; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná z http://nalus.usoud.cz]. V daném ohledu pak není určující, zda postup domáhání se práva byl stanoven vnitrostátním právem či přímo použitelným právem Evropské unie.

I porušení procesních požadavků na postup soudu vyplývajících z práva Evropské unie, ať už k němu došlo při přímé aplikaci předpisu unijního práva, nebo předpisu práva vnitrostátního přijatého v rámci unijním právem poskytnutého prostoru pro národní procesní autonomii, může dosáhnout intenzity porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

30. Ústavní soud dospěl k závěru, že procesní požadavky, které z práva Evropské unie dovodil SDEU k opravnému prostředku ve smyslu čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III, se nevztahují bez dalšího na řízení o kasační stížnosti ve věci rozhodnutí o přemístění.

31. Vyšel přitom z úvah, které SDEU učinil v rozsudku ze dne 26. 9. 2018 ve věci C-180/17 X a Y (dále jen „rozsudek SDEU ve věci X a Y“). Zde se SDEU zabýval tím, zda procesní požadavky vážící se k soudnímu opravnému prostředku ve smyslu čl. 46 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2013/32/EU o společných řízeních pro přiznávání a odnímání statusu mezinárodní ochrany (dále jen „směrnice 2013/32/EU“) se vztahují i na další opravný prostředek u nadřízeného soudu směřující proti rozhodnutí o opravném prostředku ve smyslu čl. 46 směrnice 2013/32/EU. SDEU shledal, že Listina EU ani čl. 46 směrnice 2013/32/EU nevyžadují existenci dvoustupňového soudního řízení. Ochrana přiznaná čl. 46 směrnice 2013/32/EU a čl. 47 Listiny EU se omezuje pouze na existenci jediného soudního prostředku právní ochrany. Zavedou-li členské státy soudní řízení ve druhém stupni v rámci své procesní autonomie, pak se na soudní řízení v druhém stupni vztahuje z pohledu práva Evropské unie požadavek rovnocennosti a efektivity. Zásada rovnocennosti znamená, že podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která jednotlivcům vyplývají z unijního práva, nesmějí být méně příznivé než ty, které se týkají obdobných řízení na základě vnitrostátního práva. Podle zásady efektivity nesmí být podmínky těchto soudních řízení upravené takovým způsobem, aby v praxi znemožňovaly nebo nadměrně ztěžovaly výkon práv přiznaných unijním právním řádem (rozsudek SDEU ve věci X a Y, body 30 a 33 až 35).

32. Ústavní soud konstatuje, že stejně jak nevyžaduje druhý stupeň soudního prostředku ochrany čl. 46 směrnice 2013/32/EU, tak jej nevyžaduje ani čl. 27 nařízení Dublin III. Český zákonodárce se v rámci unijním právem připuštěné vnitrostátní procesní autonomie rozhodl zavést kasační stížnost jako mimořádný opravný prostředek („druhý stupeň“) proti rozhodnutí o opravném prostředku ve smyslu čl. 27 nařízení Dublin III, jímž je v českých podmínkách rozhodnutí městského či krajského soudu o žalobě proti rozhodnutí o přemístění, jak jej pojímá nařízení Dublin III. Na řízení o kasační stížnosti ve věci rozhodnutí o přemístění se tak z hlediska práva Evropské unie uplatní požadavek rovnocennosti a efektivity, nikoli však bez dalšího i jiné procesní požadavky plynoucí z práva Evropské unie vážící se k soudnímu opravnému prostředku ve smyslu čl. 27 nařízení Dublin III. Lidskoprávní ochrana účastníka řízení se spravuje podle hlediska její vyšší úrovně (intenzity) ústavní Listinou, Úmluvou nebo Listinou EU (srov. její čl. 53), nakolik i v oblasti národní procesní autonomie jde o „uplatňování“ práva Unie ve smyslu čl. 51 odst. 1 Listiny EU.

33. Jelikož se na posuzované řízení o kasační stížnosti vztahoval požadavek rovnocennosti a efektivity, nikoli však bez dalšího i jiné procesní požadavky plynoucí z práva Evropské unie vážící se k soudnímu opravnému prostředku ve smyslu čl. 27 nařízení Dublin III, zaměřil se Ústavní soud předně na to, jaké byly požadavky na poskytování soudní ochrany Nejvyšším správním soudem pro posuzovanou věc vyplývající z českého vnitrostátního práva a Úmluvy. Tyto požadavky pak vyhodnotil z pohledu zásad efektivity a rovnocennosti (k tomu viz body 61 a 62).

V. C. Námitka uplatněná až v kasační stížnosti, že faktická realizace přemístění by představovala nelidské či ponižující zacházení

34. V kasační stížnosti stěžovatelka poukazovala na změny ve svém zdravotním stavu, které nastaly po vydání rozsudku městského soudu. Tvrdila, že se její psychický stav zhoršil po porodu mrtvého dítěte, k němuž došlo dne 12. 3. 2019 (rozsudek městského soudu byl vydán

dne 8. 3. 2019). Dovolávala se závěrů rozsudku SDEU ve věci C. K., které se vztahují k zákazu výkonu rozhodnutí o přemístění, představoval-li by jeho výkon vzhledem k vážnému zdravotnímu stavu přemísťované osoby nelidské či ponižující zacházení. Dále v kasační stížnosti tvrdila, že jí předložené lékařské zprávy vylučují provedení přemístění a že jeho provedení by pro ni mělo závažné následky včetně zásadního zhoršení jejího zdravotního stavu s možnou recidivou sebevražedného chování. Ke kasační stížnosti přiložila řadu lékařských zpráv popisujících její psychický stav a jeho vážné zhoršení z důvodu porodu mrtvého dítěte.

35. Námitka nelidského či ponižujícího zacházení se vztahovala k samotnému přemístění ve smyslu nařízení Dublin III, a nikoli k podmínkám ve Francouzské republice. V podstatě stěžovatelka namítala, že její psychický stav se natolik zhoršil po vydání rozsudku městského soudu, že jí neumožňuje podstoupit jakoukoli změnu sociálního prostředí. Své tvrzení dokládala v daném směru mimo jiné zprávou psychiatričky, v níž se píše, že kapacita adaptace stěžovatelky na změnu podmínek je značně omezená až vymizelá a v případě přesunu do jiné země není vyloučeno zhoršení jejího psychického stavu ústící až do recidivy sebevražedného chování. Ústavní soud zdůrazňuje, že daná námitka vůbec nesouvisí s kvalitou francouzského azylového systému, kvalitou lékařské péče či jinými okolnostmi ve Francouzské republice. V řízení nevyvstaly žádné pochybnosti o kvalitě francouzského azylového řízení a zdravotní péče. Námitka se zakládala výhradně na tvrzení, že stěžovatelčin zdravotní stav je takový, že neumožňuje již samotný akt přemístění (spojený se změnou prostředí), aniž by to pro ni neznamenalo závažné psychické důsledky, o nichž tvrdí, že by dosáhly nelidského či ponižujícího zacházení. I SDEU v obecné rovině připustil, že mohou nastat případy, kdy je zdravotní stav dotčené osoby natolik závažný, že nelze vyloučit, že přemístění podle nařízení Dublin III pro ni může samo o sobě nést takové riziko, aniž by byly jakékoli indicie o systémových nedostatcích azylového řízení ve státě, kam má být přemístěna, či kvalitě jeho zdravotního systému (viz rozsudek SDEU ve věci C. K., body 71 a 73). Ústavní soud tak shrnuje, že posuzovaná věc se týká uplatněné námitky a opakovaně zdůrazňuje, že touto námitkou není jakkoli zpochybňována kvalita podmínek ve Francouzské republice. Výhradně v tomto smyslu je třeba rozumět následnému pojednání, kde se zmiňuje.

36. Ústavní soud konstatuje, že námitku, že by přemístění bylo nelidským či ponižujícím zacházením vzhledem k vážnosti zdravotního stavu, nemohla stěžovatelka fakticky uplatnit dříve než v kasační stížnosti. Zhoršení svého zdravotního stavu totiž odvozovala od vlivu porodu mrtvého dítěte na její psychiku, k čemuž došlo až po vydání rozsudku městského soudu.

37. Podle čl. 7 odst. 2 Listiny nesmí být nikdo mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Podle čl. 3 Úmluvy nesmí být nikdo mučen nebo podrobován nelidskému či ponižujícímu zacházení anebo trestu. Zákaz nelidského či ponižujícího zacházení je stanoven rovněž v čl. 4 Listiny EU, jehož smysl a rozsah jsou dle čl. 52 odst. 3 Listiny EU stejné jako smysl a rozsah, který tomuto zákazu přiznává čl. 3 Úmluvy (k tomu srov. rozsudek SDEU ve věci C. K., bod 67). Podle čl. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech nesmí být nikdo mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.

38. Ustanovení čl. 3 Úmluvy nepokrývá všechny případy špatného zacházení, ale jen ty případy, kdy špatné zacházení dosáhne určité minimální úrovně závažnosti. Utrpení, které plyne z přirozeně se vyskytující nemoci, může spadat pod čl. 3 Úmluvy, jestliže je zesíleno zacházením, vyplývajícím ať již z podmínek vazby, vyhoštění, nebo jiných opatření, za která jsou odpovědné orgány signatářského státu, případně je riziko, že bude zesíleno takovým zacházením (rozsudek ESLP ze dne 13. 12. 2016 ve věci *Paposhvili proti Belgii*, stížnost č. 41738/10, v § 174 a 175; rozhodnutí ESLP jsou dostupná z https://hudoc.echr.coe.int). Minimální úroveň závažnosti špatného zacházení je podmínkou aplikace i čl. 7 odst. 2 Listiny [srov. nálezy ze dne 27. 10. 2015 sp. zn. I. ÚS 860/15 (N 191/79 SbNU 161), bod 54; ze dne 24. 5. 2016 sp. zn. I. ÚS 1042/15 (N 91/81 SbNU 485), bod 35].

39. Jde-li o námitku, že by opatření státu mohlo natolik zhoršit špatný zdravotní stav dotčené osoby tak, že by šlo o nelidské či ponižující zacházení, je především na dané osobě, aby předložila dostatečně určité a podrobné tvrzení doložené způsobilými podklady dávající důvodný podklad k domněnce, že zde mohou být dány závažné důvody svědčící o porušení čl. 3 Úmluvy (srov. rozsudek ESLP ze dne 28. 2. 2008 ve věci *Saadi proti Itálii*, č. stížnosti 37201/06, § 129). Stěžovatelka Nejvyššímu správnímu soudu předložila kvalifikovanou námitku nelidského či ponižujícího zacházení (námitka byla určitá, podložená podklady a poukazovala na závažné skutečnosti; srov. bod 34). Další úvahy Ústavního soudu se tak týkají výhradně situace, kdy byla předložena tato kvalifikovaná námitka.

40. Nejvyšší správní soud v napadeném rozsudku připustil, že stěžovatelčina osobní situace doznala změn v důsledku okolností, které nastaly po vydání rozsudku městského soudu. Dále uvedl, že z povahy kasačního řízení nemůže podle § 109 odst. 5 s. ř. s. k takovým skutečnostem přihlížet. Podle § 109 odst. 5 s. ř. s. Nejvyšší správní soud nepřihlíží ke skutečnostem, které stěžovatel uplatnil poté, co bylo vydáno kasační stížností napadené rozhodnutí.

41. Ústavní soud připomíná judikaturu Nejvyššího správního soudu, které nelze z ústavního hlediska ničeho vytknout a podle níž může být pravidlo v § 109 odst. 5 s. ř. s. (a též v § 75 odst. 1 s. ř. s.) prolomeno jinou normou, která požívá aplikační přednost podle čl. 10 Ústavy. Touto normou může být zejména čl. 3 Úmluvy (viz rozsudky Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 11. 2019 č. j. 6 Azs 170/2019-50, bod 37, ze dne 10. 9. 2015 č. j. 2 Azs 163/2015-28, bod 9; a ze dne 1. 6. 2017 č. j. 9 Azs 14/2017-30, bod 22; ze dne 24. 10. 2010 č. j. 5 Azs 15/2010-76 a ze dne 22. 4. 2011 č. j. 5 Azs 3/2011-131).

42. Jak bylo uvedeno již výše (bod 36), stěžovatelka uvedenou námitku o vlivu přemístění s ohledem na její zdravotní stav nemohla uplatnit dříve než v kasační stížnosti. Za takové situace závazek České republiky z čl. 3 Úmluvy a práva jím chráněná mají takový význam, že odůvodňují neaplikovat § 109 odst. 5 s. ř. s., a to tehdy, nenabízí-li se jiný způsob, jak by stěžovatelce mohla být poskytnuta účinná soudní ochrana.

43. Ústavní soud souhlasí se stěžovatelkou v tom, že v její situaci by účinnou soudní ochranu (pro uvedenou kvalifikovanou námitku) nemohlo přinést podání nové žádosti o mezinárodní ochranu a na něj navazující postup orgánů veřejné moci. Žadatel, který má být přemístěn ve smyslu nařízení Dublin III, není podle § 11c odst. 4 zákona o azylu oprávněn podat v takovém případě novou žádost o mezinárodní ochranu (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 12. 9. 2016 č. j. 5 Azs 195/2016-22), resp. řízení o nové žádosti by bylo podle daného ustavení zastaveno s výslovně vyloučenou přípustností žaloby proti rozhodnutí o zastavení řízení (viz § 11c odst. 4 větu poslední zákona o azylu).

44. Nejvyšší správní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti poukázal na možnost bránit se proti faktické realizaci přemístění žalobou na ochranu před nezákonným zásahem, pokynem nebo donucením správního orgánu (§ 82 a násl. s. ř. s.; dále jen „zásahová žaloba“). Podle náhledu Ústavního soudu nelze takové zásahové žalobě upřít určitý ochranný potenciál před namítaným nelidským či ponižujícím zacházením, které by přemístění ve smyslu nařízení Dublin III mohlo vzhledem ke špatnému zdravotnímu stavu znamenat. Současně však nelze pominout faktické limity, kterým dotčený cizinec čelí při podání takové zásahové žaloby.

45. Podle judikatury Nejvyššího správního soudu se nelze zásahovou žalobou bránit „preventivně“. Jak uvedl Nejvyšší správní soud k zásahové žalobě v rozsudku ze dne 7. 6. 2016 č. j. 8 As 93/2015-134 (č. 3432/2016 Sb. NSS), bod 31: „Soudní řád správní nedává žádný prostor pro přípustnost preventivních zásahových žalob. Procesní prostředky obrany mohou z povahy věci vyplývat pouze ze skutečností, ke kterým objektivně v minulosti došlo. Nelze žalobou brojit za situace, kdy žalobce pouze předpokládá, že k určitým skutečnostem dojde, a již v předstihu hledá u soudu ochranu proti nim. Očekávané skutečnosti totiž v reálné situaci nakonec nemusí vůbec nastat a procesní předpis rovněž nedává vodítko, jak by měl výrok

takového soudního rozhodnutí vypadat.“ Tento názor má význam i ve vztahu k přemístění cizince podle nařízení Dublin III. Ani vydání rozhodnutí o přemístění, jak je pojímá nařízení Dublin III, totiž ještě nemusí vždy nevyhnutelně znamenat, že cizinec bude přemístěn. Přemístění se provádí, jakmile je to z praktického hlediska možné (čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III). Jak vyplývá z čl. 9 odst. 1 nařízení Komise (ES) č. 1560/2003, kterým se stanoví prováděcí pravidla k nařízení Rady (ES) č. 343/2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států, zdravotní stav žadatele o mezinárodní ochranu je považován za důvod, který může odůvodňovat odložení přemístění (viz rozsudek SDEU ve věci C. K., bod 86). Ke změně zdravotního stavu přitom může dojít i po vydání rozhodnutí o přemístění, což se podle tvrzení stěžovatelky stalo i v její věci. Neumožňuje-li zdravotní stav dotyčného žadatele dožadujícímu členskému státu provést jeho přemístění během šestiměsíční lhůty stanovené v čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III, příslušnému členskému státu zanikne jeho povinnost převzít dotyčnou osobu zpět a příslušným státem se stane dožadující členský stát v souladu s čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III (rozsudek SDEU ve věci C. K., bod 89). Ústavní soud konstatuje, že příslušný správní orgán má prostor zohledňovat aktuální zdravotní stav žadatele, a nebylo-li možné realizovat jeho přemístění v průběhu šestiměsíční lhůty podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III, k přemístění již nemůže dojít. Pro posuzovaný případ nemá význam prodloužení této lhůty podle čl. 29 odst. 2 věty druhé nařízení Dublin III. I náležitý postup samotného správního orgánu, k němuž není třeba žádné ingerence soudu a který spočívá ve zhodnocení zdravotního stavu žadatele, může tedy vést k tomu, že k přemístění nedojde, mělo-li by to znamenat nelidské či ponižující zacházení s ohledem na závažnost zdravotního stavu. Aniž správní orgán začne činit kroky bezprostředně směřující k fyzickému provedení přemístění, stále by pro účely zásahové žaloby šlo o spekulaci, že k přemístění dojde, a že tedy po zhodnocení zdravotního stavu nebude přemístění samotným správním orgánem odloženo, což má procesní důsledky zmíněné ve výše citované části rozsudku sp. zn. 8 As 93/2015.

46. Podání zásahové žaloby až v době, kdy správní orgán činí kroky bezprostředně směřující k fyzickému provedení přemístění, s sebou nese riziko, zda městský či krajský soud bude schopen o této zásahové žalobě nebo alespoň o případném návrhu na předběžné opatření k přerušení přemístění cizince (§ 38 s. ř. s.) rozhodnout před samotným dokončením přemístění. Aby měla ochrana před namítaným nelidským či ponižujícím zacházením skrze zásahovou žalobu smysl, musel by v takto omezeném čase cizinec, který zpravidla nebude znalý českého jazyka ani českého právního řádu, podat zásahovou žalobu a městský či krajský soud by o ní nebo alespoň o případném předběžném opatření musel před faktickým přemístěním též rozhodnout. Jde-li o kvalifikovanou námitku (srov. bod 39), je rozhodnutí o takové žalobě či alespoň předběžném opatření až po provedení přemístění z hlediska účinnosti soudní ochrany nedostatečné, a to s ohledem na povahu základního práva (zákaz nelidského či ponižujícího zacházení), které má být předmětem posuzování soudem. Bez dalších procesních záruk, které na tomto místě však Ústavní soud nespatřuje, je účinnost soudní ochrany prostřednictvím zásahové žaloby limitovaná s ohledem na riziko omezeného časového úseku od okamžiku, kdy by správní orgán začal činit kroky bezprostředně směřující k přemístění, do okamžiku faktické realizace přemístění. Zdůraznit je třeba, že uvedené se týká jen velmi specifického případu kvalifikované námitky nelidského či ponižujícího zacházení spojeného s přemístěním pro závažný zdravotní stav a nejde o obecné hodnocení k zásahové žalobě.

47. S ohledem na existenci judikatury, podle níž se nelze zásahovou žalobou bránit „preventivně“ (citovaný rozsudek Nejvyššího správního soudu sp. zn. 8 As 93/2015), a s tím spojené otázky, zda soud bude moci rozhodnout v potřebném čase (bod 46), lze podle Ústavního soudu zásahové žalobě pro značně specifický případ uvedené kvalifikované námitky nelidského či ponižujícího zacházení spojeného s přemístěním pro závažný zdravotní stav přiznat jen určitý omezený ochranný potenciál. Je tak žádoucí prostřednictvím jiného právního prostředku doplnit

prostředky soudní ochrany pro takové případy. S tímto vědomím je třeba přistupovat k řízení před Nejvyšším správním soudem, z nějž vzešel ústavní stížností napadený rozsudek. Ústavní soud přitom shledal, že jeho prostřednictvím mohla a měla být zajištěna patřičná míra soudní ochrany tím, že by se vznesenou námitkou ke zdravotnímu stavu Nejvyšší správní soud věcně zabýval.

V. D. Soudní ochrana v řízení o kasační stížnosti ve věci žaloby proti rozhodnutí o přemístění ve smyslu nařízení Dublin III

48. S ohledem na pouze omezený ochranný potenciál zásahové žaloby bylo nutno v řízení před Nejvyšším správním soudem ve věci žaloby proti rozhodnutí o přemístění vyjít z toho, že pravidlo § 109 odst. 5 s. ř. s. bylo prolomeno. Důvodem k jeho prolomení byla v duchu judikatury Nejvyššího správního soudu aplikační přednost čl. 3 ve spojení s čl. 13 Úmluvy podle čl. 10 Ústavy (k tomu viz bod 41). Setrvat na pravidlu podle § 109 odst. 5 s. ř. s. (na jehož základě ke skutečnostem, které stěžovatel uplatnil poté, kdy bylo vydáno napadené rozhodnutí, Nejvyšší správní soud nepřihlíží) by bylo možno tehdy, kdyby v jiném soudním řízení mohla být zajištěna dostatečná míra soudní ochrany, což však splněno nebylo.

49. Bylo tedy povinností Nejvyššího správního soudu přihlédnout k novým skutečnostem vzniklým až po vydání rozsudku městského soudu, na které stěžovatelka poukazovala v kasační stížnosti a na jejichž podkladě namítla, že by pro ni přemístění vzhledem k jejímu závažnému zdravotnímu stavu značilo nelidské či ponižující zacházení.

50. Na základě podkladů předložených stěžovatelkou si měl Nejvyšší správní soud učinit úsudek o jejím zdravotním stavu a o tom, zda by pro ni faktická realizace přemístění skutečně mohla znamenat nelidské či ponižující zacházení, jak tvrdila.

51. V případě, že by shledal, že zdravotní stav stěžovatelky není takový, aby to jakkoli interferovalo s realizací přemístění, nebylo by třeba dalších úvah. Naopak, vyhodnotil-li by, že vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu by realizace přemístění mohla představovat nelidské či ponižující zacházení, musel by se dané skutečnosti věnovat hlouběji.

52. Z rozhodovací praxe ESLP vyplývá, že ačkoli je zdravotní stav dotčené osoby znepokojující, nepůjde o porušení čl. 3 Úmluvy, přijme-li členský stát vhodná a dostatečná opatření, za nichž deportace či jiné obdobné opatření bude moci proběhnout i s ohledem na zdravotní stav dotčené osoby a okolnosti případu (rozsudek ESLP ze dne 4. 7. 2006 ve věci *Karim proti Švédsku*, č. stížnosti 24171/05, § 2).

53. Jak již bylo výše uvedeno (bod 38), utrpení, které plyne z přirozeně se vyskytující nemoci, ať fyzické, či duševní, může spadat pod čl. 3 Úmluvy, je-li zesíleno opatřením, za které jsou odpovědné orgány členského státu, případně je riziko, že bude zesíleno takovým zacházením. V některých případech závažného zdravotního stavu dotčené osoby může až přijetí dodatečných vhodných opatření vážících se k provádění přemístění zaručit, že realizace přemístění nebude představovat nelidské či ponižující zacházení. Dodatečná vhodná opatření vážící se k přemístění tak mohou v určitých případech činit předěl mezi nelidským a ponižujícím zacházením a řádným výkonem přemístění. Aby byla soudní ochrana vskutku účinná, musí brát zřetel na dodatečnou potřebu těchto vhodných opatření, vyžaduje-li je zdravotní stav dotčené osoby nebo okolnosti případu.

54. Pojem účinného prostředku nápravy ve smyslu čl. 13 Úmluvy v sobě zahrnuje požadavek, aby takový prostředek nápravy byl schopen předejít výkonu těch zásahů státu, jejichž účinek je neodstranitelný (rozsudek ESLP ze dne 5. 2. 2002 ve věci *Čonka proti Belgii*, č. stížnosti 51564/99, § 79). Daný požadavek vystupuje do popředí i u případné realizace přemístění, které by mohlo pro závažný zdravotní stav představovat nelidské či ponižující zacházení, neboť by mohlo jít o účinek následně neodstranitelný. Rovněž z čl. 36 odst. 1 Listiny vyplývá požadavek, aby existoval účinný právní prostředek nápravy umožňující jednotlivci, aby se domáhal ochrany svých práv [nález ze dne 15. 5. 2018 sp. zn. II. ÚS 635/18 (N 94/89

SbNU 387), bod 25]. Základní práva přitom musí být pod ochranou soudní moci (čl. 4 Ústavy). Požadavek na účinnost soudní ochrany, který tvoří součást čl. 36 odst. 1 Listiny, v kombinaci s povahou zákazu nelidského a ponižujícího zacházení (čl. 7 odst. 2 Listiny) značí nutnost, je-li to možné, vykládat zákonnou procesní úpravu tak, aby bylo prostřednictvím soudu možno předejít realizaci takového rozhodnutí či postupu, u nichž je reálné riziko, že by přestavovaly nelidské či ponižující zacházení a jejichž účinek je následně neodstranitelný. Dostatečné tvrzení a doložení takového rizika je především na dotčené osobě. Z ústavního pořádku nevyplývá povinnost státu zavést v posuzované věci dvoustupňové soudní řízení, tj. umožnit opravný prostředek proti takovému rozhodnutí městského soudu, jaké bylo vydáno v posuzované věci. To však nic nemění na skutečnosti, že zavedl-li zákonodárce takový opravný prostředek v podobě kasační stížnosti, pak se s ohledem na čl. 7 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 Listiny i na řízení o ní vztahuje nutnost, je-li to možné, interpretovat zákonnou procesní úpravu tak, aby šlo jejím prostřednictvím předejít realizaci takového rozhodnutí či postupu, u nichž je reálné riziko, že by přestavovaly nelidské či ponižující zacházení, a jejichž účinek je následně neodstranitelný [k tomu srov. *mutatis mutandis* nález ze dne 21. 2. 2012 sp. zn. Pl. ÚS 29/11 (N 34/64 SbNU 361; 147/2012 Sb.), bod 64] Zmíněný požadavek zvláště vystupoval do popředí v posuzované věci, kdy kvalifikovanou námitku nemohla stěžovatelka uplatnit dříve než v kasační stížnosti.

55. Pro případ existence rizika, že by realizace přemístění mohla představovat nelidské či ponižující zacházení, je podstatné, zda existují nějaká vhodná opatření, která by mohla zajistit, aby přemístění mohlo proběhnout, aniž by došlo k takovému následku.

56. Soud při daném zkoumání může shledat, že konkrétní vhodné opatření, případně kombinace více opatření s přihlédnutím k okolnostem posuzované věci a zdravotnímu stavu dotčené osoby zajistí, že by přemístění bylo možno realizovat bez nepříznivého následku. Ústavní soud zastává názor, že správní soud v takovém případě může zajistit podmínění výkonu rozhodnutí o přemístění provedením vhodných opatření nebo splněním podmínek prostřednictvím zamítavého rozhodnutí doplněného o závazný právní názor pro správní orgán k možnosti realizovat přemístění výhradně jen při zajištění vhodných opatření či za splnění určitých podmínek. Závazný právní názor správního soudu je sice podle zákonné dikce spojen jen se zrušujícím rozsudkem či rozsudkem deklarujícím nicotnost, ať již jde o rozsudek krajského soudu, či Nejvyššího správního soudu [srov. § 78 odst. 6 a § 110 odst. 2 písm. a) ve spojení s § 78 odst. 6 s. ř. s.]. Ustanovení procesního předpisu je však nezbytné vykládat prizmatem požadavku účinné soudní ochrany (čl. 36 odst. 1 Listiny; srov. bod 54) a specifik soudní ochrany před nelidským či ponižujícím zacházením. To vede k nutnosti v popsané situaci připustit i závazný právní názor v zamítavém rozhodnutí. Rubem závěru, že má být prolomen § 109 odst. 5 a též § 75 odst. 1 s. ř. s. (k tomu viz body 41 až 49 výše), musí být existence procesního nástroje, který umožní poskytnout ochranu právu s ohledem na případné nově zjištěné skutečnosti. Závazný právní názor v zamítavém rozhodnutí pak představuje tento procesní nástroj. Rušení správního rozhodnutí o přemístění by v dané situaci bylo kontraproduktivní, neboť by znemožnilo přemístění zcela, tj. i za okolností, kdy přemístění nebude znamenat nelidské či ponižující zacházení, resp. dodržení vhodných opatření.

57. Je nezbytné, aby soud přesně v rámci svého závazného právního názoru specifikoval, o jaká opatření či podmínky jde. Nepostačí obecný výčet teoreticky možných opatření, ale je nutno co nejvíce konkrétně opatření specifikovat pro podmínky dané věci, a to s ohledem na zjištění o dotčeném cizinci a jeho zdravotním stavu, jež je povinností soudu prověřit (srov. bod 50). S odkazem na rozsudek SDEU ve věci C. K. (jeho body 80 až 83) lze u vhodných opatření zmínit např. spolupráci států podle čl. 8 nařízení č. 1560/2003 tak, aby byla dotčené osobě zajištěna během přemístění a po něm patřičná zdravotní péče; dále doprovod náležitě vybaveným lékařským personálem při přemístění; informování státu, kam se osoba přemisťuje, o jejím zdravotním stavu. Mezi vhodná opatření lze též zařadit povinnost posečkat se zahájením přemístění po stanovenou dobu, kterou může soud určit, může-li mít odklad pozitivní vliv na

zdravotní stav dotčené osoby. Takový odklad s sebou nese i informační povinnost správního orgánu podle čl. 9 nařízení č. 1560/2003. Lze si dále představit, že soud zmíní nutnost, aby správní orgán v určeném čase nechal podrobit dotčenou osobu důkladné prohlídce u lékaře určené specializace, a podmíní možnost realizace přemístění tím, že by daný specialista shledal vymizení obtíží, které bránily přemístění.

58. Specifikací opatření vhodných v podmínkách té které posuzované věci se pod dosah soudní ochrany dostanou opatření, která jsou tolik podstatná s ohledem na zabránění rizika nelidského či ponižujícího zacházení. Bude rovněž na správním soudu, aby v odůvodnění svého rozhodnutí správní orgán zavázal neumožnit provedení přemístění, aniž by byla bezezbytku splněna opatření předepsaná soudem či splněny podmínky, které soud zmínil. V takovém případě bude možno žalobu či kasační stížnost zamítnout, určí-li soud konkrétní vhodná opatření či podmínky a zaváže-li jimi správní orgán.

59. Vedle toho nelze vyloučit i situaci, kdy zdravotní stav dotčené osoby bude natolik závažný, že se nebudou nabízet žádná vhodná opatření, která by zabezpečila, že přemístění může proběhnout, aniž by šlo o nelidské či ponižující zacházení. V takovém případě bude záležet na tom, zda podklady rozhodnutí týkající se zdravotního stavu dotčené osoby umožní přijmout jednoznačný závěr k tomu, zda je možné relevantní zlepšení zdravotního stavu po zbytek lhůty podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III. Vyplyne-li z těchto podkladů (jimiž mohou být např. znalecké posudky či lékařské zprávy), že po (budoucí) zbytek dané lhůty je prakticky vyloučeno, že dojde ke zlepšení zdravotního stavu, půjde o podklad pro zrušení rozhodnutí o přemístění, jak jej pojímá nařízení Dublin III, a to s ohledem na požadavek účinnosti soudní ochrany. Zrušení rozhodnutí je totiž efektivně schopno předejít jeho výkonu, zde faktické realizaci přemístění. Obecně může soud správní rozhodnutí zrušit v případě shledané nezákonnosti správního rozhodnutí, vad správního řízení, které měly nebo mohly mít vliv na zákonnost rozhodnutí, překročení mezí správního uvážení nebo jeho zneužití (§ 78 odst. 1 s. ř. s.), což platí i pro Nejvyšší správní soud [§ 110 odst. 2 písm. a) ve spojení s § 78 odst. 1 s. ř. s.]. Ani jeden z právě uvedených důvodů ke zrušení správního rozhodnutí nepředstavuje zjištění, že by pro skutečnosti dodatečně nastalé až po vydání správního rozhodnutí dané správní rozhodnutí nebylo možno vykonat, aniž by to nebylo v rozporu se zákazem nelidského či ponižujícího zacházení. Podkladem pro kasační výrok tak bude požadavek na účinnost soudní ochrany, jde-li o otázku nelidského či ponižujícího zacházení (čl. 36 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 7 odst. 2 Listiny a čl. 3 Úmluvy). Ústavní soud si je vědom, že ne vždy budou k dispozici podklady, na jejichž základě by bylo možno přijmout jednoznačný závěr, že je prakticky vyloučeno, že po zbytek lhůty k přemístění dojde k zlepšení zdravotního stavu (v daném ohledu nemá jít o žádné spekulace soudu, ale o podložený skutkový závěr). Nebude-li možno přijmout jednoznačný závěr k vývoji zdravotního stavu po zbytek lhůty k přemístění, je možno takovou situaci řešit vydáním zamítavého soudního rozhodnutí se závazným právním názorem, aby správní orgán zdravotní stav dotčené osoby nechal monitorovat lékaři a aby přemístění realizoval jen tehdy, dojde-li k jeho zlepšení ohledně specifikovaných obtíží (srov. bod 57) a případně i za podmínky uplatnění vhodných opatření při realizaci přemístění.

60. Na tomto místě lze krátce zmínit, že SDEU pro soudní řízení o opravném prostředku podle čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III, což je v podmínkách České republiky řízení před městským či krajským soudem o žalobě proti rozhodnutí o přemístění, dovodil, že soud má povinnost přijmout nezbytná opatření k zajištění, že daná opatření budou provedena orgány dožadujícího členského státu tak, aby bylo vyloučeno riziko nelidského či ponižujícího zacházení při realizaci přemístění, rozsudek SDEU ve věci C. K., bod 84). SDEU zmíněné požadavky na účinný opravný prostředek poskytovaný soudem dovodil s ohledem na ochranu práva garantovaného v čl. 4 Listiny EU, jehož smysl a rozsah je dle čl. 52 odst. 3 Listiny EU shodný s čl. 3 Úmluvy. Z povahy tohoto základního práva v posuzované věci vyplynuly

obdobné procesní požadavky na řízení o kasační stížnosti před Nejvyšším správním soudem a způsob, jakým je má Nejvyšší správní soud naplnit, byl popsán výše.

61. Po objasnění toho, jaké požadavky se vztahovaly k řízení před Nejvyšším správním soudem z pohledu poskytování soudní ochrany (čl. 36 odst. 1 Listiny), je možno přistoupit k hodnocení, zda dané požadavky naplňují zásadu rovnocennosti a efektivity, jak bylo zmíněno výše v bodech 32 a 33. Zásada rovnocennosti (ekvivalence) znamená, že při neexistenci úpravy v právu Evropské unie přísluší vnitrostátnímu právnímu řádu každého členského státu, aby určil příslušné soudy a upravil procesní podmínky soudních řízení určených k zajištění ochrany práv, která procesním subjektům vyplývají z práva Evropské unie, za předpokladu, že tyto podmínky nejsou na jedné straně méně příznivé než ty, které se týkají obdobných řízení na základě vnitrostátního práva. Zásada efektivity směřuje k tomu, aby tyto podmínky neznemožňovaly nebo nadměrně neztěžovaly výkon práv přiznaných právním řádem Evropské unie. K tomu viz rozsudek SDEU ze dne 9. 12. 2003 ve věci C-112/00, Komise proti Itálii, bod 25.

62. Požadavek ekvivalence má Ústavní soud za splněný tím, že Nejvyšší správní soud se měl zabývat námitkou, podle níž zdravotní stav stěžovatelky neumožňuje přemístění, byť tato námitka byla uplatněna až v kasační stížnosti. Dle judikatury Nejvyššího správního soudu, která se uplatní i ve věcech, jichž se netýká právo Evropské unie, platí, že nenabízí-li se jiný adekvátní způsob ochrany, je nutno prolomit § 109 odst. 5 s. ř. s., jde-li o kvalifikovanou námitku porušení čl. 3 Úmluvy (srov. body 41 a 42). Stejné základní právo je chráněno jak čl. 3 Úmluvy, tak čl. 4 Listiny EU. Při uplatnění kvalifikované námitky porušení tohoto základního práva se tak stěžovatelka neměla dostat do horšího postavení než osoby, u nichž se u kvalifikované námitky poukazující na čl. 3 Úmluvy prolamuje § 109 odst. 5 s. ř. s., což bylo dáno nejen povahou tohoto základního práva, ale i požadavkem ekvivalence ve věci, kde se stěžovatelka domáhala ochrany svého postavení při uplatnění nařízení Dublin III, tj. práva Evropské unie. Zásada efektivity je dodržena na základě procesních nástrojů popsaných v bodech 54 až 59, které umožňují Nejvyššímu správnímu soudu, aby přijal opatření, jež jsou plně srovnatelná s těmi, která má přijmout soud při rozhodování o opravném prostředku ve smyslu čl. 27 nařízení Dublin III (k tomu bod 60). Jejich uplatnění Nejvyšším správním soudem, jsou-li pro to věcně dány podmínky, není spojeno s dalšími procesními nároky na stěžovatele, které by se jakkoli odlišovaly od jiných řízení o kasační stížnosti či nadměrně ztěžovaly výkon práv přiznaných právem Evropské unie.

63. Ústavní soud zdůrazňuje, že výklad provedený v bodech 55 až 59 vztahující se k řízení před Nejvyšším správním soudem se týká značně „netypické“ procesní situace dané kombinací těchto skutečností: 1. stěžovatelka vznesla kvalifikovanou námitku porušení zákazu nelidského či ponižujícího zacházení (bod 39), 2. tuto námitku fakticky nemohla uplatnit dříve než v kasační stížnosti (bod 36), 3. ochranu před namítaným porušením zmíněného základního práva jí nemohla dostatečně účinně poskytnout jiná řízení (body 43 až 47), a 4. ukázalo-li by se po věcném hodnocení jako podložené stěžovatelčino tvrzení o namítaném ponižujícím či nelidském zacházení spojeném se samotným přemístěním, pak by šlo o důsledek, který není možno jednoduše následně odstranit (bod 54). Za současné kumulace těchto okolností Ústavní soud shledal, že bylo výše uvedeným způsobem třeba ustanovení soudního řádu správního interpretovat způsobem, který se částečně odchyluje od jejich doslovného znění za účelem dosažení patřičné míry účinnosti soudní ochrany. Jde o výklad vážící se na popsanou „netypickou“ procesní situaci a bez dalšího nesnese zobecnění i na typově jiná řízení před Nejvyšším správním soudem, která jsou po procesní stránce odlišná od posuzovaného řízení.

V. E. K postupu Nejvyššího správního soudu v posuzované věci

64. Nejvyšší správní soud se odmítl zabývat skutečnostmi ke zdravotnímu stavu, které stěžovatelka mohla uplatnit nejdříve v kasační stížnosti. Tím porušil stěžovatelčino právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny (srov. body 48 až 50). Zda byla nebo nebyla důvodná

stěžovatelčina námitka nemožnosti provést přemístění pro její zdravotní stav, tak nebylo věcně posouzeno. Z tohoto důvodu se ani Ústavní soud nemůže vyslovit k tomu, zda skutečně stěžovatelčin zdravotní stav bránil přemístění. Brání tomu pochybení Nejvyššího správního soudu, který tuto otázku věcně neposuzoval.

65. Vedle toho však Nejvyšší správní soud zmínil (v bodě 15 napadeného rozsudku), jaké povinnosti má Ministerstvo vnitra, tj. neuplynula-li šestiměsíční lhůta podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III, pak musí správní orgán nechat posoudit zdravotní stav stěžovatelky a vyhodnotit, zda je vzhledem k jejímu zdravotnímu stavu přemístění možné realizovat. Ústavní soud konstatuje, že šlo o natolik obecné konstatování povinností správního orgánu, které nenaplnilo požadavky na to, aby soud konkrétně uvedl, jaká vhodná opatření bude třeba učinit, aby bylo vyloučeno, že by přemístění mohlo představovat nelidské či ponižující zacházení (k tomu srov. body 57 a 58). Ani uvedenou částí napadeného rozsudku tak Nejvyšší správní soud nedostál své povinnosti poskytnout stěžovatelce soudní ochranu.

V. F. K požadavku na „automatický“ odkladný účinek

66. Přednesla-li dotčená osoba tvrzení o tom, že by její vyhoštění znamenalo reálné riziko zacházení rozporného se zákazem nelidského či ponižujícího zacházení (čl. 3 Úmluvy), zahrnuje požadavek na účinný opravný prostředek (čl. 13 Úmluvy) též „automatický“ odkladný účinek takového opravného prostředku, a to s ohledem na váhu, kterou čl. 3 Úmluvy ESLP přiznává, a nenapravitelnou povahu újmy, která by nastala, kdyby došlo k nelidskému či ponižujícímu zacházení (např. rozsudek ESLP ve věci *Diallo proti České republice* ze dne 23. 6. 2011 č. 20493/07, § 74). Tento požadavek ESLP zopakoval i v rozsudku ze dne 6. 6. 2013 ve věci *Mohammed proti Rakousku*, č. stížnosti 2283/12, § 80, v kauze, kde šlo o přemístění podle nařízení Rady (ES) č. 343/2003, kterým se stanoví kritéria a postupy pro určení členského státu příslušného k posuzování žádosti o azyl podané státním příslušníkem třetí země v některém z členských států, (tzv. nařízení Dublin II).

67. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti poukazovala na požadavek „automatického“ odkladného účinku. K tomu v prvé řadě Ústavní soud konstatuje, že čl. 13 Úmluvy dopadá na situace, kdy má dotčená osoba hajitelné tvrzení (arguable claim) o porušení práv zaštítěných Úmluvou (např. rozsudek ESLP ze dne 27. 4. 1988 ve věci *Boyle a Rice proti Spojenému království*, č. stížnosti 9658/82, § 52; či rozsudek ESLP ze dne 21. 2. 1990 ve věci *Powell a Rayner proti Spojenému království*, č. stížnosti 9310/81, § 31). V řízení před městským soudem neměla stěžovatelka hajitelné tvrzení o nelidském či ponižujícím zacházení, které by pro ni realizace přemístění mohla znamenat. Ke zhoršení jejího psychického stavu v návaznosti na porod mrtvého dítěte došlo až po skončení řízení před městským soudem, neboť k samotnému porodu mrtvého dítěte došlo až po vydání rozsudku městského soudu. V průběhu řízení před městským soudem tak z dosud nenastalého zhoršení psychického stavu, k němuž došlo až následně po porodu mrtvého dítěte, nemohlo plynout riziko nelidského či ponižujícího zacházení. K charakteru obav, které stěžovatelka měla v průběhu řízení před městským soudem lze odkázat na obsah jejího návrhu na přiznání odkladného účinku žalobě. Odkladný účinek zde chtěla přiznat s odvoláním na právo na soudní ochranu a dále pro obavy, které se vázaly k zacházení v její zemi původu – Republice Uzbekistán. Jelikož ve věci šlo o přemístění do Francouzské republiky, její obavy k zemi původu byly bezvýznamné, odtud hajitelné tvrzení o nelidském či ponižujícím zacházení plynout nemohlo. V návrhu na přiznání odkladného účinku stručně zmínila své těhotenství, aniž by však jakkoli zmínila, že by mělo bránit přemístění, ani odtud proto hajitelné tvrzení nemohlo pramenit. Poznatky ze správního řízení ke zdravotnímu stavu stěžovatelky byly takové, že dne 7. 2. 2018 vypověděla, že měla „trošku problémy se srdcem“, v době podání výpovědi to již bylo v pořádku a se svým problémem ani nenavštívila lékaře (č. l. 27 správního spisu). Ani v daném ohledu nebyly dány požadavky na hajitelné tvrzení o nelidském či ponižujícím zacházení.

68. Ve stěžovatelkou odkazovaném rozsudku ve věci *Mohammed proti Rakousku*, ESLP nehodnotil otázku automatického odkladného účinku u právního prostředku obrany proti první žádosti o azyl pana Mohammeda za situace, kdy v době, kdy tento prostředek obrany mohl podat, neměl hajitelné tvrzení o nelidském či ponižujícím zacházení (viz rozsudek ESLP ve věci *Mohammed proti Rakousku*, § 75), až ve druhé žádosti o azyl měl pan Mohammed takové hajitelné tvrzení. Ostatně ESLP zmiňoval, že účastník by měl mít přístup k opravnému prostředku s automatickým odkladným účinkem tam, kde přednese hajitelné tvrzení o riziku porušení čl. 3 Úmluvy (viz rozsudek ESLP ve věci *Mohammed proti Rakousku*, § 80). S ohledem na to, že v průběhu řízení před městským soudem zde nebylo hajitelné tvrzení stěžovatelky o riziku porušení čl. 3 Úmluvy, není nutné, aby se otázkou automatického odkladného účinku řízení o žalobě Ústavní soud v posuzované věci zabýval.

69. Co se týče řízení před Nejvyšším správním soudem, je nutno poznamenat, že požadavek „automatického“ odkladného účinku se na řízení o kasační stížnosti nevztahuje. Jak totiž uvedl ESLP, čl. 13 Úmluvy neukládá členským státům zavést dvoustupňové soudní řízení a ani přiznat druhému stupni soudního řízení „automatický“ odkladný účinek (rozsudky ESLP ze dne 5. 7. 2016 ve věci *A. M. proti Nizozemí*, č. stížnosti 29094/09, § 70; a ze dne 14. 2. 2017 ve věci *Allanazarova proti Rusku*, č. stížnosti 46721/15, § 98). Vedle toho lze poznamenat, že Nejvyšší správní soud ke stěžovatelčině návrhu přiznal kasační stížnosti odkladný účinek usnesením ze dne 15. 5. 2019 č. j. 8 Azs 126/2019-37. Odkladný účinek se podle odůvodnění tohoto rozhodnutí vztahoval i na správní rozhodnutí a byl přiznán s ohledem na zhoršení zdravotního stavu stěžovatelky, k němuž došlo po vydání rozsudku městského soudu.

70. Ústavní soud dodává, že požadavek na „automatický“ odkladný účinek prostředku nápravy, jde-li o vrchnostensky vynucený přesun cizince do jiné země, u něhož existuje hajitelné tvrzení, že by přesun znamenal nelidské či ponižující zacházení, vyplývá toliko z čl. 13 Úmluvy. Jak bylo výše zmíněno (bod 54), čl. 36 odst. 1 Listiny obsahuje požadavek, aby prostřednictvím soudu bylo možno předejít realizaci takového rozhodnutí či postupu, u nichž je reálné riziko, že by přestavovaly nelidské či ponižující zacházení, a jejichž účinek je následně neodstranitelný. Daný požadavek čl. 36 odst. 1 Listiny ovšem není takového charakteru, že by nutně vyžadoval „automatický“ odkladný účinek. Naplněn může být podle okolností i odkladným účinkem či předběžným opatřením, o něž je nutno žádat, či jinými vhodnými procesními instituty. I tak totiž lze předejít případné realizaci rozhodnutí, u něhož by bylo dáno hajitelné tvrzení. K řízení o kasační stížnosti je třeba uvést, že požadavek „automatického“ odkladného účinku podle ESLP nevyplývá z čl. 13 Úmluvy pro druhý stupeň soudního řízení. Nevyplývá ani z čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. G. Námitka uplynutí šestiměsíční lhůty podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III uplatněná poprvé až v kasační stížnosti

71. V čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III je upravena šestiměsíční lhůta k přemístění žadatele o mezinárodní ochranu nebo jiné osoby uvedené v čl. 18 odst. 1 písm. c) daného nařízení z dožadujícího členského státu do státu příslušného posoudit žádost o mezinárodní ochranu. Jde o lhůtu šest měsíců od přijetí žádosti jiným členským státem o převzetí dotyčné osoby nebo o její přijetí zpět nebo od vydání konečného rozhodnutí o opravném prostředku nebo o přezkumu, pokud má podle čl. 27 odst. 3 nařízení Dublin III odkladný účinek.

72. Podle čl. 29 odst. 2 věty první nařízení Dublin III platí, že nedojde-li k přemístění během šestiměsíční lhůty, příslušnému členskému zanikne jeho povinnost převzít nebo přijmout dotyčnou osobu zpět a příslušným státem se stává dožadující členský stát. Ústavní soud opakuje, že pro posuzovaný případ nemá význam prodloužení této lhůty podle čl. 29 odst. 2 věty druhé nařízení Dublin III, neboť druhá věta počítá s uvězněním dotčené osoby nebo jejím útěkem, což není stěžovatelčin případ.

73. Zmíněná šestiměsíční lhůta platí nejen pro přijímání, ale i pro výkon rozhodnutí o přemístění, přičemž daná lhůta může uplynout i po vydání rozhodnutí o přemístění (rozsudek SDEU ve věci Shiri, body 41 a 42). V případě jejího uplynutí dochází *ex lege* k přesunu příslušnosti pro posuzování žádosti o mezinárodní ochranu na dožadující členský stát (rozsudek SDEU ze dne 19. 3. 2019 ve věci C-163/17 Jawo, bod 52). Příslušné správní orgány dožádaného členského státu po uplynutí zmíněné lhůty již nemohou přemístit dotčenou osobu do jiného členského státu, a naopak mají povinnost z úřední moci přijmout nezbytná opatření, která plynou ze skutečnosti, že je dána příslušnost prvého státu (rozsudek SDEU ve věci Shiri, bod 43). Z čl. 27 odst. 1 nařízení Dublin III vyplývá, že žadatel o mezinárodní ochranu musí mít k dispozici účinný a rychlý opravný prostředek, na jehož základě se může dovolávat toho, že šestiměsíční lhůta stanovená v čl. 29 odst. 1 a 2 daného nařízení uplynula po přijetí rozhodnutí o přemístění (rozsudek SDEU ve věci Shiri, bod 46).

74. V řízení před městským soudem stěžovatelka vůbec neuplatnila námitku uplynutí šestiměsíční lhůty stanovené v čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III. Námitku uplynutí zmíněné lhůty poprvé uplatnila až v kasační stížnosti, v níž dovozovala její uplynutí dnem 6. 12. 2018, tj. až po vydání rozhodnutí Ministerstva vnitra, které bylo vydáno dne 8. 11. 2018.

75. Nejvyšší správní soud v napadeném rozsudku námitku uplynutí lhůty k přemístění označil za nepřípustnou podle § 104 odst. 4 s. ř. s., neboť nebyla uplatněna v řízení před městským soudem. Dodal, že jejímu uplatnění již v žalobě k městskému soudu nic nebránilo. Žalobu datovanou dnem 9. 12. 2018 stěžovatelka odeslala dne 11. 12. 2018, tj. po dni 6. 12. 2018, kdy podle jejího tvrzení měla lhůta k přemístění uplynout.

76. V ústavní stížnosti stěžovatelka dovozovala, že námitku uplynutí lhůty k přemístění stanovenou v čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III mají správní soudy posuzovat *ex offo*. Zastává názor, že Nejvyšší správní soud porušil její právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny) tím, že danou námitku označil za nepřípustnou.

77. Podle čl. 36 odst. 1 Listiny se každý může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu. Právo na přístup k soudu neplatí absolutně. Ačkoli náleží k hlavním atributům demokratického právního státu, může podléhat zákonným omezením. Ústavní soud musí zkoumat, zda omezení práva na přístup k soudu nezasahují do samotné podstaty tohoto práva [viz např. nález ze dne 20. 2. 2018 sp. zn. II. ÚS 3112/17 (N 30/88 SbNU 431), bod 14; výše zmíněný nález sp. zn. II. ÚS 635/18, bod 25; či nález ze dne 23. 10. 2018 sp. zn. I. ÚS 1060/18 (N 175/91 SbNU 197), bod 12). Jakékoli omezení práva na přístup k soudu bude odpovídat zárukám spravedlivého procesu pouze tehdy, pokud vede k legitimnímu cíli a pokud existuje přiměřený vztah mezi použitými prostředky a sledovaným cílem [viz nález ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 41/17 (N 189/91 SbNU 329; 16/2019 Sb.), bod 47; obdobně viz též rozsudky ESLP ze dne 28. 5. 1985 ve věci *Ashingdane proti Spojenému království*, stížnost č. 8225/78, § 57; ze dne 20. 4. 2004 ve věci *Bulena proti České republice*, stížnost č. 57567/00, § 29; nebo ze dne 5. 4. 2018 ve věci *Zubac proti Chorvatsku*, stížnost č. 40160/12, § 78].

78. Skrze § 104 odst. 4 s. ř. s. jsou stěžovatelé omezeni v okruhu námitek, které mohou přípustně předložit Nejvyššímu správnímu soudu. Omezení dopadá i na námitky, které nebyly uplatněny v řízení před městským či krajským soudem, z něhož vzešlo kasační stížností napadené rozhodnutí, ačkoli zde uplatněny být mohly. Zmíněné zákonné ustanovení spoluvytváří zákonem stanovený postup uplatňování práva před Nejvyšším správním soudem. Ústavní soud konstatuje, že dané ustanovení neklade nepřiměřené překážky domáhání se svého práva před Nejvyšším správním soudem. Jde o výraz přezkumné role Nejvyššího správního soudu. Smyslem popsaného omezení je zajistit, aby se Nejvyšší správní soud nemusel pravidelně zabývat právními otázkami, k nimž nedostal možnost vyjádřit se městský či krajský soud. Poznamenat lze, že tímto způsobem zákonná úprava napomáhá k naplnění ústavního práva na projednání a rozhodnutí věci v přiměřené lhůtě, resp. bez zbytečných průtahů (čl. 6

odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, čl. 38 odst. 2 Listiny). Po aktivně legitimovaných účastnících předcházejícího žalobního řízení lze spravedlivě žádat, aby uplatnili veškeré důvody nezákonnosti správního rozhodnutí již v řízení před soudem prvního stupně [nález ze dne 12. 1. 2016 sp. zn. II. ÚS 2732/15 (N 6/80 SbNU 65), bod 17].

79. Podle § 104 odst. 4 s. ř. s. však není nepřípustná námitka uplatněná poprvé až v kasační stížnosti, poukazuje-li na vadu, k níž správní soud přihlíží *ex offo* (srov. např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 17. 4. 2015 č. j. 4 As 236/2014-85, bod 32).

80. V napadeném rozsudku Nejvyšší správní soud vycházel z toho, že k okolnosti, zda až po přijetí rozhodnutí o přemístění, jak jej pojímá nařízení Dublin III, došlo k uplynutí lhůty určené k provedení přemístění stanovené v čl. 29 odst. 1 zmíněného nařízení, není správní soud povolán přihlížet *ex offo* v řízení o žalobě proti takovému rozhodnutí o přemístění. Ústavní soud nespatřuje v právě zmíněném hodnocení Nejvyššího správního soudu žádnou protiústavnost. Skutečnosti, k nimž má soud přihlížet z úřední povinnosti, i když nebyly namítány, může stanovit přímo zákon (např. nicotnost správního rozhodnutí vyslovuje soud podle § 76 odst. 2 s. ř. s. i bez návrhu). V zákoně není stanoveno, že by měl soud z úřední povinnosti přihlížet k uplynutí lhůty podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III. Nad rámec v zákoně výslovně zmíněných důvodů dovodila judikatura některé skutečnosti, k nimž správní soud přihlíží *ex offo*. Stěžovatelka v ústavní stížnosti v daném směru poukázala na povinnost správního soudu přihlédnout k prekluzi práva doměřit daň [k tomu srov. např. nálezy ze dne 26. 2. 2009 sp. zn. I. ÚS 1169/07 (N 38/52 SbNU 387) či ze dne 6. 5. 2009 sp. zn. I. ÚS 1419/07 (N 112/53 SbNU 397)].

81. Ústavní soud má za to, že není v posuzované věci přiléhavé poukazovat na povinnost správního soudu v řízení o žalobě proti správnímu rozhodnutí (§ 65 a násl. s. ř. s.) přihlížet *ex offo* k daňové prekluzi. U prekluzivních lhůt pro stanovení daně soud *ex offo* kontroluje, zda správní orgán vydal rozhodnutí o stanovení daně tak, aby nabylo právní moci před koncem prekluzivní lhůty. Soud při takovém posuzování již nepřihlíží ke skutečnostem sahajícím z časového hlediska do období po právní moci rozhodnutí o stanovení daně. Důvod k zásahu správního soudu z úřední povinnosti je nesprávný postup správního orgánu, který vydal rozhodnutí, jež pro žádný okamžik po právní moci nebylo z objektivního hlediska souladné s právním řádem, jelikož přiznalo státu nárok, který pro uplynutí prekluzivní lhůty nebylo možno přiznat.

82. Stěžovatelka však tvrdí, že městský soud měl *ex offo* posuzovat okolnosti nastalé až s časovým odstupem po právní moci rozhodnutí o přemístění, jak jej pojímá nařízení Dublin III. Není tedy přiléhavé poukazovat na povinnost soudu přihlížet z úřední povinnosti k uplynutí prekluzivní lhůty ke stanovení daně, neboť zde k okolnostem po právní moci soud nepřihlíží.

83. Lze zmínit, že kombinaci možnosti správního soudu zohlednit okolnosti nastalé po skutkovém stavu, který tu byl v době rozhodování správního orgánu, a přezkumu určitých otázek správním soudem *ex offo*, je možno nalézt v souvislosti dodržení zásady non-refoulement. V takovém případě je krajský soud za určitých podmínek povinen odchýlit se od § 75 odst. 1 s. ř. s. a přihlížet i ke skutečnostem relevantním z hlediska mezinárodní ochrany, které vyšly najevo až po vydání žalobou napadeného rozhodnutí [usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 16. 11. 2016 č. j. 5 As 104/2013-46 (č. 3528/2017 Sb. NSS), bod 22]. A současně platí, že má-li soud k dispozici poznatky o tom, že žadateli o azyl je nezbytné poskytnout doplňkovou ochranu podle § 14a zákona o azylu, neboť její neposkytnutí by bylo narušením zásady non-refoulement a ochranu již nelze poskytnout v jiném řízení, rozhodnutí žalovaného zruší, aniž by taková skutečnost musela být žalobou výslovně namítána [usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 8. 3. 2011 č. j. 7 Azs 79/2009--84 (č. 2288/2011 Sb. NSS), bod 23].

84. Obecně lze konstatovat, že přezkum určitých otázek správním soudem *ex offo* je zcela výjimečnou záležitostí. Přezkum *ex offo* v kombinaci s tím, že za určitých okolností může

správní soud překročit skutkový stav, který tu byl v době rozhodování správního orgánu, je pak v českém prostředí naprostou raritou, jež musí být odůvodněna mimořádnými právními důvody, jakým je např. zásada non-refoulement. Je zjevné, že uplynutí lhůty podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III po vydání rozhodnutí o přemístění, je s dodržením zásady non-refoulement hrubě nesrovnatelné. Ústavní soud zdůrazňuje, že otázka uplynutí lhůty podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III je otázkou odlišnou od otázky případného nelidského či ponižujícího zacházení a jde o otázku samostatnou. Nelze tedy souhlasit se stěžovatelkou, že by správní soud měl v řízení o žalobě proti rozhodnutí o přemístění, jak jej pojímá nařízení Dublin III, *ex offo* zkoumat, zda po přijetí rozhodnutí o přemístění došlo k uplynutí lhůty určené k provedení přemístění stanovené v čl. 29 odst. 1 zmíněného nařízení.

85. Ústavní soud dodává, že právo Evropské unie obecně neukládá vnitrostátním soudům povinnost uplatnit bez návrhu důvod vycházející z právního předpisu Evropské unie nezávisle na jeho významu pro právní řád Evropské unie, mají-li účastníci dánu skutečnou možnost uplatnit před vnitrostátním soudem žalobní důvod založený na porušení práva Evropské unie (rozsudek SDEU ze dne 7. 6. 2006 ve spojených věcech C-222/05 až C-225/05 van der Weerd a další, bod 41; dále jen „rozsudek SDEU ve věci van der Weerd“).

86. Jak je dále uvedeno v rozsudku SDEU ve věci van der Weerd, zásada efektivity (k jejímu obsahu srov. bod 61) nevylučuje takový vnitrostátní právní předpis, jenž brání vnitrostátním soudům uplatnit bez návrhu důvod vycházející z porušení právních předpisů Evropské unie, jestliže by je přezkum takového důvodu donutil k opuštění jejich pasivní role tím, že by vykročily z rámce sporu vymezeného účastníky řízení a opřely by se o jiné skutečnosti a okolnosti, než na kterých účastník řízení mající zájem na uplatnění uvedených ustanovení založil svoji žalobu. Ohledně zásady efektivity vyplývá z judikatury SDEU, že je nutno každý případ, ve kterém vyvstává otázka, zda vnitrostátní procesní předpis činí výkon práv přiznaných jednotlivcům právním řádem Evropské unie nemožným nebo jej nadměrně ztěžuje, analyzovat s ohledem na postavení tohoto předpisu v celém řízení, průběh řízení a zvláštnosti řízení před různými vnitrostátními orgány. K tomu viz rozsudek SDEU ve věci van der Weerd, body 28, 33 a 36).

87. Ústavní soud k zásadě efektivity zdůrazňuje, že stěžovatelce nic nebránilo svou námitku ke lhůtě podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III uplatnit před městským soudem. Stěžovatelka totiž tvrdila, že lhůta uplynula 6. 12. 2018 a žalobu podala dne 13. 12. 2018 (soudu ji odeslala dne 11. 12. 2018). Požadavek na její uplatnění v daném řízení proto neznačil nadměrnou procesní překážku. K zásadě ekvivalence (jejíž obsah byl nastíněn v bodě 61) lze poukázat na body 77 až 84 výše.

88. Stěžovatelka ve své replice tvrdila, že požadavek na to, aby soud *ex offo* přihlížel k důsledku uplynutí lhůty podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III, k němuž by mělo dojít po vydání rozhodnutí o přemístění, vyplývá z rozsudku SDEU ve věci Shiri, bodu 43. Zde SDEU poznamenal k uplynutí dané lhůty: „V tomto ohledu příslušné orgány dožadujícího členského státu nemohou v takové situaci přemístit dotčenou osobu do jiného členského státu a naopak mají povinnost z úřední moci přijmout nezbytná opatření, která plynou ze skutečnosti, že je dána příslušnost prvního členského státu, a směřují k tomu, aby byla žádost o udělení mezinárodní ochrany podaná touto osobou neprodleně vyřízena.“ Ústavní soud vychází z toho, že obratem „příslušné orgány dožadujícího členského státu“ v právě citovaném rozsudku SDEU jsou míněny správní orgány, které by jinak přemístění zabezpečovaly, či správní orgány, které vydávají rozhodnutí o přemístění, nikoli soudy. Takové správní orgány tak mají povinnost kontrolovat a zajistit, aby se přemístění uskutečnilo jen v otevřené lhůtě podle čl. 29 odst. 1 nařízení Dublin III. A pokud daná lhůta uplynula, aniž by dotčená osoba byla přemístěna, mají povinnost činit kroky k tomu, aby byla posouzena její žádost o mezinárodní ochranu. Ústavní soud se nedomnívá, že by tímto způsobem SDEU dovozoval *ex offo* přezkum před soudy, lze

proto vyjít z obecné judikatury SDEU k otázce soudního přezkumu *ex offo* reprezentované např. rozsudkem SDEU ve věci van der Weerd.

89. Ústavní soud shrnuje, že v souladu se zákonem stanoveným postupem domáhání se práva (čl. 36 odst. 1 Listiny) nebyla před Nejvyšším správním soudem uplatněna námitka, podle níž po právní moci rozhodnutí o přemístění došlo k uplynutí lhůty podle čl. 29 nařízení Dublin III, aniž by předtím stěžovatelka byla přemístěna. Vlastní vinou tak stěžovatelka způsobila, že šlo o nepřípustnou námitku podle § 104 odst. 4 s. ř. s. Nejvyšší správní soud neporušil žádné její základní právo či svobodu tím, že danou námitku označil jako nepřípustnou. Skutečnost, že šlo o nepřípustnou námitku a Nejvyšší správní soud se k ní nevyjádřil, však neznamená, že by správní orgán byl zbaven své povinnosti zabezpečit, že k přemístění může dojít jen tehdy, neuplynula-li lhůta podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III. Jde totiž o obecnou povinnost správního orgánu, kterou má ve všech případech, kdy hodlá provést přemístění ve smyslu nařízení Dublin III. Tuto povinnost má i v případech, kdy nebyla vůbec podána žaloba proti rozhodnutí o přemístění.

90. Vhodné je však dodat ještě jednu poznámku. Ani § 104 odst. 4 s. ř. s. nebrání Nejvyššímu správnímu soudu posuzovat otázku uplynutí šestiměsíční lhůty podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III jako předběžnou otázku při posuzování kvalifikované námitky, že by realizace přemístění značila nelidské či ponižující zacházení. Nic mu nebrání, posuzuje-li takovou námitku, nejprve vyhodnotit, zda je ještě vůbec možné s ohledem na čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III přemístění provést. V mnoha případech by se totiž jako procesně neekonomické jevilo prověřovat tvrzení o špatném zdravotním stavu, které bude zpravidla vyžadovat náročné dokazování, za situace, kdy by námitku nelidského zacházení při případné realizaci přemístění bylo možno vypořádat hodnocením, že k přemístění již dojít nemůže pro uplynutí lhůty. Tuto námitku je tak možno plně vypořádat i samotným konstatováním, že přemístění již není možné pro uplynutí lhůty k tomu určené, přičemž o této lhůtě si soud může učinit úsudek jako o předběžné otázce, aniž by k otázce lhůty musela být uplatněna způsobilá námitka. Na druhou stranu nelze z ústavního hlediska soudu upřít možnost námitku nelidského zacházení vypořádat čistě na základě hodnocení zdravotního stavu (to bude možné např. tehdy, když shledá, že zdravotní stav je takový, že nepředstavuje překážku realizaci přemístění), aniž by se zabýval lhůtou k přemístění, pokud k ní nebyla přípustně uplatněna samostatná námitka. Lapidárně řečeno, není-li řádně uplatněna námitka uplynutí lhůty k přemístění po vydání rozhodnutí o přemístění, je na úvaze soudu v závislosti na procesní situaci, zda se s ohledem na stav věci bude nebo nebude jako předběžnou otázkou zabývat uplynutím této lhůty. Podstatné však je, aby byl schopen náležitě vypořádat řádně uplatněné námitky.

VI. Závěr

91. Ústavní soud shledal, že Nejvyšší správní soud porušil stěžovatelčino právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny) tím, že věcně neposoudil její námitku nelidského či ponižujícího zacházení, které by pro ni mohla znamenat realizace přemístění ve smyslu nařízení Dublin III. Nejvyšší správní soud u této námitky neměl aplikovat § 109 odst. 5 s. ř. s. Důvodem k prolomení § 109 odst. 5 s. ř. s. byla aplikační přednost čl. 3 Úmluvy (srov. zejména body 41 a 48) s přihlédnutím k zachování zásady ekvivalence procesních podmínek ve věci, které se týkalo nařízení Dublin III, při uplatnění kvalifikované námitky porušení zákazu nelidského či ponižujícího zacházení, jenž je zakotven jak v čl. 3 Úmluvy, tak čl. 4 Listiny EU (srov. bod 62). Ústavní stížnost je tedy důvodná a Ústavní soud napadený rozsudek Nejvyššího správního soudu zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

92. Dále Ústavní soud rozhodl o zrušení rozhodnutí Ministerstva vnitra. Stěžovatelka a Ministerstvo vnitra se ve svých podáních zaslaných Ústavnímu soudu shodly, že šestiměsíční lhůta k přemístění uplynula po vydání rozhodnutí o přemístění, a že tedy podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III *ex lege* uplynutím této lhůty přešla příslušnost k posouzení stěžovatelčiny

žádosti o mezinárodní ochranu na Českou republiku. Ministerstvo vnitra doložilo, že stěžovatelce doručilo v daném směru osvědčení ze dne 8. 11. 2019, podle něhož bude tato žádost posouzena orgány České republiky. Osvědčení bylo vydáno až poté, co byl vydán rozsudek Nejvyššího správního soudu napadený ústavní stížností. Stěžovatelka a Ministerstvo vnitra jsou tedy ve shodě na tom, že již není možno přemístit stěžovatelku do Francouzské republiky na základě správního rozhodnutí, které bylo napadeno ústavní stížností. Ministerstvo vnitra v době rozhodování Ústavního soudu vylučuje, že by mohlo dojít k přemístění, o němž stěžovatelka namítá, že by pro ni znamenalo nelidské či ponižující zacházení. Za takové situace by bylo procesně neekonomické vracet věc Nejvyššímu správnímu soudu k dalšímu řízení. Nejvyššímu správnímu soudu by za takové situace k námitce nelidského či ponižujícího zacházení nic nebránilo shrnout, že mezi stranami již není sporu o skutkových okolnostech rozhodných pro posouzení uplynutí lhůty podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III ani o závěru o jejím uplynutí po vydání rozhodnutí o přemístění. Jak bylo zmíněno v bodě 90, ani § 104 odst. 4 s. ř. s. nebrání Nejvyššímu správnímu soudu si jako předběžnou otázku vyhodnotit otázku uplynutí dané lhůty. O této otázce přestal být v posuzované věci spor mezi účastníky původního řízení před Nejvyšším správním soudem. Ochranu základním právům stěžovatelky může poskytnout rovnou Ústavní soud zrušením rozhodnutí Ministerstva vnitra. Důvodem k jeho zrušení však není okolnost, že by v době jeho vydání bylo v rozporu s ústavními předpisy. Důvodem k jeho zrušení je skutečnost, že až po jeho vydání došlo podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III k nemožnosti přemístění provést, v kombinaci s uplatněním kvalifikované námitky nelidského či ponižujícího zacházení. Má-li za určitých podmínek, jde-li o zákaz takového zacházení, Nejvyšší správní soud možnost rušit rozhodnutí o přemístění pro skutečnosti nastalé po vydání tohoto rozhodnutí (srov. bod 59), je v takových věcech nutno připustit takovou možnost i pro Ústavní soud. Pro dané situace jde o naplnění požadavků na soudní ochranu, která musí být schopna předejít výkonu takových opatření, u nichž je reálné riziko nelidského či ponižujícího zacházení a jejichž účinek by byl následně neodstranitelný (bod 54). Předejít výkonu takového rozhodnutí je možno právě jeho zrušením. Taková možnost musí být dána i Ústavnímu soudu jako orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Ve zrušení rozhodnutí Ministerstva vnitra přitom nelze spatřovat negativní hodnocení obsahu tohoto rozhodnutí v době jeho vydání, neboť důvodem k jeho zrušení byly toliko skutečnosti nastalé až po jeho vydání v kombinaci s požadavkem na soudní ochranu, jež je schopna předejít výkonu takových opatření, u nichž je reálné riziko nelidského či ponižujícího zacházení a jejichž účinek by byl následně neodstranitelný. Stalo-li se v průběhu řízení o ústavní stížnosti mezi stěžovatelkou a Ministerstvem vnitra nesporné, že rozhodnutí o přemístění nelze vykonat z důvodu uplynutí šestiměsíční lhůty, je možno připustit zrušení takového rozhodnutí na základě této skutečnosti v kombinaci se samotnou skutečností uplatnění kvalifikované námitky nelidského či ponižujícího zacházení, aniž by bylo nezbytné tuto námitku věcně posoudit. Důvodem je rychlost a hospodárnost řízení, skutečnost, že daný důvod zrušení neznamená deklarování protiústavnosti správního rozhodnutí v době, kdy bylo vydáno, a okolnost, že výkon takového rozhodnutí není možný z jiného důvodu.

93. Ústavní stížnost směřovala i proti rozsudku městského soudu. Jelikož stěžovatelka v době řízení před městským soudem vůbec nenamítla nelidské či ponižující zacházení a hajitelné tvrzení o riziku tohoto zacházení vzniklo až po vydání jeho rozsudku, není žádným pochybením městského soudu, že se tímto neuplatněným a v té době neexistujícím tvrzením nezabýval. Nebylo povinností městského soudu bez námitky hodnotit otázku, zda až po vydání rozhodnutí o přemístění uplynula či neuplynula lhůta podle čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III (srov. body 80 až 88). Městskému soudu proto nelze vytýkat, že se touto lhůtou nezabýval. Hodnocení, které jinak ve svém rozsudku městský soud činil, nebylo v ústavní stížnosti jakkoli zpochybněno. Za daného stavu je proto ústavní stížnost nedůvodná v části, v níž směřovala proti rozsudku městského soudu, a Ústavní soud ji v této části výrokem IV zamítl.

94. Výsledkem řízení před Ústavním soudem je tedy zrušení rozsudku Nejvyššího správního soudu, který však již ve věci nepovede další řízení, neboť Ústavní soud zrušil i předcházející rozhodnutí Ministerstva vnitra. Další řízení se povede před Ministerstvem vnitra a jeho předmětem bude posuzování stěžovatelčiny žádosti o mezinárodní ochranu, což je ostatně důsledek, který na základě čl. 29 odst. 2 nařízení Dublin III nastal ke dni uplynutí šestiměsíční lhůty k realizaci přemístění.

95. O stěžovatelčině návrhu, aby náklady jejího zastoupení v řízení o ústavní stížnosti hradil stát (§ 83 zákona o Ústavním soudu), bude rozhodnuto samostatným usnesením.

Č. 102
Vrácení soudního poplatku a právo na soudní ochranu
(sp. zn. III. ÚS 124/20 ze dne 19. května 2020)

1. Zásada elementární důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci patří k základním atributům právního státu plynoucím z čl. 1 odst. 1 Ústavy.

2. Pokud stěžovatelka poté, co uplatnila nárok u Energetického regulačního úřadu, který věc odložil z důvodu vlastní věcné nepříslušnosti, byla nucena uplatnit identický nárok u okresního soudu (který však řízení zastavil a postoupil věc zpátky Energetickému regulačnímu úřadu, přičemž vrácený poplatek snížil o 20 %), nedopustila se žádného pochybení. Postupovala totiž přesně v intencích stanovených státními orgány. Z ústavněprávního hlediska přitom není podstatné, zda se jednalo o orgán moci soudní anebo veřejné správy, a ani to, kdo zapříčinil vznik dané situace. Podstatný je důsledek spočívající v tom, že přestože stěžovatelce nelze vytknout žádné pochybení v jejím postupu, nebyl jí vrácen celý uhrazený soudní poplatek, který by však vůbec nemusela hradit, pokud by mezi zmíněnými státními orgány nevznikl popsaný názorový nesoulad.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatelky Mondi Štětí, a. s., se sídlem Litoměřická 272, Štětí, zastoupené Mgr. Erikem Kolanem, LL.M. Eur., advokátem, se sídlem Husova 240/5, Praha 1, směřující proti výroku IV usnesení Okresního soudu v Děčíně ze dne 4. 4. 2019 č. j. 19 C 145/2017-148 a usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 30. 9. 2019 č. j. 17 Co 108/2019-186, za účasti Okresního soudu v Děčíně a Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení a ČEZ Distribuce, a. s., se sídlem Teplická 874/8, Děčín IV – Podmokly, zastoupené Mgr. Radkem Pokorným, advokátem, se sídlem Klimentská 1216/46, Praha 1, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem IV usnesení Okresního soudu v Děčíně ze dne 4. 4. 2019 č. j. 19 C 145/2017-148 a usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 30. 9. 2019 č. j. 17 Co 108/2019-186 bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu a ochranu vlastnického práva podle čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto v označených částech ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí obecných soudů. Přestože totiž Okresní soud v Děčíně (dále též „okresní soud“ nebo „soud prvního stupně“) zastavil řízení o žalobě stěžovatelky z důvodu chybějící pravomoci soudů, stěžovatelce nebyla (dle ní svévolně) vrácena část soudního poplatku ve výši 820 000 Kč.

2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a vyžádaného spisu zjistil Ústavní soud především následující skutečnosti.

3. Stěžovatelka působí jako společnost vyrábějící elektřinu. Po vedlejší účastnici, provozující regionální distribuční elektrickou soustavu, požadovala přes 276 milionů Kč, které jí vedlejší účastnice údajně neoprávněně vyfakturovala v roce 2013 jako složku ceny za distribuci elektřiny i krytí nákladů spojených s podporou obnovitelných zdrojů energie (dále jako „poplatek OZE“). Stěžovatelka poplatek OZE (tvořící pouze část celkového vyúčtování za distribuci) uhradila, nicméně se domnívala, že právo vedlejší účastnice poplatek účtovat nemělo v rozhodném období oporu ve smlouvě o distribuci, rozhodnutích Energetického regulačního úřadu (dále jako „ERÚ“) a ani právních předpisech.

4. Dne 16. 2. 2017 proto stěžovatelka uplatnila nárok vůči vedlejší účastnici u ERÚ, přičemž jeho pravomoc k rozhodnutí vyvozovala s odkazem na § 52 zákona č. 165/2012 Sb., o podporovaných zdrojích energie a o změně některých zákonů. ERÚ však usnesením ze dne 22. 3. 2017 věc odložil z důvodu vlastní věcné nepříslušnosti. Stěžovatelka se bránila proti tomuto usnesení rozkladem, jehož vyřízení mělo trvat několik měsíců. Z důvodu procesní opatrnosti a rovněž, aby předešla promlčení svého nároku, uplatnila stěžovatelka identický nárok dne 5. 5. 2017 u Okresního soudu v Děčíně. V říjnu 2017 Rada ERÚ odmítla rozklad stěžovatelky. V návaznosti na to vyzval nalézací soud stěžovatelku k zaplacení soudního poplatku ve výši 4 100 000 Kč, což stěžovatelka obratem učinila.

5. Soud prvního stupně dne 4. 4. 2019 v záhlaví označeným usnesením řízení zastavil (výrok I), postoupil věc ERÚ (výrok II) a rozhodl o nákladech řízení (výrok III). Důvodem pro tento krok bylo rozhodnutí ze dne 15. 1. 2019 č. j. Konf 45/2017-14, ve kterém zvláštní senát (zřízený na základě zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů) dospěl k závěru, že ve sporech mezi výrobci elektřiny a distributory o úhradu poplatku OZE je orgánem příslušným k vydání rozhodnutí ERÚ. Dle okresního soudu se rozhodnutí zvláštního senátu plně uplatní i na věc, kterou projednával. Proto výrokem IV usnesení rozhodl, že se stěžovatelce vrací soudní poplatek (pouze) v částce 3 280 000 Kč. Uplatnil přitom pravidlo obsažené v § 10 odst. 3 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, dle kterého při vrácení poplatku z důvodu zastavení řízení před prvním jednáním je soud povinen vrácený poplatek snížit o 20 %. Výrok IV napadla stěžovatelka odvoláním a argumentovala, že jí měl být vrácen celý soudní poplatek.

6. Krajský soud v Ústí nad Labem napadeným usnesením potvrdil rozhodnutí okresního soudu, neboť z žádného ustanovení zákona o soudních poplatcích nelze dovodit, že by při zastavení řízení mohl být vrácen soudní poplatek v plné výši. Pravomoc soudu patří mezi podmínky řízení, a pokud není dána, nemůže soud vydat rozhodnutí ve věci samé (§ 103 o. s. ř.). To však neznamená, že by chybějící pravomoc bránila zahájení řízení, se kterým je přitom poplatková povinnost spojena. V daném řízení bylo předmětem žaloby zaplacení peněžité částky, a žaloba tak představovala úkon dle položky 1 Sazebníku soudních poplatků. V praktické rovině byla naplněna i fiskální funkce soudního poplatku, jelikož se zahájením řízení je vždy spojena určitá činnost soudu a je spravedlivé po poplatníkovi požadovat, aby se na ní finančně podílel. Jestliže stěžovatelka v důsledku pociťované nespravedlnosti žádá o zbytek soudního poplatku, měla by se jej domáhat postupem podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“).

II. Argumentace stěžovatelky

7. Obecné soudy svým postupem dle stěžovatelky porušily čl. 4 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen jako „Listina“), podle kterého mohou být povinnosti ukládány jen na základě zákona a v jeho mezích, a dále čl. 11 odst. 5 Listiny, umožňující ukládat

daně a poplatky jen na základě zákona, což v důsledku vedlo i k porušení stěžovatelčina vlastnického práva zaručeného čl. 11 odst. 1 a práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny.

8. Stěžovatelka zdůrazňuje, že se vinou postupu orgánů veřejné moci dostala do nespravedlivé situace. Na počátku uplatnila svůj nárok u ERÚ, žalobu k soudu podala pouze z důvodu procesní opatrnosti a trvala na ní jen kvůli (nesprávnému) odmítnutí ERÚ spor projednávat. Soudní poplatek uhradila. Ačkoliv se o dva roky později okresní soud ztotožnil s původním názorem stěžovatelky, že spor měl skutečně řešit ERÚ, vrátil jí pouze 80 % zaplaceného soudního poplatku. Stěžovatelka uznává, že k přezkumu problematiky nákladů řízení a poplatkové povinnosti přistupuje Ústavní soud zdrženlivě, vyhrazuje si ovšem možnost zásahu, pokud postup obecného soudu ústí v extrémní rozpor s principy spravedlnosti. Příkladem může být situace, kdy je účastníku řízení ukládána poplatková povinnost tam, kde ji nemá. Právě k tomu přitom došlo u stěžovatelky.

9. Uplatnění nároku stěžovatelky u Okresního soudu v Děčíně nebylo předmětem poplatkové povinnosti. K úhradě byla vyzvána s tím, že započala občanské soudní řízení. To ale probíhat nemohlo, neboť předmět řízení dle rozhodnutí zvláštního senátu vůbec nespadá do pravomoci soudů, a poplatková povinnost byla proto stěžovatelce uložena v rozporu se zákonem o soudních poplatcích.

10. Stěžovatelka plně sdílí a odkazuje na právní názor Městského soudu v Praze vyjádřený v usnesení ze dne 9. 4. 2015 sp. zn. 62 Co 175/2015: „Poplatkový zákon sice výslovně neřeší situaci, kdy je podán návrh ve věci, v [níž] není dána pravomoc soudu, nicméně pokud ze samotného názvu tohoto zákona vyplývá, že jde o zákon o soudních poplatcích, pak povahu tohoto soudního poplatku podle přesvědčení odvolacího soudu nezakládá to, že navrhovatel (nesprávně) podá příslušný návrh u soudu, ačkoli pravomoc soudu k projednání uplatněného sporu není dána, ale charakter řízení, kdy jeho předmětem je spor, u něhož je pravomoc soudu založena podle § 7 o. s. ř. Opačný závěr by znamenal, že navrhovatel by byl nucen např. ve věci, která by spadala do pravomoci správního orgánu, zaplatit poplatek dvakrát, a to jednou jako soudní poplatek podle zák. č. 549/1991 Sb. (bez ohledu na to, že by mu poté byla jeho část postupem podle § 10 odst. 3 cit. zák. vrácena) a poté, kdy by soud řízení pro nedostatek pravomoci zastavil a věc postoupil správnímu orgánu, jehož pravomoc k projednání tohoto sporu by byla dána, též podle zák. č. 634/2004 Sb. o správních poplatcích.“

11. Stěžovatelka dále upozorňuje, že Okresní soud v Děčíně ve skutkově a právně totožných věcech jiného žalobce (Unipetrol RPA) proti vedlejší účastnici řízení také zastavil, ale s odkazem na citované usnesení Městského soudu v Praze vrátil žalobci poplatek v plné výši. Jestliže Okresní soud v Děčíně rozhodl ve věcech stěžovatelky a žalobce Unipetrol RPA bez relevantního důvodu rozdílně, porušil zásady předvídatelnosti soudního rozhodování, rovnosti a právní jistoty. „Doporučení“ odvolacího soudu, aby stěžovatelka využila možností v rámci zákona č. 82/1998 Sb., vyznívá naprázdno, neboť usnesení ERÚ o odložení věci nebylo zrušeno pro nezákonnost a z důvodu uplynutí lhůt je již stěžovatelka nemůže napadnout správní žalobou.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

12. K výzvě Ústavního soudu se k ústavní stížnosti vyjádřil Krajský soud v Ústí nad Labem a vedlejší účastnice řízení.

13. Krajský soud uvádí, že nesprávné rozhodnutí v jiné věci samo o sobě nezakládá legitimní očekávání, že bude postupováno stejně. Odlišný postup totiž oba soudy v dané věci řádně odůvodnily. Judikatura soudů ve věcech soudních poplatků je skutečně nejednotná (což krajský soud dokládá odkazem na řadu konkrétních rozhodnutí), a to i v důsledku absence dovolacího přezkumu. Nelze proto tvrdit, že v dané věci došlo k rozporu s ustálenou rozhodovací praxí. Krajský soud nesouhlasí s názorem, že žaloba ve věci, kdy není dána

pravomoc soudu, nepodléhá poplatkové povinnosti, jelikož tato je dána při zahájení řízení, přičemž pravomoc soudu je jednou z podmínek řízení. Toto řízení je ovšem i v tomto případě zahájeno, jen musí být následně zastaveno. Soudní poplatky plní funkci fiskální a regulační a podání jakékoliv žaloby má za následek zahájení činnosti soudu, a plní proto obě zmíněné funkce. Stěžovateli lze přisvědčit, že se daný případ může s ohledem na jeho konkrétní okolnosti jevit nespravedlivým a v obecné rovině připadá do úvahy odpovědnost státu za způsobenou škodu postupem podle zákona č. 82/1998 Sb., nikoliv však přizpůsobením výkladu zákona o soudních poplatcích. Konečně, jakkoliv se absolutní výše nevráceného soudního poplatku jeví vysoká, představuje pouze necelé 0,3 % částky, které se stěžovatel domáhal vůči vedlejší účastnici. Jde tedy o nepatrnou částku a „po stěžovateli lze spravedlivě žádat, aby se v takto relativně nepatrné výši podílel na úhradě nákladů vzniklých státu (soudům) při činnostech vyvolaných uplatněním stěžovatelova nároku“. Základní právo stěžovatelky proto porušeno nebylo.

14. Vedlejší účastnice uvedla, že považuje argumentaci stěžovatelky o neexistenci poplatkové povinnosti v předchozím řízení za správnou. Poplatková povinnost byla uložena protizákonně a postup obecných soudů byl ryze formalistický a soudní poplatek měl být vrácen v celé výši. Napadená rozhodnutí proto skutečně porušila uvedená základní práva stěžovatelky.

15. Jelikož vyjádření účastníka a vedlejší účastnice nevnášejí do řízení žádné nové argumenty, Ústavní soud je nezasílal stěžovatelce k případné replice.

IV. Splnění podmínek řízení

16. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 *a contrario* zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“), byla podána včas (§ 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu) a splňuje i ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

17. Stěžovatelka sdělila Ústavnímu soudu, že v prosinci 2019 podala k Okresnímu soudu v Děčíně žádost o vrácení zbývajících 20 % zaplaceného soudního poplatku podle § 10 odst. 2 zákona o soudních poplatcích a po zamítnutí této žádosti usnesením ze dne 11. 12. 2019 č. j. 19 C 145/2017-19 podala odvolání. Tato okolnost však nemá žádný dopad na meritorní projednatelnost ústavní stížnosti.

18. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud bez konání ústního jednání, protože od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

V. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

19. Ústavní soud mnohokrát zdůraznil, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a vzhledem k tomu nelze řízení před ním považovat za další instanční přezkum v systému obecné justice. Jeho cílem v řízení o ústavní stížnosti je přezkoumat výhradně ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo. Vzhledem k tomu platí, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ přísluší obecným soudům a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat pouze za situace, kdy je rozhodování obecných soudů stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti. Materiálně lze vyjádřit pravomoc Ústavního soudu též tak, že je oprávněn napravovat toliko excesy obecných soudů [srov. např. nález ze dne 30. 6. 2004 sp. zn. IV. ÚS 570/03 (N 91/33 SbNU 377)].

20. Otázka stanovení a povinnosti úhrady soudního poplatku je nedílnou součástí rozhodování o nákladech řízení. Ústavní soud při přezkumu této problematiky ustáleně postupuje zdrženlivě, neboť jakkoliv se může účastníka řízení citelně dotknout, jde ve vztahu k předmětu řízení o podružnou záležitost, která zpravidla nedosahuje intenzity představující porušení základních práv a svobod. Ovšem ani tento deferenční přístup není neomezený –

rozhodování o nákladech řízení je integrální součástí soudního řízení a ústavněprávní dimenze může postup obecného soudu dosáhnout například tehdy, byl-li v procesu výkladu a aplikace příslušných zákonných ustanovení obsažen prvek libovůle, svévole či výsledné rozhodnutí je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [za všechny srov. nález ze dne 8. 2. 2007 sp. zn. III. ÚS 624/06 (N 27/44 SbNU 319)].

21. Ústavní soud po seznámení se s podstatou projednávané věci dospěl k závěru, že napadená rozhodnutí obecných soudů překročila shora vymezený rámec a porušila základní práva stěžovatelky. Ústavní stížnost je proto důvodná.

22. Zásahy Ústavního soudu týkající se poplatkové povinnosti jsou obvykle postaveny na půdorysu, ve kterém obecné soudy soudní poplatek vyměří chybně (typicky vysoko) a tím účastníkovi odepírají právo na přístup k soudu [např. stěžovatelkou citovaný nález ze dne 3. 8. 1999 sp. zn. IV. ÚS 162/99 (N 104/15 SbNU 53); z poslední doby nález ze dne 23. 4. 2019 sp. zn. I. ÚS 1415/18 (N 70/93 SbNU 345)]. Obdobně přezkoumává soudní poplatky prizmatem čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod Evropský soud pro lidská práva (např. rozsudek ze dne 24. 5. 2006 *Weissman proti Rumunsku*, stížnost č. 63945/00).

23. Tento problém ovšem v přezkoumávané věci nenastal. Jak se totiž podává ze shora popsané narace, stěžovatelce nebyl přístup k soudu ztížen, či dokonce znemožněn, jelikož řízení bylo zastaveno a šlo jí „pouze“ o vrácení celého uhrazeného soudního poplatku. Poplatková povinnost však nemusí vzniknout pouze při podáních účastníka (a tak *ex ante* podmiňovat aktivitu soudu), ale též *ex post* v souvislosti s rozhodnutím soudu [srov. § 4 odst. 1 písm. e) až j) zákona o soudních poplatcích]. Ani při určení (následné) poplatkové povinnosti nicméně nemůže obecný soud postupovat v rozporu se shora uvedenými kritérii, protože jinak se vystavuje hrozbě zrušení svého rozhodnutí; oproti předchozí situaci ale již z důvodu porušení vlastnického práva účastníka řízení, potažmo jeho práva na spravedlivý proces [analogicky nález ze dne 10. 4. 2018 sp. zn. II. ÚS 4026/17 (N 72/89 SbNU 109)]. Uvedený rámec je plně uplatnitelný na ústavní stížností nyní napadená rozhodnutí.

24. Jádrem požadavku stěžovatelky bylo navrácení celého soudního poplatku v řízení, které bylo zastaveno z důvodu chybějící pravomoci soudu. Nárok stěžovatelka opírá o tvrzení, které je možno označit za „formální“ – soudní poplatek je již z definice spojen s řízením před soudy, a pokud ty nemají v dané věci pravomoc, nemohou si nárokovat ani část původně zaplaceného poplatku. Není možné po účastníku řízení požadovat, aby u stejného nároku nejdříve přišel o část soudního poplatku a poté byl znovu nucen zaplatit například správní poplatek. Krajský soud v Ústí nad Labem se naopak přihlásil k „materiálnímu“ pojetí – podáním žaloby bylo zahájeno řízení před soudem, a i když ten poté řízení zastaví, určité aktivity provedl a účastník by se na nich měl finančně podílet. Duplicita finanční zátěže je tak přirozeným následkem nesprávného postupu žalobce.

25. Zákon o soudních poplatcích neposkytuje obecným soudům jasnou odpověď, jak v podobné situaci postupovat, čehož důsledkem jsou rozdílné právní názory Městského soudu v Praze a Krajského soudu v Ústí nad Labem. Nelze nicméně přehlédnout odchylné rámce, ze kterých oba soudy vychází. Zatímco Městský soud v Praze konstruuje jakousi obecnou exempci (chybějící pravomoc soudu vždy znamená vrácení celého poplatku), Krajský soud v Ústí nad Labem vycházel z objektivně nesprávného postupu stěžovatele a akcentoval regulační funkci poplatku. Základ neshody mezi oběma soudy tak spočívá v odlišném výkladu podústavního práva, jehož interpretace, jak již bylo výše vyjádřeno, však do pravomoci Ústavního soudu nespadá.

26. Ve vztahu k obsahu nyní projednávané ústavní stížnosti to mimo jiné znamená, že Ústavní soud nesdílí pohled stěžovatelky, že nevrácení celého soudního poplatku v jakémkoliv případě zastavení řízení před soudem z důvodu jeho chybějící pravomoci (neboli odmítnutí obecné exempce) představuje vždy excesivní rozhodování soudu a porušení základních práv poplatníka. Na tomto závěru ničeho nemění ani stěžovatelčin odkaz na nález ze dne 21. 5. 2019

sp. zn. IV. ÚS 3283/18 (N 91/94 SbNU 166), ze kterého dle ní plyne, že neobsahuje-li zákon o soudních poplatcích určitou a srozumitelnou povinnost zpoplatnit určitý druh návrhu, má jít o návrh nezpoplatněný. Stěžovatelka totiž zřejmě přehlédla, že závěry z nálezu byly judikovány v souvislosti se specifickou situací „v řízeních o žalobách proti státu na náhradu škody“ (bod 23 nálezu), a nejsou proto obecně aplikovatelné na jakékoliv civilní řízení. Kromě toho šlo v předmětném případě o výklad neurčitého právního ustanovení, nikoliv o chybějící zákonné ustanovení (mezera v zákoně).

27. Ústavní soud má za nedůvodnou rovněž námitku stěžovatelky týkající se předvídatelnosti soudního rozhodování. Okresní soud v Děčíně ve dvou usneseních ze dne 5. 6. 2019 a 7. 8. 2019 ve skutkově a právně totožných věcech skutečně vrátil (jiným) žalobcům celý soudní poplatek; v prvním případě dokonce s výslovným odkazem na právní názor Městského soudu v Praze. Tato rozhodnutí ovšem byla vydána časově až po usnesení okresního soudu ve věci stěžovatelky, které nese datum 4. 4. 2019 a jehož odůvodnění se o právním názoru Městského soudu v Praze nezmiňuje. Argumentace stěžovatelky o porušení zásady předvídatelnosti soudního rozhodování logicky neobstojí, pokud napadené usnesení bylo vydáno jako první v řadě a samosoudci dle všeho rozhodnutí Městského soudu v Praze nebylo známo (a ani být nemuselo – neexistuje oficiální databáze takových rozhodnutí).

28. Tato námitka není opodstatněná ani vůči usnesení odvolacího soudu. Ústavní soud totiž shora označil obecná východiska usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem za výklad podústavního práva. Ačkoliv tomuto soudu bylo zmíněné rozhodnutí Městského soudu v Praze již známo, neznamená to ještě, že je musí bez dalšího automaticky následovat. Předvídatelnost a rovnost totiž nelze vnímat absolutně, protože i dvě rozdílná řešení v rovině podústavního práva mohou být ústavně konformní, pokud jsou řádně a racionálně odůvodněna [např. nález ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. III. ÚS 1441/17 (N 234/87 SbNU 801)]. Tyto požadavky napadené usnesení odvolacího soudu naplnilo, neboť v odůvodnění se s právním názorem Městského soudu v Praze odvolací soud dostatečně vypořádal [viz výše, k tomu obecně i nález ze dne 10. 3. 2020 sp. zn. II. ÚS 4029/19 (N 49/99 SbNU 111)]. Ústavní soud nicméně pro zabránění možné dezinterpretaci dodává, že jeho postoj nelze směšovat s podporou předestřeného judikatorního rozkolu, nýbrž pouze jako konstatování, že řešení této nejednoty zůstává primárně úkolem obecných soudů.

29. Považuje-li však Ústavní soud obecná východiska usnesení odvolacího soudu za ústavně konformní, neplatí to již o jejich aplikaci na tuto konkrétní věc. Stojí za zopakování, že dle tvrzení Krajského soudu v Ústí nad Labem duplicita povinnosti zaplacení (části) soudního poplatku a poté správního poplatku v novém řízení nastává „důsledkem (objektivně) nesprávného postupu poplatníka“; tomu odpovídá i použitý příklad podání žaloby proti osobě, která mezitím zemřela (srov. bod 13 odůvodnění usnesení odvolacího soudu). I pokud by však zdejší soud odhlédl od toho, že tento příklad není příliš přiléhavý (netýká se chybějící pravomoci soudu, ale omylu v žalované osobě), skutkové okolnosti v přezkoumávaném řízení byly očividně rozdílné.

30. Stěžovatelka totiž nepodala žalobu k soudu proto, že by chybně určila jeho pravomoc. Její krok byl v zásadě „vynucen“ teprve odmítnutím ERÚ řešit původní návrh s odkazem na vlastní nepříslušnost. Ačkoliv tedy byla stěžovatelka přesvědčena, že ERÚ pravomocí rozhodnout o jejím nároku disponuje (což také později rozhodnutí zvláštního senátu potvrdilo), není možné ji za nastalé procesní situace činit odpovědnou za přizpůsobení se právnímu názoru ERÚ. Zásada elementární důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci totiž patří k základním atributům právního státu plynoucím z čl. 1 odst. 1 Ústavy [srov. nález ze dne 2. 4. 2019 sp. zn. II. ÚS 216/18 (N 48/93 SbNU 155)]. Pokud proto nalézací soud a odvolací soud specifickou pozici stěžovatelky nezohlednily, vyložily a aplikovaly právní předpisy natolik excesivně, že vybočily z mezí hlavy páté Listiny a svým postupem prosazovaly zřejmou nespravedlnost [ve vztahu k nákladům řízení srov. např. nález ze dne 19. 6. 2018 sp. zn. IV. ÚS

3375/17 (N 115/89 SbNU 749)]. Stěžovatelka sama se totiž nedopustila žádného pochybení, když postupovala přesně v intencích stanovených státními orgány. Z ústavněprávního hlediska přitom není podstatné, zda se jednalo o orgán moci soudní anebo veřejné správy, a ani to, kdo zapříčinil vznik dané situace. Podstatný je důsledek spočívající v tom, že přestože stěžovatelce nelze vytknout žádné pochybení v jejím postupu, nebyl jí vrácen celý uhrazený soudní poplatek, který by však vůbec nemusela hradit, pokud by mezi zmíněnými státními orgány nevznikl popsaný názorový nesoulad.

31. Ze stejného důvodu považuje Ústavní soud za nepatřičný odkaz odvolacího soudu na možnost reparace majetkové újmy postupem dle zákona č. 82/1998 Sb. Od účastníka řízení totiž nelze spravedlivě požadovat, aby poté, co byl odkázán správním orgánem k řešení svého nároku na soudní řízení, musel kromě občanskoprávní žaloby zároveň napadnout správní žalobou rozhodnutí správního orgánu s cílem dosáhnout jeho zrušení (analogicky závěry citovaného nálezu sp. zn. II. ÚS 216/18), aby tak vytvořil procesní prostor pro následný postup podle zákona č. 82/1998 Sb. Řízení ve správním soudnictví by přitom bylo pouhou „pojistkou“, sloužící (preventivně) k neuzavření možnosti vymoci zbytek soudního poplatku, pokud by soud občanskoprávní řízení pro nedostatek pravomoci zastavil. Samotné vymožení zbytku poplatku by si navíc vyžádalo iniciaci dalšího řízení – o náhradě škody způsobené nesprávným úředním postupem. Není třeba podrobněji rozvádět, o kolik vstřícnější je k účastníku, který čelí již druhému (a protichůdnému) závěru subjektu veřejné moci o chybějící pravomoci, varianta vrácení celého soudního poplatku přímo soudem. Ústavní soud rovněž nepřehlédl, že stěžovatelka upozornila na uplynutí lhůt pro podání případné správní žaloby, což ve svém důsledku činí tuto procesní cestu neefektivní.

32. Jak se podává ze shora uvedeného, civilní soud možností vrátit celý poplatek disponuje. Pokud totiž podle § 10 odst. 1 zákona o soudních poplatcích platí, že „soud vrátí poplatek z účtu soudu, jestliže jej zaplatil ten, kdo k tomu nebyl povinen“, je třeba toto ustanovení ve shodě se shora uvedenými nosnými důvody tohoto nálezu vyložit tak, že povinnost zaplatit soudní poplatek v nyní projednávané věci stěžovatelkou nebyla vůbec dána, jelikož řízení před okresním soudem nemělo být vůbec zahajováno, a došlo-li k jeho zahájení, stalo se tak výhradně v důsledku pochybení jiného orgánu veřejné moci.

VI. Závěr

33. Lze shrnout, že se stěžovatelka při vymáhání svého nároku důsledně řídila vrchnostenskými rozhodnutími orgánů veřejné moci, a přesto jí v konečném důsledku nebyla vrácena část soudního poplatku ve výši 820 000 Kč.

34. Z výše uvedených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že nezohledněním specifické situace stěžovatelky obecnými soudy došlo k nastolení stavu zjevné nespravedlnosti, a tím bylo porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny a vlastnické právo dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

35. Proto Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a napadený výrok IV usnesení Okresního soudu v Děčíně a usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona].

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Radovana Suchánka

Souhlasím s výrokem nálezu, nikoli však zcela s jeho odůvodněním.

1. V odůvodnění nálezu se správně uvádí, že „Ústavní soud nesdílí pohled stěžovatelky, že nevrácení celého soudního poplatku v jakémkoliv případě zastavení řízení před soudem z důvodu jeho chybějící pravomoci (neboli odmítnutí obecné exempce) představuje vždy

excesivní rozhodování soudu a porušení základních práv poplatníka“ (bod 26). Rovněž správně je v něm vyloučena stěžovatelčina námitka „nepředvídatelnosti“ soudního rozhodování (body 27 a 28). A opět správně je v odůvodnění zaznamenáno, že Krajský soud v Ústí nad Labem duplicitu zaplacení (části) soudního poplatku a poté poplatku za následné správní řízení uznává v případě, že je „důsledkem (objektivně) nesprávného postupu poplatníka“ (bod 29).

2. Nesprávné však je, že se v dalším výkladu opomíjí (nedoceňuje, resp. vadně se s ním nakládá) onen znak „objektivního“, resp. objektivně nesprávného postupu. Neplatí pak, že stěžovatelka „nepodala žalobu k soudu proto, že by chybně určila jeho pravomoc“ (bod 30). Ona totiž „objektivně“ pravomoc soudu vskutku chybně určila, neboť není rozhodné, že tento „její krok byl v zásadě ‚vynucen‘“, a to ať již „odmítnutím ERÚ řešit původní návrh s odkazem na vlastní nepříslušnost“ (jak nález konstatuje), nebo čímkoli jiným. Potud zákonná úprava.

3. Jakkoli pak v rovině ústavněprávní obstojí věta (v bodu 30), na téma „zásady elementární důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci …“, v další větě je již výraz o „natolik excesivním“ výkladu a aplikaci právních předpisů příliš silný, neboť o exces, resp. silný, natožpak „natolik“ silný nejde, už jen proto, že věc byla nejednoznačná. A co do následující věty nemůže platit, že „stěžovatelka sama se totiž nedopustila žádného pochybení, když postupovala přesně v intencích stanovených státními orgány“. Ona se totiž přesto pochybení objektivně (viz shora) dopustit mohla, a jak se ukázalo, také dopustila. Ani v ústavněprávní rovině tedy takové tvrzení neobstojí; mohlo však být – jak jsem navrhoval – zmírněno (do podoby přijatelné jak logicky, tak pro potřeby sledovaného ústavněprávního výkladu) tím, že nebude řeč o „nedopuštění se“, nýbrž o „dopuštění omluvitelném“, a že tento omyl stěžovatelky je „přebit“ nesprávným postupem orgánů veřejné moci (správního orgánu především), jak je o tom řeč dříve s odkazem na „zásadu elementární důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci“.

4. Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, je předpisem veřejnoprávním, resp. nikoli soukromoprávním (což má samozřejmé interpretativní důsledky), a nikoli jen to – je předpisem poplatkovým, a tím i daňovým, což má i pro ústavněprávní (zde „spravedlivé“ – bod 31) výklady své konsekvence. Jestliže totiž § 10 odst. 3 zákona o soudních poplatcích stanoví, že se při zastavení řízení před prvním jednáním vrací (zjednodušeně řečeno) jen 80 % zaplaceného soudního poplatku, pak to pro klíčové finanční úřady (viz § 17 téhož zákona) znamená – bez jakéhokoli „pardonu“ – 80 %, nikoli 100 %, a o tom se z jejich pozic nediskutuje. Finanční úřady nemusí být ochotny přijmout „hru“ na rozlišování mezi důvody zastavení řízení, tedy že § 10 odst. 3 platí jen pro důvody některé, a nikoli jiné, zde jmenovitě pro nedostatek pravomoci soudu, neboť jednoduše nic takového zákon neříká. Ostatně i při zastavení řízení pro nedostatek pravomoci se uplatní všechny (tři) funkce poplatku, což snad i nález připouští (bod 26), a jak výstižně argumentuje krajský soud.

5. Zdá se, že si soudce zpravodaj, popř. oba mí kolegové toto nebezpečí uvědomují, jestliže až v poslední větě posledního bodu odůvodnění v oddílu „Vlastní hodnocení Ústavního soudu“ se zničehonic obracejí k ustanovení § 10 odst. 1 zákona, jež takto poprvé (v rámci „vlastního hodnocení“) vstupuje „na scénu“, i když zde s jeho výkladem jen pro účely „nyní projednávané věci“ podávaným „ve shodě s nosnými důvody tohoto nálezu“ (zřejmě i s ohledem na bod 28 *in fine*).

6. Uvedené je významné ve dvojím ohledu: za prvé, žádný obecný ústavně konformní výklad § 10 odst. 1 zákona o soudních poplatcích, který by Ústavní soud vzal za svůj, v odůvodnění podán není a za druhé, že by toto ustanovení mohlo být v dané situaci „ve hře“, není vůbec samozřejmé, přesněji řečeno, je to víc než sporné a lze dobře zastávat názor, že tomu tak dokonce být nemůže. To by ovšem mělo vážné důsledky: neplatilo by, jak nález zde konstatuje, že „civilní soud možností vrátit celý poplatek disponuje“, došlo-li k zahájení řízení „výhradně v důsledku pochybení jiného orgánu veřejné moci“.

7. Ústavní konformita je samozřejmě „dobrá věc“ – v daném případě se však podle odůvodnění týká obou protichůdných názorů a stojí jen na řádném a racionálním odůvodnění (sc. „odůvodnitelnosti“) toho či onoho (bod 28); avšak má-li se na tomto základě vrátit celý poplatek (nikoli jen část), je nevyhnutelné mít jistotu, že postup podle tohoto výkladu, byť ústavně souladného, je i podústavně („správněprávně“, „daňově“) správný. A zde lze dobře zastávat názor, že správný není. Pak by se soudci mohli oprávněně obávat kontroly podle § 17 zákona o soudních poplatcích.

8. Je to jednoduché: § 10 odst. 3 zákona o soudních poplatcích je zjevně speciální k jeho § 10 odst. 1, pročež § 10 odst. 1 nastupuje jen tam, kde je jakkoli nevýznamné, jak bude řízení dále vedeno, jmenovitě kde nepřichází v úvahu procesní (nemeritorní) rozhodnutí, jímž se řízení končí, včetně (a typicky) zastavení řízení nebo odmítnutí návrhu (kde je právě těžiště § 10 odst. 3). Ten, kdo poplatkovou povinnost nemá (§ 10 odst. 1), je kupříkladu účastník ze zákona od poplatku osvobozený nebo ten, kdo jej zaplatil, ačkoli je řízení od poplatku osvobozeno věcně; zde není jiný nástroj k vrácení než ten, který je zakotven v § 10 odst. 1, neboť v takové situaci přirozeně soud o ničem (dalším) nerozhoduje. Nález tedy není ani vnitřně konzistentní: v bodu 26 je postup podle § 10 odst. 3 – obecně vzato – připuštěn i pro situace zastavení řízení pro nedostatek pravomoci soudu, a vrací se jen část poplatku; v bodu 32 se oproti tomu nález dovolává § 10 odst. 1, a vrací se soudní poplatek celý.

9. Do uváděné „nejednotnosti“ rozhodovací praxe obecných soudů (Krajský soud v Ústí nad Labem ve svém vyjádření k ústavní stížnosti však situaci dokládá jinak – proti relativně konsolidované judikatuře stojí jen dvě rozhodnutí), do které proklamativně Ústavní soud nechce zasahovat (body 25 *in fine* a 28 *in fine*), tak Ústavní soud přesto vstupuje, otevřený problém *de facto* (ve svých důsledcích) řeší, a to přisvědčením (zjevně menšinové) verzi zastávané Městským soudem v Praze vycházející z § 10 odst. 1 zákona o soudních poplatcích.

10. Cestou shrnutí: Přestože lze „ústavněprávně“ souhlasit s názorem, že vrácení celého soudního poplatku je vůči stěžovatelce „vstřícnější“, než aby musela zahájit řízení o náhradu škody podle zákona č. 82/1998 Sb. z důvodu nesprávného úředního postupu, výše uvedené vede spíše k úsudku, že přece jen právně „čistější“ řešení představuje posléze uvedený postup.

Č. 103
Promítnutí náhrady poskytnuté dle mezivládních dohod do aplikace blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích (sp. zn. II. ÚS 1307/19 ze dne 20. května 2020)

Odmítne-li Nejvyšší soud dovolání pro vadu, kterou ve skutečnosti netrpělo, dochází tím k porušení práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Vede-li zjištění, že došlo k částečnému uspokojení restitučního nároku poskytnutím náhrady dle mezivládních dohod, k omezení rozsahu restitučního nároku, je třeba obdobně omezit rozsah uplatnění blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, tak, že jako neplatné podle tohoto ustanovení budou posouzeny dispozice jen s takovým podílem na věci, na který se vztahuje restituční nárok. Zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny je totiž potřebný pouze v rozsahu podílu na věci, který má být podle restitučních předpisů vydán oprávněné osobě.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajka) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatelů L. J. a R. Š., obou zastoupených Mgr. Josefem Březinou, advokátem, se sídlem Americká 177/35, Praha 2, proti rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 4252/2018-708 ze dne 30. 1. 2019 a rozsudku Krajského soudu v Plzni č. j. 10 Co 12/2018-643 ze dne 14. 5. 2018, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Plzni jako účastníků řízení a D. L., zastoupeného Mgr. Ing. Danou Jackovou, advokátkou, se sídlem Jungmannova 745/24, Praha 1, a města Mariánské Lázně, se sídlem Ruská 155, Mariánské Lázně, zastoupeného JUDr. Milanem Veselým, advokátem, se sídlem Hroznatova 773, Mariánské Lázně, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 4252/2018-708 ze dne 30. 1. 2019 bylo porušeno základní právo stěžovatelů na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a výrokem I rozsudku Krajského soudu v Plzni č. j. 10 Co 12/2018-643 ze dne 14. 5. 2018 bylo porušeno základní právo stěžovatelů na ochranu majetku dle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto v uvedeném rozsahu ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Předmětem civilního řízení, z něhož vzešla ústavní stížností napadená rozhodnutí, byl restituční nárok D. L. podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, týkající se pozemku st. p. č. X1, jehož součástí je dům č. p. X2

v k. ú. Mariánské Lázně (dále jen „dům č. p. X2“), a rovněž otázka vlastnictví této nemovitosti. Obecné soudy zjistily následující skutečnosti.

2. Původními vlastníky domu č. p. X2 byli D. L. st. a G. L., prarodiče D. L. G. L. zemřela v roce 1934, aniž by došlo k vypořádání dědictví po ní, a oba prarodiče tak zůstali zapsaní jako vlastníci nemovitosti. To se změnilo v roce 1943, kdy byl rodině L. dům č. p. X2 z důvodu rasové perzekuce odňat a jeho vlastníkem se stalo Deutsche Reichsfinanzverwaltung. Po skončení druhé světové války byl D. L. st. prohlášen za mrtvého ke dni 8. 5. 1945 a dům č. p. X2 byl výnosem okresního národního výboru ze dne 20. 5. 1946, který nabyl právní moci 7. 2. 1947, zkonfiskován jako majetek ve vlastnictví Německé říše dle § 1 odst. 4 dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy. V květnu 1948 byla u domu č. p. X2 zavedena národní správa, v roce 1957 pak přešlo jeho vlastnictví na československý stát – domovní správu v Mariánských Lázních. V roce 1994 bylo vlastnictví domu č. p. X2 převedeno na město Mariánské Lázně.

3. Otec D. L. spolu s některými sourozenci „opustil včas kontinentální Evropu a odešel před nacistickým pronásledováním do Chile“, kde se oženil. Tam se také narodil D. L., který je od svého narození občanem Československé, respektive České republiky. Jeho otec zemřel v roce 1988.

4. V dubnu 1995 požádal D. L. město Mariánské Lázně o vydání domu č. p. X2. Nebylo mu ovšem vyhověno, a proto se vydání domáhal u obecných soudů. Okresní soud v Chebu jeho žalobu zamítl a toto rozhodnutí potvrdil v roce 2000 Krajský soud v Plzni. Proti jejich rozhodnutí podal D. L. ústavní stížnost. Město Mariánské Lázně vědělo o řízení před Ústavním soudem, v němž v roce 2002 podalo své vyjádření jako vedlejší účastník.

5. Bez ohledu na probíhající řízení před Ústavním soudem schválilo město Mariánské Lázně v roce 2003 prodej domu č. p. X2 jedné z nájemnic. Ke dni 21. 5. 2003 se stala vlastníkem této nemovitosti, kterou ještě tentýž den prodala stěžovatelům; ti byli zapsáni jako její vlastníci s účinky ke dni 22. 5. 2003.

6. Ústavní soud ovšem poté nálezem sp. zn. I. ÚS 254/2000 ze dne 16. 3. 2004 (N 40/32 SbNU 389) zrušil rozhodnutí krajského soudu a okresního soudu. Podle Ústavního soudu měl otec D. L. a jeho sourozenci na nemovitosti nárok podle poválečných restitučních předpisů – dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organisací a ústavů, a zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, který nebyl uspokojen z důvodů uvedených v § 2 odst. 1 písm. c) zákona o mimosoudních rehabilitacích, tedy v důsledku politické perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávaná lidská práva a svobody. I když nikdo z oprávněných osob nevyužil postupu podle tehdejších restitučních předpisů, lze podle Ústavního soudu restituci dle zákona o mimosoudních rehabilitacích „v tomto konkrétním případě pokládat za možnou“.

7. Okresní soud poté vyčkal na skončení dědických řízení. D. L. rozšířil svou žalobu a nově se domáhal rovněž určení, že vlastníkem domu č. p. X2 je stále město Mariánské Lázně.

8. Okresní soud rozsudkem ze dne 26. 7. 2017 výrokem I určil, že vlastníkem nemovitosti je město Mariánské Lázně, výrokem II rozhodl, že město Mariánské Lázně je povinno uzavřít s D. L. dohodu o vydání nemovitosti v rozsahu ideálních 7/10, výrokem III žalobu ve zbytku zamítl a výrokem IV rozhodl o nákladech řízení. Podle okresního soudu se na nemovitost vztahovalo blokační ustanovení § 9 zákona o mimosoudních rehabilitacích, které zakazovalo nemovitost převádět. Smlouvu, kterou město převedlo vlastnictví na jednu z nájemnic, a smlouvu, kterou tato nájemnice převedla nemovitosti na stěžovatele, proto okresní soud označil za absolutně neplatné. Vlastníkem nemovitosti je tak dle okresního soudu stále město Mariánské Lázně. Okresní soud dospěl k závěru, že stěžovatelé byli při nabytí nemovitosti

v dobré víře, že spor o její vydání byl již ukončen a nemovitost není dotčena blokačním ustanovením § 9 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Ačkoliv se stěžovatelé dohodli s tehdejší nájemnicí na tom, že dům zakoupí za výhodnější cenu od města Mariánské Lázně a obratem prodá stěžovatelům, nelze toto jejich jednání dle okresního soudu považovat za rozporné s dobrými mravy. I přes dobrou víru stěžovatelů při nabytí nemovitosti a navzdory jejich následným investicím do ní však dle městského soudu není důvod, proč by mělo být vlastnické právo stěžovatelů upřednostněno před nárokem D. L. Podle okresního soudu ovšem D. L. nemůže žádat vydání celé nemovitosti, ale pouze podíl o velikosti odpovídající jeho dědickému podílu, tedy 7/10. Okresní soud dále zjistil, že strýc D. L. byl odškodněn za 1/4 nemovitosti na základě Dohody mezi vládou Československé republiky a vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska o náhradě za britský majetek, práva a oprávnění dotčené československými opatřeními plynoucími ze znárodnění, vyvlastnění nebo odnětí držby, podepsané v Londýně dne 28. září 1949 (dále též jen „mezivládní dohoda z roku 1949“) a Dohody mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Spojeného království Velké Británie a Severního Irska o vypořádání určitých otevřených nároků a finančních otázek, podepsané v Praze dne 29. ledna 1982 (dále jen „mezivládní dohoda z roku 1982“). Na nárok D. L. však odškodnění poskytnuté jeho strýci nemá vliv, neboť D. L. odvozuje svůj nárok od nároků svého otce, a nikoliv strýce. Navíc je D. L. vydán pouze podíl na nemovitosti o velikosti 70 %, a ani spolu s odškodněním jeho strýce za 25 % nemovitosti tedy nedochází k tomu, že by za nemovitost obdrželi více, než by odpovídalo stoprocentnímu podílu.

9. Krajský soud v Plzni napadeným rozsudkem rozhodl tak, že výrokem I potvrdil rozsudek okresního soudu ve výroku I, kterým bylo město Mariánské Lázně určeno vlastníkem nemovitosti. Výrokem II změnil rozsudek okresního soudu ve výrocích II a III tak, že uložil městu Mariánské Lázně povinnost uzavřít s D. L. dohodu o vydání celé nemovitosti. Výroky III a IV pak rozhodl o nákladech řízení. Krajský soud uvedl, že zákaz nakládání s nemovitostí dle blokačního ustanovení § 9 zákona o mimosoudních rehabilitacích trvá po celou dobu existence hmotněprávního restitučního nároku na vydání nemovitosti. Převod nemovitosti na jednu z nájemnic a následný převod na stěžovatele tak byl neplatný, a proto je město Mariánské Lázně stále vlastníkem nemovitosti. Nárok D. L. na vydání nemovitosti není dle krajského soudu omezen tím, jaký spoluvlastnický podíl na nemovitosti by mu připadl jako dědici. S odkazem na § 3 a § 5 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích a související judikaturu totiž krajský soud uvedl, že D. L. je jedinou oprávněnou osobou, která uplatnila nárok na vydání nemovitosti dle tohoto zákona, a proto mu nemovitost, která původně patřila jeho prarodičům, musí být vydána celá. Krajský soud nepovažoval za relevantní, že strýc D. L. byl odškodněn „za 1/4 majetku v Mariánských Lázních“ na základě mezivládní dohody mezi tehdejší Československou republikou a Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irska. Krajský soud poukázal na to, že přímo D. L. odškodněn nebyl a že mezivládní dohody o náhradách nejsou součástí právního řádu, a nelze se jich tudíž dovolávat před obecnými soudy. Stěžovatelé a město Mariánské Lázně podali proti rozsudku dovolání.

10. Stěžovatelé svým dovoláním napadli rozsudek krajského soudu v celém rozsahu. Uvedli, že jejich dovolání je přípustné, neboť rozsudek krajského soudu „závisí na vyřešení otázek hmotného práva, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu a tato otázka byla dovolacím soudem rozhodována rozdílně a současně má být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak“. Stěžovatelé poukázali na to, že krajský soud rozhodl v obdobném sporu týkajícím se sousední nemovitosti odlišně. Uvedli, že právní posouzení odvolacího soudu považují za chybné v šesti právních otázkách. První z nich je „otázka vlivu mezivládní dohody […] a odškodnění dle této dohody na rozsah nároku“. Krajský soud dle stěžovatelů nesprávně uzavřel, že náhrada poskytnutá strýci D. L. dle mezivládních dohod v rozsahu jedné čtvrtiny majetku v Mariánských Lázních nemůže mít vliv „na přiznání restitučního nároku, a to ani v oné 1/4 odškodněného majetku“. Podle

stěžovatelů nemůže tento právní názor obstát s ohledem na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 306/01 ze dne 16. 7. 2002 (N 90/27 SbNU 65), usnesení sp. zn. II. ÚS 575/2000 ze dne 11. 3. 2003 a rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 1496/2000 ze dne 30. 8. 2000. Podle stěžovatelů z této judikatury vyplývá, že poskytnutím náhrad dle mezivládních dohod „došlo k zániku nároku na odškodnění ještě před účinností zákona o mimosoudních rehabilitacích". Dle stěžovatelů rozhodnutí „o odškodnění v celém rozsahu majetku původních vlastníků je tak zcela jednoznačně rozhodnutím v naprostém rozporu s principy restitučního řízení. Odvolací soud tak svým rozhodnutím překročil rámec restitučního nároku za situace, kdy současný vlastník [předmětný majetek] vlastní a užívá v dobré víře, a způsobil tak další křivdu, navíc na skutečných občanech České republiky, kteří své občanství mají nikoliv formálně, pouze za účelem získání restitučního nároku". Další námitky stěžovatelů se týkají jejich dobré víry a možnosti prolomení blokačního ustanovení § 9 zákona o mimosoudních rehabilitacích; dopadu dědických podílů na rozsah restitučního nároku; velikosti spoluvlastnického podílu otce D. L. na nemovitosti; možného odškodnění D. L. či jeho příbuzných od Spolkové republiky Německo a konečně nedostatečného prokázání, že jsou splněny podmínky zákona o mimosoudních rehabilitacích.

11. Město Mariánské Lázně ve svém dovolání brojilo pouze proti výroku II o povinnosti uzavřít dohodu o vydání nemovitosti a proti závislým výrokům III a IV o nákladech řízení. Namítalo mimo jiné, že odškodnění poskytnuté strýci D. L. by se dle ustálené judikatury mělo promítnout do rozsahu restitučního nároku D. L. a mělo by snížit vydávaný podíl na nemovitosti.

12. Nejvyšší soud výrokem I napadeného rozsudku na základě dovolání města Mariánské Lázně zrušil rozsudek krajského soudu ve výroku II o vydání nemovitosti a výrocích III a IV o nákladech řízení. Nejvyšší soud se ztotožnil s námitkou města Mariánské Lázně, že poskytnutím náhrad podle mezivládních dohod z let 1949 a 1982 dochází dle ustálené judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu i k uspokojení restitučních nároků dle zákona o mimosoudních rehabilitacích. Neobstojí proto závěr krajského soudu, že při posuzování restitučního nároku D. L. není třeba zohlednit náhradu poskytnutou strýci D. L. podle těchto mezivládních dohod ve výši odpovídající hodnotě čtvrtiny nemovitosti.

13. Nejvyšší soud dále výrokem II napadeného rozsudku odmítl dovolání stěžovatelů. Podle Nejvyššího soudu námitky stěžovatelů, včetně námitek týkajících se náhrad poskytnutých strýci D. L. dle mezivládních dohod z roku 1949 a 1982, směřují argumentačně proti výroku II rozsudku krajského soudu o povinnosti města Mariánské Lázně uzavřít s D. L. dohodu o vydání nemovitosti. Tento výrok se ovšem dotýká pouze právní sféry města Mariánské Lázně, a nikoliv stěžovatelů, kteří proto nejsou oprávněni proti němu podat dovolání. O právech a povinnostech stěžovatelů bylo rozhodnuto toliko výrokem I rozsudku krajského soudu, jímž bylo potvrzeno, že vlastníkem nemovitosti je město Mariánské Lázně, a nikoliv stěžovatelé. Ve vztahu k tomuto výroku však stěžovatelé v rozporu s § 241a odst. 2 ve spojení s § 237 občanského soudního řádu nevymezili, v čem spatřují naplnění předpokladů přípustnosti dovolání. Argumenty stěžovatelů na podporu jejich námitky, že nemovitost nabyli v dobré víře, pak představují pouze polemiku se skutkovými závěry krajského soudu. Ve vztahu k výrokům III a IV rozsudku krajského soudu o náhradě nákladů řízení pak není dovolání přípustné dle § 238 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu.

II. Argumentace účastníků řízení

14. Podle stěžovatelů bylo napadenými rozhodnutími porušeno jejich právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina") a právo na ochranu majetku dle čl. 11 odst. 1 Listiny. Dle petitu své stížnosti se domáhají zrušení těchto rozhodnutí v celém rozsahu.

15. Stěžovatelé brojí nejprve proti odmítnutí svého dovolání Nejvyšším soudem. Namítají, že jejich dovolání z hlediska obsahu vymezilo „otázky ve smyslu § 237 o. s. ř., a to především otázku konkurence blokačního pravidla a dobré víry a […] poměřování práv dobrověrného nabyvatele a osoby uplatňující restituční nárok“. Dále rozporují závěr Nejvyššího soudu o absenci aktivní legitimace k podání dovolání, přičemž nesouhlasí s tím, že se náhrady poskytnuté dle mezivládních dohod nepromítnou do jejich postavení. Nevztahoval-li se kvůli poskytnuté náhradě restituční nárok na celou nemovitost, blokační pravidlo nebránilo převodu restitucí nedotčeného podílu na nemovitosti. Stěžovatelé poukazují na to, že strýc D. L. již byl v minulosti odškodněn. Dále namítají, že D. L. se může domáhat restituce pouze v rozsahu dědického podílu svého otce, tedy 7/10 z celku. Poukazují na to, že prababička D. L., která se svým manželem byla původním vlastníkem nemovitosti, zemřela již v roce 1934. K tomuto datu bylo třeba vypořádat dědictví, přičemž D. L. by se mohl domáhat svého nároku pouze v rozsahu svého dědictví. Dále stěžovatelé argumentují, že nemovitost nabývali v dobré víře, že je restituční spor již ukončen, a mají za to, že se obecné soudy nezabývaly konkurencí restitučního nároku a vlastnického práva dobrověrného nabyvatele, jako to učinil Ústavní soud například v nálezu sp. zn. II. ÚS 2640/17 ze dne 22. 5. 2018 (N 98/89 SbNU 467) či nálezu sp. zn. I. ÚS 2166/10 ze dne 22. 2. 2011 (N 21/60 SbNU 215).

16. V doplnění své ústavní stížnosti stěžovatelé uvádějí, že nemovitost sousedící s domem č. p. X2 D. L. prodal, což podle nich dokládá, že k restituovanému majetku nemá „žádný citový vztah“. O odkoupení nemovitosti č. p. X2 jednal i se stěžovateli. Oproti tomu stěžovatelé uvádějí, že vynaložili značné prostředky na pořízení, rekonstrukci a údržbu této nemovitosti. Dále uvádějí, že se D. L. prokazuje pasem Chilské republiky, že nemá vztah k České republice a o její „státní občanství si požádal pouze z důvodu, aby mohl restituovat“.

17. Nejvyšší soud ve svém vyjádření navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. Odkázal na napadený rozsudek a dále uvedl, že dle ustálené judikatury Ústavního soudu i Nejvyššího soudu v řízení o vydání nemovitosti dle zákona o mimosoudních rehabilitacích je pasivně legitimovaný ten, kdo nemovitost držel ke dni účinnosti tohoto zákona, a nikoliv ti, kdo jsou aktuálně v katastru nemovitostí evidováni jako vlastníci. Výrokem krajského soudu, který zavazuje město Mariánské Lázně k vydání domu č. p. X2, tak stěžovatelům nebyla způsobena žádná újma. Ve vztahu k výroku, kterým bylo potvrzeno, že vlastníkem domu č. p. X2 je město Mariánské Lázně, pak stěžovatelé nevymezili předpoklady přípustnosti dovolání. Ani v ústavní stížnosti stěžovatelé dle Nejvyššího soudu netvrdí, že by se tak stalo. Upřednostnění restitučního nároku nad ochranou majetkových práv stěžovatelů, k němuž přistoupil krajský soud, přitom koresponduje s judikaturou Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, která tyto nároky pokládá za primární, přičemž jejich prosazení ospravedlňuje i zásah do již provedených majetkoprávních přesunů. Stěžovatelé přitom nezůstávají bez právní ochrany. Přinejmenším z titulu práva na vydání bezdůvodného obohacení jim podle Nejvyššího soudu náleží právo na peněžní vypořádání ve vztahu k protistraně neplatné smlouvy.

18. Krajský soud pouze odkázal na odůvodnění napadeného rozhodnutí.

19. D. L. ve svém vyjádření navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta. Uvádí, že stěžovatelé ve svém dovolání nevymezili, v čem spatřují naplnění předpokladů jeho přípustnosti. Jelikož nevyčerpali řádným způsobem dovolání, nelze považovat jejich ústavní stížnost za přípustnou. Pro případ, že by Ústavní soud přesto posuzoval konkurenci blokačního ustanovení a dobré víry stěžovatelů, D. L. uvádí, proč by měly převážit důvody pro uplatnění blokačního ustanovení. Dále namítá, že blokační ustanovení se nemůže vztahovat jen k části nemovitosti, které se týká restituční nárok. Posoudit oprávněnost a rozsah restitučního nároku je oprávněn jen soud. Nelze připustit, aby to činil svévolně vlastník nemovitosti, který by mohl uzavřít, že se na něj blokační ustanovení nevztahuje, a s nemovitostí volně nakládat. D. L. dále uvádí, že otázka, zda bylo jeho strýci podle mezivládní dohody poskytnuto odškodnění, není

pro posouzení jeho restitučního nároku relevantní. D. L. totiž tento svůj nárok odvozuje od svého otce, a nikoliv od svého strýce. D. L. závěrem poukazuje na to, že mu jako oprávněné osobě nemůže jít k tíži porušení blokačního ustanovení ze strany města Mariánské Lázně jakožto subjektu veřejného práva, kterému navíc „takto radili stěžovatelé“.

20. Město Mariánské Lázně pouze odkázalo na svá podání z řízení před obecnými soudy.

III. Hodnocení Ústavního soudu

A. Procesní předpoklady

21. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda ústavní stížnost, kterou stěžovatelé napadli rozsudek Nejvyššího soudu a rozsudek krajského soudu v celém rozsahu, splňuje předpoklady k věcnému projednání dle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“).

22. Napadeným výrokem I rozsudku Nejvyššího soudu byl zrušen rozsudek krajského soudu ve výroku II o povinnosti uzavřít dohodu o vydání nemovitosti a výrocích III a IV o nákladech řízení, a v tomto rozsahu jde tedy o kasační rozhodnutí. Protože kasačním rozhodnutím řízení nekončí, nýbrž se jím v rámci pokračujícího řízení znovu otevírá prostor k ochraně práv účastníků řízení, není proti kasačnímu rozhodnutí ústavní stížnost zásadně přípustná [viz podrobněji nález sp. zn. I. ÚS 1091/19 ze dne 17. 7. 2019 (N 136/95 SbNU 158), body 27–28; nebo z poslední doby např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 347/20 ze dne 12. 2. 2020, bod 7; usnesení sp. zn. II. ÚS 3342/19 ze dne 29. 10. 2019, body 4–5; usnesení sp. zn. I. ÚS 3104/19 ze dne 7. 10. 2019]. To platí i v projednávané věci, a ústavní stížnost proto musí být v této části odmítnuta dle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. Otázkou aktivní legitimace stěžovatelů k napadení předmětného výroku se v této situaci není třeba zabývat. Naopak v části směřující proti výroku II rozsudku Nejvyššího soudu, jímž bylo odmítnuto dovolání stěžovatelů, ústavní stížnost splňuje předpoklady k věcnému projednání.

23. Napadený rozsudek krajského soudu byl – jak již bylo řečeno – ve výrocích II, III a IV zrušen Nejvyšším soudem. Jelikož Ústavní soud nemůže zrušit již zrušené rozhodnutí, není k projednání této části ústavní stížnosti příslušný ve smyslu § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 1119/15 ze dne 16. 6. 2015 (N 116/77 SbNU 697), bod 26]. Naopak v části směřující proti výroku I rozsudku krajského soudu, kterým bylo potvrzeno rozhodnutí okresního soudu, že vlastníkem nemovitosti je město Mariánské Lázně, ústavní stížnost splňuje předpoklady k věcnému projednání (k otázce přípustnosti viz body 43–44 níže).

24. Ústavní soud se proto dále zabýval přezkumem výroku II rozsudku Nejvyššího soudu, kterým bylo odmítnuto dovolání stěžovatelů, a výrokem I rozsudku krajského soudu, jímž bylo potvrzeno, že vlastníkem domu č. p. X2 je město Mariánské Lázně, tedy nikoliv stěžovatelé.

B. Odmítnutí dovolání Nejvyšším soudem

25. Nejvyšší soud odmítl napadeným výrokem II dovolání stěžovatelů hned z několika důvodů. Ve vztahu k výroku I rozsudku krajského soudu odmítl dovolání stěžovatelů pro vady, neboť podle Nejvyššího soudu stěžovatelé nevymezili předpoklady přípustnosti dovolání. Ústavní soud se bude dále zabývat tím, zda při hodnocení této části dovolání jako vadného Nejvyšší soud nevybočil z ústavních mezí.

a) Obecné principy

26. Ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny zaručuje každému možnost domáhat se svého práva u nezávislého a nestranného soudu (případně u jiného orgánu), podmínkou ovšem je, že se tak

musí stát „stanoveným postupem“. Součástí tohoto postupu jsou veškeré zákonem stanovené požadavky kladené na účastníka řízení, jež musí být z jeho strany splněny, aby soud mohl rozhodnout v jeho věci a aby při tom mohl zohlednit jím předestřené argumenty a důkazy. Tyto požadavky mají sloužit především zajištění řádného chodu spravedlnosti a ochraně právní jistoty účastníků právních vztahů. Jednotlivě ani ve svém celku zároveň nesmí představovat takové omezení přístupu k soudu, které by se práva na soudní ochranu (spravedlivý proces) dotýkalo v samotné jeho podstatě tím, že by fakticky znemožňovalo jeho uplatnění [například nález ze dne 25. 8. 2005 sp. zn. IV. ÚS 281/04 (N 165/38 SbNU 319)]. Jsou-li v konkrétním případě splněny předpoklady projednání návrhu a rozhodnutí o něm, je povinností obecného soudu odpovídající základnímu právu na soudní ochranu zaručenému v čl. 36 Listiny, aby k projednání tohoto návrhu přistoupil a ve věci rozhodl.

27. Uvedená východiska se uplatní i ve vztahu k dovolání podle občanského soudního řádu. Z ústavního pořádku sice nevyplývá nárok na podání dovolání či jiného mimořádného opravného prostředku, je-li však tato možnost garantována zákonem, nemůže se rozhodování o takovém mimořádném opravném prostředku ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce [srov. obdobně nález sp. zn. Pl. ÚS 1/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)]. Na rozhodování, zda dovolání splňuje předepsané náležitosti – tedy zda dovolatel dodržel zákonem stanovený postup při domáhání se svých práv u soudu – se tudíž vztahují požadavky plynoucí z čl. 36 odst. 1 Listiny [stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.), bod 26].

28. Podle § 241a odst. 2 občanského soudního řádu musí být v dovolání uvedeno, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání, jež jsou upraveny v § 237 a 238a tohoto zákona. Ustanovení § 237 občanského soudního řádu vymezuje čtyři situace, za nichž je dovolání přípustné, a to v návaznosti na judikaturu Nejvyššího soudu. Podle uvedeného ustanovení je dovolání přípustné, pokud napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené praxe Nejvyššího soudu nebo která v rozhodování Nejvyššího soudu nebyla dosud řešena, případně je Nejvyšším soudem řešena rozdílně (nejednotně). Dovolání je přípustné také tehdy, pokud je rozhodnutí odvolacího soudu v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu, ovšem tato judikatura by se měla změnit.

29. Uvedení toho, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání, přitom nelze ztotožňovat s vymezením důvodů dovolání. Vymezení důvodu dovolání je obvykle splněno samotnou právní argumentací (§ 241a odst. 3 občanského soudního řádu) a konstatováním, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Oproti tomu vymezení, v čem je spatřováno naplnění předpokladů přípustnosti dovolání dle § 237 občanského soudního řádu, spočívá ve vyjádření se k relevantní judikatuře Nejvyššího soudu výše popsaným způsobem.

30. Podle již citovaného stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, body 32–33, je účelem této úpravy, aby se advokát dovolatele ještě před podáním dovolání seznámil s relevantní judikaturou Nejvyššího soudu, což by mělo jednak umožnit samotným dovolatelům lépe zvážit, zda je vůbec podání dovolání namístě, jednak zvýšit kvalitu dovolání. Tím má být přispěno rovněž k zefektivnění činnosti Nejvyššího soudu. Ústavní soud v citovaném stanovisku pléna dospěl k závěru, že neobsahuje-li dovolání vymezení předpokladů přípustnosti, není odmítnutí takového dovolání pro vady porušením čl. 36 odst. 1 Listiny (tamtéž, výrok 1 a bod 38). Při hodnocení, zda dovolání splňuje tuto obsahovou náležitost, však ze strany Nejvyššího soudu k porušení práva na soudní ochranu dojít může (tamtéž, bod 42).

31. Ústavní soud ve stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 dospěl mimo jiné k závěru, že ustanovení § 237 občanského soudního řádu ve spojení s čl. 4 a čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky vyžaduje, aby jako přípustné bylo posouzeno dovolání, závisí-li napadené rozhodnutí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva vztahující se k ochraně základních práv

a svobod, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené judikatury Ústavního soudu (výrok 3 a body 43–44).

32. Porušení základních práv stěžovatelů pak Ústavní soud konstantně shledává také tehdy, odmítne-li Nejvyšší soud dovolání pro vady, kterými netrpělo [nálezy sp. zn. II. ÚS 3876/13 ze dne 3. 6. 2014 (N 113/73 SbNU 779), sp. zn. I. ÚS 962/14 ze dne 19. 8. 2014 (N 155/74 SbNU 323) nebo sp. zn. II. ÚS 312/15 ze dne 9. 2. 2016 (N 28/80 SbNU 375)].

33. Za vadu dovolání nelze považovat, je-li v dovolání uvedeno, v čem stěžovatel spatřuje naplnění předpokladů přípustnosti, avšak Nejvyšší soud má na tuto otázku jiný názor (stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, bod 36). Obdobně není vadou dovolání, pokud Nejvyšší soud bude oproti dovolateli zastávat názor, že jím předložená právní otázka, ohledně které vymezuje přípustnost dovolání, nebyla ve skutečnosti odvolacím soudem řešena, případně, že na jejím řešení rozhodnutí odvolacího soudu nezávisí (tamtéž, bod 45).

34. Ustanovení § 241a odst. 2 občanského soudního řádu nestanoví konkrétní způsob, jakým má být v dovolání vymezeno, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání. Toto vymezení musí být z dovolání seznatelné, může však být vyjádřeno v kterékoli jeho části, a to případně i na více místech [srov. nález sp. zn. I. ÚS 354/15 ze dne 19. 11. 2015 (N 198/79 SbNU 251), body 17–19; nález sp. zn. II. ÚS 1966/16 ze dne 15. 3. 2017 (N 45/84 SbNU 527), bod 22; sp. zn. II. ÚS 1226/17 ze dne 20. 2. 2018 (N 28/88 SbNU 411), bod 27]. Požadovat nelze ani to, aby judikatura Nejvyššího soudu byla specifikována uváděním konkrétních spisových značek rozhodnutí [nález sp. zn. IV. ÚS 1256/14 ze dne 18. 12. 2014 (N 234/75 SbNU 607), body 23–24]. V případě pochybností o splnění předmětné náležitosti dovolání je Nejvyšší soud povinen postupovat vstřícně k právu dovolatele na soudní ochranu, neboli ve prospěch umožnění přístupu k soudu [nález sp. zn. III. ÚS 2288/16 ze dne 26. 4. 2017 (N 67/85 SbNU 173)].

35. Ústavní soud přitom při přezkumu závěru Nejvyššího soudu, že dovolání nesplňuje zákonem stanovené náležitosti, není vázán argumenty stěžovatele uvedenými v ústavní stížnosti [nález sp. zn. I. ÚS 2869/17 ze dne 14. 5. 2018 (N 89/89 SbNU 343), bod 15].

b) Aplikace na projednávanou věc

36. Ústavní soud se neztotožňuje s námitkou Nejvyššího soudu, že stěžovatelé ani v ústavní stížnosti neargumentují tím, že by jejich dovolání ve skutečnosti obsahovalo vymezení předpokladů přípustnosti. Stěžovatelé totiž tvrdí, že jejich dovolání obsahovalo „otázky ve smyslu § 237 o. s. ř.“, a dále rozvádějí, o jaké otázky dle jejich názoru šlo. Stěžovatelé tedy vznesli námitky proti závěru, že jejich dovolání nesplnilo stanovené náležitosti. Jejich konkrétní argumentací pak není Ústavní soud vázán (bod 35 výše).

37. Stěžovatelé ve svém dovolání mimo jiné brojili proti závěru krajského soudu, že náhrada poskytnutá strýci D. L. dle mezivládních dohod v rozsahu jedné čtvrtiny majetku v Mariánských Lázních nemůže mít vliv „na přiznání restitučního nároku, a to ani v oné 1/4 odškodněného majetku“. Nejvyšší soud vyložil dovolání stěžovatelů tak, že se tato jejich argumentace týká pouze výroku II rozsudku krajského soudu, jímž bylo rozhodnuto o povinnosti města Mariánské Lázně uzavřít s D. L. dohodu o vydání předmětné nemovitosti, a že nesměřuje proti výroku I tohoto rozsudku, podle něhož je vlastníkem nemovitosti město Mariánské Lázně, a nikoliv stěžovatelé. Takové posouzení však neobstojí.

38. Svým dovoláním stěžovatelé napadli rozsudek krajského soudu v celém rozsahu. Ve své argumentaci vycházejí z toho, že by se náhrada přiznaná strýci D. L. měla zohlednit i při rozhodování o vlastnictví předmětné nemovitosti, poukazují totiž na to, že krajský soud „překročil rámec restitučního nároku“, a tím způsobil stěžovatelům jako dobrověrným nabyvatelům a vlastníkům nemovitosti „další křivdu“. Byť si lze představit i preciznější formulace, lze z obsahu dovolání dovodit, že stěžovatelé brojí v této části proti tomu, že za účelem uspokojení nároku D. L. bylo za vlastníka celé nemovitosti určeno město Mariánské

Lázně a že stěžovatelům nezůstane žádný spoluvlastnický podíl na nemovitosti, i kdyby nebyla nemovitost D. L. vydána celá kvůli náhradě poskytnuté jeho strýci dle mezivládních dohod. Jinak vyjádřeno, stěžovatelé tedy namítají, že náhrada poskytnutá dle mezivládních dohod z roku 1949 a 1982 strýci D. L. se nepromítne pouze do velikosti podílu, ohledně kterého bude městu Mariánské Lázně uložena povinnost uzavřít s D. L. dohodu o vydání, nýbrž i do aplikace blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích – tedy do posouzení, v jakém rozsahu je neplatný převod nemovitosti na stěžovatele a v jakém rozsahu zůstalo město Mariánské Lázně vlastníkem nemovitosti. Nejvyšší soud tak vyložil tuto část dovolání v rozporu s jejím obsahem a způsobem nepříznivým pro stěžovatele, neboť dovodil, že se netýká výroku I rozsudku krajského soudu o určení vlastnictví nemovitosti.

39. V části směřující proti výroku I rozsudku krajského soudu Nejvyšší soud dovolání odmítl, neboť dospěl k závěru, že stěžovatelé nevymezili, v čem spatřují naplnění předpokladů přípustnosti dovolání. Stěžovatelé ovšem v předmětné části dovolání dostatečně vymezili, v čem spatřují jeden z předpokladů přípustnosti dovolání dle § 237 občanského soudního řádu. Uvedli totiž, že krajským soudem provedené hodnocení otázky vlivu poskytnuté náhrady dle mezivládních dohod na rozsah „restitučního nároku“ – kterým je s ohledem na obsah dovolání třeba rozumět i rozsah aplikace blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích – považují za rozporné s judikaturou Ústavního soudu a Nejvyššího soudu, kterou specifikovali třemi rozhodnutími. Z toho vyplývá, že se dle jejich názoru krajský soud při řešení této otázky hmotného práva odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu (dle stanoviska pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 pak lze přípustnost dovolání vymezit i odkazem na judikaturu Ústavního soudu; viz výrok pod bodem 3 a body 43–44 stanoviska). Na žádnou další vadu této části dovolání Nejvyšší soud nepoukázal a ani Ústavní soud ji nezjistil.

40. Neobstojí tedy postup Nejvyššího soudu, který výše uvedenou část dovolání vyložil v rozporu s obsahem tak, že směřuje proti výroku II rozsudku krajského soudu, a nikoliv proti výroku I. Ačkoliv stěžovatelé výše uvedenou částí dovolání řádně napadli výrok I rozsudku krajského soudu, dospěl Nejvyšší soud k závěru, že stěžovatelé nevymezili, v čem spatřují naplnění předpokladů přípustnosti dovolání, a odmítl tedy tuto část dovolání pro vady. Nejvyšší soud tedy odmítl tuto část dovolání pro vadu, kterou dovolání netrpělo. Odmítne-li Nejvyšší soud dovolání pro vadu, kterou ve skutečnosti netrpělo, dochází tím k porušení práva na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny. To nastalo i v projednávaném případě, a Nejvyšší soud tedy výrokem II porušil právo stěžovatelů na soudní ochranu.

41. Stěžovatelé v dovolacím řízení řádně uplatnili námitku nesprávné aplikace blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích z důvodů vyložených výše a v tomto ohledu se lze jejich věcí dále zabývat. Zbylé námitky budou mít stěžovatelé možnost uplatnit v řízení před obecnými soudy.

C. Rozhodnutí o vlastnictví nemovitosti

42. Krajský soud napadeným výrokem I potvrdil rozhodnutí okresního soudu v části, podle níž je vlastníkem nemovitosti město Mariánské Lázně, tedy nikoliv stěžovatelé. Na nemovitost se totiž vztahovalo blokační ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích, podle něhož povinná osoba nemohla věci podléhající vydání převést do vlastnictví jiného; takový právní úkon byl neplatný. Krajský soud dospěl k závěru, že uvedený hmotněprávní zákaz nakládání s nemovitostí trvá, dokud trvá hmotněprávní restituční nárok. Proto tím, že město Mariánské Lázně převedlo vlastnictví domu č. p. X2 na jednu z nájemnic a ta posléze na stěžovatele, bylo předmětné ustanovení porušeno, byť v té době byl spor o vydání nemovitosti pravomocně skončen a probíhalo pouze řízení o ústavní stížnosti. Vlastníkem nemovitosti proto zůstalo město Mariánské Lázně jako povinná osoba. Na těchto úvahách krajského soudu nic nezměnilo zjištění, že strýc D. L. obdržel náhrady za jednu čtvrtinu nemovitosti na základě mezivládních dohod z roku 1949 a 1982.

a) Přípustnost této části ústavní stížnosti

43. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda je ústavní stížnost v části směřující proti výroku I rozsudku krajského soudu o určení vlastnictví přípustná. Dovolání stěžovatelů totiž bylo v této části – nesprávně – odmítnuto pro vady. Obecně přitom platí, že odmítne-li Nejvyšší soud nesprávně dovolání pro vady, kterými netrpělo, je zrušením takového rozhodnutí Nejvyššího soudu stěžovateli vytvořen procesní prostor pro ochranu jeho práv uvnitř soustavy obecných soudů. Proto není v zásadě důvod, aby Ústavní soud v rozporu se zásadou subsidiarity činnost Nejvyššího soudu v takovém případě nahrazoval a bez řádného dovolacího řízení provedl ústavněprávní přezkum rozhodnutí soudů nižšího stupně (stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, bod 63). Takový postup je nicméně možný „ve zcela výjimečných případech, v nichž to vyžaduje zájem na efektivní ochraně základních práv“ (tamtéž, bod 64).

44. Ústavní soud dospěl k závěru, že v projednávané věci je namístě uplatnit tento mimořádný postup. Otázka výkladu § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích je otázkou ústavně konformní interpretace tohoto ustanovení, kterou může zodpovědět Ústavní soud, a nikoliv výlučně otázkou výkladu podústavního práva. Nejvyšší soud svým procesním postupem, spočívajícím v obsahovém hodnocení dovolání, nastínil rovněž svůj meritorní náhled na předmětnou problematiku, tedy že náhrady poskytnuté dle mezivládních dohod nemají vliv na uplatnění blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Nepromítnou se tedy do posouzení platnosti převodů předmětné nemovitosti a do hodnocení, kdo je vlastníkem předmětné nemovitosti. Konečně, soudní spor, z něhož vzešla napadená rozhodnutí, byl D. L. zahájen již před více než dvaceti lety. Není proto namístě přispívat k dalšímu prodlužování řízení před obecnými soudy, k němuž by vrácení části věci Nejvyššímu soudu k rozhodnutí o dovolání přispělo.

b) Vlastní přezkum

45. Ústavní soud se v projednávaném případě již nezabýval tím, zda je restituce přípustná, neboť tato otázka byla v projednávaném případě vyřešena nálezem sp. zn. I. ÚS 254/2000, citovaným výše, podle něhož lze restituci „v tomto konkrétním případě pokládat za možnou“; tímto nálezem je Ústavní soud vázán. Z hlediska věci samé se pak Ústavní soud zabýval pouze námitkou, že blokační ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích by nemělo být aplikováno ve vztahu k domu č. p. X2 jako celku, ale pouze na podíl, který bude následně vydán oprávněné osobě. Tato námitka totiž byla řádně uplatněna v dovolání, přičemž Nejvyšší soud při hodnocení této části dovolání vybočil z ústavních mezí, jak již bylo vyloženo. Další námitky budou účastníci řízení moci uplatnit v řízení před obecnými soudy.

46. Krajský soud vycházel v napadeném rozsudku z toho, že D. L. má restituční nárok na vydání celého domu č. p. X2. Rozsah tohoto restitučního nároku dle krajského soudu neměl být snížen o náhradu za jednu čtvrtinu nemovitosti, kterou obdržel jeho strýc na základě mezivládních dohod z roku 1949 a 1982. Krajský soud za těchto okolností považoval převod celého domu č. p. X2 za rozporný s blokačním ustanovením § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Za vlastníka nemovitosti určil město Mariánské Lázně jako povinnou osobu, která ji měla celou vydat D. L. jako oprávněné osobě. Nejvyšší soud nicméně dovodil, že náhrada poskytnutá dle mezivládních dohod se promítne do rozsahu restitučního nároku, tedy že podíl vydávaný D. L. bude o tuto náhradu snížen. Nejvyšší soud ovšem nezasáhl do rozsudku krajského soudu, pokud jde o to, že převody domu č. p. X2 jsou neplatné pro porušení blokačního ustanovení, a celá nemovitost je tedy ve vlastnictví města Mariánské Lázně. Stěžovatelům tedy nezůstane žádný spoluvlastnický podíl na domu č. p. X2 pro porušení blokačního ustanovení při jeho převodu, ačkoliv dle Nejvyššího soudu nemá být tato nemovitost jako celek vydána D. L.

47. Ústavní soud ve své judikatuře dovodil, že ačkoliv mezivládní náhradové dohody nejsou a ani nebyly součástí československého a později českého právního řádu, lze přihlížet k náhradám podle těchto dohod poskytnutým v řízeních o restituci dle zákona o mimosoudních rehabilitacích. Účelem tohoto zákona je totiž zmírnění některých majetkových křivd. Jestliže však došlo ke zmírnění majetkové křivdy jiným způsobem, a to na základě mezivládní dohody, byl tím účel zákona o mimosoudních rehabilitacích naplněn. Za těchto okolností proto nelze „ve vyloučení uplatněného restitučního nároku z režimu zákona [o mimosoudních rehabilitacích] spatřovat rysy protiústavnosti“ [nález sp. zn. I. ÚS 306/01 ze dne 16. 7. 2002 (N 90/27 SbNU 65); obdobně usnesení sp. zn. II. ÚS 305/01 ze dne 23. 7. 2002 (U 23/27 SbNU 283); usnesení sp. zn. I. ÚS 4035/16 ze dne 22. 2. 2017, bod 9; usnesení sp. zn. III. ÚS 2585/15 ze dne 8. 3. 2016, body 16–18]. Přihlédnutí k poskytnutým náhradám je pak dle dosavadní judikatury Ústavního soudu možnost, ale nikoliv povinnost (usnesení sp. zn. II. ÚS 2518/07 ze dne 28. 2. 2008; usnesení sp. zn. IV. ÚS 2963/08 ze dne 12. 5. 2009).

48. Nejvyšší soud a krajský soud dovodily, že restituční nárok D. L. není omezen na podíl na nemovitosti, který by mu jako dědici připadl, ale že se s ohledem na úpravu v § 3 a § 5 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích může domáhat celé věci. Podle obecných soudů přitom byla strýci D. L. poskytnuta dle mezivládních dohod rovněž náhrada za čtvrtinu domu č. p. X2. Dle Nejvyššího soudu je třeba tuto náhradu promítnout do restitučního nároku D. L., tedy umenšit podíl na nemovitosti, který mu může být vydán. Tento závěr nevybočuje z judikatury Ústavního soudu citované výše, podle níž v rozsahu poskytnutí náhrad dle mezivládních dohod došlo k odstranění majetkové křivdy jiným způsobem, a tedy ani z mezí ústavnosti.

49. Jádrem projednávané věci je otázka, zda se tato náhrada poskytnutá dle mezivládních dohod promítne nejen do rozsahu restitučního nároku, ale rovněž do aplikace blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích. To stanoví, že ode dne účinnosti zákona povinná osoba nemůže věci, které jsou předmětem restituce, ani jejich součásti a příslušenství „převést do vlastnictví jiného ani přenechat jinému do užívání s výjimkou dohod o odevzdání a převzetí bytu, uzavřených na podkladě dohod o výměně bytu. Takové právní úkony jsou neplatné“. Toto ustanovení omezuje možnost povinné osoby disponovat s věcí v jejím vlastnictví a rovněž umožňuje zasáhnout do majetku těch, na které je v rozporu s daným ustanovením převedeno vlastnické právo k věci, jež je předmětem restituce.

50. Rozhodnutím krajského soudu, který na základě aplikace tohoto blokačního ustanovení určil, že vlastníkem předmětné nemovitosti je město Mariánské Lázně, bylo zasaženo do majetku stěžovatelů. Bez ohledu na to, zda z hlediska podústavního práva stěžovatelé platně nabyli vlastnické právo k předmětné nemovitosti, totiž nemovitost, kterou stěžovatelé dlouhodobě užívali, představuje jejich majetek ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny. Ústavní soud se zabýval tím, zda má tento zásah zákonný základ, sleduje legitimní cíl a je ve vztahu k němu proporcionální, tedy vhodný, potřebný a přiměřený v užším smyslu [viz již nález sp. zn. Pl. ÚS 4/94 ze dne 12. 10. 1994 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.)].

51. Popsaný zásah má zákonný základ v již citovaném blokačním ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Blokace dispozic s majetkem, na nějž se vztahuje restituční nárok, byla dle judikatury Ústavního soudu „koncipována až do doby pravomocného rozhodnutí o restitučním nároku fyzické osoby“ [viz nález sp. zn. IV. ÚS 536/98 ze dne 8. 2. 2000 (N 21/17 SbNU 153) nebo nález sp. zn. IV. ÚS 3247/13 ze dne 5. 5. 2015 (N 86/77 SbNU 259), bod 36]. V situaci, kdy je pravomocné rozhodnutí posléze zrušeno v dovolacím řízení či v řízení o ústavní stížnosti, nicméně platí, že působení blokačního ustanovení (jakožto ustanovení hmotněprávního) vydáním pravomocného a posléze zrušeného rozhodnutí neskončilo. Jinak řečeno, blokační ustanovení se uplatní i ve vztahu k dispozicím, k nimž v mezidobí došlo. Ačkoliv tedy bylo vlastnické právo k domu č. p. X2 na stěžovatele převedeno v době, kdy byl spor o restituční nárok pravomocně skončen a probíhalo pouze řízení o ústavní

stížnosti, s ohledem na zrušení předchozích pravomocných rozhodnutí Ústavním soudem se blokační ustanovení vztahovalo i na do té doby uskutečněné převody domu č. p. X2, včetně převodu na stěžovatele.

52. Blokační ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích je součástí restituční právní úpravy. Ve vztahu k restitucím Ústavní soud ustáleně judikuje, že navracení majetku původním vlastníkům, případně jejich právním nástupcům, je vedeno snahou demokratického právního státu zmírnit některé dřívější majetkové křivdy, a představuje tudíž legitimní cíl ochrany zákonnosti právních vztahů a socio-ekonomického vývoje společnosti [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 3247/13 ze dne 5. 5. 2015 (N 86/77 SbNU 259), bod 28]. Vzhledem ke smyslu a účelu restitučních zákonů, spočívajících ve snaze odčinit alespoň některé majetkové křivdy, je třeba restituční nároky považovat za primární, a to i za cenu zásahu do již provedených majetkoprávních posunů realizovaných podle občanskoprávních předpisů [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 77/03 ze dne 5. 8. 2004 (N 108/34 SbNU 129); nález sp. zn. IV. ÚS 310/99 ze dne 24. 5. 2000 (N 76/18 SbNU 163); nález sp. zn. IV. ÚS 195/97 ze dne 11. 12. 1997 (N 161/9 SbNU 389)].

53. Blokační ustanovení sleduje tento legitimní cíl spočívající v nápravě křivd. Zamezuje totiž povinným osobám v tom, aby se vyhnuly vydání věci převodem vlastnického práva k ní. Dojde-li k porušení blokačního ustanovení, lze se domáhat určení, že povinná osoba je stále vlastníkem věci, neboť úkony, jimiž došlo k převodu vlastnického práva, jsou neplatné. Pouze na povinné osobě se přitom oprávněná osoba může domáhat vydání věci. Dané ustanovení je tak jeden z právních nástrojů, který zajišťuje oprávněným osobám možnost domoci se svého nároku, a jde tak o vhodný prostředek k dosažení cíle spočívajícího ve zmírnění křivd.

54. Tam, kde věc nebude vydána celá, neboť na základě křivdy, kterou má restituce zmírnit, již byla poskytnuta náhrada dle mezivládních dohod, však není potřebné, aby bylo bráněno převodům věci jako celku či aby byl stižen neplatností převod celé věci. K dosažení legitimního cíle totiž postačí, je-li jako neplatný posouzen převod takového podílu na věci, který má být vydán oprávněné osobě.

55. Skutečnost, že není potřebné bránit převodům věci jako celku či tyto převody posléze hodnotit jako neplatné, má-li být vydán jen podíl na věci, vynikne zvláště tam, kde by na základě mezivládních dohod byla poskytnuta náhrada za nadpoloviční podíl na věci. Zjevně by nebylo možné přijmout, aby bylo bráněno dispozicím například s tříčtvrtinovým podílem na věci jen kvůli zbývající čtvrtině, která může být předmětem restituce. Vzhledem k tomu, že takový zásah byl shledán nepotřebným, se již není důvod zabývat přiměřeností zásahu v užším smyslu.

56. Tento výklad nijak neohrožuje možnost oprávněných osob domoci se svých nároků, neboť zachovává neplatnost dispozic ohledně toho podílu na věci, který je předmětem restituce. Je pravda, že povinné osoby nemusejí vědět, v jakém rozsahu byly náhrady dle mezivládních dohod poskytnuty, a nemusí tak být zřejmé, v jakém rozsahu se na věc v jejich vlastnictví vztahuje blokační ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Ve vztahu k povinným osobám, jakož i k osobám, jež od nich věc nabyly v rozporu s blokačním ustanovením, jde nicméně o výklad příznivější k možnostem disponovat či nabýt podíl na věci, jehož se restituce netýká, a v konečném důsledku tedy vstřícnější k ochraně jejich majetkových práv.

57. Tyto úvahy nic nemění na tom, že zde může být dán jiný důvod neplatnosti smluv, jimiž došlo k dispozici s věcmi, jež jsou zčásti předmětem restituce. Zejména to platí, jde-li o spory mezi povinnými osobami a těmi, na něž byla věc částečně podléhající restituci převedena, případně mezi stranami pozdějších smluv o převodu takové věci.

58. Vede-li zjištění, že došlo k částečnému uspokojení restitučního nároku poskytnutím náhrady dle mezivládních dohod, k omezení rozsahu restitučního nároku, je třeba obdobně omezit rozsah uplatnění blokačního ustanovení § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních

rehabilitacích tak, že jako neplatné podle tohoto ustanovení budou posouzeny dispozice jen s takovým podílem na věci, na který se vztahuje restituční nárok. Zásah do práva vlastnit majetek dle čl. 11 odst. 1 Listiny je totiž potřebný pouze v rozsahu podílu na věci, který má být podle restitučních předpisů vydán oprávněné osobě.

59. V projednávané věci určil krajský soud napadeným výrokem I za vlastníka věci město Mariánské Lázně, neboť k převodu vlastnického práva na stěžovatele došlo v rozporu s blokačním ustanovením § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Jelikož však došlo k částečnému uspokojení restitučního nároku poskytnutím náhrady dle mezivládní dohody, a dům č. p. X2 tak nebude dle závěrů Nejvyššího soudu vydáván celý, je třeba, aby byl tento závěr promítnut i do hodnocení platnosti převodu vlastnického práva k této nemovitosti na stěžovatele. Platí proto, že tento převod je neplatný dle § 9 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích jen v rozsahu podílu, který bude vydáván oprávněné osobě. Aplikace tohoto blokačního ustanovení tak nemůže být důvodem k tomu, aby byli stěžovatelé zbaveni i zbývajícího vlastnického podílu, který nebude předmětem restituce. Z těchto důvodů došlo napadeným výrokem I rozsudku krajského soudu k porušení práva stěžovatelů na ochranu majetku dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

60. Zbylými námitkami se Ústavní soud nezabýval, neboť je mohou stěžovatelé i vedlejší účastníci uplatnit před obecnými soudy v dalším řízení.

D. Závěr

61. Výrokem II rozsudku Nejvyššího soudu bylo porušeno základní právo stěžovatelů na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny a výrokem I rozsudku krajského soudu bylo porušeno základní právo stěžovatelů na ochranu majetku dle čl. 11 odst. 1 Listiny. Ústavní soud proto zčásti vyhověl ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona napadená rozhodnutí v uvedeném rozsahu zrušil.

62. V části směřující proti výroku I rozsudku Nejvyššího soudu je ústavní stížnost nepřípustná, a proto ji Ústavní soud odmítl dle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu. V části směřující proti výrokům II, III a IV rozsudku krajského soudu Ústavní soud ústavní stížnost odmítl, neboť není k jejímu projednání příslušný ve smyslu § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu.

Č. 104
Spodní hranice majetkové škody v trestním zákoníku (škoda nikoli nepatrná)
(sp. zn. Pl. ÚS 46/18 ze dne 26. května 2020; 312/2020 Sb.)

Ústavnímu soudu samo o sobě nepřísluší, aby posuzoval šíři hranic trestněprávní kriminalizace určitých typů jednání, nemá-li dublovat nebo suplovat ústavní roli zákonodárného orgánu; tento závěr je nutno vztahovat i k nastavení hranice kategorií škod uvedených v § 138 trestního zákoníku, které je zásadní pro interpretaci znaků řady skutkových podstat trestných činů. Nelze učinit závěr o protiústavnosti míry kriminalizace v případě, kdy v důsledku nečinnosti zákonodárce a faktických změn ekonomického rázu (zejména inflace) postačuje k vyvození trestní odpovědnosti způsobení škody fakticky menší, než která byla předpokladem trestní odpovědnosti v minulosti.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 46/18 dne 26. května 2020 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu Okresního soudu v Liberci, podaném podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky, na zrušení § 138 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení a vlády jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Návrh na zrušení § 138 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve slovech „Škodou nikoli nepatrnou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 5 000 Kč“ se zamítá.

II. Ve zbývající části se návrh odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Okresní soud v Liberci (dále též „navrhovatel“) navrhl podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zrušení § 138 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a to uplynutím dne 31. 12. 2019.

2. Navrhovatel uvedl, že vede trestní řízení proti obviněné H. P. (sp. zn. 5 T 144/2018), a to na základě návrhu na potrestání podaného Okresním státním zastupitelstvím v Liberci, kterým je jí kladeno za vinu spáchání přečinu krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. Toho se měla dopustit (stručně řečeno) formou tří dílčích útoků, kterými si přisvojila cizí věci tím, že se jich zmocnila, přičemž na cizím majetku způsobila škodu v celkovém souhrnu za 7 525,60 Kč.

3. Okresní soud v Liberci dospěl k závěru, že ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku, jehož musí být použito při řešení uvedené trestní věci, je v rozporu s ústavním pořádkem, konkrétně s čl. 40 odst. 6 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Z tohoto důvodu soud usnesením ze dne 10. 12. 2018 přerušil trestní stíhání obviněné podle § 224 odst. 5 trestního řádu a předložil věc Ústavnímu soudu s návrhem na zrušení § 138 odst. 1 trestního zákoníku.

II. Argumentace navrhovatele

4. Navrhovatel uvádí, že jeho argumentace je pro zjednodušení vztahována toliko k hranici škody nikoli nepatrné, nicméně lze ji analogicky vztáhnout i k ostatním hranicím škody obsaženým v § 138 odst. 1 trestního zákoníku. Poukazuje na to, že stávající hranice jednotlivých kategorií škod byly zavedeny již novelou zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů, provedenou zákonem č. 265/2001 Sb., s účinností od 1. 1. 2002. Připomíná, že v důvodové zprávě k uvedené novele zákonodárce vyjádřil záměr průběžně novelizovat zákonné ustanovení vymezující definiční znaky výší škody rozhodných pro právní kvalifikaci skutkových podstat tak, aby tyto novelizace korespondovaly inflačnímu vývoji v České republice. Nicméně tento předpoklad nebyl naplněn a uvedené hranice škody se nezměnily ani přijetím trestního zákoníku, který tyto hranice škody převzal beze změny.

5. Navrhovatel vyjadřuje přesvědčení, že ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku se v současné době dostalo do přímého rozporu s čl. 40 odst. 6 Listiny, a to v důsledku růstu životní úrovně a cenové hladiny v České republice. Toto tvrzení dokladuje tabulkami znázorňujícími vývoj průměrné mzdy, hranice škody nikoli nepatrné a podílu škody nikoli nepatrné k průměrné mzdě, přičemž vychází z údajů Českého statistického úřadu. Z uvedené tabulky tak zejména vyplývá, že poměr škody nikoli nepatrné k průměrné mzdě činil v roce 1992 43 %, v roce 2001 13,9 %, v roce 2002 35 % a v roce 2018 15,7 %. V návaznosti na tyto údaje uvádí, že odcizení finanční hotovosti ve výši 5 000 Kč v roce 2018 nepostihne průměrnou oběť stejně citelně jako v roce 2002, neboť tato hotovost má pro ni pouze zhruba poloviční hodnotu.

6. Navrhovatel dále uvádí výpočet reálné škody nikoli nepatrné, tedy vývoj výše této škody ve vazbě na růst spotřebitelských cen. Při tomto výpočtu vychází z tzv. bazického indexu, tedy míry inflace vyjádřené přírůstkem indexu spotřebitelských cen k základnímu období, kterým byl Českým statistickým úřadem zvolen rok 2015. Na základě těchto údajů poukazuje na to, že v období leden 2002 až červenec 2018 došlo k inflačnímu vývoji, kdy hodnota stejné věci stoupla z částky 3 662 Kč na částku 5 000 Kč, tedy se zvýšila o téměř 30 procentních bodů. Zdůrazňuje, že tato skutečnost nebyla nijak promítnuta do stanovení hranice škody nikoli nepatrné. Navrhovatel pak daný problém demonstruje na příkladu, když uvádí, že krádež potravin v ceně 5 000 Kč v roce 2018 má za důsledek vznik trestní odpovědnosti pachatele takového činu, zatímco krádež stejných potravin v roce 2002 by způsobila škodu pouze 3 662 Kč, tedy by takový čin byl posouzen pouze jako přestupek.

7. Rešerší provedenou ve vnitřním systému u Okresního soudu v Liberci navrhovatel prokazuje, že hledisko způsobení škody nikoli nepatrné, jakožto jeden ze znaků skutkové podstaty vybraných pěti trestných činů proti majetku, bylo nutno zohlednit celkem ve zhruba 15,6 % trestních věcí, které u tohoto soudu napadly v roce 2017. Z toho dovozuje, že nastavení hranice škody nikoli nepatrné je velmi významné.

8. Rozpor ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku s čl. 40 odst. 6 Listiny dovozuje navrhovatel z toho, že trestnost majetkových trestných činů je postupem času a růstem průměrné mzdy (životní úrovně) fakticky posuzována podle zákona, který se plíživým způsobem a bez dalšího stává pro pachatele přísnějším. Trestní represe tak v důsledku inflačního vývoje a růstu životní úrovně postihuje čím dál širší okruh pachatelů majetkových

deliktů. Toto zpřísnění má podle něho v podstatě totožný efekt, jako kdyby došlo k legislativní změně § 138 odst. 1 trestního zákoníku, v němž by hranice škody byla snížena, avšak nebylo by zachováno pravidlo o užití příznivějšího právního předpisu.

9. Navrhovatel je přesvědčen, že pevně dané meze stanovené v § 138 odst. 1 trestního zákoníku nelze překlenout či prolomit aplikací zásady subsidiarity trestní represe. Stejně tak je přesvědčen, že prostředky trestního práva by měly být státní mocí užívány zdrženlivě a pouze v případech, kdy již prostředky jiného právního odvětví nepostačují. Poukazuje rovněž na nákladnost trestního řízení a s tím spojenou otázku, zda je způsobení škody dosahující zhruba pouhé jedné sedminy průměrného měsíčního výdělku (tj. škody ve výši 5 000 Kč) z pohledu státní moci natolik potřebný, aby nebyla zvolena raději cesta méně nákladného řízení přestupkového.

III. Vyjádření účastníků řízení

10. Ústavní soud podle § 69 zákona o Ústavním soudu zaslal návrh komorám Parlamentu České republiky jako účastníkům řízení a dále vládě a Veřejné ochránkyni práv jako orgánům, které jsou oprávněny vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení.

11. Poslanecká sněmovna ve svém vyjádření uvedla, že ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku bylo schváleno zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, který Poslanecká sněmovna projednávala v 5. volebním období jako sněmovní tisk č. 410. Zmíněné ustanovení bylo součástí původního vládního návrhu, který byl předložen Poslanecké sněmovně, a při projednávání v Poslanecké sněmovně zůstalo nezměněno.

12. Senát ve svém vyjádření uvedl, že návrh trestního zákoníku postoupený Senátu Poslaneckou sněmovnou v prosinci 2008 byl při projednávání v Senátu většinou pozitivně hodnocen jako celek. Senát v rámci návrhu trestního zákoníku souhlasil s ustanovením § 138 jako s formálně určitým definováním jednotlivých kategorií škod. Senátní projednávání trestního zákoníku se nicméně výslovně nedotklo inkriminované otázky právní úpravy kategorií škody podle § 138 odst. 1. Senát návrh trestního zákoníku schválil ve znění postoupeném mu Poslaneckou sněmovnou, projednal ho v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně stanoveným způsobem a usnesl se k tomuto návrhu souhlasně ve většinovém přesvědčení, že je v souladu s ústavním pořádkem České republiky a jejími mezinárodními závazky.

13. Vláda sdělila, že vstupuje do řízení, a navrhla odmítnutí, případně zamítnutí návrhu. Zmocnila ministra spravedlnosti, aby vypracoval vyjádření vlády k návrhu, a současně ho pověřila zastupováním v tomto řízení.

14. Vláda ve svém vyjádření uvedla, že navrhovatelem napadená právní úprava splňuje veškeré ústavněprávní nároky, které vyplývají ze zásady *nullum crimen sine lege*. Hranice jednotlivých kategorií škod určená ustanovením § 138 trestního zákoníku představuje dostatečně určité vymezení podmínek trestní odpovědnosti. S uvedeným řešením je sice spojena určitá rigidita, nedosahuje však míry protiústavnosti. Vláda podotkla, že ustanovení § 138 trestního zákoníku je třeba vnímat ve spojení s dalšími instituty trestního práva, především těmi, které zajišťují subsidiaritu trestní represe. Jedná se zejména o materiální korektiv formální definice trestného činu obsažený v § 12 odst. 2 trestního zákoníku a o procesní korektiv spočívající v možnosti zastavit trestní stíhání pro neúčelnost podle § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu, resp. § 223 odst. 2 trestního řádu. Uvedená ustanovení poskytují dostatečný prostor pro výklad formálních znaků jednotlivých trestných činů.

15. Podle vlády nelze přijmout argumentaci navrhovatele, že by § 138 odst. 1 trestního zákoníku byl v rozporu s pravidlem vyplývajícím z čl. 40 odst. 6 Listiny, neboť se nejedná o použití pozdější právní normy na právní stav či skutečnosti, které nastaly před její účinností. Skutečnost, že určité zákonem stanovené pravidlo může mít přísnější dopad na pachatele, než by mělo před několika lety, z principu nezakládá retroaktivitu, a tedy ani protiústavnost. Vláda vyjadřuje přesvědčení, že je věcí zákonodárce, jakým způsobem nastaví hranici pro výpočet

škody, a tím i trestní politiku státu. Pokud se zákonodárce rozhodl neaktualizovat dané hranice, vyjadřuje to pak jeho přístup k otázkám míry trestání. Vláda má tak za to, že navrhovatelem napadená právní úprava je v souladu s ústavním pořádkem České republiky a nepředstavuje ústavně nepřípustný, tj. neproporcionální zásah do základních práv a svobod jednotlivce, neboť výše škody je pro účely trestní odpovědnosti stanovena zákonem, v určité formě, která je srozumitelná, nepřipouštějící analogii a retroaktivitu. Vláda proto navrhuje, aby Ústavní soud návrh odmítl jako zjevně neopodstatněný, případně jej zamítl.

16. Ústavní soud zaslal obdržená vyjádření navrhovateli k případné replice, avšak ten ve stanovené lhůtě nijak nereagoval.

17. Veřejná ochránkyně práv sdělila, že do řízení v této věci nevstupuje.

IV. Ústní jednání

18. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z písemných úkonů navrhovatele a účastníků řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje i skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

V. Dikce a kontext napadeného ustanovení

19. Napadené ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku zní:

„Škodou nikoli nepatrnou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 5 000 Kč, škodou nikoli malou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 25 000 Kč, větší škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 50 000 Kč, značnou škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 500 000 Kč a škodou velkého rozsahu se rozumí škoda dosahující nejméně částky 5 000 000 Kč.“

20. Ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku vymezuje odstupňované hranice výše škody způsobené trestným činem, tedy jsou zde stanoveny jednotlivé druhy (kategorie) škod. Na základě § 138 odst. 2 trestního zákoníku se pak stejné částky, kterými jsou stanoveny kategorie škody, obdobně použijí též pro určení výše prospěchu získaného trestným činem, nákladů k odstranění následků poškození životního prostředí a hodnoty věci. U majetkových, hospodářských, ale i jiných trestných činů má § 138 odst. 1 zásadní význam, neboť pomocí něho se odlišují trestné činy od korespondujících přestupků a rovněž poskytuje výklad pro okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby.

VI. Podmínky meritorního posouzení návrhu

21. Ústavní soud předně posuzoval, zda jsou splněny všechny zákonem stanovené procesní předpoklady k projednání návrhu podle čl. 87 odst. 1 písm. a) a čl. 95 odst. 2 Ústavy a § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu. Návrh zjevně splňuje veškeré formální náležitosti stanovené zákonem o Ústavním soudu.

22. Ústavní soud pak nejprve hodnotil otázku, zda je navrhovatel oprávněn podat návrh na zrušení (celého) § 138 odst. 1 trestního zákoníku. Podle ustanovení čl. 95 odst. 2 Ústavy, dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu k projednání. Tuto úpravu dále rozvádí ustanovení § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, podle kterého návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení je oprávněn podat též soud v souvislosti se svou rozhodovací činností podle čl. 95 odst. 2 Ústavy. K tomu, aby obecný soud mohl zpochybnit ústavnost konkrétního zákona, resp. jeho jednotlivého ustanovení, a věc předložit Ústavnímu soudu, je přitom nezbytná jeho reálná aplikace, a nikoli jen jeho hypotetické použití, resp. jiné širší souvislosti [srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 33/09 (N 205/58 SbNU 827; 332/2010 Sb.), Pl. ÚS 11/10 (N 148/62 SbNU 277; 314/2011 Sb.), Pl. ÚS 14/15 (N 22/80 SbNU 257; 87/2016 Sb.) a usnesení sp. zn.

Pl. ÚS 12/08 (U 12/51 SbNU 823)]. Jinak řečeno: musí jít o zákon (jeho část), který překáží dosažení žádoucího (ústavně konformního) výsledku. Nebyl-li by odstraněn, byl by výsledek probíhajícího řízení jiný [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 49/10 (N 10/72 SbNU 111; 44/2014 Sb.)].

23. Klíčovou otázku proto představuje posouzení, zda skutečně bylo či mělo být ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku navrhovatelem v jím řešené právní věci použito, resp. v jakém rozsahu. Jak bylo uvedeno, v případě řešeném navrhovatelem byla obžaloba podána pro přečin krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku, jímž měla obžalovaná na cizím majetku způsobit škodu v celkové výši 7 525,60 Kč. V této věci šlo tedy výhradně o posouzení, zda uvedená škoda vykazuje znaky škody nikoli nepatrné. Jinak řečeno, to, jakým způsobem trestní zákoník vymezuje v § 138 odst. 1 další (vyšší) hranice majetkových škod (tj. škodu nikoli malou, větší škodu, značnou škodu a škodu velkého rozsahu), v této konkrétní věci projednávané navrhovatelem nemělo žádný význam.

24. V projednávané věci tedy v případě té části § 138 odst. 1 trestního zákoníku, která je tvořena slovy „škodou nikoli malou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 25 000 Kč, větší škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 50 000 Kč, značnou škodou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 500 000 Kč a škodou velkého rozsahu se rozumí škoda dosahující nejméně částky 5 000 000 Kč.“, nešlo o část ustanovení, která by tvořila právní podklad pro rozhodování soudu, ani tato část přímo neovlivňovala průběh řízení vedeného navrhovatelem. Ani při extenzivním výkladu podmínky „použití zákona při řešení věci“ (srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 33/09) tedy uvedené části ustanovení v předmětném řízení nemá být použito.

25. Ústavní soud tak dospěl k závěru, že zákonným vyjádřením právní normy, která má být navrhovatelem použita a jejíž neústavnost je jím tvrzena, je pouze část § 138 odst. 1 trestního zákoníku vyjádřená slovy „Škodou nikoli nepatrnou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 5 000 Kč“. Právě tato část napadeného ustanovení je rozhodující pro posouzení, zda skutek, pro nějž byla podána obžaloba, vykazuje znaky trestného činu krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku. Ve zbylé části návrhu nebyla splněna podmínka použití zákona při řešení věci podle čl. 95 odst. 2 Ústavy a § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, v důsledku čehož navrhovatel nebyl oprávněn jej podat.

26. Zbývá dodat, že v rozsahu, ve kterém byl návrh na zrušení napadeného ustanovení podán oprávněným navrhovatelem, nešlo o návrh nepřípustný ani nebyl dán důvod pro zastavení řízení.

VII. Posouzení ústavní konformity legislativního procesu

27. V řízení o kontrole norem Ústavní soud podle ustanovení § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., nejprve posuzuje, zda napadený zákon byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. V posuzovaném případě Ústavní soud z vyjádření účastníků řízení a ze sněmovních tisků veřejně dostupných (na adrese https://www.psp.cz) shledal, že napadené ustanovení trestního zákoníku bylo přijato v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Ostatně ani navrhovatel nevznesl proti legislativní proceduře žádné námitky.

VIII. Věcné posouzení návrhu

28. Z návrhu vyplývá, že protiústavnost je spatřována v rozporu s čl. 40 odst. 6 Listiny, tedy podle navrhovatele napadená úprava koliduje se zákazem retroaktivity, tj. s principem, podle kterého se trestnost činu posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán, přičemž pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější.

29. Jádro navrhovatelovy argumentace spočívá v tom, že hranice škod uvedené v § 138 odst. 1 trestního zákoníku (a do 31. 12. 2009 v § 89 odst. 11 trestního zákona) se nezměnily od 1. 1. 2002, přičemž od této doby až do současnosti výrazně narostla jak životní úroveň

(vyjádřená průměrnou mzdou), tak i míra inflace. V důsledku těchto ekonomických změn se tak trestní postih za majetkové (ale i jiné) trestné činy fakticky zpřísnil, neboť trestní odpovědnost (popř. přísnější trestní odpovědnost) dopadá v současnosti i na jednání, jež svou závažností a důsledky pro poškozené osoby odpovídá činům, které byly dříve, tj. po zavedení uvedených hranic škod, posuzovány jako přestupek, popř. byly mírněji trestné.

30. Ústavní soud neshledává důvody, aby tuto základní tezi navrhovatele popíral. Je totiž nepochybné, že ustrnutí trestněprávní úpravy v otázce nastavení hranice jednotlivých kategorií škod ve spojení s vývojem výše uvedených ekonomických faktorů má skutečně za důsledek postupné rozpínání, resp. zpřísňování trestní represe. Statistické údaje uvedené navrhovatelem přitom poměrně výstižně demonstrují, že toto rozšíření a zpřísnění trestní represe není zanedbatelné. Případná je rovněž připomínka, že popsaný jev má za důsledek též zvyšování nákladů státu, neboť konání trestního řízení i v těchto bagatelních případech je nepochybně nákladnější, než kdyby byly tyto delikty projednávány v řízení přestupkovém.

31. Na druhou stranu však musí Ústavní soud připomenout svou předchozí judikaturu, z níž zřetelně vyplývá, že mu v zásadě samo o sobě nepřísluší, aby posuzoval šíři hranic trestněprávní kriminalizace určitých typů jednání, nemá-li dublovat nebo suplovat ústavní roli zákonodárného orgánu [srov. nálezy sp. zn. Pl. ÚS 5/2000 (N 31/21 SbNU 273; 127/2001 Sb.) a I. ÚS 631/05 (N 205/43 SbNU 289)]. Skutková podstata trestného činu představuje vždy formální vyjádření takového jednání, které je společností reprezentovanou většinou dosaženou při hlasování v zákonodárném sboru považováno za natolik společensky škodlivé, že musí být jako určitý specifický typ či druh jednání samostatně prohlášeno za trestné a vymezeno jako samostatná skutková podstata trestného činu [srov. rozhodnutí sp. zn. Pl. ÚS 4/03 (U 5/29 SbNU 449)]. Tento závěr lze bezpochyby vztahovat i k nastavení hranice kategorií škod, které je zásadní pro interpretaci znaků řady skutkových podstat trestných činů.

32. Byť navrhovatel nenamítá, že by zpřísnění trestní represe v důsledku nenovelizování hranice jednotlivých kategorií škod a ekonomického vývoje bylo neproporcionální účelu ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku, resp. účelu relevantních skutkových podstat, Ústavní soud považuje za vhodné připomenout, že podle současné právní úpravy lze trestně postihovat i taková jednání směřující proti majetku, jimiž nebyla způsobena žádná škoda. Jedná se např. o trestné činy pojistného podvodu (srov. § 210 trestního zákoníku), úvěrového podvodu (srov. § 211 trestního zákoníku) a dotačního podvodu (srov. § 212 trestního zákoníku), o zvláštní formu trestného činu poškození cizí věci podle § 228 odst. 2 trestního zákoníku, ale také třeba o trestný čin krádeže podle § 205 odst. 1 písm. b) až e) a podle § 205 odst. 2 trestního zákoníku. Skutkové podstaty tří z uvedených trestných činů již prošly testem ústavnosti, přičemž Ústavní soud vždy zamítl návrh na jejich zrušení (k pojistnému podvodu srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 5/2000, k trestnému činu úvěrového podvodu srov. nález sp. zn. I. ÚS 631/05 a ke zvláštní formě trestného činu poškození cizí věci srov. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 4/03).

33. Tím spíše tedy nelze učinit závěr o protiústavnosti míry kriminalizace v případě, kdy v důsledku výše popsaného jevu postačuje k vyvození trestní odpovědnosti způsobení škody fakticky menší, než která byla předpokladem trestní odpovědnosti před deseti či patnácti lety. Opomenout nelze ani skutečnost, že v některých případech, kdy škoda způsobená jednáním pachatele jen mírně převyšuje hranici škody nikoli nepatrné, tj. hranici 5 000 Kč, lze vyvození trestní odpovědnosti zabránit aplikací některého z korektivů trestní odpovědnosti, ať již jde o korektiv hmotněprávní v podobě zásady subsidiarity trestní represe podle § 12 odst. 2 trestního zákoníku, anebo o korektiv procesní v podobě možnosti zastavit trestní stíhání pro neúčelnost podle § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu, je-li to odůvodněno ostatními okolnostmi případu.

34. Ústavní soud nesdílí názor navrhovatele, že popsané postupné zpřísňování trestní represe v důsledku inflačního vývoje, růstu životní úrovně a neměnnosti právní úpravy hranice

kategorií škod staví ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku do rozporu s čl. 40 odst. 6 Listiny. Citované ustanovení Listiny vyjadřuje zákaz retroaktivity zákona k tíži pachatele a přikazuje, aby se trestnost činu posuzovala a trest ukládal podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán, a aby pozdější zákon byl aplikován v případech, kdy je to pro pachatele příznivější.

35. Sám navrhovatel připouští, že čl. 40 odst. 6 Listiny cílí na situace, kdy došlo k legislativní změně zákona, nikoliv k jeho faktickému zpřísnění, přičemž Ústavní soud se s tímto konstatováním ztotožňuje. Pravidlo obsažené v citovaném ustanovení Listiny (a promítnuté též do § 2 odst. 1 trestního zákoníku) vychází z myšlenky, že jednotlivec v právním státě musí žít v jistotě při úvaze, zda jednání, které koná či zamýšlí konat, nezavdává příčinu k aktivizaci nástrojů trestního práva [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2975/14 (N 143/82 SbNU 277)]. Tato jistota přitom musí vyplývat ze znění zákona, jímž jsou stanoveny podmínky trestní odpovědnosti, a nesmí být narušena tím, že by zákonodárce přistoupil k takové legislativní změně, v jejímž důsledku by trestní odpovědnost mohla být vyvozována zpětně, tj. k minulým jednáním uskutečněným před takovou změnou.

36. Ústavní soud nemůže navrhovateli přisvědčit, že výše popsané faktické změny ekonomického rázu mají v podstatě totožný efekt, jako kdyby došlo k legislativní změně § 138 odst. 1 trestního zákoníku, v němž by hranice škody byla snížena, avšak nebylo by zachováno pravidlo o užití příznivějšího právního předpisu. Z hlediska zákazu retroaktivity vyjádřeného v čl. 40 odst. 6 Listiny (a v § 2 odst. 1 trestního zákoníku) je totiž rozhodující stav v době spáchání činu. To ostatně platí i ve vztahu k určování výše škody způsobené činem, neboť podle § 137 trestního zákoníku se při stanovení výše škody zásadně vychází z ceny, za kterou se věc, která byla předmětem útoku, obvykle prodává v místě činu a v době činu. Změna hodnoty určité věci, k níž dojde až po spáchání činu, tedy nemá vliv na posuzování trestní odpovědnosti pachatele, přičemž to platí i pro případy, kdy by to mohlo být ku prospěchu pachatele (např. v důsledku výrazného zlevnění určité věci po spáchání činu). Tím méně pak může být (z hlediska možného porušení zákazu retroaktivity podle čl. 40 odst. 6 Listiny) významná podobná faktická změna, ke které došlo v době mezi okamžikem, kdy určitá právní úprava nabyla účinnosti, a momentem spáchání činu.

37. Ústavní soud uzavírá, že zpřísnění podmínek trestní odpovědnosti, které je důsledkem dlouhodobého zakonzervování právní úpravy určující hranice škod ve spojení s ekonomickým růstem a vývojem inflace, nepředstavuje rozpor s principy vyjádřenými v čl. 40 odst. 6 Listiny. Uvedené okolnosti totiž nemají žádný vliv na to, že pachatel v době činu zná (resp. může znát) jak samotnou právní úpravu, podle níž bude jeho čin posuzován, tak i rozhodující okolnosti (tj. hodnotu věcí, jež jsou předmětem jeho činu), které mají na aplikaci této právní úpravy přímý vliv.

38. Ústavní soud považuje za vhodné ještě podotknout, že i když neshledal žádný rozpor platného znění § 138 odst. 1 trestního zákoníku s čl. 40 odst. 6 Listiny ani s jinými ustanoveními ústavního pořádku, výše popsané faktické zpřísnění trestní represe vyplývající ze skutečnosti, že hranice jednotlivých kategorií škody od roku 2002 nedoznaly žádné změny, může být legitimně vnímáno jako významný problém současné trestní politiky státu a již bylo oprávněně kritizováno [srov. např. GŘIVNA, T. Dekriminalizace a depenalizace – teoretická východiska a jejich odraz v legislativní praxi. In GŘIVNA, T., ŠIMÁNOVÁ, H. (eds.). Trestní právo a právní stát. Plzeň: Aleš Čeněk, 2018, s. 103–104]. Vláda sice ve svém vyjádření k nyní projednávanému návrhu uvedla, že pokud se zákonodárce rozhodl neaktualizovat dané hranice, vyjadřuje to jeho přístup k otázkám míry trestání. Nabízí se však otázka, zda je legislativní pasivita v tomto směru skutečně produktem uváženého korigování trestní politiky a přístupu zákonodárce k míře trestání, nebo zda spíše jde o určité nežádoucí opomenutí.

39. Ústavní soud nicméně nepřehlédl legislativní iniciativu skupiny poslanců v podobě návrhu novely trestního zákoníku, který je v současné době projednáván (Poslanecká sněmovna

2019, tisk č. 466) a jenž směřuje mj. právě ke zvýšení stávajících hranic majetkových škod. Takový návrh jen potvrzuje, že jde o problematiku, jejíž posouzení přísluší zákonodárci, a nikoli Ústavnímu soudu. Není od věci v této souvislosti připomenout, že při úvahách o zvýšení hranic majetkových škod uvedených v § 138 trestního zákoníku, tedy o posunutí hranice oddělující odpovědnost za řadu trestných činu od odpovědnosti za korespondující přestupky, je nezbytné posoudit mj. také důsledky, které by z takového kroku vyplývaly a které by měly mj. patrně podobu výrazného zvýšení zátěže správních orgánů v oblasti přestupkové agendy. Ostatně obdobné pochybnosti sdílela vláda ve svém vyjádření, když zaujala neutrální stanovisko. Lze pak poznamenat, že po zrušení okresních úřadů (v r. 2002), kde působil výhradně profesionální aparát, může nová úprava u příslušných orgánů obcí vyvolat jak odborné, tak i personální problémy.

IX. Závěr

40. Ústavní soud na základě výše uvedeného dospěl k závěru, že napadené ustanovení § 138 odst. 1 trestního zákoníku v části tvořené slovy „Škodou nikoli nepatrnou se rozumí škoda dosahující částky nejméně 5 000 Kč“ není v rozporu s ústavním pořádkem, resp. s čl. 40 odst. 6 Listiny, a proto podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu rozhodl o zamítnutí návrhu na zrušení napadeného ustanovení v této části (výrok I). Ve zbytku tento návrh odmítl podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 77/1998 Sb., jako podaný osobou k tomu zjevně neoprávněnou (výrok II).

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudce Jaroslava Fenyka k odůvodnění nálezu

S výrokem zamítavého nálezu a s většinou závěrů v jinak pečlivě zpracovaném odůvodnění nálezu se zcela ztotožňuji. Nemohu souhlasit s tou částí odůvodnění, jež se vztahuje k možnosti relativizace dolní hranice škody nikoli nepatrné, která je pojmovým znakem trestného činu krádeže podle § 205 odst. 1 písm. a) trestního zákoníku (dále též jen „tr. zák.“), s použitím výkladového ustanovení § 138 odst. 1 tr. zák. (5 000 Kč).

Nález v odůvodnění v bodě 33 obsahuje myšlenku, podle které v některých odůvodněných případech, kdy škoda způsobená jednáním pachatele jen mírně převyšuje hranici škody nikoli nepatrné, lze vyvození trestní odpovědnosti zabránit aplikací některého z korektivů trestní odpovědnosti, ať již jde o korektiv hmotněprávní v podobě zásady subsidiarity trestní represe podle § 12 odst. 2 tr. zák., nebo o tzv. procesní oportunitu dle § 172 odst. 2 písm. c) tr. řádu.

1. Hranice škody

Pokud jde o samotnou hranici škody, přístupů k jejímu stanovení u majetkových trestných činů, jako jejich pojmového znaku, je mnoho a jsou v trestněprávní teorii živě diskutovány. Každý z nich má své výhody a nevýhody (stabilita, předvídatelnost oproti flexibilitě a reflexi ekonomického vývoje atd.).

Jde o komplexní otázky trestního práva hmotného, kriminologie, resp. trestní politiky.

Lze např. argumentovat tím, že zahraniční úpravy stejně jako česká stanoví dolní hranici škody u majetkových trestných činů velmi nízko (někde – např. Německo – dokonce vůbec), což je „signál“ zákonodárce vyslaný ve vztahu k pachatelům ve smyslu preventivním, neboli „krást se nesmí“. Současně se dává najevo poškozenému, že i při menší škodě je dostatečně preventivně chráněn. Opačný přístup by mohl vést ke stimulaci pachatele ve směru jeho snížené obavy z postihu. Už vůbec nehovořím o možnosti zahlcení správních orgánů přestupky. Trestní

řízení má účinnější prostředky než správní proces (zejména ve věcech s neznámými pachateli, jichž je v oblasti majetkové delikvence velmi mnoho); a mohl bych pokračovat.[1]

Proto je důležité, aby konstrukce hranic škody u odpovídajících trestných činů byla svěřena zákonodárci. Zvolil-li náš zákonodárce stanovení pevnou částkou, která tvoří pojmový znak trestného činu, je to přístup zcela legitimní a je také výhradně na něm, aby jejich výši uvážil a případně provedl změny.

Potud lze s odůvodněním nálezu souhlasit. Podle mého názoru by bylo bývalo postačující konstatování, že Ústavní soud neshledává ústavní rovinu ve stanovení majetkových hranic ani ve způsobu jejich určení, neboť tyto otázky náleží především úvaze zákonodárce a jeho trestní politice.

2. Subsidiarita trestní represe a pojmový znak trestného činu

Otázka subsidiarity trestní represe je teoreticky poměrně složitá a názory na ni se v praxi různí. Je to pravděpodobně důsledek příliš kritického přístupu zákonodárce k legální definici trestného činu uvedené v předchozím hmotněprávním trestním kodexu (§ 3), kde byl materiální korektiv označovaný jako společenská nebezpečnost materiálním znakem (materiálním odrazem) jinak formální skutkové podstaty trestného činu (objekt, objektivní stránka, subjekt, subjektivní stránka a protiprávnost) a byl označován za pozůstatek předlistopadového režimu.[2] Bez problémů sloužil trestní justici demokratického státu téměř dvacet let a byl vnímán jako způsob efektivního zmírnění někdy příliš tvrdých dopadů trestní represe z pohledu viny (jen ve prospěch) a trestu (komplexní přístup). Možnost jeho zneužití nepřicházela v úvahu, protože formální znaky skutkové podstaty mohl jen doplňovat, nikoliv nahrazovat. Byl vhodným korektivem jak pro orgány činné v trestním řízení, ale zejména i pro obviněného a jeho obhájce, kteří tak mohli dosáhnout příznivější právní kvalifikace skutku v jakékoliv situaci, v níž by uplatnění jen formálních znaků vedlo k příliš přísným důsledkům.

Ustanovení § 3 odst. 2 trestního zákona výslovně stanovilo způsob aplikace korektivu tak, že nejde vůbec o trestný čin, není-li čin nebezpečný pro společnost nebo jeho stupeň je nepatrný… Trestný čin musel naplnit všechny formální znaky některé skutkové podstaty ze zvláštní části trestního zákona a současně být materiálně protiprávní.

Ustanovení § 88 trestního zákona stanovilo, že k okolnosti, která podmiňuje použití vyšší trestní sazby (roz. ke kvalifikované části skutkové podstaty), se přihlédne jen tehdy, jestliže pro svou závažnost podstatně zvyšuje stupeň nebezpečnosti trestného činu pro společnost.

Protože byl materiální korektiv (materiální oportunita) uvedeným způsobem součástí legální definice trestného činu, bylo dobře možné s jeho použitím korigovat přílišnou tvrdost v podstatě jakéhokoli hmotněprávního ustanovení (tedy odrazu trestného činu v podobě viny i trestu), byl významným pomocníkem soudu nejen u stanovení druhu a výměry trestu, ale pro potřebu všech orgánů činných v trestním řízení také u okolností vylučujících protiprávnost (krajní nouze, nutná obrana atd.) nebo vhodným zmírňujícím nástrojem v případě okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby (§ 88 starého trestního zákona).

Společenská nebezpečnost byla materiálním vyjádřením protiprávnosti činu[3] a zákon poskytl orgánům činným v trestním řízení i vodítko v podobě kritérií, podle kterých se společenská nebezpečnost posuzovala (§ 3 odst. 4 trestního zákona). Některá kritéria byla obecnější, jiná konkrétní. Přestože šlo o výčet demonstrativní („zejména“), příkladmý, pokrýval

[1] Srov. například Kuchta, J. Otázka vhodnosti novelizace výkladového ustanovení § 138 trestního zákoníku, příspěvek na konferenci „Nové jevy v ekonomické kriminalitě“. PrF MU Brno dne 12. 2. 2020.
[2] Materiální korektiv má ve skutečnosti kořeny v pozitivistické italské škole (Ferri, Garofalo).
[3] Solnař, V. Systém československého trestního práva, Základy trestní odpovědnosti, s. 52; k významu společenské nebezpečnosti viz např. rozhodnutí č. 28/88, 34/76, 39/80, 14/87, 26/94 Sb. rozh. tr. a mnohá další.

všechny v úvahu přicházející faktory charakterizující znaky trestného činu. Společenská nebezpečnost fungovala bez nadsázky jako materiální oportunita.[4]

Podle důvodové zprávy k návrhu současného trestního zákoníku však tato formální kritéria, uvedená v § 3 odst. 4 trestního zákona, neumožňovala poznat smysl pojmu, a k vytřídění činů, které mají znaky trestného činu jen zdánlivě, bylo navrženo použít podstatně konkrétnějších a jednoznačnějších kritérií. Bohužel zákonodárce tuto myšlenku kromě obecného ustanovení § 12 odst. 2 dál nerozvinul, a tak zůstalo a praxe byla ponechána svému osudu, jak si s tímto záměrem poradí.

Společenská škodlivost trestného činu vyplývající z § 12 odst. 2 tr. zák. není v současném trestním zákoníku součástí legální definice skutkové podstaty trestného činu (§ 13), ale stojí samostatně v § 12 odst. 2. Různým výkladem tohoto ustanovení lze dospět k různým závěrům, ale při studiu důvodové zprávy k vládnímu návrhu trestního zákoníku a s přihlédnutím k neobyčejné obecnosti úpravy je zcela nasnadě, že funkci dřívějšího univerzálního materiálního korektivu (materiální oportunity) plnit nemá a ani nemůže.

V trestním zákoníku nejsou na podporu způsobu aplikace subsidiarity trestní represe v případě viny uvedena žádná kritéria (ani příkladmo), takže zbývá možnost uplatnění u druhu a výměry trestu. Ta je ale bez ohledu na § 12 odst. 2 tr. zák. samostatně zapracována v § 39 odst. 2 tr. zák.

Jak se dalo očekávat, praxe zvyklá na materiální korektiv v podobě společenské nebezpečnosti pociťuje její absenci jako citelnou. Proto se nezřídka objevují snahy orgánů činných v trestním řízení ovlivněné i tou části teoretiků, kteří si nevýhody nové úpravy a praktičnost původního řešení jsou schopni přiznat, aplikovat společenskou škodlivost uvedenou v § 12 odst. 2 tr. zák. v podobném rozsahu jako nebezpečnost. Chtě nechtě se tomuto stavu blíží i rozhodovací praxe Nejvyššího soudu.[5] Nejvyšší soud se pokusil sjednotit rozkolísanou novou praxi, která se neměla čeho chytit, stanoviskem trestního kolegia. Zde výslovně uvedl, že úvaha o tom, zda jde o čin, který s odkazem na zásadu subsidiarity trestní represe není trestným činem z důvodů nedostatečné společenské škodlivosti případu, se uplatní za předpokladu, že posuzovaný skutek z hlediska spodní hranice trestnosti neodpovídá běžně se vyskytujícím trestným činům dané skutkové podstaty. Stanovisko se z hlediska kritérií odvolává na § 39 odst. 2 tr. zák. (ta se ale netýkají přímo viny, ale povahy a závažnosti trestného činu pro stanovení druhu a výměry trestu), která jsou („světe div se“) totožná s kritérii bývalé společenské nebezpečnosti, včetně toho, že jde o demonstrativní výčet („zejména“).

Výklad Nejvyššího soudu, který lze bez rozpaků nazvat analogií ve prospěch pachatele, však již nekoresponduje s přísnými požadavky důvodové zprávy o podstatně konkrétnějších a jednoznačnějších kritériích a nemůže nahradit skutečný materiální korektiv přílišné tvrdosti zákona. A pokud si judikatura vypomáhá tímto improvizovaným způsobem u některých neostrých znaků trestných činů, v žádném případě nemůže být korektivem viny v pojetí trestný čin ano/ne u pojmových znaků majetkových trestných činů, určených konkrétní částkou, jako je v nálezu uplatněná hranice 5000 Kč.

Jestli na něčem zatím v teorii i praxi přes zmatky způsobené nejednoznačnou právní úpravou základů trestného činu panuje shoda, pak právě na tom, že při dosažení majetkové hranice (nejde jen o hranici mezi přestupkem a trestným činem, ale i o její násobky) nelze „přímo“ subsidiaritu trestní represe uplatnit, neboť zde zákonodárce hranice trestnosti stanovil jednoznačným a nezpochybnitelným způsobem. I ve smyslu uvedeného stanoviska Nejvyššího soudu se škoda dosahující hranice předepsané škody coby znaku dané skutkové podstaty nemůže nikdy vymykat oné „spodní hranici trestnosti“.

[4] Solnař, V., Fenyk, J., Císařová, D., Vanduchová, M. Systém českého trestního práva, část II. Základy trestní odpovědnosti. Praha: Novatrix, 2009, s. 100–104.

[5] Stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013 sp. zn. Tpjn 301/2012, publikované pod č. 26/2013 Sb. rozh.tr.

Přímý zásah do znaků skutkové podstaty trestného činu by totiž znamenal skutečnou relativizaci viny, kterou se oslabuje ústavní zásada *nullum crimen sine lege* (čl. 39 Listiny). V konečném důsledku by se to otočilo proti samotným pachatelům, kteří by si nemohli být jisti, která částka v jejich případě založí trestní odpovědnost, tedy kudy přesně „spodní hranice trestnosti“ vede.

Nedomnívám se proto, že bylo vhodné, že Ústavní soud plenárním nálezem vnesl do těchto otázek odkazem na aplikaci § 12 odst. 2 tr. zák. ještě větší pochybnosti. Odkazem na možnost aplikace § 12 odst. 2 tr. zák., kterou Ústavní soud nabídl navrhovateli (soudce obecného soudu), v bodě 33 nálezu totiž otázky trestní politiky jsou otevřeny přímo. Je jen věcí času, kdy obdobná diskuse díky tomu bude vedena i o dalších znacích trestných činů (např. kapesní krádež nebo vloupání, kde není škoda pojmovým znakem vůbec). Ústavní soud se tak plenárním nálezem i přes jinak správné zjištění absence protiústavnosti částek určujících škodu zapojil do tvorby trestní politiky.

Pokud Ústavní soud v zamítavém nálezu chtěl „pomoci“ orgánům činným v trestním řízení, a proto uvedl, že v některých případech lze uplatnit procesní oportunitu zakotvenou pro státního zástupce v § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu (jde o trestný čin, ale není zájem na jeho postihu), nemohu než konstatovat, že i tento nástroj je součástí trestní politiky, tentokrát nikoli v rukou zákonodárce, ale státního zastupitelství, jehož roli by Ústavní soud rovněž neměl suplovat. Proti takové zmínce bych ovšem odlišné stanovisko neuplatnil, protože není v rozporu s názory, které jsem uvedl shora, protože nezasahuje do viny, ale má procesní oportunní charakter.

2. Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové a soudce Pavla Šámala k odůvodnění nálezu

1. Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, uplatňujeme odlišné stanovisko k odůvodnění rozhodnutí pléna Ústavního soudu, jehož smyslem je poukázat na to, co mělo být v odůvodnění více rozvedeno a zdůrazněno.

2. Souhlasíme s navrhovatelem i s plenární většinou v tom, že ustrnutí trestněprávní úpravy v otázce nastavení hranic jednotlivých kategorií škod ve spojení s vývojem ekonomiky vede k postupnému rozpínání, resp. zpřísňování trestní represe. Nutnosti reagovat zvyšováním hranic škody na vývoj ekonomické situace si při zakotvení hranic škody do trestního zákona přitom byl dle důvodové zprávy k zákonu č. 265/2001 Sb. vědom i zákonodárce, přičemž však za necelých 20 let od jeho přijetí tyto hranice nebyly novelizovány.

3. Odůvodnění nálezu však podle našeho názoru nereflektuje dvě podstatné skutečnosti. Zaprvé v něm není jasně uvedeno, zda a případně za jakých podmínek může změna společenské či ekonomické situace vést k zásahu Ústavního soudu, je-li v důsledku změn kriminalizováno jiné jednání než původně zamýšlené zákonodárcem. Za druhé pak odůvodnění nálezu dostatečně nereflektuje dopady takových změn na aplikaci zásady subsidiarity trestní represe.

4. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňoval, že „určovat trestněprávní politiku a kvalifikovat určitý druh jednání co do formální podoby jako trestný čin přísluší zákonodárci“ [nález sp. zn. II. ÚS 1152/17 ze dne 11. 6. 2018 (N 107/89 SbNU 579), bod 22, či nález sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. 4. 2014 (N 72/73 SbNU 315), bod 16, a v nich zmiňovaná judikatura]. Zároveň Ústavní soud ve své judikatuře klade důraz na pojetí trestního práva jako postupu, „jehož prostředky mají a musejí být užívány tehdy a jen tehdy, pokud užití jiných prostředků právního řádu nepřichází v úvahu, neboť již byly vyčerpány nebo jsou zjevně neúčinné či nevhodné“ [nález sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. 4. 2014 (N 72/73 SbNU 315), bod 16; nález sp. zn. II. ÚS 3080/16 ze dne 23. 5. 2017 (N 86/85 SbNU 475), bod 17; nález sp. zn. II. ÚS 1152/17 ze dne 11. 6. 2018 (N 107/89 SbNU 579), bod 23]; trestní právo má tedy

sloužit jako *ultima ratio*, nejzazší prostředek. Neslouží-li, Ústavní soud shledá porušení principu subsidiarity trestní represe, a tím i čl. 39 Listiny základních práv a svobod (tamtéž).

5. Projednávaná věc je specifická tím, že Ústavní soud v této věci nehodnotí, zda bylo namístě kriminalizovat specifické jednání, ale zda během času a změnou společenských podmínek nemohlo dojít k takové faktické proměně formálně vymezeného kriminalizovaného jednání, která by v důsledku narušovala pojetí trestního práva jako *ultimae rationis.* Aby Ústavní soud mohl v takové situaci zasáhnout, bylo by nutné, aby předmětné jednání bylo v extrémním rozporu s jednáním, které zamýšlel kriminalizovat zákonodárce, a aby zároveň nenaplňovalo princip trestního práva jako nejzazšího prostředku. Pro zásah Ústavního soudu je tedy nezbytné, aby došlo k porušení zásady subsidiarity trestní represe. Extrémní rozpor mezi úmyslem zákonodárce a kriminalizovaným jednání pouze snižuje míru porušení této zásady vyžadovanou pro zásah Ústavního soudu v porovnání se situací, kdy by zákonodárce cíleně kriminalizoval jednání, které by mohlo porušovat zásadu subsidiarity trestní represe. Příkladem by mohl být teoretický zásah Ústavního soudu ohledně hranice škody nikoli nepatrné, pokud by došlo k hyperinflaci. Vyjádření vlády, dle kterého neaktualizování hranic škody vyjadřuje přístup k trestní politice, je v rozporu s principy deliberativní demokracie, ve které zákonodárce vyjadřuje vůli kriminalizovat určité jednání, přičemž přijetí takových zákonů předchází veřejná diskuse, která společně s vůlí zákonodárce legitimizuje kriminalizaci konkrétního jednání. Extrémní rozpor mezi původně vyjádřenou vůlí zákonodárce a jednáním kriminalizovaným v důsledku společenských změn bez dodatečného potvrzení zákonodárcem však míru legitimizace kriminalizace takového jednání výrazně snižuje. Zasáhl-li by Ústavní soud v takovém případě, nejednalo by se tedy o zásah do práva zákonodárce určovat trestněprávní politiku, ale o zdůraznění pozice zákonodárce a jeho vůle při kriminalizaci konkrétních jednání. V projednávané věci však nedošlo k extrémnímu rozporu mezi úmyslem zákonodárce při přijímání zákona a jeho současnou aplikací, která by narušovala princip trestního práva jako nejzazšího prostředku. Byť se ekonomická situace a následně i míra trestní represe změnila, v případě výše škody nikoli nepatrné a ekonomického růstu se změna pohybuje v řádu nižších desítek procent, a nikoli v řádu stovek procent. Z hlediska posuzování extrémního rozporu mezi úmyslem zákonodárce a dnes kriminalizovaným jednáním Ústavním soudem je přitom změnu ekonomické situace nutné posuzovat od účinnosti trestního zákoníku, skrze který zákonodárce nově vyjádřil vůli kriminalizovat určité jednání.

6. Souhlasíme s plenární většinou v tom, že v případech, kdy škoda jen mírně převyšuje hranici škody nikoli nepatrné (5 000 Kč), tedy v případech, kdy by se v případě navázání výše škody na ekonomický vývoj dnes jednalo o přestupek, a nikoli o trestný čin, lze vyvození trestní odpovědnosti zabránit aplikací některého z korektivů trestní odpovědnosti, a to jak hmotněprávního (aplikací § 12 odst. 2 trestního zákoníku), tak případně procesněprávního [zastavením řízení podle § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu]. Plenární většina však dostatečně nerozebírá dopady ekonomického a společenského vývoje na použití těchto principů, zejména na aplikaci zásady subsidiarity trestní represe vyjádřené v § 12 odst. 2 trestního zákoníku, kterou Ústavní soud ve své judikatuře dlouhodobě zdůrazňuje (srov. výše judikaturu v bodu 4). V odborné literatuře je považováno za „samozřejmost“, že hmotněprávní řešení tzv. bagatelních deliktů má zásadně přednost, neboť vychází ze subsidiarity trestního práva a z jeho ochranné funkce [NOVOTNÝ, O., VANDUCHOVÁ, M. a kol. Trestní právo hmotné. 1. Obecná část. 5. vydání. Praha: ASPI, 2007, s. 118; shodně NOVOTNÝ, O. a kol. Trestní právo hmotné. 1. Obecná část. 6. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2010, s. 114 až 115; srov. KRATOCHVÍL, V. Co je doménou hmotného a procesního trestního práva prizmatem Ústavy. In: VANDUCHOVÁ, M., HOŘÁK, J. (eds.). Na křižovatkách práva. Pocta Janu Musilovi k 70. narozeninám. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 179 až 188]. Samotné uplatnění zásady subsidiarity trestní represe ve smyslu § 12 odst. 2 trestního zákoníku umožňuje u méně závažných trestných činů při restriktivním výkladu jejich zákonných skutkových podstat

eliminovat bagatelní případy ve smyslu právní sentence *minima non curat praetor* (o drobné záležitosti se praetor nestará). Přitom princip subsidiarity trestní represe vychází z legitimity trestního práva, neboť legitimita je recentně chápaná jako pojem vyjadřující ospravedlnění práva, právního řádu, resp. určitého právně relevantního chování, kdy z pozic jusnaturalistických (pozitivisticky byla ztotožňována s legalitou) doplňuje kritérium legality o požadavek demokraticky vytvářeného práva ve smyslu systému právních norem a požadavek dodržování lidských práv v procesu tvorby, ale i interpretace a aplikace práva. Důraz je třeba klást na hmotněprávní korektiv i proto, že v důsledku jeho aplikace dojde k uplatnění odpovědnosti pachatele, byť nikoli té trestní [KANDOVÁ, K. Ještě jednou k zásadě subsidiarity trestní represe v teorii a praxi českého trestního práva. Trestněprávní revue. 17(9), 2018, str. 206–214]. Oproti tomu zmiňovaný procesněprávní korektiv vede k zastavení řízení, a tedy k neuplatnění veřejnoprávní odpovědnosti pachatele. Použití procesněprávního přístupu má proto omezené použití: Jen zřídka by bylo namístě, aby byl pachatel potrestán v přestupkovém řízení za jednání, kterým způsobil škodu těsně pod zákonem stanovenou hranicí škody nikoli nepatrné, ale aby nebyl potrestán vůbec, pokud by způsobil škodu lehce převyšující hranici škody nikoli nepatrné. Procesněprávní korektiv by se tedy měl použít primárně tehdy, pokud není opodstatněné uplatnit žádnou veřejnoprávní odpovědnost pachatele – hmotněprávní korektiv pak tehdy, pokud dostačuje uplatnit veřejnoprávní odpovědnost pachatele, ale není nutné uplatnit trestní odpovědnost pachatele. S tím je v souladu i dikce § 172 odst. 2 písm. c) trestního řádu, podle níž jde především o posouzení, zda i bez dokončení trestního řízení bylo „jeho účelu dosaženo“, tedy jinými slovy, posouzení, zda existuje i nadále veřejný zájem na provedení daného trestního řízení a odsouzení pachatele posuzovaného trestného činu nebo zda je třeba naopak přistoupit k zastavení trestního stíhání.

7. S ohledem na s postupem času zvyšující se úroveň trestní represe skrze absolutně definovanou hranici škody nikoli nepatrné za současného nárůstu životní úrovně obyvatelstva a vzhledem k jasně vyjádřené vůli zákonodárce přizpůsobovat výše hranic škod ekonomickému vývoji, k čemuž však nedošlo, se postupně rozšiřuje možnost aplikace zásady subsidiarity trestní represe orgány činnými v trestním řízení, a to zejména hmotněprávního korektivu spočívajícího v aplikaci § 12 odst. 2 trestního zákoníku. Jestliže obecné soudy neaplikují zásadu subsidiarity trestní represe, ačkoliv skutkové okolnosti svědčí o tom, že k tomu byly splněny podmínky, je porušen ústavní princip *nullum crimen, nulla poena sine lege* zakotvený v čl. 39 Listiny [nález sp. zn. I. ÚS 558/01 ze dne 25. 11. 2003 (N 136/31 SbNU 205), část II. b); nález sp. zn. I. ÚS 3113/13 ze dne 29. 4. 2014 (N 72/73 SbNU 315), bod 31; nález sp. zn. II. ÚS 1152/17 ze dne 11. 6. 2018 (N 107/89 SbNU 579), bod 26; nález sp. zn. II. ÚS 698/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 164/96 SbNU 112), bod 27].

8. Skutečnost, že zákonodárce jasně stanovil hranice škody nikoli nepatrné, přitom nijak neomezuje aplikaci zásady subsidiarity trestní represe: Formální znaky trestného činu by měly být vyjádřeny jasně a určitě v souladu se zásadou *nullum crimen sine lege certa.* Hmotněprávní korektiv obsažený v trestním zákoníku se přitom posuzuje až po učinění závěru, že formální znaky trestného činu byly naplněny [srov. stanovisko trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 30. 1. 2013 sp. zn. Tpjn 301/2012 (R 26/2013 tr.)]. Aplikace zásady subsidiarity trestní represe v takových případech tak není prolomením „pevně daných mantinelů stanovených v § 138 odst. 1 trestního zákoníku“, jak zmiňuje navrhovatel, ale pouhou běžnou aplikací této zásady, která se musí přizpůsobovat proměňující se společenské situaci a konkrétnímu posuzovanému případu (tamtéž). Zásada subsidiarity trestní represe tedy nepodléhá absolutně stanoveným hranicím trestnosti určitého jednání. Podobně jako paralelní existence několika druhů odpovědnosti nemůže vést k vyloučení trestní odpovědnosti [nález sp. zn. III. ÚS 1148/09 ze dne 26. 7. 2012 (N 133/66 SbNU 77), bod 37], tak ani jasně stanovené hranice mezi přestupkem a trestným činem nemohou vést k nemožnosti aplikovat zásadu subsidiarity trestní represe. V takovém případě by zásada subsidiarity trestní represe nebyla

zásadou, ale pravidlem, což by bylo v rozporu s jejím obecně přijímaným výkladem, podle kterého „se použije ... i prostřednictvím konkrétní skutkové podstaty méně závažného trestného činu tak, že orgán činný v trestním řízení a v konečném pojetí soud shledá, i přes naplnění zákonných znaků této skutkové podstaty, že nejde o trestný čin s ohledem na škodlivost případu, ve kterém případně postačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu“ [výše citované stanovisko Nejvyššího soudu, bod I, písm. b)]. Aplikaci jiné odpovědnosti v rámci přestupkového řízení nakonec umožňuje i zákonodárce, když nestanoví horní hranici způsobené škody krádeží [viz § 8 odst. 1 písm. a) zákona č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích].

9. Je-li tedy hranice škod v případě majetkových trestných činů stanovena absolutně, ekonomický růst vede přirozeně k rozšiřování prostoru pro aplikaci hmotněprávního korektivu subsidiarity trestní represe obecnými soudy z důvodu pojetí trestního práva jako nejzazšího prostředku (*ultima ratio*). Ekonomický růst v posledním desetiletí však nebyl tak velký, aby došlo k extrémnímu rozporu mezi úmyslem zákonodárce a takovým narušením zásady subsidiarity trestní represe, že by nebylo dostatečné aplikovat hmotněprávní a procesněprávní korektivy trestního práva. Toto však neznamená, že pokud by hranice škody nikoli nepatrné nebyly navýšeny, tak že by v budoucnu Ústavní soud nebyl oprávněn zasáhnout.

Č. 105
Eurokonformní interpretace § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu v řízení o výkonu rozhodnutí vydaných v jiném členském státě (výkon rozhodnutí o navrácení dítěte dle Haagské úmluvy) (sp. zn. I. ÚS 387/20 ze dne 26. května 2020)

Obecné soudy jsou povinny v řízení o výkonu rozhodnutí jiného členského státu ve věci rodičovské zodpovědnosti a únosu dítěte ve smyslu nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 interpretovat a aplikovat normy vnitrostátního práva „eurokonformním" způsobem tak, aby bylo dosaženo efektivní ochrany uneseného dítěte.

Zastavením výkonu rozhodnutí soudu jiného členského státu ve věci rodičovské zodpovědnosti s odkazem na § 268 odst. 1 písm. h) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, bylo porušeno právo stěžovatele na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení s právem na rodinný život zaručeným v čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a právem na péči o děti a jejich výchovu zaručeným čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Tomáše Lichovníka a soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy o ústavní stížnosti stěžovatele C. R. K., zastoupeného JUDr. Athanassiosem Pantazopoulosem, advokátem, se sídlem v Praze 2, Slavíkova 1510/19, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 20 Cdo 3935/2019-792 ze dne 4. 12. 2019, usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 32 Co 75/2019-737 ze dne 29. 7. 2019 a usnesení Okresního soudu v Kladně č. j. 9 Nc 11/2014-684 ze dne 18. 2. 2019, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Kladně jako účastníků řízení a nezletilého M. K., zastoupeného Úřadem pro mezinárodněprávní ochranu dětí, se sídlem v Brně, Šilingrovo náměstí 3/4, a J. K., zastoupené JUDr. Michalem Račokem, advokátem, se sídlem v Kladně, T. G. Masaryka 108, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze č. j. 32 Co 75/2019-737 ze dne 29. 7. 2019 a usnesením Okresního soudu v Kladně č. j. 9 Nc 11/2014-684 ze dne 18. 2. 2019 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení s právem na rodinný život zaručeným v čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a právem na péči o děti a jejich výchovu zaručeným čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 20 Cdo 3935/2019-792 ze dne 4. 12. 2019, usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 32 Co 75/2019-737 ze dne 29. 7. 2019 a usnesení Okresního soudu v Kladně č. j. 9 Nc 11/2014-684 ze dne 18. 2. 2019 se zrušují.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Stěžovatel (dále též „otec“) se ústavní stížností doručenou Ústavnímu soudu dne 4. 2. 2020 domáhá zrušení v záhlaví uvedených usnesení, kterými české soudy zastavily výkon dvou rozhodnutí britského soudu, jimiž bylo rozhodnuto o vrácení nezletilého vedlejšího účastníka (dále též „syn“ nebo „nezletilý“), syna stěžovatele a vedlejší účastnice, na území Anglie a Walesu.

2. Stěžovatel je přesvědčen, že napadenými rozhodnutími byla porušena jeho ústavně zaručená práva garantovaná v čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a v čl. 6 odst. 1 a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

II. Rekapitulace procesního vývoje a skutkových okolností věci

3. Nezletilý se narodil dne XXXX. Stěžovatel spolu s vedlejší účastnicí (dále též „matka“) a jejich nezletilým synem žili společně po určitou dobu v L. Matka s nezletilým v listopadu 2013 odcestovala do České republiky a otci sdělila, že jede pouze na krátkou návštěvu, zpět do Spojeného království se však spolu se (v té době dvouletým) synem nevrátila.

4. Návrhem doručeným Okresnímu soudu v Kladně (dále též „okresní soud“) dne 17. 2. 2014 se vedlejší účastnice domáhala svěření nezletilého do své péče.

5. Na návrh stěžovatele britský High Court of Justice, Family Division, vydal rozhodnutí ze dne 19. 2. 2014 sp. zn. FD 14 P 00227, ve kterém je uvedeno následující: Ve věci bylo nařízeno soudní jednání, ke kterému se dostavil právní zástupce stěžovatele, nikoliv však vedlejší účastnice. Účelem předmětného soudního řízení bylo zajistit návrat nezletilého do Anglie a Walesu, aby následně britské soudy rozhodly o jeho budoucnosti, kde a s kým bude bydlet, a aby upravily práva styku nezletilého s rodičem, u kterého bydlet nebude. Podle soudu stěžovatel akceptoval, aby syn zůstal po příjezdu do Anglie v péči matky, a to po dobu soudního řízení před britskými soudy, dokud nebude rozhodnuto o budoucnosti nezletilého. Britský soud dále uvedl, že stěžovatel má právo péče o nezletilého ve smyslu čl. 3 Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí ze dne 25. 10. 1980 (pozn. red.: sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 34/1998 Sb., dále jen „Haagská úmluva“). Podle soudu nezletilý měl a nadále má obvyklé bydliště v Anglii a Walesu, které získal krátce po dni 12. 12. 2011. S ohledem na skutečnost, že byl nezletilý matkou odvezen do České republiky dne 22. 11. 2013 s příslibem otci, že se dítě navrátí nejpozději 25. 11. 2013, což se však nestalo, má matka nezletilého u sebe v České republice nezákonně. Podle soudu měl stěžovatel v úmyslu zahájit řízení o návratu nezletilého podle Haagské úmluvy. Britský soud konečně přikázal matce vrátit nezletilého nejpozději dne 5. 3. 2014 do 16:00 hodin na území Anglie a Walesu.

6. Jelikož uloženou povinnost matka nesplnila, britský High Court of Justice, Family Division, rozhodnutím ze dne 19. 3. 2014 sp. zn. FD 14 P 00227 opětovně uložil matce povinnost okamžitě vrátit nezletilého na území Anglie a Walesu. Předmětné rozhodnutí (stejně jako rozhodnutí předchozí) bylo osvědčeno britským soudem podle čl. 39 a podle přílohy II nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000 (dále jen „nařízení Brusel II bis“ či „Nařízení“).

7. Protože matka svoji povinnost navrátit nezletilého znovu dobrovolně nesplnila, podal stěžovatel dne 11. 4. 2014 u Městského soudu v Brně (dále též „městský soud“) návrh na navrácení nezletilého do místa jeho bydliště v L. Stěžovatel byl přesvědčen, že byly dány podmínky pro nařízení bezodkladného navrácení dítěte do místa jeho bydliště ve smyslu čl. 12 Haagské úmluvy. Rozsudkem Městského soudu v Brně č. j. 40 Nc 2505/2014-109 ze dne 17. 7.

2014 byl návrh stěžovatele zamítnut; k odvolání stěžovatele Krajský soud v Brně rozsudkem č. j. 20 Co 499/2014-134 ze dne 16. 9. 2014 rozsudek městského soudu potvrdil. Soudy v tzv. návratovém řízení dospěly k závěru, že nezletilý neměl ke dni 25. 11. 2013, tj. ke dni, kdy měl být podle návrhu otce neoprávněně zadržen v České republice, místo obvyklého pobytu na území Spojeného království, neboť se narodil na území České republiky, žil s matkou v P. a pobyty ve Spojeném království měly charakter krátkodobých návštěv, případně dovolených. Jinými slovy, nezletilý nebyl matkou podle soudů protiprávně přemístěn ani zadržen. Rozhodnutí britského soudu není pro české soudy v daném řízení rozhodnutím prejudiciálním, neboť městský soud je pro řízení o navrácení dítěte mezinárodně příslušný a má při svém rozhodnutí o něm plnou autonomii. Podle obecných soudů rozhodnutí britského soudu nebylo navíc vedlejší účastnici doručeno v souladu s nařízením Evropského parlamentu a Rady (ES) č. 1393/2007 ze dne 13. 11. 2007 o doručování soudních a mimosoudních písemností ve věcech občanských a obchodních v členských státech (doručování písemností) a o zrušení nařízení Rady (ES) č. 1348/2000 (dále jen „nařízení o doručování písemností“).

8. Výše citovaná rozhodnutí městského soudu a Krajského soudu v Brně zrušil Ústavní soud nálezem sp. zn. II. ÚS 3742/14 ze dne 8. 9. 2015 (N 163/78 SbNU 437). Ústavní soud dospěl k závěru, že konstatoval-li britský High Court of Justice ve svém rozhodnutí, že dítě má na území Velké Británie obvyklé bydliště, které nikdy neztratilo, a že je jeho zadržování matkou v České republice protiprávní a musí být na základě čl. 12 Haagské úmluvy bezodkladně navráceno do Velké Británie, představují taková zjištění britského soudu překážku pro meritorní přezkum tohoto rozhodnutí ze strany českých soudů; britský High Court of Justice byl totiž příslušný k danému rozhodnutí podle čl. 10 nařízení Brusel II bis. Jestliže se české soudy prohlásily za mezinárodně příslušné rozhodnout o žádosti stěžovatele o navrácení dítěte zcela autonomně na základě samostatně provedeného dokazování, nelze mít podle Ústavního soudu jejich závěry za souladné s ústavními zárukami stěžovatelova práva na spravedlivý proces, reflektujícími závazky České republiky podle Haagské úmluvy a práva Evropské unie.

9. V reakci na právě citovaný nález Ústavního soudu rozhodl městský soud o návrhu stěžovatele znovu tak, že usnesením č. j. 40 Nc 2505/2014-212 ze dne 25. 2. 2016 řízení o návrhu otce na navrácení nezletilého do místa jeho bydliště v L. zastavil pro nedostatek podmínek řízení. Podle městského soudu o navrácení dítěte (tj. o identickém předmětu řízení) již bylo rozhodnuto justičním orgánem státu tvořícího jednotný evropský justiční prostor, a je tedy na otci nezletilého, který zaznamenal v širším kontextu ve věci plný procesní úspěch, aby navrhl výkon takového rozhodnutí, nebylo-li splněno dobrovolně. Krajský soud v Brně jako soud odvolací rozhodnutí městského soudu potvrdil usnesením č. j. 20 Co 159/2016-223 ze dne 10. 5. 2016.

10. Stěžovatel s ohledem na předcházející procesní vývoj podal u Okresního soudu v Kladně dne 7. 6. 2016 návrh, kterým se domáhal nařízení výkonu předmětných rozhodnutí britského High Court of Justice z února a března 2014.

11. Okresní soud v Kladně rozhodl nejprve usnesením č. j. 9 Nc 11/2014-457 ze dne 12. 10. 2016 o původním návrhu vedlejší účastnice ze dne 17. 2. 2014, kterým se domáhala svěření nezletilého do své péče, a řízení o úpravě poměrů k nezletilému zastavil z důvodu nedostatku mezinárodní příslušnosti. S odkazem na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 3742/14 okresní soud dospěl k závěru, že zjištění britského soudu ohledně obvyklého bydliště nezletilého představují překážku pro meritorní přezkum této otázky českými soudy. Vzhledem k tomu, že dne 2. 4. 2014 bylo rozhodnutí High Court of Justice ze dne 19. 3. 2014 osvědčeno, neshledal okresní soud důvodnou námitku matky, že jí nebylo řádně doručeno. Matka mohla využít zákonných prostředků ke zvrácení rozhodnutí britského soudu, ale jelikož tak neučinila, bylo dané rozhodnutí osvědčeno, proti čemuž již nelze podat opravný prostředek. Krajský soud v Praze (dále též „odvolací soud“) následně potvrdil rozhodnutí okresního soudu usnesením č. j. 32 Co 665/2016-487 ze dne 26. 1. 2017. Ústavní stížnost matky brojící proti rozhodnutím

okresního soudu ze dne 12. 10. 2016 a odvolacího ze dne 26. 1. 2017 Ústavní soud odmítl jako zjevně neopodstatněnou usnesením sp. zn. IV. ÚS 1309/17 ze dne 13. 6. 2017.

12. Okresní soud v Kladně návrhu stěžovatele ze dne 7. 6. 2016, kterým se stěžovatel domáhal nařízení výkonu rozhodnutí britského soudu, vyhověl a usnesením č. j. 9 Nc 11/2014--471 ze dne 13. 12. 2016 podle čl. 42 a 47 nařízení Brusel II bis a podle § 500 odst. 1 a § 501 odst. 1 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, vyzval vedlejší účastnici ke splnění povinnosti uložené předmětnými britskými rozhodnutími. Okresní soud zároveň matku poučil, že v případě nesplnění stanovených povinností může soud nařídit výkon rozhodnutí (opětovným) uložením pokuty, případně že může učinit další opatření (nařídit mediaci, setkání povinného s odborníkem v oboru pedopsychologie a jiné); konečně, zůstane-li postup soudu bezvýsledný, soud nařídí výkon odnětím dítěte. Jelikož vedlejší účastnice povinnost uloženou jí britským soudem ani po této výzvě nesplnila, uložil jí okresní soud usnesením č. j. 9 Nc 11/2014-572 ze dne 15. 8. 2017, ve spojení s opravným a doplňujícím usnesením č. j. 9 Nc 11/2014-592 ze dne 2. 1. 2018, pokutu ve výši 25 000 Kč. K odvolání matky uvedené rozhodnutí okresního soudu Krajský soud v Praze potvrdil usnesením č. j. 32 Co 361/2017-600 ze dne 20. 9. 2018.

13. Usnesením Okresního soudu v Kladně č. j. 9 Nc 11/2014-634 ze dne 20. 9. 2018 bylo nařízeno mediační setkání stěžovatele a vedlejší účastnice na den 27. 9. 2018 v budově Úřadu pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále též „opatrovník nezletilého“). Předmětného mediačního setkání byl stěžovatel připraven zúčastnit se prostřednictvím internetu; vedlejší účastnice se však nedostavila.

III. Obsah napadených rozhodnutí

14. Dne 26. 9. 2018 podala vedlejší účastnice u okresního soudu návrh na zastavení výkonu rozhodnutí. Podle matky jsou rozhodnutí britského soudu nevykonatelná, nadto je dán důvod k zastavení výkonu rozhodnutí podle § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu (dále též „o. s. ř.“), neboť nezletilý naposledy pobýval ve Spojeném království v roce 2013, kdy mu byly dva roky a dva měsíce; navrácení nezletilého by bylo proti jeho nejlepšímu zájmu, neboť po tak dlouhé době by jej nevyhnutelně vystavilo těžké duševní újmě.

15. Napadeným usnesením č. j. 9 Nc 11/2014-684 ze dne 18. 2. 2019 okresní soud návrhu vedlejší účastnice vyhověl a výkon předmětných rozhodnutí britského soudu zastavil. Okresní soud dospěl k závěru, že v daném případě jsou dány důvody pro zastavení výkonu rozhodnutí podle § 268 odst. 1 písm. h) občanského soudního řádu, protože přemístění nezletilého na území Anglie a Walesu není v jeho zájmu, zvláště s ohledem na to, že nezletilý žije v České republice spolu s matkou, jejím přítelem a dalšími příbuznými již od listopadu 2013. V České republice nezletilý nastoupil do školky, následně pak do školy a má zde kamarády. Matce nezletilého a jejímu příteli se narodila dcera, a nezletilý tedy žije společně se svou polorodou sestrou. Ze znaleckého posudku, který vedlejší účastnice nechala vypracovat, podle okresního soudu vyplývá, že přemístění nezletilého do jiného a vzdáleného prostředí, ve kterém se hovoří jazykem, který nezletilý neovládá, by mohlo ohrozit další vývoj nezletilého a narušit jeho psychickou rovnováhu.

16. O odvolání stěžovatele následně rozhodl Krajský soud v Praze, který usnesením č. j. 32 Co 75/2019-737 ze dne 29. 7. 2019 napadené rozhodnutí okresního soudu potvrdil jako věcně správné. Odvolací soud mimo jiné provedl dne 29. 7. 2019 výslech nezletilého. Podle odvolacího soudu by navrácení nezletilého s ohledem na dobu uplynulou od předmětných rozhodnutí britského soudu znamenalo pro dítě psychickou újmu; výslovně uvedl, že: „nezletilý by byl totiž navrácen do prostředí, na které si s ohledem na věk, ve kterém byl matkou bez souhlasu otce přemístěn do České republiky, nepamatuje, nemá k němu vytvořeny žádné citové ani sociální vazby ani neovládá jazyk, kterým se v dané zemi hovoří“ (viz bod 25 napadeného usnesení odvolacího soudu).

17. Nejvyšší soud napadeným usnesením č. j. 20 Cdo 3935/2019-792 ze dne 4. 12. 2019 odmítl dovolání stěžovatele podle § 243c odst. 1 o. s. ř. jako nepřípustné s odkazem na § 30 zákona o zvláštních řízeních soudních.

18. Z výše citovaných rozhodnutí vyplývá, že otec za nezletilým do České republiky dojíždí společně se svojí matkou – babičkou nezletilého, a to přibližně jedenkrát za tři měsíce, s nezletilým se stýká v P. v neutrálním prostředí (například herna, obchodní centrum a podobně) a částečně se kvůli němu naučil i česky.

IV. Argumentace stěžovatele

19. Stěžovatel ústavní stížností brojí proti v záhlaví citovaným rozhodnutím a domáhá se jejich zrušení. Namítá, že ačkoliv obecné soudy dospěly k závěru, že veškeré překážky, které způsobily neúměrné prodloužení řízení, byly způsobeny vedlejší účastnicí, jejímu návrhu bylo přesto vyhověno, čímž byla zkrácena základní práva stěžovatele (viz bod 2); napadená rozhodnutí tak odporují zásadám logiky a neodpovídají principům spravedlivého řízení. Zastavením výkonu rozhodnutí byly podle stěžovatele porušeny základní principy právního státu *nemo turpitudinem suam allegare potest* (tj. z protiprávního jednání nelze mít prospěch) a *ius ex iniuria non oritur* (tj. z bezpráví právo nevznikne).

20. Stěžovatelovu argumentaci ohledně pochybení obecných soudů lze shrnout následovně: Zaprvé, znalecký posudek k výkonu rozhodnutí britského soudu předně nebylo třeba vypracovat. Měl-li být vypracován, tak jedině na základě rozhodnutí okresního soudu, nikoliv na základě zadání vedlejší účastnice; v rámci případného znaleckého zkoumání pak měla být stěžovateli dána možnost se jej zúčastnit, aby znalec posoudil interakci mezi nezletilým a otcem a aby stěžovatel mohl podat otázky znalci prostřednictvím soudu. Zadruhé, výslech dítěte odvolacím soudem nebyl namístě, jelikož dítě je silně ovlivněno názory matky; soud by měl v každém případě vysvětlit nezletilému, co je skutečným předmětem řízení. Zatřetí, podle stěžovatele obecné soudy pominuly skutečnost, že rozhodnutí britského soudu jsou vykonatelná a že neznamenají automatické svěření nezletilého do péče otce – matka se s nezletilým má vrátit na území Velké Británie na dobu nezbytnou pro vyřešení úpravy péče o dítě a styku. Obecné soudy překročily svoji pravomoc, neboť znovu meritorně rozhodly o úpravě péče o dítě, která však podle dřívějšího nálezu Ústavního soudu náleží britským soudům.

21. Stěžovatel konečně uzavírá, že matka dlouhodobě a účelově maří výkon předmětných rozhodnutí, čímž bylo porušeno právo stěžovatele na realizaci jeho rodičovských práv. Vedlejší účastnice neučinila žádné opatření, které by vedlo ke splnění její povinnosti stanovené soudy, a závěry obecných soudů ohledně zastavení výkonu rozhodnutí pouze potvrzují svévolné počínání matky, nerespektující povinnosti stanovené jí zákonem a soudními rozhodnutími.

V. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika

22. Soudce zpravodaj připojil spis Městského soudu v Brně vedený pod sp. zn. 40 Nc 2505/2014 a spis Okresního soudu v Kladně vedený pod sp. zn. 9 Nc 11/2014; zároveň podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) vyzval, aby se k ústavní stížnosti stěžovatele vyjádřili účastníci řízení (V. 1) a vedlejší účastníci řízení (V. 2). Došlá vyjádření následně zaslal Ústavní soud stěžovateli k replice (V. 3).

V. 1 Vyjádření účastníků řízení

23. Okresní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že návrh stěžovatele považuje za nedůvodný, neboť napadeným rozhodnutím okresního soudu nebylo porušeno stěžovatelovo právo na spravedlivý proces. Podle okresního soudu bylo zastavení vykonávacího řízení

v zájmu nezletilého a důvody tohoto postupu byly podrobně vysvětleny v odůvodnění napadeného rozhodnutí, na které okresní soud odkazuje.

24. Krajský soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že veškeré vznesené námitky stěžovatel uplatnil již v průběhu řízení před obecnými soudy a odvolací soud se s nimi pečlivě vypořádal. Znaleckým posudkem, který byl předložen matkou nezletilého, vzal odvolací soud za prokázané, že nezletilý je schopen se ve svém věku odpovídajícím způsobem vyjadřovat, a proto provedl pohovor s nezletilým bez účasti ostatních účastníků řízení. K ostatním závěrům znaleckého posudku odvolací soud při svém rozhodování nepřihlížel, neboť znalecký posudek byl vypracován bez účasti a znaleckého vyšetření obou rodičů. Vypracování nového znaleckého posudku odvolací soud nepovažoval za potřebné, neboť podstatné skutečnosti pro rozhodnutí ve věci zjistil z výslechu nezletilého, jehož rozumovou a emocionální vyspělost shledal na takové úrovni, že k jeho přání a názoru při svém rozhodování přihlédl. Odvolací soud nesouhlasí s názorem stěžovatele, že pohovor nezletilého neměl být proveden, protože dítě má právo vyjádřit svůj názor v řízení před soudem, který k názoru přihlédne, umožňuje-li to rozumová a emocionální vyspělost nezletilého, což v daném případě splněno bylo. Podle odvolacího soudu v zájmu nezletilého není jeho navrácení do prostředí, na které si nepamatuje a k němuž nemá vytvořené žádné citové a sociální vazby, ani neovládá jazyk, kterým se v dané zemi hovoří.

25. Nejvyšší soud k výzvě Ústavního soudu ve svém vyjádření navrhl, aby ústavní stížnost stěžovatele byla odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. Nejvyšší soud o odmítnutí dovolání stěžovatele pro jeho objektivní nepřípustnost rozhodl podle platné zákonné úpravy, a proto žádná ústavně zaručená práva stěžovatele neporušil; ve zbytku zcela odkázal na odůvodnění napadeného usnesení.

V. 2 Vyjádření vedlejších účastníků řízení

26. Vedlejší účastnice ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedla, že ústavní stížnost by měla být v části směřující proti napadenému usnesení okresního soudu odmítnuta podle § 43 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu jako návrh podaný po stanovené lhůtě, v části směřující proti napadenému usnesení Nejvyššího soudu odmítnuta podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný a v části směřující proti napadenému usnesení odvolacího soudu by ústavní stížnost měla být podle vedlejší účastnice zamítnuta.

27. Podle vedlejší účastnice je usnesení okresního soudu, kterým byl výkon předmětných britských rozhodnutí zastaven, věcně správné. Vedlejší účastnice tvrdí, že v dané věci byly dány dva důvody k zastavení výkonu rozhodnutí ve smyslu § 268 odst. 1 písm. a) o. s. ř., podle kterého výkon rozhodnutí bude zastaven, jestliže byl nařízen, ačkoli se rozhodnutí nestalo vykonatelným. Zaprvé, vedlejší účastnici nebyla cizozemská rozhodnutí doručena ani jedním ze způsobů, které jsou stanoveny v nařízení o doručování písemností. Zadruhé, předmětná cizozemská rozhodnutí nemohou být v České republice vykonána, aniž by před tím byla v České republice prohlášena za vykonatelná podle čl. 28 odst. 1 nařízení Brusel II bis; výkon britských rozhodnutí bez předchozího prohlášení jejich vykonatelnosti je totiž nepřípustný, neboť předmětná rozhodnutí nebyla osvědčena podle čl. 42 nařízení Brusel II bis (osvědčení nebylo vystaveno na jednotném formuláři obsaženém v příloze IV Nařízení). K oběma britským rozhodnutím naopak bylo vystaveno osvědčení podle čl. 39 nařízení Brusel II bis, přičemž obě osvědčení byla vystavena na jednotném formuláři obsaženém v příloze II Nařízení. Vedlejší účastnice dále uvedla, že k zastavení výkonu předmětných rozhodnutí byl dán rovněž důvod podle § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Nezletilý po dobu více než pěti let, tj. více než tři čtvrtiny svého života, žije nepřetržitě s vedlejší účastnicí v České republice, což se stalo především v důsledku procesního postupu otce. Podle vedlejší účastnice by byl výkon předmětných cizozemských rozhodnutí za uvedených okolností v rozporu se zájmem nezletilého, neboť ten by byl vystaven těžké duševní újmě a vytržen ze svého obvyklého rodinného prostředí. Při

rozhodování v dané věci je podle vedlejší účastnice nutné zvažovat na jedné straně základní práva stěžovatele a na straně druhé základní práva nezletilého, zejména pak jeho základní právo na zdravý duševní vývoj, a přednost je třeba dát právu dítěte.

28. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí – opatrovník nezletilého ustanovený usnesením Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 387/20 ze dne 9. 3. 2020 – ve svém vyjádření uvedl, že jeho psycholožka provedla s nezletilým dne 17. 3. 2020 on-line (s využitím služby Skype) rozhovor, jehož účelem bylo seznámit nezletilého s aktuální situací, především ho informovat o ústavní stížnosti a zjistit pro účely řízení jeho přání a názor na rodinnou situaci tak, aby k němu bylo možné přihlédnout. Opatrovník nezletilého navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost usnesením odmítl jako zjevně neopodstatněnou, nebo nálezem zamítl, neboť podle něj nebylo porušeno stěžovatelovo právo na spravedlivý proces.

29. Podle opatrovníka nezletilého stěžovatel po celou dobu řízení klade důraz pouze na svá práva, dožaduje se navrácení dítěte do Spojeného království a nepřihlíží k tomu, jaký dopad by představoval takový zásah do života dnes již osmiletého chlapce, který je schopen úměrně svému věku vnímat a uvědomovat si, co se kolem něj děje a co to pro něj znamená. Ustanovení § 127a o. s. ř. podle opatrovníka nezletilého jednoznačně staví znalecké posudky předložené účastníky řízení naroveň znaleckým posudkům vyžádaným soudem, splňují-li všechny zákonem stanovené náležitosti. Znalecký posudek v projednávané věci zákonné náležitosti splňoval; proto stěžovatelovo právo na spravedlivý proces porušeno nebylo. Předsedkyně senátu odvolacího soudu měla možnost si o schopnostech nezletilého vytvořit vlastní názor na základě osobního setkání, které u ní nevyvolalo důvody pochybovat o závěrech předloženého znaleckého posudku.

30. Opatrovník nezletilého dále uvádí, že nezletilý je stále dítě, které potřebuje pro svůj zdárný vývoj jistotu stabilního prostředí, a případné trauma způsobené náhlým přemístěním do pro něj neznámého prostředí, navíc proti jeho vůli, by mohlo mít dalekosáhlé následky pro jeho další psychický, sociální a emocionální rozvoj. Obecné soudy postupovaly podle názoru opatrovníka nezletilého v souladu s čl. 3 Úmluvy o právech dítěte, vyhlášené pod č. 104/1991 Sb., podle kterého zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. V současné situaci by jednoznačně nebylo v zájmu nezletilého, aby byl vytržen ze svého přirozeného sociálního prostředí a přemístěn do prostředí pro něj cizího, ve kterém pobývat nechce a ve kterém není schopen se dorozumět. Přemístění není podle opatrovníka nezletilého namístě, neboť doposud nebylo vydáno pravomocné rozhodnutí o úpravě péče o nezletilého. I případné přemístění do Spojeného království, které by bylo uskutečněno pouze za účelem vedení tohoto řízení, by mohlo vytrhnout nezletilého z jeho stabilního zázemí, byť pouze na několik týdnů nebo měsíců (pokud by rozhodly příslušné britské soudy o jeho svěření do péče matky); takový postup však v žádném případě nelze shledávat jako konformní se zájmy nezletilého.

V. 3 Replika stěžovatele

31. Ve své replice na vyjádření ostatních účastníků řízení a vedlejších účastníků doručené Ústavnímu soudu dne 6. 5. 2020 stěžovatel uvedl, že trvá na své ústavní stížnosti a v plném znění na ni odkazuje. První krok, který podle stěžovatele vyústil až v předmětné řízení, učinila matka, která nezletilého protiprávně přemístila z místa jeho obvyklého bydliště ve Velké Británii. Podle stěžovatele Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 3742/14 uvedl, že české soudy v rozporu s čl. 42 odst. 1 nařízení Brusel II bis odmítly uznat a vykonat rozhodnutí britského soudu o bezodkladném navrácení dítěte, ačkoli byla tato rozhodnutí opatřena osvědčením podle čl. 39 Nařízení. Stěžovatel konečně uvedl, že soud, který bude meritorně rozhodovat o úpravě poměrů, je soud ve Velké Británii, nikoliv soud v České republice.

VI. Předpoklady řízení před Ústavním soudem

32. Ústavní stížnost byla podána osobou oprávněnou a řádně zastoupenou advokátem v souladu s § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu; není rovněž nepřípustná ve smyslu § 75 odst. 1 téhož zákona.

33. Podle § 72 odst. 3 zákona o Ústavním soudu lze ústavní stížnost podat ve lhůtě dvou měsíců od doručení rozhodnutí o posledním procesním prostředku, který zákon stěžovateli k ochraně jeho práva poskytuje; takovým prostředkem se rozumí řádný opravný prostředek, mimořádný opravný prostředek, vyjma návrhu na obnovu řízení, a jiný procesní prostředek k ochraně práva, s jehož uplatněním je spojeno zahájení soudního, správního nebo jiného právního řízení. Podle § 72 odst. 4 stejného zákona dále platí, že byl-li mimořádný opravný prostředek orgánem, který o něm rozhoduje, odmítnut jako nepřípustný z důvodů závisejících na jeho uvážení, lze podat ústavní stížnost proti předchozímu rozhodnutí o procesním prostředku k ochraně práva, které bylo mimořádným opravným prostředkem napadeno, ve lhůtě dvou měsíců od doručení takového rozhodnutí o mimořádném opravném prostředku.

34. V nyní projednávané věci Nejvyšší soud odmítl dovolání stěžovatele podle § 243c odst. 1 o. s. ř. ve spojení s § 30 zákona o zvláštních řízeních soudních, neboť dovolání není přípustné proti rozhodnutí podle hlavy páté části druhé tohoto zákona, ledaže jde o rozsudek o omezení nebo zbavení rodičovské odpovědnosti, pozastavení nebo omezení jejího výkonu, určení nebo popření rodičovství nebo o nezrušitelné osvojení.

35. Pro hodnocení včasnosti části ústavní stížnosti směřující proti rozsudkům okresního soudu a odvolacího soudu je určující, že Nejvyšší soud dovolání odmítl podle § 30 zákona o zvláštních řízeních soudních. Rozhodnutí o odmítnutí dovolání v takovém případě není závislé na uvážení Nejvyššího soudu, a proto se neuplatní zásada vyslovená v § 72 odst. 4 zákona o Ústavním soudu, nýbrž platí, že lhůta k podání ústavní stížnosti začíná svůj běh dnem následujícím po doručení rozhodnutí odvolacího soudu. Jinak řečeno, podání dovolání, které je nepřípustné na základě jasného zákonného ustanovení, nepředstavuje efektivní vyčerpání mimořádného opravného prostředku. V důsledku těchto závěrů je obecně třeba ústavní stížnosti v částech směřujících proti rozsudkům soudů prvního a druhého stupně hodnotit jako opožděně podané a je třeba je odmítnout podle § 43 odst. 1 písm. b) zákona o Ústavním soudu (viz např. usnesení sp. zn. II. ÚS 3770/19 ze dne 14. 2. 2020 či usnesení sp. zn. I. ÚS 3056/19 ze dne 26. 11. 2019; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz/).

36. Odvolací soud nicméně stěžovatele v napadeném usnesení nesprávně poučil o možnosti podání dovolání, jelikož použil „tradiční“ poučovací formuli: „Proti tomuto usnesení lze podat dovolání za předpokladu, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena anebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak. Přípustnost dovolání je oprávněn zkoumat jen dovolací soud, jímž je Nejvyšší soud České republiky.“

37. Orgány veřejné moci jsou povinny při posouzení, zda určitý procesní prostředek ochrany práva byl podán řádně a včas, respektovat princip důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci; účastníkovi řízení tak nesmí být na újmu, postupoval-li při využití procesního prostředku proti rozhodnutí orgánu veřejné moci v dobré víře ve správnost v něm obsaženého nesprávného poučení [viz bod 18 nálezu sp. zn. IV. ÚS 3476/11 ze dne 31. 1. 2012 (N 25/64 SbNU 269)]. I přesto, že nesprávné poučení nemá vliv na skutečnou dostupnost (mimořádného) opravného prostředku, účastníkovi nemůže jít k jeho tíži, tj. účastníkovi nemůže být upřena ochrana jeho práv, jednal-li v důvěře ve správnost postupu – procesního poučení obecného soudu [viz bod 24 nálezu sp. zn. IV. ÚS 2672/19 ze dne 19. 2. 2020 (N 31/98 SbNU 343)]. Povinnost poskytnout řádné poučení účastníkům řízení o procesních právech a povinnostech

totiž vyplývá jak z § 5 o. s. ř., tak z čl. 36 odst. 1 Listiny a je naplněním jednoho ze základních předpokladů práva na přístup k soudu (k vyšší přezkumné instanci) podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

38. Ústavní soud dospěl k závěru, že s ohledem na nesprávné poučení odvolacího soudu nepředstavovalo podání dovolání stěžovatele neefektivní postup, a proto byla lhůta pro podání ústavní stížnosti ve smyslu § 72 odst. 3 a 4 zákona o Ústavním soudu zachována i v části směřující proti rozhodnutím okresního soudu i odvolacího soudu (napadené usnesení Nejvyššího soudu bylo stěžovateli doručeno dne 16. 12. 2019). Ústavní soud proto meritorně přezkoumal všechna napadená rozhodnutí obecných soudů [obdobně viz např. nález sp. zn. II. ÚS 343/02 ze dne 5. 11. 2002 (N 140/28 SbNU 223) nebo usnesení sp. zn. I. ÚS 2651/07 ze dne 6. 3. 2008]. Odmítnutí ústavní stížnosti pro opožděnost, které by bylo důsledkem chybného poučení obecného soudu, a nikoli pochybením stěžovatele, by totiž mohlo způsobit odepření spravedlnosti, a samo by tak zasáhlo do ústavně zaručených práv stěžovatele [nález sp. zn. II. ÚS 397/06 ze dne 28. 3. 2007 (N 57/44 SbNU 733)].

VII. Upuštění od ústního jednání

39. Ústavní soud neočekával od ústního jednání další objasnění věci, a proto je neprovedl (§ 44 věta první zákona o Ústavním soudu); pro své rozhodnutí měl dostatek informací z připojených spisů a podání účastníků (vedlejších účastníků) i opatrovníka.

VIII. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

40. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti a svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. Ústavní soud následuje doktrínu minimalizace zásahů do činnosti orgánů veřejné moci [srov. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]; výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ přísluší obecným soudům a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat pouze za situace, kdy je rozhodování obecných soudů stiženo vadami, které mají za následek porušení ústavnosti.

41. V nyní projednávané věci Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatele je opodstatněná, jelikož zastavením výkonu rozhodnutí britského soudu obecné soudy porušily stěžovatelovo právo na soudní ochranu garantované v čl. 36 Listiny a čl. 6 Úmluvy i právo na rodinný život zaručené v čl. 10 odst. 2 Listiny a na péči o děti a jejich výchovu zaručené v čl. 32 odst. 4 Listiny. Dříve, než Ústavní soud posoudí konkrétní okolnosti projednávaného případu (VIII. 2), shrne nejprve ústavněprávní a zákonné požadavky na výkon rozhodnutí ve věcech navrácení dítěte přeshraničně neoprávněně odebraného nebo zadrženého (VIII. 1).

VIII. 1 Ústavněprávní požadavky na výkon rozhodnutí ve věcech navrácení dítěte přeshraničně neoprávněně odebraného nebo zadrženého

42. Imperativ ochrany lidských práv je jedním ze základních kamenů demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) a ústavní požadavky na ochranu základních práv a svobod prostupují celým právním řádem. Zatímco ve veřejnoprávních vztazích, tzn. vztazích mezi státem a jednotlivcem, působí základní práva přímo, v horizontálních vztazích působí zprostředkovaně, tedy jako základní zásady a hodnoty, které prozařují skrze normy podústavního práva, a to včetně oblastí práva soukromého [viz bod 22 nálezu sp. zn. II. ÚS 996/18 ze dne 4. 6. 2019 (N 105/94 SbNU 282)].

43. Podle čl. 4 Ústavy mají obecné soudy povinnost vykládat a aplikovat právo pohledem ochrany základních práv a svobod [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1287/14 ze dne 31. 8. 2015 (N 159/78 SbNU 401)]. Při výkladu právních předpisů nelze pomíjet jejich účel a smysl, který

není možné hledat jen ve slovech a větách aplikovaného předpisu, nýbrž je v něm třeba vždy nalézat i zásady uznávané demokratickými právními státy [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2063/17 ze dne 23. 11. 2017 (N 217/87 SbNU 493)].

44. Podle čl. 1 odst. 2 Ústavy Česká republika dodržuje závazky z mezinárodního práva; podle čl. 95 odst. 1 Ústavy je soudce při rozhodování vázán zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu.

45. Z judikatury Ústavního soudu vyplývá, že čl. 10a Ústavy otevírá vnitrostátní právní řád pro působení unijního práva, včetně pravidel týkajících se jeho účinků uvnitř právního řádu České republiky [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 50/04 ze dne 8. 3. 2006 (N 50/40 SbNU 443; 154/2006 Sb.) či nález sp. zn. Pl. ÚS 45/17 ze dne 14. 5. 2019 (N 76/94 SbNU 19; 161/2019 Sb.), bod 53]. Obsah čl. 1 odst. 2 Ústavy ve vztahu k právu Evropské unie Ústavní soud vyložil tak, že domácí právní předpisy, včetně Ústavy, mají být interpretovány souladně s principy evropské integrace a spolupráce unijních orgánů a orgánů členského státu; existuje-li několik interpretací ustanovení ústavního pořádku a jen některé z nich vedou k dosažení závazku, který převzala Česká republika v souvislosti se svým členstvím v Evropské unii, je nutno volit eurokonformní výklad podporující realizaci závazku, nikoli výklad, jenž realizaci znemožňuje [viz např. nález sp. zn. Pl. ÚS 45/17 ze dne 14. 5. 2019 (161/2019 Sb.), bod 54].

46. I pro moc soudní z toho plyne povinnost interpretovat a aplikovat vnitrostátní právo „eurokonformním“ způsobem, tzn. při více výkladových variantách volit variantu, jež bude v souladu s právem Evropské unie [viz nález sp. zn. III. ÚS 1996/13 ze dne 16. 7. 2015 (N 130/78 SbNU 57)]. Jinými slovy, ustanovení čl. 4 Ústavy je třeba vykládat ve světle čl. 1 odst. 2 Ústavy a čl. 10a Ústavy tak, že povinností soudní moci je v rámci poskytování ochrany základním právům a svobodám dbát na dodržování závazků, které pro Českou republiku vyplývají z práva Evropské unie; zvláště významné je to v případě závazků plynoucích z Listiny základních práv Evropské unie, která je lidskoprávním katalogem a již Ústavní soud považuje za součást referenčního rámce přezkumu [viz nález sp. zn. II. ÚS 2778/19 ze dne 5. 11. 2019 (N 186/97 SbNU 31), bod 25, či nález sp. zn. II. ÚS 78/19 ze dne 24. 1. 2020 (N 14/98 SbNU 108), bod 11]. Listina základních práv Evropské unie se dle svého čl. 51 odst. 1 „aplikuje výhradně v situacích, v nichž dochází k uplatnění unijního práva“ [viz nález sp. zn. II. ÚS 443/16 ze dne 25. 10. 2016 (N 200/83 SbNU 209), bod 30; nález sp. zn. I. ÚS 615/17 ze dne 10. 8. 2017 (N 148/86 SbNU 485), bod 70; nález sp. zn. II. ÚS 3505/18 ze dne 3. 6. 2019 (N 103/94 SbNU 256), bod 45].

47. Vzhledem k tomu, že pro rozhodnutí v nyní projednávané věci je relevantních několik rovin právní úpravy, shrne Ústavní soud nejprve zásady navrácení dítěte podle Haagské úmluvy [VIII. 1 a)], dále zásady navrácení dítěte a výkonu rozhodnutí podle nařízení Brusel II bis [VIII. 1 b)] a konečně zásady výkonu rozhodnutí podle vnitrostátního práva [VIII. 1 c)].

VIII. 1 a) Haagská úmluva

48. Základní pravidla pro neprodlené navrácení dítěte přeshraničně neoprávněně odebraného nebo zadrženého, včetně možnosti odmítnout jeho navrácení ve zvláštních, řádně odůvodněných případech, jsou upravena v Haagské úmluvě, která je součástí právního řádu České republiky podle čl. 10 Ústavy a kterou je soudce při rozhodování vázán podle čl. 95 Ústavy.

49. Podle čl. 3 Haagské úmluvy se přemístění nebo zadržení dítěte považuje za protiprávní, jestliže: a) bylo porušeno právo péče o dítě, které má osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán buď společně, nebo samostatně, podle právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením; b) v době přemístění nebo zadržení bylo toto právo skutečně vykonáváno, společně nebo samostatně, nebo by bylo takto vykonáváno, kdyby bylo nedošlo k přemístění či zadržení. Podle čl. 12 Haagské úmluvy, jestliže bylo dítě protiprávně přemístěno nebo zadrženo a v den zahájení

řízení před soudním nebo správním orgánem smluvního státu, v němž dítě je, uplynulo období kratší jednoho roku ode dne protiprávního přemístění nebo zadržení, nařídí příslušný orgán bezodkladné navrácení dítěte. Ustanovení čl. 13 Haagské úmluvy stanoví podmínky, za kterých nemá orgán dožádaného státu povinnost nařídit navrácení dítěte; podle písmene b) citovaného ustanovení tak lze učinit v případě, že existuje vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace.

50. Haagská úmluva představující právní nástroj, který se inspiruje vůlí chránit dítě, jež je považované za hlavní oběť traumatu způsobeného jeho přemístěním nebo zadržením, si klade za cíl bojovat proti rozmnožení případů mezinárodních únosů dětí (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 4. 2010 ve věci *Macready proti České republice*, č. stížností 4824/06 a 15512/08, § 62). Z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že základním aspektem, který je třeba v souvislosti s rozhodováním ve věcech únosů dětí zvážit, je nejlepší zájem dítěte, který Haagská úmluva spojuje s obnovením původního stavu rozhodnutím o okamžitém navrácení do země obvyklého bydliště, bylo-li dítě protiprávně přemístěno. Řízení o navrácení uneseného dítěte, včetně předběžných řízení nebo výkonu rozhodnutí vydaných po jejich skončení, vyžadují bezodkladné vyřízení, neboť plynutí času může mít nenapravitelné důsledky pro vztahy mezi dítětem a rodičem, který s ním nežije [viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 11. 2009 ve věci *R. R. proti Rumunsku* (č. 1), č. stížnosti 1188/05, § 171]. O navrácení dítěte v každém případě nemůže být rozhodováno automaticky či mechanicky; zamítnutí navrácení někdy může být podloženo objektivními důvody, které jsou v souladu se zájmem dítěte (viz rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 9. 2015 ve věci *Tobey Josef Hammond a Jana Hammond proti České republice*, č. stížnosti 30741/15, § 171).

51. V kontextu řízení upraveného Haagskou úmluvou je tedy prvořadým hlediskem zájem dítěte, s nímž je neodmyslitelně spjato právo dítěte nebýt přemístěno od jednoho rodiče a nebýt zadržováno druhým rodičem; děti totiž nemohou být považovány za vlastnictví („rukojmí“) rodičů, ale musí být k nim přistupováno jako k jednotlivcům s vlastními právy a potřebami (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 12. 2007 ve věci *Maumousseau a Washington proti Francii*, č. stížnosti 39388/05, § 68). Zájem dítěte je utvářen zejména dvěma aspekty: 1. udržením rodinných vazeb (tj. zachování osobních vazeb, není-li rodinné prostředí zvláště nevhodné); 2. možností vyvíjet se ve zdravém prostředí [viz bod 45 nálezu sp. zn. III. ÚS 428/19 ze dne 30. 7. 2019 (N 144/95 SbNU 245)]. Zájem dítěte má podle své povahy a závažnosti převážit nad zájmy rodiče, ačkoli zájmy rodičů, zejména právo na pravidelný kontakt s dítětem, zůstávají relevantním hlediskem při vyvažování dotčených zájmů (srov. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 6. 7. 2010 ve věci *Neulinger a Shuruk proti Švýcarsku*, č. stížnosti 41615/07, § 134).

52. Soud posuzující žádost o navrácení dítěte musí důkladně přezkoumat rodinnou situaci a při zohlednění řady faktorů, zejména skutkové, emocionální, psychologické, materiální či zdravotní povahy, vyváženě a přiměřeně posoudit zájmy každé osoby za neustálé snahy o určení nejlepšího řešení pro dítě (viz např. rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 10. 2011 ve věci *Šneersone a Kampanella proti Itálii*, č. stížnosti 14737/09, § 85). To mimo jiné znamená, že soud musí důkladně vážit skutečnosti odůvodňující uplatnění striktních výjimek uvedených v Haagské úmluvě [tzn. včetně výjimky podle čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy], přičemž svoje rozhodnutí o nich musí pečlivě odůvodnit v souladu s čl. 8 Úmluvy (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 26. 11. 2013 ve věci *X proti Lotyšsku*, č. stížnosti 27853/09, § 107). Postup soudů podle Haagské úmluvy musí být „přísný“ a české soudy postupují podle pravidel reciprocity. Neoprávněné přemístění dítěte ze země původu je považováno za „únos“, byť dítě „unesl“ jeden z rodičů.

VIII. 1 b) Nařízení Brusel II bis

K vzájemnému vztahu Haagské úmluvy a unijní úpravy

53. Podobně jako tomu je u Haagské úmluvy, cílem unijní úpravy je zejména zabránit únosům dětí mezi členskými státy a v případě únosu dosažení toho, že navrácení dítěte bude provedeno neprodleně (viz bod 52 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. 7. 2008 ve věci C-195/08 PPU Inga Rinau). Právo Evropské unie takový cíl naplňuje prostřednictvím společného systému zahrnujícího členské státy Evropské unie, který je založen na dvou základních principech (viz body 21 a 33 odůvodnění Nařízení). Zaprvé, uznání a výkon rozhodnutí vydaných v členském státě by měly být založeny na zásadě vzájemné důvěry, přičemž v zájmu principu právní jistoty a předvídatelnosti rozhodování by důvody pro neuznání měly být omezeny na nezbytné minimum. Zadruhé, Nařízení musí být interpretováno v souladu se základními právy garantovanými Listinou základních práv Evropské unie, a to zejména s čl. 7 (respektování soukromého a rodinného života) a s čl. 24 (práva dítěte).

54. Ustanovení čl. 11 odst. 1 nařízení Brusel II bis stanoví, že se pravidla obsažená v tomto článku použijí, požádá-li nositel práva péče o dítě příslušné orgány v členském státě Evropské unie o vydání rozhodnutí na základě Haagské úmluvy, aby dosáhl navrácení dítěte, které bylo neoprávněně odebráno (protiprávně přemístěno) do jiného členského státu nebo zadrženo v jiném členském státě než v členském státě, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před neoprávněným odebráním (protiprávním přemístěním) nebo zadržením. V tomto ohledu je nutné zdůraznit, že Haagská úmluva je nadále použitelná a je pouze doplněna relevantními ustanoveními Nařízení, která mají při aplikaci členskými státy aplikační přednost (viz bod 17 odůvodnění a čl. 60 Nařízení). Jinými slovy, čl. 12 Haagské úmluvy představuje primární právní základ pro navrácení dítěte po neoprávněném odebrání či zadržení a čl. 11 Nařízení obsahuje ustanovení, která pouze ovlivňují a doplňují aplikaci Haagské úmluvy.

55. Nařízení Brusel II bis představuje ještě určité „zpřísnění“ úpravy tzv. návratového řízení podle Haagské úmluvy, neboť na členské státy klade přísnější požadavky ohledně rychlosti provedení celého procesu navrácení dítěte zpět do členského státu původu. Předmětná úprava tak přispívá k vytvoření společného evropského justičního prostoru, který je založen na vzájemné důvěře mezi členskými státy, resp. obecnými soudy Evropské unie, a který přispívá k efektivnímu a volnému pohybu rozhodnutí v rámci členských států jakožto jednomu z politických cílů Evropské unie.

K určení příslušnosti soudu členského státu ve věcech rodičovské zodpovědnosti a neoprávněného odebrání dítěte

56. Podle čl. 2 bodu 11 Nařízení se „neoprávněným odebráním nebo zadržením“ rozumí odebrání nebo zadržení dítěte, kterým je porušováno právo péče o dítě vyplývající ze soudního rozhodnutí, ze zákona nebo ze závazné dohody podle právních předpisů členského státu, ve kterém mělo dítě své obvyklé bydliště bezprostředně před odebráním nebo zadržením, a za předpokladu, že v době odebrání nebo zadržení bylo skutečně vykonáváno právo péče o dítě, ať společně, nebo samostatně, nebo by toto právo bylo vykonáváno, kdyby k odebrání nebo zadržení nedošlo.

57. Podle čl. 8 odst. 1 Nařízení jsou soudy členského státu obecně příslušné ve věci rodičovské zodpovědnosti k dítěti, které má v době podání žaloby obvyklé bydliště na území tohoto členského státu.

58. Podle čl. 10 Nařízení jsou v případech neoprávněného odebrání nebo zadržení dítěte příslušné soudy členského státu, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před svým neoprávněným odebráním nebo zadržením, ledaže jsou splněny určité podmínky stanovené tímto ustanovením (byl dán souhlas k odebrání nebo zadržení, nebo dítě mělo bydliště v jiném členském státě po dobu nejméně jednoho roku poté, co se osoba, orgán nebo jiný subjekt mající

právo péče o dítě dozvěděla nebo se měla dozvědět místo, kde se dítě nachází, dítě si ve svém novém prostředí zvyklo a do jednoho roku poté, kdy se nositel práva péče o dítě dozvěděl nebo se měl dozvědět místo pobytu dítěte, nebyla podána žádost o navrácení dítěte u příslušných orgánů členského státu, kam bylo dítě odebráno nebo kde je zadržováno, a další).

59. Příslušnost ve věcech rodičovské odpovědnosti tedy v první řadě náleží soudům členského státu, v němž má dotčené dítě své obvyklé bydliště v okamžiku zahájení řízení; z důvodu své geografické blízkosti jsou tyto soudy obecně schopny nejlépe posoudit, co odpovídá nejlepšímu zájmu dítěte (viz bod 36 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 23. 12. 2009 ve věci C-403/09 PPU Detiček). Účelem čl. 10 Nařízení je pak omezit možnosti přesunu příslušnosti ze soudů členského státu původu na soudy členského státu, do kterého dítě bylo neoprávněně přesunuto v případech únosu.

60. Pravidlo stanovené v čl. 10 Nařízení se použije pouze v případě, kdy mělo dítě skutečně obvyklé bydliště v jiném členském státě, než do kterého bylo odebráno či ve kterém bylo zadrženo. Jinými slovy, nemělo-li dítě obvyklé bydliště (ve smyslu Nařízení) v členském státě, ze kterého bylo odebráno, národní soudy takového státu si nemohou zachovat jurisdikci ve věcech rodičovské zodpovědnosti, neboť ji původně ani neměly.

61. Na tomto místě je nutné zdůraznit, že čl. 10 nařízení Brusel II bis není relevantní pro určení příslušnosti soudu v tzv. návratovém řízení podle Haagské úmluvy. Tzv. návratové řízení podle Haagské úmluvy a řízení ve věci rodičovské zodpovědnosti jsou sice propojená (časově navazující), ale na sobě navzájem nezávislá řízení (srov. bod 71 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 22. 12. 2010 ve věci C-497/10 PPU Mercredi a čl. 19 Haagské úmluvy). Z toho mimo jiné plyne, že pro projednání žádosti o navrácení dítěte ve smyslu čl. 12 Haagské úmluvy jsou příslušné soudy státu, do kterého bylo dítě neoprávněně odebráno; předmětné soudy mohou rozhodnout pouze o návratu dítěte, nikoliv již o otázkách rodičovské zodpovědnosti. Naopak, soudy členského státu, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před svým neoprávněným odebráním nebo zadržením, jsou příslušné k rozhodnutí o otázkách rodičovské zodpovědnosti, nemají však jurisdikci pro rozhodnutí o samotném návratu dítěte (s výjimkou případu podle čl. 11 odst. 8 Nařízení – viz dále). Žaloba, jejímž smyslem je navrácení dítěte, které bylo protiprávně přemístěno nebo zadrženo v jiném členském státě, do členského státu původu, se netýká věcně rodičovské zodpovědnosti, nemá tedy stejný předmět ani příčinu jako žaloba směřující k rozhodnutí o této zodpovědnosti a mezi takovými žalobami nemůže existovat ani překážka litispendence (bod 40 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 9. 10. 2014 ve věci C-376/14 PPU C proti M).

62. Soudu členského státu, do kterého bylo dítě přemístěno, rozhodujícímu o žádosti o navrácení za určitých okolností přísluší ověřit, zda dítě mělo bezprostředně před údajným protiprávním přemístěním nebo zadržením obvyklé bydliště v členském státě původu. Soud je tak povinen učinit s přihlédnutím ke všem konkrétním skutkovým okolnostem v každém jednotlivém případě (viz bod 54 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 9. 10. 2014 ve věci C-376/14 PPU C proti M), a to právě za účelem posouzení, zda je naplněna jedna ze základních podmínek tzv. návratového řízení, tj. protiprávní přemístění nebo zadržení ve smyslu čl. 3 Haagské úmluvy, resp. neoprávněné odebrání nebo zadržení ve smyslu čl. 2 odst. 11 nařízení Brusel II bis. Jinými slovy, pojem „obvyklé bydliště“ je ústředním hlediskem pro posouzení opodstatněnosti žádosti o navrácení; s žádostí je totiž možné uspět jen tehdy, mělo-li dítě bezprostředně před tvrzeným přemístěním či zadržením skutečně své obvyklé bydliště v členském státě, do něhož má být podle žádosti navráceno (viz bod 38 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 8. 6. 2017 ve věci C-111/17 PPU OL proti PQ).

K procesu navrácení neoprávněně odebraného dítěte

63. Podle čl. 11 odst. 3 Nařízení soud, u kterého je podána žádost o navrácení dítěte (podle Haagské úmluvy), jedná v řízení o žádosti rychle a využívá nejrychlejší postupy, které

vnitrostátní právo umožňuje; soud vydá rozhodnutí do šesti týdnů od podání žádosti s výjimkou případů, kdy to neumožňují mimořádné okolnosti.

64. Podle čl. 11 odst. 4 Nařízení soud nemůže zamítnout žádost o navrácení dítěte na základě čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy, je-li prokázáno, že byla přijata vhodná opatření k zajištění ochrany dítěte po jeho navrácení. Vydá-li přesto soud rozhodnutí o nenavrácení na základě čl. 13 Haagské úmluvy, musí podle čl. 11 odst. 6 Nařízení ihned zaslat opis soudního rozhodnutí o nenavrácení a odpovídajících písemností příslušnému soudu nebo ústřednímu orgánu členského státu, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před svým neoprávněným odebráním nebo zadržením, a to v souladu s vnitrostátním právem.

65. V čl. 11 odst. 8 Nařízení je stanoveno, že bez ohledu na rozhodnutí o nenavrácení, vydané na základě čl. 13 Haagské úmluvy, je za účelem zajištění navrácení dítěte vykonatelné v souladu s čl. 40 až 45 Nařízení každé následné rozhodnutí nařizující navrácení dítěte, které vydal soud příslušný podle tohoto nařízení. Podle čl. 42 Nařízení se vykonatelné rozhodnutí stanovící navrácení dítěte, které je vydané podle čl. 11 odst. 8 Nařízení v jednom členském státě, uznává a je vykonatelné v jiném členském státě bez nutnosti prohlášení vykonatelnosti a bez možnosti námitky proti uznání rozhodnutí, bylo-li osvědčeno. Původní soudce vystaví osvědčení pouze pokud: 1. dítě dostalo příležitost být vyslechnuto (nebyl-li výslech považován za nevhodný s přihlédnutím k jeho věku nebo stupni vyspělosti); 2. strany dostaly příležitost být vyslechnuty; 3. soud při vydání svého rozhodnutí přihlédl k důvodům a důkazům, na jejichž základě bylo vydáno rozhodnutí podle čl. 13 Haagské úmluvy. Soudce vystaví osvědčení bez návrhu na jednotném formuláři obsaženém v příloze IV Nařízení (osvědčení týkající se navrácení dítěte).

66. Ohledně nařízení navrácení podle čl. 11 odst. 8 Nařízení je nutné uvést následující: Uvedené ustanovení umožňuje příslušnému soudu členského státu, ve kterém mělo dítě obvyklé bydliště před protiprávním přemístěním nebo zadržením (viz čl. 10 Nařízení), přijmout pozdější rozhodnutí za účelem zajištění navrácení dítěte do tohoto členského státu. Rozhodnutí nařizující navrácení dítěte podle čl. 11 odst. 8 Nařízení následující po rozhodnutí o nenavrácení dítěte (podle Haagské úmluvy) požívá procesní autonomie za tím účelem, aby nebylo odkládáno navrácení dítěte (viz bod 56 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 1. 7. 2010 ve věci C-211/10 PPU Doris Povse proti Mauru Alpagovi). Předmětná úprava nařízení Brusel II bis tedy za určitých okolností *de iure* přesouvá příslušnost konečně rozhodnout o navrácení dítěte ze soudů členského státu, do kterého dítě bylo uneseno, v rámci tzv. návratového řízení podle Haagské úmluvy, na soudy členského státu původu. Jinými slovy, při naplnění podmínek stanovených v čl. 11 odst. 8 Nařízení jsou to soudy členského státu, v němž mělo dítě obvyklé bydliště bezprostředně před svým neoprávněným odebráním nebo zadržením, které mají poslední slovo v otázce návratu dítěte; tyto soudy tak mají jakousi „druhou šanci“ zvrátit rozhodnutí o nenavrácení dítěte vydané v tzv. návratovém řízení soudem v členském státě, do něhož bylo dítě uneseno.

67. Je nicméně nutné zdůraznit, že pro aplikaci čl. 11 odst. 8 Nařízení je třeba naplnit zejména dvě podmínky: Zaprvé, rozhodnutí o nenavrácení dítěte vydané v rámci tzv. návratového řízení podle Haagské úmluvy musí být založeno na jednom z důvodů výslovně uvedených v čl. 13 Haagské úmluvy. Jestliže byla žádost o navrácení dítěte zamítnuta z důvodů jiných, nepřipadá aplikace čl. 11 odst. 8 Nařízení v úvahu. Zadruhé, aby bylo rozhodnutí o nenavrácení dítěte překonáno podle čl. 11 odst. 8 Nařízení, musí být rozhodnutí vydáno v členském státě původu až po vydání rozhodnutí o nenavrácení dítěte soudem členského státu, do kterého bylo dítě neoprávněně odebráno (viz bod 69 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 11. 7. 2008 ve věci C-195/08 PPU Inga Rinau). Formulace „každé následné rozhodnutí“ obsažená v čl. 11 odst. 8 Nařízení svědčí o chronologickém vztahu mezi rozhodnutím o nenavrácení dítěte podle čl. 13 Haagské úmluvy a rozhodnutím následným (o navrácení dítěte), přičemž taková formulace neponechává prostor pro pochybnost o tom, že

první rozhodnutí předchází druhému (viz bod 71 stejného rozsudku). To vyplývá mimo jiné i ze znění bodu 17 odůvodnění Nařízení, podle kterého by mělo být možné, aby rozhodnutí o nenavrácení bylo nahrazeno „pozdějším rozhodnutím soudu členského státu, ve kterém mělo dítě bydliště před neoprávněným odebráním nebo zadržením“. Uvedená druhá podmínka použitelnosti čl. 11 odst. 8 Nařízení dále vyplývá jednak ze znění čl. 11 odst. 6 a čl. 42 odst. 2 písm. c) Nařízení, které mají umožnit soudu původu posoudit důvody a důkazy, na jejichž základě bylo rozhodnutí o nenavrácení vydáno.

K řízení ve věcech rodičovské zodpovědnosti

68. Je-li řízení o rodičovské zodpovědnosti ke stejnému dítěti v téže věci zahájeno u soudů různých členských států, soud, u něhož bylo řízení zahájeno později, podle čl. 19 Nařízení bez návrhu přeruší řízení až do doby, než je určena příslušnost soudu, který řízení zahájil jako první.

69. Podle čl. 21 Nařízení jsou rozhodnutí vydaná v některém členském státě (ve věcech rodičovské zodpovědnosti) v jiných členských státech uznávána, aniž by bylo vyžadováno zvláštní řízení; kterákoliv dotčená osoba může požádat o vydání rozhodnutí o uznání nebo neuznání rozhodnutí vydaného v jiném členském státu. Rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti se v souladu s čl. 23 Nařízení neuzná mimo jiné pro rozpor s veřejným pořádkem (ordre public) členského státu, v němž se o uznání žádá, pro nedostatky vyrozumění odpůrce o zahájení řízení či pro neslučitelnost s jiným rozhodnutím (viz výslovné znění uvedeného článku).

70. Důvody, pro které lze odmítnout uznání rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti, musí být přitom vykládány restriktivně, neboť představují překážku uskutečnění jednoho ze základních cílů uvedeného nařízení – unijního systému založeného na zásadě vzájemné důvěry. Použití ustanovení o veřejném pořádku obsaženého v čl. 23 písm. a) Nařízení přichází v úvahu pouze v případě, že by s přihlédnutím k nejlepším zájmům dítěte uznání rozhodnutí vydaného v jiném členském státě nepřijatelným způsobem narušovalo právní řád členského státu, v němž se o uznání žádá, neboť by byla dotčena nějaká základní zásada; takový zásah by musel představovat zjevné porušení právního pravidla považovaného v právním řádu členského státu, v němž se o uznání žádá, za zásadní (viz bod 39 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 19. 11. 2015 ve věci C-455/15 PPU P proti Q).

71. Ustanovení čl. 24 Nařízení stanoví, že příslušnost soudu členského státu původu nesmí být přezkoumávána. Podle čl. 26 Nařízení dále rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti nesmí být v žádném případě přezkoumáváno ve věci samé.

72. Podle čl. 28 Nařízení je výkon rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti ve vztahu k dítěti vydaných v členském státě, v němž jsou vykonatelná, a která byla doručena, nařízen v jiném členském státě, byla-li tam tato rozhodnutí na návrh kterékoli zúčastněné strany prohlášena za vykonatelná. Soud, u kterého byl návrh podán, podle čl. 31 Nařízení neprodleně rozhodne, přičemž ani osoba, vůči níž je výkon navrhován, ani dítě nejsou v tomto stadiu řízení oprávněny podat k návrhu jakékoli připomínky; návrh může být zamítnut pouze na základě některého z důvodů uvedených v čl. 23. Podle čl. 39 Nařízení příslušný soud nebo orgán členského státu původu na žádost zúčastněné strany vydá osvědčení na jednotném formuláři obsaženém v příloze II (rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti).

73. Ustanovení čl. 47 Nařízení stanoví, že vykonávací řízení se řídí právem členského státu výkonu; každé rozhodnutí vydané soudem jiného členského státu a prohlášené za vykonatelné podle čl. 28 a násl. Nařízení nebo osvědčené v souladu s čl. 42 Nařízení se vykoná v členském státě výkonu za stejných podmínek, za jakých by bylo v tomto členském státě vykonáno, kdyby v něm bylo i vydáno.

VIII. 1 c) Relevantní vnitrostátní úprava týkající se výkonu rozhodnutí ve věcech péče o nezletilé dítě

74. Jak je uvedeno výše, výkon rozhodnutí vydaného v jednom ze členských států podle nařízení Brusel II bis se řídí právem členského státu výkonu. Je proto vhodné na tomto místě shrnout i relevantní vnitrostátní úpravu, která na mezinárodní úpravu tzv. návratového řízení podle Haagské úmluvy, doplněnou o unijní úpravu v Nařízení, navazuje a jejímž prostřednictvím členské státy (obecné soudy) naplňují primární cíl obou úprav, tj. bezodkladné navrácení uneseného dítěte.

75. Podle § 500 zákona o zvláštních řízeních soudních je k vykonávacímu řízení v prvním stupni příslušný okresní soud, v jehož obvodu má nezletilé dítě v okamžiku zahájení řízení své bydliště. Specificky je podle odstavce 2 stejného ustanovení upravena místní příslušnost k výkonu rozhodnutí ve věcech mezinárodních únosů nezletilých dětí – ta se odvíjí od soudu, který vydal rozhodnutí o navrácení dítěte, přičemž tímto soudem je podle § 479 zákona o zvláštních řízeních soudních Městský soud v Brně.

76. V § 501 odst. 1 zákona o zvláštních řízeních soudních je stanoveno, že shledá-li soud zvláštní důvody, nebo nebyl-li ten, kdo neplní soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu o péči o nezletilé dítě a o úpravě styku s ním anebo rozhodnutí o navrácení dítěte, v rozhodnutí nebo dohodě poučen o následcích neplnění stanovených povinností, vyzve jej, aby soudní rozhodnutí nebo soudem schválenou dohodu plnil, a poučí jej o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte. Soud nařídí výkon rozhodnutí uložením pokuty (§ 502 stejného zákona), a je-li to účelné, může nařídit další opatření (§ 503 stejného zákona). Zůstane-li takový postup bezvýsledný nebo je-li po zahájení řízení z okolností případu zřejmé, že by tento postup zjevně nevedl ke splnění povinnosti, nařídí soud ve výjimečných případech výkon rozhodnutí odnětím dítěte (§ 504 stejného zákona).

77. Ustanovení § 268 odst. 1 občanského soudního řádu mimo jiné stanoví, že výkon rozhodnutí bude zastaven, jestliže byl nařízen, ačkoli se rozhodnutí dosud nestalo vykonatelným [písmeno a)], a jestliže je výkon rozhodnutí nepřípustný, protože je tu jiný důvod, pro který rozhodnutí nelze vykonat [písmeno h)].

78. Ústavně konformním výkladem ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. je takový výklad, podle něhož se předmětné ustanovení použije pro odstranění zjevné nespravedlnosti mimo jiné tehdy, kdy by výkon rozhodnutí byl v rozporu s principy právního státu [viz bod 14 nálezu sp. zn. II. ÚS 2230/16 ze dne 1. 11. 2016 (N 206/83 SbNU 281)]. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 3216/14 ze dne 17. 12. 2015 (N 218/79 SbNU 503) Ústavní soud k použití předmětného ustanovení uvedl: „Zatímco důvody zakotvené pod písmeny a) až g) [§ 268 odst. 1 o. s. ř.] jsou důvody konkrétními, důvod uvedený pod písmenem h) je formulován všeobecně a jeho účelem je umožnit, aby výkon rozhodnutí byl zastaven i v jiných závažných případech, které pro jejich možnou rozmanitost nelze s úplností předjímat, resp. podrobit konkrétnímu popisu. Judikatura (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 20 Cdo 1932/2005 ze dne 16. března 2006) vymezila, že z povahy věci (včetně logického požadavku srovnatelnosti jednotlivých důvodů zastavení výkonu) musí jít o takové okolnosti, pro které další provádění výkonu je způsobilé založit kolizi s procesními zásadami (byť mohou mít podklad v právu hmotném), na nichž je výkon rozhodnutí (jakožto procesní institut) vybudován, anebo je protichůdné účelu, který se jím sleduje, totiž zajistit (efektivní) splnění povinnosti vyplývající z vykonávaného titulu.“ Ve stejném nálezu dále Ústavní soud dospěl k závěru, že z hlediska závažnosti naplňuje hypotézu citovaného ustanovení například šikanózní exekuční návrh představující postup příčící se účelu exekučního řízení.

79. Ustanovení § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. představuje určitou výjimku z pravidla; z jeho podstaty připadá použití v úvahu pouze v mimořádných případech za účelem zabránění zjevné nespravedlnosti či „justičnímu omylu“ (např. případy omylů v osobách povinných atd.). Předmětné ustanovení však nesmí být zneužíváno k obcházení výsledků meritorního řízení –

nesmí tedy sloužit k „prolomení“ pravomocně skončeného nalézacího a odvolacího řízení pouze z důvodu jejich případné „nesprávnosti“.

VIII. 2 Posouzení konkrétních okolností projednávaného případu

80. Předmětem řízení o projednávané ústavní stížnosti je ústavněprávní přezkum napadených rozhodnutí obecných soudů, kterými bylo zastaveno řízení o výkonu britských rozhodnutí. Pro posouzení ústavní konformity napadených rozhodnutí je nicméně nutné zohlednit i předchozí procesní vývoj a dřívější rozhodnutí týkající se návratu nezletilého. Ústavní stížnost směřuje sice „jen“ proti usnesením o zastavení výkonu rozhodnutí, souzenou věc je však třeba vnímat v širším kontextu. Jinak řečeno, výkon rozhodnutí týkající se nezletilého dítěte nelze oddělovat od meritorního řízení, v němž se upravují poměry k dítěti; veškerá řízení týkající se nezletilého je třeba chápat komplexně, nikoliv „izolovaně“ a vytrženě z kontextu.

81. Ústavní soud dospěl k následujícím závěrům: Zaprvé, soudy nepřesně posoudily povahu a vykonatelnost britských rozhodnutí, což vedlo k nepřiléhavé aplikaci závěrů Ústavního soudu vyjádřených v nálezu sp. zn. II. ÚS 3742/14 [VIII. 2 a)]. Zadruhé, způsobem zastavení výkonu britských rozhodnutí byla porušena stěžovatelova základní práva, neboť obecné soudy aplikovaly § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. v řízení o výkonu britských rozhodnutí v rozporu s účelem příslušné unijní a mezinárodní úpravy [VIII. 2 b)]. Ústavní soud se konečně vyjádřil i k pozitivní povinnosti obecných soudů činit kroky v nejlepším zájmu nezletilého [VIII. 2 c)].

VIII. 2 a) Povaha a vykonatelnost předmětných britských rozhodnutí

82. Jak je podrobně rozebráno výše, nařízení výkonu předmětných britských rozhodnutí bylo výsledkem složitého procesního vývoje, kterým projednávaná věc (již) od roku 2014 prošla. Při posuzování ústavnosti rozhodnutí obecných soudů o zastavení výkonu předmětných britských rozhodnutí nelze odhlížet od povahy exekučního titulu, od britských rozhodnutí, neboť i samotné zastavení exekučního řízení z nesprávného důvodu může představovat v kontextu celé věci stěžovatele zjevnou nespravedlnost.

83. Britský soud ve svých rozhodnutích výslovně uvádí, že účelem soudního řízení bylo zajistit návrat nezletilého do Anglie a Walesu, aby následně rozhodl o jeho budoucnosti, upravil, kde a s kým bude bydlet, a aby upravil styk nezletilého s rodičem, u kterého bydlet nebude (č. l. 9 soudního spisu vedeného Městským soudem v Brně pod sp. zn. 40 Nc 2505/2014). Obě britská rozhodnutí byla osvědčena britským High Court of Justice podle čl. 39 nařízení Brusel II bis a osvědčení byla vydána na jednotném formuláři obsaženém v příloze II Nařízení (č. l. 11 stejného soudního spisu). V předmětných rozhodnutích je rovněž výslovně uvedeno, že stěžovatel hodlá okamžitě zahájit řízení o návratu nezletilého podle Haagské úmluvy.

84. Stěžovatel tak skutečně (v dobré víře a „naveden“ k tomu soudy) učinil a tzv. návratové řízení ve smyslu čl. 12 Haagské úmluvy zahájil u Městského soudu v Brně (tj. u soudu členského státu, do kterého dítě bylo odebráno). Městský soud společně s Krajským soudem v Brně žádost stěžovatele o navrácení nezletilého zamítly, neboť nakonec dospěly k závěru, že nezletilý neměl bezprostředně před přemístěním obvyklé bydliště na území Spojeného království (viz body 7 a 61–62).

85. Ústavní soud uvedená rozhodnutí městského soudu a Krajského soudu v Brně nálezem sp. zn. II. ÚS 3742/14 zrušil. V bodu 26 odůvodnění uvedl, že „obecné soudy, v rozporu s čl. 42 odst. 1 Nařízení, odmítly bez dalšího uznat a vykonat rozhodnutí britského soudu o bezodkladném navrácení dítěte, založené na neoprávněnosti přemístění dítěte z místa obvyklého bydliště ve Velké Británii do České republiky a jeho zadržení na českém území, osvědčené tímto soudem poté, co si ověřil, že odpůrkyně v řízení dostala podle odstavce 2

písm. b) příležitost být vyslechnuta, a naopak dospěly k závěrům zcela opačným, tedy že k neoprávněnému přemístění a zadržení dítěte ve smyslu Haagské úmluvy nedošlo, pročež jsou oprávněny o žádosti stěžovatele o navrácení dítěte rozhodnout zcela autonomně". Ústavní soud dále v bodu 28 uvedl, že „konstatoval-li Vrchní soud v Londýně ve svém rozhodnutí ze dne 19. 3. 2014, že nezletilý má na území Anglie a Walesu skutečný pobyt, který získal krátce po datu 12. 12. 2011, od té doby jej nikdy neztratil a jeho přemístění do České republiky dne 22. 11. 2013 bylo proto protiprávní, představují taková zjištění Vrchního soudu v Londýně, jakožto soudu členského státu Evropské unie příslušného ve věci rodičovské zodpovědnosti podle čl. 8 odst. 1 Nařízení a současně příslušného ve věci únosu dítěte podle čl. 10, překážku pro meritorní přezkum této otázky ze strany soudů České republiky. (…) Vykonávací řízení se sice řídí právem dožádaného státu (čl. 47 odst. 1), rozhodnutí vydané soudem jiného členského státu a osvědčené v souladu s čl. 42 odst. 1 se ale vykoná v dožádaném státě za stejných podmínek, za jakých by bylo v tomto členském státě vykonáno, kdyby v něm bylo i vydáno (čl. 47 odst. 2)".

86. Z právě uvedeného vyplývá, že závěry Ústavního soudu přijaté v citovaném nálezu jsou aplikovatelné pouze na situace, kdy soud členského státu vydá a osvědčí rozhodnutí podle čl. 11 odst. 8 ve spojení s čl. 42 nařízení Brusel II bis. O takové rozhodnutí však v nyní projednávané věci nejde, neboť pro jeho vydání nebyly naplněny podmínky stanovené v čl. 11 odst. 8 Nařízení (viz bod 67). Předmětná britská rozhodnutí (tj. rozhodnutí vydaná v členském státě původu) totiž nebyla vydaná po rozhodnutí o nenavrácení dítěte soudem členského státu, do kterého bylo dítě neoprávněně odebráno. Naopak, tzv. návratové řízení podle Haagské úmluvy u Městského soudu v Brně (jakožto soudu členského státu, do kterého bylo dítě odebráno) probíhalo až po vydání britských rozhodnutí. Jinými slovy, britská rozhodnutí nemohou představovat rozhodnutí „druhé šance", jimiž soud členského státu původu může zvrátit rozhodnutí o nenavrácení dítěte vydané v tzv. návratovém řízení v členském státě, do kterého bylo dítě uneseno, jelikož takové rozhodnutí o nenavrácení dítěte v době rozhodování britským soudem neexistovalo.

87. Lze tedy uzavřít, že původní britská rozhodnutí nejsou rozhodnutími osvědčenými podle čl. 42 Nařízení, nýbrž jsou obdobou předběžného opatření podle českých procesních předpisů, které britský soud vydal, aby mohl následně rozhodnout o meritu věci, tj. především o úpravě péče o dítě a styku. Z výše uvedeného dále plyne, že předmětná britská rozhodnutí je nutno považovat za rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti, která můžou být vykonatelná pouze podle čl. 28 Nařízení (viz bod 72).

88. V tomto smyslu nelze přejít skutečnost, že závěry nálezu sp. zn. II. ÚS 3742/14 nejsou v tomto ohledu zcela přiléhavé. Ústavní soud nicméně nynějším nálezem (a v nynější fázi řízení) nerozporuje právní názor Ústavního soudu dříve vydaný ve smyslu § 23 zákona o Ústavním soudu. Tzv. *ratio decidendi*, která z citovaného nálezu vyplývá, je, že nelze meritorně přezkoumávat otázku obvyklého bydliště dítěte v řízení o výkonu rozhodnutí vydaného ve smyslu čl. 11 odst. 8 Nařízení, osvědčeného podle čl. 42 Nařízení. Uvedený právní názor je v souladu s výše vyjádřenými závěry ohledně výkonu rozhodnutí nařizujícího návrat dítěte ve smyslu čl. 11 odst. 8 Nařízení, tedy že vykonatelné rozhodnutí stanovící navrácení dítěte vydané v jednom členském státě se uznává a je vykonatelné v jiném členském státě bez nutnosti prohlášení vykonatelnosti a bez možnosti námitky proti uznání rozhodnutí, bylo-li rozhodnutí osvědčeno v členském státě původu podle čl. 42 Nařízení (viz body 66–67). Ústavní soud v nyní projednávaném případě pouze dospěl k závěru, že soudy v průběhu několika řízení správně neidentifikovaly povahu předmětných britských rozhodnutí. Ústavní soud nadto neposuzuje totožnou věc jako ve věci sp. zn. II. ÚS 3742/14, neboť předmětem řízení není ústavnost již skončeného návratového řízení vedeného u Městského soudu v Brně, ale to, zda Okresní soud v Kladně zastavením výkonu předmětných britských rozhodnutí porušil ústavně zaručená práva stěžovatele – což se podle Ústavního soudu stalo.

VIII. 2 b) Způsob aplikace § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. v řízení o výkonu rozhodnutí soudu jiného členského státu ve věci rodičovské zodpovědnosti

89. Obecné soudy zastavily výkon předmětných britských rozhodnutí napadenými usneseními podle § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř., protože dospěly k závěru, že přemístění nezletilého na území Anglie a Walesu není v jeho zájmu a jeho navrácení by s ohledem na dobu uplynulou od předmětných rozhodnutí britského soudu znamenalo pro dítě značnou psychickou újmu. Způsob, jakým obecné soudy aplikovaly předmětné ustanovení a jakým jeho použití odůvodnily, je nicméně v rozporu s unijní i mezinárodní úpravou, jakož i českým ústavním pořádkem.

90. Jak je podrobně popsáno výše, nařízení Brusel II bis spolu s Haagskou úmluvou obsahují přímo aplikovatelná pravidla, podle kterých obecné soudy musejí postupovat ve věcech neoprávněného odebrání nebo zadržení dítěte v jiném členském státě než členském státě původu. Otázky, zda je návrat dítěte v jeho nejlepším zájmu a kde má dítě obvyklé bydliště, lze posuzovat výhradně v rámci tzv. návratového řízení podle Haagské úmluvy (viz zejména čl. 13 a 20 Haagské úmluvy), které je vedeno podle § 478 a násl. zákona o zvláštních řízeních soudních (zvláštní ustanovení pro řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí). Nařízení Brusel II bis obsahuje speciální úpravu důvodů, pro které lze návrh na prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti zamítnout (viz bod 72).

91. Namísto toho, aby k návrhu na zastavení výkonu britských rozhodnutí vedlejší účastnice obecné soudy nejprve pečlivě posoudily samotnou povahu a vykonatelnost britských rozhodnutí, zabývaly se otázkami jinými – *de facto* posuzovaly, zda je trvalý návrat nezletilého do Velké Británie v jeho nejlepším zájmu. Taková otázka je nicméně (jak je uvedeno výše) předmětem řízení meritorního, tj. řízení ve věcech péče o nezletilé.

92. Odvolací soud uvádí v bodu 26 odůvodnění napadeného usnesení, že neschvaluje počínání matky, ale že v zájmu dítěte není jeho návrat do Velké Británie. Z postupu obecných soudů spíše vyplývá, že rezignovaly na vzniklou situaci. Obecné soudy svým postupem porušily základní práva stěžovatele, neboť celkově pominuly a nesprávně aplikovaly mezinárodní a unijní úpravu a prostřednictvím aplikace § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. stěžovatele uvedly do absurdní situace. Na jedné straně okresní soud řízení o úpravě poměrů k nezletilému zastavil z důvodu nedostatku mezinárodní příslušnosti (viz bod 11), na druhé straně se okresní soud ve vykonávacím řízení zabýval otázkou, zda je v zájmu nezletilého žít ve Velké Británii.

93. Ústavní soud zdůrazňuje, že z usnesení Okresního soudu v Kladně č. j. 9 Nc 11/2014--471, jímž bylo vyhověno návrhu stěžovatele na výkon britských rozhodnutí, vyplývá, že okresní soud vyzval vedlejší účastnici ke splnění povinnosti uložené jí britským soudem s odkazem na čl. 42 Nařízení. Ze soudního spisu však již nevyplývá, že by okresní soud zkoumal, zda jsou předmětná rozhodnutí britských soudů rozhodnutími nařizujícími návrat dítěte ve smyslu čl. 11 odst. 8 Nařízení osvědčenými podle čl. 42 Nařízení – jak je uvedeno výše, britská rozhodnutí jimi nejsou.

94. Úkolem okresního soudu bylo v průběhu řízení určit, zda byly vůbec splněny podmínky pro výkon předmětných britských rozhodnutí, tzn. zda rozhodnutí byla uznána a zda byla prohlášena za vykonatelná (viz čl. 21 a 31 Nařízení); zároveň byl okresní soud povinen posoudit, zda nejsou dány důvody pro neuznání rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti ve smyslu čl. 23 Nařízení (zejména výhrada veřejného pořádku a další). Právě tyto důvody jsou v dané fázi věci jedinými relevantními, které obecné soudy mohou zkoumat. V návaznosti na právě uvedené pak bylo třeba zkoumat, zda není dán důvod pro zastavení výkonu britských rozhodnutí podle § 268 odst. 1 písm. a) o. s. ř.

95. Lze tedy uzavřít, že obecné soudy interpretovaly a aplikovaly § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. v rozporu s jeho „eurokonformním“ výkladem a smyslem, a tím porušily právo

stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy ve spojení s právem na rodinný život zaručeným v čl. 10 odst. 2 Listiny a právem na péči o děti a jejich výchovu zaručeným čl. 32 odst. 4 Listiny. Ústavní soud do jisté míry chápe snahu řízení „ukončit" – nesmí se však stát způsobem, který odporuje smyslu aplikovaného ustanovení i ústavnímu pořádku.

96. Ústavní soud považuje za vhodné rovněž se vyjádřit k námitce stěžovatele ohledně nezákonného způsobu provedení důkazu znaleckým posudkem, a tím i porušení práva na spravedlivý proces stěžovatele. Okresní soud se v bodu 15 napadeného usnesení vypořádává s tzv. soukromým znaleckým posudkem (§ 127a o. s. ř.) předloženým matkou tak, že znalecký posudek soud provedl „jako listinný důkaz". Zároveň okresní soud své závěry o nepřípustnosti návratu nezletilého do Spojeného království alespoň částečně opírá právě o znalecký posudek vypracovaný Znaleckým ústavem zdravotním, s. r. o., aniž by zástupce tohoto znaleckého ústavu, kteří posudek vypracovali, vyslechl při nařízeném jednání a za přítomnosti stěžovatele. Takovýto postup považuje Ústavní soud za hrubé porušení procesních pravidel (§ 127 odst. 1 věta poslední o. s. ř.). V souzené věci nepochybně nešlo o odůvodněný případ, kdy by se soud mohl spokojit jen s písemným posudkem znalce. Tzv. soukromý znalecký posudek je naroveň postaven znaleckému posudku „soudnímu" (§ 127 o. s. ř.), je však třeba dodržet přísná procesní pravidla pro provedení tohoto specifického důkazního prostředku, který slouží pro vyřešení odborné skutkové otázky. Obejít tato pravidla tím způsobem, že soud prohlásí znalecký posudek za listinný důkaz (§ 129 o. s. ř.) je podle Ústavního soudu v rozporu s pravidly fair procesu, a tedy i s čl. 36 odst. 1 Listiny. Tím spíše, že šlo o znalecký posudek předložený matkou týkající se tak citlivé věci, jakou je úprava poměrů nezletilého dítěte a zajištění jeho kontaktu se stěžovatelem, je třeba znalecký posudek provést zákonným způsobem, tedy vyslechnout při nařízeném jednání a za přítomnosti stěžovatele (jeho zástupce) všechny zástupce ústavu, kteří se na vypracování znaleckého posudku podíleli. Krajský soud procesní pochybení okresního soudu napravil tím, že ze znaleckého posudku při svém rozhodnutí nevycházel, a především vyslechl nezletilého (zjistil jeho názor ve smyslu § 100 odst. 3 o. s. ř.); přesto považuje Ústavní soud za důležité pro další průběh řízení na nezákonný postup při znaleckém dokazování upozornit. V souladu s výše uvedenými závěry je nicméně nutné zdůraznit, že v rámci vykonávacího řízení obecné soudy znalecký posudek ani výslech nezletilého provádět nemusely, jelikož předmět daného řízení není úprava péče o nezletilého.

VIII. 2 c) Povinnost soudů poskytnout ochranu základním právům stěžovatele a jednat v nejlepším zájmu dítěte

97. Jak je uvedeno výše, z judikatury Evropského soudu pro lidská práva vyplývá, že řízení o navrácení uneseného dítěte obecně, včetně předběžných řízení nebo výkonu rozhodnutí vydaných po jejich skončení, vyžadují bezodkladné vyřízení, neboť plynutí času může mít nenapravitelné důsledky pro vztahy mezi dítětem a rodičem, který s ním nežije (viz rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 10. 11. 2009 ve věci *R. R. proti Rumunsku* (č. 1), č. stížnosti 1188/05, § 171). Ještě přísnější požadavky z hlediska rychlosti řízení o navrácení uneseného dítěte jsou stanoveny právě v nařízení Brusel II bis: podle čl. 11. odst. 3 Nařízení soud, u kterého je podána žádost o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy, jedná v řízení o žádosti rychle a využívá nejrychlejší postupy, které vnitrostátní právo umožňuje.

98. Nad rámec posouzení samostatného zastavení výkonu britských rozhodnutí Ústavní soud uvádí, že z kontextu projednávaného případu je zjevné, že předešlá řízení týkající se návratu nezletilého do Velké Británie pozitivní povinnosti soudů respektovat požadavek rychlosti nedostála. Od vydání předmětných britských rozhodnutí uběhlo více než 6 let a je zjevné, že běh času má vážné důsledky na vzájemný vztah nezletilého a stěžovatele a na vývoj osobnosti nezletilého. Je přitom nutné zdůraznit, že britská (zatímní) rozhodnutí byla vydána pouze za tím účelem, aby britský soud následně rozhodl o meritu věci, tedy zejména o právech

a povinnostech týkajících se péče rodičů o dítě. Jak totiž vyplývá z vyžádaného soudního spisu i z podání účastníků řízení, ve věci posouzení rodičovské zodpovědnosti dosud nebylo vydáno meritorní rozhodnutí (okresní soud řízení o úpravě poměrů k nezletilému zahájené na návrh matky naopak zastavil z důvodu nedostatku mezinárodní příslušnosti – viz bod 11). Pasivní postup soudů však Ústavní soud (alespoň pro tuto chvíli) hodnotí jako odepření spravedlnosti.

99. Obecné soudy nyní musí usilovat o to, aby se ochrana ústavně zaručených práv stěžovatele, ale i nezletilého a vedlejší účastnice nestala pouze teoretickou či iluzorní, nýbrž aby byla praktická a účinná. To musí učinit i s ohledem na skutečnost, že jedním ze základních práv dítěte je právo udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, jehož dodržování nesporně splývá s nejvlastnějším zájmem každého dítěte (viz čl. 24 odst. 3 Listiny základních práv Evropské unie). Přemístění dítěte na základě jednostranného rozhodnutí jednoho z jeho rodičů dítě nejčastěji zbavuje možnosti udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s druhým rodičem tak, jak tomu je v nyní projednávaném případě. Při volbě vhodného postupu je zásadní, aby obecné soudy zohlednily, že zájem na vydání spravedlivého a podloženého konečného soudního rozhodnutí o péči o dítě, jakož i právo dítěte udržovat pravidelně osobní vztahy a mít přímé kontakty s oběma rodiči mají přednost před případnými obtížemi, které by případné neužitečné přemísťování dítěte z jednoho členského státu do druhého mohlo způsobit (viz bod 63 rozsudku Soudního dvora Evropské unie ze dne 1. 7. 2010 ve věci C-211/10 PPU Doris Povse proti Mauru Alpagovi).

100. Ústavní soud zdůrazňuje, že závěry v tomto nálezu nemusí vést k automatickému navrácení dítěte do Velké Británie pro účely řízení ve věci rodičovské zodpovědnosti. Obecné soudy nicméně nesmí rezignovat na zajištění práva dítěte udržovat pravidelné osobní vztahy a přímý styk s oběma rodiči, přičemž musí postupovat v souladu s příslušnou unijní a mezinárodní úpravou.

101. V dalším řízení je předně třeba, aby se okresní soud nejprve zabýval otázkou, zda je výkon předmětných britských rozhodnutí vůbec možný, tzn., zda jsou předmětná britská rozhodnutí vykonatelná podle čl. 28 Nařízení, resp. zda není dán důvod pro zastavení výkonu britských rozhodnutí podle § 268 odst. 1 písm. a) o. s. ř. V případě, že obecné soudy dospějí k závěru, že předmětná rozhodnutí vykonatelná jsou, musí posoudit, zda nejsou dány důvody pro neuznání (nevykonání) ve smyslu čl. 23 Nařízení.

102. Okresní soud však především musí využít všech dostupných zákonných prostředků, aby bylo co nejdříve rozhodnuto ve věci péče o nezletilého (byť nejprve jen zatímně). Vzhledem k tomu, že z britských rozhodnutí vyplývá, že se britský High Court of Justice, Family Division, v době jejich vydání považoval za příslušný soud ve smyslu čl. 8 Nařízení (resp. ve smyslu čl. 10 Nařízení), musí okresní soud (jakožto příslušný soud „opatrovnický“) v případném řízení zahájeném buďto na návrh, nebo z moci úřední (viz příslušná ustanovení týkající se řízení ve věcech péče soudu o nezletilé podle zákona o zvláštních řízeních soudních) posoudit zejména otázku příslušnosti v souladu s nařízením Brusel II bis. Nezbytná bude i neprodlená a úzká kooperace s britským soudem, který předmětná rozhodnutí vydal. Ustanovení čl. 15 Nařízení dále umožňuje v zájmu dítěte postoupení věci k projednání vhodněji umístěnému soudu, přičemž pro tyto účely musí soudy členských států spolupracovat buď přímo, nebo prostřednictvím ústředních orgánů k tomu určených.

103. V naléhavých případech mohou soudy členského státu, jde-li o osoby a majetek v tomto státě, přijmout předběžná a zajišťovací opatření podle čl. 20 Nařízení, a to i když je podle tohoto nařízení k rozhodování ve věci samé příslušný soud jiného členského státu. Na obecných soudech (ve spolupráci se soudy britskými) tedy bude, aby v duchu zásady oficiality (tzn. i bez návrhu) upravily poměry k nezletilému dítěti, a před úpravou meritorní mohou poměry upravit i zatímně.

104. K výše uvedenému lze ještě pouze zopakovat, že Ústavní soud tímto nálezem netvrdí, že by správným řešením vzniklé situace bylo násilné vytržení osmiletého dítěte

z prostředí, v němž dlouhodobě žije (byť jen pro účely rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti). Konstruktivním přístupem vedlejší účastnice a efektivním postupem obecných soudů v souladu se zákonnou a unijní úpravou lze zabránit odnětí dítěte a jeho přemístění z jednoho státu Evropské unie do druhého pouze pro účely rozhodnutí o péči o dítě.

IX. Závěr

105. Ústavní soud uzavírá, že obecné soudy interpretovaly a aplikovaly § 268 odst. 1 písm. h) o. s. ř. v rozporu s jeho „eurokonformním“ výkladem, v důsledku čehož porušily právo stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy ve spojení s právem na rodinný život zaručeným v čl. 10 odst. 2 Listiny a právem na péči o děti a jejich výchovu zaručeným čl. 32 odst. 4 Listiny; Ústavní soud proto napadená usnesení Okresního soudu v Kladně a Krajského soudu v Praze zrušil. Napadené usnesení Nejvyššího soudu Ústavní soud rovněž zrušil, neboť s ohledem na zrušení usnesení okresního a odvolacího soudu pozbylo svůj účel, byť postupu Nejvyššího soudu nelze věcně nic vytknout (obdobně viz výše citovaný nález sp. zn. II. ÚS 397/06).

106. Na okresním soudu nyní bude, aby se znovu zabýval otázkou, zda jsou předmětná britská rozhodnutí vykonatelná a zda jsou dány důvody pro zastavení výkonu rozhodnutí v souladu se závěry obsaženými v tomto nálezu. Ústavní soud výsledek dalšího řízení nepředjímá, neboť vyřešit vzniklou procesní situaci a upravit poměry k nezletilému dítěti tak, aby byla zajištěna efektivní ochrana základních práv všech účastníků, je především úkolem obecných soudů.

Č. 106
Podání blanketní stížnosti v trestním řízení a její doplnění
(sp. zn. II. ÚS 816/20 ze dne 28. května 2020)

Okresní soud tím, že rozhodl před uplynutím konce stěžovatelkou avizované lhůty pro doplnění odůvodnění stížnosti, aniž by uvedl relevantní důvod pro nutnost vydat rozhodnutí neprodleně a aniž by stěžovatelce sdělil, že jí uvedenou lhůtu považuje za nepřiměřenou, a stanovil jí namísto toho lhůtu přiměřenou, porušil její ústavně zaručené právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, jakož i její právo na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajka) a soudců Ludvíka Davida a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti obchodní společnosti Contacthero sp. z o. o., sídlem Legionowa 28, Bialystok, Polská republika, zastoupené Ing. Mgr. Miroslavem Šperkou, LL.M., advokátem, sídlem Jurečkova 643/20, Ostrava, proti usnesení Okresního soudu v Karviné ze dne 15. ledna 2020 č. j. 2 Nt 2901/2020-6, za účasti Okresního soudu v Karviné jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Okresního soudu v Karviné ze dne 15. ledna 2020 č. j. 2 Nt 2901/2020--6 byla porušena práva stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a předchozí průběh řízení

1. Stěžovatelka je polskou obchodní společností, které byly Policií České republiky zajištěny pohledávky na platebním účtu do výše 8 155 360 Kč, včetně veškerých dodatečně došlých plateb a příslušenství, z důvodu podezření, že zajištěné peněžní prostředky jsou výnosem z trestné činnosti.

2. Proti předmětnému usnesení policejního orgánu podala stěžovatelka v třídenní zákonné lhůtě stručně odůvodněnou stížnost spolu s informací, že ji doplní a odůvodní do 14 dnů, což ve lhůtě také učinila. Ještě před doplněním stížnosti však Okresní soud v Karviné (dále též jen „okresní soud“) dne 15. 1. 2020 napadeným usnesením rozhodl o zamítnutí podané stížnosti.

3. Jelikož proti usnesení okresního soudu nebyly přípustné žádné další řádné nebo mimořádné opravné prostředky, podává stěžovatelka tuto ústavní stížnost, v níž se domáhá zrušení napadeného usnesení pro porušení svého ústavně zaručeného práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). Porušení

tohoto práva má dle stěžovatelky spočívat v tom, že okresní soud nevyčkal na doplnění podané stížnosti ze dne 6. 1. 2020 a ve věci předčasně rozhodl, ačkoliv k tomu neměl důvod.

II. Argumentace stěžovatelky a účastníka řízení

4. V odůvodnění ústavní stížnosti stěžovatelka uvádí, že zákonná třídenní lhůta pro podání stížnosti proti usnesení policejního orgánu dle § 143 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“) je pro zahraniční subjekt neovládající český jazyk příliš krátká. Z tohoto důvodu stěžovatelka podala ve lhůtě pouze blanketní stížnost a avizovala její doplnění ve lhůtě 14 dnů. Stěžovatelka uvádí, že jako zahraničnímu subjektu jí náleží stejná práva na spravedlivý proces jako tuzemskému subjektu. Nelze proto podle ní připustit, aby okresní soud nebral v potaz, že rozhoduje o zahraničním subjektu a nezohlednil tuto skutečnost ve svém přístupu.

5. Pro účely řízení o ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal vyjádření Okresního soudu v Karviné jako účastníka řízení a Okresního státního zastupitelství v Karviné jako vedlejšího účastníka řízení. Ústavní soud si zároveň vyžádal soudní spis vedený u Okresního soudu v Karviné pod sp. zn. 2 Nt 2901/2020.

6. Okresní soud ve svém vyjádření ze dne 6. 4. 2020 upozornil na to, že stěžovatelka během řízení změnila obhájce a že usnesení policejního orgánu bylo dne 6. 1. 2020 u okresního soudu napadeno dvakrát: stručně odůvodněnou stížností prostřednictvím původního obhájce stěžovatelky s příslibem, že „podrobnější odůvodnění stížnosti zašle společnost dodatečně“, a také podrobně odůvodněnou stížností nového právního zástupce, která rovněž obsahovala informaci, že stížnost „bude blíže odůvodněna a doplněna o důkazy dokládající tvrzení skutečností ve lhůtě do 14 dnů, a to s ohledem na fakt, že společnost je zahraničním subjektem“. Dozorující státní zástupce však věc předložil dne 8. 1. 2020 okresnímu soudu k rozhodnutí, aniž by vyčkal na avizované doplnění stížnosti. Dne 10. 1. 2020 bylo nařízeno neveřejné zasedání na den 15. 1. 2020, kdy okresní soud napadeným usnesením stížnost stěžovatelky zamítl. Okresní soud ve vyjádření zdůraznil, že stěžovatelkou nebylo ověřováno, zda orgány činné v trestním řízení akceptovaly jí stanovenou čtrnáctidenní lhůtu pro doplnění odůvodnění stížnosti. Dále uvedl, že stěžovatelka standardně nebyla informována o předložení věci státním zástupcem k rozhodnutí soudu ani o datu konání neveřejného zasedání soudu. Informace o tomto datu však byla od 10. 1. 2020 veřejně dostupná v aplikaci INFOSOUD na portálu www.justice.cz (při znalosti příslušné spisové značky soudu). Zároveň okresní soud dodal, že nerozhodoval o blanketní stížnosti, neboť stížnosti obou obhájců stěžovatelky již obsahovaly odůvodnění; doplňující podání uvedené stížnostní námitky jen rozvádělo. Z těchto důvodů okresní soud uzavřel, že napadeným rozhodnutím nedošlo k zásahu do ústavně zaručených práv stěžovatelky na obhajobu v takové míře, která by vyžadovala zrušení napadeného usnesení rozhodnutím Ústavního soudu.

7. Okresní státní zastupitelství v Karviné nevyužilo ve stanovené lhůtě možnost vyjádřit se k ústavní stížnosti. Jelikož obdržené vyjádření okresního soudu neobsahovalo žádné informace, které by stěžovatelce nebyly známy, nepovažoval Ústavní soud za nutné zasílat je stěžovatelce k případné replice.

III. Hodnocení Ústavního soudu

8. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Proti napadenému usnesení nejsou přípustné žádné další opravné prostředky, ústavní stížnost je proto přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

9. Ústavní soud je podle čl. 83 Ústavy soudním orgánem ochrany ústavnosti a tuto svoji pravomoc vykonává mimo jiné tím, že ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému rozhodnutí a jinému zásahu orgánů veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod. Ústavní soud, jak plyne z judikatury, následuje doktrínu minimalizace zásahů do činnosti orgánů veřejné moci [srov. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz]. Ústavní soud není vrcholem soustavy obecných soudů a zpravidla neposuzuje ani interpretaci a aplikaci podústavního práva provedenou obecnými soudy. Výjimku z této zásady tvoří případy, kdy interpretace podústavního práva, již obecné soudy zvolily, založila porušení některého základního práva stěžovatele, případně ve střetu dvou výkladových alternativ byl pominut možný výklad jiný, ústavně konformní, anebo je výrazem flagrantního ignorování příslušné kogentní normy nebo zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů právního výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, a představuje tím nepředvídatelnou interpretační libovůli, resp. je v rozporu s obecně sdílenými zásadami spravedlnosti.

10. V mezích takto limitovaného přezkumu Ústavní soud zvážil obsah napadeného rozhodnutí i průběh řízení, který mu předcházel, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost stěžovatelky je důvodná.

III. a) Obecné principy

11. K problematice blanketního opravného prostředku uvedl Ústavní soud v nálezu ze dne 4. 6. 1998 sp. zn. III. ÚS 308/97 (N 63/11 SbNU 119), že je především věcí toho, kdo takový opravný prostředek podal, aby si přiměřeným způsobem vytvořil situaci, aby mohlo být soudem v době rozhodování o něm přihlédnuto ke všemu, co v následném, a tedy opožděném, odůvodnění přednesl. V praxi se jedná především o oznámení obhájce soudu, že blanketní stížnost dodatečně písemně odůvodní, a sdělení lhůty, ve které toto odůvodnění doručí.

12. V nálezech Ústavního soudu ze dne 10. 11. 2008 sp. zn. I. ÚS 1895/08 (N 194/51 SbNU 345), ze dne 16. 7. 2013 sp. zn. II. ÚS 200/13 (N 123/70 SbNU 127), ze dne 25. 9. 2014 sp. zn. I. ÚS 2346/14 (N 177/74 SbNU 543), ze dne 20. 9. 2016 sp. zn. II. ÚS 1820/16 (N 180/82 SbNU 749), ze dne 4. 9. 2018 sp. zn. I. ÚS 1692/18 (N 150/90 SbNU 443), ze dne 6. 12. 2019 sp. zn. III. ÚS 3333/19 (N 204/97 SbNU 190) a ze dne 1. 4. 2020 sp. zn. I. ÚS 3955/19 (N 65/99 SbNU 224) se pak Ústavní soud zabýval případy, kdy si stěžovatelé, resp. jejich obhájci, vytvořili výše zmíněnou situaci, aby mohlo být soudem v době rozhodování o stížnosti náležitě přihlédnuto k námitkám v odůvodněních stížností, které zaslali v dodatečné a předem oznámené lhůtě po doručení písemného odůvodnění rozhodnutí, avšak soudy k těmto námitkám nepřihlédly, ačkoliv tu možnost měly či mohly mít. Ústavní soud v citovaných nálezech dovodil, že právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny zahrnuje povinnost obecných soudů vypořádat se se vším, co vyšlo v průběhu řízení najevo a co účastníci řízení tvrdí, má-li to vztah k projednávané věci, a skutečnost, že se soud s námitkou, která má vztah k projednávané věci, nijak nevypořádal, zásadně zakládá protiústavnost daného rozhodnutí [srov. nález ze dne 20. 12. 2005 sp. zn. I. ÚS 593/04 (N 230/39 SbNU 443) a nález ze dne 3. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 74/06 (N 175/43 SbNU 17)].

13. Dále se k blanketní stížnosti Ústavní soud vyjádřil v nálezu ze dne 8. 8. 2017 sp. zn. Pl. ÚS 32/16 ve znění opravného usnesení ze dne 21. 8. 2017 (N 139/86 SbNU 369; 345/2017 Sb.), v němž řešil mimo jiné otázku, zda lze považovat za souladnou s ústavním pořádkem část ustanovení § 143 odst. 1 trestního řádu, v níž se stanoví, že stížnost je nutno podat do tří dnů od oznámení usnesení. Dospěl přitom k závěru, že třídenní lhůta je z ústavněprávního hlediska akceptovatelná, nicméně je třeba, aby orgány činné v trestním řízení při rozhodování o stížnosti šetřily podstatu a smysl základních práv a svobod, a že je jejich povinností zajistit, aby bylo na zákonné úrovni respektováno právo stěžovatele na obhajobu.

Ústavní soud v této souvislosti konstatoval, že je-li podána blanketní stížnost, v níž si stěžovatel (obhájce) vyhradil lhůtu pro její odůvodnění, lze na orgán rozhodující o stížnosti klást požadavek, aby buď upozornil stěžovatele (obhájce) na nepřiměřenost jím navržené lhůty a stanovil mu namísto toho lhůtu přiměřenou, nebo aby vyčkal doplnění stížnosti. Pouze výjimečně, kdy aktuální procesní situace jiný postup neumožňuje, může orgán o stížnosti rozhodnout bez dalšího (srov. bod 93 citovaného nálezu). Důvodem, pro nějž by bylo možno rozhodnout bez ohledu na avizované doplnění stížnosti a bez předchozího upozornění stěžovatele, však nemůže být požadavek na urychlené vyřizování trestních věcí (§ 2 odst. 4 trestního řádu). Požadavek na urychlené projednání je totiž stanoven k ochraně osoby, proti níž se trestní řízení vede, a pokud tato osoba žádá, aby bylo s rozhodnutím posečkáno v zájmu její obhajoby, je třeba takový návrh upřednostnit před požadavkem na rychlost řízení.

III. b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

14. V nyní projednávané věci okresní soud doplnění stížnosti v avizované lhůtě nevyčkal ani stěžovatelce nestanovil jinou, přiměřenější lhůtu k doplnění stížnosti, nýbrž stížnost bez jakéhokoli vyrozumění projednal již během avizované čtrnáctidenní lhůty. Přezkoumávané usnesení policejního orgánu se přitom věcně týkalo zadržení finančních prostředků na bankovním účtu, se kterými stěžovatelka nemohla disponovat, takže několikadenní vyčkání okresního soudu na doplnění stížnosti nemohlo být nikomu na újmu, přičemž však bylo v zájmu stěžovatelky. V odůvodnění napadeného usnesení okresní soud vůbec nezmínil, že stěžovatelka měla v úmyslu stížnost doplnit, ani neuvedl žádný relevantní důvod, pro nějž by bylo nutno o stížnosti rozhodnout neprodleně. Tímto postupem okresní soud porušil ústavně zaručené právo stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, jakož i její právo na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny.

15. Nelze přitom přijmout argument, že stěžovatelka z vlastní iniciativy neověřovala, zda orgány činné v trestním řízení akceptovaly jí stanovenou čtrnáctidenní lhůtu pro doplnění odůvodnění stížnosti, jak uvedl okresní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti. Dle výše citované judikatury Ústavního soudu totiž bylo úkolem okresního soudu v případě nepřiměřenosti navržené lhůty stěžovatelku kontaktovat a stanovit jí lhůtu přiměřenou, v opačném případě měl soud povinnost vyčkat avizovaného doplnění stížnosti. Pokud tedy okresní soud stěžovatelku (či jejího obhájce) neinformoval, že její záměr prodloužit si lhůtu pro odůvodnění neakceptuje, a jasně jí neurčil termín, dokdy musí odůvodnění doplnit, byl povinen jí umožnit, aby odůvodnění stížnosti doplnila ve lhůtě, kterou uvedla ve svém podání.

16. Relevantní není ani argument okresního soudu, že stěžovatelčina stížnost podaná ve lhůtě nebyla blanketní, nýbrž obsahovala stručné odůvodnění, pročež soudu nic nebránilo v tom, aby o stížnosti rozhodl ještě před jejím doplněním. Dle principů plynoucích z výše citované judikatury Ústavního soudu je totiž s ohledem na dodržování principů spravedlivého procesu nezbytné, aby měla stěžovatelka jistotu, že podala-li doplnění stížnosti v avizované lhůtě, přičemž jí nebylo sděleno, že by se jednalo o lhůtu nepřiměřenou nebo že by soud měl jiný důvod nezohlednit doplnění stížnosti, bude k jejím námitkám při rozhodování o stížnosti přihlédnuto. Rozdíl mezi blanketní stížností a stručně odůvodněnou stížností přitom není pro výše uvedené závěry relevantní.

17. Okresní soud tedy tím, že rozhodl před uplynutím konce stěžovatelkou avizované lhůty pro doplnění odůvodnění stížnosti, aniž by uvedl relevantní důvod pro nutnost vydat rozhodnutí neprodleně a aniž by stěžovatelce sdělil, že jí uvedenou lhůtu považuje za nepřiměřenou, a stanovil jí namísto toho lhůtu přiměřenou, porušil její ústavně zaručené právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny, jakož i její právo na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny.

18. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadené

usnesení zrušil. Rozhodl tak bez nařízení ústního jednání, neboť má za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 107
Ústavně konformní výklad § 111 insolvenčního zákona (zanedbatelnost zmenšení majetku dlužníka) (sp. zn. I. ÚS 1575/16 ze dne 1. června 2020)

1. Výklad zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, provedený soudem musí být vždy takový, aby nezasahoval nepřiměřeně do majetkových práv jednotlivce zaručených čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a nepreferoval na jeho úkor majetková práva věřitelů a současně dbal na plnění úkolů státu při vytváření podmínek rozvoje tržního hospodářství (preambule Ústavy, čl. 7, čl. 97 odst. 1 a čl. 98 odst. 1 Ústavy, příp. čl. 2 odst. 1 Listiny). Důvodem pro tento výklad je nejen ochrana práv dle čl. 11 Listiny základních práv a svobod, ale také plnění úkolu demokratického státu na poli ekonomickém. Insolvenční řízení je přirozenou součástí hospodářského života a podnikání, a výklad insolvenčního zákona rezignující na výše dotčená práva jednotlivců a základní úlohy demokratického státu je tak rovněž v rozporu s právem na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Plnění bagatelních závazků ve smyslu § 111 odst. 1 insolvenčního zákona *bona fide* na straně jedné a jeho následné sankcionování soudem na straně druhé ani nepřináší měřitelný prospěch věřitelům, ani nepřispívá hladkému chodu obchodního života [§ 5 písm. a) insolvenčního zákona], zato transakční náklady spočívající v pracovním zapojení všech zúčastněných právníků (insolvenční správce, jeho právní zástupce, soudce obecného soudu, právní zástupce stěžovatele, soudci Ústavního soudu a jejich asistenti) jsou velmi vysoké.

2. Výše uvedené principy, podle nichž má soud povinnost dbát na plnění úkolů státu při vytváření podmínek rozvoje tržního hospodářství, se pak promítnou do výkladu § 111 odst. 1 insolvenčního zákona. V případě závazků vzniklých před zahájením insolvenčního řízení, které dlužník uhradil poté, kdy nastaly účinky spojené s insolvenčním řízením, je třeba ve smyslu § 111 odst. 1 insolvenčního zákona hodnotit, zda úkon ve svém důsledku představuje toliko „zanedbatelné zmenšení" dlužníkova majetku, či nikoliv. Pouze v druhém případě je pak možno dospět k závěru o neúčinnosti dlužníkova úkonu.

3. Při posuzování otázky „nezanedbatelnosti zmenšení" podle § 111 odst. 1 insolvenčního zákona musejí soudy výši plnění poměřovat zejména s objemem celkových přihlášených (a nejlépe zjištěných) pohledávek věřitelů a hodnotou dlužníkova majetku náležícího do majetkové podstaty. Pro posouzení zanedbatelnosti zmenšení majetku dlužníka bude vždy (bez ohledu na výši částky) podstatné, jaký je poměr takového úkonu k objemu zjištěných pohledávek. Insolvenční soudy jsou v rámci rozhodování o porušení § 111 odst. 1 insolvenčního zákona povinny zohlednit případný kumulativní efekt vícero (jinak zanedbatelných) úkonů; před civilními soudy se eventuálně uplatní § 120 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti Pavla Kadlčíka, zastoupeného Mgr. Petrou Žákovou, advokátkou, se sídlem v Olomouci, tř. Svobody 43/39, proti rozsudku Okresního soudu v Olomouci č. j. 20 C 294/2015-40 ze dne 22. března 2016, za

účasti Okresního soudu v Olomouci jako účastníka řízení a Martina Vlka, insolvenčního správce dlužníka ČSAD RADIÁLKA OSTRAVA, s. r. o. v likvidaci, IČO: 25818601, se sídlem Poštovní 2, Ostrava – Moravská Ostrava, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Okresního soudu v Olomouci č. j. 20 C 294/2015-40 ze dne 22. března 2016 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a ústavně zaručené právo stěžovatele vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Okresního soudu v Olomouci č. j. 20 C 294/2015-40 ze dne 22. března 2016 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Stěžovatel je živnostníkem, který přijal plnění ve výši 2 964 Kč za poskytnutí služby (opravy automobilu) od ČSAD RADIÁLKA OSTRAVA, s. r. o. Posléze byl stěžovatel žalovaným v řízení před Okresním soudem v Olomouci. Vedlejší účastník, insolvenční správce dlužníka ČSAD RADIÁLKA OSTRAVA, s. r. o., (dále jen „dlužník“), se po něm domáhal zaplacení částky 2 964 Kč s příslušenstvím s odůvodněním, že dlužník učinil neúčinný právní úkon spočívající v zadání pokynu k převodu finančních prostředků z účtu dlužníka ve prospěch stěžovatele po zahájení insolvenčního řízení. Vedlejší účastník v žalobě tento úkon označil za rozporný se zákonným omezením stanoveným § 111 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, podle kterého dlužník nesmí nakládat s majetkovou podstatou po zahájení insolvenčního řízení způsobem, kterým by došlo k nikoli zanedbatelnému zmenšení majetku.

2. Stěžovatel navrhl zamítnutí žaloby s argumentací, že úhrada stěžovatelem vystavené faktury na částku 2 964 Kč představovala ze strany dlužníka toliko zanedbatelné zmenšení majetkové podstaty a majetku dlužníka, tudíž se nejedná o úkon rozporný s § 111 odst. 1 insolvenčního zákona.

3. Okresní soud v Olomouci však argumentaci stěžovatele nepřisvědčil s odůvodněním, že bez ohledu na výši částky stanové fakturou šlo ze strany dlužníka o úkon provedený v rozporu s omezením podle § 111 odst. 1 insolvenčního zákona. Stěžovateli tak byla uložena povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi částku 2 964 Kč a dále náklady spojené s uplatněním pohledávky ve výši 1 200 Kč. Rovněž byla stěžovateli uložena povinnost zaplatit vedlejšímu účastníkovi náhradu nákladů řízení 7 660 Kč.

II. Ústavní stížnost

4. Proti rozhodnutí Okresního soudu v Olomouci stěžovatel brojil ústavní stížností, neboť se domníval, že jím došlo k porušení práva na spravedlivý proces, soudní ochranu a jeho vlastnictví. Porušení spatřoval v tom, že soud nevyložil § 111 odst. 1 insolvenčního zákona ústavně konformním způsobem. I závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení je dlužník oprávněn hradit, pakliže tím dojde pouze k zanedbatelnému zmenšení jeho majetku ve smyslu citovaného ustanovení. Vedlejší účastník po stěžovateli žádal vrácení finančních prostředků v době, kdy stěžovatel, i pokud by tato žádost byla legitimní, neměl zákonnou možnost žádat vrácení odvedených daňových povinností, neboť vedlejší účastník přistoupil k žádosti o vrácení finančních prostředků po více než 3 letech od úhrady předmětné částky dlužníkem ve prospěch stěžovatele jako věřitele. Stěžovatel pak má za, že insolvenční řízení

má být vedeno v souladu se zásadami insolvenčního řízení uvedenými v § 5 insolvenčního zákona, tedy mimo jiné rychle, hospodárně, a nikoli na újmu věřitelům dlužníka.

5. Stěžovatel rovněž okresnímu soudu navrhl, aby byl připojen spisový materiál vedený u Krajského soudu v Ostravě pod sp. zn. KSOS 33 INS 15076/2012 k prokázání jeho tvrzení o tom, že v době, kdy vedlejší účastník žádal po stěžovateli vrácení předmětné částky, dosahoval pouze stav peněžních prostředků (tj. bez pohledávek zahrnutých do soupisu majetkové podstaty) na bankovních účtech dlužníka částky více než 5 000 000 Kč. Tedy v době, kdy již dle spisového materiálu Krajského soudu v Ostravě došlo k částečnému uspokojování přihlášených věřitelů. Stěžovatel tak poukazoval na skutečnost, že dokonce poté, co došlo k částečnému uspokojení přihlášených věřitelů, lze částku, jež mu byla vrácena dlužníkem, považovat za zanedbatelné zmenšení. Tento spisový materiál pak nebyl připojen a soud se vůbec argumentací stěžovatele při hodnocení důkazů nezabýval.

6. Okresní soud v Olomouci ani vedlejší účastník řízení se na výzvu Ústavního soudu ke stížnosti stěžovatele nijak nevyjádřili.

III. Formální předpoklady projednání návrhu

7. Podmínky řízení byly splněny. Ústavní soud posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)]. Ústavní stížnost je proto přípustná.

8. Ústavní soud v souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu dospěl k závěru, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatele a účastníků řízení. Nenařízení ústního jednání odůvodňuje rovněž skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval ani za potřebné provádět dokazování.

IV. Vlastní posouzení

9. V první řadě je nutno konstatovat, že ústavní stížnost zjevně směřuje proti rozhodnutí o částce, kterou je z hlediska judikatury Ústavního soudu nutno označit za bagatelní. Podle nálezu tohoto soudu sp. zn. III. ÚS 3725/13 ze dne 10. 4. 2014 (N 55/73 SbNU 89) právní hranice bagatelnosti (jak směrem nahoru, tak pod hranici stanovenou zákonodárcem) nemusí být určující také s ohledem na kvalitativní stránku věci, tedy pokud se věc z hlediska ústavnosti jeví natolik významná, že určitým způsobem „přesahuje“ kauzu samotnou, je možné – za splnění níže uvedených judikatorních výjimek – připustit bagatelní věc k meritornímu přezkumu před Ústavním soudem. V prvé řadě může jít o situaci, kdy lze v individuálním případě uvažovat o natolik intenzivním zásahu, že by způsobil ve smyslu čl. 4 odst. 4 Listiny kolizi se samotnou podstatou a smyslem dotčeného základního práva či svobody (zpravidla půjde o zcela klíčové principy spravedlivého procesu, popř. absenci jejich uplatnění vůbec). Do druhé skupiny je možno zařadit případy, kdy výsledky příslušného přezkumu, v němž jde o posouzení (a to nutno zdůraznit) otázky ústavněprávní relevance, mohou mít zásadní význam z hlediska další rozhodovací činnosti obecných soudů, zejména pak, nebyla-li daná otázka dosud Ústavním soudem vyřešena a je zřejmé, že jeho rozhodnutí může mít vliv na posouzení velkého množství případů (s alespoň nepřímým ústavněprávním dopadem) projednávaných před obecnými soudy. Obdobně lze o projednání ústavní stížnosti uvažovat i v situaci, kdy judikatura obecných soudů v totožných či obdobných bagatelních věcech není jednotná, a kdy tedy soudy vyšších stupňů nemohou zajistit sjednocování jejich rozhodovací činnosti, přičemž takto vzniklý stav narušuje princip právní jistoty jako neoddělitelnou součást pojmu právního státu. Znovu je ale třeba zdůraznit, že i takové sjednocování vyžaduje „ústavněprávní“ pozadí. Může se odehrávat výlučně na podkladě ústavní stížnosti, která není zjevně neopodstatněná.

Tak to vyžaduje čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, kdy se musí v každém případě jednat o zásah do ústavně zaručeného práva, jinak není dána ani příslušnost Ústavního soudu k rozhodnutí.

10. Z výše uvedených třech typových případů přípustnosti projednání bagatelních sporů před Ústavním soudem lze v nyní projednávané věci uvažovat o druhém a třetím typovém případu. Uvedený bagatelní spor není ze své povahy neobvyklým, přičemž ústavně konformní výklad § 111 insolvenčního zákona (resp. ústavně konformní výklad pojmu „nikoli zanedbatelné zmenšení“ majetku) má zásadní vliv na výši majetkové podstaty, a tudíž i dopad do sféry úpadce, jeho věřitelů, jakož i osob povinných vydat plnění z neúčinného právního úkonu. Tento dopad lze spatřovat v potenciálním zásahu do vlastnického práva jmenovaných subjektů. Zmíněný ústavně konformní a sjednocující výklad, který by zamezil hrozícímu nepřípustnému zásahu do základních práv, však nemůže namísto Ústavního soudu (jako by tomu bylo v jiných, obvyklých případech) poskytnout žádný vrcholný soud, neboť je tato kauza pro svou bagatelnost vyňata z jeho pravomoci. Rovněž je patrné, že se tato otázka dotýká velkého množství subjektů v obdobném postavení. Jakkoliv je významnou úlohou insolvenčních správců, aby dbali na řádné zjištění a zpeněžení konkurzní podstaty, nesmí současně docházet k zásahu do vlastnického práva třetích subjektů tak, jak namítá stěžovatel v nyní projednávané věci. Taktéž z důvodu potenciálního zásahu do vlastnického práva velkého množství subjektů (tj. úpadci, věřitelé a *de facto* jejich poddlužníci) je tedy dle Ústavního soudu namístě meritorní přezkum připustit.

11. Předně Ústavní soud poznamenává, že v projednávaném případě neopomenul otázku, zda ve věci rozhodoval věcně příslušný soud, a tedy nedošlo k porušení práva na zákonného soudce ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny (byť tato otázka nebyla v průběhu předcházejícího řízení účastníky namítána). Pro posouzení této otázky je rozhodné, že jak okamžik, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, tak okamžik provedení platby dlužníka ve prospěch stěžovatele nastaly za účinnosti insolvenčního zákona ve znění účinném do 31. 12. 2013, přičemž podle uvedené úpravy jsou úkony učiněné v rozporu s § 111 odst. 1 insolvenčního zákona neúčinnými *ex lege*. Podle usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 101 VSPH 289/2013--264 ze dne 18. 9. 2013 jsou k projednání žaloby o vydání plnění z neúčinného úkonu do majetkové podstaty dlužníka v prvním stupni příslušné okresní soudy (k tomu viz např. usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 18. listopadu 2010 sp. zn. Ncp 2311/2010), které si neúčinnost posoudí jako předběžnou otázku (usnesení Vrchního soudu v Olomouci č. j. 11 VSOL 87/2013--99 ze dne 20. 2. 2014). Lze proto uzavřít, že v této souvislosti nedošlo k porušení čl. 38 odst. 1 Listiny a ve věci rozhodoval věcně příslušný soud.

12. Z hlediska judikatorního je nutno konstatovat, že co se sjednocovací role Ústavního soudu týče, tento soud ve své judikatuře opakovaně zdůrazňoval, že není součástí soudní soustavy, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. o výklad zákona, případně jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě relevantní důvod k podání ústavní stížnosti [viz nález sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud však jedním dechem setrvale judikuje, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být na druhé straně v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva. A právě to je případ stěžovatele v této věci.

13. Zahájení insolvenčního řízení je spjato se zásadním účinkem, kterým je omezení nakládání dlužníka s jeho majetkem. Ustanovení § 111 odst. 1 insolvenčního zákona zakotvuje toto základní omezení dlužníka: „Nerozhodne-li insolvenční soud jinak, je dlužník povinen

zdržet se od okamžiku, kdy nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, nakládání s majetkovou podstatou a s majetkem, který do ní může náležet, pokud by mělo jít o podstatné změny ve skladbě, využití nebo určení tohoto majetku anebo o jeho nikoli zanedbatelné zmenšení. Peněžité závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení je dlužník oprávněn plnit jen v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem."

14. Podle rozsudku Vrchního soudu v Olomouci č. j. 2 VSOL 176/2010-A-86 ze dne 18. 3. 2009 „[z] § 111 odst. 1 insolvenčního zákona vyplývá, že dlužník je již od okamžiku, kdy nastanou účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, v podstatné míře omezen v nakládání se svým majetkem, jakož i v rozsahu a podmínkách, za nichž může plnit své závazky (vzniklé před zahájením insolvenčního řízení)". Podle rozsudku Vrchního soudu v Praze č. j. 1 VSPH 723/2010-A-12 ze dne 1. 9. 2010 však „[d]lužníku není zcela zapovězeno disponovat se svým majetkem poté, co je zahájeno insolvenční řízení. Dlužník však nesmí nakládat s majetkem způsobem, který by vedl k podstatným změnám majetkové podstaty, a tím i ke snížení uspokojení věřitelů".

15. Omezení dlužníka se tedy netýká jen zcizování majetku, ale rovněž změn v jeho skladbě nebo určení. V rovině podústavního práva je podstatné především to, že se za zmenšení majetku, jež je vůči věřitelům neúčinné, považuje toliko zmenšení majetku dlužníka v rozsahu větším než zanedbatelném. Zákonný pojem „nikoli nezanedbatelné zmenšení" však není v insolvenčním zákonu blíže definován. K výkladu tohoto pojmu příliš mnoho nenapovídá ani doktrína (srov. KOZÁK, Jan. Insolvenční zákon: komentář. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2018. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. ISBN 978-80-7552-932-9), byť určitá vodítka stanovila stávající judikatura obecných soudů.

16. Okresní soud v Olomouci se však výkladem nikoli zanedbatelného zmenšení blíže nezabýval, resp. nutnost výkladu tohoto pojmu *de facto* popřel, když uvedl, že „bez ohledu na výši plnění musí být v daném případě striktně aplikován § 111 odst. 1 věta druhá insolvenčního zákona, neboť se jedná o peněžité závazky vzniklé předtím, než nastaly účinky zahájení insolvenčního řízení. Pokud tedy bylo insolvenční řízení zahájeno návrhem věřitele ze dne 20. 6. 2012 a dlužník zaslal žalovanému předmětnou finanční částku 28. 6. 2012, učinil tak v rozporu s uvedeným ustanovením insolvenčního zákona. Bez ohledu na výši této částky je tento úkon vůči věřitelům neúčinný a insolvenční správce má legitimní právo požadovat tyto částky zpět, aby se staly součástí majetkové podstaty".

17. Závěr o ústavnosti napadeného rozhodnutí tudíž závisí na posouzení toho, zda soud aplikoval úpravu insolvenčního zákona ústavně akceptovatelným způsobem. Toto posouzení je spjato s výkladem ustanovení § 111 odst. 1 insolvenčního zákona, tedy předpisu podústavního práva.

18. Výklad podústavního práva lze hodnotit jako protiústavní, jestliže (a) nepřípustně postihuje některé ze základních práv a svobod, případně (b) pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní, nebo (c) je výrazem zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. jenž odpovídá všeobecně akceptovanému chápání dotčených právních institutů, případně (d) je v extrémním rozporu s požadavky věcně přiléhavého a rozumného vypořádání posuzovaného právního vztahu [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 85/06 ze dne 25. 9. 2007 (N 148/46 SbNU 471)].

19. Okresní soud v Olomouci se v napadeném rozhodnutí vyhýbá posouzení toho, zda plnění závazku vůči stěžovateli představovalo nezanedbatelné zmenšení majetku dlužníka, s odůvodněním, že s odkazem na větu druhou § 111 odst. 1 insolvenčního zákona je každé plnění peněžitého závazku vzniklého předtím, než nastaly účinky zahájení insolvenčního řízení, vůči věřitelům neúčinné. Výklad předestřený soudem je tak protiústavní z hlediska vad výše vymezených pod body (c) a (d), neboť jde zcela proti smyslu a účelu insolvenčního zákona a je v rozporu s judikatorní praxí.

20. Ustanovení § 111 odst. 1 věty druhé insolvenčního zákona, tj. že „peněžité závazky vzniklé před zahájením insolvenčního řízení je dlužník oprávněn plnit jen v rozsahu a za podmínek stanovených tímto zákonem“, nelze vykládat izolovaně, jako činí okresní soud. Z povahy věci je nutné jej vykládat prizmatem celého citovaného ustanovení (tedy i jeho zbytku). Jinými slovy, i v případě závazků vzniklých před zahájením insolvenčního řízení, které dlužník uhradil poté, kdy nastaly účinky spojené s insolvenčním řízením, je v případě napadení takového úkonu třeba hodnotit, zda úkon ve svém důsledku představuje toliko zanedbatelné zmenšení dlužníkova majetku, či nikoliv. Pouze v druhém případě je pak možno dospět k závěru o neúčinnosti dlužníkova úkonu. Izolovaný výklad předestřený okresním soudem rovněž odporuje konstantním judikatorním závěrům obecných soudů. Přiměřeně lze odkázat zejména na usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 104 VSPH 604/2018-60 ze dne 25. 9. 2018, kde se soud zabýval posouzením toho, zda se plněním závazku vzniklého předtím, než nastaly účinky zahájení insolvenčního řízení, dlužník dopustil nikoliv zanedbatelného zmenšení majetku.

21. Řešení otázky, jak velké plnění představuje nikoliv zanedbatelné zmenšení majetku ve smyslu § 111 odst. 1 insolvenčního zákona, bude vždy otázkou hledání míry. Podle Ústavního soudu tak soudy musí výši plnění poměřovat zejména s objemem celkových přihlášených (a nejlépe zjištěných) pohledávek věřitelů a hodnotou dlužníkova majetku náležícího do majetkové podstaty.

22. Nahlédneme-li do judikatury obecných soudů, je patrné, že tato neobsahuje spolehlivou odpověď na nyní nadnesenou otázku „nikoliv zanedbatelného zmenšení“. Současně nelze opomenout, že tato judikatura (krom rozhodnutí zveřejněných insolvenčními soudy v rejstříku insolvencí), není v celé své šíři dle platné legislativy veřejně dostupná. Příkladmo, v rozsudku č. j. 178 ICm 4270/2015-111 ze dne 24. 4. 2019 Městský soud v Praze posuzoval platby dlužníka vzhledem k výši aktiv a pasiv v době jejich provedení. V případě aktiv přitom přihlédl i ke skutečnosti, zda jsou aktiva z pohledu zjištění insolvenčního správce sporná, či nikoliv. V rozsudku č. j. 10 ICm 1076/2012-53 ze dne 5. 11. 2012 pak Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci při svých úvahách, kdy se ještě nejedná a kdy již jde o nezanedbatelné zmenšení majetkové podstaty, zkoumal i to, jak vykládají pojem zanedbatelnosti či nepatrnosti jiné normy: „Občanský soudní řád ve svém ustanovení § 202 odst. 2 hovoří o tom, že odvolání není přípustné proti rozsudku, jímž bylo rozhodnuto o peněžitém plnění nepřevyšujícím 10 000 Kč. Tato zákonná norma tedy zanedbatelnost či bagatelnost pohledávky stanoví nominálně na částku 10 000 Kč. S pojmem zanedbatelný pracuje i právo hospodářské soutěže. Podle § 3 odst. 1 věty druhé zákona č. 143/2001 Sb. dohody, jejichž dopad na hospodářskou soutěž je zanedbatelný, nejsou považovány za zakázané, někdy jsou označovány jako tzv. bagatelní kartely. Do konce srpna 2009 obsahoval přímo zákon vymezení těchto dohod v § 6 (mj. horizontální dohoda, pokud společný podíl účastníků dohody na relevantním trhu nepřesahuje 10 %, vertikální dohoda, pokud podíl žádného z účastníků dohody na relevantním trhu nepřesahuje 15 %, soubor vertikálních nebo smíšených dohod, kterým je přístup na relevantní trh soutěžitelům, kteří nejsou účastníky těchto dohod tvořících soubor, omezen a hospodářská soutěž na tomto trhu je podstatně narušena kumulativním účinkem paralelních sítí podobných vertikálních nebo smíšených dohod uzavřených pro distribuci stejného, srovnatelného nebo zaměnitelného zboží, pokud společný podíl účastníků horizontální dohody nebo podíl některého z účastníků vertikální dohody přesahuje na relevantním trhu 5 %). Zákon o ochraně hospodářské soutěže nastavuje hranice bagatelnosti (zanedbatelnosti) stanovením podílu na celku, tedy percentuálně.“ V posledně jmenovaném případě pak Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci s přihlédnutím k výše uvedenému konstatoval, že platby dlužníka ve prospěch věřitelů ve svém součtu nepřesahují hranici bagatelnosti stanovenou nominálně, a stejně tak nepřesahují hranici stanovenou percentuálně, za niž lze považovat právě hranici 5 %.

23. Ústavní soud konstatuje, že pro posouzení zanedbatelnosti zmenšení majetku dlužníka bude vždy (bez ohledu na výši částky) podstatné, jaký je poměr takového úkonu k objemu zjištěných pohledávek. Jen tak si lze učinit úsudek o tom, zda skutečně došlo k neúčinnému úkonu ve smyslu § 111 insolvenčního zákona.

24. Na tomto místě Ústavní soud rovněž zdůrazňuje, že při úvahách o nikoliv zanedbatelném zmenšení majetku dlužníka nelze současně opomenout situace, kdy dlužník (společně a koordinovaně s některým ze svých věřitelů či tzv. bílých koňů) vyvede z podniku majetek prostřednictvím mnoha dílčích (třeba i bagatelních) úkonů, které – za aplikace výše nastíněných vodítek – izolovaně představují toliko zanedbatelné zmenšení majetku. Série těchto úkonů však kumulativně způsobuje významné zmenšení majetkové podstaty, a poškozuje tak dlužníkovy věřitele podstatným způsobem. Insolvenční soudy, které řídí celý průběh řízení, pak jsou povinny zohlednit případný kumulativní efekt vícero výše popsaných úkonů v rámci rozhodování o porušení § 111 odst. 1 insolvenčního zákona (všechny probíhající incidenční spory o neúčinnosti úkonů dlužníka jsou ostatně zveřejňovány v insolvenčním rejstříku, a rozhodujícímu soudu tak nic nebrání v tom, aby si k datu rozhodnutí o této otázce učinil úsudek). Na spory (nikoliv incidenční) se pak před civilními soudy uplatní § 120 odst. 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, podle kterého soud může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu. Od posouzení této otázky tak ani civilní soud nemůže bez dalšího odhlédnout.

25. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti rovněž namítal opomenutí důkazu, neboť ve svém vyjádření k žalobě požadoval po soudu, aby si vyžádal soudní spis týkající se insolvence dlužníka, což okresní soud skutečně neučinil. Takový postup nicméně podle Ústavního soudu nebyl nezbytný, neboť okresní soud se mohl se spisem seznámit z insolvenčního rejstříku i bez vyžádání „listinného“ spisu. Je pravda, že Okresní soud v Olomouci stěžovatelem namítané skutečnosti (stav aktiv dlužníka v době provedení úhrady) v odůvodnění napadeného rozsudku nijak nereflektoval, činil tak ovšem veden odlišným právním názorem na výklad daného ustanovení, který byl Ústavním soudem shrnut výše (bod 19 věta první tohoto nálezu). Přesto by bylo namístě, aby se soud s návrhem stěžovatele v odůvodnění rozhodnutí formálně vypořádal.

26. Ústavní soud závěrem připomíná jednu ze základních zásad zakotvenou v § 5 písm. a) insolvenčního zákona, podle kterého musí insolvenční soud, insolvenční správce a další subjekty zúčastněné na průběhu insolvenčního řízení postupovat tak, aby co nejvyššího uspokojení zjištěných pohledávek věřitelů bylo dosaženo v nejkratším možném čase. Uvedená zásada insolvenčního řízení – jež je s posuzovanou věcí v konečném důsledku rovněž spjata, vyjadřuje Ústavou a dalšími ústavními zákony zajištěnou rovnost účastníků každého soudního řízení. Postup civilního soudu v dané věci však k rychlému a hospodárnému vedení řízení nepřispěl.

27. V širším smyslu pak zmíněná „zásada hospodárnosti“, kterou se mají soudy ve svém rozhodování řídit, představuje konkrétní naplnění úkolů státu při vytváření podmínek rozvoje tržního hospodářství (tyto úkoly vyvěrají z preambule Ústavy, čl. 7, čl. 97 odst. 1 a čl. 98 odst. 1 Ústavy, příp. z čl. 2 odst. 1 Listiny). Ke shodným závěrům stran požadavků na ústavnost počínání státu dospěly již v hluboké minulosti i jiné vrcholné soudy. Například německý spolkový ústavní soud ve svém rozsudku ze dne 7. 7. 1954 sp. zn. 1 BvR 459/52 (BVerfGE 4, 7) zdůraznil, že stát nesmí být dle ústavy vázán na žádnou tržní ideologii; podstatou hospodářské neutrality státu je však i nutné zajištění blaha občanů a jejich sociální jistoty. Ústavním úkolem státu je tak zajistit naplnění tohoto cíle způsobem, kterým bude současně dosaženo sociální spravedlnosti. Spolkový ústavní soud rovněž prohlásil, že je úkolem státu sjednotit (i) základní svobodu hospodářské a sociální politické organizace, která musí být chráněna zákonodárcem,

(ii) s ochranou těch svobod, na které má jednotlivec ústavně zaručené právo [BVerfGE 7, 377 (400)].

28. Je přitom zjevné, že právě insolvenční řízení má kromě hledání spravedlnosti i tento další významný aspekt: je totiž aktivním zásahem státu do hospodářského života. Jeho cílem je tak nejen co nejvyšší uspokojení věřitelů v nejkratším možném čase, ale v případě úpadku podnikatele také odstranění „odumřelé tkáně“ z organismu tvořeného všemi podnikatelskými subjekty a navrácení finančních prostředků a dalších aktiv do hospodářského oběhu. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 23/14 ze dne 11. 7. 2017 (N 117/86 SbNU 25; 283/2017 Sb.) Ústavní soud mj. poukázal na to, že je ústavním úkolem státu zajistit chod tržní ekonomiky. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/15 ze dne 7. 11. 2017 (N 201/87 SbNU 269; 422/2017 Sb.) pak poukázal na to, že „v případě odpůrčí žaloby již jde o postup, který je hodnocen z hlediska společného hospodářského zájmu, jenž je určován posouzením nákladů a možného majetkového přínosu věřitelskými orgány z hlediska tzv. společného zájmu věřitelů“.

29. V nyní posuzované věci je na rozdíl od posledně jmenovaného případu na insolvenčním správci a soudu, aby posoudili náklady a možný majetkový přínos z hlediska společného zájmu věřitelů. Za náklad z hlediska celospolečenského pak je v posuzovaném případě třeba považovat i čas a úsilí věnované všemi zúčastněnými (insolvenčním správcem, jeho právním zástupcem, soudem a konečně i stěžovatelem) otázce, zda má být částka necelých tři tisíce korun vydána do majetkové podstaty. Jestliže insolvenční správce dne 31. 12. 2012 ocenil majetkovou podstatu na 10 899 718 Kč, pak úspěšné vydobytí částky 2 964 Kč by představovalo zvýšení uspokojení jednotlivých věřitelů o cca 0,02 %, což se nejeví jako příliš významné. Chronickým nedostatkem českého insolvenčního řízení je však právě jeho zdlouhavost a komplikovanost, přičemž není žádoucí tyto nedostatky formalistickým výkladem insolvenčního zákona ze strany soudu ještě více prohlubovat.

30. Závěry vyslovené v tomto nálezu lze proto stručně shrnout tak, že výklad insolvenčního zákona provedený soudem musí být vždy takový, aby nezasahoval nepřiměřeně do majetkových práv stěžovatele zaručených čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a nepreferoval na jeho úkor majetková práva věřitelů a současně dbal na plnění úkolů státu při vytváření podmínek rozvoje tržního hospodářství (preambule Ústavy, čl. 7, čl. 97 odst. 1 a čl. 98 odst. 1 Ústavy, příp. čl. 2 odst. 1 Listiny). Důvodem, pro tento výklad je nejen ochrana práv dle čl. 11 Listiny, ale také plnění úkolu demokratického státu na poli ekonomickém. Insolvenční řízení je přirozenou součástí hospodářského života a podnikání, a výklad insolvenčního zákona rezignující na výše dotčená práva jednotlivců a základní úlohy demokratického státu je tak rovněž v rozporu s právem na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Stěžovatel plnil svůj bagatelní závazek *bona fide* a jeho sankcionování soudem ani nepřináší měřitelný prospěch věřitelům, ani nepřispívá hladkému chodu obchodního života, zato transakční náklady spočívající v pracovním zapojení všech zúčastněných právníků (insolvenční správce, jeho právní zástupce, soudce obecného soudu, právní zástupce stěžovatele, soudci Ústavního soudu a jejich asistenti) jsou velmi vysoké.

31. Výše uvedené principy se pak promítnou do závěru, že v případě závazků vzniklých před zahájením insolvenčního řízení, které dlužník uhradil poté, kdy nastaly účinky spojené s insolvenčním řízením, je třeba hodnotit, zda úkon ve svém důsledku představuje toliko „zanedbatelné zmenšení“ dlužníkova majetku, či nikoliv. Pouze v druhém případě je pak možno dospět k závěru o neúčinnosti dlužníkova úkonu. Při posuzování otázky „nezanedbatelnosti zmenšení“ musejí soudy výši plnění poměřovat zejména s objemem celkových přihlášených (a nejlépe zjištěných) pohledávek věřitelů a hodnotou dlužníkova majetku náležícího do majetkové podstaty. Pro posouzení zanedbatelnosti zmenšení majetku dlužníka bude vždy (bez ohledu na výši částky) podstatné, jaký je poměr takového úkonu k objemu zjištěných pohledávek. Insolvenční soudy jsou v rámci rozhodování o porušení § 111 odst. 1 insolvenčního

zákona povinny zohlednit případný kumulativní efekt vícero (jinak zanedbatelných) úkonů; před civilními soudy se eventuálně uplatní § 120 odst. 2 občanského soudního řádu.

V. Závěr

32. Rozhodnutím Okresního soudu v Olomouci č. j. 20 C 294/2015-40 ze dne 22. března 2016 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu a vlastnictví, neboť úhrada, kterou stěžovatel od dlužníka přijal, ve skutečnosti představovala toliko zanedbatelné zmenšení majetkové podstaty. Výrok, podle nějž měl stěžovatel vydat peněžité plnění insolvenčnímu správci do majetkové podstaty, tak odporuje čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Ústavní soud proto stížnosti vyhověl podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu a napadené rozhodnutí Okresního soudu v Olomouci zrušil.

33. V dalším řízení je Okresní soud v Olomouci vázán právním názorem Ústavního soudu, a bude tedy muset § 111 odst. 1 insolvenčního zákona vyložit výše nastíněným ústavně konformním způsobem.

Č. 108
Překvapivé rozhodnutí odvolacího soudu o úpravě výchovných poměrů nezletilých (sp. zn. I. ÚS 3784/19 ze dne 1. června 2020)

Ústavnímu soudu nenáleží předjímat rozhodnutí o tom, komu má být dítě svěřeno do péče, ani hodnotit obecnými soudy provedené důkazy. Jeho přezkum se soustředí zejména na posouzení otázek, zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy a zda byla rozhodnutí vydaná v průběhu řízení řádně a dostatečně odůvodněna. Pokud proto odvolací soud přistoupil ke změně právního názoru vyjádřeného v rozhodnutí okresního soudu, a tedy odlišně vymezil úpravu výchovných poměrů nezletilých dětí, je jeho povinností své právní závěry důkladně odůvodnit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Tomáše Lichovníka a soudce zpravodaje Davida Uhlíře o ústavní stížnosti H. C., zastoupené JUDr. Drahomírou Janebovou Kubisovou, advokátkou, sídlem Olbrachtova 599/8, Mladá Boleslav, proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 9. října 2019 č. j. 101 Co 268/2019--348, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a P. C. a nezletilých V. C. a Š. C., zastoupených opatrovníkem statutárním městem Mladá Boleslav, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 9. 10. 2019 č. j. 101 Co 268/2019-348 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý (řádný) proces chráněné čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve spojení s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

II. Rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 9. 10. 2019 č. j. 101 Co 268/2019-348 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. V ústavní stížnosti, doručené Ústavnímu soudu dne 25. 11. 2019, stěžovatelka podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) navrhovala zrušení rozsudku Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“) ze dne 9. 10. 2019 č. j. 101 Co 268/2019-348. Stěžovatelka namítala, že napadeným rozhodnutím bylo zasaženo do jejích základních práv a svobod zaručených ústavním pořádkem České republiky, a to do práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), ve spojení s čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny, a dále do práv

vedlejšího účastníka nezletilého V. C., konkrétně práva zúčastnit se řízení a sdělit své stanovisko podle čl. 9 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte a práva býti vyslyšen v soudním řízení podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte. Stěžovatelka ústavní stížnost spojila s návrhem na odklad vykonatelnosti napadeného rozhodnutí v souladu s § 79 odst. 2 zákona o Ústavním soudu a s návrhem na její přednostní projednání.

2. Z obsahu ústavní stížnosti a spisu Okresního soudu v Mladé Boleslavi (dále jen „okresní soud“) sp. zn. 26 P 4/2019 vyplývá, že okresní soud rozsudkem ze dne 5. 6. 2019 č. j. 26 P 4/2019-255 ve věci nezletilých vedlejších účastníků o návrzích rodičů na změnu péče o nezletilé a o neshodě rodičů o významných věcech v rámci rodičovské odpovědnosti rozhodl tak, že nezletilé svěřil do péče matky – stěžovatelky (výrok I), otci uložil povinnost přispívat na výživu nezletilého V. částkou 7 500 Kč měsíčně a na výživu nezletilého Š. částkou 6 500 Kč měsíčně (výrok II), dále zamítl návrh otce ohledně střídavé péče rodičů (výrok III) a určil, že nezletilý V. zahájí povinnou školní docházku v Základní škole X.

3. Proti rozsudku okresního soudu podal odvolání otec nezletilých. Vytýkal soudu prvního stupně, že nepřihlédl k jím tvrzeným skutečnostem a důkazům a že na základě zjištěného skutkového stavu věci nerozhodl spor rodičů správně.

4. Krajský soud v Praze rozsudkem napadeným ústavní stížností změnil rozsudek soudu prvního stupně v prvním odstavci výroku I a ve výroku III tak, že oba nezletilé svěřil do péče otce, ve zbylém rozsahu prvního odstavce výroku I rozsudek soudu prvního stupně potvrdil (výrok I). Dále krajský soud upravil styk stěžovatelky s nezletilými (výrok II), stěžovatelce uložil povinnost přispívat na výživu nezletilého V. částkou 2 500 měsíčně a na výživu nezletilého Š. částkou 2 000 Kč měsíčně (výrok III), otci uložil povinnost zaplatit stěžovatelce nedoplatek na výživném pro nezletilého V. ve výši 3 800 Kč (výrok IV) a rozsudek soudu prvního stupně ve výroku IV změnil tak, že nezletilý V. bude počínaje dnem 14. 10. 2019 navštěvovat základní školu Y (výrok V).

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti zejména namítala, že krajský soud postavil své rozhodnutí primárně na posouzení otázky akceptovatelnosti jejího jednání po rozpadu partnerského vztahu a akceptovatelnosti jejího rozhodnutí postupně se odstěhovat s dětmi do 200 km vzdáleného bydliště. Podle názoru stěžovatelky k této otázce nebylo krajským soudem provedeno dostatečné šetření a dokazování. Stěžovatelka několikrát okrajově zmínila, že její odstěhování na Moravu nebylo svévolným a impulzivním rozhodnutím, kterým by chtěla otci zabránit ve styku s dětmi a jímž by pro sebe chtěla získat výhodu pro dobu následného rozhodování o péči o nezletilé v budoucnu, jak konstatoval krajský soud. S otcem nezletilých synů své rozhodnutí se odstěhovat konzultovala několik měsíců předem, otec si byl prohlédnout i byt, do kterého se měla odstěhovat, několikrát v něm i pobýval a podepsal i žádost o přijetí nezletilého V. do mateřské školy. Teprve až po zahájení řízení o úpravě poměrů nezletilých synů začal otec vznášet zcela účelově námitky proti odstěhování stěžovatelky.

6. Pochybení krajského soudu spatřuje stěžovatelka v tom, že rozsudkem napadeným ústavní stížností rozhodl mimo návrhy obou účastníků o svěření nezletilých dětí do výlučné péče otce, a to bez provedení dostatečného dokazování, jímž by zjistil, zda je otec takovouto péči vůbec schopen nezletilým synům poskytnout. Krajský soud, aniž by vyzval účastníky řízení k doplnění tvrzení a označení důkazů, či je seznámil s tím, že by se chtěl odchýlit od návrhu rodičů a že by chtěl vynést tak překvapivé rozhodnutí, v rozporu s návrhy obou rodičů svěřil nezletilé děti do péče otce. Stěžovatelce tak byla odepřena možnost reagovat na nový právní názor krajského soudu, a tím došlo k porušení zásady předvídatelnosti soudního rozhodnutí.

7. Dále stěžovatelka namítala, že krajský soud nepřistoupil ke slyšení nezletilého V., v jakém zařízení zahájí povinnou školní docházku, a svůj postup odůvodnil tím, že nezletilý se

k věci vyjadřoval v minulosti a jeho výpověď by do sporu rodičů ani do zjištěného skutkového stavu nevnesla žádné novum. Názor nezletilého V. byl zjištěn při jeho výslechu provedeném kolizním opatrovníkem dne 11. 2. 2019, přičemž nebylo přihlédnuto k jeho názoru vyjádřenému ve sdělení Základní školy a Mateřské školy XY ze dne 6. 2. 2019, jež si vyžádal soud prvního stupně.

8. Stěžovatelka rovněž uvedla, že otec nezletilých synů jí předložil návrh na uzavření písemné dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí s účinností do 31. 1. 2020, ve kterém navrhoval, že rozhodnutí soudu neuskuteční ihned, ale v rámci delšího časového období, a to z důvodu, aby nezletilý V. měl zajištěn plynulý přechod mezi školami a stěžovatelka měla možnost zajistit se tak, aby mohla nezletilé syny pravidelně vídat v místě trvalého bydliště v H. tak, aby mohlo dojít ke střídavé péči, na kterou jsou děti zvyklé, a dětem byla zjištěna péče obou rodičů. Z toho je podle názoru stěžovatelky patrné, že otec nezletilých netrvá na své výlučné péči a s její realizací nepočítá. K uzavření výše uvedené dohody však rodiče nebyli schopni dospět a v současné době není rozsudek krajského soudu vykonáván. Nicméně stěžovatelka má za to, že to, zda bude přistoupeno k jeho výkonu, závisí pouze na benevolenci otce nezletilých.

9. V doplnění ústavní stížnosti ze dne 21. 1. 2020 stěžovatelka předložila Ústavnímu soudu aktuální informace pro žádost o přednostní projednání věci a pro odklad vykonatelnosti. Stěžovatelka uvedla, že v době podání ústavní stížnosti nezletilý V. navštěvoval od září 2019 Základní školu X a byl společně s nezletilým Š. ve výchovné péči matky v Z. S otcem se oba nezletilí vídali každý týden od pátku do neděle a nezletilý Š. trávil u otce navíc každý třetí týden od pátku předchozího týdne do neděle následujícího týdne, a to na základě ústní dohody rodičů. Poté, co se otec nezletilých dozvěděl o podání ústavní stížnosti stěžovatelkou, trval na tom, aby nezletilý V. od začátku ledna 2020 nastoupil do Základní školy Y. Nástupem do Základní školy Y byl nezletilý V. vytržen ze známého prostředí, v němž byl spokojen a zakotven a byl odloučen od stěžovatelky, která je pro oba nezletilé pečující osobou, na niž jsou zvyklí a jsou na ni velmi úzce fixováni.

III. Vyjádření k ústavní stížnosti a replika stěžovatelky

10. Ústavní soud vyzval krajský soud, otce nezletilých synů a jejich opatrovníka Magistrát města Mladá Boleslav, aby se k ústavní stížnosti vyjádřili.

11. Krajský soud ve vyjádření ze dne 28. 1. 2020 uvedl, že rozhodoval podle zjištěného skutkového stavu v okamžiku rozhodování, vycházel z ustálené judikatury vztahující se ke vzdálenosti bydlišť rodičů v případě, že jeden z rodičů opustí společnou domácnost a odstěhuje se do vzdáleného bydliště, a ze skutečnosti, že otec měl o výchovu synů zájem. Ve světle postoje otce prezentovaného před nalézacími soudy a odmítajícího převzít děti do výchovy, krajský soud uvedl, že jeho rozhodnutí správné nebylo.

12. Magistrát města Mladá Boleslav jako opatrovník nezletilých dětí ve vyjádření ze dne 4. 2. 2020 uvedl, že je v nejlepším zájmu nezletilých, aby byli svěřeni do péče stěžovatelky. Nezletilí chlapci žijí nyní již prakticky od února 2017 s matkou v Z. Po celou tuto dobu střídavá péče mezi rodiči fungovala, problém nastal v situaci, kdy měl nezletilý V. nastoupit povinnou školní docházku. Opatrovník má za to, že není v zájmu nezletilého V., aby navštěvoval dvě základní školy, a matka má vzhledem ke svému zkrácenému pracovnímu úvazku více času na péči o nezletilé děti. Při pohovoru na oddělení sociálně-právní ochrany dětí navíc nezletilý V. vyjádřil přání navštěvovat Základní školu X, jelikož tam má kamarády. Stěžovatelka se navíc u soudu prvního stupně vyjádřila tak, že by otci umožňovala rozšířený styk s dětmi, které jsou na něj, vzhledem k dosavadní fungující střídavé péči, zvyklé.

13. Otec ve vyjádření ze dne 7. 2. 2020 především uvedl, že se svěřením nezletilých do své výlučné péče souhlasí a od ledna 2020 jsou poměry uspořádány již plně podle rozsudku napadeného ústavní stížností. Otec má za to, že tímto rozsudkem krajského soudu byla

odstraněna významná porušení jeho základních práv, konkrétně mu původně byla s nezletilými dětmi odepřena péče o ně, práva otce na rozhodování o nezletilých a byl mu odepřen styk tím, že se stěžovatelka odstěhovala do místa značně vzdáleného. Otec také namítal, že soudem prvního stupně bylo porušeno jeho právo na spravedlivý proces, neboť tento soud účelově prodlužoval řízení, pozdě vydal písemné rozhodnutí tak, že nemohlo být včas rozhodnuto krajským soudem před začátkem školního roku, ani se nevypořádal s jeho argumenty a jím označenou judikaturou. Podle závěru učiněného otcem není důvod napadený rozsudek krajského soudu zrušit.

14. Ústavní soud zaslal doručená vyjádření k ústavní stížnosti stěžovatelce. Stěžovatelka ve své replice ze dne 8. 4. 2020 uvedla, že od doby uzavření školských zařízení v souvislosti s opatřeními pro zamezení šíření nemoci COVID-19, tj. od poloviny března 2020, se rodiče domluvili na praktikování střídavé péče, kdy jeden týden jsou oba nezletilí chlapci u stěžovatelky a druhý týden u otce. V týdnu, kdy jsou oba nezletilí u stěžovatelky, dohání stěžovatelka s nezletilým V. učivo z předchozího týdne, neboť otec neplní školou zadaný učební plán, přestože nyní nedochází do zaměstnání. Stěžovatelka dále uvedla, že kvituje zpětný náhled krajského soudu na nesprávnost rozhodnutí ve světle pozdějších událostí a souhlasí i se zprávou opatrovníka nezletilých. K vyjádření otce nezletilých stěžovatelka uvedla, že nesouhlasí s jeho tvrzením o zásahu do jeho základních práv, jeví se jí jako účelové. Řada otcem uváděných skutečností jsou pouhými tvrzeními, která ničím nepodkládá ani neprokazuje. První námitky proti stěhování otec začal vznášet teprve až v rámci soudního řízení, což bylo ve chvíli, kdy se stěžovatelka i nezletilí v novém domově na Moravě již zabydleli, vytvořili si zde vazby a zázemí a zvykli si zde. Dále stěžovatelka uvedla, že otec nezletilých jí nesděluje podstatné informace o dětech, a to ani informace zásadní, když jí například neumožnil vidět první V. vysvědčení, nepředal jí přihlašovací údaje do školního systému B. (v Základní škole Y děti nemají žákovské knížky, a proto známky a komunikace s rodiči probíhá přes tento systém), nepředával slabikář na pravidelné čtení (na víkend ani na jarní prázdniny). Pokud jde o nezletilého Š., školku navštěvuje nepravidelně a od oběda do odpoledne každodenně pečují o obě děti rodiče z otcovy strany.

IV. Procesní podmínky řízení

15. Ústavní soud nejprve zkoumal splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas, oprávněnou stěžovatelkou a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu).

16. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona o Ústavním soudu uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by nijak nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatelky, účastníka a vedlejších účastníků řízení.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

17. Ústavní soud v minulosti judikoval, že není zásadně oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti soudů obecných, neboť není vrcholem jejich soustavy (čl. 83 a čl. 91 odst. 1 Ústavy). Důvod ke zrušení rozhodnutí soudu je dán pouze tehdy, pokud by řízení jako celek nebylo spravedlivé a byla v něm porušena ústavně zaručená práva nebo svobody stěžovatele. Jako soudní orgán ochrany ústavnosti je Ústavní soud oprávněn přezkoumat správnost aplikace podústavního práva a zasáhnout do rozhodovací činnosti civilních soudů jen za předpokladu, že nepostupují v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny, pokud chybná interpretace či aplikace podústavního práva nepřípustně postihuje některé z ústavně zaručených základních práv či svobod nebo je v rozporu s požadavky spravedlivého (řádného)

procesu či s obecně sdílenými zásadami spravedlnosti. Rezervovaně pak Ústavní soud přistupuje k soudním rozhodnutím ve věcech rodinných, kdy se jeho přezkumná pravomoc zejména koncentruje na posouzení, zda nejde o zcela extrémní rozhodnutí, které by bylo založeno na naprosté libovůli, resp. které by jinak negovalo právo účastníka řízení na spravedlivý proces [srov. např. nález ze dne 14. 1. 2020 sp. zn. I. ÚS 3241/19 (N 8/98 SbNU 56)].

18. V řízení týkajícím se úpravy výchovných poměrů k nezletilým dětem se tedy přezkum Ústavního soudu soustředí zejména na posouzení otázek, zda byly za účelem zjištění nejlepšího zájmu dítěte shromážděny veškeré potřebné důkazy s tím, že důkazní aktivita nedopadá na samotné účastníky, nýbrž na soud, zda hodnocení důkazů odpovídalo principům zakotveným v hlavě páté Listiny a ustanovením občanského soudního řádu a zda byla veškerá rozhodnutí vydaná v průběhu řízení řádně a dostatečně odůvodněna [srov. např. nález ze dne 16. 6. 2015 sp. zn. II. ÚS 2943/14 (N 110/77 SbNU 607)].

19. Ústavní soud se proto zaměřuje na zjištění, zda řízení před obecnými soudy bylo konáno a přijatá opatření byla činěna v nejlepším zájmu dítěte (ve smyslu čl. 3 Úmluvy o právech dítěte), který musí být vždy prioritním hlediskem, a zda v tomto smyslu rozhodly o konkrétní podobě nejvhodnějšího uspořádání vztahu mezi rodiči a dětmi. Za tímto účelem Ústavní soud ve své judikatuře vymezil ústavněprávní kritéria pro rozhodování o úpravě výchovných poměrů k nezletilým dětem, jejichž naplnění v rámci přezkumu rozhodnutí obecných soudů s ohledem na konkrétní okolnosti daného individuálního případu vždy zkoumá. Mezi kritéria, která musí obecné soudy z hlediska nutnosti rozhodovat v nejlepším zájmu dítěte v těchto řízeních vzít v potaz, patří zejména: „(1) existence pokrevního pouta mezi dítětem a o jeho svěření do péče usilující osobou; (2) míra zachování identity dítěte a jeho rodinných vazeb v případě jeho svěření do péče té které osoby; (3) schopnost osoby usilující o svěření dítěte do péče zajistit jeho vývoj a fyzické, vzdělávací, emocionální, materiální a jiné potřeby; a (4) přání dítěte“. Je proto především úkolem civilních soudů, aby v souladu s principem nezávislosti rozhodování soudní moci, s ohledem na zjištěný skutkový stav a s přihlédnutím k nezastupitelné osobní zkušenosti, vyplývající z bezprostředního kontaktu s účastníky řízení a znalosti vývoje rodinné situace, rozhodly o svěření nezletilých dětí do péče jednoho nebo obou rodičů. Základním kritériem přitom musí vždy být především zájem dítěte, a nikoliv přání rodiče [srov. nález ze dne 31. 3. 2020 sp. zn. III. ÚS 149/20 (N 62/99 SbNU 204)].

20. Krajský soud ve svém překvapivém rozhodnutí, které nebylo podloženo návrhy účastníků řízení ani provedenými důkazy, vyšel zejména ze skutečnosti, že stěžovatelka se i s nezletilými syny přestěhovala do 200 km vzdáleného bydliště, tudíž není na místě respektovat a ukotvit chováním stěžovatelky vyvolanou situaci, ale naopak je nutno poskytnout vzhledem ke stěžovatelkou vyvolanému konfliktu ochranu rodičovským právům otce, a nezletilé děti proto svěřil do jeho výlučné péče. Krajský soud tak rozhodl, aniž by respektoval celkový kontext okolností a aniž by prioritním hlediskem byl zájem nezletilých dětí.

21. Ve světle shora uvedeného je zjevné, že krajský soud při svém rozhodování dostatečně nezohlednil výše uvedená ústavněprávní kritéria, a proto jeho rozhodnutí nelze považovat za ústavně konformní. Tímto svým postupem porušil právo stěžovatelky na spravedlivý (řádný) proces chráněné čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy, ve spojení s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte.

VI. Závěr

22. Z uvedených důvodů Ústavní soud shledal ústavní stížnost stěžovatelky důvodnou, proto jí podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadený rozsudek krajského soudu podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Úkolem krajského soudu tak bude posoudit daný případ znovu, přičemž je vázán právním názorem Ústavního soudu v tom směru, že při rozhodování o změně péče o nezletilé, o neshodě rodičů

v záležitosti pro dítě významné, bude povinen zohlednit výše uvedená ústavněprávní kritéria ve vztahu ke konkrétním okolnostem daného případu, včetně respektování práva dítěte vyjádřit se s ohledem na jeho rozumovou a emocionální vyspělost. Ústavní soud při tom zdůrazňuje, že tímto nálezem nevyjadřuje názor (ať již výslovně, či implicitně), do čí výchovy by měli být nezletilí svěřeni, tedy zda do výlučné péče matky, otce, či do střídavé péče (ať už symetrické, či asymetrické), a kterou základní školu by měl nezletilý V. navštěvovat.

23. Jen pro úplnost Ústavní soud uvádí, že samostatně nerozhodoval o návrhu na odklad vykonatelnosti napadeného rozhodnutí, neboť by to bylo za situace, kdy rozhodl bez zbytečného prodlení o samotné ústavní stížnosti, zjevně neúčelné.

Č. 109
Lhůta pro uplatnění restitučního nároku církve na vydání pozemku (sp. zn. II. ÚS 3845/19 ze dne 1. června 2020)

Protiřečí účelu zákona a postrádá smyslu, aby moment rozhodný pro počátek běhu lhůty pro uplatnění nároku ztratil časovou spojitost s rozhodnou skutečností k němu se vážící. V této věci se to však stalo. Lhůta pro uplatnění nároku na vydání pozemku jako zemědělského běžela od 8. 11. 2013 do 8. 11. 2016. Soud však postavil až s právní mocí dne 22. 7. 2017 najisto, že předmětný pozemek zemědělský není, a otevřel tak, jak Ústavní soud zdůrazňuje, prostor pro uplatnění nároku na vydání pozemku jako nezemědělského. K uplatnění takto formulovaného nároku poté bezodkladně došlo. Dospěl-li přesto Nejvyšší soud k jinému názoru, pak rezignoval na nabízející se možnost přípustného dotváření práva, jež by vyšla vstříc žádoucí alternativě meritorního projednání restitučního nároku a v obecnější poloze pak právním zásadám, podle nichž nemá výklad jinak běžných pojmů použitých v zákoně vést k absurdním výsledkům a bezprostředně aplikovaný text zákona má být „čten" též ve světle svého právního, případně i navazujícího skutkového okolí (*mischief rule; noscitur a sociis*).

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudce Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti Arcibiskupství olomouckého, se sídlem v Olomouci, Wurmova 562/9, zastoupeného JUDr. Jakubem Křížem, Ph.D., advokátem, se sídlem v Praze 1, Týnská 12, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2019 č. j. 28 Cdo 1659/2019-160, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a Lesů České republiky, s. p., se sídlem v Hradci Králové, Přemyslova 1106/19, zastoupeného JUDr. Janem Nemanským, advokátem, se sídlem v Praze 1, Těšnov 1/1059, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2019 č. j. 28 Cdo 1659/2019-160 bylo porušeno stěžovatelovo základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tento rozsudek se proto ruší.

Odůvodnění

1. Arcibiskupství olomoucké (dále jen „stěžovatel") tvrdí, že Nejvyšší soud výkladem podústavního práva porušil čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava") a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina"), neboť nerespektoval zásadu *favor restitutionis* formulovanou Ústavním soudem v restitučních věcech. Mělo být vydáno rozhodnutí, jež protiřečí obsahu hlavy páté Listiny, neboť je v extrémním rozporu s principy

spravedlnosti v důsledku formalistického přístupu dovolací instance, kterým se sofistikovaně odůvodňuje zřejmá nespravedlnost.

I. Rekapitulace průběhu řízení a obsahu ústavní stížnosti

2. Stěžovatel je oprávněnou osobou podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), dále označovaného jako „ZMV“ či „zákon č. 428/2012 Sb.“, a to jako historický vlastník pozemku parc. č. 2000/11 v katastrálním území Rajnochovice, pozbytého v rozhodném období v důsledku majetkové křivdy.

3. Soudnímu řízení, jehož skončení rozsudkem Nejvyššího soudu je předmětem ústavní stížnosti, předcházelo správní řízení. Jelikož na základě výzvy stěžovatele nebyl předmětný pozemek (o výměře 4 487 m^2; v dalším textu i v citované hmotněprávní zákonné úpravě je *promiscue* používáno termínů pozemek i nemovitost) dobrovolně vydán povinnou osobou Lesy České republiky, s. p., (dále jen „vedlejší účastník“), obrátil se stěžovatel na příslušný pozemkový úřad (viz níže), jenž rozhodl dne 5. 4. 2016, s právní mocí 8. 4. 2016, o vydání předmětného pozemku jako zemědělského.

4. Vedlejší účastník napadl toto rozhodnutí žalobou podle části páté zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“) o řízení ve věcech, v nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem. V tomto soudním řízení rozhodl Krajský soud v Brně (dále též jen „krajský soud“) rozsudkem ze dne 12. 6. 2017 pod č. j. 24 C 32/2016--45 tak, že se rozhodnutí Krajského pozemkového úřadu pro Zlínský kraj ze dne 5. 4. 2016 nahrazuje výrokem, že se stěžovateli pozemek nevydává. Důvodem rozhodnutí se stala skutečnost, že v pozemkové evidenci byl předmětný pozemek k rozhodnému datu vydání označen jako ostatní plocha (sportoviště, součást lyžařského areálu). Rozsudek Krajského soudu v Brně nabyl právní moci 22. 7. 2017.

5. Následnou žalobu stěžovatele o nahrazení projevu vůle, podanou dne 20. 9. 2017, zamítl Okresní soud v Kroměříži rozsudkem ze dne 24. 7. 2018 č. j. 7 C 242/2017-120 z důvodu prekluze nároku. Nalézací soud dodal, že bylo na žalobci, aby si zjistil a ověřil informace o předmětném pozemku, neboť k jeho vynětí ze zemědělského půdního fondu došlo již v roce 1985 v souvislosti s výstavbou lyžařského areálu.

6. K odvolání žalobce pak Krajský soud v Brně rozsudkem ze dne 16. 1. 2019 č. j. 59 Co 351/2018-141 s právní mocí dne 1. 2. 2019 potvrdil rozsudek soudu prvního stupně. Souhlasil s jeho závěrem o prekluzi žalobcova nároku a nedomníval se též, že by postup první instance byl v rozporu s dobrými mravy. Upozornil, že žalobce měl postupovat podle zásady, že bdělým náleží práva (*vigilantibus iura scripta sunt*).

7. K dovolání žalobce-stěžovatele rozhodoval v ústavní stížností napadeném rozsudku Nejvyšší soud, jenž stěžovatelovo dovolání zamítl. Po zvážení všech právních aspektů věci se podrobněji věnoval zejména ustanovení klíčovému z hlediska zachování restituční lhůty k podání návrhu soudu, jímž byl podle něj § 10 odst. 4 ZMV.

8. Nejvyšší soud dovodil, že neupravil-li zákonodárce v souvislosti s uplatněním restitučního nároku u soudu (po neshodě stran o vydání věci) v ustanovení § 10 odst. 4 ZMV stavení restituční lhůty obdobně jako v § 112 a 113 občanského zákoníku v relevantním znění (zákon č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, účinný do 31. 12. 2013), pak nelze úspěšně dovodit, že by bylo možné institut stavení běhu lhůty analogicky vztáhnout také na běh tříleté prekluzivní lhůty podle citované restituční normy. Ustanovení § 10 odst. 4 ZMV má kogentní povahu, soud ani účastníci řízení se od něj nemohou odchýlit a zákonodárce tu dal přednost jistotě v právních vztazích podle ZMV. Právní úpravu podle zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, účinného od 1. 1. 2014, (dále též „nový občanský zákoník“) nelze na přezkoumávanou věc *ratione temporis* aplikovat.

9. Podle Nejvyššího soudu dochází za daného stavu k zániku práva při jeho včasném neuplatnění u soudu v prekluzivní lhůtě vždy, ať jsou důvody marného uplynutí lhůty jakékoli. Dovolací instance opakovaně zdůraznila, že institut stavení (promlčecí) lhůty nelze na běh předmětné prekluzivní lhůty použít. Podal-li konkrétně žalobce svou žalobu podle § 10 odst. 4 ZMV k soudu s účinky dne 20. 9. 2017, stalo se tak po marném uplynutí hmotněprávní tříleté prekluzivní lhůty, která žalobci běžela od 8. 11. 2013 do 8. 11. 2016. Počátek běhu lhůty se váže na neuzavření dohody o vydání nemovitosti do šesti měsíců od doručení výzvy oprávněné osoby povinné osobě.

10. V ústavní stížnosti nyní stěžovatel namítá, že byla-li v soudním řízení podle části páté o. s. ř. (bod 4 výše) dodatečně shledána nezemědělská povaha nemovitosti, nemůže být v následném soudním řízení o vydání věci podle § 10 odst. 4 ZMV žalobce v horším postavení než v předchozím řízení správním. Stěžovatel spatřuje v ustanoveních ZMV možnou mezeru právní úpravy stran výslovného stanovení počátku běhu lhůty k uplatnění nároku u soudu. Tuto mezeru lze však překlenout interpretací ustanovení § 9 odst. 6 ZMV, jež upravuje postup oprávněné osoby pro případ, že pozemkový úřad shledá předmětnou nemovitost jako nezemědělskou.

11. Zákonodárce neměl podle stěžovatele v úmyslu znemožnit vydání nárokované věci pouze kvůli prvotnímu chybnému posouzení její (zemědělské či nezemědělské) povahy správním orgánem. Záměrem zákonodárce je jednat s oprávněnými osobami co nejvstřícněji (§ 18 odst. 4 ZMV). Došlo-li tedy v této věci již dříve – pravomocným rozhodnutím pozemkového úřadu – k vydání pozemku jako zemědělského podle ustanovení § 9 ZMV, pak po dobu od právní moci tohoto rozhodnutí (8. 4. 2016) až do jeho nahrazení soudem z důvodu nezemědělské povahy pozemku (22. 7. 2017) muselo dojít přinejmenším ke stavení lhůty pro podání žaloby podle § 10 odst. 4 ZMV, ne-li k jejímu přerušení.

12. Skutečnost, že se v případě předmětného pozemku nejedná o pozemek zemědělský podle § 2 písm. b) ZMV, a tedy že je nutné postupovat podle § 10 odst. 4 ZMV, se stěžovatel dozvěděl až z rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 12. 6. 2017 č. j. 24 C 32/2016-45 s právní mocí dne 22. 7. 2017. Bezodkladně pak podal dne 20. 9. 2017 žalobu podle ustanovení § 10 odst. 4 ZMV.

13. K ústavní stížnosti se na výzvu Ústavního soudu vyjádřil Nejvyšší soud. Ve svém podání stejně jako v napadeném rozsudku podrobně rozebral právní stránku věci a setrval na pro něj zásadním závěru o kogentnosti ustanovení § 10 odst. 4 ZMV, bez možnosti upravený právní stav jakkoli aplikačně změnit. Nejvyšší obecná instance též odkázala šířeji na svou restituční judikaturu a polemizovala s odkazy stěžovatele na restituční trendy rozhodování Ústavního soudu. Senát 28 Cdo Nejvyššího soudu navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta, neboť podle něj do ústavně zaručených práv stěžovatele nebylo zasaženo.

14. K ústavní stížnosti se vyjádřil též vedlejší účastník. Ten ve svém textu akcentoval fakt, že stěžovatel nevyužil svých možností, aby si vyjasnil jak právní, tak i faktický stav pozemku. Jelikož jím žádaná nemovitost je součástí sportovního areálu, mělo mu být v intencích právní úpravy ZMV zřejmé, že pozemek není zákonem určen k vydání; došlo navíc k marnému uplynutí prekluzivní lhůty. Vedlejší účastník navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta jako návrh zjevně neopodstatněný.

15. Práva repliky již stěžovatel nebyl povinen využít, došlo však ke změně v osobě právního zástupce.

II. Meritorní posouzení věci

16. Ústavní soud poté, co shledal, že ústavní stížnost obsahuje všechny náležitosti podle ustanovení § 34 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, že byla podána v otevřené lhůtě a stěžovatel je řádně zastoupen, zvážil v řízení argumenty účastníků, zjistil další rozhodné skutečnosti z připojeného spisu obecných soudů a posléze, když v intencích § 44 zákona

o Ústavním soudu nepovažoval za nutné nařídit jednání, dospěl k závěru o důvodnosti ústavní stížnosti.

17. Tvrzený zásah do práva stěžovatele na soudní ochranu představoval rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 8. 2019 č. j. 28 Cdo 1659/2019-160, založený po materiální stránce na výkladu zákona, jenž se měl ocitnout v rozporu s principy spravedlnosti a s ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny a současně v kontradikci se zásadou *in favorem restitutionis* skrze nedostatek aplikace ustanovení § 9 odst. 6 ve spojení s § 10 odst. 4 ZMV.

18. Aplikace a interpretace právní normy, jež je obsahem ZMV, vychází ze zákona, který má podle své preambule vést k vypořádání majetkových vztahů mezi státem na straně jedné a církvemi či náboženskými společnostmi na straně druhé. Tyto vztahy byly zpřetrhány komunistickým režimem v rozhodném období let 1948–1989. Ústavní soud tak nemohl při posouzení věci opomenout ustanovení § 18 odst. 4 ZMV, představující výkladovou restituční směrnici: při aplikaci zákona musí být šetřen jeho účel, jímž je zmírnění majetkových křivd způsobených církvím a náboženským společnostem v rozhodném období.

19. Dikce ustanovení § 10 odst. 4 ZMV, jež učinil Nejvyšší soud středobodem odůvodnění svého rozsudku, je následující: „Nedojde-li k uzavření dohody o vydání věci podle odstavce 2 nebo podle § 11, může se oprávněná osoba obrátit ve lhůtě 3 let na soud s návrhem, aby nahradil chybějící projev vůle povinné osoby, jinak její nárok zanikne. Lhůta pro podání návrhu podle věty první počíná běžet marným uplynutím lhůty 6 měsíců stanovené v odstavci 2 nebo v § 11.“ Ustanovení odstavce 2 § 10 upravuje proces sjednání písemné dohody o vydání nezemědělské nemovitosti a náležitosti dohody.

II. a/ Východiska přezkumu s akcentem na judikaturu

20. Intenzita zásahu do základního práva, nezbytná pro přijetí věci k ústavnímu přezkumu, je dosažena, jestliže došlo mj. k excesu při interpretaci a aplikaci podústavního práva s následkem porušení některého ze základních práv či svobod. K takovému vybočení náleží nejen interpretace hmotněprávní normy v rozporu s principy spravedlnosti, rezultující v přepjatý formalismus (jak tvrdí stěžovatel), ale také opomenutí aplikace některé z pro věc rozhodných právních norem, vytvářející nežádoucí prostor ke strukturálně (z hlediska obsahu použitého právního předpisu) pochybené interpretaci normy jiné (její části). Souhrnně je pak nutno takový postup zařadit pod vadu nesprávné aplikace a interpretace hmotného podústavního práva (slovy terminologie jde o „zásadní porušení hmotného práva“), jež vede ve svých důsledcích k porušení ústavních subjektivních práv, resp. k výsledku řízení nerespektujícímu garance práva na soudní ochranu vyvěrající z ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny, včetně obecného principu spravedlnosti [k tomu srov. nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), nález ze dne 10. 11. 1998 sp. zn. I. ÚS 34/98 (N 137/12 SbNU 285), nález ze dne 2. 3. 2000 sp. zn. III. ÚS 269/99 (N 33/17 SbNU 235) a řadu dalších]. Ústavní soud tedy netoleruje excesivní vadu při použití podústavního práva s následkem materiálního porušení základního práva; klade tak jako strážce ústavnosti důraz na intenzitu pochybení při rozhodování obecných soudů.

21. Imperativ ústavně konformní aplikace a interpretace právních předpisů velí konstatovat protiústavnost jen takové právní normy, jež neobstojí ani v testu ústavně konformního výkladu. Ústavně souladná interpretace má přednost, je-li přístupno více možných a plausibilních výkladů textu rozhodného ustanovení. Povinnost obecných soudů nalézat právo neznamená jen vyhledávat v zákonném textu přímé, výslovné pokyny, ale též zjišťovat a formulovat, co je úplným obsahem konkrétního práva v jeho ústavněprávních souvislostech. Takto je nutné třeba i dotvářet právo ve vzniklých mezních situacích, jež vykazují, kupříkladu pro nedostatek žádoucí výslovné formulace právní normy (její části) zákonodárcem, znaky mezer v právu. K této problematice se vyslovila česká právní nauka například in Melzer, F. Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 209 až

252. Tamtéž popsané přístupy jsou, se zdůrazněním ústavních hodnot, principů a níže zmíněného teleologického výkladu, použitelné i pro odvětví práva ústavního.

22. Metodologie výkladu podústavní právní normy při ústavní kontrole se již v první dekádě Ústavního soudu ustálila s důrazem na výklad teleologický (účeloslovný). V triádě rozhodnutí [stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 1/96 ze dne 21. 5. 1996 (ST 1/9 SbNU 471) a nálezy sp. zn. Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.) a sp. zn. Pl. ÚS 33/97 ze dne 17. 12. 1997 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)] se Ústavní soud posunul od priority výkladu *e ratione legis* před výkladem jazykovým k silnému akcentu na teleologickou interpretaci, provázenou povinností odchýlit se od doslovného znění zákona tam, kde to ze závažných důvodů účel zákona vyžaduje.

23. V církevních restitucích zazněla zásada *in favorem (ex favore) restitutionis* nejsilněji v odůvodnění nálezu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13 v části IV (N 96/69 SbNU 465; 177/2013 Sb.) ve věci návrhu na zrušení zákona č. 428/2012 Sb. Za vůdčí interpretační přístup se opakovaně označuje již preambulí zákona deklarovaný účel církevních restitucí, spočívající ve zmírnění následků majetkových a jiných křivd spáchaných na církvích a náboženských společnostech.

24. Judikaturní podporu vyslovila těmto postulátům ostatně již předchozí rozhodnutí Ústavního soudu, například nález ze dne 27. 11. 2012 sp. zn. I. ÚS 1703/09 v části IV (N 196/67 SbNU 531) nebo ještě dříve nález ze dne 12. 1. 2006 sp. zn. I. ÚS 437/03 v části III (N 11/40 SbNU 91). Po orgánech státu se tamtéž žádá respekt k hodnotovým základům církevních restitucí v případech vyžadujících posouzení individuálních skutkových okolností.

II. b/ Posouzení rozhodných ustanovení zákona

25. Znění ZMV systematicky rozlišuje právní úpravu postupu při vydání zemědělské nemovitosti (§ 9) a postupu při vydání jiné věci než zemědělské nemovitosti (§ 10).

26. Vydání zemědělské nemovitosti [definované v § 2 písm. b) ZMV] se váže ke lhůtě (propadné) v délce 12 měsíců pro doručení písemné výzvy oprávněné osoby osobě povinné, a poté ke lhůtě v délce 6 měsíců k uzavření dohody o vydání nemovitosti poté, co byla výzva doručena. Následuje správní řízení před pozemkovým úřadem o schválení či neschválení dohody, nebo rozhodne pozemkový úřad sám o vydání věci či zamítnutí návrhu oprávněné osoby na vydání věci. Poté § 9 odst. 10 ZMV stanoví, že rozhodl-li pozemkový úřad, může být věc projednána v řízení podle části páté o. s. ř. (o přezkumu věcí, o nichž bylo rozhodnuto jiným orgánem) s prvostupňovou příslušností krajského soudu. K tomu je nutno dodat (body 4, 5 výše), že stěžovatel sice nepodal odvolání proti rozsudku krajského soudu o nevydání pozemku, ale žalobou vyvolal řízení o vydání pozemku nahrazením projevu vůle soudem (§ 10 odst. 4 ZMV), v němž se stal charakter pozemku prejudiciální otázkou. Nelze mu tedy přičíst k tíži nevyužití všech procesních prostředků ochrany práva podle § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

27. Oproti výše popsanému je postup při vydání nezemědělské nemovitosti podle ZMV kratší. Z linie uplatnění nároku (výzva) – řízení před pozemkovým úřadem – žaloba k soudu odpadá z povahy věci řízení před pozemkovým úřadem. Není-li na základě výzvy sjednána dohoda o vydání nemovitosti, může se oprávněná osoba obrátit v prekluzivní lhůtě 3 let na soud s návrhem, aby nahradil chybějící projev vůle povinné osoby. Tříletá lhůta počíná běžet marným uplynutím lhůty 6 měsíců k uzavření dohody, počítané ode dne doručení výzvy.

28. Obecné soudy v nyní posuzované věci vnímaly sled relevantních právních jednání jako „mix“ ovládaný současně úpravou vydání zemědělského i nezemědělského pozemku. Braly počáteční výzvu stěžovatele k vydání zemědělského pozemku (doručenou povinnému v květnu 2013) konstantně za rozhodnou a po marném uplynutí lhůty 6 měsíců bez dohody podle nich začala běžet od 8. 11. 2013 do 8. 11. 2016 lhůta 3 let (již) podle § 10 odst. 4 ZMV k podání návrhu soudu na nahrazení chybějícího projevu vůle. Tento návrh však stěžovatel

podal až dne 20. 9. 2017 poté, co dne 22. 7. 2017 nabyl právní moc rozsudek krajského soudu o nevydání pozemku z důvodu zjištění jeho odlišného (nezemědělského) hospodářského určení. Nejvyšší soud ovšem kvalifikoval postup stěžovatele jako opožděný, znamenající prekluzi restitučního nároku.

29. Nejvyšší soud tedy reagoval na stav zjištěné změny hospodářského určení pozemku za pomoci argumentu, že zaniklý nárok již nemůže obživnout. Ve svém závěru však flagrantně pochybil, neboť nevyložil pro věc rozhodnou právní otázku za pomoci jiného než jím aplikovaného ustanovení, jež měl přitom k dispozici a jež mu bylo v dovolání předestíráno.

30. Třetí věta ustanovení § 9 odst. 6 ZMV zní takto: „Zjistí-li pozemkový úřad, že se nejedná o zemědělskou nemovitost, návrh oprávněné osoby na vydání nemovité věci zamítne; v takovém případě se postupuje podle § 10 odst. 4."

31. Účelem citovaného textu je úprava změny obsahu restitučního nároku – z vydání nemovitosti zemědělské na nezemědělskou. Skrze odkaz na ustanovení § 10 odst. 4 ZMV se „přepíná" do režimu vydání nezemědělské nemovitosti (§ 10 ZMV) po příslušném zjištění pozemkového úřadu.

32. V takové situaci je však, z hlediska běhu lhůty pro uplatnění nároku na vydání nezemědělské nemovitosti u soudu, neaplikovatelná (včetně odkazů na jiné normy) podstatná část ustanovení § 10 odst. 4 ZMV o postupu oprávněné osoby po reakci osoby povinné na výzvu oprávněného, nevedoucí k uzavření dohody o vydání nemovitosti v zákonné šestiměsíční lhůtě. Výlučným účelem ustanovení § 10 odst. 4 ZMV je úprava postupu a lhůty k uplatnění nároku u soudu, jenž poté konstitutivně rozhodne, zda nahradí chybějící projev vůle povinného, či nikoli. Předchozí sled právních skutečností (výzva, jednání o dohodě s osobou povinnou) je již dříve vyčerpán pro účely vydání nemovitosti jako zemědělské. Čistě teoreticky by posledně zmíněný postup mohl být oprávněnou osobou znovu, tentokrát s tvrzením o nezemědělské nemovitosti jako předmětu restituce, aktivován; postrádal by však rozumný smysl, bez účinku na běh tříleté prekluzivní lhůty pro oprávněného k uplatnění nároku u soudu.

33. Počátek běhu lhůty k uplatnění nároku podle § 10 odst. 4 ZMV u soudu nelze odvíjet od restitučního postupu (výzva k vydání nemovitosti, lhůta pro uzavření dohody o jejím vydání běžící od doručení výzvy, rozhodování pozemkového úřadu) upraveného v relaci k zemědělské nemovitosti v ustanovení § 9 ZMV. Nejvyšší soud, jenž dospěl k opačnému závěru, dovedl věc k absurdnímu důsledku. Tříletá lhůta pro uplatnění restitučního nároku oprávněným u soudu (§ 10 odst. 4 ZMV) podle něj uplynula dříve, než rozhodl soud v přezkumném řízení o hospodářském určení nemovitosti, a tedy o druhu (obsahu) restitučního nároku (body 4, 29).

34. V posuzované věci nastal atypický právní stav. Ustanovení § 9 odst. 6 ZMV, jež explikuje změnu obsahu restitučního nároku ze zemědělské na nezemědělskou nemovitost, bere pro tento účel jako východisko zjištění (rozhodnutí) pozemkového úřadu o jiné povaze nemovitosti. Nepočítá s tím, že – ač tuto alternativu předvídá u zemědělských nemovitostí ZMV (§ 9 odst. 10) – rozhodnutí pozemkového úřadu přezkoumá a postaví tak najisto soud. Právní skutečnost rozhodná pro počátek běhu lhůty podle § 10 odst. 4 ZMV tak může být, skutkově nevyhnutelně, v praxi časově posunuta, aniž by na tento posun zákon výslovně pamatoval. Přitom počátky a ostatní skutečnosti významné pro běh lhůt k uplatnění nároků upravují jak zákon č. 428/2012 Sb., tak ostatní restituční zákony obvykle ve všech předvídatelných detailech z důvodu právní jistoty. Zde však vznikla (pravá) mezera v právu; v tomto ohledu je nutno dát dovolacímu soudu za pravdu.

35. Za daného stavu je třeba v rámci ústavně konformního dotváření práva vyjít ze zásady, že lhůta počíná běžet ode dne, kdy mohlo být právo uplatněno, resp. vykonáno poprvé (jde o stav *actio nata*; srov. § 101 občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., též § 619 odst. 1 občanského zákoníku č. 89/2012 Sb.) Pro počátek běhu lhůty je zajisté významný objektivní moment, tedy existence objektivně určitelné a zjistitelné skutečnosti nezávislé na stavu vědomí či vůle oprávněné osoby. Nový občanský zákoník však klade při úpravě (veskrze promlčecích)

lhůt k uplatnění práva značný důraz, vedle prostého vzniku objektivních okolností, na subjektivní vědomost o nich (srov. Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1–487. Praha: Linde, 2008, s. 430; Melzer, F., Tégl, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek III. § 419–654. Praha: Leges, 2014, s. 946–950). Každopádně obojí moment, objektivní v podobě vydání soudního rozhodnutí o hospodářském určení pozemku (jež zvrátilo rozhodnutí pozemkového úřadu) i subjektivní, zde již náležející do sféry povinnosti respektovat soudem závazně deklarovaný právní stav, se tu jeví časově shodným. Tento závěr vychází ze skutečnosti, že spor mezi stranami o hospodářském určení pozemku dospěl do institucionální fáze a musel být rozhodnut soudem. Uvedené svědčí pro interpretační závěr, že lhůta podle ustanovení § 10 odst. 4 ZMV započala oprávněné osobě dle ZMV běžet ode dne, kdy nabyl právní moc rozsudek Krajského soudu v Brně č. j. 24 C 32/2016--45 (22. 7. 2017), podle něhož se předmětný pozemek nevydává jako pozemek zemědělský.

36. Skutkové i právní závěry Nejvyššího soudu vedou v těchto souvislostech Ústavní soud ke zmínce o ustanovení § 619 odst. 2 nového občanského zákoníku, neboť bude nadále na dovolací instanci, jakého rozhodného práva použije. Podle tohoto ustanovení započne v odůvodněných případech běžet (promlčecí) lhůta tehdy, kdy se oprávněná osoba o rozhodnutých skutečnostech „dozvědět měla a mohla“. Podle civilistické nauky se tu presumuje eventualita hrubé nedbalosti oprávněného a stanoví tzv. nepravá subjektivní lhůta, přičemž předpokládaná vědomost může nastat zároveň s vědomostí skutečnou, nebo jí může předcházet; rozhoduje dříve nastalý okamžik (srov. Melzer, F., Tégl, P., dílo citované výše, s. 953). Nelze ovšem též přehlédnout, že ZMV patří do skupiny restitučních zákonů, které jsou – i při presumované obecnosti – charakteristické jedinečnými okolnostmi doby a druhu majetkové křivdy, jež, jakkoli je vznik restitučního nároku spjat s datem nabytí účinnosti zákona č. 428/2012 Sb., vyžadují obezřetnou interpretaci všech právních aspektů sporných případů.

37. Ústavní soud shrnuje, že protiřečí účelu zákona a postrádá smyslu, aby moment rozhodný pro počátek běhu lhůty pro uplatnění nároku ztratil časovou spojitost s rozhodnou skutečností k němu se vážící. V této věci se to však stalo. Lhůta pro uplatnění nároku na vydání pozemku jako zemědělského běžela od 8. 11. 2013 do 8. 11. 2016. Soud však postavil až s právní mocí dne 22. 7. 2017 najisto, že předmětný pozemek zemědělský není, a otevřel tak, jak Ústavní soud zdůrazňuje, prostor pro uplatnění nároku na vydání pozemku jako nezemědělského. K uplatnění takto formulovaného nároku poté bezodkladně došlo. Dospěl-li přesto Nejvyšší soud k jinému názoru, pak rezignoval na nabízející se možnost přípustného dotváření práva, jež by vyšla vstříc žádoucí alternativě meritorního projednání restitučního nároku a v obecnější poloze pak právním zásadám, podle nichž nemá výklad jinak běžných pojmů použitých v zákoně vést k absurdním výsledkům a bezprostředně aplikovaný text zákona má být „čten“ též ve světle svého právního, případně i navazujícího skutkového okolí (*mischief rule; noscitur a sociis*).

38. Obecné soudy se domnívaly, že stěžovatel měl při řádné péči o nárok podstatně dříve seznat, že sporná nemovitost není zemědělskou. Proti této námitce, jež by mohla znamenat šikanózní či mravním imperativům jinak se příčící postup stěžovatele, stojí v posuzované věci dva argumenty obecného dosahu. Prvním z nich je fakt, že Krajský pozemkový úřad pro Zlínský kraj rozhodl ještě dne 5. 4. 2016 (s právní mocí dne 8. 4. 2016), že předmětný pozemek je pozemkem zemědělským s povinností vedlejšího účastníka jej vydat v restituci. Druhým argumentem je tolerance zákonem poskytnutá oprávněným osobám: výzva k vydání nemovitosti nemusí být z hlediska identifikace věci aktualizována, ale postačí označení jejího (právního) stavu v době, kdy se stala předmětem majetkové křivdy (§ 9 odst. 1, § 10 odst. 1 ZMV). Pozemkový úřad či soud tak nesou při svém restitučním rozhodování spoluodpovědnost za aktuální identifikaci nemovitosti pro účely jejího vydání.

III. Závěr

39. Ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny garantuje právo jednotlivce na soudní ochranu, konkretizované souborem procesních zásad a oprávnění, označovaných jako právo na spravedlivý proces. Tuto ústavní garanci právní posouzení věci Nejvyšším soudem nenaplnilo, neboť odepřelo stěžovateli jako účastníku řízení další meritorní posouzení žalobního návrhu v důsledku nesprávného právního závěru o zániku práva. Jakkoli lze posuzovaný případ označit za složitý (hard case), jeho důsledky vykazují vysokou míru zásahu do procesněprávní sféry stěžovatele. Takový zásah nabyl intenzitu protiústavního porušení základního práva zejména ve světle zásady *in favorem restitutionis*, specifické pro svůj silný hodnotový obsah. Rozsudek Nejvyššího soudu byl proto zrušen podle ustanovení § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

40. Při novém projednání a rozhodnutí ve věci, v níž Ústavní soud nepředjímá její výsledek po meritorní stránce, je Nejvyšší soud podle čl. 89 odst. 2 Ústavy vázán nosnými důvody tohoto nálezu.

Č. 110
Porušení práva na obhajobu v řízení o stížnosti proti zamítnutí žádosti o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (sp. zn. II. ÚS 464/20 ze dne 1. června 2020)

V posuzované věci neslo řízení o stížnosti navrhovatele proti zamítavému usnesení soudu prvního stupně znaky „krátkého procesu“, v němž stěžovateli nebyl dán prostor, aby zpochybnil hmotněprávní úvahy okresního soudu týkající se možnosti jeho podmíněného propuštění, obsažené v odůvodnění jeho usnesení. Tento postup obecných soudů je nutné považovat za rozporný s garancemi danými v čl. 36 odst. 1 Listiny. Stěžovatel měl v řízení obhájkyni, přičemž čl. 37 odst. 2 Listiny zaručuje právo na právní pomoc v jakémkoli řízení před soudy a jinými orgány veřejné moci. Toto právo je pro trestní řízení, jehož součástí je i řízení o návrhu podle § 331 odst. 1 trestního řádu, konkretizováno v čl. 40 odst. 3 Listiny. V projednávané věci byla postupem obecných soudů v řízení o stížnosti podle § 141 a násl. trestního řádu obhájkyně stěžovatele zbavena možnosti reagovat na skutkovou a právní argumentaci odůvodnění usnesení soudu prvního stupně, neboť písemné vyhotovení tohoto usnesení bylo obhájkyni doručeno až poté, co soud druhého stupně podanou stížnost zamítl.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatele M. D., t. č. ve Věznici Kynšperk nad Ohří, P. O. BOX 10, Kynšperk nad Ohří, právně zastoupeného JUDr. Denisou Neumannovou, advokátkou, se sídlem Jateční 2121/6, Karlovy Vary, proti usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 12. 12. 2019 č. j. 9 To 414/2019-46, za účasti Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Plzni ze dne 12. 12. 2019 č. j. 9 To 414/2019-46 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo stěžovatele na obhajobu podle článku 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 12. 12. 2019 č. j. 9 To 414/2019-46 se ruší.

Odůvodnění

I. Obsah ústavní stížnosti

1. Ústavní stížností se stěžovatel podle ustanovení § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá vydání nálezu, jímž Ústavní soud zruší shora uvedené rozhodnutí Krajského

soudu v Plzni (dále též jen „krajský soud“), a to z důvodu porušení jeho práva zaručeného čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Okresní soud v Sokolově (dále též jen „okresní soud“) podle § 88 odst. 1 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní zákoník“) zamítl žádost stěžovatele o podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody v trvání devíti let, uložených mu rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 4. 1. 2011 sp. zn. 8 T 117/2010, a v trvání 1 088 dní, uložených mu jako zbytek trestu rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 1 ze dne 15. 3. 2006 sp. zn. 2 T 132/2004 ve spojení s rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 6. 6. 2006 sp. zn. 61 To 234/2006 a ve spojení s usneseními Okresního soudu v Mostě ze dne 6. 5. 2008 a 17. 1. 2012 sp. zn. 31 PP 49/2008. Okresní soud žádosti stěžovatele nevyhověl, neboť dospěl k závěru, že stěžovatel nesplnil dvě zákonné podmínky pro podmíněné propuštění. Stěžovatel totiž žádá již o své třetí podmíněné propuštění poté, co obě dvě předchozí podmíněná propuštění k jeho nápravě nestačila. Podle soudu lze současnou aktivitu stěžovatele hodnotit jako přizpůsobení se výkonu trestu, a nikoliv jako známku napravení. Vzhledem ke kolísání chování stěžovatele je zřejmé, že ani v tomto výkonu trestu nebyl veden definitivní potřebou chovat se řádně. Zatím získaná řada odměn je z tohoto důvodu nepřesvědčivá a stěžovatel ji bude muset ještě potvrdit. Ani podmínku prognózy řádného života soud nepovažoval za splněnou.

3. Krajský soud v Plzni z podnětu podané stížnosti přezkoumal podle § 147 odst. 1 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), správnost výroku napadeného usnesení, jakož i řízení, které mu předcházelo, a dospěl k závěru, že stížnost není důvodná.

4. Stěžovatel v ústavní stížnosti namítá, že stížnostní soud o jeho blanketní stížnosti, podané ihned po vyhlášení usnesení do protokolu, rozhodl bez toho, aniž by byla ze strany jeho obhájkyně blíže odůvodněna. Obhájkyně však stížnost neodůvodnila proto, že jí nebylo písemné vyhotovení usnesení soudu prvního stupně doručeno, ačkoli se veřejného zasedání účastnila. Dále stěžovatel rozporuje důvody, pro něž nebyl z výkonu trestu odnětí svobody podmíněně propuštěn.

II. Vyjádření účastníka řízení

5. Ústavní soud si dle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu vyžádal vyjádření Krajského soudu v Plzni jako účastníka řízení a spisový materiál Okresního soudu v Sokolově. Krajský soud ve svém vyjádření pouze odkázal na odůvodnění svého usnesení. Z tohoto důvodu nepovažoval Ústavní soud za nutné zasílat jeho vyjádření stěžovateli k replice.

III. Procesní podmínky

6. Ústavní soud shledal procesní podmínky pro věcné projednání ústavní stížnosti za splněné. S ohledem na obsah ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV. Právní posouzení

7. Ústavní soud po provedeném řízení dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

8. Jak Ústavní soud v minulosti již mnohokrát zdůraznil, není vrcholem soustavy obecných soudů (srov. čl. 81, 90 Ústavy). Jako orgán ochrany ústavnosti (viz čl. 83 Ústavy) zasahuje Ústavní soud do rozhodovací činnosti jiných orgánů veřejné moci jen tehdy, byla-li jejich rozhodnutími porušena stěžovatelova základní práva či svobody. Ústavním pořádkem garantovaná základní práva vymezují rámec jakékoli ústavně konformní interpretace a aplikace podústavního práva. Obecné soudy jsou při výkladu právních předpisů vždy povinny respektovat základní práva jako principy i pravidla závazná pro jejich rozhodování, jímž poskytují základním právům současně ochranu (čl. 4 Ústavy).

9. Ústavní soud připomíná, že neexistuje ústavně zaručené právo na podmíněné propuštění odsouzeného. Úvaha o případném podmíněném propuštění a zhodnocení toho, zda byly naplněny hmotněprávní podmínky, náleží obecným soudům. Na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody Ústavní soud nahlíží jako na zákonem presumovaný benefit, který lze poskytnout odsouzené osobě, je-li zjevné, že její pobyt ve vězení vedl k její nápravě a ze známých skutečností lze očekávat, že nebude po propuštění v páchání trestné činnosti pokračovat (srov. např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 2655/11 ze dne 7. 11. 2011). Jde o výjimku z obecného pravidla výkonu celého spravedlivě vyměřeného trestu, který se automaticky nezkracuje vzorným chováním během určité části výkonu tohoto trestu. Ke splnění podmínek pro urychlené ukončení výkonu trestu je podle Ústavního soudu klíčové, aby odsouzený jedinec prokázal, že další výkon trestu odnětí svobody je v jeho případě nadbytečný. To platí obzvláště v případě odsouzených, kteří již v minulosti prokázali opakovaně neschopnost zdržet se dalšího páchání trestné činnosti (srov. např. usnesení sp. zn. III. ÚS 2891/16 ze dne 20. 9. 2016 či sp. zn. III. ÚS 1455/17 ze dne 30. 5. 2017). Do nezávislého rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění by Ústavní soud mohl zásadně zasáhnout jen v případě, že by postrádalo jakoukoliv právní, skutkovou či logickou oporu.

10. Polepšení odsouzeného a jeho pozitivní prognózu tedy podle Ústavního soudu přísluší posoudit obecným soudům v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů, zásadou vyhledávací a zásadou materiální pravdy [viz nález sp. zn. III. ÚS 2204/17 ze dne 12. 2. 2019 (N 24/92 SbNU 258)]. Každý odsouzený má toliko právo, aby jeho žádost o podmíněné propuštění dle § 88 odst. 1 trestního zákoníku byla projednána v souladu se všemi garancemi plynoucími z práva na soudní ochranu včetně kontradiktornosti řízení [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1735/10 ze dne 12. 5. 2011 (N 90/61 SbNU 405)], dostatečného zjištění skutkového stavu [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 611/2000 ze dne 22. 3. 2001 (N 51/21 SbNU 439)] a řádného odůvodnění rozhodnutí [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 715/04 ze dne 1. 12. 2005 (N 219/39 SbNU 323)]. Do vlastního rozhodování obecných soudů o podmíněném propuštění, tedy do vlastního posouzení splnění podmínek dle § 88 trestního zákoníku, Ústavní soud v zásadě nezasahuje [nález sp. zn. II. ÚS 810/18 ze dne 18. 6. 2019 (N 116/94 SbNU 384)].

11. Stěžovatel však ve své ústavní stížnosti napadá též procesní postup obou rozhodujících soudů, neboť tvrdí, že usnesení soudu prvního stupně nebylo doručeno jeho obhájkyni, která tak neměla možnost stížnost podanou ihned po vyhlášení usnesení soudu prvního stupně kvalifikovaně odůvodnit. V této otázce má Ústavní soud za to, že námitky stěžovatele jsou z ústavněprávního hlediska důvodné.

12. Z vyžádaného trestního spisu se podává, že veřejné zasedání k projednání žádosti stěžovatele o podmíněné propuštění se konalo u okresního soudu dne 12. 11. 2019, a to za přítomnosti stěžovatele i jeho obhájkyně. Ihned po vyhlášení usnesení podal stěžovatel proti němu stížnost do protokolu. Usnesení okresního soudu bylo v písemném vyhotovení stěžovateli doručeno dne 26. 11. 2019. Obhájkyni stěžovatele usnesení doručováno nebylo. Dne 10. 12. 2019 byla stížnostnímu soudu doručena předkládací zpráva a spis ke stěžovatelem podané stížnosti, o níž bylo poté rozhodnuto v neveřejném zasedání dne 12. 12. 2019 tak, že se zamítá. Zamítavé usnesení krajského soudu bylo stěžovateli doručeno dne 22. 1. 2020, jeho obhájkyni dne 16. 1. 2020, a to spolu s předcházejícím usnesením okresního soudu. Obhájkyně stěžovatele zaslala odůvodnění původně blanketní stížnosti okresnímu soudu dne 16. 12. 2019, krajskému soudu bylo postoupeno dne 20. 12. 2019. To však už za situace, kdy o stížnosti stěžovatele bylo pravomocně rozhodnuto.

13. Jak Ústavní soud ustáleně judikuje, řízení, v němž se rozhoduje o žádosti odsouzeného o podmíněné propuštění dle § 331 odst. 1 trestního řádu, se i při respektování jeho specifik nemůže vymykat požadavkům spravedlivého procesu dle hlavy páté Listiny a konkrétněji ani zásadám dle § 2 trestního řádu, zejména pokud jde o práva obviněného vyplývající z § 2 odst. 13, potažmo § 33 odst. 1 trestního řádu [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 202/05

ze dne 12. 7. 2006 (N 134/42 SbNU 75)]. Na toto řízení je dále třeba vztáhnout závěry, jež Ústavní soud vyslovil ohledně oznamování usnesení jako formy rozhodnutí trestního soudu např. v nálezech sp. zn. III. ÚS 303/04 ze dne 10. 3. 2005 (N 52/36 SbNU 555), sp. zn. III. ÚS 457/05 ze dne 5. 1. 2006 (N 4/40 SbNU 39), sp. zn. III. ÚS 389/09 ze dne 4. 3. 2010 (N 40/56 SbNU 461) a sp. zn. III. ÚS 1542/09 ze dne 23. 9. 2010 (N 201/58 SbNU 787).

14. Věc stěžovatele je třeba zkoumat ve dvou navzájem souvisejících rovinách. Jde jednak o vlastní možnost adresáta soudního rozhodnutí účinně proti němu brojit opravným prostředkem, který mu zákon dává k dispozici. Dále jde o faktickou možnost účastníka soudního řízení využít právní pomoci, konkrétněji o realizaci práva na obhajobu v trestním řízení v jeho tzv. formální složce (právo mít obhájce a radit se s ním), jež mu zaručuje čl. 40 odst. 3 Listiny.

15. Usnesení je všeobecnou formou rozhodnutí v trestním řízení, přičemž trestní řád upravuje postup jeho vzniku, způsob zachycení a sdělení jeho obsahu navenek. Způsob oznámení usnesení osobě, které se přímo týká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět, je upraven v § 137 odst. 1 větě druhé trestního řádu. Oznámení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti takových osob, anebo doručením opisu usnesení. Je zřejmé, že první forma oznámení se týká především těch usnesení, jež není třeba písemně vyhotovit (viz § 136 odst. 1 a 2 trestního řádu). Bylo-li naopak třeba usnesení písemně vyhotovit s obsahovými náležitostmi dle § 134 odst. 1 a 2 trestního řádu, lze účinky oznámení dle § 137 odst. 1 trestního řádu spojovat až s doručením jeho opisu osobám dle věty první téhož ustanovení (resp. obhájci osoby, proti níž se řízení vede, srov. § 62 odst. 2, § 137 odst. 2 a 4, § 143 odst. 1 trestního řádu), a to bez ohledu na předchozí vyhlášení téhož usnesení v přítomnosti uvedených osob.

16. Podle § 143 trestního řádu lze podat stížnost do tří dnů od oznámení usnesení; pojem „oznámení“ v tomto smyslu Ústavní soud již několikrát vysvětlil. Podle nálezu sp. zn. IV. ÚS 426/09 ze dne 9. 6. 2009 (N 134/53 SbNU 681) je nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), „reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobeno stížnostní kritice. Pouze za těchto podmínek se stěžovateli dostává i kvalifikované možnosti skutkově a právně argumentovat, a tedy v případě svého nesouhlasu zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí spočívá“. Stěžovateli má být příslušné usnesení včetně jeho odůvodnění „prokazatelně oznámeno takovým způsobem, aby již z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se opírá výrok rozhodnutí … těmto požadavkům lze alternativně vyhovět několika způsoby uvedenými v trestním řádu (§ 136, 137, 55a, 55b)“, a to 1. doručením opisu usnesení, 2. ústním vyhlášením usnesení, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude zapsáno v protokolu o úkonu, případně 3. ústním vyhlášením, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude, pro účel průkazu odůvodnění rozhodnutí, doloženo zvukovým záznamem.

17. Je zřejmé, že při vyhlášení usnesení ve veřejném zasedání soud seznamuje přítomné osoby pouze s výrokem takového rozhodnutí, zatímco jeho důvody sděluje jen rámcově. Teprve v odůvodnění usnesení soud precizuje svou skutkovou a právní argumentaci. Byť stížnost oprávněné osoby směřuje proti výrokům usnesení [srov. § 145 odst. 1 písm. a) trestního řádu], stávají se předmětem námitek uvedených v odůvodnění takového opravného prostředku právě skutková zjištění a právní úvahy ve smyslu § 134 odst. 2 trestního řádu, o něž soud napadený výrok opírá. Na uvedeném nic nemění ani omezený revizní princip, jenž se při rozhodování o stížnosti uplatňuje, neboť ve všech opravných řízeních soud vyšší instance vždy přezkoumává napadené rozhodnutí též ve světle konkrétních námitek osoby, jež opravný prostředek podala, a s nimiž se soud vyšší instance musí vypořádat.

18. Podle čl. 90 Ústavy jsou soudy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům; pravomoc soudu je nezadatelná a obecné soudy se jí nemohou zprostit, obrátil-li se na ně účastník řízení v souladu s čl. 36 odst. 1 Listiny, domáhaje

se svých práv stanoveným postupem. Postupuje-li přitom účastník v souladu s právní úpravou a relevantní judikaturou, není možné výklad jednotlivých pojmů zúžit v jeho neprospěch. Z judikatury Ústavního soudu pak vyplývá, že jednotlivá ustanovení podústavního práva jsou orgány veřejné moci povinny interpretovat a aplikovat v první řadě vždy z pohledu účelu a smyslu ochrany ústavně garantovaných základních práv a svobod [srov. nález sp. zn. III. ÚS 139/98 ze dne 24. 9. 1998 (N 106/12 SbNU 93), nález sp. zn. III. ÚS 257/98 ze dne 21. 1. 1999 (N 10/13 SbNU 65), nález sp. zn. I. ÚS 315/99 ze dne 10. 11. 1999 (N 157/16 SbNU 165), nález sp. zn. II. ÚS 369/01 ze dne 18. 12. 2002 (N 156/28 SbNU 401) a další].

19. Podání stížnosti do protokolu, jíž oprávněná osoba bezprostředně reaguje na právě vyhlášené usnesení, jí nesmí znemožnit reagovat v rámci opravného prostředku na právní a skutkovou argumentaci uvedenou v odůvodnění usnesení, které je teprve posléze vyhotoveno. V takovém případě je oprávněné osobě třeba poskytnout přiměřenou dobu k doplnění její stížnosti, jejíž délku je třeba přizpůsobit povaze napadeného usnesení, resp. jeho meritu. V zájmu zachování ústavně zaručeného práva na obhajobu takové osoby je nezbytné doručit vyhlášené a písemně odůvodněné usnesení též jejímu obhájci.

20. Stěžovatelem byla podána stížnost proti usnesení soudu prvního stupně ihned po jeho vyhlášení ústně do protokolu. Tímto úkonem stěžovatel dodržel lhůtu pro podání stížnosti (viz § 143 odst. 1 trestního řádu). Problém však nastal u jejího odůvodnění. Je zřejmé, že okresní soud doručoval příslušné usnesení pouze stěžovateli (toho času ve výkonu trestu), nikoli však jeho obhájkyni, ačkoli ta se veřejného zasedání aktivně účastnila. Lze předpokládat, že pokud bylo stěžovateli usnesení okresního soudu doručeno dne 26. 11. 2019, bylo by při správném postupu okresního soudu přibližně v téže době doručeno i jeho obhájkyni, která by tak měla dostatek času ke kvalifikovanému odůvodnění stížnosti, neboť neveřejné zasedání k jejímu projednání se u krajského soudu konalo dne 12. 12. 2019. Krajský soud jako soud rozhodující o stížnosti stěžovatele pak měl tuto skutečnost z předkládací zprávy zjistit a toto opomenutí soudu prvního stupně napravit.

21. V posuzované věci neslo řízení o stížnosti navrhovatele proti zamítavému usnesení soudu prvního stupně znaky „krátkého procesu“, v němž stěžovateli nebyl dán prostor, aby zpochybnil hmotněprávní úvahy okresního soudu týkající se možnosti jeho podmíněného propuštění, obsažené v odůvodnění jeho usnesení. Tento postup obecných soudů je nutné považovat za rozporný s garancemi danými v čl. 36 odst. 1 Listiny. Stěžovatel měl v řízení obhájkyni, přičemž čl. 37 odst. 2 Listiny zaručuje právo na právní pomoc v jakémkoli řízení před soudy a jinými orgány veřejné moci. Toto právo je pro trestní řízení, jehož součástí je i řízení o návrhu podle § 331 odst. 1 trestního řádu, konkretizováno v čl. 40 odst. 3 Listiny. V projednávané věci byla postupem obecných soudů v řízení o stížnosti podle § 141 a násl. trestního řádu obhájkyně stěžovatele zbavena možnosti reagovat na skutkovou a právní argumentaci odůvodnění usnesení soudu prvního stupně, neboť písemné vyhotovení tohoto usnesení bylo obhájkyni doručeno až poté, co soud druhého stupně podanou stížnost zamítl.

22. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti a konstatoval porušení základních práv stěžovatele zaručených v čl. 36 odst. 1 a čl. 40 odst. 3 Listiny. Postupoval podle ustanovení § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu a napadené usnesení Krajského soudu v Plzni zrušil.

Č. 111
Omezení dispozičních oprávnění dlužníka po pravomocném rozhodnutí o povolení řešení jeho úpadku reorganizací
(sp. zn. I. ÚS 1379/19 ze dne 2. června 2020)

Omezení dispozičních oprávnění dlužníka po pravomocném rozhodnutí o povolení řešení jeho úpadku reorganizací dle § 330 odst. 2 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „IZ“) představuje jediné zbývající dispoziční omezení dlužníka, nepočítaje v to soudem omezené nakládání s majetkem dle § 332 IZ. Toto zbývající omezení se však týká jen těch právních úkonů, které mají z hlediska nakládání s majetkovou podstatou a její správou zásadní význam (srov. § 330 odst. 3 IZ). V tomto směru není rozhodujícím kritériem bez dalšího pouhá hodnota majetku, kterého se právní dispozice dlužníka týká, ani její poměr k ostatnímu majetku dlužníka. Klíčovými jsou naopak celková povaha, smysl a účel konkrétního právního jednání, tedy zhodnocení toho, zda v jeho důsledku dojde k významné změně hodnoty majetkové podstaty, postavení věřitelů či míry jejich uspokojení.

Samotné podání žaloby dlužníkem k vymožení jeho pohledávky vůči třetí osobě v zásadě nepředstavuje zkracující jednání, neboť tím samo o sobě nedochází k významné změně hodnoty majetkové podstaty, postavení věřitelů či míry jejich uspokojení. Naopak, v takovém kroku je zpravidla nutno spatřovat prvky péče řádného hospodáře, s níž dlužník přistupuje ke svému majetku. Dlužníka tedy nelze v obecné rovině vyloučit z těch dispozic, jimiž se snaží domoci výkonu práv, jež mu náležejí, jen proto, že jejich hodnota je v poměru k jeho ostatnímu majetku významná. Pro případ, že se ukáže, že dlužník podává zjevně bezúspěšné žaloby či postupuje jinak lehkomyslně k tíži majetkové podstaty, poskytuje insolvenční zákon insolvenčnímu správci, věřitelskému výboru či samotnému insolvenčnímu soudu oprávnění zakázat dlužníkovi s dispozičními oprávněními nakládání s majetkovou podstatou nebo dispoziční oprávnění ve vymezeném rozsahu omezit (§ 332 IZ). Takové rozhodnutí ovšem musí být řádně a přiléhavě odůvodněno.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Davida Uhlíře a soudce Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) ve věci ústavní stížnosti A Vest, a. s., se sídlem U Studánky 13/620, 170 00 Praha 7, zastoupené Viktorem Bradáčem, advokátem, se sídlem Ovocný trh 573/12, 110 00 Praha 1, proti usnesení Městského soudu v Praze č. j. 18 Co 358/2018-124 ze dne 3. 1. 2019, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a obchodní společnosti TISOVERA, s. r. o., se sídlem Radlická 505/58, 150 00 Praha 5, zastoupené Petrem Holešínským, advokátem, se sídlem Korunní 1302/88, 101 00 Praha 10, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze č. j. 18 Co 358/2018-124 ze dne 3. 1. 2019 bylo porušeno právo stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto rozhodnutí se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Včasnou ústavní stížností, která i v ostatním splňuje podmínky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu"), se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, a to zejména pro porušení čl. 11 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina").

2. Z napadeného rozhodnutí, jakož i obsahu insolvenčního rejstříku k insolvenčnímu řízení vedenému u Městského soudu v Praze pod sp. zn. MSPH 78 INS 18368/2017 Ústavní soud zjistil, že stěžovatelka se žalobou podanou k Obvodnímu soudu pro Prahu 5 dne 24. 9. 2018 domáhá po vedlejší účastnici zaplacení částky 32 740 000 Kč s příslušenstvím z titulu smlouvy o půjčce uzavřené dne 8. 7. 2017 mezi stěžovatelkou a Albertem Oesterreicherem, který je členem představenstva stěžovatelky. Následně stěžovatelka převedla svůj podnik smlouvou o prodeji podniku ze dne 20. 3. 2013 včetně závazku ze smlouvy o půjčce na vedlejší účastnici. Albert Oesterreicher posléze postoupil svou pohledávku na stěžovatelku. Řízení o předmětné žalobě stěžovatelky je u Obvodního soudu pro Prahu 5 vedeno pod sp. zn. 9 C 335/2018.

3. Dne 11. 10. 2018 podala stěžovatelka obvodnímu soudu návrh na vydání předběžného opatření, jímž by soud uložil vedlejší účastnici povinnost zdržet se zcizení pozemků parc. č. 1325, 1327/1 a 1327/2, zapsaných na LV č. 3129 v katastrálním území Bubeneč, obec Praha, a jejich jakéhokoli zatížení věcným právem ve prospěch třetí osoby, a to až do doby pravomocného rozhodnutí o žalobě. Obvodní soud pro Prahu 5 tomuto návrhu zcela vyhověl usnesením č. j. 9 C 335/2018-76 ze dne 12. 10. 2018, ve znění opravného usnesení téhož soudu č. j. 9 C 335/2018-94 ze dne 14. 11. 2018. K odvolání vedlejší účastnice Městský soud v Praze shora označeným usnesením změnil rozhodnutí obvodního soudu tak, že stěžovatelčin návrh na nařízení předběžného opatření v celém rozsahu zamítl.

II.

4. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítla, že městský soud pochybil, pakliže rozhodnutí obvodního soudu změnil a její návrh na nařízení předběžného opatření zamítl z toho důvodu, že jelikož byla stěžovatelka v úpadku, nebyla oprávněna k plné dispozici s majetkem spadajícím do majetkové podstaty, tedy ani s majetkem v podobě vymáhané pohledávky, pro jejíž zajištění se domáhala vydání předmětného předběžného opatření. Stěžovatelka poukázala na to, že ke dni podání návrhu na nařízení předběžného opatření již ve skutečnosti bylo pravomocně rozhodnuto o povolení reorganizace, což jasně vyplývalo z insolvenčního rejstříku. Rozhodnutí o povolení reorganizace bylo dle ní zveřejněno v insolvenčním rejstříku dne 12. 3. 2018 a ke dni 11. 10. 2018 bylo a stále je pravomocné. K tomu dodala, že z insolvenčního rejstříku také zřejmým způsobem vyplývá, že návrh na vydání předběžného opatření byl podán po pravomocném povolení reorganizace, ale současně před pravomocným schválením reorganizačního plánu. Ohledně jejích dispozičních oprávnění tak bylo dle jejího mínění třeba postupovat v souladu s ustanoveními zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „IZ") ve stadiu po povolení reorganizace.

5. Stěžovatelka v té souvislosti uvedla, že podle § 330 odst. 1 insolvenčního zákona se právní mocí usnesení o povolení reorganizace ruší omezení dispozičních oprávnění. Insolvenční soud jí přitom žádná omezení ohledně dispozičních oprávnění neuložil. Jediným omezením tak dle jejího názoru zůstává zákonné omezení uvedené v § 330 odst. 2 insolvenčního zákona, tedy že právní úkony, které mají z hlediska nakládání s majetkovou podstatou a její správou zásadní význam, činí dlužník s dispozičními oprávněními jen se souhlasem věřitelského výboru. K tomu stěžovatelka podotkla, že podání návrhu na vydání předběžného opatření nemá zásadní význam z hlediska nakládání s majetkovou podstatou a její správou. Nejedná se totiž o dispozici s majetkovou podstatou, kterou by mělo dojít k podstatné změně ve skladbě, využití nebo určení majetku stěžovatelky. Ostatně na tomto závěru městský soud své rozhodnutí ani nezaložil. Tuto svoji argumentaci stěžovatelka v ústavní stížnosti dále přiblížila.

III.

6. Městský soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že insolvenční zákon v § 330 odst. 2 výslovně podmiňuje dlužníkovu dispozici souhlasem věřitelského orgánu (případně soudu) v případě, že jde o takové úkony, které mají z hlediska nakládání s majetkovou podstatou a její správou zásadní význam. V daném případě je dle městského soudu zjevné, že stěžovatelkou nárokovaná pohledávka přesahující 32 000 000 Kč zcela jistě tato kritéria naplňuje, jednak sama o sobě svou výší, jednak poměrem této sumy k ostatnímu majetku stěžovatelky jako dlužníka. S ohledem na to má městský soud za to, že již pro zahájení řízení o žalobě před Obvodním soudem pro Prahu 5 potřebovala stěžovatelka ve smyslu § 330 odst. 2 insolvenčního zákona souhlas věřitelského orgánu, popř. soudu. Nakládání s takovouto pohledávkou bylo totiž vzhledem k jejím majetkovým poměrům jistě zásadního charakteru. Městský soud také poukázal na významnou změnu v insolvenčním řízení stěžovatelky spočívající v tom, že insolvenční soud usnesením ze dne 11. 6. 2019 přeměnil soudem povolenou reorganizaci v konkurs, a to na návrh samotné stěžovatelky. Jedním z důsledků tohoto již pravomocného usnesení je dle městského soudu skutečnost, že osobou s dispozičním oprávněním je nyní příslušná insolvenční správkyně. Závěrem městský soud navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl, popřípadě zamítl.

7. K ústavní stížnosti se v postavení vedlejší účastnice vyjádřila i žalovaná v původním řízení, obchodní společnost TISOVERA, s. r. o. Uvedla, že stěžovatelčiny námitky jsou pouhou polemikou ohledně výkladu ustanovení podústavního práva, konkrétně insolvenčního zákona. Městský soud se dle jejího názoru vypořádal se všemi skutkovými okolnostmi případu i jeho právním posouzením. Z dosavadní rozhodovací praxe Ústavního soudu dle ní plyne, že Ústavní soud zásadně neposuzuje splnění podmínek pro nařízení či zrušení předběžného opatření, které závisí na konkrétních okolnostech každého individuálně posuzovaného případu. Vedlejší účastnice vyjádřila přesvědčení, že napadené rozhodnutí bylo vydáno příslušným orgánem, na základě zákonného základu a není projevem žádné svévole, což ve svém vyjádření přiblížila. Závěrem navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl či zamítl.

8. Ústavní soud k projednání a rozhodnutí o ústavní stížnosti nenařídil ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.

9. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatelky, účastníka i vedlejší účastnice řízení, jakož i obsah napadeného soudního rozhodnutí a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

10. Městský soud v Praze v době svého rozhodování vskutku přehlédl, že ke dni vydání předběžného opatření v dané věci (tj. 12. 10. 2018) již bylo rozhodnutí o povolení řešení úpadku stěžovatelky reorganizací (výrok pod bodem II usnesení Městského soudu v Praze č. j. MSPH 78 INS 18368/2017-A-12 ze dne 12. 3. 2018) v právní moci. Městský soud sice na absenci

právní moci usoudil ze skutečnosti, že toto rozhodnutí bylo napadeno odvoláním vedlejší účastnice (srov. bod 21 nyní rozporovaného usnesení městského soudu), avšak opomněl, což je ovšem pro danou věc podstatné, že odvoláním nebylo dotčeno v celém rozsahu. Samotný výrok pod bodem II nebyl odvoláním napaden, vedlejší účastnice totiž citované usnesení insolvenčního soudu napadla pouze ve výroku III o schválení reorganizačního plánu a ve výroku V o ustanovení osoby insolvenčního správce (srov. str. 22 odvolání vedlejší účastnice na č. l. 13 oddílu A insolvenčního rejstříku k dané insolvenční věci), přičemž později vzala své odvolání proti výroku V zpět (č. l. 27 oddílu A). Ostatně účastníci řízení byli ve shora citovaném usnesení městského soudu, jímž byla povolena reorganizace, také řádně poučeni o tom, že proti výroku pod bodem II není odvolání přípustné s odkazem na ustanovení § 328 insolvenčního zákona.

11. Z právě uvedeného je zřejmé, že výrok pod bodem II usnesení Městského soudu v Praze č. j. MSPH 78 INS 18368/2017-A-12 ze dne 12. 3. 2018 nabyl právní moci samostatně, a to již dnem zveřejnění rozhodnutí v insolvenčním rejstříku, tj. 12. 3. 2018. Je tak zjevné, že v době rozhodnutí obvodního soudu o nařízení předběžného opatření (12. 10. 2018), resp. i v době podání návrhu na jeho nařízení (11. 10. 2018), již bylo rozhodnutí soudu o povolení reorganizace pravomocné. Tím došlo ze zákona ke zrušení omezení dispozičních oprávnění stěžovatelky jako dlužníka (§ 330 odst. 1 IZ), s výjimkou omezení takových dispozic s majetkovou podstatou, jež jsou z hlediska nakládání s ní či z hlediska její správy zásadního významu (§ 330 odst. 2 IZ). Městský soud v Praze tedy vybudoval svou argumentaci o omezení dispozičních práv stěžovatelky na mylném předpokladu o existenci toliko nepravomocného rozhodnutí insolvenčního soudu o povolení řešení úpadku stěžovatelky reorganizací. Tato nesprávnost (či spíše přehlédnutí) měla ovšem za následek podstatný zásah do stěžovatelčina práva na spravedlivý proces, neboť jí v důsledku toho byla upřena možnost domáhat se zákonem stanoveným postupem svých práv u soudu dle čl. 36 odst. 1 Listiny, konkrétně podat návrh na nařízení předběžného opatření. Nelze se tedy ztotožnit s názorem vedlejší účastnice, že ústavní stížnost je pouhou polemikou stran výkladu podústavního práva (insolvenčního zákona).

12. Poukazuje-li Městský soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti na omezení dispozičních práv podle vzpomínaného ustanovení § 330 odst. 2 IZ, je nutno předeslat, že se jeho aplikace, přinejmenším jednoznačná, na stěžovatelčin případ z odůvodnění napadeného usnesení nepodává. Městský soud sice toto ustanovení citoval v rámci přehledu rozhodných ustanovení insolvenčního zákona použitelných na danou věc, avšak již blíže nevysvětlil, v čem spatřuje naplnění hypotézy právní normy obsažené v tomto zákonném ustanovení. Toto objasnění předkládá teprve nyní ve svém vyjádření k ústavní stížnosti. Tento doplňující výklad sice sám o sobě není způsobilý napravit vady rozhodnutí, Ústavní soud ovšem k němu musel přihlédnout. Totiž ukázal-li by se právní názor městského soudu správným, bylo by v rozporu se zásadou racionality ústavní stížnosti, aby Ústavní soud zrušil napadené soudní rozhodnutí jen proto, aby soud následně rozhodl se stejným výsledkem a pouze dílem pozměněným odůvodněním. Ústavní soud však ani těmto dodatečným úvahám o existenci dispozičních oprávnění stěžovatelky nepřisvědčil, a to z následujících důvodů.

13. Omezení dispozičních oprávnění dlužníka po pravomocném rozhodnutí o povolení řešení jeho úpadku reorganizací dle § 330 odst. 2 IZ představuje jediné zbývající dispoziční omezení dlužníka, nepočítaje v to soudem omezené nakládání s majetkem dle § 332 IZ (což není případ stěžovatelky). Toto zbývající omezení se však týká jen těch právních úkonů, které mají z hlediska nakládání s majetkovou podstatou a její správou zásadní význam. Za takové právní úkony se považují úkony, jejichž důsledkem se významně změní hodnota majetkové podstaty nebo postavení věřitelů anebo míra uspokojení věřitelů (§ 330 odst. 3 IZ). Ústavní soud nesdílí názor městského soudu, že by pod úkony tohoto druhu bylo lze obecně podřadit i podání žaloby za účelem přiznání práva na peněžité plnění, včetně návrhu na nařízení

předběžného opatření k zajištění jeho uspokojení, jestliže jde z hlediska hodnoty pohledávky o významnou část dlužníkových aktiv.

14. V tomto směru je třeba zdůraznit, že rozhodujícím kritériem není bez dalšího pouhá výše žalované pohledávky (a/nebo jejího příslušenství), popřípadě její poměr k ostatnímu majetku dlužníka, jak se městský soud domnívá. Klíčovými jsou naopak celková povaha, smysl a účel konkrétního právního úkonu (právního jednání), tedy zhodnocení toho, zda v jeho důsledku dojde k významné změně hodnoty majetkové podstaty, postavení věřitelů či míry jejich uspokojení. Je zřejmé, že kdyby stěžovatelka hodlala kupříkladu postoupit svoji pohledávku bezúplatně či za nepřiměřeně nízkou úplatu jinému, nepochybně by tím mohlo dojít k významné změně hodnoty majetkové podstaty ve smyslu § 330 odst. 3 IZ. Jinak tomu ale je v případě, kdy se stěžovatelka naopak snaží dosíci vymožení pohledávky soudní cestou. Totiž jakákoli pohledávka dlužníka, která spadá do majetkové podstaty, nemá pro věřitele v řízení o úpadku fakticky žádný materiální význam (je „pouhým“ právem na plnění), a to minimálně do doby, než dojde k jejímu přiznání pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného povolaného orgánu, anebo než dojde k jejímu úplatnému zcizení.

15. Stěží lze tedy dospět k závěru, že samotným podáním žaloby dlužníkem k vymožení jeho pohledávky vůči třetí osobě dochází k významné změně hodnoty majetkové podstaty, natož postavení věřitelů či míry jejich uspokojení. Naopak, v takovém kroku je zpravidla nutno spatřovat prvky péče řádného hospodáře, s níž dlužník přistupuje ke svému majetku. Takový postup nejenže nezkracuje věřitele, ale naopak vede (či alespoň reálně může vést) ve svém důsledku ke kladné kvalitativní proměně skladby majetkové podstaty, tedy k přeměně onoho práva na samotné plnění, jež je pro věřitele pochopitelně mnohem cennější a hodnotnější a v souladu se smyslem a cílem řízení o úpadku. Tím spíše to platí i pro návrh na nařízení předběžného opatření, jímž se dlužník v řízení o žalobě snaží domoci zajištění pohledávky, jako tomu je i v případě stěžovatelky.

16. Za povšimnutí v té souvislosti stojí i to, že podle § 11 odst. 2 písm. n) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, je dlužník s dispozičními oprávněními (spolu s insolvenčním správcem) v řízení o nárocích, které se týkají majetku patřícího do majetkové podstaty nebo které mají být uspokojeny z tohoto majetku, zcela osvobozen od soudních poplatků. Toto osvobození se přitom nevztahuje výlučně na řízení před soudem prvního stupně, ale též na další řízení (srov. § 11 odst. 3 a 10 zákona o soudních poplatcích). Tato zákonná úleva je vedena snahou minimalizovat zatížení majetkové podstaty výlohami souvisejícími s uplatněním práva u soudu a zároveň je svého druhu stvrzením toho, že na vymáhání pohledávek patřících do majetkové podstaty samotným dlužníkem s dispozičními oprávněními (zde stěžovatelkou) nelze pohlížet jako na neobvyklé, tím méně pak jako zkracující jednání ve smyslu § 330 odst. 3 IZ.

17. Ústavní soud nepřehlédl, že nelze vyloučit, že dlužník může být v soudní při neúspěšný, a v důsledku toho tak může být zavázán k náhradě nákladů řízení protistrany, které pak jdou přirozeně na vrub majetkové podstaty. Nejinak je tomu ovšem za situace, kdy pohledávku nevymáhá sám dlužník, nýbrž insolvenční správce. U posledně uvedeného lze sice vždy očekávat svědomitý postup s odbornou péčí (§ 36 odst. 1 IZ), avšak to vůbec neznamená, že by dlužník nebyl schopen pohledávku vymáhat kvalifikovaným způsobem. Není tedy rozumného důvodu, aby byl dlužník v obecné rovině vyloučen z těch dispozic, jimiž se snaží domoci výkonu práv, jež mu náležejí, jen proto, že jejich hodnota je v poměru k jeho ostatnímu majetku významná. Pro případ, že se ukáže, že dlužník podává zjevně bezúspěšné žaloby či postupuje jinak lehkomyslně k tíži majetkové podstaty, poskytuje insolvenční zákon insolvenčnímu správci, věřitelskému výboru či samotnému insolvenčnímu soudu oprávnění zakázat dlužníkovi s dispozičními oprávněními nakládání s majetkovou podstatou nebo dispoziční oprávnění ve vymezeném rozsahu omezit (§ 332 IZ). Takové rozhodnutí musí být

přirozeně řádně a přiléhavě odůvodněno. V nyní souzené věci se ovšem o takovou situaci nejedná.

18. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a přistoupil dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadeného usnesení Městského soudu v Praze, který je v dalším postupu vázán právním názorem vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky).

Č. 112
Právo na zákonného soudce a otázka věcné příslušnosti
(sp. zn. III. ÚS 2279/19 ze dne 2. června 2020)

Nejvyšším soudem již učiněný výklad by měl být, nedojde-li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém souhrnu konformnějšími s právním řádem jako významovým celkem, a svědčícími tak pro změnu judikatury, východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu požadavků právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (legitimního očekávání) a principu formální spravedlnosti (rovnosti).

Z požadavku oprávněné důvěry v právní řád a totožný postup orgánů veřejné moci ve skutkově a právně identických věcech, kdy subjekty práv oprávněně očekávají, že v této důvěře nebudou zklamány, nevyplývá kategorická neměnnost výkladu či použití práva. Vyplývá z něj však požadavek, aby tato změna byla s ohledem na konkrétní okolnosti, jako je např. objektivní vývoj společenských podmínek dotýkající se daných skutkových situací, předvídatelná, případně aby nepředvídatelná změna výkladu v době jejího uskutečnění byla náležitě odůvodněna a opírala se o přijatelné rozumné a objektivní důvody, které přirozeně reagují i na právní vývody dříve v rozhodovací praxi ohledně té které právní otázky uplatňované. Pouze takto transparentně vyložené úvahy odůvodňující odlišný postup nezávislého soudu, resp. soudce, vylučují, v rámci lidsky dostupných možností, libovůli při aplikaci práva [srov. nález ze dne 25. 1. 2005 sp. zn. III. ÚS 252/04 (N 16/36 SbNU 173)].

Tím, že vrchní soud rozhodl nepředvídatelně a v rozporu se závěry vyplývajícími z rozhodnutí Nejvyššího soudu, které v době rozhodování vrchního soudu byly již obecně známy, narušil právní jistotu účastníků řízení, čímž zasáhl do práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a ve svém důsledku porušil i její právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, neboť rozhodovat měl podle usnesení vrchního soudu věcně nepříslušný soud.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti obchodní korporace WPB Capital, spořitelní družstvo v likvidaci, sídlem Kamenná 835/13, Brno, zastoupené JUDr. Jiřím Hartmannem, advokátem, sídlem Sokolovská 5/49, Praha 8 – Karlín, proti usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. dubna 2019 č. j. Ncp 146/2019-1531, za účasti Vrchního soudu v Praze jako účastníka řízení a obchodní korporace LLAINFAIR CARAINION CWNI DALIANNOL Ltd., sídlem Suite 319-3, 32 Threadneedle Street, EC2R8AY Londýn, Spojené království Velké Británie a Severního Irska, jako vedlejší účastnice řízení, zastoupené JUDr. Martinem Selokou, advokátem, sídlem Zvonárska 139/8, Košice, Slovenská republika, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Praze ze dne 4. dubna 2019 č. j. Ncp 146/2019-1531 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1

Listiny základních práv a svobod a právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 4. dubna 2019 č. j. Ncp 146/2019-1531 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím bylo porušeno její ústavně zaručené právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i právo vyjádřit se k věci podle čl. 38 odst. 2 Listiny.

2. Obvodní soud pro Prahu 1 (dále jen „obvodní soud“) rozhodoval o žalobě stěžovatelky (v řízení u obvodního soudu vystupující jako žalobkyně) podané dne 20. 6. 2014 na zrušení rozhodčího nálezu Rozhodčího soudu při Hospodářské komoře České republiky a Agrární komoře České republiky ze dne 2. 6. 2014 č. j. Rsp 286/14 (dále jen „rozhodčí nález“). Tímto rozhodčím nálezem jediný rozhodce doc. JUDr. Milan Kindl, CSc., ve výroku I určil, že vedlejší účastnice řízení (v době vydání rozhodčího nálezu pod názvem TROWMART LIMITED; v řízení u obvodního soudu vystupující jako žalovaná) je ke dni 10. 5. 2013 vlastníkem pohledávek v rozhodčím nálezu blíže specifikovaných včetně jejich příslušenství a práv s nimi spojených (zejména v podobě zástavních práv k movitým a nemovitým věcem). Výrokem II byla stěžovatelce uložena povinnost vydat vedlejší účastnici řízení veškerou originální smluvní a jinou dokumentaci (zejména originály zástavních a jiných zajišťovacích smluv, originály předmětů zajištění, originály blankosměnek, směnek, akcií či jiných cenných papírů sloužících k zajištění pohledávek), vztahující se k pohledávkám, jejichž určení vlastnictví bylo předmětem rozhodnutí, a poskytnout součinnost v souvislosti s provedením zápisu změn věcných a jiných práv souvisejících s uvedenými pohledávkami. Výrokem III byla stěžovatelce uložena povinnost nahradit náklady rozhodčího řízení.

3. Obvodní soud v průběhu řízení o zrušení rozhodčího nálezu dospěl k závěru, že není soudem věcně příslušným pro rozhodnutí věci, a proto postupem podle § 104a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“) předložil věc vrchnímu soudu k posouzení věcné příslušnosti. Důvodem pro změnu věcné příslušnosti byla podle obvodního soudu novela § 41 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, (dále jen „zákon o rozhodčím řízení“), provedená zákonem č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, (dále jen „zákon č. 296/2017 Sb.“). Podle § 41 zákona o rozhodčím řízení ve znění účinném v době podání žaloby na zrušení rozhodčího nálezu (tj. ke dni 20. 6. 2014) byl k řízení o neplatnosti rozhodčí smlouvy a k řízení podle tohoto zákona v prvním stupni příslušný soud, který by byl příslušný k řízení ve věci podle zvláštního předpisu (§ 9 o. s. ř.), kdyby nebylo rozhodčí smlouvy. Podle § 41 zákona o rozhodčím řízení ve znění účinném od 30. 9. 2017 pak platí, že k řízení o neplatnosti rozhodčí smlouvy a k řízení o zrušení rozhodčího nálezu podle části čtvrté zákona o rozhodčím řízení je v prvním stupni příslušný krajský soud.

4. Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) usnesením ze dne 4. 4. 2019 č. j. Ncp 146/2019-1531 určil, že k projednání a rozhodnutí věci jsou v prvním stupni příslušné krajské soudy (výrok I) a po právní moci jeho usnesení bude věc postoupena k dalšímu řízení Městskému soudu v Praze (dále jen „městský soud“). Vyšel z toho, že věcnou příslušnost soudů v projednávané věci (návrh na zrušení rozhodčího nálezu) neupravuje občanský soudní řád,

nýbrž zákon o rozhodčím řízení, přičemž jde o úpravu speciální. Novelou provedenou zákonem č. 296/2017 Sb. byla změněna dosavadní úprava tak, že k řízení o zrušení rozhodčího nálezu jsou v prvním stupni příslušné krajské soudy. Podotkl, že sice občanský soudní řád vychází ze zásady *perpetuationis fori*, podle které jsou pro věcnou a místní příslušnost až do skončení civilního procesu rozhodující okolnosti, které tu byly v době zahájení řízení (§ 11 odst. 1 o. s. ř.), s tím, že takto určená věcná příslušnost platí po celé řízení bez ohledu na změny v postavení účastníků či předmětu řízení. V posuzované věci však došlo ohledně věcné příslušnosti ke změně zákonné úpravy. Je pak zcela věcí zákonodárce, jak tyto změny promítne do probíhajícího řízení. Vzhledem k tomu, že zákonodárce v přechodných ustanoveních nikterak změnu věcné příslušnosti do probíhajících soudních řízení nepromítl, dovodil vrchní soud, že je třeba respektovat aktuální stav. Pro již zahájená řízení proto platí, že nadále bude v prvním stupni věcně příslušný krajský soud.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá porušení svých shora uvedených ústavně zaručených práv. Nejprve popisuje skutkové okolnosti případu a rekapituluje obsah napadeného usnesení. Poukazuje na to, že ohledně věcné příslušnosti argumentovala již před vrchním soudem usnesením Nejvyššího soudu ze dne 11. 2. 2019 č. j. 23 Cdo 4101/2018-13, v němž bylo mj. vysloveno, že „[u]vedená novela procesního předpisu (pozn. novela provedená zákonem č. 296/2017 Sb.) tak nemohla způsobit změnu soudu věcně příslušného k projednání žaloby, jestliže konkrétní řízení již bylo zahájeno žalobou u věcně příslušného soudu podle znění § 41 zákona o rozhodčím řízení účinného v době podání žaloby. Opačný závěr by představoval prolomení obecného pravidla nepravé zpětné účinnosti procesních předpisů; jednalo by se totiž o pravou retroaktivitu (správně ovšem o nepřípustnou retrospektivu) procesního předpisu, která je v rozporu s principy demokratického právního státu, zejména s požadavkem na právní jistotu účastníků řízení …“, avšak vrchní soud k jejímu vyjádření nepřihlédl, čímž porušil stěžovatelčino právo zakotvené v čl. 38 odst. 2 Listiny. Svým postupem (a tím, že nerespektoval rozhodnutí Nejvyššího soudu ohledně věcné příslušnosti) vrchní soud rovněž porušil stěžovatelčino právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny. Názor vrchního soudu, že změna právní úpravy prolamuje při určení věcné příslušnosti zásadu *perpetuationis fori*, považuje za nesprávný a protiústavní. Z mlčení zákonodárce, který v přechodných ustanoveních nestanovil pravidla pro určení věcné příslušnosti, nelze dovozovat nerespektování výše uvedené zásady. Aby došlo ke změně věcné příslušnosti, musel by zákonodárce svoji vůli výslovně projevit. Podle stěžovatelky je třeba, nebylo-li v zákoně řečeno nic jiného, respektovat věcnou příslušnost založenou na počátku řízení. Stěžovatelka dále namítá, že napadené usnesení porušuje její právo na ochranu legitimního očekávání a na projednání věci bez zbytečných průtahů. Vrchní soud rozhodl o věcné příslušnosti s odstupem pěti let od zahájení řízení, a to na základě (podle stěžovatelky) mylného výkladu procesních pravidel. Změna věcné příslušnosti v důsledku novely provedené zákonem č. 296/2017 Sb. v průběhu řízení podle stěžovatelky znamená i nepřípustnou retroaktivitu.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

6. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření vrchnímu soudu a vedlejší účastnici řízení a vyžádal si příslušný spis (u obvodního soudu vedený pod sp. zn. 65 C 101/2014; nyní po změně věcné příslušnosti v důsledku rozhodnutí vrchního soudu vedený u městského soudu pod sp. zn. 1 Cm 23/2019).

7. Vrchní soud jako účastník řízení ve vyjádření uvedl, že k zásahu do žádného z ústavně zaručených práv stěžovatelky nedošlo, přičemž zcela odkázal na své rozhodnutí s tím, že jde o spor podle § 41 zákona o rozhodčím řízení ve znění účinném od 30. 9. 2017.

8. Vedlejší účastnice řízení ponechala ústavní stížnost stěžovatelky ve svém vyjádření bez bližší argumentace. Předložila plnou moc k zastupování, včetně zmocnění pro substituujícího advokáta, který byl současně určen jako zmocněnec pro doručování. Svého postavení vedlejší účastnice řízení se však nevzdala.

9. Vzhledem k tomu, že vyjádření účastníka řízení ani vedlejší účastnice řízení neobsahovalo žádnou novou argumentaci, nepovažoval Ústavní soud za nutné zasílat ho stěžovatelce na vědomí a k případné replice.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno soudní rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

11. K výše uvedenému závěru o přípustnosti ústavní stížnosti Ústavní soud podotýká, že z výše naznačeného pravidla, že ústavní stížností by měla být napadána zásadně konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí, připustil Ústavní soud ve své rozhodovací praxi výjimky, jež se týkají takových dílčích a pravomocných rozhodnutí, která uzavírají určitou část řízení, ačkoli řízení ve věci samé ještě neskončilo. V takovém případě musí být kumulativně splněny dvě podmínky: rozhodnutí musí být způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv a svobod a je třeba, aby se námitka porušení těchto práv a svobod omezovala jen na příslušné stadium řízení, v němž bylo o takové otázce rozhodnuto, tedy aby již nemohla být v rámci dalšího řízení (např. při použití opravných prostředků proti meritornímu rozhodnutí) efektivně uplatněna [srov. např. nález ze dne 12. 1. 2005 sp. zn. III. ÚS 441/04 (N 6/36 SbNU 53; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz)].

12. Jak již Ústavní soud mnohokrát dovodil, výše popsanou výjimku představuje i usnesení vrchního soudu (nebo Nejvyššího soudu) o věcné příslušnosti podle § 104a o. s. ř. První podmínka je splněna s ohledem na úzkou vazbu takového rozhodnutí na ústavně zaručené právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny. Bude-li totiž rozhodnutí vrchního soudu o věcné příslušnosti věcně nesprávné, vždy tím zároveň bude porušeno ústavně garantované právo na zákonného soudce [srov. např. nález ze dne 1. 6. 2010 sp. zn. I. ÚS 904/08 (N 118/57 SbNU 455)]. Splnění druhé podmínky pak lze spatřovat v tom, že takové rozhodnutí je pro účastníky řízení i pro soudy v souladu s § 104a odst. 7 o. s. ř. závazné a podle § 11 odst. 1 věty třetí o. s. ř. i v případě jeho věcné nesprávnosti zakládá věcnou příslušnost v něm určeného soudu. Ústavní soud již opakovaně konstatoval, že takový postup není žádoucí z hlediska hospodárnosti soudního řízení [např. nález ze dne 2. 9. 2010 sp. zn. II. ÚS 2193/10 (N 183/58 SbNU 605) nebo nález ze dne 23. 3. 2016 sp. zn. IV. ÚS 162/16 (N 50/80 SbNU 613)].

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud při posuzování důvodnosti ústavní stížnosti vyšel z toho, že mu jako orgánu ochrany ústavnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)], který není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy), nepřísluší výkon dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce, a nerespektují tak hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky [čl. 87 odst. 1 písm. d) a čl. 1 Ústavy a § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

14. Jak Ústavní soud ve své rozhodovací praxi již mnohokrát uvedl, právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny, podle něhož „nikdo nesmí být odňat svému zákonnému

soudci“, představuje systémovou pojistku zajišťující nezávislost soudů. Její podstata spočívá především v tom, že podávání návrhů soudům a přidělování případů jednotlivým soudcům se odehrává podle předem stanovených pravidel, čímž má být minimalizována možnost jejich ovlivňování. Základními předpoklady naplnění tohoto práva jsou zákonné určení věcné, funkční a místní příslušnosti soudu, stanovení hledisek rozdělení soudní agendy mezi senáty a samosoudce a stanovení pravidel pro ustavení senátů či určení samosoudce, který bude ve věci účastníka rozhodovat [srov. např. nález ze dne 22. 2. 1996 sp. zn. III. ÚS 232/95 (N 15/5 SbNU 101), nález ze dne 21. 1. 1999 sp. zn. III. ÚS 293/98 (N 11/13 SbNU 71) nebo výše uvedený nález sp. zn. IV. ÚS 162/16].

15. Ustanovení § 104a o. s. ř. je zákonným podkladem pro postup v případě pochybností o správnosti věcné příslušnosti obecných soudů, přičemž nápravy se může domáhat účastník řízení i obecný soud (respektive obecný soud musí z úřední povinnosti). Rozhodnutí o věcné příslušnosti učiněné podle § 104a o. s. ř. je konečné a zavazuje účastníky řízení i soudy. Ústavní soud pak nevstupuje do rozhodování podle tohoto ustanovení z pozice další instance obecných soudů, přísluší mu však kontrolovat, zda byly respektovány požadavky vyplývající z práv zaručených hlavou pátou Listiny, a to včetně dodržení zákonných pravidel pro určení příslušnosti soudu a soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny). Rozhodnutí podle § 104a o. s. ř. učiněné v rozporu se zákonným ustanovením je vždy porušením ústavně zaručeného práva na zákonného soudce (srov. výše uvedený nález sp. zn. I. ÚS 904/08).

16. V nyní posuzované věci vrchní soud určil, že k projednání věci jsou v prvním stupni příslušné krajské soudy, neboť se domníval, že změna právní úpravy (při absenci vysvětlujících přechodných ustanovení) může vést ke změně věcné příslušnosti. Svůj názor sice stručně odůvodnil, avšak zcela pominul názor vyslovený ve výše citovaném usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Cdo 4101/2018, na něž byl stěžovatelkou upozorněn a které jeho rozhodnutí časově předcházelo (byť jen o dva měsíce). Podle názoru Nejvyššího soudu by závěr o změně věcné příslušnosti při absenci přechodných ustanovení ohledně věcné příslušnosti vedl k prolomení obecného pravidla nepravé zpětné účinnosti procesních předpisů, neboť by šlo o pravou retroaktivitu procesního předpisu, která je v rozporu s principy demokratického právního státu, zejména s požadavkem na právní jistotu účastníků řízení. Proti závěru Nejvyššího soudu, že rozhodující pro určení věcné příslušnosti je zásada *perpetuationis fori* v době zahájení sporu, nemá Ústavní soud žádné výhrady a shledává jej ústavně souladným.

17. Ústavní soud dále připomíná, že věcná příslušnost je otázkou podústavního práva, jejíž vyřešení přísluší obecným soudům v čele s Nejvyšším soudem (srov. usnesení ze dne 29. 10. 2019 sp. zn. III. ÚS 626/19). Pakliže Nejvyšší soud otázku věcné příslušnosti ve věci s obdobnými skutkovými okolnostmi svým rozhodnutím vyřešil, nemohou nižší soudy od jeho rozhodnutí odhlížet.

18. Smyslem rozhodování Nejvyššího soudu je především sjednocení judikatury obecných soudů. Nejvyšším soudem již učiněný výklad by měl být, nedojde-li k následnému shledání dostatečných relevantních důvodů podložených racionálními a přesvědčivějšími argumenty, ve svém souhrnu konformnějšími s právním řádem jako významovým celkem, a svědčícími tak pro změnu judikatury, východiskem pro rozhodování následujících případů stejného druhu, a to z pohledu požadavků právní jistoty, předvídatelnosti práva, ochrany oprávněné důvěry v právo (legitimního očekávání) a principu formální spravedlnosti (rovnosti). Ke znakům právního státu totiž neoddělitelně patří princip právní jistoty a z něj plynoucí princip ochrany oprávněné důvěry v právo, který jako stěžejní znak a předpoklad právního státu v sobě implikuje především efektivní ochranu práv všech právních subjektů ve stejných případech shodným způsobem a předvídatelnost postupu státu a jeho orgánů. Z požadavku oprávněné důvěry v právní řád a totožný postup orgánů veřejné moci ve skutkově a právně identických věcech, kdy subjekty práv oprávněně očekávají, že v této důvěře nebudou zklamány, nevyplývá kategorická neměnnost výkladu či použití práva. Vyplývá z něj však požadavek, aby tato změna

byla s ohledem na konkrétní okolnosti, jako je např. objektivní vývoj společenských podmínek dotýkající se daných skutkových situací, předvídatelná, případně aby nepředvídatelná změna výkladu v době jejího uskutečnění byla náležitě odůvodněna a opírala se o přijatelné rozumné a objektivní důvody, které přirozeně reagují i na právní vývody dříve v rozhodovací praxi ohledně té které právní otázky uplatňované. Pouze takto transparentně vyložené úvahy odůvodňující odlišný postup nezávislého soudu, resp. soudce, vylučují, v rámci lidsky dostupných možností, libovůli při aplikaci práva [srov. nález ze dne 25. 1. 2005 sp. zn. III. ÚS 252/04 (N 16/36 SbNU 173)].

19. Otázkou pro Ústavní soud tedy zůstává, zda toto pochybení vrchního soudu (spočívající v nerespektování judikatury Nejvyššího soudu, kterou Ústavní soud považuje za ústavně souladnou) zasáhlo do ústavně zaručených práv stěžovatele. Jak Ústavní soud opakovaně zdůraznil, nikoliv každé porušení norem podústavního práva při jejich aplikaci či interpretaci způsobuje zároveň i porušení základního práva jednotlivce. Avšak jeho porušení v důsledku libovůle (vykonávané např. nerespektováním kogentní normy nebo ustálené judikatury vyšších soudů) anebo v důsledku výkladu, jenž je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, může být způsobilé zasáhnout do základního práva a svobody jednotlivce [srov. nález ze dne 14. 3. 2002 sp. zn. III. ÚS 346/01 (N 30/25 SbNU 237)].

20. Tak se tomu stalo i v posuzované věci. Tím, že vrchní soud rozhodl nepředvídatelně a v rozporu se závěry vyplývajícími z rozhodnutí Nejvyššího soudu, které v době rozhodování vrchního soudu byly již obecně známy (stěžovatelka na ně dokonce vrchní soud výslovně upozorňovala, což se podává z jejího vyjádření ze dne 18. 3. 2019 k záměru obvodního soudu předložit věc vrchnímu soudu k rozhodnutí o věcné příslušnosti, které přiložila k ústavní stížnosti), narušil právní jistotu účastníků řízení, čímž zasáhl do práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a ve svém důsledku porušil i její právo na zákonného soudce (rozhodovat měl podle usnesení vrchního soudu věcně nepříslušný soud) podle čl. 38 odst. 1 Listiny.

21. Ústavní soud z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl bez přítomnosti účastníků mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 113
Lhůta k podání stížnosti proti usnesení v trestním řízení (sp. zn. III. ÚS 2511/19 ze dne 2. června 2020)

Počátek běhu lhůty pro podání instanční stížnosti v trestních věcech při rozhodování o osobní svobodě (zejména o vazbě, podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměně alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody) nebo meritu věci (zamítnutí návrhu na povolení obnovy řízení) je třeba odvíjet až od doručení písemného vyhotovení soudního rozhodnutí. Porušením práva na přístup k soudu zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a práva na spravedlivý proces zaručeného v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod je požadavek, aby instanční stížnost byla podána již v době, kdy stěžovateli nejsou známy důvody, pro něž byl v předchozím řízení neúspěšný a které zjistí teprve z písemného vyhotovení rozhodnutí.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka o ústavní stížnosti stěžovatele B. Š., zastoupeného Mgr. Ivanou Dvorskou, advokátkou, sídlem Žižkova 2040, Benešov, proti usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 20. června 2019 č. j. 11 To 190/2019-240, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a Krajského státního zastupitelství v Praze jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Praze ze dne 20. června 2019 č. j. 11 To 190/2019--240 bylo porušeno stěžovatelovo právo na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na spravedlivý proces zaručené v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Praze ze dne 20. června 2019 č. j. 11 To 190/2019--240 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatel domáhá, aby bylo zrušeno v záhlaví označené usnesení, a tvrdí, že jím došlo k porušení jeho ústavně zaručených práv zakotvených v čl. 8 odst. 2 a čl. 36 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i jeho práva podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). S ústavní stížností stěžovatel spojil návrh na odklad vykonatelnosti usnesení Okresního soudu Praha-východ (dále jen „okresní soud“) ze dne 3. 5.

2019 č. j. 2 T 42/2013-224 a nadepsaného usnesení Krajského soudu v Praze (dále též jen „krajský soud“).

2. Okresní soud usnesením ze dne 3. 5. 2019 č. j. 2 T 42/2013-224 rozhodl s poukazem na § 86 odst. 1 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a § 330a odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „trestní řád“) tak, že stěžovatel vykoná trest odnětí svobody v trvání jednoho roku uložený mu trestním příkazem okresního soudu ze dne 7. 3. 2013 č. j. 2 T 42/2013-42. Podle § 56 odst. 2 písm. a) trestního zákoníku ho pro výkon tohoto trestu zařadil do věznice s ostrahou.

3. Krajský soud ústavní stížností napadeným usnesením stěžovatelovu instanční stížnost proti tomuto usnesení okresního soudu podle § 148 odst. 1 písm. b) trestního řádu jako opožděně podanou zamítl.

II. Argumentace stěžovatele

4. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že instanční stížnost proti usnesení okresního soudu podal ve lhůtě vycházející z poučení, které mu tento soud poskytl. V této lhůtě podanou instanční stížnost tudíž nelze považovat za opožděnou, a to bez ohledu na správnost poučení.

5. Stěžovatel odkazuje na nález Ústavního soudu ze dne 31. 1. 2012 sp. zn. IV. ÚS 2476/11 [pozn. správně má být sp. zn. IV. ÚS 3476/11 (N 25/64 SbNU 269)], v němž Ústavní soud dospěl k závěru, že orgány veřejné moci mají při posuzování toho, zda určitý procesní prostředek ochrany práva byl podán řádně a včas, povinnost respektovat princip důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci, normativně vyjádřený v principu právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy. Uvedené podle Ústavního soudu znamená, že účastníku řízení nesmí být na újmu, postupoval-li při využití takovéhoto prostředku proti rozhodnutí orgánu veřejné moci v dobré víře ve správnost v něm obsaženého nesprávného poučení.

6. Stěžovatel má za to, že pochybením okresního soudu, který stěžovatele nesprávně poučil, a vadným postupem krajského soudu, který vycházel pouze z litery zákona, aniž by se zabýval tím, jak byl stěžovatel o opravném prostředku poučen okresním soudem, se soudy dopustily nepřípustného zásahu do právního postavení stěžovatele, čímž došlo k porušení principů spravedlivého procesu a k nepřípustnému přepjatému formalismu. V této souvislosti stěžovatel poukazuje rovněž na nález Ústavního soudu ze dne 3. 11. 1994 sp. zn. III. ÚS 150/93 (N 49/2 SbNU 87).

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

7. Ústavní soud posoudil obsah ústavní stížnosti a rozhodnutí obecných soudů, přičemž dospěl k závěru, že jsou splněny podmínky pro odklad vykonatelnosti obou předmětných rozhodnutí, proto usnesením ze dne 10. 9. 2019 č. j. III. ÚS 2511/19-11 vyhověl návrhu stěžovatele a odložil vykonatelnost ústavní stížností napadeného usnesení krajského soudu a se zřetelem k usnesení ze dne 1. 9. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 24/09 (U 16/54 SbNU 607; 312/2009 Sb.), které se vyslovuje proti přehnanému formalismu, též usnesení okresního soudu, a to do právní moci rozhodnutí Ústavního soudu o podané ústavní stížnosti.

8. V další fázi Ústavní soud vyzval oba soudy, aby se k ústavní stížnosti vyjádřily. Krajský soud ve vyjádření uvedl, že se nemůže k tvrzenému nesprávnému poučení ze strany okresního soudu vyslovit, neboť nemá možnost nahlédnout do procesního spisu. Okresní soud připustil možnost, že stěžovatelovy výhrady jsou opodstatněné.

9. Obě vyjádření soudů tudíž obsahově nepřesáhla argumentační rámec známý stěžovateli, a proto mu je Ústavní soud na vědomí a k případné replice nezaslal.

10. V souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

11. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

V. a) Obecná východiska

12. Ústavní soud ustáleně judikuje, že jeho úkolem je v řízení o ústavní stížnosti jen ochrana ústavnosti, a nikoliv zákonnosti [čl. 83, čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy]. Není proto povolán k přezkumu použití podústavního práva, a může tak činit jen tehdy, jestliže současně shledá porušení základního práva či svobody, protože základní práva a svobody vymezují nejen rámec normativního obsahu aplikovaných právních norem, nýbrž také rámec jejich ústavně souladného výkladu a použití. Výklad zákonných a podzákonných právních norem, který nešetří základní práva v co nejvyšší míře, při současném dodržení účelu použitých právních norem, anebo výklad, jenž je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, pak znamenají porušení základního práva či svobody [srov. např. nálezy ze dne 8. 7. 1999 sp. zn. III. ÚS 224/98 (N 98/15 SbNU 17), ze dne 20. 1. 2000 sp. zn. III. ÚS 150/99 (N 9/17 SbNU 73) a ze dne 2. 4. 2009 sp. zn. II. ÚS 476/09 (N 81/53 SbNU 23)].

13. Na úrovni podústavního práva podle § 143 odst. 1 trestního řádu platí, že stížnost se podává u orgánu, proti jehož usnesení stížnost směřuje, a to do tří dnů od oznámení usnesení (§ 137 trestního řádu); oznamuje-li se usnesení jak obviněnému, tak i jeho opatrovníku nebo obhájci, běží lhůta od toho oznámení, které bylo provedeno nejpozději.

14. Z § 137 odst. 1 trestního řádu vyplývá, že usnesení je třeba oznámit osobě, které se přímo dotýká, jakož i osobě, která k němu dala svým návrhem podnět; usnesení soudu se oznámí též státnímu zástupci. Oznámení se děje buď vyhlášením usnesení v přítomnosti toho, jemuž je třeba usnesení oznámit, anebo doručením opisu usnesení.

15. Pojem „oznámení“ podle § 143 trestního řádu Ústavní soud již vícekrát vysvětlil. Podle nálezu ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09 (N 134/53 SbNU 681) je nezbytným předpokladem a účelem práva na spravedlivý proces, a tedy i práva podat opravný prostředek (stížnost), „… reálná možnost seznámit se s rozhodovacími důvody obsaženými v rozhodnutí, jež je podrobeno stížnostní kritice. Pouze za těchto podmínek se stěžovateli dostává i kvalifikované možnosti skutkově a právně argumentovat, a tedy v případě svého nesouhlasu zpochybňovat argumenty obsažené v odůvodnění, na nichž výrok jím napadeného rozhodnutí spočívá“. Stěžovateli má být příslušné usnesení „… včetně jeho odůvodnění prokazatelně oznámeno takovým způsobem, aby z obsahu oznámení byly seznatelné všechny důvody, o něž se opírá výrok rozhodnutí … těmto požadavkům lze alternativně vyhovět několika způsoby, uvedenými v trestním řádu (§ 136, 137, 55a, 55b)“, a to 1. doručením opisu usnesení, 2. ústním vyhlášením usnesení, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude zapsáno v protokolu o úkonu, případně 3. ústním vyhlášením, jehož plné znění (včetně odůvodnění) bude podchyceno zvukovým záznamem.

16. Ústavní soud v nálezech ze dne 5. 1. 2006 sp. zn. III. ÚS 457/05 (N 4/40 SbNU 39), ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787), ze dne 31. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 3842/17 (N 106/89 SbNU 573), ze dne 5. 2. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3780/18 (N 21/92 SbNU 214) či ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. IV. ÚS 3003/19 (N 210/97 SbNU 258) situoval okamžik, od něhož je možno počítat běh lhůty pro podání (instanční) stížnosti v trestních věcech při rozhodování o tak závažných otázkách, jakými je osobní svoboda (zejména vazba, podmíněné

propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, přeměna alternativních trestů v nepodmíněný trest odnětí svobody a rozhodnutí o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody) nebo meritum věci (zamítnutí návrhu na povolení obnovy řízení), až na doručení opisu usnesení. Jak se výstižně konstatuje ve stanovisku trestního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 4. 3. 2020 sp. zn. Tpjn 300/2018 v bodě 33 odůvodnění, judikatura Ústavního soudu je vedena snahou o zachování práva obviněného na přístup k soudu druhého stupně a možnosti polemizovat se závěry soudu prvního stupně v řádném opravném řízení o stížnosti; Ústavní soud tím obviněnému umožňuje, aby se mohl vymezit proti důvodům rozhodnutí soudu prvního stupně podrobně obsaženým až v písemném vyhotovení jeho usnesení.

17. Zárukou proti oslabení práva obhajoby na dostatečnou možnost odůvodnění své stížnosti je omezení, které stížnostnímu soudu brání v rozhodnutí o podané stížnosti dříve, než má obviněná osoba možnost se zcela seznámit s odůvodněním napadeného rozhodnutí [srov. nálezy ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 426/09 (N 134/53 SbNU 681) a ze dne 23. 9. 2010 sp. zn. III. ÚS 1542/09 (N 201/58 SbNU 787)].

18. Ústavní soud ve své judikatuře již mnohokrát konstatoval, že netoleruje orgánům veřejné moci – a především obecným soudům – formalistický přístup k aplikaci práva, který používá sofistikované odůvodňování k prosazení zřejmé nespravedlnosti [srov. např. nález ze dne 4. 2. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.)]. Z požadavku materiálního právního státu zakotveného v čl. 1 odst. 1 Ústavy vyplývá povinnost každého soudce hledat a prosazovat skutečně spravedlivé řešení: „Nad každým utvářením soudního rozhodnutí klene se dvojí imperativ: rozhodnutí musí být nejen zákonné, ale především spravedlivé. Úkolem soudu je rozpoznat skrze zákon spravedlnost.“ [nález ze dne 13. 3. 2013 sp. zn. IV. ÚS 1241/12 (N 42/68 SbNU 425), body 14 a 15]. Zejména nelze tolerovat, aby sám stát profitoval z nedokonalosti právní úpravy či pochybení orgánů veřejné moci v neprospěch jednotlivce [srov. nález Ústavního soudu ze dne 25. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 2062/14 (N 198/83 SbNU 185)].

19. Ke znakům demokratického právního státu neoddělitelně patří též princip ochrany důvěry občanů v právo [nález sp. zn. IV. ÚS 215/94 ze dne 8. 6. 1995 (N 30/3 SbNU 227)]. Ochrana jednání učiněného v důvěře v právo předpokládá, že právnická osoba nebo fyzická osoba jedná v důvěře nejen v text relevantního právního předpisu, ale zejména v důvěře v trvající výklad takovéhoto předpisu orgány veřejné moci [srov. nález ze dne 15. 1. 2008 sp. zn. I. ÚS 629/06 (N 11/48 SbNU 111)]. Jednotlivec má právo na dobrou víru v akty veřejné moci, jimž svědčí presumpce správnosti [nálezy ze dne 9. 10. 2003 sp. zn. IV. ÚS 150/01 (N 117/31 SbNU 57), ze dne 8. 4. 2008 sp. zn. I. ÚS 2254/07 (N 68/49 SbNU 37) či nález ze dne 31. 1. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3476/11 (N 25/64 SbNU 269)]. Ze zásady ochrany důvěry občanů v právo vyplývá povinnost orgánů veřejné moci, aby při posouzení toho, zda určitý procesní prostředek ochrany práva byl podán řádně a včas, respektovaly princip důvěry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci. To znamená, že účastníku řízení nesmí být na újmu, jestliže při využití takovéhoto prostředku proti rozhodnutí orgánu veřejné moci postupoval v dobré víře ve správnost v něm obsaženého nesprávného poučení.

20. Vymezení lhůt a podmínek jejich běhu je zásadní pro zachování právní jistoty a snížení entropie a nejistoty v právních vztazích [srov. nález ze dne 17. 12. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 33/97 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.)], musí však vyváženým způsobem respektovat všechna dotčená práva a chráněné zájmy. Z uvedených důvodů proto Ústavní soud výjimečně přistupuje k prolomení zákonem stanovených lhůt v případě, kdy by jejich aplikace vedla k popření účinné možnosti jednotlivce domáhat se ochrany svých ústavně zaručených práv [srov. nález ze dne 8. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 15/09 (N 139/58 SbNU 141; 244/2010 Sb.)]. V případě chybného poučení jednotlivce orgánem veřejné moci musí veřejná moc sama toto pochybení napravit a dovodit mimořádnou přípustnost návrhu i po překročení zákonné lhůty. Důsledky tohoto pochybení nelze spravedlivě přičíst k tíži jednotlivce, který jednal jako bdělý účastník řízení [srov. např. nálezy ze dne 20. 2. 2002 sp. zn. II. ÚS 618/01 (N 20/25 SbNU 153)

a ze dne 30. 5. 2013 sp. zn. IV. ÚS 2163/11 (N 97/69 SbNU 641)]. Rovněž Evropský soud pro lidská práva (dále jen „ESLP“) zdůrazňuje, že uplatňování pravidel upravujících lhůty pro podání procesních prostředků ochrany nesmí navrhovateli bránit v použití dostupného prostředku nápravy. Jednání orgánů veřejné moci nesmí u jednotlivce vyvolávat nesprávný závěr ohledně začátku běhu lhůty pro podání procesního prostředku ochrany (rozsudek ESLP ze dne 24. 2. 2004 ve věci *Vodárenská akciová společnost, a. s., proti České republice* č. 73577/01). Absence řádného poučení byla shledána jako porušení práva na přístup k soudu obsaženého v čl. 6 odst. 1 Úmluvy (např. rozsudek ze dne 17. 1. 1970 ve věci *Delcourt proti Belgii*, stížnost č. 2689/65, § 25; rozsudek ze dne 1. 3. 2011 ve věci *Faniel proti Belgii*, stížnost č. 11892/08, § 30; rozsudek ze dne 31. 1. 2012 ve věci *Assunçao Chaves proti Portugalsku*, stížnost č. 61226/08, § 85–88).

21. V trestním právu pak výše uvedené platí o to více, že jde o oblast přímo zasahující do jádra svobody každého jednotlivce, tj. do jeho osobní svobody. Výklad a použití trestního práva musí šetřit podstatu a smysl ochrany osobní svobody.

V. b) Aplikace obecných východisek na posuzovanou věc

22. V uvedeném rozsahu Ústavní soud napadené rozhodnutí přezkoumal a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

23. Výše formulované principy je nutno aplikovat i na stěžovatelův případ, zejména pak na určení počátku běhu lhůty k podání instanční stížnosti.

24. Okresní soud usnesení ze dne 3. 5. 2019 č. j. 2 T 42/2013-224 vyhlásil při veřejném zasedání, kterému byli stěžovatel i jeho obhájce přítomni. Vzhledem k tomu, že okresní soud rozhodl o osobní svobodě stěžovatele, tedy o výkonu původně podmíněně odloženého trestu odnětí svobody, je nutné počátek běhu lhůty pro podání stížnosti proti předmětnému usnesení odvíjet až od doručení jeho opisu.

25. Písemné vyhotovení usnesení okresního soudu bylo stěžovateli doručeno prostřednictvím datové schránky dne 24. 5. 2019 (č. l. 224 p. v. procesního spisu).

26. Stěžovatel instanční stížnost podal – rovněž prostřednictvím datové schránky – dne 26. 5. 2019, jak dokládá záznam o ověření elektronického podání doručeného na elektronickou podatelnu (č. l. 229 procesního spisu); byla tudíž zachována lhůta k jejímu podání.

27. Jak vyplývá ze zvukového záznamu obsaženého na CD-R (č. l. 223 procesního spisu), okresní soud poskytl stěžovateli následující poučení: „… Tolik k tomuto rozhodnutí, vlastně, které … proti kterému máte právo podat si stížnost. O stížnosti by případně rozhodoval Krajský soud v Praze. Stížnost … lhůta se počítá od doručení písemného vyhotovení stížnosti a trvá … ta lhůta činí 3 dny. Nicméně již nyní se můžete vyjádřit k tomu, zda si budete stížnost podávat, zda si lhůtu ponecháte na rozmyšlenou či zda se budete … či zda se stížnosti vzdáte.“

28. Z uvedeného je zřejmé, že stěžovateli se od okresního soudu dostalo poučení, že předmětná lhůta se odvíjí až z doručení písemného vyhotovení usnesení (soudce okresního soudu sice uvedl „písemného vyhotovení stížnosti“, zůstává však očividné a nesporné, že měl na mysli „písemného vyhotovení usnesení“). Toto poučení (s uvedenou výhradou) odpovídalo ústavně souladnému výkladu souvisejících norem trestního řádu formulovanému výše citovanou judikaturou Ústavního soudu. Je tedy zřejmé, že i kdyby se – v hypotetické rovině – počátek lhůty k podání instanční stížnosti vztahoval již k vyhlášení usnesení v přítomnosti stěžovatele, vzhledem k okresním soudem podanému poučení by přesto byla stěžovatelova instanční stížnost podána včas, a to se zřetelem k principu ochrany důvěry občanů v právo.

VI. Závěr

29. Jak bylo výše uvedeno, podle čl. 90 Ústavy jsou soudy povolány k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům; pravomoc soudu je nezadatelná a obecné soudy se jí nemohou zprostit, obrátil-li se na ně účastník řízení v souladu s čl. 36

odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy, domáhaje se svých práv stanoveným postupem. Postupuje-li přitom účastník v souladu s právní úpravou a relevantní judikaturou, není možné výklad jednotlivých pojmů zúžit v jeho neprospěch.

30. Na ústavní stížností napadené usnesení krajského soudu je nutno hledět jako na rozporné se stěžovatelovým právem na přístup k soudu zaručeným v čl. 36 odst. 1 Listiny a právem na spravedlivý proces zaručeným v čl. 6 odst. 1 Úmluvy.

31. Pro ústavně nesouladným způsobem určený počátek běhu lhůty pro podání stížnosti a v důsledku toho nesprávné zamítnutí této stížnosti pro opožděnost nelze v tomto případě situaci řešit jinak než zrušením napadeného usnesení krajského soudu, který nově rozhodne o stížnosti proti usnesení okresního soudu.

32. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud stěžovatelově ústavní stížnosti vyhověl a napadené usnesení krajského soudu zrušil podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

33. Na úplný závěr je nutno připomenout, že instanční stížnost, kterou stěžovatel proti usnesení okresního soudu včas podal, má odkladný účinek.

Č. 114
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob (sp. zn. III. ÚS 3378/19 ze dne 2. června 2020)

Stanovil-li soud odměnu advokátovi, kterého státní zástupce ustanovil opatrovníkem poškozené právnické osoby, na základě analogického použití § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění platném do 23. února 2020, porušil princip rovnosti podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem advokáta získávat prostředky pro své životní potřeby prací a jeho právem podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) a Josefa Fialy o ústavní stížnosti stěžovatele JUDr. Zdeňka Gruse, advokáta, sídlem Resslova 1754/3, Ústí nad Labem, proti usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. června 2019 č. j. 7 To 249/2019-4523 a o návrhu s ní spojeném na zrušení § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. června 2019 č. j. 7 To 249/2019-4523 byl porušen princip rovnosti podle čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod ve spojení s právem stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a právem podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 18. června 2019 č. j. 7 To 249/2019-4523 se ruší.

III. Návrh na zrušení § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, se odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí, neboť má za to, že jím došlo k porušení čl. 89 odst. 2 Ústavy, čl. 1, 2, 3, 4, 9, 11, 26, 28 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i čl. 1, 4, čl. 6 odst. 1 a čl. 14 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Stěžovatel spolu s ústavní stížností podal podle § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., návrh, aby byl zrušen § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

3. Ústavní soud si za účelem posouzení důvodnosti ústavní stížnosti vyžádal vyjádření účastníka řízení a spis vedený u Okresního soudu v Litoměřicích (dále jen „okresní soud“) pod sp. zn. 5 T 97/2010. Z uvedeného zjistil Ústavní soud následující skutečnosti. Stěžovatel byl usnesením státního zástupce Okresního státního zastupitelství v Litoměřicích ze dne 19. 10. 2009 č. j. ZT 546/2008-442 podle § 45 odst. 2 trestního řádu *per analogiam* ustanoven opatrovníkem poškozené obchodní společnosti MELBRO, a. s. v konkurzu, (dále jen „poškozená“) v trestní věci vedené proti obviněným J. V. a V. V. pro trestný čin porušení povinnosti při správě cizího majetku podle § 255 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 trestního zákona ve formě spolupachatelství. Ustanovení stěžovatele jako opatrovníka zmíněné právnické osoby bylo zrušeno usnesením okresního soudu ze dne 2. 10. 2018 č. j. 5 T 97/2010--4441, neboť došlo k zastavení trestního stíhání obviněného V. a nadále již nebyl důvod pro trvání ustanovení opatrovníka.

4. Usnesením okresního soudu ze dne 8. 3. 2019 č. j. 5 T 97/2010-4472 byla podle § 151 odst. 2 a 3 trestního řádu za užití § 9 odst. 5 advokátního tarifu přiznána opatrovníkovi poškozené, tedy stěžovateli, odměna a náhrada hotových výdajů ve výši 26 166,90 Kč. Návrh stěžovatele byl přitom vyčíslen na částku 1 637 566,16 Kč.

5. Stěžovatel napadl usnesení okresního soudu stížností, jež byla Krajským soudem v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) napadeným usnesením jako nedůvodná zamítnuta podle § 148 odst. 1 trestního řádu.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel uvádí, že vykonával funkci opatrovníka poškozené obchodní společnosti celkem devět let, pročež za tuto dobu vykonal řadu úkonů, které po zrušení svého ustanovení v řízení řádně a včas vyúčtoval.

7. Stěžovatel namítá, že byl opatrovníkem ustanoven státním zástupcem, nikoliv soudem, přičemž § 9 odst. 5 advokátního tarifu pamatuje pouze na situace, kdy je opatrovník ustanoven soudem. Napadeným usnesením se krajský soud dopustil porušení příkazu ústavně souladného výkladu a použití podústavního práva tak, že jsou v extrémním rozporu s principem spravedlnosti. Krajský soud neuvážil další výkladové alternativy, které by byly pro stěžovatele šetrnější. Tímto postupem bylo zasaženo i legitimní očekávání stěžovatele na rozmnožení jeho majetku.

8. Stěžovatel vysvětluje, že jako opatrovník musel řádně uplatnit v trestním řízení za poškozenou právnickou osobu škodu, která činila 33 683 293 Kč, což je sedmkrát více, než činí pojistné plnění, pro které je advokát pojištěn. Stěžovatel se tedy ocitl v riskantní situaci, kdy by v případě, že by nárok za právnickou osobu neuplatnil řádně a včas, sám za tento nárok ručil. To nelze spravedlivě po nikom požadovat, jestliže odměna činí toliko 500 Kč, resp. 250 Kč za jeden úkon právní služby. Za devítileté vymáhání částky 33 683 293 Kč byla stěžovateli přiznána odměna ve výši 26 166,90 Kč. Stěžovatel tak dovozuje, že odměna opatrovníka je v daném případě zneužitím státní moci ve vztahu k jednotlivci a dá se označit za nucenou práci. Opatrovník fakticky vykonává funkci zmocněnce poškozeného, který by však byl odměněn částkou mnohonásobně vyšší, když by za jeden úkon právní služby získal částku 61 780 Kč.

9. Stěžovatel dále uvádí, že napadené rozhodnutí je v rozporu se zásadou slušnosti, právem na spravedlivou odměnu za práci a právem podnikat. Přiznaná odměna není spravedlivá, legitimní ani rozumná a zakládá neodůvodněnou nerovnost ve srovnání s jinými subjekty, kdy má platit pravidlo, že za stejnou práci náleží stejná odměna. Fakticky byl stěžovatel odměněn i v rozporu s předpisy o minimální mzdě. Stěžovatel zdůrazňuje, že funkce

opatrovníka nesmí být posuzována toliko formálně, ale dle skutečného obsahu úlohy opatrovníka v trestním řízení, který je jmenován tehdy, když je statutární orgán právnické osoby procesně zainteresován v trestním řízení, čímž je právnické osobě znemožněno, aby si zvolila zmocněnce. Činnost opatrovníka je poskytováním právních služeb advokáta.

10. Stěžovatel uzavírá, že odměna, která mu byla poskytnuta, je zcela nepřijatelná a nedůstojná, neprochází ani testem proporcionality, a odporuje tedy ústavnímu pořádku.

III. Vyjádření účastníka řízení

11. Ústavní soud zaslal posuzovanou ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi řízení. Krajský soud uvedl, že nálezem ze dne 28. 1. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 23/19 (N 15/98 SbNU 116; 43/2020 Sb.) byla zrušena část § 9 odst. 5 advokátního tarifu, podle kterého byla okresním soudem stanovena tarifní hodnota, na základě které byla určena výše mimosmluvní odměny opatrovníka. Vzhledem k této situaci účastník řízení navrhl ústavní stížnosti vyhovět.

12. S ohledem na obsah vyjádření krajského soudu je již Ústavní soud nezaslal stěžovateli na vědomí a k případné replice.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je advokátem, a tudíž nemusí být podle stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. 10. 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.) zastoupen v řízení před Ústavním soudem advokátem. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu vykonávat dozor nad rozhodovací činností soudů. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím anebo jiným zásahem orgánů veřejné moci porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatele.

15. Z napadeného usnesení krajského soudu vyplývá, že v posuzované věci bylo použito ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu, ve znění do 23. 2. 2020, byť předmětné ustanovení explicitně dopadalo na situaci, kdy je opatrovník ustanoven soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob. Samostatné ustanovení, které by předmětnou situaci výslovně upravovalo, advokátní tarif neobsahuje. Z tohoto důvodu tak okresní soud, resp. krajský soud postupovaly *per analogiam* a aplikovaly ustanovení, které je posuzované problematice nejbližší. Takové ustanovení představuje právě § 9 odst. 5 advokátního tarifu, který upravuje odměňování ustanovených opatrovníků. Ústavní soud tedy při posuzování důvodnosti ústavní stížnosti vycházel ze skutečnosti, že byť doslovná dikce § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve znění před vykonatelností nálezu sp. zn. Pl. ÚS 23/19 výslovně neodpovídala procesní situaci, za níž byl stěžovatel ustanoven opatrovníkem, neboť byl ustanoven opatrovníkem usnesením státního zástupce, nikoliv soudu, a to opatrovníkem poškozené právnické osoby, nikoliv obviněné právnické osoby, krajský soud v napadeném rozhodnutí z tohoto ustanovení advokátního tarifu vycházel, a to aplikací *per analogiam*. Uvedená skutečnost plyne i z jeho vyjádření k ústavní stížnosti.

16. Ústavní soud poukazuje na svou rozhodovací praxi, v níž plénum Ústavního soudu již čtyřikrát rozhodovalo o návrhu na zrušení § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Nálezem pléna ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) byla zrušena část ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu, která zakotvovala ve znění účinném do 19. 11. 2019

pro výkon funkce opatrovníka ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stižen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení, nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat, jako tarifní hodnotu částku 1 000 Kč. Předmětné znění bylo ve slovech „jehož pobyt není znám," uvedeným nálezem zrušeno. Ústavní soud v tomto nálezu dospěl k závěru, že stanovil-li normotvůrce nižší odměnu, kterou obdrží advokát jako opatrovník osoby neznámého pobytu, nezvolil nejšetrnější řešení k dotčeným základním právům – tedy k právu na právní pomoc a k právu získávat prostředky pro své životní potřeby prací. Ačkoliv Ústavní soud nemohl podrobit přezkumu celé ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu, je zřejmé, že jeho výtky přesahují nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 zrušenou část hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Další část hypotézy ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu, znějící „nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení" byla zrušena následujícím nálezem ze dne 14. 1. 2020 pod sp. zn. Pl. ÚS 22/19 (N 3/98 SbNU 22; 28/2020 Sb.) s účinností od 6. 2. 2020. Dále Ústavní soud zrušil nálezem sp. zn. Pl. ÚS 23/19 s účinností od 24. 2. 2020 ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,", které bylo použito krajským soudem v nyní napadeném usnesení. Konečně nálezem sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb.) byla v § 9 odst. 5 advokátního tarifu zrušena slova „ , jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní".

17. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 23/19 Ústavní soud s odkazem na dva předchozí zmiňované plenární nálezy dovodil, že normotvůrcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky ustanovené soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob je v rozporu se zásadou rovnosti ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací i právem podnikat vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 občanského soudního řádu. Z judikatury Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP"), kterou Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 podrobně rozebíral [srov. například nález ze dne 14. 8. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.) a nález ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) a rozsudky ESLP ze dne 23. 11. 1983 ve věci *Van der Mussele proti Belgii* (stížnost č. 8919/80) a ze dne 18. 10. 2011 ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* (stížnost č. 31950/06)], vyplývá, že stát ani advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která jim ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nebo dokonce bez nároku na odměnu, neodporuje ústavnímu pořádku. Na druhou stranu ani rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na svévolných (libovolných) kritériích nebo úvahách. Naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných (nebo dokonce stejných) situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria však v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Naopak § 9 odst. 5 advokátního tarifu vychází podle Ústavního soudu z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování účastníků vystupujících v trestním řízení za podmínek stanovených výše citovaným zákonem (srov. k tomu přiměřeně bod 38 odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19). To vede k tomu, že advokát odměňovaný na základě zjednodušujícího kritéria je v horším postavení oproti advokátovi, který činnost spojenou s nevyhovujícím způsobem odměňování nevykonává nebo ji vykonával v menším rozsahu.

18. Také ve věci stěžovatele byl porušen princip rovnosti v návaznosti na právo získávat prostředky pro životní potřeby prací a právo podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to ať již závislou činností jako zaměstnaný advokát, nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo podnikáním (Ústavní soud chápe právo podnikat jako zvláštní

právo vůči právu získávat prostředky pro životní potřeby prací). V souladu s nálezy sp. zn. Pl. ÚS 4/19 a Pl. ÚS 23/19 má třetí senát Ústavního soudu rovněž za to, že stanovil-li normotvůrce odlišnou výši odměny pro advokáty jako opatrovníky účastníků řízení ustanovené soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, zasáhl tím také do práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Zde přitom není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, ale na základě rozhodnutí státu (soudu, v případě stěžovatele státního zástupce) a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v soudních řízeních práva těch, kteří nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je naopak skutečnost, že plnění (resp. splnění) takové povinnosti je v zásadě obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a je zásadně ekvivalentní, co se týká kritérií přiměřenosti poskytnutí odměny za takovou činnost.

19. Na základě těchto východisek Ústavní soud konstatuje, že určil-li krajský soud odměnu stěžovatele jako advokáta vykonávajícího opatrovnictví poškozené právnické osoby v trestním řízení analogicky s odkazem na § 9 odst. 5 advokátního tarifu, porušil tím princip rovnosti při uplatňování základního práva stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a práva podnikat.

20. Ústavní soud proto shledal ústavní stížnost důvodnou, neboť usnesením krajského soudu byl porušen princip rovnosti podle čl. 37 odst. 3 Listiny ve spojení s právem stěžovatele získávat prostředky pro své životní potřeby prací a právem podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, pročež jí dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozhodnutí krajského soudu ze dne 18. 6. 2019 č. j. 7 To 249/2019-4523 zrušil.

21. Stěžovatel spojil svůj návrh na zrušení napadeného usnesení krajského soudu s návrhem na zrušení celého § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Ústavní soud však konstatuje, že ustanovení, které bylo v rámci § 9 odst. 5 advokátního tarifu na věc stěžovatele použito, bylo již zrušeno nálezem sp. zn. Pl. ÚS 23/19, přičemž zbývající část § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve stěžovatelově věci použita nebyla. Ústavní soud tudíž tento návrh shledává zjevně neopodstatněným, pročež jej podle § 43 odst. 2 písm. b) ve spojení s § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu odmítl.

Č. 115
Právo na soudní ochranu a požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí (sp. zn. III. ÚS 3411/19 ze dne 2. června 2020)

Soud prvního stupně poruší právo účastníka řízení na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod), neodůvodní-li, proč se odchýlil od předešlého rozhodnutí odvolacího soudu vydaného v téže věci, v němž odvolací soud na základě podrobného odůvodnění dospěl k opačnému právnímu závěru, než který následně hodlá zaujmout soud prvního stupně. Právo na soudní ochranu soud poruší též tehdy, nevypořádal-li se s relevantní argumentací, kterou účastník řízení uplatnil pro podporu závěru neslučitelného s tím, který soud ve svém rozhodnutí nakonec přijal.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka o ústavních stížnostech stěžovatelek obchodní korporace MTL Group, s. r. o., sídlem Szakkayho 40/1, Košice, Slovenská republika, a obchodní korporace DAHANAX, s. r. o. v likvidaci, sídlem Hradní 27/37, Ostrava, obou zastoupených JUDr. Miluší Kulhavou, advokátkou, sídlem Sladovnická 274/16, Bruntál, proti usnesením Krajského soudu v Ostravě ze dne 5. září 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19--53 a ze dne 20. srpna 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-46, za účasti Krajského soudu v Ostravě jako účastníka řízení, takto:

I. Usneseními Krajského soudu v Ostravě ze dne 5. září 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-53 a ze dne 20. srpna 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-46 bylo porušeno právo stěžovatelek na soudní ochranu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 5. září 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-53 a ze dne 20. srpna 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-46 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavními stížnostmi podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) se stěžovatelky domáhají zrušení usnesení Krajského soudu v Ostravě (dále jen „krajský soud“) označených v záhlaví, tvrdíce, že jimi byla porušena jejich základní práva zaručená v čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), v čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a v čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě.

2. Z insolvenčního rejstříku (https://isir.justice.cz), ústavních stížností a jejich příloh se podává, že u krajského soudu se vede pod sp. zn. 39 INS 3971/2009 insolvenční řízení s dlužníkem STŘEDOMORAVSKÁ METALURGICKÁ A STROJÍRENSKÁ, a. s.

v likvidaci, (dále jen „dlužník“). Krajský soud zjistil úpadek dlužníka usnesením ze dne 20. 1. 2010 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-A36 a usnesením ze dne 15. 3. 2010 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-B13 na jeho majetek prohlásil konkurz. Do insolvenčního řízení přihlásila druhá stěžovatelka dvě pohledávky za dlužníkem. První ve výši 3 465 526,32 Kč a druhou ve výši 11 105 984,76 Kč, celkem tedy ve výši 14 571 511,08 Kč. V přihlášce tvrdila, že pohledávky tvoří neuhrazené splátky z úvěrové smlouvy a sankční úrok.

3. Dne 22. 2. 2016 podal Ing. Tomáš Endl návrh na vstup do insolvenčního řízení místo druhé stěžovatelky co do částky 5 000 000 Kč, a to podle § 183 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů. Krajský soud jeho vstup do řízení povolil I. výrokem usnesení ze dne 22. 11. 2016 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-14. V odůvodnění uvedl, že dlužník vystavil ve prospěch druhé stěžovatelky směnku splatnou bez protestu na částku 12 260 421,60 Kč, kterou avaloval Ing. Endl. Šlo o zajišťovací směnku k pohledávkám přihlášeným druhou stěžovatelkou do insolvenčního řízení. Tato stěžovatelka se následně na Ing. Endlovi úspěšně domohla uspokojení své pohledávky, a to ve výši 5 000 000 Kč, z titulu jeho směnečného rukojemství. Uspokojením pohledávky Ing. Endlem z titulu směnečného rukojemství dle krajského soudu nastala v průběhu insolvenčního řízení skutečnost ve smyslu § 18 odst. 1 insolvenčního zákona, se kterou právní předpisy spojují převod nebo přechod přihlášené pohledávky, aniž původní věřitel ztrácí způsobilost být účastníkem řízení. Z tohoto důvodu krajský soud povolil vstup Ing. Endla do insolvenčního řízení co do částky 5 000 000 Kč namísto druhé stěžovatelky.

4. Vrchní soud v Olomouci (dále jen „vrchní soud“) v odvolacím řízení usnesením ze dne 31. 1. 2018 č. j. 2 VSOL 56/2017-P19-33 zmíněné usnesení krajského soudu změnil tak, že návrh, aby Ing. Endl vstoupil do insolvenčního řízení namísto druhé stěžovatelky co do částky 5 000 000 Kč, se zamítá. Vrchní soud zdůraznil, že druhá stěžovatelka přihlásila do insolvenčního řízení pohledávku z titulu úvěrových smluv. Dále se podrobně zabýval institutem směnečného rukojemství. Zmínil, že směnečný rukojmí nestojí, jak je tomu u ručení dle občanského zákoníku, jen za konkrétním dlužníkem, nýbrž zajišťuje, že směnka bude vůbec zaplacena. Při výkonu práv ze směnky pak má postavení jednoho ze samostatně solidárně zavázaných směnečných dlužníků, nemá však žádný vztah k pohledávce, ke které se směnka kauzálně váže. Směnečné rukojemství je tak speciální povahy a zásadně se liší od obecné úpravy ručení. Zmínil, že dle § 49 zákona č. 191/1950 Sb., zákon směnečný a šekový, se může směnečný rukojmí, který směnku zaplatil, obrátit na dlužníka ze směnky (a jeho případné předchůdce) a vykonat postižní práva ze směnky. Vrchní soud pak uzavřel, že částečným plněním Ing. Endla z titulu směnečného rukojemství (zaplacení na směnku dlužníka), Ing. Endl pouze nabyl originárním způsobem práva ze směnky. Protože však druhá stěžovatelka do insolvenčního řízení nepřihlásila pohledávku z titulu směnky, nýbrž z titulu úvěrové smlouvy, k níž se pouze vázalo zajištění směnkou, není Ing. Endl osobou, která by mohla podle § 183 insolvenčního zákona vstoupit do insolvenčního řízení na základě toho, že plnila jako směnečný rukojmí na zajišťovací směnku.

5. Nejvyšší soud usnesením ze dne 4. 12. 2018 č. j. 29 NSČR 103/2018-P19-42 (rozhodnutí Nejvyššího soudu jsou dostupná z http://www.nsoud.cz) změnil usnesení vrchního soudu tak, že se odvolání odmítá. Shledal, že proti usnesení krajského soudu bylo odvolání nepřípustné, a to podle § 183 odst. 3 za přiměřeného použití § 18 odst. 4 insolvenčního zákona.

6. Následně dne 6. 8. 2019 Ing. Endl podal návrh na svůj vstup do insolvenčního řízení namísto druhé stěžovatelky co do částky 1 654 315 Kč. Usnesením ze dne 20. 8. 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-46 (dané usnesení je napadeno ústavními stížnostmi) krajský soud připustil ohledně uvedené částky vstup Ing. Endla do insolvenčního řízení namísto druhé stěžovatelky. Krajský soud zmínil, že z titulu směnečného rukojemství došlo na Ing. Endlovi k vymožení částky 1 654 315 Kč, kterou obdržela druhá stěžovatelka. Tím byly dle krajského

soudu splněny podmínky pro vstup Ing. Endla do řízení dle § 183 odst. 3 a § 18 insolvenčního zákona.

7. Dne 2. 9. 2019 podala druhá stěžovatelka návrh, aby soud připustil vstup první stěžovatelky do insolvenčního řízení na její místo co do částky 14 571 511,08 Kč, neboť své pohledávky přihlášené do insolvenčního řízení na ni postoupila, k čemuž doložila smlouvu o postoupení pohledávek. Dále vyjádřila názor, že vstupu první stěžovatelky do řízení ohledně celé zmíněné částky 14 571 514,08 Kč nebrání usnesení krajského soudu č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-14 (bod 3) a č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-46 (bod 6), jimiž krajský soud rozhodl o vstupu Ing. Endla do řízení namísto druhé stěžovatelky ohledně celkové částky 6 654 315 Kč. Zmínila, že těmito usneseními není krajský soud dle § 18 odst. 4 insolvenčního zákona vázán, a označila je za věcně nesprávná. Jejich věcnou nesprávnost spatřovala ve shodné argumentaci, již uvedl vrchní soud v usnesení č. j. 2 VSOL 56/2017-P19-33 (bod 4). Tj. tvrdila, že Ing. Endl z titulu plnění na zajišťovací směnku nabyl originárním způsobem toliko práva ze směnky. Zdůraznila však, že do insolvenčního řízení nepřihlásila pohledávku ze směnky, nýbrž pohledávku z úvěrové smlouvy, kterou Ing. Endl nenabyl tím, že plnil na zajišťovací směnku.

8. O návrhu na vstup první stěžovatelky do řízení namísto druhé stěžovatelky krajský soud rozhodl usnesením ze dne 5. 9. 2019 č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-53 (toto usnesení je napadeno ústavními stížnostmi). Krajský soud jím připustil vstup první stěžovatelky do insolvenčního řízení namísto druhé stěžovatelky co do částky 7 917 196,08 Kč (I. výrok) a vstup nepřipustil co do částky 6 654 315 Kč (II. výrok). V odůvodnění zmínil, že již v dřívějším průběhu řízení připustil vstup Ing. Endla do insolvenčního řízení namísto druhé stěžovatelky co do celkové částky 6 654 315 Kč (srov. body 3 a 6), proto vycházel z toho, že druhá stěžovatelka měla v řízení přihlášenou pohledávku jen ve zbývající výši 7 917 196,08 Kč, již postoupila na první stěžovatelku, a jen ohledně této částky připustil vstup první stěžovatelky do insolvenčního řízení.

II. Argumentace stěžovatelek

9. Druhá stěžovatelka potvrdila, že od Ing. Endla obdržela částky 5 000 000 Kč a 1 654 315 Kč, které byly uhrazeny z důvodu jeho směnečného rukojemství.

10. Stěžovatelky však zmínily, že směnečný rukojmí zajišťuje „zaplacení směnky“, nikoli to, že směnka bude tím či oním směnečným dlužníkem zaplacena. Rukojmí tak nestojí za konkrétním směnečným dlužníkem. Při výkonu práv ze směnky má postavení jednoho ze solidárně zavázaných dlužníků, nemá však žádný vztah k pohledávce, která je směnkou zajištěna. Z § 49 zákona směnečného a šekového vyplývá, že aval, který směnku zaplatil, se může obrátit na dlužníka ze směnky a vykonat přímá práva ze směnky. Směnečné rukojemství je tak speciální povahy a liší se od obecné úpravy ručení. Protože druhá stěžovatelka do insolvenčního řízení nepřihlásila pohledávku z titulu směnky, ale z titulu jiných právních vztahů – smluv o úvěru, které směnka jen zajišťovala, není Ing. Endl, který jako směnečný rukojmí na směnku platil, ručitelem ve smyslu § 183 insolvenčního zákona, na něhož by přihlášená pohledávka z úvěrových smluv přešla.

11. Stěžovatelky poukázaly na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 10. 2012 sp. zn. 21 Cdo 2564/2011, dle něhož z povahy zajišťovací směnky vyplývá, že plněním na zajišťovací směnku (na rozdíl od plnění z titulu ručení) nezaniká zajištěná pohledávka a stejně tak plněním na zajištěnou pohledávku nezaniká pohledávka ze zajišťovací směnky; není proto správná argumentace vycházející z chybné představy o nahrazující povaze zajišťovací směnky ve vztahu k zajištěné pohledávce. Stěžovatelky též zmínily rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 5. 2012 sp. zn. 29 Cdo 690/2010, dle něhož plněním na zajišťovací směnku (na rozdíl od plnění z titulu ručení či zástavního práva) zajištěná pohledávka nezaniká a rovněž plněním na zajištěnou pohledávku nezaniká pohledávka ze zajišťovací směnky.

12. Podle stěžovatelek měl Ing. Endl do insolvenčního řízení jako podmíněnou přihlásit svou směnečnou pohledávku proti upadnuvšímu dlužníku a po plnění na směnku jako směnečný rukojmí měl insolvenčnímu soudu notifikovat, že se jeho pohledávka stala nepodmíněnou. Takto však Ing. Endl nepostupoval.

13. Napadená usnesení krajského soudu stěžovatelky považují za rozporná s hmotným právem. Dále namítly, že napadená usnesení jsou nepřezkoumatelná. Krajský soud je vydával s vědomím odlišného názoru vrchního soudu vyjádřeného v rozhodnutí o odvolání. Byť dané rozhodnutí vrchního soudu změnil Nejvyšší soud z důvodu nepřípustnosti odvolání, měl se krajský soud dle stěžovatelek názorem vrchního soudu řídit, nebo se s ním měl alespoň argumentačně vypořádat, což neučinil.

III. Vyjádření účastníka řízení, vzdání se postavení vedlejšího účastníka

14. Krajský soud ve vyjádření k ústavním stížnostem uvedl, že usnesením č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-14 (bod 3) rozhodl o vstupu Ing. Endla do insolvenčního řízení namísto druhé stěžovatelky. Rozhodnutí vrchního soudu č. j. 2 VSOL 56/2017-P19-33 (bod 4) o odvolání proti tomuto usnesení krajského soudu bylo usnesením Nejvyššího soudu č. j. 29 NSČR 103/2018-P19-42 (bod 5) změněno tak, že se odvolání odmítá. Nebylo zde tak rozhodnutí odvolacího soudu, jímž by byl krajský soud vázán. V dané fázi insolvenčního řízení měla druhá stěžovatelka pohledávku ve výši 9 571 511,08 Kč a Ing. Endl ve výši 5 000 000 Kč. Usnesením č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-46 (bod 6) krajský soud rozhodl po opětovném částečném uspokojení druhé stěžovatelky Ing. Endlem o jeho vstupu do řízení co do částky 1 654 315 Kč. V této fázi insolvenčního řízení měla druhá stěžovatelka pohledávku ve výši 7 917 196,08 Kč a Ing. Endl ve výši 6 654 315 Kč. Usnesením č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-53 (bod 8) krajský soud rozhodl o převodu přihlášené pohledávky z druhé stěžovatelky na první stěžovatelku. V dané fázi insolvenčního řízení měla první stěžovatelka pohledávku ve výši 7 917 196,08 Kč a Ing. Endl ve výši 6 654 315 Kč.

15. Ústavní soud zaslal Ing. Endlovi ústavní stížnosti k vyjádření, k čemuž připojil doložku podle § 101 odst. 4 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“), ve spojení s § 63 zákona o Ústavním soudu. V této doložce ho Ústavní soud upozornil, že bude mít za to, že se vzdal postavení vedlejšího účastníka v případě, že se k ústavním stížnostem nevyjádří. Ing. Endl se nevyjádřil, má se tudíž za to, že se vzdal svého postavení vedlejšího účastníka v řízení o ústavní stížnosti, které by mu jinak svědčilo.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnosti byly podány včas oprávněnými stěžovatelkami, které byly účastnicemi řízení, v nichž byla vydána rozhodnutí napadená ústavními stížnostmi. Ústavní soud je k jejich projednání příslušný. Stěžovatelky jsou zastoupeny v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Proti usnesením napadeným ústavními stížnostmi není odvolání přípustné (k tomu viz usnesení Nejvyššího soudu ze dne 4. 12. 2018 č. j. 29 NSČR 103/2018-P19-42). Důsledky napadených rozhodnutí by nebylo možno efektivně odstranit v dalších fázích insolvenčního řízení. Ústavní stížnosti jsou tudíž přípustné.

V. Posouzení opodstatněnosti ústavních stížností

17. Ústavní soud není součástí soustavy soudů, nýbrž je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 a čl. 91 odst. 1 Ústavy). Není povolán k instančnímu přezkumu rozhodnutí obecných soudů. Jeho pravomoc podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy je založena výlučně k přezkumu, zda nebyla porušena ústavně chráněná práva a svobody stěžovatelek.

18. Stěžovatelky namítly nedostatečné odůvodnění ústavními stížnostmi napadených usnesení. Ústavní soud shledal, že tato námitka je důvodná.

19. Právu na soudní ochranu zaručenému v čl. 36 odst. 1 Listiny (a principu vyloučení libovůle) odpovídá požadavek řádného odůvodnění rozhodnutí obecných soudů [viz např. nález ze dne 21. 1. 2014 sp. zn. IV. ÚS 2468/11 (N 6/72 SbNU 83), nález ze dne 27. 3. 2012 sp. zn. IV. ÚS 3441/11 (N 61/64 SbNU 723) nebo nález ze dne 26. 11. 2013 sp. zn. II. ÚS 4927/12 (N 199/71 SbNU 361); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná z http://nalus.usoud.cz]. Požadavkem na řádné odůvodnění je nutno rozumět přiměřenou míru odůvodnění. Potřebný rozsah nezbytného odůvodnění se může měnit podle povahy rozhodnutí a musí být posuzován ve světle okolností každého případu, přičemž jej nelze chápat tak, že vyžaduje podrobnou odpověď na každý argument [srov. např. usnesení ze dne 25. 10. 1999 sp. zn. IV. ÚS 360/99 (U 68/16 SbNU 363) nebo nález ze dne 22. 9. 2009 sp. zn. III. ÚS 961/09 (N 207/54 SbNU 565); viz též rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ze dne 19. 4. 1994 ve věci *Van de Hurk proti Nizozemí*, stížnost č. 16034/90, § 61, a ze dne 9. 12. 1994 ve věci *Ruiz Torija proti Španělsku*, stížnost č. 18390/91, § 29; rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva jsou dostupná z https://hudoc.echr.coe.int]. V posuzované věci Ústavní soud shledal, že bylo nezbytné usnesení napadená ústavními stížnostmi odůvodnit podrobněji, než jak učinil krajský soud.

20. Krajský soud se zabýval otázkou, zda směnečný rukojmí, který uspokojil majitele směnky (druhou stěžovatelku), se může dle § 183 odst. 3 insolvenčního zákona domáhat vstupu do insolvenčního řízení ohledně pohledávky z úvěrových smluv, kterou druhá stěžovatelka přihlásila do insolvenčního řízení a která byla zajištěna směnkou, na niž směnečný rukojmí platil.

21. V ústavními stížnostmi napadených usneseních krajský soud vycházel z toho, že takový směnečný rukojmí byl v postavení, v němž se mohl domáhat vstupu do insolvenčního řízení dle § 183 odst. 3 za přiměřeného užití § 18 insolvenčního zákona. Daný závěr blíže neodůvodňoval, jen stručně uvedl, že směnečný rukojmí plnil na zajišťovací směnku. Z hlediska ústavního požadavku na řádné odůvodnění soudního rozhodnutí bylo však v podmínkách posuzované věci nezbytné, aby svůj závěr krajský soud blíže odůvodnil.

22. Nutnost podrobnějšího odůvodnění si vyžádala skutečnost, že v insolvenčním řízení, v němž byla vydána usnesení napadená ústavními stížnostmi, bylo vydáno usnesení vrchního soudu ze dne 31. 1. 2018 č. j. 2 VSOL 56/2017-P19-33 (jeho obsah byl rekapitulován v bodě 4). Zde vrchní soud posuzoval stejnou právní otázku týkající se § 183 odst. 3 a § 18 insolvenčního zákona jako krajský soud v napadených usneseních, ovšem s opačným právním závěrem než krajský soud. Stručně řečeno, vrchní soud shledal, že plnění z titulu směnečného rukojemství Ing. Endl pouze originárním způsobem nabyl práva ze směnky a jako směnečný rukojmí neměl žádný vztah k pohledávce, kterou směnka zajišťovala; druhá stěžovatelka do insolvenčního řízení nepřihlásila pohledávku ze směnky, ale pohledávku z úvěrové smlouvy, a proto vrchní soud shledal, že nebyly dány podmínky pro jeho vstup do řízení namísto druhé stěžovatelky. Zmíněným usnesením vrchního soudu nebyl krajský soud vázán (ve smyslu § 226 odst. 1 o. s. ř.) při vydání ústavními stížnostmi napadených usnesení. Mohl se tedy striktně vzato od jeho závěrů odchýlit. Dané usnesení vrchního soudu bylo před jejich vydáním zrušeno Nejvyšším soudem (usnesením č. j. 29 NSČR 103/2018-P19-42). To však nic nemění na tom, že měl krajský soud usnesení napadená ústavními stížnostmi odůvodnit tak, aby z nich bylo patrno, proč nenásledoval argumentaci vrchního soudu, rozhodl-li se od závěrů vrchního soudu odchýlit.

23. Nutno podotknout, že samotné věcné hodnocení vrchního soudu k § 183 odst. 3 a § 18 insolvenčního zákona nebylo ani v nejmenším zpochybněno Nejvyšším soudem. Usnesení vrchního soudu bylo zrušeno výhradně z toho důvodu, že dovolací soud shledal, že odvolání, o němž vrchní soud rozhodl věcně, bylo nepřípustné. V posuzovaném insolvenčním řízení tak nevyvstalo nic, co by po věcné stránce zpochybňovalo propracovanou a podrobnou

argumentaci vrchního soudu k § 183 odst. 3 a § 18 insolvenčního zákona vyslovenou přímo v podmínkách dané věci.

24. Při vydání prvního z ústavními stížnostmi napadených usnesení (tj. usnesení č. j. 39 INS 3971/2009-P19-46) tak krajský soud postupoval způsobem, který vrchní soud před tím označil za nezákonný. Aniž by krajský soud objasnil, o jaký výklad právních předpisů své rozhodnutí opírá a proč nepovažoval argumentaci vrchního soudu za přiléhavou, nelze z usnesení krajského soudu seznat, proč byly dány podmínky pro vstup do řízení, o němž rozhodl. Aby mohlo být dané usnesení krajského soudu srozumitelné i pro subjekty, pro něž znamenalo v řízení nepříznivý následek (tj. druhou stěžovatelku a potažmo i první stěžovatelku vzhledem k následnému postoupení pohledávky), muselo se vymezit proti argumentaci uvedené vrchním soudem ve zmíněném usnesení č. j. 2 VSOL 56/2017-P19-33 v případě, že je krajský soud nenásledoval. Při vydání daného usnesení krajského soudu totiž zůstala nezodpovězena otázka, která v posuzované věci nevyhnutelně vyvstala, a to otázka, proč se neměla uplatnit argumentace vrchního soudu. Nejsou-li zřejmé důvody soudního rozhodnutí, svědčí to o libovůli v soudním rozhodování, která je v rozporu se zásadou právního státu [nález ze dne 3. 3. 2020 sp. zn. IV. ÚS 2352/19 (N 40/99 SbNU 33), bod 45 odůvodnění], což byl i případ napadeného usnesení krajského soudu. Dané usnesení krajského soudu je tak nepřezkoumatelné, čímž krajský soud porušil své povinnosti vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny a tomu odpovídající právo stěžovatelek.

25. Druhé usnesení krajského soudu napadené ústavními stížnostmi (tj. usnesení č. j. KSOS 39 INS 3971/2009-P19-53) bylo vydáno na základě návrhu podaného druhou stěžovatelkou, do něhož vtělila argumentaci shodnou s tou, kterou zmínil vrchní soud ve svém usnesení č. j. 2 VSOL 56/2017-P19-33, tj. rozebírala, proč není možný vstup směnečného rukojmího do daného insolvenčního řízení podle § 183 odst. 3 a § 18 insolvenčního zákona. Ani ve druhém usnesení napadeném ústavními stížnostmi se krajský soud ani slovem nevypořádal s argumentací vrchního soudu, kterou do svého návrhu přejala druhá stěžovatelka. Šlo přitom o argumentaci, která směřovala proti jednomu ze základních východisek, na němž krajský soud následně své usnesení vystavěl. I druhé usnesení krajského soudu je tudíž nepřezkoumatelné, čímž byly stěžovatelky zkráceny na právu na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

26. V ústavních stížnostech stěžovatelky uplatnily i námitku, v jejímž rámci dovozovaly, že ke vstupu směnečného rukojmího do daného insolvenčního řízení nebyly dány podmínky podle § 183 odst. 3 a § 18 insolvenčního zákona. Posouzení této námitky Ústavním soudem znemožňuje nepřezkoumatelnost napadených usnesení krajského soudu.

VI. Závěr

27. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud shledal, že krajský soud porušil základní právo stěžovatelek na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny), neboť svá usnesení napadená ústavními stížnostmi nevybavil řádným odůvodněním. Ústavní stížnosti jsou tedy důvodné a Ústavní soud napadená usnesení zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

28. V dalším průběhu insolvenčního řízení je krajský soud povinen vydat přezkoumatelná rozhodnutí o návrzích, o nichž rozhodl usneseními zrušenými Ústavním soudem. To znamená, že setrvá-li krajský soud na závěru odlišném od argumentace vrchního soudu vtělené do usnesení č. j. 2 VSOL 56/2017-P19-33, bude nezbytné, aby dostatečně objasnil, proč tato argumentace není přiléhavá a jak nahlíží na otázky směnečného práva předestřené vrchním soudem a potažmo i druhou stěžovatelkou. Nález Ústavního soudu však krajskému soudu nijak nebrání své dřívější závěry přehodnotit a argumentaci vrchního soudu učinit součástí svého odůvodnění. Nezbytné je, aby krajský soud své rozhodnutí náležitě odůvodnil. Na tomto místě nepřísluší Ústavnímu soudu, aby krajskému soudu předepisoval, zda má z argumentace vrchního soudu vyjít, nebo nikoli. Bez znalosti důvodů, které krajský

soud vedly k vydání ústavními stížnostmi napadených usnesení a které Ústavnímu soudu i stěžovatelkám zůstaly skryty pro nepřezkoumatelnost usnesení krajského soudu, totiž není možno hodnotit, zda po věcné stránce napadená usnesení neporušovala ústavní předpisy, resp. základní práva či svobody stěžovatelek.

Č. 116
Povaha lhůty pro zaplacení soudního poplatku
(sp. zn. IV. ÚS 322/20 ze dne 2. června 2020)

Při výkladu podmínek a podrobností zákonné úpravy výkonu práva na soudní a jinou právní ochranu je třeba dát přednost takovému výkladu, který umožní uplatnění ústavně zaručeného základního práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod a který není v rozporu s jeho podstatou a smyslem podle čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. K takovému pochybení může v rozporu s vykonatelnými rozhodnutími Ústavního soudu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky) dojít v případě posouzení lhůty k zaplacení soudního poplatku podle § 9 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, jako lhůty hmotněprávní, a nikoli lhůty procesní.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele Ctirada Hájka, zastoupeného JUDr. Jiřím Brožem, advokátem, sídlem Vinohradská 2828/151, Praha 3 – Žižkov, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. listopadu 2019 č. j. 24 Cdo 3335/2019-69, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. srpna 2018 č. j. 15 Co 367/2018-22 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 10. července 2018 č. j. 39 C 167/2018-11, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 4 jako účastníků řízení a Šárky Hájkové, zastoupené JUDr. Radimem Cízlem, advokátem, sídlem Jenštejnská 1777/4, Praha 2 – Nové Město, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 19. listopadu 2019 č. j. 24 Cdo 3335/2019-69, usnesením Městského soudu v Praze ze dne 28. srpna 2018 č. j. 15 Co 367/2018-22 a usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 10. července 2018 č. j. 39 C 167/2018-11 bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatele na přístup k soudu zaručené v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 19. listopadu 2019 č. j. 24 Cdo 3335/2019-69, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 28. srpna 2018 č. j. 15 Co 367/2018-22 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 10. července 2018 č. j. 39 C 167/2018-11 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví uvedených soudních rozhodnutí, a to s tvrzením, že jimi byla porušena jeho základní práva podle čl. 90 Ústavy, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Napadeným usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) bylo podle § 9 odst. 1 zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o soudních poplatcích“) zastaveno řízení o určení dědice, neboť stěžovatel (jako žalobce) nezaplatil soudní poplatek z žaloby v patnáctidenní lhůtě stanovené usnesením ze dne 7. 6. 2018 č. j. 39 C 167/2018-10, které bylo stěžovateli doručeno dne 8. 6. 2018; dále jím bylo rozhodnuto, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení.

3. K odvolání stěžovatele Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) ústavní stížností napadeným usnesením usnesení obvodního soudu potvrdil a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Městský soud vyšel z toho, že výzva byla doručena právnímu zástupci stěžovatele dne 8. 6. 2018 a že – jak plyne z čísel listů 13 a 14 soudního spisu – k zaplacení soudního poplatku došlo až dne 19. 7. 2018 (pozn.: tj. zřejmě, kdy byl obvodnímu soudu doručen tiskopis s nalepenými kolkovými známkami, viz též sub 5), načež uzavřel, že stěžovatel nesplnil řádně svou poplatkovou povinnost, neboť poplatek zaplatil až po marném uplynutí lhůty. Z tohoto důvodu rozhodnutí obvodního soudu považoval za věcně správné.

4. Dovolání proti tomuto usnesení Nejvyšší soud podle § 243c odst. 1 občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“) odmítl s tím, že není podle § 237 o. s. ř. přípustné, a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení. K tomu uvedl, že dle jeho konstantní judikatury (např. usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia ze dne 10. 4. 2019 sp. zn. 31 Cdo 3042/2018, příp. usnesení ze dne 24. 1. 2017 sp. zn. 32 Cdo 3616/2016 a ze dne 31. 1. 2017 sp. zn. 29 Cdo 2635/2016, která se týkala placení poplatku bezhotovostním převodem), jakož i judikatury Ústavního soudu [např. usnesení ze dne 25. 9. 2008 sp. zn. III. ÚS 1730/08, ze dne 9. 6. 2009 sp. zn. IV. ÚS 1156/09 nebo ze dne 27. 3. 2013 sp. zn. I. ÚS 1831/12 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz)] platí, že v případě placení soudního poplatku kolkovými známkami je poplatková povinnost splněna, je-li předepsaná částka nejpozději poslední den stanovené lhůty v dispozici příslušného soudu, a že není důvod, aby rozhodná právní otázka byla posouzena jinak.

II. Stěžovatelova argumentace

5. V ústavní stížnosti stěžovatel uvádí, že až po nahlédnutí do soudního spisu zjistil, že dopis, ve kterém poslal tiskopis s nalepenými kolkovými známkami pro úhradu soudního poplatku, byl soudu doručen skutečně až dne 19. 7. 2018. Namítá, že výše uvedený postup obecných soudů, resp. výklad vede k porušení jeho základního práva na přístup k soudu, a argumentuje tím, že lhůtu stanovenou soudem pro úhradu soudního poplatku je nutno považovat za zachovanou, je-li tiskopis doručovaný soudem spolu s touto výzvou, určený k umístění kolků na úhradu soudního poplatku, včas podán k poštovní přepravě, i když je soudu doručen až po uplynutí této lhůty, a to z toho důvodu, že jde o procesní lhůtu. V opačném případě by totiž byl účastník řízení vystaven riziku spojenému s případným prodlením či jiným pochybením poštovní přepravy, které není s to ovlivnit. Jde o stejný případ, kdy zasílá jakoukoliv jinou písemnost na základě výzvy soudu, přičemž není důvod, proč by právě lhůta pro zaplacení soudního poplatku a podání, ve kterém je soudní poplatek uhrazen, měla podléhat jinému režimu. Současně upozorňuje, že hmotněprávní charakter této lhůty není nikde výslovně určen a výklad soudů je pro účastníky řízení „zkracující a nepředvídatelný“. Opakuje, že se tito dostávají „do rukou doručujícího orgánu“, neboť včasnost doručení nemohou nijak ovlivnit. Takovéto pojetí lhůty má dle stěžovatele nyní vynikat v souvislosti s novelizací předpisů o soudních poplatcích, kdy dopady na účastníka, který soudní poplatek včas neuhradí, jsou fatální.

6. V této souvislosti se stěžovatel odvolává na nález ze dne 21. 5. 2019 sp. zn. I. ÚS 2535/18 (N 88/94 SbNU 148), v němž Ústavní soud přisvědčil tehdejšímu stěžovateli a poskytl

ochranu jeho právům, protože lhůtu pro zaplacení soudního poplatku v řízení podle soudního řádu správního považoval za zachovanou předáním kolkových známek k poštovní přepravě. I v tomto případě obecné soudy pochybily, neboť svá rozhodnutí odůvodnily tím, že aplikace § 57 odst. 3 o. s. ř. je vyloučena, protože lhůta k zaplacení soudního poplatku je lhůtou hmotněprávní. Tento závěr dle stěžovatele neobstojí s ohledem na předchozí nálezy Ústavního soudu ze dne 11. 9. 2001 sp. zn. II. ÚS 738/2000 (N 134/23 SbNU 273) a ze dne 30. 10. 2001 sp. zn. II. ÚS 318/2000 (N 161/24 SbNU 183), dle kterých je lhůta pro zaplacení soudního poplatku lhůtou procesněprávní.

III. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení a replika stěžovatele

7. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejší účastnici řízení.

8. Nejvyšší soud konstatoval, že stěžovatelovo dovolání odmítl, protože rozhodnutí odvolacího soudu bylo v souladu s ustálenou rozhodovací praxí, kterou uvedl v napadeném usnesení, a že s ohledem na obsah ústavní stížnosti, která vychází ze stejné argumentace jako dovolání, nemá, co by dodal. Odmítl, že by jeho rozhodnutím mohla být porušena stěžovatelova práva, kdy přezkum z hlediska správnosti v něm vysloveného právního názoru není přípustný, a navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou odmítl.

9. Městský soud navrhl, aby ústavní stížnosti nebylo vyhověno. Odmítl, že by došlo k porušení základních práv stěžovatele, a to z toho důvodu, že v dané věci postupoval zcela standardně, při svém rozhodování vycházel z judikatury Nejvyššího soudu a svůj závěr podrobně zdůvodnil.

10. Obvodní soud pouze odkázal na závěry obsažené v napadených rozhodnutích.

11. Vedlejší účastnice uvedla, že se ztotožňuje se závěry soudů všech stupňů.

12. Ústavní soud zaslal tato vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. V ní stěžovatel sdělil, že v zaslaných vyjádřeních není uvedeno nic navíc než argumentace již dříve uplatněná v napadených soudních rozhodnutích, k níž se vyslovil, přičemž vyjádřil přesvědčení, že byl zkrácen na svých ústavně zaručených právech, a uzavřel, že na podané ústavní stížnosti trvá.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterých byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo všeobecného dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelem namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

15. Ústavní stížnost je založena na nesouhlasu se závěrem obecných soudů, že poplatkovou povinnost lze považovat za splněnou, je-li předepsaná částka nejpozději poslední den stanovené lhůty (§ 9 odst. 1 zákona o soudních poplatcích) v dispozici příslušného soudu, což v případě placení poplatku z žaloby kolkovými známkami znamená, že nejpozději tento den musí být soudu doručen příslušný tiskopis s nalepenými kolkovými známkami. Stěžovatel tvrdí, že soudem stanovená lhůta je procesní povahy, a tudíž postačí, je-li zásilka obsahující daný tiskopis poslední den této lhůty podána k poštovní přepravě.

16. Námitkami tohoto druhu se Ústavní soud opakovaně zabýval, v poslední době pak v nálezu sp. zn. I. ÚS 2535/18, na který stěžovatel poukázal, a také v nálezu ze dne 21. 4. 2020 sp. zn. I. ÚS 2025/19 (N 71/99 SbNU 383), jenž byl vydán ve věci ústavní stížnosti, která směřovala právě proti odkazovanému usnesení velkého senátu občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 10. 4. 2019 sp. zn. 31 Cdo 3042/2018. V něm Ústavní soud konstatoval, že „vymezení času pro zaplacení soudního poplatku je … spjato s realizací procesního subjektivního práva, pročež lhůta dle § 9 odst. 2 zákona o soudních poplatcích, ve spojení s § 55 o. s. ř., je lhůtou procesněprávní, a nikoli hmotněprávní (a to s příslušnými důsledky pro její počítání)“.

17. V reakci na právní názor vyslovený v napadeném usnesení velkého senátu pak Ústavní soud uvedl, že lze-li „otázku včasnosti zaplacení soudního poplatku vyslovit dvojím způsobem, je třeba zvolit takový způsob výkladu, který méně znesnadňuje přístup ke spravedlnosti“ (sc. – přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny), a Nejvyššímu soudu vytkl, že „zvolil právě opačný přístup a v ústavní stížností napadeném usnesení formuloval a odůvodnil závěr, že i soudní poplatek zaplacený kolkovými známkami se musí dostat nejpozději poslední den lhůty do dispozice soudu“. Ústavní soud stojí na stanovisku, že podmínky a podrobnosti výkonu práva na soudní a jinou právní ochranu jsou svěřeny zákonu (čl. 36 odst. 4 Listiny) a takový zákon a rovněž jeho výklad nesmí popřít samotnou podstatu daného základního práva (čl. 4 odst. 4 Listiny), přičemž za situace, kdy daňový řád okamžik zaplacení soudního poplatku kolkovými známkami neupravuje, je třeba takovou lhůtu vyložit ústavně konformním způsobem.

18. Ústavní soud nepřisvědčil argumentaci Nejvyššího soudu, že by placení soudního poplatku kolkovými známkami bylo způsobem pouze doplňkovým a že jím přijatý výklad je odůvodněn změnou zákona o soudních poplatcích provedenou zákonem č. 296/2017 Sb. Stejně jako v nyní posuzované věci výslovně konstatoval, že setrvává na svém názoru již dříve vyjádřeném v nálezu ze dne 24. 2. 1997 sp. zn. IV. ÚS 324/96 (N 20/7 SbNU 139) a následně v uvedeném nálezu sp. zn. II. ÚS 738/2000, dle nichž je lhůta k zaplacení soudního poplatku na základě výzvy soudu lhůtou procesní, a že neshledává ani důvod odchýlit se od závěrů uvedených v již zmíněném nálezu sp. zn. I. ÚS 2535/18, podle nichž pro zachování lhůty postačí předat kolkové známky k poštovní přepravě ve lhůtě stanovené k zaplacení soudního poplatku. Proto takový postup obecných soudů je příliš formalistický, neboť ústavně nekonformním výkladem § 9 odst. 1 a 2 zákona o soudních poplatcích a § 55 o. s. ř. ve svém důsledku brání v přístupu k soudu a v tom, aby se každý mohl stanoveným postupem domáhat svého práva u nezávislého a nestranného soudu, jak to zaručuje čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.

19. Odkazuje-li Nejvyšší soud ve svém usnesení na názor Ústavního soudu, že k naplnění podmínek pro zrušení rozhodnutí o zastavení řízení podle § 9 odst. 7 zákona o soudních poplatcích je zapotřebí, aby nejpozději v poslední den lhůty byl poplatek v dispozici příslušného soudu, ať už v kolkových známkách, v hotovosti v pokladně, či na bankovním účtu, je třeba uvést, že každý orgán veřejné moci je vázán právním názorem vyjádřeným ve vykonatelném rozhodnutí Ústavního soudu (čl. 89 odst. 2 Ústavy). To platí rovněž pro Nejvyšší soud, stejně jako pro IV. senát Ústavního soudu, který je v nynější věci podle § 13 zákona o Ústavním soudu vázán právním názorem vyjádřeným v nálezu, přičemž žádný důvod k postupu podle § 23 zákona o Ústavním soudu shledán nebyl.

20. Konečně Ústavní soud uvádí, že se nezabýval tím, zda byl soudní poplatek ve stanovené lhůtě zaplacen, či nikoliv, nýbrž pouze počítáním lhůty, kdy obecné soudy s ohledem na jimi zastávaný právní názor (jak lze usuzovat z obsahu odůvodnění jimi vydaných rozhodnutí) nepovažovaly za právně významné zabývat se blíže otázkou, kdy byla příslušná zásilka k přepravě podána. V tomto ohledu nemíní Ústavní soud závěry obecných soudů jakkoliv předjímat, neboť v nově otevřeném řízení bude jejich úkolem tuto okolnost rovněž vyjasnit.

21. S ohledem na výše uvedené je nutno uzavřít, že obecné soudy v posuzované věci svým postupem a rozhodnutími porušily čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť při interpretaci a aplikaci podústavního práva (§ 9 odst. 1 zákona o soudních poplatcích) adekvátním způsobem nedaly přednost výkladu, kterým by daly průchod ústavně zaručenému základnímu právu na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny. Takový postup zasahuje samotné jádro tohoto základního práva, a nešetří proto jeho podstatu a smysl, jak to vyžaduje čl. 4 odst. 4 Listiny.

22. Z tohoto důvodu podané ústavní stížnosti podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil. Takto bylo rozhodnuto mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť Ústavní soud měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 117
Posouzení změny poměrů ve smyslu § 923 odst. 1 občanského zákoníku (sp. zn. IV. ÚS 797/20 ze dne 2. června 2020)

Podle čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod je nutno rozlišovat situaci, v níž se rodiče nedohodnou na výši výživného, která je pak autoritativně stanovena soudem s přihlédnutím k okolnostem případu a nejlepšímu zájmu dítěte podle čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte, a dále situaci, v níž se na výši výživného rodiče dohodnou, přičemž tato dohoda je následně soudem schválena. V takovém případě není úkolem obecných soudů, aby zasahovaly do výchovy a rodičovské odpovědnosti tím, že by určovaly výši výživného, byť by byla nadstandardní, neboť je rodičovským právem rozhodnout, v jakých podmínkách mají jejich děti vyrůstat; stát, nemá-li se opět stát paternalistickým, do jejich dohody nemůže zasahovat, nedojde-li následně ke změně v majetkových poměrech některého nebo obou rodičů, přičemž nadstandardnost příjmů a výše výživného mají vliv na hodnocení toho, co lze považovat za takovou změnu.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Pavla Šámala o ústavní stížnosti stěžovatele L. R., zastoupeného JUDr. Dalilou Pelechovou, advokátkou, sídlem Čs. legií 1364/20, Ostrava, proti rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 10. prosince 2019 č. j. 14 Co 207/2019-515, za účasti Krajského soudu v Ostravě jako účastníka řízení a 1. nezletilého A. R., zastoupeného městem Bruntál, sídlem Nádražní 994/20, Bruntál, a 2. M. O., zastoupené doc. JUDr. Alešem Rozehnalem, Ph.D., advokátem, sídlem Týnská 633/12, Praha 1 – Staré Město, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatel (dále též „otec“) se ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá zrušení shora uvedeného soudního rozhodnutí s tvrzením, že jím byla porušena jeho základní práva zaručená podle čl. 10 odst. 2, čl. 11 odst. 1, čl. 32 odst. 4 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu vedeného Okresním soudem v Bruntále (dále jen „okresní soud“) pod sp. zn. 0 P 113/2018 se podává, že návrhem podaným u Okresního soudu Praha-východ se otec domáhal snížení výživného k 1. vedlejšímu účastníkovi (dále též „nezletilý“) s účinností od právní moci rozsudku na částku 20 000 Kč měsíčně, dále úpravy styku s nezletilým a konečně uložení povinnosti 2. vedlejší účastnici (dále

též „matka“) předložit do 15 dnů od právní moci rozsudku otci vyúčtování jmění nezletilého za období od 1. 6. 2017 do dne vydání rozsudku.

3. Rozsudkem okresního soudu ze dne 20. 3. 2019 č. j. 0 P 113/2018-459 bylo rozhodnuto tak, že výživné, které je otec povinen platit nezletilému na základě rozsudku Okresního soudu Praha-východ ze dne 8. 6. 2017 č. j. 30 Nc 126/2017-101 ve výši 65 000 Kč měsíčně, se s účinností od 1. 3. 2019 snižuje na 20 000 Kč měsíčně. Výživné ve výši 15 000 Kč měsíčně je otec povinen platit vždy k 15. dni daného měsíce k rukám matky a částku 5 000 Kč měsíčně vždy k 15. dni daného měsíce na spořicí účet nezletilého s tím, že do doby jeho zletilosti lze s takto uloženými prostředky nakládat pouze s písemným souhlasem obou rodičů, v případě jejich neshody pak po předchozím schválení opatrovnickým soudem (výrok I). Matka je povinna předložit otci do jednoho měsíce od právní moci rozsudku vyúčtování jmění nezletilého za období ode dne 8. 6. 2017 do dne vydání tohoto rozsudku (výrok II). Řízení o úpravě styku otce s nezletilým se vylučuje k samostatnému řízení (výrok III). Žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok IV).

4. K odvolání matky Krajský soud v Ostravě (dále jen „krajský soud“) rozsudek okresního soudu v napadené části, tj. vyjma výroku III, změnil tak, že návrhy otce na snížení výživného pro nezletilého a na uložení povinnosti matce předložit vyúčtování jmění nezletilého zamítl (výrok I), a rozhodl o náhradě nákladů řízení před okresním soudem (výrok II) a krajským soudem (výrok III).

5. Krajský soud v rozsudku napadeném ústavní stížností shledal, že v daném případě je určující, že jde o změnu již pravomocně stanoveného výživného podle § 928 odst. 1 [správně má být § 923 odst. 1 – pozn. Ústavního soudu] zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník. Soud je tedy povinen zkoumat, zda nastala taková závažná změna poměrů od doby posledního rozhodování, která změnu výživného odůvodňuje. V době posledního rozhodování se otec zavázal platit na výživné nezletilého částku 65 000 Kč měsíčně. Z odůvodnění rozsudku okresního soudu zřetelně plyne, že soud při hodnocení všech zákonných kritérií vycházel z majetkových poměrů rodičů, přičemž matka pobírala rodičovský příspěvek 7 600 Kč měsíčně, její úspory činily cca 400 000 Kč, stejně jako nyní vlastnila dům v N., ve kterém tehdy bydlela. U otce bylo vycházeno z jeho úspor 5 000 000 Kč, bylo dále konstatováno, že je vlastníkem bytu na H., rodinného domu v U. s tím, že po rozvodu nabyde i byt ve S. Za této situace okresní soud schválil dohodu rodičů, kterou neshledal v rozporu se zákonnými ustanoveními a zájmem nezletilého. V odůvodnění tehdejšího rozsudku není žádná zmínka o pravidelných či přibližných měsíčních nebo ročních příjmech otce, soud při schvalování rozsudku neměl k dispozici žádné údaje o jeho příjmech ani o jeho výdajích a vycházel pouze z jeho majetkových poměrů. Jsou-li tedy zkoumány poměry účastníků od 21. 11. 2017 (tj. od právní moci rozsudku o rozvodu manželství rodičů doposud), pak je nutno dát za pravdu odvolacím námitkám matky, tedy že nebyla shledána taková změna poměrů, která by odůvodňovala měnit dosud mezi rodiči dohodnutou (viz sub 27 a 28) výši výživného pro nezletilého.

6. Krajský soud dále uvedl, že mu již nepřísluší přezkoumávat, zda je naposledy stanovené výživné nezletilý schopen spotřebovat, a to i s ohledem na skutečnost, že výživné nemá spotřební charakter a po novele občanského zákoníku je pojetí výživného obsahově širší, než tomu bylo dosud. Odůvodněné potřeby dítěte předchází právu dítěte na životní úroveň totožnou s jeho rodiči, přičemž dítě má právo podílet se na životní úrovni toho z rodičů, jehož životní úroveň je vyšší. Žije-li dítě s rodičem s nižší životní úrovní, jehož vyživovací povinnost se skládá zejména z péče o toto dítě, má toto dítě právo podílet se na životní úrovni druhého rodiče, což bude zajištěno prostřednictvím vysokého výživného. Krajský soud poukázal na to, že okresní soud své závěry odůvodňuje změnou poměrů u otce, přičemž tyto jeho poměry porovnává i s rokem 2016. Dohoda o výživném však byla schválena rozsudkem ze dne 8. 6. 2017, lze předpokládat, že v této době měl otec jistě povědomí o svých příjmech a o své schopnosti dohodnuté výživné platit. Důvody, pro které rodiče dohodu ohledně výživného pro

nezletilého uzavřeli, jsou pak pro toto řízení zcela irelevantní (tvrzení otce, že se chtěl urychleně rozvést). K jeho zranění došlo až v poslední třetině roku 2017, léčbu ukončil v lednu 2018.

7. Z daňových přiznání otce krajský soud zjistil, že jeho celkové příjmy (bez odpočtů daní a výdajů) v roce 2017 byly 4 426 279 Kč a 3 448 063 Kč za rok 2018, z předloženého přehledu byly zjištěny jeho příjmy ve výši 5 370 324 Kč za rok 2019, k poklesu v jeho příjmech oproti roku 2017 došlo jen v roce 2018, v roce 2019 lze vidět opět nárůst v jeho příjmech. S ohledem na charakter činnosti otce neměl krajský soud důvod zpochybňovat pravdivost jeho daňových přiznání, neboť je zřejmé, že jeho výdaje jsou zcela průkazné. Stejně tak před krajským soudem nebyla zpochybněna zpráva společnosti MetLife, Inc., ze které plynulo, že pojistné by bylo otci vyplaceno teprve na základě lékařského posudku o funkčním omezení s trvalými následky, neboť je známo, že otec se po léčení k hraní tenisu vrátil. Oproti době posledního rozhodování došlo ke změně v tom, že otec prodal nemovitosti – byt v P. a dům v P., za což obdržel celkem částku 29 490 000 Kč. Krajský soud připomenul, že jde o transformaci – zpeněžení majetku, který otec vlastnil již v době posledního rozhodování, zároveň však nepřehlédl, že otec měl koncem roku 2017 k dispozici finanční hotovost ve shora uvedené výši, a uvedl, že lze jen stěží uvěřit jeho tvrzení, že finanční prostředky získané z prodeje těchto nemovitostí z větší části vyčerpal na krytí nákladů souvisejících s profesionální tenisovou kariérou, protože dle jeho daňových přiznání činily jeho výdaje 2 627 037 Kč (za rok 2017) a 3 376 707 Kč (za rok 2018), za rok 2019 pak 2 528 956 Kč. I kdyby všechny výdaje s tenisovou kariérou za poslední tři roky zaplatil z těchto peněz, zbývá stále částka téměř 21 000 000 Kč, která otci dále zůstala k dispozici a která svědčí o tom, že k závažné změně v jeho majetkových poměrech od doby posledního rozhodnutí nedošlo, což je určující pro posouzení, zda došlo k takové změně poměrů oproti době posledního rozhodování, která by umožňovala změnu dosud stanoveného výživného podle návrhu otce.

8. K návrhu otce na uložení matce povinnosti vyúčtovat výživné, které na nezletilého platil, pak tento návrh nemá podle krajského soudu žádnou oporu v zákoně. V době posledního rozhodování byla částka na výživu nezletilého stanovena celá k rukám matky, soud již tehdy dospěl k závěru, že tato dohoda rodičů neodporuje právním předpisům ani zájmům nezletilého. Podle krajského soudu má matka plnou rodičovskou odpovědnost, o nezletilého pečuje řádně. Dovozuje-li okresní soud povinnost matky otci vyúčtovat výživné s odkazem na § 896 odst. 1 větu první občanského zákoníku, tak podle názoru krajského soudu jde o velmi rozšířený výklad tohoto zákonného ustanovení, ze kterého však žádná konkrétní povinnost matky vyúčtovat otci již zaplacené výživné rozhodně nevyplývá.

II. Argumentace stěžovatele

9. Stěžovatel v ústavní stížnosti uvádí, že došlo k zásahu do jeho ústavně garantovaných práv zejména tím, že krajský soud nepřihlédl k objektivnímu dlouhodobému snížení příjmů u otce za období roku 2017 až 2019, kdy kritérium aktuální výše příjmů nepovažoval vůbec za podstatné pro rozhodnutí ve věci s odůvodněním, že příjmy otce nebyly hodnoceny ani Okresním soudem Praha-východ při schvalování dohody rodičů o výši výživného, tedy jejich výše je irelevantní při aktuálním rozhodování o změně poměrů. Krajský soud porušil tak jedno ze zákonných hledisek pro určování výživného, kdy je potřeba hodnotit i aktuální schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného [k tomu srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 16. 12. 2015 sp. zn. IV. ÚS 650/15 (N 217/79 SbNU 489) a ze dne 12. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 1356/16 (N 170/82 SbNU 647)], přičemž pokles příjmů objektivně trvá již 4 roky.

10. Krajský soud též nepřihlédl ke změně majetkové situace otce v podobě jejího snížení, kdy otec byl nucen část majetku prodat a získané finanční prostředky ve značné míře použít na finanční vypořádání s matkou ve výši prakticky 10 000 000 Kč a zajištění nezletilého ve výši 700 000 Kč, jakož i úhradu výživného ve výši 1 470 000 Kč za období pouhých 21 měsíců. Krajský soud zcela opominul zásadu potenciality příjmu, kdy s ohledem na dokazování v řízení

u soudu prvního stupně je objektivně zřejmé, že stěžovatel nemá dlouhodobě (po dobu 4 let) možnost dosahovat nadstandardních příjmů, jako tomu bylo v době uzavření dohody o původní výši výživného, to především s ohledem na jeho věk, fyzickou kondici a blížící se konec aktivní sportovní kariéry, kdy je dosažení původních vysokých příjmů prakticky nepravděpodobné. Krajský soud též nezohlednil celkovou životní úroveň otce, kdy otec je nucen výživné hradit z úspor dosažených celoživotní prací, přičemž z prokázané a doložené výše úspor ve výši 8 000 000 Kč je patrné, že otec je na základě soudního rozhodnutí nucen spotřebovat veškeré úspory v relativně krátkém čase, čímž je nezákonným způsobem zasahováno do jeho vlastnického práva. Krajský soud také zcela opominul právo stěžovatele na vytváření vlastních úspor do budoucna, jakož i vyživovací povinnost stěžovatele vůči dalším členům rodiny, nezjišťoval ani neprokazoval životní úroveň matky, tedy komplexně nezjišťoval životní úroveň rodičů.

11. Krajský soud odepřel stěžovateli a nezletilému právo na ochranu jmění nezletilého a možnost regulovat výdaje nezletilého v jeho nízkém věku a svým rozhodnutím nezákonným způsobem zasáhl do práva stěžovatele na výchovu nezletilého a vyloučil stěžovatele z možnosti ovlivňovat a usměrňovat potřeby nezletilého s ohledem na jeho nízký věk. Taktéž znemožnil vytváření složky spoření nezletilého, kterou předvídá i § 917 občanského zákoníku a která s ohledem na výši výživného a velmi nízký věk nezletilého je více než žádoucí, tedy nejednal v nejlepším zájmu dítěte. Krajský soud konečně zamítnutím povinnosti matky předložit vyúčtování jmění nezletilého zasáhl do ústavně zaručených práv nejenom stěžovatele, ale především nezletilého a znemožnil stěžovateli domáhat se ochrany svých práv soudní cestou.

12. Krajský soud, byť v rámci svého uvážení, vydal napadené rozhodnutí, které je ve zjevném rozporu s objektivním stavem prokázaným v řízení u obecných soudů, přičemž výše výživného zcela zřejmě překračuje smysl a účel zákonných ustanovení o výživném a je zcela v rozporu s dobrými mravy, neboť jeho výše neodpovídá aktuální životní úrovni obou rodičů.

III. Vyjádření účastníka řízení, vedlejších účastníků řízení a replika stěžovatele

13. Soudce zpravodaj postupem podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejším účastníkům řízení a vyžádal si soudní spis (viz sub 2).

14. Okresní soud ve svém vyjádření uvedl, že ve věci rozhodl podle svého nejlepšího vědomí a svědomí s tím, že je vázán odlišným právním posouzením krajským soudem.

15. Krajský soud ve svém vyjádření toliko odkázal na odůvodnění napadeného rozsudku.

16. Město Bruntál jako kolizní opatrovník nezletilého uvedlo, že postoje matky i otce vždy bedlivě zvažuje a postupně získalo názor, že se přiklání k otcovu návrhu na snížení výživného, a to zásadně z jednoho hlavního důvodu, a to, že výživné 65 000 Kč pro pětileté dítě se mu zdá být nemorální. Jako adekvátní se koliznímu opatrovníku jeví běžné výživné pro pětileté dítě ve výši 20 000 Kč korun měsíčně.

17. Matka ve svém vyjádření uvedla, že považuje ústavní stížnost za nedůvodnou a má za to, že stěžovatelem nastolené otázky byly vyřešeny v napadeném rozsudku ústavně konformně a právně správně, přičemž se postupně vyjádřila k jednotlivým uplatněným námitkám, se kterými nesouhlasí, a předkládá Ústavnímu soudu svůj náhled na skutkové okolnosti i právní posouzení věci, které je veskrze shodné s právním posouzením krajského soudu v napadeném rozsudku.

18. Výše uvedená vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice. Stěžovatel této možnosti využil, setrval na své právní argumentaci uvedené v ústavní stížnosti a dodal, že napadeným rozsudkem došlo ke zjevnému zásahu do majetkových práv stěžovatele, a to s ohledem na to, že jeho vyživovací povinnost byla stanovena nad rámec zákonných limitů bez zohlednění kogentního § 923 občanského zákoníku. Stěžovatel též považuje za naprosto nepřijatelné pošlapání jeho práva na podílení se na výchově nezletilého syna, to, že nezletilý

je – zcela proti vůli stěžovatele – veden k naprosté neúctě k hodnotám dosaženým tvrdou prací, je vytržen z obvyklého prostředí svých vrstevníků a zahrnut luxusními výrobky v útlém věku. Tato situace je zcela absurdní i s ohledem na to, že finanční prostředky nepochází snad z rodinného podniku, který by případně nezletilý mohl převzít, ale fakticky jde o „rozpouštění" úspor, které stěžovatel získal během své tenisové kariéry, která se již chýlí ke konci. Tímto jednáním je pak vedle práva stěžovatele na výchovu syna ohrožen i mravní vývoj nezletilého, a paradoxně je tak zcela popřena funkce a účel výživného.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

19. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné prostředky k ochraně svého práva.

20. Ústavní soud nenařizoval jednání, jelikož od tohoto jednání neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

21. Ústavní soud v minulosti mnohokrát judikoval, že není zásadně oprávněn zasahovat do rozhodovací činnosti obecných soudů, neboť není vrcholem jejich soustavy (čl. 83 a čl. 91 odst. 1 Ústavy). Postupují-li soudy v souladu s obsahem hlavy páté Listiny, nemůže na sebe Ústavní soud atrahovat právo přezkumného dohledu nad jejich činností. Důvod ke zrušení rozhodnutí soudu by byl dán pouze tehdy, kdyby jeho právní závěry byly v extrémním nesouladu s vykonanými skutkovými zjištěními nebo v nich neměly podklad, nebylo-li řízení jako celek spravedlivé a byla-li v něm porušena ústavně zaručená práva nebo svobody stěžovatele, anebo by napadené soudní rozhodnutí bylo nepřezkoumatelné, resp. postrádalo by řádné, srozumitelné a logické odůvodnění [srov. nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), ze dne 27. 8. 2013 sp. zn. II. ÚS 1842/12 (N 154/70 SbNU 425) či ze dne 27. 2. 2014 sp. zn. III. ÚS 1836/13 (N 24/72 SbNU 275); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz].

22. Ústavní soud se k rozhodování soudů o nadstandardním výživném, za které lze bezpochyby považovat výživné v nyní posuzované věci, vyjadřoval opakovaně, přičemž za klíčový je nutno považovat nález ze dne 16. 12. 2015 sp. zn. IV. ÚS 650/15 (N 217/79 SbNU 489), ve kterém Ústavní soud prostřednictvím právní věty zdůraznil: „Základními hledisky pro určení výše výživného nesporně jsou odůvodněné potřeby dítěte, jeho majetkové poměry a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného rodiče. Platí i pravidlo, že životní úroveň rodičů a dětí má být v zásadě stejná. V případě výjimečně vysokých příjmů povinného rodiče však nelze postupovat mechanicky. Nelze ztrácet ze zřetele fakt, že je právem i povinností rodičů naučit dítě hodnotě peněz a řádnému hospodaření s nimi. Stanovení nepřiměřeně vysokého výživného, které dítěti i po dokončení přípravy na povolání umožní dlouhodobý a snad i trvalý bezpracný život, může být nejen v rozporu s nejlepšími zájmy dítěte, ale může také porušovat právo rodiče vychovávat své dítě, jež je mu garantováno čl. 32 odst. 4 Listiny základních práv a svobod." Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby. Ústavní soud dává konstantně najevo, že tento příkaz platí i pro něj samotného [srov. např. již nález ze dne 12. 6. 1997 sp. zn. IV. ÚS 197/96 (N 77/8 SbNU 243)].

23. V této souvislosti je významné, že v citovaném nálezu ze dne 16. 12. 2015 sp. zn. IV. ÚS 650/15 Ústavní soud též připomenul, že jedním z nejdůležitějších oprávnění a současně povinností rodičů ve vztahu k dítěti je bezesporu zabezpečení jeho výchovy v nejširším slova

smyslu. Z § 858 občanského zákoníku vyplývá, že demonstrativní výčet oblastí, v nichž by měli rodiče na děti působit, je zcela záměrně nastíněn pouze v obecné rovině, a rodičům je tak ponechán dostatečně široký prostor na to, aby při výchově svého potomka mohli realizovat své vlastní představy. Podle Ústavního soudu přitom nelze, při zachování obecně uznávaných společenských hodnot a standardů, rodiči do tohoto práva jakkoli zasahovat. Z toho důvodu je to právě rodič, kdo rozhoduje o nastavení určité životní úrovně a způsobu společného života. Nastavení životní úrovně rodiny či rodiče nelze odtrhávat od práva rodiče jakožto nositele rodičovské odpovědnosti na výchovu dítěte v rámci jím preferovaných životních hodnot, např. získání pracovních návyků apod. V procesu utváření životních hodnot a určitého světonázoru dítěte je role rodiče zcela nezastupitelná.

24. Z § 915 odst. 1 občanského zákoníku vyplývá, že životní úroveň rodičů a dětí má být v zásadě shodná s životní úrovní rodičů. Toto hledisko se přitom uplatní přednostně před odůvodněnými potřebami dítěte. Z výše uvedeného však nelze dovodit, že by mezi výživným oprávněného a majetkovými možnostmi povinného měla být přímá úměra vylučující právo rodiče na nastavení životní úrovně rodiny. Ústavní soud považuje za ústavně konformní, je-li rodiči s nadstandardními příjmy stanoveno i nadstandardně vysoké výživné, nicméně jeho výše by měla mít určité hranice. Nejde však o její objektivizování právním předpisem, nýbrž o to, aby ve věci rozhodující soudce nebyl prostým počtářem (*iudex non calculat*), ale aby se v souvislosti se stanovením výše výživného zamýšlel též nad jeho smyslem a účelem, stejně jako nad konkrétními okolnostmi případu (např. jak se povinný rodič o dítě jinak stará, co mu poskytuje mimo schválené výživné atd.).

25. Účelem právní úpravy výživného je zajistit dítěti srovnatelné podmínky s těmi, jaké by mělo, kdyby rodiče žili spolu a řádně se o dítě starali. V takových případech stát prostřednictvím soudů nezasahuje do jeho výchovy tím, že by rodičům určoval výši kapesného dítěte a už vůbec ne výši úspor či jiného majetku, které mají svému dítěti ze svého předat v den jeho zletilosti. Již ze samotného slovního spojení „rodičovská odpovědnost“ vyplývá, že jsou to právě rodiče, a nikoli stát, kdo je odpovědný za výchovu dítěte, protože oni pak mohou být tím, komu se výsledky takové výchovy později od dětí vrátí. Rodiče, jejichž vyživovací povinnost byla upravena soudem, nemohou být této významné části výchovy státem zbavováni, naopak stát nemůže nutit rodiče, aby na výživné svým dětem platili méně, než chtějí, jen proto, že představa rodičů o výši výživného se vymyká standardu s ohledem na možnosti, schopnosti či jejich úspěch v životě a podnikání.

26. Na základě výše uvedeného Ústavní soud zdůrazňuje, že v praxi je tedy nutno rozlišovat dvě rozdílné situace. Jednak tu, v níž je nadstandardní výše výživného autoritativně stanovena soudem bez citlivého přihlédnutí ke konkrétním okolnostem případu [jako např. v citovaném nálezu ze dne 16. 12. 2015 sp. zn. IV. ÚS 650/15 (N 217/79 SbNU 489)], a jednak situaci, v níž se na výši výživného rodiče dohodnou, přičemž tato dohoda je následně soudem schválena, což je případ nyní posuzované věci. Ústavní soud zastává názor, že není úkolem obecných soudů, potažmo státu, aby zasahovaly do výchovy a rodičovské odpovědnosti tím, že by určovaly výši výživného pro dítě za situace, kdy se rodiče na výživném pro své dítě dohodnou, byť by tato výše dosahovala nadstandardní výše. Je nezpochybnitelným právem rodičů, do kterého stát, nemá-li se opět stát paternalistickým, nemůže zasahovat, rozhodnout, v jakých podmínkách mají jejich děti vyrůstat. Tato role soudům v případě dohody rodičů o výživném a s tím (jako v této věci) úzce související dohody o majetkovém vypořádání nepřísluší, ledaže by bylo zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu s nejlepším zájmem dítěte, což – z povahy věci – zásadně nebude případ nadstandardně vysokého výživného.

27. Jak vyplývá z vyžádaného soudního spisu a též z nesporného tvrzení rodičů, tito uzavřeli dne 8. 6. 2017 „Dohodu o úpravě výchovy, výživy a styku nezletilého dítěte pro dobu před a po rozvodu“ v souladu s § 757 odst. 1 písm. b) a § 906 odst. 2 občanského zákoníku,

přičemž podle čl. IV této dohody se otec mj. zavázal hradit výživné pro nezletilého ve výši 65 000 Kč k rukám matky (srov. č. l. 94 a 95 předloženého soudního spisu). Tato dohoda pak byla schválena rozsudkem Okresního soudu Praha-východ ze dne 8. 6. 2017 č. j. 30 Nc 126/2017-101, přičemž uvedený rozsudek nabyl právní moci dne 29. 6. 2017 a stal se vykonatelným. Za této skutkové situace je nutno přisvědčit závěru krajského soudu, že v posuzované věci je zcela zásadní, že jde o změnu již pravomocně schváleného výživného podle § 923 odst. 1 občanského zákoníku.

28. Soud je tedy povinen důsledně zkoumat, zda nastala alespoň relativně trvalá změna poměrů od doby posledního rozhodování, která změnu (nadstandardně vysokého) dohodnutého výživného odůvodňuje. Nicméně mu již nepřísluší hodnotit, zda naposledy stanovené výživné na základě dohody rodičů bylo přiměřené, nýbrž to, zda nastala taková změna poměrů, která odůvodňuje změnu jeho výše. K takovému závěru nestačí pouhé porovnání čísel, neboť v případě standardního výživného takovou změnou může být i jen dočasný pokles příjmů povinného rodiče např. již o několik tisíc korun měsíčně, zatímco v případě nadstandardních příjmů (a výživného) takovou změnu nemusí představovat ani dočasný pokles příjmů vyjádřený v milionech korun.

29. Lze do jisté míry pochopit názor kolizního opatrovníka (sub 16), že původní výši výživného považuje až za „nemorální“, nelze však odhlédnout od faktu, že šlo o výživné na základě dohody rodičů, do které soud nemohl zasahovat, ledaže by bylo zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte (§ 906 odst. 2 občanského zákoníku), což bezpochyby není nynější případ nadstandardní výše výživného (viz odůvodnění nálezu citovaného v bodu 26). V této konkrétní věci pak nelze odhlédnout též od skutečnosti, která má mít pro výklad jejich úmyslu význam, tedy že uvedenou dohodu o úpravě výchovy, výživy a styku nezletilého dítěte pro dobu před a po rozvodu rodiče uzavírali ve stejný den jako „Dohodu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práv a povinností společného bydlení a vyživovací povinnosti manželů pro dobu po rozvodu manželství“, lze tedy předpokládat, že dohodnuté výživné pro nezletilého bylo součástí celkového majetkového vypořádání manželů po jejich odloučení. Je tak třeba respektovat vůli rodičů vyjádřenou v těchto dohodách, nedochází-li současně ke změně poměrů, na nichž jsou založeny, a ani nepoškozují nejlepší zájem dítěte podle čl. 3 Úmluvy o právech dítěte (ve spojení s čl. 2 odst. 3 Listiny), který předmětné soudní řízení muselo sledovat.

30. Vzhledem ke všemu výše uvedenému Ústavní soud opakuje, že jedinou pro posuzovanou věc relevantní otázkou je, zda došlo k takové změně v majetkových poměrech rodičů, a tedy k nutnosti změny nadstandardní výše výživného, jak to předpokládá občanský zákoník.

31. Ústavní soud konstatuje, že ústavní stížnost je obsahově opakující se polemikou se skutkovými zjištěními okresního soudu, která převzal a doplnil krajský soud, a následně i s právním názorem krajského soudu. V posuzované věci má Ústavní soud poté, co se seznámil s obsahem vyžádaného soudního spisu, za to, že napadené rozhodnutí krajského soudu z ústavněprávního hlediska nejen obstojí, nýbrž postihuje podstatné právní aspekty sporů v případech nadstandardního výživného. Rozhodnutí krajského soudu vychází z relevantních zákonných ustanovení, skutkové i právní závěry jsou v něm dostatečně jasně a srozumitelně vyloženy a Ústavní soud je neshledal svévolnými či excesivními. Krajský soud své rozhodnutí řádně a přehledně odůvodnil, poukázal na skutková zjištění okresního soudu i na podrobné dokazování v otázce majetkových a osobních poměrů na straně obou účastníků, výdělkových možností a schopností obou rodičů (též sub 6). S ohledem na skutková zjištění lze tedy jen těžko dovodit takovou změnu poměrů oproti době posledního rozhodování, která by umožňovala změnu dosud stanoveného výživného podle návrhu otce. Tytéž závěry Ústavního soudu o nedůvodnosti tvrzeného protiústavního postupu při rozhodování krajského soudu platí i o návrhu otce na uložení matce povinnosti vyúčtovat výživné. Na tomto závěru krajského

soudu (viz sub 8) neshledal Ústavní soud žádný neústavní exces, který by odůvodnil jeho případný kasační zásah.

32. Závěrem lze ke skutkovým námitkám stěžovatele uvést, že se stěžovatel ve skutečnosti domáhá zejména opětovného revizního zhodnocení provedených důkazů a nahrazení skutkových zjištění obou soudů jeho vlastním hodnocením, které je od závěrů krajského soudu značně odlišné. K takovému postupu však není Ústavní soud povolán, jelikož pro jeho činnost totiž platí zásada minimalizace zásahů do činnosti obecných soudů. Ústavní soud nadto však v posuzované věci žádný neústavní exces neshledal.

33. Ústavní soud uzavírá, že s ohledem na zjištěný skutkový stav a s přihlédnutím k nezastupitelné osobní zkušenosti, vyplývající z bezprostředního kontaktu s účastníky řízení a znalosti vývoje rodinné situace, je na obecných soudech, aby rozhodly o úpravě či změně výkonu rodičovských práv a povinností, a to včetně výše výživného. Ústavní soud nemůže hrát roli konečného univerzálního „rozhodce“, jeho úkol může spočívat pouze v posouzení vzniklého stavu z hlediska ochrany základních práv toho účastníka, jemuž byla soudem eventuálně upřena jejich ochrana [srov. např. usnesení ze dne 17. 3. 2015 sp. zn. IV. ÚS 106/15 (U 5/76 SbNU 957)].

34. Ústavní stížností napadený rozsudek krajského soudu sice je zčásti zásahem do shora sub 1 uvedených práv a svobod stěžovatele, nikoli však jejich porušením, jak bylo stěžovatelem nedůvodně tvrzeno. Tento zásah respektuje ústavní kautely ochrany rodičovství podle čl. 32 odst. 1 a 4 Listiny, což je z hlediska práv dítěte na rodičovskou péči nutně spojeno i s (citelným) zásahem do práva na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny, jak to plyne z odůvodnění napadeného rozsudku krajského soudu. Nutno však zdůraznit, že tento zásah veřejné moci je spojen s respektováním vůle rodičů při uzavírání dohod uvedených blíže sub 27 a 29, což je v souladu s čl. 2 odst. 3 Listiny a čl. 2 odst. 4 Ústavy, stejně jako s výkladem pojmu změna poměrů v případech nadstandardní výše výživného, jak bylo blíže rozvedeno na uvedených místech tohoto rozhodnutí.

35. Zásah do rodinného života v rozporu s čl. 10 odst. 2 Listiny se stěžovateli nepodařilo prokázat. Stejně tak Ústavní soud neshledal tvrzené porušení práva na soudní ochranu stěžovatele, neboť čl. 36 odst. 1 Listiny a ustanovení s ním spojená zaručují právo na přístup k soudu a řádně vedené soudní řízení, nikoli však na úspěch v takovém řízení.

36. Ústavní soud proto jeho ústavní stížnost mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků řízení podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl v celém rozsahu. Tím nijak nepředjímá další případné rozhodování obecných soudů o úpravě výkonu rodičovských práv a povinností, jak to v případě prokázané změny poměrů předpokládá občanský zákoník.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Josefa Fialy

1. Ve věci sp. zn. IV. ÚS 797/20 nesouhlasím s postupem čtvrtého senátu Ústavního soudu, který vedl k vydání zamítavého nálezu, a proto vůči němu podle § 22 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, podávám odlišné stanovisko. Zastávám názor, že ústavní stížnost měla být odmítnuta pro zjevnou neopodstatněnost, a to z níže uvedených důvodů.

2. Ústavní soud ve své judikatuře standardně připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a vzhledem k tomu ho nelze, vykonává-li svoji pravomoc tak, že podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy rozhoduje o ústavní stížnosti proti pravomocnému soudnímu rozhodnutí, považovat za další, „superrevizní“ instanci v systému obecné justice, oprávněnou svým vlastním rozhodováním (nepřímo) nahrazovat rozhodování obecných soudů; jeho úkolem je „toliko“ přezkoumat ústavnost soudních rozhodnutí, jakož i řízení, které jejich vydání předcházelo (viz podobně

odůvodnění nálezu sub 21). K tomu dodává, že je nutno vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho aplikace na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo tzv. kvalifikovanými vadami, které mají za následek porušení ústavnosti. Tento přístup je třeba respektovat i ve věcech, v nichž rozhodují obecné soudy pouze ve dvou stupních, např. ve věcech, v nichž není přípustné dovolání.

3. Uvedené platí i pro posuzovanou věc, v níž je předmětem sporu výše výživného na nezletilé dítě, tedy záležitost upravenou zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, (srov. § 910 a násl.). Z tohoto pohledu je zcela nadbytečné odůvodnění v bodech 22 až 29, což je vyjádřeno hned v následujícím bodě, v němž Ústavní soud uzavírá, že jedinou relevantní otázkou je, zda došlo k takové změně v majetkových poměrech rodičů, a tedy k nutnosti změny … výše výživného, jak to předpokládá občanský zákoník (pozn. okolnost, zda šlo o nadstandardní výši výživného, není významná, vždy jde jen a jen o změnu poměrů). Odůvodnění rozhodnutí o ústavní stížnosti proto mělo být založeno na argumentech zařazených v bodech 31 až 35, tedy na posouzení, jestli obecné soudy ústavně souladným způsobem vyhodnotily, zda od poslední úpravy výživného došlo ke změně poměrů, a to bez odhledu na rozdílnost právní skutečnosti zakládající původní vyživovací povinnost (viz jednoznačnou dikci § 923 odst. 1 občanského zákoníku). Ve zbytku odůvodnění tak jde o nevhodnou exhibici, která není v souladu s úlohou a postavením Ústavního soudu.

4. Dále upozorňuji na zúžený přístup ke „změně poměrů“ vyjádřený v právní větě (v odůvodnění se neprojevil). Je notorietou (i z důvodu, že § 923 odst. 1 občanského zákoníku je toliko formulačně upraveným přepisem předchozí právní úpravy v § 99 odst. 1 větě první zákona č. 94/1963 Sb., o rodině), že změna poměrů nezahrnuje pouze změnu v majetkových poměrech rodičů, ale může být vyvolána celou řadou jiných okolností (srov. Elischer, D. in Švestka, J.; Dvořák, J.; Fiala, J.; Zuklínová, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek II. Praha: Wolters Kluwer, a. s., 2014, str. 604).

Č. 118
Právo na přístup k soudu a zaplacení soudního poplatku
(sp. zn. III. ÚS 1136/20 ze dne 2. června 2020)

Pokud Nejvyšší správní soud zastavil řízení o kasační stížnosti z důvodu, že stěžovatel nezaplatil soudní poplatek ve stanovené lhůtě, ačkoliv tento poplatek ve skutečnosti zaplacen byl, byť s nesprávně uvedeným variabilním symbolem, došlo jeho postupem k porušení ústavně zaručeného práva na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Vojtěcha Šimíčka (soudce zpravodaj) a Radovana Suchánka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele RNDr. Jána Poláka, zastoupeného Mgr. Martinem Moskalem, advokátem, se sídlem Skořepka 1058/8, Praha 1, směřující proti usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 2. 2020 č. j. 10 As 423/2019-25 a usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 2. 2020 č. j. 10 As 423/2019-38, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení a Krajského úřadu Středočeského kraje jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 2. 2020 č. j. 10 As 423/2019-25 bylo porušeno právo stěžovatele na přístup k soudu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Toto usnesení se proto ruší.

III. Ve vztahu k usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 2. 2020 č. j. 10 As 423/2019-38 se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a průběh předchozího řízení

1. Včas podanou ústavní stížností (§ 72 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a splňující i ostatní zákonem stanovené podmínky řízení [§ 75 odst. 1 *a contrario*; § 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu] brojí stěžovatel proti v záhlaví citovaným usnesením Nejvyššího správního soudu (dále též jen „NSS“), neboť má za to, že jimi došlo k porušení jeho základních práv zaručených v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 14 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a přiložených listin, Nejvyššímu správnímu soudu byla dne 13. 12. 2019 doručena kasační stížnost stěžovatele a jeho manželky MUDr. M. Polákové směřující proti rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 21. 11. 2019 č. j. 48 A 112/2017-74. Vzhledem k tomu, že stěžovatelé nezaplatili soudní poplatek, splatný

podáním kasační stížnosti, Nejvyšší správní soud je usnesením ze dne 9. 1. 2020 č. j. 10 As 423/2019-13 vyzval k jeho úhradě, a to ve lhůtě 15 dnů od doručení tohoto usnesení. Současně stěžovatele poučil, že nebude-li soudní poplatek ve stanovené lhůtě zaplacen, soud řízení zastaví.

3. Protože Nejvyšší správní soud ve stanovené lhůtě platbu soudního poplatku pod určeným variabilním symbolem (1100442319) neobdržel, řízení o jejich kasační stížnosti ústavní stížností napadeným usnesením zastavil podle ustanovení § 47 písm. c) ve spojení s ustanovením § 120 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, (dále jen „s. ř. s.“).

4. Dne 20. 2. 2020 byl Nejvyššímu správnímu soudu doručen návrh stěžovatele na obnovu řízení a eventuálně na opravu zřejmých nesprávností usnesení o zastavení řízení o kasační stížnosti ve vztahu k jeho osobě. Stěžovatel sdělil, že soudní poplatek ve stanovené lhůtě zaplatil, nicméně namísto shora určeného variabilního symbolu označil platbu nesprávným variabilním symbolem (1000442319). Současně potvrdil, že jeho manželka soudní poplatek nezaplatila.

5. Nejvyšší správní soud ústavní stížností rovněž napadeným usnesením č. j. 10 As 423/2019-38 návrh stěžovatele v části týkající se obnovy řízení odmítl podle ustanovení § 46 odst. 1 písm. d) s. ř. s., neboť podle ustanovení § 114 odst. 2 s. ř. s. je obnova řízení proti rozhodnutí o kasační stížnosti nepřípustná.

6. Návrh stěžovatele na změnu usnesení o zastavení řízení o kasační stížnosti pak zamítl pro nesplnění požadavků na opravu zřejmých nesprávností ve smyslu ustanovení § 54 odst. 4 s. ř. s. a navazující judikatury kasačního soudu, neboť důvodem opravy výroku rozhodnutí může být v tomto směru toliko písařská nebo početní chyba či nesprávnost, která je zřejmá.

7. Nejvyšší správní soud dále uvedl, že „účelem variabilního symbolu je mj. usnadnit přiřazení plateb soudních poplatků prostřednictvím bankovního převodu ke konkrétním spisovým značkám (rozsudek NSS ze dne 14. 1. 2020 č. j. 10 As 261/2019-28). V množství soudních poplatků, které jsou placeny na účet NSS, je uvedení správného variabilního symbolu zcela zásadní, neboť jedině tak je umožněno soudu přiřadit soudní poplatek ke správné spisové značce. Nelze proto požadovat, aby příslušní pracovníci soudu prověřovali, zda soudní poplatek zaplacený pod určitým variabilním symbolem nemá být přiřazen k jiné spisové značce, než které odpovídá uvedený variabilní symbol“. Nejvyšší správní soud uznal, že uvedení nesprávného variabilního symbolu sice představuje lidskou a do značné míry pochopitelnou chybu, nicméně uzavřel, že nemá žádné procesní prostředky, na základě kterých by toto pochybení stěžovatele napravil.

II. Argumentace stěžovatele

8. Stěžovatel s těmito závěry Nejvyššího správního soudu nesouhlasí a napadá je ústavní stížností, v níž namítá, že řízení o kasační stížnosti bylo zastaveno neoprávněně, v důsledku čehož došlo k zásahu do jeho shora označených základních práv. Uvádí, že pracovníci Nejvyššího správního soudu by měli v každém případě zkontrolovat všechny identifikační údaje platby, a zejména poukazuje na to, že do zprávy pro příjemce platby zcela nezaměnitelně uvedl svou identitu, tj. jméno a příjmení. Má za to, že není přípustné, aby byla „celá tíha odpovědnosti za nesprávné přiřazení platby přenesena na stěžovatele“. Stěžovatel dále rozporuje závěry o nepřipuštění obnovy řízení a opravy zřejmých nesprávností.

III. Vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení

9. Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení.

10. Nejvyšší správní soud ve vyjádření k ústavní stížnosti vysvětlil, že „usnesením ze dne 6. 2. 2020 bylo řízení zastaveno nikoli pro nesprávné uvedení variabilního symbolu, ale proto, že v důsledku nesprávného uvedení variabilního symbolu byl soudní poplatek (a doklad o jeho zaplacení) přiřazen k jiné věci projednávané Nejvyšším správním soudem a desátý senát

zdejšího soudu v době, kdy o zastavení řízení pro nezaplacení soudního poplatku rozhodoval, o zaplacení soudního poplatku stěžovatelem nevěděl“. Současně uvedl, že aktuální znění zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, mu neumožňuje, aby zrušil vlastní rozhodnutí o zastavení řízení pro nezaplacení soudního poplatku, přičemž nápravy nelze docílit ani vydáním opravného usnesení či obnovou řízení dle příslušného procesního předpisu. Nejvyšší správní soud se proto připojil k návrhu stěžovatele na zrušení usnesení ze dne 6. 2. 2020, a to právě ve vztahu ke stěžovateli, neboť vůči jeho manželce, jež soudní poplatek nezaplatila, bylo řízení zastaveno správně. Co se týká usnesení ze dne 27. 2. 2020, kasační soud se vyslovil pro odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost, neboť obnovou řízení či opravným usnesením nelze zrušit usnesení o zastavení řízení pro nezaplacení soudního poplatku.

11. Vedlejší účastník řízení uvedl, že Nejvyšší správní soud řízení zastavil v souladu se zákonem a právo na spravedlivý proces proto porušeno nebylo, neboť stěžovatel měl postupovat obezřetněji.

12. S ohledem na obsah vyjádření účastníka a vedlejšího účastníka řízení je Ústavní soud nezasílal stěžovateli k replice, jelikož by to bylo zjevně nadbytečné.

IV. Vlastní hodnocení Ústavního soudu

13. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření účastníka řízení dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Ústavní soud předně připomíná, že není součástí soudní soustavy, a nepřísluší mu proto ani právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41); veškerá judikatura Ústavního soudu je dostupná na http://nalus.usoud.cz]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem.

15. Esenciální součástí práva jednotlivce na soudní ochranu je právo na přístup k soudu, zaručené jak v čl. 36 odst. 1 Listiny, tak i v čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Toto právo podléhá některým omezením, jež jsou vtělena do procesních předpisů v zájmu efektivity řízení; žádné z těchto (legitimních) omezení však nesmí být nepřiměřené a nesmí narušovat podstatu chráněného základního práva. K zásadně přípustným omezením patří povinnost účastníka zaplatit soudní poplatek [usnesení, kterým se zastavuje řízení z důvodu nezaplacení soudního poplatku, může být způsobilé bezprostředně zasáhnout do základních práv účastníka řízení – srov. k tomu stanovisko pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 35/13 ze dne 23. 4. 2013 (ST 35/69 SbNU 859; 124/2013 Sb.)] nebo splnit podmínku povinného právního zastoupení, vyžaduje-li to zákon [srov. nález sp. zn. II. ÚS 1000/16 ze dne 8. 11. 2016 (N 213/83 SbNU 387) nebo nález sp. zn. III. ÚS 3213/19 ze dne 28. 1. 2020 (N 17/98 SbNU 125)].

16. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi opakovaně uvedl, že o protiústavnost jde i tehdy, vybočuje-li procesní postup soudu ze zákonných pravidel, jež řízení před ním upravují, a toto vybočení je způsobilé se promítnout (stěžovateli negativně) do jeho výsledku. Tak je tomu rovněž v případě zřetelných mechanických pochybení soudu, jímž je kupříkladu nedostatečné seznámení se s obsahem spisu, založení rozhodné listiny do spisu jiného, omyl při datování jejího příchodu apod. [srov. nález sp. zn. III. ÚS 290/06 ze dne 28. 6. 2007 (N 108/45 SbNU 459)]. Z pohledu práva na spravedlivý (řádný) proces totiž nemůže obstát výrok soudu založený „na věcně nesprávných argumentech“.

17. Obdobné se týká i nyní posuzované věci, v níž Nejvyšší správní soud zastavil řízení o kasační stížnosti stěžovatele z důvodu, že stěžovatel ve stanovené lhůtě nezaplatil soudní poplatek. Vycházel přitom z marného uplynutí lhůty podle výzvy soudu ze dne 9. 1. 2020, avšak přehlédl, že soudní poplatek byl v určené lhůtě (dne 22. 1. 2020, viz č. l. 34) zaplacen, na čemž nic nemění ani okolnost, že v důsledku nesprávně uvedeného variabilního symbolu, a tedy

pochybení na straně stěžovatele, došlo k jeho mylnému přiřazení k jiné spisové značce. Pro řádné zaplacení soudního poplatku je totiž rozhodující pouze připsání částky na účet soudu, u něhož je řízení vedeno, nikoliv přiřazení ke konkrétní věci, o níž je řízení u tohoto soudu vedeno.

18. Tento omyl je zjevný i ze spisové dokumentace a sám Nejvyšší správní soud jej uznal a navrhl zrušení svého usnesení, jímž došlo k zastavení řízení o stěžovatelem podané kasační stížnosti. Ústavní soud v této souvislosti oceňuje vyjádření Nejvyššího správního soudu k ústavní stížnosti, ze kterého je zřejmé, že si tento soud je vědom vzniklého pochybení, byť k němu nedošlo chybou samotných soudců, nýbrž administrativním postupem, který nedokázal včas identifikovat omyl samotného stěžovatele. O to více si zaslouží respekt postoj Nejvyššího správního soudu, který sám navrhuje zrušení svého usnesení, kterým bylo zastaveno řízení ve vztahu ke stěžovateli.

19. Ústavnímu soudu tak nezbývá než konstatovat, že Nejvyšší správní soud svým postupem, jímž neodůvodněně zastavil řízení o kasační stížnosti, znemožnil stěžovateli realizaci jeho základního práva na přístup k soudu dle čl. 36 odst. 1 Listiny, který zaručuje každému možnost domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu.

20. Ústavní soud tudíž nemá jinou možnost než výše uvedené rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 6. 2. 2020 č. j. 10 As 423/2019-25 zrušit podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Ústavní soud dodává, že toto rozhodnutí se zrušuje toliko ve vztahu ke stěžovateli, a nikoliv ve vztahu k jeho manželce, vůči níž bylo řízení z důvodu nezaplacení soudního poplatku zastaveno v souladu se zákonem, a tedy správně.

21. Ve vztahu k usnesení ze dne 27. 2. 2020 č. j. 10 As 423/2019-38 se ústavní stížnost odmítá pro zjevnou neopodstatněnost podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Nejvyšší správní soud totiž v nastalé situaci neměl jinou možnost než o návrhu stěžovatele rozhodnout shora uvedeným způsobem, a to z důvodu zákonem stanovené nepřípustnosti obnovy řízení proti rozhodnutí o kasační stížnosti ve smyslu ustanovení § 114 odst. 2 s. ř. s. a nesplnění požadavků na opravu zřejmých nesprávností ve smyslu ustanovení § 54 odst. 4 s. ř. s. Na těchto závěrech Ústavní soud nespatřuje cokoliv, co by mohlo odůvodnit jeho kasační zásah.

Č. 119
Přehodnocení důkazu svědeckou výpovědí provedeného soudem prvního stupně bez jeho zopakování soudem odvolacím; odůvodnění rozhodnutí Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro nepřípustnost (sp. zn. II. ÚS 2310/19 ze dne 3. června 2020)

Jestliže hodlá odvolací soud přehodnotit důkaz svědeckou výpovědí provedený u soudu prvního stupně, musí tento důkaz zopakovat. Nezopakuje-li důkaz svědeckou výpovědí, a přesto jej přehodnotí (srov. § 213 odst. 2 o. s. ř.), poruší v souvislosti se zásadou přímosti a ústnosti právo stěžovatele na spravedlivý proces.

Z rozhodnutí Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro nepřípustnost musí vyplynout, z jakého důvodu obsaženého v ustanoveních § 237 a 238 občanského soudního řádu dovolací soud shledal, že je podané dovolání nepřípustné, a poté musí tento závěr rozhodující senát také alespoň ve stručnosti (viz ustanovení § 243f odst. 3 občanského soudního řádu) odůvodnit. Vyhne-li se Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozhodnutí stěžejním argumentům, které dovolatel uplatnil, a nijak na ně nereaguje, dopustí se zakázaného odepření spravedlnosti, a tedy porušení práva dovolatele na spravedlivý proces.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajka) a soudců Ludvíka Davida a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatelky Brother & Duck International, s. r. o., se sídlem Na Výšinách 889/14, Praha 7, zastoupené JUDr. Josefem Vejmelkou, advokátem, se sídlem Italská 753/27, Praha 2, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 23 Cdo 1558/2019-270 ze dne 29. 5. 2019 a rozsudku Vrchního soudu v Praze č. j. 4 Cmo 45/2018-238 ze dne 5. 12. 2018, za účasti Nejvyššího soudu a Vrchního soudu v Praze jako účastníků řízení a Stanislava Šimečka, zastoupeného Mgr. Janem Cimbůrkem, advokátem, se sídlem Bořetín 73, Kamenice nad Lipou, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Vrchního soudu v Praze č. j. 4 Cmo 45/2018-238 ze dne 5. 12. 2018, výrokem I v části, v níž byl změněn rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 13 Cm 1037/2014-212 ze dne 11. 10. 2017, a výrokem II a usnesením Nejvyššího soudu č. j. 23 Cdo 1558/2019-270 ze dne 29. 5. 2019 bylo porušeno základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto v uvedeném rozsahu ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Vedlejší účastník dodával elektropráce na realizace zakázek stěžovatelky. Od stěžovatelky obdržel zákaznickou kartu do velkoobchodu, aby z něj mohl odebírat potřebné

množství a druh materiálu. Velkoobchod poté odebraný materiál fakturoval přímo stěžovatelce. Vedlejší účastník však ve své konečné faktuře adresované stěžovatelce zahrnul i materiál, který již stěžovatelka uhradila velkoobchodu, čímž se obohatil o značnou částku. Stěžovatelka a vedlejší účastník uzavřeli dohodu o narovnání, v níž vedlejší účastník uznal svůj dluh v částce 444 182 Kč a zavázal se jej uhradit. Předmětem sporu bylo, jakou částku z uvedeného dluhu již vedlejší účastník uhradil, přičemž rozhodnutí soudů se lišila v posouzení plateb zahrnutých v dokladech PZLV-11/2011 a PP-105/2011. Dne 13. 4. 2011 vystavila zaměstnankyně stěžovatelky Jana Pencová prozatímní pomocný doklad pro vedlejšího účastníka PZLV--11/2011, který dokládá v rámci plnění dohody o narovnání složení částek 50 000 dne 6. 4. 2011 a dalších 50 000 Kč dne 13. 4. 2011. Později dne 20. 10. 2011 vystavila zaměstnankyně stěžovatelky Vendula Stoklásková příjmový doklad PP-105/2011 na částku 150 000 Kč.

2. Stěžovatelka se v červnu 2013 domáhala u Okresního soudu v Jindřichově Hradci, aby jí vedlejší účastník zaplatil nedoplatek dluhu vzniklého z dohody o narovnání. Předmětem sporu mezi stranami byl mimo jiné vztah účetních dokladů PZLV-11/2011 a PP-105/2011. Zatímco stěžovatelka tvrdila, že později vystavený příjmový doklad PP-105/2011 v sobě zahrnuje částky z dokladu PZLV-11/2011, který byl pouze prozatímní a nezpůsobilý k zaúčtování, a tedy vedlejší účastník zaplatil pouze 150 000 Kč, podle vedlejšího účastníka uvedené doklady potvrzují úhradu celkové částky 250 000 Kč, tedy součet částek z obou dokladů. Na základě svědeckých výpovědí Jany Pencové (bývalé zaměstnankyně stěžovatelky a matky vedlejšího účastníka), Venduly Stokláskové (která podepsala příjmové doklady) a Stanislavy Maškové (externí účetní stěžovatelky) rozhodl okresní soud ve prospěch stěžovatelky.

3. Uvedený rozsudek okresního soudu zrušil Krajský soud v Českých Budějovicích usnesením č. j. 22 Co 736/2014-93 ze dne 22. července 2014 a věc postoupil Krajskému soudu v Českých Budějovicích jakožto soudu věcně příslušnému. Krajský soud doplnil dokazování o listiny, avšak odmítl provézt opakovaně dokazování svědectvím výše jmenovaných účetních. Krajský soud uvedl, že takové dokazování je nadbytečné, neboť měl za to, že „výslech svědkyň provedený před Okresním soudem v Jindřichově Hradci je dostatečný, bez jakýchkoliv výkladových pochybností v jejich vyjádřeních“. Krajský soud vyhověl žalobě rozsudkem č. j. 13 Cm 1037/2014-158 ze dne 4. 3. 2015. Vrchní soud v Praze rozhodnutí krajského soudu zrušil usnesením č. j. 4 Cmo 97/2015-177 ze dne 19. října 2016. Jedním z důvodů pro zrušení bylo, že krajský soud měl poučit vedlejšího účastníka o tom, že považuje za nadbytečné jeho návrhy na doplnění dokazování o výslech jeho matky a bývalé zaměstnankyně stěžovatelky (paní Pencové), případně paní Stoklásková. Rovněž měl stěžovatelku poučit o tom, že může předestřít další tvrzení a návrhy na provedení důkazů ve smyslu § 118a zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „o. s. ř.“).

4. V dalším řízení krajský soud provedl výslech navržených svědkyň a dospěl ke stejnému závěru. Rozsudkem č. j. 13 Cm 1037/2014-212 ze dne 11. října 2017 opětovně uložil vedlejšímu účastníkovi uhradit dlužnou částku ve výši celkem 112 588 Kč s příslušenstvím. Krajský soud se odvolal na výpovědi všech tří svědkyň. Mimo jiné v rozsudku odkázal na vyjádření Venduly Stokláskové, že doklad o zaplacení částky 150 000 Kč je dokladem k částečným platbám, „neboť pokud si svědkyně vzpomíná, zaplatil žalovaný 3krát 50 000 Kč, a protože tyto doklady k platbám neprošly účetnictvím, dohodla se svědkyně s účetní na vystavení tohoto dokladu, který bylo lze zaúčtovat“. Krajský soud v odůvodnění odkázal rovněž na vyjádření Jany Pencové, která uvedla, že „vystavila prozatímní pomocný doklad (PZLV--11/2011) pro žalovaného s tím, aby měl potvrzení, že uvedené částky převzali. Ohledně těchto částek později musel být vystaven nový doklad, který by bylo možno zaúčtovat do účetnictví“. Proti tomuto rozhodnutí se vedlejší účastník odvolal.

5. Vrchní soud výrokem I v záhlaví označeného rozsudku potvrdil rozsudek krajského soudu pouze v rozsahu částky 12 588 Kč s příslušenstvím, avšak ohledně částky 100 000 Kč s příslušenstvím rozsudek krajského soudu změnil tak, že žalobu stěžovatelky zamítl, a změnil

rovněž nákladové výroky. Výrokem II pak rozhodl o nákladech řízení. Vrchní soud totiž po zopakování pouze listinných důkazů dospěl k jiným skutkovým zjištěním než krajský soud. Podle vrchního soudu prozatímní doklad PZLV-11/2011 prokazoval úhradu částek 50 000 Kč dne 6. 4. 2011 a 50 000 Kč dne 11. 4. 2011 a stěžovatelka neunesla důkazní břemeno, že tomu tak nebylo. Krajský soud postavil své závěry na svědecké výpovědi účetní, která však v době zaplacení těchto částek u stěžovatelky ještě nepracovala. Vrchní soud naopak uvedl, že listinným důkazům přikládá větší význam než svědeckým výpovědím, a ztotožnil se tak s tvrzením vedlejšího účastníka, že bylo zaplaceno o 100 000 Kč více, než uvádí stěžovatelka.

6. Proti rozsudku vrchního soudu podala stěžovatelka dovolání. Přípustnost dovolání spatřovala v tom, že se vrchní soud odchýlil od judikatury Nejvyššího soudu a Ústavního soudu. Stěžovatelka odkázala na vybraná rozhodnutí obou soudů. Za odchýlení považovala stěžovatelka tu část postupu vrchního soudu, ve které nezopakoval důkazy výslechem svědkyň a dospěl na základě vybraných listinných důkazů k jinému skutkovému závěru než krajský soud. Vrchní soud podle stěžovatelky v rozporu s judikaturou Nejvyššího soudu porušil rovněž poučovací povinnost podle § 118a odst. 3 o. s. ř. tím, že stěžovatelku nepoučil, že důkazně neunesla své tvrzení o existenci žalované pohledávky, a nevyzval ji k navržení dalších důkazů k prokázání sporných tvrzení.

7. Nejvyšší soud napadeným usnesením odmítl dovolání pro jeho nepřípustnost. Podle Nejvyššího soudu stěžovatelka namítala pouze vady řízení u vrchního soudu. V souladu s ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu žádná z těchto námitek nemůže založit přípustnost dovolání podle § 237 o. s. ř., i kdyby se soud vytýkaných procesních pochybení dopustil. Nejvyšší soud odkázal na § 241a odst. 1 o. s. ř., podle něhož lze dovolání podat pouze z důvodu, že rozhodnutí odvolacího soudu spočívá na nesprávném právním posouzení věci. Vady řízení tak podle Nejvyššího soudu nejsou ani způsobilým dovolacím důvodem.

II. Argumentace účastníků

8. Podle stěžovatelky bylo napadenými rozhodnutími porušeno její právo na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

9. Podle stěžovatelky Nejvyšší soud interpretoval § 237 o. s. ř. „nepřiměřeně restriktivním způsobem“ a rozhodování o procesních vadách, které svou intenzitou porušují Ústavou zaručená práva, převádí na Ústavní soud, což nadále vede ke zbytečnému prodloužení řízení. Stěžovatelka odkazuje v této souvislosti na závěry vyslovené v nálezu sp. zn. II. ÚS 1113/16 ze dne 29. 11. 2016 (N 228/83 SbNU 559) nebo v usnesení sp. zn. III. ÚS 772/13 ze dne 28. 3. 2013 (U 5/68 SbNU 541). Stěžovatelka uvádí, že ačkoliv v dovolání namítala procesní vady, jedná se o vady, které zasahují do jejích základních práv a jako takové jsou způsobilé k tomu, aby se jimi Nejvyšší soud zabýval.

10. Vrchní soud podle stěžovatelky nepostupoval v souladu s § 213 odst. 2 o. s. ř., neboť aniž by zopakoval dokazování výslechem příslušných svědků, přistoupil k jejich hodnocení a dospěl k odlišným skutkovým zjištěním než soud prvního stupně. Stěžovatelka podrobně odůvodnila, proč byly svědecké výpovědi, které vysvětlují obsah příjmových pokladničních dokladů, klíčové. Ve spojení s listinnými důkazy vrchní soud musel hodnotit i svědecké výpovědi, což stěžovatelka dokládá odkazem na odůvodnění napadeného rozsudku, ve kterém vrchní soud uvádí, že ke svému závěru o skutkovém stavu věci dospěl proto, že přiznal větší váhu listinným důkazům. Postupem, kdy vrchní soud listinným důkazům přikládal větší váhu než výpovědím svědků, s nimiž se seznámil toliko zprostředkovaně a jejichž svědecké výpovědi v odvolacím řízení nezopakoval, vrchní soud podle stěžovatelky porušil právo na rovný přístup soudu k účastníkům řízení a na to, aby se soud řádně zabýval všemi důkazy, které byly v řízení provedeny, i těmi, které svědčí ve prospěch stěžovatelky.

11. Stěžovatelka také namítá, že vrchní soud postupoval v rozporu se zásadou předvídatelnosti rozhodnutí, protože ji nepoučil podle § 118a odst. 3 o. s. ř., čímž jí znemožnil

navrhnout další důkazy k prokázání existence jí tvrzené výše pohledávky vůči vedlejšímu účastníkovi. V této souvislosti odkazuje na závěry Nejvyššího soudu v rozsudku sp. zn. 29 Odo 1069/2003 ze dne 27. 7. 2005 a rozsudku sp. zn. 21 Cdo 1491/2002 ze dne 20. 3. 2003, podle nichž soud může své rozhodnutí založit na závěru, že účastník neunesl důkazní břemeno jen tehdy, jestliže takovému účastníku předtím bezvýsledně poskytl poučení podle § 118a odst. 3 o. s. ř.

12. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění ústavní stížností napadeného usnesení a zopakoval své závěry, že stěžovatelka zakládala své námitky na zpochybnění skutkových zjištění vrchního soudu, kritice hodnocení důkazů a výtkách k jeho procesnímu postupu, a proto danou věc odmítl v souladu se zákonem.

13. Vrchní soud pouze odkázal na skutková zjištění a právní názory, jež jsou uvedeny v napadeném rozsudku, přičemž uvedl, že na těchto zjištěních a názorech nadále trvá.

14. Vedlejší účastník vyjádřil souhlas se závěry a postupy obecných soudů.

III. Hodnocení Ústavního soudu

15. Po prostudování ústavní stížnosti, vyžádaného spisu a vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka Ústavní soud dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, neboť jak vrchní soud (viz část III.A), tak Nejvyšší soud (viz část III.B) porušily právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 Listiny.

A. K rozhodnutí vrchního soudu

16. Z hlediska svého obsahu ústavní stížnost směřuje pouze proti výroku I rozsudku vrchního soudu v části, v níž byl změněn rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích č. j. 13 Cm 1037/2014-212 ze dne 11. 10. 2017, a proti nákladovému výroku II. Vedle toho byl výrokem I rozsudku vrchního soudu potvrzen rozsudek krajského soudu v rozsahu, jímž bylo stěžovatelčině žalobě co do částky 12 588 Kč s příslušenstvím vyhověno. Proti této části rozhodnutí nevznesla stěžovatelka žádnou námitku, a z hlediska obsahu proto dospěl Ústavní soud k závěru, že proti této části rozhodnutí její stížnost nesměřuje. Pro úplnost je třeba dodat, že i kdyby stěžovatelka napadla i tuto část výroku I rozsudku vrchního soudu, bylo by třeba tuto část stížnosti hodnotit jako zjevně neopodstatněnou, neboť v daném rozsahu bylo žalobě stěžovatelky vyhověno, a tedy nedošlo k porušení jejích základních práv a svobod.

a) Obecné principy

17. Stěžovatelka ve své ústavní stížnosti vytýká vrchnímu soudu, že se uchýlil k hodnocení důkazů svědeckými výpověďmi, aniž by tyto důkazy zopakoval. Rovněž mu vytýká, že ji v rozporu s § 118a o. s. ř. nepoučil o tom, že zastává opačný názor, pokud jde o hodnocení důkazů, než krajský soud.

18. Důkazní řízení zahrnuje provedení důkazů a jejich hodnocení a ústí ve zjištění skutkového stavu. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu hodnocení důkazů bez jejich provedení soudem (nejsou-li dány důvody dožádání) zakládá porušení čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy. Takový postup je porušením zásady přímosti, podle níž dokazování provádí soud, jenž rozhoduje ve věci, a to při jednání, ke kterému předvolá účastníky řízení, přičemž rozhodnutím ve věci je i změna rozhodnutí nalézacího soudu soudem odvolacím v odvolacím řízení [srov. například nález sp. zn. IV. ÚS 57/04 ze dne 12. 10. 2004 (N 144/35 SbNU 37); všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná též na http://nalus.usoud.cz]. Smyslem a účelem zásady přímosti je objektivita a nezávislost soudního rozhodování, jakož i zabezpečení práva účastníků řízení k provedeným důkazům se vyjádřit.

19. Podle § 213 o. s. ř. není odvolací soud vázán skutkovým stavem, jak jej zjistil soud prvního stupně. Zároveň odvolací soud může zopakovat dokazování, na základě kterého soud prvního stupně zjistil skutkový stav věci. Podle § 213 odst. 2 části věty za středníkem o. s. ř.

soud provedené důkazy zopakuje vždy, má-li za to, že je z nich možné dospět k jinému skutkovému zjištění, než které učinil soud prvního stupně. Tato ustanovení již v minulosti Ústavní soud několikrát vyložil. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 275/98 ze dne 29. 5. 2000 (N 79/18 SbNU 183) Ústavní soud konstatoval: „Podle § 213 o. s. ř. a zavedené judikatury soudů není odvolací soud vázán skutkovým stavem, jak jej zjistil soud prvního stupně, pokud se však míní odchýlit od skutkových zjištění učiněných soudem prvního stupně na základě svědeckého důkazu před soudem prvního stupně provedeného, je nutno, aby důkazy svědecké sám opakoval a zjednal si tak rovnocenný podklad pro případné odlišné zhodnocení svědeckého důkazu. Jestliže odvolací soud z tohoto zákonného postupu vykročil […], pak při hodnocení důkazů zatížil své rozhodnutí a řízení mu předcházející vážnou vadou a současně jednal v rozporu s principy řádného a spravedlivého procesu chráněnými čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy."

20. Důvody, pro které je takováto vada řízení zároveň zásahem do práva na spravedlivý proces, rozvedl Ústavní soud například v nálezu sp. zn. I. ÚS 3725/10 ze dne 3. 8. 2011 (N 139/62 SbNU 175): „Skutková zjištění (zjištění skutkového stavu) jsou v občanském soudním řízení výsledkem provádění důkazů (§ 122 o. s. ř.) a jejich hodnocení (§ 132 o. s. ř.). Z uvedeného plyne *a contrario* závěr, že skutková zjištění může činit toliko ten soud, který důkaz provedl (s výjimkou podle § 122 odst. 2 o. s. ř.). Dodržení zásady přímosti je tudíž jedním z pojmových znaků důkazního řízení. […] je zásadně nepřípustné, aby odvolací soud, jestliže se chce odchýlit od hodnocení důkazů soudem prvního stupně, tyto důkazy hodnotil jinak, aniž by je sám zopakoval."

21. Konečně nález sp. zn. III. ÚS 3717/16 ze dne 26. 9. 2017 (N 179/86 SbNU 845), o který stěžovatelka zejména opírá svou argumentaci, uzavírá, že zhodnotil-li odvolací soud výpověď svědka jinak než soud prvního stupně, aniž jej vyslechl, přičemž na tomto základě dospěl k odlišnému skutkovému závěru, zatížil soudní řízení s ohledem na zásadu ústnosti a bezprostřednosti tzv. kvalifikovanou vadou, tedy vadou, která má dle judikatury Ústavního soudu přesah i do ústavněprávní roviny (bod 35). Dále srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 57/04 ze dne 12. 10. 2004 (N 144/35 SbNU 37), část II, nález sp. zn. I. ÚS 273/06 ze dne 14. 9. 2007 (N 144/46 SbNU 409), bod 27, nález sp. zn. III. ÚS 2983/08 ze dne 10. 11. 2009 (N 234/55 SbNU 261), obdobně také nález sp. zn. III. ÚS 1544/16 ze dne 20. 11. 2018 (N 186/91 SbNU 303), bod 33.

22. Obdobně i Nejvyšší soud ve své rozhodovací praxi důsledně zdůrazňuje, že důkaz výslechem osob je vzhledem k jeho specifikům třeba zopakovat vždy, na rozdíl od důkazů listinných, kde se Nejvyšší soud přiklání k názoru, že obecně postavený požadavek na opakování důkazů listinami je věcně neopodstatněný, a tudíž formalistický (srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 30 Cdo 1940/2000 ze dne 23. 1. 2001, rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 33 Odo 803/2005 ze dne 23. 8. 2006 a rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 23 Odo 1509/2006 ze dne 18. 2. 2009).

23. Lze tedy uzavřít, že jestliže hodlá odvolací soud přehodnotit důkaz svědeckou výpovědí provedený u soudu prvního stupně, musí tento důkaz zopakovat. Nezopakuje-li důkaz svědeckou výpovědí, a přesto jej přehodnotí, poruší v souvislosti se zásadou přímosti a ústnosti právo stěžovatele na spravedlivý proces.

b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

24. Krajský soud jako soud prvního stupně na základě provedených důkazů dospěl k závěru, že vedlejší účastník stěžovatelce zaplatil pouze 150 000 Kč. Příjmový doklad PP-105/2011 ze dne 20. 10. 2011 vystavený na částku 150 000 Kč v sobě totiž dle krajského soudu zahrnuje dvě platby po 50 000 Kč ze dnů 6. 4. 2011 a 13. 4. 2011, na které byl vystaven prozatímní doklad PZLV-11/2011, takže dne 20. 10. 2011 bylo vedlejším účastníkem zaplaceno pouze 50 000 Kč. Krajský soud se neztotožnil s tvrzeními vedlejšího účastníka, že dne 20. 10.

2011 uhradil částku 150 000 Kč, k níž měly být připočteny platby z 6. 4. 2011 a 13. 4. 2011, tedy že celkem uhradil stěžovatelce 250 000 Kč. K tomuto závěru krajský soud dospěl výkladem listinných důkazů, zejména dokladů PP-105/2011 a PZLV-11/2011, v kontextu skutkových zjištění plynoucích ze svědeckých výpovědí Jany Pencové, která vystavila doklad PZLV-11/2011, Stanislavy Maškové, účetní stěžovatelky, a Venduly Stoklásková, která vystavila doklad PP-105/2011.

25. Jak plyne z napadeného rozsudku, vrchní soud zopakoval dokazování pouze některými listinami a na tomto základě dospěl k odlišným skutkovým zjištěním. Vrchní soud to odůvodnil tím, že „přikládá větší váhu předloženým listinným důkazům, tedy dokladu PZLV--11/2011“. Vrchní soud ovšem rovněž přistoupil k hodnocení svědeckých výpovědí, aniž by sám svědkyně vyslechl. V případě výpovědi svědkyně Venduly Stoklásková, o kterou se podle vrchního soudu opřel krajský soud, vrchní soud výslovně zmiňuje, že „výpověď svědkyně Venduly Stoklásková se opírá o neurčitá tvrzení, neboť v době vystavení dokladu PZLV--11/2011 ze dne 13. 4. 2011, který dokládá složení žalovaným do pokladny žalobce 50 000 Kč dne 6. 4. 2011 a dalších 50 000 Kč dne 13. 4. 2011, ještě nebyla u žalobce zaměstnána. Pokladní doklad PP-105/2011 dokládá k datu 20. 10. 2011, tedy v době, kdy již svědkyně pracovala u žalobce a učinila na tomto dokladu svůj podpis, příjem 150 000 Kč do pokladny žalobce složených žalovaným“. Vrchní soud tak zpochybnil zejména vyjádření svědkyně Venduly Stoklásková v řízení před krajským soudem, že jí vystavený doklad PP-105/2011 měl pokrýt i předtím zaplacené částky 50 000 Kč ze dne 6. 4. 2011 a dalších 50 000 Kč ze dne 13. 4. 2011.

26. Navzdory tomu, že vrchní soud výslovně zmiňuje pouze výpověď Venduly Stoklásková, fakticky přehodnotil i výpovědi dalších svědkyň, neboť i ty vedly krajský soud k závěru, že vedlejší účastník uhradil stěžovatelce toliko 150 000 Kč. Svědkyně Jana Pencová totiž uvedla, že doklad PZLV měl sloužit „pro žalovaného s tím, aby měl potvrzení, že uvedené částky převzali. Ohledně těchto částek musel později být vystaven nový doklad, který bylo možno zaúčtovat do účetnictví“ a z výpovědi Stanislavy Maškové, účetní stěžovatelky, vzal krajský soud za prokázané, že doklad PZLV-11/2011 v účetnictví není vedený.

27. Na základě tohoto zhodnocení vrchní soud dospěl k rozdílným skutkovým závěrům, než ke kterým dospěl krajský soud, a uzavřel, že vedlejší účastník zaplatil 250 000 Kč, a ne pouze 150 000 Kč, jak tvrdí stěžovatelka. V souladu s uvedenými zásadami ústnosti a přímosti měl vrchní soud zopakovat výslechy svědkyň, chtěl-li hodnotit jejich výpovědi odlišně od krajského soudu. To však neučinil. Vrchní soud tím, že změnil rozhodnutí krajského soudu na základě odlišného hodnocení důkazů provedených soudem prvního stupně, aniž by sám svědkyně vyslechl, porušil právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny výrokem I v části, jíž změnil rozsudek krajského soudu, a výrokem II, jímž rozhodl o nákladech řízení.

B. K rozhodnutí Nejvyššího soudu

a) Obecné principy

28. Ústavně zaručené právo na soudní ochranu a spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny garantuje jednotlivci možnost domáhat se stanoveným postupem ochrany svých práv před nezávislým a nestranným soudem, případně před jiným orgánem. Přitom tento postup k ochraně práv jednotlivce již není upraven na úrovni ústavního pořádku, nýbrž v procesních předpisech podústavního práva, které kogentně stanoví, jakými konkrétními způsoby a procesními instituty lze právo na soudní a jinou právní ochranu realizovat. Pokud jednotlivec takto stanovený postup dodrží a soud přesto odmítne o jeho právu rozhodnout, dochází k porušení práva na soudní ochranu, k ústavně nepřípustnému odepření spravedlnosti – *denegationi iustitiae* [srov. nález sp. zn. I. ÚS 2723/13 ze dne 1. 10. 2014 (N 185/75 SbNU 59), bod 24, či nález sp. zn. I. ÚS 3106/13 ze dne 23. 10. 2014 (N 196/75 SbNU 211), bod 9].

29. V souladu s touto zásadou též úvahy Nejvyššího soudu při hodnocení přípustnosti dovolání (tedy při selekci případů, jimiž se bude Nejvyšší soud meritorně zabývat) se musí pohybovat v rámci mezí stanovených občanským soudním řádem i obecných principů vztažených k právu na spravedlivý proces, aby nedošlo k odepření spravedlnosti [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47), bod 22]. Z ústavního pořádku České republiky ani z judikatury ESLP (rozsudek ze dne 17. 1. 1970 ve věci *Delcourt proti Belgii*, stížnost č. 2689/65) nevyplývá nárok na podání dovolání či jiného mimořádného opravného prostředku. Přestože dovolání představuje mimořádný opravný prostředek, jehož existence sama nepožívá ústavněprávní ochrany, byl-li takový opravný prostředek v právním řádu zaveden, nemůže být rozhodování o něm vyjmuto z rámce ústavněprávních principů a ústavně zaručených práv a svobod [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 2804/15 ze dne 19. 7. 2016 (N 132/82 SbNU 163), bod 19, a nález sp. zn. III. ÚS 3127/17 ze dne 19. 12. 2017 (N 236/87 SbNU 827), bod 30].

30. Nejvyšší soud musí mít na zřeteli, že účelem dovolání není pouze sjednocování judikatury, ale že se rovněž jedná o prostředek ochrany subjektivních práv, kterých se jedinec dovolává. Z tohoto plyne požadavek, aby Nejvyšší soud vykládal podmínky připuštění dovolání tak, aby byl nejen naplněn účel sjednocování judikatury, ale především také ochrana základních subjektivních práv podle čl. 4 Ústavy. Ochranu subjektivních práv proto nelze pouštět ze zřetele ani tam, kde je zákonodárcem sledovaným účelem řízení o mimořádném opravném prostředku tzv. sjednocování judikatury. Toto základní východisko pro posuzování úlohy dovolání, které bylo stanoveno v nálezu sp. zn. IV. ÚS 128/05 ze dne 10. 5. 2005 (N 100/37 SbNU 355), potvrzuje po novele občanského soudního řádu účinné od 1. 1. 2013 např. nález sp. zn. II. ÚS 14/18 ze dne 2. 12. 2019 (N 201/97 SbNU 155), body 31–33.

31. Ústavní soud považuje za nutné připomenout též zásadu subsidiarity ústavní stížnosti. Závazek formulovaný v čl. 4 Ústavy, aby základní práva a svobody byly pod ochranou soudní moci, je adresován především obecným soudům a ochrana ústavnosti proto nemůže být pouze úkolem Ústavního soudu, nýbrž celé justice. Jak vyplývá i z podmínek přípustnosti ústavní stížnosti v § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), ústavní stížnost v tomto systému představuje prostředek *ultima ratio* [jak Ústavní soud vyslovil např. v nálezu sp. zn. III. ÚS 117/2000 ze dne 13. 7. 2000 (N 111/19 SbNU 79)] a je nástrojem ochrany základních práv, který nastupuje po vyčerpání všech dostupných efektivních prostředků k ochraně práv uplatnitelných podle zákona v systému orgánů veřejné moci. Speciálně vůči Nejvyššímu soudu a jeho povinnosti poskytovat jednotlivci ochranu základních práv se Ústavní soud vyjádřil např. v již zmíněném nálezu sp. zn. IV. ÚS 128/05.

32. Ústavní soud se podrobně zabýval civilním dovoláním ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 ze dne 28. 11. 2017 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.). Ústavní soud v tomto stanovisku připomenul, že lze rozlišit mezi situacemi, kdy se dovolání odmítá proto, že neobsahuje zákonem vyžadované náležitosti (včetně vymezení, v čem je dovolatelem spatřováno naplnění předpokladů přípustnosti dovolání), a posouzením, zda je jeden z předpokladů přípustnosti dovolání skutečně splněn (bod 40). V prvním případě Nejvyšší soud posuzuje podání z čistě formálního hlediska. Následně, pokud dovolání obsahuje veškeré náležitosti, přistupuje Nejvyšší soud k posouzení samotné přípustnosti. Posouzení, zda je splněn jeden z předpokladů přípustnosti dle § 237 o. s. ř., je již (kvazi)meritorním posouzením návrhu (tamtéž, body 40–41).

33. Z rozhodnutí Nejvyššího soudu o odmítnutí dovolání pro nepřípustnost musí vyplynout, z jakého důvodu obsaženého v ustanoveních § 237 a 238 občanského soudního řádu dovolací soud shledal, že je podané dovolání nepřípustné, a poté musí tento závěr rozhodující senát také alespoň ve stručnosti (viz ustanovení § 243f odst. 3 občanského soudního řádu)

odůvodnit [nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1990/15 ze dne 5. 4. 2016 (N 59/81 SbNU 47), bod 22].

34. Vyhne-li se Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozhodnutí stěžejním argumentům, které dovolatel uplatnil, a nijak na ně nereaguje, dopustí se zakázaného odepření spravedlnosti, a tedy porušení práva dovolatele na spravedlivý proces [srov. nález sp. zn. II. ÚS 644/18 ze dne 17. 8. 2018 (N 139/90 SbNU 267), bod 59].

35. Jak uvedlo plénum Ústavního soudu v již citovaném stanovisku sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, bodech 54–55, ačkoliv dovolací řízení zásadně ke zjišťování a přehodnocování skutkového stavu neslouží a sloužit nemůže, zcela výjimečně mohou nastat případy, kdy právě skutková zjištění soudů jsou natolik vadná, že ve svém důsledku představují porušení práv garantovaných čl. 36 odst. 1 Listiny. Podstatou přezkumu v těchto případech přitom nebývá přehodnocování skutkového stavu, nýbrž kontrola postupu soudů při procesu jeho zjišťování. Otázka, zda soudy při zjišťování skutkového stavu respektovaly procesní zásady, je přitom již otázkou právní (otázkou procesního práva) a jako taková může být prezentována i Nejvyššímu soudu v dovolání s náležitostmi uvedenými v § 241a odst. 2 a § 237 občanského soudního řádu. Je-li tato otázka v dovolání řádně předestřena Nejvyššímu soudu, nemůže být dovolání v této části hodnoceno jako vadné pro uplatnění jiného dovolacího důvodu, než jakým je nesprávné právní posouzení věci (tamtéž, bod 57). Z toho vyplývá, že Nejvyšší soud se s takto vznesenou námitkou, byť se týká skutkového stavu, musí vypořádat při (kvazi)meritorním hodnocení přípustnosti dovolání a své úvahy odpovídajícím způsobem vyložit tak, aby se nedopustil odepření spravedlnosti.

36. Lze uzavřít, že nejen Ústavní soud je povolán k ochraně ústavnosti, ale je i povinností obecných soudů dle čl. 4 Ústavy dbát ochrany základních práv účastníků řízení. Tento účel sleduje i řízení o dovolání, neboť představuje další možnost, jak zabránit možným zásahům do základních práv, z čehož vyplývá i povinnost tento opravný prostředek vyčerpat, aby bylo možné domáhat se ochrany před Ústavním soudem. Výjimkou jsou jen zákonem dané situace, kdy dovolání podat nelze. Toto pravidlo není pouze pokynem pro účastníky řízení, ale plynou z něho důsledky i pro Nejvyšší soud. Ten se musí vypořádat s argumenty dovolatelů tak, aby nedošlo k odepření spravedlnosti.

b) Aplikace obecných principů na projednávanou věc

37. Ze samotného textu napadeného usnesení plyne, že stěžovatelka se domáhala vyřešení otázky, kterou vrchní soud rozhodl odchylně od ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího a Ústavního soudu. Při tomto odkázala na judikaturu obou soudů v obdobných případech, kdy odvolací soud dospěl k jinému hodnocení důkazu svědeckou výpovědí, aniž by důkaz svědeckou výpovědí opětovně provedl. Stěžovatelka tedy uvedla dostatečně zřejmě, že přípustnost dovolání spatřuje v potřebě vyřešit právní otázku, při jejímž řešení se vrchní soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu.

38. V projednávaném případě Nejvyšší soud dovolání odmítl jako nepřípustné, aniž se věcně zabýval námitkami stěžovatelky. Skutečnosti, proti kterým míří vznesené námitky stěžovatelky, ponechal Nejvyšší soud v odůvodnění stranou a přezkoumával pouze to, zda stěžovatelka napadá něco jiného než procesní postup soudu, tedy vady řízení. Nejvyšší soud pouze poukázal na to, že procesními vadami předchozích řízení se nemůže zabývat za situace, kdy jinak neshledal dovolání přípustným, a to ani v případě, že nižší soudy skutečně nepostupovaly procesně v souladu se zákonem. Ústavní soud souhlasí s Nejvyšším soudem v jeho stanovisku, že ne každá procesní vada řízení před soudem je zároveň zásahem do ústavního práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 Listiny. V tomto případě se ovšem jednalo o procesní vady, které mají ústavněprávní přesah, jak ostatně plyne ze závěrů Ústavního soudu ve vztahu k rozhodnutí vrchního soudu (část A výše).

39. Nejvyšší soud se však při hodnocení přípustnosti dovolání rozhodl těmto argumentům nevěnovat. Nejvyšší soud se k nim tedy v (kvazi)meritorní rovině stručně nevyjádřil, ačkoliv to bylo jeho povinností. Nejvyšší soud se tudíž vyhnul stěžejním argumentům uplatněným stěžovatelkou a nijak nereagoval na otázku, kterou odůvodnila přípustnost dovolání. Postup Nejvyššího soudu tak vedl k nepřípustnému zúžení práva na přístup k dovolacímu soudu a k odepření spravedlnosti. Napadeným usnesením Nejvyššího soudu tak došlo k porušení stěžovatelčina práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

C. Závěr

40. Na základě takto vyložených důvodů dospěl Ústavní soud k závěru, že v posuzované věci Nejvyšší soud svým usnesením a Vrchní soud v Praze výrokem I v části, jíž změnil rozsudek krajského soudu, a výrokem II, jímž rozhodl o nákladech řízení, porušily právo stěžovatelky na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Vrchní soud se tohoto porušení dopustil tím, že změnil rozhodnutí krajského soudu na základě odlišného hodnocení důkazů provedených soudem prvního stupně, aniž by sám zopakoval provedené svědecké výpovědi. Nejvyšší soud se dopustil zakázaného odepření spravedlnosti, protože nereagoval na argumenty stěžovatelky a rozhodl o nepřípustnosti dovolání, aniž by tuto nepřípustnost náležitě odůvodnil.

41. Jelikož napadenými rozhodnutími v uvedeném rozsahu bylo porušeno základní právo stěžovatelky na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny, Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí v uvedeném rozsahu podle ustanovení § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona zrušil.

Č. 120
Extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními a právními závěry soudu v trestním řízení
(sp. zn. IV. ÚS 362/19 ze dne 4. června 2020)

Závěr o příčinné souvislosti nepřihlížející k podílu poškozeného na porušení bezpečnostních předpisů a založený na nepřesné interpretaci výpovědí v řízení slyšených znalců vede k závěru o extrémním nesouladu rozhodnutí obecného soudu s vykonanými důkazy. Ani vysoká míra pravděpodobnosti nedostačuje k tomu, aby nebylo použito pravidlo *in dubio pro reo*; opačný postup vede k porušení čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa, soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy a soudce Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele P. Š., zastoupeného JUDr. Janem Matějíčkem, advokátem, se sídlem v Kolíně, Politických vězňů 98, proti usnesením Nejvyššího soudu č. j. 3 Tdo 931/2018-24 ze dne 26. září 2018 a Krajského soudu v Praze č. j. 11 To 105/2018-455 ze dne 19. dubna 2018 a rozsudku Okresního soudu v Kolíně č. j. 3 T 116/2017-436 ze dne 14. prosince 2017, za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Praze a Okresního soudu v Kolíně jako účastníků řízení a Nejvyššího státního zastupitelství, Krajského státního zastupitelství v Praze a Okresního státního zastupitelství Kolíně jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 3 Tdo 931/2018-24 ze dne 26. září 2018, usnesením Krajského soudu v Praze č. j. 11 To 105/2018-455 ze dne 19. dubna 2018 a rozsudkem Okresního soudu v Kolíně č. j. 3 T 116/2017-436 ze dne 14. prosince 2017 byla porušena práva stěžovatele zaručená v čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 3 Tdo 931/2018-24 ze dne 26. září 2018, usnesení Krajského soudu v Praze č. j. 11 To 105/2018-455 ze dne 19. dubna 2018 a rozsudek Okresního soudu v Kolíně č. j. 3 T 116/2017-436 ze dne 14. prosince 2017 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Okresní soud v Kolíně (dále též jen „nalézací soud“) uznal stěžovatele vinným ze spáchání přečinu usmrcení z nedbalosti podle § 143 odst. 1 trestního zákoníku a odsoudil jej k trestu odnětí svobody v trvání deset měsíců podmíněně odloženému na zkušební dobu třiceti měsíců. Krajský soud v Praze (dále jen „odvolací soud“) odvolání stěžovatele zamítl. Dovolání stěžovatele Nejvyšší soud odmítl jako zjevně neopodstatněné.

II. Argumentace stěžovatele a vyjádření účastníků

2. Řádně zastoupený stěžovatel ve své včas podané ústavní stížnosti splňující i další náležitosti podání podle zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uvádí, že byl uznán vinným pro skutek spočívající v tom, že nechal vyměnit sklo okénka obráběcího stroje za nevhodné bezpečnostní vrstvené sklo, neodpovídající bezpečnostním normám a dokumentaci výrobce. Dne 9. července 2015 pak při práci na uvedeném stroji utrpěl poškozený smrtelné zranění; k úrazu došlo v příčinné souvislosti s jednáním poškozeného, který, ač řádně obeznámen, nerespektoval bezpečnostní předpisy a nedodržel bezpečnou vzdálenost.

3. Podle stěžovatele není patrné, jakou technickou normu měl porušit, neboť obžaloba uváděla normy ČSN EN 12415 (zrušená k 1. lednu 2011) a ČSN EN ISO 23125 (účinná od 1. září 2015); v době nehody tedy ani jedna neplatila a on je nemohl porušit. Odvolací soud se touto opakovaně vznesenou námitkou nezabýval vůbec, Nejvyšší soud ji nepovažoval za důvodnou. Podle stěžovatele tvrzená protiprávnost jeho jednání spočívající v porušení norem (části právního řádu České republiky) nemůže obstát. Vedle porušení technických norem mělo pochybení spočívat v porušení manuálů a dokumentace výrobce obráběcího stroje, které se však vztahují k obsluze stroje a nevyplývá z nich zákaz nahrazení bezpečnostního skla jiným (nestejným) bezpečnostním sklem. Provedená výměna (náhrada) není porušením ani obecné prevenční povinnosti (§ 2900 občanského zákoníku), ani porušením právní povinnosti podle § 265 odst. 1 a 2 zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Stěžovatel coby neodborník poptával bezpečnostní sklo po specialistovi, který jej na (možný) rozdíl specifických vlastností skla neupozornil. Nejvyšší soud uvedené jednání posoudil jako nedostatečnou opatrnost při předvídání poruchy na zájmu chráněném trestním zákoníkem (lidském životě). Stěžovatel je přesvědčen, že jeho odpovědnost nelze zakládat jen na nedostatečné míře opatrnosti a dovodit z ní nevědomou nedbalost – takovou úvahu by totiž bylo možno provést vždy.

4. Za významné stěžovatel považuje, že v řízení nebylo zjišťováno, jak by se „chovalo“ originální sklo, bylo-li by jím osazeno okénko obráběcího stroje, neboť dalším (podstatným) bezpečnostním prvkem je mřížka, která byla původní; soudy tak ani nezjišťovaly, došlo-li by k úrazu (s příslušnými následky) i v případě osazení okénka originálním sklem, a tedy nebylo-li jedinou příčinou nebezpečné (neopatrné) chování poškozeného. Z výslechu znalce je totiž patrné, že shodné tragické následky by mělo, byť jen dvoucentimetrové vychýlení bezpečnostní mřížky. Nalézací soud a odvolací soud pouze konstatovaly nemožnost zjištění, jak by za shodné situace reagovalo originální sklo. Stěžovatel si je vědom, že simulace takové situace je obtížná, ne však nemožná; podobné zjištění (jeho vyloučení) je zásadní pro posouzení příčinné souvislosti mezi jednáním stěžovatele a důsledkem nehody – shodný následek i při použití originálního bezpečnostního skla totiž nebyl vyloučen. V řízení bylo jednoznačně prokázáno nezodpovědné chování poškozeného, nikoliv však příčinná souvislost s jednáním stěžovatele; jeho trestní odpovědnost byla „vytvořena“ nesprávným posouzením subjektivní stránky trestného činu při současném porušení § 2 odst. 2 trestního řádu a pravidla *in dubio pro reo*. Přestože Nejvyšší soud tuto otázku jako otázku skutkovou nehodnotil, odkazuje stěžovatel na rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 8 Tdo 1028/2014 ze dne 14. ledna 2015 a sp. zn. 7 Tdo 1225/2016 ze dne 19. října 2016 a rovněž na stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14 ze dne 4. března 2014 (ST 38/72 SbNU 599; 40/2014 Sb.). Z uvedených důvodů je stěžovatel přesvědčen, že obecné soudy při rozhodování porušily jeho právo na spravedlivý proces, pravidlo *in dubio pro reo*, a proto navrhuje zrušit napadená rozhodnutí.

5. Vedle spisu Okresního soudu v Kolíně sp. zn. 3 T 116/2017 si Ústavní soud k věci vyžádal i vyjádření účastníků řízení, kteří stručně odkázali na odůvodnění napadených rozhodnutí, případně uvedli, že argumentace stěžovatele je jen opakováním jeho obhajoby.

Vzhledem k tomu, že vyjádření účastníků neobsahovala nové informace ani důkazy, Ústavní soud je stěžovateli k případné replice ani nezasílal.

III. Skutkový stav a napadená rozhodnutí

6. Ze spisu nalézacího soudu se podává, že v roce 2011 poškození vnitřní skleněné vrstvy okénka obráběcího stroje znemožnilo průhled a na stěžovateli jako vedoucím výroby bylo zajištění nápravy. Obrátil se nejprve na prodejce obráběcího stroje, který mu měl sdělit, že uvedené sklo nemají na skladě; proto stěžovatel oslovil alternativního dodavatele – sklenáře (doporučeného stěžovateli způsobem, jenž žádný ze svědků nepotvrdil), který vyměnil sklo během několika dní. Do okenního prostoru ale poté zatékala emulze, nebylo přes ně vidět, přetěsnění se neosvědčilo, a proto byl v roce 2013 opětovně osloven stejný sklenář, který provedl náhradu vnitřní části okénka za neoriginální vrstvené sklo.

7. Dne 9. července 2015 došlo při práci obráběcího stroje k nehodě, ulomila se část čelisti rotujícího vřetene držící více než 8 kg obrobek, uvolněné kusy se rozlétly a narazily i do pozorovacího okénka opatřeného neoriginálním sklem, o které se (podle zjištění znalce z oboru zdravotnictví) opíral pracovník obsluhující obráběcí stroj, nedbaje tak nejméně 20cm odstupu. Působením síly nezjištěné velikosti bylo rozbito sklo, prohnula se bezpečnostní mřížka za sklem o 6 cm a v důsledku tlaku hlavy na okénko (proti síle nárazu) nastalo fatální poranění lebečních kostí, jemuž poškozený dne 11. července 2015 podlehl.

8. Z napadených rozhodnutí a ze soudního spisu se podává, že nalézací soud zrekapituloval okolnosti provozu obráběcího stroje, nehody, znalecký posudek z oboru zdravotnictví a citoval uživatelskou příručku obráběcího stroje – poučení – na něž odkázal znalecký ústav i oblastní inspektorát práce: „Pracujte vždy v bezpečné vzdálenosti nejméně 20 cm od okénka. Nárazuvzdorné sklo okénka se může při nárazu vymrštěného nástroje výrazně deformovat nebo může při silném nárazu prasknout.“ Následně nalézací soud konstatoval nehodový děj: Vnitřní vada materiálu upínací hlavy vedla k uvolnění rotujícího obrobku, aniž by současně bylo možno jednoznačně určit chybu v technologickém postupu obsluhy. Především se ale nalézací soud podrobně zabýval okolnostmi stěžovatelem provedených změn okénka; rekapituloval znalecký posudek z oboru sklo, podle kterého byla stěžovatelem zadána nevhodná náhrada skla. Stěžovatel měl poptávat bezpečnostní sklo (což je široký pojem) a varianta, kterou zvolil, byla o řád levnější, než jaká by byla cena originálního skla; stěžovatele neospravedlňuje ani časová tíseň, neboť výměna provedená fakticky během týdne by nebyla (výrazně) kratší než lhůta, jakou měl uvádět dodavatel obráběcího stroje (2–3 týdny). Podle nalézacího soudu stěžovatel při svém vzdělání a postavení musel vědět, že náhrada je nedostačující; současně mu nekladl vinu za užití většího sklíčidla, přestože znalci konstatovali nesplnění podmínek i pro upnutí obrobku (ČSN EN 12415:2001). Nalézací soud rovněž uvedl, že odmítl provedení znaleckého posudku ohledně určení kinetické energie, jakou obrobek narazil do okénka, neboť „vypracování znaleckého posudku k rychlosti obrobku by si vyžádalo neúměrné zatížení trestního řízení s nejistým výsledkem“. Závěrem nalézací soud připustil, že poškozený sice porušil bezpečnostní předpisy a spolupůsobil při vzniku následku, ale „tato okolnost nepřerušuje příčinnou souvislost mezi jednáním obžalovaného a následkem, protože jednání pachatele je tou skutečností, bez níž by k tragickému následku nedošlo“ [rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 3 Tz 317/2001 ze dne 27. února 2002 (T 389)]. K tvrzení stěžovatele, že i u originálního nárazuvzdorného skla by mohlo dojít k 2cm prohybu, který by podle znalce z oboru zdravotnictví měl stejný následek, nebyl podle soudu prokázán.

9. V odvolání stěžovatel odkázal na výpověď znalce, který nevyloučil prohyb originálního zasklení – s tím, že nebyla-li zjištěna (vypočtena) skutečná velikost kinetické energie působící na okénko, nemůže závěr o nulovém průhybu obstát; rovněž namítal, že nebyly zjištěny příčiny nehody stojící zcela mimo vliv stěžovatele.

10. Odvolací soud sice přijal tvrzení stěžovatele, že výměna skla nebyla vedena zlým úmyslem ani že si stěžovatel nebyl vědom možných tragických dopadů svého rozhodnutí, přesto závěry nalézacího soudu považoval za správné, včetně vysvětlení nalézacího soudu, že neprovedl znalecký posudek pro nepřesnost výpočtu a nemožnost simulovat nehodový děj.

11. V dovolání stěžovatel zopakoval svoje námitky týkající se jak neúčinnosti technických norem, tak i k neprovedení navrženého důkazu zjištění velikosti a dopadu kinetické energie utrženého obrobku na originální sklo.

12. Státní zástupce Nejvyššího státního zastupitelství ve vyjádření uvedl, že mimo zjevně neopodstatněné námitky tvrdil stěžovatel v dovolání rovněž porušení pravidla *in dubio pro reo*, neboť nebylo zjištěno, jak by se chovalo originální sklo. Uvedl, že oba soudy zpochybnily svá přesvědčení nešťastnými formulacemi: tvrzení nalézacího soudu, že prohyb „nebyl prokázán“, je pochybností, která jde k tíži obžaloby, a nikoliv obhajoby; odvolací soud pak variantu příznivější pro stěžovatele označil za „pouze teoretickou hypotézu, téměř vyloučenou“, čímž, podle státního zástupce opět připustil pochybnosti, a to za situace, kdy soudy vycházely pouze ze znaleckých zjištění. Přes tato zjištění státní zástupce konstatoval, že pravidlo *in dubio pro reo* je zásadou procesní, nikoliv hmotněprávní, a není tedy dovolacím důvodem; ustanovení § 265b odst. 1 písm. g) trestního řádu je určeno k nápravě právních vad. Důvodem pro zrušení soudního rozhodnutí by bylo pouze (v dovolání netvrzené) extrémní porušení předmětné zásady [viz nález sp. zn. III. ÚS 888/14 ze dne 10. července 2014 (N 140/74 SbNU 185), podle nějž se „výsledek dokazování jeví jako naprosto nespravedlivý a věcně neudržitelný, neboť skutková zjištění jsou v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy“].

13. Podle Nejvyššího soudu neodpovídaly námitky stěžovatele dovolacím důvodům, vytýkal-li absenci znaleckého zkoumání originálního skla pro případ obdobného nárazu; relevantní, avšak neopodstatněnou námitkou naopak bylo tvrzení neúčinnost technických norem v době nehody.

IV. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů a není oprávněn do rozhodování soudů zasahovat; tato zásada je prolomena tehdy, vybočí-li obecné soudy z mezí daných rámcem ústavně zaručených základních lidských práv [čl. 83 a čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky] a zjistí-li se porušení ústavních procesních principů, především práva na spravedlivý proces, což v daném případě nastalo. Ústavní soud rozhodl bez nařízení ústního jednání, neboť by při něm nebylo možné očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

15. Především z vyžádaného spisu, ve spojení s relevantní judikaturou, je patrné, že ústavní stížnost je důvodná. Nalézací soud podle Ústavního soudu nesprávně (excesivně) vyhodnotil provedené důkazy; odvolací soud ani Nejvyšší soud tato pochybení v řízení o opravných prostředcích nenapravily.

16. Ve věci bylo provedeno několik znaleckých posudků. Znalec z oboru zdravotnictví i ve své výpovědi (č. l. 425) uvedl, že i při dvoucentimetrovém prohybu by poškozený za shodného postoje utrpěl fatální zranění. Zástupci znaleckého ústavu se vyjadřovali k příčině nehody a jejím možným dopadům, uvedli dotčené technické normy, konstatovali nesplnění podmínky pro upnutí obrobku [ochranný kryt byl dimenzován na jiné (menší) sklíčidlo, než které bylo použito (č. l. 114)] a neoriginální zasklení okénka – s tím, že i u originálního by mohlo dojít k deformaci, byť ne tak výrazné. Nebyli sice schopni určit jednoznačnou příčinu nehody „… protože obsluha mohla provést změnu podmínek obrábění jako je upínací tlak, otáčky …“, uvedli však, že z parametrů, za nichž obráběcí stroj v době nehody pracoval, by bylo možné vypočítat sílu potřebnou k prohybu skla, a určit tak prohyb originálního skla. Podle znalce z oboru sklo by při použití originálního skla tragické důsledky nenastaly, současně ale nevyloučil, že by nemohlo k 2cm prohybu dojít (č. l. 423).

17. Podle úředního záznamu na č. l. 6 byly zjišťovány příčiny nehody a při simulaci programu č. 80 bylo zaznamenáno chybové hlášení „přetížení vřetene“, jež nikdo nebyl schopen vysvětlit. Proto technik dodavatele obráběcího stroje stáhl veškerá nezbytná data k analýze i k zaslání výrobci – jaký byl výsledek analýzy a byla-li analýza vůbec provedena (k určení příčin nehody), z odůvodnění rozsudku soudu není zřejmé.

18. Trestní odpovědnost je založena na zásadě odpovědnosti za zavinění – tedy, že bez zavinění nemůže jít o trestný čin (*nullum crimen sine culpa*). Naplnění skutkové podstaty trestného činu musí být vždy důsledkem zaviněného jednání, nejméně, jako v projednávané věci, ve formě nevědomé nedbalosti, která podle § 16 odst. 1 písm. b) trestního zákoníku nastane v případě, kdy pachatel „nevěděl, že svým jednáním může takové porušení nebo ohrožení způsobit, ač o tom vzhledem k okolnostem a k svým osobním poměrům vědět měl a mohl“. Pro vyhodnocení, zda byl trestný čin spáchán z nedbalosti, musí obecné soudy zjistit, zda obviněný zachoval potřebnou míru opatrnosti – předvídatelnost způsobení poruchy. Nedbalostní zavinění vyjadřuje vnitřní stav mysli pachatele v době jednání a jeho subjektivní vztah k němu. Zanedbání potřebné míry opatrnosti jako předpoklad nedbalostního zavinění je třeba vyvozovat z konkrétních skutkových okolností, řádně prokázaných před obecnými soudy. Povinnost a možnost předvídat porušení chráněného zájmu musí být dána současně; chybí-li jedna složka, jde o čin nezaviněný (viz např. rozsudek Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 4 Tz 9/86 či Nejvyššího soudu sp. zn. 5 Tdo 10/2008 ze dne 23. ledna 2008).

19. Stěžovatel byl stíhán a odsouzen za svůj „podíl“ na tragickém následku nehody obráběcího stroje, neboť byla objektivně zjištěna nesprávnost jeho postupu při výměně pozorovacího okénka. Podle obecných soudů šlo o stěžejní příčinu a ani jednání poškozeného (nedodržení bezpečné vzdálenosti, způsob obsluhy) nemohlo narušit příčinnou souvislost mezi jeho smrtí a stěžovatelem zadanou (neodbornou) náhradou skla. Obecné soudy nevyvrátily relevanci obhajoby, přestože znalci povolaní k poskytnutí odborného pohledu na technické parametry nehody tvrzení stěžovatele připustili jako možné – současně za situace, kdy znalci nebyli schopni jednoznačně určit příčiny nehody pro nedostatek parametrů běhu obráběcího stroje před nehodou, byť z nich mohl být přednehodový děj zjištěn.

20. Ústavní soud nepovažuje za správné, odmítl-li nalézací soud provést důkaz podstatný pro posouzení míry vlivu stěžovatele na důsledek nehodového děje, zejména interpretoval-li současně nepřesně některá zjištění.

21. Například v odstavci 28 větě poslední rozsudku nalézací soud uvedl, že „… případ s dvoucentimetrovým prohnutím nebyl prokázán a závěr znalce z oboru skel je jednoznačný“, znalec z oboru sklo přitom ve své výpovědi možnost dvoucentimetrové deformace skla (nikoliv ocelového krytu) nevyloučil – viz protokol z hlavního líčení ze dne 22. listopadu 2017, č. l. 423 předposlední větu prvního odstavce, shodně s audiozáznamem v čase 4:57:00; tam uvedené vyjádření znalce přitom není možno označit za jednoznačné.

22. Další znalci, slyšení k podmínkám provozu obráběcího stroje, vyslovili své závěry rovněž především na základě dodržení/porušení příslušných technických norem. Technické normy mají kontinuální platnost (ke zrušení dochází vždy současně s její náhradou); proto neobstojí tvrzení stěžovatele, že nalézací soud (obžaloba) dovodil jeho vinu na základě v době nehody neplatných norem – technické normy platily. Zmínil-li nalézací soud v odůvodnění rozsudku některé z nich, je odkaz nutno chápat jako generální vymezení jejich existence, ale není z nich možné bez dalšího dovozovat přímou protiprávnost jednání stěžovatele. To je patrné i z § 4 odst. 1 věty poslední zákona č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a o změně a doplnění některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, kde se uvádí, že „[č]eská technická norma není obecně závazná“, dále z nálezu sp. zn. Pl. ÚS 40/08 ze dne 26. května 2009 (N 120/53 SbNU 501; 241/2009 Sb.), z něhož plyne, že české technické normy „nejsou obecně závazné. Technické normy jsou považovány za kvalifikovaná doporučení (nikoliv příkazy) a jejich používání je nezávazné, ale jen dobrovolné“, i z usnesení Nejvyššího soudu

č. j. 7 Tdo 603/2013-23 ze dne 21. srpna 2013. I přesto, jak je uvedeno výše, nalézací soud založil své rozhodnutí na závěrech znalců, kteří se ve svých posudcích i výpovědích opírali právě o dodržení technických norem, a fakticky dovodil vinu stěžovatele z jejich porušení a nedodržení bezpečnostních požadavků výrobce uvedených v manuálu k obráběcímu stroji.

23. Byť nalézací soud konstatoval podíl poškozeného, nezjišťoval míru podílu a za hlavní příčinu označil výhradně nesprávný postup stěžovatele. Jak je patrné z již výše citovaného poučení (bod 8), i dodavatel obráběcího stroje (výrobce) připouští možnost (výrazné) deformace okénka a spojuje s tím povinnost zachovat od něj odstup. Bylo ve vlastním zájmu poškozeného, i s ohledem na jím absolvovaná školení a obecnou ostražitost, dbát bezpečnostních pokynů. Faktický vliv zmíněného bezpečnostního poučení na následky nehody nalézací soud přešel, nereagoval-li na otázku stěžovatele týkající se pochybení poškozeného položenou u hlavního líčení dne 22. listopadu 2017 (čas 4:54:13 audiozáznamu), přestože uvedené bezpečnostní předpisy výrobce možnost výrazného prohybu připouští. Je sporné, do jaké míry stěžovatel mohl (měl) počítat s nesprávným postupem poškozeného při práci na obráběcím stroji.

24. Jednání stěžovatele tak mělo být příčinou, bez níž by následek nenastal, bez ohledu na to, přistoupila-li i jiná příčina; není ale jednoznačně stanoveno, zda by škodlivý následek nastal i bez dalšího pouze v důsledku nedostatečného zasklení, anebo by nastal jen pro nedodržení bezpečné vzdálenosti – existují-li pochybnosti o vlivu síly nezjištěné velikosti na prohyb okénka, není možné jednoznačně dovodit příčinu, která sama o sobě by vedla k tragickému následku. Sama skutečnost, že nejde reálně nasimulovat děj, který by vedl ke zjištění příčin a průběhu nehody (viz též úřední záznam na č. l. 325), nevylučuje možnost zjistit příčiny a sílu působící deformaci okénka vypočítat, byť s jistou (přijatelnou) mírou nepřesnosti.

25. Založil-li nalézací soud své rozhodnutí na nepřesné interpretaci výpovědí slyšených znalců, vycházejících především z technických norem, nezohlednil-li podíl poškozeného a za této situace vyvodil jednoznačný závěr o příčinné souvislosti, spatřuje Ústavní soud v takovém postupu extrémní nesoulad, který porušuje ústavně zaručená práva stěžovatele. Obecné soudy nemají za úkol pouze vyslovit závěr o vině a trestu, ale je zapotřebí, aby jejich rozhodnutí bylo učiněno na základě provedených důkazů a při respektování základních práv obžalovaných. Trestní právo je prostředek *ultima ratio* a neumožňuje rozšiřovat trestní represi ani dovozovat zavinění zpětnou myšlenkovou konstrukcí pouze z faktu, že nastal škodlivý následek a že potřebná míra opatrnosti musela být nutně zanedbána; obecné soudy musí vycházet z objektivně a nepředpojatě zjištěných konkrétních skutkových okolností. Orgány činné v trestním řízení musí zjistit skutkový stav věci bez důvodných pochybností a s přihlédnutím k presumpci neviny prověřit i verzi případu, v níž škodlivý následek nastal bez zavinění stěžovatele [obdobně nález sp. zn. III. ÚS 2065/15 ze dne 31. května 2016 (N 96/81 SbNU 565)]. Má-li být vina stěžovatele založena především na porušení obecné prevenční povinnosti, je nutné pečlivě zjistit, lze-li dovodit nedbalostní jednání s předvídatelností souvislostí mezi příčinou a následkem; nedbalost mohou soudy dovodit, jen mohl-li stěžovatel důvodně předpokládat, že jeho jednání může bez dalšího zapříčinit protiprávní stav. Samotný vznik škody nenaplní subjektivní stránku trestného činu [viz například nález sp. zn. III. ÚS 2278/07 ze dne 5. srpna 2010 (N 157/58 SbNU 335)].

26. Veřejný zájem stíhat a trestat jednání společnosti škodící musí soudy realizovat při zachování zásady presumpce neviny [čl. 40 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“)], jejímž projevem je i pravidlo *in dubio pro reo*. Důkazní břemeno leží na státu (orgánech činných v trestním řízení), který má povinnost, existují-li důvodné pochybnosti, rozhodnout ve prospěch stíhané osoby. Výrok o vině proto vyžaduje maximální možnou jistotu, tedy vyloučení jakékoliv rozumné pochybnosti [viz například nález sp. zn. I. ÚS 553/05 ze dne 20. 9. 2006 (N 167/42 SbNU 407) či sp. zn. II. ÚS 698/19 ze dne 24. září 2019 (N 164/96 SbNU 112)], protože ani vysoký stupeň podezření sám o sobě nezakládá zákonný podklad pro odsuzující výrok [viz nález sp. zn. II. ÚS 1975/08 ze dne 12. ledna 2009 (N 7/52 SbNU 73) či

sp. zn. III. ÚS 1624/09 ze dne 5. března 2010 (N 43/56 SbNU 479)]. Lze-li pochybnosti odstranit provedením dalšího důkazu, není namístě takový důkaz odmítnout odkazem na neúměrné zatížení trestního řízení s nejistým výsledkem. Orgány činné v trestním řízení musí postupovat nestranně a stejně pečlivě objasňovat okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného (§ 2 odst. 5, § 164 odst. 3 trestního řádu), musí se objektivně vypořádat s obhajobou a jí navrženými důkazy, protože důkaz provedený v trestním řízení je jediným prostředkem, jímž stát prokazuje spáchání trestného činu obviněným a odůvodňuje uložení trestu; „tam, kde existují jakékoliv pochybnosti, musejí být vyloženy ve prospěch obviněného“ [viz sp. zn. IV. ÚS 335/05 ze dne 6. června 2006 (N 116/41 SbNU 453)].

27. Porušením práva na spravedlivý proces [čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“)] i práva na soudní ochranu (čl. 36 Listiny) je takové rozhodnutí obecného soudu, jehož právní závěry jsou v extrémním nesouladu s učiněnými skutkovými zjištěními. Je-li současně rozhodnuto o trestní odpovědnosti účastníka řízení, může [podle nálezu sp. zn. I. ÚS 4/04 ze dne 23. března 2004 (N 42/32 SbNU 405)] takové rozhodnutí zasáhnout i jeho právo na osobní svobodu, neboť součástí čl. 8 odst. 2 Listiny je i garance zákonnosti státem vedeného trestního řízení.

28. Zachování ústavně zaručených práv všem účastníkům soudního řízení není úkolem pouze Ústavního soudu, ale všech soudů. Odmítl-li nalézací soud objasnit následky při použití originálního skla za podmínky *ceteris paribus* a vycházel-li z výpovědí slyšených znalců, kteří možnost předestřenou obhajobou nevyloučili, není takové rozhodnutí jako celek ústavně konformní. Podle čl. 4 Ústavy jsou základní práva pod ochranou soudní moci a rozhodování soudu se nemůže ocitnout mimo ústavní rámec ochrany základních práv jednotlivce. Jestliže obecné soudy připustily pochybnosti týkající se jejich závěru o vině stěžovatele, nemůže být taková existující pochybnost vyloučena ze soudního přezkumu. I jednotlivý důkaz, jeho opatření či opomenutí, může mít podstatný vliv na rozhodnutí ve věci samé a jeho protiústavní povaha může porušovat právo na spravedlivý proces (čl. 6 Úmluvy) nebo jiné Úmluvou garantované právo (čl. 8 odst. 2 Úmluvy) viz sp. zn. Pl. ÚS-st. 38/14.

V. Závěr

29. Podle Ústavního soudu napadená rozhodnutí požadavkům práva na řádné soudní řízení nevyhovují a pochybení, jichž se dopustil především nalézací soud a která nebyla napravena v řízeních o opravných prostředcích, zasáhla stěžovatelova základní práva; právo na spravedlivý proces zakotvené v čl. 6 odst. 1 Úmluvy a na řádně vedené soudní řízení před nalézacím soudem a efektivní soudní ochranu v řízení o opravných prostředcích zaručenou v čl. 36 a násl. Listiny.

30. Stěžovatel svým jednáním – náhradou skla neoriginálním výrobkem – bezpochyby porušil požadavky výrobce obráběcího stroje, jeho pochybení však bez dalšího není způsobilé naplnit skutkovou podstatu trestného činu. Jen důkladné prověření konkrétních okolností, velikost síly působící na soubor ochranných prvků obráběcího stroje, jednání (pochybení) poškozeného, případně příčiny nehody, mohou vést k závěru, o němž nebudou důvodné pochybnosti.

31. Nelze vyloučit, že poznatky obecných soudů se prokáží nakonec jako správné; v takovém případě je ovšem povinností soudů, aby své závěry prezentovaly bez pochybností, jimiž relativizují výsledek trestního řízení a neobjasňují přesně příčiny nehody s tragickými důsledky. Bude úkolem nalézacího soudu provést důkaz, který vyloučí pochybnosti, nepodaří-li se je vyloučit, bude třeba tyto pochybnosti v novém jednoznačně odůvodněném rozhodnutí zohlednit.

32. Ze shora uvedených důvodů proto Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu ústavní stížnosti vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu jí napadená rozhodnutí obecných soudů zrušil.

Č. 121
Odepření přístupu k soudu neprojednáním odvolání proti nákladovému výroku (sp. zn. I. ÚS 904/19 ze dne 9. června 2020)

Neprojednáním odvolání podaného stěžovatelem proti nákladovému výroku soudu prvního stupně odepřel odvolací soud stěžovateli přístup k soudu, čímž zasáhl do jeho práva na spravedlivý proces, jež je mu garantováno čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka a soudců Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti stěžovatele Jiřího Koschaného, zastoupeného JUDr. Radimem Kubicou, MBA, advokátem, se sídlem O. Lysohorského 702, Frýdek-Místek, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2019 č. j. 25 Co 88/2019-758 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 14. 1. 2019 č. j. 15 C 60/2013-742, za účasti Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 2 jako účastníků řízení a Ministerstva spravedlnosti jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2019 č. j. 25 Co 88/2019-758 došlo k zásahu do základního práva stěžovatele na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2019 č. j. 25 Co 88/2019-758 se ruší.

III. Ve zbytku se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

I.

1. Ústavnímu soudu byl dne 14. 3. 2019 doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), prostřednictvím něhož se stěžovatel domáhal zrušení usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 14. 1. 2019 č. j. 15 C 60/2013-742. Tato ústavní stížnost byla evidovaná pod sp. zn. I. ÚS 904/19. Dne 10. 6. 2019 byla Ústavnímu soudu doručena ústavní stížnost téhož stěžovatele, kterou se domáhal zrušení usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2019 č. j. 25 Co 88/2019-758 a usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 14. 1. 2019 č. j. 15 C 60/2013-742, tato ústavní stížnost byla evidována pod sp. zn. II. ÚS 1894/19. Dne 27. 8. 2019 vydalo plénum Ústavního soudu usnesení sp. zn. I. ÚS 904/19, jímž byly shora uvedené ústavní stížnosti spojeny ke společnému projednání pod sp. zn. I. ÚS 904/19.

2. Předtím, než se Ústavní soud začal věcí zabývat, přezkoumal podání po stránce formální a konstatoval, že podaná ústavní stížnost obsahuje veškeré náležitosti, jak je stanoví zákon o Ústavním soudu.

II.

3. Stěžovatel se v řízení u Obvodního soudu pro Prahu 2 domáhal po vedlejším účastníkovi (Ministerstvo spravedlnosti) náhrady škody a náhrady nemajetkové újmy, která mu vznikla v důsledku nezákonného rozhodnutí. Žaloba byla u obvodního soudu evidovaná pod sp. zn. 15 C 60/2013, přičemž následně byla část nároku vyloučena k samostatnému projednání pod sp. zn. 15 C 215/2016. V řízení vedeném pod sp. zn. 15 C 60/2013 bylo v meritu věci rozhodnuto výrokem III tak, že stěžovatel je povinen zaplatit vedlejšímu účastníkovi náhradu nákladů řízení ve výši 1 995 Kč. Odvolací soud následně zrušil výrok IV týkající se náhrady nákladů řízení a věc vrátil soudu prvního stupně.

4. V řízení vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 2 pod sp. zn. 15 C 215/2016 bylo rovněž rozhodnuto v meritu věci a výrokem III bylo vedlejšímu účastníkovi uloženo zaplatit stěžovateli náhradu nákladů řízení ve výši 155 029,39 Kč. Odvolací soud výrok o náhradě nákladů řízení zrušil a věc vrátil soudu prvního stupně.

5. V době, kdy bylo v obou věcech již meritorně rozhodnuto, vydal Obvodní soud pro Prahu 2 ústavní stížností napadené usnesení, jímž došlo ke spojení shora uvedených řízení, a to pouze pro účely rozhodnutí o náhradě nákladů řízení, o nichž rozhodl tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Současně obvodní soud poučil účastníky řízení tak, že „[p]roti tomuto rozsudku lze podat odvolání do 15 dnů ode dne doručení opisu jeho písemného vyhotovení k Městskému soudu v Praze prostřednictvím soudu zdejšího. Nebude-li dobrovolně splněna povinnost uložená tímto rozhodnutím, může se oprávněný obrátit na obecný soud povinného s návrhem na soudní výkon rozhodnutí“. Stěžovatel si v souladu s tímto poučením podal odvolání k Městskému soudu v Praze, který v ústavní stížností napadeném usnesení dospěl k závěru, že poučení, jež se účastníkům řízení dostalo ze strany nalézacího soudu, je nesprávné, neboť proti usnesení, kterým se upravuje vedení řízení, není dle § 202 odst. 1 písm. a) o. s. ř. odvolání přípustné. Jeho přípustnost přitom nemůže založit ani nesprávné poučení soudu prvního stupně. Z uvedeného důvodu odvolací soud odvolání v souladu s ustanovením § 218 písm. c) o. s. ř. odmítl.

6. Stěžovatel je toho názoru, že spojení věcí bylo v předmětném případě svévolné, neboť zákon tento postup neumožňuje a nepředpokládá. Nelze rozhodnout o spojení řízení, která byla již jednou z vůle soudu rozdělena, resp. část řízení byla soudem vyloučena k samostatnému projednání. Podle stěžovatele nelze spojit řízení, v nichž již bylo pravomocně rozhodnuto v meritu věci. Stěžovatel v ústavní stížnosti poukázal na zákonné podmínky pro spojení věci, přičemž rozhodujícím kritériem je hospodárnost řízení, tedy úspora času či nákladů řízení. Obě věci byly meritorně skončeny, a ve věci tedy nebudou probíhat další jednání či dokazování. Za takového stavu věci je spojování řízení podle stěžovatele bezpředmětné.

7. Další část argumentace stěžovatele vychází z toho, že napadeným usnesením soudu prvního stupně bylo rozhodnuto i o nákladech řízení, přičemž proti nákladovému výroku je odvolání přípustné vždy. Uvedeným postupem městského soudu mělo podle stěžovatele dojít k porušení jeho práva na soudní ochranu a přístup k soudu, tedy o odepření spravedlnosti.

III.

8. Obvodní soud ve svém vyjádření k ústavní stížnosti odkázal na obsah odůvodnění napadeného usnesení.

9. Městský soud v Praze ve svém vyjádření k ústavní stížnosti konstatoval, že stěžovatel polemizuje se správností procesního postupu soudu prvního stupně, nikoliv soudu odvolacího o odmítnutí odvolání.

10. Vedlejší účastník nepovažuje procesní postup nalézacího soudu za vadný, neboť ustanovení § 112 o. s. ř. neznemožňuje soudu zvolit takový postup, jaký soud v daném případě zvolil. Nelze též odhlédnout od situace, že obě věci spolu úzce souvisí, neboť jde jen o různé, avšak související nároky stěžovatele z téhož předchozího trestního řízení. Vedlejší účastník nesouhlasí ani s tím, že by postup obecných soudů byl nehospodárný, neboť soud prvního stupně při rozhodování o nákladech řízení vyšel z výsledků obou předchozích řízení.

11. Stěžovatel svého práva repliky nevyužil.

IV.

12. Ústavní soud posoudil předmětnou ústavní stížnost, načež dospěl k závěru, že je zčásti důvodná.

13. Ústavní soud opakovaně konstatoval, že není součástí soudní soustavy (čl. 91 Ústavy), a nepřísluší mu proto právo vykonávat dohled nad rozhodovací činností obecných soudů [viz např. nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je proto v řízení o ústavní stížnosti podané podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze tehdy, došlo-li jejich pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, k porušení jeho základních práv či svobod chráněných ústavním pořádkem. Skutečnost, že se obecný soud opřel o právní názor (resp. výklad zákona, příp. jiného právního předpisu), se kterým se stěžovatel neztotožňuje, nezakládá sama o sobě důvod k ústavní stížnosti [viz nález sp. zn. IV. ÚS 188/94 ze dne 26. 6. 1995 (N 39/3 SbNU 281)]. Ústavní soud nicméně na druhé straně, jak bylo ostatně právě naznačeno, opakovaně připustil, že výklad a následná aplikace právních předpisů obecnými soudy mohou být v některých případech natolik extrémní, že vybočí z mezí hlavy páté Listiny, jakož i z principů ovládajících demokratický právní stát, a zasáhnou tak do některého ústavně zaručeného základního práva.

14. Stěžovatel staví svoji právní argumentaci na dvou námitkách, a to na nezákonném spojení věcí a na odepření spravedlnosti v důsledku neprojednání jím podaného odvolání.

15. Stran spojování věcí podle § 112 o. s. ř. Ústavní soud v minulosti konstatoval, že toto se týká vedení řízení a z toho důvodu nejsou rozhodnutí přezkoumatelná odvolacím či dovolacím soudem. Na druhou stranu však nelze teoreticky vyloučit, že by i těmito rozhodnutími mohlo dojít k zásahu do základních práv a svobod účastníka řízení (např. tehdy, pokud by současně došlo k porušení práva na zákonného soudce). Z toho důvodu Ústavní soud připustil možnost meritorního přezkumu těchto rozhodnutí, ale jen, a to je třeba zdůraznit, ve zcela výjimečných případech. V opačné situaci by se totiž dostal Ústavní soud do paradoxní situace, kdy by běžně přezkoumával rozhodnutí, u nichž zákonodárce s ohledem na jejich povahu, význam a časové účinky neshledal, že by byly „hodny“ přezkumu (třeba i jen) v odvolacím řízení, a Ústavní soud by tak v podstatě nahrazoval odvolací řízení, což je však role, která mu zcela zjevně nenáleží.

16. Podle ustanovení § 112 odst. 1 o. s. ř., které bylo v nyní projednávaném případě aplikováno, platí, že „[v] zájmu hospodárnosti řízení může soud spojit ke společnému řízení věci, které byly u něho zahájeny a skutkově spolu souvisí nebo se týkají týchž účastníků“. V dané věci směřuje námitka stěžovatele především proti tomu, že ke spojení došlo jen pro účely rozhodnutí o nákladech řízení. K uvedenému lze konstatovat, že se nejedná o postup zcela běžný, nicméně z ústavněprávního hlediska přípustný. Ústavní soud vychází z toho, že pokud dotčená řízení probíhala u jednoho soudu, skutkově spolu souvisela nebo se týkala týchž účastníků a soud přitom dospěl k závěru, že tímto postupem dojde k úspoře nákladů či času, nelze mu v souvislosti s vydáním takového procesního rozhodnutí ničeho vytknout.

17. Jiná situace však nastává v souvislosti s tou částí argumentace, kde stěžovatel brojí proti odejmutí práva na odvolání. Z napadeného usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 vyplývá, že jím došlo nejen ke spojení věci (výrok I), ale též k rozhodnutí o nákladech řízení

(výrok II). Touto částí výroku soudu prvního stupně se však Městský soud v Praze vůbec nezabýval a bez bližšího odůvodnění naopak vytkl soudu prvního stupně nesprávné poučení o odvolání.

18. Z ustanovení § 201 o. s. ř. vyplývá, že „[ú]častník může napadnout rozhodnutí okresního soudu nebo rozhodnutí krajského soudu vydané v řízení v prvním stupni odvoláním, pokud to zákon nevylučuje“. Ustanovení § 202 odst. 1 o. s. ř. pak obsahuje taxativní výčet těch usnesení, proti nimž je odvolání nepřípustné. Přestože lze dát městskému soudu za pravdu v tom smyslu, že proti usnesení, jímž se upravuje vedení řízení odvolání podat nelze, není zřejmé, z jakého důvodu odvolací soud nepřipustil využití tohoto opravného prostředku v souvislosti s nákladovým výrokem napadeného usnesení soudu prvního stupně.

19. Jedním z principů představujících součást práva na řádný a spravedlivý proces a vylučujících libovůli v rozhodování je povinnost obecného soudu, tedy i soudu odvolacího, aby své rozhodnutí odůvodnil tak, aby z něho byly patrné konkrétní důvody, které jej k odmítnutí odvolání vedly. Z odůvodnění napadeného usnesení Městského soudu v Praze sice vyplývají důvody, pro které nebylo projednáno odvolání stěžovatele ve vztahu k výroku I napadeného usnesení soudu prvního stupně, nikoliv však důvody, pro které nebylo projednáno odvolání ve vztahu k výroku II. Pokud odvolací soud neprojednal odvolání směřující proti nákladovému výroku soudu prvního stupně, odepřel tím stěžovateli právo na přístup k soudu (*denegatio iustitiae*) a zasáhl do jeho základního práva garantovaného čl. 36 odst. 1 Listiny.

20. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyhověl částečně ústavní stížnosti a přistoupil dle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu ke zrušení napadeného usnesení Městského soudu v Praze ze dne 26. 3. 2019 č. j. 25 Co 88/2019-758, ve vztahu k usnesení Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 14. 1. 2019 č. j. 15 C 60/2013-742 pak ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou [§ 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

Č. 122
Vypořádání spoluvlastnictví a náhrada nákladů řízení
(sp. zn. III. ÚS 186/20 ze dne 10. června 2020)

Povaha řízení o zrušení podílového spoluvlastnictví sama o sobě neodůvodňuje obecné potlačení základního pravidla stanoveného občanským soudním řádem pro náhradu nákladů řízení (úspěch ve věci, § 142 odst. 1 o. s. ř.) ve prospěch výjimečného řešení podle § 150 o. s. ř. Základní pravidlo lze korigovat, nastanou-li okolnosti předvídané zejména v ustanovení § 142 odst. 2 až 3, § 143 a 150 o. s. ř.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vojtěcha Šimíčka, soudce Radovana Suchánka a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti Marie Balaté, zastoupené JUDr. Jiřím Stránským, advokátem, sídlem Riegrova 172/3, Kralupy nad Vltavou, proti výrokům II a III rozsudku Krajského soudu v Praze č. j. 28 Co 62/2018-643 ze dne 24. 10. 2019, za účasti Krajského soudu v Praze jako účastníka řízení a Jiřího Krále a Jaroslavy Králové, zastoupených JUDr. Ivanou Erlebach Staňkovou, advokátkou, sídlem Nad Krocínkou 13, Praha 9, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Posuzovanou ústavní stížností se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, neboť se domnívá, že jimi došlo k porušení jejích práv zaručených čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“).

2. Jak vyplynulo z ústavní stížnosti a vyžádaného spisu Okresního soudu v Mělníku sp. zn. 12 C 218/2014, stěžovatelka (v řízení před obecnými soudy v postavení žalované) s vedlejšími účastníky (v řízení před obecnými soudy v postavení žalobců) spoluvlastnila blíže specifikovaný pozemek v M. Jelikož se spoluvlastníci nedokázali shodnout na využití pozemku ani na podrobnostech zrušení podílového spoluvlastnictví, podali vedlejší účastníci žalobu k Okresnímu soudu v Mělníku, kterou se domáhali zrušení spoluvlastnictví, přičemž zároveň navrhli způsob, jakým by měl být pozemek rozdělen. V průběhu řízení před nalézacím soudem vedlejší účastníci svůj návrh na způsob rozdělení upravili tak, aby odpovídal vypracovanému geometrickému plánu.

3. Okresní soud v Mělníku rozsudkem č. j. 12 C 218/2014-319 ze dne 23. 10. 2017 žalobě vyhověl a spoluvlastnictví vypořádal způsobem (nově) navrhovaným vedlejšími účastníky. Zároveň rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení, jelikož šlo o řízení, ve kterém údajně nelze ani při vyhovění žalobě hovořit o neúspěchu žalované ve věci, přičemž soud se ani neztotožnil se způsobem vypořádání spoluvlastnictví, který vedlejší účastníci původně navrhovali.

4. Proti rozsudku okresního soudu podala stěžovatelka odvolání, v němž nesouhlasila se způsobem vypořádání spoluvlastnictví. Nadto namítala, že soud měl náhradu nákladů řízení přiznat jí, jelikož nezavdala důvod pro podání žaloby. Krajský soud v Praze rozsudkem č. j. 28 Co 62/2018-643 ze dne 24. 10. 2019 prvostupňové rozhodnutí změnil tak, že samotný způsob rozdělení spoluvlastnictví zvolený okresním soudem převzal, rozhodl však zároveň, že jsou vedlejší účastníci povinni zaplatit stěžovatelce na vypořádání 65 000 Kč.

5. Ústavní stížností napadenými výroky krajský soud rozhodl o nákladech řízení tak, že je stěžovatelka povinna zaplatit vedlejším účastníkům 378 880 Kč na nákladech řízení před soudem prvního stupně a 147 360 Kč na nákladech odvolacího řízení a dále České republice náklady státu ve výši 59 610 Kč. Výroky o nákladech krajský soud odůvodnil tím, že i v řízení o vypořádání spoluvlastnictví se rozhoduje o nákladech dle úspěchu ve věci. Úspěšní byli dle odvolacího soudu vedlejší účastníci, kteří v průběhu řízení navrhli způsob rozdělení, který přijal nalézací soud.

6. V ústavní stížnosti stěžovatelka namítá, že rozhodnutí krajského soudu o nákladech bylo v rozporu s nálezem Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 572/19 ze dne 12. 12. 2019 (N 211/97 SbNU 260). V něm Ústavní soud konstatoval, že řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví představuje tzv. *iudicium duplex*, kdy obě strany mají postavení žalobce i žalovaného, a soudy by měly rozhodovat o nákladech tak, že si každý z účastníků ponese své náklady sám. I při formálním použití zásady úspěchu ve věci nadto dle stěžovatelky rozhodnutí odvolacího soudu neodpovídalo procesní situaci, neboť všichni účastníci navrhovali zrušení spoluvlastnictví a žádný nenavrhoval rozdělení způsobem, jaký byl nakonec zvolen. Odvolací soud vyšel ze změny procesního postoje vedlejších účastníků v průběhu řízení, která ovšem za situace, kdy žalobu může podat kterýkoli z vlastníků a kdy soud není žalobním žádáním vázán, je dle stěžovatelky bezvýznamná.

7. Stěžovatelka též poukazuje na to, že se vedlejší účastníci neodvolali proti výroku soudu prvního stupně, který jim náklady řízení nepřiznal. Odvolala se toliko stěžovatelka, přesto odvolací soud změnil i rozhodnutí o nákladech, a to k její tíži. Takové rozhodnutí pro ni údajně bylo překvapivé, a navíc opět rozporné s citovaným nálezem sp. zn. II. ÚS 572/19, v němž bylo uvedeno, že v případě, kdy účastníci proti rozhodnutí o nákladech řízení nebrojí, měl by odvolací soud, pokud nepřistoupí ke změně meritorního rozhodnutí soudu prvního stupně, přistupovat ke změně rozhodnutí o nákladech „nanejvýš zdrženlivě“. V posuzované věci sice odvolací soud formálně meritorní rozhodnutí změnil, ve skutečnosti však podle stěžovatelky pouze přidal jeden výrok. Přesto o nákladech rozhodl oproti soudu prvního stupně odlišně, v důsledku čehož je údajně stěžovatelka jako starobní důchodkyně nucena pozemek, který byl předmětem sporu, zpeněžit, aby mohla dostát svému platebnímu závazku. Soudy by přitom dle stěžovatelky měly dbát o to, aby rozhodnutí o nákladech nebylo pro účastníky likvidační, pročež mají k dispozici moderační právo dle § 150 občanského soudního řádu.

II. Průběh řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud vyzval účastníka a vedlejší účastníky řízení k vyjádření k ústavní stížnosti.

9. Krajský soud v Praze uvedl, že rozhodl v souladu s judikaturou Nejvyššího soudu a účastníky upozornil, že bude rozhodovat dle výsledku řízení. Aplikace § 150 občanského soudního řádu se stěžovatelka výslovně ani uvedením relevantních skutečností nedomáhala a odvolací soud je v charakteru řízení ani v procesních postojích účastníků neshledal.

10. Vedlejší účastníci mají za to, že se po celou dobu snažili vyřešit spor smírně, stěžovatelka však nepřistoupila na jejich návrhy. Naopak i soudní řízení zbytečně protahovala, pročež vedlejší účastníci vnímají rozhodnutí o nákladech jako velkou satisfakci za léta sporů. Sami jsou starobními důchodci a vedení sporu pro ně představovalo značnou finanční zátěž. Vedlejší účastníci považují odkaz na nález sp. zn. II. ÚS 572/19 za nepřiléhavý, neboť v tehdejší

věci šlo o zrušení spoluvlastnictví k domu a pozemkům, tedy k věcem špatně dělitelným, bylo tedy nutno přistoupit k přikázání nemovitosti jedné ze stran a stanovení povinnosti vypořádat stranu druhou. Z nálezu navíc plyne, že mají být zohledněny širší souvislosti, tedy v tomto případě skutečnost, že právě stěžovatelka soudní řízení neustále protahovala. Jde-li o možnost odvolacího soudu rozhodnout o nákladech, vedlejší účastníci zdůrazňují, že Ústavní soud v předmětném nálezu tuto možnost nevyloučil. Ostatně nyní nešlo o situaci, kdy by odvolací soud prvostupňové rozhodnutí potvrzoval, nýbrž ho měnil. Vedlejší účastníci navíc opakovaně přiznání náhrady nákladů žádali, a to v řízení před soudem nalézacím i odvolacím. Odvolání proti nákladům údajně nebylo podáno z důvodu náhlého úmrtí jejich právního zástupce.

11. Obdržená vyjádření byla zaslána k replice, v níž stěžovatelka vyslovila názor, že pokud soudy rozhodují o nákladech řízení v částkách nikoli běžných, měly by alespoň rámcově zjišťovat poměry účastníků z moci úřední. Odvolacímu soudu navíc byly majetkové poměry stěžovatelky do značné míry známé ze spisu. Stěžovatelku proto měl odvolací soud poučit dle § 118a občanského soudního řádu. Stěžovatelka dále dle svých slov nebyla povinna přistoupit na způsob dělení pozemku navrhovaný vedlejšími účastníky a v souladu s nálezem sp. zn. II. ÚS 572/19 za to nemůže být trestána, přičemž nesouhlasí s tím, že by tento nález na věc nedopadal. Reálná dělitelnost věci je dle stěžovatelky bez významu, podstatnou je povaha sporu vykazujícího znaky *iudicia duplex*. Stěžovatelka konečně považuje za nepodstatné, že se vedlejší účastníci domáhali náhrady nákladů v řízení před soudem prvního stupně, pokud odvolání proti nákladovému výroku nepodali.

III. Procesní předpoklady řízení o ústavní stížnosti

12. Ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, jež byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

13. Ústavní soud rozhodl podle § 44 zákona o Ústavním soudu bez nařízení ústního jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci.

IV. Vlastní posouzení

14. Ústavní stížnost není důvodná.

15. Ústavní soud je stejně jako všechny orgány a osoby v souladu s čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky vázán vlastními nálezy, ledaže dojde k jejich překonání zákonem předepsaným způsobem, tedy postupem dle druhé věty § 13 nebo dle § 23 zákona o Ústavním soudu. Pro účely nyní posuzované věci to znamená, že III. senát Ústavního soudu je vázán nálezem sp. zn. I. ÚS 1441/11 ze dne 22. 9. 2011 (N 168/62 SbNU 481). V něm Ústavní soud vyslovil, že základním pravidlem rozhodování o nákladech řízení je zásada úspěchu ve věci podle § 142 občanského soudního řádu, a to i v řízeních, která mají povahu *iudicia duplex*, včetně řízení o vypořádání podílového spoluvlastnictví. Pokud soudy v tomto typu řízení promítnou jeho údajná specifika natolik, že přisouzení náhrady nákladů dle § 142 občanského soudního řádu bude výjimkou, učiní tak podle citovaného nálezu bez opory v zákoně a poruší právo účastníků na soudní ochranu dle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod: „Okolnost, že soud není vázán návrhem na vypořádání, a že tedy může věci, jež procesní strany učinily součástí řízení, vypořádat i jinak, má samozřejmě pro úvahy soudu o náhradě nákladů řízení význam. Ten se však neprojevuje ve vyloučení možnosti aplikace § 142 [občanského soudního řádu], ale ve způsobu, jakým stanovit úspěch ve věci.“

16. Soudy jsou tedy dle nálezu Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1441/11 povinny i v řízení o vypořádání spoluvlastnictví vycházet při rozhodování o nákladech ze zásady úspěchu ve věci. To neznamená, že by se rozhodování o nákladech mechanicky odvíjelo od toho, zda žalobě

bylo vyhověno, či nikoli. Soudy určují procesní úspěch podle okolností konkrétní věci, typicky dle rozhodnutí o tom, co bylo mezi účastníky sporné. Nález sp. zn. I. ÚS 1441/11 odpovídá bohaté judikatuře Nejvyššího soudu (z mnoha viz např. usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 2767/2017 ze dne 26. 7. 2017), přičemž Ústavní soud i v dalších rozhodnutích potvrdil tuto judikaturu obecných soudů jako ústavně konformní (viz např. usnesení sp. zn. II. ÚS 2530/15 ze dne 3. 11. 2015, sp. zn. IV. ÚS 3048/15 ze dne 23. 2. 2016 či sp. zn. III. ÚS 443/19 ze dne 12. 11. 2019).

17. Tuto judikaturní linii v nyní posuzované věci krajský soud plně respektoval, jeho postupu tedy není co vytknout. Krajský soud identifikoval, co bylo mezi účastníky sporné (tedy způsob rozdělení pozemku, nikoli nutnost jej rozdělit ani cena nových pozemků pro účely vypořádání), a ústavně konformním způsobem vyložil, kdo byl z hlediska této otázky úspěšný. Na uvedeném nic nemění, že i vedlejší účastníci měli původně jinou představu o rozdělení pozemku. Změna původního postoje může jít účastníkovi k dobru i podle judikatury Nejvyššího soudu, který např. v usnesení sp. zn. 22 Cdo 4600/2015 ze dne 24. 11. 2015 uvedl, že „nemůže obstát závěr odvolacího soudu v tom ohledu, že žalobkyně byla procesně ne zcela úspěšná jen z toho důvodu, že v žalobě navrhovala jiný způsob vypořádání," jelikož v reakci na průběh řízení svůj postoj změnila. Stejný případ nastal i zde.

18. Ústavní soud nespatřuje porušení ústavně zaručených práv stěžovatelky ani v tom, že odvolací soud rozhodl o nákladech řízení odlišně od soudu prvního stupně, ačkoli proti nákladovému výroku vedlejší účastníci nepodali odvolání. Ústavní soud předně zastává názor, že tím nedošlo k postupu rozpornému s nálezem sp. zn. II. ÚS 572/19. V předmětném nálezu je uvedeno, že by za obdobné situace měl odvolací soud přistupovat ke změně rozhodnutí o nákladech prvostupňového řízení „nanejvýš zdrženlivě". II. senát Ústavního soudu ovšem v daném nálezu zároveň uvedl, že o nákladech odvolací soud rozhoduje z úřední povinnosti, a to i v případě, že nákladový výrok není výslovně napaden. Z nálezu sp. zn. II. ÚS 572/19 není zřejmé, kdy odvolací soudy svou „úřední povinnost" plnit mohou, a kdy nikoli. Neurčitý požadavek přistupovat k rozhodování „zdrženlivě" nepředstavuje závazný právní názor, kterým by se obecné soudy musely řídit nebo který by senát Ústavního soudu měl možnost překonat postupem dle § 23 zákona o Ústavním soudu. Ostatně v předmětném nálezu ani nešlo o důvod, pro který bylo ústavní stížnosti vyhověno, šlo toliko o určitou myšlenku vyjádřenou ve formě *obiter dicti*.

19. V nyní posuzované věci nadto byla situace odlišná, náklady řízení byly důležitou otázkou řízení před nalézacím soudem (jak plyne z vyžádaného spisu, byly dokonce v jednu chvíli překážkou smírného řešení sporu). Skutečnost, že se vedlejší účastníci proti nákladovému výroku neodvolali, neznamená, že ho nutně považovali za „spravedlivý", mohlo také jít jen o jejich nevoli se neustále soudit. Ovšem ve chvíli, kdy stěžovatelka podala odvolání a vedlejším účastníkům nezbylo než v řízení pokračovat, načež odvolacímu soudu navrhli, aby jim náklady byly přiznány, bylo z jejich strany zcela legitimní očekávat, že odvolací soud o nákladech rozhodne správně, tedy v souladu se zákonem, nikoli v souladu s chybným prvostupňovým rozhodnutím. Odvolací soud koneckonců prvostupňové rozhodnutí změnil, byť jen částečně, a nově o nákladech rozhodoval. Nelze předpokládat, že jen protože se vedlejší účastníci nebránili odvoláním, bude pochybení soudu prvního stupně odvolací soud „kopírovat" a o nákladech rozhodne v rozporu se zákonem i s návrhem vedlejších účastníků.

20. Lze dodat, že odvolací soud při jednání dne 17. 10. 2019 na kritéria rozhodování o nákladech účastníky upozornil, nešlo tedy o rozhodnutí překvapivé. To platí ve vztahu ke stěžovatelce tím spíše, když sama v odvolání nákladový výrok napadla a požadovala, aby náklady byly přiznány právě jí. Ani sama stěžovatelka tedy původně nesouhlasila s tím, že by si v tomto typu řízení měl každý účastník nést své vlastní náklady. Jde-li o povinnost poučit stěžovatelku dle § 118a občanského soudního řádu ohledně skutečností rozhodných pro aplikaci § 150 občanského soudního řádu, uvedená poučovací povinnost se vztahuje primárně k meritu

věci (viz usnesení Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 2864/18 ze dne 25. 10. 2018), stěžovatelka se navíc užití moderačního práva pro své poměry nedomáhala, ačkoli byla upozorněna, že bude rozhodováno podle úspěchu ve věci. Krajský soud pak ze spisu specifické okolnosti neseznal a není na Ústavním soudu, aby jeho názor za této situace přehodnocoval.

21. III. senát Ústavního soudu si je vědom, že nálezem sp. zn. II. ÚS 572/19 bylo v obdobné věci konstatováno porušení základních práv tehdejší stěžovatelky v důsledku rozhodnutí o nákladech řízení dle kritéria úspěchu ve věci. Ovšem názor vyslovený v nálezu sp. zn. I. ÚS 1441/11 (který nálezu sp. zn. II. ÚS 572/19 předcházel) lze překonat jen postupem dle věty druhé § 13 nebo dle § 23 zákona o Ústavním soudu. II. senát tak nepostupoval, a názor vyslovený v nálezu sp. zn. I. ÚS 1441/11 tudíž nepřekonal. Tento názor je nadále závazný pro všechny orgány i osoby, včetně obecných soudů, které jej musejí následovat, dokud nebude zákonem předvídaným způsobem překonán.

22. Jde-li o nález sp. zn. II. ÚS 572/19, ten byl vydán až poté, co bylo vydáno ústavní stížností napadené rozhodnutí. Odkazuje-li proto stěžovatelka na své legitimní očekávání, musí Ústavní soud naopak uvést, že jsou to vedlejší účastníci, kteří byli při zahájení řízení před obecnými soudy i v jeho průběhu v legitimním očekávání, že ve věci bude rozhodnuto dle zákona, tedy podle posouzení míry úspěchu ve věci, jak je vyžadováno nálezem Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1441/11 i ustálenou judikaturou Nejvyššího soudu (případně že předmětná judikatura bude překonána pouze zákonným způsobem).

23. Možno dodat, že pokud by II. senát nálezem sp. zn. II. ÚS 572/19 skutečně cíleně rozhodl v rozporu s nálezem sp. zn. I. ÚS 1441/11, postupoval by nejen v rozporu se zmíněným legitimním očekáváním [srov. k tomu i nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1966/18 ze dne 17. 5. 2019 (N 80/94 SbNU 97)] a s čl. 89 odst. 2 Ústavy, ale i s čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1783/10 ze dne 16. 11. 2010 (N 227/59 SbNU 309)]. Nadto by porušil základní práva účastníků na soudní ochranu [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 2503/18 ze dne 12. 6. 2019 (N 112/94 SbNU 341)] a zákonného soudce [srov. nález sp. zn. II. ÚS 2156/18 ze dne 5. 2. 2019 (N 20/92 SbNU 209)]. Za situace, kdy nešlo o přehlédnutí (v nálezu sp. zn. II. ÚS 572/19 je na nález sp. zn. I. ÚS 1441/11 odkazováno), proto nezbývá než přistoupit k „ústavně konformnímu výkladu“ daného nálezu a navzdory některým jeho větám v odůvodnění [k obecné možnosti odchýlit se od jazykového výkladu srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 190/15 ze dne 13. 9. 2016 (N 171/82 SbNU 657)] ho vyložit tak, že reagoval na zcela specifickou situaci nastalou v konkrétní věci, která naprosto výjimečně vyžadovala odhlédnout od kritéria úspěchu ve věci, což nález sp. zn. I. ÚS 1441/11 umožňuje.

24. S ohledem na uvedené III. senát neshledal důvod postupovat ve vztahu k nálezu sp. zn. II. ÚS 572/19 podle § 23 zákona o Ústavním soudu. Pro úplnost se sluší doplnit, že tento důvod neshledal ani ve vztahu k nálezu sp. zn. I. ÚS 1441/11, s jehož závěry se naopak, jak vyplývá z výše uvedeného, ztotožňuje. Závěry nálezu sp. zn. I. ÚS 1441/11 respektují zákonnou úpravu a odpovídají judikatuře Nejvyššího soudu jakožto vrcholného soudního orgánu v civilních věcech (čl. 92 Ústavy), kterému primárně přísluší výklad podústavních předpisů, mezi něž patří i ustanovení občanského soudního řádu upravující rozhodování o nákladech řízení. Oproti tomu Ústavní soud ustáleně judikuje, že problematika nákladů řízení obvykle postrádá ústavní rozměr (viz např. usnesení sp. zn. II. ÚS 3890/19 ze dne 19. 12. 2019), kterého ale může dosáhnout právě např. nerespektováním zákona, jak tomu bylo ve věci nálezu sp. zn. I. ÚS 1441/11. Na uvedeném nic nemění povaha řízení o vypořádání spoluvlastnictví. Výrokem o nákladech není účastník „sankcionován“ za to, že nechce být vlastníkem. Smyslem rozhodování o nákladech není sankce, nýbrž promítnutí skutečnosti, že souzení stojí účastníky i stát peníze. Spoluvlastnictví ostatně nemusí být rozděleno pouze soudem, nýbrž i dohodou. Soudní cesta je volena tehdy, nemohou-li se spoluvlastníci na rozdělení shodnout. Je v souladu se zákonem i ústavním pořádkem, jestliže za této situace náklady řízení zásadně nese ten, jenž byl v řízení neúspěšný, přičemž je primárně na obecných soudech, aby posoudily, který

z účastníků procesního úspěchu skutečně dosáhl. Takové řešení se ostatně jeví i rozumnější oproti situaci, kdy by spoluvlastník mohl být druhou stranou několik let vláčen po soudech bez práva na náhradu nákladů řízení, ačkoli dlouhodobě prosazoval řešení, které i soud shledal nejvhodnějším a k němuž nebylo mimosoudně přistoupeno jen pro nesouhlas protistrany.

V. Závěr

25. Z uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl.

Č. 123
Posouzení dobré víry v případě přechodu privatizovaného majetku
(sp. zn. III. ÚS 2707/18 ze dne 15. června 2020)

I. V řízení podle § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), jsou pro zachování mezí ústavně zaručených práv na ochranu vlastnictví a soudní ochranu podle čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod obecné soudy povinny pečlivě posuzovat, zda sporný majetek vůbec podléhal § 3 odst. 1 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění platném do 31. 12. 2012. V situaci tvrzeného přechodu majetku na stát podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, není ústavně souladným postup, při němž soud z nedostatku důkazů o přechodu majetku na stát před rozhodným obdobím, tj. před 25. 2. 1948, vyvodí závěr o přechodu po 25. 2. 1948, a to v neprospěch účastníka řízení, který ohledně prokázání této skutečnosti neměl povinnost unést důkazní břemeno.

II. Při hodnocení dobré víry v oprávněnost držby majetku, který osoba nabyla při tzv. velké privatizaci, nelze ztratit ze zřetele z principu demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) plynoucí důvěru jednotlivce ve správnost aktů orgánů státu, zejména s ohledem na reálný průběh privatizací velkého rozsahu a jejich personální i organizační roztříštěnost. Vychází-li soud z informací obsažených v privatizačním projektu, musí je v intencích ústavně zaručeného práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod pečlivě a ve vzájemné souvislosti hodnotit tím spíše, jsou-li neúplné, či dokonce protichůdné. Závěry o absenci dobré víry v platnost přechodu privatizovaného majetku a o jeho vydržení nelze opřít toliko o nutnost objektivního hodnocení dobré víry. Z posuzování přítomnosti dobré víry jako subjektivní kategorie nejsou (ani za účelem jejího hodnocení z vnějšího – objektivního – pohledu) vyloučeny individuální okolnosti privatizace. Objektivní hodnocení dobré víry nemůže ústit v „mechanický" příklon k téměř vždy možné přítomnosti teoretických pochybností o způsobilosti majetku být předmětem privatizace, v důsledku čehož by se dobrá víra držitele nepřípustně ocitla mimo ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod. Otázka, zda příslušná vědomost měla a mohla být nabyta, nevylučuje provedení důkazů a uvážení všech zvláštností za účelem maximálního přiblížení se k závěru o reálnosti vědomí o privatizovaném majetku jako podléhajícím § 3 odst. 1 zákona č. 92/1991 Sb.

III. Při hodnocení dobré víry v oprávněnost držby privatizovaného majetku musí soudy postupovat nejen se zřetelem ke všem individuálním okolnostem případu, ale i zásadním společenským změnám, ať jsou subjektivní, či objektivní povahy. Tedy tak, aby výsledná skutková zjištění a příslušný závěr o vydržení nebyly v extrémním rozporu s provedenými důkazy. V rámci „stanoveného postupu" podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod je jedním z úkolů obecných soudů zjišťovat skutkový stav, nikoli činit vždy „jednoznačná" zjištění bez pečlivé úvahy o jejich dostatečné opoře v důkazech.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky obchodní

společnosti Rybářství Třeboň Hld., a. s., sídlem Rybářská 801, Třeboň, zastoupené JUDr. Michaelou Šerou, advokátkou, sídlem Revoluční 1003/3, Praha 1 – Staré Město, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. května 2018 č. j. 28 Cdo 5762/2017-466, rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. června 2017 č. j. 7 Co 87/2017-390 a rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 26. září 2016 č. j. 34 C 422/2015--301 a s ní spojeném návrhu na zrušení § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), za účasti Nejvyššího soudu, Krajského soudu v Českých Budějovicích a Okresního soudu v Českých Budějovicích jako účastníků řízení a 1. evidované právnické osoby Římskokatolická farnost – prelatura Český Krumlov, sídlem Horní 156, Český Krumlov, zastoupené JUDr. Jakubem Křížem, Ph.D., advokátem, sídlem Týnská 633/12, Praha 1 – Staré Město, 2. České republiky – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, 3. obchodní společnosti ODEON, a. s., sídlem Josefská 425/25, Brno, a 4. obchodní společnosti JIVIS, a. s., sídlem 9. května 678/20, Tábor, obou zastoupených JUDr. Ing. Janem Zrzaveckým, Ph.D., advokátem, sídlem Vodičkova 710/31, Praha 1 – Nové Město, jako vedlejších účastnic řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 16. května 2018 č. j. 28 Cdo 5762/2017-466, rozsudkem Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. června 2017 č. j. 7 Co 87/2017-390 a rozsudkem Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 26. září 2016 č. j. 34 C 422/2015-301 byla porušena práva stěžovatelky na ochranu vlastnictví a na soudní ochranu zaručená v čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 16. května 2018 č. j. 28 Cdo 5762/2017-466, rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 5. června 2017 č. j. 7 Co 87/2017-390 a rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 26. září 2016 č. j. 34 C 422/2015-301 se ruší.

III. Návrh na zrušení § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), se odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) ze dne 8. 8. 2018, doplněnou podáním ze dne 26. 3. 2019, se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, a to pro porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě (dále též jen „Protokol“).

2. Stěžovatelka dále v ústavní stížnosti podle § 64 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) navrhuje, aby Ústavní soud zrušil § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), dále jen „zákon o majetkovém vyrovnání“. Dále stěžovatelka v ústavní stížnosti, doplněné podáním ze dne 1. 10. 2018, navrhla, aby Ústavní soud podle § 79 odst. 2 zákona o Ústavním soudu odložil vykonatelnost v záhlaví uvedeného rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích (dále

též jen „krajský soud“) do doby rozhodnutí Ústavního soudu o ústavní stížnosti; Ústavní soud tomuto návrhu vyhověl a usnesením ze dne 7. 2. 2019 sp. zn. III. ÚS 2707/18 vykonatelnost rozsudku krajského soudu odložil do přijetí rozhodnutí o ústavní stížnosti.

3. Pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal spis vedený u Okresního soudu v Českých Budějovicích (dále jen „okresní soud“) pod sp. zn. 34 C 422/2015. Z něj zjistil, že se vedlejší účastnice 1 v řízeních před obecnými soudy žalobou podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání domáhala určení vlastnického práva státu k pozemkům specifikovaným v I. výroku napadeného rozsudku okresního soudu – rybníkům označovaným jako Nový u Petrovic, Cikán, Slepičník, Smrk, Herdovský a Vlachnovský (dále též jen „nemovitosti“). Podstatou žalobních tvrzení bylo, že nemovitosti jako původní majetek církví přešly při privatizaci státního podniku Státní rybářství Třeboň (dále též jen „státní podnik“) na právní předchůdkyni stěžovatelky, obchodní společnost Rybářství Třeboň, a. s., vzniklou dne 1. 5. 1992 (dále též jen „právní předchůdkyně stěžovatelky“), v rozporu s § 3 odst. 1 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění do 31. 12. 2012, (dále jen „zákon č. 92/1991 Sb.“). Podle tohoto ustanovení nebyl předmětem tohoto zákona majetek, který na stát přešel po 25. 2. 1948 z vlastnictví církví, řádů a kongregací a náboženských společností (dále též jen „blokační ustanovení“). Obrana stěžovatelky a vedlejší účastnice 2 spočívala zejména v tvrzení, že nemovitosti přešly na stát před rozhodným obdobím podle § 1 zákona o majetkovém vyrovnání, vymezeným od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990 (dále jen „rozhodné období“), a blokačnímu ustanovení nepodléhají. Podle stěžovatelky nebylo z pozemkových knih zřejmé, zda dotčené nemovitosti nepřešly na stát již při první pozemkové reformě nebo před rokem 1948 postupem podle dekretů prezidenta republiky. I kdyby tento názor nebyl správný, nabyla stěžovatelka vlastnické právo k nemovitostem vydržením.

4. Okresní soud určil v záhlaví označeným rozsudkem, že vlastníkem nemovitostí je vedlejší účastnice 2. Dospěl k závěru, že nemovitosti byly předmětem revize první pozemkové reformy podle zákona č. 142/1947 Sb. Z listinných důkazů okresní soud zjistil, že rozhodnutím Ministerstva zemědělství ze dne 19. 3. 1948 bylo zrušeno rozhodnutí Státního pozemkového úřadu z roku 1924 o propuštění nemovitostí ze záboru v první pozemkové reformě. Ze zápisu ze dne 2. 10. 1948 zjistil, že nemovitosti stát téhož dne převzal. Před účinností zákona č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, nebyl k nabytí vlastnického práva nutný zápis do pozemkových knih. Vlastnické právo státu bylo zapsáno v druhé polovině padesátých let. Okresní soud dospěl k závěru, že k přechodu nemovitostí nemohlo dojít přede dnem 25. 2. 1948. Nemovitosti podléhaly blokačnímu ustanovení a jejich přechod na stát byl podle konstantní judikatury absolutně neplatný. K vydržení nemovitostí podle okresního soudu dojít nemohlo, a to pro absenci dobré víry stěžovatelky v oprávněnou držbu nemovitostí. Okresní soud dobrou víru stěžovatelky vyloučil pro personální propojení vedení státního podniku a právní předchůdkyně stěžovatelky. Při privatizaci státního podniku sehrál klíčovou úlohu Ing. Jan Hůda, který vystupoval v trojím postavení. Ing. Jan Hůda se nejdříve z pozice ředitele státního podniku podílel na přípravě privatizačního projektu. Dále byl pověřeným zástupcem Fondu národního majetku České republiky, který vložil majetek státního podniku do základního jmění právní předchůdkyně stěžovatelky. Nakonec jako člen představenstva zastupoval nově vzniklou právní předchůdkyni stěžovatelky, přijímající majetek privatizovaného podniku. Privatizační projekt i v roce 1995 uveřejněný kontrolní závěr Nejvyššího kontrolního úřadu (dále jen „NKÚ“) týkající se privatizace měly obsahovat informace, že předmětem privatizace byl též „původní církevní majetek“. Kvůli obsahu projektu a nutnosti objektivního hodnocení dobré víry stěžovatelky, personálně propojené s vedením privatizovaného podniku i Fondu národního majetku České republiky, měla mít stěžovatelka podle okresního soudu natolik silné indicie, že předmětem privatizace byl bývalý majetek církve podléhající blokačnímu ustanovení, že nemohla být dobrověrnou držitelkou privatizovaného majetku, a vlastnické právo k němu tak nemohla vydržet.

5. K odvolání stěžovatelky Krajský soud v Českých Budějovicích v záhlaví uvedeným rozsudkem potvrdil rozsudek okresního soudu. Do řízení vstoupily vedlejší účastnice 3 a 4, podle kterých se měl okresní soud blíže zabývat předpoklady pro vydání nemovitostí vedlejší účastnici 2. Neměla by nastat situace, že nemovitosti následně nebudou vedlejší účastnici 1 vydány. Dále nebylo okresním soudem postaveno najisto, jak nemovitosti přešly na stát, a kontrolní zpráva NKÚ se netýkala nemovitostí, jež byly předmětem řízení. Podle stěžovatelky bylo smyslem žaloby docílit vydání nemovitostí státem církvi, kteroužto naturální restituci nelze oddělit od smyslu finanční náhrady oprávněných subjektů podle § 15 zákona o majetkovém vyrovnání. Krajský soud se ztotožnil s okresním soudem co do skutkových zjištění i závěru, že nemovitosti přešly na stát v rozhodném období, a spadají tak pod režim blokačního ustanovení. Ohledně oprávněné držby nemovitostí se podle krajského soudu dobrá víra právní předchůdkyně stěžovatelky jako právnické osoby odvíjela od vědomosti jejího (kolektivního) statutárního orgánu, na niž se s výjimkami usuzuje podle vědomosti většiny jeho členů. Pro personální propojenost vedoucích osob privatizovaného podniku a právní předchůdkyně stěžovatelky a pro kontrolní závěr NKÚ krajský soud shledal splnění podmínek pro uplatnění výjimky z tohoto pravidla hodnocení dobré víry kolektivního statutárního orgánu. Objektivní možnost klíčových osob privatizace, zejména Ing. Jana Hůdy (dále též jen „dotčené osoby“), seznat, že nemovitosti byly původním církevním majetkem, vyloučila dobrou víru stěžovatelky.

6. Dovolání stěžovatelky bylo napadeným usnesením Nejvyššího soudu odmítnuto pro nepřípustnost. Nejvyšší soud uvedl, že v řízení dle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání je zásadní otázkou, zda nemovitosti byly na třetí osobu převedeny nebo přešly v souladu se zákonem. Nejvyšší soud také dospěl k závěru, že úvahy o absenci dobré víry právní předchůdkyně stěžovatelky (resp. osoby za ni jednající) nejsou zjevně nepřiměřené a jim odpovídající závěr krajského soudu je souladný s judikaturou dovolacího soudu. Rozhodnutí krajského soudu nezávisí na naplnění podmínek podle § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání ani na otázce efektivního uplatnění námitky vydržení. Zbytek námitek směřoval do roviny skutkové. Výjimečné prolomení blokačních ustanovení je podmíněno přítomností okolností „vskutku mimořádné povahy“ (k čemuž Nejvyšší soud poukázal na rozhodnutí svá i Ústavního soudu), které v posuzované věci nebyly shledány.

II. Argumentace stěžovatelky

7. V ústavní stížnosti stěžovatelka namítá, že obecné soudy nepřípustně absolutizovaly přednost restitučních nároků. Při kolizi dvou základních lidských práv měly použít test přiměřenosti. Stěžovatelka při jí provedeném testu proporcionality uvedla, že napadená rozhodnutí neobstojí v kritériu potřebnosti; stejného cíle šlo dosáhnout bez dotčení vlastnického práva stěžovatelky, a to zejména prostřednictvím finanční náhrady podle § 15 zákona o majetkovém vyrovnání. Podle stěžovatelky má nyní vedlejší účastnice 1 otevřenu cestu k uplatnění nároku na vydání nemovitostí státem coby oprávněná osoba podle § 3 zákona o majetkovém vyrovnání. Stěžovatelka se v důsledku napadených rozhodnutí fakticky stala povinnou osobou ve smyslu § 4 téhož zákona. Dovolací soud neuvážil, že prodlení zákonodárce s přijetím zákona o majetkovém vyrovnání nemůže jít ani k tíži stěžovatelky.

8. Stěžovatelka poukázala na důvodovou zprávu k zákonu o majetkovém vyrovnání, související dokumentaci Ministerstva kultury a smlouvy uzavřené mezi státem a dotčenými církvemi. Účel zákona, včetně zmírnění pouze některých majetkových křivd, nedovoluje hovořit o legitimním očekávání vedlejší účastnice 1, že jí budou nemovitosti vydány i přes stanovené vyplácení finanční náhrady. To by znamenalo dvojí plnění církvi za jednu majetkovou křivdu – formou relutární i naturální restituce. Podle § 15 zákona o majetkovém vyrovnání byla dotčeným církvím a náboženským společnostem (dále jen „církve“) přiznána paušální finanční náhrada, která obsahuje i náhradu za nemovitosti. Kvůli v podstatě dvojímu

plnění vzniká nová křivda stěžovatelce. Svědčí-li vedlejší účastnici 1 relutární restituce, má být spravedlivým řešením nedotčení stěžovatelčina vlastnického práva majícího přednost před formálním vlastnickým právem státu, což opírá zejména o nálezy Ústavního soudu ze dne 22. 2. 2011 sp. zn. I. ÚS 2166/10 (N 21/60 SbNU 215) a ze dne 24. 4. 2018 sp. zn. II. ÚS 2941/17 (N 78/89 SbNU 195). Nadto, vedlejší účastnice 2 nemá zájem vykonávat vlastnické právo k nemovitostem, pravděpodobně na nich není schopna řádně hospodařit a její dosavadní postoj nasvědčuje, že je vedlejší účastnici 1 nevydá. Nejsou totiž splněny podmínky § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání, jejichž přítomnost měla být posuzována jako předběžná otázka.

9. Je-li smyslem § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání překlenout nedostatek aktivní legitimace církve k určení vlastnictví, nemůže být podle stěžovatelky v duchu napadených rozhodnutí určováno vlastnické právo státu k majetku, jenž následně církvím nebude vydán. Nebudou-li nemovitosti vydány, bude to mít do právní sféry stěžovatelky nezvratný dopad, ačkoli vedlejší účastnice 1 žádný prospěch mít nebude. Zákonodárce nedostatečně propracoval vztah výsledku řízení podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání a navazujícího procesu vydání majetku církvím. Není vyřešena situace nevydání majetku církvi, ačkoli „katastrální vlastník“ o vlastnické právo přijde; bez náhrady nebo jiné formy možné satisfakce vůči státu, jenž privatizaci realizoval. Proto stěžovatelka navrhuje zrušení § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání i přes dřívější přezkum jeho ústavnosti nálezem Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13 (N 96/69 SbNU 465; 177/2013 Sb.). Nynější věc je založena na odlišné argumentaci a v době přezkumu nebyly známy nastíněné výkladové a aplikační problémy.

10. K otázce dobré víry a možného vydržení nemovitostí je stěžovatelka názoru, že obecné soudy nerespektovaly judikaturu vyšších soudů o posuzování dobré víry kolektivního statutárního orgánu a nepřípustně extenzivně vyložily výjimky z pravidel posuzování dobré víry vyplývajících z judikatury Nejvyššího soudu. Zejména výjimku týkající se nikoli skutečné, nýbrž teoreticky možné vědomosti stěžovatelky (její právní předchůdkyně) o charakteru nemovitostí. Dále stěžovatelka brojila proti posouzení údajně nevynaložené běžné opatrnosti držitele při privatizaci, o níž soudy fakticky tvrdily, že by se musel seznámit s obsahem celého několikasetstránkového projektu (týkajícího se pozemků o rozloze přibližně 7 400 ha). A také nesouhlasila s hodnocením týkajícím se kontrolního závěru NKÚ, jenž byl velmi obecný, neplyne z něj rozpor privatizace s blokačním ustanovením a nebyl stěžovatelce doručen.

11. Obecné soudy nebraly na zřetel důvěru jednotlivce ve správnost jednání státu, který má objektivně znát své právo; stěžovatelka poukazuje na nálezy ze dne 31. 5. 2011 sp. zn. I. ÚS 2216/09 (N 103/61 SbNU 551) a ze dne 10. 7. 2008 sp. zn. II. ÚS 2742/07 (N 130/50 SbNU 139). Otázka dobré víry nebyla v napadených rozhodnutích posuzována z pohledu tehdejší praxe obdobných privatizací rozsáhlého majetku, do nichž bylo zapojeno mnoho osob s různými úkoly. Soudy na věc pohlížely jako by šlo „o převod rodinného domu mezi fyzickými osobami“ (str. 15 ústavní stížnosti). Měla-li stěžovatelka vědět o blokaci nemovitostí, měl si ji být tím spíš vědom stát jako druhá strana přechodu. I kdyby stěžovatelka měla zkoumat původ všech privatizovaných pozemků, nebylo možné z knihovní vložky č. 766 zemských desek jednoznačně určit, kdy a z jakého titulu nabyl stát vlastnické právo k nemovitostem, ani zda se tak stalo po 25. 2. 1948; v listu B knihovní vložky, který je jako jediný pro posouzení osoby vlastníka podstatný, žádný zápis vlastnického práva státu není. V posuzované věci jsou přítomny okolnosti mimořádné povahy k „prolomení“ blokačního ustanovení.

12. Dle stěžovatelky nebyla v napadených rozhodnutích respektována předložená rozhodnutí Ústavního soudu a Nejvyššího soudu a závěry v nich obsažené neberou na zřetel ani požadavek předvídatelnosti judikatury jako komponentu principu právní jistoty. Posoudil-li dovolací soud předestřené otázky tak, že se při jejich hodnocení soudy nižších stupňů neodchýlily od ustálené rozhodovací praxe, odepřel stěžovatelce přístup k Nejvyššímu soudu, a tím i Ústavnímu soudu.

13. Porušení ústavně zaručeného práva na soudní ochranu spatřuje stěžovatelka také v tom, že obecné soudy při hodnocení dobré víry neprovedly důkaz výslechem Ing. Jana Hůdy, jehož postavení mělo být klíčové pro závěr o absenci dobré víry. Stejně tak neprovedly další navržené důkazy svědčící v její prospěch, čímž porušily zásadu rovnosti stran řízení.

14. Stěžovatelka se také domnívá, že soudy nevzaly v potaz úzkou účelovou a funkční propojenost nemovitostí s desítkami pozemků s nimi sousedících. Není přípustné toto propojení rozbít; péče o tuto soustavu je jediným a dlouhodobým posláním stěžovatelky, která – na rozdíl od vedlejších účastnic 1 a 2 – k tomuto účelu disponuje vhodnými prostředky a zkušenostmi.

III. Vyjádření účastníků a vedlejších účastnic řízení, replika stěžovatelky, duplika Nejvyššího soudu

15. Soudce zpravodaj zaslal podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejším účastnicím řízení. Následně zaslal doručená vyjádření stěžovatelce k replice, kterou poté zaslal na jeho žádost Nejvyššímu soudu k uplatnění dupliky.

16. Nejvyšší soud ve vyjádřeních uvedl, že nebyla-li stěžovatelka dobrověrným nabyvatelem majetku, neprospívají jí závěry vyslovené Ústavním soudem v nálezu ze dne 22. 5. 2018 sp. zn. II. ÚS 2640/17 (N 98/89 SbNU 467). Podle nálezu představuje dobrá víra nabyvatele nutnou podmínku prolomení blokačního ustanovení, k níž musí přistoupit i další mimořádné okolnosti. Korektní podle dovolacího soudu nejsou námitky stěžovatelky o neprovedení testu proporcionality a údajném vyloučení možnosti prolomení blokačního ustanovení, k čemuž Nejvyšší soud opětovně poukázal na rozhodnutí citovaná ve svém napadeném usnesení. Zjevně předčasnou je otázka, zda nemovitosti mohou být následně vydány církvím. Podle Nejvyššího soudu jde o „učebnicový“ příklad porušení blokačního ustanovení a opačné řešení by jej zcela vyprázdnilo. Argumentace finanční náhradou podle § 15 a násl. zákona o majetkovém vyrovnání není relevantní, neboť svou koncepcí a funkcí nijak nevylučuje ani nemodifikuje uplatnění práva podle § 18 odst. 1 téhož zákona. Nejvyšší soud poukázal na usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 10. 2018 sp. zn. II. ÚS 1953/18, kterým byla pro zjevnou neopodstatněnost odmítnuta ústavní stížnost stěžovatelky proti obdobným rozhodnutím jako v této věci. V usnesení bylo připomenuto, že stěžovatelčinu situaci, přinejmenším zčásti způsobenou liknavostí státu při procesu privatizace, nelze „napravit“ rozhodnutím poškozujícím oprávněnou osobu ve smyslu zákona o majetkovém vyrovnání. V doplnění vyjádření Nejvyšší soud poukázal také na usnesení Ústavního soudu ze dne 4. 9. 2018 sp. zn. II. ÚS 2695/18, jímž byla odmítnuta ústavní stížnost společnosti Rybářství Chlumec nad Cidlinou, a. s., a ve kterém bylo konstatováno, že tam napadená rozhodnutí nekolidují se zmiňovaným nálezem sp. zn. II. ÚS 2640/17 – v něm mělo jít o výklad blokačního ustanovení podle jiného právního předpisu a sice o § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, (dále jen „zákon o půdě“); k prolomení blokačního ustanovení je podle Nejvyššího soudu třeba okolností mimořádné povahy i dobré víry nabyvatele majetku. Nejvyšší soud proto navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

17. Krajský soud se ve vyjádření omezil na rekapitulaci ústavní stížnosti a základní argumenty odůvodnění napadeného rozsudku (viz výše bod 5). Pro věc je podstatné zjištění, že na procesu privatizace státního podniku se podílely osoby z jeho vedení, které se posléze staly také členy statutárního orgánu nově vzniklé akciové společnosti – objektivně vzato se mohly seznámit s obsahem privatizačního projektu, který zakládá pochybnosti o oprávněnosti (zákonnosti) privatizace původního církevního majetku. Krajský soud připomněl, že v zájmu nápravy historických příkoří by neměly být způsobeny křivdy nové. Konkrétní okolnosti však v daném případě mají odůvodnit prioritu restitučního nároku oprávněné osoby, která se v daném případě prosadila i za cenu zásahu do již provedených majetkoprávních přesunů. Závěrem

uvedl, že nezasáhl do ústavně zaručených práv stěžovatelky a ústavní stížnost považuje za nedůvodnou.

18. Okresní soud se k ústavní stížnosti nevyjádřil.

19. Vedlejší účastnice 1 nesouhlasila s námitkou stěžovatelky, že § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání „ohrožuje“ vlastnické právo třetích osob. Odkazuje na aprobaci tohoto ustanovení výše uvedeným nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 10/13 a jemu odpovídající judikaturu k blokačnímu ustanovení § 29 zákona o půdě, zejména nálezy Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07 (N 132/58 SbNU 3; 242/2010 Sb.) a ze dne 31. 3. 2011 sp. zn. II. ÚS 2326/07 (N 58/60 SbNU 745), stejně jako na ně navazující nálezy ze dne 21. 6. 2017 sp. zn. III. ÚS 1862/16 (N 108/85 SbNU 767) nebo ze dne 22. 6. 2017 sp. zn. I. ÚS 349/17 (N 109/85 SbNU 781). Podle vedlejší účastnice 1 neobstojí argument, že § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání nepřímo rozšiřuje okruh povinných osob podle tohoto zákona; tak by tomu bylo v případě stanovení nového důvodu neplatnosti převodu majetku a jeho retroaktivního vztažení na případy již dříve převedeného majetku. Avšak § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání dopadá pouze na převody, které byly absolutně neplatné od samého počátku. Rozsah blokačních ustanovení, na něž § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání odkazuje, je omezený a nepokrývá všechny případy, v nichž po roce 1989 stát převáděl původní majetek církví na jiné osoby. Soudy dříve dovodily, že podle předmětného ustanovení se nelze domoci zneplatnění řádného nabytí majetku obcemi či kraji [nález Ústavního soudu ze dne 29. 1. 2019 sp. zn. III. ÚS 3397/17 (N 14/92 SbNU 159)] nebo osobami, které majetek získaly na základě jiných ustanovení (usnesení Ústavního soudu ze dne 11. 4. 2017 sp. zn. III. ÚS 2918/16). Podle vedlejší účastnice 1 přináší významnou korekci účinků tzv. blokačních ustanovení institut vydržení, což stěžovatelka opomíjí. Vyvolává dojem, že se řízení podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání omezuje na zjištění, zda nemovitosti byly původním církevním majetkem a převedeny v rozporu s některým z tzv. blokačních ustanovení. Stěžovatelkou tvrzené dilema o kolizi vlastnických práv na její straně a na straně vedlejší účastnice 1 je falešné, neboť v dané věci jde o absolutní neplatnost převodu. Test proporcionality byl realizován přezkumem existence mimořádných okolností pro možné upřednostnění dobré víry stěžovatelky. Pro uplynutí vydržecí doby soudy přezkoumávaly přítomnost „běžné“ dobré víry, nikoliv mimořádných okolností. Přezkoumával-li by Ústavní soud mimořádné okolnosti vedoucí k upřednostnění dobré víry, poukazuje vedlejší účastnice 1 na dokazování dobré víry stěžovatelky před okresním soudem. Na rozdíl od mínění stěžovatelky jsou pro ni sporné nemovitosti, vzhledem k celkové rozloze rybníků, postradatelné; navíc může vůči státu uplatnit nárok na náhradu škody nebo vydání bezdůvodného obohacení za investice do nemovitostí. Tvrzení o funkční a účelové propojenosti rybníků nemůže zvrátit výsledek testu proporcionality ve prospěch stěžovatelky – rybníky v soustavě mají i dnes různé vlastníky. Vedlejší účastnice 1 vlastní pozemky sousedící s předmětnými rybníky a i u ní je dáno účelové a funkční propojení s dalším majetkem. Podle vedlejší účastnice 1 je v odborné rybářské veřejnosti notorietou, že Římskokatolická církev se šlechtou ve 12. století založily rybníkářskou tradici a rybníky po staletí zvelebovaly, k čemuž před okresním soudem předložila důkaz odbornou literaturou. O původu nemovitostí stěžovatelka musela vědět a svévolně (ne-li úmyslně) nesplnila povinnost zjišťovat, zda majetek nepodléhá blokačnímu ustanovení. Námitka nenaplnění předpokladů podle § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání není přesvědčivá, neboť účelem řízení podle § 18 odst. 1 není zkoumat „vydatelnost“ nemovitostí podle § 9 nebo 10 téhož zákona, ale způsob převodu původního církevního majetku ze státu na třetí osoby a případné porušení tzv. blokačních ustanovení. Dále připomněla, že finanční náhrada církvím není protihodnotou nevydaných nemovitostí, nýbrž má funkci kompenzační a restituční a mezi církvemi vyrovnávací. Zákonodárce nezaložil právní vztah mezi žalobou podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání a právem na výplatu finanční náhrady, tudíž ani mezi výplatou náhrad a vydáváním konkrétních věcí

oprávněným osobám. Vedlejší účastnice 1 také poukazuje na obecnou právní zásadu, že nikdo nemůže mít prospěch ze svého protiprávního jednání. Aktivní zapojení (právní předchůdkyně) stěžovatelky do privatizace i její vědomost o rozporu s blokačním ustanovením byly prokázány a jsou podle vedlejší účastnice 1 jednáním odporujícím dobrým mravům. Pro zásadní skutkové rozdíly nejsou přiléhavé odkazy stěžovatelky na výše uvedené nálezy sp. zn. I. ÚS 2166/10, sp. zn. I. ÚS 2216/09 a sp. zn. II. ÚS 2742/07. Vedlejší účastnice 1 připomněla, že i kdyby šlo dovodit dobrou víru stěžovatelky v oprávněnou držbu nemovitostí, jsou restituční nároky primární i za cenu zásahu do již provedených přesunů. Závěrem navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl.

20. Vedlejší účastnice 2 odmítla tvrzení stěžovatelky, že stát nemá zájem vykonávat vlastnické právo k dotčeným pozemkům. Taková úvaha státu nepřísluší, neboť je vázán výlučně zákonným rozsahem nakládání se svým majetkem, zejména zákonem č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů. Proto je bezpředmětné tvrzení stěžovatelky, že „vedlejší účastník č. 2 nemá k tomuto majetku žádné legitimní očekávání“. K tvrzení stěžovatelky, že dosavadní postoj vedlejší účastnice 2 je takový, že nemovitosti vedlejší účastnici 1 nevydá, uvedla, že tento závěr stěžovatelky postrádá jakoukoliv oporu a je přinejmenším předčasný. K odpovědnému posouzení vydání, nebo nevydání předmětných pozemků dojde až po odpadnutí překážky odkladu vykonatelnosti napadeného rozhodnutí krajského soudu, a bude-li vlastnické právo státu postaveno najisto. Závěrem vedlejší účastnice 2 sdělila, že obdržela „výzvu oprávněné osoby k vydání zemědělských nemovitých věcí“, avšak vzhledem k tomu, že usnesením Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 2707/18 byla odložena vykonatelnost napadeného rozsudku krajského soudu do přijetí rozhodnutí o ústavní stížnosti, je v současné době z její strany pozastaven postup podle § 9 zákona o majetkovém vyrovnání.

21. Vedlejší účastnice 3 a 4 ve vyjádřeních k ústavní stížnosti shodně zopakovaly hlavní body stěžovatelčiny argumentace. Napadenými rozhodnutími mělo být zasaženo i do jejich legitimního očekávání správnosti aktů orgánů veřejné moci, na němž založily rozhodnutí investovat do jmění stěžovatelky. Navrhly, aby Ústavní soud ústavní stížnosti zcela vyhověl.

22. Stěžovatelka v replice zejména doplnila odkazy na rozhodnutí Nejvyššího soudu, jež mají podporovat její názor, že i v řízení podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání je namístě zkoumat, zda sporný majetek bude moci být následně církvi vydán. Vedlejší účastnice 1 ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedla, že korekci účinků blokačních ustanovení představuje institut vydržení, avšak opomněla, že toto v posuzované věci obecné soudy neakceptovaly a omezily se pouze na zjištění, že nemovitosti byly na právní předchůdkyni stěžovatelky převedeny v rozporu s blokačním ustanovením. Stěžovatelka nesouhlasí s názorem vedlejší účastnice 1 o údajně obsáhlém dokazování dobré víry stěžovatelky: obecné soudy naopak nesprávně vycházely z toho, že důkazní břemeno leží na stěžovatelce, předmětné závěry učinily paušálně k celému souboru nemovitostí a neprovedly další důkazy, jak bylo zmíněno v ústavní stížnosti. Praxe velkých privatizací byla opačná, než tvrdí vedlejší účastnice 1; projekty byly vypracovávány na základě podkladů poskytnutých orgány státní správy, resp. podkladů, které byly k dispozici v archivech privatizovaného podniku, a i privatizace státního podniku Státní rybářství Třeboň, s. p., proběhla v souladu s dobovými standardy. Pro odlišnou stížnostní argumentaci považuje stěžovatelka za nepřípadný poukaz Nejvyššího soudu na usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 2695/18. Stěžovatelka v nyní posuzované věci nenamítá pouze nesprávné posouzení existence její dobré víry, ale především nepřípustně zužující výklad § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání. Stěžovatelka brojí proti tomu, aby toto ustanovení bylo vykládáno tak, že budou vydávána rozhodnutí o určení vlastnického práva státu k věcem, které nakonec církvi vydány nebudou. K odkazu Nejvyššího soudu na usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1953/18 stěžovatelka upozornila, že proti tomuto usnesení byla podána stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva vedená pod č. 18037/19

a že předmětné pozemky následně stát církvi nevydal. Závěrem stěžovatelka uvedla, že trvá na ústavní stížnosti v plném rozsahu.

23. Nejvyšší soud ve své duplice především odmítl argumentaci stěžovatelky o možném rozporu napadených rozhodnutí s jí odkazovanými rozhodnutími soudu dovolacího. V nyní posuzované věci nešlo o podobnou situaci, neboť v daných rozhodnutích šlo učinit spolehlivý závěr o tom, že majetek zjevně nebyl způsobilý k vydání oprávněné osobě podle zákona o majetkovém vyrovnání. Napadená rozhodnutí taktéž nejsou založena na závěru o neunesení břemene tvrzení či důkazního břemene, nýbrž na spolehlivě zjištěném skutkovém stavu, jenž dobrou víru nabyvatele vyloučil. V posledku Nejvyšší soud znovu poukázal na usnesení Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 1953/18, podle něhož v řízení o žalobě podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání není nutné zkoumat splnění podmínek podle § 7 odst. 1 téhož zákona.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

24. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je zastoupena dle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

25. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu výkon dozoru nad jejich rozhodovací činností. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti oprávněn zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva či svobody stěžovatelky. Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal z pohledu možného porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je namítáno v ústavní stížnosti, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

26. Argumentaci stěžovatelky lze rozdělit do tří základních okruhů. Za prvé argumentace týkající se vlastního přechodu nebo převodu nemovitostí na stát (tj. o časovém určení přechodu okolo roku 1948, viz níže rubriku V.a). Za druhé o důvěře v platnost privatizačních aktů a dobré víře stěžovatelky v oprávněnou držbu nemovitostí (části V.b a V.c). A za třetí co do možnosti prolomení blokačního ustanovení a podstaty věci jako „restituční“, především relevance vedlejší účastnici 1 vyplácené finanční náhrady a povahy řízení podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání (část V.d).

V.a Povaha dotčených nemovitostí

27. Ve své rozhodovací činnosti se Ústavní soud opakovaně zabýval případy týkajícími se tzv. blokačních ustanovení, a to jak § 3 odst. 1 zákona č. 92/1991 Sb., tak především § 29 zákona o půdě. Před vlastním hodnocením souladu napadených rozhodnutí s ústavním pořádkem co do oprávněné držby nemovitostí stěžovatelkou a otázky „prolomení“ blokačního ustanovení Ústavní soud vychází z přezkumu podřazení nemovitostí pod režim tohoto ustanovení. Ústavně nesouladný postup soudů při stanovení závěru o přechodu nemovitostí na stát v rozhodném období by měl (jako předpoklad absolutní neplatnosti aktu privatizace pro porušení blokačního ustanovení), při jemu odpovídajícím určení vlastnického práva, za následek také porušení stěžovatelčina ústavně zaručeného práva podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

28. Je třeba předeslat, že Ústavní soud zásadně není povolán k přehodnocování dokazování provedeného obecnými soudy. Mohl by tak učinit pouze, dopustily-li by se při hodnocení důkazů libovůle. Zejména, kdyby skutková zjištění vykazovala extrémní rozpor s provedenými důkazy nebo by byl shledán extrémní nesoulad mezi skutkovými zjištěními

a úvahami při hodnocení důkazů na straně jedné a právními závěry na straně druhé [např. nálezy ze dne 5. 9. 2017 sp. zn. IV. ÚS 2690/15 (N 164/86 SbNU 677), ze dne 6. 2. 2020 sp. zn. I. ÚS 1833/18 (N 20/98 SbNU 156) a další; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou veřejně dostupná z http://nalus.usoud.cz]. Ústavní soud považuje za určující pro nalézání práva, že je vždy nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého případu, které jsou založeny na konkrétních skutkových zjištěních [srov. např. nález ze dne 22. 2. 2011 sp. zn. I. ÚS 2166/10 (N 21/60 SbNU 215)].

29. V posuzované věci dospěl okresní soud k závěru o přechodu nemovitostí na stát v rozhodném období, tj. po dni 25. 2. 1948. Provedl listinné důkazy zejména knihovní vložkou č. 766 zemských desek, rozhodnutím Ministerstva zemědělství ze dne 19. 3. 1948 majícím rušit rozhodnutí bývalého Státního pozemkového úřadu z roku 1924 o propuštění nemovitostí ze záboru, zápisem ze dne 2. 10. 1948 o převzetí nemovitostí státem a také listiny z konce 50. let 20. století o zaknihování vlastnického práva státu k nemovitostem (str. 7–9 rozsudku).

30. V nálezech ze dne 1. 8. 2006 sp. zn. II. ÚS 349/03 (N 148/42 SbNU 199), bodu 22 odůvodnění, nebo ze dne 17. 5. 2011 sp. zn. II. ÚS 3248/10 (N 95/61 SbNU 463), bodu 83 odůvodnění, dospěl Ústavní soud k závěru, že je obecně známo, že pozemkové knihy přestaly přibližně od přijetí občanského zákoníku v roce 1950 vypovídat o skutečných a aktuálních právech k nemovitostem; zápisy do nich nebyly řádně prováděny, což vedlo k extrémnímu stavu jen obtížného zjišťování údajů o vlastnících nemovitostí. Právě absence řádné evidence vlastnických vztahů k nemovitostem vedla v roce 1964 k přijetí zákona o evidenci nemovitostí.

31. Podle okresního soudu byla obrana stěžovatelky nedostatečná, neuvedla-li konkrétní skutečnosti a důkazy, proč mělo vlastnické právo k nemovitostem přejít na stát před rokem 1948. Z napadeného rozsudku okresního soudu však plyne, že blíže neuvážil spolehlivost provedených listinných důkazů, rozsah povinnosti tvrzení a povinnosti důkazní stěžovatelky ani případné rozhodnutí podle pravidel o důkazním břemeni.

32. V posuzované věci nelze přehlédnout mimořádnou objektivní obtížnost vyvození jednoznačných závěrů z výše uvedených listinných důkazů. Vedlejší účastnice 1 před okresním soudem tvrdila (č. l. 130 a 167 připojeného procesního spisu), že vlastnictví nemovitostí plyne z knihovní vložky č. 766 zemských desek, která byla jedním ze stěžejních důkazů pro závěr o původním církevním vlastnictví nemovitostí. Obecné soudy blíže neuvážily vypovídací hodnotu jednotlivých důkazů starých i více než 70 let ani jejich obsahovou relevanci v kontextu celého případu. Nezabývaly se odpovídající námitkou stěžovatelky obsaženou již v prvním vyjádření k žalobě (č. l. 58). Stěžovatelka uvedla, že z části A knihovní vložky č. 766 není patrný zápis sporných nemovitostí, z části B zase nelze zjistit, jak bylo s nemovitostmi disponováno kolem roku 1948. Tato tvrzení odpovídají knihovní vložce založené na č. l. 21–24 připojeného spisu, avšak obecné soudy se jimi blíže nezabývaly.

33. K zaknihování vlastnického práva státu k nemovitostem roku 1959 (nemajícímu konstitutivní účinek) a vztahu pozemků státu a původního majetku církví Ústavní soud uvádí, že z rozsudku okresního soudu se ve shodě s prohlášením Československých státních statků a Státního rybářství Třeboň z roku 1956 (č. l. 74) podává, že v rámci provedení knihovního pořádku nebylo „možné nalézt veškeré delimitační protokoly ze všech předchozích reorganizací a delimitací a listinné prokazování celého vývoje by bylo krajně obtížné či vůbec nemožné […]. Tyto nemovitosti, které jsou dále uvedeny, nabyl Československý stát různými způsoby, a to podle dekretů č. 12/46 Sb. a č. 108/45 Sb., podle zákonů č. 142/47 Sb. a č. 46/48 Sb.“ (str. 9 rozsudku okresního soudu). S touto okolností se okresní soud dále nevypořádal. Nezohledněn tak zůstal další poznatek o nejednoznačnosti přechodu vlastnictví nemovitostí na stát. Uvedené vykazuje znaky neústavní libovůle při tvorbě skutkových závěrů.

34. Zmíněné rozpory je nutno hodnotit v souvislosti s nesourodými informacemi obsaženými v privatizačním projektu, zejména vypovídajícími o tom, že drtivá většina pozemků přešla na stát již při první pozemkové reformě (viz níže část V.c). Závěr o povaze

nemovitostí, jako podléhajících blokačnímu ustanovení, byl učiněn na základě listin mladších měsíce března roku 1948 – viz stěžejní pasáž odůvodnění rozsudku okresního soudu (str. 14): „Všechny zjištěné kroky i vydaná rozhodnutí byly učiněny a vydány po 25. 2. 1948 […]. Je nepochybné, že k přechodu vlastnictví na stát nemohlo dojít před 25. 2. 1948, neboť před tímto datem nebylo vydáno žádné rozhodnutí, které by bylo konkrétním právním titulem přechodu vlastnictví na stát, existence takového rozhodnutí není tvrzena, takové rozhodnutí není známo a jeho existenci ani nic nenasvědčuje.“ „Zjištěné kroky“ ale nepředstavovaly důkazy, jež by prokazovaly přechod vlastnického práva k nemovitostem v rozhodném období. Citované by paradoxně znamenalo, že vedlejší účastnice 1, v procesním postavení žalobkyně, úspěšně prokázala přechod nemovitostí na stát v rozhodném období proto, že stěžovatelka, jako žalovaná, neprokázala opak. Jinak řečeno, prokázání žalobních tvrzení nelze založit na nedostatku důkazů pro případnou obranu stěžovatelky, jež by byla (ohledně daného tvrzení) namístě až v případě unesení důkazního břemene vedlejší účastnicí 1. Tímto postupem se okresní soud nijak nevypořádal s argumentací stěžovatelky, jíž poukazovala na alternativní možnosti přechodu vlastnictví na stát (viz bod 3).

35. Nelze-li nabýt jednoznačný závěr o přechodu vlastnictví, neznamená to, že k němu muselo dojít po roce 1950, protože, jak dovodil okresní soud, byl opuštěn intabulační princip (str. 15 rozsudku). Spolu s výše uvedenými nejasnostmi to znamená, že se s věcí nelze vyrovnat poukazem na nález Ústavního soudu ze dne 14. 6. 1995 sp. zn. Pl. ÚS 1/95 (N 32/3 SbNU 241; 166/1995 Sb.), jak učinil krajský soud na str. 10 napadeného rozsudku. Ústavní soud je názoru, že v úvahu bylo zapotřebí vzít i další skutečnosti. Jedním z úkolů obecných soudů není učinit vždy „jednoznačná“ zjištění z označených důkazů, nýbrž zjistit skutkový stav. Proto je třeba zejména uvážit vypovídací hodnotu důkazů, stejně jako celý, zde široký kontext věci a všechny relevantní okolnosti. Tomu odpovídá úvaha, že není-li klíčová knihovní vložka č. 766 způsobilá podat přesvědčivý závěr o okamžiku přechodu vlastnictví, nelze učinit ani další zjištění závislá na její průkaznosti. A to ani na základě toho, že existenci jiných, pro věc rozhodných důkazů údajně „nic nenasvědčuje“.

36. Krajský soud zcela odkázal na předestřené závěry okresního soudu s tím, že o nich svědčí listiny, z nichž soud vycházel. Nejvyšší soud tuto otázku dovolacímu přezkumu nepodrobil.

37. Dospěl-li obecný soud z dostupných listin k určitým závěrům, nevyvazuje jej to ze zjišťování okamžiku skutečného nabytí vlastnického práva státem a hodnocení důkazů v kontextu celého případu. Tím spíše, byl-li po neurčitém okamžiku přechodu vlastnictví tento závěr „ujištěn“ pozdějším zápisem do pozemkových knih na konci 50. let 20. století. Tehdy ale (jak okresní soud dodává) již zápis k platnému nabytí vlastnictví nutný nebyl. Přitom bylo v následném privatizačním projektu (viz dále) uvedeno, že téměř všechny dotčené pozemky byly předmětem první pozemkové reformy. Uvedená zjištění vykazují rozpor mezi závěrem o okamžiku přechodu vlastnického práva a provedenými důkazy, o něž tento úsudek nelze opřít. Lze učinit dílčí shrnutí, že v řízení podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání jsou pro zachování mezí ústavně zaručených práv na ochranu vlastnictví a soudní ochranu obecné soudy povinny pečlivě posuzovat, zda sporný majetek vůbec podléhal blokačnímu ustanovení. V situaci tvrzeného přechodu majetku na stát podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, není ústavně souladným postup, při němž soud z nedostatku důkazů o přechodu majetku na stát před rozhodným obdobím vyvodí závěr o přechodu po 25. 2. 1948, a to v neprospěch účastníka řízení, který k prokázání této skutečnosti neměl povinnost unést důkazní břemeno. Ústavně nesouladný je tak v posuzované věci postup, jímž soudy dospěly k prvotnímu závěru o povaze nemovitostí jako podléhajících režimu blokačního ustanovení.

V.b Důvěra v akty státu a legitimní očekávání

38. Stěžovatelka namítala, že obecné soudy neuvážily kolizi dvou vlastnických práv a neprovedly tzv. test proporcionality. Soudy však dospěly k závěru, že stěžovatelka nenabyla vlastnické právo k nemovitostem vydržením, pročež neměly důvod poměřovat vlastnické právo vedlejší účastnice 1 oproti stěžovatelčinu. Podstatou řízení bylo právě postavení osoby vlastníka najisto. Ústavní soud se nedomnívá, že by obecné soudy pochybily, neprovedly-li výslovně test proporcionality. Kromě finanční náhrady podle zákona o majetkovém vyrovnání, kterou však nelze považovat za relevantní prostředek dosažení cíle (blíže část V.d), stěžovatelka ani neuvádí, jakými prostředky mohlo být v rámci kritéria potřebnosti dosaženo stejného výsledku. To ovšem neznamená, že by výsledné rozhodnutí mohlo být nepřiměřené.

39. Ústavní soud opakovaně judikoval, že důvěra v rozhodovací činnost orgánů veřejné moci je jedním ze znaků materiálního právního státu a základním předpokladem jeho fungování. Podstatou uplatňování veřejné moci v demokratickém právním státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je princip dobré víry jednotlivce ve správnost aktů veřejné moci a ochrana dobré víry v práva akty nabytá. Ať už plynou z normativního právního aktu, nebo z aktu aplikace práva. Princip dobré víry působí bezprostředně v rovině subjektivního základního práva jako jeho ochrana, v rovině objektivní jako princip presumpce správnosti aktu veřejné moci [např. nálezy ze dne 9. 10. 2003 sp. zn. IV. ÚS 150/01 (N 117/31 SbNU 57), ze dne 9. 11. 2004 sp. zn. I. ÚS 163/02 (N 169/35 SbNU 289) nebo ze dne 29. 12. 2009 sp. zn. IV. ÚS 42/09 (N 260/55 SbNU 509)]. K tomu je zapotřebí uvést, že z ústavněprávního hlediska není přijatelné, osvědčí--li státní orgán při výkonu veřejné moci určité skutečnosti, vyvolá dobrou víru v jejich správnost a v samotný veřejnoprávní akt, aby následně jednotlivce sankcionoval za to, že tyto skutečnosti mocenským aktem aprobované jsou nesprávné [viz nálezy ze dne 10. 7. 2008 sp. zn. II. ÚS 2742/07 (N 130/50 SbNU 139) nebo ze dne 3. 12. 2007 sp. zn. I. ÚS 544/06 (N 217/47 SbNU 855)]. V posuzované věci je přitom nutné mít na zřeteli i specifické, zejména restituční a privatizační okolnosti. K tomu Ústavní soud uvádí následující.

40. Návazně na přezkum použití blokačního ustanovení je třeba se zabývat možným způsobením nové křivdy při deklaraci údajného restitučního nároku oprávněné osoby. Podle obecných soudů bylo v posuzované věci způsobení nové majetkové křivdy vyloučeno – restituční nároky jsou primární a stěžovatelka „vrátí“ nemovitosti nabyté absolutně neplatným právním úkonem. Vedlejší účastnici 1 lze přisvědčit potud, že § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání nerozšiřuje okruh povinných osob podle tohoto zákona (blíže část V.d). S přihlédnutím k bodu 34 odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 1. 7. 2010 sp. zn. Pl. ÚS 9/07 (N 132/58 SbNU 3; 242/2010 Sb.) je však nutno doplnit, že zákonodárce je při tvorbě předpisů zmírňujících některé majetkové křivdy obecně omezen jak faktickým stavem dotčených věcí, tak povinností minimalizace újmy na jiných právem chráněných zájmech nebo základních právech. Tedy vznikem nových majetkových křivd u osob odlišných od státu, které dotčené nemovitosti eventuálně nabyly v dobré víře v období po protiprávním zásahu státu.

41. V uvedeném nálezu Ústavní soud vyslovil i později následovaný právní názor, že relevantní podstatou legitimního očekávání „je majetkový zájem, který spadá pod ochranu čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě (i čl. 11 Listiny). […] Pojem ‚majetek‘ obsažený v první části čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě má autonomní rozsah, který není omezen na vlastnictví hmotného jmění a nezávisí na formální kvalifikaci vnitrostátního práva. Může zahrnovat jak ‚existující majetek‘, tak různé majetkové hodnoty včetně pohledávek, na jejichž základě stěžovatel může tvrdit, že má přinejmenším ‚legitimní očekávání‘ dosáhnout účinného užívání vlastnického práva. Předmětem ochrany podle zmíněného článku je tedy nejen nabytý, tj. existující majetek, ale také legitimní očekávání nabytí takového majetku. Ústředním pravidlem při zvažování aplikovatelnosti čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě je ohled na konkrétní a individuální okolnosti případu, které ve svém souhrnu měly založit majetkový zájem chráněný čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě [*Iatridis proti Řecku* [GC], rozsudek

ze dne 25. března 1999 č. 31107/96, odst. 54, ECHR 1999-II; *Beyeler proti Itálii* [GC] ze dne 5. ledna 2000 č. 33202/96, odst. 100, ECHR 2000-I; *Broniowski proti Polsku* [GC] ze dne 22. června 2004 č. 31443/96, odst. 129, ECHR 2004-V; *Anheuser-Busch Inc. proti Portugalsku* [GC] ze dne 11. ledna 2007 č. 73049/01, odst. 63]". Nelze si nevšimnout, že (a to právě v souvislosti s dalšími pochybeními obecných soudů zkoumanými v tomto nálezu) tyto základní požadavky pro identifikaci legitimního očekávání stěžovatelky byly splněny. A to tím spíše, vystupuje-li z ochrany legitimního očekávání zřetelně do popředí očekávání založené individuálním právním aktem státu [viz nálezy ze dne 8. 3. 2006 sp. zn. Pl. ÚS 50/04 (N 50/40 SbNU 443; 154/2006 Sb.) nebo ze dne 9. 3. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 2/02 (N 35/32 SbNU 331; 278/2004 Sb.)].

42. Stěžovatelce lze přisvědčit, že k určení vlastnického práva k nemovitostem mělo spolu s posouzením dobré víry přistoupit zohlednění jejího legitimního očekávání ve správnost jednání státu v privatizaci. Předmětným aktem bylo v této věci rozhodnutí Ministerstva pro správu národního majetku a jeho privatizaci ze dne 8. 4. 1992 o schválení privatizačního projektu státního podniku (č. l. 27). V souvislosti s nedůsledným posouzením, zda nemovitosti podléhají blokačnímu ustanovení (část V.a), je zřejmé, že soudy nemohly dostatečně uvážit legitimní očekávání stěžovatelky plynoucí z aktu státu. Na aprobaci privatizace orgánem státu stěžovatelka upozornila v odvolání proti rozsudku okresního soudu i v dovolání proti rozsudku krajského soudu (č. l. 327 a 423), čímž se ale soudy blíže nezabývaly.

43. Ústavní soud se přiklání k argumentaci stěžovatelky nálezem ze dne 31. 5. 2011 sp. zn. I. ÚS 2216/09 (N 103/61 SbNU 551) týkajícím se principu důvěry občanů v rozhodovací činnost orgánů státu v kontextu tzv. velké privatizace. Schválil-li privatizaci orgán státu, je se zřetelem k tomuto principu nepřiměřený závěr, podle něhož by tyto nemovitosti měly být státu navráceny. Nadto na základě postupů a závěrů obecných soudů přezkoumaných v předchozí a následující části. Za všechny lze poukázat na následující pasáže z bodů 23 a 27 odůvodnění nálezu sp. zn. I. ÚS 2216/09: „Závěry obecných soudů nelze s ohledem na výše předestřený princip presumpce správnosti rozhodovací činnosti orgánů státu považovat za přijatelné. Výklad přijatý napadenými rozhodnutími obecných soudů stěžovatelky (resp. její právní předchůdce) staví do pozice, která předpokládá, že by měly od počátku privatizačního vztahu zpochybňovat platnost a správnost rozhodnutí státu, která přijal […]. Kritériem pro posouzení charakteru právního vztahu, v němž vystupuje na jedné straně stát (státní orgány), nemůže být pouze povaha dílčího, konkrétního právního úkonu (kupní smlouva či smlouva o prodeji podniku), nýbrž povaha tohoto právního vztahu v jeho ucelené, komplexní podobě (tzv. velká privatizace) a především postavení a působení státu v jeho rámci (viz nezbytný proces schvalování privatizačního projektu v rámci tzv. velké privatizace ze strany vrchnostenských orgánů státu […]." Jinak řečeno, obecné soudy nepřípustně zaměřily veškerou pozornost úzce na otázku dobré víry. Jak ale plyne z výše uvedeného, tato otázka představovala pouze dílčí problém celé věci. Při závěru o neoprávněnosti držby nemovitostí soudy nijak nezohlednily vnější stránku věci, tj. že listiny sloužící jako stěžejní důkazy, byly schváleny rozhodnutím státního orgánu. V tom případě měly vzít soudy v potaz i princip důvěry v akty orgánů veřejné moci. Tento vzájemný vztah měl být v intencích stěžovatelčina ústavně zaručeného práva na soudní ochranu náležitě posouzen.

44. Ústavní soud, na rozdíl od Nejvyššího soudu, neshledal, že na posuzovanou věc nelze vztáhnout některé závěry vyslovené v nálezu ze dne 22. 5. 2018 sp. zn. II. ÚS 2640/17 (N 98/89 SbNU 467). Nejde o vlastní možnost prolomení blokačního ustanovení, ale o poskytnutí ochrany ústavně zaručenému právu se zřetelem ke všem tvrzeným a známým okolnostem. Na podstatě legitimního očekávání jako chráněné majetkové hodnoty nic nemění, že v nálezu sp. zn. II. ÚS 2640/17 šlo o ujištění stěžovatele orgánem státu ve smlouvě. Byla-li stěžovatelka schválením privatizačního projektu ujištěna o jeho správnosti, je nepřiměřené požadovat, aby aktivně zjišťovala jeho možnou nesprávnost s odůvodněním, že o údajném původu nemovitostí

vědět „měla a mohla“. Tuto pochybnost nelze vypořádat odkazem na personální propojenost subjektů zapojených v privatizaci; na té bylo nezávislé rozhodnutí Ministerstva pro správu národního majetku a jeho privatizaci o schválení privatizačního projektu státního podniku.

45. Obecné soudy stěžovatelce *de facto* kladly za vinu, že věřila ve správné a informované schválení privatizačního projektu orgánem veřejné moci. Přitom právní předchůdkyně stěžovatelky nabyla majetek v rozsáhlé a bezpochyby složité privatizaci. V takové situaci je přemrštěným požadavek obecných soudů, v nějž napadená rozhodnutí ústí, aby jí mohla či měla být známa povaha každé jednotlivé nemovitosti, jejichž výměra se v souhrnu pohybovala v řádech tisíců hektarů. Za předpokladu skutečně prokázaného přechodu nemovitostí na stát po únoru roku 1948 (a pouze za něj, viz část V.a) by šlo na věc pohlížet i tak, že stát pochybil, schválil-li privatizační projekt. I přes prodlení státu s přijetím zákona o majetkovém vyrovnání však takové hypotetické pochybení nelze klást stěžovatelce k tíži. A to tím spíše v kontextu nejasného okamžiku původního přechodu nemovitostí na stát, reálné podoby privatizace i dobré víry v oprávněnou držbu nemovitostí.

46. Při hodnocení dobré víry v oprávněnost držby majetku, který osoba nabyla při tzv. velké privatizaci, nelze ztratit ze zřetele z principu demokratického právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) plynoucí důvěru jednotlivce ve správnost aktů orgánů státu, zejména s ohledem na reálný průběh privatizací velkého rozsahu a jejich personální i organizační roztříštěnost.

47. Má-li jednání státu za následek i důvěru majetek nabývajících subjektů ve správnost aktů privatizace, není přiměřený a ústavně souladný postup, při němž byla posuzována dobrá víra stěžovatelky na úkor nutných úvah o její důvěře v platnost privatizačních aktů státu ve smyslu čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 odst. 1 Protokolu. Jelikož po vznesení příslušné námitky nevzaly krajský soud ani Nejvyšší soud v potaz legitimní očekávání stěžovatelky, bylo postupem pomíjejícím jeden ze základních principů demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy porušeno stěžovatelčino právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a logicky také právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

V.c Dobrá víra v kontextu privatizace

48. Na základě zjištěné absence dobré víry stěžovatelky v oprávněnou držbu nemovitostí obecné soudy rozhodly, že stěžovatelka vlastnické právo k nemovitostem nevydržela. V řízeních nebylo sporné, že stěžovatelka s pozemky disponovala po požadovanou desetiletou vydržecí dobu, nýbrž to, zda držba nemovitostí byla oprávněná.

49. Ústavnímu soudu zásadně nepřísluší přehodnocování důkazů provedených obecnými soudy. A to vyjma případů extrémního rozporu mezi provedenými důkazy a skutkovými závěry nebo mezi skutkovým zjištěním a jeho právním posouzením (viz výše bod 28). Ani tato část procesu aplikace práva nemůže být vyloučena z ochrany základních práv a svobod. Stejně tak bylo mnohokrát judikováno, že jsou obecné soudy povinny udělat vše pro spravedlivé rozhodnutí ve věci, jakkoli složité se to může jevit [např. nálezy ze dne 24. 6. 2009 sp. zn. I. ÚS 663/06 (N 149/53 SbNU 811) nebo ze dne 7. 11. 2012 sp. zn. I. ÚS 295/10 (N 185/67 SbNU 231)]. Součástí tohoto ústavněprávního imperativu prozařujícího do podústavního práva, včetně procesu zjišťování skutkového stavu, je i povinnost provést relevantní dostupné (navržené) důkazy pro učinění nezbytných skutkových zjištění. Této povinnosti neodpovídá, dospěje-li soud ke zjištění, jež nemá oporu v provedených důkazech, anebo z učiněných skutkových zjištění vyvodí právní závěry, jež daným zjištěním nekorespondují v extrémní míře.

50. Další aspekt posuzované věci představuje reálný průběh privatizace. Ten sice může být obtížné zpětně zkoumat, nicméně nebyl v napadených rozhodnutích zohledněn. Nelze přijmout závěr, že všem členům statutárního orgánu musely být známy všechny možné informace o povaze privatizovaného majetku bez ohledu na to, zda privatizaci připravovali. Zvláště, šlo-li o privatizaci takto významného rozsahu (rybníky o rozloze 7 336 ha – č. l. 199 a 252), na jejíž organizační a personální roztříštěnost stěžovatelka upozorňovala. Zejména

uvedla, že Ing. Hůda privatizační projekt nesestavoval. Obecné soudy nevzaly v potaz, zda bylo reálné v průběhu takové privatizace nabýt „indicie“ o povaze nemovitostí, jež by dobrou víru vyloučily.

51. Okresní soud dospěl k závěru, že pro personální propojení vedení státního podniku a právní předchůdkyně stěžovatelky nemohla být stěžovatelka v dobré víře v oprávněnou držbu nemovitostí a vlastnické právo k nim nabýt vydržením (blíže viz bod 4 tohoto nálezu). V privatizačním projektu (č. l. 247 a násl.) bylo uvedeno, že 1. téměř 100 % pozemků, a hlavně rybníků nabyl československý stát a tím i státní podnik již při první pozemkové reformě; jen nepatrná část přešla na stát „různými postupy do 25. února 1948“. Dále obsahoval projekt informaci, že 2. „restituce byly vyřízeny“ a že restituční nároky byly ke dni předložení projektu vyrovnány. Avšak současně bylo poznamenáno, že 3. po splnění restitučních nároků a předání rybníků městům a obcím bude právní předchůdkyně stěžovatelky obhospodařovat rybníky o ploše nižší o 8,7 %. A dále 4. jsou nemovitosti v projektu označeny jako původní církevní majetek (nebo jako „před rokem 1950 církevní majetek“). Stěžejní důkaz tak obsahoval dvě informace hovořící pro dobrou víru (1 a 2) stěžovatelky a dvě hovořící proti ní (3 a 4). V extrémním rozporu jsou zejména první a třetí soudem zjištěné informace. Měl-li stát nabýt téměř 100 % pozemků, a hlavně rybníků v první pozemkové reformě, mohly stěží tvořit předmět restitucí rybníky představující nezanedbatelných 8,7 % rozsáhlého majetku. Okresní soud přihlédl i ke kontrolnímu závěru NKÚ a vydržení nemovitostí stěžovatelkou vyloučil.

52. Podle okresního soudu musela být v souladu se zákonem dobrá víra hodnocena objektivně; dotčené osoby měly v pochybnostech zkoumat, zda nemovitosti mohou restituci podléhat (str. 15 a 17 rozsudku). Z výše uvedeného vyplývá nepřiměřenost požadavku na zjišťování povahy nemovitostí na základě (v té době) přes čtyřicet let starých stěží průkazných listin. Nadto požadovat, aby z nich objektivně měly a mohly být vyvozeny závěry, k nimž nyní dospěl okresní soud. A to na základě teoreticky možné pochybnosti o způsobilosti nemovitostí být předmětem privatizace. Závěr okresního soudu i krajského soudu, že danou vědomost stěžovatelka mít „měla a mohla“, v důsledku znamená, že by měla a mohla odhalit přechod nemovitostí na stát v rozhodném období tak, jak k němu ústavně nesouladným způsobem soudy nyní dospěly. Takový postup ignoruje realitu zásadních změn ve společnosti: složitost procesu privatizace, revize první pozemkové reformy a v podstatě i první pozemkové reformy samotné. Uvedené nedostatky nemůže kompenzovat v tomto ohledu jediná věta okresního soudu: „O povaze privatizace vypovídá rozhodnutí ministra pro správu národního majetku a jeho privatizaci o schválení privatizačního projektu (č. l. 27), když privatizační projekt je označen jako projekt ‚zpracovaný vedením státního podniku‘.“ (str. 10 rozsudku). Závěr o absenci dobré víry stěžovatelky tak spočíval v tom, že jí měla a mohla být známa indicie, hraničící vůbec s reálnou možností, o tom, že nemovitosti neměly být privatizovány.

53. Krajský soud na str. 12 napadeného rozsudku uvedl, že oprávněná držba se nemůže zakládat na omylu, jemuž se držitel mohl při normální opatrnosti vyhnout. Dodal, že omluvitelný může být omyl skutkový, výjimečně i právní a že právní omyl spočívající v neznalosti nebo nesprávném výkladu jednoznačného ustanovení zákona, není omluvitelný. Dále pouze konstatoval, že „[d]obrá víra zaniká v okamžiku, kdy se držitel seznámil se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnost o tom, že mu věc po právu patří, anebo že je subjektem práva, jehož obsah vykonává“. Nicméně dále nevysvětlil, v čem konkrétně by stěžovatelkou tvrzená dobrá víra mohla spočívat na omylu, a proč by případně mělo jít o omyl právní. Krajský soud se nezabýval skutkovými předpoklady dobré víry stěžovatelky v individuálním případě s ohledem na všechny okolnosti. Neodůvodnil, jak dospěl k závěru, že se s takovými skutečnostmi právní předchůdkyně seznámila. Toliko převzal skutková zjištění okresního soudu, podle nějž se s takovými skutečnostmi stěžovatelka seznámit měla a mohla, pročež její případný omyl není omluvitelný. Je zřejmé, že v kontextu dobré víry by nešlo o krajským soudem implikovaný právní omyl. Případný omyl skutkový pak

nebyl krajským soudem nijak odůvodněn. Takový závěr je nepřezkoumatelný; případně, mělo-li jít o omyl, lze přitakat stěžovatelčině argumentu obsaženému v dovolání (č. l. 424), že krajský soud smísil (ne)vědomí o právní úpravě s vědomím o konkrétních skutkových okolnostech.

54. Ústavní soud konstatoval v nálezu ze dne 17. 5. 2011 sp. zn. I. ÚS 3248/10 (N 95/61 SbNU 463) a v usnesení ze dne 3. 6. 2004 sp. zn. III. ÚS 50/04 (U 35/33 SbNU 545), že ke kvalifikaci držby jako oprávněné nestačí subjektivní přesvědčení, že držiteli věc patří, ale je třeba, aby se dobrá víra opírala o objektivně omluvitelný omyl. Krajský soud blíže neodůvodnil, na jakém omylu a proč by (ne)mohla dobrá víra stěžovatelky spočívat. Ústavní soud má se zřetelem ke všem okolnostem, tj. zejména i k reálné podobě privatizace a důvěře ve správnost aktů orgánů státu za to, že o omluvitelný skutkový omyl by v posuzovaném případě šlo.

55. Krajský soud dále hodnotil dobrou víru dotčených osob se zřetelem k jednání statutárních orgánů státního podniku a právní předchůdkyně stěžovatelky. Uvedl, že podle judikatury se dobrá víra kolektivního statutárního orgánu až na výjimky hodnotí podle většiny jeho členů. Výjimku představují situace, v nichž by důsledné trvání na tomto závěru vedlo ke zjevným nespravedlnostem. O takovou výjimku podle krajského soudu šlo. Tento závěr však neodůvodnil a opřel jej toliko o zopakování skutkových zjištění okresního soudu s tím, že členové statutárního orgánu stěžovatelky se s obsahem privatizačního projektu mohli seznámit a požadavek vědomosti nadpoloviční většiny členů není akceptovatelný.

56. Uvedený postup hodnocení dobré víry stěžovatelky aproboval Nejvyšší soud, který konstatoval, že dobrá víra většiny členů kolektivního statutárního orgánu je vyžadována zpravidla, avšak s četnými výjimkami. Byť Nejvyšší soud připustil, že řešení této otázky je vždy spjato s konkrétními skutkovými zjištěními, ztotožnil se s „mechanickým“ způsobem zdánlivě objektivního a „odosobněného“ posouzení dobré víry stěžovatelky. Dodal, že z hlediska dobré víry není zásadní, v jakém rozsahu se členové statutárního orgánu státního podniku na zpracování privatizačního projektu podíleli, ani není zásadní, zda poznámka (v privatizačním projektu uvedená a s ostatními rozporná) o církevním původu nemovitostí musela vést k „praktické jistotě“ o jejich vyloučení z privatizace. Nejvyšší soud potvrdil závěry nižších soudů, že postačí objektivní způsobilost této poznámky vyvolat „pochybnost“ držitele o původu nemovitostí. Stupeň možného vědomí o oprávněnosti držby je však u hodnocení na úrovních „praktické jistoty“ a „pochybnosti“ (ve spektru míry důkazu jako právní otázky) naprosto odlišné úrovně (srov. např. MACUR, J. Postmodernismus a zjišťování skutkového stavu v civilním soudním řízení. Brno: Masarykova univerzita, 2001, s. 168; LAVICKÝ, P. Důkazní břemeno v civilním řízení soudním. Praha: Leges, 2017, s. 35). Pochopitelně to neznamená, že by dobrá víra mohla být posuzována subjektivně, nicméně obecné soudy jsou stále povinny hodnotit ji se zřetelem ke všem konkrétním specifikům. Příslušný postup však žádný ze soudů nezvolil. Závěry o absenci dobré víry stěžovatelky v oprávněnou držbu nemovitostí, odtržené od kontextu věci, jsou tak v extrémním rozporu s provedenými důkazy.

57. Objektivní hodnocení dobré víry neznamená vyloučení ostatních aspektů a „mechanický“ příklon k téměř vždy možné přítomnosti objektivních pochybností. Obecné soudy nehodnotily vzájemný rozpor informací o církevním původu nemovitostí. Závěr okresního soudu, že tato poznámka v privatizačním projektu „znamená natolik silnou indicii, že osoby připravující privatizaci měly tuto otázku blíže zkoumat, aby respektovaly jednoznačný příkaz zákonodárce“ (str. 16 rozsudku), nebyl blíže odůvodněn. Není zřejmé, jak mohly soudy dospět k takto jednoznačnému závěru, je-li širší, nastíněný kontext věci objektivně nejednoznačný.

58. Hodno dodat, že posouzení dobré víry, která je – jak i Nejvyšší soud uvedl – psychickým stavem držitele, „vždy objektivně, a nikoli pouze ze subjektivního hlediska“ (str. 5 napadeného usnesení), neznamená, že ji lze hodnotit bez ohledu na individuální subjekt a okolnosti. Objektivní usuzování na dobrou víru není procesní zkratkou ke snazšímu vyvození

závěru o kategorii, jež je svou povahou subjektivní, a která tudíž vyžaduje i důsledné zjišťování subjektivních okolností. Nýbrž je současně vnějším kritériem, v němž musí (po provedeném dokazování) výsledný závěr obstát a být přezkoumatelný. Z hodnocení dobré víry z objektivního pohledu „se zřetelem ke všem okolnostem“ neplyne, že se osoba mohla seznámit se všemi teoreticky dostupnými skutečnostmi. Jakkoli Ústavnímu soudu, až na výjimky, nepřísluší výklad běžného zákona, nelze pominout, že právě citovaná část věty první § 130 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v rozhodném znění, nebyla vykládána ve vztahu k větě druhé, podle níž „se má v pochybnostech za to, že držba je oprávněná“.

59. Další bod přezkumu se týká kontrolního závěru NKÚ publikovaného v roce 1995 ve Věstníku NKÚ. Podle něj byl předmětem privatizace i církevní majetek. Krajský soud nezohlednil stěžovatelčiny námitky uvedené v odvolání a jeho doplnění (č. l. 326 a 336), že se okresní soud nezabýval tím, jak NKÚ dospěl k závěru o církevním původu majetku ani zda se kontrolní závěr týkal předmětných nemovitostí. Důkaz spisem o provedené kontrole okresní soud neprovedl pro nadbytečnost ani nezohlednil, že pro zápis vlastnického práva právní předchůdkyně stěžovatelky do katastru nemovitostí byl ze strany NKÚ zrušen požadavek na nezapsání tohoto práva (přípisem ze dne 20. 9. 1993 – č. l. 257). Z přípisu 2 roky staršího než publikovaný závěr NKÚ stěžovatelka dovozovala souhlas státu se zápisem jejího vlastnictví.

60. V napadených rozhodnutích nebylo hodnoceno, k jakým konkrétním nemovitostem se kontrolní závěr NKÚ vztahuje. Ani to, že sama privatizace byla schválena orgány státu a v řízeních před obecnými soudy nebyly tvrzeny ani prokázány okolnosti, jež by blíže nasvědčovaly vyloučení dobré víry stěžovatelky na základě tohoto kontrolního závěru. Okresní soud hodnotil pouze informaci z kontrolního závěru, jež přejímá jednu z protichůdných kusých poznámek z privatizačního projektu, že do něj byly zařazeny i pozemky, s nimiž neměl státní podnik právo hospodařit, „případně měly být předmětem restitucí“ (č. l. 215). Sám NKÚ však dodal, že podle kontrolního závěru žádný ze subjektů neporušil právní předpisy. Okresní soud i k tomuto zjištění dospěl na základě navzájem protichůdných důkazů.

61. Kontrolní závěr byl sice uveřejněn, nicméně jej nenásledovaly další právní kroky (které by po úspěšné privatizaci měly dobrou víru v oprávněnou držbu zpochybnit) ani nebylo zohledněno, že z pohledu stěžovatelky proti sobě stály dva odlišné závěry státního orgánu. Pouze jeden z nich byl však právně závazný: zatímco privatizační akty konstituovaly vlastnictví právní předchůdkyně stěžovatelky, závěr NKÚ konstatoval toliko přechod patrně také původně církevního majetku, nadto bez porušení právních předpisů. Odkaz obecných soudů na kontrolní závěr doplnil libovolné vyvození domněle objektivní seznatelnosti neplatnosti privatizace stěžovatelkou, na niž navázalo „mechanické“ vyvození závěru o „nutné“ absenci její dobré víry.

62. Podle názoru Ústavního soudu není situace tak zřejmá, jak ji v napadených rozhodnutích prezentovaly obecné soudy. Stěžovatelce je třeba přitakat v tom, že ke komplexní otázce rozsáhlé privatizace, jež se udála před téměř třiceti lety, přistoupily soudy excesivně zjednodušujícím způsobem. Stěžovatelka se dovolávala důvěry ve správnost jednání státu, včetně aktů privatizace, jež byly schváleny státními orgány. Obecné soudy v souladu s ústavním pořádkem uvedly, že dobrou víru jako subjektivní kategorii je nutné posuzovat objektivně. Nelze však opomenout, že součástí ústavně zaručeného práva na soudní ochranu je také důsledné zjištění skutkových okolností. Okrajově lze uvést, že posuzování dobré víry na základě objektivních kritérií neznamená nadbytečnost označování důkazů, jejichž provedením se lze více přiblížit závěru o skutečné dobré víře. Při dokazování dobré víry vedení státního podniku a jeho jmění nabývající společnosti sice mohlo být vhodné provést výslech údajně klíčové osoby – Ing. Jana Hůdy, avšak tento důkazní prostředek žádná ze stran nenavrhla. V souladu se zásadou projednací nebyly okresní soud ani krajský soud povinny jej uvážit, pročež tuto námitku nelze v řízení o ústavní stížnosti efektivně uplatnit.

63. Ústavní soud dospěl k závěru, že si obecné soudy počínaly libovolně, posuzovaly-li dobrou víru stěžovatelky izolovaně od dalších jí namítaných skutečností. Vychází-li soud

z informací obsažených v privatizačním projektu, musí je v intencích ústavně zaručeného práva na soudní ochranu pečlivě a ve vzájemné souvislosti hodnotit tím spíše, jsou-li neúplné, či dokonce protichůdné. Závěry o absenci dobré víry v platnost přechodu privatizovaného majetku a o jeho vydržení nelze opřít toliko o nutnost objektivního hodnocení dobré víry. Z posuzování přítomnosti dobré víry jako subjektivní kategorie nejsou (ani za účelem jejího hodnocení z vnějšího – objektivního – pohledu) vyloučeny individuální okolnosti privatizace. Objektivní hodnocení dobré víry nemůže ústit v „mechanický" příklon k téměř vždy možné přítomnosti teoretických pochybností o způsobilosti majetku být předmětem privatizace, v důsledku čehož by se dobrá víra držitele nepřípustně ocitla mimo ochranu ústavně zaručených základních práv a svobod. Otázka, zda příslušná vědomost měla a mohla být nabyta, nevylučuje provedení důkazů a uvážení všech zvláštností za účelem maximálního přiblížení se k závěru o reálnosti vědomí o privatizovaném majetku jako podléhajícím blokačnímu ustanovení § 3 odst. 1 zákona č. 92/1991 Sb. Prismatem čl. 36 odst. 1 Listiny obecné soudy nedospěly k daným závěrům „stanoveným postupem". Pro neústavní posouzení oprávněnosti držby ústí negativní závěr o vydržení nemovitostí stěžovatelkou v porušení jejího práva na soudní ochranu, jakož i ochranu vlastnictví podle čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny.

V.d Ostatní námitky a připojený návrh stěžovatelky

64. Jelikož dospěly obecné soudy k předpokladům použití blokačního ustanovení ústavně nesouladným způsobem, je předčasné podrobněji přezkoumávat samu možnost jeho prolomení, k němuž stěžovatelka poukázala především na nález Ústavního soudu ze dne 22. 2. 2011 sp. zn. I. ÚS 2166/10 (N 21/60 SbNU 215). Přiléhavost tohoto nálezu je však v posuzované věci závislá na postavení předpokladů použití blokačního ustanovení najisto. Nelze přehlédnout, že k potenciálnímu prolomení blokačního ustanovení se záporně vyjádřil krajský soud tak, že i kdyby stěžovatelka „byla v dobré víře, že převod (sic) uvedených pozemků proběhl v souladu se zákonem, nelze této její dobré víře za daných okolností poskytnout ochranu tak dalekosáhlou, aby převážila nad zněním a účelem § 3 odst. 1 zákona č. 92/1991 Sb. […]". Obecný soud by po nápravě výše přezkoumaných pochybení poměřoval vlastnické právo stěžovatelky nabyté vydržením s tvrzeným nárokem vedlejší účastnice 1. Ústavní soud nehodnotí soulad hypotetické úvahy krajského soudu s ústavním pořádkem. Ve světle uvedených okolností, zejména fakticity privatizace a nedůsledného hodnocení prvotního přechodu nemovitostí na stát, se však taková úvaha jeví z ústavněprávního pohledu rozporná s principem přiměřenosti.

65. Pro všechna shora uvedená pochybení obecných soudů, a na jejich základě učiněné kasaci napadených rozhodnutí, tak Ústavní soud dospěl k závěru, že sama otázka prolomení tzv. blokačního ustanovení v pravém slova smyslu není pro věc stěžejní. To však podle právní věty (a obdobně i bodu 29 odůvodnění) nálezu sp. zn. II. ÚS 2640/17 „nezbavuje soud povinnosti zkoumat, zda ve věci nejsou dány takové mimořádné okolnosti, které by se vztahovaly např. k osobě nabyvatele, jeho vztahu k nabytému majetku, předchozí délce užívání, dopadu pozbytí majetku apod. a které by vedly k závěru o upřednostnění dobré víry nabyvatele před restitučním nárokem oprávněné osoby". Jinak řečeno, i kdyby vedlejší účastnice restituční nárok prokázala, je třeba uvážit mimořádné okolnosti umožňující „prolomení" blokačního ustanovení. Tím spíše vyrovnal-li se Nejvyšší soud (a podobně i okresní soud a krajský soud) s touto otázkou pouze odkazem na nutnou přítomnost okolností „vskutku mimořádné povahy".

66. K posuzované věci pak nejsou přiléhavé Nejvyšším soudem a vedlejší účastnicí 1 odkazované nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 1862/16 a sp. zn. I. ÚS 349/17 týkající se prolomení § 29 zákona o půdě. Předně šlo ve věcech rozhodnutých těmito nálezy o převod pozemků jako pozemků náhradních podle zákona o půdě, tudíž oproti nyní posuzované věci o odlišnou skutkovou i právní situaci, a navíc v nich neměly význam specifické privatizační okolnosti. Pro výše uvedený význam těchto okolností, ve spojení s principem důvěry

jednotlivce ve správnost aktů orgánů veřejné moci, nejsou v nynějším případě závěry vyslovené v uvedených nálezech bez dalšího použitelné.

67. Ústavní soud má za to, že další námitky vyřešily obecné soudy v souladu s jeho judikaturou, pročež se omezuje na jejich stručné zohlednění. Za ústavně souladný a dostatečně odůvodněný lze považovat závěr o relativní samostatnosti řízení podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání ve vztahu k vlastní restituci podle § 6 a násl. téhož zákona. Tomu odpovídalo vyvrácení stěžovatelčiny námitky, že se stala povinnou osobou podle zákona o majetkovém vyrovnání – vydání nemovitostí oprávněné osobě nebylo předmětem řízení. Stejně tak byly jako irelevantní vyhodnoceny argumenty týkající se nenaplnění podmínek podle § 7 zákona o majetkovém vyrovnání, dále toho, že vedlejší účastnice 1 obdržela za sporné nemovitosti finanční náhradu, jakož i závěr o předčasnosti posuzování ochoty státu nemovitosti následně vydat oprávněné osobě. V těchto ohledech se lze ztotožnit s vyjádřením vedlejší účastnice 1 k ústavní stížnosti. Tyto závěry byly soudy přesvědčivě odůvodněny a z důvodu jejich vysvětlené irelevance v řízení podle § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání nevykazují rozpor s ústavním pořádkem.

68. K návrhu stěžovatelky na zrušení § 18 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání Ústavní soud uvádí, že III. výrokem nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 10/13 byl shodný návrh zamítnut. Tento stěžovatelčin návrh proto Ústavní soud odmítl podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 35 odst. 1 zákona o Ústavním soudu jako návrh nepřípustný (výrok III), neboť jeho projednání brání překážka věci již nálezem rozhodnuté (*rei iudicatae*).

VI. Závěr

69. Soudy neuvážily působení dobré víry, ačkoli z důkazního řízení a námitek stěžovatelky vyplývala řada skutečností hovořících pro její naplnění. Bylo povinností soudů posoudit tuto otázku se zřetelem ke všem okolnostem věci nasvědčujícím tomu, že stěžovatelka vlastnické právo k nemovitostem vydržela. Jelikož se soudy komplexně nezabývaly otázkou dobré víry v naznačeném směru, nelze jejich skutková zjištění považovat za úplná a navazující právní závěr aprobovat. Tímto postupem soudy porušily zákaz libovůle ve smyslu čl. 2 odst. 2 Listiny a ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Závěrem o neoprávněnosti držby nemovitostí spolu s neústavním způsobem posouzení přechodu nemovitostí na stát v rozhodném období porušily i její právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

70. Ústavní soud nepřehlédl, že v obdobné věci byla usnesením sp. zn. II. ÚS 1953/18 odmítnuta ústavní stížnost obchodní společnosti Rybářství Třeboň, a. s. Rozhodnutími ve formě usnesení není Ústavní soud vázán, jak plyne z plausibilního výkladu čl. 89 odst. 2 Ústavy a jemu odpovídajícího znění § 23 zákona o Ústavním soudu. V daném usnesení nadto nebyla větší pozornost věnována podstatě legitimního očekávání stěžovatelky a dalším souvisejícím okolnostem ani se závěry zde učiněné nedotýkají obecných tezí vyslovených v jeho odůvodnění, na něž Nejvyšší soud poukazoval ve svých vyjádřeních (viz zejména bod 23 tohoto nálezu). Pro specifické okolnosti případu a jejich provedený meritorní ústavněprávní přezkum Ústavní soud v posuzované věci dospěl k závěrům uvedeným ve výroku a odůvodnění výše.

71. S ohledem na uvedené dospěl Ústavní soud k závěru, že ústavní stížnost je důvodná. Proto jí vyhověl a podle § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadená rozhodnutí okresního soudu, krajského soudu a Nejvyššího soudu. Úkolem okresního soudu, vázaného právě vysloveným právním názorem Ústavního soudu, bude ve světle předestřených závěrů opětovně ve věci rozhodnout při zohlednění všech relevantních okolností. Takto Ústavní soud rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Jiřího Zemánka

Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, v § 23 ukládá senátu, který „v souvislosti se svou rozhodovací činností dospěje k právnímu názoru odchylnému od právního názoru Ústavního soudu vysloveného v nálezu“, předložit otázku k posouzení plénu, jehož stanoviskem je pak senát v dalším řízení vázán. Otáčet judikaturu bez použití režimu změnového stanoviska je porušením zákona o Ústavním soudu a porušením zásady zákonného soudce, kterým je tu ve smyslu čl. 38 odst. 1 Listiny základních práv a svobod právě plénum Ústavního soudu, a na jehož ochranu přísně dbá Evropský soud pro lidská práva.

„Odchylným“ není pak nutně pouze rozdílný právní názor vyslovený na základě dvou skutkově zcela identických situací, nýbrž i takový, který se dotýká stejných Ústavou chráněných hodnot, byť jejich skutkový kontext plně totožný není. Je-li onou ústavně chráněnou hodnotou legitimní očekávání původního vlastníka na vypořádání jeho historického majetku a nástrojem této ochrany tzv. blokační ustanovení restitučního předpisu, pak prostor ke zkoumání shody či rozdílnosti mezi dvěma právními názory je dán. A právě vypjaté lpění většinového stanoviska III. senátu na dílčích, nikoliv tedy rozhodujících odlišnostech mezi srovnatelnými skutkovými i právními situacemi vedlo mé kolegy až k ignorování pokynu podle § 23 obrátit se na plénum s návrhem na změnu právního názoru. Měli tak učinit tím spíše, že soudce zpravodaj už byl v podobné kauze přehlasován [nález sp. zn. III. ÚS 1862/16 ze dne 21. 6. 2017 (N 108/85 SbNU 767)]. Usnesením sp. zn. II. ÚS 1953/18 ze dne 2. 10. 2018 Ústavní soud sice vázán není, nicméně vzhledem k míře skutkové i právní shody (stěžovatelem byl bezprostřední právní předchůdce – Rybářství Třeboň, a. s.) bylo namístě věnovat argumentaci v něm uvedené pozornost.

Je-li hlavní spornou otázkou posuzované věci relevance tzv. blokačního ustanovení a účinky (absolutní neplatnost) jeho protiústavního prolomení privatizačním aktem podle § 3 odst. 1 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, v kontextu naturální restituce, pak pro zjištění shody či rozdílnosti právních názorů není na překážku, aby komparativním kritériem byla judikatura Ústavního soudu vztahující se k uplatnění § 29 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, v kontextu převodu pozemků jako náhradních za neuskutečněnou naturální restituci.

Např. v bodě 27 nálezu sp. zn. I. ÚS 349/17 ze dne 22. 6. 2017 (N 109/85 SbNU 781) se uvádí: „Závěr, že rozpor převodu majetku s § 29 zákona o půdě (tzv. blokační paragraf) způsobuje jeho absolutní neplatnost, je plně ústavně konformní, církevní právnické osoby totiž mají zákonem založené legitimní očekávání na vypořádání svého historického majetku. Pokud stát pozemky, které byly ve prospěch historických vlastníků blokovány, bez ohledu na práva historických vlastníků a bez ohledu na zákonem stanovený zákaz vydal jako pozemky náhradní jiným restituentům, došlo tím k dalšímu prohloubení zásahu do práv historického vlastníka, který započal v období komunistického režimu, pokračoval nečinností demokratického zákonodárce a byl dovršen jeho převodem na třetí osobu. Spravedlivým řešením takovéto situace je tedy nastolení původního stavu před provedením převodu majetku v rozporu s tzv. blokačním paragrafem, které umožní splnit legitimní očekávání na vypořádání historického církevního majetku. Okolnosti věci by musely být skutečně mimořádné, aby ospravedlnily kasační zásah Ústavního soudu ve prospěch stěžovatelových práv, a to tím spíše, že stěžovateli jako předchozímu vlastníku zůstává vůči státu majetkový nárok na uspokojení jeho práva ať už vydáním jiného pozemku, či finančním ekvivalentem.“

Nemohu proto souhlasit se stanoviskem většiny III. senátu, že výše zmíněné nálezy nejsou přiléhavé, a to navíc prý i proto, že v nich neměly význam specifické privatizační okolnosti. Ty však většina nepřípustným způsobem nadhodnocuje, když dále tvrdí, že „ve spojení s principem důvěry jednotlivce ve správnost aktů orgánů veřejné moci nejsou

v nynějším případě závěry vyslovené v uvedených nálezech bez dalšího použitelné“ (bod 66), a těmito okolnostmi ospravedlňuje i kasační zásah Ústavního soudu. Zaráží mne především, že jeho odůvodnění je vedeno jednostranným způsobem „advokátské obhajoby“, jímž se opakovaně zpochybňují závěry, k nimž dospěly soudy v důkazním řízení, aniž se náležitě dbá na objasnění důvodů, jež soudy k takovým závěrům vedly, kdy teprve ke konci má Ústavní soud jednoznačně vyslovit svůj verdikt. To se týká např. přechodu původního církevního vlastnictví nemovitostí na stát jako rozhodného momentu pro možnost obrany Římskokatolické farnosti Český Krumlov coby vedlejší účastnice 1 určovací žalobou podle § 18 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), v souvislosti se stavem zápisů do pozemkových knih koncem 40. a na počátku 50. let minulého století (bod 32) nebo osvědčování údajných mimořádných okolností soudem, které – ačkoliv zůstaly stanoviskem většiny III. senátu neobjasněny – by měly vést k upřednostnění dobré víry (právního předchůdce) stěžovatelky coby nabyvatele nemovitostí v privatizaci před (případně i prokázaným!) restitučním nárokem vedlejší účastnice jako oprávněné a k prolomení blokačního ustanovení v procesu privatizace (bod 65); předběžné zjišťování reálnosti vydání nemovitostí vedlejší účastnici v restitučním řízení, pokud by mohlo být dokončeno, ze strany Státního pozemkového úřadu (bod 20), resp. Nejvyššího kontrolního úřadu (bod 58) zůstalo bez odezvy. Argumentační ekvilibristika v bodě 63 trpkou pachuť tohoto nálezu rozhodně napravit nemůže.

Jako demagogie pak působí blahosklonné konstatování většiny III. senátu, že tyto „mimořádné okolnosti“ privatizace původního církevního majetku „nejsou natolik výjimečné, že by si žádaly revizi závěrů, k nimž Ústavní soud dospěl v rámci abstraktní kontroly ústavnosti zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi v nálezu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13 (N 96/69 SbNU 465; 177/2013 Sb.)“, který tak i nadále představuje překážku věci rozhodnuté (bod 68). Podprahová eroze těchto závěrů abstraktní kontroly ústavnosti individuálními rozhodnutími většiny III. senátu je však skutečností.

Přestože „tónem“ ústavní stížnosti je obhajoba *fait accompli* privatizace původního restitučního portfolia, měla většina III. senátu – namísto legalistického přístupu – docenit přístup hodnotový, představovaný principem *in favorem restitutionis*, jenž – i jako mravní imperativ – ovládá restituční judikaturu Ústavního soudu od počátku. Otázce, zda obecné soudy závěrem o absenci dobré víry stěžovatelky v platnost přechodu privatizovaného majetku či o jeho vydržení porušily Ústavu, se mělo dostat pozornosti pléna Ústavního soudu. Nedošlo-li k tomu, pak takový příspěvek k úpadku autority „soudního orgánu ochrany ústavnosti“ je vinou většinového nálezu mých vzácných kolegů ve III. senátu.

Č. 124
Promlčení a zánik odpovědnosti za přestupek II
(sp. zn. Pl. ÚS 4/20 ze dne 16. června 2020; 325/2020 Sb.)

Právní úprava odpovědnosti za přestupky, která má za následek potrestání pachatele přesto, že by jeho odpovědnost za přestupek zanikla dříve, než bude vydáno rozhodnutí o přestupku, neboť ten by byl již za použití nové pro pachatele příznivější právní úpravy promlčen, je v rozporu s ustanovením čl. 40 odst. 6 věty druhé Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 4/20 dne 16. června 2020 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudkyň a soudců Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa (soudce zpravodaj), Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu Krajského soudu v Praze na zrušení § 112 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19 vyhlášeného pod č. 54/2020 Sb., za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení, takto:

Ustanovení § 112 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19 vyhlášeného pod č. 54/2020 Sb., se ruší dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů.

Odůvodnění

I. Obsah návrhu na zrušení napadeného zákonného ustanovení

1. Navrhovatel – Krajský soud v Praze (dále jen „krajský soud“) – se podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 64 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) domáhá, aby Ústavní soud zrušil § 112 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. 2. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19 vyhlášeného pod č. 54/2020 Sb. Napadené ustanovení je zařazeno do části čtvrté daného zákona nazvané „Společná, přechodná a závěrečná ustanovení“ a obsahuje přechodné ustanovení tohoto znění: „Odpovědnost za přestupek a dosavadní jiný správní delikt však nezanikne dříve, než by uplynula některá ze lhůt podle věty první, pokud k jednání zakládajícímu odpovědnost došlo přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona.“

2. Ustanovení § 112 odst. 2 zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ve znění účinném do 25. 2. 2020, (dále též jen „zákon o odpovědnosti za přestupky“) stanovilo: „Ustanovení dosavadních zákonů o lhůtách pro projednání přestupku

nebo jiného správního deliktu, lhůtách pro uložení pokuty za přestupek nebo jiný správní delikt a lhůtách pro zánik odpovědnosti za přestupek nebo jiný správní delikt se ode dne nabytí účinnosti tohoto zákona nepoužijí. Odpovědnost za přestupek a dosavadní jiný správní delikt však nezanikne dříve, než by uplynula některá ze lhůt podle věty první, pokud k jednání zakládajícímu odpovědnost došlo přede dnem nabytí účinnosti tohoto zákona.“ Nálezem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 15/19 ze dne 4. 2. 2020 [(N 18/98 SbNU 128; 54/2020 Sb.), všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] bylo rozhodnuto tak, že § 112 odst. 2 věta první zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich se ruší dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů. Proto s účinností od 26. 2. 2020 napadené ustanovení zní tak, jak je uvedeno sub 1. Ústavní soud v předmětném zrušujícím nálezu vyslovil právní názor, že obrat „lhůta podle věty první“, jak je použit v napadeném ustanovení, je i po zásahu Ústavního soudu třeba chápat v původním významu, který mu určil zákonodárce, tj. že jde o lhůty pro projednání přestupku nebo jiného správního deliktu, lhůty pro uložení pokuty za přestupek nebo jiný správní delikt a lhůty pro zánik odpovědnosti za přestupek nebo jiný správní delikt.

3. Navrhovatel uvádí, že se před ním vede řízení o správní žalobě, jíž se žalobce domáhá zrušení rozhodnutí Krajského úřadu Středočeského kraje, kterým byl ve spojení s rozhodnutím Magistrátu města Kladna, Odboru správního, Oddělení přestupkového řízení, žalobce shledán vinným ze spáchání správního deliktu provozovatele vozidla podle § 125f odst. 1 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), ve znění účinném ke dni 31. 3. 2015, (dále jen „zákon o silničním provozu“), tj. ke dni spáchání správního deliktu, za což byla žalobci uložena pokuta ve výši 1 500 Kč a současně s ní povinnost k náhradě nákladů řízení ve výši 1 000 Kč.

4. Žalobce v podané žalobě mimo jiné uvedl, že podle jeho názoru jeho odpovědnost za spáchání předmětného správního deliktu zanikla. Proto měla být v jeho věci použita nová právní úprava – § 29 a násl. zákona o odpovědnosti za přestupky týkající se právě zániku odpovědnosti za přestupek. To proto, že tento právní předpis nabyl účinnosti dne 1. 7. 2017, tj. v době, kdy stále ještě probíhalo odvolací řízení před odvolacím správním orgánem. Tento názor žalobce uplatňuje proto, že v souvislosti s přijetím zákona o odpovědnosti za přestupky došlo ke dni 1. 7. 2017 i ke změně zákona o silničním provozu spočívající nejen v užití nové terminologie („přestupek“ namísto „správní delikt“), ale též v tom, že ustanovení o zániku odpovědnosti za (dosavadní) správní delikt byla ze zákona o silničním provozu bez náhrady vypuštěna s tím, že se od uvedeného data užije právní úprava zákona o odpovědnosti za přestupky. Novou právní úpravu přitom považuje žalobce za (pro něj) příznivější.

5. Krajský soud uvádí, že ke spáchání předmětného správního deliktu mělo dojít dne 31. 3. 2015, k zahájení řízení doručením příkazu jako prvního úkonu v řízení o správním deliktu provozovatele vozidla došlo dne 1. 7. 2015 a napadené rozhodnutí bylo doručeno zástupci žalobce dne 14. 9. 2017. K zániku odpovědnosti za uvedený správní delikt při aplikaci § 125e odst. 3 a 5 zákona o silničním provozu, ve znění účinném v době od 7. 11. 2014 do 30. 6. 2017, nemohlo dojít, neboť byla dodržena jak subjektivní dvouletá lhůta pro zahájení řízení, tak objektivní čtyřletá lhůta, v níž musí rozhodnutí o správním deliktu nabýt právní moci.

6. Nicméně podle nové právní úpravy [§ 29 písm. a) zákona o odpovědnosti za přestupky] zaniká odpovědnost za přestupek uplynutím promlčecí doby a podle § 30 písm. a) zákona o odpovědnosti za přestupky činí promlčecí doba jeden rok (v daném případě totiž horní hranice sazby pokuty podle § 125f odst. 3 zákona o silničním provozu nesměla a ani dnes nesmí přesáhnout částku 10 000 Kč). Při aplikaci výše uvedených ustanovení a § 31 odst. 1 věty první zákona o odpovědnosti za přestupky a § 32 odst. 2 a 3 zákona o odpovědnosti za přestupky je nutno dovodit, že odpovědnost za předmětný správní delikt by podle nové právní úpravy zanikla ještě před vydáním napadeného rozhodnutí, a nemohla tak již po dobu jeho doručování znovu začít běžet, tedy že správní delikt by tak za užití nové právní úpravy byl již promlčen.

7. Z výše uvedeného tak podle krajského soudu vyplývá, že v předmětném případě je nová právní úprava jednoznačně pro žalobce příznivější než historická právní úprava. Krajský soud má tedy za to, že § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky (i po nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 15/19) výslovně ukládá použít pro pachatele méně příznivou promlčecí dobu. Užití tohoto ustanovení však právě ve světle argumentace Ústavního soudu uvedené v citovaném nálezu přímo popírá zásadu plynoucí z čl. 40 odst. 6 věty druhé Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), podle něhož se trestnost činu posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán, a pozdějšího zákona se použije, je-li to pro pachatele příznivější, tedy, podle níž je vždy nutné užít právní úpravu pro pachatele příznivější.

II. Vyjádření účastníků řízení

8. Soudce zpravodaj postupem podle § 69 zákona o Ústavním soudu zaslal návrh Senátu Parlamentu České republiky (dále jen „Senát“) a Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (dále jen „Poslanecká sněmovna“) jako účastníkům řízení, dále vládě a veřejnému ochránci práv jako státním orgánům, které jsou podle § 69 odst. 2 a 3 téhož zákona oprávněny vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení.

9. Poslanecká sněmovna ve svém vyjádření uvedla, že vláda návrh zákona o odpovědnosti za přestupky předložila Poslanecké sněmovně dne 16. 7. 2015 a návrh byl téhož dne rozeslán poslancům jako sněmovní tisk 555, přičemž napadené ustanovení se nacházelo již v návrhu zákona předloženém vládou (tisk 555/0). První čtení návrhu zákona bylo uskutečněno dne 16. 12. 2015, kdy byl návrh zákona přikázán k projednání ústavně právnímu výboru jako garančnímu výboru a výboru pro veřejnou správu a regionální rozvoj jako dalšímu výboru. Ústavně právní výbor tisk projednal na schůzích ve dnech 11. 2. 2016 a 23. 3. 2016, kdy ve svém usnesení doporučil přijmout návrh zákona ve znění jím přijatých pozměňovacích návrhů (tisk 555/3). Výbor pro veřejnou správu a regionální rozvoj tisk projednal na schůzích ve dnech 5. 2. 2016 a 1. 4. 2016 a doporučil jeho schválení. Ve druhém čtení návrhu zákona, které se konalo dne 12. 4. 2016, bylo v rámci podrobné rozpravy předneseno několik pozměňovacích návrhů, které se však netýkaly napadeného ustanovení. Třetí čtení návrhu zákona bylo uskutečněno dne 6. 5. 2016, kdy byl návrh zákona ve znění přijatých pozměňovacích návrhů schválen (ze 157 přítomných poslanců hlasovalo pro návrh 121 poslanců a 15 poslanců bylo proti návrhu). Návrh zákona postoupila Poslanecká sněmovna Senátu dne 19. 5. 2016. Poté, co jí byl Senátem vrácen (viz sub 10), bylo o návrhu zákona ve znění Senátem přijatých pozměňovacích návrhů hlasováno dne 12. 7. 2016 a návrh zákona byl přijat.

10. Senát ve svém vyjádření uvedl, že Poslanecká sněmovna postoupila návrh zákona o odpovědnosti za přestupky Senátu dne 19. 5. 2016. Lhůta třiceti dnů pro projednání návrhu zákona a usnesení se k němu Senátem podle čl. 46 odst. 1 Ústavy tudíž končila dnem 18. 6. 2016. Návrh zákona byl v jeho 10. funkčním období označen jako senátní tisk č. 280. Ústavně-právní výbor, kterému byl návrh zákona přikázán k projednání jako garančnímu, doporučil Senátu schválit návrh zákona ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou (usnesení č. 128 ze dne 1. 6. 2016). Dále byl návrh zákona přikázán k projednání výboru pro územní rozvoj, veřejnou správu a životní prostředí, který svým usnesením č. 124 ze dne 8. 6. 2016 doporučil Senátu vrátit návrh zákona Poslanecké sněmovně s pozměňovacím návrhem (doplnění správních trestů o zákaz pobytu). Návrh zákona o odpovědnosti za přestupky byl při projednávání Senátem většinově velmi pozitivně hodnocen jako moderní úprava na vyšším kvalitativním stupni. Senátní projednávání návrhu zákona o odpovědnosti za přestupky se výslovně nedotklo inkriminované otázky přechodné úpravy lhůt pro zánik odpovědnosti za přestupky podle návrhem napadeného ustanovení. Při jednání výborů byla zmiňována nová ucelená úprava promlčecí doby rozlišené podle závažnosti přestupku (§ 30 až 32 zákona o odpovědnosti za přestupky). Přechodná úprava v zákoně o odpovědnosti za přestupky vynikala především svým uvozením (§ 112 odst. 1 zákona o odpovědnosti za přestupky), které

výslovně recipuje ústavní pravidlo o zákazu retroaktivity přísnějšího zákona. Předkladatel návrhu zákona se vyjádřil v tom smyslu, že § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky je nutno chápat pouze jako pojistku pro případ, že by tzv. změnový zákon (zákon č. 183/2017 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich a zákona o některých přestupcích), zahrnující přeměnu početné a rozmanité úpravy dosavadních správních deliktů, nebyl býval včas přijat (tj. do účinnosti zákona o odpovědnosti za přestupky). Daný koncept přechodné úpravy neupoutal kritickou (hodnotící) pozornost orgánů Senátu. Senát vrátil návrh zákona o odpovědnosti za přestupky Poslanecké sněmovně. Učinil tak řádně v ústavně stanovené lhůtě na své 25. schůzi (10. funkční období) usnesením č. 469 ze dne 15. 6. 2016, kdy v hlasování č. 17 za přítomnosti 62 senátorů hlasovalo pro schválení tohoto usnesení 45 senátorů, proti byli 2 a hlasování se zdrželo 15 senátorů.

11. Prezidentem republiky podepsaný zákon byl do Poslanecké sněmovny doručen dne 27. 7. 2016. Po podpisu příslušnými ústavními činiteli byl zákon dne 28. 7. 2016 odeslán k publikaci ve Sbírce zákonů a dne 3. 8. 2016 vyhlášen ve Sbírce zákonů pod č. 250/2016 Sb.

12. Vláda prostřednictvím ministryně spravedlnosti a veřejný ochránce práv sdělili, že nevyužijí svého práva vstoupit do řízení.

13. Vzhledem k tomu, že ve vyjádření účastníků nebyly obsaženy žádné nové skutečnosti nebo závěry, které by se dotýkaly předmětného návrhu krajského soudu, nebyla již navrhovateli jejich vyjádření zaslána k případné replice.

III. Upuštění od ústního jednání

14. Ústavní soud dospěl k závěru, že od ústního jednání nelze očekávat další objasnění věci, a proto v souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl ve věci bez jeho nařízení.

IV. Procesní předpoklady řízení o zrušení zákona

15. Podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu. Obecný soud je oprávněn podat návrh tehdy, navrhuje-li zrušení zákona, resp. jeho jednotlivého ustanovení, jehož aplikace má být bezprostřední, případně je nezbytná, nepostačí jen hypotetické použití nebo jiné širší souvislosti [usnesení Ústavního soudu ze dne 23. 10. 2000 sp. zn. Pl. ÚS 39/2000 (U 39/20 SbNU 353)]. Z účelu a smyslu konkrétní kontroly ústavnosti právních předpisů plyne, že zákon (resp. jeho jednotlivá ustanovení), jehož má být při řešení věci použito, je pouze takový zákon, jenž překáží dosažení žádoucího, tj. ústavně konformního výsledku; nebyl-li by odstraněn, byl by výsledek probíhajícího řízení jiný, a to neústavní [viz k tomu nález ze dne 6. 3. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 3/06 (N 41/44 SbNU 517; 149/2007 Sb.), bod 26 odůvodnění].

16. Ústavní soud shledal, že krajskému soudu svědčí aktivní procesní legitimace k podání návrhu na zrušení § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19, neboť jeho napadené ustanovení má být použito v řízení o správní žalobě, které se před ním vede. Jak si Ústavní soud ověřil, ve správní žalobě, o níž bude krajský soud rozhodovat, žalobce namítá (sub 4), že došlo k zániku jeho odpovědnosti za správní delikt ještě předtím, než za něj byl pravomocně potrestán. Krajský soud tak bude v řízení posuzovat otázku zániku odpovědnosti za přestupek, k jejímuž zodpovězení je nezbytné použít i přechodné ustanovení v napadeném § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19.

V. Ústavní konformita zákonodárného procesu

17. Ústavní soud se zabýval průběhem zákonodárného procesu a shledal, že údaje uvedené ve vyjádřeních Poslanecké sněmovny a Senátu (sub 9 až 11) dokládají, že zákon, jehož

součástí je napadené ustanovení, byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Tato skutečnost není zpochybňována ani navrhovatelem.

VI. Věcné posouzení návrhu

18. Podle čl. 40 odst. 6 Listiny se trestnost činu posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, je-li to pro pachatele příznivější.

19. Již v minulosti Ústavní soud dovodil, že čl. 40 odst. 6 Listiny dopadá i na správní trestání, viz nálezy ze dne 13. 6. 2002 sp. zn. III. ÚS 611/01 (N 75/26 SbNU 253) a ze dne 11. 7. 2007 sp. zn. II. ÚS 192/05 (N 110/46 SbNU 11). Shodně se vyjádřil i Nejvyšší správní soud v rozsudku ze dne 27. 10. 2004 č. j. 6 A 126/2002-27 (č. 461/2005 Sb. NSS) – rozhodnutí Nejvyššího správního soudu jsou dostupná na http://www.nssoud.cz.

20. Podle čl. 89 odst. 2 Ústavy jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány i osoby. Ústavní soud dává konstantně najevo, že tento příkaz se vztahuje i na něj samotného [srov. např. nález ze dne 12. 6. 1997 sp. zn. IV. ÚS 197/96 (N 77/8 SbNU 243)].

21. V této souvislosti je významné, že v již uvedeném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/19, kterým bylo zrušeno ustanovení § 112 odst. 2 věty první zákona o odpovědnosti za přestupky, se Ústavní soud zabýval výkladem pojmu „trestnost“ v čl. 40 odst. 6 větě první Listiny. Dospěl zde k závěru, že v základu institutu promlčení trestní odpovědnosti či odpovědnosti za přestupek leží myšlenka, že uplynutím času slábne, až docela zanikne potřeba trestněprávní reakce na čin jak z hlediska generální prevence, tak z hlediska individuálního. Nová právní úprava, která může způsobit, že k promlčení dojde až po delším čase v porovnání s úpravou předchozí, v sobě nutně nese náhled, že zákonodárce nově pojímá spáchaný čin závažněji, stanovil-li úpravu, která umožní zánik trestnosti uplynutím delšího časového úseku v porovnání s předchozí úpravou. Ústavní předpisy obecně nekladou překážku zpřísnění trestnosti, jde-li stále o úpravu trestu přiměřenou spáchanému činu. Může se tak dít jen pro činy spáchané po účinnosti úpravy, jež přinesla zpřísnění trestnosti, nikoli pro činy spáchané před její účinností. Ustanovení čl. 40 odst. 6 věty první Listiny dopadá na každou úpravu, která přináší prostřednictvím úpravy promlčení trestní odpovědnosti či odpovědnosti za přestupek zpřísnění trestnosti. V uvedeném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/19 tak byl vyjádřen právní názor, podle kterého § 112 odst. 2 věta první zákona o odpovědnosti za přestupky přikazuje užít úpravu promlčení odpovědnosti za přestupky podle zákona o odpovědnosti za přestupky i na činy spáchané před účinností tohoto zákona, neboť úprava promlčení odpovědnosti za přestupek tvoří součást vymezení trestnosti ve smyslu čl. 40 odst. 6 Listiny, s nímž byla v tehdejší věci napadená zákonná úprava v rozporu, jelikož vede k užití pozdější úpravy trestnosti, která je v neprospěch obviněného. Z tohoto důvodu Ústavní soud § 112 odst. 2 větu první zákona o odpovědnosti za přestupky zrušil pro její rozpor s čl. 40 odst. 6 větou první Listiny. S tímto zrušeným ustanovením úzce související nyní napadené ustanovení § 112 odst. 2 věty druhé zákona o odpovědnosti za přestupky Ústavní soud posoudit z hlediska jeho ústavní konformity nemohl, neboť byl vázán petitem tehdejšího návrhu ve věci sp. zn. Pl. ÚS 15/19.

22. Již v minulosti Ústavní soud též dovodil [srov. např. nález ze dne 22. 1. 2001 sp. zn. IV. ÚS 158/2000 (N 12/21 SbNU 91)], že podle čl. 40 odst. 6 Listiny se trestnost činu posuzuje a trest se ukládá podle zákona účinného v době, kdy byl čin spáchán. Pozdějšího zákona se použije, jestliže je to pro pachatele příznivější. Rozhodujícím kritériem pro posouzení otázky, zda použití pozdějšího zákona by bylo pro pachatele příznivější, je celkový výsledek z hlediska trestnosti, jehož by bylo při aplikaci toho či onoho zákona dosaženo, s přihlédnutím ke všem právně rozhodným okolnostem konkrétního případu. Použití nového právního předpisu je tedy pro pachatele příznivější tehdy, jestliže jeho ustanovení posuzována jako celek skýtají výsledek příznivější než právo dřívější.

23. Je zřejmé, že v nyní posuzované věci, a v typově obdobných věcech týkajících se (nejen) zániku odpovědnosti za správní delikt podle zákona o silničním provozu ve vazbě na novou právní úpravu v zákoně o odpovědnosti za přestupky, může nastat situace, že odpovědnost za správní delikt by podle nové právní úpravy zanikla ještě před vydáním napadeného rozhodnutí, tedy že správní delikt by tak za užití nové právní úpravy byl již promlčen. V uvedeném případě je tedy nová právní úprava upravená v zákoně o odpovědnosti za přestupky posuzovaná jako celek nesporně pro žalobce příznivější než předchozí právní úprava upravená v zákoně o silničním provozu (srov. též sub 5 až 7). Přechodné ustanovení § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky, ve znění nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 15/19, však výslovně ukládá, aby byla aplikována pro pachatele méně příznivá právní úprava. Proto bude třeba vždy v každém konkrétním případě srovnat právní úpravu přestupkového práva účinnou do 30. 6. 2017, a to nejen podle § 29 a násl. zákona o odpovědnosti za přestupky, nýbrž i úpravy speciálních promlčecích dob ve zvláštních zákonech (viz zejména tzv. změnový zákon č. 183/2017 Sb.), a podle obecných pravidel § 2 odst. 1 a § 112 odst. 1 zákona o odpovědnosti za přestupky určit, která úprava je pro pachatele (nyní) přestupku spáchaného do 30. 6. 2017 příznivější.

24. Z výše uvedeného plyne, že dospěl-li Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/19 k právnímu názoru, podle kterého je úprava zániku přestupkové odpovědnosti součástí „trestnosti“ ve smyslu čl. 40 odst. 6 Listiny (v podrobnostech srov. právní závěry uvedené v citovaném nálezu), nelze mít z důvodů výše uvedených pochyb o tom, že aplikace § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky (ve znění uvedeného nálezu) může vést rovněž ke zhoršení postavení pachatele. Jinak řečeno, k porušení čl. 40 odst. 6 věty druhé Listiny dojde i tehdy, když by pachatel byl potrestán za spáchání přestupku přesto, že by odpovědnost za přestupek podle nové právní úpravy zanikla ještě před vydáním rozhodnutí o přestupku, tedy že přestupek by tak za užití nové právní úpravy byl již promlčen. Ústavní soud proto uzavírá, že § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19, je v rozporu s čl. 40 odst. 6 větou druhou Listiny. Nutno podotknout, že za této situace není v incidenčním případě (viz sub 3 až 7) možný ústavně konformní výklad § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19, a lze vystačit s oporou § 2 odst. 1 a § 112 odst. 1 zákona o odpovědnosti za přestupky.

VII. Závěr

25. Z výše uvedených důvodů Ústavní soud dospěl k závěru, že § 112 odst. 2 zákona o odpovědnosti za přestupky, ve znění nálezu Ústavního soudu ze dne 4. února 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19, je v rozporu s čl. 40 odst. 6 větou druhou Listiny, a proto jej podle § 70 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., zrušil dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudců Jana Filipa, Kateřiny Šimáčkové a Vojtěcha Šimíčka

Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, podáváme odlišné stanovisko k odůvodnění nosných částí nálezu ze dne 16. 6. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 4/20.

Vedou nás k tomu tyto důvody:

1. Souhlasíme s výrokem nálezu a těmi částmi odůvodnění, které vycházejí z bezprostředního použití čl. 40 odst. 6 věty druhé Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“). I nadále však setrváváme na závěrech vyjádřených v odlišném stanovisku k nálezu

ze dne 4. 2. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 15/19 (N 18/98 SbNU 128; 54/2020 Sb.), ve kterém se soudci Jan Filip a Vojtěch Šimíček – ke kterým se nyní v plném rozsahu připojuje i soudkyně Kateřina Šimáčková – vymezili vůči nosným závěrům spojeným s výkladem čl. 40 odst. 6 věty první Listiny, podle kterých je součástí ústavního (nikoli podústavního) pojmu „trestnost“ rovněž délka promlčecí doby a o které se nynější nález musel s ohledem na okolnosti případu (potřeba urychleného rozhodnutí pro potřeby soudního rozhodování) rovněž opřít.

2. Případné zrušení původního znění § 112 odst. 2 věty první zákona č. 250/2016 Sb., o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, proto mělo být založeno na posouzení, zda prodloužení otevřené (běžící) promlčecí doby Ústavní soud shledá protiústavním nikoliv pro rozpor s čl. 40 odst. 6 větou první Listiny, nýbrž pro rozpor se základními principy právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy České republiky a čl. 8 odst. 2 Listiny s tím, že ústavní pojem trestnosti je třeba konstruovat na základě čl. 39, čl. 40 odst. 1 a 2 a čl. 8 odst. 2 Listiny.

3. Proto nadále setrváváme na nesouhlasu s důvody, které vedly k překonání právního názoru vyjádřeného v jednom ze základních rozhodnutí Ústavního soudu, tedy nálezu ze dne 21. 12. 1993 sp. zn. Pl. ÚS 19/93 (N 1/1 SbNU 1; 14/1994 Sb.) k ústavnosti zákona č. 198/1993 Sb., o protiprávnosti komunistického režimu a o odporu proti němu.

4. I nadále je proto třeba trvat na tom, že pojmy podústavního práva, jakým je „promlčecí doba“, je třeba vykládat směrem shora dolů, tedy podle toho, co stanoví ústavní pořádek, a nikoli obráceně prohlašovat za ústavní materii něco, co jí ve skutečnosti není. Znovu opakujeme, že pachatel trestného činu či přestupku nemá jakési ústavní právo dopředu počítat s tím, že promlčecí dobu nebude možno v jejím běhu prodloužit, stejně jako naopak – jako v nynější věci není vyloučeno, aby byla promlčecí doba v jeho prospěch zkrácena a takto možnost jeho stíhání v jeho prospěch vykládána, jak to plyne z čl. 40 odst. 6 věty druhé Listiny. Toto ústavní pravidlo nelze prolomit ani s odkazem na to, že přechodná ustanovení předpisů trestního práva nebo správního trestání mají povahu speciální úpravy, a že by tak mohla derogovat nejen ustanovení § 2 odst. 1 a § 112 odst. 1 zákona o odpovědnosti za přestupky a řízení o nich, ale dokonce i čl. 40 odst. 6 věty druhé Listiny.

5. V ostatním proto odkazujeme na podrobnou argumentaci v odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 15/19 a konstatujeme, že i na základě názoru vyjádřeného v tomto stanovisku bylo možno dospět ke stejnému ústavně konformnímu závěru o neústavnosti napadeného ustanovení, aniž bylo třeba „lámat přes koleno“ požadavky na ústavně konformní výklad podústavního práva, jak se stalo v předchozím nálezu.

Č. 125
Právo na spravedlivý proces a výkon práv v souladu s dobrými mravy
(sp. zn. III. ÚS 2552/18 ze dne 16. června 2020)

I. Jedním z omezení autonomie vůle, jež lze dovodit z ústavního principu rovnosti podle čl. 1 Listiny, je požadavek ochrany slabší strany. Typickým příkladem je ochrana spotřebitele, která je pevnou součástí českého a unijního právního řádu. Východiskem ochrany plynoucí ze spotřebitelského práva je ze své podstaty fakticky nerovné postavení spotřebitele vůči podnikateli. Pokud jedna strana může těžit ze svých profesionálních zkušeností, odborných znalostí, lepší informovanosti o právu či ze snazší dostupnosti právních služeb, zatímco druhá strana takovými výhodami nedisponuje, je výchozí pozice obou stran nevyvážená a jejich rovné postavení pouze formální. K dosažení skutečné rovnováhy je tak nutné vzájemné vztahy právně vyvažovat.

II. Uvedené se musí nutně uplatnit též v oblasti poskytování úvěrů, resp. pojištění těchto úvěrů dle rámcových pojistných smluv. I zde má pojistitel coby podnikatel profesionál obvykle výraznou objektivní převahu nad spotřebitelem, jehož orientace v právu i finanční možnosti jsou nutně nižší, přičemž tuto nerovnost by soudy při svém rozhodování měly minimálně zohlednit, případně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu dále korigovat. Vzhledem k tomu, že vedlejší účastnice je významným subjektem dlouhodobě působícím na trhu pojištění, byla stěžovatelka jako spotřebitelka v postavení slabší smluvní strany, v důsledku čehož měla požívat zvýšené ochrany (navíc za situace, kdy se rozhodnutí o náhradě škody mohlo v její majetkové sféře projevit nikoliv nepodstatným způsobem).

III. Jakkoliv lze chápat nezbytnou míru opatrnosti pojišťoven při šetření pojistných událostí, proces poskytnutí pojistného plnění by měl být pro spotřebitele předvídatelný, transparentní, rychlý a ve své podstatě velmi jednoduchý a není možno připustit stav, kdy se oprávněná osoba svého nároku domůže až po několikaletém soudním řízení a v důsledku vznesené námitky promlčení pouze v omezené míře. Stěžovatelka nebyla pasivní, ale od chvíle, co byla její invalidita uznána, se snažila domoci toho, aby v důsledku nastalé pojistné události vedlejší účastnice doplatila příslušnou část zůstatku úvěru bance (což bylo ostatně důvodem, pro který přistoupila k rámcové pojistné smlouvě a platila pojistné) a až v důsledku negativního stanoviska vedlejší účastnice se odpovídající částky domáhala v rámci soudního řízení nejprve z titulu výplaty pojistného plnění a následně pak z titulu náhrady škody.

IV. Dle přesvědčení Ústavního soudu mají takové skutečnosti zásadní význam pro posouzení rozpornosti námitky promlčení s dobrými mravy. Pokud je krajský soud a Nejvyšší soud v dostatečné míře nezohlednily, porušily právo stěžovatelky na spravedlivý proces garantované čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka, soudce Radovana Suchánka a soudce zpravodaje Jaroslava Fenyka o ústavní stížnosti stěžovatelky M. D., zastoupené JUDr. Vladimírem Fadingerem, advokátem, sídlem Brněnská 184, Tišnov, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2018 č. j. 25 Cdo 4866/2017-202 a proti rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 4. 5. 2017 č. j. 22 Co

34/2017-180, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích jako účastníků řízení a Kooperativa pojišťovny, a. s., Vienna Insurance Group, sídlem Pobřežní 665/21, Praha 8 (dříve Pojišťovna České spořitelny, a. s., Vienna Insurance Group, sídlem náměstí Republiky 115, Pardubice), jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2018 č. j. 25 Cdo 4866/2017-202 a rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 4. 5. 2017 č. j. 22 Co 34/2017-180 byla porušena práva stěžovatelky na soudní ochranu a spravedlivý proces garantovaná v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2018 č. j. 25 Cdo 4866/2017-202 a rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 4. 5. 2017 č. j. 22 Co 34/2017-180 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu, průběh předchozího řízení a obsah napadených rozhodnutí

1. Stěžovatelka se po vedlejší účastnici domáhala zaplacení částky 350 501,28 Kč s příslušenstvím na základě smlouvy o poskytnutí úvěru ze stavebního spoření, kterou stěžovatelka uzavřela jako spoludlužník dne 12. 1. 2010 a dne 18. 1. 2010 se Stavební spořitelnou České spořitelny, a. s., (dále též jen „stavební spořitelna“), neboť podpisem smluv se stala pojištěnou pro případ invalidity, když jako pojištěná přistoupila k Rámcové pojistné smlouvě SSČS 1/2009 ze dne 17. 12. 2009 (dále „rámcová pojistná smlouva“) uzavřené mezi vedlejší účastnicí jako pojistitelem a stavební spořitelnou jako pojistníkem, přičemž rozhodnutím Okresní správy sociálního zabezpečení Brno-venkov ze dne 10. 3. 2011 byla uznána invalidní v rozsahu III. stupně.

2. Zaplacení předmětné částky se stěžovatelka nejprve domáhala v řízení vedeném u Okresního soudu v Pardubicích (dále jen „okresní soud“) pod sp. zn. 8 C 111/2012, a to z titulu výplaty pojistného plnění. Vedlejší účastnice potvrdila, že sjednala se stavební spořitelnou rámcovou pojistnou smlouvu, na jejímž základě vznikla pojištění úvěrů stěžovatelky, nicméně namítala, že stěžovatelka byla uznána invalidní v době, kdy ještě neuběhla sjednaná roční čekací (karenční) doba, a proto stěžovatelce nárok na výplatu pojistného plnění nevznikl, dále namítala, že stěžovatelka uvedla vědomě nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje při domáhání se pojistného plnění, a konečně namítala také to, že stěžovatelka není aktivně legitimována k přijetí pojistného plnění, neboť tato legitimace náleží dle rámcové pojistné smlouvy pojistníkovi, tj. stavební spořitelně.

3. Rozsudkem ze dne 16. 12. 2013 č. j. 8 C 111/2012-107 okresní soud uložil vedlejší účastnici povinnost zaplatit stěžovatelce částku 350 501,28 Kč s blíže specifikovaným úrokem z prodlení. Ve vztahu k namítanému nedostatku aktivní věcné legitimace stěžovatelky okresní soud uvedl, že tato námitka byla uplatněna až po koncentraci řízení, aniž by byla k důkazu předložena rámcová pojistná smlouva, které se v této souvislosti vedlejší účastnice dovolávala. Dále okresní soud uvedl, že z provedených důkazů nevyplývá, že by nastala skutečnost zakládající právo vedlejší účastnice odmítnout pojistné plnění, a jako správný shledal postup stěžovatelky směřující k přezkoumání data vzniku invalidity, kterým došlo k odstranění zjevné písařské chyby. Za relevantní pro posouzení věci tak okresní soud považoval poznatek o vzniku invalidity stěžovatelky ke dni 2. 3. 2011 (dle v pořadí druhého posudku), a žalobě proto vyhověl.

4. Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích (dále též jen „krajský soud“) následně dovodil, že odvolání vedlejší účastnice je důvodné, byť z jiných než namítaných důvodů, a rozsudek okresního soudu změnil rozsudkem ze dne 3. 7. 2014 č. j. 22 Co 240/2014--145 tak, že žalobu zamítl z důvodu nedostatku aktivní věcné legitimace stěžovatelky. Krajský soud konstatoval, že věcná legitimace stěžovatelky byla zpochybněna již důkazy připojenými k žalobě (úvěrovými smlouvami) a po doplnění dokazování těmito úvěrovými smlouvami a rámcovou pojistnou smlouvou dospěl k závěru, že oprávněnou osobou mající právo na pojistné plnění ze sjednaného pojištění pro případ invalidity stěžovatelky je stavební spořitelna. Nad rámec tohoto posouzení pak krajský soud uvedl, že při zkoumání otázky existence pojistné události z pohledu (ne)uplynutí karenční doby je třeba vyjít z příslušných smluvních ujednání, která hovoří o okamžiku přiznání invalidity pojištěnému, a to výslovně i v souvislosti s otázkou uplynutí roční karenční doby. Krajský soud vyložil, že příslušné smluvní ujednání je třeba vykládat způsobem příznivějším pro stěžovatelku jako spotřebitelku, tj. tak, že rozhodným datem je datum přiznání invalidity, nikoliv datum jejího vzniku, přičemž o invaliditě stěžovatelky bylo rozhodnuto po uplynutí sjednané roční čekací doby od počátku pojištění (i dle původního posudku), a vedlejší účastnici tak svědčila povinnost plnit z titulu pojistné události (jinak nesporné invalidity stěžovatelky). Krajský soud také doplnil, že pokud vedlejší účastnice měla povinnost vyplatit pojistníkovi pojistné plnění ve výši nesplacených zůstatků úvěrů, neučinila tak a stěžovatelka byla nucena stavební spořitelně své úvěry doplatit sama, je namístě uvažovat o žalobě o náhradu škody.

5. Stěžovatelka se poté žalobou ze dne 31. 7. 2014 domáhala zaplacení částky 350 501,28 Kč s příslušenstvím s tvrzením, že s ohledem na vznik invalidity bylo dle rámcové smlouvy povinností vedlejší účastnice touto částkou plnit na zůstatek úvěru ze stavebního spoření, což však vedlejší účastnice odmítla, a stěžovatelce tak nezbylo než zůstatek úvěru doplatit dne 31. 7. 2012 sama, čímž jí v důsledku porušení smluvní povinnosti ze strany vedlejší účastnice vznikla škoda v žalované výši.

6. Okresní soud rozsudkem pro zmeškání ze dne 30. 1. 2015 č. j. 15 C 107/2014-43 uložil vedlejší účastnici zaplatit stěžovatelce částku 350 501,28 Kč s blíže specifikovaným úrokem z prodlení. Rozsudkem krajského soudu ze dne 24. 9. 2015 č. j. 22 Co 189/2015-69 byl tento rozsudek okresního soudu zrušen a věc byla okresnímu soudu vrácena k dalšímu projednání.

7. Okresní soud následně rozsudkem ze dne 22. 1. 2016 č. j. 15 C 107/2017-92 rozhodl o žalobě stěžovatelky ze dne 31. 7. 2014 tak, že vedlejší účastnici opět uložil povinnost zaplatit stěžovatelce částku 350 501,28 Kč s blíže specifikovaným úrokem z prodlení. Konstatoval, že v návaznosti na obsah rámcové pojistné smlouvy a přistoupení stěžovatelky k tomuto pojištění měla vedlejší účastnice povinnost na základě žádosti stěžovatelky vyplatit pojistníkovi pojistné plnění ve výši nesplacených zůstatků úvěrů. V souvislosti s posouzením karenční doby odkázal na závěr krajského soudu, se kterým se ztotožnil. Požadavek stěžovatelky okresní soud právně vymezil jako požadavek na náhradu škody představované částkou, o niž se zmenšil majetek stěžovatelky v důsledku toho, že za ni úvěrové povinnosti neplnila vedlejší účastnice, ač tak na základě hlášení pojistné události učinit měla. Nárok uplatněný stěžovatelkou okresní soud posoudil jako promlčený, přičemž počátek promlčecí doby odvíjel od okamžiku, kdy stěžovatelka obdržela přípis vedlejší účastnice ze dne 5. 6. 2012 o odmítnutí pojistného plnění, jelikož již v tuto dobu stěžovatelka dle okresního soudu prokazatelně získala informaci o okolnostech vzniku škody, která jí měla napomoci učinit si dostatečně pravděpodobný úsudek o tom, která konkrétní osoba za škodu odpovídá. Současně však okresní soud dospěl k závěru, že vznesení námitky promlčení ze strany vedlejší účastnice je v rozporu s dobrými mravy. Poukázal na to, že závěr vedlejší účastnice o odmítnutí pojistného plnění z důvodu nesplnění čekací doby nebyl správný, stěžovatelka se svého práva v prvním řízení nedomohla zejména v důsledku toho, že nebyla účastnicí rámcové pojistné smlouvy (jen byla dle úvěrových smluv seznámena s jejím obsahem), bezprostředně poté se však snažila o smírné řešení věci bez

nutnosti vedení řízení, přičemž pokud vedlejší účastnice vznesla námitku promlčení v nynějším řízení, muselo jí být v návaznosti na rozhodnutí krajského soudu známo, že postup spočívající v odmítnutí pojistného plnění nebyl správný. Okresní soud proto žalobě stěžovatelky vyhověl.

8. Krajský soud rozsudkem ze dne 23. 6. 2016 č. j. 22 Co 189/2016-114 potvrdil rozsudek okresního soudu, pokud jím bylo rozhodnuto o povinnosti vedlejší účastnice zaplatit stěžovatelce 53 136 Kč s úrokem z prodlení 7,5 % ročně od 8. 11. 2014 do zaplacení, a pokud jím bylo rozhodnuto o povinnosti vedlejší účastnice zaplatit stěžovatelce úrok z prodlení 7,5 % z částky 53 136 Kč od 1. 8. 2012 do 7. 11. 2014, rozsudek okresního soudu změnil tak, že žalobu v tomto rozsahu zamítl. Rozsudek okresního soudu pak zrušil v rozsahu, kterým bylo rozhodnuto o povinnosti vedlejší účastnice zaplatit stěžovatelce 297 365,28 Kč s úrokem z prodlení 7,5 % ročně od 1. 8. 2012 do zaplacení, a ve výroku o nákladech řízení a věc v tomto rozsahu vrátil okresnímu soudu k dalšímu řízení. Krajský soud uvedl, že stěžovatelka vznik škody, kterou jí způsobila vedlejší účastnice tím, že stavební spořitelně neplnila dle uzavřené rámcové pojistné smlouvy za stěžovatelku splátky úvěrů, prokázala jen co do výše 53 136 Kč, kterou stěžovatelka uhradila stavební spořitelně dne 31. 7. 2012. Od tohoto okamžiku dle krajského soudu běží objektivní i subjektivní promlčecí doba, která nemohla začít běžet před vznikem škody již samotným sdělením, že vedlejší účastnice za stěžovatelku splátky úvěrů platit nebude (subjektivní promlčecí doba nemůže předcházet svým vznikem tu objektivní). Vzhledem k tomu, že žaloba byla podána dne 31. 7. 2014, tedy poslední den subjektivní promlčecí doby, v tomto případě dle krajského soudu k promlčení uvedeného nároku stěžovatelky nedošlo. Jelikož před podáním žaloby stěžovatelka vedlejší účastnici nevyzývala k plnění z titulu náhrady škody, v prodlení byla až ode dne 8. 11. 2014, čemuž krajský soud také přizpůsobil rozhodnutí o úroku z prodlení. Vzhledem k tomu, že dle krajského soudu nebylo v řízení tvrzeno ani prokazováno, jakým způsobem stěžovatelka uhradila zbývající částku obou úvěrů, uložil okresnímu soudu, aby se zaměřil na to, zda stěžovatelce skutečně vznikla škoda v tvrzené výši, poučil ji dle § 118a o. s. ř. o tom, že musí tvrdit a prokazovat, že z jejího majetku byla na splátkách obou úvěrů zaplacena i částka 297 365,28 Kč a kdy se tak stalo, a aby také vyhodnotil skutečnosti rozhodné pro posouzení námitky promlčení vznesené vedlejší účastnicí.

9. Okresní soud následně rozsudkem ze dne 25. 10. 2016 č. j. 15 C 107/2014-153 ve výroku I uložil vedlejší účastnici povinnost zaplatit stěžovatelce částku 297 365,28 Kč s úrokem z prodlení ve výši 8,05 % ročně z částky 297 365,28 Kč za dobu od 8. 11. 2014 do zaplacení, ve výroku II zamítl žalobu ohledně zaplacení úroku z prodlení v zákonné výši z částky 297 365,28 Kč za dobu od 1. 8. 2012 do 7. 11. 2014, ve výroku III vedlejší účastnici uložil povinnost nahradit stěžovatelce náklady řízení v částce 112 678,70 Kč a ve výroku IV uložil vedlejší účastnici povinnost zaplatit soudní poplatek 14 020 Kč.

10. Okresní soud věc opětovně posoudil dle § 3 odst. 1, § 106 odst. 1 a § 420 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník. Zopakoval, že po právní stránce se jedná o nárok na náhradu škody s tím, že platby provedené stěžovatelkou ve prospěch stavební spořitelny je třeba považovat za škodu, kterou stěžovatelce způsobila vedlejší účastnice tím, že za ni přes její invaliditu stavební spořitelně neplatila splátky úvěrů, ač tak činit měla, jelikož to bylo dle rámcové pojistné smlouvy její smluvní povinností vůči stavební spořitelně, přičemž pokud by vedlejší účastnice svou povinnost hradit za stěžovatelku splátky úvěru neporušila, neplatila by je stěžovatelka sama. Ke vzniku škody okresní soud shledal, že majetek stěžovatelky se takto zmenšil o celkovou částku 358 136 Kč, kterou stavební spořitelně zaplatila.

11. Škoda v dané věci dle okresního soudu vznikla ve dnech, kdy byly jednotlivé platby stěžovatelkou učiněny (od 23. 5. 2011 do 30. 7. 2012) s tím, že od těchto okamžiků běží objektivní, ale i subjektivní promlčecí doba. Okresní soud poukázal na to, že žaloba byla podána dne 31. 7. 2014, a konstatoval, že s ohledem na námitku promlčení vznesenou vedlejší účastnicí jsou nároky, které zůstaly předmětem řízení, promlčeny. Zároveň však dospěl k závěru, že

vznesená námitka promlčení je v rozporu s dobrými mravy, jelikož byla uplatněna tak, že jde o zneužití práva na úkor stěžovatelky, která se stala invalidní a důvodně očekávala, že při výpadku příjmu za ni bude plněno právě z titulu pojištění, ke kterému přistoupila, hradila pojistné a řádně a včas vznik pojistné události oznámila. Okresní soud zdůraznil, že vedlejší účastnice nejprve uplatnila námitku spočívající v nedodržení karenční doby a následně v řízení vedeném u okresního soudu pod sp. zn. 8 C 111/2012 až při jednání dne 11. 12. 2013 argumentovala rámcovou pojistnou smlouvou a dosáhla toho, že nárok stěžovatelky z titulu požadavku na pojistné plnění byl zamítnut z důvodu nedostatku její aktivní věcné legitimace. Za takové situace by dle okresního soudu byl zánik nároku na plnění v důsledku uplynutí promlčecí doby nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem stěžovatelkou uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnila. Okresní soud proto žalobě ve zbývajícím rozsahu vyhověl.

12. Ústavní stížností napadeným rozsudkem krajského soudu ze dne 4. 5. 2017 č. j. 22 Co 34/2017-180 byl rozsudek okresního soudu ve výroku II potvrzen a ve výrocích I, III a IV změněn tak, že žaloba, kterou se stěžovatelka domáhala zaplacení 297 365,28 Kč s úrokem z prodlení 8,05 % ročně od 8. 11. 2014 do zaplacení, byla zamítnuta, a stěžovatelce byla uložena povinnost nahradit náklady řízení.

13. Krajský soud uvedl, že okresní soud správně doplnil dokazování, na jehož základě vzal za prokázané, že stěžovatelka i před 31. 7. 2012 platila stavební spořitelně sjednané splátky úvěrů, ať již ze svého bankovního účtu, či bankovního účtu svého manžela tak, že na ně v období od 23. 5. 2011 do 30. 7. 2012 zaplatila celkovou částku 305 000 Kč (tj. i s následnou poslední nespornou úhradou ve výši 53 136 Kč ze dne 31. 7. 2012 zaplatila celkem 358 136 Kč). Krajský soud ve shodě s okresním soudem dospěl k závěru, že i tyto platby provedené do 30. 7. 2012 představují majetkovou škodu, která stěžovatelce vznikla v příčinné souvislosti s presumovaně zaviněným porušením smluvní povinnosti ze strany vedlejší účastnice, k němuž došlo tím, že v rozporu s uzavřenou rámcovou pojistnou smlouvou nehradila stavební spořitelně splátky úvěrů za stěžovatelku. Krajský soud konstatoval, že okresní soud rovněž správně posoudil, že ke vzniku této škody došlo vždy v okamžiku, kdy stěžovatelka jednotlivé platby na splátky úvěrů ve prospěch stavební spořitelny provedla, tj. v rozsahu žalované částky 297 365,28 Kč za platby provedené od 23. 5. 2011 do 30. 7. 2012 tak došlo k poslednímu vzniku škody dnem poslední platby, tj. dnem 30. 7. 2012. Závěr, že ke dni podání žaloby v této věci (31. 7. 2014) již byl žalovaný nárok ve zbývajícím rozsahu 297 365,28 Kč promlčen, neboť došlo k uplynutí dvouleté subjektivní promlčecí doby pro uplatnění práva na náhradu takto vzniklé škody, proto krajský soud označil za správný.

14. Nesouhlasil však s tím, že by bylo namístě hodnotit vedlejší účastnicí vznesenou námitku promlčení jako rozpornou s dobrými mravy. Krajský soud shledal, že okolnosti dané věci nezakládají výjimečnou situaci či intenzitu, která by mohla být důvodem pro odepření důvodně vznesené námitky promlčení. Podle krajského soudu rozpor s dobrými mravy nelze v dané věci dovozovat pouze z postavení stěžovatelky jako spotřebitele. Okresním soudem zmiňované placení pojistného, řádné nahlášení pojistné události a očekávání poskytnutí pojistného plnění dle krajského soudu odpovídá pouze obsahu sjednaného smluvního vztahu. Rozpor vznesené námitky promlčení s dobrými mravy nebylo podle krajského soudu možné dovodit ani z řízení ve věci sp. zn. 8 C 111/2012, v rámci kterého se stěžovatelka po vedlejší účastnici domáhala zaplacení stejné peněžité částky, avšak nikoliv jako náhrady škody, ale jako pojistného plnění na základě rámcové pojistné smlouvy uzavřené k úvěrovým smlouvám, a pro nedostatek aktivní legitimace (dle smluvního ujednání nebyla osobou oprávněnou pro přijetí pojistného plnění) byla její žaloba zamítnuta. Krajský soud rovněž poukázal na to, že od vzniku práva na náhradu škody bylo chování vedlejší účastnice jednoznačné a neměnné, jelikož tvrzený nárok po celou dobu odmítala (byť v průběhu času zdůrazňovala jiné důvody). Krajský soud uzavřel, že možný rozpor vznesené námitky promlčení s dobrými mravy nelze žádným

způsobem dovozovat z chování či postojů vedlejší účastnice, a protože na základě vznesené námitky promlčení nebylo možné stěžovatelce promlčený nárok na náhradu škody přiznat, podanou žalobu ve zbývajícím rozsahu zamítl.

15. Ústavní stížností napadeným usnesením Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2018 č. j. 25 Cdo 4866/2017-202 bylo dovolání stěžovatelky podle § 243c odst. 1 věty první o. s. ř. odmítnuto. Nejvyšší soud konstatoval, že dovolání stěžovatelky není přípustné podle § 237 o. s. ř., neboť uplatněné námitky nesměřují proti otázce hmotného nebo procesního práva, na jejímž vyřešení závisí napadené rozhodnutí.

16. Namítala-li stěžovatelka, že závěr o počátku běhu dvouleté subjektivní promlčecí doby není správný a nemá oporu v dokazování, ze kterého podle ní naopak vyplývá, že vědomost o tom, kdy škoda vznikla a kdo za ni odpovídá, nabyla podstatně později (konkrétně až v souvislosti s rozsudkem krajského soudu ze dne 3. 7. 2014 č. j. 22 Co 240/2014-145), postrádají dle Nejvyššího soudu tyto námitky charakter právní otázky, kterou by měl řešit, jelikož směřují jen proti zjištěnému skutkovému stavu. Pokud stěžovatelka tvrdila, že se krajský soud při řešení otázky promlčení odchýlil od ustálené rozhodovací praxe, dle Nejvyššího soudu neuvedla, v čem. Podle Nejvyššího soudu krajský soud naopak respektoval ustálenou judikaturu, jestliže počátek běhu subjektivní promlčecí doby vázal k okamžiku, kdy poškozený nabyl vědomost o tom, že na jeho úkor došlo ke škodě určitého druhu a rozsahu a kdo za ni odpovídá. Nejvyšší soud dále konstatoval, že přípustnost dovolání nejsou s to založit ani námitky stěžovatelky týkající se rozporu námitky promlčení s dobrými mravy. Poukázal na judikaturou zastávaný názor, že dobrým mravům zásadně neodporuje, namítá-li někdo promlčení práva, neboť institut promlčení přispívající k jistotě v právních vztazích je institutem zákonným, a tedy použitelným ve vztahu k jakémukoliv právu, které se podle zákona promlčuje. Upozornil také, že uplatnění námitky promlčení by se příčilo dobrým mravům jen tehdy, pokud by bylo výrazem zneužití tohoto práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by zánik nároku na plnění v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil. Aby byl odůvodněn tak významný zásah do principu právní jistoty, jakým je odepření práva uplatnit námitku promlčení, musely by být tyto okolnosti naplněny ve výjimečné intenzitě. Nejvyšší soud uvedl, že z naznačených hledisek krajský soud vycházel, v rámci své úvahy zvažoval rozhodné okolnosti případu a vyložil, co jej vedlo k závěru o souladu námitky promlčení s dobrými mravy (zdůraznil, že samotné postavení stěžovatelky jako spotřebitele nemůže založit rozpor s dobrými mravy, a poukázal na skutečnost, že chování vedlejší účastnice bylo po celou dobu od vzniku práva stěžovatelky na náhradu škody jednoznačné a neměnné). Nejvyšší soud uzavřel, že krajský soud se ani v tomto směru od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu neodchýlil, a dovolání stěžovatelky proto odmítl.

II. Argumentace stěžovatelky

17. V ústavní stížnosti stěžovatelka navrhuje zrušení v záhlaví označených rozhodnutí, neboť má za to, že jimi došlo k porušení čl. 36 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

18. Tvrdí, že krajský soud se nezabýval argumenty ohledně vznesené námitky promlčení, resp. počátku běhu subjektivní promlčecí lhůty, a neodůvodnil jejich odmítnutí, čímž mělo dojít také k pochybení v podobě opomenutých důkazů. Uvádí, že odmítla spojování počátku běhu objektivní a subjektivní lhůty promlčení v návaznosti na jednotlivě provedené úvěrové splátky, neboť si v té době nebyla vědoma skutečnosti, že je ohledně pojišťovnou tvrzeného nesplnění pojistných podmínek klamána a že splácením úvěru na její straně vůbec nějaká škoda vzniká. Současně stěžovatelka poukazuje i na to, že rozsudek krajského soudu nevyhovuje zákonným požadavkům na odůvodnění, jelikož v něm chybí zdůvodnění postupu při zjištění soudem

deklarované vědomosti stěžovatelky o tom, kdo má za ni plnit stavební spořitelně a kdy, což je pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby zásadní. V tomto ohledu dle stěžovatelky pochybil i Nejvyšší soud.

III. Vyjádření účastníků řízení

19. K posouzení důvodnosti ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení.

20. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že námitky stěžovatelky směřují převážně proti rozhodnutí krajského soudu, jemuž vytýká, že se důsledně nevypořádal s její argumentací vztahující se k posouzení námitky promlčení. Nejvyšší soud konstatoval, že v usnesení, které v souladu s § 243f odst. 3 o. s. ř. obsahovalo pouze stručné odůvodnění, dostatečně srozumitelně vysvětlil, že skutkové závěry krajského soudu, popřípadě okresního soudu, přezkoumávat nemůže a že právní posouzení otázky promlčení na základě zjištěného skutkového stavu je v souladu s jeho ustálenou judikaturou. Dle přesvědčení Nejvyššího soudu toto usnesení žádným ústavněprávním deficitem netrpí, proto navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost jako zjevně neopodstatněnou, respektive nepřípustnou, odmítl, popřípadě zamítl.

21. Krajský soud ani Kooperativa pojišťovna, a. s., Vienna Insurance Group, (dříve Pojišťovna České spořitelny, a. s., Vienna Insurance Group) na výzvu Ústavního soudu k vyjádření nijak nereagovaly.

22. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatelce k replice, a to s ohledem na obsah tohoto vyjádření, jakož i vzhledem ke skutečnosti, že se ústavní stížnosti rozhodl vyhovět.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

23. Ústavní soud nejprve posoudil splnění procesních předpokladů projednání ústavní stížnosti a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

24. Dle čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) je Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. Není však součástí soustavy soudů (čl. 91 Ústavy) a není povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad jiných než ústavních předpisů, jakož i jejich aplikace při řešení konkrétních případů jsou záležitostí obecných soudů. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tj. toho, zda nebyla dotčena ústavně zaručená práva účastníků, zda řízení bylo vedeno v souladu s těmito principy a zda lze řízení jako celek pokládat za spravedlivé. Do rozhodovací činnosti obecných soudů je pak Ústavní soud oprávněn zasáhnout tehdy, došlo-li v řízení, jehož byl stěžovatel účastníkem, a posléze rozhodnutím v něm vydaným k porušení základních práv a svobod stěžovatele chráněných ústavním pořádkem [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy].

25. Ústavní soud vzal v úvahu stěžovatelkou předložená tvrzení, zvážil obsah ústavní stížností napadených rozhodnutí, zohlednil vyjádření Nejvyššího soudu, seznámil se s obsahem vyžádaného spisového materiálu a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

26. Ústavní soud je vázán toliko petitem ústavní stížnosti, nikoli jejím odůvodněním. Z toho plyne, že při svém rozhodování může uplatnit i takové důvody, které stěžovatel přímo

v ústavní stížnosti neakcentoval (byť byly součástí jeho argumentace v předchozích fázích řízení). To má význam i pro nyní posuzovanou ústavní stížnost.

27. Závěr shodně učiněný obecnými soudy ohledně promlčení žalovaného nároku (resp. jeho zbývajícího rozsahu) z důvodu uplynutí dvouleté subjektivní promlčecí doby pro uplatnění práva na náhradu škody Ústavní soud nerozporuje. Neudržitelné je však z pohledu Ústavního soudu hodnocení vznesené námitky promlčení optikou dobrých mravů. Zatímco okresní soud dospěl k závěru, že vznesená námitka promlčení je v rozporu s dobrými mravy, krajský soud a Nejvyšší soud v ústavní stížností napadených rozhodnutích usoudily, že vznesení námitky promlčení ze strany vedlejší účastnice za rozporné s dobrými mravy považovat nelze. Tomuto názoru však Ústavní soud přisvědčit nemůže.

28. K otázce posuzování a aplikace korektivu dobrých mravů se v různém kontextu Ústavní soud vyslovil v řadě svých rozhodnutí. Dle Ústavního soudu je vždy nezbytné vycházet z individuálních okolností a všech relevantních souvislostí každého jednotlivého případu založených na skutkových zjištěních, která je nutné posuzovat též prizmatem kogentního ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku, které je v rovině podústavního práva odrazem ústavního požadavku nalezení spravedlivého řešení [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 299/18 ze dne 29. 1. 2019 (N 15/92 SbNU 172), nález sp. zn. III. ÚS 2700/15 ze dne 8. 11. 2016 (N 212/83 SbNU 369), nález sp. zn. IV. ÚS 3653/11 ze dne 5. 6. 2012 (N 118/65 SbNU 553); všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou v elektronické podobě dostupná na http://nalus.usoud.cz].

29. Porušením práva na spravedlivý proces může být i situace, kdy v hodnocení skutkových zjištění absentuje určitá část skutečností, která vyšla v řízení najevo, nicméně obecný soud ji náležitým způsobem v celém souhrnu posuzovaných skutečností nezhodnotil, aniž by dostatečným způsobem odůvodnil jejich irelevantnost [viz nález sp. zn. I. ÚS 2232/07 ze dne 2. 6. 2010 (N 119/57 SbNU 467)]. Obecné soudy jsou povinny udělat vše pro spravedlivé řešení posuzovaného případu, zejména nesmí přiznat ochranu takovému výkonu práva, který by byl v rozporu s dobrými mravy nebo by představoval zneužití práva. Nelze přijmout výklad práva, který je ve svém důsledku v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [viz nález sp. zn. I. ÚS 1091/19 ze dne 17. 7. 2019 (N 136/95 SbNU 158)]. Zásada souladu výkonu práv s dobrými mravy tak představuje významný korektiv, který v odůvodněných případech dovoluje zmírňovat tvrdost zákona a dává soudci prostor pro uplatnění pravidel slušnosti [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 299/18 ze dne 29. 1. 2019 (N 15/92 SbNU 172), nález sp. zn. II. ÚS 3168/09 ze dne 5. 8. 2010 (N 158/58 SbNU 345)].

30. Vznesení námitky promlčení dobrým mravům zásadně neodporuje, jelikož promlčení je zákonným institutem přispívajícím k jistotě v právních vztazích. Výjimkou jsou v obecné rovině situace, kdy je uplatnění této námitky výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marné uplynutí promlčecí lhůty nezavinil a vůči němuž by zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí lhůty byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil [srov. nález sp. zn. I. ÚS 643/04 ze dne 6. 9. 2005 (N 171/38 SbNU 367)]. Jakkoli je oprávnění přezkoumávat výkon práva z hlediska jeho souladu s dobrými mravy v zásadě vyhrazeno soudům obecným, jde-li o porušení práva na spravedlivý proces, je Ústavní soud povinen zasáhnout [nález sp. zn. III. ÚS 2700/15 ze dne 8. 11. 2016 (N 212/83 SbNU 369)].

31. Krajský soud a Nejvyšší soud se sice otázce rozporu vznesené námitky promlčení s dobrými mravy věnovaly, avšak nezabývaly se jí v rámci širšího kontextu projednávané věci a dostatečně nezohlednily veškeré aspekty vztahu stěžovatelky a vedlejší účastnice řízení a jejich jednání ve všech relevantních souvislostech.

32. Své rozhodnutí krajský soud založil mimo jiné na argumentu, že rozpor s dobrými mravy nelze v dané věci dovozovat pouze z postavení stěžovatelky jako spotřebitele. Jakkoliv lze souhlasit s tvrzením, že pouze ze samotné skutečnosti, že účastník řízení byl v postavení

spotřebitele, rozpor s dobrými mravy paušálně dovodit nelze, není možné současně odhlížet od všech dalších okolností, které byly s takovým postavením stěžovatelky v konkrétním případě spojeny.

33. Jedním z omezení autonomie vůle, jež lze dovodit z ústavního principu rovnosti podle čl. 1 Listiny, je požadavek ochrany slabší strany. Typickým příkladem je ochrana spotřebitele, která je pevnou součástí českého a unijního právního řádu. Východiskem ochrany plynoucí ze spotřebitelského práva je ze své podstaty fakticky nerovné postavení spotřebitele vůči podnikateli. Pokud jedna strana může těžit ze svých profesionálních zkušeností, odborných znalostí, lepší informovanosti o právu či ze snazší dostupnosti právních služeb, zatímco druhá strana takovými výhodami nedisponuje, je výchozí pozice obou stran nevyvážená a jejich rovné postavení pouze formální. K dosažení skutečné rovnováhy je tak nutné vzájemné vztahy právně vyvažovat [podrobněji viz např. nález sp. zn. I. ÚS 1091/19 ze dne 17. 7. 2019 (N 136/95 SbNU 158), nález sp. zn. I. ÚS 2063/17 ze dne 23. 11. 2017 (N 217/87 SbNU 493), nález sp. zn. I. ÚS 3308/16 ze dne 19. 1. 2017 (N 16/84 SbNU 181), nález sp. zn. I. ÚS 342/09 ze dne 15. 6. 2009 ve znění opravného usnesení ze dne 11. 8. 2009 (N 144/53 SbNU 765)].

34. Právě uvedené se musí nutně uplatnit též v oblasti poskytování úvěrů, resp. pojištění těchto úvěrů dle rámcových pojistných smluv. I zde má pojistitel coby podnikatel profesionál obvykle výraznou objektivní převahu nad spotřebitelem, jehož orientace v právu i finanční možnosti jsou nutně nižší, přičemž tuto nerovnost by soudy při svém rozhodování měly minimálně zohlednit, případně s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem daného případu dále korigovat. Vzhledem k tomu, že vedlejší účastnice je významným subjektem dlouhodobě působícím na trhu pojištění, byla stěžovatelka jako spotřebitelka v postavení slabší smluvní strany, v důsledku čehož měla požívat zvýšené ochrany (navíc za situace, kdy se rozhodnutí o náhradě škody mohlo v její majetkové sféře projevit nikoliv nepodstatným způsobem).

35. Na posouzení rozpornosti vznesené námitky promlčení s dobrými mravy nemělo dle krajského soudu vliv ani předchozí řízení (sp. zn. 8 C 111/2012), v rámci kterého se stěžovatelka po vedlejší účastnici domáhala zaplacení stejné peněžité částky, avšak tehdy ještě nikoliv jako náhrady škody, ale jako pojistného plnění, přičemž pro nedostatek aktivní legitimace byla tato její původní žaloba zamítnuta. Také s tímto názorem krajského soudu se Ústavní soud neztotožnil.

36. V kontextu argumentace krajského soudu jsou pro posouzení ústavní stížnosti podstatné také závěry nálezu sp. zn. IV. ÚS 3009/17 ze dne 9. 10. 2018 (N 167/91 SbNU 107). V tomto nálezu se Ústavní soud zabýval skutkově obdobným případem – stěžovatelka uzavřela smlouvu o úvěru a využila možnosti jeho pojištění pro případ invalidity, v důsledku čehož se stala subjektem pojišťovacího vztahu (pojištěnou), vzniklého na základě pojistné smlouvy uzavřené mezi pojistitelem (pojišťovnou) a bankou (pojistníkem) a nabyla přesvědčení, že v případě nastalé pojistné události pojistitel doplatí příslušnou část zůstatku úvěru bance. Poté, co byla uznána invalidní, odmítla pojišťovna plnění poskytnout a stěžovatelka se plnění domáhala v řízení před obecnými soudy. Nejvyšší soud však dospěl k závěru, že stěžovatelka k podání žaloby není aktivně legitimována, neboť nejde o její práva či povinnosti. S tímto restriktivním výkladem Ústavní soud nesouhlasil a dovodil, že stěžovatelka sice *de lege lata* nemá (přímo) právo na plnění z pojistné smlouvy, ale že je to právě stěžovatelka, která má, s ohledem na to, že je osobou, která vše financuje (a tudíž z toho očekává prospěch), primární zájem na tom, aby bylo z pojistné smlouvy plněno (v konečném výsledku) v její prospěch, a nikoli pojistník (banka), kterému může být v závěru lhostejno, zda získá finanční prostředky poskytnuté v rámci úvěru zpět od pojišťovny nebo od stěžovatelky. Ústavní soud poukázal také na vzájemnou provázanost pojišťovny a banky, v důsledku které banka hypoteticky nemusí mít zájem požadovat plnění od pojišťovny, a může tak dojít ke vzniku patové situace, v rámci které by spotřebitel nemohl požadovat plnění přímo po pojišťovně a zároveň by neměl prostředek, kterým by mohl donutit banku k uplatnění pojistného nároku u pojišťovny. Vystavení

stěžovatelky do situace, ve které neměla možnost se jakkoli domáhat poskytnutí pojistného plnění z pojištění úvěru, ke kterému přistoupila podpisem přihlášky k pojištění a pravidelně měsíčně platila pojistné, Ústavní soud považoval za kvalifikovanou vadu soudního rozhodování a porušení ústavně zaručených práv a uzavřel, že Nejvyšší soud měl vyložit hmotné právo ve prospěch věcného přezkumu stěžovatelčiny žaloby.

37. Byť k vyhlášení odkazovaného nálezu došlo až poté, co v nyní posuzované věci Nejvyšší soud již rozhodl (ústavní stížností je napadeno usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2018), a obecným soudům tak nelze vytýkat nereflektování těchto závěrů, není současně možné od citované argumentace odhlížet.

38. Z předestřeného nálezu vyplývá, že náhled na otázku aktivní legitimace pojištěné osoby domáhat se poskytnutí pojistného plnění v minulosti nebyl zcela jednoznačný. Stěžovatelce tak nelze přičítat k tíži, že se žalované částky nejprve domáhala právě z titulu výplaty pojistného plnění, zatímco z titulu náhrady škody se žalované částky domáhala až poté, co byla její původní žaloba pro nedostatek aktivní legitimace krajským soudem zamítnuta.

39. Obecné soudy současně dostatečně nezohlednily problematičnost postavení stěžovatelky, které za situace, kdy pojišťovna navzdory rozhodnutí o uznání invalidity v rozsahu III. stupně odmítla pojistné plnění poskytnout, nezbylo než nesplacené zůstatky úvěrů stavební spořitelně nejprve doplatit ze svých prostředků (ze svého bankovního účtu či z bankovního účtu svého manžela), aby se až následně mohla dané finanční částky domáhat v rámci soudního řízení prostřednictvím žaloby na náhradu škody.

40. Pokud krajský soud shledal, že důvody pro možný rozpor vznesené námitky promlčení s dobrými mravy nelze žádným způsobem dovozovat z chování vedlejší účastnice, ani s tímto názorem nemůže Ústavní soud souhlasit. Přestože vedlejší účastnice tvrzený nárok po celou dobu odmítala, nelze nepřihlédnout také k důvodům, které ji k tomu v průběhu času vedly, a k obsahu komunikace se stěžovatelkou.

41. Z vyžádaného spisového materiálu (i z některých rozhodnutí rekapitulovaných v části I tohoto nálezu) vyplývá, že stěžovatelka se pojistného plnění začala u vedlejší účastnice domáhat nedlouho poté, co byla její invalidita uznána. Oznámením o výsledku šetření pojistné události vedlejší účastnice stěžovatelku dne 23. 8. 2011 informovala o tom, že nárok na pojistné plnění v případě vzniku invalidity vzniká nejdříve po dvou letech od okamžiku počátku pojištění a v jejím případě tak nárok na pojistné plnění nevznikl a pojistné plnění nelze poskytnout. V rámci korespondence v období od 25. 8. 2011 do 25. 10. 2011 si vedlejší účastnice a stěžovatelka vyjasňovaly sporné otázky stran toho, kdy byla stěžovatelka skutečně uznána invalidní a po jakém období vzniká nárok na pojistné plnění. Ze sdělení vedlejší účastnice ze dne 5. 6. 2012 reagující na nové hlášení pojistné události vyplývá, že neakceptuje nový posudek, kterým mělo dojít k posunutí data vzniku invalidity, a trvá na tom, že nárok na pojistné plnění nevznikl. V reakci ze dne 2. 7. 2012 stěžovatelka poukazuje na to, že to byla Okresní správa sociálního zabezpečení, která své původní rozhodnutí nahradila rozhodnutím novým, aby odstranila pochybení, ke kterému při stanovení data vzniku invalidity došlo. Na svém rozhodnutí pak vedlejší účastnice setrvala i dne 18. 7. 2012 se zdůvodněním, že nové datum vzniku invalidity bylo ze strany stěžovatelky požadováno se záměrem, aby došlo k naplnění ustanovení pojistných podmínek týkajících se splnění karenční doby a k výplatě pojistného plnění.

42. Vedlejší účastnice tak coby důvod odmítnutí vzniku nároku na pojistné plnění v rámci komunikace se stěžovatelkou (a později také v rámci soudního řízení) uváděla datum vzniku invalidity a skutečnost, že toto datum dle ní spadalo do období, kdy od sjednání pojištění ještě neuplynul jeden rok (zcela původně dokonce dva roky). To nicméně neobstálo v rámci soudního přezkumu, jelikož krajský soud v rozsudku ze dne 3. 7. 2014 (kterým zamítl původní žalobu stěžovatelky z důvodu nedostatku aktivní věcné legitimace) dospěl také k závěru, že rozhodným datem je datum přiznání invalidity s tím, že o invaliditě stěžovatelky bylo rozhodnuto po

uplynutí sjednané roční čekací doby od počátku pojištění, a vedlejší účastnici tak povinnost plnit z titulu pojistné události (jinak nesporné invalidity stěžovatelky) svědčila. Přestože je tedy pravda, že vedlejší účastnice vznik nároku na pojistné plnění po celou dobu setrvale odmítala, nebyl tento její postup správný, jelikož soudy dospěly k jednoznačnému závěru, že vedlejší účastnice měla povinnost pojistné plnění vyplatit.

43. Minimálně část promlčecí doby tak nutně připadá na vrub toho, že vedlejší účastnice stěžovatelce výše uvedeným způsobem po nikoliv zanedbatelnou dobu zdůvodňovala, že nárok na výplatu pojistného plnění vůbec vzniknout nemohl, čemuž však soudy následně nepřisvědčily.

44. Navíc, pokud by stěžovatelka nebyla ochotna podstoupit soudní řízení, skončila by celá věc už v roce 2011 tak, že by se zaplacení žádné finanční částky ze strany vedlejší účastnice nedomohla (ať již z jakéhokoliv titulu), přestože řádně platila pojistné a vznik její invalidity byl objektivizován rozhodnutím příslušného orgánu.

45. Nelze tedy vycházet z toho, že by stěžovatelka o svá práva dostatečně nedbala. Stěžovatelka nebyla pasivní, ale od chvíle, co byla její invalidita uznána, se snažila domoci toho, aby v důsledku nastalé pojistné události vedlejší účastnice doplatila příslušnou část zůstatku úvěru bance (což bylo ostatně důvodem, pro který přistoupila k rámcové pojistné smlouvě a platila pojistné) a až v důsledku negativního stanoviska vedlejší účastnice se odpovídající částky domáhala v rámci soudního řízení nejprve z titulu výplaty pojistného plnění a následně pak z titulu náhrady škody.

46. Jakkoliv lze chápat nezbytnou míru opatrnosti vedlejší účastnice při šetření pojistných událostí, je třeba v daném kontextu poznamenat, že při splnění nezbytných podmínek by měl být proces poskytnutí pojistného plnění pro spotřebitele předvídatelný, transparentní, rychlý a ve své podstatě velmi jednoduchý, zatímco stěžovatelka se náhrady škody (představující ekvivalent původního pojistného plnění) domohla až po několikaletém soudním řízení a v důsledku vznesené námitky promlčení pouze v omezené míře.

47. Dle přesvědčení Ústavního soudu jsou tyto skutečnosti pro posouzení rozpornosti námitky promlčení s dobrými mravy zásadní, krajský soud a Nejvyšší soud je však v dostatečné míře nezohlednily. Za dané situace Ústavní soud s přihlédnutím ke všem jednotlivým okolnostem nemůže souhlasit se závěrem, že by bylo spravedlivé, aby se vedlejší účastnice vzhledem k vznesené námitce promlčení zprostila povinnosti nahradit škodu, která stěžovatelce dle závěrů obecných soudů jinak vznikla, když je navíc zřejmé, že následek promlčení představuje vůči stěžovatelce nepřiměřeně tvrdý postih ve srovnání s povinností vedlejší účastnice nahradit způsobenou škodu a s důvody, pro které stěžovatelka své právo včas neuplatnila.

VI. Závěr

48. V návaznosti na výše uvedené Ústavní soud uzavírá, že pokud krajský soud dovodil, že vedlejší účastnicí vznesená námitka promlčení není v rozporu s dobrými mravy, porušil právo stěžovatelky na spravedlivý proces. Ústavní soud má za to, že stěžovatelka tuto námitku učinila také předmětem svého dovolání (byť se v dovolání stejně jako v ústavní stížnosti zaměřila spíše na otázku stanovení počátku běhu promlčecí doby), a pochybil tedy rovněž Nejvyšší soud, který závěry krajského soudu aproboval. V navazujícím řízení tak obecné soudy nebudou přihlížet k námitce promlčení vznesené vedlejší účastnicí, neboť není spravedlivé, aby takto formulovaná obrana, z důvodů shora vyložených, požívala právní ochrany.

49. Jelikož Ústavní soud shledal, že usnesením Nejvyššího soudu ze dne 24. 4. 2018 č. j. 25 Cdo 4866/2017-202 a rozsudkem Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích ze dne 4. 5. 2017 č. j. 22 Co 34/2017-180 byla porušena práva stěžovatelky na soudní ochranu a spravedlivý proces garantovaná v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv

a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ústavní stížnosti vyhověl a napadená rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

Č. 126
Porušení práva na soudní ochranu v důsledku nedostatků ve vedení spisové dokumentace orgánů finanční správy
(sp. zn. IV. ÚS 4141/18 ze dne 16. června 2020)

I. Existence kompletní, nezměněné a věrohodné spisové dokumentace je základním předpokladem řádně vedeného daňového řízení a rozhodnutí v něm přijímaných. Mají-li správní soudy při posouzení zákonnosti postupu orgánů finanční správy dostát ústavním kautelám obsaženým v čl. 36 odst. 1, 2 a 4 Listiny základních práv a svobod, je nezbytné, aby rozhodovaly na základě prokázaného skutkového stavu doloženého v kompletní, nezměněné a řádně vedené spisové dokumentaci orgánů finanční správy.

II. Je-li založeno rozhodnutí v soudním řízení správním pouze na neúplném daňovém spisu, jde o vadu, která může vést k nezákonnému rozhodnutí ve věci samé a k porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod; v takové procesní situaci důkazní břemeno přechází na orgány finanční správy.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Jaromíra Jirsy a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele Libora Pavlaty, zastoupeného JUDr. Ing. Ondřejem Lichnovským, advokátem, sídlem Palackého 151/10, Prostějov, proti rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 3. října 2018 č. j. 6 Afs 47/2018--60, za účasti Nejvyššího správního soudu jako účastníka řízení a Odvolacího finančního ředitelství, sídlem Masarykova 427/31, Brno, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího správního soudu ze dne 3. října 2018 č. j. 6 Afs 47/2018--60 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1, 2 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 3. října 2018 č. j. 6 Afs 47/2018-60 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností se podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) stěžovatel domáhá zrušení napadeného soudního rozhodnutí, neboť tvrdí, že jím byla porušena jeho práva podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z napadených rozhodnutí a vyžádaných soudních a daňových spisů se podává, že Finanční úřad pro Královéhradecký kraj (dále jen „správce daně“) vydal rozhodnutí, kterými byla stěžovateli doměřena daň z přidané hodnoty (dále jen

„DPH“) za měsíce květen a dále srpen až prosinec 2011 v celkové výši 577 600 Kč a k tomu mu byla stanovena povinnost uhradit příslušné penále.

3. Vedlejší účastník (dále též „Odvolací finanční ředitelství“) rozhodnutím ze dne 1. 11. 2016 č. j. 48039/16/5300-22441-701848 odvolání stěžovatele zamítl a potvrdil výše uvedená rozhodnutí správce daně. Podle orgánů finanční správy byla v lednu 2013 u stěžovatele zahájena kontrola DPH za zdaňovací období květen až srpen 2011 (v lednu 2014 byla daňová kontrola rozšířena o prověřování výše uvedených zbývajících zdaňovacích období) a stěžovateli byla doměřena DPH (sub 2). Důvodem byl stěžovatelem deklarovaný nákup propagace a reklamy od společnosti PromoProdukce – Event, spol. s r. o., na základě smlouvy ze dne 1. 3. 2011, podle níž měly být poskytnuty služby v podobě prezentace a podpory značky nebo obchodního jména stěžovatele, popř. jeho značek, a to v rámci kulturních akcí „Natruc Kolín 2011, Festonda Cup 2011 a Cirkus Cirkus Classic 2011“ v období měsíce května a srpna 2011, přičemž podle stěžovatele mělo být propagováno logo „JamRock“, a to v souvislosti s hudebním festivalem Jam Rock, který stěžovatel pořádal. Dále nebyl uznán nárok na odpočet ze zdanitelných plnění vycházejících z uzavřené Smlouvy o zabezpečení propagace a reklamy ze dne 16. 8. 2011, dle které měla PromoProdukce – Event, spol. s r. o., na akci „Cirkus Cirkus Classic 2011“ v období od srpna do prosince 2011 propagovat logo dodané stěžovatelem, podle kterého se mělo jednat o logo obchodní společnosti OLBENA CZ, s. r. o., jejíž obchodní jméno se stěžovatel zavázal propagovat na základě smlouvy ze dne 17. 8. 2011. Podle orgánů finanční správy stěžovatel neprokázal, že: a) se předmět plnění uvedený na přijatých daňových dokladech vztahoval k propagaci loga „JamRock“; b) reklamní prezentace proběhla v jím tvrzeném místě, času a rozsahu; c) společnost OLBENA CZ, s. r. o., byla prezentována právě na základě smlouvy uzavřené se společností PromoProdukce – Event, spol. s r. o.

4. O žalobě stěžovatele proti rozhodnutí Odvolacího finančního ředitelství rozhodl Krajský soud v Hradci Králové (dále jen „krajský soud“) rozsudkem ze dne 29. 11. 2017 č. j. 31 Af 1/2017-99 tak, že žalobu zamítl (výrok I) a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení (výrok II). Krajský soud konstatoval, že existují rozpory mezi stěžovatelem předloženými závěrečnými zprávami a správcem daně obstaranými důkazy. Rovněž přitakal závěru, že ze souhrnné reklamní tištěné kampaně nic nevyplývá, neboť tam předložená fotodokumentace je značně nejasná, tudíž neumožňuje ověřit, zda na plakátech označených šipkami jsou skutečně znázorněna loga JamRock; fotografie nadto neobsahují informace o místě a času pořízení. Krajský soud souhlasil s daňovými orgány, že důkazní prostředky předložené stěžovatelem jsou buď neprůkazné (fotografie plakátů či billboardů neumožňují ověřit, zda se na nich nacházelo logo JamRock), nebo dokonce vzájemně rozporné. Krajský soud dospěl k závěru, že nebylo prokázáno, že došlo k uskutečnění zdanitelných plnění v rozsahu tvrzeném stěžovatelem. Stěžovatel tedy v daňovém řízení neunesl své důkazní břemeno. Krajský soud v neposlední řadě nezjistil, že by došlo k vadám dokazování, jelikož správce daně provedl listinné důkazy stěžovatelem předloženými vytisknutými fotografiemi.

5. Ke kasační stížnosti stěžovatele rozhodl Nejvyšší správní soud napadeným rozsudkem tak, že ji zamítl (výrok I), a dále rozhodl o nákladech řízení (výroky II a III), když setrval na své rozhodovací praxi podpořené i judikaturou Soudního dvora Evropské unie, že prokazování nároku na odpočet DPH je primárně záležitostí dokladovou, současně je však třeba respektovat soulad skutečného stavu se stavem formálně právním. To znamená, že ani doklady se všemi požadovanými náležitostmi nemusí být podkladem pro uznání nároku na odpočet DPH, není-li prokázáno, že k uskutečnění zdanitelného plnění došlo tak, jak je v dokladech deklarováno, či nejsou-li splněny další zákonné podmínky pro jeho uplatnění, přičemž břemeno tvrzení a důkazní stran prokázání uskutečnění zdanitelného plnění tíží primárně daňový subjekt (viz např. rozsudky Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 9. 2014 č. j. 9 Afs 57/2013-37 či ze dne 21. 5. 2015 č. j. 9 Afs 181/2014-34). Daňový subjekt tedy má povinnost v pochybnostech prokázat pravdivost údajů deklarovaných na daňovém dokladu. Daňový doklad, který jen

simuluje uskutečnění zdanitelného plnění, není relevantním důkazem a opravňuje správce daně požadovat, aby daňový subjekt prokázal existenci zdanitelného plnění. Nejvyšší správní soud s odkazem na své závěry uvedené v rozsudku ze dne 28. 2. 2018 č. j. 1 Afs 382/2017-48, který se týkal týchž reklamních služeb údajně poskytnutých stěžovateli společností PromoProdukce – Event, spol. s r. o., ve spojení s doměřením daně z příjmů fyzických osob, i v této věci konstatoval, že rozpory mezi důkazními prostředky získanými správcem daně a předloženými stěžovatelem nelze rozumně vysvětlit tím, že ve všech případech došlo k pochybení na straně dodavatele, resp. že byly vyhotoveny dva typy plakátů (které se lišily v tom, zda na nich bylo vyobrazeno logo stěžovatele), přičemž plakát s propagovaným logem stěžovatele ani v jednom případě nebyl znám pořadateli příslušné akce; a to zvláště za situace, kdy vytváření těchto reklamních plakátů se děje prostřednictvím počítačového programu, tudíž „vytvoření“ a následné „vytištění“ takového reklamního plakátu s příslušným logem je otázkou několika drobných úprav. Stejně tak nelze nic dovodit z různých fotografií, kterými stěžovatel dokládal výlep jednotlivých reklamních letáků, neboť s ohledem na způsob jejich pořízení není na nich zřejmé vyobrazení loga stěžovatele, resp. není zřejmé, kdy k výlepu došlo a na jakém místě. Namítal-li stěžovatel, že finanční orgány vycházely z nekvalitních kopií jím předložených fotografií a že spis není kompletní, protože se v něm nenachází výzva č. j. 607706/14/2701--05401-607294, bylo to podle Nejvyššího správního soudu nepřípustné podle § 104 odst. 4 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, (dále jen „s. ř. s.“), neboť tím stěžovatel uplatňuje zcela jiné důvody, než které uplatnil v řízení před krajským soudem. Nad rámec výše uvedeného Nejvyšší správní soud uvedl, že ne každé procesní pochybení musí odůvodnit zrušení správních rozhodnutí, případně že lpění na textu zákona nesmí sklouznout k formalismu odtrženému od reality. Navíc v projednávané věci měl za rozhodující to, že jak plyne z příslušného spisu, předmětná výzva se odrazila ve výpisu z bankovního účtu.

II. Argumentace stěžovatele

6. Stěžovatel zejména namítá, že Nejvyšší správní soud aproboval nepřezkoumatelnost rozsudku krajského soudu, jakož i nepřezkoumatelnost jemu předcházejícího rozhodnutí vedlejšího účastníka. Tím sám zatížil své rozhodnutí vadou nepřezkoumatelnosti, jakož i stěžovateli zcela odepřel řádný přezkum jeho věci u nezávislého a nestranného soudu. Vedlejší účastník již v řízení před krajským soudem zcela zásadním způsobem nedostál své povinnosti podle § 74 odst. 1 s. ř. s. Jím předložené daňové spisy nebyly kompletní, kdy stěžovatel Nejvyšší správní soud zejména upozorňoval na správcem daně zaviněnou špatnou kvalitu stěžejního důkazního prostředku svědčícího ve prospěch stěžovatele – fotodokumentaci uskutečněného výlepu. Stěžovatel poukazuje na zásadní rozdílnost spisů tak, jak byl tento evidován ke dni 13. 4. 2015 (jehož soupis má stěžovatel k dispozici a přikládá jej jako důkaz), a tak, jak byl tento poskytnut vedlejším účastníkem. Stěžovatel zejména poukazuje na položky 15 až 19 a 21 veřejné části spisu, jakož i na položky 5, 8, 11, 13, 15 až 29 neveřejné části spisu. Tyto položky nejsou nijak obsaženy ve spisu, který soudu poskytl vedlejší účastník. A zejména co do položek v neveřejné části spisu lze hovořit o značné „vykuchanosti“, která dává vzniknout otázkám o utajených důkazních prostředcích. Nejvyšší správní soud výtkám stěžovatele k vadám daňového spisu nepřisvědčil a tuto argumentaci směřující do nepřezkoumatelnosti (kterou je povinností každého orgánu veřejné moci posuzovat *ex officio*) označil za nepřípustnou podle § 104 odst. 4 s. ř. s. Tím však stěžovateli odňal právo na řádný soudní přezkum, což stěžovatel Nejvyššímu správnímu soudu tímto vyčítá.

III. Vyjádření účastníka řízení, vedlejšího účastníka řízení a replika stěžovatele

7. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům a vedlejšímu účastníku řízení.

8. Krajský soud ve svém vyjádření uvedl, že k stěžovatelem namítaným nedostatkům v daňovém spise konstatuje, že stěžovatel tyto námitky uplatnil až v řízení před Nejvyšším správním soudem. V ostatním krajský soud odkázal na svůj rozsudek.

9. Nejvyšší správní soud ve svém vyjádření zejména uvedl, že má za to, že stěžovateli obsah daňového spisu a zejména kvalita předmětných fotografií byl znám. Obsah fotografií (a z logiky věci i jejich kvalita) byla se stěžovatelem projednávána v průběhu daňové kontroly, tudíž stěžovatel musel vědět, jakými fotografiemi daňové orgány disponují. Dovozuje-li stěžovatel, že ze strany finančních orgánů došlo k manipulaci s daňovým spisem, musí Nejvyšší správní soud ohledně toho, že nebyla nalezena část daňového spisu (obsažená v neveřejné části), a to konkrétně výzva č. j. 607706/14/2701-05401-607294, na což pouze stěžovatel upozorňoval ve svém přípisu ze dne 2. 8. 2018, setrvat na rozhodovací praxi, podle níž je nutno zvážit, zda toto procesní pochybení dosáhlo takové intenzity, aby odůvodnilo zrušení napadeného rozhodnutí, resp. zda zrušením tohoto rozhodnutí Nejvyšší správní soud efektivním způsobem přispěje k ochraně veřejných subjektivních práv stěžovatele. V posuzované věci má Nejvyšší správní soud za stěžejní to, že absence předmětné výzvy představovala administrativní pochybení; za důležité přitom považuje to, že odpověď na tuto výzvu týkající se výpisu z bankovního účtu byla součástí příslušného spisu, k níž byl stěžovateli umožněn přístup. Tyto závěry byly stěžovateli (byť ve stručnosti) sděleny v bodě 23 napadeného rozsudku. Poukazuje-li stěžovatel v rámci ústavní stížnosti na rozdíly v soupisech veřejné části a neveřejné části spisu, nemůže se k této argumentaci Nejvyšší správní soud za dané situace vyjádřit, protože tyto námitky stěžovatel v řízení před tímto soudem nevznesl a Nejvyšší správní soud již nedisponuje předmětným daňovým spisem. S ohledem na tyto skutečnosti proto Nejvyšší správní soud navrhuje, aby si Ústavní soud předmětný daňový spis případně vyžádal a ověřil, zda ke stěžovatelem nově namítaným rozdílům došlo, či nikoli. V ostatním odkázal Nejvyšší správní soud na napadené rozhodnutí.

10. Vedlejší účastník řízení ve svém vyjádření uvedl, že ke stěžovatelem namítané nepřezkoumatelnosti svého rozhodnutí, stejně jako rozhodnutí soudů uvádí, že důkazní prostředky, které předložil stěžovatel v daňovém řízení k prokázání svých tvrzení, byly neprůkazné, vzájemně rozporné a zároveň byly v rozporu s důkazními prostředky obstaranými správcem daně. V rámci daňového řízení nedošlo ke stěžovatelem tvrzenému zkrácení jeho procesních práv, jak ostatně vyplývá ze spisového materiálu, dokazování proběhlo v souladu se zákonem. Ani z žalobního návrhu, ani z obsahu následně podané kasační stížnosti není zřejmé, že by stěžovatel namítal neprovedení některých důkazů, nebo že by namítal, které konkrétní důkazy byly posouzeny nesprávně či v rozporu s jinými důkazními prostředky, přičemž argumentaci stěžovatele označuje za účelovou. Vedlejší účastník se shoduje se závěry krajského soudu i Nejvyššího správního soudu.

11. Výše rubrikovaná vyjádření byla stěžovateli zaslána na vědomí a k případné replice. Stěžovatel v ní setrvává na své právní argumentaci a zdůrazňuje též to, že neunesení důkazního břemene nebylo způsobeno pouze chatrným daňovým spisem, leč také velice extenzivním pojetím důkazního břemene. Takovým, kterému nebylo nikým možno dostát. I v tomto tak stěžovatel spatřuje porušení svých ústavních práv, zejména čl. 11 odst. 5 Listiny. Vyjádření vedlejšího účastníka pak stěžovatel interpretuje jako přiznání toho, že ani tyto písemnosti, které by měly být obsaženy v daňovém spise, se vedlejšímu účastníkovi nepodařilo najít.

IV. Procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti

12. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady projednání ústavní stížnosti. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen

v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a jeho ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpal všechny zákonné prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatele, obsah napadeného soudního rozhodnutí i rozhodnutí jemu předcházející, jakož i obsah příslušných vyžádaných soudních spisů, a zejména daňového spisu, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. Směřuje-li ústavní stížnost proti rozhodnutí vydanému v soudním řízení správním, není samo o sobě významné, je-li namítána jeho věcná nesprávnost, neboť Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a není ani povolán k instančnímu přezkumu jejich rozhodnutí. Jeho pravomoc je založena výlučně k přezkumu z hlediska dodržení ústavnosti, tj. zda v řízení (rozhodnutím v něm vydaným) nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody jeho účastníka a zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy. Ústavněprávním požadavkem též je, aby soudy vydaná rozhodnutí byla řádně, srozumitelně a logicky odůvodněna.

15. Ústavní soud ve své judikatuře také mnohokrát konstatoval, že postup v soudním řízení správním, výklad jiných než ústavních předpisů, jakož i jejich aplikace při řešení konkrétních případů jsou záležitostí správních soudů. Z hlediska ústavněprávního může být posouzena pouze otázka, zda podaný výklad práva správními soudy je ústavně konformní, resp. není-li naopak zatížen libovůlí nebo svévolí.

16. Právě Nejvyšší správní soud je vrcholným soudem, který má specifickou funkci zajišťovat jednotu a zákonnost rozhodování soudů činných ve správním soudnictví, ale i správních a daňových orgánů. K tomu disponuje zejména procesními nástroji a postupy, na prvním místě vlastní rozhodovací činností (srov. např. usnesení pléna Nejvyššího správního soudu ze dne 27. 11. 2013 č. j. S 4/2013-2/3). Rolí Ústavního soudu není přezkoumávat věcnou správnost názoru Nejvyššího správního soudu, ale toliko to, jestli jeho právní názor uvedený v napadeném rozsudku extrémně nevybočil z výkladových pravidel s ústavní relevancí a jestli Nejvyšší správní soud nevybočil z mezí řádně vedeného soudního procesu. Právě takovéto pochybení však Ústavní soud v nyní posuzované věci shledal.

17. Klíčovou námitkou stěžovatele je, že správce daně, resp. vedlejší účastník, manipuloval s daňovým spisem takovým způsobem, který dává vzniknout otázkám o utajených důkazních prostředcích, a správní soudy mu následně neposkytly náležitou právní ochranu podle čl. 36 odst. 1, 2 a 4 Listiny.

18. Stěžovatel v této souvislosti Ústavnímu soudu předložil jednak dokument zpracovaný správcem daně (konkrétně Ing. Evou Svobodovou) ze dne 13. 4. 2015 č. 100154095, označený jako „Soupis obsahu části spisu“ – část spisu: „písemnosti z kontroly“, a za druhé dokument zpracovaný správcem daně (konkrétně Ing. Evou Svobodovou) ze dne 13. 4. 2015 č. 100154087 označený jako „Soupis obsahu části spisu“ – část spisu: „vyhledávací“. Oba tyto dokumenty se týkaly stěžovatele jako daňového subjektu a kontroly jeho účetnictví ve vztahu k dani z příjmů fyzických osob a také ve vztahu k DPH za zdaňovací období roku 2011. O věrohodnosti předložených dokumentů nemá Ústavní soud žádných pochyb.

19. Tyto stěžovatelem předložené dokumenty Ústavní soud konfrontoval s vyžádaným daňovým spisem, přičemž zjistil, že ve veřejné části spisu předložené správcem daně se proti stavu ke dni 13. 4. 2015 nenacházejí listiny označené v soupisu spisu ze dne 13. 4. 2015 č. 100154095 čísly 2, 3, 7, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 40, 45 a 46. Ústavní soud také zjistil, že ostatní listiny jsou přečíslované, jejich pořadí je změněné a tvoří jinou číselnou řadu. Obdobně též Ústavní soud zjistil, že v neveřejné (vyhledávací) části spisu předložené správcem daně se proti stavu ke dni 13. 4. 2015 nenacházejí listiny označené v soupisu spisu ze dne 13. 4. 2015 č. 100154087 čísly 5, 8, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 28 a 29. Jinými slovy řečeno, v neveřejné části spisu chybí oproti stavu ke dni 13. 4. 2015 více než 65 % listin.

Ústavní soud též zjistil, že zbývající listiny jsou přečíslované, jejich pořadí je změněné, tvoří jinou číselnou řadu a jedna listina byla přeřazena do veřejné části spisu. Ústavní soud též zjistil, že o uvedených změnách v daňovém spise neexistuje žádný úřední záznam ani jakákoliv jiná písemná zmínka. Naopak daňový spis předložený správcem daně „na první pohled“ vypadá jako řádně vedený, tvořící ucelenou číselnou řadu a bez dalších zásahů. Pouze „při bližším zkoumání“ lze na některých listinách vypozorovat „vygumovaná“ původní čísla pořadí listin, která jsou nahrazena novou číselnou řadou.

20. Ústavní soud shledává, že takové vedení spisové dokumentace jako v nyní posuzované věci již není tzv. na hraně, ale je daleko za hranicí toho, co lze v právním státě od orgánu veřejné moci tolerovat. Ústavní soud skutečně nerozumí tomu, jak vedlejší účastník může za takovéhoto skutkového stavu označit uplatněnou námitku stěžovatele „za účelovou“. Jako účelové se naopak zdá vedení spisové dokumentace daňovými orgány.

21. Ústavní soud konstatuje, že součástí požadavků na rozhodování v podmínkách právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je rovněž existence kompletní, nezměněné a věrohodné spisové dokumentace, která je základním předpokladem řádně vedeného daňového řízení a rozhodnutí v něm přijímaných. Mají-li správní soudy při posouzení zákonnosti postupu orgánů finanční správy dostát ústavním kautelám obsaženým v čl. 36 odst. 1, 2 a 4 Listiny, je nezbytné, aby rozhodovaly na základě prokázaného skutkového stavu doloženého v kompletní, nezměněné a řádně vedené spisové dokumentaci orgánů finanční správy.

22. Podle rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 31. 3. 2010 č. j. 1 Afs 58/2009--541 tvoří správní spis všechny dokumenty týkající se téže věci. Toto pravidlo se neuplatní pouze tehdy, stanoví-li zákon jinak. V dalším rozsudku ze dne 11. 3. 2008 č. j. 1 Afs 7/2008--91 též shledal, že jestliže správní orgán nepředloží kompletní spis, vystavuje se nebezpečí, že správní soud rozhodne v jeho neprospěch, a to jen z toho důvodu, že určitý dokument, který mohl rozhodnutí soudu zcela zvrátit, není ve spisu založen. Soud totiž vždy vychází z předpokladu (jestliže opak není zcela zřejmý – pak je povinností soudu vyzvat správní orgán k doplnění spisového materiálu), že správní spis byl předložen ve své úplné podobě.

23. Nejvyšší správní soud pak v počátcích své existence, a to konkrétně v rozsudku ze dne 31. 8. 2004 č. j. 6 A 143/2001-151 konstatoval, že je vážnou vadou řízení, jestliže správní orgán sám o své vůli rozhodne, že odvolacímu orgánu předloží pouze část podkladů a že část odvolání vyčlení z podkladů pro rozhodnutí o odvolání s tvrzením, že se dané věci netýkají. Tento závěr bezpochyby platí též pro soudní přezkum a předložení daňového spisu soudu. Uvedené východisko se pak nutně projevuje v procesním důsledku chybně vedené spisové dokumentace, kdy Nejvyšší správní soud již např. ve svém rozsudku ze dne 22. 1. 2004 č. j. 4 Azs 55/2003-51 shledal, že rozhodnutí správního orgánu, v jehož odůvodnění nejsou uvedeny důkazy, na jejichž podkladě správní orgán dovodil své závěry, je nepřezkoumatelné pro nedostatek důvodů [§ 76 odst. 1 písm. a) s. ř. s.]. Nejsou-li důkazy obsaženy ani ve správním spise, nemá skutkový stav, který vzal správní orgán za základ svého rozhodnutí, oporu ve spise [§ 76 odst. 1 písm. b) s. ř. s.].

24. Ústavní soud uzavírá, že každý spis daňového subjektu musí obsahovat veškeré listiny vzniklé v rámci daňového řízení. Ze spisu musí být zřejmý postup správce daně při prováděné kontrole a následně při vyměření daně. Správce daně má dbát, aby skutečnosti rozhodné pro správné stanovení daňové povinnosti byly zjištěny co nejúplněji. Jednotlivé skutečnosti rozhodné pro daňové řízení se prokazují v rámci důkazního řízení a provedené důkazní řízení pak osvědčí, které z předložených důkazních prostředků se staly skutečně důkazem. Veškeré takto provedené důkazy a další listiny, o které správce daně opírá své rozhodnutí, musí mít svůj odraz v daňovém spise.

25. V posuzované věci však daňové orgány postupovaly zcela v rozporu s výše uvedenými východisky řádně vedeného daňového spisu. Za takovéto skutkové situace nelze klást k tíži stěžovatele, že uvedenou námitku směřující proti obsahu daňového spisu vznesl

poprvé až před Ústavním soudem, jelikož stěžovatel, stejně jako správní soudy, evidentně vycházel z předpokladu správnosti a úplnosti předloženého daňového spisu daňovými orgány správním soudům (též sub 22). Bylo by v extrémním rozporu s právem na přístup k soudu a přílišným formalismem, kdyby takovou námitku Ústavní soud posoudil jako pozdě uplatněnou. Jak ostatně vyplývá z rozhodovací činnosti Nejvyššího správního soudu, tak jestliže v řízení o žalobě ve správním soudnictví soud vychází z údajů obsažených ve správním spisu, aby ověřil skutkový a právní stav, který tu byl v době vydání napadeného rozhodnutí správního orgánu, pak tento postup nelze označit za dokazování ve smyslu § 52 s. ř. s. (rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 1. 2009 č. j. 9 Afs 8/2008-117); jinými slovy řečeno, obsahem správního spisu se ve správním soudnictví zásadně nedokazuje.

26. Nutno uzavřít, že za situace, kdy krajský soud a ani následně Nejvyšší správní soud nekonfrontovaly rozhodnutí daňových orgánů s úplným daňovým spisem, jelikož tento jim nebyl daňovými orgány předložen, neprovedly řádně přezkum rozhodnutí daňových orgánů, jak jim je uloženo § 4 odst. 1 písm. a) s. ř. s. Neopatřil-li si tedy správní soud, byť nikoliv vlastní vinou, úplný daňový spis, a postavil své rozhodnutí pouze na základě neúplného spisu, což je přesně nyní posuzovaný případ, trpí řízení před ním vadou, která mohla mít za následek nezákonné rozhodnutí ve věci samé, k níž jsou správní soudy povinny přihlížet z moci úřední (přiměřeně srov. též rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 10. 2010 č. j. 1 As 63/2010-79). V důsledku tohoto postupu Nejvyššího správního soudu, který však tkví v postupu daňových orgánů, bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1, 2 a 4 Listiny.

27. Ústavní soud s respektem k následnému posouzení věci správními soudy dodává, že za takovéhoto skutkového stavu, jako je v nyní posuzované věci, je jen a pouze na daňových orgánech, aby v následném soudním řízení zcela rozptýlily pochyby o ústavnosti a zákonnosti vedení své spisové dokumentace. Nebudou-li daňové orgány schopny uvést daňový spis do takového stavu, aby v něm byly mj. obsaženy všechny listiny, které se v něm nacházely dne 13. 4. 2015, resp. nebudou-li schopny přesvědčivě zdůvodnit, z jakého důvodu byly tyto listiny ze spisu vyřazeny a proč o tom nebyl proveden příslušný úřední záznam, je nutno dovodit, že důkazní břemeno ve věci samé (tedy k tvrzené nezákonnosti uplatnění nároku na odpočet DPH stěžovatelem), v takovém případě leží právě na daňových orgánech, nikoliv na stěžovateli.

VI. Závěr

28. Ústavní soud dospěl podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu k závěru, že napadeným rozsudkem Nejvyššího správního soudu bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1, 2 a 4 Listiny, a proto podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona napadený rozsudek Nejvyššího správního soudu zrušil.

29. Ústavní soud neočekával od ústního jednání další objasnění věci, pročež od něj upustil podle § 44 věty první zákona o Ústavním soudu.

Č. 127
Posouzení přípustnosti dovolání Nejvyšším soudem
(sp. zn. IV. ÚS 481/19 ze dne 16. června 2020)

Ukončení soudního řízení bez meritorního projednání věci je porušením základního práva na přístup k soudu zakotveného v čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod, není-li obsah dovolání s ohledem na zvláštní účel tohoto procesního institutu důsledně posouzen ve všech jeho částech a jejich vzájemných souvislostech a vyložen tak, aby toto základní právo (a současně povinnost soudu) mohlo být realizováno v souladu s procesními předpisy, kterými je konkretizováno.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Jaromíra Jirsy a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatelky obchodní společnosti SAFINA SLOVAKIA, spol. s r. o., sídlem Turčianska 52, Bratislava, Slovenská republika, zastoupené Mgr. Markem Plajnerem, advokátem, sídlem Na Příkopě 957/23, Praha 1 – Staré Město, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2018 č. j. 32 Cdo 2258/2018-132, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a obchodní společnosti Kooperativa pojišťovna, a. s., Vienna Insurance Group, sídlem Pobřežní 665/21, Praha 8 – Karlín, zastoupené JUDr. Jiřím Machourkem, advokátem, sídlem Cihlářská 637/16, Brno, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2018 č. j. 32 Cdo 2258/2018-132 bylo porušeno stěžovatelčino základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. listopadu 2018 č. j. 32 Cdo 2258/2018-132 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhala zrušení v záhlaví uvedeného soudního rozhodnutí, přičemž tvrdila, že jím byla porušena její základní práva zaručená ústavním pořádkem České republiky a principy právního státu zakotvené v čl. 90 Ústavy, čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Obvodní soud pro Prahu 8 (dále jen „obvodní soud“) rozsudkem ze dne 9. 2. 2017 č. j. 22 C 75/2016-65 zamítl žalobu, kterou se stěžovatelka domáhala na vedlejší účastnici zaplacení částky 142 707 eur s příslušenstvím (pojistné plnění). Stěžovatelce pak uložil, aby zaplatila vedlejší účastnici náklady řízení ve výši 120 383 Kč. Dospěl k závěru, že stěžovatelce nevznikl nárok na pojistné plnění v dané výši, protože příčinou vzniku škody nebyla ztráta zásilek

(stříbrného granulátu) v důsledku nahodilé události v průběhu jejich přepravy, na kterou se vztahovalo pojištění zásilek během přepravy, jež bylo mezi účastnicemi řízení sjednáno, ale v důsledku podvodného vylákání zboží od stěžovatelky a jeho nezaplacení, tedy skutečností, které nastaly mimo dobu přepravy zboží.

3. K odvolání stěžovatelky Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) rozsudkem ze dne 19. 10. 2017 č. j. 29 Co 269/2017-99 rozsudek obvodního soudu potvrdil a stěžovatelce uložil zaplatit vedlejší účastnici náklady odvolacího řízení ve výši 61 688 Kč. I on dospěl k závěru, že nedošlo ke „ztrátě“ či „pohřešování“ zásilky v důsledku nahodilé události, nýbrž předem připraveného a uskutečněného jednání, kdy neznámé osoby si u stěžovatelky objednaly dvě zásilky stříbrného granulátu na určené místo a tam je také převzaly, avšak zboží nezaplatily, k čemuž dodal, že nelze na vedlejší účastnici přenášet odpovědnost za to, že stěžovatelka se vlastní neopatrností stala obětí podvodu.

4. Proti tomuto rozsudku brojila stěžovatelka dovoláním, které však Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným rozhodnutím podle § 243c odst. 1 občanského soudního řádu (dále „o. s. ř.“) odmítl s tím, že není podle § 237 a § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř. přípustné. K tomu uvedl, že mu stěžovatelka předložila otázku, která podle jejího názoru dosud nebyla dovolacím soudem vyřešena, ovšem na této otázce rozhodnutí městského soudu nespočívá, a k tomu dodal, že stěžovatelka v rámci vymezení dovolacího důvodu kritizuje napadené rozhodnutí městského soudu především prostřednictvím polemiky se skutkovým stavem zjištěným v řízení před soudy nižších stupňů, přičemž tímto způsobem nelze proti nesprávnosti právních závěrů brojit (§ 241a odst. 1 o. s. ř.).

II. Stěžovatelčina argumentace

5. V ústavní stížnosti stěžovatelka poukázala na to, že předmětné zásilky nebyly přepravcem, polským subjektem Pawel Witych, Pawel Jablonski s. c., doručeny příjemci uvedenému v mezinárodních nákladních listech, tj. společnosti MIBA AG, resp. SOLIS Sp. z o. o. Není tedy pravda, že došlo k řádnému předání zásilek, nýbrž škoda vznikla porušením či přinejmenším hrubým zanedbáním povinností dopravce, když zásilku vyložil na jiném místě (tj. před branou logistického areálu CLS OPTIMA, a nikoliv ve skladu SOLIS Sp. z o. o., který se v tomto areálu nalézal) a odevzdal je osobám, aniž ověřil jejich totožnost a oprávnění zastupovat příjemce. Argumentace soudů nižších stupňů tak vychází z nesprávného předpokladu, že zásilky byly příjemci dodány. Nesprávným je i další předpoklad, že se na danou událost nevztahuje Úmluva o přepravní smlouvě v mezinárodní silniční nákladní dopravě (CMR) – vyhláška ministra zahraničních věcí č. 11/1975 Sb. Kdyby byly dodrženy povinnosti plynoucí z přepravní smlouvy a z této mezinárodní úmluvy (ohledně kontaktování odesílatele v případě, že se v místě dodání vyskytnou překážky), ke ztrátě zásilky by nedošlo. Ztráta zásilky tedy dle stěžovatelky nenastala v důsledku podvodného jednání, ale z důvodu zanedbání povinností přepravcem.

6. Dovolání bylo podle stěžovatelky přípustné, neboť rozsudek městského soudu závisel na vyřešení otázky hmotného práva, která v rozhodovací praxi dovolacího soudu dosud nebyla řešena, a to, zda ztráta zásilky v důsledku porušení povinností přepravce při přepravě zboží, spočívající v předání dopravované zásilky osobě odlišné od jejího adresáta na místě odlišném od místa uvedeného v mezinárodním nákladním listu pro předání zboží, je nahodilou událostí krytou pojištěním (pojistnou událostí). Postup Nejvyššího soudu, který její dovolání pro nepřípustnost odmítl, aniž by ovšem byl tento důvod naplněn, stěžovatelka považuje za „odepření spravedlnosti“. Předložená právní otázka směřuje k odpovědi na to, kterým okamžikem vznikla škoda v posuzovaném případě, přičemž stěžovatelka nesouhlasí s názorem obecných soudů, že vznik škody nastal mimo dobu sjednané přepravy zboží. Opakuje, že škoda nevznikla tím, že byla provedena objednávka, ale tím, že byla vypravena zásilka, kterou společnost, které byla zásilka adresována, neočekávala. Škoda vznikla až při porušení

povinnosti přepravce vyplývající z přepravní smlouvy, který předal zásilky mimo místo určení, aniž by si k tomu vyžádal souhlas odesílatele. Tímto okamžikem ztratila nad nimi kontrolu a tento okamžik nastal v době, kterou kryje pojištění.

7. Za příčinu vzniku škody tak stěžovatelka považuje jednoznačně porušení povinností přepravce a vytýká Nejvyššímu soudu, že nezkoumal vztah tzv. příčinné souvislosti. Přitom předmětem řízení bylo, zda ke ztrátě či pohřešování došlo v důsledku nahodilé události v době sjednané přepravy, což je otázka právní, nikoliv skutková, přičemž o tom, co se skutkově událo, mezi stranami rozpor nepanoval, neshodly se pouze na tom, kdy došlo ke vzniku škody, jestli v době sjednané přepravy anebo před ní, tedy v době kryté pojištěním. Nejvyšší soud přitom mohl a měl rozeznat, že na vyřešení předložené otázky rozhodnutí městského soudu závisí. Navíc, považoval-li tento soud předloženou otázku za skutkovou, nezbavovalo by ho to povinnosti přezkoumat ji z pohledu porušení jejích ústavně zaručených práv.

III. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení a replika stěžovatelky

8. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejší účastnici řízení.

9. Nejvyšší soud poukázal na to, že městský soud se otázkou, zda dopravce porušil své povinnosti, a tedy ani tím, zda toto porušení povinností je nahodilou událostí „krytou pojištěním“, nezabýval, protože na základě provedeného dokazování dospěl k závěru, že ke „ztrátě“ či „pohřešování“ obou zásilek došlo v důsledku předem připraveného a uskutečněného podvodného jednání neznámých osob, které nelze považovat za nahodilou skutečnost, a tedy ani za pojistnou událost podle pojistné smlouvy. Je proto názoru, že nebyly splněny zákonné předpoklady přípustnosti dovolání, že jeho rozhodnutí je řádně odůvodněno a že jím nebylo porušeno stěžovatelčino právo na soudní ochranu a na spravedlivý proces, přičemž navrhl odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost, případně její zamítnutí pro nedůvodnost.

10. Vedlejší účastnice s poukazem na prokázaný skutkový stav vyjádřila názor, že stěžovatelce vznikla škoda, která není pojistnou smlouvou kryta, a že obecné soudy dospěly ke správnému závěru, že ke ztrátě či pohřešování obou zásilek nedošlo v důsledku nahodilé skutečnosti v průběhu přepravy, nýbrž v důsledku podvodného jednání neznámé osoby. Namítá-li stěžovatelka, že neexistoval žádný důvod pro odmítnutí dovolání a Nejvyšší soud se měl předloženou otázkou zabývat, pak rozhodnutí městského soudu na posouzení této otázky vůbec nezáviselo, resp. ji městský soud neřešil, neboť dospěl k závěru, že ke skutečnostem představujícím vznik škody došlo mimo dobu sjednané přepravy zboží, a to v důsledku podvodného jednání neznámé osoby. Příčinou vzniklé škody bylo tedy podvodné jednání, ke kterému došlo ještě před převzetím zboží k přepravě, a tudíž tato škoda nemůže být pojistnou smlouvou kryta. Nebyl tak splněn základní předpoklad přípustnosti dovolání upravený v § 237 o. s. ř. Následně vedlejší účastnice uzavřela, že nebylo zasaženo do ústavně zaručeného práva stěžovatelky na spravedlivý proces, a navrhla odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost.

11. Soudce zpravodaj zaslal tato vyjádření stěžovatelce na vědomí a k případné replice. Ta v ní odmítla vyjádření Nejvyššího soudu s tím, že dovolání bylo odmítnuto jako nepřípustné z důvodu, který nebyl ve skutečnosti naplněn. Nesouhlasila s názorem soudů nižších stupňů, že vznik škody nastal mimo dobu sjednané přepravy zboží podvodným jednáním. Škoda vznikla až při porušení povinnosti přepravce vyplývající z přepravní smlouvy, který předal zboží mimo místo určení, aniž by si nejprve vyžádal souhlas odesílatele. Až v tento okamžik, tedy v době kryté pojištěním, ztratila kontrolu nad zásilkami. Příčinou škody bylo jednání přepravce, nikoliv podvodné jednání. Tento vztah však dovolací soud nezkoumal, ačkoliv předmětem řízení bylo, zda při přepravě zásilek došlo k pojistné události kryté pojistnou smlouvou, resp.

zda ztráta či pohřešování zásilek nastaly v důsledku nahodilé události, tedy zda ke vzniku škody došlo v době sjednané přepravy zboží (kryté pojistnou smlouvou), kteroužto otázku (stěžovatelka) považuje za právní, a nikoliv skutkovou. O tom, co se událo, mezi stranami rozpor nepanoval, neshodly se na otázce, kdy došlo ke vzniku škody, a na soudech bylo posoudit, jakým způsobem ke škodě došlo, tedy právně zhodnotit, co bylo příčinou vzniku škody. Nejvyšší soud měl rozeznat, že na vyřešení jí předložené otázky rozhodnutí městského soudu závisí. Znovu připomenula, že šlo též o nutnost přezkoumat položenou otázku (šlo-li o skutek) z pohledu porušení jejích ústavně zaručených práv.

12. K vyjádření vedlejší účastnice stěžovatelka uvedla, že se v něm opakují závěry uvedené v napadeném usnesení, a z tohoto důvodu odkázala na obsah ústavní stížnosti a předchozí části repliky. Na okraj poznamenala, že jí není jasné, z jakého důvodu by v dovolání předestřená otázka měla být pokládána za natolik obecnou, že není způsobilá posouzení dovolacím soudem, a že má naopak za to, že je formulována dostatečně určitě, aby z ní bylo zřejmé, na co má dovolací soud odpovědět, a zároveň není příliš kazuistická, aby byly závěry dovolacího soudu použitelné i na jiné obdobné případy.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva, resp. proti napadenému rozhodnutí žádný takový prostředek k dispozici neměla; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

14. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo všeobecného dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelkou namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

15. Jak je patrno z napadeného usnesení, Nejvyšší soud odmítl jako nepřípustné stěžovatelčino dovolání z důvodu, že v něm předložená otázka nemůže přípustnost dovolání založit, neboť na jejím řešení napadené rozhodnutí nespočívá, a současně vytkl stěžovatelce, že v rámci vymezení dovolacího důvodu kritizuje rozhodnutí městského soudu především prostřednictvím polemiky se skutkovým stavem zjištěným soudy nižších stupňů, s tím, že argumentace vycházející z jiného skutkového stavu, než z jakého vyšel při posouzení věci městský soud, není zpochybněním právního posouzení věci.

16. Ústavní soud pokládá za potřebné vyjádřit se nejprve ke druhému bodu. Zde obsažený právní názor vychází z konstantní judikatury Nejvyššího soudu a Ústavní soud nevidí důvod se proti němu vymezovat, protože na posuzovanou věc dopadat nemůže. Je třeba rozlišovat situaci, kdy dovolatel:

a) zpochybňuje skutkový stav zjištěný soudy nižších stupňů, přičemž (s ohledem na jím provedené hodnocení důkazů) předestírá svou vlastní skutkovou verzi a na jejím základě pak namítá (i) nesprávnost právního posouzení,

b) a situaci, kdy (primárně) správnost skutkových závěrů nezpochybňuje, nýbrž tvrdí další (jiné) skutečnosti, které na rozdíl od soudů nižších stupňů považuje za rozhodné z hlediska právních norem, které je dle jeho názoru v dané věci třeba aplikovat.

17. Konkrétně ve věci nyní posuzované soudy nižších stupňů považovaly za relevantní skutečnost, že ke „ztrátě“ zásilek došlo v důsledku podvodného jednání dosud nezjištěné osoby, kdežto stěžovatelka měla za to, že hlavní (resp. právně relevantní) příčinou této ztráty (pohřešování) bylo porušení povinností přepravce, aniž by přitom skutková zjištění soudů nižších stupňů o podvodném jednání jakkoliv zpochybnila. Otázkou, zda skutečně dopravce porušil své povinnosti, se tyto soudy nezabývaly, zjevně z toho důvodu, že to nepovažovaly za (právně) významné, a tedy v tomto směru ani neprováděly žádné dokazování. Nutno dodat, že tato skutečnost (tj. absence dokazování) žádnou roli nehraje, neboť není rozdíl v tom, pominou-li soudy nižších stupňů ze zjištěných (prokázaných) skutečností chybně ty, které jsou z hlediska aplikované právní normy relevantní, či nepřistoupí-li ze stejného důvodu k samotnému zjišťování (prokazování) takových skutečností, ač jsou účastníkem v řízení tvrzeny. V obou případech [sub 16 a) a b)] pochybení městského soudu tkví primárně ve vadném právním posouzení věci, pouze ve druhém případě se toto pochybení odrazí i v tzv. důkazním řízení, kdy skutkový stav bude zjišťován v nesprávném ohledu či neúplném rozsahu.

18. Proto přichází-li dovolatel s vlastní skutkovou verzí, která je odlišná od skutkového stavu, jak byl ustálen soudy nižších stupňů, vždy je nezbytné posuzovat, zda nesprávnost právního posouzení má dle dovolatele pramenit z chybných skutkových závěrů (z jiné, jím uplatňované skutkové verze), anebo zda naopak má příčina tvrzených nedostatků ve skutkových zjištěních spočívat v uplatnění nesprávného právního názoru. K tomu nutno dodat, že rozdílná je i povaha případných vad, zatímco v prvním případě jde o typickou tzv. skutkovou vadu, kdy skutkové závěry jsou nesprávné v tom smyslu, že nekorespondují se skutečností, přesněji s tím, co v řízení vyšlo najevo (§ 132 o. s. ř.), ve druhém případě jde o vadu právní, spočívající v tom, že i přes svou „správnost“ nejsou příslušné skutkové závěry relevantní anebo úplné (míněno v relevantním rozsahu), neboť to, jakou skutečnost je nutno považovat za významnou, stanoví právní norma (zde obsažená v § 2758 odst. 1 občanského zákoníku), případně norma chování zakotvená v příslušném smluvním ujednání (zde pak obsažená v článku II bodu 2.3 pojistné smlouvy). V posuzované věci se stěžovatelka nedomáhala toho, aby Nejvyšší soud přezkoumával správnost skutkových závěrů soudů nižších stupňů (a v závislosti na výsledku korigoval právní závěry městského soudu), což by bylo v rozporu s § 241a odst. 1 o. s. ř., ale aby posoudil, zda právně významnými jsou skutečnosti jí tvrzené, anebo naopak ty, které za základ svých skutkových zjištění vzal městský soud.

19. Jde-li o první námitku stěžovatelky (viz sub 15), Nejvyšší soud uzavřel, že na řešení otázky, kterou stěžovatelka v dovolání předložila, rozhodnutí městského soudu nespočívá. S ohledem na právě uvedené však tomuto závěru nelze přisvědčit. Stěžovatelka v odvolání argumentovala (ve stručnosti řečeno) tak, že jí škoda vznikla v důsledku toho, že dopravce porušil své povinnosti, neboť nepostupoval podle jejích pokynů a příslušné právní úpravy, a proto nemohlo dojít k řádnému předání zásilek, a tudíž ani k ukončení přepravy. A protože ke škodě došlo ještě během této přepravy, vztahuje se na daný případ pojištění dle pojistné smlouvy. Městský soud se s touto argumentací očividně neztotožnil a v rámci svého právního posouzení shodného s obvodním soudem uzavřel, že ke ztrátě zásilek nedošlo v důsledku nahodilé skutečnosti ve smyslu článku II bodu 2.3 pojistné smlouvy, ale v důsledku podvodu, resp. že k této ztrátě došlo mimo dobu sjednané přepravy zboží. Městský soud přitom nutně musel řešit otázku, zda – s ohledem na právní názor vyjádřený stěžovatelkou v odvolání – může z hlediska věcné správnosti rozsudek obvodního soudu obstát, na čemž nic nemění, že tak učinil implicitně, když toliko předestřel své právní posouzení, aniž by tedy objasnil, proč stěžovatelčin právní názor nepovažuje za správný, konkrétně z jakého důvodu není jí tvrzená skutečnost (spočívající v porušení povinností přepravce) právně významná. A považoval-li městský soud

tuto skutečnost za právně irelevantní, nepovažoval za nutné se zabývat ve vztahu k ní okolnostmi doručování předmětné zásilky.

20. Předložila-li pak stěžovatelka v dovolání Nejvyššímu soudu otázku, zda „ztráta zásilky v důsledku porušení povinností přepravce při přepravě zboží (spočívající v předání zásilky osobě odlišné od jejího adresáta a na místě odlišném od místa uvedeného v mezinárodním nákladním listu pro předání zboží) je nahodilou událostí krytou pojištěním“, jde o tutéž otázku, s jakou se s ohledem na stěžovatelčinu argumentaci musel, byť implicitně, vypořádat i městský soud.

21. Vykládá-li Nejvyšší soud § 237 o. s. ř. tak, že rozhodující má být to, jakou právní otázku výslovně vymezil a následně (takto vymezenou) řešil městský soud v dovolání napadeném rozhodnutí, tj. v posuzované věci, zda je podvod nahodilou skutečností ve smyslu pojistné smlouvy, pak takovýto výklad považuje Ústavní soud za příliš zužující, kolidující se smyslem a účelem daného mimořádného opravného prostředku, neboť z možnosti nápravy předem vylučuje co do právního posouzení potenciálně vadná rozhodnutí, v nichž odvolací soud odmítne právní argumentaci odvolatele jen tak, že vysloví právní názor, který vylučuje platnost právního názoru obsaženého v odvolání (zde pak, že právně z hlediska pojistných podmínek relevantní je, zda přepravce porušil své povinnosti).

22. Za této situace nelze přisvědčit závěru, že by rozhodnutí městského soudu spočívalo jen na řešení otázky, jak je uvedeno výše, tedy že šlo o podvod, který nahodilou událostí pro nároky z pojištění není. Tímto ovšem městský soud implicitně odmítl stěžovatelčin argument, že (i když došlo k podvodu) podstatné je, že dopravce porušil své povinnosti, a tudíž nárok z pojištění vznikl. Odpovědět na otázku, zda to bylo nebo nebylo z právního hlediska podstatné, měl Nejvyšší soud. Městský soud tedy řešil (právní) otázku, co je právně relevantní, zda podvod, nebo porušení povinností dopravce, a tím, že dal přednost první variantě, odmítl tu druhou. Je tak zřejmé, že byť se městský soud explicitně vyjádřil k variantě první, implicitně zavrhl variantu druhou, a tudíž na řešení této otázky jeho rozhodnutí spočívalo.

23. Nejvyšší soud v této souvislosti poukázal na svou judikaturu. V prvně uvedeném usnesení ze dne 18. 7. 2013 sp. zn. 29 NSČR 53/2013, 29 Cdo 2376/2013 nastala patrně obdobná situace jako ve věci nyní posuzované, neboť dovolatel namítl, že mu rozhodnutí o úpadku nebylo doručeno podle ustanovení § 50b o. s. ř. a § 75 odst. 3 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), a to za situace, kdy městský soud dospěl k závěru, že mu jako nikoliv „známému věřiteli“ nebylo třeba doručovat „zvlášť“ (§ 430 odst. 2 insolvenčního zákona *a contrario*), určitý rozdíl zde však spočívá v tom, že se přesto dovolací soud ke správnosti daného právního posouzení vyjádřil, neboť poukázal na rozhodnutí, které spornou otázku (doručování) řešilo. Odkaz na usnesení ze dne 26. 9. 2013 sp. zn. 29 Cdo 2376/2013 není zcela přiléhavý, neboť v této věci dovolatelka namítla vadu řízení týkající se skutkového zjištění, které však nemělo pro rozhodnutí městského soudu žádný význam, což jak již bylo uvedeno, není případ nyní posuzované věci.

24. Staví-li Nejvyšší soud snad své rozhodnutí na nepřiléhavosti právní otázky uvedené v dovolání, povinnost ji (správně) formulovat dovolateli, přísně vzato, nesvědčí. Jeho zákonnou povinností je specifikovat právní posouzení městského soudu, které pokládá za nesprávné (což předpokládá i určitou „identifikaci“ relevantní právní otázky), a vyložit, v čem má spočívat jeho nesprávnost (§ 241a odst. 2 a 3 o. s. ř.), a spolu s tím uvést (a případně odůvodnit), který ze čtyř předpokladů přípustnosti dovolání považuje za splněný (§ 241a odst. 2 ve spojení s § 237 o. s. ř.). Z posledně uvedeného ustanovení (i povahy věci) pak plyne, že na právním posouzení, které dovolatel napadá, musí být rozhodnutí městského soudu postaveno (musí na něm „záviset“), neboť jinak by rozhodování dovolacího soudu mělo často jen akademický význam. Ovšem specifikace adekvátní právní otázky, tedy takové, která se na základě argumentace dovolatele a závěrů městského soudu otevírá, je primárně povinností dovolacího soudu, neboť

to je nezbytným předpokladem případného posouzení, zda je ve vztahu k takové otázce dovolání přípustné (je-li samozřejmě tato otázka relevantní).

25. Proto formuluje-li dovolatel sám právní otázku, nezbavuje to Nejvyšší soud povinnosti posuzovat právní argumentaci (námitku), která je v dovolání obsažena, splňuje-li podmínky § 241a odst. 3 o. s. ř. Důvodem odmítnutí dovolání pro nepřípustnost podle § 237 o. s. ř. může být v daných souvislostech skutečnost, že se tato právní argumentace obsažená v dovolání zcela „mine“ s právními závěry, jež byly pro rozhodnutí městského soudu určující, takže i kdyby dovolací soud dovolateli přitakal, nemohlo by to mít na výsledek právního posouzení věci žádný vliv. Promítnuto do poměrů věci nyní posuzované stěžovatelka v úvodu svého dovolání (a to v souvislosti s uvedením toho, jaký předpoklad přípustnosti považuje za splněný) určitou právní otázku vymezila, současně však na dalších třech stranách podrobně argumentovala, z jakého důvodu považuje posouzení věci městským soudem po právní stránce za nesprávné. Tato argumentace však byla Nejvyšším soudem pominuta, případně byla chybně považována za argumentaci skutkovou (viz výše). Přitom je zřejmé, že právní názory stěžovatelky a městského soudu zde vedle sebe obstát nemohou, resp. z napadeného usnesení nelze vyvodit opak.

26. Podle ustálené judikatury Ústavního soudu [viz např. nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471); všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] proces interpretace a aplikace podústavního práva bývá stižen „kvalifikovanou vadou“ zpravidla tehdy, jestliže obecné soudy nezohlední správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc (zde na přístup k soudu), nebo se dopustí – (zpravidla) z hlediska řádného procesu – neakceptovatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů.

27. S ohledem na výše uvedené Ústavnímu soudu nezbývá než konstatovat, že Nejvyšší soud tím, že dostatečně nerozlišil mezi pojmy „právní posouzení“ a „skutkové zjištění“, porušil základní právo stěžovatelky na přístup k soudu, neboť neakceptoval stěžovatelkou uplatněný dovolací důvod podle § 241a odst. 1 o. s. ř. a současně restriktivně interpretoval § 237 o. s. ř., v důsledku čehož neakceptoval jí přednesenou právní otázku, resp. právní námitku, a z těchto důvodů se nezabýval stěžovatelkou podaným dovoláním (z hlediska stěžovatelkou tvrzeného předpokladu jeho přípustnosti ve smyslu § 237 o. s. ř. a případně i jeho důvodnosti). Jde přitom o tzv. kvalifikované vady ve výše uvedeném smyslu (sub 26) – jednak daný výklad neodpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů, jednak byl použit příliš restriktivní výklad neodpovídající smyslu a účelu zákona, resp. nezohledňující – ačkoliv „ve hře“ zde byla očividně otázka samotného přístupu k tomu soudu jako součást ústavně zaručeného práva na soudní ochranu [srov. např. nálezy ze dne 20. 12. 2016 sp. zn. III. ÚS 3067/13 (N 247/83 SbNU 855), ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. III. ÚS 3127/17 (N 236/87 SbNU 827)]. Obsah dovolání proto musí být důsledně posouzen ve všech jeho částech a jejich vzájemných souvislostech a vyložen tak, aby toto základní právo (a současně povinnost soudu) mohlo být realizováno v souladu s procesními předpisy, kterými je konkretizováno. Proto ukončení soudního řízení bez meritorního projednání věci je porušením základního práva na přístup k soudu zakotveného v čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

28. Na doplnění Ústavní soud uvádí, že právní otázka, která se z dovolání podává, má obecnou povahu, neboť jde o interpretaci a aplikaci ve smlouvě použitého pojmu „nahodilá skutečnost“, který je současně pojmem obsaženým v zákoně (byť terminologie není zcela totožná – § 2758 odst. 1 občanského zákoníku hovoří o „nahodilé události“). Dále uzavírá, že úkolem Nejvyššího soudu bylo vyjádřit se, zda případné porušení povinností dopravce (viz sub 19) bylo právně relevantní, a z hlediska svého postavení orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83

Ústavy) připomíná, že pro jeho rozhodnutí není podstatné samotné řešení této otázky, nýbrž právě to, že ji dovolací soud odmítl zodpovědět.

29. Ústavní soud proto z důvodu porušení čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozhodnutí podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 128
Odměna advokáta za společné úkony při zastupování více osob v trestním řízení
(sp. zn. I. ÚS 146/20 ze dne 16. června 2020)

Obecný soud je povinen aplikovat právní předpis jako celek, není oprávněn selektivně odepřít aplikaci určitého ustanovení, v daném případě § 12 odst. 4 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, podle něhož za společné úkony při zastupování více osob náleží advokátovi mimosmluvní odměna za každou zastupovanou osobu, avšak snížená o 20 %.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), soudců Jaromíra Jirsy a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti Mgr. Jaroslava Luxe, advokáta, se sídlem Ostrava, Poděbradova 1243/7, proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 6. 11. 2019 č. j. 3 To 134/2019-844, takto:

I. Usnesením Vrchního soudu v Olomouci ze dne 6. 11. 2019 č. j. 3 To 134/2019-844 bylo porušeno základní právo stěžovatele zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 6. 11. 2019 č. j. 3 To 134/2019-844 se ruší.

Odůvodnění

I.

1. Usnesením Krajského soudu v Ostravě (dále též jen „krajský soud“) ze dne 20. 5. 2019 sp. zn. 30 T 8/2018 byla stěžovateli jako zmocněnci poškozených podle § 151 odst. 2, 3 a 6 trestního řádu *per analogiam* přiznána odměna a náhrada hotových nákladů ve výši 130 362 Kč. Stěžovatel navrhuje, aby Ústavní soud zrušil v záhlaví označené usnesení Vrchního soudu v Olomouci (dále též jen „vrchní soud“), kterým bylo na základě jeho stížnosti uvedené usnesení Krajského soudu v Ostravě zrušeno a byla mu přiznána odměna a náhrada hotových nákladů za zastupování tří poškozených ve výši 131 330 Kč.

2. Podle stěžovatele došlo vydáním napadeného rozhodnutí k zásahu do jeho práv podle čl. 11 odst. 1, čl. 26 odst. 3, čl. 28, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), čl. 1 odst. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě, čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a čl. 7 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

II.

3. Stěžovatel namítá, že se Vrchní soud v Olomouci svévolně rozhodl neaplikovat jako celek vyhlášku č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „advokátní tarif“) a selektivně odepřel aplikaci ustanovení § 12 odst. 4 advokátního tarifu. Napadené usnesení vrchního soudu je podle jeho názoru značně překvapivé, svévolné a nebylo náležitě odůvodněno. Uvádí, že vrchní soud se v daném případě nezabýval možným nesouladem uvedeného ustanovení se zákonem či mezinárodní smlouvou a stěžejní argument vrchního soudu spočíval v odkazu na zásadu spravedlnosti a přiměřenosti. Připomíná nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 529/16 ze dne 17. 5. 2016 (N 89/81 SbNU 471), z nějž vyplývá, že soud je povinen při svém rozhodování aplikovat právní předpis jako celek a nemůže se rozhodnout vyloučit konkrétní ustanovení právního předpisu. Jestliže vrchní soud v odůvodnění napadeného usnesení argumentoval komentářem k advokátnímu tarifu, byla podle stěžovatele daná pasáž komentáře vytržena z kontextu. Na rozdíl od vrchního soudu je přesvědčen, že v případě poškozených, které v trestním řízení zastupoval, nešlo o společný nárok, ale o samostatné nároky na náhradu újmy na základě § 2959 občanského zákoníku.

4. Judikaturu, na niž odkazoval v napadeném usnesení vrchní soud, považuje stěžovatel za nepřiléhavou na posuzovanou věc, neboť vycházela z jiných skutkových základů. Rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 5966/2017, na něž rovněž vrchní soud odkazoval, vyznívá podle něho zcela opačně, než jak uvádí vrchní soud. Vyloučení aplikace § 12 odst. 4 advokátního tarifu je podle jeho názoru v rozporu s usnesením, jímž byl poškozeným přiznán nárok na právní pomoc poskytovanou zmocněncem bezplatně. Vyloučení aplikace citovaného ustanovení mělo být nepřípadné i s ohledem na složitost případu, v němž poškozené zastupoval. V této souvislosti mj. uvádí, že u každého z poškozených musel předběžně vyhodnotit, jakou měrou bylo zasaženo do jeho práv a tomu přizpůsobit i argumentaci svědčící o důvodnosti uplatněných nároků na náhradu nemajetkové újmy.

III.

5. Vrchní soud ve vyjádření pouze odkázal na obsah svého rozhodnutí s tím, že kmenový spis nemá k dispozici, neboť se zřejmě nachází u Krajského soudu v Ostravě.

6. Usnesením ze dne 10. 3. 2020 č. j. I. ÚS 146/20-19 přiznal Ústavní soud České advokátní komoře postavení vedlejší účastnice. Česká advokátní komora ve svém vyjádření zaslaném prostřednictvím právního zástupce JUDr. Petra Čápa souhlasila s podstatnými argumenty obsaženými v ústavní stížnosti. Soudy obou stupňů podle ní postupovaly nesprávně, neboť vyloučily aplikaci ustanovení § 12 odst. 4 advokátního tarifu. Uvádí, že soudy obou stupňů rozhodly v rozporu s řadou judikátů, přičemž připomíná zejména nález sp. zn. IV. ÚS 529/16. Poukázala na to, že trestní soudy postupovaly v rozporu s formální logikou, neboť důsledkem vyloučení aplikace § 12 odst. 4 advokátního tarifu je skutečnost, že advokátovi náleží za každou zastupovanou osobu plná odměna bez jakéhokoliv snížení.

7. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat obdržená vyjádření stěžovateli k replice, neboť neobsahovala žádné nové závažné skutečnosti nebo argumentaci, které by měly vliv na posouzení věci. Nadto z materiálního hlediska nelze přehlížet skutečnost, že Ústavní soud ústavní stížnosti vyhověl.

IV.

8. Ústavní soud v souladu s ustanovením § 44 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) uvážil, že ve věci není třeba konat ústní jednání, neboť by to nepřispělo k dalšímu, resp. hlubšímu objasnění věci, než jak se s ní seznámil z vyžádaného spisu a z písemných úkonů stěžovatelů a účastníků řízení. Nekonání

ústního jednání odůvodňuje také skutečnost, že Ústavní soud nepovažoval za potřebné provádět dokazování.

V.

9. Poté, co Ústavní soud konstatoval, že ústavní stížnost je přípustná, je podána včas a splňuje ostatní náležitosti vyžadované zákonem [§ 30 odst. 1, § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu], seznámil se s obsahem vyžádaného trestního spisu a přezkoumal, zda tvrzení obsažená v ústavní stížnosti mají oporu v listinných podkladech, dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

10. Ústavní soud nejprve připomíná, že k otázce náhrady nákladů řízení se ve své rozhodovací praxi opakovaně vyjádřil rezervovaně tak, že spor o náhradu nákladů řízení, i když se může dotknout některého z účastníků řízení, zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující indikaci porušení základních práv a svobod. Ústavní soud při posuzování problematiky nákladů řízení, tj. problematiky ve vztahu k předmětu řízení před soudy vedlejší, postupuje nanejvýš zdrženlivě a ke zrušení napadeného výroku o nákladech řízení se uchyluje pouze výjimečně, například pokud zjistí extrémní rozpor s principy spravedlnosti nebo že by bylo zasaženo i jiné základní právo [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 653/03 ze dne 12. 5. 2004 (N 69/33 SbNU 189) či usnesení sp. zn. IV. ÚS 303/02 ze dne 5. 8. 2002 (U 25/27 SbNU 307) nebo sp. zn. II. ÚS 2135/12 ze dne 28. 6. 2012]. A o takový případ v dané věci jde.

11. Z napadených usnesení je patrné, že si trestní soudy byly vědomy, že na případ stěžovatele dopadá ustanovení § 12 odst. 4 advokátního tarifu. Odmítly ovšem toto ustanovení aplikovat, přičemž jejich stěžejní argument spočíval v tom, že aplikace by v tomto konkrétním případě byla v rozporu se zásadami spravedlnosti a přiměřenosti. Východisko pro tento závěr představovala skutečnost, že stěžovatel v trestním řízení zastupoval tři poškozené, a to dvě nezletilé děti a jejich matku, tudíž v případě společných úkonů vztahujících se ke všem poškozeným se fakticky jednalo o úkon jediný, nikoli o úkony tři. Podle krajského soudu (srov. č. l. 2 usnesení) se zvýšení náročnosti práce stěžovatele coby zmocněnce poškozených projeví především v celkové výši škody a nemajetkové újmy způsobené trestným činem, která představuje tarifní hodnotu, z níž je odměna za úkon právní služby počítána. Opačný postup by podle tohoto soudu vedl k přiznávání nepřiměřeně vysokých částek, které by v některých případech mohly i převyšovat přiznanou náhradu škody či nemajetkové újmy v penězích a které by neodpovídaly skutečně vykonané činnosti zmocněnce. Vrchní soud k tomu dodal, že aplikace § 12 odst. 4 advokátního tarifu nesmí být formální až mechanická, zakládající zjevnou nespravedlnost (srov. č. l. 5 usnesení).

12. Ústavní soud v této souvislosti považuje za vhodné nejprve podotknout, že pro uvedené úvahy trestních soudů lze mít jisté pochopení. Je-li určitá práce (např. vypracování písemného podání) placena v téměř trojnásobné výši jen proto, že je vykonávána ve prospěch tří osob, aniž by v důsledku toho byla signifikantním způsobem zvyšována její náročnost, zcela logicky a legitimně se nabízejí pochybnosti o spravedlnosti takového odměňování. Ústavní soud tím nechce tvrdit, že přesně taková situace nastala i v projednávaném případě, neboť argumenty stěžovatele vztahující se ke složitosti případu a nutnosti individuálního posuzování nároků jím zastupovaných poškozených na náhradu nemajetkové újmy rovněž nepostrádají relevanci, přičemž trestní soudy se jim ve svých rozhodnutích v podstatě nevěnovaly a nereagovaly na ně. V obecné rovině však lze legitimně vznést otázku, zda ustanovení § 12 odst. 4 advokátního tarifu neotevírá možnosti pro nepřiměřeně štědré odměňování advokátů za činnost, která je sice vykonávána ve prospěch více zastupovaných osob, avšak reálně je jen minimálně náročnější, než když je vykonávána ve prospěch osoby jediné. Uvedenou otázku je však primárně oprávněno řešit Ministerstvo spravedlnosti, které disponuje zákonným zmocněním vyhláškou určovat a měnit způsob určení odměny a náhrad advokáta, tj. vydávat a měnit advokátní tarif (k tomu srov. usnesení sp. zn. IV. ÚS 4913/12 ze dne 12. 2. 2013).

13. V nyní posuzované věci nicméně nejde o to, jak je právní úprava nastavena, ale zda ji byly trestní soudy povinny aplikovat. V tomto směru musí Ústavní soud odkázat na nález sp. zn. IV. ÚS 529/16, na nějž poukazuje i stěžovatel a v němž byla řešena prakticky totožná věc. Ústavní soud v citovaném nálezu konstatoval, že obecný soud je povinen aplikovat právní předpis jako celek, není oprávněn selektivně odepřít aplikaci určitého ustanovení – v daném případě § 12 odst. 4 advokátního tarifu, podle něhož za společné úkony při zastupování více osob náleží advokátovi mimosmluvní odměna za každou zastupovanou osobu, avšak snížená o 20 %.

14. Podle čl. 95 odst. 1 Ústavy je sice obecný soud při rozhodování oprávněn posoudit soulad podzákonného předpisu se zákonem, pokud tak ovšem hodlá učinit, musí svůj postup v tomto směru řádně odůvodnit. Stejně jako v případě, jehož se citovaný nález týkal, i nyní Ústavní soud konstatuje, že z usnesení vrchního soudu není patrné, že by identifikoval určitý rozpor ustanovení § 12 odst. 4 advokátního tarifu se zákonem. Jak již bylo uvedeno, aplikace citovaného ustanovení byla odmítnuta proto, že se trestním soudům jevila rozporná s principy spravedlnosti a přiměřenosti. Ve svých rozhodnutích nenabídly žádnou argumentaci, která by na závěry v citovaném nálezu reagovala. Ústavní soud proto neshledal žádný důvod, aby se v nyní posuzované věci od těchto závěrů odchýlil.

15. Ústavní soud dále podotýká, že o závěry obsažené v citovaném nálezu sp. zn. IV. ÚS 529/16 se opíralo i usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 3. 2018 sp. zn. 28 Cdo 5966/2017, na něž vrchní soud v odůvodnění svého rozhodnutí poukazoval, přičemž Nejvyšší soud v tomto usnesení vytýkal odvolacímu soudu právě neaplikování § 12 odst. 4 advokátního tarifu. Lze tedy souhlasit s námitkou stěžovatele, že odkaz vrchního soudu na uvedené usnesení Nejvyššího soudu nelze považovat za relevantní podporu právního názoru, který vrchní soud zaujal.

16. Soudy obou stupňů ve svých rozhodnutích dále argumentovaly tím, že při aplikaci zákonných ustanovení nesmí docházet ke zneužívání práva či obcházení zákona. Krajský soud ve svém usnesení dokonce výslovně uvedl: „Krajský soud si je plně vědom, že v rozhodnutí musí upřednostňovat především soulad se zákonem, v tomto případě s advokátním tarifem, nikoliv obecně chápanou spravedlností. Nicméně pokud dochází ke zneužívání práva či obcházení zákona, pak je namístě, aby soud při aplikaci základních zásad spravedlnosti, zobrazených v ústavních principech, si vyložil zákon tak, aby k porušení principu spravedlnosti nedocházelo.“ Ani jeden ze soudů však nijak nevysvětlil, jakého zneužití či obcházení zákona se měl v dané věci dopustit právě stěžovatel. Ústavní soud v jednání stěžovatele žádné takové nepřijatelné prvky neshledal. Samotnou skutečnost, že se stěžovatel dovolával aplikace zákonného ustanovení, které dopadalo na jeho situaci a které pro něj v dané situaci vyznívalo příznivě, nelze považovat za zneužívání práva či za obcházení zákona.

17. Za nepřípadný považuje Ústavní soud argument vrchního soudu, že v posuzovaném případě je účtovaná odměna stěžovatele coby zmocněnce tří poškozených mnohonásobně vyšší než odměna účtovaná ustanoveným obhájcem (jediného) obžalovaného. Z ničeho totiž nevyplývá, že by činnost obhájce obviněného musela být (při stejném objemu prováděných úkonů) honorována více než činnost zmocněnce poškozených. Jinak řečeno, jestliže by zastupování tří obžalovaných bylo honorováno podstatně více než zastupování jediného poškozeného ve stejné trestní věci, neexistuje žádný důvod pro to, aby tomu nebylo i opačně.

18. Ústavní soud musí stěžovateli přisvědčit, že pokud vrchní soud ve svém rozhodnutí odkazoval na komentář k advokátnímu tarifu (konkrétně na: KOVÁŘOVÁ, D. a kol. Odměna advokáta. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 268), citovanou pasáž zásadním způsobem vytrhnul z kontextu a dezinterpretoval její význam. Citace Vrchního soudu zněla: „Advokát může několik klientů se společným nárokem považovat za jediného klienta. V takovém případě účtuje odměnu jen jednou a ustanovení § 12 odst. 4 se nepoužije.“ Na tuto pasáž však navazuje další text: „Pokud advokát použije § 12 odst. 4, pak součet odměn všech

společných klientů je vždy vyšší než odměna klienta jediného … Pokud advokát použije § 12 odst. 4, pak odměna za každého ze společných klientů je vždy nižší, než by byla odměna u klienta jediného.“ Z uvedeného je patrné, že citovaný komentář připouští, že sám advokát může ustanovení § 12 odst. 4 advokátního tarifu ignorovat a účtovat odměnu jen jednou. V žádném případě však z pasáže citované vrchním soudem (s přihlédnutím k pasážím na ni navazujícím) nelze dovodit, že by možnost ignorovat toto ustanovení měl i soud rozhodující o nároku, který advokát vyúčtoval.

19. Ústavní soud závěrem připomíná, že nikterak nepopírá samotný fakt, že zastupování více poškozených v jediném trestním řízení obecně vyžaduje od advokáta menší potřebné úsilí na jednotlivé úkony právní služby v porovnání se situací, v níž takový zmocněnec zastupuje několik poškozených ve zcela samostatných nijak nesouvisejících trestních řízeních, v nichž musí všechny informace nastudovat u každého případu zvlášť. Právě to je ostatně základním východiskem pro redukci mimosmluvní odměny advokáta vyplývající z § 12 odst. 4 advokátního tarifu (srov. usnesení sp. zn. II. ÚS 4103/18 ze dne 30. 7. 2019). Kromě toho jistě není od věci podotknout, že v případech odpovídajících nyní projednávané věci lze vedle § 12 odst. 4 advokátního tarifu souběžně aplikovat i ustanovení § 12a advokátního tarifu, kdy se při stanovení výše mimosmluvní odměny v konkrétním případě nejprve stanoví sazba této odměny, jež se vztahuje obecně k danému typu zastupování (tj. aplikuje se § 12a advokátního tarifu), a až poté se případně aplikuje ustanovení § 12 odst. 4 advokátního tarifu, tj. dojde k další redukci o 20 % (srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 3780/19 ze dne 17. 12. 2019). I tuto skutečnost bude muset vrchní soud vzít v potaz při novém rozhodování o nároku stěžovatele na odměnu za zastupování poškozených v trestním řízení.

20. Na základě výše uvedeného Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu rozhodl, jak je ve výroku uvedeno.

Č. 129
Porušení práva na přístup k soudu dovolacím soudem (zákaz přepjatého formalismu) (sp. zn. IV. ÚS 410/20 ze dne 16. června 2020)

Klade-li se důraz jen na určité systematické, logické či formulační nedostatky, ač s ohledem na celkový obsah dovolání lze považovat příslušnou procesní povinnost za splněnou (tzv. přepjatý formalismus), je ukončení soudního řízení bez meritorního projednání věci porušením základního práva na přístup k soudu zakotveného v čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod. Obsah dovolání proto musí být důsledně posouzen ve všech jeho částech a jejich vzájemných souvislostech a vyložen tak, aby toto základní právo (a současně povinnost soudu) mohlo být realizováno v souladu s procesními předpisy, kterými je konkretizováno.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Josefa Fialy a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatelky Lenky Koukalové, zastoupené Mgr. Martinem Urbáškem, advokátem, sídlem Bráfova třída 764/50, Třebíč, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2019 č. j. 33 Cdo 2850/2019-143, za účasti Nejvyššího soudu jako účastníka řízení a obchodní společnosti M & M reality holding, a. s., sídlem Krakovská 583/9, Praha 1 – Nové Město, zastoupené Mgr. Petrem Harmečkem, advokátem, sídlem Macharova 302/13, Ostrava, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2019 č. j. 33 Cdo 2850/2019-143 bylo porušeno ústavně zaručené základní právo stěžovatelky na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. listopadu 2019 č. j. 33 Cdo 2850/2019-143 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného usnesení Nejvyššího soudu, přičemž tvrdí, že jím bylo zasaženo do jejího základního práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu vedeného Okresním soudem v Třebíči (dále jen „okresní soud“) se podává, že rozsudkem tohoto soudu ze dne 15. 11. 2018 č. j. 9 C 49/2017-76 bylo stěžovatelce (jako žalované) uloženo zaplatit vedlejší účastnici (jako žalobkyni) částku 96 800 Kč s příslušenstvím jako provizi ze smlouvy o zprostředkování koupě

nemovitosti a poskytování služeb, uzavřené mezi účastnicemi dne 8. 10. 2015, a dále náklady řízení ve výši 57 902 Kč.

3. K odvolání stěžovatelky Krajský soud v Brně (dále též jen „krajský soud“) rozsudkem ze dne 2. 4. 2019 č. j. 37 Co 119/2018-123 rozsudek okresního soudu potvrdil a stěžovatelce uložil nahradit vedlejší účastnici náklady odvolacího řízení ve výši 16 693 Kč.

4. Proti rozsudku krajského soudu brojila stěžovatelka dovoláním, které Nejvyšší soud odmítl usnesením předsedy senátu podle § 243c odst. 1 věty první občanského soudního řádu (dále též jen „o. s. ř.“). V dovolání stěžovatelka uvedla, že odvolací soud řešil několik otázek hmotného práva a tyto řešil nesprávně, přičemž se odchýlil od rozhodovací praxe dovolacího soudu, „resp.“ nesprávně řešil otázky v praxi dovolacího soudu dosud výslovně neřešené. Konkrétní pochybení mělo vzniknout při řešení otázky významu předchozího uzavření zprostředkovatelské smlouvy s vlastníky nemovitosti na zprostředkovatelskou smlouvu (a nároků z ní vyplývajících) na stejnou činnost uzavřenou později s vyhledanými zájemci o nemovitost, dále pak při řešení otázky aplikace zásad ochrany spotřebitele na formulářovou zprostředkovatelskou smlouvu, jakož i otázky vlivu zániku možnosti realizace části služeb či vynaložení nákladů zahrnutých do provize za zprostředkování na výši této provize; k těmto otázkám následně stěžovatelka předestřela svou argumentaci, přičemž u první otázky poukázala na rozsudek Krajského soudu v Praze ze dne 20. 10. 2010 č. j. 25 Co 387/2010-107, v případě druhé otázky zmínila rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. 33 Cdo 5902/2017, a jde-li o třetí otázku, stěžovatelka uvedla, že jí není známo, že by ji dovolací soud řešil. Nejvyšší soud ale dospěl k závěru, že stěžovatelka – posuzováno podle celého obsahu dovolání – nevymezila předpoklady jeho přípustnosti taxativně uvedené v § 237 o. s. ř., když dala na výběr, aby jí vymezené právní otázky posoudil buď jako otázky, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe (aniž by označila, od jakého ustáleného řešení konkrétní právní otázky se odvolací soud odchýlil), nebo aby je posoudil jako dosud v rozhodovací praxi dovolacího soudu neřešené, a dodal, že není jeho úkolem, aby na základě odůvodnění napadeného rozhodnutí sám vymezoval předpoklady přípustnosti dovolání, a nahrazoval tak plnění procesních povinností dovolatele.

II. Stěžovatelčina argumentace

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že napadené usnesení nemá oporu v tom, co uvádí ve skutečném obsahu dovolání, a je tak zjevným projevem přehnaného formalismu. S poukazem na nález Ústavního soudu ze dne 11. 11. 2019 sp. zn. I. ÚS 3712/18 (N 187/97 SbNU 41; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na adrese http://nalus.usoud.cz) pak uvádí, že v dovolání jsou před následnou specifikací tří právních otázek výslovně zmíněny dvě „alternativy“ přípustnosti dovolání, a to „odchýlení se od rozhodovací praxe dovolacího soudu“ a „nesprávné řešení otázky v praxi dovolacího soudu dosud výslovně neřešené“, přičemž jedna či druhá alternativa pak vyplývala přímo z argumentace k jednotlivým otázkám či tuto bylo možné z ní jednoznačně dovodit.

6. Konkrétně u první otázky (uzavření dvou smluv na stejnou zprostředkovatelskou činnost), jak stěžovatelka dále uvádí, odkázala na názor obsažený v rozsudku Krajského soudu v Praze ze dne 20. 10. 2010 (pozn.: č. j. 25 Co 387/2010-107), který je citován v odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu (pozn.: ze dne 15. 8. 2012) sp. zn. 33 Cdo 694/2011, od něhož se rozhodnutí odvolacího soudu (tj. Krajského soudu v Brně) odchylovalo, a i s ohledem na širší rozsah otázky v projednávané věci a nutnost aplikace občanského zákoníku lze mít za naplněnou též druhou alternativu. U druhé otázky (aplikace ustanovení zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů) odkázala na dílčí argumentaci uvedenou v rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. 33 Cdo 5902/2017, přičemž s ohledem na rozsah otázky lze mít rovněž za naplněnou i druhou alternativu. V případě třetí otázky (zánik možnosti realizace části služeb a vynaložení nákladů zahrnutých do provize) výslovně uvedla,

že jí není známo, že by dovolací soud tuto otázku řešil, a na žádné rozhodnutí tudíž neodkazovala, navíc poukázala na nesrozumitelnost odůvodnění jejího řešení odvolacím soudem. Zde jasně vymezila jednu z alternativ přípustnosti dovolání a Nejvyšší soud dle jejího názoru pochybil do té míry, že vznikl extrémní nesoulad mezi tím, co v odůvodnění uvedla, a obsahem dovolání.

7. V této souvislosti stěžovatelka upozornila, že nemá zákonnou povinnost znát veškerou judikaturu dovolacího soudu a nemůže často vědět, zda byla uvedená právní otázka někdy řešena, zda lze její řešení použít zcela či zčásti na posuzovaný případ, a že pokud by tomu tak bylo za situace, kdy dovolatel uplatňuje přípustnost dovolání v podobě „dosud neřešené otázky" namísto „rozporu s ustálenou praxí dovolacího soudu", znamenal by formalistický přístup dovolacího soudu též odmítnutí takového dovolání. Současně znovu připomenula nález sp. zn. I. ÚS 3712/18 (viz sub 5), v němž měl Ústavní soud poukázat na problematičnost vymezování přípustnosti dovolání a někdy příliš formalistický přístup dovolacího soudu, kdy případné „nedostatky" v konkrétní projednávané věci nejsou důvodem pro posouzení dovolání jako vadného, je-li takové podání obsahově z pohledu přípustnosti dovolání vyhodnotitelné. Nejvyšší soud však zvolil postup opačný.

III. Vyjádření účastníka a vedlejší účastnice řízení

8. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu") zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejší účastnici řízení.

9. Nejvyšší soud v podrobnostech odkázal na důvody, pro které neshledal stěžovatelčino dovolání přípustné, s tím, že nemohlo dojít k porušení jejích ústavně zaručených práv. K tomu dodal, že stěžovatelka je povinna s ohledem na § 241a odst. 2 o. s. ř. vymezit, který z předpokladů přípustnosti dovolání považuje za daný, přičemž z § 237 o. s. ř. vyplývá, že v konkrétním případě může být splněno vždy pouze jedno ze zákonem předvídaných kritérií, kdy splnění jednoho kritéria vylučuje, aby současně bylo splněno kritérium jiné. Vylíčení, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti, není proto řádné, bylo-li provedeno označením (volbou) několika v úvahu přicházejících alternativ přípustnosti dovolání pro jednu právní otázku (v této souvislosti odkázal na své usnesení ze dne 25. 6. 2014 sp. zn. 26 Cdo 1590/2014 ve spojení s usnesením Ústavního soudu ze dne 30. 6. 2015 sp. zn. I. ÚS 2967/14, dále pak poukázal na usnesení ze dne 11. 4. 2017 sp. zn. I. ÚS 3762/16). K argumentaci stěžovatelky, že nemá povinnost znát veškerou judikaturu dovolacího soudu, zmínil bod 19 usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 12. 2017 sp. zn. I. ÚS 13/15. Z těchto důvodů navrhl odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost, případně její zamítnutí pro nedůvodnost.

10. Vedlejší účastnice uvedla, že napadené usnesení bylo vydáno v souladu s platnou právní úpravou a je zcela správné. Podané dovolání nesplňovalo zákonem dané náležitosti, neboť jednoznačně neoznačovalo důvod jeho přípustnosti, navíc při tvrzení důvodu přípustnosti spočívajícího v tom, že se dovolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe, neoznačovalo žádné rozhodnutí, od kterého se měl odchýlit. A protože nedošlo k porušení žádného ústavně zaručeného práva stěžovatelky, navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost zcela zamítl.

11. Ústavní soud citovaná vyjádření stěžovatelce na vědomí a k případné replice nezasílal, neboť neobsahovala žádné nové skutečnosti či právní argumentaci, jež by z hlediska posouzení věci mohla být relevantní.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

12. Ústavní soud se nejprve zabýval tím, zda jsou splněny procesní předpoklady řízení. Dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Ústavní soud je

k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a její ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť vyčerpala všechny zákonné prostředky k ochraně svého práva, resp. proti napadenému rozhodnutí žádný takový prostředek k dispozici neměla.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

13. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo všeobecného dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadené soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelkou namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

14. V prvé řadě nelze přehlédnout, že Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným usnesením odmítl stěžovatelkou podané dovolání jako nepřípustné, nicméně z obsahu jeho odůvodnění lze dovodit, že mělo trpět vadou spočívající v tom, že stěžovatelka neuvedla, resp. řádně nevymezila, v čem spatřuje plnění předpokladů jeho přípustnosti podle § 241a odst. 2 ve spojení s § 237 o. s. ř.; s tím koresponduje i to, že dovolání bylo odmítnuto předsedou senátu (§ 243f odst. 2 o. s. ř.), nikoliv senátem (§ 243c odst. 2 o. s. ř.). S ohledem na výše uvedené má Ústavní soud za to, že důvodem odmítnutí dovolání byly jeho vady, kdy údaj o nepřípustnosti je jen chybou v psaní. Proto se ani nezabýval otázkou, zda napadeným usnesením bylo porušeno stěžovatelčino základní právo na zákonného soudce podle čl. 38 odst. 1 Listiny [srov. nález ze dne 11. 10. 2016 sp. zn. II. ÚS 849/16 (N 188/83 SbNU 81) a souhrnně pak stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 (ST 45/87 SbNU 905; 460/2017 Sb.), zejména bod 40; k rozlišování důvodů odmítnutí dovolání z hlediska řízení o ústavní stížnosti srov. např. bod 28 a násl. nálezu ze dne 15. 3. 2017 sp. zn. II. ÚS 1966/16 (N 45/84 SbNU 527)], neboť problém ve věci samé nespočívá v tom, kým bylo dovolání odmítnuto, nýbrž že se Nejvyšší soud nezabýval otázkou jeho přípustnosti (a případně důvodnosti).

15. Nejvyšší soud konkrétně vytkl stěžovatelce, že mu dala na výběr, aby jí vymezené právní otázky posoudil buď jako otázky, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe, aniž by uvedla, od jakého ustáleného řešení konkrétní právní otázky se odchýlil, popř. aby je posoudil jako dosud v rozhodovací praxi dovolacího soudu neřešené.

16. Dovolatel je povinen se způsobilým dovolacím důvodem (§ 241a odst. 1 o. s. ř.), vymezeným (konkretizovaným) způsobem uvedeným v § 241a odst. 3 o. s. ř., vždy uvést, který ze čtyř předpokladů přípustnosti dovolání uvedených v § 237 o. s. ř. považuje za splněný (a v závislosti na konkrétním předpokladu toto své stanovisko eventuálně i zdůvodnit příslušnými judikaturními odkazy); uplatní-li dovolatel více námitek, resp. dovolacímu soudu předloží k řešení více právních otázek, je nezbytné, aby tak učinil jednotlivě, tj. vždy ve vztahu ke každé z těchto otázek. Je třeba přisvědčit Nejvyššímu soudu, že této své povinnosti pak nemůže – bez dalšího – dostát tím, že dovolacímu soudu dá na výběr, aby sám některou z variant uvedených v § 237 o. s. ř. zvolil; není přitom podstatné, zda možnost výběru z variant dovolatel sám zúží, a to třeba jen na varianty dvě, jako tomu bylo v posuzované věci.

17. S ohledem na ústavně zaručené právo na přístup k soudu podle čl. 36 odst. 1 Listiny nelze ani v tomto směru postupovat tzv. přepjatě formalisticky (k tomu viz níže) a dovolateli klást k tíži, jestliže – jak vyplyne z obsahu dovolání – na základě hlubších úvah dospěje např. k tomu, že napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu, kterou následně i specifikuje, současně ale vyjádří názor, že s ohledem na určité skutkové či právní odlišnosti případů

řešených v předchozí praxi lze uvažovat o tom, že jde o otázku dosud dovolacím soudem neřešenou [srov. bod 21 nálezu ze dne 14. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 2869/17 (N 89/89 SbNU 343)].

18. Nejvyššímu soudu lze dále přisvědčit v tom ohledu, že stěžovatelka v části svého podání, které nadepsala „Přípustnost dovolání dle § 237 o. s. ř.“, uvedla dva předpoklady přípustnosti dovolání, které považovala za naplněné, a to (slovy zákona), že dovoláním napadené rozhodnutí záviselo na vyřešení právních otázek, při jejichž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo které v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyly vyřešeny. V návaznosti na to stěžovatelka stručně shrnula tři námitky – otázky hmotného práva, při jejichž řešení měl krajský soud pochybit.

19. Tyto otázky pak v další části dovolání, označené jako „Dovolací důvody“, blíže prezentuje, přičemž zdůvodňuje, proč nepovažuje právní názor krajského soudu za správný. U první otázky („Uzavření zprostředkovatelské smlouvy s vlastníkem nemovitosti i zájemcem o její koupi“) nelze vyvodit, který ze dvou jí předtím avizovaných předpokladů přípustnosti má být považován za splněný.

20. V ústavní stížnosti stěžovatelka upozorňuje na svou argumentaci rozsudkem Krajského soudu v Praze ze dne 20. 10. 2010 č. j. 25 Co 387/2010-107 s tím, že toto rozhodnutí bylo citováno v odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 15. 8. 2012 sp. zn. 33 Cdo 5902/2017. K tomu je předně třeba podotknout, že „citován“ byl v tomto rozsudku Nejvyššího soudu z toho důvodu, že byl předmětem přezkumu v daném dovolacím řízení, přičemž Nejvyšší soud zde řešil (vedle otázky tzv. překvapivosti rozhodnutí) otázku vzniku nároku na smluvní pokutu v případě neexistence hlavního závazku (kterým bylo uzavření smlouvy o budoucí kupní smlouvě nebo kupní smlouvy, a to na základě tzv. rezervační smlouvy), který měla tato smluvní pokuta zajišťovat.

21. Z § 237 o. s. ř. zřetelně plyne, že pro posouzení přípustnosti dovolání je relevantní výlučně rozhodovací činnost dovolacího soudu, a tudíž označil-li by dovolatel pouze rozhodnutí soudu nižšího stupně, v němž byla daná právní otázka řešena jinak, nedostál by své zákonem stanovené procesní povinnosti. Stěžovatelka však v ústavní stížnosti argumentuje tím, že při řešení dané právní otázky se měl odvolací soud – ve svém důsledku – odchýlit právě od výše uvedeného rozsudku Nejvyššího soudu. Ústavní soud v této souvislosti připomíná bod 42 stanoviska pléna ze dne 28. 11. 2017 sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16, kde konstatoval: „Ačkoli samotný požadavek na uvedení toho, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání, není v rozporu s ústavním pořádkem, přesto může při aplikaci § 241a odst. 2 (a § 243c) občanského soudního řádu dojít k porušení základních práv dovolatele. Může tomu tak být zejména tehdy, pokud Nejvyšší soud postupuje příliš formálně a např. dovolání odmítne jako vadné jen proto, že dovolatel neuvedl čísla jednací relevantních (a jinak dostatečně specifikovaných) rozhodnutí.“ V bodě 15 stanoviska pléna pak Ústavní soud jako příklad zmínil svůj nález ze dne 18. 12. 2014 sp. zn. IV. ÚS 1256/14 (N 234/75 SbNU 607), dle něhož je přílišným formalismem, požaduje-li Nejvyšší soud pro splnění požadavku vymezení předpokladu přípustnosti dle § 237 o. s. ř. odkaz na konkrétní spisové značky rozhodnutí Nejvyššího soudu, neboť ke splnění tohoto požadavku postačuje slovní popis.

22. K tomu je však nutno poznamenat, že specifikace rozhodovací praxe dovolacího soudu spisovými značkami je zcela logicky tím nejjednodušším způsobem, který následně nevyvolává žádné pochybnosti, jaká rozhodnutí měl dovolatel na mysli. Označí-li dovolatel tyto judikáty jiným způsobem, děje se tak v praxi obvykle z důvodu nepozornosti či neznalosti právní úpravy týkající se formálních náležitostí dovolání (a související judikatury Nejvyššího soudu) a v takovém případě lze sotva neakceptaci splnění zákonných náležitostí dovolání Nejvyšším soudem považovat za projev tzv. přepjatého formalismu (ke smyslu a účelu právní úpravy náležitostí dovolání viz níže), ledaže by bylo *prima facie* zřejmé (resp. nevznikly by důvodné pochybnosti), o jaké rozhodnutí má vlastně dle dovolatele jít.

23. Takováto situace v posuzované věci nenastala. Stěžovatelka žádné rozhodnutí dovolacího soudu přímo neoznačila a neoznačila je ani nepřímo, protože – striktně vzato – právní otázka, ve vztahu ke které poukázala na výše uvedený rozsudek Krajského soudu v Praze (tj. „uzavření zprostředkovatelské smlouvy s vlastníkem nemovitosti i se zájemcem o koupi"), v ústavní stížnosti označeným rozsudkem Nejvyššího soudu řešena nebyla, takže nebylo možné zřetelně usuzovat, že by právě s tímto rozhodnutím měl být dovoláním napadený rozsudek v rozporu. Postup Nejvyššího soudu, byť si lze představit, že i v tomto případě bylo možno splnění dané náležitosti „uznat", se Ústavnímu soudu nejeví jako svévolný, tj. vymykající se z mezí volného uvážení jakožto projevu nezávislého soudního rozhodování, neboť je zjevné, že k pochybení došlo především na straně samotné stěžovatelky, která se dostatečně neseznámila s rozhodováním Nejvyššího soudu týkajícím se vadně podaných dovolání.

24. Jinak je tomu ale u dalších otázek, které stěžovatelka Nejvyššímu soudu předložila. V případě druhé právní otázky (v nadpisu označené „K ochraně spotřebitele") stěžovatelka namítla, že k ujednání o nároku na provizi za zprostředkování příležitosti uzavřít smlouvu nelze podle § 1812 občanského zákoníku přihlížet. Protože v její věci k samotnému uzavření smlouvy nedošlo, nárok na provizi nevznikl, přičemž se odvolala na rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 11. 2018 sp. zn. 33 Cdo 5902/2017.

25. V souvislosti se třetí otázkou („K zániku možnosti realizace části služeb a vynaložení nákladů zahrnutých do provize") pak stěžovatelka výslovně uvedla, že jí není známo, že by ji dovolací soud řešil.

26. Nejvyšší soud v odůvodnění napadeného usnesení sice uvedl, že dovolání posuzoval z hlediska jeho celého obsahu, ve skutečnosti tomu tak zjevně nebylo. Jak je totiž patrno ze stručného odůvodnění jeho usnesení, zaměřil se toliko na část označenou jako „Přípustnost dovolání dle § 237 o. s. ř.", kde stěžovatelka uvedla dva ze čtyř předpokladů přípustnosti dovolání. Evidentně z hlediska jeho závěrů však pominul další část jejího podání. Ta je označena jako „Dovolací důvody", přičemž v ní stěžovatelka (přinejmenším) u dvou právních otázek specifikovala, kterou z těchto dvou jí avizovaných variant (předpokladů) přípustnosti považuje u té které otázky za naplněnou, resp. toto bylo možné při vynaložení minimálního interpretačního úsilí z příslušného textu vyvodit.

27. Povinností obecných soudů při posuzování zákonných náležitostí podání je vycházet z jejich (celého) obsahu, jak jim to v případě civilního řízení výslovně ukládá § 41 odst. 2 o. s. ř. Procesní předpisy musí interpretovat a aplikovat tak, aby na účastníky řízení nebyly kladeny nepřiměřené, tj. nad rámec smyslu a účelu právní úpravy (viz např. bod 29 stanoviska sp. zn. Pl. ÚS-st. 45/16 nebo body 17 a 18 usnesení ze dne 8. 3. 2016 sp. zn. III. ÚS 200/16) jdoucí požadavky, a nebylo tím fakticky bráněno realizaci práva na soudní ochranu; to platí tím spíše, kdy je právní úprava týkající se (i) obsahových náležitostí dovolání poměrně komplikovaná a také se k ní váže obsáhlá judikatura nejen Nejvyššího soudu, ale rovněž soudu Ústavního [srov. např. nálezy ze dne 19. 11. 2015 sp. zn. I. ÚS 354/15 (N 198/79 SbNU 251), ze dne 15. 3. 2017 sp. zn. II. ÚS 1966/16 (N 45/84 SbNU 527), ze dne 20. 2. 2018 sp. zn. II. ÚS 1226/17 (N 28/88 SbNU 411), ze dne 14. 5. 2018 sp. zn. I. ÚS 2869/17 (N 89/89 SbNU 343), ze dne 5. 9. 2018 sp. zn. I. ÚS 3029/17 (N 151/90 SbNU 453), ze dne 11. 11. 2019 sp. zn. I. ÚS 3712/18 (N 187/97 SbNU 41) a ze dne 21. 1. 2020 sp. zn. IV. ÚS 4206/18 (N 11/98 SbNU 79)].

28. Klade-li soud důraz jen na určité systematické, logické či formulační nedostatky (nepřesnosti) podání a ty pak přičítá k tíži účastníkovi řízení, ač se s ohledem na obsah podání vzatého jako celek jeví jako možné i jiné řešení, v případě kterého lze považovat příslušnou procesní povinnost za splněnou, je nutno takový postup označit za tzv. přepjatý formalismus.

29. Konkrétně splnění zákonné náležitosti, byť je mu v systematice dovolání věnována určitá zvláštní část, je nutno posuzovat i s přihlédnutím k ostatním částem obsahu dovolání (byť tak neoznačeným). Nelze tvrdit, že § 241a odst. 2 o. s. ř. stanoví jediný možný konkrétní způsob, jakým má být v dovolání vymezeno, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti

dovolání, toto vymezení z něj musí být „seznatelné“, přičemž může však být vyjádřeno v kterékoli jeho části, a to případně i na více místech (srov. např. bod 26 nálezu sp. zn. II. ÚS 1226/17 nebo bod 22 nálezu sp. zn. I. ÚS 2869/17).

30. Z obsahu posuzovaného dovolání přitom plyne, že stěžovatelka je podala poté, co se s judikaturou Nejvyššího soudu seznámila, neboť její odkaz na judikaturu zvláště u druhé otázky za zjevně nepřiléhavý považovat nelze. Stejně tak nelze ani s ohledem na specifikum třetí otázky vyloučit, že skutečně takováto otázka řešena dovolacím soudem nebyla. Dlužno ale zdůraznit, že tím Ústavní soud zásadně neníní předjímat posouzení splnění dalších náležitostí dovolání či otázky jeho přípustnosti Nejvyšším soudem ve znovuotevřeném řízení.

31. Jde-li o ústavní aspekt věci, zvláště u natolik závažného důsledku, jakým je ukončení soudního řízení bez meritorního projednání věci, je třeba zohlednit existenci základního práva na přístup k soudu a interpretovat obsah soudního podání vždy tak, aby uvedené právo mohlo být realizováno, a nikoliv obráceně.

32. To principiálně platí pro všechna stadia řízení, včetně řízení dovolacího (viz např. bod 19 nálezu sp. zn. I. ÚS 3029/17), byť je v něm přezkum rozhodnutí odvolacího soudu zúžen a může se odehrát pouze na kvazimeritorním základě (čemuž tak zpravidla i je). Ústavní soud nemá námitek proti závěru Nejvyššího soudu v usnesení napadeném ústavní stížností, že není jeho úkolem, aby na základě odůvodnění napadeného rozhodnutí sám vymezoval předpoklady přípustnosti dovolání v souladu s § 237 o. s. ř., a nahrazoval tak plnění procesní povinnosti dovolatele. Jeho ústavní povinností však je při posouzení přípustnosti dovolání přihlédnout k podání jako vzájemně souvislému celku, nikoli jen k jeho odděleně vzatým částem jen podle jejich označení (nadpisů) a ústavně konformně jej vyložit tak, aby nedošlo k porušení čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.

33. S ohledem na výše uvedené nezbylo Ústavnímu soudu než podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu konstatovat, že Nejvyšší soud porušil čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny, a z tohoto důvodu podané ústavní stížnosti podle § 82 odst. 3 písm. a) téhož zákona vyhovět a napadené rozhodnutí zrušit. Takto rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 130
Majetkové vyrovnání s církvemi a zásada *in favorem restitutionis*
(sp. zn. III. ÚS 4121/18 ze dne 22. června 2020)

I. Použitím ustanovení restitučního zákona nelze ani s přihlédnutím k zásadě *in favorem restitutionis* rozšiřovat působnost takového zákona. Při výkladu § 7 odst. 1 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), musí obecné soudy postupovat s ohledem na smysl a účel restitučních zákonů vstřícně k oprávněným osobám, pro dodržení mezí ústavně zaručeného práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod však musí v prvé řadě vycházet z jasného znění zákona a zřetelně vyjádřené vůle zákonodárce. Podmínka účelového užívání majetku podle uvedeného ustanovení zákona nemůže být příklonem k zásadě *in favorem restitutionis* vykládána tak, že ji restituent splňuje, jelikož byl v dispozici s majetkem historicky omezen, a proto jej neužíval.

II. Uplatnění zásady *in favorem restitutionis* je z podstaty věci intenzivnější tím více, čím obtížnější je výklad rozhodné právní normy, včetně objasnění jejího smyslu a „restitučního" účelu. Tato zásada však může být obecnými soudy ústavně souladně následována, přestože neshledají uplatňovaný nárok důvodným. Byť mají soudy restituční právní předpisy vykládat šetrně k právům oprávněných osob, mechanický „výklad" zákona pouze z pohledu absolutní priority tvrzeného restitučního nároku by vykazoval znaky neústavní libovůle. Právě účel restitučního zákonodárství požaduje zmírňovat v souladu s ústavním pořádkem pouze křivdy některé.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky evidované právnické osoby Židovská obec Brno, sídlem třída Kpt. Jaroše 1922/3, Brno, zastoupené JUDr. Markem Nespalou, advokátem, sídlem Vyšehradská 421/21, Praha 2 – Nové Město, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 28. srpna 2018 č. j. 28 Cdo 531/2018-135 a rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 16. srpna 2017 č. j. 49 Co 122/2016-112, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Brně jako účastníků řízení a České republiky – České správy sociálního zabezpečení, sídlem Křížová 1292/25, Praha 5 – Smíchov, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava") se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, a to pro porušení

čl. 2 odst. 2, čl. 4 odst. 4, čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Stěžovatelka se v řízeních před obecnými soudy po vedlejší účastnici domáhala uzavření dohody o vydání nemovitých věcí specifikovaných v I. výroku napadeného rozsudku Krajského soudu v Brně (dále jen „nemovitosti“), a to podle § 10 odst. 4 zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), (dále jen „zákon o majetkovém vyrovnání“). Vlastnické právo k nemovitostem bylo právní předchůdkyni stěžovatelky odňato za 2. světové války a po jejím skončení bylo obnoveno. V roce 1947 se nemovitosti staly předmětem smlouvy o nájmu uzavřené s československým státem. Následně převedla právní předchůdkyně stěžovatelky vlastnické právo k nemovitostem na stát kupní smlouvou ze dne 29. 11. 1957 (dále jen „kupní smlouva“).

3. Ústavní soud si k posouzení důvodnosti ústavní stížnosti vyžádal spis Městského soudu v Brně (dále jen „městský soud“) vedený pod sp. zn. 48 C 238/2014, z jehož obsahu zjistil následující. Poté, co městský soud rozsudkem ze dne 21. 1. 2016 č. j. 48 C 238/2014-55 vedlejší účastnici uložil povinnost uzavřít se stěžovatelkou dohodu o vydání nemovitostí, změnil k odvolání vedlejší účastnice Krajský soud v Brně (dále jen „krajský soud“) v záhlaví uvedeným rozsudkem rozsudek městského soudu tak, že žalobu zamítl.

4. Podle krajského soudu bylo mezi účastnicemi řízení sporné, zda byla kupní smlouva ve smyslu § 5 písm. f) zákona o majetkovém vyrovnání uzavřena právní předchůdkyní stěžovatelky v tísni nebo za nápadně nevýhodných podmínek a zda nemovitosti v rozhodném období sloužily duchovním, pastoračním či podobným činnostem v souladu s § 7 odst. 1 téhož zákona. Stejně jako v rozsudku městského soudu měl krajský soud v napadeném rozhodnutí za prokázané splnění předpokladů pro vydání nemovitostí podle zákona o majetkovém vyrovnání, avšak až na podmínku podle § 7 odst. 1 tohoto zákona. Krajský soud se ztotožnil s městským soudem, že prodej nemovitostí kupní smlouvou byl vzhledem k poválečnému vývoji důsledkem tísně právní předchůdkyně stěžovatelky. Oproti městskému soudu však dospěl výslovně k závěru, že právní předchůdkyně stěžovatelky nesplnila podmínku účelu užívání nemovitostí. Přestože byla tehdejším režimem omezena v užívání nemovitostí, není z hlediska § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání rozhodné, z jakých důvodů. Úmysl zákonodárce směřoval k omezení rozsahu vydávaných nemovitých věcí oproti § 6 zákona o majetkovém vyrovnání, jenž upravuje vydávání věcí Státním pozemkovým úřadem a Lesy České republiky, s. p., tj. subjekty odlišnými od povinných osob podle § 7 odst. 1 téhož zákona. Měly-li by být oprávněným osobám vydány všechny věci z původního majetku, s nímž hospodaří povinné osoby podle zákona o majetkovém vyrovnání, nebylo by důvodu pro existenci samostatného § 7. Už z preambule k zákonu o majetkovém vyrovnání plyne, že je určen ke zmírnění pouze některých majetkových křivd. Obnova vlastnického práva podle klíčového ustanovení sleduje také jiné cíle než zmírnění některých majetkových křivd a zajištění ekonomické soběstačnosti církví a náboženských společností; zejména má přispívat k vykonávání práv zaručených v čl. 16 odst. 1 a 2 Listiny, čemuž odpovídá i restituce majetku tzv. nehospodářské povahy. Ze stěžovatelčiných tvrzení přitom vyplynulo, že její právní předchůdkyni nemohly nemovitosti sloužit k některému ze zákonem předepsaných účelů, jelikož je sama neužívala.

5. Dovolání stěžovatelky bylo napadeným rozsudkem Nejvyššího soudu zamítnuto. Nejvyšší soud vzal v potaz příslušnou judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, komentářovou literaturu i důvodovou zprávu k zákonu o majetkovém vyrovnání a ztotožnil se se závěry krajského soudu. Dospěl k závěru, že výklad § 7 odst. 1 podaný krajským soudem je (na rozdíl od mínění stěžovatelky obsaženého v jejím dovolání – č. l. 120 a 121 připojeného procesního spisu městského soudu) správný, přestože výslovně neodkazuje na výše zmíněné prameny, které jednoznačně podporují jeho interpretační závěry. Nejvyšší soud uzavřel, že použití principu *in favorem restitutionis* by v posuzovaném případě bylo proti smyslu a účelu

zákona o majetkovém vyrovnání, neboť snaha o výklad restitučních předpisů vstřícný k oprávněným osobám nemůže vést k překročení zákonného režimu majetkového vyrovnání.

II. Argumentace stěžovatelky

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že soudy v napadených rozsudcích porušily její právo na soudní ochranu a legitimní očekávání ve vztahu k principu výkladu předpisů *ex favore restitutioni*s a k ochraně vlastnického práva, neboť nezohlednily veškeré specifické okolnosti případu. Ani při existenci majetkové křivdy soudy nereflektovaly, že splnění podmínky účelu užívání nemovitostí jí znemožnil stát, a přepjatě formalisticky vyložily § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání. Vedlejší účastnice podle stěžovatelky těží z protiprávního stavu, který sama vyvolala, přičemž jí nesvědčí dobrá víra chráněná v zájmu právní jistoty. Proto se povinná osoba nemůže dovolávat ochrany vlastního „unfair jednání", k čemuž stěžovatelka poukazuje např. na nález Ústavního soudu ze dne 22. 2. 1995 sp. zn. II. ÚS 42/94 (N 13/3 SbNU 67). Z listin pocházejících z období po 2. světové válce má vyplývat administrativní povaha dotčené budovy. Stěžovatelka zdůraznila, že její právní předchůdkyně nemohla nemovitosti řádně užívat z důvodu jejich obsazení složkami Sboru národní bezpečnosti.

7. Dále připomíná, že smlouva o nájmu z roku 1947 obsahovala transparentně nevýhodné podmínky pro její právní předchůdkyni, která poté v roce 1954 uzavřela se státem dohodu o bezúplatném užívání nemovitostí. Tato bezvýchodná situace vyústila v uzavření kupní smlouvy. Jelikož stěžovatelka příjem z nájemného vkládala do opravy nemovitostí, nelze z její strany hovořit o hospodářské činnosti a „hospodářské povaze" nemovitostí. Stěžovatelka též namítla, že vede-li výklad restitučního předpisu k pochybnostem, zda má být na jeho základě majetková křivda napravena, je namístě ji napravit a že podle nálezu Ústavního soudu ze dne 5. 3. 2014 sp. zn. I. ÚS 2430/13 (N 27/72 SbNU 305) nevzniká nová křivda, je-li minulá křivda odčiňována „na účet státu". Výkon práv státem je v tomto případě v rozporu s dobrými mravy a výklad zákona krajským soudem a Nejvyšším soudem je nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a povahou uplatňovaného práva. Stěžovatelka poukázala na nález Ústavního soudu ze dne 4. 2. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 21/96 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.), podle něhož soud není absolutně vázán doslovným zněním zákona a smí se od něj odchýlit, vyžaduje-li to ze závažných důvodů jeho účel, historie vzniku, systematická souvislost nebo některý z ústavních principů. Stěžovatelka uzavřela, že se obecné soudy „doslovnou aplikací" § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání vyvázaly z povinnosti udělat vše pro spravedlivé řešení věci.

8. K ústavní stížnosti stěžovatelka přiložila právní stanovisko prof. JUDr. Aleše Gerlocha, CSc., k výkladu některých ustanovení zákona o majetkovém vyrovnání. V něm jeho autor uvedl, že do jisté míry lze logickým výkladem mít za to, že je-li důvodem restituce protiprávní odnětí majetku, mělo by důvodem být i protiprávní omezení dispozice s ním. Nemohla-li se prosadit vůle vlastníka při vymezení účelu užívání věci z důvodů, které nemohl ovlivnit, ačkoli by jinak kýženým způsobem věc užíval, měla by taková okolnost být z hlediska cíle restitučního předpisu zahrnuta do posouzení splnění podmínek vydání věci.

III. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení, replika stěžovatelky

9. Soudce zpravodaj si podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu") vyžádal vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení.

10. Nejvyšší soud připomněl, že princip *ex favore restitutionis* v posuzované věci uplatnit nešlo. Poukázal zejména na nález Ústavního soudu ze dne 5. 8. 2010 sp. zn. II. ÚS 3168/09 (N 158/58 SbNU 345), stěžovatelkou výše vzpomenutý nález sp. zn. I. ÚS 2430/13 a stanovisko pléna Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 (ST 21/39 SbNU 493;

477/2005 Sb.) a připomněl, že daný princip lze použít v případech pochybností, a nikoli jednoznačného znění zákona, který napravení křivdy neumožňuje. Nadto je podle judikatury Nejvyššího soudu i Ústavního soudu ochrana vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny přiznávána pouze již konstituovanému vlastnickému právu, nikoliv uplatněnému restitučnímu nároku. Závěrem Nejvyšší soud navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou, případně ji nálezem podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zcela zamítl.

11. Krajský soud zcela odkázal na odůvodnění svého ústavní stížností napadeného rozsudku.

12. Podle vedlejší účastnice je to naopak výklad zastávaný stěžovatelkou, jehož upřednostnění by zasáhlo do právní jistoty subjektů práva. Příslušný postup by ani nebyl výkladem zákona, nýbrž jeho nepřípustným rozšířením. Stěžovatelka si protiřečí, uvedla-li, že jí stát zabránil v užívání nemovitostí a současně že šlo o kancelářskou budovu, pročež by podmínka podle § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání měla být splněna. Oba soudy ve svých rozsudcích správně dovodily, že splnění podmínky stanovené v § 7 odst. 1 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání je jedním z nezbytných předpokladů vydání nemovité věci oprávněné osobě. Není-li tato zákonná podmínka splněna, což je nesporně i případ stěžovatelky, která tuto skutečnost sama přiznává na straně 3 ústavní stížnosti, a to bez ohledu na to, z jakého důvodu, nemůže stěžovatelce vzniknout nárok na vydání nemovité věci v režimu zákona o majetkovém vyrovnání. Navíc stěžovatelka jen spekuluje o účelu, jemuž by jí nemovité věci v rozhodném období sloužily, nebo zda by je dobrovolně neprodala apod. Je otázkou, jaký by vůbec byl osud nemovitostí, nenastaly-li by stěžovatelkou popsané poválečné události. Vedlejší účastnice má za to, že ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná a měla by být z tohoto důvodu odmítnuta.

13. Obdržená vyjádření zaslal Ústavní soud stěžovatelce na vědomí a k případné replice. V té stěžovatelka konstatovala, že údajná vnitřní rozpornost její argumentace je ve skutečnosti důsledkem ne zcela jednoduchého skutkového stavu. Z konkrétních okolností případu je zjevné, že jednání a postup vedlejší účastnice těží z protiprávního stavu, který sama vytvořila a vyvolala. Byl to stát, který protiprávně zabral část budovy a vnutil předchůdkyni stěžovatelky uzavření nevýhodných smluv. Stěžovatelka podotkla, že soudy v rozporu s čl. 4 Ústavy opomněly ústavněprávní rozměr případu, a ve zbytku zopakovala nebo parafrázovala námitky vznesené v ústavní stížnosti. Závěrem navrhla, aby Ústavní soud její ústavní stížnosti vyhověl.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu pravomoc vykonávat dozor nad jejich rozhodovací činností. Do rozhodovací činnosti soudů je Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy oprávněn zasáhnout pouze, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatelky. Jiné vady se nacházejí mimo jeho přezkumnou pravomoc, pročež se musí vystříhat svévole a bedlivě dbát mezí pravomocí svěřených mu Ústavou. V posuzované věci dospěl Ústavní soud k závěru, že byť není ústavní stížnost důvodná, není pro níže uvedené důvody ani zjevně neopodstatněná, a proto přistoupil k věcnému přezkumu napadených rozhodnutí.

16. Ke stěžejní námitce stěžovatelky o neústavní absenci příklonu soudů k principu *ex favore (in favorem) restitutionis* Ústavní soud předesílá, že soudy neměly o výkladu § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání, tedy ani o právním posouzení věci žádné pochybnosti. Ze zde nenapadeného rozsudku městského soudu Ústavní soud zjistil, že jeho změna krajským soudem nebyla dána odlišným náhledem soudů na účel rozhodné právní úpravy a výklad § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání, nýbrž tím, že městský soud v rozsudku, jímž žalobě stěžovatelky vyhověl, neposoudil naplnění podmínek vydání věci podle § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání, na což naopak poukázala vedlejší účastnice v odvolání ze dne 7. 3. 2016 (č. l. 66, 69–71 připojeného spisu).

17. Ústavní stížnost představuje náhled stěžovatelky na „správný“ výklad rozhodného ustanovení restitučního zákona a neobsahuje oproti napadeným rozhodnutím novou (ústavně) právní argumentaci. Ústavní soud mnohokrát judikoval, že mu až na výjimky nepřísluší výklad běžného zákona. Interpretační a aplikační proces podústavního práva je stižen ústavně relevantní („kvalifikovanou“) vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí nepřijatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz např. nálezy ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471) nebo ze dne 29. 1. 2019 sp. zn. III. ÚS 3397/17 (N 14/92 SbNU 159)].

18. Dále je potřeba předeslat, že námitka specifickými okolnostmi případu, a nikoli jednoduchým skutkovým stavem, je paušálním odkazem na historické pozadí věci majícím zvrátit výklad znění zákona na stranu stěžovatelky. Skutkové okolnosti případu byly v řízeních před obecnými soudy jednoznačně prokázány a srozumitelně odůvodněny. Stěžovatelka nenamítla žádnou vadu procesu zjišťování skutkového stavu, naopak se ústavní stížnost týká zřetelně pouze podmínky podle § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání (a jeho výkladu), pročež námitka specifických okolností případu nemůže být bez dalšího důvodná.

19. Důvodnou nelze shledat stěžovatelčinu námitku, jíž z jí nepříznivých historických událostí vyvozuje pro ni příznivý právní výklad zákona. Soudy zaujatý výklad § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání, jehož východiskem byl jasný text zákona, byl oběma soudy podrobně a ústavně souladně odůvodněn. Je možno přisvědčit vedlejší účastnici, že i kdyby měly či mohly vzít soudy v úvahu důvody neužívání nemovitostí právní předchůdkyní stěžovatelky, lze se jen domnívat, nikoli prokázat, k jakým účelům by byly nemovitosti užívány. Na druhou stranu je pravděpodobné, že by dnes stěžovatelka jen obtížně prokazovala, k jakému účelu by nemovitosti užívala, bylo-li by jí to umožněno. Ve prospěch stěžovatelky hovoří okolnost, že nelze přehlédnout předmět její činnosti, a lze se tak domnívat o potenciálním účelu užívání nemovitostí, jak ostatně sama činí. Pro posuzovanou věc je nicméně stěžejní nikoli hypotetický (byť nikoli zcela nepravděpodobný) účel užívání nemovitostí, nýbrž sama fakticita toho, že k zákonem stanovenému účelu právní předchůdkyně stěžovatelky nemovitosti neužívala. Tento stěžovatelce nepříznivý fakt je třeba uvést do vztahu se všemi relevantními výkladovými hledisky klíčového ustanovení zákona o majetkovém vyrovnání, potažmo ústavněprávními požadavky plynoucími z potenciálně ohrožených základních práv a svobod stěžovatelky. Tak se však v napadených rozhodnutích stalo.

20. I v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva je vymezení podmínek a rozsahu majetkových restitucí zásadně věcí členských států, tj. demokratického zákonodárce, jenž stanovil, že se neodčiňují, nýbrž zmírňují nikoli všechny, ale jen některé majetkové křivdy, na jejichž zmírnění není, mimo vůli zákonodárce, právní nárok (viz např. rozhodnutí ze dne 12. 7. 2001 ve věci *Malhous proti České republice* č. 33071/96 nebo ze dne 10. 7. 2002 ve věci *Gratzinger a Gratzingerová proti České republice* č. 39794/98).

21. S Nejvyšším soudem lze souhlasit i v tom, že restituční předpisy nelze vykládat extenzivně v případech jednoznačného vymezení podmínek restituce. Byť se dovolací soud nevyjádřil zcela pregnantně, když uvedl, že použití principu *ex favore restitutionis* by nebylo souladné se smyslem a účelem rozhodných ustanovení zákona o majetkovém vyrovnání, je podstatný jeho závěr, že zákonný rozsah majetkových vyrovnání nemůže být výkladem rozšiřován. Uvedená zásada je sice důležitým „pokynem" soudům k šetření práv oprávněných osob, nemá však oporu v ústavním pořádku a není „všeobjímající" vlastností restitučních nároků – je ze starší judikatury Ústavního soudu vycházejícím vodítkem, jež má vést k šetření práv restituentů a výkladu restitučních předpisů v souladu s jejich účelem a smyslem (viz nález ze dne 12. 5. 2020 sp. zn. III. ÚS 1283/17 (N 87/100 SbNU 51), dostupný stejně jako všechna rozhodnutí Ústavního soudu z http://nalus.usoud.cz). Z toho plyne, že nemůže být sama o sobě kritériem přiznání restitučního nároku, resp. že její použití je namístě pouze v mezích příslušného restitučního zákona.

22. Stěžovatelka ve skutečnosti nenamítá nedostatečné šetření práv oprávněné osoby a „nevstřícný" (restriktivní) výklad zákona, nýbrž svou argumentací naplňuje zásadu *in favorem restitutionis* jiným obsahem. Jinak řečeno, tato zásada může být obecnými soudy ústavně souladně následována, přestože neshledají uplatňovaný nárok důvodným. Rozhodná právní norma má být vždy vykládána s ohledem na její účel a smysl (jakož i na účel zákona a restitučního zákonodárství jako celku), v kterémžto postupu hraje zásada *in favorem restitutionis* důležitou úlohu. To ale neznamená, že by šlo za účelem zmírnění majetkových křivd „zmírňovat", či dokonce opomínat též samy zákonné podmínky přiznání nároku. Kritérium účelového užívání majetku podle § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání nemůže být příklonem k zásadě *in favorem restitutionis* vykládáno tak, že je restituent splňuje proto, že byl v dispozici majetkem historicky omezen, a majetek proto neužíval. Vlastní účel zákona byl v napadených rozhodnutích vyložen a následován a nelze jej ztotožňovat se zásadou *in favorem restitutionis.* Opačný přístup a mechanický „výklad" zákona pouze z pohledu absolutní priority tvrzeného restitučního nároku by vykazoval znaky neústavní libovůle. Takovým postupem by nebyl zákon v pravém slova smyslu vykládán, nýbrž by byla rozšiřována jeho zákonodárcem stanovená působnost. Na tom v posuzované věci Ústavní soud ani obecné soudy, které účel zákona srozumitelně vysvětlily, ničeho nemění.

23. Byť se v napadených rozhodnutích zaujatý výklad může jevit přísným, dospěl Ústavní soud k závěru, že spolu s jemu odpovídajícím postupem obecných soudů jako jediný odpovídá mezím ústavně zaručeného práva na soudní ochranu. Soudy v posuzované věci nevyložily zákon s ohledem na jeho účel a ve smyslu judikatury Ústavního soudu restriktivně, nýbrž adekvátně a v napadených rozhodnutích nelze shledat nerespektování zásady *in favorem restitutionis*. V dané věci by totiž zdánlivý příklon k této zásadě nebyl extenzivním výkladem, nýbrž by nepřípustně rozšiřoval okruh případů a osob, na něž se zákon vztahuje.

24. Stěžovatelka poukazuje na nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 21/96 a povinnost soudů odchýlit se v určitých (výjimečných) případech od doslovného znění textu zákona. Jak ale sama uvádí, toto odchýlení lze požadovat pouze pro některou ze závažných okolností relevantních pro výklad dané normy – její účel, historii vzniku, systematiku či pro ústavní principy. Ústavní soud nehodlá ničeho měnit na závěru, že jazykový výklad představuje pouze přiblížení se aplikované právní normě a je „východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad *e ratione legis* atd.)" – viz nález Ústavního soudu ze dne 17. 12. 1997 sp. zn. Pl. ÚS 33/97 (N 163/9 SbNU 399; 30/1998 Sb.). Současně ale podotýká, že právě souvislost jednotlivých výkladových postupů stěžovatelka v posuzované věci opomíjí.

25. Samotný výklad je nutno provádět „objektivně", tedy na základě odůvodněných a přezkoumatelných hledisek – zejména znění a historie vzniku právní úpravy, systematiky s jinými ustanoveními a právními předpisy a také celkového smyslu se zřetelem k hodnotám

chráněným ústavním pořádkem. Ústavní soud ve stěžovatelkou poukazovaném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/96 za jí citovanou pasáží (viz bod 7 tohoto nálezu) dodal, že je „nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci“. Nelze tudíž preferovat restituční nárok „pouze“ pro existenci majetkové křivdy. Právě účel restitučního zákonodárství požaduje zmírňovat v mezích ústavního pořádku pouze křivdy některé, jak ostatně bylo v napadených rozsudcích odůvodněno. A to tím spíše, není-li zásada *in favorem restitutionis* ústavněprávním požadavkem, nýbrž pomocným kritériem posuzování uplatněných restitučních nároků.

26. Jinak řečeno, ze znění předmětného ustanovení, systematiky zákonné úpravy, logických vztahů, vůle zákonodárce ani smyslu a účelu zákona nevyplynulo, že by pro posouzení naplnění podmínek účelového užívání nemovitostí měly být podstatné důvody, pro které tyto podmínky nebyly naplněny. Uplatnění zásady *in favorem restitutionis* je z podstaty věci intenzivnější, čím obtížnější je výklad rozhodné právní normy, včetně objasnění jejího smyslu a „restitučního“ účelu. Výkladová hlediska a právě smysl a účel § 7 odst. 1 zákona o majetkovém vyrovnání byly v napadených rozhodnutích dostatečně vyloženy i odůvodněny. Včetně poukazu krajského soudu na nadbytečnost existence daného ustanovení v případě opačného výkladu; daná část odůvodnění rozsudku krajského soudu je sice doslovným přepisem příslušné části komentáře k zákonu o majetkovém vyrovnání, to ale jeho přiléhavost neoslabuje. Tato argumentace byla rozvedena v rozsudku Nejvyššího soudu s tím, že výslovně uvádí, že „[p]okud byla nemovitost pronajata subjektu mimo okruh oprávněných osob a jejich právních předchůdců, nemůže být vydána, a to i kdyby byla nájemcem využívána ve shodě s uvedenými účely“ (viz CHOCHOLÁČ, A. In: JÄGER, P. – CHOCHOLÁČ, A. Zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi: komentář. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2015, s. 92).

27. Důležitost zohlednění smyslu zákona a ústavních principů a hodnot vystupuje do popředí v tzv. složitých případech aplikace práva, tj. případech, v nichž skutečný argumentační problém nemůže být vyřešen odkazem na jednoznačné ustanovení určující pro výklad práva (srov. KÜHN, Z. Aplikace práva ve složitých případech. Praha: Karolinum, 2002, s. 42). Požadavek na vyhnutí se mechanickému výkladu a použití právních norem však nemůže ústit v libovolné upřednostnění tvrzeného restitučního nároku v případech tzv. jednoduchých, o jejichž řešení není i pro existenci a zjevnost smyslu vykládaného pravidla důvodných pochybností.

28. Nedůvodnou je i námitka stěžovatelky mající dokázat splnění kýžené podmínky účelu užívání nemovitostí, že z nájemného platila jejich opravy; zákon o majetkovém vyrovnání zřetelně stanovuje jako jednu z podmínek restituce vlastní účel užívání věci, nikoli z něj potenciálně odvoditelnou „povahu věci“ [na což poukázala i vedlejší účastnice ve vyjádření k dovolání (č. l. 129 připojeného spisu)]; nadto není zřejmé, jak by měla souviset s opravováním nemovitostí stěžovatelkou. S tím souvisí i nedůvodnost stěžovatelčiny argumentace přiloženým odborným stanoviskem, neboť jednak hypotetický způsob užívání nemovitostí není z pohledu zákona o majetkovém vyrovnání rozhodný, jednak ani samotné omezení dispozice s majetkem není skutečností zakládající nárok na vydání věci podle tohoto zákona.

29. V posledku shledává Ústavní soud nedůvodnou i stěžovatelčinu argumentaci nálezem Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 42/94, podle něhož se nikdo nemůže dovolávat vlastní nepoctivosti. Tento nález na posuzovanou věc nedopadá; je zřejmé, že celá problematika restitucí se dotýká „nepoctivého“ jednání státu, které svými rozhodnutími Ústavní soud neschvaluje. V tomto případě, po více než sedmi desítkách let, však nemůže být hodnocena poctivost nabytí vlastnického práva k nemovitostem, nýbrž možnost zmírnit majetkovou křivdu v režimu stanoveném demokratickým zákonodárcem. Ústavní soud nepovažuje za nutné se podrobněji vyjadřovat ke zbývajícím stěžovatelkou odkazovaným nálezům Ústavního soudu,

neboť jejich podstatu a význam pro posuzovanou věc uvedl ve svém vyjádření na pravou míru Nejvyšší soud.

30. Ústavní soud dospěl k závěru, že řízení před soudy nebyla zatížena kvalifikovanou vadou (viz bod 17), která by si žádala jeho kasační zásah. Ústavní soud neshledal, že by napadenými rozhodnutími byla porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatelky, a proto její ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl. Jelikož neprováděl dokazování a od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, učinil tak mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudce Jiřího Zemánka

Na rozdíl od většiny III. senátu jsem přesvědčen, že výklad § 7 odst. 1 písm. b) zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), vstřícný vůči stěžovatelce jako oprávněné osobě by nebyl v rozporu se smyslem a účelem tohoto zákona a nevedl by k překročení jeho režimu. Jediná, v rozsudku Nejvyššího soudu za nesplněnou označená podmínka odčinění křivdy na původním majetku (právní předchůdkyně) stěžovatelky, totiž, že předmětná nemovitost „v rozhodném období sloužila k duchovním, pastoračním, charitativním, zdravotnickým, vzdělávacím nebo administrativním účelům“, splněna být nemohla. Vzhledem k zdecimovanému stavu, v němž se Židovská náboženská obec v Brně po skončení 2. světové války nacházela, nebyla schopna čelit tvrdému politickému kursu nastolenému vládou Národní fronty zvláště po parlamentních volbách v r. 1946 vůči náboženským obcím jinak, než že byla nucena v r. 1947 – po obnovení vlastnického práva k v době rasové perzekuce pod nacistickou okupační mocí arizovanému majetku – přistoupit na pronájem válkou poničené nemovitosti státu pro ubytování složek Sboru národní bezpečnosti za pro ni nápadně nevýhodných podmínek, v r. 1954 uzavřít se státem dohodu o jejím bezúplatném užívání a v r. 1957 kupní smlouvou převést vlastnické právo na státní organizaci.

Aniž je třeba spekulovat o tom, k jakému účelu by nemovitost bývala sloužila, kdyby k tomuto vývoji nedošlo, sdílím právní stanovisko prof. JUDr. Aleše Gerlocha, CSc., podle něhož „do jisté míry lze logickým výkladem mít za to, že je-li důvodem restituce protiprávní odnětí majetku, mělo by důvodem být i protiprávní omezení dispozice s ním. Nemohla-li se prosadit vůle vlastníka při vymezení účelu užívání věci z důvodů, které nemohl ovlivnit, ačkoli by jinak kýženým způsobem věc užíval, měla by taková okolnost být z hlediska cíle restitučního předpisu zahrnuta do posouzení splnění podmínek vydání věci“. Toto právní stanovisko však obecné soudy nezohlednily.

Odvolávat se na shora uvedená majetkoprávní jednání, vnucená právní předchůdkyni stěžovatelky pod vlivem autoritářské státní moci, jako na důvod znamenající nesplnění podmínky podle § 7 odst. 1 písm. b) zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi, jak učinily doslovnou aplikací tohoto ustanovení Krajský soud v Brně a Nejvyšší soud, je v hrubém rozporu s dobrými mravy. Stát nemůže nadále těžit z protiprávního stavu, který sám vyvolal a udržuje dosud. Odčinění křivdy podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi tu proto není namířeno proti právní jistotě jiných soukromých osob na základě později nastolených vlastnických poměrů, neboť k žádnému převodu nemovitosti na takové osoby nedošlo.

Od toho je Ústavní soud právě „soudním orgánem ochrany ústavnosti“ podle čl. 83 Ústavy, aby – namísto formalistického přístupu, který lpí na liteře právní normy – dal jiným složkám veřejné moci pokyn k hodnotovému přístupu představovanému principem *in favorem restitutionis*. Jak opakovaně vzkázal obecným soudům sám Ústavní soud, např. v nálezu sp. zn.

Pl. ÚS 21/96 ze dne 4. 2. 1997 (N 13/7 SbNU 87; 63/1997 Sb.): „Soud není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případě, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle, rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.“ Pokud tak soudy neučinily, porušily právo stěžovatelky na ochranu ústavně zaručeného legitimního očekávání, vlastnického práva i přístupu k soudu. Spravedlivé řešení věci vyžaduje docenit vnější a vnitřní kontext působení Židovské náboženské obce v Brně ve 40. a 50. letech minulého století, který znemožňoval naplnění jejího duchovního atd. poslání.

Proto se s většinovým názorem mých kolegů ve III. senátu, vyjádřeným ve výroku nálezu i v jeho odůvodnění, nemohu ztotožnit.

Č. 131
Obnovené řízení po rozsudcích Evropského soudu pro lidská práva ve věci Colloredo-Mannsfeld proti České republice a ve věci Colloredo-Mansfeldová proti České republice (sp. zn. Pl. ÚS 25/17 ze dne 23. června 2020)

I. Vycházejí-li obecné soudy při zjišťování dobového vlastnictví pro určení restitučního nároku podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, z dobových dokumentů osvědčujících právní vztahy k majetku, jsou povinny provést veškeré (listinné) důkazy řádným způsobem (tj. umožnit účastníkům řízení se s jejich obsahem seznámit a vyjádřit se k jejich obsahu). Jen tak obecné soudy dostojí právům zaručeným účastníkům čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Učiní-li odvolací soud změnu skutkových zjištění rozhodných pro určení restitučního nároku, která neodpovídají obvyklému chápání obsahu provedených důkazů, podrobně vysvětlí své hodnoticí úvahy. Za takového stavu se nejen vypořádá se všemi důkazy a úvahami z nalézacího řízení, ale vypořádá se rovněž s otázkou potřebné míry důkazu a požadavků judikatury Ústavního soudu na rozhodování v restitučních věcech.

III. Odchýlí-li se odvolací soud od skutkových zjištění plynoucích z provedeného dokazování soudem prvního stupně, učiní tak pouze po provedeném dokazování v odvolacím řízení. Umožní přitom účastníkům řízení, aby se s prováděnými důkazy a úvahami soudu seznámili a reagovali na ně. Vypořádá se také jednotlivě a ve vzájemné souvislosti se všemi důkazy, z nichž soud prvního stupně vyšel.

IV. Opačný přístup představuje vážné porušení postupu stanoveného procesními předpisy, a tedy porušení práva stěžovatelů na soudní ochranu jejich práv stanoveným způsobem podle čl. 36 odst. 1 Listiny a práva vyjádřit se k prováděným důkazům podle čl. 38 odst. 2 Listiny.

Nález

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudkyň a soudců Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Jiřího Zemánka o ústavních stížnostech a) Dipl. Ing. Jerome Colloredo-Mannsfelda, zastoupeného Mgr. Liborem Kaslem, LL.M., advokátem, se sídlem v Praze, Palackého 740/1, a b) Kristiny Colloredo-Mansfeldové, zastoupené JUDr. Jakubem Fröhlichem, advokátem, se sídlem v Praze, Spálená 5, proti usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 2709/2011-1569 ze dne 28. listopadu 2011, rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 ze dne 11. února 2009, rozsudkům Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích č. j. 18 Co 148/2007-1227 ze dne 18. října 2007 a č. j. 23 Co 396/2009--1501 ze dne 27. ledna 2011, za účasti Nejvyššího soudu a Krajského soudu v Hradci Králové jako účastníků řízení a vedlejších účastníků řízení 1. Národního památkového ústavu, zastoupeného Mgr. Jiřinou Svojanovskou, advokátkou, se sídlem Šilingrovo náměstí 3, Brno, a 2. Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, takto:

I. Usnesením Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 2709/2011-1569 ze dne 28. 11. 2011, rozsudkem Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 ze dne 11. 2. 2009 a rozsudky Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích č. j. 18 Co 148/2007-1227 ze dne 18. 10. 2007 a č. j. 23 Co 396/2009-1501 ze dne 27. 1. 2011 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelů na soudní ochranu stanoveným postupem a právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům podle čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 2709/2011-1569 ze dne 28. 11. 2011, rozsudek Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 ze dne 11. 2. 2009 a rozsudky Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích č. j. 18 Co 148/2007-1227 ze dne 18. 10. 2007 a č. j. 23 Co 396/2009-1501 ze dne 27. 1. 2011 se ruší.

Odůvodnění

I. Předmět řízení

1. Oba stěžovatelé se v řízení před obecnými soudy domáhali vydání věcí, které jsou součástí mobiliáře zámku v Opočně a které původně patřily do majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího, nar. 1866, a Dr. Josefa Colloredo-Mansfelda mladšího, nar. 1910. Těm byly požadované věci původně odňaty jako nepřátelům německé říše, poté jim byly odňaty podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, jako osobám německé národnosti. Po zrušení konfiskačních výměrů jim věci fakticky vráceny nebyly a o možnost domáhat se jich přišli kvůli změně politických poměrů po únoru 1948.

2. Své právo stěžovatelé odvozovali od toho, že stěžovatel je závětním dědicem původního žalobce Jeronýma Colloredo-Mannsfelda, nar. 1912, který byl adoptivním synem Josefa Colloredo-Mansfelda staršího. Stěžovatelka pak je dcerou Dr. Josefa Colloredo-Mansfelda mladšího, který také byl adoptivním synem Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího. (Ústavní soud respektuje, že ve větvi stěžovatelky se rodové jméno píše bez zdvojeného písmene „n“ ve slově Mansfeld, zatímco ve větvi stěžovatele se píše se zdvojeným „nn“).

3. V řízení nebylo sporné, že stěžovatelé jsou osobami oprávněnými ve smyslu § 3 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, tedy osobami nastupujícími po původních vlastnících věcí. Oba stěžovatelé jsou oprávněni po Josefu Colloredo-Mannsfeldovi starším a výlučně stěžovatelka je oprávněna i po Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladším. V průběhu řízení se postupně staly podstatnými dvě otázky: kdy došlo k odnětí vlastnictví k žalovaným věcem a zda je možné určit, kterému z Colloredo-Mansfeldů patřil který majetek (zejména ve vztahu ke zrušení a vypořádání colloredo-mansfeldského fideikomisu v roce 1925 a předchozí inventuře fideikomisiálního majetku a jeho separaci od alodiálního majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda, nar. 1813).

4. Okresní soud v Pardubicích o žalobě stěžovatelů rozhodl postupně třemi částečnými rozsudky, které se vztahovaly k různým skupinám věcí:

Řízení v části o vydání 68 obrazů

5. Rozsudkem č. j. 5 C 207/98-120 ze dne 2. 7. 1998 Okresní soud v Pardubicích uložil žalovanému Památkovému ústavu Pardubice uzavřít dohodu o vydání konkrétních 68 obrazů do podílového spoluvlastnictví stěžovatelů se stejnými podíly. Vyšel přitom z toho, že v řízení bylo prokázáno, že obrazy byly jako předměty vymezené dohodou o vypořádání reálného

svěřenectví (fideikomisu) ze dne 25. 4. 1925 v rozhodném období ve výlučném vlastnictví Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího. Stát toto vlastnictví v roce 1946 a 1947 uznal tím, že zrušil konfiskační rozhodnutí a Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu umožnil návštěvu zámku Opočno a dispozici s majetkem tam uloženým (doplnění sbírek). Národní správa zámku sice nedovolila setrvání na zámku, stalo se to však právě z důvodu národní správy zámeckých nemovitostí, nikoliv z důvodů neuznání vlastnického práva ke sbírkám. Tento závěr soud dovodil mimo jiné i z dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947. Teprve v roce 1948 nebyly návštěvy Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu povoleny, po 25. 2. 1948 stát převzal obrazy bez právního důvodu a snaha o jejich vydání byla kvůli změně politické a právní situace fakticky bez významu.

6. Toto rozhodnutí okresního soudu potvrdil Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích rozsudkem sp. zn. 26 Co 351/99 ze dne 1. 6. 2000. Předně konstatoval, že rozsudek okresního soudu byl sice vydán pod sp. zn. 5 C 207/98, je však třeba ho považovat za částečný rozsudek ve věci vedené pod sp. zn. 5 C 147/92, protože bylo zrušeno dřívější rozhodnutí o vyloučení této části věci k samostatnému projednání. Krajský soud dále doplnil dokazování a ze svých skutkových zjištění ve spojitosti se skutkovými zjištěními okresního soudu dovodil, že stát uznal vlastnictví Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího, a že k odnětí vlastnického práva k obrazům tedy došlo až v rozhodném období, tj. po 25. 2. 1948. Krajský soud se přitom výslovně odvolal i na návštěvy Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího na zámku v Opočně a jeho dispozici se sbírkami tam uloženými.

7. Následné dovolání Národního památkového ústavu Nejvyšší soud odmítl usnesením sp. zn. 28 Cdo 2446/2000 ze dne 24. 4. 2001 mimo jiné i proto, že dovolací námitky proti skutkovému závěru nižších soudů o převzetí majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího nemohly založit přípustnost dovolání.

Řízení v části o vydání slavnostního kočáru, dalších obrazů, loveckých trofejí, zbrojních a jiných předmětů (dále též „vydání slavnostního kočáru a dalších věcí“)

8. Rozsudkem č. j. 5 C 147/92-1123 ze dne 27. 10. 2006 Okresní soud v Pardubicích uložil žalovanému Národnímu památkovému ústavu uzavřít dohodu o vydání slavnostního kočáru landauer, konkrétních 38 obrazů, 15 lustrů, 223 zbrojních předmětů a šesti sad loveckých trofejí do podílového spoluvlastnictví stěžovatelů. Dále uložil žalovanému Národnímu památkovému ústavu uzavřít dohodu se stěžovatelkou o vydání konkrétních čtyř lustrů a 155 předmětů převážně jídelního vybavení a příborů. Vyšel přitom z toho, že původním vlastníkem předmětů vydávaných do spoluvlastnictví stěžovatelů byl Josef Colloredo-Mannsfeld starší, jeho vlastnictví stát z výše uvedených důvodů uznal ještě v roce 1947 a tyto předměty převzal bez právního důvodu až po 25. 2. 1948. U předmětů vydávaných výlučně stěžovatelce soud dospěl k závěru, že jejich původním vlastníkem byl Dr. Josef Colloredo-Mansfeld mladší, neboť tyto předměty byly jmenovitě uvedeny v protokolu z roku 1896 o revizi o částech zařízení, obrazů, rodinných portrétů a jiných movitostech náležejících jako příslušenství ke zrušenému reálnému svěřenectví Opočno. Právo k těmto věcem Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladšímu vzniklo podle dekretu prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů, nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o nárocích z této neplatnosti a z jiných zásahů do majetku vzcházejících, neboť tyto věci mu byly neprávem konfiskovány v průběhu nacistické okupace a jeho nárok nebyl po 25. 2. 1948 uspokojen z důvodu politické perzekuce nebo postupu porušujícího uznávaná lidská práva a svobody.

9. Toto rozhodnutí změnil Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích rozsudkem č. j. 18 Co 148/2007-1227 ze dne 18. 10. 2007 tak, že zamítl žalobu stěžovatelů.

10. Ve vztahu k samostatnému nároku stěžovatelky na věci původně vlastněné Dr. Josefem Colloredo-Mansfeldem mladším krajský soud dovodil, že by původní vlastník měl sice nárok na vrácení věcí podle dekretu č. 5/1945 Sb. nebo podle zákona č. 128/1946 Sb., k obnovení jeho vlastnictví by však muselo dojít kladným rozhodnutím příslušného orgánu. K takovému rozhodnutí však Dr. Josef Colloredo-Mansfeld návrh před rokem 1948 nepodal. Protože ke ztrátě vlastnictví došlo ještě před 25. 2. 1948, není možné vydat věci stěžovatelce podle § 3 odst. 1 zákona o mimosoudních rehabilitacích. Za toho stavu by bylo možné je stěžovatelce vydat jen podle § 3 odst. 2 téhož zákona, který však vyžaduje, aby Dr. Josef Colloredo-Mansfeld mladší pozbyl věci v době nacistické okupace z důvodu rasové perzekuce. To v řízení prokázáno nebylo, neboť jeho perzekuce měla spíše národnostní či politickou povahu.

11. Ve vztahu ke společnému nároku stěžovatelů na věci původně vlastněné Josefem Colloredo-Mannsfeldem starším krajský soud dovodil, že sice došlo k obnovení jeho vlastnictví, ale stát již v roce 1947 neumožnil Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu s těmito věcmi nakládat. Převzal je tedy bez právního důvodu ještě před rozhodným datem 25. 2. 1948. Tento závěr soud dovodil mimo jiné i z dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947, z něhož podle soudu plyne, že národní správce neumožnil Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu přístup do zámku, přestože věděl, že jeho vlastnické právo bylo obnoveno. Movitý majetek tak sledoval právní osud samotného zámku, který byl rozhodnutím Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 prohlášen za národní kulturní památku a předán do správy a užívání národní kulturní komise včetně movitých věcí nacházejících se na zámku.

12. Následné dovolání stěžovatelů zamítl Nejvyšší soud rozsudkem č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 ze dne 2. 11. 2009. Uvedl, že rozhodnutí okresního i krajského soudu vychází z toho, že movitý majetek nacházející se na zámku byl prohlášen za státní kulturní památku rozhodnutím Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 a odevzdán do správy a užívání národní kulturní komise. Za toho stavu se krajský soud neodchýlil nedůvodně (např. bez změny skutkových zjištění) od právních závěrů dovolacího soudu v obdobném právním vztahu, případně ve svém rozhodnutí nevycházel z něčeho, co ve spisu není vůbec obsaženo.

Řízení v části o vydání zbylých věcí

13. Rozsudkem č. j. 5 C 147/92-1337 ze dne 22. 4. 2009 okresní soud zamítl žalobu, jíž se stěžovatelé domáhali uložení povinnosti Národnímu památkovému ústavu uzavřít s nimi dohodu o vydání zbylé části původně žalovaných věcí tvořících mobiliář zámku v Opočně. Soud v zásadě odkázal na skutkové a právní závěry ve výše citovaném rozsudku Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích č. j. 18 Co 148/2007-1227, na ně navazující závěry rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 a související nález Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 107/04 ze dne 16. 12. 2004 (N 192/35 SbNU 509) ve věci restituce samotného zámku v Opočně. Ve vztahu k samostatnému nároku stěžovatelky tak okresní soud uzavřel, že Dr. Josef Colloredo-Mansfeld mladší o vlastnické právo přišel za nacistické okupace, po válce se nestal alespoň knihovním vlastníkem věcí a před 25. 2. 1948 nepodal návrh na jejich vrácení podle zákona č. 128/1946 Sb. Že jej nepodal ani poté je z důvodu změny politických a společenských poměrů pochopitelné, za toho stavu by však měl nárok na jejich vrácení jen, pokud by jich původně pozbyl z důvodu rasové perzekuce, což se však nestalo. Ve vztahu ke společnému nároku stěžovatelů okresní soud uzavřel, že se Josef Colloredo-Mannsfeld starší sice po válce domohl zrušení konfiskačních dekretů, vráceným majetkem však nikdy nemohl disponovat, což bylo prokázáno dopisem národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947, podle něhož Josef Colloredo-Mannsfeld starší,

Dr. Josef Colloredo-Mansfeld mladší a Jeroným Colloredo-Mannsfeld přijeli na zámek a odjeli téhož dne poté, co byli seznámeni s tím, že návštěvy v zámku nejsou povoleny.

14. Toto rozhodnutí okresního soudu potvrdil Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích rozsudkem č. j. 23 Co 396/2009-1501 ze dne 27. 1. 2011. Vyšel z toho, že v dlouho trvajícím řízení byla naprostá většina právních a skutkových otázek vyřešena; rozhodnou otázkou tak je pouze to, kdy došlo k odnětí majetku právních předchůdců stěžovatelů a zda se tak stalo z důvodu rasové perzekuce. K tomu soud uvedl, že je vázán předchozími závěry soudů v té části věci, v níž okresní soud rozhodoval rozsudkem č. j. 5 C 147/92-1123 o vydání slavnostního kočáru, dalších obrazů, zbrojních, zařizovacích a jiných předmětů, protože zamítavý rozsudek byl akceptován jak Nejvyšším soudem, tak i Ústavním soudem. K jinému závěru by tak krajský soud mohl dospět jen při změně právní či skutkové situace. V odvolacím řízení tak doplnil dokazování k otázce důvodu perzekuce rodiny Colloredo-Mansfeldů a uzavřel, že vůči ní byly uplatněny odsouzeníhodné diskriminační postupy z důvodů národnostních a politických (mimo jiné pro podepsání prohlášení o věrnosti českému národu). Nešlo však o rasovou perzekuci ve smyslu závěrů nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04 a záměru restitučního zákonodárce.

15. Dále soud konstatoval, že jemu nebylo z úřední činnosti známo rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947, o něž soudy opřely své závěry v předcházející části řízení o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí. Pokusil se tedy doplnit dokazování touto listinou, dospěl však k závěru, že tato listina se v rozporu se závěry Ústavního soudu vyslovenými v nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04 nenachází na č. l. 60 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95 týkajícího se vydání samotného zámku Opočno. Na tomto místě se nachází toliko listina Ministerstva zemědělství ze dne 27. 5. 1957, která potvrzuje obsah předchozího rozhodnutí ze dne 30. 4. 1947. Na základě takto doplněného skutkového stavu soud konstatoval, že oproti předchozím rozhodnutím nevyšlo v řízení najevo nic nového. Závěry v části věci týkající se vydání slavnostního kočáru a dalších věcí spočívaly především na interpretaci dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947. Ty byly pouze doplněny o poznatky z chybějícího rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 v tom smyslu, že i tato listina potvrzuje přesvědčení státu, že mu náleží majetek Colloredo-Mansfeldů v Opočně. Skutečnost, že se toto rozhodnutí ve spisu nenachází, krajský soud považoval za změnu skutkového stavu, která není dostatečně významná pro odchýlení od skutkových a právních závěrů rozhodnutí vydaných v části věci o vydání slavnostního kočáru a dalších.

16. Následné dovolání stěžovatele Nejvyšší soud odmítl usnesením č. j. 28 Cdo 2709/2011-1569 ze dne 28. 11. 2011. Uvedl, že okresní soud i krajský soud byly vázány názorem dovolacího soudu. Ten v rozsudku č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 shledal správným názor, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší ztratil vlastnické právo před 25. 2. 1948 a k jeho obnovení nedošlo. S tím nebylo rozporné skutkové zjištění krajského soudu, že Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu nebyl umožněn vstup do zámku k nakládání s movitými věcmi zde uloženými. V tomto rozsudku Nejvyšší soud také akceptoval, že movitý majetek byl prohlášen za státní kulturní majetek rozhodnutím Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 a předán do správy a užívání národní kulturní komise. Protože v části řízení o vydání zbylých věcí nevyšlo přesvědčivě najevo nic, co by právně či skutkově tento závazný názor vyvracelo, nemohlo být dovolání přípustné k řešení dosud neřešené otázky. Dovolací námitky vůči skutkovým závěrům, které podle dovolatelů neměly oporu v provedeném dokazování, tak nemohly být v dovolacím řízení řešeny.

II. Ústavní stížnosti

17. Proti části uvedených rozhodnutí obecných soudů stěžovatelé brojili ústavními stížnostmi:

Ústavní stížnosti v části o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí

18. Rozhodnutím Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 a krajského soudu č. j. 18 Co 148/2007-1227 ze dne 18. 10. 2007 vyneseným v části o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí stěžovatelé vytýkali porušení jejich práva na soudní ochranu a ochranu vlastnictví především ve smyslu majetku, k němuž se váže legitimní očekávání jeho nabytí.

Námitky stěžovatele

19. Rozsudku Nejvyššího soudu stěžovatel vytýkal, že se prakticky nevypořádal s jeho dovolacími námitkami. K otázce doby převzetí majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího pouze konstatoval, že nalézací soud i odvolací soud shodně vycházely z toho, že zámek Opočno byl rozhodnutím Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 prohlášen za státní kulturní majetek včetně movitých věcí nacházejících se v zámku. Dále vytýkal rozsudku krajského soudu, že jde o překvapivé rozhodnutí. Při ústním jednání měli účastníci možnost přednést své návrhy. Otázce převzetí majetku nebylo ústní jednání vůbec věnováno. Stěžovateli tak byla odňata možnost skutkově a právně argumentovat ke stěžejní otázce, protože z ničeho nevyplývalo, že krajský soud považuje dokazování za nedostatečné. V řízení nebyl proveden důkaz rozhodnutím Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947. Z ničeho neplyne, že by tato listina byla soudu známa z úřední činnosti. I tak by ale měla být provedena jako důkaz, protože stěžovateli známa není.

20. Zaujaté právní závěry jsou v rozporu se skutkovými zjištěními, protože movité věci v zámku nemohly bez dalšího sledovat jeho osud, protože měly již desítky let rozdílné vlastníky. Státní orgány v letech 1946–1947 opakovaně kladly důraz na to, že se liší právní osud nemovitých i movitých věcí.

21. Uvedl, že rozhodnutím Zemského národního výboru č. III NS-380-96-1946 ze dne 29. dubna 1947 bylo doloženo, že konfiskace a národní správa majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího byla zrušena a jeho vlastnické právo k movitým věcem tak bylo po 25. únoru 1948 řádně obnoveno. Obecné soudy pojem „převzetí věci státem bez právního důvodu před rozhodným obdobím“ aplikovaly v rozporu se zjištěným skutkovým stavem a mimo meze ústavnosti. Dopis národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku č. 219/nc ze dne 30. dubna 1947, ze kterého vyplývá, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší v zámku pobýval a uložil zde i další své věci, dokazuje podle stěžovatele jednoznačně jeho vůli s majetkem disponovat. Krajský soud v Hradci Králové jako soud odvolací však tento důkaz hodnotil zcela opačně, bez ohledu na to, že ve svém předcházejícím rozhodnutí sp. zn. 26 Co 351/99 ze dne 1. 6. 2000 jej použil jako jeden z důkazů prokazujících obnovení vlastnického práva Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího.

22. Ačkoliv tak odvolací soud posoudil otázku okamžiku převzetí movitých věcí státem zcela odlišně od soudu prvního stupně a od svého dřívějšího rozhodnutí, neumožnil stěžovateli na změněnou situaci reagovat, skutkově ani právně argumentovat a předkládat návrhy. Tím, že jej nepoučil v souladu s ustanovením § 118a odst. 2 a 3 o. s. ř., porušil princip předvídatelnosti soudních rozhodnutí.

23. Stěžovatel dále obecným soudům vytkl, že své skutkové závěry opírají o rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. 33.219/47-IX A3 ze dne 30. dubna 1947, které však nebylo jako důkaz v řízení provedeno. Pokud odvolací soud argumentuje pouze tím, že mu je známo z jeho činnosti, zasahuje do práva stěžovatele na spravedlivý proces.

24. Podle stěžovatele se dovolací soud nevyslovil k otázce, zda stát převzal movité věci ve vlastnictví Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího v rozhodném období bez právního důvodu a dostatečně se nevypořádal s jeho námitkami. Na podporu svých tvrzení stěžovatel poukázal na rozhodnutí Ústavního soudu ze dne 22. 10. 2008 sp. zn. I. ÚS 129/06 (N 179/51 SbNU 217)

a Nejvyššího soudu ze dne 18. 2. 2009 sp. zn. 23 Cdo 4275/2008 a ze dne 14. 8. 2008 sp. zn. 26 Cdo 1559/2007.

Námitky stěžovatelky

25. Stěžovatelka navrhla zrušení shora uvedených rozhodnutí jako zasahujících do práva na spravedlivý proces zakotveného čl. 36 odst. 1, čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). V ústavní stížnosti obsáhle zrekapitulovala dosavadní průběh řízení před obecnými soudy, v němž se jako osoba oprávněná po Josefu Colloredo-Mannsfeldovi starším domáhala vydání mobiliáře zámku v Opočně. Uvedla, že rozhodnutím Zemského národního výboru č. III NS--380/96-1946 ze dne 29. dubna 1947 bylo doloženo, že konfiskace a národní správa majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího byla zrušena, a jeho vlastnické právo k movitým věcem tak bylo řádně obnoveno. Obecné soudy měly pojem „převzetí věci státem bez právního důvodu před rozhodným obdobím“ aplikovat v rozporu se zjištěným skutkovým stavem a mimo meze ústavnosti. Soudy měly nesprávně posoudit otázku okamžiku převzetí movitých věcí státem, přičemž neumožnily stěžovatelce na tento dílčí závěr a úsudek reagovat, skutkově ani právně argumentovat a předkládat návrhy. Tím, že ji nepoučily v souladu s ustanovením § 118a odst. 2 a 3 o. s. ř., porušily princip předvídatelnosti soudních rozhodnutí. Stěžovatelka konečně obecným soudům vytkla, že vadně posoudily důvody, pro které byly movité věci, o jejichž vydání v řízení šlo, zabaveny orgány Protektorátu Čechy a Morava, resp. pro které tento majetek propadl ve prospěch Třetí říše, neboť pronásledování předchozích vlastníků bylo v období druhé světové války vedeno právě z důvodu příslušnosti k rase, nikoli z důvodů národnostních, jak soudy chybně uzavřely; tím zůstala nenaplněna litera zákona (ustanovení § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích). Z uvedených důvodů navrhla zrušení napadených rozhodnutí.

Ústavní stížnosti v části o vydání zbylých věcí

26. Rozhodnutím Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 2709/2011-1569, krajského soudu č. j. 23 Co 396/2009-1501 a okresního soudu č. j. 5 C 147/92-1337 vyneseným v části o vydání zbylých věcí stěžovatelé vytýkali porušení jejich práva na soudní ochranu a ochranu vlastnictví především ve smyslu majetku, k němuž se váže legitimní očekávání jeho nabytí.

Námitky stěžovatele

27. Stěžovatel tato porušení spatřoval v tom, že okresní soud i krajský soud svá rozhodnutí založily především na odkazech na rozhodnutí vynesená v části věci o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí a bagatelizovaly přitom význam, který soudy této předchozí části přisoudily rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947. Dále se obecné soudy nevypořádaly s řadou důkazů, z nichž plynou přesně opačné skutkové závěry, a některé důkazy zjevně deformovaly (např. skutkový závěr, že Josef Colloredo--Mannsfeld starší nebyl vpuštěn do zámku, je v přímém rozporu s obsahem dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947). Popsané vady odůvodnění rozhodnutí krajského soudu vzbuzují pochybnost, zda měl soud k dispozici úplný spisový materiál (zejména v části týkající se vydání 68 obrazů). Tato pochybnost je jen potvrzena tím, že soud neměl úplný spisový materiál v době, kdy u něj stěžovatel nahlížel do spisu. Soud tedy pochybil, neboť se při svém rozhodování nemohl seznámit právě s těmi podklady, na něž stěžovatel odkazoval.

28. Dále je zjevně nesprávný závěr krajského soudu v tom, že rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 bylo v předchozím řízení použito jen okrajově. Právě naopak. Vedle dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947 šlo o druhý klíčový důkaz, na němž soudy založily svůj závěr,

že stát převzal movité věci v zámku bez právního důvodu ještě před 25. 2. 1948. To vše za situace, kdy soudy toto rozhodnutí neměly vůbec k dispozici, protože se ve spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou nenachází. Teprve v této části řízení měl stěžovatel možnost se s tímto údajným rozhodnutím seznámit a uplatnit vůči němu protiargumentaci včetně návrhu důkazů k prokázání toho, že stát ještě v roce 1947 uznal vlastnictví Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího. K prohlášení movitého majetku za národní kulturní památku nebyly nikdy splněny zákonné podmínky, což je potvrzeno právě i listinou Ministerstva zemědělství ze dne 27. 5. 1957, která se ve spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou ve skutečnosti nachází. Podle dobové judikatury navíc neměla faktická národní správa majetku, který do ní podle právních předpisů nespadal, žádné právní účinky.

29. Jakkoliv byly nevyhovující skutkové a právní závěry vysloveny již v části věci týkající se vydání slavnostního kočáru a dalších věcí, nebyl jimi krajský soud vázán v části týkající se vydání zbylých věcí. Měl tedy skutkový stav posoudit samostatně a nevycházet z předchozích defektních skutkových závěrů. V dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947 je výslovně uvedeno, že Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu byl přístup do zámku umožněn, že je vlastníkem zde uloženého movitého majetku a že zde uložil další listiny do rodinného archivu. Zjevně tedy stát jeho vlastnické právo uznal a umožnil mu s majetkem disponovat. Josef Colloredo-Mannsfeld starší po válce pobýval ve Francii a byl již vysokého věku, přesto zámek v letech 1945 až 1948 několikrát navštívil a vkládal do jeho mobiliáře nové předměty. Za toho stavu nemůže obstát závěr o převzetí majetku státem ještě před 25. 2. 1948, založený na skutkových zjištěních o nevpuštění do zámku a nemožnosti dispozice s majetkem zde uloženým.

Námitky stěžovatelky

30. Stěžovatelka odkazuje stran věcné argumentace na obsah již podaných ústavních stížností vedených u Ústavního soudu pod sp. zn. IV. ÚS 1234/09 (viz níže) a sp. zn. II. ÚS 380/08 (usnesení sp. zn. II. ÚS 380/08 ze dne 10. 4. 2012) a žádá, aby všechny tři ústavní stížnosti byly posuzovány ve vzájemném konsenzu. Za nesprávný považuje závěr obecných soudů, že není oprávněnou osobou k vydání předmětných věcí podle § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., protože ke konfiskaci předmětného majetku Dr. Josefa Colloredo-Mansfelda mladšího v období Protektorátu Čechy a Morava nedošlo z důvodu rasové perzekuce, nýbrž z důvodu národnostní perzekuce, a dále závěr, že k odnětí předmětného majetku došlo před rozhodným obdobím, tedy před 25. 2. 1948. V podstatě namítá, že neexistuje jakýkoli titul, podle něhož by stát převzal předmětné věci již před počátkem rozhodného období ve smyslu zákona č. 87/1991 Sb., přičemž zpochybňuje význam listiny ze dne 30. 4. 1947, o niž soud opřel svůj závěr o tom, že se stát zmocnil předmětného majetku ještě před rozhodným obdobím. Dle jejího názoru bylo rozhodnutím Zemského národního výboru č. III NS-380-96-1946 ze dne 29. dubna 1947 doloženo, že konfiskace a národní správa majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího byla zrušena a jeho vlastnické právo k movitým věcem tak bylo po 25. únoru 1948 řádně obnoveno. Obecné soudy tedy pojem „převzetí věci státem bez právního důvodu před rozhodným obdobím“ aplikovaly v rozporu se zjištěným skutkovým stavem. Stěžovatelka dále setrvává na širším výkladu pojmu „rasová perzekuce“ ve smyslu § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. a svá tvrzení dokládá obsahem expertního posudku z oboru historie, z něhož vyplývá, že rasová perzekuce se týkala nejen židovského obyvatelstva, ale také dalších negermánských etnik. Za nesprávné považuje definiční vymezení tohoto pojmu v nálezu Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 107/04, s nímž rozsáhle polemizuje. Má za to, že i ohledně této sporné otázky si obecné soudy neopatřily dostatek relevantních skutkových podkladů svědčících o tom, že původnímu vlastníku nebyl majetek konfiskován právě z důvodu rasové perzekuce v restriktivním výkladu tohoto termínu, neboť ve vícero dokumentech, na něž stěžovatelka poukazuje, je zmíněno židovství rodiny a její sympatie k Židům.

III. Průběh řízení před Ústavním soudem

Původní vyjádření k ústavním stížnostem

31. Ústavní soud v řízení o původních ústavních stížnostech požadoval vyjádření účastníků řízení toliko v případě návrhu stěžovatele, přičemž Nejvyšší soud a Krajský soud v Hradci Králové – pobočka v Pardubicích uvedly následující:

32. Nejvyšší soud ve svém vyjádření odkázal na své dosavadní závěry a konstatoval, že stěžovatelovu výtku vadného hodnocení důkazů nelze pokládat za dovolací důvod ve smyslu právní úpravy dovolacích důvodů v občanském soudním řádu.

33. Krajský soud ve svém vyjádření v původním řízení nesouhlasil s názorem stěžovatele, že by jím vyslovené právní závěry neměly oporu ve skutkových zjištěních. Dospěl sice k odlišnému právnímu posouzení věci, avšak podle okresním soudem správně použité (totožné) právní normy. Okresní soud se totiž při hodnocení předpokladů pro vydání majetku oprávněným osobám dle zákona č. 87/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů odklonil od obecně přijímaného výkladu pojmu „rasová perzekuce“ a rozhodného období pro převzetí majetku státem (§ 6 a § 3 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. ve znění zákona č. 116/1994 Sb.). Poučení dle § 118a o. s. ř. soud poskytne tehdy, jestliže účastník nevylíčil všechny rozhodné skutečnosti nebo jestliže je uvedl neúplně, a to ve vztahu k právní normě, která má být použita (otázka případně odlišné právní kvalifikace). V posuzované věci však o takový případ nešlo. Nárok byl uplatněn a obecnými soudy posuzován podle restitučního zákona č. 87/1991 Sb. Odlišné právní posouzení v úvahu nepřichází (nakonec již s ohledem na prekluzivní lhůty pro uplatnění nároku). V projednávaném případě nejde o to, že by účastník neměl příležitost tvrdit skutečnosti významné z hlediska účastníkem uvažovaného právního předpisu, nýbrž o to, že účastníku nejde z hlediska hmotného práva vyhovět vůbec. Takové rozhodnutí nelze považovat za překvapivé. Nadto k převzetí majetku předchůdců stěžovatele došlo mimo rozhodné období vymezené restitučním předpisem. Krajský soud proto nepovažoval stížností uplatňované důvody za opodstatněné.

Dodatečná vyjádření účastníků a vedlejších účastníků po obnově řízení

34. Vzhledem k tomu, že předchozí rozhodnutí o ústavních stížnostech stěžovatelů byla zrušena v rámci obnovy řízení po rozsudcích Evropského soudu pro lidská práva usneseními č. j. Pl. ÚS 25/17-49 ze dne 3. 1. 2018 a č. j. Pl. ÚS 25/17-76 ze dne 23. 10. 2018, účastníci a vedlejší účastníci v obnoveném řízení uvedli nad rámec již výše uvedeného následující:

35. Nejvyšší soud k ústavním stížnostem uvedl, že rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve prospěch stěžovatelů jasně stojí na tom, že stěžovatelům měla být dána možnost seznámit se s důkazy, z nichž soudy při rozhodování vycházely, a měla jim být dána možnost na tyto důkazy v řízení reagovat. Vzhledem k tomu, že odstranění vytýkaných vad je možné zpravidla jen v nalézacím řízení, je postup Ústavního soudu takřka předurčen. Nad rámec toho Nejvyšší soud neshledal důvod, proč se vyjadřovat i k usnesení sp. zn. 28 Cdo 2446/2000, jímž rozhodoval ve věci vydání 68 obrazů.

36. Krajský soud předsedou senátu Mgr. Milošem Zdražilem uvedl k ústavním stížnostem, že podstata věci i její řešení byly podrobně vysvětleny v rozsudku č. j. 18 Co 148/2007-1227, a to včetně poznámky o nejasnosti toho, které předměty mobiliáře patřily kterému z právních předchůdců stěžovatelů. Důležité je také rozlišit rozhodovací důvody vztahující se k samostatnému nároku stěžovatelky a společnému nároku stěžovatelů. Ve vztahu k Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladšímu provedené dokazování svědčí o tom, že majetek pozbyl za nacistické okupace a nebylo možné jej vydat podle ustanovení vyžadujících konfiskaci z rasových důvodů. Ve vztahu k Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu obsah spisu také odůvodňoval závěr o převzetí majetku státem před 25. 2. 1948. O existenci národní

správy vypovídala řada písemností v soudním spisu, nikoliv jen rozhodnutí Ministerstva zemědělství. To soud zmínil jen na podporu své argumentace, ale závěry rozsudku na něm nestály. Co se týče znalosti tohoto rozhodnutí, to bylo zmíněno na č. l. 257 spisu, nachází se ve spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95 a plyne též z podkladové judikatury, zejména nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04. Řízení v těchto věcech se stěžovatelka účastnila, takže není důvodná její námitka, že jí toto rozhodnutí Ministerstva zemědělství není známo. Známo bylo i soudu z jeho úřední činnosti. Obstojí proto závěr, že vlastnické právo bylo po nacistické okupaci obnoveno pouze Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu, stát mu však neumožnil majetek převzít. Ten zjevně sledoval osud zámku, který patřil Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladšímu. Stejně tak obstojí pochybnost ohledně možnosti určit, komu patřily které movité věci – výkladem dohody o vypořádání reálného svěřenectví Opočno se však soud pro nadbytečnost nemusel věcně zabývat. Protože rozhodnutí krajského soudu č. j. 18 Co 148/2007-1227 nebylo založeno na rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947, není zpochybněn závěr o převzetí majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího. Již vůbec pak nejsou zpochybněny závěry soudu ve vztahu k majetku Dr. Josefa Colloredo-Mansfelda mladšího.

37. Dále krajský soud předsedou senátu Mgr. Lukášem Páchou uvedl k ústavním stížnostem, že rozhodujícímu senátu v části vydání zbývajících věcí nebylo rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 známo z jeho úřední činnosti. Proto se pokusil tuto listinu zajistit jako důkaz, ze spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou však zjistil, že na odkazovaném místě je pouze listina potvrzující obsah tohoto rozhodnutí. Touto listinou byl v odvolacím řízení proveden důkaz a účastníci měli možnost se k němu vyjádřit. Rozsudek č. j. 23 Co 396/2009-1501 však není založen na existenci rozhodnutí Ministerstva zemědělství, ale na existenci jiných skutečností, k nimž se účastníci vyjádřit mohli. Za toho stavu má krajský soud za to, že ani v obnoveném řízení by stěžovatelé neměli mít možnost dovolávat se důkazů, k nimž se mohli řádně vyjádřit již dříve. Dále soud odkázal na své vyjádření z řízení o obnově a navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta. Ve věci totiž nejsou žádné skutečnosti a listiny, k nimž by se stěžovatelé v odvolacím řízení nemohli vyjádřit. To je zřejmé jak z rozhodnutí krajského soudu, tak z protokolu o jednání před ním.

38. Vyjádření Národního památkového ústavu lze stručně shrnout tak, že nyní posuzovaná rozhodnutí obecných soudů nestojí na posouzení jediného vytýkaného listinného důkazu, ale na komplexním hodnocení všech provedených důkazů. Evropský soud pro lidská práva současně neshledal porušení jiného než procesního práva. Obsah předmětného rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 byl přitom mnohokrát soudy konstatován. Lze proto tvrdit, že nebyl pro stěžovatele novou ani neznámou skutečností, stěžovatelé se k obsahu vyjádřit mohli. Národní památkový ústav má za to, že obsah listiny byl zahrnut do hodnocení důkazů obecnými soudy ve své vzájemné souvislosti. Krajský soud vycházel z tzv. úřední znalosti těchto dokumentů. Podle Národního památkového ústavu je proto přinejmenším zavádějící tvrzení stěžovatelů, že na něj nemohli reagovat.

39. Podle vyjádření Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových je judikatorní závěr obecných soudů, že stěžovatelé nemají na majetek státu nárok, postaven na komplexním hodnocení důkazů. Ani případné učinění procesního práva stěžovatelů zadost (tj. nahlédnutí do rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947) nemůže na věci nic změnit. Evropský soud pro lidská práva neshledal jiné porušení práv, než je hodnocení tohoto jediného listinného důkazu. Navrhovateli uváděná listina však nemůže nic zvrátit na závěru o nesplnění zákonných předpokladů pro navrácení majetku a nemění nic na skutkovém závěru, že stát převzal majetek Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího před rozhodným obdobím.

40. Stěžovatel v replice uvedl, že žaloba na vydání věcí byla podána v roce 1992 a v řízení bylo třeba vyřešit řadu komplikovaných právních i skutkových otázek. Až do

vyhlášení rozsudku krajského soudu č. j. 18 Co 148/2007-1227, tedy po dobu 15 let však nebylo sporné, že majetek Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího přešel na stát až po 25. 2. 1948. Krajský soud své rozhodnutí založil na podkladech, k nimž stěžovatel neměl možnost se vyjádřit. Překvapivě tak změnil důkazní stav a následně i právní názor, aniž by měl stěžovatel možnost na změnu reagovat a posílit svou pozici navržením nových důkazů nebo nové argumentace. Právě toto pochybení bylo důvodem pro vydání vyhovujících rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve prospěch stěžovatelů. Na základě takto vadného postupu v části věci pak byla vydána rozhodnutí i o části zbylé.

41. Za toho stavu jsou zjednodušující vyjádření Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích a Národního památkového ústavu, neboť nereflektují všechny důsledky porušení práv stěžovatele. Stěžovatel neměl v řízení možnost reagovat na náhlou změnu skutkového a právního posouzení, což nelze napravit v obnoveném řízení před Ústavním soudem, ale pouze v řízení o původní žalobě. Nejde přitom o pouhé prodlužování řízení, neboť nedošlo ke koncentraci. Stěžovatel je tedy plně oprávněn a také připraven navrhovat nové důkazy k tomu, že stát převzal majetek až po 25. 2. 1948. Teprve po provedení úplného dokazování bude možné zjistit, zda obstojí původní závěry obecných soudů v neprospěch stěžovatele. Důraz vedlejších účastníků na nezvratitelné komplexní posouzení v původním řízení podle stěžovatele není namístě, protože původní závěry v neprospěch stěžovatele spočívají na vratkém základu jak z hlediska kvality, tak kvantity důkazů: na dopisu národní správy zámku, který však byl v části vydání 68 obrazů vykládán ve prospěch stěžovatele, a dále na rozhodnutí Ministerstva zemědělství, které soudy neměly vůbec k dispozici a které podle dostupných informací o něm nepotvrzuje převzetí movitého majetku státem.

42. K rozsahu přezkumu po obnově řízení stěžovatel uvedl, že k odstranění vad vytýkaných Evropským soudem pro lidská práva nemůže dojít jiným způsobem než doplněním původního důkazního řízení před obecnými soudy.

IV. Procesní předpoklady projednání návrhu

43. Nyní posuzované ústavní stížnosti Ústavní soud již jednou posuzoval a odmítl je v části pro opožděnost (usnesením sp. zn. IV. ÚS 1234/09 ze dne 3. 2. 2012 v části stížnosti stěžovatelky směřující proti rozsudku krajského soudu č. j. 18 Co 148/2007-1227) a ve zbylé části pro zjevnou neopodstatněnost, a to usneseními sp. zn. I. ÚS 1211/09 ze dne 11. 8. 2010, sp. zn. II. ÚS 475/12 ze dne 17. 5. 2012, sp. zn. II. ÚS 485/12 ze dne 19. 4. 2012 a sp. zn. IV. ÚS 1234/09 ze dne 3. 2. 2012. V rámci obnovy řízení podle § 119 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) však Ústavní soud tato rozhodnutí zrušil, protože Evropský soud pro lidská práva rozsudky ve věcech *Colloredo-Mannsfeld proti České republice* ze dne 15. 12. 2016 (stížnosti č. 15275/11 a 76058/12) a *Colloredo-Mansfeldová proti České republice* ze dne 11. 1. 2018 (stížnost č. 51896/12) shledal, že postupem soudů České republiky došlo k porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy tím, že stěžovatelé nebyli upozorněni na listinné důkazy, z nichž vycházel krajský soud při svém rozhodování. Přestože šlo o důkazy, které tvořily základ pro rozhodnutí v neprospěch stěžovatelů, nebyla jim poskytnuta možnost se k nim vyjádřit.

Rozsah přezkumu v obnoveném řízení

44. Zrušil-li Ústavní soud na základě návrhu na obnovu řízení své předchozí usnesení, znovu projedná původní návrh na zahájení řízení. V obnoveném řízení Ústavní soud vychází z právního názoru mezinárodního soudu (§ 119b odst. 2, 3 a 5 zákona o Ústavním soudu).

45. Ústavní soud proto znovu posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnosti jsou přípustné a byly podány advokáty zastoupenými a oprávněnými stěžovateli. Ústavní stížnosti byly také podány včas v celém svém rozsahu. V tomto ohledu Ústavní soud změnil svůj původní náhled na včasnost ústavní stížnosti stěžovatelky v části směřující proti

rozsudku krajského soudu č. j. 18 Co 148/2007-1227 vyjádřený v bodu 5 usnesení sp. zn. IV. ÚS 1234/09 ze dne 3. 2. 2012. Stěžovatelka totiž rozsudek krajského soudu obsahově napadla již ve svém úvodním podání ze dne 14. 5. 2009, nikoliv až jeho doplněním ze dne 7. 9. 2010.

46. Zrušení rozhodnutí Ústavního soudu v rámci obnovy řízení je výjimečným zásahem do konečného rozhodnutí učiněného orgánem svrchovaného státu tam, kde nelze jiným způsobem dosáhnout plnění mezinárodních závazků České republiky, resp. odstranění následků jejího mezinárodně protiprávního chování. Návrh na obnovu řízení proto slouží k tomu, aby mohlo být případně o původním návrhu znovu rozhodnuto z hlediska právního názoru, který vyjádřil mezinárodní soud, nikoli aby bylo možno podat nový návrh. V obnoveném řízení – je-li tímto způsobem nutno ústavní stížnosti vyhovět – není třeba znovu posuzovat ostatní okolnosti případu, protože tím by byl rozšiřován již tak výjimečný zásah do konečného rozhodnutí učiněného orgánem svrchovaného státu [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 13/06 ze dne 8. 7. 2008 (N 126/50 SbNU 97)].

47. To v souzené věci znamená, že Ústavní soud musí vycházet z právního názoru Evropského soudu pro lidská práva, který ve věci stěžovatelů shledal porušení Úmluvy ve vztahu k soudním řízením o movitý majetek původně se nacházející v zámku Opočno a pouze ve vztahu k důkazům představovaným především rozhodnutím Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 (srov. odst. 30–33 rozsudku ve věci *Colloredo-Mannsfeld proti České republice* a odst. 6 a 17–19 rozsudku ve věci *Colloredo-Mansfeldová proti České republice*). Jde tedy o vady důkazního řízení vztahující se k prokázání, zda se stát zmocnil mobiliáře zámku v Opočně před 25. 2. 1948, nebo později. Tato otázka je ovšem významná toliko pro posouzení společného nároku stěžovatelů na vydání věcí po Josefu Colloredo-Mannsfeldovi starším.

48. Samostatný nárok stěžovatelky na vydání věcí po Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladším byl posouzen na základě jiných důkazů a právních úvah: že před 25. 2. 1948 nedošlo k obnovení jeho vlastnického práva, ač o jeho vydání požádat mohl, a proto je podle § 3 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích třeba prokázat, že věci pozbyl v době nacistické okupace z důvodu rasové perzekuce. Tyto závěry na rozhodnutí Ministerstva zemědělství z roku 1947 nespočívaly, a nebyly tudíž zpochybněny ani rozhodnutími Evropského soudu pro lidská práva.

49. Rozhodnutí Ústavního soudu se tedy může týkat výlučně nároku stěžovatelů na vydání věcí po Josefu Colloredo-Mannsfeldovi starším. Stejně tak se pouze touto otázkou mohou zabývat obecné soudy v dalším řízení. Rozhodování o samostatném nároku stěžovatelky tak je uzavřeno a nemůže být již rozhodnutím ve věci sp. zn. Pl. ÚS 25/17 dotčeno.

50. K objasnění věci v rozsahu potřebném pro rozhodnutí plně postačovala písemná vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení, proto rozhodl Ústavní soud ve věci podle § 44 zákona o Ústavním soudu bez nařízení ústního jednání.

V. Vlastní posouzení návrhu

51. Rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech stěžovatelů jsou založeny na závěru o porušení čl. 6 odst. 1 Úmluvy spočívajícím v nepředložení rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 jako důkazního prostředku významného pro skutkové a právní závěry o době převzetí majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího.

52. Stěžovatelé a Nejvyšší soud k tomu uvedli, že tuto vadu nelze zhojit jinak než doplněním důkazního řízení před obecnými soudy. Proti tomu krajský soud a oba vedlejší účastníci prosazovali názor, že původní závěry napadených rozhodnutí obstojí i bez doplnění dokazování rozhodnutím Ministerstva zemědělství z roku 1947, protože na jeho obsahu původní rozhodnutí nespočívají, respektive, že v části věci rozhodované rozsudkem č. j. 23 Co 396/2009-1501 týkající se vydání zbylých věcí k této vadě vůbec nedošlo. Z toho důvodu se Ústavní soud zabýval tím, v jakém rozsahu je řízení před obecnými soudy zasaženo vadou

vytčenou Evropským soudem pro lidská práva a jaký vliv má tato vada na původní skutkové a právní závěry napadených rozhodnutí.

Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 č. j. 33.219/47-IX A 3 a jeho význam pro skutkové a právní závěry obecných soudů

53. V první části řízení o vydání 68 obrazů okresní soud založil svůj závěr o tom, že stát před 25. 2. 1948 uznával vlastnické právo Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího a umožnil mu s ním disponovat, a bez právního důvodu jej převzal později, především na těchto zjištěních: Zemský národní výbor v Praze dne 26. 1. 1946 zrušil národní správu na majetek Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího v obci Opočno, čítaje v to inventář, zařízení a sbírky na opočenském zámku. Ministerstvo financí přípisem ze dne 26. 2. 1947 Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu sdělilo, že musí vrácený majetek přihlásit podle zákona č. 134/1946 Sb., o dávce z majetkového přírůstku a o dávce z majetku. Zemský národní výbor v Praze dále sdělením ze dne 29. 4. 1947 informoval národní správu Colloredo-Mansfeldského velkostatku v Opočně, že byla zrušena konfiskační vyhláška na majetek Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího a že ten má krom dalšího majetku v obci Opočno i inventář, zařízení a sbírky na opočenském zámku. Národní správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku dopisem ze dne 24. 6. 1947 posléze informoval Národní kulturní komisi pro správu národního kulturního majetku, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší, jemuž patří inventář, zařízení a sbírky na opočenském zámku, přijel do zámku a přes zákaz návštěv mu bylo umožněno uložit do rodinného archivu předměty a listiny. Nebylo mu však umožněno přenocování na zámku, který byl stále pod národní správou (jako knihovní majetek státu původně konfiskovaný nacisty Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladšímu).

54. Krajský soud v první části řízení o vydání 68 obrazů doplnil dokazování a ztotožnil se se závěrem okresního soudu, že stát před 25. 2. 1948 uznával vlastnické právo Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího a umožnil mu s jeho majetkem disponovat a bez právního důvodu jej převzal později. Učinil tak především na základě těchto doplněných zjištění: svědkyně Růžena Valášková vypověděla, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší přijel na zámek v roce 1946 doplnit sbírky o dva bubny a vstup do zámku mu byl umožněn i v roce 1947. Nebyl mu však umožněn v roce 1948. Dále vypověděla, že Dr. Josef Colloredo-Mansfeld bydlel v Opočně do roku 1947 nebo 1948 a se zámeckými sbírkami nenakládal, neboť věděl, že jsou Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího. Z dopisu Národní kulturní komise ze dne 6. 3. 1950 zjistil, že lesní správa Opočno převzala inventář, stříbro, prádlo a jiné věci v zámku v Opočně. Samotný dopis národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947 pak krajský soud hodnotil tak, že jasně prokazuje, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší neměl možnost setrvat na zámku z důvodu jeho národní správy (jako správy nemovitého majetku patřícího původně Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladšímu), nikoliv z důvodu, že by mu bylo upíráno vlastnictví sbírek.

55. Nejvyšší soud v první části řízení o vydání 68 obrazů výše uvedené závěry o převzetí majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího neřešil, protože shledal, že otázka navržená dovolatelem Památkovým ústavem Pardubice nemůže založit přípustnost dovolání.

56. V druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí okresní soud založil svůj závěr o tom, že stát před 25. 2. 1948 uznával vlastnické právo Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího a umožnil mu s jeho majetkem disponovat a bez právního důvodu jej převzal později, na zjištěních uvedených již v rozsudku o vydání 68 obrazů rekapitulovaných v bodu 52 (správně zřejmě bod 51 – pozn. Ústavního soudu). Dále se okresní soud v návaznosti na závěry nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04, vyhlášeného ve věci vydání samotného zámku Opočno, zabýval především dokazováním k době převzetí majetku Dr. Josefa Colloredo-Mansfelda mladšího státem.

57. Krajský soud v druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí dospěl k závěru, že je možné na základě důkazů provedených okresním soudem provést odlišné právní hodnocení věci. K době převzetí majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího státem uvedl pouze, že je „nutno uzavřít, že mu již před 25. 2. 1948 stát neumožnil s majetkem nacházejícím se v zámku Opočno nakládat, a tedy ve smyslu ust. § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb. již před rozhodným obdobím, kdy věci v budově zámku Opočně převzal. Lze poukázat na písemnost národní správy zámku Opočno z 24. 6. 1947, z níž plyne, že původnímu vlastníku nebyl umožněn ani přístup do zámku, kde byly jeho některé movité věci umístěny, a který byl považován nadále za konfiskát. Přitom národní správce věděl, že vlastnické právo k věcem Josefa Colloredo Mansfelda bylo obnoveno. Krajský soud proto shrnuje, že … vlastnické právo rozhodnutím příslušného orgánu bylo obnoveno před rozhodným obdobím pouze Josefu Colloredo Mansfeldovi, nar. 1866, avšak stát mu neumožnil movitý majetek, nacházející se v zámku Opočno převzít (byť v té době zřejmě již bez právního důvodu) a nakládat s ním ještě před 25. 2. 1948. Movitý majetek zjevně sledoval osud zámku Opočno, který byl (jak je odvolacímu soudu z jeho činnosti známo) rozhodnutím Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947, č. j. 33.219/47-IX A 3 prohlášen za státní kulturní památku a byl odevzdán … (včetně movitých věcí se tam nacházejících) do správy a užívání národní kulturní komise“. Z protokolu o jednání vyplývá, že krajský soud žádné dokazování neprováděl.

58. Nejvyšší soud v druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí shledal dovolání stěžovatelů přípustným podle § 237 odst. 1 písm. a) o. s. ř. ve znění do 31. 12. 2012, neboť šlo o případ tzv. zjevné diformity. Připomenul, že již dříve rozhodoval usnesením sp. zn. 28 Cdo 2446/2000 v jiné věci účastníků vedené pod sp. zn. 5 C 207/98 (tj. v první části o vydání 68 obrazů) s tím, že skutková zjištění odvolacího soudu ve prospěch stěžovatelů nemohla být předmětem dovolacího přezkumu. Uvedl, že „v této právní věci, nyní projednávané pod sp. zn. 5 C 147/92 Okresního soudu v Pardubicích odvolací soud (shodně se soudem prvního stupně) vycházel z toho, že movitý majetek v zámku Opočno byl rozhodnutím Ministerstva zemědělství z 30. 4. 1947, čj. 33.219/47-IX A 3, prohlášen za státní kulturní majetek a byl odevzdán podle § 2 a § 3 zákona č. 137/1946 Sb. (včetně movitých věcí v zámku se nacházejících) do správy a užívání národní kulturní komise“. Po vymezení vady skutkového zjištění nemajícího oporu v dokazování jako zjištění něčeho, co ve spisu vůbec není, nebo opomenutí podstatné skutečnosti bez dalšího vyplývající z obsahu spisu Nejvyšší soud konstatoval, že nemohl dospět k závěru, že „odvolací soud nedůvodně (např. v případech, kdy nedošlo k novým skutkovým zjištěním) by se odchýlil od právních závěrů dovolacího soudu ve stejném či obdobném právním vztahu, případně že by odvolací soud vycházel ve svém rozhodnutí z něčeho, co ve spise vůbec není. Nebyly tu proto předpoklady k posouzení přípustného dovolání dovolatelů i jako dovolání důvodného“.

59. V třetí části řízení o vydání zbylých věcí okresní soud stručně sdělil, že o části věci o vydání 68 obrazů rozhodl pravomocným částečným rozsudkem, podle něhož Josef Colloredo-Mannsfeld starší měl ke svému majetku v roce 1947 přístup a mohl s ním disponovat a stát převzal tento majetek až po 25. 2. 1948. O části vydání slavnostního kočáru a dalších věcí rozhodl částečným rozsudkem založeným na totožných skutkových a právních závěrech, tento rozsudek však byl změněn krajským soudem, který dospěl k opačným skutkovým i právním závěrům. Protože rozhodnutí krajského soudu obstálo v dovolacím řízení, vycházel okresní soud z jeho závěrů přijatých v druhé části řízení. Konstatoval tedy, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší neměl ke svému majetku v roce 1947 přístup a nemohl s ním disponovat, což mělo vyplynout z dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947, podle něhož byl Josef Colloredo-Mannsfeld starší vpuštěn do zámku k uložení věcí do rodinného archivu, nebylo mu však umožněno zde přenocovat, a proto téhož dne odjel.

60. Krajský soud v třetí části řízení o vydání zbylých věcí vycházel z toho, že v části věci o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí byl vydán částečný rozsudek, který obstál

v dovolacím řízení i v řízení o ústavní stížnosti. Jeho závěry tedy bylo namístě vztáhnout i na třetí část řízení, neboť jde o stejné účastníky a stejný předmět sporu. Odchýlení by bylo možné jen při změně skutkové či právní situace. Dále krajský soud konstatoval, že v druhé části řízení bylo argumentačně využito rozhodnutí Ministerstva zemědělství z 30. 4. 1947 č. j. 33.219/47-- IX A 3 s tím, že je soudu rozhodujícímu v této části řízení známo z jeho úřední činnosti. Senát krajského soudu rozhodující v třetí části o vydání zbylých věcí nepovažoval tuto listinu za jemu známou z jeho úřední činnosti. „Proto k námitce žalobců přistoupil k pokusu o zajištění této listiny a jejímu přečtení. Vycházel přitom z odůvodnění rozhodnutí Ústavního soudu ve věci III. ÚS 107/04, které uvádělo, že jde o listinu založenou na č. l. 60 spisu Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou sp. zn. 6 C 63/95. Na tomto místě spisu se však nenachází přímo tato listina, nýbrž jde o listinu Ministerstva zemědělství z 27. 5. 1957, která obsahuje potvrzení o obsahu rozhodnutí z 30. 4. 1947.“ Dále uvedl, že „Nejvyšší soud ČR i Ústavní soud ČR při svém rozhodování vycházeli (sic) ze správnosti skutkového závěru odvolacího soudu o tom, že majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda, nar. 1866 se zmocnil Československý stát ještě před rozhodným obdobím, tedy před 25. 2. 1948 s tím, že primárně lze tento závěr dovodit z listiny ze dne 24. 6. 1947 (Nejvyšší soud se pak v odůvodnění svého rozhodnutí vypořádal s předcházejícím opačným skutkovým závěrem učiněným ve věci Krajského soudu v Hradci Králové 26 Co 351/99). To vše s tím, že na podporu této argumentace bylo zmíněno rozhodnutí Ministerstva zemědělství z 30. 4. 1947. Byť se takové rozhodnutí v soudním spisu nenachází, nachází se zde pouze listina potvrzující jeho obsah, pouze taková změna nemůže vést ke změně skutkového závěru. Toto rozhodnutí z 30. 4. 1947 nebylo soudy argumentačně využíváno tak, že …, nýbrž tak, že z tohoto rozhodnutí je mimo jiné patrna představa státu o tom, že mu náleží majetek Colloredo-Mannsfeldů v Opočně, tedy toto rozhodnutí bylo využíváno jako důkaz toho, že se stát fakticky uchopil majetku Colloredo-Mannsfeldů v Opočně před 25. 2. 1948. V řízení tak nevyšlo najevo ničeho nového v tom směru, že by tomu mělo být jinak, tedy, že by se stát fakticky uchopil majetku – mobiliáře zámku – Colloredo-Mannsfeldů v Opočně po 25. 2. 1948“. Z toho důvodu krajský soud neshledal důvod odchýlit se od závěrů rozhodnutí v části o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí.

61. Nejvyšší soud v třetí části řízení o vydání zbylých věcí dovolání stěžovatelů odmítl. Konstatoval, že nalézací soud i odvolací soud jsou podle § 226 odst. 1 ve spojení s § 243d o. s. ř. vázány názorem dovolacího soudu. Dále uvedl, že v rozsudku sp. zn. 28 Cdo 5328/2008 vydaném v části věci o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí byl „shledán dovolacím soudem správným názor odvolacího soudu (Krajského soudu v Hradci Králové v rozsudku z 18. 10. 2007, sp. zn. 18 Co 148/2007), že původní vlastník Josef Colloredo-Mannsfeld ‚ztratil své vlastnické právo již před rozhodným obdobím podle zákona č. 87/1991 Sb. (t. j. před 25. 2. 1948) a k obnovení jeho vlastnického práva podle zákona č. 128/1946 Sb. nedošlo‘; s tím pak nebyla shledána v rozporu skutková zjištění odvolacího soudu, že původnímu vlastníku byl znemožněn vstup na zámek Opočno k nakládání s movitými věcmi v tomto zámku. Posléze bylo v citovaném rozsudku Nejvyššího soudu z 11. 2. 2009, 28 Cdo 5328/2008, konstatováno: ‚Bylo třeba mít na zřeteli, že v této právní věci (sp. zn. 5C 147/92 Okresního soudu v Pardubicích) odvolací soud (shodně se soudem prvního stupně) vycházel z toho, že movitý majetek v zámku Opočno byl rozhodnutím Ministerstva zemědělství z 30. 4. 1947 č. j. 33.219/47-IX A 3 prohlášen za státní kulturní majetek a byl odevzdán podle § 2 a § 3 zákona č. 137/1946 Sb. (včetně movitých věcí v zámku se nacházejících) do správy a užívání národní kulturní komise‘ … Podle názoru dovolacího soudu bylo třeba proto mít i v dalším řízení v téže právní věci (vedené stále pod sp. zn. 5C 147/92 Okresního soudu v Pardubicích) na zřeteli rozsudek Nejvyššího soudu ČR z 11. 2. 2009, 28 Cdo 5328/2008, jakož i nález Ústavního soudu ČR z 11. 8. 2010, I. ÚS 1211/09 [správně usnesení – pozn. red.], a vycházet ze závěrů zaujatých jmenovitě Nejvyšším soudem ČR v rozsudku z 11. 2. 2009, 28 Cdo 5328/2008, zejména z těch právních závěrů, jak jsou shora citovány. Je to namístě zejména i proto, že v dalších řízení

u soudů obou stupňů nevyšlo přesvědčivě najevo skutkově i právně něco, co by tyto závěry dovolacího soudu, obsažené v citovaném rozhodnutí z 11. 2. 2009, vyvracelo. Za těchto uvedených okolností nemohl dovolací soud shledat u dovolání odvolatelů zákonné předpoklady přípustnosti dovolání …“.

62. Na základě výše uvedeného obsahu napadených rozhodnutí ve spojení s obsahem odpovídajících protokolů o jednání před obecnými soudy hodnotil Ústavní soud vliv rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 č. j. 33.219/47-IX A 3 na závěry soudů v napadených věcech následovně:

63. V první části řízení o vydání 68 obrazů nemělo toto rozhodnutí vliv na skutkové závěry obecných soudů, neboť je žádná ze stran soudu nepředložila. Soudy tak na základě výpovědi svědků i listin z tehdejší doby (zejména výpověď svědkyně Valáškové, původního žalobce Jeronýma Colloredo-Mannsfelda, nar. 1912, a dopis národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947) učinily skutkový závěr o tom, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší opakovaně vstoupil do zámku v letech 1946 a 1947, a to i přes zákaz návštěv, aby disponoval se svými sbírkami.

64. Z týchž důkazů a skutkových zjištění vycházel okresní soud i v druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí. Krajský soud v odvolacím řízení konstatoval, že mění toliko právní posouzení skutkového stavu, svědecké výpovědi vypovídající o proběhlých návštěvách Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího na zámku a nakládání se sbírkami nicméně zcela pominul a obsah dopisu národního správce Colloredo-Mansfeldského velkostatku ze dne 24. 6. 1947 hodnotil přesně opačně, tedy že přístup do zámku nebyl možný. Tento svůj zjevně skutkový závěr pak doplnil o další skutkový poznatek plynoucí z rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 způsobem, který nelze vyložit jinak než, že tím chtěl potvrdit, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší neměl přístup do zámku, a mobiliář tedy sledoval osud samotného zámku. Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 tedy krajskému soudu sloužilo jako důkaz na podporu správnosti jeho úvah měnících skutkové závěry učiněné okresním soudem (k vadnosti tohoto postupu níže).

65. Nejvyšší soud následně ve svém rozsudku vydaném v druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí vycházel (zjevně nesprávně) z toho, že již okresní soud založil své skutkové závěry na rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 a za toho stavu mají shodné skutkové závěry okresního a krajského soudu oporu ve spisu. Jiné důkazy, o něž se opíralo rozhodnutí krajského soudu, Nejvyšší soud nezmínil (stejně tak se nezmínil o tom, že krajský soud neprováděl dokazování a rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 v procesním spisu založeno není). Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 tedy Nejvyššímu soudu sloužilo jako základ pro závěr, že skutkové závěry krajského soudu mají oporu ve spisu.

66. V třetí části řízení o vydání zbylých věcí okresní soud stručně sdělil, že vychází z rozhodnutí krajského soudu a Nejvyššího soudu vydaných v druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru. Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 tedy okresní soud výslovně nezohledňuje, ale své skutkové a právní závěry činí pouze na základě předchozích závěrů krajského a Nejvyššího soudu v druhé části řízení.

67. Okresní soud v třetí části řízení o vydání zbylých věcí sdělil, že musí vycházet z rozhodnutí krajského a Nejvyššího soudu vydaných v druhé části řízení, ledaže by se změnil skutkový či právní stav. Pak doplnil dokazování kopií listiny potvrzující obsah rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947 a shledal, že se skutkový stav nezměnil. Listina potvrzující obsah rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 tedy soudu sloužila jako důkaz pro závěr, že se skutkový stav nezměnil oproti předchozím závěrům krajského soudu a Nejvyššího soudu v druhé části řízení.

68. Nejvyšší soud následně konstatoval, že krajský soud byl vázán jeho rozsudkem vydaným v druhé části řízení a že v řízení nevyšlo najevo nic nového. Rozhodnutí Ministerstva

zemědělství ze dne 30. 4. 1947 tedy Nejvyšší soud výslovně nezohledňuje, ale své závěry činí pouze na základě přesvědčení o závaznosti předchozích závěrů krajského soudu a Nejvyššího soudu v druhé části řízení.

69. S ohledem na výše uvedené tedy Ústavní soud musí konstatovat, že rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 bylo významné pro skutkové i právní závěry obecných soudů v druhé části věci o vydání slavnostního kočáru. Významné bylo i pro třetí část o vydání zbylých věcí, na čemž nic nemění ani snaha krajského soudu obstarat tuto listinu a provést ji jako důkazní prostředek – i jeho rozsudek se totiž odvíjí především od srovnání se skutkovými závěry v části o vydání slavnostního kočáru.

Vady důkazního řízení v řízení před obecnými soudy

70. Evropský soud pro lidská práva přímo ve věci stěžovatelů konstatoval, že součástí spravedlivého procesu podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy je i právo na kontradiktornost řízení. Účastníci řízení proto musejí mít možnost nejen předkládat důkazy na podporu svých tvrzení, ale musejí být také seznámeni se všemi důkazy a stanovisky předloženými s cílem ovlivnit rozhodnutí soudu a mít možnost se k nim vyjádřit. Bylo na stěžovatelích, aby sami zvážili, zda se chtějí k rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 vyjádřit, a bylo povinností obecných soudů jim k tomu dát možnost. Podle Evropského soudu pro lidská práva by v konkrétních poměrech případu nestačilo, ani pokud by důkaz byl při ústním jednání předložen a přečten: vzhledem k jeho povaze a významu měli mít možnost seznámit se s takovým důkazem a vhodnou formou a v přiměřené lhůtě se vyjádřit k jeho existenci, obsahu a pravosti.

71. Je proto zřejmé, že v druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí došlo k závažnému porušení práv stěžovatelů. Vada ústavního významu však nespočívá pouze v tom, že stěžovatelé nedostali možnost vyjádřit se k rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947. To je pouze jedno z pochybení, kterých se krajský soud dopustil, které pak mělo zásadní vliv na řadu dalších skutkových i právních závěrů obecných soudů v celé věci.

Vady rozsudku krajského soudu č. j. 18 Co 148/2007-1227 a vady jemu předcházejícího řízení

72. Krajský soud v druhé části řízení o vydání slavnostního kočáru konstatoval, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší neměl v roce 1947 přístup do zámku. Nejde o otázku právní, ale skutkovou (právní povahu by mělo posouzení následků toho, zda přístup do zámku měl a zda stát odepřením přístupu převzal věci bez právního důvodu ve smyslu § 6 odst. 2 *in fine* zákona o mimosoudních rehabilitacích). Jde přitom o opačný skutkový závěr, než ke kterému dospěl okresní soud, který na základě řady důkazů jasně konstatoval, že přístup do zámku byl v letech 1946 a 1947 možný. Z protokolu o odvolacím řízení na č. l. 1208–1210 spisu okresního soudu sp. zn. 5 C 147/1992 ovšem plyne, že krajský soud v řízení o odvolání neprováděl žádné dokazování, a ke změně skutkového závěru tak nebyl oprávněn [srov. nález sp. zn. III. ÚS 3717/16 ze dne 26. 9. 2017 (N 179/86 SbNU 845)].

73. Již výše Ústavní soud uvedl, že údajná úřední znalost rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 krajskému soudu sloužila jako potvrzení toho, že stát již v roce 1947 převzal movité věci nacházející se v zámku Opočno. Druhým a podle textu rozhodnutí krajského soudu hlavním důkazem měl být dopis národní správy Colloredo-Mannsfeldského ředitelství velkostatku Opočno ze dne 24. 6. 1947. Ústavní soud se proto seznámil s obsahem spisu a zjistil, že závěry krajského soudu zjevně nemají oporu nejen v dokazování, které řádně neproběhlo, ale ani v samotném soudním spisu.

74. Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 se ve spisu Okresního soudu v Pardubicích vedeném pod sp. zn. 5 C 207/98 vůbec nenachází a žádný z účastníků či vedlejších účastníků ani netvrdil, že by se tam kdy nacházelo. Ústavní soud se proto seznámil alespoň se spisem Okresního soudu v Rychnově nad Kněžnou původně vedeným pod sp. zn. 6

C 63/95, na jehož č. l. 60–61 se toto rozhodnutí mělo nacházet. Ani zde se ono rozhodnutí nenachází. Je zde však založena kopie listiny – přípisu Ministerstva zemědělství a lesního hospodářství č. j. 150.868/57-232-VI ze dne 27. 5. 1957 adresovaného Ministerstvu kultury – státní památkové správě. Ministerstvo v něm „potvrzuje, že rozhodnutím ministerstva zemědělství ze dne 30. dubna 1947 č. j. 33.219/47-IX A 3 byl odevzdán do správy a užívání Národní kulturní komise podle § 2 a § 3 zákona ze dne 16. května 1946 č. 137/46 Sb. jako státní kulturní majetek zámecký objekt Opočno se všemi nemovitostmi, které tvoří podle § 7 odst. 4 dekretu č. 12/45 Sb. se zámeckou budovou jediný celek a sice …“. Následuje výčet pouze nemovitých věcí. Listina dále pokračuje: „Ministerstvo zemědělství a lesního hospodářství Vás zmocňuje, abyste si podle tohoto potvrzení ve smyslu § 11 zákona č. 90/47 Sb. provedli knihovní pořádek sami, totiž abyste v příslušných knihovních vložkách, ve kterých jsou tyto nemovitosti zapsány a) dali vyznačit vlastnické právo ve prospěch Národní kulturní komise, resp. jejího právního nástupce / § 11 zákona č. 90/47 Sb. /, b) dali vyznačit, že závady na listě ‚C‘ kromě případných reálných břemen nepostihují přidělený majetek / § 9 zákona č. 90/47 Sb. /.“ Kopie stejného obsahu pak jsou založeny i na č. l. 106–107 a č. l. 179 spisu.

75. Pomine-li Ústavní soud otázku úplnosti a věrohodnosti takového důkazního prostředku, nijak z uvedeného neplyne, že by stát přistupoval k movitým věcem uloženým na zámku v Opočně jako k vlastním, nebo že by je právě tímto rozhodnutím mínil převzít (je třeba zopakovat, že zámek a movité věci v něm uložené nesdílely stejný právní osud). Jiný závěr nelze bez dalšího dovodit ani interpretací textu, konkrétně jeho odkazu na § 3 zákona č. 137/1946 Sb., o Národních kulturních komisích pro správu státního kulturního majetku. Nezbytnou podmínkou správy totiž bylo vlastnictví státu (srov. § 2 zákona).

76. Stejně tak se Ústavní soud seznámil i s textem dopisu národní správy Colloredo-Mannsfeldského řiditelství velkostatku Opočno ze dne 24. 6. 1947 adresovaného Národní kulturní komisi pro správu státního kulturního majetku. Na č. l. 152 spisu Okresního soudu v Pardubicích vedeného pod sp. zn. 5 C 207/98 se nachází jeho kopie tohoto znění: „Sdělujeme, že v pondělí 23. t. m. přijel kolem 11 h. do zámku v Opočně pan Josef Colloredo Mannsfeld starší, jemuž patří inventář, zařízení a sbírky v zámku a jehož konfiskát byl zrušen, s pány Josefem Colloredo Mannsfeldem ml. a Jeronymem Colloredo Mannsfeldem ze Zbirohu. Byl mu předložen tamní přípis čj. 669/1947 ze dne 17. 6. 1947, podle něhož nejsou návštěvy v zámku dovoleny. Sdělil nám, že byl tudíž mylně informován, že jeho majetkové věci jsou již v pořádku a že proto opustí zámek ještě týž den, ačkoliv hodlal zde pobýti několik dní. Večer o 6. hod všichni odjeli. Podepsaná národní správa učinila (sic) o jeho příjezdu ihned hlášení MNV v Opočně a ONV v Dobrušce odkud byl vyslán člen p. Nuc z Opočna, který měl s ním za přítomnosti podepsaného v zámku rozmluvu ve smyslu shora uvedeného. Po celou dobu jeho pobytu v zámku byl přítomen správce zámku pan Toman, který ohlásil, že pan Josef Colloredo Mannsfeld starší přivezl a v rodinném archivu v zámku uložil další historické listiny. Prosíme o instrukci, jak se máme v případu opětovaných návštěv tohoto druhu zachovati.“

77. Závěr krajského soudu, že Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu nebyl v roce 1947 umožněn přístup do zámku, je v přímém rozporu s obsahem tohoto dopisu. Stejně tak z dopisu bez dalšího neplyne závěr, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší nemohl fakticky disponovat se svými věcmi uloženými na zámku (ke svým stávajícím movitým věcem uložil i věci další, což je typický projev dispozice s majetkem sbírkové či archivní povahy).

78. Ústavní soud opakovaně vychází z toho, že není jeho úkolem hodnotit (a přehodnocovat) důkazy provedené obecnými soudy, pokud byly dodrženy zásady dané příslušnými procesními řády [nález sp. zn. III. ÚS 23/93 ze dne 1. 2. 1994 (N 5/1 SbNU 41)]. Mezi ústavně významné vady důkazního řízení však mimo jiné patří případy, kdy jsou učiněná skutková zjištění v extrémním nesouladu s vykonanými důkazy. Extrémní rozpor mezi skutkovými zjištěními soudů a provedenými důkazy je dán zejména tehdy, kdy hodnocení důkazů a tomu přijaté skutkové závěry jsou výrazem zjevného faktického omylu či excesu

logického (vnitřního rozporu), resp. jestliže skutková zjištění soudů vůbec nemají obsahovou spojitost s důkazy, jestliže skutková zjištění soudů nevyplývají z důkazů při žádném z logicky přijatelných způsobů jejich hodnocení, anebo jestliže skutková zjištění soudů jsou opakem toho, co je obsahem důkazů, na jejichž podkladě byla tato zjištění učiněna [usnesení sp. zn. III. ÚS 359/05 ze dne 23. 9. 2005 (U 22/38 SbNU 579)].

79. Ústavní soud přitom není oprávněn přehodnotit skutkový závěr obecných soudů v tom smyslu, že by sám (pozitivně) závazně určil, jaká skutková zjištění z jimi provedených důkazů jednoznačně plynou [ledaže by sám tento důkaz provedl, srov. nález sp. zn. I. ÚS 68/93 ze dne 21. 4. 1994 (N 17/1 SbNU 123)]. I bez opakovaného provedení důkazů je však v rámci přezkumu oprávněn učinit (negativní) závěr o tom, že určité právní či skutkové závěry zjevně neplynou ze skutečností zaznamenaných v soudním spisu [nález sp. zn. I. ÚS 1995/18 ze dne 3. 9. 2019 (N 152/96 SbNU 8)].

80. Právě takové vady jsou dány v nyní souzené věci.

81. Krajský soud stěžovatelům nedal nijak na vědomí, že se bude zabývat otázkou přístupu do zámku a že ji hodlá posuzovat na základě rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947, které nebylo součástí spisu a které bylo soudu údajně známo z úřední činnosti. I kdyby mu bylo známo z úřední činnosti, šlo o porušení pravidel řádného procesu (stanoveného postupu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny), protože krajský soud neprovedl, neopakoval a nedoplňoval dokazování a ani jinak účastníky neupozornil na svůj postup, byť již v době jeho rozhodnutí doktrína i soudní judikatura vyžadovaly, aby soud dal účastníkům možnost reagovat na to, že některé skutečnosti považuje za známé mu z úřední činnosti (srov. Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 578, a rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 28 Cdo 1885/2008 ze dne 9. 7. 2008).

82. Tato vada pak je o to závažnější, že rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 není obsaženo v žádném z předložených soudních spisů, žádný z účastníků je nebyl schopen doložit a z listin ve spisu skutečně obsažených nelze běžnými způsoby interpretace dovodit skutkové závěry krajského soudu o nemožnosti přístupu Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího do zámku a o převzetí jeho movitého majetku státem.

83. Kdyby krajský soud řádně zopakoval či doplnil dokazování, musel by se vypořádat s tím, že v první části věci o vydání 68 obrazů byla provedena i řada dalších důkazů, které sám vůbec nereflektoval: z protokolu o ústním jednání před Krajským soudem v Hradci Králové – pobočkou v Pardubicích ze dne 1. 6. 2000 ve věci sp. zn. 6 C 63/95 plyne, že v části věci o vydání 68 obrazů vyslechl svědkyni Valáškovou, která vypověděla o návštěvách Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího na zámku v roce 1946 i 1947 s tím, že do sbírek uložil dva bubny. Dále vypověděla, že Dr. Josef Colloredo-Mansfeld mladší sbírky nerozšiřoval, protože věděl, že jsou jeho adoptivního otce. V závěru jednání zástupce stěžovatelky soudu oznámil, že může případně předložit další důkazy o tom, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší v roce 1947 rozšiřoval sbírky například uniformami po předcích (č. l. 159–160 spisu sp. zn. 5 C 207/98).

84. Krajský soud ovšem nepochybil jen v samotném důkazním řízení. Měl se také vypořádat s tím, že již dříve bylo pravomocně rozhodnuto o vydání 68 obrazů, což ve vztahu k řízení o vydání slavnostního kočáru představuje částečný rozsudek v téže věci (srov. výše body 6 a 56). Dokazování vedoucí ke skutkovému zjištění, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší měl v roce 1947 přístup do zámku, že disponoval s předměty tam uloženými a že stát v té době uznával jeho vlastnické právo, přitom učinil jak okresní soud, tak i sám krajský soud (byť jiný senát) v odvolacím řízení (srov. výše body 6 a 56). V téže věci tedy krajský soud hodnotil obsah dopisu národní správy Colloredo-Mannsfeldského ředitelství velkostatku Opočno ze dne 24. 6. 1947 zcela opačným způsobem. Stejně tak soudy v části věci o vydání 68 obrazů pravomocně rozhodly o tom, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší fakticky pozbyl svého vlastnického práva až po 25. 2. 1948. Přestože tato otázka je pro všechny tři části věci totožná (protože jde o tu

samou věc), krajský soud ji v rozsudku č. j. 18 Co 148/2007-1227 hodnotil odlišně od rozsudku sp. zn. 26 Co 351/99 ze dne 1. 6. 2000.

85. Krajský soud změnil svůj názor nejen ve vztahu k týmž důkazům a týmž právním otázkám, ale dokonce i ve vztahu ke stejné vydávané movité věci: z usnesení Krajského soudu v Hradci Králové č. j. 22 Co 66/99-286 ze dne 21. 1. 2000 plyne, že odvolací soud zrušil původní rozsudek okresního soudu o vydání slavnostního kočáru. V rámci závazného právního pokynu se vyjádřil i k odvolací námitce Památkového úřadu Pardubice, že přípisem č. j. 669/1947 ze dne 17. 6. 1947 (o zákazu návštěv na zámku) bylo prokázáno, že se Josef Colloredo-Mannsfeld starší nemohl již před rokem 1948 fakticky ujmout vlády nad svým movitým majetkem (č. l. 250 spisu sp. zn. 5 C 147/92). K tomu krajský soud jasně uvedl, že tato námitka se nejeví důvodná (č. l. 288 spisu sp. zn. 5 C 147/92). Krajský soud tedy již před pravomocným rozhodnutím o vydání 68 obrazů avizoval svůj názor, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší pozbyl vlastnické právo ke slavnostnímu kočáru až po 25. 2. 1948.

86. Důvody pro toto diametrálně odlišné posouzení totožných skutkových a právních otázek krajským soudem v téže věci neplynou ze spisu okresního soudu a nijak je nevysvětluje ani napadený rozsudek krajského soudu č. j. 18 Co 148/2007-1227. V řízení přitom prima vista nedošlo k žádné podstatné změně skutkového či právního stavu rozhodného pro řešení těchto otázek, jen jinému (a procesně nekorektnímu) hodnocení týchž důkazů. Změna názoru krajského soudu nebyla za takového stavu přípustná [srov. nálezy sp. zn. III. ÚS 1275/10 ze dne 22. 12. 2010 ve znění opravného usnesení ze dne 29. 3. 2011 (N 253/59 SbNU 581) a sp. zn. II. ÚS 1688/10 ze dne 9. 10. 2012 (N 167/67 SbNU 49)].

87. Lze tedy uzavřít, že krajský soud v řízení o druhé části věci o vydání slavnostního kočáru změnil skutkové závěry okresního soudu bez dokazování, svá vlastní skutková zjištění učinil ve zjevném rozporu s obsahem relevantních listin i v rozporu se svými (pravomocně konstatovanými) dřívějšími zjištěními v téže věci. Totožnou právní otázku pak posoudil opačně oproti svému dřívějšímu posouzení v téže věci. O tom, že bude takto postupovat, neinformoval účastníky a nedal jim možnost reagovat na jeho postup. Jde o několikanásobné vážné porušení postupu stanoveného procesními předpisy i práva vyjádřit se k prováděným důkazům zaručených stěžovatelům čl. 36 odst. 1 a čl. 38 odst. 2 Listiny.

Vady rozsudku krajského soudu č. j. č. j. 23 Co 396/2009-1501 a vady jemu předcházejícího řízení

88. Krajský soud si byl v třetí části o vydání zbylých věcí vědom toho, že o několika částech věci již bylo pravomocně rozhodnuto s odlišnými závěry. K námitkám stěžovatelů se tedy správně pokusil zajistit rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947, které mu nebylo známo z jeho úřední činnosti (původně však i přes námitky stěžovatelů chtěl rozhodnout bez dokazování, srov. protokoly na č. l. 1454–1457, 1469–1470). Podařilo se mu zajistit pouze kopii přípisu Ministerstva zemědělství a lesního hospodářství ze dne 27. 5. 1957, která má obsah rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 30. 4. 1947 potvrzovat.

89. Její obsah však neshledal podstatně odlišným od hodnocení, které provedl v rozsudku č. j. 18 Co 148/2007-1227 v druhé části věci. Bez bližšího hodnocení textu této listiny konstatoval, že z ní plyne přesvědčení státu, že mu náleží majetek Colloredo-Mansfeldů v Opočně. Takové skutkové hodnocení je zjevně nedostatečné. Pomíjí totiž, že různé části colloredo-mansfeldského majetku sledovaly různý právní osud, což bylo i předmětem rozsáhlého dokazování v souzené věci i věcech souvisejících. Pro posouzení bylo tedy rozhodující, které věci sledovaly jaký osud, resp. zda z listiny plyne přesvědčení státu, že mu již v době před 25. 2. 1948 náležely právě i movité věci Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího uložené na zámku v Opočně. To však z této listiny nijak zřejmé není, neboť řeší vztahy k věcem nemovitým (srov. výše body 73 a 74).

90. Úvahy krajského soudu byly zjevně a z pochopitelných důvodů ovlivněny tím, že v části věci o vydání slavnostního kočáru byly rozhodné otázky pravomocně vyřešeny, a to včetně vyhlášení rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 (a na něj navazujících odmítavých usnesení Ústavního soudu). Krajský soud se cítil vázán posouzením právních i skutkových otázek v druhé části řízení i proto, že měl za to, že se Nejvyšší soud vypořádal s otázkou odlišného posouzení v první části řízení o vydání 68 obrazů.

91. To je ovšem závěr nesprávný. Za stavu, kdy byly v předchozích řízeních o jiných částech téže právní věci diametrálně odlišně posouzeny tytéž skutkové i právní otázky, měl si o nich krajský soud učinit závěr sám, nebo vyložit, proč má za to, že tento rozpor byl ve věci již autoritativně vyřešen.

92. Takové autoritativní řešení rozporu nepředstavuje rozsudek Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 v druhé části věci, protože ten k odlišným a skutkovým závěrům v různých částech věci pouze konstatoval, že ve svém předchozím rozhodnutí sp. zn. 28 Cdo 2446/2000 v části věci o vydání 68 obrazů neposuzoval správnost skutkových zjištění. Správnost skutkových zjištění však neposuzoval ani v rozsudku č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318. V něm pouze konstatoval, že nemohl přesvědčivě dospět k závěru, že „by se odvolací soud nedůvodně (např. v případech, kdy nedošlo k novým skutkovým zjištěním) odchýlil od právního závěru dovolacího soudu ve stejném či obdobném právním vztahu, případně že by odvolací soud vycházel ve svém rozhodnutí z něčeho, co ve spise vůbec není“. To ostatně odpovídá konstrukci dovolacího řízení i řízení o ústavní stížnosti, která jsou zaměřena především na řešení právních, nikoliv skutkových otázek. Nejvyšší soud tím ovšem nijak nevyjádřil závazný názor, z něhož by bylo možné usoudit, že pravomocná rozhodnutí v části věci o vydání slavnostního kočáru jsou pro krajský soud závazná, kdežto rozhodnutí v části věci o vydání 68 obrazů závazná nejsou. Přestože stěžovatel na tento rozpor upozornil, Nejvyšší soud se k tomu nevyjádřil (s výjimkou obecného konstatování, že odvolací soudy vycházely z jiných skutkových zjištění).

93. Krajský soud přitom sám zjistil, že jeho dřívější rozsudek č. j. 18 Co 148/2007-1227 v druhé části věci spočívá na zjištěních o skutečnostech, které stěžovatelé popírají a o nichž nejsou ve spisu obsaženy důkazy. Za toho stavu měl důkladně hodnotit, zda skutečně lze dokazováním dospět k závěru, který dříve zaujal v druhé části věci o vydání slavnostního kočáru, nebo zda obsah spisu a výsledek dokazování v odvolacím řízení odpovídá spíše závěru, který zaujal v prvé části věci o vydání 68 obrazů. To neučinil a spolehl se na závěry rozsudku č. j. 18 Co 148/2007-1227. Jak však Ústavní soud uvedl výše, jeho závěry nemohou v žádném případě obstát pro řadu zjevných, ústavně významných procesních vad.

94. Z níže uvedených důvodů je třeba také konstatovat, že i samotným rozsudkem Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 došlo k porušení ústavně zaručených práv stěžovatelů v části věci o vydání slavnostního kočáru, takže jeho závěry nemohou být určující pro část věci o vydání zbylých věcí.

Vady dovolacího řízení

Vady rozsudku Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318

95. V dovolacím řízení v druhé části věci stěžovatelé mimo jiné namítali, že krajský soud v části věci o vydání slavnostního kočáru vydal překvapivé rozhodnutí, protože se odchýlil od svých závěrů v první části věci a neumožnil jim reagovat na změnu názoru ve věci, a že jeho rozhodnutí nemá oporu ve spisu.

96. K tomu Nejvyšší soud konstatoval toliko to, že odchylný závěr krajského soudu vychází z jiných skutkových zjištění. Nijak přitom nehodnotil, zda byl krajský soud oprávněn skutková zjištění v téže věci změnit a za jakých podmínek (ve světle nosných důvodů výše citovaných nálezů sp. zn. III. ÚS 1275/10 a II. ÚS 1688/10 k tomu krajský soud oprávněn

nebyl). Nijak se nevyjádřil k námitce překvapivosti změny skutkového závěru bez upozornění stěžovatelů. Absence vypořádání této námitky je vadou sama o sobě, podstatné však je, že z předchozí rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu, zejména výše citovaného rozsudku sp. zn. 28 Cdo 1885/2008 plyne, že šlo o způsobilý dovolací důvod [§ 241a odst. 2 písm. a) o. s. ř. ve znění do 31. 12. 2012] a procesní postup krajského soudu byl jasně vadný. Nejvyšší soud pak pochybil i při hodnocení jediné otázky, kterou se zabýval: zda skutkový závěr krajského soudu má oporu ve spisu (resp. v provedeném dokazování, srov. § 241a odst. 3 o. s. ř. ve znění do 31. 12. 2012). Nejasné je konstatování Nejvyššího soudu, že krajský soud nevycházel ve svém rozhodování z něčeho, co ve spise vůbec není. Pokud krajský soud své závěry založil na skutečnostech známých mu údajně z jeho úřední činnosti, z podstaty věci nevycházel z obsahu spisu a z provedeného dokazování. To by s ohledem na úpravu § 121 o. s. ř. nemuselo být vadou, pokud by ovšem stěžovatelé byli s těmito skutečnostmi seznámeni a mohli je rozporovat. To se však nestalo. Stejně tak skutkové závěry krajského soudu nemohly mít oporu v provedeném dokazování za situace, kdy jediné dokazování v této části věci provedl okresní soud s opačnými skutkovými závěry (zjevně nesprávné je konstatování Nejvyššího soudu, že krajský soud v otázce prohlášení movitých věcí za státní kulturní majetek postupoval ve shodě s okresním soudem). Již jen na okraj tak lze zopakovat, že text dopisu národní správy Colloredo-Mannsfeldského řiditelství velkostatku Opočno ze dne 24. 6. 1947, jako jedné ze dvou listin, z nichž krajský soud vycházel, neodpovídá závěrům krajského soudu v tom, že by Josefu Colloredo-Mannsfeldovi staršímu nebyl umožněn přístup do zámku a že nebylo uznáváno jeho vlastnické právo k movitým věcem tam uloženým.

97. Nejvyšší soud se tedy nevypořádal s námitkami stěžovatelů, že postup krajského soudu byl překvapivý. Neidentifikoval, že postup krajského soudu byl v otázce dokazování skutečností známých z úřední činnosti rozporný i s judikaturou samotného Nejvyššího soudu. A konečně shledal, že závěry krajského soudu mají oporu v provedeném dokazování, aniž by reflektoval, že krajský soud dokazování v rozporu s procesními předpisy vůbec neprováděl a při tomto vadném postupu učinil skutkové závěry z listiny, které jsou ve zjevném rozporu s běžným chápáním jejího textu. Za toho stavu Nejvyšší soud porušil ústavně zaručené právo stěžovatelů podle čl. 36 odst. 1 Listiny, protože při rozhodování o právu stěžovatelů zjevně nepostupoval postupem stanoveným procesními předpisy (z mnohých srov. výše citovaná rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 68/93, III. ÚS 23/93, III. ÚS 359/05 a I. ÚS 1995/18).

Vady usnesení Nejvyššího soudu č. j. 28 Cdo 2709/2011-1569

98. Ve třetí části věci Nejvyšší soud vycházel z toho, že nalézací soud i odvolací soud byly při rozhodování o části věci týkající se vydání zbylých věcí vázány podle § 226 o. s. ř. názorem dovolacího soudu vyjádřeným v rozsudku č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318, který shledal správným názor, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší pozbyl vlastnického práva již před 25. 2. 1948.

99. Pomine-li Ústavní soud to, že § 226 i 243d o. s. ř. zjevně dopadají především na právní názor vyjádřený v kasačním rozhodnutí, které ve věci vydáno nebylo, nelze přijmout, že by otázka správnosti posouzení přechodu vlastnického práva k movitým věcem Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího byla v rozsudku č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 závazně vyřešena. Podle jeho textu se totiž rozsudek zabývá jedinou otázkou – zda měly skutkové závěry krajského soudu ve druhé části věci oporu v dokazování, resp. ve spisu. Stejně tak nelze tento závazný názor dovodit ani z usnesení Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 1211/09, kterým byla odmítnuta ústavní stížnost stěžovatele pro zjevnou neopodstatněnost, protože odmítavé usnesení Ústavního soudu v jiné části věci již ze své povahy i z hlediska svého obsahu závaznou povahu pro další řízení nemá [nález sp. zn. IV. ÚS 301/05 ze dne 13. 11. 2007 (N 190/47 SbNU 465), bod 89]. Závaznou povahu předchozích rozhodnutí pak nelze dovodit ani z toho, že byla vydána v téže věci. V téže věci (v první části týkající se vydání 68 obrazů) byly totiž vydány

také pravomocné a konečné rozsudky Okresního soudu v Pardubicích a Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích. V tom ohledu je nesrozumitelný závěr, že krajský soud neřešil právní otázku, která je rozhodována rozdílně odvolacími soudy – přímo v této věci byly různými senáty téhož soudu vydány tři částečné rozsudky, které posuzují totožné skutkové i právní otázky s přesně opačnými závěry.

100. Nesrozumitelný pak je i závěr Nejvyššího soudu, že v řízení nevyšlo skutkově či právně najevo nic, co by závěry rozsudku č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 v druhé části věci vyvracelo. Z tohoto rozsudku sám Nevyšší soud citoval především část týkající se skutkových závěrů údajně plynoucích z rozhodnutí Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947, které se však v odvolacím řízení nepodařilo v rámci dokazování vůbec zajistit (zde se opět ukazuje, že si obecné soudy ani neujasnily, jakou váhu mají jednotlivé důkazy, když se v jednotlivých fázích řízení důkazní síla tohoto rozhodnutí opakovaně mění z údajně podpůrného důkazu na jediný důkaz, který vůbec stojí za rekapitulaci, a to vše za situace, že toto rozhodnutí neměl žádný z rozhodujících soudů k dispozici).

101. Nejvyšší soud tedy při rozhodování o dovolání nesprávně vycházel z toho, že rozhodné právní otázky byly závazně vyřešeny již jeho rozsudkem č. j. 28 Cdo 5328/2008--1318, a pominul, že se v rámci dokazování nepodařilo zajistit důkaz, který sám jako jediný zmínil a který byl rozsudkem č. j. 28 Cdo 5328/2008-1318 považován za podstatný. Stejně tak pominul, že v téže věci byly o stejných otázkách vydány tři různé částečné rozsudky. Za toho stavu Nejvyšší soud porušil ústavně zaručené právo stěžovatelů podle čl. 36 odst. 1 Listiny, protože při rozhodování o právu stěžovatelů zjevně nepostupoval postupem stanoveným procesními předpisy.

Shrnutí vad v řízení před obecnými soudy

102. Obecné soudy rozhodly o vydání movitých věcí po Josefu Colloredo-Mannsfeldovi starším v řízení rozděleném na tři části. Toto dělení mělo svůj původní důvod zřejmě v úvaze Okresního soudu v Pardubicích, že některé věci lze snadněji identifikovat jako věci Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího. V jednotlivých částech věci se nijak nelišila skutková otázka, do kdy stát uznával vlastnické právo Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího k těmto věcem, resp. kdy mu znemožnil s věcmi fakticky nakládat, a na to navazující právní otázka, kdy stát převzal tyto věci bez právního důvodu. Nebylo totiž nijak sporné, že tyto předměty sdílely týž osud jako sbírkové předměty uložené na zámku v Opočně, který v rozhodném období neopustily.

103. Přestože se tyto otázky neliší, obecné soudy je posoudily rozdílně. V první části věci o vydání 68 obrazů konstatovaly, že stát uznával vlastnické právo Josefa Colloredo-Mannsfelda staršího ještě v roce 1947, což plyne i z toho, že zámek opakovaně navštívil a ukládal v něm další věci, a to i přesto, že zámek byl jinak pro návštěvy nepřístupný. V druhé části věci o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí krajský soud bez dokazování tento náhled změnil a konstatoval, že Josef Colloredo-Mannsfeld starší nebyl do zámku vpuštěn a s věcmi nemohl disponovat. To dovodil jednak z listiny, kterou neměl k dispozici a k níž se stěžovatelé nemohli vyjádřit, jednak z listiny, v níž je výslovně uveden opak. Nijak neřešil, že v řízení o první části věci dospěl k opačnému závěru. Nejvyšší soud pak tento postup neshledal vadným (je korektní dodat, že jej původně neshledal vadným ani Ústavní soud). V třetí části věci o vydání zbylých věcí pak krajský soud zjistil, že listinu, z níž v druhé části učinil skutkový závěr, nemůže obstarat. Nepovažoval to však za zásadní změnu za situace, kdy jsou rozhodnutí v druhé části věci pravomocná a formálně závazná. Nejvyšší soud pak tento postup neshledal vadným.

104. Obecné soudy si tedy v první části o vydání 68 obrazů posoudily rozhodné skutkové a právní otázky ve prospěch stěžovatelů na základě výsledků dokazování. Ve zbylých dvou částech téže soudní věci soudy posoudily totožné skutkové a právní otázky v neprospěch stěžovatelů, aniž by provedly dokazování a vypořádaly se se všemi důkazy, které byly rozhodné v první části. Tento postup nelze hodnotit jinak než jako porušení práva stěžovatelů na soudní

ochranu jejich práv stanoveným způsobem podle čl. 36 odst. 1 Listiny a práva vyjádřit se k prováděným důkazům podle čl. 38 odst. 2 Listiny.

VI. Vliv vad na další postup v řízení

105. Z výše uvedeného plyne, že řízení před obecnými soudy trpí zásadními vadami, které lze zejména v otázce dokazování odstranit pouze před krajským soudem, jak Nejvyšší soud přiléhavě uvedl ve svém vyjádření. Krajský soud k tomu ovšem připomenul, že ve svém rozsudku č. j. 18 Co 148/2007-1227 upozorňoval na obtíže při prokazování toho, komu patřily které věci uložené na zámku, a to zejména ve vztahu k jejich rozdělení na základě zrušení a vypořádání colloredo-mansfeldského fideikomisu v roce 1925.

106. Jakkoliv je možné, že posouzení této otázky může mít v dalším řízení před obecnými soudy zásadní vliv, není to pro rozhodnutí Ústavního soudu bezprostředně významné. Otázkou výkladu dohody o zrušení a vypořádání colloredo-mansfeldského fideikomisu v roce 1925 ve vztahu k předchozí inventuře fideikomisiálního majetku a jeho separaci od alodiálního majetku Josefa Colloredo-Mannsfelda, nar. 1813, se poměrně rozsáhle zabýval již okresní soud v druhé části věci o vydání slavnostního kočáru a dalších věcí. Za tím účelem provedl důkazy svědeckými výpověďmi, korespondencí Colloredo-Mannsfeldských velkostatků v Opočně a ve Zbirohu i dobrozdáními znalců práva. Postupoval tak *prima facie* v souladu s nosnými důvody nálezu sp. zn. III. ÚS 107/04, podle něhož je třeba význam a obsah dobových dokumentů třeba hodnotit s přihlédnutím k dobovým okolnostem a případně i na základě vhodného expertního stanoviska. Na základě toho okresní soud dospěl k závěru, jak rozdělení majetku chápal Josef Colloredo-Mannsfeld starší (srov. soupis majetku na č. l. 750–752 spisu 5 C 147/1992) a jeho současníci (příbuzný Jeroným Colloredo-Mannsfeld, nar. 1912, advokát a zaměstnanci, srov. např. č. l. 773–788), i jak relevantní právní dokumenty chápou s přihlédnutím ke konkrétním skutkovým okolnostem oslovení experti v současnosti (např. č. l. 880–883). Oproti tomu krajský soud ve svém rozsudku pouze konstatoval, že obsah spisu a provedené důkazy „nenabízí závěr o přesném rozlišení movitého majetku tvořícího inventář zámku a sbírkových předmětů, jak činí soud okresní“. Konkrétní výhrady krajského soudu vůči skutkovým a právním závěrům okresního soudu stran určení vlastnického práva k jednotlivým předmětům tak v původním řízení nezazněly. Za toho stavu nelze předjímat, že by jen na základě takto neodůvodněných výhrad bylo vyloučeno, že stěžovatelé mohou ve věci samé před obecnými soudy uspět.

VII. Závěr

107. Z uvedených důvodů Ústavní soud zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadená rozhodnutí Nejvyššího soudu i Krajského soudu v Hradci Králové – pobočky v Pardubicích, protože v dovolacím řízení by nebylo možné vytčené vady odstranit.

108. Jakkoliv Ústavní soud zrušil tato rozhodnutí v celém jejich rozsahu, jeho závazný právní názor pro další řízení se týká pouze té části, která souvisí s nároky stěžovatelů po Josefu Colloredo-Mannsfeldovi starším. Kasační výrok rozhodnutí Ústavního soudu nemění nic na tom, že část věci týkající se nároku po Dr. Josefu Colloredo-Mansfeldovi mladším zůstává obnovou řízení nedotčena.

109. V dalším řízení se krajský soud bude zabývat tím, které skutkové a právní závěry vyslovené v první části věci o vydání 68 obrazů jsou pro něj závazné a za jakých podmínek se od nich může ve zbývající části téže věci odchýlit. Bude-li měnit skutkové závěry učiněné okresním soudem, učiní tak pouze po provedeném dokazování v odvolacím řízení. Umožní přitom účastníkům řízení, aby se s prováděnými důkazy a úvahami soudu seznámili a reagovali na ně. Vypořádá se také jednotlivě a ve vzájemné souvislosti se všemi důkazy, z nichž okresní soud vyšel. Učiní-li skutková zjištění, která neodpovídají obvyklému chápání obsahu

provedených důkazů, podrobně vysvětlí své hodnoticí úvahy (srov. výhrady v bodech 74–77). To platí, i pokud setrvá na názoru, že nelze určit, jaké předměty patřily kterému z Colloredo-Mannsfeldů. Za takového stavu se nejen vypořádá se všemi důkazy a úvahami z nalézacího řízení, ale také s otázkou potřebné míry důkazu a požadavků judikatury Ústavního soudu na rozhodování v restitučních věcech.

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudců Josefa Fialy, Vladimíra Sládečka a Radovana Suchánka

Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) podáváme odlišné stanovisko k nálezu Ústavního soudu ze dne 23. června 2020 sp. zn. Pl. ÚS 25/17:

1. Úkolem pléna bylo posoudit věc po povolení obnovy řízení před Ústavním soudem, tzn. v intencích vytčených právním názorem obsaženým v příslušných rozsudcích Evropského soudu pro lidská práva (dále též jen „ESLP“). Jakkoli se tento restriktivní rozsah přezkumu v nálezu zprvu správně konstatuje (viz bod 46 a navazující body 47 až 49), ve výsledku nález tyto intence dalece překračuje. S tím nemůžeme souhlasit. Nejde přitom jen o náš názor, nýbrž i o potřebu respektovat zákon o Ústavním soudu a právní názor Ústavního soudu vyjádřený v prvním nálezu v obnoveném řízení ze dne 8. 7. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 13/06 (N 126/50 SbNU 97).

2. V tomto nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/06 (bod 11) totiž Ústavní soud poukázal na potřebu vykládat § 119b odst. 2 zákona o Ústavním soudu („znovu projedná původní návrh na zahájení řízení“) v souvislosti s odstavcem 3 („vychází z právního názoru mezinárodního soudu“), z čehož dovodil tezi (citovanou v poslední větě bodu 46 dnešního nálezu), že „v obnoveném řízení – je-li tímto způsobem nutno ústavní stížnosti vyhovět – není třeba znovu posuzovat ostatní okolnosti případu, protože tím by byl rozšiřován již tak výjimečný zásah do konečného rozhodnutí učiněného orgánem svrchovaného státu“. Z toho pak učinil závěr, že není-li v rozsudku ESLP obsaženo něco, „co by otevíralo cestu k přehodnocení“ té části původního usnesení Ústavního soudu, která se týká ústavní stížností napadeného rozhodnutí vnitrostátního soudu, jež nebylo „předmětem výtek“ obsažených v rozsudku ESLP, „nemá Ústavní soud důvod měnit své (předchozí) stanovisko a závěr“ (viz body 25 a 26 nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/06).

3. Přestože tedy dnešní nález co do rozsahu přezkumu Ústavního soudu v obnoveném řízení uvádí, že Evropský soud pro lidská práva ve věci stěžovatelů shledal porušení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) „pouze ve vztahu k důkazům představovaným především rozhodnutím Ministerstva zemědělství č. j. 33.219/47-IX A 3 ze dne 30. 4. 1947“ (bod 47), nad rámec tohoto jediného vytknutého procesního pochybení v řízení před obecnými soudy (tj. jediné vady důkazního řízení před odvolacím soudem) nezdrženlivě vyhledává řadu dalších vad napadených rozhodnutí a jim předcházejících řízení, včetně řízení dovolacího (body 72 a násl.). Nález tak např. vytýká soudům, že něco nehodnotily, ačkoli to hodnotit měly, že se s něčím nevypořádaly, že jejich závěry jsou nesrozumitelné, že nesprávně vycházely z něčeho, z čeho vycházet neměly, že něco pominuly, že neinformovaly účastníky a nedaly jim možnost reagovat na postup soudu atd. Jakkoli je třeba uznat obrovskou práci, která byla soudcem zpravodajem při přezkumu všech možných tvrzených pochybení soudů odvedena, nic to nemění na tom, že jde o pravomocně ukončená řízení, do nichž lze zasáhnout jen mimořádnými opravnými prostředky, jsou-li pro to splněny podmínky řízení stanovené v § 117 a násl. zákona o Ústavním soudu. V posuzované věci však jde jen o vydání *iudicia rescindens,* kde je předmět přezkumu jasně vymezen zákonem o Ústavním soudu, tedy že původními ústavními stížnostmi napadená soudní rozhodnutí neobstojí – toliko – z důvodu,

který uvedl ESLP. Nález z toho sice správně vychází v bodu 46 svého odůvodnění, pak už se však pohybuje daleko za touto hranicí.

4. Závěry nálezem vyslovované takto zjevně směřují k celkovému přehodnocení skutkového stavu, a to dokonce již v obnoveném řízení před Ústavním soudem, když Ústavní soud zde jako jakási revizní instance předem instruuje soudy, jak by jej měly zjišťovat a právně posoudit. Tyto partie nálezu tak spíše připomínají podání advokáta stěžovatelů či podání na způsob toho, co se označuje jako tzv. *amicus curiae brief*, popř. advokátovu argumentaci, kterou by měl ovšem vznést až v navazujícím řízení (či spíše ji měl uplatnit už v řízení předchozím). To vše v situaci, kdy rozhodovací důvody vážící se na kasační výrok nálezu se nemají odvíjet než od toho právního názoru, jenž v dané věci předestřel mezinárodní soud, jak bylo shora uvedeno. Jinými slovy, místo toho, aby bylo posouzeno výlučně to, zda původními ústavními stížnostmi napadená soudní rozhodnutí neobstojí právě z důvodu, který uvedl ESLP, a jak je třeba tento nedostatek (např. zrušením zákona) napravit, jde nález daleko za meze vytyčené v § 119b odst. 2 zákona o Ústavním soudu, neboť nerozhoduje jen o nápravě pochybení v usneseních Ústavního soudu ze dne 11. srpna 2010 sp. zn. I. ÚS 1211/09 a ze dne 19. dubna 2012 sp. zn. II. ÚS 485/12, jimiž Ústavní soud odmítl pro zjevnou neopodstatněnost tehdejší ústavní stížnosti. Není podstatné, že jde o mediálně sledovanou „kauzu“, nýbrž že tím zřejmě dochází ke změně přístupu Ústavního soudu k případům tohoto druhu. Ústavní soud zde měl znovu posoudit poté, co zrušil svá původní rozhodnutí označená ESLP za porušující Úmluvu, zda na tomto základě obstojí rozhodnutí obecných soudů, která byla předmětem původních ústavních stížností (srov. § 119b odst. 2 zákona o Ústavním soudu). Protože neobstála, měl je zrušit, aniž však zasáhl do budoucího nezávislého a nestranného rozhodování těchto soudů po kasaci jejich původních rozhodnutí. Platí tedy ještě, že Ústavní soud je konečným arbitrem ústavnosti, nebo je již odvolací instancí, která ukládá, jak mají soudy nižších instancí vést nově otevřené řízení? Bude v případě nové ústavní stížnosti hodnotit dodržení ústavních kautel řádně vedeného soudního řízení nebo to, jak tyto soudy dodržely jeho nynější obsáhlé „instrukce“?

5. Ústavní soud v této restituční věci totiž nerozhoduje o vydání zbylých movitých věcí, jak by se mohlo z nálezu zdát, nýbrž o ústavnosti řízení v této věci vedených a v nich vydaných rozhodnutí. Přitom sám Ústavní soud konstantně zdůrazňuje, že nikdy nezasahuje do věcí, které ještě budou rozhodovány obecnými soudy; tak ruší-li Ústavní soud např. jen rozhodnutí Nejvyššího soudu o dovolání, odmítá ústavní stížnost v části napadající rozhodnutí soudů nižších instancí jako nepřípustnou, protože by tím zasahoval do nezávislosti jejich rozhodování v případě, že Nejvyšší soud na základě nálezu Ústavního soudu jejich rozhodnutí nakonec rovněž zrušil (Nejvyšší soud tak ovšem musí učinit sám na základě tzv. autonomního rozhodnutí, nikoli – jako nyní – podle instrukcí Ústavního soudu, jež zde nejsou namístě a odporují zákonu o Ústavním soudu a prejudikatuře).

6. Ústavní stížnost proti usnesení Ústavního soudu je nepřípustná podle § 43 odst. 3 zákona o Ústavním soudu; výjimkou je právě jen rozsudek ESLP. Protože jde o výjimku, je třeba ji vykládat restriktivně (platí – *exceptiones sunt strictissimae interpretationis, exceptiones non sunt extendendae*), jak to stanoví citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 13/06. O odůvodnění dnešního nálezu, které východiska odkazovaného nálezu (právní názor výslovně vyjádřený v právní větě) prolamuje, však nebylo hlasováno, ačkoli je sporné, jak mělo být postupováno, a ačkoli na to bylo v rozpravě poukazováno. Platí to tedy od nynějška i pro budoucí případy, že už se podle zákona o Ústavním soudu a jeho výkladu v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 13/06 nepostupuje?

7. Konečně se vymezujeme rovněž vůči některým dílčím aspektům nálezu: Např. vyjádření účastníků a vedlejších účastníků sice byla vyžádána, v nálezu je reprodukován jejich obsah, ale co se s nimi stalo dál? Např. argumenty Národního památkového ústavu, ale i obecných soudů a Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových v nálezu vyvráceny nejsou, a kde se s nimi polemizuje, tak bez možnosti, že by mohly z hlediska rovnosti „zbraní“

předestřít svou argumentaci. To by nebylo problémem v případě, že by byl respektován restriktivní výklad předmětu řízení podle § 119b odst. 2 zákona o Ústavním soudu. Přitom Ústavní soud měl pouze v podstatě posoudit jen to, zda zmíněná listina (rozhodnutí Ministerstva zemědělství) skutečně měla pro rozhodnutí obecných soudů takový význam, když jejich rozhodnutí byla dle jejich tvrzení založena na komplexním hodnocení nejen jednoho důkazu, popř. zda byl tento důkaz a jeho obsah stěžovateli znám v předchozím řízení či zda mu byl zamlčen, byl opomenut atd., a jaké to mělo důsledky (srov. rozsudek ESLP ze dne 3. 3. 2020 ve věci *Krčmář a ostatní proti České republice*, č. stížnosti 35376/97).

2. Odlišné stanovisko soudce Jana Filipa k odůvodnění nálezu

Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, podávám odlišné stanovisko k odůvodnění nálezu Ústavního soudu ze dne 23. 6. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 25/17.

Vedou mne k tomu stejné důvody, které uplatňují soudci Josef Fiala, Vladimír Sládeček a Radovan Suchánek ve společném odlišném stanovisku. Protože jsem pro výrok nálezu hlasoval a vyjádřil s ním rovněž v rozpravě souhlas, mohu disentovat jen k odůvodnění nálezu, které se mělo omezit tak, jak to vyjadřuje společné odlišné stanovisko. Na většinu výtek obsažených ve společném stanovisku jsem v rozpravě rovněž upozorňoval, leč marně, a byl jsem tak jako ostatní odkázán na vyjádření odlišného názoru touto formou, což tedy činím.

3. Odlišné stanovisko soudkyně Milady Tomkové k odůvodnění nálezu

Předesílám, že jsem svým hlasem podpořila oba výroky nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/17; rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva znamenalo pro stěžovatele očekávání, že se jejich pře z důvodů procesních znovu otevře před obecnými soudy v naději, že po mnoha letech bude o jejich nároku konečně spravedlivě rozhodnuto.

Šíře odůvodnění nálezu Ústavního soudu však napovídá, že rozsah „pozitivních příkazů“ udělených obecným soudům vybočuje z rámce vytyčeného rozhodnutím Evropského soudu pro lidská práva i předchozí judikaturou pléna Ústavního soudu. Odůvodnění nálezu proto mou podporu mít nemůže, a to jednak v zásadě z důvodů shrnutých ve společném odlišném stanovisku mých kolegů, jednak pro nerespektování základních sebeomezujících principů.

Již delší dobu s neklidem pozoruji, jak Ústavní soud postupně opouští veškeré mantinely svého rozhodování. V odlišném stanovisku k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/16 ze dne 12. 12. 2017 (N 227/87 SbNU 597; 8/2018 Sb.) jsem v této souvislosti připomněla varování Antonina Scalii, podle kterého se každý orgán veřejné moci nachází v pokušení eliminovat meze vlastní moci. V tehdejší věci se Ústavní soud rozhodl ignorovat meze přezkumu vytyčené projednávaným návrhem. Dnes v této cestě k ničím neomezenému rozhodování učinil další krok a v rozporu s nálezem sp. zn. Pl. ÚS 13/06 ze dne 8. 7. 2008 (N 126/50 SbNU 97) eliminoval meze plynoucí z povahy obnoveného řízení. Tak neodolatelné bylo pokušení pouhým zvednutím ruky zajistit žádaný výsledek řízení před obecnými soudy, že funkce Ústavního soudu, zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, ani vlastní judikatura Ústavního soudu nemohly stát v cestě. Rozhodl se Ústavní soud nahrazovat činnost obecných soudů, aniž by respektoval čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod? To je velmi opovážlivé a vskutku svévolné. Nikdo není oprávněn měnit nebo rušit dlouhodobá pravidla ve službě konkrétním cílům, byť se mohou jevit sebeušlechtilejší. V jiné době a v jiném složení může takový postup sloužit účelům daleko nebezpečnějším. V tomto smyslu musí být i „moc“ Ústavního soudu mocí omezenou.

„Nejvyšší autorita vděčí za svůj respekt tomu, že je omezena obecnými pravidly.“ (F. A. Hayek. Právo, zákonodárství a svoboda. Praha: Academia, 1994, str. 373).

Č. 132
Posouzení okamžiku přechodu vlastnického práva k nemovitostem na stát
(sp. zn. IV. ÚS 2056/18 ze dne 23. června 2020)

V souladu se stanoviskem pléna Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.) a na něj navazující judikaturou nejsou pro posouzení uplatněných nároků na obnovu vlastnického práva k majetku konfiskovanému na základě dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, (dále jen „dekret") podle zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), ve znění pozdějších předpisů, rozhodné tvrzené vady správních aktů vydaných ve správním řízení navazujícím na dekret, neboť účinky konfiskace podle dekretu nastávaly *ex lege* ke dni 23. 6. 1945. Na dekret navazující výměr národního výboru nebo Ministerstva zemědělství představoval deklaratorní akt, přičemž k posouzení majetkové křivdy jako vzniklé v rozhodném období po 25. 2. 1948 nepostačuje, bylo-li v tomto období Správním soudem v Bratislavě negativně rozhodnuto o stížnosti proti výměru správního orgánu, neboť stížnost neměla podle § 17 zákona č. 36/1876 ř. z., o zřízení správního soudu, ve znění zákona č. 164/1937 Sb., o nejvyšším správním soudě, ani podle dobové praxe „automaticky" odkladný účinek. Závěr o nerozhodnosti možných vad správních aktů a odmítavého nebo zamítavého rozhodnutí Správního soudu z roku 1951 o stížnosti proti nim není při posuzování důvodnosti restitučních nároků uplatněných podle zákona o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi porušením ústavně zaručených základních práv na soudní ochranu a na ochranu vlastnictví podle čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka a soudců Josefa Fialy a Radovana Suchánka (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatelky evidované právnické osoby Cisterciácké opatství Osek, sídlem Rooseveltova 1, Osek, zastoupené JUDr. Jakubem Křížem, Ph.D., advokátem, sídlem Týnská 633/12, Praha – Staré Město, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 3. dubna 2018 č. j. 28 Cdo 458/2018-352, rozsudku Vrchního soudu v Praze ze dne 18. května 2017 č. j. 4 Co 82/2016-249 a rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. ledna 2016 č. j. 34 C 63/2015-195, za účasti Nejvyššího soudu, Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení a 1. České republiky – Státního pozemkového úřadu, sídlem Husinecká 1024/11a, Praha 3 – Žižkov, 2. České republiky – Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, sídlem Rašínovo nábřeží 390/42, Praha 2 – Nové Město, 3. státního podniku Lesy České republiky, s. p., sídlem Přemyslova 1106/19, Hradec Králové, zastoupeného Mgr. Lukášem Eichingerem, MBA, advokátem, sídlem Veleslavínova 94/8, Praha 1 – Staré Město, 4. státního podniku Povodí Ohře, státní podnik, sídlem Bezručova 4219, Chomutov, zastoupeného JUDr. Tomášem Kindlem, advokátem, sídlem Blatenská 3218/83, Chomutov, a 5. státní příspěvkové organizace Ředitelství silnic a dálnic ČR, sídlem Na Pankráci 546/56, Praha 4 – Nusle, zastoupené

Mgr. Janem Vaníčkem, advokátem, sídlem U Prašné brány 1078/1, Praha 1 – Staré Město, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se zamítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), doručenou dne 14. 6. 2018 a doplněnou dne 6. 4. 2020, se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí, a to pro porušení čl. 11 odst. 1 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a dále čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě (dále jen „Protokol“).

2. Pro posouzení ústavní stížnosti si Ústavní soud vyžádal spisy Krajského soudu v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) vedené pod sp. zn. 34 C 63/2015, 34 C 64/2015, 34 C 65/2015 a 34 C 68/2015 o čtyřech původně samostatně podaných žalobách proti témuž rozhodnutí vedlejší účastnice 1 ze dne 25. 2. 2015 č. j. SPU 091890/2015/508102/Bn, jímž bylo rozhodnuto, že požadované pozemky (viz dále) se stěžovatelce nevydávají. Z obsahu spisu bylo zjištěno následující.

3. Stěžovatelka podala ke krajskému soudu žalobu na vydání pozemků uvedených ve výrocích I–IV napadeného rozsudku krajského soudu (dále jen „nemovitosti“). Stěžovatelka měla za to, že je oprávněnou osobou podle § 3 písm. b) zákona č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi a o změně některých zákonů (zákon o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi), (dále jen „zákon o majetkovém vyrovnání“). Klíčovou otázkou pro posouzení tvrzeného restitučního nároku stěžovatelky byl okamžik přechodu vlastnického práva k nemovitostem na stát. Pro obnovení vlastnického práva stěžovatelky bylo nutné, aby nemovitosti přešly na stát v tzv. rozhodném období podle § 1 zákona o majetkovém vyrovnání, tj. od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990 (dále též jen „rozhodné období“).

4. Krajský soud žalobu v záhlaví uvedeným rozsudkem zamítl. Dospěl k závěru, že právnímu předchůdci stěžovatelky byly nemovitosti konfiskovány podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, (dále též jen „dekret prezidenta republiky“). Konfiskace podle uvedeného dekretu nastávala *ex lege* k 23. 6. 1945 s tím, že Řád cisterciáků v Oseku (dále jen „právní předchůdce stěžovatelky“) byl označen za osobu spadající pod režim dekretu prezidenta republiky výměrem Ministerstva zemědělství ze dne 17. 5. 1946 č. j. 415.338/46-IX-A/22 (dále též jen „výměr Ministerstva zemědělství“). Proti tomuto výměru podal právní předchůdce stěžovatelky stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu. O stížnosti rozhodl Správní soud v Bratislavě dne 21. 11. 1951 tak, že ji zčásti zamítl a zčásti odmítl. Z tohoto rozhodnutí a smluv týkajících se nemovitostí uzavřených právním předchůdcem stěžovatelky z konce 50. let 20. století stěžovatelka dovozovala, že vlastnické právo k nemovitostem přešlo na stát v rozhodném období. Dále měla stěžovatelka za to, že se dekret prezidenta republiky nemohl vztahovat na církevní majetek, přičemž nemovitosti měly navíc podléhat zákonu č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy. Krajský soud však dospěl k závěru, že stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu neměla odkladný účinek – její podání neměnilo nic na konfiskaci nemovitostí ze zákona v roce 1945, neboť rozhodnutí Ministerstva zemědělství z roku 1946 bylo pravomocné a vykonatelné. Dále krajský soud uvedl,

že otázka vztažení dekretu prezidenta republiky i na majetek církví nebyla ani v tehdejší době nahlížena jednotně, a nelze tak dospět k závěru, že sama konfiskace byla neplatná. Dále bylo konstatováno, že na dekret prezidenta republiky navazující správní řízení proběhla v souladu s tehdejšími právními předpisy, a neobstojí tak tvrzení stěžovatelky o namítaných vadách nebo nicotnosti výměru Ministerstva zemědělství. Podle krajského soudu představoval postup podle zákona o revizi první pozemkové reformy pouze pojistku proti případné neúspěšnosti konfiskace podle dekretu prezidenta republiky, a tato souběžná snaha o zabavení nemovitostí tak nemá žádné relevantní právní účinky. Při konfiskaci majetku podle dekretu prezidenta republiky v období, v němž nebyl nutný zápis v pozemkových knihách, docházelo posléze běžně k pochybením, při nichž subjekty mající zájem o dříve zabavené nemovitosti mylně vycházely ze stavu uvedeného v pozemkových knihách. Proto smlouvy uzavřené v 50. letech s nikoli skutečným vlastníkem nemovitostí nemohly mít za následek závěr o přechodu vlastnického práva na stát v rozhodném období. Krajský soud uzavřel, že na věc se uplatní § 8 odst. 1 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání, podle nějž nelze vydat věc konfiskovanou na základě dekretu prezidenta republiky.

5. K odvolání stěžovatelky Vrchní soud v Praze (dále jen „vrchní soud“) rozsudkem napadeným touto ústavní stížností potvrdil rozsudek krajského soudu. Po částečném zopakování a částečném doplnění dokazování se vrchní soud ztotožnil se zjištěními krajského soudu s tím, že ze stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu se podává, že výměr Ministerstva zemědělství byl právnímu předchůdci stěžovatelky, na rozdíl od jejího tvrzení, doručen dne 23. 5. 1946. Vrchní soud se ztotožnil i s právním posouzením věci krajským soudem. Dospěl k závěru, že tvrzené vady konfiskačního řízení proběhlého před rozhodným obdobím se v souladu s restitučními předpisy i judikaturou vrcholných soudů nepřezkoumávají. V daném případě nejde o původní církevní majetek ve smyslu § 2 zákona o majetkovém vyrovnání a nemovitosti nelze pro výluku podle § 8 odst. 1 písm. h) téhož zákona vydat.

6. Dovolání stěžovatelky Nejvyšší soud odmítl v návětí uvedeným usnesením. Stěžovatelkou předestřené právní otázky byly v judikatuře dovolacího soudu opakovaně řešeny, a to ve shodě s jejich posouzením krajským soudem i vrchním soudem. Dovolací soud podotkl, že Ústavní soud i Nejvyšší soud mnohokrát konstatovaly, že konfiskace podle dekretu prezidenta republiky byla zákonným aktem, jejž nelze posuzovat z hlediska vad, nicotnosti nebo věcné nesprávnosti na něj navazujících správních (deklaratorních) rozhodnutí, není-li to zákonem výslovně připuštěno. Nadto byl následnými rozhodnutími vydanými v rozhodném období výměr Ministerstva zemědělství shledán věcně správným a postup správních i soudních orgánů nenaplňoval restituční důvod politické, náboženské nebo jiné perzekuce.

II. Argumentace stěžovatelky

7. Stěžovatelka spatřuje v napadeném usnesení Nejvyššího soudu porušení svých ústavně zaručených práv, neboť dovolací soud dospěl k závěru, že veškeré nemovitosti byly konfiskovány podle dekretu prezidenta republiky před počátkem rozhodného období. Potvrdil tak závěry soudů nižších stupňů, že nelze vyhovět návrhu stěžovatelky na vydání nemovitostí, jež tvořily její historický majetek. Nejvyšší soud dle tvrzení stěžovatelky nepřihlédl k tomu, že proces konfiskace jejího majetku byl završen teprve rozhodnutím Správního soudu v Bratislavě ze dne 21. 11. 1951 č. j. 366/46-4. Z toho důvodu Nejvyšší soud ani neposoudil, zda bylo rozhodnutí správního soudu důsledkem politické či náboženské perzekuce nebo postupu porušujícího obecně uznávané principy demokratického právního státu nebo lidská práva a svobody, čímž by byl naplněn restituční titul podle § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání.

8. Stěžovatelka spatřuje nespravedlnost předně v rozhodnutí Správního soudu, který zamítl a odmítl stížnost proti výměru Ministerstva zemědělství, přestože trpěl zjevnými vadami, včetně toho, že v něm nebyly uvedeny konkrétní zabavované nemovitosti. O bezpráví ze strany

státu dále svědčí, že nemovitosti byly podrobeny postupu podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy. Je známou skutečností, že Církev římskokatolická i její složky, včetně cisterciáckého kláštera v Oseku, byly v rozhodném období státem perzekvovány z náboženských důvodů a že církevní pozemky neměly podléhat režimu dekretu prezidenta republiky. O neplanosti konfiskace svědčí i v 50. letech se státem a jeho podniky uzavřené smlouvy o převodu nemovitostí. Tyto procesy Nejvyšší soud aproboval, aniž by zkoumal, jak byla stěžovatelka perzekvována, a aniž by použil princip „*ex favore restitutionis*“.

9. Byť z ustálené judikatury Ústavního soudu vyplývá, že dekret prezidenta republiky vyvolával účinky *ex lege* a *ex tunc* a důvodem konfiskace nebylo až následné správní rozhodnutí mající deklaratorní povahu, nelze podle stěžovatelky pominout, že toto rozhodnutí bylo podmínkou konfiskace – teprve jeho vydáním byl završen konfiskační proces. Je třeba zohlednit, v jaké době byl dekret používán a kdy došlo k dovršení konfiskace. Zvláštním způsobem mají být posuzovány případy konfiskace dovršené po dni 25. 2. 1948, nadto nebyla-li konfiskace zaknihována. Konfiskace podle dekretu prezidenta republiky byla v rozhodném období zneužívána k zabavení majetku a k likvidaci „třídních nepřátel“, k čemuž stěžovatelka poukázala zejména na nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 1999 sp. zn. II. ÚS 70/99 (N 152/16 SbNU 129). Pročež mají být, i podle další judikatury Ústavního soudu, rozhodující orgány v restitučních věcech oprávněny posuzovat dopad těchto rozhodnutí z hlediska v úvahu připadajících restitučních titulů; k tomu stěžovatelka poukazuje především na nález Ústavního soudu ze dne 11. 9. 1997 sp. zn. IV. ÚS 117/96 (N 103/9 SbNU 3).

10. Význam uplatněných opravných prostředků podle stěžovatelky umocňuje právní názor obsažený ve stanovisku Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.), které zdůrazňuje, že vlastníci konfiskovaného majetku se měli bránit způsobem předvídaným dekrety prezidenta republiky, včetně stížnosti k Nejvyššímu správnímu soudu, nikoliv v řízeních na ochranu vlastnictví, což sice ve stanovisku nebylo výslovně vyřčeno, ale nutně jím to bylo myšleno. Teprve rozhodnutí o stížnosti je nutno považovat za dovršení konfiskace podle dekretu. Kdyby se právní předchůdce stěžovatelky nebránil u správního soudu (a také rozkladem), plně by na něj dopadl závěr stanoviska sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05, že tento nedostatek nelze za současného právního stavu zvrátit. Sama absence posouzení významu rozhodnutí Správního soudu z roku 1951 porušuje stěžovatelčino právo na soudní ochranu. Správní soud v rozhodnutí hodnotil vznesené námitky jako nepodstatné, avšak konfiskační proces byl stižen vážnými vadami, k čemuž stěžovatelka poukázala na řadu údajných nesprávností uvedených ve výměru Ministerstva zemědělství a jejich opomenutí Správním soudem. Nesprávný je názor Nejvyššího soudu, že zákon o majetkovém vyrovnání nevymezuje relevantní restituční titul, na jehož základě by šlo na rozhodnutí Správního soudu nahlížet jako na skutečnost vedoucí k majetkové křivdě; stěžovatelka tento důvod spatřuje v § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání.

11. Podle stěžovatelky neobstojí ani výklad výlukového důvodu podle § 8 odst. 1 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání, kterým se Nejvyšší soud více nezabýval. Výluka z restituce vlastnického práva, jež bylo odňato podle dekretu prezidenta republiky, nemůže obstát, nebyla-li konfiskace předmětných nemovitostí prokázána. Stěžovatelka poukazuje na body 208 a 211 odůvodnění nálezu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13 (N 96/69 SbNU 465; 177/2013 Sb.), v němž Ústavní soud výslovně počítal s možností způsobení majetkové křivdy neoprávněným použitím dekretů prezidenta republiky.

12. V posledku porušilo napadené usnesení Nejvyššího soudu stěžovatelčino legitimní očekávání na vrácení majetku jako oprávněné osoby podle zákona o majetkovém vyrovnání. Právě účinnost zákona dala vzniknout novému majetkovému právu požívajícímu ochrany podle čl. 1 Protokolu, což podporuje i judikatura Evropského soudu pro lidská práva.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas, oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

IV. Vyjádření účastníků a vedlejších účastníků řízení, replika stěžovatelky

14. Jelikož argumentace stěžovatelky směřuje výlučně proti napadenému usnesení Nejvyššího soudu, zaslal původně ustanovený soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu ústavní stížnost pouze tomuto účastníku řízení. Nejvyšší soud připomenul, že v souladu se stanoviskem Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 soudy v restitučním řízení posuzují dopad správních aktů přijatých v rozhodném období z hlediska v úvahu připadajících restitučních titulů zcela výjimečně. Za restituční důvod spočívající ve zneužití dekretů prezidenta republiky lze považovat zejména případy svévolné anulace rozhodnutí vydaného před rozhodným obdobím ve prospěch vlastníků nebo jejich právních nástupců [viz nález Ústavního soudu ze dne 31. 8. 1998 sp. zn. IV. ÚS 309/97 (N 91/11 SbNU 297)]. Nevyšly-li najevo skutečnosti nasvědčující tomu, že by v rozhodném období orgány československého státu právě v souvislosti s uvedenými akty – nikoli tedy obecně z povahy vztahu komunistického režimu k církvím – dekret prezidenta republiky zneužily, nejsou samotné stěžovatelem vytýkané vady konfiskačního řízení či věcná nesprávnost jeho závěrů s to zpochybnit účinky konfiskace.

15. Ústavní soud zaslal vyjádření Nejvyššího soudu stěžovatelce na vědomí, která na něj reagovala replikou, v níž uvedla, že Nejvyšší soud dostatečně nezohlednil specifické okolnosti případu. Stěžovatelka přisvědčila Nejvyššímu soudu, že k posuzování dopadu správních aktů přijatých podle dekretu prezidenta republiky, avšak v rozhodném období, má docházet v souladu se závěry judikatury omezeně. Nejvyšším soudem výše uvedený nález Ústavního soudu není jediným rozhodnutím, které se zabývalo případy, kdy se má dopad právních aktů konstatujících konfiskaci podle dekretů prezidenta republiky přezkoumávat z hlediska v úvahu připadajících restitučních titulů. Připomněla v ústavní stížnosti uvedený nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 117/96 týkající se obdobné situace jako v nyní posuzované věci. V nálezu Ústavní soud vztáhl závěry zdůrazňující okamžik rozhodování správními orgány o konfiskaci také na rozhodování tehdejších soudních orgánů přezkoumávajících zákonnost rozhodnutí správních orgánů ve správním soudnictví. Dospěl k závěru, že samotný nález Nejvyššího správního soudu měl být hodnocen z hlediska zneužití dekretu prezidenta republiky a eventuálního naplnění znaků restitučních titulů. Stěžovatelka zdůraznila, že Ústavní soud k tomuto závěru dospěl v situaci, v níž jak správní rozhodnutí z roku 1945, tak soudní rozhodnutí z rozhodného období konfiskaci nemovitostí stvrzovaly.

16. Po změně v osobě soudce zpravodaje (kterým byl původně prof. JUDr. Jan Musil, CSc., jemuž ke dni 31. 1. 2019 zanikla funkce soudce Ústavního soudu) zaslal nově ustanovený soudce zpravodaj ústavní stížnost též ostatním účastníkům řízení a vedlejším účastníkům řízení.

17. Podle vyjádření vrchního soudu nebyla porušena ústavně zaručená základní práva a svobody stěžovatelky a ústavní stížnost ani neobsahuje žádné skutečnosti zakládající takové porušení. Ve zbytku vrchní soud odkázal na napadená rozhodnutí a navrhl, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl v souladu s § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

18. Krajský soud kromě odkazu na odůvodnění svého ústavní stížností napadeného rozsudku doplnil, že pochybení některých státních orgánů či podniků jednajících v některých

případech se stěžovatelkou ještě v rozhodném období jako s vlastníkem zemědělského majetku nemá žádný vliv na platnost konfiskace a nemůže jím být konstituováno neexistující vlastnické právo. I kdyby byl konfiskační výměr Ministerstva zemědělství vydán až v rozhodném období a ukázalo by se, že neoprávněně, nebylo by možné nemovitosti stěžovatelce vydat s ohledem na § 8 odst. 1 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání. S přihlédnutím k účelu a gramatickému výkladu uvedeného ustanovení je nepochybné, že zabraňuje vydání majetku ve všech případech konfiskací podle dekretů prezidenta republiky; to i tehdy, kdyby takovou konfiskací byla způsobena křivda v rozhodném období, což ale není případ stěžovatelky. Závěrem krajský soud navrhl, aby ústavní stížnost byla Ústavním soudem zamítnuta.

19. Vedlejší účastnice 1 ve vyjádření shrnula základní důvody odmítnutí dovolání Nejvyšším soudem a uvedla, že napadená rozhodnutí se s námitkami uvedenými v ústavní stížnosti vypořádala dostatečně, pročež ve zbytku odkázala na jejich odůvodnění. Jelikož do ústavních práv stěžovatelky nebylo zasaženo, a ústavní stížnost proto není důvodná, vedlejší účastnice 1 navrhla, aby ji Ústavní soud odmítl.

20. Vedlejší účastnice 2 se vyjádřila tak, že tvrzení o vadách rozhodnutí vydaného v konfiskačním řízení samo o sobě nemůže účinky konfiskace zpochybnit, neboť právním titulem přechodu vlastnického práva zde není správní akt (konfiskační vyhláška či výměr), nýbrž dekret prezidenta republiky samotný, k čemuž poukázala zejména na usnesení Ústavního soudu ze dne 24. 6. 2003 sp. zn. II. ÚS 155/03 a ze dne 20. 2. 2020 sp. zn. III. ÚS 2130/17. Podle vedlejší účastnice 2 se Ústavní soud ke stěžovatelčiným námitkám vyjádřil ve stanovisku pléna sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05. Neumožňuje-li restituční předpis jiný přezkum rozhodnutí o konfiskaci předcházející rozhodnému období, jde z pohledu mezinárodního i vnitrostátního práva o dokonané skutečnosti, a eventuální vady konfiskačního procesu tak nejsou rozhodné. Závěrem navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

21. Vedlejší účastník 3 ve vyjádření – kromě názorů obdobných těm obsaženým ve vyjádření vedlejší účastnice 2 – uvedl, že rozhodnutím o rozkladu proti výměru Ministerstva zemědělství v roce 1949 ani rozhodnutím Správního soudu v roce 1951 nedošlo ke změně či k anulaci rozhodnutí orgánu státu před rozhodným obdobím. Proto Nejvyšší soud postupoval správně, neshledal-li tyto okolnosti relevantní pro změnu rozhodnutí soudů nižších stupňů. Jelikož byl přechod nemovitostí na stát před rozhodným obdobím prokázán, nejde a nemůže v posuzované věci jít o zneužití dekretu prezidenta republiky k likvidaci tzv. třídních nepřátel. Vedlejší účastník 3 závěrem navrhl, aby byla ústavní stížnost odmítnuta jako zjevně neopodstatněná.

22. Vedlejší účastnice 4 nad rámec tvrzení uvedených v předchozích vyjádřeních zdůraznila, že podle rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva i Ústavního soudu je právem státu určit, které majetkové křivdy se odčiňují nebo zmírňují a za jakých podmínek. Taktéž uvedla, že podle komentáře k zákonu o majetkovém vyrovnání, jehož spoluautorem je zástupce stěžovatelky, není s ohledem na § 8 odst. 1 písm. h) rozhodné, zda křivda v důsledku použití dekretu prezidenta republiky nastala v rozhodném období nebo jindy. Polemizuje-li stěžovatelka s výkladem zákona Nejvyšším soudem, děje se tak podle vedlejší účastnice 4 na úrovni podústavního práva. V posuzované věci nejde o vybočení z obvyklé (a stěží zcela demokratické a právně bezvadně prováděné) konfiskační praxe, které stěžovatelka spatřuje v podrobení jejího právního předchůdce (jako církevní právnické osoby) konfiskaci. Tato praxe však byla v daném období běžná. V posledku vedlejší účastnice 4 připomněla, že Ústavní soud ve skutkově a právně obdobných věcech odmítl stížnosti evidovaných právnických osob usneseními ze dne 30. 7. 2019 sp. zn. III. ÚS 4163/18 a ze dne 11. 2. 2020 sp. zn. IV. ÚS 200/20. Jelikož podle vedlejší účastnice 4 nelze ústavní stížnosti vyhovět, navrhla ji odmítnout.

23. Vedlejší účastnice 5 – kromě uvedeného dalšími (vedlejšími) účastníky – ve vyjádření k ústavní stížnosti konstatovala, že právní akt vydaný tzv. absolutně věcně nepříslušným správním orgánem je sice podle rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 17. 12. 1998

sp. zn. 3 Cdon 1091/96 nicotný, avšak stěžovatelkou odkazované vyhlášky okresních národních výborů představovaly legitimní rozhodnutí příslušného orgánu, jimiž byl kompletován konfiskační proces. Tomu odpovídají i závěry vyslovené v rozhodnutích Nejvyššího správního soudu ze dne 22. 3. 1947 sp. zn. 116/46 a ze dne 31. 12. 1946 sp. zn. 377/45. Závěrem vedlejší účastnice 5 navrhla, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou, popř. aby ji zamítl jako nedůvodnou.

24. Ústavní soud zaslal výzvu k vyjádření též státnímu podniku Státní statek Jeneč, státní podnik v likvidaci, (k rukám jeho likvidátora), jemuž rovněž náleží postavení vedlejšího účastníka. Jelikož se uvedený státní podnik ve stanovené lhůtě k ústavní stížnosti nevyjádřil ani nesdělil, že se vyjádřit nehodlá, má Ústavní soud – v souladu s poskytnutým poučením – za to, že se postavení vedlejšího účastníka vzdal.

25. Na výzvu Ústavního soudu k uplatnění repliky k vyjádřením účastníků a vedlejších účastníků řízení stěžovatelka uvedla, že repliku nehodlá uplatnit, a odkázala na svá podání.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

26. Ústavní soud není součástí soustavy soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu vykonávat dozor nad jejich rozhodovací činností. Do rozhodovací činnosti soudů může Ústavní soud v řízení o ústavní stížnosti dle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy zasáhnout pouze tehdy, byla-li pravomocným rozhodnutím těchto orgánů porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatelky. Jiné vady se nacházejí mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu, pročež se musí vystříhat svévole a bedlivě dbát mezí pravomocí svěřených mu Ústavou. Proto je nutno vycházet z pravidla, že vedení řízení, zjišťování a hodnocení skutkového stavu, výklad podústavního práva a jeho použití na jednotlivý případ jsou v zásadě věcí obecných soudů a o zásahu Ústavního soudu do jejich rozhodovací činnosti lze uvažovat za situace, kdy je jejich rozhodování stiženo vadami majícími za následek porušení ústavnosti (tzv. kvalifikované vady). Proces interpretace a aplikace podústavního práva bývá stižen takovouto vadou zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva nebo svobody na posuzovanou věc, nebo se dopustí z hlediska řádného procesu nepřijatelné „libovůle“ spočívající buď v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy, nebo ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp., který odpovídá všeobecně uznávanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz nálezy ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471) nebo ze dne 29. 1. 2019 sp. zn. III. ÚS 3397/17 (N 14/92 SbNU 159)]. Ústavněprávním požadavkem je též řádné, srozumitelné a logické odůvodnění soudního rozhodnutí.

27. Ústavní soud přezkoumal napadená rozhodnutí z hlediska stěžovatelkou tvrzených porušení jejích základních práv a poté, co se seznámil též s obsahem podání shrnutých výše a obsahem vyžádaného spisového materiálu, dospěl k závěru, že ústavní stížnost není důvodná.

28. Stěžovatelka v ústavní stížnosti blíže nezpochybnila rozsudky krajského soudu ani vrchního soudu, resp. všechna konkrétně tvrzená pochybení byla zaměřena na napadené usnesení Nejvyššího soudu. Vzhledem k petitu ústavní stížnosti, v němž stěžovatelka navrhla zrušit i rozsudky krajského soudu a vrchního soudu, posoudil Ústavní soud ústavní stížnost jako celek a v částech, v nichž to bylo možné, považoval argumentaci uvedenou v ústavní stížnosti za namířenou i proti rozsudkům předcházejícím odmítnutí dovolání pro nepřípustnost.

29. Argumentace obsažená v ústavní stížnosti je opakováním námitek vznesených před obecnými soudy, které byly v napadených rozhodnutích vyvráceny. Stěžovatelka v řízení před Ústavním soudem neuplatnila novou (ústavněprávní) argumentaci. Pro předejití jakýmkoli pochybnostem si Ústavní soud vyžádal příslušný spisový materiál krajského soudu (viz bod 2), z jehož obsahu zjistil, že závěry odůvodněné v napadených rozhodnutích odpovídají příslušným listinám. Lze proto z velké části odkázat na odůvodnění napadených rozhodnutí. Námitky

směřující proti usnesení Nejvyššího soudu jsou zejména důsledkem samotné formy rozhodnutí. Nejvyšší soud nepřezkoumával meritorně rozsudek vrchního soudu. Dospěl k závěru o nepřípustnosti dovolání a posoudil a odůvodnil v souladu s dlouhodobou praxí i ústavním pořádkem, že stěžovatelka nepředložila žádnou právní otázku relevantní pro dovolací přezkum ve věci samé. Dospěl-li Nejvyšší soud k ústavně souladnému závěru o nepřípustnosti dovolání, nelze stěžovatelce přisvědčit, že nepřihlédl k její námitce o završení konfiskace rozhodnutím Správního soudu z roku 1951, a neposoudil tak ani možnost zneužití dekretu prezidenta republiky československým státem. Nenaplnila-li stěžovatelka předpoklady přípustnosti dovolání a v předchozích řízeních neprokázala zneužití dekretu prezidenta republiky, neměl dovolací soud povinnost se těmito (dříve Ústavním soudem i Nejvyšším soudem řešenými) otázkami věcně zabývat (srov. též bod 38). Lze okrajově poznamenat, že Nejvyšší soud naopak na str. 3–5 napadeného usnesení odůvodnil nepřípustnost stěžovatelkou předestřených otázek nad rámec své zákonné povinnosti.

30. Otázkou zásadního významu, na níž jsou všechna napadená rozhodnutí založena a o jejímž řešení neměl žádný ze soudů pochybnosti, byl okamžik přechodu vlastnického práva k nemovitostem na stát. V souladu s konstantní judikaturou Ústavního soudu posoudily obecné soudy výměr Ministerstva zemědělství jako deklaratorní akt, jehož dostatečnou náležitostí je vlastní kategorizace osoby podléhající dekretu prezidenta republiky; výměr nemusel obsahovat výčet jednotlivých nemovitostí. Stejný závěr, tj. že následná řízení neměla vliv na samotný přechod nemovitostí na stát, platí i pro stížnost, o níž bylo Správním soudem rozhodnuto v roce 1951, neboť neměla odkladný účinek (viz § 17 zákona č. 36/1876 ř. z., o zřízení správního soudu, ve znění zákona č. 164/1937 Sb., o nejvyšším správním soudě). K tomu recentně viz např. usnesení Ústavního soudu ze dne 20. 2. 2020 sp. zn. III. ÚS 2130/17 (všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná z http://nalus.usoud.cz) týkající se skutkově obdobné situace.

31. Obecné soudy dospěly k ústavně souladnému závěru, že se na posuzovanou věc uplatní teze vyslovené ve stanovisku pléna Ústavního soudu ze dne 1. 11. 2005 sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 (ST 21/39 SbNU 493; 477/2005 Sb.), byť v posuzované věci již šlo o řízení vedené podle restitučního předpisu. Podle stanoviska a mnoha dalších rozhodnutí Ústavního soudu, uvedených též v napadených rozhodnutích, se majetkové křivdy nastalé přede dnem 25. 2. 1948 neodčiňují. Ve stanovisku dospěl Ústavní soud též k závěru, že „[k]onfiskace podle dekretů č. 12/1945 Sb. a č. 108/1945 Sb. byla zákonným aktem, jejž nelze posuzovat z hlediska vad na něj navazujících správních (deklaratorních) rozhodnutí, pokud to není výslovně zákonem připuštěno. […] Tvrzení o vadách v konfiskačním řízení vydaného rozhodnutí samo o sobě není s to účinky konfiskace zpochybnit, neboť právním titulem přechodu vlastnického práva zde není tento správní akt, nýbrž dekret samotný“. Posuzování tvrzených vad navazujícího správního aktu nejenže nebylo v předpisech pro věc rozhodných připuštěno, nýbrž je obnova vlastnického práva k majetku zabavenému podle dekretu prezidenta republiky výslovně vyloučena (viz dále).

32. Prizmatem právě uvedeného závěru Ústavního soudu lze shledat překonaným názor vyslovený v nálezu ze dne 11. 9. 1997 sp. zn. IV. ÚS 117/96 (N 103/9 SbNU 3), který, byť jde stále o nález Ústavního soudu, nebyl v jeho rozhodovací činnosti následován. Na míru jeho závaznosti a přiléhavosti je nutno nahlížet v kontextu pozdějšího stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 přijatého právě také z důvodu nejednotnosti předchozích názorů na posouzení okamžiku vzniku majetkové křivdy z pohledu rozhodného období [srov. též např. nálezy ze dne 19. 1. 1999 sp. zn. I. ÚS 15/98 (N 7/13 SbNU 45) nebo ze dne 13. 6. 2000 sp. zn. I. ÚS 129/99 (N 87/18 SbNU 243)]. Nadto se v odkazovaném nálezu Ústavní soud nevyjádřil k faktu, že stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu neměla odkladný účinek, nýbrž směřovala proti pravomocnému a vykonatelnému výměru.

33. Stěžovatelka uvedla, že důvodem konfiskace nebylo až následné správní rozhodnutí mající toliko deklaratorní povahu, avšak že až vydáním tohoto rozhodnutí byl završen

konfiskační proces. Snažila-li se stěžovatelka namítnout, že byť nastávala konfiskace majetku *ex lege* v roce 1945, nicméně pro posouzení okamžiku vzniku křivdy je třeba vzít v potaz rozhodnutí Správního soudu z roku 1951, představuje tato protiřečící si námitka toliko rétoriku snažící se vymanit z praxe obdobných případů sjednocujícího stanoviska pléna Ústavního soudu a navazující judikatury, jakož i tehdejší platné právní úpravy (viz bod 30) a jí odpovídající praxi soudů. Obecné soudy opakovaně konstatovaly a dostatečně odůvodnily, že výměr Ministerstva zemědělství byl pravomocný a vykonatelný již v roce 1946.

34. Podrobně a srozumitelně byl též soudy odůvodněn závěr, že podrobení nemovitostí postupu podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, ničeho nemění na konfiskaci nemovitostí *ex lege* podle dekretu prezidenta republiky, a to ke dni 23. 6. 1945. Je naopak logické, že i kdyby probíhaly dvě „paralelní konfiskace“, nemělo by pozdější řízení za následek anulaci dřívějšího. Stejně tak je ústavně souladný a pochopitelný závěr, že nastoupivší nedemokratický režim si chtěl „pojistit“ přechod nemovitostí na stát. Byť se tento postup může ve světle platné konfiskace podle dekretu prezidenta republiky jevit nadbytečným, nelze na něj nahlížet tak, že by vylučoval konfiskaci ze zákona v roce 1945 a okamžik tvrzené majetkové křivdy nastal v rozhodném období. Jinak řečeno, učinily-li soudy ústavně souladná zjištění o konfiskaci nemovitostí *ex lege*, která odpovídají obsahu spisu, nemůže mít historická, paralelní snaha o zabavení majetku za následek zneplatnění první konfiskace. Pro nastoupení účinků konfiskace podle dekretu prezidenta republiky nastaly v souladu s tehdejší praxí potřebné skutečnosti, pročež jejich racionální nevyloučení z posuzování soudy, nýbrž důsledné hodnocení vzájemné souvislosti obou konfiskačních snah není porušením čl. 36 odst. 1 Listiny.

35. Krajský soud také v souladu s ústavním pořádkem odůvodnil, že právní jednání učiněná v dekádě následující po konfiskaci týkající se předmětných nemovitostí nemohou znamenat, že k jejich zabavení došlo až v rozhodném období. Tato realita majetkově-právních přesunů v 50. letech 20. století je pochopitelná (byť nikoli nutně správná) s ohledem na skutečnost, že ve 40. letech neplatil tzv. intabulační princip; přechod vlastnického práva byl platný i tehdy, nebyl-li zapsán do pozemkových knih. Ústavní soud v minulosti několikrát vyslovil závěr, že pozemkové knihy v daném období nemusely vypovídat o skutečném vlastníku nemovitostí [srov. nálezy ze dne 1. 8. 2006 sp. zn. II. ÚS 349/03 (N 148/42 SbNU 199), bod 22 odůvodnění, a ze dne 17. 5. 2011 sp. zn. I. ÚS 3248/10 (N 95/61 SbNU 463), bod 83 odůvodnění]. Toto z dnešního pohledu historické oslabení vědomí třetích subjektů o osobě vlastníka lze sice shledat politováníhodným. Avšak vzhledem k ostatním skutečnostem nastalým po roce 1945 nelze po sedmi desítkách let účinky konfiskace podle dekretu prezidenta republiky revidovat případným poukazem na – z hlediska právního státu – „lapsus“ v zápisech do pozemkových knih. Dnes uplatňovaný restituční nárok je třeba posuzovat prizmatem standardů praxe majetkově-právních přesunů v daném období a jen v mezích restitučních předpisů stanovených demokratickým zákonodárcem. Uvedené souvisí s účelem restitučního zákonodárství jako nikoli odčinění, nýbrž zmírnění nikoli všech, ale jen některých majetkových křivd (blíže bod 39).

36. Nepřípadným je stěžovatelčin poukaz na nález Ústavního soudu ze dne 2. 11. 1999 sp. zn. II. ÚS 70/99 (N 152/16 SbNU 129); v tam posuzované věci došlo ke konfiskaci majetku až po 25. únoru 1948. Tento nález je relevantní jen potud, a v tom lze stěžovatelce přisvědčit, že z pohledu restitučních nároků lze do rozhodného období zařadit případy, v nichž byla řízení o platnosti konfiskačních aktů skončena po únoru 1948, bylo-li zřejmé, že v nich došlo ke zneužití dekretů prezidenta republiky, např. svévolnou anulací rozhodnutí ve prospěch vlastníků [viz např. nález ze dne 31. 8. 1998 sp. zn. IV. ÚS 309/97 (N 91/11 SbNU 297)]. O takový ani obdobný případ však zjevně v posuzované věci nešlo. Proto se uplatní závěry obsažené ve stěžovatelkou odkazovaném nálezu Ústavního soudu ze dne 29. 5. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 10/13 (N 96/69 SbNU 465; 177/2013 Sb.), v němž Ústavní soud výslovně uvedl: „Ke konfiskaci podle dekretu č. 12/1945 Sb. došlo ‚s okamžitou platností a bez náhrady‘ (§ 1

odst. 1), takže právním důvodem konfiskace je samotný dekret, nikoliv až následná správní rozhodnutí [nález sp. zn. I. ÚS 129/99 ze dne 13. 6. 2000 (N 87/18 SbNU 243)].“ Tvrzení stěžovatelky opřená o citovaný nález se totiž vztahovala pouze na případy, „[d]ošlo-li k vydání konfiskačního rozhodnutí v rozhodném období, tj. od 25. února 1948 do 1. ledna 1990, byť bylo vydáno na základě dekretu prezidenta“ (bod 208 odůvodnění nálezu).

37. Stěžovatelka namítá, že vady navazujících konfiskačních výměrů mají být posuzovány z hlediska v úvahu přicházejících restitučních titulů. Ústavní soud však již v minulosti konstatoval, že takový postup je (právě pro rozhodnutí zákonodárce odčiňovat jen některé křivdy vzniklé v rozhodném období) namístě „pouze v rámci řízení zvláštního, zejména řízení na základě zákona, který byl ke zmírnění křivd vzniklých v souvislosti s uplatňováním dekretu č. 12/1945 Sb., případně dekretu č. 108/1945 Sb. zákonodárcem přijat“ (viz stanovisko pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05). V posuzované věci rozhodný právní předpis restituci věcí zabavených podle dekretu prezidenta republiky výslovně vylučuje. Vzhledem k mnohokrát vyložené vůli zákonodárce vyjádřené v restitučních předpisech nevzbuzují namítaná pochybení ústavněprávní pochybnosti, a to ani prizmatem základního práva na ochranu vlastnictví dle čl. 11 odst. 1 Listiny.

38. Stěžovatelka se snaží navodit dojem zneužití dekretů v rámci paušálně odkazované náboženské perzekuce. Tato tvrzení však blíže nedokládala jinak než skrze namítané vady konfiskačních aktů. Konfiskace byla přitom zjevně dokončena před rokem 1948. Stěžovatelkou spatřovaný důvod restituce podle § 5 písm. j) zákona o majetkovém vyrovnání nepředstavuje zvláštní ustanovení, které by nepodléhalo výlukovému ustanovení, podle nějž se křivdy vzniklé na základě konfiskace podle dekretu prezidenta republiky neodčiňují. Stěžovatelčina konstrukce dovršení konfiskace teprve rozhodnutím Správního soudu z roku 1951 v rámci náboženské perzekuce představuje toliko vlastní náhled stěžovatelky na posuzování tvrzených restitučních nároků, jež je v rozporu s použitým § 8 odst. 1 písm. h) zákona o majetkovém vyrovnání. Výklad tohoto výlukového ustanovení provedený obecnými soudy ani jeho případnost v posuzované věci nevykazují ústavněprávní nedostatky.

39. K tvrzenému legitimnímu očekávání stěžovatelky lze uvést, že účelem restitučních předpisů není odčinění všech, ale toliko zmírnění některých v minulosti nastalých majetkových křivd. Jinak řečeno, na obnovení vlastnického práva není (ústavně)právní nárok. Jak rozhodl i Evropský soud pro lidská práva, bylo věcí smluvních států, v jakém rozsahu umožní dotčeným osobám navrácení jim dříve zabaveného majetku (např. rozsudky ze dne 7. 3. 2003 ve věci *Jantner proti Slovensku* č. 39050/97 nebo ze dne 22. 6. 2004 ve věci *Broniowski proti Polsku* č. 31443/96). Stejně tak nelze za majetkovou hodnotu ve smyslu čl. 1 Protokolu považovat „očekávání, že bude uznáno přežití bývalého vlastnického práva, které je již dlouho nemožné účinně vykonávat“ (např. rozhodnutí ze dne 12. 7. 2001 ve věci *Malhous proti České republice* č. 33071/96 či ze dne 10. 7. 2002 ve věci *Gratzinger a Gratzingerová proti České republice* č. 39794/98), nýbrž je chráněn majetek existující, jehož stav má být zachován (srov. rozsudek ze dne 3. 12. 2003 ve věci *Stretch proti Spojenému království* č. 44277/98). Stěžovatelka však toto své očekávání odvozuje od úspěšnosti prokázání neplatnosti konfiskace nastalé před rozhodným obdobím, restituce vlastnického práva je ovšem v tomto případě i podle zákona o majetkovém vyrovnání vyloučena.

VI. Závěr

40. Závěrem lze shrnout, že v souladu se stanoviskem pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 21/05 a na něj navazující judikaturou nejsou pro posouzení uplatněných nároků na obnovu vlastnického práva k majetku konfiskovanému na základě dekretu prezidenta republiky podle zákona o majetkovém vyrovnání rozhodné tvrzené vady správních aktů vydaných ve správním řízení navazujícím na dekret prezidenta republiky, neboť účinky konfiskace podle dekretu nastávaly *ex lege* ke dni 23. 6. 1945. Na dekret navazující výměr Ministerstva

zemědělství představoval deklaratorní akt, přičemž k posouzení majetkové křivdy jako vzniklé v rozhodném období nepostačuje, bylo-li v tomto období Správním soudem negativně rozhodnuto o stížnosti proti výměru správního orgánu, neboť stížnost neměla podle § 17 zákona č. 36/1876 ř. z., o zřízení správního soudu, ve znění zákona č. 164/1937 Sb., o nejvyšším správním soudě, ani podle dobové praxe „automaticky“ odkladný účinek. Závěr o nerozhodnosti možných vad správních aktů a odmítavého nebo zamítavého rozhodnutí Správního soudu z roku 1951 o stížnosti proti nim není při posuzování důvodnosti restitučních nároků uplatněných podle zákona o majetkovém vyrovnání porušením ústavně zaručených základních práv na soudní ochranu a na ochranu vlastnictví podle čl. 36 odst. 1 a čl. 11 odst. 1 Listiny.

41. Ústavní soud neshledal, že by napadenými rozhodnutími byla porušena ústavně zaručená základní práva nebo svobody stěžovatelky, a proto její ústavní stížnost podle § 82 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zamítl. Jelikož neprováděl dokazování a od ústního jednání nebylo možno očekávat další objasnění věci, učinil tak mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 133
Právo na odpověď a právo na dodatečné sdělení podle tiskového zákona
(sp. zn. IV. ÚS 2257/18 ze dne 23. června 2020)

I. Úkolem obecných soudů, stejně jako úkolem Ústavního soudu, je právo dotvářet, nikoli stanovit nová pravidla a právní instituty; není-li určitá otázka dosud právně upravena, ačkoli by podle ústavního pořádku upravena být měla, nelze to řešit zrušením ustanovení zákona, který vzhledem k jednoznačně, srozumitelně, určitě a jasně vyjádřené vůli zákonodárce k její úpravě není určen. Je-li však v rámci plnění ochranné funkce státu prostřednictvím soudů podle čl. 4 Ústavy České republiky možné využít již existujícího právního institutu, jakým je právo na odpověď nebo dodatečné sdělení, je ústavně konformní, či dokonce nevyhnutelné takovou ochranu jejich prostřednictvím poskytnout. Vyplnění mezery zde není v rozporu s logikou systému práva a postavením soudní moci v systému dělby mocí v České republice.

II. Jde-li o evidenci, registraci, její pravidla, vydávání, šíření atd., jsou internetové zpravodajství a tisk z hlediska mediálního práva odlišné; je jim ale společné to, že mohou být nositeli informace, která může poškodit důstojnost, čest, dobré jméno a pověst dotčené osoby. Podstatným pak není to, na jakém mediálním nosiči došlo k zásahu do základních práv a svobod chráněných čl. 10 a 17 Listiny základních práv a svobod, nýbrž to, co je jim společné (obdobné) a pro využití analogie způsobilé; tím není nosič informace, nýbrž jím nesená informace poškozující Listinou základních práv a svobod chráněná základní práva a svobody.

III. Bylo by ústavně nepřijatelné, kdyby v některých situacích mediální právo ochranu poskytovalo, a v jiných srovnatelných (obdobných) situacích, s ještě závažnějšími důsledky pro dotčené nositele základních práv a svobod nikoli, ačkoli je zde závazek státu poskytovat jim ochranu plynoucí z přímo použitelných ustanovení Listiny základních práv a svobod, jakými jsou v posuzované věci její čl. 10 a 17. Neexistuje-li proto dosud v mediálním právu výslovná konkrétní úprava chránící tato práva a svobody v prostředí internetu, lze analogicky využít právních institutů, které mají obecnou povahu, nejsou vázány výlučně na určitý typ informačního média a jsou způsobilé takovou ochranu poskytnout.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Jana Filipa (soudce zpravodaj) a soudců Jaromíra Jirsy a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele M. H., zastoupeného JUDr. Jaroslavem Svejkovským, advokátem, sídlem Kamenická 2378/1, Plzeň, proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. března 2018 č. j. 30 Cdo 1870/2017-129, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 27. října 2016 č. j. 22 Co 298/2016-102 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 3. března 2016 č. j. 19 C 109/2015-66 a dále proti rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 6. března 2018 č. j. 30 Cdo 2968/2017-137, rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 19. ledna 2017 č. j. 22 Co 365/2016-116 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 15. dubna 2016 č. j. 22 C 300/2014-83, za účasti Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 2 jako účastníků řízení, spojené s návrhem na zrušení § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) zákona č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů, takto:

I. Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 21. března 2018 č. j. 30 Cdo 1870/2017-129, rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 27. října 2016 č. j. 22 Co 298/2016-102 a rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 3. března 2016 č. j. 19 C 109/2015-66 a dále rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 6. března 2018 č. j. 30 Cdo 2968/2017-137 a rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 19. ledna 2017 č. j. 22 Co 365/2016-116 bylo porušeno stěžovatelovo ústavně zaručené základní právo podle čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod ve spojení s čl. 1 odst. 1 a čl. 4 Ústavy České republiky a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21. března 2018 č. j. 30 Cdo 1870/2017-129, rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 27. října 2016 č. j. 22 Co 298/2016-102 a rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 2 ze dne 3. března 2016 č. j. 19 C 109/2015-66 a dále rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 6. března 2018 č. j. 30 Cdo 2968/2017-137 a rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 19. ledna 2017 č. j. 22 Co 365/2016-116 se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost a návrh s ní spojený odmítají.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadených rozhodnutí

I. a) Zamítnutí žaloby na zveřejnění dodatečného sdělení

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), vedenou pod sp. zn. IV. ÚS 2257/18, se stěžovatel domáhá zrušení rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2018 č. j. 30 Cdo 1870/2017-129, rozsudku Městského soudu v Praze (dále jen „městský soud“) ze dne 27. 10. 2016 č. j. 22 Co 298/2016-102 a rozsudku Obvodního soudu pro Prahu 2 (dále jen „obvodní soud“) ze dne 3. 3. 2016 č. j. 19 C 109/2015--66, přičemž tvrdí, že obecné soudy porušily aplikací neústavních ustanovení zákona č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku a o změně některých dalších zákonů (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů, jeho právo na ochranu osobnosti podle čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a současně jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

2. Napadeným rozsudkem (viz sub 1) obvodní soud zamítl žalobu, kterou se stěžovatel domáhal, aby byla obchodní společnosti BORGIS, a. s., sídlem Slezská 2127/13, Praha 2 – Vinohrady, (dále též jen „žalovaná“) uložena povinnost zveřejnit na první straně jí vydávaného periodika internetového zpravodajství Novinky.cz dodatečné sdělení, a to na vlastní náklady a stejným typem písma, jakým byl uveřejněn článek „XXX“. Současně rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Dodatečné sdělení mělo obsahovat informace o tom, že řízení proti stěžovateli jako obviněnému ze spáchání přestupku proti řádnému vykonávání znalecké činnosti, vedené u Krajského soudu v Plzni pod sp. zn. SPR 2342/2014, skončilo jeho zastavením, protože skutek, pro který bylo vedeno, se nestal. Obvodní soud však dospěl k závěru, že tiskový zákon se vztahuje pouze na periodický tisk (§ 2 odst. 1), kterým však internetový portál není [§ 3 písm. a) tiskového zákona], a tudíž v daném případě postupovat podle § 11 tiskového zákona nelze.

3. K odvolání stěžovatele městský soud shora označeným rozsudkem rozsudek obvodního soudu potvrdil a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Shledal sice, že institut dodatečného sdělení je specifický tím, že může být oprávněně požadován i tam, kde původním sdělením nedojde k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv, a nelze jej tudíž v prostředí internetu nahradit žalobou na ochranu osobnosti;

tato skutečnost však nemůže vést k závěru o použitelnosti tiskového zákona, neboť rozšiřující výklad příslušných norem nepřipadá v úvahu s ohledem na jednoznačné znění i záměr zákonodárce.

4. Proti tomuto rozsudku brojil stěžovatel dovoláním, které Nejvyšší soud zamítl v záhlaví označeným rozsudkem, protože se ztotožnil se závěry městského soudu, a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení.

I. b) Zamítnutí žaloby na zveřejnění odpovědi

5. Další ústavní stížností, vedenou pod sp. zn. IV. ÚS 2258/18, se stěžovatel domáhá zrušení rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 6. 3. 2018 č. j. 30 Cdo 2968/2017-137, rozsudku městského soudu ze dne 19. 1. 2017 č. j. 22 Co 365/2016-116 a rozsudku obvodního soudu ze dne 15. 4. 2016 č. j. 22 C 300/2014-83, a to s tvrzením shodným jako ve shora uvedené první ústavní stížnosti (viz sub 1).

6. Napadeným rozsudkem obvodního soudu č. j. 22 C 300/2014-83 bylo na základě stěžovatelovy žaloby uloženo žalované, aby uveřejnila v deníku „novinky.cz“ stěžovatelovu odpověď na výše uvedený článek (sub 2). Obsahem odpovědi bylo, resp. mělo být (ve stručnosti řečeno) sdělení, že stěžovatel nenechal zavřít do ústavu šestačtyřicetiletého muže z P. a že není pravda, že jej ani neviděl, natož aby ho vyšetřil, žádného šlendriánství že se nedopustil, v dané věci vypracoval znalecký posudek na základě opatření policie, a to po vyšetření posuzované osoby dne 12. 5. 2014, doplněk znaleckého posudku provedl na základě žádosti policie dne 17. 7. 2014, přičemž mu nebylo uloženo, aby posuzovanou osobu znovu vyšetřil, k tomu si vyžádal lékařskou zprávu, při jednání Okresního soudu Plzeň-město uvedl, že je třeba opětovně tuto osobu vyšetřit a že setrvává na závěrech znaleckého posudku (výrok I). Dále obvodní soud zamítl stěžovatelovu žalobu v části, v níž se domáhal omluvy, že není zahájeno správní řízení u Krajského soudu v Plzni, které může skončit až vyškrtnutím stěžovatele ze seznamu znalců (výrok II), a žalované uložil nahradit stěžovateli náklady řízení (výrok III).

7. K odvolání stěžovatele městský soud výše označeným rozsudkem rozsudek obvodního soudu v napadeném výroku I změnil tak, že žalobu zamítl (výrok I), a uložil stěžovateli zaplatit žalované na náhradě nákladů řízení před soudy obou stupňů 3 200 Kč (výrok II). Zamítnutí žaloby odůvodnil rovněž tím [viz sub I. a)], že internetové stránky, resp. internetem šířená sdělení nespadají pod režim tiskového zákona, a tudíž žalované povinnost uveřejnit odpověď podle § 10 tohoto zákona uložit nelze. K tomu dodal, že institut odpovědi je dobře zastupitelný omluvou podle ustanovení zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, vztahujících se k ochraně osobnosti a náhradě nemajetkové újmy.

8. Nejvyšší soud ústavní stížností napadeným rozsudkem pak stěžovatelovo dovolání proti výroku I rozsudku městského soudu zamítl, proti výroku II odmítl jako nepřípustné [§ 238 odst. 1 písm. c) občanského soudního řádu (dále jen „o. s. ř.“)] a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů dovolacího řízení.

9. Obě ústavní stížnosti stěžovatel spojuje s návrhem na zrušení § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) tiskového zákona, maje za to, že tato ustanovení jsou v rozporu s čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny.

I. c) Spojení věcí a další skutkové okolnosti posuzované věci

10. Ústavní soud postupem podle § 63 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve spojení s § 112 odst. 1 o. s. ř. tyto ústavní stížnosti usnesením ze dne 18. 9. 2018 sp. zn. IV. ÚS 2257/18, IV. ÚS 2258/18 spojil ke společnému řízení s tím, že budou nadále vedeny pod sp. zn. IV. ÚS 2257/18 a soudcem zpravodajem bude Jan Filip.

11. Na doplnění je možno uvést, že stěžovatel se v této souvislosti u obvodního soudu v řízení vedeném pod sp. zn. 25 C 171/2015 domáhal omluvy v deníku Právo a na zpravodajském serveru Novinky.cz. Této žalobě bylo rozsudkem uvedeného soudu ze dne 3. 5. 2017 č. j. 25 C 171/2015-397 ve znění doplňujícího usnesení ze dne 1. 8. 2017 č. j. 25 C

171/2015-422 a doplňujícího rozsudku ze dne 28. 2. 2018 č. j. 25 C 171/2015-479 ve spojení s rozsudkem městského soudu ze dne 31. 5. 2018 č. j. 58 Co 390/2017-496 (zčásti) vyhověno; žalované bylo uloženo omluvit se za uvedení nepravdivých skutečností a stěžovateli přiznáno přiměřené zadostiučinění ve výši 350 000 Kč.

II. Stěžovatelova argumentace

12. V první části ústavní stížnosti [viz sub I. a)] stěžovatel oponuje názoru obecných soudů, že internetové zpravodajství není podřazeno ustanovením tiskového zákona. Tvrdí, že je způsobilé zapříčinit škodu stejné povahy a rozsahu jako periodický tisk, a tudíž by pro ně měla platit stejná pravidla. K argumentu obecných soudů, že kdyby zákonodárce zamýšlel zahrnout internetové zpravodajství do tiskového zákona, tak by to udělal, uvádí, že v době jeho vzniku nemohly být zákonodárci známy skutečnosti o dalším směru vývoje technologií a nových médií, a také z důvodové zprávy plyne, že zákonodárce mínil upravit ochranu práv osob pro celé spektrum dostupných médií, nepodařilo se mu však postihnout v té době minoritní oblast internetového zpravodajství.

13. V této souvislosti stěžovatel poukazuje na statistická data, jež mají dokumentovat zásadní vývoj technologií a nových médií, takže je podle něj alarmující, že internetové zpravodajství nemá podléhat stejným pravidlům jako tištěná média, ačkoliv mají několikanásobně větší dosah. Proto je nutno upřednostnit teleologický výklad, tedy že cílem, který zákonodárce sledoval, byla ochrana práv osob v případě jejich narušení dostupnými médii. V této souvislosti poukazuje na čl. 2 směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/36/ES ze dne 30. 6. 1997, kterou se mění směrnice Rady 89/552/EHS o koordinaci některých právních a správních předpisů členských států upravujících provozování televizního vysílání, v tom smyslu, že byla-li touto směrnicí, popř. tiskovým zákonem v době vzniku zasažena televize, v dnešní době by se měla působnost tohoto zákona rozšířit i na tzv. nová média. Totéž stěžovatel vyvozuje i z komentářové literatury Chaloupková, H. Zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon) a předpisy související. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2006, str. 28.

14. V posuzované věci nastala dle stěžovatele situace zcela srovnatelná s tou, jaká je upravena tiskovým zákonem. Poškozená osoba ale nemá zákonný prostředek ochrany a nachází se v právním vakuu, na jehož druhé straně se ocitají vydavatelé internetového zpravodajství, které je často jen reprodukcí a rozšířením tištěného periodického tisku, požívajícího u čtenářů značné důvěry. Tito vydavatelé si jsou vědomi „nevázané svobody“, jakou jim poskytuje nedostatečnost právní úpravy internetového zpravodajství. Z toho důvodu je dle stěžovatele namístě omezení podle čl. 17 odst. 4 Listiny. Stěžovatel se rovněž odvolává na rozsudek Evropského soudu pro lidská práva (dále též jen „ESLP“) ve věci *The Observer a Guardian proti Spojenému království*, A-216, 1991, s tím, že podmínky takového omezení podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, vyjma podmínky zakotvení zákonem, mají být naplněny. Argumentuje i rozsudkem ESLP ve věci *Handyside proti Spojenému království*, A-24, 1976, a rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2006 sp. zn. 30 Cdo 861/2005.

15. Stěžovatel se proto domnívá, že dostatečně poukázal na nutnost reflektovat společenské změny a technologický pokrok, aby byla chráněna ústavní práva všech, jimž jsou zaručena, a že sjednocení úpravy by bylo benefitem pro právní jistotu, přičemž ochrana na základě § 81 a násl. občanského zákoníku je jiného rozsahu než ochrana proti útokům v tisku podle § 11 tiskového zákona, odlišný je i proces dokazování, kdy řízení o ochraně osobnosti trvá při dokazování intenzity útoků i několik let, zatímco řízení o povinnosti uveřejnit dodatečné sdělení trvá v řádech měsíců, a je tak schopno poskytnout soudní ochranu rychleji a jejich následky zastavit mnohem účinněji.

16. Ve druhé části ústavní stížnosti [viz sub I. b)] argumentuje stěžovatel obdobně jako v části I. a) ústavní stížnosti s tím rozdílem, že se dovolává namísto § 11 tiskového zákona § 10 téhož zákona.

III. Vyjádření účastníků řízení

17. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkům řízení a obchodní společnosti BORGIS, a. s., které příslušelo postavení vedlejší účastnice řízení.

18. Nejvyšší soud se odvolal na obsah napadených rozhodnutí a dodal, že se nedomnívá, že by jimi byla zasažena stěžovatelova ústavně garantovaná práva.

19. Za městský soud předseda jeho senátu 22 Co JUDr. Tomáš Novosad odkázal na odůvodnění svých rozsudků s tím, že ani v současnosti postoj k dané problematice nezměnil. Odmítl rozšiřující výklad tiskového zákona z toho důvodu, že v prostředí internetu nepůsobí jen vydavatelé podle tiskového zákona, a pokud by bylo vyvozeno, že je zde možnost domáhat se odpovědi či dodatečného sdělení v prostředí internetu, vyvstala by okamžitě zásadní otázka, v jakých případech, resp. vůči jakým subjektům lze toto právo uplatnit. Přitom existuje mnoho zpravodajských portálů, které neprovozují vydavatelé podle tiskového zákona, i mnoho internetových stránek, které nemají zpravodajský charakter, a přesto jejich obsahem může být zasaženo do osobnostních práv fyzických osob či do dobré pověsti a jména osob právnických. Bez pozitivní právní úpravy by bylo možno žádat odpověď apod. vůči komukoliv, kdo prostřednictvím internetu cokoliv sdělil, což ovšem zásadně právu na odpověď či dodatečné sdělení v jeho dosavadním pojetí neodpovídá. V prostředí mimo internet také nemohou žádat postižení odpověď nebo dodatečné sdělení vůči komukoliv, avšak jen vůči jasně danému (registrovanému) okruhu vydavatelů periodického tisku. Současně upozornil, že významnou ochranu pro prostředí internetu poskytuje právo na ochranu osobnosti, kterého využil i sám stěžovatel, když se v téže věci domohl morální satisfakce v podobě omluv v tisku i na internetu a peněžní satisfakce v částce 350 000 Kč (na doložení tohoto závěru městský soud zaslal Ústavnímu soudu rozsudek ze dne 31. 5. 2018 č. j. 58 Co 390/2017-406). Připustil, že dodatečné sdělení nemůže být prostředky ochrany osobnosti ani vzdáleně fakticky nahrazeno již jen z toho důvodu, že dopadá na případy, kdy je pravdivě a přiměřeně referováno o trestním stíhání, a kdy tudíž nároky z porušení práva na ochranu osobnosti vůbec nevznikají (nedojde k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv). Z tohoto důvodu je pozitivní zákonná úprava nároků odpovídající nárokům dle tiskového zákona pro prostředí internetu žádoucí.

20. Za obvodní soud předsedkyně jeho senátu 19 C odkázala na své rozhodnutí i na rozhodnutí na něj navazující s tím, že podanou ústavní stížnost neshledává opodstatněnou.

21. Předseda senátu 22 C téhož soudu (ve věci spojené ústavní stížnosti sp. zn. IV. ÚS 2258/18) uvedl, že nerozumí tomu, proč stěžovatel ústavní stížnost podává, když mu bylo vyhověno, a proti dílčímu zamítavému výroku odvolání nepodal. Současně ale vyjádřil souhlas se stěžovatelem, že byla porušena jeho ústavně zaručená práva, nikoliv však aplikací protiústavních zákonných ustanovení, ale jejich aplikací v rozporu se smyslem a účelem zákona. Není rozumný důvod, aby se tiskový zákon nevztahoval na elektronická média, neboť tisk má složku materiální (kterou představuje reprodukce, resp. rozmnožování) a formální (kterou se rozumí technika, která se k této reprodukci používá). Smyslem a účelem tiskového zákona není definice tiskařských technik, ale úprava některých práv a povinností vydavatelů a dalších osob v souvislosti s vydáváním periodického tisku. Podstatné tak je sdělení, které bylo zaznamenáno na nějakém nosiči a je reprodukováno. Za absurdní považuje, aby byla poskytována ochrana v případě „papírových novin“, které už téměř nikdo nečte, zatímco právům porušeným internetovým zpravodajstvím nikoliv. Tomu lze dle obvodního soudu předejít teleologickým výkladem, s nímž není v rozporu ani výklad systematický. Skutečnost, že provozovatelé nejsou vydavatelé, může být pravdivá, ovšem veřejnoprávní charakter těchto

ustanovení nemá z hlediska ochrany soukromých subjektivních práv význam, přičemž § 7 či 9 tiskového zákona reflektuje jen skutečnost, že ne každá tiskovina se může dostat do dispozice příslušného orgánu veřejné moci, a to na rozdíl od internetových novin. Otázkou dle obvodního soudu není, zda jde o problém, na který zákonodárce dosud legislativně nereagoval, ale zda lze tiskový zákon vykládat v souladu se žádoucími způsoby výkladu právních norem, přičemž v případě jím zastávaného výkladu by šlo o výklad sice rozšiřující, ale s ohledem na smysl a účel tiskového zákona jediný možný. Nejde o mezeru v právu, neboť každou situaci lze podřadit pod existující právní normu.

22. Obchodní společnost BORGIS, a. s., se k ústavní stížnosti spojené s návrhem na zrušení § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) tiskového zákona nevyjádřila. Protože byla soudcem zpravodajem poučena, že v takovém případě bude mít Ústavní soud za to, že se vzdává svého postavení vedlejší účastnice, nebylo s ní již dále jednáno.

IV. Stěžovatelova replika

23. Soudce zpravodaj zaslal uvedená vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice, který možnost využil a vyjádřil souhlas s názorem obvodního soudu i městského soudu, že současná situace, jde-li o úpravu internetového zpravodajství, není vyhovující, a dále uvedl, že s řešením nastíněným předsedou senátu 22 C obvodního soudu se lze v teoretické rovině ztotožnit, v praxi má však značné překážky, neboť judikatura Nejvyššího soudu takovému výkladu není nakloněna. S poukazem na čl. 10 odst. 1 Listiny upozorňuje, že zásahy ze strany internetového zpravodajství měly formu veřejně a prakticky neomezeně přístupných článků, které uváděly poškozující, nepravdivé a očerňující informace, a vzhledem k tomu, že byl jmenován celým jménem, dotkly se ve velké míře cti, důstojnosti i pověsti jeho i celé rodiny. Dostal se tak do situace předpokládané (sc. – upravené) § 10 a 11 tiskového zákona, které kopírují rámec zamýšlené ochrany práv podle Listiny a zpřesňují ho pro podmínky médií, bohužel však nezahrnují všechna média. Přitom řešení podle tiskového zákona jsou de facto jediným efektivním prostředkem obrany proti popsané újmě (na ústavně garantovaných právech na ochranu osobnosti). Tuto míru a formu ochrany nelze nahradit ochranou pomocí občanskoprávního řízení na ochranu osobnosti, neboť v případě poškození osobnostních práv není primárním cílem poškozeného vydání rozsudku a případná dodatečná satisfakce v delším časovém horizontu, ale maximálně rychlé, efektivní řešení a možnost se okamžitě a účinně před zásahem do osobnostních práv bránit. Vzhledem k tomu setrvává na svých tvrzeních obsažených v ústavní stížnosti, tedy že ochrany ústavně garantovaných práv lze dosáhnout zrušením napadených ustanovení a následně zrušením napadených soudních rozhodnutí.

V. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

24. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva; ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

25. V případě návrhu na zrušení výroku II rozsudku obvodního soudu č. j. 22 C 300/2014-83 je ústavní stížnost v této části nepřípustná podle posledně uvedeného ustanovení, neboť nebyly vyčerpány procesní prostředky, které měl stěžovatel k ochraně svých základních práv a svobod k dispozici, nehledě na to, že není zřejmé, o jaké porušení v jeho věci ve skutečnosti mohlo jít (viz sub 60).

VI. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

26. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo všeobecného dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce, neposkytují ochranu před takovými zásahy a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky. Proto Ústavní soud napadená soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelem namítáno v ústavní stížnosti, a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná, i když – jsa vázán pouze petitem návrhu – je tomu tak částečně z jiných ústavněprávních důvodů než z těch, kterých se dovolává stěžovatel.

27. Stěžovatel argumentuje tím, že § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) tiskového zákona jsou v rozporu s čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny a že v důsledku aplikace těchto zákonných ustanovení na danou věc došlo k porušení jeho ústavně zaručeného základního práva na zachování osobní cti, dobré pověsti a jména, resp. že mu nebyla poskytnuta ochrana před neoprávněným zasahováním do jeho osobního a rodinného života. Současně stěžovatel namítá, že aplikací těchto ustanovení mu obecné soudy odepřely přístup ke spravedlnosti, a porušily tak jeho právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

28. Co se týče důvodnosti námitky „odepření přístupu ke spravedlnosti“ (sc. – práva na přístup k soudu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny), jak ji označuje stěžovatel, dospěl Ústavní soud k závěru, že tato součást práva na soudní ochranu porušena nebyla; v této části je ústavní stížnost zjevně neopodstatněným návrhem.

29. Stěžovatel se, jak plyne z výše uvedeného, obrátil se svou věcí na obecné soudy, které ji „stanoveným postupem“ podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny projednaly a také o ní (meritorně) rozhodly se závěrem, že stěžovateli jím uplatněné právo (ve vztahu k žalované) podle práva nepřísluší.

30. Zbývá proto posoudit druhou část námitek, podle kterých stěžovateli – ač měl, jak bylo právě (sub 28) doloženo, přístup k soudům – nebyla v řízení před nimi poskytnuta ochrana, jak to vyplývá z ústavních kautel práva na soudní ochranu podle ústavního pořádku České republiky. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti a replice na straně jedné tvrdí, že obecné soudy nemohly interpretovat a aplikovat podústavní právo [konkrétně § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) tiskového zákona; obdobnými ustanoveními zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání“) však neargumentuje] jinak, resp. že tak nemohly učinit ústavně konformním způsobem, a na straně druhé uvádí, že se neztotožňuje s jejich názorem, že internetové zpravodajství nelze podřadit příslušným ustanovením tiskového zákona.

VI. a) Obecná východiska pro posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

31. Zde Ústavní soud konstatuje, že „proces“ interpretace a aplikace podústavního práva bývá stižen „kvalifikovanou vadou“ zpravidla tehdy, nezohlední-li obecné soudy správně (či vůbec) dopad některého ústavně zaručeného základního práva (svobody) na posuzovanou věc, nebo se dopustí – (zpravidla) z hlediska řádného procesu – neakceptovatelné „svévole“ spočívající v nerespektování jednoznačně znějící kogentní normy nebo stejně tak neakceptovatelné „libovůle“ spočívající ve zjevném a neodůvodněném vybočení ze standardů a limitů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [viz např. nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)]. K takové situaci v posuzované věci došlo.

32. Stěžovatel v ústavní stížnosti žádnou námitku, jež by z hlediska požadavků řádně vedeného soudního řízení podle hlavy páté Listiny mohla být relevantní, nevznesl. Tudíž v úvahu připadá pouze vada spočívající v nedostatku reflexe ústavně zaručeného základního práva či svobody na posuzovanou věc, zde konkrétně práva na zachování jeho lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména a práva na nerušený soukromý a rodinný život podle čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny ve spojení s čl. 4 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny.

33. Shora uvedená základní práva a (zejména) svobody jsou výrazem liberálního státního režimu a ústavně zaručeného negativního právního statusu jedince, kterým je ústavně chráněn před nedovolenými zásahy veřejné moci (vertikální působení), tak i před zásahy jiných osob soukromého práva (horizontální působení), což má stát zajišťovat z hlediska své ochranné funkce při garantování základních práv a svobod. Tato ochranná funkce se projevuje nejen při výkonu soudnictví (čl. 4 Ústavy), nýbrž také v oblasti jeho funkce zákonodárné. Podle ní má stát povinnost zajistit naplnění jeho závazku podle čl. 1 odst. 1 Ústavy *in fine*, tedy závazku ochrany práv a svobod osob soukromého práva, který by měl být následně zajišťován činností orgánů moci výkonné a soudní. V posuzované věci proto jde především o hodnocení, jak byla tato ochranná funkce v konkrétním případě naplněna, a zda stát svými orgány (zejména soudy) dostál své povinnosti zajistit ochranu takových hodnot a statků i ve vztazích mezi osobami soukromého práva podle čl. 1 odst. 1 Ústavy a čl. 36 odst. 1 Listiny.

34. Ústavní soud v této souvislosti neopominul ani mezinárodní závazky, které České republice plynou z čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, nicméně i v tomto ohledu dle ustálené judikatury Evropského soudu pro lidská práva platí princip, že volba prostředků k zajištění souladu s tímto ustanovením v oblasti vzájemných vztahů jednotlivců je v zásadě záležitostí, která je na posouzení smluvních států, ať už je tato povinnost pozitivní, nebo negativní, přičemž existují různé způsoby, jak zajistit respektování soukromého života, a povaha povinnosti státu bude záviset na konkrétním aspektu soukromého života, který je předmětem sporu [např. rozsudek (č. 2) velkého senátu ze dne 7. 12. 2012 ve věci *Von Hannover proti Německu*, stížnost č. 40660/08 a 60641/08, bod 104]. Stejně tak nelze pominout v oblasti internetového zpravodajství z poslední doby např. rozsudek velkého senátu Soudního dvora Evropské unie ze dne 24. 9. 2019 ve věci C-136/17 C, AF, BH, ED proti Commission nationale de l'informatique et des libertés (CNIL), ve kterém je proveden výklad směrnice Evropského parlamentu a Rady 95/46/ES o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2016/679 o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů a o zrušení směrnice 95/46/ES (obecné nařízení o ochraně osobních údajů), a to z hlediska informací o soudním řízení proti fyzické osobě a o povinnostech provozovatele internetového vyhledávače v kontextu čl. 7, 8 a 11 Listiny základních práv Evropské unie.

35. Ústavní soud se v tomto kontextu (vertikálních i horizontálních vztahů v posuzované oblasti) nejprve zabýval instituty mediálního práva, tj. dodatečným sdělením a právem na odpověď v systému ochrany základních práv a svobod. Současně v této souvislosti posoudil i jejich vztah k „obecné“ právní ochraně, kterou zajišťuje § 81 a násl. občanského zákoníku v systému ochrany práv, jež jsou jedinci ústavně zaručena čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny. Dospěl k závěru, že uvedená práva na odpověď nebo dodatečné sdělení přímo (výslovně) z ústavního pořádku – jako tzv. pozitivní institucionální záruka hodnot chráněných v čl. 1, čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny – neplynou. Listina tato práva na rozdíl od jiných pozitivních institucionálních záruk (jako v čl. 11 odst. 1 – vlastnické právo, dědění, čl. 13 – listovní tajemství, čl. 16 odst. 1 a 2 – bohoslužba, řeholní instituce, čl. 20 odst. 2 – politické strany atd.) nebo negativních záruk (čl. 7 odst. 2 – zákaz mučení, čl. 17 odst. 3 – zákaz cenzury) neuvádí, avšak bez nich si nelze účinnou ochranu těchto základních práv a svobod jednotlivců v její komplexnosti představit. Vzniká tak otázka, zda je zde mezera v ústavní nebo zákonné úpravě prostředků ochrany uvedených práv

a svobod osob soukromého práva. Konstatuje, že taková mezera zde existuje, nicméně ji lze překonat za použití prostředků analogického (nikoli však rozšiřujícího) výkladu předmětných ustanovení ústavního pořádku a tiskového zákona.

36. Institut práva na odpověď podle § 10 tiskového zákona není možné ztotožňovat s institutem práva na ochranu osobnosti, byť zčásti může plnit obdobnou funkci (informační, resp. obrannou, a částečně i reparační), když poskytuje samotné dotčené osobě prostor uvést „na pravou míru“, eventuálně doplnit či zpřesnit (tedy do jisté míry „objektivizovat“) skutečnosti, které vydavatel v příslušném sdělení uvedl nepravdivě, neúplně nebo zkreslujícím způsobem. Významný rozdíl (vedle satisfakční funkce omluvy) spočívá v tom, že odpověď není zpravidla s to odčinit veškerou vzniklou škodu (újmu), resp. jejímu vzniku předejít (v takovém případě je pak namístě ji kompenzovat i finančně); právo na odpověď pak může plnit i preventivní funkci v tom smyslu, že může zhojit či alespoň zmírnit následky případného zásahu do cti, důstojnosti či soukromí jednotlivce a jeho rodiny, zejména pak ve spojení s komplementární finanční satisfakcí podle občanského zákoníku, popř. i výše uvedeného obecného nařízení o ochraně osobních údajů. Takovými instituty jsou v něm zejména právo na opravu nebo na výmaz (tzv. právo být zapomenut) podle jeho čl. 16 až 20.

37. Ústavní soud se ovšem ztotožňuje s názorem městského soudu, že právní ochrana formou dodatečného sdělení podle § 11 tiskového zákona plní (v určitém smyslu) odlišnou funkci než „obecná“ právní ochrana podle občanského zákoníku. Vznik daného práva není podmíněn porušením právní povinnosti vydavatele při zveřejnění informace o vedeném trestním nebo přestupkovém řízení. Vztahuje se totiž na případy, kdy samotná informace je pravdivá – řízení je skutečně vedeno, nyní však je třeba též uvést, jak skončilo, požádá-li o to vydavatele osoba dotčená původním sdělením. Stejně tak není institut dodatečného sdělení podmíněn tím, že by měla být fyzická osoba prokazatelně dotčena na své cti, důstojnosti nebo soukromí, i když nepochybně s ohledem na negativní konotaci takové informace lze v určité míře zmíněné dotčení předpokládat, a dodatečné sdělení může vést k úplnému „očistění“ postižené osoby.

38. Nicméně funkce dodatečného sdělení není jen obranná, reparační či satisfakční, ale důležitá je zde i funkce informační. Smyslem a účelem dané povinnosti je zajistit, aby vydavatel informoval o daném případu „až do konce“, přičemž jejím zakotvením není sledován jen zájem dotčené osoby, ale také zájem veřejný, který pak nutí vydavatele, aby informování, které začal, také dokončil, i když se mu to nemusí hodit.

39. Ještě více jsou tyto funkce exponovány v případě ústavněprávního posouzení povahy institutu práva na odpověď, kde do popředí vystupuje právě ochranná funkce čl. 10 a 17 Listiny ve prospěch toho, kdo byl informováním v médiích nějak zasažen, dotčen či se tak alespoň cítí. Zaručuje-li Listina svobodu projevu a informování, pak nutně jako nástroj ochrany jednotlivce musí též dbát na dodržení zásady rovnosti zbraní při obraně takto zasažené osoby v jejích právech a svobodách podle právě uvedených ustanovení Listiny. V případě médií to znamená právo na odpověď tam, kde k zásahu došlo, a s možností stejného dosahu odpovědi. Omluva a satisfakce v rozsudku obecného soudu vždy nemusí dostačovat již proto, že v mediálním prostoru jsou již řešeny zcela jiné „kauzy“.

40. Podle čl. 1 Listiny jsou lidé jako nositelé základních práv a svobod rovni v důstojnosti i právech a podle čl. 1 odst. 1 Ústavy *in fine* je náš demokratický stát založen na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Ochranná funkce státu proto vyžaduje, aby měl dotčený nositel základních práv a svobod k dispozici prostředky, kterými bude moci svá práva a svobody bránit nejen před soudem, ale účinně i tam, kde dochází k jejich porušování, tedy v konkrétním médiu, jakým je i internet. Teprve v případě, kdy původce zásahu nebude ochoten žádosti o odpověď vyhovět, by měly nastoupit prostředky soudní ochrany. K takovému závěru v podobné věci dospěl německý Spolkový ústavní soud, který výstižně konstatoval, že v opačném případě by byl nositel těchto práv a svobod degradován na pouhý předmět veřejné diskuse (rozsudek ve

věci „Türken in Bingen“ z 8. 2. 1983 sp. zn. 1 BvL 20/81, BVerfGE, sv. 63, s. 131 n. – „der von einer Darstellung in den Medien Betroffene die rechtlich gesicherte Möglichkeit haben muß, dieser mit seiner Darstellung entgegenzutreten; im anderen Fall wäre er zum bloßen Objekt öffentlicher Erörterung herabgewürdigt“). Historické zkušenosti z naší minulosti jsou plné takových případů, a hovoří-li preambule Listiny o tom, že se náš stát hodlá z těchto trpkých zkušeností minulosti poučit, musí z toho Ústavní soud v posuzované věci vyvodit náležité závěry.

41. Vycházeje z výše uvedeného, má Ústavní soud za to, že dotčená osoba musí mít možnost vymezit se proti prezentaci v médiích svým vlastním sdělením a k tomuto účelu musí mít k dispozici odpovídající právní nástroje a v souvislosti s tím i procesní prostředky tak, aby byla zajištěna efektivní ochrana jejích ústavně zaručených základních práv a svobod, konkrétně práva na lidskou důstojnost, osobní čest, dobrou pověst a jméno (čl. 10 odst. 1 Listiny) ve spojení se svobodou projevu (v podobě tzv. informačního sebeurčení). Uvedené platí – nikoliv však bez dalšího – taktéž pro oblast „nových médií“, konkrétně internetového zpravodajství, neboť jeho význam stále stoupá a v současné době má nepochybně větší vliv než tištěné zpravodajství, pro něž (ovšem) institut práva na odpověď výslovně vytvořen byl.

42. Jde-li o právo na dodatečné sdělení, i tento institut hraje v systému právní ochrany důstojnosti jednotlivce a jeho cti nezpochybnitelnou, resp. nezastupitelnou roli, kdy dokonce může někdy jít o jediný prostředek nápravy (byť zpravidla bude mít komplementární charakter – viz též sub 36). Tuto skutečnost zjevně reflektoval i zákonodárce, když jej pro oblast periodického tisku taktéž zakotvil, užíván je ostatně v řadě evropských zemí (viz Chaloupková, H., Holý, P., Urbánek, J. Mediální právo. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2019, str. 27–28), přičemž Ústavní soud nevidí důvod, proč by – v nějaké podobě (*mutatis mutandis*) – nemohl nalézt své uplatnění i v případě internetového zpravodajství, zvláště tam, kde vykazuje některé shodné prvky se zpravodajstvím v periodickém tisku. Určitá odlišnost bude spočívat v realizaci daného práva. V případě, že původní zpráva již není dostupná (byla redakcí smazána), lze uvažovat o vzniku nároku na uveřejnění zprávy obsahující příslušné dodatečné sdělení, v opačném případě o nároku na aktualizaci zprávy původní, která však zůstane v platnosti (srov. Soehring, J., Hoena, V. Presserecht. 6. zcela přepracované vydání. Köln: Otto Schmidt KG, 2019, str. 707).

43. Z hlediska ústavnosti je podstatné, že v případě zveřejnění informace o trestním stíhání, především ohledně zvláště závažného trestného činu, dochází k podstatnému zásahu do cti, důstojnosti či soukromí konkrétní osoby, a i když jde o zásah, který lze v době, kdy k němu došlo, označit za legitimní, jeho negativní důsledky pro osobní sféru jednotlivce mohou přetrvávat ještě dlouho po takovém zveřejnění, nebo dokonce mohou být trvalé povahy, a to i přes následné zprošťující rozhodnutí, což může představovat trvající protiprávní zásah do důstojnosti, cti či soukromí dotčené osoby. Právě pro takové situace je nezbytná existence právního nástroje, jenž by přispěl ke zhojení či alespoň zmírnění takových následků.

44. Jen na okraj je možno zmínit možnost ochrany poskytované zákonem č. 110/2019 Sb., o zpracování osobních údajů, která spočívá v možnosti domáhat se odstranění zprávy a její tzv. deindexace (srov. aktuálně rozsudek Soudního dvora Evropské unie ze dne 24. 9. 2019 ve věci C-136/17) poté, co příslušné trestní či správní řízení bylo skončeno, což naopak v případě tiskovin již z povahy věci možné není. Současně ale Ústavní soud nemohl pominout, že byť oba instituty slouží ke zmírnění výše zmíněných negativních následků, jejich smysl a účel stejný není, neboť osoba, která se závadného jednání nedopustila, nemusí mít vždy zájem na tom, aby „byla zapomenuta“, resp. aby negativní informace o ní nemohla být více připomínána, ale naopak aby příslušná informace připomenuta byla spolu s dodatkem, jaký byl výsledek daného řízení.

VI. b) Vlastní posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

45. V návaznosti na výše uvedené závěry je třeba vyřešit dva související okruhy otázek, které spočívají v odpovědi na otázku, zda:

a) lze samotný tiskový zákon vyložit i extenzivním způsobem, jak stěžovatel prosazuje, tedy zda příslušná právní úprava připouští více výkladových možností, a tedy zda stěžovatelem zastávanou výkladovou variantu (postavenou na rozšiřujícím výkladu) je nutno preferovat jako ústavně konformní (a to s ohledem na zmíněný čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny),

b) pro případ, že by tiskový zákon bezprostředně prostor pro takový vícerý výklad neotvíral, neexistuje jiné řešení v rovině podústavního práva, které by vedlo k zajištění ochrany práv osob, jež byly tzv. novými médii dotčeny na lidské důstojnosti a osobní cti a kterým bylo neoprávněně zasaženo do jejich soukromého a rodinného života, jež jsou chráněny výše uvedeným ustanovením.

Teprve v případě, že by nebylo žádné z těchto řešení namístě, lze uvažovat o vyhovění stěžovatelovu akcesorickému návrhu podle § 74 zákona o Ústavním soudu na zrušení předmětných zákonných ustanovení a o přerušení řízení a předložení tohoto návrhu plénu Ústavního soudu postupem podle § 78 odst. 1 téhož zákona. Jde však o úvahu v podstatě hypotetickou, neboť v tomto případě případná derogace by nemohla vést k příznivějšímu výsledku tohoto řízení (viz blíže sub VII).

VI. ba) Posouzení návrhu stěžovatele na extenzivní výklad tiskového zákona

46. K tomuto návrhu stěžovatele je nutno poznamenat, že tiskový zákon upravuje „některá práva a povinnosti vydavatelů a dalších fyzických a právnických osob v souvislosti s vydáváním periodického tisku“ (§ 1). Stěžovatelem napadené ustanovení § 2 odst. 1 tiskového zákona výslovně stanoví, že se tiskový zákon vztahuje na periodický tisk vydávaný nebo šířený na území České republiky, přičemž další jím napadené ustanovení § 3 písm. a) opět výslovně stanoví, že periodickým tiskem (nepochybně nejméně v tomto zákoně) se rozumí noviny, časopisy a jiné tiskoviny vydávané pod stejným názvem, se stejným obsahovým zaměřením a v jednotné grafické úpravě nejméně dvakrát v kalendářním roce. Je tedy nejen zřejmé, nýbrž i zjevné, co zákon sleduje; to konečně vyplývá i z jeho dalších ustanovení, stejně jako z toho, že pro případ zásahu do osobnostních práv zejména podle čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny tiskový zákon výslovně odkazuje na postup podle zvláštního právního předpisu (což jsou příslušná ustanovení občanského zákoníku) a jejich komplementární uplatnění (§ 10 odst. 5 a § 11 odst. 3 tiskového zákona).

47. Jde-li o interpretaci a aplikaci § 10 a 11 tiskového zákona, Ústavní soud považuje argumentaci obecných soudů v zásadě za přiléhavou. Ty ke svému závěru nedospěly jen na základě (vcelku jednoznačného) gramatického výkladu, jak stěžovatel naznačuje, ale i výkladu logického a také historického, jenž byl postaven na tom, že zákonodárce neměl rozhodně v úmyslu podřídit tiskovému zákonu internetové zpravodajství, neboť by tak učinil již v tomto zákoně, případně v jeho pozdějších novelách. Prosazuje-li stěžovatel – ve snaze vystihnout smysl a účel příslušných právních předpisů v aktuálních společenských poměrech – oproti tomu výklad teleologický, ani touto cestou nelze dospět k jednoznačnému výsledku. Jednak Ústavní soud nevnímá z daného hlediska společenské změny jako zásadní, jednak sice připouští, že právě žalovaná strana v řízení před obecnými soudy se nalézala, jde-li o její působení na internetu, v obdobném postavení jako vydavatel dle tiskového zákona (viz k tomu ale sub 56), nicméně skutečnost, že obecně tvůrci „internetového obsahu“ nespadají pod tuto právní regulaci, se nejeví jako pouhá nezamýšlená nedostatečnost zákonodárce.

48. V této souvislosti je třeba vzít v úvahu, že vytváření „internetového obsahu“ představuje specifickou oblast lidské činnosti, která se svou povahou a výstupy, jakož i okruhem subjektů, které zde působí, často značně kvalitativně liší od činností, které jsou předmětem úpravy tiskového zákona. Především může internetový obsah (a tedy i internetové

zpravodajství v nejširším smyslu) vytvářet v podstatě každý (bez evidence podle tiskového zákona, bez možnosti plnění povinností vydavatele atd.), čímž se i zásadně stírá rozdíl mezi „institucionálními“ aktéry a soukromými osobami, přičemž vzhledem ke způsobu šíření a uchovávání informací mohou být i negativní dopady případného zásahu do cti, důstojnosti a soukromí fyzických osob aktéry „neinstitucionálními“ stejně závažné, a to ani nemusí být způsobeny činností, kterou by bylo možné označit za zpravodajství v nejširším smyslu. Pominout nelze ani časové hledisko – v případě tištěných médií lze jasně určit, kdy (resp. v jakém vydání) k takovému zásahu došlo, a především kdy má následovat dodatečné sdělení či odpověď (to platí v případě periodických tiskovin, naopak tam, kde již k dalšímu vydání nedojde, toto právo logicky realizovat nelze, třeba v případě knih, nicméně zde si lze představit vznik povinnosti opravného sdělení při dalším vydání). U internetových deníků aspekt periodicity přítomen není, navíc může docházet k průběžné změně obsahu sdělení, přičemž v případě zvažovaného uplatnění daných institutů v rámci tiskového zákona není zcela jasné, jaký by mělo mít časový rámec.

49. Lze tedy uzavřít, že postup na základě extenzivního výkladu § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) tiskového zákona možný není, neboť tomu brání jednoznačné znění těchto ustanovení a v nich obsažených právních norem, navíc úprava práv a povinností vydavatelů (popř. provozovatelů vysílání) neodráží specifickou povahu internetového zpravodajství, jak ostatně přiléhavě upozornil ve svém vyjádření městský soud (viz sub 19). Obecné soudy však v případě zjištění této mezery v právu a při formulaci správného závěru, že zde nelze uplatnit extenzivní výklad výše uvedených ustanovení tiskového zákona, nevyužily dalších prostředků výkladu a dotváření práva.

VI. bb) Konstrukce obecného pravidla mediálního práva pro obdobné situace neřešené v tiskovém zákoně, popř. v zákoně o provozování rozhlasového a televizního vysílání na základě analogie

50. V posuzované věci tato mezera konkrétně spočívala v tom, že ústavní pořádek zaručuje určité bezprostředně aplikovatelné (tzv. sefl-executing ve smyslu terminologie práva mezinárodních smluv a čl. 41 odst. 1 Listiny) základní právo nebo svobodu, avšak výslovně neupravuje cestu k jeho realizaci, ačkoli v právním řádu jsou k dispozici obdobné instituty, které by realizaci takového ústavně zaručeného práva či svobody zajistily.

51. To, že v našem právním řádu není obsažena obecná úprava mediálního práva včetně problematiky právních vztahů vznikajících v souvislosti se zpravodajstvím v internetu, ještě neznamená, že nelze na základě celého právního řádu zkonstruovat (nikoli tvořit) právní normy, které mají obecnou povahu a na jejichž základě pak lze problémy regulace médií řešit. Na takovém základě je pak možno zaplnit mezeru existující v mediálním právu jako komplexním odvětví právního řádu z hlediska ochrany základních práv a svobod zaručených v čl. 10 a 17 Listiny. Neexistuje-li proto dosud v mediálním právu výslovná konkrétní úprava chránící tato práva a svobody v prostředí internetu, lze analogicky využít právních institutů, které mají obecnou povahu, nejsou vázány výlučně na určitý typ informačního média a jsou způsobilé takovou ochranu poskytnout.

52. Není pochyb o tom, že tiskový zákon, popř. zákon o provozování rozhlasového a televizního vysílání nejsou určeny k tomu, aby upravovaly, kdo, kdy a jak může provozovat internetové zpravodajství (registrace, dohled apod.), takže např. tiskovinu za ně považovat nelze. Problém však spočívá v tom, z jakého pohledu věc srovnáváme. Nejde o hledisko registrace, správního řízení apod., nýbrž o řešení situace, kdy někdo v nějakém médiu zasáhne do základních práv a svobod chráněných v čl. 10, popř. čl. 17 Listiny. Je-li přitom k nápravě (v rámci ochranné funkce státu) možné využít již existujícího právního institutu, zde práva na odpověď a dodatečného sdělení, je to ústavně konformní, či dokonce nevyhnutelné.

53. Nepůjde přitom o srovnání (obdobu) nesrovnatelného. Tak jako jsou z jednoho právního pohledu, jakým je poplatkové právo, kočka a pes nesrovnatelné objekty regulace, z hlediska např. jejich chovu (množírny) nebo ochrany před týráním jsou srovnatelné a lze je zahrnout pod společný obecnější pojem (např. zvířata v zájmovém chovu) a takto je chránit stanovením určitých povinností jejich chovatelům. Obdobně nelze z hlediska vydávání, šíření a uchovávání srovnávat tiskoviny a internetové zprávy. Avšak z hlediska jejich obsahu není podstatné, na jakém mediálním nosiči k zásahu do základních práv a svobod chráněných čl. 10 a 17 Listiny dochází. Podstatným je to, co je jim společné (obdobné) a pro využití analogie způsobilé, což není nosič informace, nýbrž možnost útoku na Listinou chráněný zájem nositele základních práv a svobod informací jím nesenou.

54. V případě internetového zpravodajství to může být navíc daleko závažnější s ohledem na jeho všeobecnou dostupnost a sledovanost. Aniž by bylo třeba tento aspekt či aspekty dále rozvádět, lze odkázat na analýzy přístupů ke zpravodajským serverům (tvz. traffic overview) a podíl stránek novinky.cz v rámci přístupů uživatelů internetu v České republice, ale i dalších více jak 250 zemích zahrnutých do přehledu (dostupné např. na https://www.similarweb.com/website/novinky.cz), kde si jejich zpravodajství někdo otevřel. Představa, že v této situaci by stát postupoval tak přepjatě formálním způsobem, že by zavíral oči před možností dehonestovat někoho v internetovém zpravodajství s možností nepostižení, protože to nebylo formou vydávané tiskoviny nebo vysílaného rozhlasového nebo televizního programu, z hlediska funkce Ústavního soudu jako orgánu ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) nemůže obstát. Na málokteré médium lze totiž vztáhnout charakteristiku svobody projevu a svobody informační podle čl. 17 odst. 2 Listiny „bez ohledu na hranice“ (a to jakékoli) právě jako na internet, byť v době její přípravy byl tento mediální nástroj u nás prakticky neznámý. Bylo by pak nepřijatelné, kdyby v některých srovnatelných situacích mediální právo ochranu poskytovalo, a v jiných, s ještě závažnějšími důsledky pro dotčené nositele základních práv a svobod nikoli, ačkoli je zde závazek státu poskytovat ochranu (viz sub 33) plynoucí přímo z použitelných ustanovení Listiny, jakými jsou v posuzované věci její čl. 10 a 17. Vyplnění mezery tak není v rozporu s logikou systému práva a postavením soudní moci v systému dělby mocí v České republice. Stejně tak není v právním řádu nějaké ustanovení, které by použití tohoto postupu (*argumentum a simili*) přímo či nepřímo zakazovalo.

55. Zasáhne-li proto někdo prostřednictvím nějakého média do základních práv a svobod jiného, pak lze využít prostředky, kterými by takový zásah mohl být bez potíží v jiné části mediálního práva napraven. To je právě případ posuzované věci. Internet (jako globální počítačová síť bez centrálního řízení) a tisk jsou odlišné z hlediska mediálního práva, jde-li o registraci, její pravidla, vydávání, šíření atd., ale na poli ochrany základních práv a svobod je jim společné to, že mohou být nositeli informace, která poškozuje důstojnost, čest, dobré jméno, pověst dotčené osoby. Taková aplikace pak není svévolí, nýbrž naopak plněním ochranné funkce státu, neboť jde navíc o řešení, které nelze považovat za výraz neakceptovatelné svévole (sub 31). Ústavní soud se navíc mohl omezit ve svých závěrech na skutkové okolnosti, které s vydáváním tisku, popř. s provozováním vysílání (i rozhlas a televize mají své internetové zpravodajské mutace) velmi úzce souvisejí.

56. S ohledem na tyto závěry a skutečnost, že posuzovaná věc přesahuje osobní zájem stěžovatele, se Ústavní soud zabýval tím, zda není i jiný způsob, jak může či spíše musí stát v rovině podústavního práva zajistit, aby byla dotčené osobě poskytnuta adekvátní ochrana jejích základních práv či svobod, které jsou ústavně garantovány čl. 10 a 17 Listiny. Vyšel přitom ze skutečnosti, že podle § 1 tiskového zákona tento zákon upravuje práva a povinnosti (mj.) vydavatele periodického tisku. Ustanovení § 2 odst. 1 tiskového zákona, které upravuje působnost tohoto zákona, sice uvádí, že se vztahuje na periodický tisk, tyto pojmy jsou pak definovány § 3 písm. a) až c) tiskového zákona. Žalovaná v řízení před obecnými soudy (obchodní společnost BORGIS, a. s., viz sub 2) je vydavatelkou, která vydává periodický tisk,

a tudíž jí svědčí i povinnosti stanovené v § 10 a 11 tiskového zákona. Byť uvedená ustanovení hovoří výslovně o periodickém tisku (míněno ve smyslu tiskového zákona), nelze pominout, že v daném případě tento tisk měl a má svou internetovou mutaci. Dle Ústavního soudu je třeba vztáhnout uvedené povinnosti *per analogiam* i na ni; nejde přitom o vytváření povinnosti nové, ale jen o modifikaci povinnosti stávající pro poměry zmíněné internetové mutace periodického tisku při zajištění ochrany základních práv a svobod. Podstatné přitom je, že se tak děje za situace, kdy obecné soudy mají povinnost vyřešit střet dvou ústavně zaručených základních práv, resp. svobod – svobody tisku ve smyslu čl. 17 odst. 1 a 2 Listiny na straně jedné a již zmíněného práva na lidskou důstojnost, čest a příp. ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života podle čl. 10 odst. 1 a 2 Listiny na straně druhé. Ustanovení § 10 a 11 tiskového zákona se použije přiměřeně, a to takovým způsobem, aby případným soudním rozhodnutím uložená povinnost reflektovala specifika tzv. nových médií, jak byla výše popsána.

57. Ústavní soud si je vědom toho, že zásah do práv či svobod plynoucích z čl. 17 Listiny, který zakotvuje tzv. negativní institucionální záruku svobody projevu a přístupu k informacím v podobě nepřípustnosti cenzury podle odstavce 3, lze omezit jen za podmínek stanovených čl. 17 odst. 4 Listiny, a to zákonem (čl. 4 odst. 2 Listiny), současně však je třeba vzít v úvahu, že případný zásah do tohoto práva (svobody) rozhodnutím soudu by byl výsledkem řešení kolize s jiným ústavně zaručeným právem či svobodou, zde plynoucím z čl. 10 Listiny; toto ustanovení nespadá pod kautelu uvedenou v čl. 41 odst. 1 Listiny, a lze se ho tak domáhat jako přímo vykonatelných předpisů nevyžadujících stanovení podmínek či podrobností zákonem.

58. Nadto musí Ústavní soud poznamenat, že v případě dodatečného sdělení ve vztahu ke zprávám šířeným prostřednictvím internetu (zejména pak „institucionálně“) se jako možný jeví rovněž postup podle obecných předpisů. Zde by šlo o speciální formu tzv. odstraňovacího nároku, který by vnikl nikoliv zveřejněním samotného sdělení, ale nesplněním povinnosti média zveřejnit informaci o výsledku trestního či jiného řízení tam, kde by touto nečinností byla dotčena osobnost člověka (§ 82 odst. 1 občanského zákoníku). Výše naznačený postup (tj. analogické užití § 11 tiskového zákona) se v poměrech dané věci, kdy vedlejší účastnice je vydavatelkou periodického tisku, jeví jako vhodnější.

59. S ohledem na shora uvedené Ústavní soud dospěl k závěru, že obecné soudy porušily čl. 10 a 17 Listiny, když při interpretaci a aplikaci podústavního práva adekvátním způsobem nezohlednily obsah tohoto ústavně zaručeného základního práva, v důsledku čehož nedostály své povinnosti podle čl. 4 Ústavy, a porušily tak i stěžovatelovo právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Z tohoto důvodu podané ústavní stížnosti podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadená rozhodnutí zrušil; rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze vzhledem k obsahu předestřené argumentace účastníků řízení očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

60. Směřuje-li však ústavní stížnost proti rozsudku obvodního soudu č. j. 22 C 300/2014--83 (viz sub 25), z jejího odůvodnění není zřejmé, z jakého důvodu mělo tímto rozhodnutím (kterým nadto bylo stěžovatelově žalobě v podstatě vyhověno) dojít k porušení ústavnosti. Vzhledem k tomu, že ústavní stížnost v této části přesto směřuje i proti tomuto rozhodnutí, bylo ji nutno v této části odmítnout podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako návrh nepřípustný.

VII. Posouzení opodstatněnosti návrhu na zrušení zákonného ustanovení

61. Domáhá-li se stěžovatel svým návrhem zrušení ustanovení § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) tiskového zákona jako neústavních, je třeba vzít v úvahu, že uvedená ustanovení upravují (spolu s § 1 téhož zákona) věcnou působnost tiskového zákona, přičemž stěžovatel důvod jejich napadení spatřuje v tom, že dané vymezení je příliš úzké, nedopadá-li na jeho věc, resp. že nedopadá-li i na oblast internetového zpravodajství. Ovšem tato skutečnost (sama o sobě)

založit protiústavnost nemůže, neboť případné pochybení zákonodárce nespočívá v tom, že určitou oblast lidské činnosti podrobil příslušné právní regulaci, ale že pro jinou oblast žádnou právní úpravu nepřijal. Nelze dospět k závěru, že by šlo o nezamýšlenou nedostatečnost (nezamýšlenou či neplánovanou mezeru v právu), neboť práva a povinnosti vydavatele jsou stanovena právě s ohledem na činnost spočívající ve vydávání periodického tisku a jeho odlišnosti, takže bez dalšího tuto právní regulaci na oblast internetu použít nelze (k tomu viz výše). Požadovaná derogace by vedla k tomu, že by nebylo možné tiskový zákon aplikovat vůbec, nikoliv k tomu, že by jej bylo možné aplikovat na stěžovatelovu věc, takže nelze přisvědčit jeho tvrzení v replice, že by tím bylo dosaženo nápravy v posuzované věci. Úkolem obecných soudů, stejně jako úkolem Ústavního soudu, je proto právo dotvářet, nikoli stanovit nová pravidla a právní instituty; není-li určitá otázka dosud právně upravena, ačkoli by podle ústavního pořádku upravena být měla, nelze to řešit zrušením ustanovení zákona, který vzhledem k jednoznačně, srozumitelně, určitě a jasně vyjádřené vůli zákonodárce k její úpravě není určen.

62. Ve vztahu k zákonodárci by to navíc mohlo být nepřiléhavě chápáno jako signál, že by měl rozšířit věcnou působnost tiskového zákona na oblast, která již z institucionálního hlediska tiskovým právem ani perspektivně pokryta být nemůže. Sice zde došlo ke vzniku určité mezery v právu, je však v kompetenci zákonodárce, zda ji vyplní zejména zvláštním právním předpisem, který se bude vztahovat na oblast internetu, nebo zda tak učiní v tiskovém zákoně, podstatné je, aby pro srovnatelné situace (zvláště z hlediska dopadů na důstojnost a čest jednotlivce) právní řád poskytoval adekvátní právní instrumenty bez ohledu na to, zda jsou z hlediska správního práva zaevidovány, mají své redakční orgány atd. Z ústavního pořádku totiž nelze (na rozdíl od požadavků na prováděcí právní předpisy podle čl. 79 odst. 3 Ústavy) dovodit povinnost zákonodárce vydat pouze určitý zákon s pouze určitým obsahem oproti povinnosti obecně upravit určité otázky v jednom či více zákonech; takový požadavek na tzv. koncentrované (opak roztrouseného) zákonodárství ústavní pořádek neobsahuje.

63. Na doplnění je možno uvést, že na rozdíl od České republiky ve Spolkové republice Německo právo na odpověď i pro oblast internetu výslovně zakotveno je (od 1. 3. 2007), a to ve Státní smlouvě uzavřené mezi spolkovými zeměmi (§ 56 Staatsvertrag für Rundfunk und Telemedien. Rundfunkstaatsvertrag z 31. 8. 1991 ve znění pozdějších státních smluv o rozhlasovém a televizním vysílání, stav k 1. 5. 2019 – dostupné na: https://www.die-medienanstalten.de/fileadmin/user_upload/Rechtsgrundlagen/Gesetze_Staatsvertraege/Rundfunkstaatsvertrag_RStV.pdf). Z hlediska posuzované věci ovšem tuto povinnost má jen provozovatel telekomunikačního média s „novinářsko-redakčně“ vytvářenou nabídkou, v níž se reprodukuje celý nebo částečný obsah periodických tiskovin textem nebo obrazem (Anbieter von Telemedien mit journalistisch-redaktionell gestalteten Angeboten, in denen insbesondere vollständig oder teilweise Inhalte periodischer Druckerzeugnisse in Text oder Bild wiedergegeben werden). Pojem telekomunikační média zahrnuje zvláště „e-papírová“ a online vydání novin a časopisů (viz k tomu nejnověji Hoeren, T., Sieber, U., Holznagel, B. Handbuch des Multimedia-Recht. Rechtsfragen des elektronischen Geschäftverkehrs. Teil 8: Zivilrechtlicher Persönlichkeitsschutz gegenüber Äußerungen im Internet, zejména marg. č. 78 až 90. München: C. H. Beck, stav říjen 2019). S ohledem na to, že v nynější věci vystupuje jako povinná osoba rovněž vydavatel, je možno se touto úpravou inspirovat.

64. S ohledem na tyto důvody Ústavní soud stěžovatelův návrh na zrušení § 2 odst. 1 a § 3 písm. a) tiskového zákona podle § 43 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu odmítl.

Č. 134
Výluka na volbu zmocněnce k vykonávání úkonů za právnickou osobu v trestním řízení
(sp. zn. I. ÚS 2638/19 ze dne 23. června 2020)

Je-li jediná osoba, která je oprávněna za obviněnou právnickou osobu v trestním řízení jednat, vyloučena dle § 34 odst. 4 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, z toho důvodu, že je v téže trestní věci sama obviněnou, nevztahuje se uvedená zákonná výluka na volbu zmocněnce k vykonávání úkonů za takovou právnickou osobu v trestním řízení dle § 34 odst. 1 téhož zákona, ledaže je z konkrétních okolností zřejmé, že se jedná o zjevné zneužití práva (např. volba zmocněnce, který nemá k právnické osobě vůbec žádný vztah, doručuje se mu na adresu v zahraničí, kde je nedostupný, apod.). Pouze v takových případech je možné právnické osobě přesto, že jí byl zvolen zmocněnec, ustanovit opatrovníka postupem dle § 34 odst. 5 téhož zákona.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudce Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj) a soudce Davida Uhlíře ve věci ústavní stížnosti X, zastoupené Milanem Vaňkátem, advokátem se sídlem Navrátilova 664/10, 110 00 Praha 1, proti postupu Policie České republiky, Okresního státního zastupitelství ve Svitavách a Krajského státního zastupitelství v Hradci Králové spočívajícímu v nerespektování práva stěžovatelky zvolit si zmocněnce dle svého uvážení prostřednictvím osoby oprávněné za ni činit úkony v trestní věci vedené u Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Pardubického kraje, pod sp. zn. KRPE-74727/TČ-2017-170981, za účasti Policie České republiky, Okresního státního zastupitelství ve Svitavách a Krajského státního zastupitelství v Hradci Králové jako účastníků řízení, takto:

I. Postupem Policie České republiky, Okresního státního zastupitelství ve Svitavách a Krajského státního zastupitelství v Hradci Králové, kterým nebylo stěžovatelce umožněno zvolit si zmocněnce prostřednictvím osoby, která byla jako jediná oprávněna za ni činit úkony v trestním řízení vedeném u Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Pardubického kraje, pod sp. zn. KRPE-74727/TČ-2017-170981 a která je současně v téže trestní věci osobou spoluobviněnou, a to s odkazem na ustanovení § 34 odst. 4 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, bylo porušeno právo stěžovatelky na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Policii České republiky, Okresnímu státnímu zastupitelství ve Svitavách a Krajskému státnímu zastupitelství v Hradci Králové se zakazuje pokračovat v porušování práva stěžovatelky na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod spočívajícím v nerespektování jejího práva zvolit si zmocněnce dle svého uvážení prostřednictvím osoby, která byla jako jediná oprávněna za ni činit úkony v trestním řízení vedeném u Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Pardubického

kraje, pod sp. zn. KRPE-74727/TČ-2017-170981 a která je zároveň v téže trestní věci osobou spoluobviněnou.

Odůvodnění

I.

1. Včasnou ústavní stížností, která i v ostatním splňuje podmínky stanovené zákonem č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), se stěžovatelka domáhá ochrany před zásahem v záhlaví uvedených orgánů činných v trestním řízení, spočívajícím v tvrzeném nerespektování jejího práva zvolit si zmocněnce dle svého uvážení prostřednictvím osoby, která byla v rozhodné době jako jediná oprávněna za ni činit úkony v trestním řízení vedeném u Policie České republiky, Krajského ředitelství policie Pardubického kraje, pod sp. zn. KRPE-74727/TČ-2017-170981 a která je zároveň v téže trestní věci osobou spoluobviněnou, a to zejména pro porušení čl. 40 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z obsahu ústavní stížnosti, jejích příloh i vyjádření účastníků řízení Ústavní soud zjistil, že proti stěžovatelce bylo dne 31. 5. 2019 zahájeno trestní stíhání pro zločin zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby podle § 240 odst. 1 a odst. 2 písm. c) trestního zákoníku, dílem dokonaný, dílem ve stadiu pokusu a částečně spáchaný ve formě spolupachatelství. V době vydání usnesení o zahájení trestního stíhání měla stěžovatelka jedinou osobu způsobilou činit za ni úkony v trestním řízení, a to tehdejšího statutárního ředitele R. S. jakožto jediného člena statutárního orgánu stěžovatelky. Proti jeho osobě ovšem bylo týmž usnesením rovněž zahájeno trestní stíhání. Vzhledem k této situaci se příslušný policejní orgán – Krajské ředitelství policie Pardubického kraje, územní odbor Svitavy, oddělení hospodářské kriminality SKPV (dále jen „policejní orgán“) – rozhodl postupovat podle ustanovení § 34 odst. 4 věty druhé zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, (dále jen „TOPO“). Dne 6. 6. 2019 tak byl skrze státní zástupkyni Okresního státního zastupitelství ve Svitavách podán Okresnímu soudu ve Svitavách návrh na ustanovení opatrovníka stěžovatelce, k čemuž následně došlo usnesením tohoto soudu č. j. 0 Nt 238/2019-3 ze dne 14. 6. 2019. Téhož dne bylo do datové schránky takto ustanoveného opatrovníka zasláno usnesení o zahájení trestního stíhání.

3. Dne 11. 6. 2019 doručil nynější právní zástupce stěžovatelky v postavení zmocněnce policejnímu orgánu plnou moc k jejímu zastoupení v trestním řízení. Plná moc byla za stěžovatelku podepsána výše zmíněným statutárním ředitelem coby jediným členem statutárního orgánu. Policejní orgán tuto plnou moc nepřijal a obhájci zaslal sdělení č. j. KRPE-74727-313/TČ-2017-170981 ze dne 12. 6. 2019, v němž s odkazem na již citovaný § 34 odst. 4 TOPO uvedl, že jelikož (v té době) jediný člen statutárního orgánu R. S. byl v téže trestní věci také obviněn, nemůže nikomu udělit plnou moc k zastupování stěžovatelky. Policejní orgán k tomu podotkl, že obviněné stěžovatelce bude soudem ustanoven opatrovník, který bude vykonávat její práva v trestním řízení.

4. Stěžovatelka následně požádala Okresní státní zastupitelství ve Svitavách o přezkoumání postupu policejního orgánu. Státní zástupkyně tohoto státního zastupitelství ji vyrozuměla přípisem č. j. 1 ZT 150/2019-159 ze dne 20. 6. 2019 o tom, že postup policejního orgánu byl správný. Tento názor sdílelo i Krajské státní zastupitelství v Hradci Králové ve svém přípisu č. j. 2 KZT 368/2019-40 ze dne 2. 7. 2019, jímž stěžovatelku informovalo o závěrech výkonu dohledu.

5. Dne 24. 6. 2019 byl policejní orgán Okresním státním zastupitelstvím ve Svitavách upozorněn na to, že dne 17. 6. 2019 došlo ke změně statutárního orgánu stěžovatelky s tím, že

novým jediným statutárním ředitelem se stal R. S. (jenž obviněn nebyl). Novou plnou moc stěžovatelky ze dne 17. 6. 2019, udělenou témuž obhájci, již policejní orgán akceptoval.

II.

6. Stěžovatelka v ústavní stížnosti odkázala na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 131/18 ze dne 15. 8. 2018 (N 137/90 SbNU 247) a namítla, že byť se toto rozhodnutí týká situace, kdy jediná osoba oprávněná za právnickou osobu udělit plnou moc obhájci měla být v dané trestní věci slyšena jako svědek, lze tuto argumentaci dle jejího názoru vztáhnout i na případ, kdy je taková osoba v postavení obviněného v téže trestní věci. Dle mínění stěžovatelky nesledovalo omezení svobodné volby zmocněnce v jejím případě žádný legitimní cíl, a nemůže tak obstát v testu proporcionality. Došlo tím k porušení jejího práva na obhajobu. Stěžovatelka dále uvedla, že její zájmy nijak nekolidují se zájmy osoby oprávněné za ni činit úkony, která je v tomto řízení obviněným. Tuto skutečnost dle ní potvrzuje ostatně i její jednání, kdy po změně v osobě statutárního orgánu zvolila zmocněnce, kterého si zvolila původně. K tomu stěžovatelka dodala, že původní (jediný) člen statutárního orgánu je současně jediným akcionářem. Byť je tedy nakonec zastoupena advokátem, kterého si původně chtěla zvolit, došlo a dochází k zásahu do jejích práv; stále totiž nemá dle svých slov možnost svobodně zvolit či změnit zmocněnce, pokud by například byl opět do funkce statutárního ředitele ustanoven původní člen. Tuto svoji argumentaci stěžovatelka v ústavní stížnosti přiblížila.

III.

7. Krajské státní zastupitelství v Hradci Králové ve svém vyjádření k ústavní stížnosti zrekapitulovalo dosavadní průběh trestního řízení a uvedlo, že vycházelo z četné, v té době platné judikatury. Příkladmo odkázalo na usnesení Ústavního soudu ve věcech sp. zn. III. ÚS 2597/16 ze dne 5. 12. 2017 či sp. zn. IV. ÚS 2894/17 ze dne 7. 11. 2017. Poukaz stěžovatelky na nález Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 131/18 ze dne 15. 8. 2018 nepokládá krajské státní zastupitelství za přiléhavý, neboť v jím řešené věci byla fyzická osoba činící úkony za právnickou osobu toliko v postavení svědka, a nikoli obviněného, což dále rozvedlo. Krajské státní zastupitelství uzavřelo, že v rozhodné době postupovalo v souladu se zněním platné právní úpravy a potažmo i ustálenou praxí vyplývající z judikatury Ústavního soudu.

8. Okresní státní zastupitelství ve Svitavách ve svém vyjádření k ústavní stížnosti podotklo, že vycházelo z příslušných ustanovení právních předpisů (zejména § 34 odst. 4 věty první TOPO), jakož i z tehdy aktuální a konstantní judikatury Ústavního soudu (zejména z usnesení ve věcech sp. zn. II. ÚS 2329/16 ze dne 4. 10. 2016, II. ÚS 2520/16 ze dne 21. 2. 2017, IV. ÚS 2894/17 nebo III. ÚS 2597/16). Okresní státní zastupitelství má tedy za to, že jeho postup ani postup policejního orgánu nevedl v konečném důsledku k porušení ústavně zaručeného základního práva na obhajobu, neboť jednak byl proveden v souladu se zákonem a s aktuální judikaturou, jednak obviněná společnost si téhož advokáta zvolila zmocněncem s využitím jiných postupů.

9. Policejní orgán ve vyjádření k ústavní stížnosti provedl rekapitulaci dosavadního průběhu řízení v předmětné trestní věci a vyjádřil své přesvědčení, že výkonem jeho pravomoci nedošlo k porušení ústavně zaručeného práva stěžovatelky na obhajobu a že jeho rozhodnutí byla provedena v souladu se zákonem a tehdy platnou judikaturou.

10. Ústavní soud k projednání a rozhodnutí o ústavní stížnosti nenařídil ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

IV.

11. Ústavní soud zvážil argumentaci stěžovatelky i ostatních účastníků řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

12. Podstatou nyní řešené věci je otázka ústavně konformního použití ustanovení § 34 odst. 4 TOPO, dle něhož mimo jiné platí, že činit úkony za obviněnou právnickou osobu v trestním řízení nemůže osoba, která je obviněným, poškozeným nebo svědkem v téže trestní věci. Na tomto místě se sluší uvést, že judikatura Ústavního soudu v otázce aplikace tohoto zákonného ustanovení prošla určitým vývojem a v jeho průběhu doznala podstatných změn.

13. Ústavní soud nejprve vycházel z toho, že v situaci, kdy právnická osoba v daný okamžik skutečně neměla osobu způsobilou činit za ni úkony v trestním řízení, připadal v úvahu pouze postup podle § 34 odst. 5 TOPO, a tedy ustanovení opatrovníka i bez předchozí výzvy podle § 34 odst. 4 téhož předpisu, přičemž takový postup nepokládal za svévolný či jinak vymykající se příslušnému procesněprávnímu rámci (srov. např. vzpomínané usnesení sp. zn. IV. ÚS 2894/17 ze dne 7. 11. 2017). Ústavní soud ovšem později v nálezu sp. zn. II. ÚS 131/18 ze dne 15. 8. 2018, o který také stěžovatelka opřela svoji argumentaci v ústavní stížnosti, vyložil ustanovení § 34 odst. 4 TOPO tak, že osoba oprávněná činit úkony za obviněnou právnickou osobu může této obviněné právnické osobě zvolit zmocněnce i v případě, že má sama v (témže) řízení procesní postavení svědka. Přijetím nálezu sp. zn. I. ÚS 2436/18 ze dne 20. 11. 2018 (N 188/91 SbNU 323) došlo k dalšímu judikaturnímu posunu ve prospěch zachování možnosti volby zmocněnce v tom směru, že osoba oprávněná činit úkony za obviněnou právnickou osobu může této obviněné právnické osobě zvolit zmocněnce i tehdy, jde-li o členy kolektivního statutárního orgánu, kteří mají v dané trestní věci postavení svědků, zatímco zbývající členové tohoto orgánu jsou trestně stíháni. V tomto nálezu Ústavní soud zároveň výslovně označil právní názor obsažený v řadě svých původních odmítavých rozhodnutí před přijetím nálezu sp. zn. II. ÚS 131/18 za překonaný (srov. bod 13). Konečně přijetím nálezu sp. zn. IV. ÚS 3139/19 ze dne 21. 1. 2020 (N 12/98 SbNU 92) došlo k rozšíření možnosti volby zmocněnce obviněnou právnickou osobou i na ty případy, kdy jediná osoba oprávněná činit za obviněnou právnickou osobu úkony v trestním řízení má v téže trestní věci postavení obviněného.

14. Ústavní soud v tomto přelomovém rozhodnutí (zcela) nevyloučil nutnost postupu striktně v intencích ustanovení § 34 odst. 4 TOPO (ostatně v opačném případě by bylo nutno přikročit ke zrušení části tohoto zákonného ustanovení), avšak zdůraznil, že takový postup nemusí být vždy a za každých okolností již z povahy věci proporcionální. Bezpochyby je v zájmu zachování práv obviněné právnické osoby, aby za ni obviněný člen statutárního orgánu nečinil všechny úkony v trestním řízení, neboť i když se bude na počátku jevit, že má zcela shodné zájmy jako právnická osoba, nikdy nelze vyloučit riziko kolize jeho zájmů se zájmy právnické osoby, byť třeba i v budoucnu. Právě tomu se snaží předejít § 34 odst. 4 TOPO, přičemž v tomto ohledu sleduje legitimní cíl. Ústavní soud zde však vyslovil, že i v takových případech je nutné z hlediska dostatečného zajištění práva právnické osoby na obhajobu umožnit takové formálně vyloučené osobě zvolit právnické osobě zmocněnce dle § 34 odst. 2 TOPO, což má předcházet ustanovení opatrovníka dle § 34 odst. 5 TOPO. V té spojitosti Ústavní soud připomněl, že i vůči takovému obviněnému členu statutárního orgánu právnické osoby stále platí presumpce neviny dle čl. 40 odst. 2 Listiny, a tedy nelze bez dalšího jen pro jeho status obviněného předpokládat, že jsou i v této konkrétní otázce volby zmocněnce důvodné obavy z kolize zájmů. Ústavní soud v citovaném nálezu uzavřel, že považovat takového obviněného bez dalšího za vyloučeného i z tohoto úkonu může být proporcionálním zásahem do práva právnické osoby na obhajobu jen tam, kde je zřejmé, že již takový úkon činí se záměrem poškodit právnickou osobu v jejím právu na obhajobu či své právo na obhajobu zvýhodnit na její úkor. Z logiky věci přitom plyne, že v této volbě je obviněný limitován tím, že nesmí jako zmocněnce dle § 34 odst. 2 TOPO zvolit osobu, která je uvedena ve výčtu § 34 odst. 4 TOPO. Zvolí-li ale jinou osobu, mohou orgány činné v trestním řízení tuto volbu považovat za neúčinnou pouze tehdy, je-li z konkrétních okolností zřejmé, že jde o zjevné zneužití práva (např. volba zmocněnce, který nemá k právnické osobě vůbec žádný vztah, doručuje se mu na adresu v zahraničí, kde je nedostupný, atd.). Jen v takových případech je

možné právnické osobě přesto, že jí byl zvolen zmocněnec, ustanovit opatrovníka dle § 34 odst. 5 zákona o TOPO. V podrobnostech budiž co do bližšího odůvodnění těchto závěrů na tento nález Ústavního soudu plně odkázáno.

15. Z právě uvedeného je zřejmé, že právní závěry obsažené v nálezu Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3139/19 ze dne 21. 1. 2020 plně dopadají i na stěžovatelčin případ. Je patrné, že stěžovatelka měla v době zásahu policejního orgánu toliko jedinou osobu způsobilou za ni činit v trestním řízení úkony, a to statutárního ředitele R. S., který byl zároveň v postavení obviněného v téže trestní věci. Z okolností případu přitom neplynou takové skutečnosti, které by svědčily o tom, že udělení plné moci advokátovi a nynějšímu právnímu zástupci stěžovatelky jako tehdejšímu zmocněnci pro trestní řízení představovalo zneužití práva. Jednak takový závěr nebyl ze strany orgánů činných v předmětném trestním řízení v prvé řadě učiněn, jednak by musel být řádně a přiléhavě zdůvodněn. Vpředu uvedeným orgánům činným v trestním řízení nelze napadený postup, nyní shledaný ústavně nekonformním, vytýkat potud, že v době jeho uskutečnění nebyl ještě vydán nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 3139/19 ze dne 21. 1. 2020, takže vskutku byl veden v intencích tehdy platné a dostupné rozhodovací praxe soudů. Ústavní soud je však sám vázán svým nálezem, resp. jeho nosnými důvody, a proto závěry v něm vyslovené musel promítnout i do nyní souzené věci.

16. Ústavní soud současně nepřehlédl, že předmětný zásah orgánů činných v trestním řízení v mezidobí poněkud odezněl v důsledku změny v osobě statutárního orgánu, takže ve výsledku dosáhl volby téhož zmocněnce. Nicméně je patrné, že se tak stalo právě v reakci na postoj jmenovaných orgánů a s cílem dosíci volby kýženého zmocněnce, tedy fakticky vynuceně, resp. nedobrovolně. Lze tedy konstatovat, že navzdory tomu následky tohoto zásahu v určité podobě přetrvávají dosud, a právě i pro tento důvod Ústavní soud přikročil k vyslovení zákazu pokračovat v porušování základního práva stěžovatelky.

17. Ve světle řečeného tudíž Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti, pročež dle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyslovil porušení základního práva stěžovatelky na obhajobu dle čl. 40 odst. 3 Listiny a podle § 82 odst. 3 písm. b) téhož zákona zakázal dotčeným orgánům činným v trestním řízení pokračovat v porušování tohoto základního práva. Uvedené orgány veřejné moci jsou přitom v dalším postupu vázány právním názorem vysloveným v tomto nálezu (čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky ve spojení s § 314h odst. 1 trestního řádu).

Č. 135
Posouzení účelnosti nákladů vynaložených na právní zastoupení organizační složky státu (Státního pozemkového úřadu) advokátem (sp. zn. II. ÚS 3790/19 ze dne 23. června 2020)

I. V případě státu, který je k hájení svých zájmů vybaven příslušnými organizačními složkami finančně i personálně zajištěnými ze státního rozpočtu, není důvod, aby výkon svých práv a povinností v této oblasti přenášel na advokáta jako soukromý subjekt. Pokud tak přesto učiní, pak není důvod pro uznání takto mu vzniklých nákladů jako účelně vynaložených podle § 142 odst. 1 občanského soudního řádu. Tím ovšem není řečeno, že by náklady na zastoupení státu bylo možné považovat za „neúčelně" vynaložené za každé situace. Předmětem sporu může být totiž i právní problematika, která přímo nesouvisí s oblastí spravovanou ústředním orgánem státní správy, případně jde o právní problematiku velmi specializovanou, obtížnou, dosud neřešenou, problematiku s mezinárodním prvkem vyžadující znalosti cizího práva, eventuálně jazykové znalosti apod. V takových případech lze shledat postup orgánů státní správy, které zvolí pro své zastupování advokáta, který se na danou problematiku specializuje, za adekvátní. Danou otázku proto obecné soudy musí vždy posuzovat s ohledem na konkrétní okolnosti případu a svůj závěr musí řádně odůvodnit. Nejsou-li takovéto důvody dány, pak uložením povinnosti k náhradě nákladů řízení účastníkovi řízení, který je organizační složkou státu, bylo porušeno základní právo dotčeného účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina") a s ohledem na dopad této povinnosti do jeho majetkové sféry také jeho základní právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

II. Existence neuspokojených restitučních nároků na vydání náhradních pozemků podle § 11 odst. 2 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, je více než 25 let trvajícím problémem, který zasahuje do práv oprávněných osob, a bylo povinností státu v průběhu tohoto dlouhého období nalézt účinný způsob, jakým budou tyto nároky při respektování legitimního očekávání oprávněných osob vypořádány. Za stávajícího právního stavu, v jehož rámci jsou připuštěny žaloby oprávněných osob na nahrazení souhlasu vedlejší účastnice s převodem jimi vybraného pozemku, to znamená alespoň zajistit dostatečnou personální a odbornou kapacitu státu pro řešení těchto sporů.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové, soudce zpravodaje Pavla Rychetského a soudce Ludvíka Davida o ústavních stížnostech a) Olgy Klímové a b) MUDr. Ireny Kubatkové, obou zastoupených Mgr. Ilonou Kindlovou, advokátkou, sídlem Hvězdova 1716/2b, Praha 4 – Nusle, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. září 2019 č. j. 12 Co 260/2019-387, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. listopadu 2019 č. j. 15 Co 465/2019-450, výroku I usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 19. listopadu 2019 č. j. 61 Co 330/2019-382 a výroku II usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 4. září 2019 č. j. 14 C 36/2019-349, za účasti Městského soudu v Praze, Krajského soudu v Plzni a Okresního soudu v Karlových Varech jako účastníků řízení

a České republiky – Státního pozemkového úřadu, sídlem Husinecká 1024/11a, Praha 3 – Žižkov, zastoupené Mgr. Miloslavem Strnadem, advokátem, sídlem Jugoslávská 620/29, Praha 2 – Vinohrady, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Usnesením Městského soudu v Praze ze dne 10. září 2019 č. j. 12 Co 260/2019-387, usnesením Městského soudu v Praze ze dne 14. listopadu 2019 č. j. 15 Co 465/2019-450 a výrokem I usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 19. listopadu 2019 č. j. 61 Co 330/2019-382 bylo porušeno základní právo stěžovatelek na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a jejich základní právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 10. září 2019 č. j. 12 Co 260/2019-387, usnesení Městského soudu v Praze ze dne 14. listopadu 2019 č. j. 15 Co 465/2019-450 a výrok I usnesení Krajského soudu v Plzni ze dne 19. listopadu 2019 č. j. 61 Co 330/2019--382 se ruší.

III. Ústavní stížnost proti výroku II usnesení Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 4. září 2019 č. j. 14 C 36/2019-349 se odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Třemi ústavními stížnostmi, jež byly Ústavnímu soudu postupně doručeny dne 25. 11. 2019, 19. 12. 2019 a 29. 1. 2020 a jimiž byla zahájena řízení vedená pod sp. zn. II. ÚS 3790/19, IV. ÚS 4084/19 a III. ÚS 325/20, navrhly stěžovatelky zrušení v záhlaví uvedených usnesení (nebo jejich částí) z důvodu tvrzeného porušení jejich základních práv podle čl. 11 odst. 1, čl. 36 odst. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

II. Shrnutí řízení před obecnými soudy

2. Stěžovatelky jsou dcerami paní Eleny Suchánkové, která v roce 1992 uplatnila podle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o půdě“) restituční nárok na vydání několika pozemků nacházejících se v Praze v katastrálních územích B. a Č. (dále jen „původní pozemky“). Pozemky, které původně vlastnila a které přešly na stát na základě kupní smlouvy uzavřené v tísni za nápadně nevýhodných podmínek [§ 6 odst. 1 písm. k) zákona o půdě], jí ovšem již nebylo možné vrátit z důvodu jejich zastavěnosti [§ 11 odst. 1 písm. c) zákona o půdě]. O této skutečnosti bylo rozhodnuto rozhodnutími Ministerstva zemědělství, Pozemkového úřadu Praha, ze dne 16. 9. 2008 č. j. PÚ 8043/93/3 a ze dne 17. 9. 2008 č. j. PÚ 8043/93/4 a rozhodnutím Státního pozemkového úřadu, Krajského pozemkového úřadu pro Středočeský kraj a hl. m. Prahu, ze dne 31. 10. 2017 č. j. PÚ 8043/93/6. Po její smrti v roce 2017 (v posledním uvedeném rozhodnutí, jež bylo vydáno až následně, jsou jako oprávněné osoby uvedeny již stěžovatelky) nabyly restituční nárok z jedné poloviny každá ze stěžovatelek v rámci dědictví. Na jeho základě se tak domáhaly vydání náhradních pozemků podle § 11 odst. 2 zákona o půdě.

3. Matka stěžovatelek obdržela v návaznosti na uvedená rozhodnutí Ministerstva zemědělství, Pozemkového úřadu Praha, přípis někdejšího Pozemkového fondu České republiky (dále jen „pozemkový fond“), v němž byly pozemky, které jí měly být vydány, ohodnoceny částkami 127 447,20 Kč a 103 499,40 Kč. Podle stěžovatelek však byla takto evidovaná výše restitučního nároku mnohonásobně podhodnocená, přičemž důvodem bylo

jejich ocenění jako bonitovaných půdně-ekologických jednotek (BPEJ), tedy jako pozemků zemědělských, a nikoli – jak podle jejich názoru mělo být správné – jako pozemků stavebních. K tomuto podhodnocení mělo dojít navzdory tomu, že již v roce 2008 měl pozemkový fond mít k dispozici znalecké posudky, jimiž byla hodnota původních pozemků stanovena částkou 4 650 945 Kč. Stěžovatelky samotné za správnou hodnotu těchto pozemků považovaly částku 7 229 750 Kč, což dokládaly znaleckým posudkem č. 2907/494/2018, vypracovaným dne 14. 12. 2018 zhotovitelem PROSCON, s. r. o., znaleckým ústavem v oboru ekonomika.

4. Právě v podhodnocení ceny pozemků ze strany Státního pozemkového úřadu spatřovaly stěžovatelky důvod, pro který se nemohly účastnit veřejných nabídek podle § 11a zákona o půdě na vydání náhradních pozemků a pro který místo toho podaly několik desítek žalob na nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice uzavřít se stěžovatelkami jako oprávněnými osobami podle § 4 odst. 4 zákona o půdě smlouvu o převodu různých pozemků po celé republice, které by přicházely v úvahu jako vhodné k převodu. Podle zjištění obecných soudů mělo jít celkem o 36 řízení u 27 různých soudů prvního stupně, přičemž nahrazení projevu vůle bylo žádáno ve vztahu k přibližně 450 pozemkům. Podání většího počtu žalob stěžovatelky odůvodňovaly tím, že si nemohly být jisty, zda u pozemků, kterých se touto formou domáhaly, nebyl uplatněn jiný restituční nárok, případně zda u nich již dříve nebyla jinou oprávněnou osobou (jiným restituentem) podána žaloba na nahrazení projevu vůle a že takové řízení dosud nebylo ukončeno. V takovém případě by nárok na vydání náhradních pozemků nebylo možné těmito pozemky uspokojit.

5. Poté, co Okresní soud v Trutnově nepravomocným rozsudkem ze dne 27. 6. 2019 č. j. 15 C 38/2019-355 shledal nároky stěžovatelek důvodnými a rozhodl o nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice ve vztahu k několika pozemkům nacházejícím se v Š. a P., se stěžovatelky rozhodly vzít zpět některé z jimi podaných žalob. Zpětvzetí se týkalo i žalob, o nichž bylo vedeno řízení u Obvodního soudu pro Prahu 4 pod sp. zn. 47 C 14/2019, u Obvodního soudu pro Prahu 5 pod sp. zn. 26 C 49/2019 a u Okresního soudu v Karlových Varech pod sp. zn. 14 C 36/2019. Ve všech těchto řízeních, jichž se týkají jednotlivé ústavní stížnosti, byla vedlejší účastnice zastoupena advokátem.

II./a Rozhodnutí napadené ústavní stížností vedenou pod sp. zn. II. ÚS 3790/19

6. V řízení vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 4 pod sp. zn. 47 C 14/2019 se stěžovatelky žalobou podanou dne 6. 2. 2019 domáhaly nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice při uzavření smlouvy o bezúplatném převodu pozemků nacházejících se v Praze v katastrálním území Š. Podáním ze dne 17. 7. 2019 vzaly stěžovatelky žalobu zpět v návaznosti na nepravomocný rozsudek Okresního soudu v Trutnově z důvodu hospodárnosti soudního řízení. Podle jejich názoru byla žaloba v době jejího podání důvodná, což mělo být údajně uznáno i v uvedeném rozsudku. Stěžovatelky zároveň navrhly, aby vedlejší účastnici nebyla přiznána náhrada nákladů řízení. Státní pozemkový úřad, který je organizační složkou státu, se nechal zastoupit advokátní kanceláří navzdory tomu, že disponuje vlastním odborně kvalifikovaným personálem a své spory může předávat k zastupování bezplatně Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, což v jiných věcech také činí. Podle stěžovatelek šlo ve věci o běžnou agendu spravovanou prostřednictvím zaměstnanců Státního pozemkového úřadu, a tudíž náklady spojené se zastupováním advokátem nelze považovat za účelně vynaložené podle § 142 odst. 1 občanského soudního řádu. Měla to být navíc vedlejší účastnice, kdo zavinil, že nárok stěžovatelek doposud nebyl uspokojen.

7. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 4 ze dne 22. 7. 2019 č. j. 47 C 14/2019-356 bylo zastaveno řízení o žalobě stěžovatelek (výrok I) a bylo rozhodnuto, že vedlejší účastnici se podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu nepřiznává náhrada nákladů řízení (výrok II). Stát je totiž k hájení svých právních zájmů vybaven příslušnými organizačními složkami, finančně i personálně zajištěnými ze státního rozpočtu, a proto není důvod, aby výkon svých

práv a povinností v této oblasti přenášel na soukromý subjekt. Pokud tak přesto učiní, podle rozhodovací praxe Ústavního soudu není důvod pro uznání takto mu vzniklých nákladů jako účelně vynaložených.

8. Proti výroku II tohoto usnesení podala vedlejší účastnice odvolání, v němž namítala nesprávné právní posouzení otázky náhrady nákladů řízení. Tyto náklady měly být účelně vynaložené, protože stěžovatelky zažalovaly neúměrné množství náhradních pozemků, jejichž hodnota několikanásobně převyšuje hodnotu jejich restitučního nároku, a to i v případě, že by měl být přeceněn. V tomto ohledu šlo o nehospodárný přístup a bylo možné očekávat, že v případě řady žalob dojde k zpětvzetí. Všechny tyto žaloby byly zahájeny najednou, v únoru a březnu 2019. Vedlejší účastnice poukázala také na nález ze dne 10. 4. 2014 sp. zn. III. ÚS 3725/13 (N 55/73 SbNU 89), v němž Ústavní soud shledal účelným zastoupení advokátem i v případě vlastního právního oddělení vedlejší účastnice, a to s ohledem na to, že „pro žalovanou vzhledem k velkému množství podaných žalob nejde o běžnou činnost, se kterou mohla žalovaná počítat“. Dále vedlejší účastnice uvedla, že byla nucena reagovat na velké množství výzev ze strany soudů, účastnit se desítek soudních jednání a často také provádět velmi rozsáhlou a náročnou (jak časově, tak finančně) analýzu problematiky (ne)možnosti případného vydání náhradních pozemků, z hlediska zákonnosti a vhodnosti, což ji velmi zatěžuje. Postup podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu je fakticky jedinou možností, jakou si může kompenzovat alespoň část vynaložených nákladů. O složitosti a náročnosti předmětného sporu podle vedlejší účastnice nejlépe svědčí obsah jednotlivých podání ve věci, která se problematice konkrétně, podrobně a rozsáhle věnují.

9. Městský soud v Praze (dále též jen „městský soud“) přisvědčil argumentaci vedlejší účastnice a usnesením ze dne 10. 9. 2019 č. j. 12 Co 260/2019-387 k jejímu odvolání změnil výrok II usnesení soudu prvního stupně a stěžovatelkám uložil povinnost zaplatit vedlejší účastnici společně a nerozdílně náklady řízení ve výši 6 776 Kč (výrok I) a náklady odvolacího řízení ve výši 1 876 Kč (výrok II). Tato změna byla odůvodněna tím, že k zpětvzetí žaloby ze strany stěžovatelek došlo bez toho, aby na ně vedlejší účastnice převedla předmětné pozemky. Vzhledem k tomu, že stěžovatelky procesně zavinily zastavení řízení, vedlejší účastnice má zásadně právo na náhradu účelně vynaložených nákladů řízení. Bylo tedy právně relevantní nejdříve se zabývat účelností těchto nákladů. Obecně platí, že není-li v řízení prokázán opak, nelze shledat náklady vynaložené u vedlejší účastnice na zastoupení advokátem jako účelně vynaložené. Již Ústavní soud však v některých svých rozhodnutích upozornil, že při aplikaci uvedeného stanoviska je třeba vždy přihlédnout ke konkrétním okolnostem případu. Lze si totiž představit, že předmětem sporu (jehož účastníkem je Česká republika) může být i právní problematika, která přímo nesouvisí s oblastí spravovanou účastníkem řízení, případně je velmi specializovaná, obtížná, dosud neřešená, zahrnující mezinárodní prvek apod. Jen v takových (zcela výjimečných) případech lze shledat postup orgánů státní správy, které zvolí pro své zastupování advokáta, který se na danou problematiku třeba specializuje, za adekvátní.

10. Výjimečně tedy mohou být náklady státu vynaložené na zastoupení advokátem považovány za účelné, podmínkou ovšem je, že soud musí svůj závěr o jejich účelnosti řádně odůvodnit. Městský soud dospěl k závěru, že s ohledem na konkrétní okolnosti případu, zejména souběžně ve velkém počtu po celé republice vedená soudní řízení o témže restitučním nároku se zřetelem k původnímu charakteru odňatého pozemku, jeho ocenění, charakteru vydávaných pozemků v jiném řízení a v tomto řízení, rozsahu restitučního nároku, posouzení věci nikoli jen z hlediska jazykového výkladu právní normy, ale i celkového účelu zákona o půdě ohledně nároku na vydání náhradních pozemků a opakovaným novelizacím aplikované právní normy, k nimž bylo přihlíženo, se tato věc svou náročností vymyká problematice běžných sporů o vydání náhradního pozemku podle zákona o půdě. Tyto skutečnosti také zvolený právní zástupce státu v řízení uplatňoval. Za této situace měl městský soud zastoupení vedlejší účastnice advokátem za odůvodněné a náklady na toto zastoupení hodnotil jako účelně

vynaložené. Nejevilo by se jako spravedlivé, aby stěžovatelky mohly zahájit desítky sporů bez rizika, že jim bude uložena povinnost k náhradě nákladů řízení.

II./b Rozhodnutí napadené ústavní stížností vedenou pod sp. zn. IV. ÚS 4084/19

11. V řízení vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 5 pod sp. zn. 26 C 46/2019 se stěžovatelky žalobou podanou dne 7. 2. 2019 domáhaly nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice při uzavření smlouvy o bezúplatném převodu pozemků nacházejících se v Praze v katastrálních územích J., L. a Ř. Podáním ze dne 21. 6. 2019 vzaly stěžovatelky žalobu zpět v návaznosti na nepravomocný rozsudek Okresního soudu v Trutnově i řízení vedené u Okresního soudu v Chebu pod sp. zn. 12 C 42/2019, v němž měl uvedený soud avizovat vyhovění žalobě. Důvody zpětvzetí tak byly v podstatě stejné, jak tomu bylo v předchozí věci. I nyní stěžovatelky požadovaly, aby vedlejší účastnici nebyla přiznána náhrada nákladů právního zastoupení advokátem. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření ke zpětvzetí žaloby vyslovila s takovýmto postupem nesouhlas ze stejných důvodů, jaké byly shrnuty výše.

12. Usnesením Obvodního soudu pro Prahu 5 ze dne 22. 8. 2019 č. j. 26 C 46/2019-435 bylo z důvodu zpětvzetí zastaveno řízení o žalobě stěžovatelek (výrok I) a byla jim uložena povinnost uhradit vedlejší účastnici na náhradě nákladů řízení částku 900 Kč (výrok II). O nákladech řízení bylo rozhodnuto podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu, protože stěžovatelky zavinily, že řízení muselo být zastaveno. Zavinění zastavení řízení bylo podle uvedeného soudu třeba posuzovat výlučně z procesního hlediska, tedy podle procesního výsledku věci. Stěžovatelky by nezavinily zastavení řízení, jestliže by vzaly žalobu zpět pro chování žalovaného spočívající nejčastěji v poskytnutí žalobou uplatněného plnění až po podání žaloby, což se ale nestalo. Podle ustálené judikatury lze na straně žalované presumovat existenci dostatečného materiálního i personálního vybavení a zabezpečení k tomu, aby byla schopna si hájit svá rozhodnutí, práva a zájmy, aniž by musela využívat právní pomoci advokátů. Proto uvedený soud přiznal vedlejší účastnici toliko náhradu nákladů, na kterou má právo nezastoupený účastník řízení podle § 151 odst. 3 občanského soudního řádu.

13. Městský soud v Praze usnesením ze dne 14. 11. 2019 č. j. 15 Co 465/2019-450 změnil usnesení Obvodního soudu pro Prahu 5 ve výroku I tak, že stěžovatelky jsou povinny společně a nerozdílně zaplatit vedlejší účastnici náklady řízení ve výši 56 531,20 Kč (výrok I). Současně jim uložil povinnost společně a nerozdílně zaplatit částku 4 404,40 Kč jako náklady odvolacího řízení (výrok II). Rozhodl tak ze stejných důvodů, pro které tak učinil ve svém výše shrnutém usnesení, proti němuž směřuje v pořadí první ústavní stížnost stěžovatelek.

II./c Rozhodnutí napadená ústavní stížností vedenou pod sp. zn. III. ÚS 325/20

14. V řízení vedeném u Okresního soudu v Karlových Varech pod sp. zn. 14 C 36/2019 se stěžovatelky žalobou podanou dne 6. 2. 2019 domáhaly nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice při uzavření smlouvy o bezúplatném převodu pozemků nacházejících se v J. Na jednání konaném dne 29. 8. 2019 vzaly stěžovatelky žalobu zpět z důvodu vedlejší účastnicí namítané nepřevoditelnosti pozemků. Usnesením Okresního soudu v Karlových Varech ze dne 4. 9. 2019 č. j. 14 C 36/2019-349 bylo z důvodu zpětvzetí zastaveno řízení o předmětné žalobě (výrok I) a stěžovatelkám byla podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu uložena povinnost zaplatit vedlejší účastnici náklady řízení ve výši 97 309 Kč (výrok II).

15. K odvolání stěžovatelek Krajský soud v Plzni (dále též jen „krajský soud“) usnesením ze dne 19. 11. 2019 č. j. 61 Co 330/2019-382 změnil uvedené usnesení ve výroku II tak, že stěžovatelky jsou povinny zaplatit vedlejší účastnici na náhradě nákladů řízení částku 79 740 Kč (výrok I). Žádnému z účastníků nebyla přiznána náhrada nákladů odvolacího řízení (výrok II). Obecně platí, že za situace, kdy byla žaloba žalobcem vzata zpět, aniž by ze strany žalovaného bylo plněno či jeho nárok jakýmkoli jiným způsobem uspokojen, žalobce procesně zavinil zastavení řízení. Námitky stěžovatelek ohledně liknavosti a svévolnosti postupu vedlejší

účastnice byly podle krajského soudu v této souvislosti zcela irelevantní. Důvodnost žaloby by bylo možno posoudit teprve ve vztahu k meritornímu rozhodnutí.

16. Krajský soud se ztotožnil se závěry Okresního soudu v Karlových Varech, že náklady vynaložené vedlejší účastnicí v tomto řízení na právní zastoupení advokátem byly náklady účelnými, zejména s ohledem na počet jimi zahájených soudních řízení vedených o témže restitučním nároku. S ohledem na sporná tvrzení účastníků týkající se původního charakteru odňatého pozemku a jeho následného ocenění, charakteru vydávaných pozemků v jiném řízení a v tomto řízení a rozsahu restitučního nároku jde o problematiku, která se svou náročností vymyká problematice běžných sporů o vydání náhradního pozemku podle zákona o půdě. Za relevantní vzal krajský soud také poukaz na nález sp. zn. III. ÚS 3725/13. Pokud stěžovatelky podaly neadekvátní množství žalob směřujících k vydání jimi na různých místech republiky vybraných náhradních pozemků, jejichž hodnota několikanásobně převyšuje hodnotu jejich restitučního nároku i v případě, že by tento byl přeceněn, nelze takovýto postup označit za hospodárný. Aniž by krajský soud bagatelizoval jejich restituční nárok, v daném případě bylo nutno postupovat tak, aby byla maximálně chráněna a šetřena i práva dalších účastníků řízení, zde vedlejší účastnice. Náklady jí vynaložené na právní zastoupení advokátem měly být vynaloženy účelně.

III. Argumentace stěžovatelek

17. Stěžovatelky zdůrazňují, že k podání žalob je vedla nesoučinnost vedlejší účastnice, která odmítla uznat skutečnou výši uvedeného nároku. Nezbytnost tohoto postupu odůvodňují tím, že neměly informace o tom, které dosud nepřevedené pozemky vhodné k převodu jsou předmětem jiného restitučního řízení, případně je u nich uplatňován restituční nárok dříve podanou žalobou na nahrazení projevu vůle. Vlivem nesprávně stanovené ceny původních pozemků se stěžovatelky nemohly zúčastnit mnoha veřejných nabídek, a proto u nich existovala důvodná obava, že jejich nárok na vydání náhradních pozemků nakonec nebude z čeho uspokojit. Předmětem jednotlivých žalob jsou pozemky, jejichž hodnota odpovídá hodnotě restitučního nároku pouze tehdy, pokud je sečtena hodnota pozemků uplatněných přibližně 10 různými žalobami. Rozhodně neplatí, že by hodnota pozemků v každé jednotlivé věci činila plnou výši restitučních nároků stěžovatelek. Podaly jen takové množství žalob, které po více než 25 letech trvání jejich restitučního nároku mohlo zaručit, že tento nárok bude uspokojen.

18. Důvody zpětvzetí jednotlivých žalob spočívaly v zjištění, že náhradní pozemky byly dotčeny žalobami jiných oprávněných osob nebo je nebylo možné nárokovat na základě restitučních právních předpisů, případně byly předmětem nařízeného předběžného opatření. Tyto skutečnosti nemohly stěžovatelky předem vědět. Byla to vedlejší účastnice, kdo měl k dispozici celé a úplné přehledy pozemků, které mohou být nabídnuty jakožto náhradní pozemky. Přesto stěžovatelkám nesdělila, které pozemky je možné převést, a stěžovatelky musely vyjít z toho, které pozemky jsou vedlejší účastnicí evidovány jako vhodné k uplatnění restitučních nároků. Doposud neexistuje žádná veřejně dostupná evidence, z níž by bylo možné zjistit, že určité pozemky jsou předmětem řízení, ve kterém na ně uplatnil nárok jiný restituent.

19. Kromě toho stěžovatelky upozornily, že v řízení vedeném u Okresního soudu v Trutnově bylo pod sp. zn. 15 C 38/2019 nepravomocným rozsudkem vyhověno jedné z předmětných žalob. Stěžovatelky posléze upřesnily, že Krajský soud v Hradci Králové vydal dne 14. 1. 2020 rozsudek č. j. 19 Co 302/2019-696, kterým částečně potvrdil vyhovující rozsudek. Učinil tak v rozsahu částky 1 695 601,75 Kč, která měla sestávat z restitučního nároku stěžovatelky a) ve výši 109 266,20 Kč a restitučního nároku stěžovatelky b) ve výši 1 586 335,55 Kč. Rovněž Okresní soud v Chebu měl vyhovět jejich žalobě ve věci vedené pod sp. zn. 12 C 42/2019. Stěžovatelky předpokládají, že jim bude vyhověno nejméně v případě pěti jejich žalob. Hodnota pozemků, u nichž byl dosud nepravomocně nahrazen projev vůle

vedlejšího účastníka, měla ke dni podání třetí ústavní stížnosti dosahovat částky ve výši 2 521 947,09 Kč, tedy přibližně jednu třetinu skutečné hodnoty restitučního nároku.

20. Podle ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu organizačním složkám státu zásadně nenáleží náhrada nákladů právního zastoupení advokátem, protože by měly být dostatečně personálně vybaveny tak, aby se mohly zastupovat samostatně. Jen výjimečně lze účelnost vynaložených nákladů akceptovat. Tak tomu ale v dané věci není. Pokud měl Státní pozemkový úřad skutečně za to, že je třeba jej v řízení zastoupit, měl se v souladu s § 6 zákona č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových“) dohodnout, že jej bude zastupovat Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových. Neobstojí závěr, že se tato věc svou náročností vymyká problematice běžných sporů o vydání náhradního pozemku podle zákona o půdě. V žádném případě nejde o typově náročnou věc, naopak jde o standardní řízení s oprávněnými osobami způsobené liknavostí na straně vedlejší účastnice.

21. Městský soud opakovaně rozhoduje v rozporu s jinými odvolacími soudy (např. usnesení Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 30. 9. 2019 č. j. 25 Co 243/2019-580 nebo usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 13. 8. 2019 č. j. 7 Co 1104/2019--239). V napadených usneseních vzal za své tvrzení vedlejší účastnice, že v důsledku podaných žalob je nucena reagovat na velké množství výzev ze strany soudů, účastnit se desítek soudních jednání, a často provádět velmi rozsáhlou a náročnou analýzu problematiky a možnosti vydat, případně nevydat náhradní pozemky z hlediska zákonnosti a vhodnosti. V soudním řízení, jehož se týká první ústavní stížnost, nicméně nebylo nařízeno jediné jednání. Na jednání, kterého se účastníci zúčastnili v rámci řízení, jehož se týká druhá ústavní stížnost, bylo pouze vyhlášeno rozhodnutí soudu prvního stupně. Stěžovatelkám proto není zřejmé, jakých desítek soudních jednání byla vedlejší účastnice nucena se zúčastnit. Nelze souhlasit ani se závěrem městského soudu, že analýza zákonnosti a vhodnosti vydání náhradních pozemků představuje časově a finančně náročný postup. Jestliže vedlejší účastnice provádí analýzu vhodnosti převodu pozemků až poté, co je účastníkem řízení, ve kterém stěžovatelky uplatňují svůj restituční nárok, je takový postup jednoznačným důkazem její nečinnosti. Od roku 1993 měla dostatek času tyto časově náročné postupy zrealizovat. To, že tak neučinila, nemůže být přičítáno k tíži stěžovatelek, ale opět pouze a jedině k tíži vedlejší účastnice.

22. Přiznání náhrady nákladů řízení vynaložených na zastoupení advokátem vedlejší účastnici je podle stěžovatelek v extrémním rozporu s principy spravedlnosti, neboť je dostatečně personálně vybavena vlastním aparátem. Navzdory tomu, že stěžovatelky měly vést s vedlejší účastnicí jednání již od roku 1993, doposud neuspokojila jejich restituční nároky a 10 let jim zatajovala skutečnou cenu původních pozemků. Vedlejší účastnice měla již v roce 2008 k dispozici znalecký posudek, jímž byla hodnota původních pozemků stanovena částkou 4 650 945 Kč.

23. Krajský soud v napadeném usnesení odkázal na nález sp. zn. III. ÚS 3725/13, který se mj. zabýval otázkou nákladů řízení a jejich přiznání soukromému subjektu v případech, kdy je tento subjekt zastoupen advokátem. V konkrétním případě šlo o zastoupení banky v řízení ve věci oprávněnosti účtování poplatků za vedení účtu. Odkazovaný nález se zabýval otázkou hrazení nákladů řízení v tzv. sériových sporech, jeho závěry však nelze použít ve věci stěžovatelek. Předně v něm šlo o soukromoprávní vztah, kdy spotřebitel nejdříve uzavřel s žalovaným smluvní vztah s tím, že přistoupil na podmínky v něm stanovené a následně chtěl tyto podmínky zvrátit soudním rozhodnutím. Oproti tomu stěžovatelky (před nimi jejich matka) od roku 1992 uplatňují u vedlejší účastnice své restituční nároky a ta jim tyto nároky nepřiznává, zatajuje jim skutečnou hodnotu nezákonně odňatých pozemků, neumožňuje jim účast ve výběrových řízeních. Další rozdíl spočívá v tom, že tehdy se Ústavní soud zabýval nároky na náhradu nákladů řízení účastníka, který nebyl státem, nýbrž byl soukromou osobou. Uvedený nález se týkal sporů, kdy tisíce spotřebitelů žalovalo banky o tzv. bagatelní částky,

spočívající v uhrazených poplatcích za vedení účtu. Oproti tomu stěžovatelky podaly dohromady něco málo přes třicet žalob, a to – jak již bylo uvedeno výše – pouze z toho důvodu, že jim vedlejší účastnice neposkytla dostatečnou součinnost.

24. Stěžovatelky odkazují i na nález ze dne 19. 6. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 35/17 (N 112/89 SbNU 655; 135/2018 Sb.) ve věci tzv. restituční tečky, podle něhož vláda a Státní pozemkový úřad setrvale zdůrazňují, že zbývající restituční nároky představují již pouze zanedbatelný zlomek z celkového počtu původních restitučních nároků. Tento závěr Ústavního soudu jednoznačně zpochybňuje tvrzení vedlejší účastnice, že ve věci všech těchto soudních řízení musí být zastoupena advokátem. Důvodem pro její zastupování nemůže být ani současná situace s velkým množstvím podobných sporů vyvolaných v důsledku tzv. restituční tečky, kterou vlastně způsobil sám stát. Neschopnost státu reagovat zvýšením počtu zaměstnanců kvalifikovaných nemůže jít k tíži osob uplatňujících své restituční nároky.

25. Do vlastnického práva stěžovatelek mělo být nepřípustně zasaženo i z toho důvodu, že výše nákladů řízení byla stanovena podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a nikoli podle vyhlášky č. 254/2015 Sb., o stanovení výše paušální náhrady pro účely rozhodování o náhradě nákladů řízení v případech podle § 151 odst. 3 občanského soudního řádu a podle § 89a exekučního řádu. Pokud by obecné soudy použily uvedenou vyhlášku, výše náhrady by byla mnohonásobně nižší. Stanovená výše nákladů představuje značnou část hodnoty majetku, která byla stěžovatelkám přiznána uvedeným rozhodnutím Okresního soudu v Trutnově a kterého by se bez uplatňování svých práv u soudu nedomohly.

IV. Shrnutí řízení před Ústavním soudem

26. Usnesením ze dne 14. 1. 2020 sp. zn. II. ÚS 3790/19 byly ústavní stížnosti vedené pod sp. zn. II. ÚS 3790/19 a IV. ÚS 4084/19 spojeny ke společnému řízení. Usnesením ze dne 18. 2. 2020 sp. zn. II. ÚS 3790/19 k němu byla spojena i ústavní stížnost vedená pod sp. zn. III. ÚS 325/20.

27. Pro účely tohoto řízení si Ústavní soud vyžádal spisy vedené u soudů prvního stupně v jednotlivých řízeních, jichž se týkají ústavní stížnosti, a vyzval účastníky řízení a vedlejší účastnici řízení k vyjádření se k ústavním stížnostem.

IV./a Vyjádření obecných soudů

28. Městský soud ve svém vyjádření (k první ústavní stížnosti) ze dne 8. 1. 2020 uvedl, že si je vědom rozdílnosti v rozhodování o nákladech řízení v typově obdobných věcech (tisíce sporů vyvolaných právními nástupci původních oprávněných osob neuspokojených ve svých restitučních nárocích, v nichž je řešena velmi široká a různorodá škála složitých právních problémů – hodnoty restitučních nároků, povaha protiprávně odňatých pozemků, promlčení, rozsah dosud neuspokojených nároků, vhodnost označených náhradních pozemků k vydání apod.). Z odůvodnění usnesení je zřejmé, jaké z nabízejících se řešení v této věci zvolil a z jakých důvodů.

29. Krajský soud ve svém vyjádření ze dne 2. 3. 2020 konstatoval, že za situace, kdy byla žaloba vzata zpět, aniž by bylo ze strany vedlejšího účastníka plněno či nárok stěžovatelek byl jakýmkoli jiným způsobem uspokojen, bylo nutno vycházet pouze z procesního zavinění účastníků. Zejména v množství soudních řízení, které vyvolaly stěžovatelky, a složitosti projednávaných sporů spatřoval důvody pro závěr o účelnosti zastupování státu advokátem. V podrobnostech odkázal na své usnesení.

30. Okresní soud v Karlových Varech ve svém vyjádření ze dne 21. 2. 2020 odkázal na odůvodnění výroku o náhradě nákladů řízení, kdy bylo rozhodováno podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu při zohlednění procesního zavinění stěžovatelek. Zastoupení vedlejší účastnice advokátem bylo shledáno účelným. Pokud jde o tvrzení stěžovatelek, že

žalobu vzaly zpět poté, co zjistily, že vybrané pozemky jsou předmětem jiného restitučního řízení, pak tato skutečnost byla zjistitelná již před podáním žaloby z výpisu z katastru nemovitostí (informace o omezení vlastnického práva – nařízené předběžné opatření).

IV./b Vyjádření vedlejší účastnice

31. K ústavním stížnostem se vyjádřila i vedlejší účastnice, a to podáním ze dne 17. 1. 2020 (reagujícím na první ústavní stížnost) a podáním ze dne 10. 3. 2020. V prvním z nich uvedla, že úlohou Ústavního soudu není přezkum zákonnosti rozhodnutí. Napadené usnesení bylo řádně odůvodněno, zohlednilo relevantní judikaturu Ústavního soudu a nevybočuje ani z rozhodovací praxe městského soudu v obdobných případech. Spor o náklady řízení zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující výrok Ústavního soudu o porušení ústavně zaručených práv (navíc v případě, kdy jde o částku nepřevyšující 10 000 Kč), ledaže jde o extrémní vybočení z ustálených pravidel pro přiznání či nepřiznání náhrady nákladů řízení.

32. V nyní posuzované věci měl spočívat důvod pro uznání účelnosti nákladů vynaložených na zastoupení advokátem především v tom, že stěžovatelky zahájily celkem 36 žalob u 27 okresních soudů, většinu z nich navíc v krátkém období pouhých 2 měsíců, a uplatnily tak nároky několikanásobně převyšující jimi tvrzenou hodnotu jejich restitučního nároku 7 229 750 Kč. Poslední žalobu podaly u Okresního soudu v Mladé Boleslavi dokonce až dne 12. 8. 2019, tedy téměř měsíc poté, co v několika řízeních, včetně řízení dotčeného ústavní stížností, vzaly stěžovatelky své žaloby zpět s odůvodněním, že vedení těchto sporů nepovažují za hospodárné a účelné. Tvrzení stěžovatelek o vedení jednání s vedlejší účastnicí od roku 1993 je minimálně silně zavádějící. V tomto roce sice uplatnila své restituční nároky matka stěžovatelek jakožto původní oprávněná, po přiznání uvedených nároků v roce 2008 však ani ona, ani stěžovatelky nevyvíjely žádnou činnost směřující k uspokojení těchto nároků. Tento stav trval až do roku 2018, kdy stěžovatelky požádaly o přecenění svého nároku. Tehdy se také poprvé přihlásily do veřejné nabídky a následně podaly předmětné žaloby.

33. Ústavní stížnost je podle vedlejší účastnice vnitřně rozporná, neboť se v ní na jedné straně uvádí, že rozhodnutí bylo překvapivé, a na straně druhé, že tak městský soud rozhoduje opakovaně. Posuzovaná věc je typově náročná a s ohledem na množství řešených soudních sporů, které stěžovatelky zbytečně vyvolaly v neúměrném množství, vedlejší účastnice nemůže zajistit odpovídající kvalifikované zastoupení výhradně ze svých personálních zdrojů, a nejde tak o její běžnou agendu. Plně se zde uplatní závěry vyslovené v nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13. Vedlejší účastnice tvrdí, že podle znaleckého posudku z roku 2019, který si pro účely ocenění restitučního nároku stěžovatelek nechala vypracovat, v případě ocenění všech původních pozemků jakožto stavebních by jejich nárok představoval částku ve výši 2 258 879 Kč, tedy téměř o 5 mil. Kč méně, než stěžovatelky požadují. Zároveň byl v minulosti vypracován jiný znalecký posudek, kterým byly tyto pozemky oceněny dohromady částkou 4 650 945 Kč, ze které vycházel i Okresní soud v Trutnově ve věci sp. zn. 15 C 38/2019. Stěžovatelkami tvrzená výše restitučního nároku 7 229 750 Kč není správná.

34. Další složitá otázka, kterou je ve věci třeba zodpovědět, se týká aplikace srážek podle přílohy č. 7 vyhlášky č. 182/1988 Sb., o cenách staveb, pozemků, trvalých porostů, úhradách za zřízení práva osobního užívání pozemků a náhradách za dočasné užívání pozemků, ve znění vyhlášky č. 316/1990 Sb. Tato otázka nebyla dosud soudy jednoznačně vyřešena. Vyžaduje výklad řady neurčitých pojmů („stavební srostlost“, „nezpevněná komunikace“, „v místě“ či „neuvažuje se, je-li v místě městská doprava“), jakož i posouzení toho, zda je třeba při aplikaci srážek vycházet ze stavu původního pozemku v okamžiku jeho přechodu na stát nebo je třeba v otázce možnosti napojení na inženýrské sítě zohlednit budoucí plánovanou výstavbu a tyto posuzovat pak až zejména k 24. 6. 1991. Všechny tyto otázky jsou předmětem sporu nejen mezi stěžovatelkami a vedlejší účastnicí, ale shodu na nich nenacházejí ani jednotliví soudní znalci ani soudy.

35. Tvrzení stěžovatelek, že byly nuceny podat větší množství žalob z důvodu nesoučinnosti či obstrukcí ze strany vedlejší účastnice, kvůli které neměly mít údaje o pozemcích způsobilých být předmětem převodu podle zákona o půdě, je podle vedlejší účastnice nepravdivé a zavádějící. Sdělení takovýchto údajů po ní nebylo požadováno. Stěžovatelky navíc mohly podat žalobu na určení výše svého restitučního nároku, čímž by tato otázka byla vyřešena v rámci jednoho soudního řízení. Následně by se mohly domáhat uspokojení svého nároku zákonem předpokládanou cestou, tedy účastí ve veřejných nabídkách. Stěžovatelky vzaly ke dni prvního vyjádření vedlejší účastnice zpět více než jednu třetinu svých žalob (v době druhého vyjádření to byla již téměř polovina žalob) předtím, než došlo k prvnímu pravomocnému rozhodnutí ve věci, tedy za situace, kdy vůbec není zřejmé, zda, v jakém rozsahu a jakým způsobem bude jejich restituční nárok uspokojen. Nejde o hospodárné chování, které by mělo požívat ústavněprávní ochrany. Vedlejší účastnice byla nucena i v těchto již zastavených řízeních činit celou řadu kroků, které ji stály nemalé finanční prostředky. Některé soudy v případě kolize více nařízených jednání nepřipouštějí ani odročení jednání v případech, kdy se ho její zástupce, třeba z důvodu onemocnění, nemůže zúčastnit. Mají totiž za to, že vedlejší účastnice má vždy možnost a implicitní povinnost zajistit účast svého zástupce (srov. též usnesení ze dne 17. 3. 2020 sp. zn. I. ÚS 3803/19).

36. Poukazují-li stěžovatelky na § 6 zákona o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, toto ustanovení pouze umožňuje vedlejší účastnici nechat se zastupovat Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových. Ustanovení § 8 písm. e) tohoto zákona nicméně počítá i se zastoupením organizačních složek státu na základě plné moci, přičemž využití této možnosti nemůže jít k tíži vedlejší účastnice.

IV./c Replika stěžovatelek

37. Stěžovatelky využily možnosti reagovat na uvedená vyjádření. Ve své replice ze dne 4. 5. 2020 uvedly, že i nadále považují ústavní stížnosti za zcela důvodné a v podrobnostech odkázaly na svou původní argumentaci. Důvodnost ústavních stížností opírají i o nález ze dne 24. 3. 2020 sp. zn. IV. ÚS 2434/19 (N 53/99 SbNU 141), ve kterém Ústavní soud sice rozhodoval ve věci přiznání náhrady nákladů řízení hlavnímu městu Praze, použité argumenty ovšem lze vztáhnout i ke Státnímu pozemkovému úřadu. Dostatečné materiální a personální vybavení k hájení svých práv a řádnému hospodaření s majetkem by mělo být v jeho případě presumováno. Napadeným rozhodnutím stěžovatelky vytýkají, že žádné z nich spravedlivě neodůvodnilo účelnost nákladů právního zastoupení advokátem, a to nejen ve vztahu k vlastnímu úřednickému aparátu a předmětu činnosti Státního pozemkového úřadu, ale ani ve vztahu k argumentům, proč nebylo využito případného právního zastoupení ze strany Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových. Tuto argumentaci nepředložil soudu ani Státní pozemkový úřad. Obecné soudy proto při rozhodování o nákladech řízení zcela jednoznačně rozhodovaly v rozporu s výše uvedenou presumpcí.

38. Žaloby stěžovatelek byly podle jejich tvrzení podány pouze v důsledku jednání vedlejší účastnice, která k dnešnímu dni stále neuspokojila veškeré jejich nároky, a jejich uspokojení je tedy fakticky možné pouze prostřednictvím podaných žalob. Aktuálně bylo obecnými soudy nepravomocně i pravomocně rozhodnuto o převodu náhradních pozemků v rozsahu 4 326 484,03 Kč, tj. ve vyšším rozsahu, nežli činí ocenění restitučních nároků částkou 2 258 879 Kč, k němuž došlo znaleckým posudkem vyhotoveným na žádost Státního pozemkového úřadu. V soudních řízeních mezi týmiž účastníky měly být doposud vyhlášeny čtyři vyhovující rozsudky soudů prvního stupně a dva rozsudky odvolacího soudu.

39. Pokud vedlejší účastnice ve svém vyjádření zpochybňuje ústavněprávní rozměr podaných ústavních stížností, stěžovatelky zdůrazňují, že předmětem tohoto řízení o ústavních stížnostech je přiznání nákladů řízení ve výši 149 327,60 Kč. Právní zastupování v soudních řízeních ve sporech s restituenty patří do gesce Státního pozemkového úřadu, který na svých

internetových stránkách sám deklaruje, že v současné době je jeho právní odbor personálně posílen, neboť se očekává, že vzroste počet soudních sporů řešených vlastními právníky úřadu. Neobstojí závěr, že soudní spory jsou natolik složité, že je třeba, aby v nich byl Státní pozemkový úřad zastoupen advokátem. Stěžovatelky i nadále trvají na podaných ústavních stížnostech.

V. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

40. Ústavní soud je příslušný k projednání návrhů. Ústavní stížnosti jsou přípustné [stěžovatelky neměly k dispozici jiné zákonné procesní prostředky k ochraně práva ve smyslu § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“)], byly podány včas a osobami k tomu oprávněnými a splňují i všechny zákonem stanovené formální náležitosti, včetně podmínky právního zastoupení advokátem (§ 29 až 31 zákona o Ústavním soudu).

VI. Vlastní posouzení

41. Poté, co se Ústavní soud seznámil s argumentací stěžovatelek, vyjádřeními účastníků a vedlejší účastnice řízení a obsahem příslušného spisu, zhodnotil, že ústavní stížnosti jsou důvodné.

42. V řízení o ústavních stížnostech [čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), § 72 a násl. zákona o Ústavním soudu] Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) přezkoumává rozhodnutí či postup orgánů veřejné moci jen z toho hlediska, zda jimi nedošlo k porušení ústavně zaručených základních práv a svobod.

43. Ústavní stížnosti se týkají rozhodnutí o náhradě nákladů vzniklých ve třech řízeních o žalobách, jimiž se stěžovatelky domáhaly nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice, tedy státu, za něhož jedná Státní pozemkový úřad, uzavřít s nimi jako oprávněnými osobami podle § 4 odst. 4 zákona o půdě smlouvu o převodu různých pozemků jako náhradních pozemků podle § 11 odst. 2 zákona o půdě, a to z důvodu, že restituční nárok vzniklý jejich právní předchůdkyni nebyl ze strany státu doposud uspokojen. Ve všech těchto řízeních vzaly stěžovatelky žalobu zpět, protože shledaly vyhovění těmto žalobám za nepravděpodobné a pokračování v řízeních o nich za neekonomické. Obecné soudy jim ve všech třech případech uložily povinnost uhradit společně a nerozdílně vedlejší účastnici náhradu nákladů řízení podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu spočívající také v náhradě nákladů vynaložených na právní zastoupení advokátem. Její právní zastoupení bylo shledáno potřebným k účelnému uplatňování nebo bránění práva, jak to předpokládá § 142 odst. 1 občanského soudního řádu, přičemž právě vůči tomuto právnímu závěru směřují námitky stěžovatelek.

44. Napadená usnesení přezkoumal Ústavní soud z hlediska ústavních záruk spravedlivého procesu vyplývajících zejména z čl. 36 odst. 1 Listiny, jejichž součástí je i požadavek náležitého odůvodnění soudních rozhodnutí [nález ze dne 20. 6. 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94 (N 34/3 SbNU 257), nález ze dne 11. 2. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 1/03 (N 15/32 SbNU 131; 153/2004 Sb.)], v němž musí být pro účastníky řízení seznatelným způsobem vyjádřena skutková zjištění a na ně navazující právní závěry obecných soudů. Skutková zjištění musí být výsledkem takového hodnocení provedených důkazů, které je logicky správné a v souladu s jejich obsahem, jednotlivě i ve vzájemných souvislostech. Právní hodnocení se musí vztahovat k takto učiněným skutkovým zjištěním a nesmí být s nimi v rozporu.

45. Rozpor mezi provedenými důkazy a skutkovými zjištěními nebo mezi skutkovými zjištěními a právními závěry soudu by měl za následek porušení základního práva účastníka řízení na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, jestliže by šlo o rozpor „extrémní“ neboli zpochybňující výsledek řízení [nález ze dne 3. 11. 1994 sp. zn. III. ÚS 150/93 (N 49/2 SbNU 87), nález sp. zn. III. ÚS 84/94]. Zárukám spravedlivého procesu by neodpovídal ani výklad tzv. podústavního práva, jenž by zjevně a neodůvodněně vybočoval ze standardů výkladu, který

je v soudní praxi respektován, resp. který odpovídá všeobecně akceptovatelnému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů [nález ze dne 25. 9. 2007 sp. zn. Pl. ÚS 85/06 (N 148/46 SbNU 471)]. Rozhodnutí, jehož nosné důvody by byly výsledkem takto nesprávně provedeného výkladu, by z ústavněprávního hlediska nemohlo obstát.

46. Uvedené požadavky se uplatní vůči soudním rozhodnutím obecně, tedy nejen vůči rozhodnutím ve věci samé, ale též rozhodnutím nemeritorním, jimiž by mohlo být zasaženo do subjektivních práv účastníků řízení. Tak tomu je i v případě rozhodnutí o náhradě nákladů řízení.

47. Podle § 142 odst. 1 občanského soudního řádu účastníku, který měl ve věci plný úspěch, přizná soud náhradu nákladů potřebných k účelnému uplatňování nebo bránění práva proti účastníku, který ve věci úspěch neměl.

48. Podle § 146 odst. 1 písm. b) občanského soudního řádu žádný z účastníků nemá právo na náhradu řízení podle jeho výsledku, jestliže řízení bylo zastaveno. Jak je ale dále uvedeno v odstavci 2, jestliže některý z účastníků zavinil, že řízení muselo být zastaveno, je povinen hradit jeho náklady. Byl-li však pro chování žalovaného (jiného účastníka řízení) vzat zpět návrh, který byl podán důvodně, je povinen hradit náklady řízení žalovaný (jiný účastník řízení).

49. Ústavní soud nemá pochybnosti o tom, že k zastavení řízení došlo procesním zaviněním stěžovatelek, které vzaly žaloby zpět, aniž by došlo k uspokojení jimi uplatněných nároků ze strany vedlejší účastnice. Posouzení obecných soudů nicméně neobstojí z výše uvedených hledisek spravedlivého procesu v rozsahu, v němž byly náklady vynaložené na právní zastoupení vedlejší účastnice shledány účelně vynaloženými podle § 142 odst. 1 občanského soudního řádu a v němž byla stěžovatelkám uložena povinnost k jejich náhradě podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu.

50. Jak vyplývá z napadených usnesení, obecné soudy si byly vědomy ustálené rozhodovací praxe Ústavního soudu [počínaje nálezem ze dne 9. 10. 2008 sp. zn. I. ÚS 2929/07 (N 167/51 SbNU 65), na který navázaly např. nález ze dne 17. 8. 2009 sp. zn. I. ÚS 1452/09 (N 186/54 SbNU 303), nález ze dne 1. 9. 2015 sp. zn. II. ÚS 3855/14 (N 162/78 SbNU 429) nebo nález ze dne 10. 5. 2017 sp. zn. III. ÚS 532/17 (N 75/85 SbNU 317)] v otázce náhrady nákladů řízení, která je založena na tezi, že v případě státu, který je k hájení svých zájmů vybaven příslušnými organizačními složkami finančně i personálně zajištěnými ze státního rozpočtu, není důvod, aby výkon svých práv a povinnosti v této oblasti přenášel na advokáta jako soukromý subjekt. Pokud tak přesto učiní, pak není důvod pro uznání takto mu vzniklých nákladů jako účelně vynaložených podle § 142 odst. 1 občanského soudního řádu. Tím ovšem není řečeno, že by náklady na zastoupení státu bylo možné považovat za „neúčelně“ vynaložené za každé situace. Předmětem sporu může být totiž i právní problematika, která přímo nesouvisí s oblastí spravovanou ústředním orgánem státní správy, případně jde o právní problematiku velmi specializovanou, obtížnou, dosud neřešenou, problematiku s mezinárodním prvkem vyžadující znalosti cizího práva, eventuálně jazykové znalosti apod. V takových případech lze shledat postup orgánů státní správy, které zvolí pro své zastupování advokáta, který se na danou problematiku specializuje, za adekvátní. Danou otázku proto obecné soudy musí vždy posuzovat s ohledem na konkrétní okolnosti případu a svůj závěr musí řádně odůvodnit.

51. Uvedené závěry se uplatní i v případě, kdy je stát zastoupen Státním pozemkovým úřadem, který je jeho organizační složkou. Podle § 1 odst. 1 a odst. 5 písm. c) zákona č. 503/2012 Sb., o Státním pozemkovém úřadu a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, je Státní pozemkový úřad správním úřadem s celostátní působností, který vykonává působnost podle zákona o půdě. Stejným způsobem byla ostatně v minulosti posuzována účelnost zastoupení advokátem v případě někdejšího pozemkového fondu, který dříve vykonával působnost Státního pozemkového úřadu, o kterou jde v dané věci [nález ze dne 19. 9. 2013 sp. zn. II. ÚS 1172/12 (N 165/70 SbNU 535)]. Na postavení vedlejší účastnice

naopak nelze vztáhnout závěry uvedené v nálezu sp. zn. III. ÚS 3725/13 týkající se rozhodování o náhradě nákladů řízení, a to již z toho důvodu, že v tomto nálezu nešlo o žalobu stěžovatelky proti státu, nýbrž proti osobě soukromého práva, na niž se výše uvedená judikatorní východiska nevztahují.

52. Obecné soudy založily svůj závěr o účelnosti nákladů vynaložených na zastupování státu advokátem, stručně řečeno, na třech skutečnostech, jimiž jsou složitost problematiky, počet podaných žalob a celková cena uplatněných náhradních pozemků, jež měla výrazně převyšovat hodnotu tvrzeného restitučního nároku. Z hlediska složitosti problematiky šlo v jednotlivých věcech o posouzení rozsahu restitučního nároku stěžovatelek, neboť mezi stěžovatelkami a vedlejší účastnicí existoval rovněž spor ohledně výše hodnoty restitučního nároku. Současně bylo třeba posoudit, zda je vůbec převod těchto pozemků možný, tedy zda mu nebrání nějaká jiná skutečnost.

53. Ústavní soud zdůrazňuje, že z hlediska působnosti Státního pozemkového úřadu podle zákona o půdě lze za jeho standardní agendu považovat jak spory týkající se hodnoty restitučního nároku, tak uplatňování restitučního nároku žalobou na nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice uzavřít s oprávněnými osobami podle zákona o půdě smlouvu o převodu konkrétních náhradních pozemků. Možnost domáhat se převodu náhradního pozemku uvedenou žalobou byla v minulosti opakovaně připuštěna Ústavním soudem [počínaje nálezem ze dne 4. 3. 2004 sp. zn. III. ÚS 495/02 (N 33/32 SbNU 303); dále též nález ze dne 30. 10. 2007 sp. zn. III. ÚS 495/05 (N 174/47 SbNU 323), nález ze dne 15. 10. 2009 sp. zn. IV. ÚS 1835/08 (N 215/55 SbNU 27), nález ze dne 13. 1. 2010 sp. zn. I. ÚS 3169/07 (N 5/56 SbNU 41), nález ze dne 1. 9. 2010 sp. zn. I. ÚS 125/10 (N 180/58 SbNU 579) a nález ze dne 25. 4. 2012 sp. zn. I. ÚS 2989/09 (N 88/65 SbNU 193)] a tento právní názor lze již více než patnáct let považovat za ustálenou součást nejen jeho judikatury, ale také judikatury obecných soudů.

54. Složitost věci důvodem účelnosti právního zastoupení být může, přičemž je třeba ji posuzovat samostatně v každém jednotlivém řízení. Z napadených rozhodnutí se nicméně nepodává žádná konkrétní okolnost, pro kterou by právě v případě jimi zastavených řízení mělo jít po stránce obsahové o věc, která natolik vybočuje ze standardní agendy Státního pozemkového úřadu, že vyžadovala zastupování státu advokátem. Určitě ji nelze spatřovat, bez podrobnějšího vysvětlení, v pouhém poukazu na charakter pozemků, o které ve věci jde, či nutnost posouzení věci „nikoli jen z hlediska jazykového výkladu právní normy, ale i celkového účelu zákona o půdě ohledně nároku na vydání náhradních pozemků a opakované novelizace aplikované právní normy“.

55. Pokud jde o početnost žalob stěžovatelek a rozsah jimi uplatňovaného restitučního nároku, jakákoli úvaha musí zohledňovat specifickou povahu předmětných žalob. Stěžovatelky jimi sice uplatňují svůj restituční nárok na převod náhradního pozemku, je to však teprve rozhodnutí soudu, které stanoví způsob vypořádání tohoto nároku, a tedy určí, který konkrétní pozemek na ně bude převeden. Tento konstitutivní účinek odpovídá tomu, že připuštění předmětných žalob v rozhodovací praxi soudů bylo následkem neústavního stavu, kdy, zjednodušeně řečeno, nároky oprávněných osob na vydání náhradního pozemku nebyly dlouhodobě uspokojovány, ačkoli těmto osobám svědčilo legitimní očekávání, že k uspokojení restitučních nároků dojde, a bude tak naplněn účel zákona o půdě. Uplatnění nároku na převod konkrétního pozemku žalobou ze strany oprávněných osob bylo připuštěno jako prostředek *ultima ratio*, tedy jako poslední možnost, jak se domoci svého nároku na převedení náhradního pozemku proti případnému liknavému či svévolnému postupu někdejšího pozemkového fondu. Nabídky pozemků byly totiž realizovány v nedostatečném množství, a fakticky tak byla možnost oprávněných osob získat v rozumném časovém rámci adekvátní náhradní pozemek významně ztížena, ne-li znemožněna (srov. nález sp. zn. III. ÚS 495/02).

56. Bylo povinností obecných soudů posoudit, zda Státní pozemkový úřad byl schopen zvládnout svou účast v předmětných soudních řízeních v rámci své běžné agendy. Jejich úvaha

měla reflektovat skutečnost, že existence neuspokojených restitučních nároků na vydání náhradních pozemků podle § 11 odst. 2 zákona o půdě je více než 25 let trvajícím problémem, který zasahuje do práv oprávněných osob, a bylo povinností státu v průběhu tohoto dlouhého období nalézt účinný způsob, jakým budou tyto nároky při respektování legitimního očekávání oprávněných osob vypořádány (k tomu rovněž nález sp. zn. Pl. ÚS 35/17). Za stávajícího právního stavu, v jehož rámci jsou připuštěny žaloby oprávněných osob na nahrazení souhlasu vedlejší účastnice s převodem jimi vybraného pozemku, to znamená alespoň zajistit dostatečnou personální a odbornou kapacitu státu pro řešení těchto sporů.

57. Vzhledem k již zmíněné specifické povaze předmětných žalob musí být počítáno také s tím, že uvedené žaloby jsou z povahy věci spojeny s nejistotou ohledně toho, zda v případě konkrétního pozemku nemohou existovat okolnosti bránící jeho převodu, o nichž oprávněné osoby nemohly předem vědět nebo je nějak ovlivnit [srov. usnesení ze dne 25. 3. 2013 sp. zn. III. ÚS 508/13 (U 3/68 SNU 515)]. Protože oprávněná osoba provádí žalobou vlastně výběr náhradního pozemku, přičemž jakékoli právo k němu jí vzniká až pravomocným rozhodnutím soudu, mohou nastat i situace, že okolnost bránící převodu pozemku pro ni nebude předem seznatelná, ale že dokonce vznikne až v průběhu soudního řízení.

58. Ze zjištění obecných soudů vyplývá, že stěžovatelky za účelem uspokojení svého restitučního nároku zahájily celkem 36 řízení u 27 různých soudů prvního stupně a jejich žaloby se měly týkat přibližně 450 pozemků nacházejících se po celé republice. Větší počet žalob vyplynul z volby požadovaných náhradních pozemků, které se nacházely v obvodech různých soudů prvního stupně, a tedy již z tohoto důvodu stěžovatelky nezahájily toliko jediné řízení. Dále je třeba uvést, že hodnota pozemků, jež měly být v případě úspěchu žalob převedeny, přesahovala hodnotu jimi tvrzeného restitučního nároku, což nerozporují ani stěžovatelky. Svým postupem se pokusily eliminovat rizika plynoucí ze specifické povahy předmětných žalob, tedy že část zvolených pozemků pravděpodobně nebude moci být převedena, a tudíž uplatnily najednou takové jejich množství, na jehož základě by jejich restituční nárok mohl být uspokojen. K tomu by podle jejich tvrzení postačovalo vyhovět 10 žalobám. Stěžovatelky vzaly žaloby zpět poté, co zhodnotily, že některé z podaných žalob nemohou být úspěšné.

59. Při zohlednění výše uvedených požadavků na personální a odborné zajištění Státního pozemkového úřadu je zřejmé, že pokud by posouzení účelnosti právního zastoupení záviselo jen na počtu zahájených soudních řízení, pak samotný počet 36 soudních řízení nemůže pro správní úřad s celostátní působností představovat problém. Protože předmět těchto žalob zjevně převyšoval hodnotu tvrzeného restitučního nároku, a tedy část takto zahájených soudních řízení musela nezbytně vyústit do zamítnutí žaloby, bylo třeba také posoudit, zda žalobami stěžovatelek nedošlo z hlediska hodnoty tvrzeného restitučního nároku k natolik nepřiměřenému zatížení Státního pozemkového úřadu, že účelnost zastoupení advokátem by bylo možné zdůvodnit nutností zajištění výkonu ostatních oprávnění či povinností tohoto úřadu. Takovýto závěr však nelze presumovat, ledaže by šlo ze strany stěžovatelek o nějaký zjevně šikanózní či excesivní postup, který by z hlediska uplatnění jejich restitučního nároku nedával smysl, a jehož účel by tak primárně spočíval právě v uvedeném nepřiměřeném zatížení. Tak tomu ale v dané věci nebylo. Jak již bylo uvedeno výše, postup stěžovatelek reflektoval rizika spojená se specifickou povahou žalob. Jakkoli přitom nelze považovat za žádoucí uplatnění práva na vydání náhradního pozemku tolika žalobami k pozemkům výrazně převyšujícím tvrzenou hodnotu restitučního nároku, případný dopad na činnost Státního pozemkového úřadu v časovém období, kdy byla tato řízení vedena, měla vedlejší účastnice relevantně doložit, včetně důvodů, pro které nepostačovalo využití možnosti nechat se zastupovat Úřadem pro zastupování státu ve věcech majetkových. V tomto ohledu se z napadených rozhodnutí žádný konkrétní závěr nepodává a základ pro něj nelze spatřovat ani v argumentaci vedlejší účastnice.

60. Podle Ústavního soudu obecné důvody, na jejichž základě byla napadenými rozhodnutími shledána účelnost právního zastoupení vedlejší účastnice advokátem a byla jí

přiznána náhrada s tím souvisejících nákladů řízení, nemohly odůvodnit výjimku z pravidla, že v případě státu zásadně není důvod k tomu, aby k hájení svých zájmů využíval advokáta, a proto náklady na případné zastoupení advokátem nelze považovat za účelně vynaložené podle § 142 odst. 1 občanského soudního řádu. Z tohoto důvodu obecné soudy pochybily, jestliže vedlejší účastnici podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu přiznaly jejich náhradu vůči stěžovatelkám. Takovýto výklad se příčí účelu uvedených ustanovení a neobstojí z hlediska zásad spravedlivého procesu. Uložením povinnosti k náhradě nákladů řízení na tomto základě bylo porušeno základní právo stěžovatelek na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a s ohledem na dopad této povinnosti do jejich majetkové sféry také jejich základní právo vlastnit majetek podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

VII. Závěr

61. Z těchto důvodů Ústavní soud podle § 82 odst. 1 a odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu částečně vyhověl ústavním stížnostem stěžovatelek (výrok I) a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil napadená usnesení Městského soudu v Praze a Krajského soudu v Plzni (výrok II). V části, ve které se stěžovatelky domáhaly zrušení výroku II usnesení Okresního soudu v Karlových Varech, Ústavní soud o návrhu meritorně nerozhodoval, neboť k účinné ochraně ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatelek postačuje zrušení navazujícího rozhodnutí odvolacího soudu. Jeho zrušením tak nadále pokračuje odvolací řízení, v jehož rámci bude dán prostor pro zrušení nebo změnu uvedeného výroku. Tím se v uvedené části stala třetí ústavní stížnost nepřípustnou, pročež Ústavní soud rozhodl podle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu o jejím odmítnutí (výrok III). Bude povinností obecných soudů, aby vázány právním názorem Ústavního soudu (čl. 89 odst. 2 Ústavy) znovu rozhodly o náhradě nákladů řízení.

Č. 136
Rozhodování o nákladech řízení podle § 146 odst. 2 věty druhé občanského soudního řádu – posuzování důvodnosti zahájení incidenčního sporu insolvenčním správcem
(sp. zn. II. ÚS 645/20 ze dne 23. června 2020)

Povinnost insolvenčního správce vystupovat při výkonu funkce svědomitě a s odbornou péčí zahrnuje také předcházení zbytečným (snadno vyhnutelným) incidenčním sporům, které v důsledku hladkému chodu a dosažení cílů insolvenčního řízení nepomáhají, ale naopak nedůvodně zatěžují insolvenční soudy a mohou jít i na úkor majetkové podstaty. Pokud insolvenční správce takový incidenční spor, kterému lze snadno předejít výzvou věřitele k nápravě jeho pochybení (například při připojování příloh přihlášky pohledávky), zahájí, aniž prve vyzval věřitele k nápravě, a následně vezme žalobu zpět, neboť v průběhu řízení věřitel své pochybení napraví, nelze takový incidenční spor považovat za důvodně zahájený a procesní zavinění za jeho zastavení klást pouze na stranu věřitele (§ 146 odst. 2 občanského soudního řádu). Obecné soudy nemohou opomenout zbytečnost, respektive předčasnost zahájení takového incidenčního sporu a přiznat insolvenčnímu správci náhradu nákladů řízení vůči věřiteli. Pokud tak učiní, poruší právo věřitele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové (soudkyně zpravodajka) a soudců Ludvíka Davida a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti stěžovatele Ing. Vlastimila Koláře, zastoupeného Mgr. Petrem Mikeštíkem, advokátem, se sídlem Novotného lávka 5, Praha 1, proti usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 79 ICm 1047/2019, 101 VSPH 750/2019-27 (KSUL 79 INS 18284/2018) ze dne 3. 12. 2019 a usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 79 ICm 1047/2019-9 ze dne 22. 8. 2019, za účasti Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Ústí nad Labem jako účastníků řízení, takto:

I. Výrokem I usnesení Vrchního soudu v Praze č. j. 79 ICm 1047/2019, 101 VSPH 750/2019-27 (KSUL 79 INS 18284/2018) ze dne 3. 12. 2019 v části, jíž bylo potvrzeno usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 79 ICm 1047/2019-9 ze dne 22. 8. 2019 ve výroku II, a výrokem II usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 79 ICm 1047/2019-9 ze dne 22. 8. 2019 bylo porušeno základní právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se proto v uvedeném rozsahu ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí Vrchního soudu v Praze a Krajského soudu v Ústí nad Labem ve výrocích o náhradě nákladů

řízení v prvním stupni mezi účastníky řízení. Podle stěžovatele obecné soudy napadenými rozhodnutími porušily jeho ústavně zaručená práva, a to právo na spravedlivý proces, právo na rovnost v právech a právo na rovnost před soudem podle čl. 36 odst. 1, čl. 1 a čl. 37 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 96 odst. 1 Ústavy České republiky.

2. Stěžovatel vystupuje jako věřitel v insolvenčním řízení vedeném u krajského soudu pod sp. zn. KSUL 79 INS 18284/2018. Napadená rozhodnutí obecných soudů byla vydána v rámci incidenčního sporu zahájeného insolvenční správkyní dlužníka (CURATORES, v. o. s.) proti stěžovateli a stěžovatel jimi byl zavázán nahradit insolvenční správkyni náklady řízení před krajským soudem.

3. Jak vyplývá z obsahu insolvenčního spisu zveřejněného v insolvenčním rejstříku, insolvenční řízení bylo zahájeno insolvenčním návrhem dlužníka spojeným s návrhem na povolení oddlužení dne 9. 11. 2018. V insolvenčním návrhu dlužník mezi svými závazky označil i pohledávku stěžovatele ve výši 95 782,00 Kč, a to jako pohledávku nezajištěnou, vykonatelnou, spočívající v dluhu za nájem, po splatnosti od 1. 1. 2009; současně dlužník označil i rozhodnutí s touto pohledávkou spojená, a to „plat. rozkaz 7 C 81/2011 OS Louny, plat. rozkaz 23 C 30/2011 OS Louny, 13 EXE 4076/2013 OS Louny, 183 EX 24/2013 EÚ Praha 9“. V přiloženém seznamu závazků dlužník uvedl, že pohledávku stěžovatele uznává. K insolvenčnímu návrhu byly rovněž připojeny označené platební rozkazy vydané Okresním soudem v Lounech ve věci stěžovatele jako žalobce proti dlužníku jako žalovanému pod č. j. 7 C 81/2011-27 ze dne 21. 9. 2011 a č. j. 23 C 303/2011-23 ze dne 15. 11. 2011, oba s doložkou právní moci (právní moc nabyta dne 8. 8. 2012, respektive dne 30. 6. 2012). Dále dlužník připojil i vyrozumění soudní exekutorky Mgr. Martiny Havlové, Exekutorský úřad Praha 10, ze dne 19. 10. 2018 č. j. 183 EX 24/13-416 (sp. zn. 13 EXE 4076/2013) o zapsání doložky provedení exekuce do rejstříku zahájených exekucí v právní věci stěžovatele jako oprávněného a dlužníka jako povinného dne 5. 11. 2013 s tím, že ke dni vydání vyrozumění zbývá uhradit, bez nákladů exekuce, částka 95 781,36 Kč (při orientačním výpočtu). Usnesením krajského soudu č. j. KSUL 79 INS 18284/2018-A-8 ze dne 21. 11. 2018 byl zjištěn úpadek dlužníka, povoleno jeho řešení oddlužením, ustanovena insolvenční správkyně a věřitelé vyzváni k přihlášení svých pohledávek.

4. Dne 12. 12. 2018 stěžovatel podal přihlášku pohledávky v insolvenčním řízení, v níž označil dvě pohledávky za dlužníkem v celkové výši 101 442,00 Kč, přitom jako identifikaci listiny / právního důvodu, z nichž pohledávky vyplývají, uvedl „PR soudu v Lounech ze dne 15. 11. 2011, čj. 23 C 303/2011-23, právní moc 29.1.2011“ a „PR soudu v Lounech ze dne 21.9.2011, čj. 7 C 81/2011-27, právní moc 8.8.2012“; jako důvod vzniku pak uvedl, že se jedná o dlužný nájem bytu včetně plnění poskytovaných v souvislosti s užíváním bytu, poplatek z prodlení a náklady řízení. K přihlášce stěžovatel přiložil tzv. report od exekutora k 9. 11. 2018, výpis úhrad od exekutora a vyrozumění o zahájení exekuce.

5. V rámci přezkumu pohledávek insolvenční správkyně na osobní schůzce s dlužníkem dne 25. 2. 2019 zcela popřela pohledávky stěžovatele co do pravosti s odůvodněním, že stěžovatel neunesl důkazní břemeno, neboť k přihlášce pohledávky nepřipojil důkazy o vzniku pohledávky, jakož ani tvrzené exekuční tituly; nadto, pro případ vzniku a existence přihlášených pohledávek, nebyly prokázány kroky vedoucí ke stavení běhu promlčecí doby. Zpráva o přezkumu, včetně příslušného přezkumného listu s uvedenými důvody popření stěžovatelových pohledávek byla zveřejněna v insolvenčním rejstříku dne 4. 3. 2019 a insolvenčním soudem schválena dne 20. 3. 2019 (usnesení č. j. KSUL 79 INS 18284/2018--B-6).

6. Dne 18. 4. 2019 insolvenční správkyně, zastoupena advokátkou, podala incidenční žalobu proti stěžovateli.

7. Dne 27. 5. 2019 stěžovatel e-mailem kontaktoval krajský soud i insolvenční správkyni a zaslal jim oba exekuční tituly týkající se jeho přihlášených pohledávek. Uvedl přitom, že

o daném nedostatku přihlášky svých pohledávek se dozvěděl ze zprávy o oddlužení, aniž byl insolvenční správkyní vyzýván k doložení uvedených dokumentů. Dne 4. 6. 2019 insolvenční správkyně informovala stěžovatele e-mailem, že pro přezkum pohledávek je třeba doložit také nájemní smlouvy; což stěžovatel učinil v e-mailu ze dne 6. 6. 2019.

8. V návaznosti na doložení uvedených dokumentů (exekučních titulů a nájemních smluv) vzala insolvenční správkyně dne 11. 6. 2019 incidenční žalobu zpět. Současně požádala o přiznání náhrady nákladů řízení, neboť vedení sporu zavinil stěžovatel, který svou přihlášku pohledávek doplnil až v průběhu incidenčního sporu, a ke zpětvzetí žaloby tedy došlo pro jeho chování. Krajský soud usnesením č. j. 79 ICm 1047/2019-9 ze dne 22. 8. 2019 řízení zastavil (výrok I) a stěžovatele zavázal zaplatit insolvenční správkyni náhradu nákladů řízení ve výši 10 200 Kč k rukám její advokátky (výrok II) a dále České republice soudní poplatek za žalobu ve výši 1 000 Kč (výrok III). O nákladech řízení účastníků krajský soud rozhodl podle § 146 odst. 2 věty druhé zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, neboť žaloba byla vzata zpět pro chování stěžovatele, který původně nesplnil povinnost stanovenou věřiteli v § 177 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů, podle nějž je nutné k přihlášce pohledávky připojit listiny, kterých se přihláška dovolává; ke splnění této povinnosti přitom insolvenční správce věřitele nevyzývá.

9. Proti výrokům II a III usnesení krajského soudu stěžovatel podal odvolání, v němž namítal jednak to, že nezavdal příčinu k podání žaloby, jednak neúčelnost vynaložených nákladů řízení insolvenční správkyně. Popření pohledávky ze strany insolvenční správkyně podle něj bylo nesprávné, neboť z příloh přihlášky (vyrozumění o zahájení exekuce proti dlužníkovi zmiňující oba exekuční tituly a zpráva exekutora) zřetelně vyplývalo, že pohledávky stěžovatele proti dlužníkovi existovaly, byly vymáhány v exekučním řízení a vzhledem k časovému průběhu exekuce nemohly být ani promlčené. Mimoto měla insolvenční správkyně před podáním žaloby stěžovatele nejdříve vyzvat k doplnění neúplné přihlášky (tj. dodání jejích příloh), což neučinila. Stěžovatel nakonec chybějící listiny doplnil z vlastní iniciativy, a to aniž vůbec věděl o vedení incidenčního sporu, neboť žaloba i její zpětvzetí mu byly doručeny až spolu s usnesením krajského soudu o zastavení řízení. Incidenční žaloba tak byla podána předčasně (zbytečně) a podle stěžovatele s předpokladem, že bude vzata zase zpět po doložení existujících listin a insolvenční správkyně si bude nárokovat „lehce získané“ náklady řízení. Stěžovatel zdůraznil, že společníky i statutárním orgánem insolvenční správkyně jsou čtyři advokáti se specializací na insolvenční právo, a pokud se insolvenční správkyně nechá zastupovat jinou advokátkou, navíc bez specializace na insolvenční řízení, nepostupuje účelně a jen nedůvodně zvyšuje na úkor žalovaného (stěžovatele) náklady řízení, k němuž nadto ani nemuselo dojít.

10. Vrchní soud v Praze usnesením č. j. 79 ICm 1049/2019, 101 VSPH 750/2019-27 (KSUL 79 INS 18284/2018) ze dne 3. 12. 2019 potvrdil usnesení krajského soudu ve výroku II o náhradě nákladů řízení mezi účastníky navzájem a změnil jej ve výroku III tak, že se stěžovateli neukládá povinnost zaplatit část soudního poplatku ze žaloby ve výši 1 000 Kč (výrok I usnesení vrchního soudu); dále rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok II). Vrchní soud shledal usnesení krajského soudu věcně správným ve výroku II, ne však ve výroku III. S krajským soudem se ztotožnil v tom, že procesní zavinění za zastavení incidenčního sporu je na straně stěžovatele a spočívá v jeho chování po podání žaloby, neboť stěžovatel k přihlášce nepřipojil exekuční tituly, ale spolu s nájemními smlouvami je doložil až v průběhu incidenčního sporu. Zpráva insolvenční správkyně o přezkumu a k ní připojený upravený seznam přihlášených pohledávek přitom byly v insolvenčním rejstříku zveřejněny dne 4. 3. 2019 a usnesení insolvenčního soudu o schválení zprávy o přezkumu bylo zveřejněno dne 21. 3. 2019; incidenční žaloba pak byla podána až dne 18. 4. 2019. Stěžovatel tak měl podle vrchního soudu před zahájením incidenčního sporu

dostatek času, aby z veřejného insolvenčního rejstříku zjistil, že jeho přihlášené pohledávky byly popřeny i z jakého důvodu. Stěžovatel přitom neuvedl žádný důvod, který by mu bránil v doložení exekučních titulů tvrzených v přihlášce před podáním incidenční žaloby. Nedoložení existence přihlášené vykonatelné pohledávky přitom nelze považovat za vadu přihlášky, k jejímuž odstranění by měl insolvenční správce věřitele vyzývat.

II. Argumentace účastníků řízení

11. Stěžovatel brojí proti rozhodnutím obecných soudů, které podle něj porušily princip přiměřenosti, neboť jeho jednání jako slabší strany posuzovaly přísněji než jednání insolvenční správkyně jako silnější strany v insolvenčním řízení a uložily stěžovateli povinnost nahradit insolvenční správkyni náklady na právní zastoupení ve zbytečném řízení o její incidenční žalobě. Stěžovatel kritizuje, že obecné soudy zcela pominuly, že v daném případě nebyl žádný rozumný a přijatelný důvod k popření pravosti jeho pohledávek ze strany insolvenční správkyně, neboť sám dlužník tyto pohledávky uznával a předložil soudu i odpovídající exekuční tituly, které tak byly od začátku součástí insolvenčního spisu. Nadto měl být stěžovatel při nedodání potřebných příloh k přihlášce primárně vyzván k doplnění přihlášky dle § 188 insolvenčního zákona. Stěžovatel tak má za to, že obecné soudy ve vztahu k němu a při hodnocení jeho jednání postupovaly přísněji než ve vztahu k insolvenční správkyni, v rozporu s principem rovnosti účastníků řízení. Na podporu své argumentace stěžovatel dále odkazuje na rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 85 ICm 1590/2018-26, KSUL 85 INS 1658/2018 ze dne 30. 1. 2019, podle nějž v přihlášce vykonatelné pohledávky postačí odkázat na obsah rozsudku (exekučního titulu), který je nutné přiložit v příloze (což se v odkazované věci v důsledku administrativního pochybení žalované nestalo); a na usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 29 NSCR 109/2013 (KSBR 27 INS 20629/2012), které se zabývá dohledem insolvenčního soudu nad postupem insolvenčního správce při posuzování náležitostí přihlášky z hlediska její způsobilosti být přezkoumána.

12. Dále stěžovatel obecným soudům vytýká, že pominuly neúčelnost postupu insolvenční správkyně, která se v řízení, ač jejími společníky i statutárním orgánem jsou čtyři advokáti se zaměřením na insolvenční právo, nechala zastupovat další advokátkou bez specializace na insolvenční právo. Tím došlo toliko ke zcela nedůvodnému zvyšování nákladů řízení k tíži stěžovatele ve zcela jednoduchém sporu. V této souvislosti stěžovatel v doplnění ústavní stížnosti odkazuje na nález sp. zn. IV. ÚS 2434/19 ze dne 24. 3. 2020 (N 53/99 SbNU 141) týkající se účelnosti nákladů na právní zastoupení statutárního města advokátem, jehož závěry považuje za analogicky použitelné ve svém případě.

13. Ústavní soud vyzval k vyjádření k ústavní stížnosti též Vrchní soud v Praze a Krajský soud v Ústí nad Labem jako účastníky řízení a insolvenční správkyni, která vystupovala jako žalobkyně v incidenčním sporu. Insolvenční správkyně na tuto výzvu nijak nereagovala, a vzhledem k zaslanému poučení se tak vzdala postavení vedlejší účastnice řízení před Ústavním soudem.

14. Vrchní soud odkázal na odůvodnění svého napadeného rozhodnutí a závěry v něm učiněné. Ani po prostudování podané ústavní stížnosti neshledal důvody k přehodnocení původního stanoviska. Krajský soud rovněž odkázal na odůvodnění svého rozhodnutí s přesvědčením, že ústavně zaručená práva stěžovatele v řízení nebyla porušena.

III. Hodnocení Ústavního soudu

15. Ústavní stížnost je důvodná.

16. Ústavní soud předesílá, že ústavní stížnost podle svého obsahu směřuje pouze proti výrokům rozhodnutí vrchního soudu a krajského soudu, jež se týkaly stěžovateli uložené povinnosti hradit insolvenční správkyni náklady řízení. Ve vztahu k ostatním výrokům, respektive jejich částem, obou rozhodnutí (výroky o zastavení řízení, povinnosti zaplatit soudní

poplatek a o nákladech odvolacího řízení) stěžovatel žádnou konkrétní námitku nevznesl, pročež Ústavní soud uzavřel, že tyto části rozhodnutí ústavní stížnost nenapadá. Pro úplnost lze dodat, že i kdyby bylo ústavní stížností brojeno i proti těmto částem rozhodnutí, musela by být ústavní stížnost v tomto rozsahu odmítnuta (pro nepřípustnost, respektive zjevnou neopodstatněnost).

17. Ústavní soud dále připomíná, že jeho úkolem je ochrana ústavnosti, nikoliv „běžné“ zákonnosti (čl. 83 Ústavy). Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů, není povolán k přezkumu správnosti aplikace podústavního práva a do rozhodovací činnosti obecných soudů může zasáhnout jen tehdy, shledá-li současně porušení základního práva nebo svobody. V nyní posuzovaném případě takové porušení shledal, a to konkrétně porušení stěžovatelova práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

18. Ústavní soud je ve své rozhodovací praxi pravidelně konfrontován s problematikou nákladů řízení, přičemž se k ní obecně staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Ačkoli totiž i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný „spor“ o náklady řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. Na druhou stranu však Ústavní soud zdůrazňuje, že i rozhodování o nákladech soudního řízení tvoří integrální součást soudního řízení jako celku, a tak i při něm je nutno respektovat jak právo účastníků na spravedlivý proces, tak i ostatní ústavně zaručená práva účastníků [srov. například nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457); nález sp. zn. I. ÚS 887/15 ze dne 15. 12. 2015 (N 213/79 SbNU 433) a nález sp. zn. I. ÚS 672/03 ze dne 11. 2. 2004 (N 17/32 SbNU 163); všechna rozhodnutí Ústavního soudu citovaná v tomto nálezu jsou dostupná též na http://nalus.usoud.cz].

19. Ústavní soud ve své rozhodovací praxi dává soustavně najevo, že orgánům veřejné moci, soudy nevyjímaje, nelze tolerovat příliš formalistický postup vedoucí v důsledku ke zřejmé nespravedlnosti, a to ani při rozhodování o nákladech soudního řízení. Opakovaně se vyjádřil též k případům rozhodování o nákladech řízení, které bylo zastaveno, podle § 146 odst. 1 a 2 občanského soudního řádu. V nálezu sp. zn. IV. ÚS 3375/17 ze dne 19. 6. 2018 (N 115/89 SbNU 749) zdůraznil, že ani uvedená ustanovení nelze používat slepě či zcela mechanicky, bez ohledu na konkrétní okolnosti věci a bez jejich komplexního zhodnocení. Pro nalézání práva je totiž nezbytné vycházet z individuálních rozměrů každého jednotlivého případu, neboť výsledkem aplikace zákona nemůže být zjevná nespravedlnost (viz body 23 a 26 citovaného nálezu).

20. V případě zastavení řízení může obecný soud o nákladech řízení rozhodnout podle § 146 odst. 1 písm. b) občanského soudního řádu tak, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení podle jeho výsledku, nebo může podle § 146 odst. 2 občanského soudního řádu některému z účastníků přiznat náhradu nákladů řízení vůči jinému. Podle tohoto ustanovení platí, že jestliže některý z účastníků zavinil, že řízení muselo být zastaveno, je povinen hradit jeho náklady; byl-li však pro chování žalovaného (jiného účastníka řízení) vzat zpět návrh, který byl podán důvodně, je povinen hradit náklady řízení žalovaný (jiný účastník řízení). V nynějším případě obecné soudy postupovaly právě podle § 146 odst. 2 věty druhé občanského soudního řádu, neboť shledaly, že stěžovatel nese procesní zavinění na zastavení incidenčního sporu, jelikož s přihláškou pohledávek ani později před podáním incidenční žaloby nedoložil exekuční tituly (ani smlouvy osvědčující právní důvod přihlášených pohledávek), ale učinil tak až v průběhu incidenčního sporu; přitom nešlo o vadu přihlášky, kvůli které by měl insolvenční správce věřitele vyzývat k odstranění vady přihlášky. V ústavní stížnosti stěžovatel obecným soudům vytýká, že ve svých rozhodnutích nezohlednily všechny relevantní konkrétní okolnosti dané věci.

21. Ústavně konformní interpretací a aplikací § 146 odst. 2 občanského soudního řádu se Ústavní soud ve své rozhodovací praxi již blíže zabýval. Zdůraznil, že z pravidla obsaženého

v § 146 odst. 2 větě druhé občanského soudního řádu vyplývají nikoliv dva, nýbrž tři předpoklady přiznání náhrady nákladů řízení žalobci, a to zpětvzetí žaloby žalobcem, chování žalovaného a důvodnost žaloby [viz nález sp. zn. III. ÚS 2741/16 ze dne 17. 1. 2017 (N 12/84 SbNU 153), bod 17; a nález sp. zn. III. ÚS 3592/16 ze dne 17. 1. 2017 (N 14/84 SbNU 167), bod 18]. S odkazem na právě uvedené nálezy, jako i nález sp. zn. I. ÚS 2899/10 ze dne 8. 3. 2011 (N 38/60 SbNU 455) dále Ústavní soud uvedl k předpokladu důvodnosti žaloby, že „postup podle teze, dle níž jen z porovnání petitu žaloby a následného chování žalovaného lze zjistit, zda byla zpětvzatá žaloba podána důvodně, tedy zda zastavení řízení procesně zavinil žalovaný, může být přepjatým formalismem a v extrémním rozporu s principy spravedlnosti. Princip procesního výsledku nelze chápat formálně, neboť nejen petit, ale i žalobní tvrzení, tedy důvody žaloby vyjadřují, proč se žalobce žalovaného plnění domáhá …“ [nález sp. zn. III. ÚS 3447/15 ze dne 8. 8. 2017 (N 141/86 SbNU 411), bod 18].

22. V projednávaném případě je přitom klíčovou právě otázka důvodnosti podané žaloby, která je zde úzce spjata s hodnocením postupu insolvenční správkyně ve vztahu ke stěžovatelově přihlášce pohledávek. Insolvenční správkyně v reakci na skutečnost, že stěžovatel k přihlášce svých pohledávek nepřipojil „ty správné“ přílohy, které jsou v praxi pravidelně vyžadovány podle § 177 odst. 1 insolvenčního zákona („K přihlášce pohledávky je nutné připojit listiny, kterých se přihláška dovolává. Vykonatelnost pohledávky se prokazuje veřejnou listinou.“), popřela pravost přihlášených pohledávek a bez jakéhokoli dalšího úkonu přímo vůči stěžovateli (bez přímé komunikace s ním) následně podala incidenční žalobu.

23. Za obdobný postup přitom již táž insolvenční správkyně byla v minulosti opakovaně kritizována obecnými soudy v jiných incidenčních sporech (všechna dále citovaná rozhodnutí z incidenčních sporů jsou dostupná v insolvenčním rejstříku), a to i s poukazem na judikaturu Ústavního soudu. Tak například Vrchní soud v Praze jako soud odvolací v usnesení č. j. 53 ICm 3127/2018, 104 VSPH 42/2019-22 (KSPA 53 INS 9477/2018) ze dne 4. 2. 2019 odmítl názor insolvenční správkyně, která si při zpětvzetí žaloby nárokovala náhradu nákladů řízení s tím, že žalovaná zavinila zastavení řízení, neboť nepřiložila exekuční titul k přihlášce své pohledávky, ale učinila tak až po podání incidenční žaloby. Vrchní soud naopak potvrdil prvostupňové rozhodnutí o tom, že žádná z účastnic nemá právo na náhradu nákladů řízení [§ 146 odst. 1 písm. b) občanského soudního řádu], neboť ani jedna z nich výlučně nezavinila zastavení řízení. V bodu 8 usnesení přitom vrchní soud zdůraznil, že již „opakovaně vyjádřil názor, že insolvenční správce má při výkonu své funkce specifické postavení a je povinen, aniž by to příslušný právní předpis musel v každém jednotlivém případě výslovně zmiňovat, dbát na řádný průběh insolvenčního řízení. Nastane-li tedy situace, kdy se věřitel dlužníka dopustí napravitelného pochybení (opomenutí), jež je správci zřejmé, měl by jej na to upozornit zejména právě proto, aby předcházel případnému incidenčnímu sporu (srov. rozhodnutí Ústavního soudu ČR ze dne 9. 7. 2012 sp. zn. IV. ÚS 2066/12). Skutečnost, že věřitel, který k přihlášce nepřipojil přílohy, neunese ohledně přihlášené pohledávky břemeno důkazní, což logicky vede k popření pohledávky (nikoli k odmítnutí přihlášky pro vady), žalobce jako správce jeho shora uvedených povinností nijak nezbavuje“.

24. Totéž Vrchní soud v Praze připomněl insolvenční správkyni i v usnesení č. j. 60 ICm 56/2018, 103 VSPH 393/2019-90 (KSPA 60 INS 15648/2017) ze dne 1. 6. 2018, kde insolvenční správkyně incidenční žalobu podala poté, co žalovaná věřitelka ke své přihlášce pohledávky sice připojila exekuční titul (elektronický platební rozkaz), ne však další listiny, zejména pojistnou smlouvu. Vrchní soud pak výslovně uvedl, že v takové situaci bylo povinností insolvenční správkyně, v případě pochybností o přihlášené pohledávce, vyzvat žalovanou k předložení pojistné smlouvy, eventuálně dalších dokladů (bod 13 citovaného usnesení). Obdobně se k postupu insolvenční správkyně vyjádřil i Krajský soud v Hradci Králové v usnesení č. j. 33 ICm 1400/2019-32 (KSHK 33 INS 14989/2018) ze dne 1. 4. 2020 ve vztahu k situaci, kdy insolvenční správkyně popřela pohledávku věřitelky z důvodu

promlčení, neboť v přihlášce pohledávky nebyly uvedeny žádné skutečnosti svědčící o tom, že promlčecí lhůta ještě neuplynula. Krajský soud insolvenční správkyni upozornil, že v rámci předcházení incidenčních sporů měla nejdříve věřitelku vyzvat k doplnění a prokázání tvrzení, a až pokud by věřitelka svá tvrzení neprokázala, bylo by namístě její pohledávku popřít. Shora citovaný názor vrchního soudu je vyjádřen též kupříkladu v jeho usnesení č. j. 85 ICm 604/2018, 103 VSPH 718/2018-41 (KSUL 85 INS 19025/2017) ze dne 7. 1. 2019 (bod 12 usnesení) či v rozsudcích Krajského soudu v Ústí nad Labem č. j. 85 ICm 1589/2018-26 (KSUL 85 INS 1658/2018) ze dne 30. 1. 2019 a č. j. 85 ICm 1590/2018-26 (KSUL 85 INS 1658/2018) ze dne 30. 1. 2019 (bod 16, respektive bod 17 rozsudků); ve všech těchto případech byla žalobkyní rovněž táž insolvenční správkyně jako ve věci stěžovatele.

25. Shora uvedené stanovisko obecných soudů potvrzuje taktéž rozhodovací praxe Nejvyššího soudu, který například v usnesení sp. zn. 29 NSCR 107/2015 ze dne 27. 9. 2017 (dostupné též z http://www.nsoud.cz/) připomněl ustálenou judikaturu k náležitostem přihlášky pohledávky do insolvenčního řízení a k případným vadám přihlášky, podle níž „[p]ostup podle § 188 insolvenčního zákona se uplatní pouze tehdy, je-li vadný sám procesní úkon, tj. přihláška pohledávky. Okolnost, že věřitel nepřipojí požadované přílohy, nemůže mít jiný následek, než že uplatněný nárok neprokáže (nesplní povinnost důkazní). Nedoplní-li věřitel ani přes výzvu insolvenčního správce zákonem požadované přílohy (kopie smluv, soudních nebo jiných rozhodnutí a dalších listin dokládajících údaje uvedené v přihlášce pohledávky), čili listinné důkazy ve smyslu § 177 uvedeného zákona, je na insolvenčním správci, zda takovou pohledávku co do pravosti nebo obsahu zpochybní a popře ji [usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 15. července 2008, sen. zn. 1 VSPH 94/2008, uveřejněné pod číslem 13/2009 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek …“ (viz bod 20 usnesení Nejvyššího soudu; pozn. – podtržení doplněno Ústavním soudem).

26. Ústavní soud tak ve shodě s rozhodovací praxí obecných soudů citovanou v bodech 22–24 tohoto nálezu, jakož i se svým dřívějším závěrem vyjádřeným v usnesení sp. zn. IV. ÚS 2066/12 ze dne 9. 7. 2012 shrnuje, že insolvenční správce má specifické postavení a při výkonu funkce je výslovně povinen postupovat svědomitě a s odbornou péčí (§ 36 odst. 1 insolvenčního zákona). To přitom zahrnuje i jistou míru racionality, hospodárnosti a efektivnosti jeho postupu při výkonu funkce, což se pak projevuje i v tom, že by neměl vytvářet zbytečné či marginální incidenční spory, které v důsledku hladkému chodu a dosažení cílů insolvenčního řízení nepomáhají, ale naopak jej zatěžují neúměrně vysokými transakčními náklady spočívajícími v nutně vynaloženém pracovním úsilí všech zúčastněných, včetně zapojených soudů [srov. obdobně nález sp. zn. I. ÚS 1575/16 ze dne 1. 6. 2020 (N 107/100 SbNU 248), body 29 a 30]. Zároveň je třeba mít na paměti, že insolvenční správce vystupuje v insolvenčním řízení jako odborník, výkon této funkce je pro něj takříkajíc denním chlebem, zatímco pro jednotlivé věřitele, zvlášť ty „drobné“, se může jednat o situaci, v níž se ocitají poprvé v životě a v níž pro ně může být značně obtížné se zorientovat, a to i s ohledem na složitost a formálnost insolvenčního řízení. Ústavní soud ostatně již dříve poukázal na to, že „chronickým nedostatkem českého insolvenčního řízení je … právě jeho zdlouhavost a komplikovanost, přičemž není žádoucí tyto nedostatky formalistickým výkladem insolvenčního zákona … ještě více prohlubovat“ (nález sp. zn. I. ÚS 1575/16, citovaný výše, bod 29). Insolvenční správce sám by rovněž neměl primárně těžit z pouhé neznalosti či neorientovanosti jednotlivých věřitelů v komplikovaném insolvenčním řízení.

27. V projednávaném případě však insolvenční správkyně v souladu s popsanými závěry nepostupovala a ochranu před jejím postupem pak stěžovateli neposkytly ani obecné soudy. Pokud stěžovatel podle insolvenční správkyně sice ve své přihlášce jednoznačně identifikoval své vykonatelné pohledávky za dlužníkem, ovšem zjevně k ní nepřiložil potřebné listinné doklady (zejména identifikované exekuční tituly), nebylo namístě, aby insolvenční správkyně rovnou stěžovatelovu pohledávku popřela a podala proti němu incidenční žalobu. Nejdřív

naopak měla stěžovatele vyzvat k doplnění potřebných příloh (prokázání jeho tvrzení v přihlášce) a teprve při nesplnění této výzvy mohla důvodně podat incidenční žalobu proti stěžovateli poté, co jeho pohledávky popřela. Takový postup by představoval nikoli nějaké zvláštní dobrodiní vůči stěžovateli jako věřiteli, ale součást odborného a svědomitého výkonu funkce, který má zahrnovat také předcházení zbytečným incidenčním sporům, které v důsledku nejen nedůvodně zatíží další zúčastněné, zejména soudy, ale navíc mohou vést i k umenšení majetkové podstaty – zatímco insolvenčního správce samotného se po finanční stránce automaticky nijak nedotknou. Je totiž třeba připomenout zvláštní úpravu náhrady nákladů řízení ve sporu o pravost, výši nebo pořadí přihlášených pohledávek podle § 202 odst. 1 insolvenčního zákona, který mimo jiné stanoví, že v těchto sporech nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení proti insolvenčnímu správci, a naopak náklady, které vznikly insolvenčnímu správci, se hradí z majetkové podstaty.

28. Právě průběh incidenčního sporu, který insolvenční správkyně proti stěžovateli zahájila, ukazuje, jak byl celý spor zbytečný a jen nesmyslně zatížil obecné soudy, potenciálně též majetkovou podstatu, a nakonec i stěžovatele samotného, který se musel bránit nejprve odvoláním a posléze dokonce ústavní stížností. Stěžovatel poté, co postřehl, že jeho pohledávky byly insolvenční správkyní popřeny, se sám spojil jak s insolvenčním soudem, tak s insolvenční správkyní, zaslal jim ony exekuční tituly a v reakci na informaci insolvenční správkyně následně obratem zaslal i další vyžádané listiny; přitom o vedení incidenčního sporu v té době vůbec nevěděl, neboť o podání žaloby, stejně jako o jejím zpětvzetí byl informován až spolu s rozhodnutím o zastavení řízení. Přesto pro něj původní snadno napravitelné pochybení, plynoucí i z náročnosti relevantní právní úpravy a praxe insolvenčního řízení, v interpretaci obecných soudů fakticky znamenalo, že ačkoli se do insolvenčního řízení přihlásil ve snaze uspokojit svou stotisícovou pohledávku za dlužníkem, nyní nejdříve sám musí zaplatit desetinu z toho jako náhradu za právní zastoupení insolvenční správkyně při třech zcela zbytečných úkonech v rámci incidenčního sporu. A nadto je nucen sám nést i své náklady řízení, bez možnosti jejich náhrady insolvenční správkyní.

29. V projednávaném případě navíc nelze postup insolvenční správkyně při popření stěžovatelových pohledávek a zahájení incidenčního sporu aprobovat tím spíše, že v insolvenčním spise se od začátku oba dotčené exekuční tituly nacházely, stejně jako doklady o probíhající exekuci stěžovatelových pohledávek za dlužníkem, neboť tyto listiny byly přiloženy již k insolvenčnímu návrhu samotného dlužníka. To sice automaticky stěžovatele jako věřitele nezbavilo povinnosti připojit k přihlášce potřebné přílohy dle § 177 insolvenčního zákona, nicméně tato skutečnost ještě více podtrhuje zbytečnost, respektive předčasnost podání incidenční žaloby. Projednávaný případ, a to i v kontextu počínání insolvenční správkyně v jiných incidenčních sporech, které byly zmíněny výše, dokonce vyvolává pochybnosti nad tím, zda insolvenční správkyně při podání incidenční žaloby nesledovala spíše než cokoli jiného jen snadné inkasování nákladů řízení ve sporu, kterému bylo lze jednoduše předejít stručnou výzvou adresovanou stěžovateli a u něhož již při jeho zahájení muselo být nanejvýš pravděpodobné, že řízení bude nakonec zastaveno, případně žaloba zamítnuta. Takový postup jakéhokoli insolvenčního správce by byl samozřejmě zcela nepřijatelný, neboť incidenční spory nemohou sloužit jako prostředek k obstarání zisku insolvenčních správců, respektive s nimi spřízněných advokátů na úkor věřitelů. To musí mít na paměti i obecné soudy při hodnocení procesního chování a postupu insolvenčního správce v incidenčním sporu v rámci rozhodování o náhradě nákladů řízení.

IV. Závěr

30. Ze všech uvedených důvodů lze uzavřít, že žaloba insolvenční správkyně o pravost přihlášených pohledávek stěžovatele nebyla podána důvodně a procesní zavinění za zastavení řízení neleží výlučně na straně stěžovatele. Pokud obecné soudy za této situace při zastavení

řízení přiznaly insolvenční správkyni právo na náhradu nákladů řízení vůči stěžovateli, porušily stěžovatelovo právo na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny. Ústavní soud zdůrazňuje, že povinnost insolvenčního správce vystupovat při výkonu funkce svědomitě a s odbornou péčí zahrnuje také předcházení zbytečným (snadno vyhnutelným) incidenčním sporům, které v důsledku hladkému chodu a dosažení cílů insolvenčního řízení nepomáhají, ale naopak nedůvodně zatěžují insolvenční soudy a mohou jít i na úkor majetkové podstaty. Pokud insolvenční správce takový incidenční spor, kterému lze snadno předejít výzvou věřitele k nápravě jeho pochybení (například při připojování příloh přihlášky pohledávky), zahájí, aniž prve vyzval věřitele k nápravě, a následně vezme žalobu zpět, neboť v průběhu řízení věřitel své pochybení napraví, nelze takový incidenční spor považovat za důvodně zahájený a procesní zavinění za jeho zastavení klást pouze na stranu věřitele (§ 146 odst. 2 občanského soudního řádu). Obecné soudy nemohou opomenout zbytečnost, respektive předčasnost zahájení takového incidenčního sporu a přiznat insolvenčnímu správci náhradu nákladů řízení vůči věřiteli. Pokud tak učiní, poruší právo věřitele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

31. S ohledem na uvedený závěr již nebylo třeba zabývat se dalšími námitkami uvedenými v ústavní stížnosti, neboť by to bylo nadbytečné. Podle § 82 odst. 1 a odst. 3 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, Ústavní soud vyhověl ústavní stížnosti a zrušil napadená rozhodnutí v rozsahu týkajícím se povinnosti stěžovatele nahradit insolvenční správkyni náklady řízení před krajským soudem, jak je uvedeno ve výroku I tohoto nálezu.

Č. 137
Nesprávné poučení odvolacího soudu o přípustnosti dovolání
(sp. zn. II. ÚS 2404/19 ze dne 24. června 2020)

Vadným poučením o přípustnosti dovolání krajský soud znemožnil realizaci stěžovatelova procesního práva podat mimořádný opravný prostředek, který mu zákon poskytuje. Tím zasáhl do práva na soudní ochranu, jak je garantováno čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové, soudce Ludvíka Davida a soudkyně zpravodajky Milady Tomkové o ústavní stížnosti stěžovatele Antonína Hégra, zastoupeného Mgr. Štěpánem Řiháčkem, advokátem, sídlem Pechova 3, Brno, proti rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 10. dubna 2019 č. j. 16 Co 295/2018-51, za účasti Krajského soudu v Brně jako účastníka řízení a MUDr. Hany Ottové, zastoupené JUDr. Jiřím Juříčkem, advokátem, sídlem Údolní 5, Brno, jako vedlejší účastnice, takto:

I. Rozsudkem Krajského soudu v Brně ze dne 10. dubna 2019 č. j. 16 Co 295/2018--51 byla porušena základní práva stěžovatele zaručená čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 10. dubna 2019 č. j. 16 Co 295/2018--51 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a předchozí průběh řízení

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhal zrušení v záhlaví citovaného rozsudku Krajského soudu v Brně (dále jen „krajský soud“). Stěžovatel se domnívá, že uvedeným soudním rozhodnutím došlo k porušení jeho základního práva na spravedlivý proces zaručeného ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, přiloženého rozhodnutí krajského soudu a vyžádaného spisu vedeného okresním soudem pod sp. zn. 11 C 18/2018 zjistil Ústavní soud následující skutečnosti pojící se k podstatě ústavní stížnosti.

3. Okresní soud ve Vyškově (dále jen „okresní soud“) platebním rozkazem ze dne 12. 3. 2018 č. j. 11 C 18/2018-18 rozhodl, že stěžovatel má vedlejší účastnici zaplatit částku 60 812 Kč a náhradu nákladů řízení, nebo aby proti tomuto platebnímu rozkazu podal odpor. Dále rozhodl, že pokud stěžovatel podá odpor, je povinen se ve lhůtě vyjádřit ve věci samé k žalobě. Dne 27. 3. 2018 podal stěžovatel prostřednictvím svého právního zástupce odpor.

4. Okresní soud rozsudkem ze dne 31. 5. 2018 č. j. 11 C 18/2018-25 stanovil stěžovateli povinnost zaplatit vedlejší účastnici částku 60 812 Kč (výrok I) a povinnost nahradit jí náklady řízení (výrok II). V odůvodnění uvedl, že stěžovatel sice napadl doručený platební rozkaz odporem, ve stanovené lhůtě se však nevyjádřil ve věci samé k žalobě, navzdory tomu, že byl

poučen o možnosti vydání rozsudku pro uznání podle ustanovení § 153a odst. 3 o. s. ř. Vzhledem k tomu, že okresní soud shledal, že jsou splněny všechny zákonem předvídané podmínky, rozhodl rozsudkem pro uznání. Rozsudek okresního soudu není ústavní stížností napaden.

5. Ve svém odvolání proti rozsudku okresního soudu stěžovatel také požádal o prominutí zmeškání lhůty pro podání vyjádření k platebnímu rozkazu z důvodu přechodné zdravotní indispozice jeho právního zástupce. Okresní soud usnesením ze dne 10. 7. 2018 č. j. 11 C 18/2018-32 návrh stěžovatele na prominutí zmeškání lhůty zamítl. Krajský soud usnesením ze dne 10. 4. 2019 č. j. 16 Co 296/2018-48 toto usnesení okresního soudu zrušil. V odůvodnění uvedl, že stěžovatel požádal o prodloužení lhůty k vyjádření k žalobě samé, která mu byla stanovena okresním soudem. Nešlo tedy o žádost o prodloužení lhůty k podání odporu, jak uváděl okresní soud. Podle krajského soudu by bylo možno žádosti o prodloužení tzv. soudcovské lhůty vyhovět pouze do uplynutí stanovené doby, nikoli po vyhlášení rozsudku. Krajský soud odůvodnění svého usnesení uzavřel s tím, že napadené usnesení nemělo být vůbec vydáno, je nesprávné, a proto bylo bez náhrady zrušeno. Usnesení krajského soudu není ústavní stížností napadeno.

6. Krajský soud ústavní stížností napadeným rozsudkem rozsudek okresního soudu potvrdil (výrok I) a rozhodl o nákladech řízení (výrok II). V odůvodnění uvedl, že stěžovatel podal proti platebnímu rozkazu odpor s tím, že bude doplněn. K tomu dle krajského soudu nedošlo. Přestože byl tedy odpor podán včas, stěžovatel se ve lhůtě k žalobě nevyjádřil. Proto byly i podle krajského soudu splněny všechny podmínky k vydání rozsudku pro uznání. Stěžovatel se podle krajského soudu nevyjádřil ke skutkovým okolnostem sporu, na kterých měl stavět svou obranu, ani neoznačil žádné důkazy. Vzhledem k tomu, že byly splněny i další zákonem předvídané podmínky, nastala podle právního názoru krajského soudu zákonná fikce uznání nároku.

7. Krajský soud ve svém ústavní stížností napadeném rozsudku stěžovatele poučil, že proti tomuto rozhodnutí není dovolání přípustné. Stěžovatel dovolání nepodal.

II. Argumentace stěžovatele

8. Zásah do svých základních práv a svobod, konkrétně do práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny, stěžovatel odůvodňuje tím, že požádal o prominutí lhůty stanovené v platebním rozkazu, neboť k jejímu zmeškání došlo z důvodu přechodné zdravotní indispozice právního zástupce stěžovatele. V tom se odvolává na závěry vyslovené Ústavním soudem v nálezu sp. zn. I. ÚS 3263/13 ze dne 12. 9. 2016 (N 168/82 SbNU 629 – všechna citovaná rozhodnutí Ústavního soudu jsou přístupná na http://nalus.usoud.cz).

9. Stěžovatel dále uvádí, že rozhodnutí okresního soudu je příliš formalistické, neboť okresní soud přisuzoval velkou váhu označení, a nikoli obsahu žádosti o prominutí lhůty stanovené ve výroku II shora specifikovaného platebního rozkazu vydaného okresním soudem. Dále stěžovatel uvádí, že indispozici svého právního zástupce prokázat nemůže, protože o ní žádné záznamy nejsou. K rozhodnutí krajského soudu se nijak nevyjadřuje.

III. Vyjádření účastníka řízení a vedlejší účastnice řízení

10. Soudkyně zpravodajka podle ustanovení § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslala ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi řízení s tím, aby se zejména vyjádřil k poučení o opravných prostředcích. Dále zaslala ústavní stížnost vedlejší účastnici řízení k vyjádření.

11. Krajský soud ve svém vyjádření ze dne 12. 5. 2020 plně odkázal na odůvodnění svého rozsudku. Vzhledem k tomu, že vyjádření neobsahuje žádné nové skutečnosti, nezaslal Ústavní soud toto vyjádření k replice stěžovateli.

12. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření ze dne 25. 2. 2020 vyjádřila přesvědčení, že obecné soudy postupovaly správně, a vyjádřila se k některým tvrzením stěžovatele uvedeným v jeho ústavní stížnosti. Ani toto vyjádření však není takového rázu, aby bylo nezbytné, aby se k němu vyjádřil stěžovatel.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Ústavní soud zkoumal splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž byl vydán rozsudek napadený ústavní stížností, a Ústavní soud má pravomoc k jejímu posouzení. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s ustanovením § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu.

14. Ústavní stížnost je přípustná, pokud stěžovatel vyčerpá všechny prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu). Krajský soud stěžovatele poučil, že dovolání je nepřípustné. Tato skutečnost je také příčinou důvodnosti ústavní stížnosti.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní stížnost je v právním řádu České republiky charakterizována svou výraznou subsidiaritou. Lze ji uplatnit pouze tehdy, pokud stěžovatel vyčerpal všechny prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje. K ochraně základních práv a svobod jsou povolány všechny orgány veřejné moci a teprve v případě, kdy se jejich pomoc ukáže jako nedostatečná, může svou pravomoc realizovat Ústavní soud. Ten je také výlučně povolán k tomu, aby věc posoudil v rovině nikoli podústavního práva, ale v rovině práva ústavního.

16. Mezi orgány veřejné moci, které jsou nejen Ústavou České republiky (dále jen „Ústava“), ale také jednotlivými zákony povolány k přezkumu soudních rozhodnutí, je i Nejvyšší soud. Vzhledem k charakteru řízení je Ústavní soud přesvědčen, že stěžovatel mohl k ochraně svých práv využít institut dovolání.

17. Podle ustanovení § 236 odst. 1 o. s. ř. lze dovoláním napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu (v tomto případě krajského soudu), pokud to zákon připouští. Dále, ustanovení § 237 o. s. ř. stanoví, že dovolání je, vyjma zákonem stanovených výjimek, přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešená právní otázka posouzena jinak.

18. Ustanovení § 238 odst. 1 písm. c) o. s. ř. stanoví jednu z těchto výjimek. Podle něj není dovolání přípustné, proti rozsudkům a usnesením vydaným v řízeních, jejichž předmětem bylo v době vydání rozhodnutí obsahujícího napadený výrok peněžité plnění nepřevyšující 50 000 Kč, včetně řízení o výkonu rozhodnutí a exekučního řízení, ledaže jde o vztahy ze spotřebitelských smluv a o pracovněprávní vztahy; k příslušenství pohledávky se přitom nepřihlíží. V případě nyní posuzovaném Ústavním soudem bylo rozhodováno o částce 60 812 Kč.

19. Ústavnímu soudu se proto jeví, že tento ani žádný jiný důvod vylučující přípustnost dovolání ze zákona se na věc nevztahuje. Samotné splnění materiálních předpokladů přípustnosti dovolání je však ze zákona svěřeno Nejvyššímu soudu (§ 239 o. s. ř.) a Ústavní soud není oprávněn do jeho pravomoci zasahovat.

20. Samotné poučení odvolacího soudu sice přípustnost či nepřípustnost dovolání nezakládá (ani nevylučuje), vadným poučením však krajský soud znemožnil stěžovateli realizaci jeho procesního práva podat mimořádný opravný prostředek [viz např. nález sp. zn.

I. ÚS 2912/10 ze dne 1. 3. 2011 (N 29/60 SbNU 371), případně nález sp. zn. III. ÚS 1237/15 ze dne 15. 3. 2016 (N 43/80 SbNU 531), nález sp. zn. IV. ÚS 769/02 ze dne 15. 4. 2003 (N 57/30 SbNU 91)]. Tedy, nesprávným poučením znemožnil stěžovateli využít prostředek k ochraně jeho práva, který mu zákon (občanský soudní řád) poskytuje. Tím zasáhl do jeho práva na soudní ochranu, jak je garantováno čl. 36 odst. 1 Listiny. Na tom nic nemění ani ta skutečnost, že stěžovatel tuto vadu v ústavní stížnosti výslovně nenapadl. Ústavní soud je vázán rozsahem petitu, a nikoli argumentací obsaženou v odůvodnění ústavní stížnosti [viz např. nález sp. zn. Pl. ÚS 69/06 ze dne 29. 1. 2008 (N 22/48 SbNU 243; 269/2008 Sb.) nebo nález sp. zn. Pl. ÚS 38/06 ze dne 6. 2. 2007 ve znění opravného usnesení ze dne 3. 4. 2007 (N 23/44 SbNU 279; 84/2007 Sb.)], a to i v případech, ve kterých je ústavní stížnost, co se týče argumentace, elementární.

21. Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje, že není možné k tíži stěžovatele klást pochybení soudu při poučení o opravném prostředku [viz nález sp. zn. II. ÚS 291/20 ze dne 31. 3. 2020 (N 63/99 SbNU 214) a rozhodnutí – včetně rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva – v něm citovaná]. Nárok na mimořádné opravné prostředky, včetně dovolání, neplyne z Ústavy sám o sobě a je na rozhodnutí zákonodárné moci, zda a jak tyto prostředky vymezí. To se týká i podmínek (ne)přípustnosti dovolání. V případě, že je mimořádný opravný prostředek v právním řádu přítomný, je nezbytné aplikaci příslušných ustanovení zákona podřídit požadavku ústavnosti. Minimum toho požadavku spočívá v aplikaci příslušných normativních ustanovení.

22. Poučení krajského soudu, že dovolání je nepřípustné, se tedy jeví jako nesprávné. To i s tím ohledem, že krajský soud se k této skutečnosti ani přes konkrétní výzvu nevyjádřil a pouze se odvolal na svůj rozsudek, ve kterém však k tomuto závěru chybí relevantní informace. Krajský soud svým postupem porušil právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené ustanovením čl. 36 odst. 1 Listiny. Proto je krajský soud povinen znovu rozhodnout o odvolání stěžovatele a je vázán výše uvedeným právním názorem Ústavního soudu správně poučit účastníky řízení o přípustnosti dovolání.

23. Námitkami a argumentací stěžovatele, které směřují k právním závěrům obecných soudů, se Ústavní soud nezabýval, neboť s ohledem na shora zmíněnou subsidiaritu ústavní stížnosti mu to v této fázi řízení nepřísluší.

24. Ústavní soud proto z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti navrhující zrušení rozsudku krajského soudu vyhověl podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu a podle § 82 odst. 3 písm. a) tohoto zákona tento rozsudek zrušil. V pokračujícím řízení krajský soud znovu rozhodne o odvolání stěžovatele vázán názorem Ústavního soudu správně poučit účastníky řízení o přípustnosti dovolání. Odstranění tohoto pochybení otevírá cestu k věcnému posouzení námitek v řízení o příslušném opravném prostředku, pro jehož uplatnění začnou nově běžet zákonné lhůty [srov. např. nález sp. zn. IV. ÚS 286/20 ze dne 10. 3. 2020 (N 51/99 SbNU 125)].

Č. 138
Omezení dispozičního práva žalobce aneb zpětvzetí návrhu podle § 96 odst. 6 občanského soudního řádu
(sp. zn. Pl. ÚS 40/18 ze dne 30. června 2020; 327/2020 Sb.)

Z Listiny nelze dovodit, že mezi základní práva a svobody lze zařadit právo žalobce ukončit soudní spor v okamžiku, kdy je to pro něj maximálně výhodné a pro žalovaného minimálně výhodné. Protože takové základní právo žalobce nemá, je věcí zákonodárce, jakým způsobem ochrání práva žalovaného. Žalovaného, který se stal stranou sporu proti své vůli (ex lege podle § 90 o. s. ř.), který má podle Ústavy před soudem rovné postavení a který již ne zcela dobrovolně plnil na základě právě zrušeného soudního rozhodnutí. Zvolil-li zákonodárce řešení obsažené v platném znění § 96 odst. 6 o. s. ř. a nespoléhal se na uvážlivé použití § 96 odst. 3 o. s. ř., lze polemizovat s vhodností takového řešení, ale nelze jej nazvat protiústavním a ani zcela nevhodným.

Nález

Ústavní soud rozhodl pod sp. zn. Pl. ÚS 40/18 dne 30. června 2020 v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců a soudkyň Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka (soudce zpravodaj), Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu Městského soudu v Praze, za který jedná JUDr. Aleš Šťastný, předseda senátu, na zrušení § 96 odst. 6 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 296/2017 Sb., za účasti Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu České republiky jako účastníků řízení, takto:

Návrh na zrušení § 96 odst. 6 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění zákona č. 296/2017 Sb., se zamítá.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu dosavadního řízení

1. Návrhem ze dne 10. 10. 2018 doručeným Ústavnímu soudu dne 19. 10. 2018 se navrhovatel (Městský soud v Praze, dále jen „městský soud“) domáhá podle čl. 95 odst. 2 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) ve spojení s § 64 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zrušení § 96 odst. 6 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění účinném od 30. 9. 2017, (dále jen „o. s. ř.“), kdy byl do § 96 o. s. ř. vložen zákonem č. 296/2017 Sb. nový odstavec 6.

2. V řízení vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) se žalobkyně (obchodní společnost Pekárna Příbram, a. s.) domáhala po žalované (obchodní společnosti Pekárna-cukrárna Hořovice, s. r. o.) úhrady nájemného ve výši 2 422 779,03 Kč podle smlouvy o nájmu nemovitého a movitého majetku. Obvodní soud rozsudkem ze dne 3. 5.

2012 č. j. 38 C 4/2010-126 žalobě vyhověl a uložil žalované, aby zaplatila uvedenou částku žalobkyni (výrok pod bodem I) a rozhodl o náhradě nákladů řízení (výrok pod bodem II). Obvodní soud dospěl k závěru, že mezi účastnicemi řízení nebyla uzavřena nájemní smlouva podle § 663 a násl. zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů, nýbrž smlouva o nájmu podniku podle § 488b zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „obch. zák.“). Dovodil přitom, že smlouva byla uzavřena platně, ale nenabyla účinnosti, neboť nebyla schválena valnou hromadou žalobkyně, nebyla uveřejněna v Obchodním věstníku a ani nebyla založena ve sbírce listin. Nicméně i tak byla od svého uzavření pro smluvní strany závazná, a proto soud žalobu posoudil jako důvodnou.

3. K odvolání žalované městský soud rozsudkem ze dne 9. 1. 2013 č. j. 69 Co 539/2012--176 rozhodnutí obvodního soudu potvrdil (výrok pod bodem I) a rozhodl o náhradě nákladů odvolacího řízení (výrok pod bodem II). Proti pravomocnému rozsudku městského soudu podala žalovaná dovolání. Současně však žalovanou částku uhradila.

4. K dovolání žalované Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 27. 10. 2015 č. j. 23 Cdo 1860/2013-266 rozhodnutí městského soudu a obvodního soudu zrušil a věc vrátil obvodnímu soudu k dalšímu řízení. Důvodem ke zrušení rozsudků soudů obou stupňů bylo neúplné, a tedy i nesprávné právní posouzení věci, které bylo v rozporu s předchozí judikaturou Nejvyššího soudu, a to v tom, že městský soud neprovedl výklad projevu vůle stran, zda skutečně směřovala k uzavření smlouvy o nájmu podniku, a nesprávně posoudil důsledky nezveřejnění nájemní smlouvy podle § 33 odst. 1 obch. zák. (§ 488b odst. 4 obch. zák.), dále v tom, že nesprávně posoudil důsledky neexistence písemného souhlasu podle § 67a obch. zák., a konečně při posouzení otázky, zda předmětem smlouvy byl podnik, resp. část podniku. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že do nabytí účinnosti smlouvy nemají její strany práva a povinnosti, které smlouva zakládá. Vzhledem k tomu, že neúčinnost smlouvy je v tomto směru možno postavit na roveň neplatnosti či neexistence smlouvy, bylo povinností soudu posoudit v takovém případě žalobcem uplatněný požadavek na zaplacení peněžité částky podle předpisů upravujících nárok na vydání plnění z bezdůvodného obohacení.

5. Následně v průběhu dalšího řízení před obvodním soudem vznesla žalovaná v rámci procesní obrany námitku započtení částky ve výši 2 737 083,10 Kč, kterou na základě Nejvyšším soudem zrušených rozsudků uhradila a kterou považuje za plnění bez právního důvodu. Uvedenou částku žalovaná uplatnila k započtení jen do výše uplatněného nároku žalobkyně a pouze pro případ, že jiná její obrana nebude shledána důvodnou. Poté žalobkyně z důvodu učiněného započtení vzala žalobu zpět. Žalovaná vyjádřila se zpětvzetím žaloby nesouhlas, neboť má právní, morální a procesně-ekonomický zájem na tom, aby o žalobě bylo pravomocně rozhodnuto.

6. Obvodní soud se zpětvzetím žaloby zabýval z pohledu § 96 odst. 6 o. s. ř. a usnesením ze dne 29. 6. 2018 č. j. 38 C 4/2010-436 řízení zastavil. Podle obvodního soudu toto ustanovení na zpětvzetí žaloby učiněné žalobkyní nedopadá, neboť důvodem zpětvzetí žaloby nebylo samotné zaplacení žalované částky, k němuž došlo v době, kdy trvaly účinky zrušených rozsudků, ale námitka započtení, již žalovaná učinila až poté, co byla předchozí rozhodnutí zrušena. Obvodní soud se dále zabýval otázkou, zda žalovaná měla vážné důvody nesouhlasu se zpětvzetím žaloby, pro něž lze zpětvzetí prohlásit za neúčinné, ty u ní ovšem neshledal, a proto řízení zastavil.

7. Proti usnesení obvodního soudu ze dne 29. 6. 2018 č. j. 38 C 4/2010-436 podala žalovaná odvolání k městskému soudu, v němž namítala, že základním důvodem zpětvzetí žaloby není započtení pohledávek, ale tvrzení žalobkyně, že od žalované již žalovanou částku obdržela. K této úhradě však došlo v době, kdy trvaly účinky citovaných pravomocných a vykonatelných rozsudků obvodního soudu a městského soudu a následné započtení nemohlo vést k zániku již zaniklého závazku. Žalovaná je toho názoru, že zpětvzetí návrhu učiněné žalobkyní není účinné, a požaduje, aby řízení nebylo zastaveno.

8. Za tohoto procesního stavu městský soud řízení o odvolání žalované přerušil a věc předložil podle čl. 95 odst. 2 Ústavy Ústavnímu soudu s návrhem na zrušení § 96 odst. 6 o. s. ř.

II. Rekapitulace obsahu návrhu

9. Navrhovatel v návrhu uvádí, že za dané procesní situace se musí zabývat použitím § 96 odst. 6 o. s. ř. Poukazuje na to, že ustanovení, jehož zrušení se domáhá, dopadá na plnění, které žalovaný žalobci poskytl poté, co bylo vydáno pravomocné (a vykonatelné) soudní rozhodnutí. Po zrušení pravomocného rozsudku městského soudu i obvodního soudu, za situace, kdy žalovaný na základě takovéhoto pravomocného (a vykonatelného) rozsudku žalobci v mezidobí plnil, nemůže být dále nárok na plnění uplatňovaný žalobou jako nárok ze smlouvy úspěšný. Buď závazek zanikl splněním žalovaného a již neexistuje, nebo žalobce pohledávku vůči žalovanému vůbec neměl, a proto nemůže být žaloba na plnění ze smlouvy důvodná. Obě situace vedou k zamítnutí žaloby.

10. Napadené ustanovení však nedovoluje žalobci, aby vzal za nastalé procesní situace žalobu účinně zpět. Jestliže žalovaný usiluje o vrácení poskytnutého plnění (které poskytl podle pravomocného rozsudku, jenž byl následně zrušen) a žalobce mu plnění nevrátí, nezbývá mu než nárok na vydání tvrzeného bezdůvodného obohacení uplatnit u soudu (samostatnou žalobou, případně vzájemnou žalobou). Není zde ale přitom žádný důvod pro to, aby se soud v probíhajícím řízení o uplatněném nároku žalobce měl (jinak) zabývat otázkou vzniku bezdůvodného obohacení, která nemá žádný vliv a význam pro výrok ve věci žaloby podané žalobcem. Relevantní význam pro posouzení (ne)důvodnosti žalobního nároku nemá ani námitka započtení případně vzniklého nároku žalovaného na vydání bezdůvodného obohacení.

11. Ustanovení § 96 odst. 6 o. s. ř. tak nutí žalobce, aby vedl řízení ke konečnému meritornímu zamítavému rozhodnutí, přičemž bez jakéhokoli smysluplného podkladu omezuje dispoziční oprávnění žalobce s žalobou, na kterém stojí občanskoprávní řízení v demokratickém právním státě. Napadené ustanovení v řízení o žalobcem uplatněném nároku ani neposkytuje žádnou ochranu práv žalovaného z hlediska případného vydání bezdůvodného obohacení, i kdyby měl být takový nárok opodstatněný. Rovněž neodstraňuje problémy, kdy žalovaný plní podle pravomocného rozsudku, který je následně zrušen v dovolacím řízení.

12. Navrhovatel uzavírá, že § 96 odst. 6 o. s. ř. nelze vykládat ani ústavně konformním způsobem, který by byl v souladu s povahou občanskoprávního řízení a principy demokratického právního státu a dbal dispozičního oprávnění žalobce s žalobou a jeho právem (nikoli donucením) uplatňovat práva soudní cestou [čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina“)], neboť opačný výklad připouštějící účinnost zpětvzetí žaloby (i za souhlasu žalovaného) by byl vzhledem k dikci citovaného ustanovení vždy v rozporu s tímto zákonným ustanovením. Ustanovení § 96 odst. 6 o. s. ř. pak porušuje i právo vlastnit majetek (čl. 11 Listiny), neboť ve svém důsledku nutí žalobce, aby hradil náklady řízení protistrany, která bude mít v takovém řízení vždy úspěch (srov. § 142 odst. 1 o. s. ř., § 224 odst. 1 o. s. ř.).

III. Znění napadeného ustanovení

13. Ustanovení § 96 odst. 6 o. s. ř. zní: „Byl-li návrh na zahájení řízení vzat zpět až po té, co rozhodnutí odvolacího soudu, případně též soudu prvního stupně, o věci bylo dovolacím soudem zrušeno, soud rozhodne, že zpětvzetí návrhu není účinné, jestliže důvodem pro zpětvzetí návrhu byla skutečnost, která nastala v době, kdy trvaly účinky zrušeného rozhodnutí.“

IV. Rekapitulace vyjádření účastníků a vedlejšího účastníka řízení

14. Podle § 42 odst. 4 a § 69 odst. 1 zákona o Ústavním soudu zaslal Ústavní soud návrh na zrušení napadeného ustanovení Poslanecké sněmovně Parlamentu České republiky (dále jen

„Poslanecká sněmovna“) a Senátu Parlamentu České republiky (dále jen „Senát“) jako účastníkům řízení a vládě a Veřejnému ochránci práv, již jsou oprávněni vstoupit do řízení jako vedlejší účastníci řízení.

15. Poslanecká sněmovna se ve svém vyjádření ze dne 16. 1. 2019 omezila toliko na popis průběhu legislativního procesu, který vedl k přijetí zákona č. 296/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, (dále jen „zákon č. 296/2017 Sb.“) a jehož součástí je ustanovení, které je navrženo ke zrušení. K tomu uvádí, že uvedený zákon byl schválen potřebnou většinou poslanců Poslanecké sněmovny, byl podepsán ústavními činiteli a byl řádně vyhlášen. Ponechává přitom na Ústavním soudu, aby posoudil jeho ústavnost.

16. Senát se ve svém vyjádření ze dne 29. 1. 2019 rovněž věnuje pouze popisu průběhu legislativního procesu s tím, že zákon č. 296/2017 Sb., včetně napadeného ustanovení, byl přijat Senátem v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem. Posouzení ústavnosti napadeného ustanovení ponechává rovněž na Ústavním soudu.

17. Vláda České republiky svého práva vstoupit do řízení nevyužila.

18. Veřejná ochránkyně práv sdělila, že podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu nevstupuje do řízení jako vedlejší účastník.

19. Ústavní soud zaslal vyjádření účastníků navrhovateli na vědomí a k případné replice, ten však s ohledem na obsah vyjádření účastníků řízení nepovažoval za nutné blíže reagovat.

V. Upuštění od ústního jednání

20. Ústavní soud seznal, že od ústního jednání nelze očekávat další objasnění, a proto v souladu s § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl bez konání ústního jednání.

VI. Posouzení aktivní legitimace k podání návrhu

21. Podle čl. 95 odst. 2 Ústavy, dojde-li soud k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu. Toto oprávnění je dále konkretizováno v § 64 odst. 3 zákona o Ústavním soudu, podle něhož může soud u Ústavního soudu podat návrh na zrušení zákona nebo jeho jednotlivých ustanovení. Aktivní legitimaci soudu k podání návrhu na zrušení právního předpisu, resp. jeho ustanovení, má podle čl. 95 odst. 2 Ústavy obecný soud, dospěje-li k závěru, že zákon, jehož má být při řešení věci použito, je v rozporu s ústavním pořádkem, přičemž je pro tzv. incidenční případ nezbytná jeho reálná aplikace, nikoliv jen jeho hypotetické použití nebo jen nějaké jiné širší souvislosti s věcí projednávanou před obecným soudem.

22. Ústavní soud shledal tuto podmínku naplněnou, neboť městský soud v řízení, z něhož vychází jeho návrh, musí z důvodu zpětvzetí žaloby žalobkyní aplikovat § 96 odst. 6 o. s. ř., a to po zrušení předchozích pravomocných rozhodnutí, podle nichž bylo žalovanou plněno.

VII. Ústavní konformita legislativního procesu přijetí napadeného ustanovení

23. Ústavní soud je v souladu s § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., v řízení o kontrole norem povinen posoudit, zda napadený zákon (jeho jednotlivé ustanovení) byl přijat a vydán v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

24. Z vyjádření účastníků řízení, jakož i ze sněmovních tisků bylo zjištěno, že zákon č. 296/2017 Sb. byl předložen vládou Poslanecké sněmovně v 7. volebním období, jako tisk 987. První čtení proběhlo na 55. schůzi dne 3. 3. 2017, ve kterém byl přikázán k projednání garančnímu ústavně právnímu výboru. Ústavně právní výbor návrh zákona projednal a vydal dne 20. 4. 2017 usnesení s pozměňovacími návrhy doručené poslancům jako tisk 987/2, jejichž

součástí bylo i napadené ustanovení. Druhé čtení se uskutečnilo na 57. schůzi dne 26. 5. 2017, přičemž všechny podané pozměňovací návrhy byly zpracovány jako tisk 987/3. Ústavně právní výbor vydal dne 31. 5. 2017 usnesení garančního výboru s návrhem hlasovací procedury pro třetí čtení a svými stanovisky ke všem předloženým pozměňovacím návrhům jako tisk 987/4. Následné třetí čtení bylo na programu 59. schůze Poslanecké sněmovny dne 12. 7. 2017. Z přihlášených 147 poslanců se pro návrh zákona vyslovilo 104, 2 poslanci byli proti.

25. Dne 24. 7. 2017 byl návrh zákona doručen Senátu, kde mu bylo v senátní evidenci 11. funkčního období přiřazeno číslo tisku 175. Ústavně-právní (garanční) výbor jej projednal dne 9. 8. 2017 (usnesení č. 71, senátní tisk č. 175/1) a doporučil schválit ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou. Senát se návrhem zákona zabýval na své 9. schůzi, kde jej usnesením č. 260 ze dne 16. 8. 2017 schválil ve znění postoupeném Poslaneckou sněmovnou, když v hlasování č. 23 ze 71 přítomných senátorů hlasovalo pro 49 senátorů a proti nebyl žádný. Po podpisu příslušnými ústavními činiteli byl zákon následně vyhlášen ve Sbírce zákonů.

26. Ústavní soud proto konstatuje, že zákon č. 296/2017 Sb. byl přijat ústavně předepsaným postupem, byl podepsán příslušnými ústavními činiteli a řádně vyhlášen.

VIII. Vlastní posouzení návrhu

27. Navrhovatel opírá svůj návrh na zrušení předmětného ustanovení o omezení dispozičního práva žalobce, přičemž tomuto právu přiznává povahu základního práva. Základní zásady řízení před soudem jsou na ústavní úrovni zakotveny v hlavě čtvrté Ústavy a v hlavě páté Listiny základních práv a svobod. Jsou jimi zejména rovnost účastníků, ústnost, veřejnost či zásada zákonného soudce. Žádný z článků Ústavy či Listiny však nezakotvuje dispoziční zásadu jako součást základních práv. Procesní pravidla řízení před soudem mající zajistit právo na spravedlivý proces jsou ponechána na úvaze zákonodárce (čl. 90 Ústavy, čl. 36 odst. 4 Listiny).

28. V posuzované věci jde o procesní pravidla upravená v občanském soudním řádu. S navrhovatelem lze souhlasit, že zásada dispoziční je jednou ze zásad sporného řízení. Avšak zásadou zákonnou (nikoli ústavní), a to i ve sporném řízení nikoli důsledně následovanou. Například podle § 96 odst. 3 o. s. ř. soud nemusí zpětvzetí žaloby připustit, stejně jako nemusí připustit změnu žaloby (§ 95 odst. 2 o. s. ř.). Nesporné řízení je na rozdíl od řízení sporného ovládáno především zásadou oficiality, a nikoli zásadou dispoziční. A přitom i v nesporném řízení jsou projednávány vztahy upravené soukromým právem hmotným (např. rodinné, dědické apod.).

29. „Povýšit“ dispoziční zásadu z úrovně zákonné na úroveň ústavní nelze ani prostřednictvím úvah o respektu k autonomii vůle. Ta je vlastní soukromému právu hmotnému, nikoli však již právu procesnímu, jež je právem veřejným. Jak ostatně stanoví článek 2 odst. 4 Ústavy i článek 2 odst. 3 Listiny, zákon může svobodné jednání omezit. A nezbytnou podmínkou soudního řízení je zákonná úprava jeho pravidel, jak to předpokládá článek 36 odst. 4 Listiny.

30. Respekt k autonomii vůle umožňuje každému učinit svobodné rozhodnutí, zda předloží svůj spor k rozhodnutí soudu. Učiní-li tak, musí se podrobit zákonem upravenému procesu a musí být připraven nést i následky. Řízení před soudem se netýká jen žalobce, ale samozřejmě i žalovaného. Ustanovení čl. 96 odst. 1 Ústavy a čl. 37 odst. 3 Listiny zakotvují rovnost účastníků řízení před soudem. A právě povinnost státu zajistit právo na soudní ochranu a právo na spravedlivý proces oběma (rovným) stranám soudního sporu přináší nutnost podrobit se zákonem stanoveným pravidlům, podmínkám a úpravě soudního řízení v jeho podrobnostech, jak to předpokládá čl. 36 odst. 4 Listiny, ze kterého plyne zmocnění pro zákonodárce stanovit podmínky (tedy zda a kdy lze před soudem žádat ochranu) a podrobnosti (jakým způsobem).

31. Právě uvedená ústavní východiska úpravy soudního řízení jsou určující pro posouzení ústavnosti napadeného ustanovení § 96 odst. 6 o. s. ř. Pro vzájemná práva a povinnosti stran soudního řízení zde není rozhodující smluvní ujednání, nýbrž pravidla, která mají zajistit dosažení účelu, tedy toho, proč bylo soudní řízení zahájeno a co je podáním návrhu sledováno. Podáním žaloby žalobce učiní účastníkem soudního sporu žalovaného. Ten je stranou sporu zpravidla proti své vůli, což je jistě v rozporu s požadavkem respektu k autonomii vůle jednotlivce. Nalézací i odvolací soud rozhodnou ve prospěch žalobce a žalovaný na základě pravomocného rozsudku je proti své vůli nucen splnit (domnělý či existující) dluh. Následně je pro žalobce příznivé rozhodnutí dovolacím soudem zrušeno a věc je se závazným právním názorem vrácena odvolacímu či až nalézacímu soudu. Za situace, kdy žalobce již dosáhl svého a v pokračujícím řízení by mohl toliko ztratit, je pro něj velmi výhodné vzít žalobu zpět a dosáhnout zastavení řízení. Bylo by pak věcí žalovaného, který byl do řízení „vtažen“ žalobcem, aby byl aktivní a zahájil na vlastní náklady a riziko nové soudní řízení, před jiným soudcem, případně i jiným soudem.

32. Z Listiny nelze dovodit, že mezi základní práva a svobody lze zařadit právo žalobce ukončit soudní spor v okamžiku, kdy je to pro něj maximálně výhodné a pro žalovaného minimálně výhodné. Protože takové základní právo žalobce nemá, je věcí zákonodárce, jakým způsobem ochrání práva žalovaného. Žalovaného, který se stal stranou sporu proti své vůli (*ex lege* podle § 90 o. s. ř.), který má podle Ústavy před soudem rovné postavení a který již ne zcela dobrovolně plnil na základě právě zrušeného soudního rozhodnutí. Zvolil-li zákonodárce řešení obsažené v platném znění § 96 odst. 6 o. s. ř. a nespoléhal se na uvážlivé použití § 96 odst. 3 o. s. ř., lze polemizovat s vhodností takového řešení, ale nelze jej nazvat protiústavním a ani zcela nevhodným.

33. Napadené ustanovení umožňuje po vrácení věci soudu nižšího stupně (dovolacím soudem) pokračovat v řízení bez ohledu na to, že žalovaný žalobci plnil. Soud může vycházet z již provedených důkazů a provede již jen takové, jejichž potřeba vyplynula z kasačního rozhodnutí dovolacího soudu. Na základě před ním provedených důkazů, a vycházeje z právního názoru dovolacího soudu (který je závazný pouze v této konkrétní věci), soud znovu o žalobě rozhodne. Stěží jinak, než že žalobu zamítne. V prvním případě proto, že se nově ukáže, že žaloba byla nedůvodná (žalobce uplatněný nárok neměl). Ve druhém případě proto, že soud dospěl opět k závěru, že žaloba naopak důvodná byla, avšak jejímu vyhovění brání dřívější plnění žalovaného, a na tomto základě byl uplatněný nárok uspokojen. V obou případech se ovšem – jako zásadní – uplatní, že výrok s odůvodněním tvoří integrální jednotu, pročež rozsudek v prvním případě (druhý není třeba řešit) představuje úplnou prejudici (viz § 135 odst. 2, § 159a odst. 1 o. s. ř.). Jestliže žalobce přijaté plnění nevydá dobrovolně, postačí v řízení o vydání bezdůvodného obohacení provést důkaz rozsudkem z původního sporu. Odpadá tak potřeba „skutečného“ sporu o bezdůvodné obohacení, k němuž by muselo dojít, jestliže by řízení po zpětvzetí žaloby bylo zastaveno. Takové řízení by muselo být vedeno – ve vztahu k řízení původnímu – znovu se vším všudy, neboť důkazy dříve provedené by nemohly být do řízení nového „jen tak přeneseny“, nýbrž by musely být provedeny znovu. Neobstojí ani námitka navrhovatele stran nákladů řízení. Mělo by být rozhodováno podle úspěchu ve věci. V prvním případě by měl úspěch žalovaný. Ve druhém případě je úspěch žalobce zprostředkovaný úsudkem o „úspěchu“ žalobcovy pohledávky. Zamítnutí žaloby pro plnění žalovaného na tom nic nemění. V situaci, kdy ani žalovaný nemá zájem na dalším vedení řízení, lze postupovat odklonem od speciálního pravidla upraveného v § 96 odst. 6 o. s. ř. k pravidlu obecnému upravenému v § 96 odst. 3 o. s. ř.

IX. Závěr

34. Ústavní soud s ohledem na výše uvedené uzavírá, že úprava obsažená v napadeném § 96 odst. 6 o. s. ř. nezasahuje do základních práv účastníků soudního řízení a není v rozporu

s ústavním pořádkem. Ústavní soud tak neshledal důvody pro zrušení napadeného ustanovení, a proto návrh podle § 70 odst. 2 zákona o Ústavním soudu zamítl.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudců Ludvíka Davida, Jaromíra Jirsy, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka a Jiřího Zemánka

1. Jádrem sporu mezi disentujícími soudci a většinou pléna byla otázka, zda ustanovení § 96 odst. 6 o. s. ř. porušuje nějaké ústavně garantované základní právo, a pokud ano, tak které. Nález upírá ústavněprávní relevanci dispozičnímu oprávnění žalobce, které je zákazem zpětvzetí žaloby podle napadeného ustanovení vyprázdněno. Chápe totiž základní právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) jednosměrně, pouze z hlediska přístupu jednotlivce k soudu na základě jeho prvotního svobodného rozhodnutí, tedy jen jako právo „soudit se“ a podat žalobu, nikoliv obousměrně – i jako právo následně své prvotní rozhodnutí změnit a dále se už nesoudit, tedy v řízení nepokračovat a vzít žalobu zpět.

2. Mohlo by se zdát, že tento negativní aspekt je vlastní jen těm právům, která mají charakter svobody – tedy těm, která plní primárně obrannou funkci a zaručují jednotlivcům autonomní prostor, do něhož veřejné moci nepřísluší zasahovat bez splnění ústavně vymezených podmínek; jinak vyjádřeno, právům garantujícím *status negativus*. Tak tomu ovšem není. Negativní aspekt mají totiž i práva vyjadřující primárně pozitivní závazky státu, která zaručují jednotlivcům právo na určité plnění ze strany veřejné moci (*status positivus*). Dobře to je patrné u práva na vzdělání – jeho součástí je i právo se vzdělání nezúčastnit. Jediný případ, kdy je jednotlivec povinen své právo realizovat, tedy povinná školní docházka, je na ústavní úrovni výslovně upraven (čl. 33 odst. 1 věta druhá Listiny).

3. Je pravidlem, že součástí sféry chráněné základním právem je i tento negativní aspekt. Má-li být jeho ochrana v konkrétním případě vyloučena, je proto třeba snést přesvědčivé argumenty. Proto je třeba vycházet z toho, že právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny) nepředstavuje pouze garanci práva „soudit se“, ale zahrnuje rovněž právo „nesoudit se“ či „nepokračovat v souzení se“. Nejen, že většina nepředložila žádný argument, proč by tomu tak být nemělo – dokonce se rozhodla tuto argumentační linii zcela opomenout. Zmínku o čl. 36 odst. 4 Listiny, podle něhož podmínky a podrobnosti práva na soudní ochranu upraví zákon, obsaženou v bodech 29–30, za takové vypořádání považovat nelze. Zákonnou úpravu by totiž bylo třeba ještě podrobit testu proporcionality, což však většina nečiní.

4. Většina též nebere v úvahu důležitou zásadu soukromého práva, a to princip autonomie vůle. Autonomie vůle žádného z účastníků řízení není absolutní, avšak zásah do ní musí být vždy řádně odůvodněnou výjimkou. Ústavně aprobovaným důvodem pro zásah veřejné moci do procesních práv účastníka řízení by mohlo být plnění závazku státu dbát na vzájemnou (horizontální) vyváženost procesního postavení ostatních účastníků [*status positivus*; srov. nález ze dne 21. 10. 2008 sp. zn. IV. ÚS 1735/07 (N 177/51 SbNU 195), bod 31]. Veřejná moc proto může – v zájmu ochrany rovných šancí protistrany – omezovat žalobce v (další) dispozici s jeho návrhem, pokud by například nakládání s ním mělo manipulativní povahu a druhého účastníka zbavovalo zákonných prostředků soudní ochrany.

5. Jak již bylo uvedeno, při posuzování veřejnoprávních zásahů do soukromoprávní sféry a při zkoumání, zda zákonodárce skutečně dosáhl spravedlivé rovnováhy mezi soupeřícími zájmy, Ústavní soud tradičně využívá test proporcionality. Tento test byl Ústavním soudem formulován již v nálezu ze dne 12. 10. 1994 sp. zn. Pl. ÚS 4/94 (N 46/2 SbNU 57; 214/1994 Sb.). Jeho podstata spočívá v postupném zkoumání tří dílčích kritérií. Prvním kritériem je vhodnost, tj. odpověď na otázku, zda institut omezující určité základní právo

umožňuje dosáhnout sledovaný legitimní cíl. Druhým kritériem je potřebnost (nezbytnost), spočívající v porovnávání legislativního prostředku omezujícího základní právo, resp. svobodu, s jinými opatřeními umožňujícími dosáhnout stejného cíle, avšak nedotýkajícími se základních práv a svobod, a musí-li už tak učinit, pak alespoň způsobem k těmto právům a svobodám co možná nejšetrnějším. Třetím kritériem je přiměřenost (v užším smyslu), tj. zkoumání, zda újma na základním právu není nepřiměřená ve vazbě na sledovaný legitimní cíl. Opatření omezující základní práva a svobody nesmějí svými negativními důsledky převyšovat pozitiva, která přináší kolidující zájem na přijetí těchto opatření. Jak bude dále uvedeno, tak napadená právní úprava nenaplňuje již první kritérium, a to kritérium vhodnosti.

6. Napadené ustanovení bylo do občanského soudního řádu vloženo v rámci jeho novelizace provedené zákonem č. 296/2017 Sb. s účinností od 30. 9. 2017. V přijaté podobě vylučuje, aby řízení bylo skončeno procesním způsobem, tedy jeho zastavením z důvodu zpětvzetí žaloby, a nutí účastníky řízení i soud, aby v řízení pokračovali s představou, že o žalobě bude rozhodnuto věcně. V legislativním procesu bylo argumentováno tím, že soudci nebývali nakloněni takovému posuzování a – jak to jen šlo – na zpětvzetí žaloby přistupovali a řízení zastavovali. Následky s tím spojené pro žalovaného, důvody jehož nesouhlasu se zpětvzetím návrhu nebyly shledány „vážnými“ a který byl odkázán se svým nárokem proti (původnímu) žalobci na vydání neoprávněného majetkového prospěchu, resp. bezdůvodného obohacení, do samostatného řízení, již do svých úvah nepojímali. Nejvyšší soud přitom nereflektoval odkladem vykonatelnosti rozhodnutí podle § 243 o. s. ř. riziko, že by pozdějším jeho zrušením odpadl důvod k plnění.

7. „Vážný důvod“ nesouhlasu účastníka (žalovaného) se zpětvzetím návrhu podle § 96 odst. 3 o. s. ř. může být dán i v řízení, které lze zahájit i bez návrhu (např. statusové věci jako určení neplatnosti manželství), nebo ve sporném řízení, které mohlo být zahájeno i na návrh druhé strany, tedy tam, kde „zpětvzetím návrhu je žalovaný ohrožen ve svých oprávněných zájmech, např. proto, že v případě zpětvzetí a následného zastavení řízení by se již sám nemohl s úspěchem domáhat rozhodnutí o sporném nároku (například vypořádání společného jmění)“ (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 11. 2003 sp. zn. 30 Cdo 1171/2002). Naproti tomu, odpadl-li předmět řízení splněním ze strany žalovaného, nemá žalovaný žádný „vážný důvod“, pro který by mohl zvrátit zastavení řízení (usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 10. 10. 2013 č. j. 1 Cmo 290/2013-326); nesouhlas se zpětvzetím návrhu nelze uplatnit i v dalších případech. Zastavení řízení předpokládá souhlas žalovaného. Ustanovení § 96 odst. 3 o. s. ř. tím, že poskytuje soudu prostor pro vážení zájmů obou (všech) účastníků, je široce koncipovanou generální klauzulí pro určení mezí dispoziční zásady v civilním procesu. Přihlíží tak k ústavnímu imperativu vyvažování procesního postavení účastníků, který je součástí práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny a je garantován veřejnou mocí jako *status positivus*.

8. Napadené ustanovení se pak dostává do střetu s principem autonomie vůle zakotveným v čl. 2 odst. 3 Listiny, který je v podmínkách občanského soudního řízení vyjádřen zásadou dispoziční. Jak příhodně připomíná komentářová literatura, „[p]odat návrh na zahájení řízení (žalobu) a následně jej vzít zpět je svaté právo navrhovatele a projev zásady dispoziční.“ (srov. JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79–180 občanského soudního řádu. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019, str. 101).

9. Většina nahlíží na dispoziční oprávnění žalobce pouze v rovině podústavního procesního pravidla (bod 27), neboť není jako zásada explicitně uvedeno v hlavě čtvrté Ústavy a v hlavě páté Listiny. Jeho pouze zákonnou úroveň, nemající ústavní rozměr, se pokouší doložit odkazem na případy, kdy procesní předpis umožňuje prolomení dispozičního oprávnění žalobce, nemusí-li soud připustit zpětvzetí žaloby (§ 96 odst. 3 o. s. ř.) nebo její změnu (§ 95 odst. 2 o. s. ř.), resp. kdy nesporné řízení, např. v rodinných věcech, je ovládáno především zásadou oficiality. Nález však opomíjí, že v těchto případech jde o zákonné omezení dispoziční

zásady, souladné s čl. 4 Listiny, neboť šetří její podstatu a smysl (odstavec 4), a nikoliv o její vyprázdnění, k němuž naopak dochází použitím napadeného ustanovení.

10. Většinový názor pléna, podle něhož autonomie vůle „je vlastní soukromému právu hmotnému, nikoliv však již procesnímu“ (bod 29), a nemůže proto být zdrojem konstitucionalizace dispoziční zásady, odporuje samotné prejudikatuře Ústavního soudu, který např. v nálezu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 (N 90/53 SbNU 159; 163/2009 Sb.) uvedl, že civilní řízení „[s]počívá mimo jiné na dvou základních zásadách – zásadě dispoziční a zásadě projednací. Úzký vzájemný vztah soukromého práva hmotného a veřejného občanského práva procesního je nejlépe vyjádřen právě zásadou dispoziční. Smyslem a účelem civilního práva procesního je poskytovat ochranu subjektivním soukromým právům, tj. veřejné občanské procesní právo slouží soukromému právu hmotnému, a pokud tento svůj úkol neplní, ztrácí svůj význam. Vzájemné funkční vazby soukromého práva hmotného, jež je postaveno na autonomii vůle účastníků soukromoprávních vztahů, a veřejného občanského práva procesního se promítají do oblasti práva procesního především prostřednictvím dispoziční zásady, která ovládá civilní proces. Dispoziční zásada představuje specifické promítnutí soukromoprávní autonomie vůle do oblasti civilního procesu. Stranám je dáno, aby svobodně, v souladu se zásadou dispoziční, nakládaly jak řízením, tak i předmětem řízení“. V nálezu ze dne 28. 1. 2004 sp. zn. I. ÚS 546/03 (N 12/32 SbNU 107) Ústavní soud konstatoval, že „[z]ákladním atributem právního státu (čl. 1 odst. 1 Ústavy) je ochrana základních práv jednotlivce, do nichž je státní moc oprávněna zasahovat pouze ve výjimečných případech, zejména tehdy, pokud jednotlivec svými projevy (včetně projevů volních, které mají odraz v konkrétním jednání) zasahuje do práv třetích osob nebo pokud je takový zásah ospravedlněn určitým veřejným zájmem, který však musí vést v konkrétním případě k proporcionálnímu omezení příslušného základního práva. Jinými slovy, podmínkou fungování právního státu je respektování autonomní sféry jednotlivce, která také požívá ochrany ze strany státu tak, že na jedné straně stát zajišťuje takovou ochranu proti zásahům ze strany třetích subjektů, jednak sám vyvíjí pouze takovou aktivitu, kterou do této sféry nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny určitým veřejným zájmem a kdy je takový zásah proporcionální (přiměřený) s ohledem na cíle, jichž má být dosaženo. V takových případech musí státní moc takové projevy jednotlivců toliko respektovat, případně aprobovat, pokud má toto jednání eventuálně vyvolávat další právní důsledky“.

11. Ústavní soud v nálezu ze dne 21. 4. 2009 sp. zn. Pl. ÚS 42/08 (N 90/53 SbNU 159; 163/2009 Sb.) zdůraznil, že „[p]ovinnost respektovat autonomii vůle platí nejen pro orgány, které právo interpretují a aplikují, ale bezpochyby též pro zákonodárce“.

12. Napadené ustanovení primárně míří na situace, kdy žalovaný, který žalobci plnil na základě pravomocného rozhodnutí, jež bylo posléze Nejvyšším soudem zrušeno, má zájem na rozdíl od žalobce na pokračování a dokončení sporu, neboť žaloba, kterou podal žalobce, bude muset být vždy zamítnuta, což má důsledky přinejmenším v oblasti nákladů řízení. Nebude však neobvyklá ani jiná situace, kdy na pokračování a dokončení sporu nebude mít zájem ani žalobce, ale ani žalovaný (např. protože se budou chtít dohodnout mimosoudně, pohledávky si vzájemně započítají apod.).

13. Jak již bylo uvedeno výše, právo disponovat s řízením je základním procesním právem žalobce. Na druhé straně ovšem nelze přehlédnout, že i samotný žalovaný může mít zájem na dokončení sporu a na meritorním vyřízení věci nebo dokonce zpětvzetí návrhu může být v rozporu s jeho oprávněnými zájmy. Proto také nelze ponechat zcela na vůli žalobce, jak bude s již zahájeným řízením dále nakládat. Institucionální záruku toho, že žalobce nebude své právo na soudní ochranu zneužívat, představuje § 96 odst. 3 věta první o. s. ř., podle něhož, jestliže ostatní účastníci řízení se zpětvzetím návrhu z vážných důvodů nesouhlasí, soud rozhodne, že zpětvzetí návrhu není účinné.

14. Ustanovení § 96 odst. 3 věty první o. s. ř. tak sice do jisté míry rovněž omezuje oprávnění žalobce při dispozici se žalobou během již zahájeného soudního řízení, avšak na rozdíl od striktně formulovaného § 96 odst. 6 o. s. ř. má toto omezení racionální základ v podobě ochrany žalovaného. Obecným soudům tedy při využití § 96 odst. 3 o. s. ř. nic nebrání, aby ve věci samé pokračovaly v řízení již zahájeném, v jeho rámci posoudily argumentaci obou stran a ve věci rozhodly.

15. Napadené ustanovení nebylo součástí vládního návrhu novelizujícího občanský soudní řád, ale do textu zákona se dostalo až v rámci změn iniciovaných ústavně právním výborem Poslanecké sněmovny. Jak se podává z odůvodnění návrhu ústavně právního výboru (viz přílohu č. 19 k zápisu z 85. schůze ústavně právního výboru Poslanecké sněmovny konané ve dnech 19. 4. a 20. 4. 2017), zavedení zákazu zpětvzetí návrhu považoval předkladatel pozměňovacího návrhu za nutné z následujících tří důvodů: existující rozdílné názory soudní praxe na to, jak postupovat, bylo-li plněno podle pravomocného rozhodnutí, které bylo později zrušeno; nevýhodné postavení žalovaného v situaci, kdy je mu pravomocným a vykonatelným rozhodnutím uložena povinnost k plnění, o kterém je přesvědčen, že je v rozporu s hmotněprávními vztahy, a podá mimořádný opravný prostředek, jemuž je vyhověno; porušení zásady hospodárnosti soudního řízení.

16. V posuzované věci dochází ke střetu mezi na jedné straně (přinejmenším zákonodárcem tvrzeným) zájmem na odstranění nevýhodného postavení žalovaného a zvýšení hospodárnosti řízení a na straně druhé základním právem na soudní ochranu, obsahujícím i „právo se nesoudit“, a ústavním principem autonomie vůle, který je v podmínkách občanského soudního řízení vyjádřen zásadou dispoziční.

17. Měl-li by být naplněn tvrzený trojjediný legitimní cíl tohoto ustanovení spočívající (podle vůle zákonodárce vyjádřené v odůvodnění návrhu na přijetí tohoto ustanovení) ve zlepšení postavení žalovaného, zvýšené hospodárnosti řízení či sjednocení soudní praxe, nesplňuje § 96 odst. 6 o. s. ř. ani jeden z nich, resp. jeho efekt je velice sporný (k tomu blíže Lavický, P., Kotásek, J. Zákaz zpětvzetí žaloby podle nového § 96 odst. 6 OSŘ. Právní rozhledy, 2018, č. 1, str. 1 a násl.).

18. Ačkoliv neobstojí žádný z důvodů, o něž se opíral ústavně právní výbor při návrhu na zakotvení § 96 odst. 6 o. s. ř., pokouší se většina přesto obhájit toto ustanovení a konstruuje jeho nový účel.

19. Většina přiznává, že žalovanému – bude-li se chtít domoci vrácení plnění – nezbude než zahájit nový soudní spor. Současně ovšem většina tvrdí, že zamítavé rozhodnutí o původní žalobě významně zlepší procesní pozici žalovaného v tomto novém sporu. Ačkoliv totiž původní žaloba musí být zamítnuta, podle většiny budou obecné soudy rozlišovat mezi případy, kdy žalobce neměl nárok na to, čeho se domáhal žalobou, a poskytnutím plnění se tedy bezdůvodně obohatil, a případy, kdy tento nárok měl, avšak ten zanikl plněním na základě zrušeného rozhodnutí. Podle většiny v prvním případě uvedou soudy do odůvodnění zamítavého rozsudku, že se žalobce bezdůvodně obohatil. Jelikož dle většiny „výrok s odůvodněním tvoří integrální jednotu“, bude takové hodnocení představovat „úplnou prejudici (viz § 135 odst. 2, § 159a odst. 1 o. s. ř.)“. Žalovaný se sice i tak bude muset domáhat vydání bezdůvodného obohacení samostatnou žalobou (neuplatní-li vzájemný návrh), ale v tomto řízení údajně „postačí … provést důkaz rozsudkem z původního sporu“. Tento závěr však pohledem platného práva neobstojí.

20. Jak se výslovně uvádí v § 159a odst. 1 o. s. ř., na který většina odkazuje, právní moci nabývá pouze výrok soudního rozhodnutí – tedy nikoliv části odůvodnění. Úvahy v odůvodnění rozsudku, zda se žalobce bezdůvodně obohatil či nikoliv, tedy závazné býti nemohou, byť většina naznačuje opak.

21. Ostatně ani většina by si patrně nepřála, aby části odůvodnění byly závazné, kdyby dostatečně domyslela důsledky svého závěru. Stačí si představit, že toto hodnocení bude

chybné: tedy že soud zamítne žalobu s tím, že žalobce se bezdůvodně obohatil, ačkoliv ten měl ve skutečnosti nárok na dané plnění; nebo že naopak soud zamítne žalobu s odůvodněním, že žalobce obdržel od žalovaného to, co mu po právu náleželo, ačkoliv ve skutečnosti se jednalo o bezdůvodné obohacení. Žalobce ani žalovaný by neměli možnost takovému hodnocení obsaženému v odůvodnění čelit – soudy by totiž dospěly ke správnému výroku spočívajícímu v zamítnutí žaloby, a odvolání ani dovolání jen proti důvodům rozhodnutí není přípustné (§ 202 odst. 3 a § 236 odst. 2 o. s. ř.). Opravdu se tedy většina domnívá, že v případném sporu o vydání bezdůvodného obohacení je pro obecné soudy závazný závěr, zda k bezdůvodnému obohacení došlo, vyslovený toliko v odůvodnění rozsudku vydaného v původním sporu?

22. Jasné ovšem není ani to, proč vůbec většina implicitně vychází z toho, že soudy se po vrácení věci v původním sporu budou zabývat tím, zda došlo k bezdůvodnému obohacení, nebo zda žalobce měl na plnění hmotněprávní nárok, a budou toto hodnocení uvádět v odůvodnění svého rozhodnutí. Takový postup není nezbytný pro rozhodnutí věci, neboť žaloba musí být tak jako tak zamítnuta, čehož si je většina vědoma. Žádné ustanovení soudům neukládá pokračovat v řízení kvůli zodpovězení otázek, které nemohou ovlivnit rozhodnutí věci. Zabývat se touto otázkou by mohlo vést k prodloužení řízení, zvlášť bude-li třeba dalšího dokazování, přičemž výsledek tohoto hodnocení není a nemůže být závazný. Shrnuto, soudy nemají důvod zabývat se tím, zda došlo k bezdůvodnému obohacení, a i kdyby to učinily, nebudou jejich závěry závazné.

23. I přesto však napadené ustanovení vnucuje účastníkům řízení, aby v něm pokračovali i v případě, kdy na takovém pokračování nebude mít zájem žádný z nich. Bez identifikace konkrétních důvodů, které by měly či naopak neměly vést k neúčinnosti zpětvzetí žaloby, dochází k tomu, že stejnému procesnímu režimu jsou bez rozdílu podrobeni i účastníci s nestejnými hmotněprávními dezideraty. Navíc, jak plyne z výše uvedeného, napadené ustanovení není vhodné k dosažení žádného z legitimních cílů, jež určil zákonodárce. Nemůže pak sloužit ani k dosažení účelu, který v něm spatřuje většina pléna.

24. Napadené ustanovení § 96 odst. 6 o. s. ř. tak zasahuje do ústavního práva na soudní ochranu zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny (jeho omisivní složky – „práva nesoudit se“) jednoho účastníka řízení – žalobce, aniž by tím docházelo k vyvažování ústavního práva na soudní ochranu druhého účastníka – žalovaného (nevyhne se samostatnému uplatnění svého nároku na vrácení poskytnutého plnění). Ke stejnému výsledku může soud dospět i podle obecného ustanovení § 96 odst. 3 téhož zákona, aniž by bylo zasaženo do autonomie vůle žalobce.

25. Napadené ustanovení o. s. ř. proto není jen nevhodné, neúčelné či nadbytečné, ale i protiústavní. Proto mělo být odstraněno. Vinou většinového stanoviska pléna Ústavního soudu však byla tato příležitost promeškána.

Č. 139
Otázka pravomoci k rozhodování o nároku na náhradu újmy za nezákonné rozhodnutí ve věcech služebního poměru (sp. zn. Pl. ÚS 1/19 ze dne 30. června 2020)

Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, je obecným předpisem pro nároky vyplývající z deliktní odpovědnosti státu za nezákonný výkon veřejné moci. Vzhledem ke svému ústavnímu základu je vystavěn na preferenci ochrany poškozeného jednotlivce a jeho práv a striktní povinnosti státu odčinit jím způsobenou křivdu [nález sp. zn. II. ÚS 1782/19 ze dne 8. 10. 2019 (N 172/96 SbNU 197), bod 18]. Jeho základními pilíři jsou mimo jiné kompenzace veškeré újmy způsobené poškozenému jednotlivci, tj. včetně újmy nemajetkové (§ 1 odst. 1 a 3), a nemožnost státu zprostit se své deliktní odpovědnosti (§ 2). Vyloučením zákona č. 82/1998 Sb. a nesystémovou aplikací úpravy obecné odpovědnosti bezpečnostního sboru za škodu způsobenou příslušníkovi sboru podle § 98 zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, která je postavena na zcela odlišných principech pracovněprávní odpovědnosti a – na rozdíl od ustanovení § 31a zákona č. 82/1998 Sb. – neupravuje zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu (viz druhy náhrad, § 101–110 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů), zvláštní senát nepřípustně deformoval a omezil právo příslušníků bezpečnostních sborů na náhradu újmy způsobené nezákonným výkonem veřejné moci (nezákonným výkonem kázeňské pravomoci ředitele sboru), ústavně zaručené v čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod. K argumentu zvláštního senátu, že specifika služebního poměru umožňují omezit práva příslušníků bezpečnostních sborů, Ústavní soud poukazuje na svůj nedávný nález sp. zn. Pl. ÚS 24/17 ze dne 11. 9. 2018 (N 152/90 SbNU 463; 235/2018 Sb.), ve kterém dospěl k závěru, že výkon funkce v bezpečnostních sborech nemůže příslušníka sboru zcela zbavit ústavně zaručených práv a svobod.

V důsledku napadeného rozhodnutí by měl o náhradě újmy za nezákonné rozhodnutí ve věcech služebního poměru rozhodovat tentýž vedoucí příslušník sboru, který vydal předmětné nezákonné rozhodnutí. V takové situaci existuje značné riziko ovlivnění rozhodování o náhradě újmy obavou příslušného vedoucího příslušníka z možného regresu státu vůči jeho osobě či jiných důsledků shledání odpovědnosti bezpečnostního sboru za nezákonné jednání ředitele sboru. Rozhodování vedoucího příslušníka sboru proto nebude nestranné, neboť bude ovlivněno jiným zájmem než zájmem na zákonném a věcně správném rozhodnutí. Řešení kompetenčního sporu v napadeném rozhodnutí je tak krajně nežádoucí, neboť zakládá značné systémové riziko podjatosti, čímž porušuje jednu ze základních komponent práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, tj. právo na nestranné rozhodování.

Stěžovateli lze rovněž přisvědčit, že v napadeném rozhodnutí obsažené řešení kompetenčního sporu je nevhodné i z důvodu nebezpečí rozkolísání přístupu k rozhodování o náhradě újmy způsobené nezákonným výkonem veřejné moci, neboť vedle poměrně ustálené judikatury vztahující se k zákonu č. 82/1998 Sb. by zde vznikla paralelní rozhodovací činnost správního orgánu a správních soudů vztahující se k témuž nároku, avšak založená na jiné, jak bylo výše vysvětleno, nevhodné právní úpravě.

Nález

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj), Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti Milana Halbicha, zastoupeného Mgr. Václavem Strouhalem, advokátem, se sídlem Přátelství 1960, Písek, proti usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 15. 1. 2019 č. j. Konf 11/2018-16, za účasti zvláštního senátu jako účastníka řízení a České republiky – Ministerstva vnitra a ředitele Ochranné služby Policie České republiky jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 15. 1. 2019 č. j. Konf 11/2018-16 bylo porušeno právo stěžovatele na soudní ochranu zaručené čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb. ze dne 15. 1. 2019 č. j. Konf 11/2018-16 se ruší.

Odůvodnění

I. Vymezení věci

1. Ústavní stížností se stěžovatel domáhá zrušení v záhlaví označeného soudního rozhodnutí, neboť má za to, že jím byly porušeny garance práva na soudní ochranu a spravedlivý proces zaručené čl. 36 odst. 1 a 2, čl. 37 odst. 3 a čl. 38 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a právo na náhradu újmy způsobené nezákonným výkonem veřejné moci zaručené čl. 36 odst. 3 Listiny. Dále stěžovatel namítá porušení základních zásad právního státu zakotvených v čl. 1, čl. 2 odst. 3 a čl. 90 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a čl. 2 odst. 2 Listiny.

2. Z ústavní stížnosti, přiloženého soudního rozhodnutí a vyžádaného spisu Ústavní soud zjistil následující skutečnosti.

3. Stěžovatel je příslušníkem Ochranné služby Policie České republiky. Rozhodnutím ředitele Ochranné služby Policie České republiky (dále jen „ředitel sboru“) ze dne 18. 4. 2011 č. 712/2011 byl stěžovatel uznán vinným ze spáchání kázeňského přestupku, kterého se měl dopustit tím, že odmítl splnit rozkaz svého nadřízeného nastoupit k výkonu služby přesčas, čímž měl porušit povinnost dodržovat služební kázeň podle § 45 odst. 1 písm. a) zákona č. 361/2003 Sb., o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Za uvedené jednání mu byl uložen kázeňský trest snížení základního platového tarifu o 15 % na dobu tří měsíců. Odvolání stěžovatele bylo rozhodnutím náměstka policejního prezidenta ve věcech kázeňských ze dne 7. 9. 2011 č. j. PPR-10652-23/ČJ-2011-99KP zamítnuto. Zamítavé rozhodnutí stěžovatel napadl správní žalobou, které Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 9. 4. 2015 č. j. 6 Ad 25/2011-77 vyhověl a rozhodnutí náměstka policejního prezidenta zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. V navazujícím řízení náměstek policejního prezidenta rozhodnutím ze dne 14. 9. 2015 č. j. PPR-10652-23/ČJ-2011-990131 zrušil rozhodnutí ředitele sboru a kázeňské řízení se stěžovatelem zastavil.

4. Dne 22. 3. 2016 stěžovatel uplatnil u Ministerstva vnitra nárok podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“) na náhradu škody a nemajetkové újmy způsobené vydáním nezákonného rozhodnutí. Ministerstvo vnitra stěžovateli sdělilo, že není příslušné se věcí zabývat, neboť o nároku by měl rozhodnout ředitel sboru v řízení podle zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, a věc řediteli sboru postoupilo. Ředitel sboru s postoupením nesouhlasil a věc vrátil Ministerstvu vnitra, které však na závěru o své nepříslušnosti setrvalo.

5. Stěžovatel následně podal žalobu k Obvodnímu soudu pro Prahu 7 (dále jen „obvodní soud“), kterou se domáhal přiznání náhrady újmy způsobené vydáním nezákonného rozhodnutí podle zákona č. 82/1998 Sb. V řízení se domáhal přiznání zadostiučinění nemajetkové újmy ve výši 300 000 Kč, neboť v rámci neodůvodněného kázeňského stíhání bylo proti stěžovateli postupováno excesivním a šikanózním způsobem, byl dehonestován ve svém profesním okolí a došlo ke snížení vážnosti a důstojnosti jeho společenského postavení. Kárné stíhání pro něj znamenalo snížení příjmu a značné nervové vypětí, které mělo vliv i na jeho soukromý a rodinný život. Stěžovatel se v řízení též domáhal náhrady škody ve výši 5 200 Kč spočívající v náhradě nákladů právního zastoupení. Obvodní soud usnesením ze dne 2. 1. 2017 č. j. 15 C 279/2016-45 řízení zastavil a věc postoupil řediteli sboru. V odůvodnění konstatoval, že služební poměr příslušníků bezpečnostních sborů je poměrem státně zaměstnaneckým, tj. veřejnoprávním, není proto dána pravomoc civilního soudu podle § 7 odst. 1 a 2 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, v rozhodném znění. V posuzovaném případě se podle obvodního soudu nejedná o náhradu škody způsobené výkonem veřejné moci ve smyslu zákona č. 82/1998 Sb., stát ve věci vystupoval jako zaměstnavatel, tedy nikoli ve vrchnostenském postavení. Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů obsahuje konkrétní právní úpravu odpovědnosti státu za škodu v těchto vztazích. Stěžovatel se proto musí domáhat náhrady škody podle § 98 odst. 1 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Následně pak může proti rozhodnutí brojit správní žalobou. Stěžovatel se závěry obvodního soudu nesouhlasil a podal návrh na zahájení řízení o kompetenčním sporu, který však zvláštní senát zřízený podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, (dále jen „zvláštní senát“ a „zákon č. 131/2002 Sb.“) odmítl usnesením ze dne 22. 2. 2018 č. j. Konf 14/2017-67 (dostupné na www.nssoud.cz) pro absenci formálního kompetenčního sporu, tj. z důvodu, že ze strany ředitele sboru nedošlo k formálnímu popření vlastní pravomoci ve věci rozhodnout.

6. V následném řízení ředitel sboru s postoupením věci obvodním soudem nesouhlasil, popřel svou pravomoc ve věci rozhodnout a podal návrh na zahájení kompetenčního sporu ve smyslu § 1 odst. 1 písm. a) zákona č. 131/2002 Sb. V návrhu konstatoval, že § 98 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů upravuje toliko obecnou odpovědnost bezpečnostního sboru za škodu způsobenou porušením právní povinnosti příslušníkovi bezpečnostního sboru při výkonu služby, v přímé souvislosti s ní nebo pro výkon služby, tj. škodu vzniklou v souvislosti s plněním služebních úkolů. Názor obvodního soudu nezohledňuje specifika služebního poměru a je v rozporu s ustálenou judikaturou správních soudů (srov. rozsudky Nejvyššího správního soudu ze dne 21. 9. 2011 č. j. 3 Ads 79/2011-62, ze dne 30. 4. 2012 č. j. 4 Ads 153/2011-75 a ze dne 27. 11. 2013 č. j. 3 Ads 133/2012-19, dostupné tak jako ostatní zde uvedená rozhodnutí Nejvyššího správního soudu na www.nssoud.cz). V otázkách týkajících se služebního poměru příslušníků bezpečnostních sborů služební funkcionáři vykonávají vrchnostenskou pravomoc; jedná se o správní řízení, ve kterém příslušník sboru nemá rovné postavení se služebními funkcionáři. Odůvodnění obvodního soudu je navíc vnitřně rozporné. Ředitel sboru rovněž upozornil, že v rámci řízení podle § 98 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů nelze přiznat

nemajetkovou újmu. Při následném soudním přezkumu lze rozhodnutí pouze zrušit, nikoli změnit a svěření rozhodování o náhradě škody služebním funkcionářům zakládá systémovou podjatost.

7. V záhlaví uvedeným usnesením zvláštní senát rozhodl o kompetenčním sporu tak, že příslušný vydat rozhodnutí o nároku stěžovatele na náhradu škody a nemajetkové újmy je správní orgán, tj. ředitel sboru. Podle zvláštního senátu je rozhodování o kázeňském provinění příslušníka ozbrojeného sboru rozhodováním v řízení o služebním poměru ve smyslu § 170 a násl. zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, a tedy výkonem služby podle § 1 odst. 4 písm. a) téhož zákona. Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů obsahuje v § 98 a násl. komplexní úpravu náhrady škody způsobené ozbrojeným sborem jeho příslušníku, a to včetně škody vzniklé porušením právní povinnosti při výkonu služby nebo v přímé souvislosti s ním, tj. též při rozhodování v řízení o služebním poměru. S ohledem na komplexní úpravu odpovědnosti bezpečnostního sboru za újmu způsobenou příslušníkovi sboru zakotvenou v citovaném ustanovení nelze uvažovat o aplikaci zákona č. 82/1998 Sb. Zvláštní senát odmítl závěry Nejvyššího správního soudu s odůvodněním, že vycházejí pouze z postavení služebního funkcionáře jako správního orgánu, aniž by zohlednily komplexnost úpravy odpovědnosti za újmu v zákoně o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. K nebezpečí systémové podjatosti zvláštní senát konstatoval, že neočekává, že by služební funkcionář postupoval v rozporu se zájmy poškozeného, pojistkou však v každém případě je odvolací orgán a správní soud. Ohledně nemožnosti přiznání zadostiučinění nemajetkové újmy zvláštní senát uvedl, že bude na posouzení služebních funkcionářů, případně správních soudů, zda skutečně specifika služebního poměru umožňují některá práva příslušníků ozbrojeného sboru omezit.

II. Argumentace stěžovatele

8. Stěžovatel ve své ústavní stížnosti namítá, že napadené rozhodnutí zvláštního senátu mu bylo doručeno bez předchozí informace o tom, že probíhá řízení o kompetenčním sporu, a aniž by mu byla dána možnost k návrhu se vyjádřit, a to přestože je podle zákona č. 131/2002 Sb. účastníkem tohoto řízení. Ve vztahu k meritu věci stěžovatel namítá, že služební funkcionář při rozhodování ve věcech služebního poměru vykonává přenesenou pravomoc státu a jedná jménem státu. Zdůrazňuje, že rozhodování ve věcech služebního poměru není výkonem služby. Výkon služby Policie České republiky spočívá podle § 2 zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů, v zabezpečení bezpečnosti osob, majetku a veřejného pořádku, v předcházení trestné činnosti a plnění úkolů dle zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. Úprava odpovědnosti za škodu obsažená v § 98 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů nezahrnuje náhradu újmy za nesprávný úřední postup či nezákonné rozhodnutí. Ustanovení § 98 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů nadto neumožňuje přiznání zadostiučinění za nemajetkovou újmu.

9. Rozhodnutí zvláštního senátu povede podle stěžovatele k absurdním závěrům, neboť to bude opět služební funkcionář, který bude rozhodovat o zákonnosti svého předchozího jednání. Stěžovatel je přesvědčen, že služební funkcionář bude porušení práv příslušníka sboru bagatelizovat a omlouvat. Bude rozhodováno podjatou osobou a rozhodnutí o přiznání náhrady újmy bude protahováno, neboť poškozený příslušník sboru bude muset projít dvěma instancemi správních orgánů a následně dvěma instancemi správních soudů. Stěžovatel v tomto ohledu upozorňuje na dopis ředitele sboru ze dne 9. 12. 2013, ve kterém ředitel sboru vyhrožuje těm, kteří po sboru žádají doplacení služby přesčas. Stěžovatel dále namítá, že zde existuje ustálená judikatura civilních soudů týkající se náhrady škody za nezákonné rozhodnutí a nesprávný úřední postup, správní orgány a potažmo správní soudy budou nuceny tuto judikaturu aplikovat, což povede k rozkolísání civilní a správní judikatury ve stejné věci. Stěžovatel nevidí důvod,

proč by o stejném nároku měl rozhodovat odlišný orgán jen z důvodu, že poškozený není civilní osobou, nýbrž příslušníkem bezpečnostního sboru; stěžovatel v uvedeném spatřuje diskriminaci. Stěžovatel dále připomíná, že podle § 77 odst. 9 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů rozhodují civilní soudy, a to ve sporech týkajících se porušení zásady rovného zacházení. Stěžovatel se ve své ústavní stížnosti rovněž vymezuje proti předchozímu odmítavému rozhodnutí v řízení vedeném pod sp. zn. Konf 14/2017 a označuje jej za přepjatě formalistické.

III. Vyjádření účastníka a vedlejších účastníků řízení a replika stěžovatele

10. Ústavní soud vyzval podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) účastníka řízení a vedlejší účastníky řízení, aby se vyjádřili k ústavní stížnosti.

11. Zvláštní senát ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvádí, že námitky stěžovatele týkající se merita věci jsou mimo přezkumnou pravomoc Ústavního soudu, neboť rozhraničení soukromého a veřejného práva je záležitostí podústavního práva, nikoli otázkou základních lidských práv a svobod. Ve vztahu k namítanému porušení práva na spravedlivý proces zvláštní senát uvádí, že rozhodnutí zvláštního senátu o tom, kdo má ve věci pravomoc rozhodnout, nemá žádný vliv na hmotná práva účastníků řízení, možné porušení procesních pravidel se proto nemohlo dotknout subjektivních práv stěžovatele. V této souvislosti zvláštní senát upozorňuje na odlišnost posuzované věci od problematiky řešené v nálezu ze dne 10. 12. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 33/18 [(N 205/97 SbNU 195), dostupný tak jako ostatní zde uvedená rozhodnutí Ústavního soudu na https://nalus.usoud.cz], neboť zvláštní senát návrh neodmítl, ale rozhodl o meritu věci. Zvláštní senát rovněž zdůrazňuje, že posuzovanou ústavní stížností nelze brojit proti stěžovatelem zmiňovanému usnesení zvláštního senátu ze dne 22. 2. 2018 č. j. Konf 14/2017--67. K nezaslání návrhu na zahájení řízení o kompetenčním sporu stěžovateli zvláštní senát uvádí, že zákon č. 131/2002 Sb. takový postup od navrhovatele nevyžaduje a zvláštní senát takovou procesní povinnost nemá, neboť není součástí soudní soustavy a procesní předpisy se na řízení před zvláštním senátem použijí pouze přiměřeně. Obdobně v řízení o nesouhlasu soudu s postoupením věci podle § 105 odst. 3 občanského soudního řádu procesní předpis vyjádření účastníků řízení nepředpokládá. Zvláštní senát dodává, že stěžovatel měl možnost vyjádřit se k věci minimálně v rámci opravného prostředku proti usnesení obvodního soudu o zastavení řízení a postoupení věci řediteli sboru. Námitku, že ve věci rozhoduje podjatý správní orgán, musí stěžovatel uplatnit přímo ve správním řízení. Závěrem zvláštní senát konstatuje, že v napadeném rozhodnutí aplikoval přiléhavou a ústavně konformně interpretovanou právní normu a své rozhodnutí náležitě odůvodnil.

12. Ministerstvo vnitra ve svém vyjádření k ústavní stížnosti upozorňuje, že zvláštnímu senátu byl názor stěžovatele na řešenou problematiku znám z jeho návrhu v řízení vedeném pod sp. zn. Konf 14/2017. Se závěry zvláštního senátu se Ministerstvo vnitra zcela ztotožňuje.

13. Ředitel sboru ve svém vyjádření k ústavní stížnosti uvádí, že odpovědnost za škodu podle § 98 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů řediteli sboru neumožňuje přiznat zadostiučinění za nemajetkovou újmu, nejedná-li se o škodu na zdraví, za kterou však nelze považovat toliko negativní psychické rozpoložení z důvodu vydání nezákonného rozhodnutí. Závěry napadeného rozhodnutí zvláštního senátu znevýhodňují příslušníky bezpečnostních sborů oproti civilním osobám. Ředitel sboru rovněž upozorňuje, že správní soudy mohou pouze rušit rozhodnutí správních orgánů, nikoli je měnit.

14. Obvodní soud se svého postavení vedlejšího účastníka řízení před Ústavním soudem vzdal.

15. Stěžovatel ve své replice namítá, že zvláštní senát ve svém vyjádření bagatelizoval zásah do stěžovatelových procesních práv. Zvláštní senát je třeba považovat za soud v materiálním smyslu (srov. již citovaný nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 33/18, bod 36),

a proto musí zachovávat procesní práva účastníků řízení, svá rozhodnutí řádně odůvodnit a co nejpřesvědčivěji se vypořádat s argumenty účastníků řízení. Poté, co byl jeho návrh na zahájení kompetenčního sporu zvláštním senátem odmítnut, stěžovatel důvodně očekával, že v případě, že zúčastněné orgány veřejné moci formálně popřou svou pravomoc rozhodnout, stane se účastníkem řízení před zvláštním senátem se všemi zákonem garantovanými procesními právy, tj. zejména právem na obdržení návrhu na zahájení řízení a na vyjádření se k tomuto návrhu. Vyjádření k návrhu na zahájení řízení o kompetenčním sporu nemůže nahradit argumentace obsažená v odvolání. Stěžovatel dále brojí proti tvrzení zvláštního senátu, že Ústavní soud nemá pravomoc posoudit meritorní aspekt sporu. Zvláštní senát svým rozhodnutím výrazně ovlivnil práva stěžovatele tím, že pro rozhodování o újmě za nesprávný úřední postup a nezákonné rozhodnutí způsobené příslušníku bezpečnostního sboru stanovil složitější a pro jednotlivce méně příznivý postup než v případě civilních osob. Rozhodnutí zvláštního senátu stěžovatel považuje za diskriminační. Stěžovatel opakuje svou argumentaci odůvodňující aplikaci zákona č. 82/1998 Sb. na posuzovaný případ a doplňuje, že rozhodnutí zvláštního senátu zasahuje do stěžovatelova práva na zákonného soudce garantovaného čl. 38 odst. 1 Listiny. Rozhodnutí zvláštního senátu je formalistické a nezohledňuje argument systémovou podjatostí ředitele sboru ani skutečnost, že podle zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů nelze poškozenému přiznat nemajetkovou újmu. Závěrem stěžovatel opětovně upozorňuje, že zvláštním senátem nastíněné řešení kompetenčního sporu oddaluje odškodnění stěžovatele o několik let, což stěžovatel považuje za rozporné se svým právem na spravedlivý proces.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

16. Předně je třeba konstatovat, že podle § 2 odst. 3 písm. b) platného rozvrhu práce Ústavního soudu na období roku 2020 (č. Org. 1/20) rozhoduje o ústavních stížnostech proti rozhodnutím zvláštního senátu plénum Ústavního soudu, neboť si podle § 11 odst. 2 písm. k) zákona o Ústavním soudu toto rozhodování vyhradilo rozhodnutím o atrahování působnosti č. Org 24/14 ze dne 25. 3. 2014 (publikováno pod č. 52/2014 Sb.).

17. Ústavní soud dále posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, v němž bylo vydáno rozhodnutí napadené ústavní stížností. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a Ústavní soud je k projednání ústavní stížnosti příslušný.

18. K přípustnosti ústavní stížnosti Ústavní soud uvádí, že s ohledem na zásadu subsidiarity by zásadně měla být ústavní stížností napadána pouze konečná a pravomocná meritorní rozhodnutí, nikoli dílčí rozhodnutí, i když jsou sama o sobě pravomocná, tedy přestože proti nim byly všechny dostupné opravné prostředky vyčerpány. Z tohoto pravidla činí Ústavní soud výjimky, které spočívají v možnosti napadnout i pravomocné rozhodnutí, které pouze uzavírá určitou část řízení nebo které řeší jistou procesní otázku, ačkoli řízení ve věci samé ještě neskončilo. Proti rozhodnutí zvláštního senátu nejsou opravné prostředky přípustné (§ 5 odst. 4 zákona č. 131/2002 Sb.) a jedná se o rozhodnutí pravomocné. Ačkoli pouze uzavírá určitou část řízení, resp. řeší relevantní procesní otázku, a řízení ve věci samé tímto rozhodnutím nekončí, jedná se o rozhodnutí způsobilé bezprostředně a citelně zasáhnout do ústavně zaručených základních práv a svobod a námitky uplatněné stěžovatelem nemohou být v rámci dalšího řízení (při použití opravných prostředků proti meritorním rozhodnutím, včetně ústavní stížnosti proti takovým rozhodnutím) efektivně uplatněny. Ústavní stížnost proti rozhodnutí zvláštního senátu je proto přípustná (srov. již citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 33/18, body 29–30). Ústavní soud nicméně zdůrazňuje, že předmětem přezkumu je pouze v záhlaví označené rozhodnutí zvláštního senátu č. j. Konf 11/2018-16, výše citované rozhodnutí zvláštního senátu č. j. Konf 14/2017-67 ústavní stížností napadeno nebylo a ani být nemohlo s ohledem na uplynutí lhůty k podání ústavní stížnosti proti tomuto rozhodnutí. Námitky stěžovatele směřující proti rozhodnutí č. j. Konf 14/2017-67 proto přípustné nejsou.

19. Vzhledem k obsahu ústavní stížnosti dospěl Ústavní soud k závěru, že není nutné nařizovat ústní jednání, neboť od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

V. Posouzení důvodnosti Ústavní stížnosti

20. Ústavní soud je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), který stojí mimo soustavu obecných soudů (čl. 91 odst. 1 Ústavy), a vzhledem k tomu nelze řízení před ním považovat za další instanci v systému obecné justice. Směřuje-li ústavní stížnost proti rozhodnutí vydanému v soudním řízení, není samo o sobě významné, je-li namítána jeho věcná nesprávnost. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu z hlediska dodržení ústavnosti, tj. zda v řízení, resp. v rozhodnutí v něm vydaném nebyly dotčeny předpisy ústavního pořádku chráněná práva nebo svobody účastníků řízení, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.

V.a/ Obecná východiska

21. Při přezkumu rozhodnutí zvláštního senátu Ústavní soud ustáleně postupuje zdrženlivě. Nalézání hranice mezi množinou veřejnoprávních a soukromoprávních vztahů, která je často nezřetelná, je primárně věcí obecné justice. Rozhraničení veřejného a soukromého práva je totiž záležitostí podústavního práva, nikoli otázkou základních práv a svobod. Námitky směřující proti vlastnímu uspořádání kompetenčního konfliktu proto zásadně nedosahují ústavněprávní roviny (srov. např. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 32/09 ze dne 2. 3. 2010).

22. V posuzované věci se nicméně jedná o otázku deliktní odpovědnosti státu za materiální a nemateriální újmu způsobenou protizákonným výkonem veřejné moci. Jak Ústavní soud již několikrát zdůraznil, v této oblasti je třeba hledat silné sepětí s ústavním právem [srov. např. nález sp. zn. II. ÚS 1930/17 ze dne 14. 11. 2017 (N 213/87 SbNU 457)]. Právo na náhradu škody způsobené nezákonným výkonem veřejné moci je totiž nejen výslovně garantované čl. 36 odst. 3 Listiny, nýbrž v obecné rovině představuje jednu ze základních garancí materiálního právního státu zakotveného v čl. 1 odst. 1 Ústavy [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 642/05 ze dne 28. 8. 2007 (N 133/46 SbNU 249)]. Budování důvěry občanů v právo a instituce státu, resp. veřejné moci je jedním ze stěžejních principů právního státu. Tam, kde jednotlivec jedná s důvěrou ve věcnou správnost aktů státu či jeho postupů a rovněž s důvěrou v jejich soulad s právem, musí být současně garantováno právo na náhradu škody, pokud se ukáže, že presumpce správnosti či zákonnosti byla klamná. Udržování důvěry občanů v právo je jedním z podstatných pilířů odpovědnosti státu za škodu a naopak důvěra nemůže být dána tam, kde nezákonnost aktů veřejné moci nebo její nesprávný úřední postup nejsou sankcionovány v podobě odpovědnosti za škodu [srov. nález sp. zn. I. ÚS 529/09 ze dne 13. 3. 2012 (N 51/64 SbNU 625)].

23. Povinnost respektovat výše uvedené ústavní meze a samotný účel (smysl) právní úpravy deliktní odpovědnosti státu za materiální a nemateriální újmu způsobenou protizákonným výkonem veřejné moci, ústavně vymezený v čl. 36 odst. 3 Listiny, váže (s ohledem na ústavní příkaz zakotvený v čl. 4 odst. 4 Listiny) i obecné soudy. Základní práva a svobody působí jako regulativní ideje, na které obsahově navazují normy podústavního práva. Současně tyto ideje určují výklad právních norem. Porušení některé z těchto norem v důsledku svévole, výkladu v extrémním rozporu s principy spravedlnosti či v jiném významu, než který plyne ze zákona či konsensuálně přijímaného právního myšlení, nebo ve smyslu rozhodování bez bližších kritérií či alespoň zásad odvozených z právní normy pak zakládá porušení základního práva a svobody [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 269/99 ze dne 2. 3. 2000 (N 33/17 SbNU 235) či nález sp. zn. II. ÚS 3005/14 ze dne 5. 5. 2015 (N 87/77 SbNU 273)]. Při posuzování nároků na náhradu újmy způsobené výkonem veřejné moci je proto nezbytné

v každém případě dbát na to, aby fakticky nedošlo k vyprázdnění dotčeného základního práva, resp. jeho omezení [srov. nález sp. zn. I. ÚS 1744/12 ze dne 24. 7. 2014 (N 142/74 SbNU 205)].

24. Ústavní soud po seznámení se s obsahem ústavní stížnosti, vyjádřeními účastníků řízení a vyžádaným spisem dospěl k závěru, že napadené rozhodnutí zvláštního senátu překročilo shora vymezený rámec a porušilo základní práva stěžovatele. Ústavní stížnost je proto důvodná.

V.b/ Posouzení procesních námitek stěžovatele

25. Předtím, než se Ústavní soud mohl zabývat věcnou stránkou napadeného rozhodnutí, posoudil stěžovatelovy procesní námitky. Předně je třeba konstatovat, že ačkoli není zvláštní senát označen jako soud ani není součástí soustavy soudů podle čl. 91 odst. 1 Ústavy, Ústavní soud jej ve své judikatuře považuje za soud v materiálním smyslu, neboť je složen ze soudců Nejvyššího soudu a Nejvyššího správního soudu, postup řízení je ovládán zákonem č. 131/2002 Sb. s podpůrným užitím části třetí hlavy první zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, a jeho činnost je podle § 2 odst. 5 zákona č. 131/2002 Sb. výkonem soudnictví (srov. již citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 33/18, bod 36). Navíc je třeba zdůraznit, že řešení kompetenčního sporu může mít, jak bude ostatně prokázáno i v tomto řízení, pro účastníky původního řízení závažné důsledky. Na řízení před zvláštním senátem je proto třeba vztahovat ústavní garance práva na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

26. Pokud jde o námitku, že v řízení předcházejícím vydání napadeného usnesení nebyl stěžovateli dán prostor k vyjádření a přednesení svých argumentů k řešení kompetenčního konfliktu, Ústavní soud uvádí, že předmětné procesní pochybení nelze primárně vytýkat zvláštnímu senátu, nýbrž navrhovateli v řízení o kompetenčním sporu, tj. správnímu orgánu (srov. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 32/09 ze dne 2. 3. 2010). Předtím, než navrhovatel postoupí spis společně s návrhem na zahájení řízení o kompetenčním sporu, měl by návrh zaslat účastníkům řízení a poskytnout jim prostor k vyjádření (obdobně postupují obecné soudy při předkládání předběžné otázky k Soudnímu dvoru Evropské unie či senáty Nejvyššího správního soudu před předložením věci rozšířenému senátu). Následné řízení před zvláštním senátem by tak již nemělo být uvedenými procesními úkony zatěžováno, řízení by mělo být efektivní a rychlé, tak aby příslušné orgány mohly co nejdříve pokračovat v původním řízení. Pokud nicméně navrhovatel účastníkům původního řízení prostor k vyjádření k návrhu neposkytne, musí tuto vadu zhojit zvláštní senát, neboť možnost vyjádřit se k předmětu sporu je jedním ze základních principů práva na spravedlivý proces. S ohledem na uvedené je třeba přisvědčit stěžovateli, že ke zkrácení jeho práva vyjádřit se k návrhu na zahájení řízení v posuzovaném případě došlo. Je však třeba zohlednit, že zvláštní senát byl seznámen se stěžovatelovými argumenty týkajícími se předmětu kompetenčního sporu díky stěžovatelovu návrhu ve věci sp. zn. Konf 14/2017, vrácení věci zvláštnímu senátu pouze pro vyžádání vyjádření stěžovatele k návrhu na zahájení kompetenčního sporu by tak nemohlo mít dopad na výsledné posouzení zvláštního senátu a pouze by tím došlo ke zbytečnému oddálení rozhodnutí ve věci samé. Ústavní soud proto ke zrušení napadeného rozhodnutí pro uvedené pochybení nepřistoupil.

27. Ústavní soud musí rovněž souhlasit se stěžovatelem, že odůvodnění napadeného rozhodnutí je velice kusé, pohybující se na samé hraně přezkoumatelnosti. K závěru, že rozhodování o kázeňském provinění je výkonem služby podle § 1 odst. 4 písm. a) zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, dospěl zvláštní senát v bodu 27 bez bližšího odůvodnění. Rovněž konstatování, že zvláštní senát „nesdílí obavu navrhovatele ze systémové podjatosti“, neboť „neočekává, že by služební funkcionář a priori postupoval v rozporu se zájmy poškozeného“, je třeba považovat spíše za subjektivní domněnku než za řádné vypořádání námitky navrhovatele. Navzdory uvedenému je Ústavní soud schopen identifikovat základní důvody napadeného rozhodnutí, přistoupil proto k věcnému posouzení ústavní stížnosti.

V.c/ Materiální posouzení věci

28. Meritem ústavní stížnosti je, zda má ve věci nároku na náhradu újmy způsobené příslušníkovi bezpečnostního sboru nezákonným rozhodnutím ředitele sboru o kázeňském provinění rozhodovat civilní soud podle zákona č. 82/1998 Sb. či ředitel sboru podle § 98 a násl. zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. Zvláštní senát dospěl v napadeném rozhodnutí k závěru, že rozhodování o kázeňském provinění příslušníka bezpečnostního sboru je výkonem služby podle § 1 odst. 4 písm. a) zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, a proto se na rozhodování o náhradě škody způsobené stěžovateli nezákonným rozhodnutím o kárném provinění uplatní ustanovení § 98 odst. 1 a násl. téhož zákona; aplikace zákona č. 82/1998 Sb. je podle zvláštního senátu vyloučena.

29. Ústavní soud považuje takovýto výklad ustanovení § 98 odst. 1 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a z něj vyplývající závěry o vztahu citovaného ustanovení a zákona č. 82/1998 Sb. za z ústavního hlediska neudržitelný, neboť v rozporu s výše uvedenými zásadami obsaženými v čl. 36 odst. 3 Listiny právo na náhradu škody způsobené nezákonným výkonem veřejné moci nepřípustně vyprazdňuje a omezuje rozsah případné náhrady újmy.

30. Podle § 93 odst. 1 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů „[b]ezpečnostní sbor je povinen zajišťovat příslušníkům podmínky k výkonu služby, při nichž by nedocházelo ke vzniku škod; zjistí-li závady, je povinen učinit opatření k jejich odstranění. Dále je povinen kontrolovat, zda příslušníci plní své služební úkoly tak, aby nedocházelo ke škodám“.

31. Podle § 98 odst. 1 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů „[b]ezpečnostní sbor odpovídá za škodu způsobenou příslušníkovi porušením právní povinnosti při výkonu služby, v přímé souvislosti s ním nebo pro výkon služby“.

32. Podle § 1 odst. 4 písm. a) zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů se výkonem služby mimo jiné rozumí „úkony a činnosti realizující oprávnění a povinnosti stanovené právními předpisy upravujícími působnost bezpečnostních sborů“. Podle § 5 odst. 1 téhož zákona výkon služby řídí vedoucí příslušník, který je k tomu služebním předpisem oprávněn vydávat rozkazy.

33. Institut náhrady škody způsobené jednomu ze subjektů služebního poměru zakotvený v § 93 a násl. zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů má, byť je služební poměr státně zaměstnaneckým vztahem, své kořeny v soukromoprávní úpravě, a je proto v zásadě možné na něho aplikovat poznatky právní teorie o pracovněprávní odpovědnosti (Tomek, P., Fiala, Z. Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů. 3. aktualizované vydání. Olomouc: ANAG, 2019, str. 355). Tomu ostatně odpovídá i obdobná systematika části sedmé zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů a části jedenácté zákona č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů. Obecná odpovědnost bezpečnostního sboru za škodu způsobenou příslušníkovi sboru předpokládá, že škoda příslušníkovi vznikla při výkonu služby, v přímé souvislosti s ním nebo pro výkon služby. K porušení právních povinností pak může dojít ze strany jakéhokoli subjektu (bezpečnostního sboru, jiného příslušníka nebo třetí osoby) a může se jednat o právní povinnost vycházející z jakéhokoli odvětví práva. Předmětem odpovědnostního vztahu je náhrada škody, kterou lze charakterizovat, obdobně jako v pracovněprávních vztazích, jako majetkovou újmu vyčíslitelnou v penězích a u újmy na zdraví též jako odčinění fyzické bolesti, popř. zhoršení společenského postavení.

34. Deliktní odpovědnost bezpečnostního sboru za škodu způsobenou příslušníkovi sboru při výkonu služby podle ustanovení § 98 odst. 1 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů tedy v zásadě spočívá v odpovědnosti za materiální újmu způsobenou příslušníkovi sboru při plnění služebních úkolů a svou povahou se podobá odpovědnosti

zaměstnavatele za škodu vzniklou při plnění pracovních úkolů podle § 265 odst. 1 zákoníku práce.

35. Určujícím znakem pro stanovení, zda se jedná o odpovědnost podle zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, je skutečnost, že činnost příslušníka sboru, kterou vyvíjel při vzniku škody, byla konána při výkonu služby nebo v přímé souvislosti s ním (Tomek, P., Fiala, Z., citováno výše, str. 357). Zákon o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů neobsahuje definici toho, co je výkonem služby. Při aplikaci tohoto pojmu je tak třeba vycházet z názoru, že za výkon služby se považuje výkon povinností, které vyplývají pro příslušníka sboru ze služebního poměru, výkonu zastávaného služebního místa a rozkazu nebo pokynu vedoucího příslušníka (Tomek, P., Fiala, Z., citováno výše, str. 376). Jinými slovy, výkon služby spočívá především v plnění služebních úkolů vyplývajících z právních předpisů, interních předpisů a rozkazů vedoucích příslušníků sboru.

36. Oproti tomu rozhodování ve věcech služebního poměru je výkonem veřejné moci, kterou lze uplatňovat podle čl. 2 odst. 3 Ústavy a čl. 2 odst. 2 Listiny jen v případech, mezích a způsoby, které stanoví zákon [nález sp. zn. III. ÚS 2428/13 ze dne 13. 6. 2014 (N 123/73 SbNU 869)]. Služební funkcionář při rozhodování ve věcech služebního poměru vystupuje ve vrchnostenském postavení a rozhoduje o právech a povinnostech příslušníků bezpečnostního sboru. Jedná se proto o zvláštní druh správního řízení, na které se subsidiárně použije zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů, (srov. např. rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 29. 3. 2018 č. j. 5 As 8/2017-26). Řízení o kázeňském provinění podle § 186–189a zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů je, ačkoli jej nelze považovat za řízení o trestním obvinění ve smyslu čl. 6 Úmluvy (srov. již citovaný nález sp. zn. II. ÚS 1930/17 či usnesení sp. zn. II. ÚS 1804/19 ze dne 27. 8. 2019), specifickým řízením trestní povahy. Služební funkcionář v řízení rozhoduje o vině a trestu za kázeňský přestupek, a vykonává tak vůči příslušníkovi sboru kázeňskou pravomoc. Z uvedených důvodů ostatně zákonodárce zakotvil do ustanovení § 186 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů procesní záruky podobné trestnímu řízení, a to právo vyjádřit se a hájit se (odstavec 3), zásadu presumpce neviny (odstavec 4), promlčení kárného stíhání (odstavec 10) a zásadu *ne bis in idem* (odstavec 11). Rozhodování ředitele sboru o kázeňském provinění je tak výkonem veřejné moci, konkrétně kázeňské pravomoci, a nemůže být proto považováno za výkon služby ve smyslu § 98 odst. 1 ve spojení s § 1 odst. 4 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů.

37. V posuzovaném případě bylo se stěžovatelem vedeno kázeňské řízení, byl shledán vinným ze spáchání kázeňského přestupku a byl mu uložen kázeňský trest. Rozhodnutí ředitele sboru bylo potvrzeno náměstkem policejního prezidenta ve věcech kázeňských. Teprve po kasačním zásahu správního soudu bylo rozhodnutí ředitele sboru zrušeno a kázeňské řízení zastaveno. Ředitel sboru a následně i náměstek policejního prezidenta vystupovali ve vrchnostenském postavení a vykonávali vůči stěžovateli svou kázeňskou pravomoc, a to, jak bylo závazně shledáno správním soudem, v rozporu se zákonem. Stěžovatel má proto ústavně zaručené právo obrátit se na soud a tvrdit, že mu byla způsobena újma nezákonným výkonem veřejné moci, tedy právo na zákonné úrovni garantované v intencích čl. 36 odst. 3 Listiny zákonem č. 82/1998 Sb.

38. Zákon č. 82/1998 Sb. je obecným předpisem pro nároky vyplývající z deliktní odpovědnosti státu za nezákonný výkon veřejné moci. Vzhledem ke svému ústavnímu základu je vystavěn na preferenci ochrany poškozeného jednotlivce a jeho práv a striktní povinnosti státu odčinit jím způsobenou škodu [nález sp. zn. II. ÚS 1782/19 ze dne 8. 10. 2019 (N 172/96 SbNU 197), bod 18]. Jeho základními pilíři jsou mimo jiné kompenzace veškeré újmy způsobené poškozenému jednotlivci, tj. včetně újmy nemajetkové (§ 1 odst. 1 a 3), a nemožnost státu zprostit se své deliktní odpovědnosti (§ 2). Vyloučením zákona č. 82/1998 Sb. a nesystémovou aplikací úpravy obecné odpovědnosti bezpečnostního sboru za škodu

způsobenou příslušníkovi sboru podle § 98 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů, která je postavena na zcela odlišných principech pracovněprávní odpovědnosti a – na rozdíl od ustanovení § 31a zákona č. 82/1998 Sb. – neupravuje zadostiučinění za vzniklou nemajetkovou újmu (viz druhy náhrad, § 101–110 zákona o služebním poměru příslušníků bezpečnostních sborů), zvláštní senát nepřípustně deformoval a omezil právo příslušníků bezpečnostních sborů na náhradu újmy způsobené nezákonným výkonem veřejné moci (nezákonným výkonem kázeňské pravomoci ředitele sboru), ústavně zaručené v čl. 36 odst. 3 Listiny. K argumentu zvláštního senátu, že specifika služebního poměru umožňují omezit práva příslušníků bezpečnostních sborů, Ústavní soud poukazuje na svůj nedávný nález sp. zn. Pl. ÚS 24/17 ze dne 11. 9. 2018 (N 152/90 SbNU 463; 235/2018 Sb.), ve kterém dospěl k závěru, že výkon funkce v bezpečnostních sborech nemůže příslušníka sboru zcela zbavit ústavně zaručených práv a svobod (body 65–68).

39. Stěžovateli lze přisvědčit – ve vztahu k jím uplatněnému nároku na imateriální újmu – v otázce systémového rizika podjatosti ředitele sboru při rozhodování o náhradě újmy za jeho vlastní předchozí nezákonné rozhodnutí. Podstatou institutu vyloučení podjatosti osoby vykonávající jí svěřenou pravomoc je zajistit, aby veřejnou moc vykonávaly pokud možno pouze osoby nestranné, tedy takové, jejichž postoj k výkonu pravomoci nebude ovlivněn vztahem k věci samé či k těm, kteří na ní mají či mohou mít nějaký zájem. Jediným zájmem, který by měl ovládat rozhodování, je zájem na zákonném (a v rámci toho i věcně správném a efektivním) postupu. Závěr o podjatosti nevyžaduje jistotu ani přiměřenou pravděpodobnost existence nežádoucího vztahu; postačí, jestliže o nepodjatosti lze pochybovat (srov. usnesení rozšířeného senátu Nejvyššího správního soudu ze dne 20. 11. 2012 č. j. 1 As 89/2010-119, publikované pod č. 2802/2013 Sb. NSS). V důsledku napadeného rozhodnutí by měl o náhradě imateriální újmy za nezákonné rozhodnutí ve věcech služebního poměru rozhodovat tentýž vedoucí příslušník sboru, který vydal předmětné nezákonné rozhodnutí. V takové situaci existuje značné riziko ovlivnění rozhodování o náhradě újmy obavou příslušného vedoucího příslušníka z možného regresu státu vůči jeho osobě či jiných důsledků shledání odpovědnosti bezpečnostního sboru za nezákonné jednání ředitele sboru. Rozhodování vedoucího příslušníka sboru, zde přitom provázené značnou mírou diskrece, proto nebude nestranné, neboť bude ovlivněno jiným zájmem než zájmem na zákonném a věcně správném rozhodnutí. Řešení kompetenčního sporu v napadeném rozhodnutí je nežádoucí, neboť zakládá značné systémové riziko podjatosti, čímž porušuje jednu ze základních komponent práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny, tj. právo na nestranné rozhodování.

40. Stěžovateli lze rovněž přisvědčit, že v napadeném rozhodnutí obsažené řešení kompetenčního sporu je nevhodné i z důvodu nebezpečí rozkolísání přístupu k rozhodování o náhradě újmy způsobené nezákonným výkonem veřejné moci, neboť vedle poměrně ustálené judikatury vztahující se k zákonu č. 82/1998 Sb. by zde vznikla paralelní rozhodovací činnost správního orgánu a správních soudů vztahující se k témuž nároku, avšak založená na jiné, jak bylo výše vysvětleno nevhodné, právní úpravě.

41. Ústavní soud shrnuje, že řešení kompetenčního sporu obsažené v napadeném rozhodnutí nevzalo v úvahu materiální aspekty nároku uplatněného stěžovatelem a v důsledku toho mu zabránilo v řádném pokračování v řízení podle zákona č. 82/1998 Sb., čímž bylo porušeno stěžovatelovo právo na soudní ochranu. Řešení kompetenčního sporu dále zakládá systémové riziko podjatosti při rozhodování o náhradě předmětné újmy způsobené výkonem veřejné moci, čímž porušuje stěžovatelovo právo na nestranné rozhodování o tomto nároku, opět vyplývající z práva na soudní ochranu garantovaného v čl. 36 odst. 1 Listiny.

VI. Závěr

42. Ze všech shora uvedených důvodů Ústavní soud ústavní stížnosti podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl a napadené rozhodnutí zrušil [§ 82 odst. 3 písm. a)

zákona o Ústavním soudu]. V dalším řízení bude zvláštní senát vázán ve smyslu čl. 89 odst. 2 Ústavy právními názory vyslovenými v tomto nálezu.

Odlišná stanoviska

Odlišné stanovisko soudců Vladimíra Sládečka a Radovana Suchánka

Podle § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) podáváme odlišné stanovisko k nálezu Ústavního soudu ze dne 30. června 2020 sp. zn. Pl. ÚS 1/19:

1. Především je třeba připomenout, že jde o zcela zásadní změnu právního názoru Ústavního soudu. Ten totiž dlouhodobě zaujímal názor, že mu nepřísluší, aby přezkoumával rozhodnutí zvláštního senátu zřízeného podle zákona č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů, v tom směru, že by nahrazoval posouzení, zda daná konkrétní věc (rozhodnutí) má povahu veřejnoprávní či soukromoprávní [srov. např. usnesení sp. zn. IV. ÚS 349/03 ze dne 26. 2. 2004 (U 8/32 SbNU 501), I. ÚS 1393/07 ze dne 24. 2. 2009 nebo Pl. ÚS 32/09 ze dne 2. 3. 2010]. Dosavadní právní názor, vyjádřený toliko v usneseních, tedy v rozhodnutích pro další činnost Ústavního soudu nezávazných, však Ústavní soud v nedávné době převzal (recipoval) i do nálezu. V příslušném nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/18 ze dne 10. prosince 2019 (N 205/97 SbNU 195) mimo jiné uvedl, že by Ústavní soud „překračoval svoji kompetenci, pokud by si osvojoval právo rozhodovat o rozdělení agendy správního soudnictví podle veřejnoprávní a soukromoprávní povahy vztahů, které jsou předmětem správních řízení. Nalézat hranici mezi množinou veřejnoprávních a soukromoprávních vztahů, která může být nezřetelná, je věcí obecné justice. Ústavní soud jako justiční orgán povolaný k ochraně základních práv poté, co selžou jiné administrativní a justiční orgány tyto právněteoretické spory neřeší. Rozhraničení veřejného a soukromého práva je záležitostí podústavního práva, nikoli otázkou základních lidských práv, ať už hmotných, nebo procesních“ (bod 26).

2. Ústavní soud tak meritorně stvrdil svůj omezený přístup k přezkumu rozhodnutí zvláštního senátu. Kdyby tedy chtěl změnit svůj právní názor obsažený v nálezu, což mu zákon o Ústavním soudu umožňuje (§ 13), měl by to výslovně uvést a podpořit adekvátní argumentací. V daném případě byla sice naplněna požadovaná hranice souhlasu devíti soudců, nicméně jakákoliv zmínka o změně právního názoru a argumentační podpora chybí, pomineme-li problematické body 22–24 odůvodnění (srov. dále).

3. Přestože se to ve výroku nálezu také kvůli našim výhradám nakonec neobjevilo, Ústavní soud založil své rozhodnutí převážně (srov. zejména body 22 až 24, 29 a 38 odůvodnění) na porušení čl. 36 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), který zaručuje právo na náhradu škody způsobené rozhodnutím soudu, jiného státního orgánu či orgánu veřejné správy nebo nesprávným úředním postupem. Taková argumentace je však zjevně nepřípadná, neboť zvláštní senát o náhradě škody vůbec nerozhodoval, toliko posuzoval, který z orgánů má o náhradě škody rozhodnout, a nemohl tak porušit citované ustanovení Listiny. Jakkoli lze mít za to, že některá rozhodnutí zvláštního senátu se – spíše však jen zprostředkovně – mohou dotýkat ústavně zaručených základních práv a svobod, neznamená to, že by taková souvislost zakládala pro Ústavní soud derogační důvod.

4. Další závažný problém shledáváme v tom, že vlastní posouzení důvodnosti ústavní stížnosti poměrně zřetelně předjímá jak rozhodnutí zvláštního senátu, tak do jisté míry i civilního soudu. Jak jsme již uvedli v našem nedávném separátním votu, Ústavní soud i zde jako „jakási revizní instance předem instruuje soudy, jak by … měly (případ) právně posoudit“ [bod 4 společného odlišného stanoviska k nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/17 ze dne 23. června 2020 (N 131/100 SbNU 426)].

5. Netvrdíme ovšem, že by napadené rozhodnutí zvláštního senátu bylo prosté chyb. Souhlasíme se závěrem, že „odůvodnění napadeného rozhodnutí je velice kusé, pohybující se na samé hraně přezkoumatelnosti“ (bod 27). Domníváme se, že i nálezem dále rozvedená argumentace v tomto směru mohla vést k jeho kasačnímu výroku. Ovšem bez úvah o porušení čl. 36 odst. 3 Listiny a „nápověd“, jak má zvláštní senát rozhodnout, jestliže chce Ústavní soud zůstat věrný Ústavě i zákonu o Ústavním soudu a být především specifickým soudem kasačním.

Č. 140
Rozhodování o nákladech řízení ve světle práva na spravedlivý proces (použití moderačního oprávnění dle § 150 občanského soudního řádu) (sp. zn. II. ÚS 648/18 ze dne 30. června 2020)

Posouzení přiměřenosti rozhodnutí o tom, že stěžovatel je povinen nahradit vedlejší účastnici náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč, se v pojetí Nejvyššího soudu zredukovalo na otázku, zda stěžovatel pro účely odvolacího řízení setrval na svém právním názoru o důvodnosti podané žaloby. Jakékoliv jiné faktory, jež mohly být potenciálně významné pro posouzení spravedlnosti aplikace § 150 o. s. ř. odvolacím soudem, byly zcela odsunuty stranou. Stěžovatel tak byl vlastně „potrestán" za to, že využil opravný prostředek proti rozsudku soudu prvního stupně. K tomu lze jen poznamenat, že Ústavní soud obdobně zakročil v situaci, kdy byl jiný stěžovatel nepříznivým nákladovým rozhodnutím sankcionován za samotný fakt, že nepřistoupil na návrh sjednání soudního (pro něj zjevně nevýhodného) smíru; stalo se tak v nálezu ze dne 14. 3. 2007 sp. zn. II. ÚS 145/06 (N 51/44 SbNU 645).

Nejvyšší soud opomněl zejména osvobození stěžovatele od soudních poplatků a ustanovení jeho zástupce z řad advokátů, jeho nepříznivý zdravotní stav, tíživou sociální situaci a omezené možnosti daný stav změnit – tedy skutečnosti, jež sehrály mimořádně důležitou roli při rozhodování odvolacího soudu o nákladech řízení před soudem prvního stupně i před odvolací instancí.

Ani v odůvodnění svého usnesení dovolací soud neobjasnil, na základě jakých úvah dospěl k překvapivému závěru, že závažné zdravotní problémy, nemajetnost a omezené možnosti výdělku stěžovatele či propastný rozdíl v majetkových poměrech účastníků řízení ztrácejí na důležitosti, jakmile se řízení dostane před odvolací nebo dovolací soud, a to bez ohledu na skutečnost, že tyto důvody patrně nadále přetrvávají ve stejné, nebo dokonce vyšší intenzitě než v řízení před nižšími soudy.

Měl-li Nejvyšší soud v úmyslu uložit stěžovateli povinnost nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení ve výši přibližně čtrnáctinásobku jeho celkového zjištěného měsíčního příjmu, zatěžovala jej povinnost obzvlášť pečlivě odůvodnit, proč toto rozhodnutí považuje za spravedlivější a lépe vyvažující práva stěžovatele a žalované společnosti než řešení zvolené městským soudem. Ač nelze apriorně vyloučit, že za určitých okolností by se mohlo srovnatelné rozhodnutí o nákladech řízení jevit jako spravedlivé – např. v případě šikanózní žaloby, zjevně bezúspěšného nebo svévolného bránění práva, cíleného navyšování nákladů protistrany [srov. nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457), bod 21, nebo nález sp. zn. IV. ÚS 1374/17 ze dne 22. 5. 2018 (N 96/89 SbNU 447)], bylo by nezbytné takové rozhodnutí řádně odůvodnit.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové, soudce Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a soudce Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti stěžovatele S. U., právně zastoupeného JUDr. Václavem Vlkem, advokátem, se sídlem Sokolovská 22, Praha 8, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2017 č. j. 21 Cdo 3792/2017-280 a výroku II rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 22. 2. 2017 č. j. 62 Co 215/2016-211, za

účasti Nejvyššího soudu a Městského soudu v Praze jako účastníků řízení a společnosti Kaufland Česká republika, v. o. s., se sídlem Pod Višňovkou 25, Praha 4, právně zastoupené JUDr. Oto Kunzem, advokátem, se sídlem Vinohradská 89/90, Praha 3, jako vedlejší účastnice řízení, takto:

I. Výrokem III usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2017 č. j. 21 Cdo 3792/2017--280 bylo porušeno stěžovatelovo právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok III a výrok IV usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 11. 2017 č. j. 21 Cdo 3792/2017-280 se ruší.

III. Ve zbývající části se ústavní stížnost odmítá.

Odůvodnění

1. Ústavnímu soudu byl doručen návrh na zahájení řízení o ústavní stížnosti ve smyslu § 72 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“). Stěžovatel se domáhal zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí obecných soudů, neboť měl za to, že jimi byla porušena jeho základní práva garantovaná čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

I. Rekapitulace skutkového stavu a obsah napadených rozhodnutí

2. Z ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a spisu obecných soudů se podává následující. Stěžovatel je bývalý zaměstnanec společnosti Kaufland Česká republika, v. o. s., (dále jen „žalovaná“, „žalovaná společnost“ nebo „vedlejší účastnice“), u níž pracoval jako řezník v podmínkách, které považoval za drsné a náročné. V průběhu trvání pracovního poměru u vedlejší účastnice, přibližně od roku 2011, u něj došlo k výraznému zhoršení již dříve existujících zdravotních problémů mj. s levým loketním nervem, a to až do té míry, že v dubnu 2013 byl uznán invalidním v prvním stupni. Jelikož dle posudku MUDr. Evy Stádníkové stěžovatel dlouhodobě pozbyl schopnost vykonávat pracovní činnost u vedlejší účastnice, byl jeho pracovní poměr ukončen ke dni 30. 9. 2013. Stěžovatel měl za to, že jeho zdravotní problémy lze kvalifikovat jako nemoc z povolání, pročež podal na vedlejší účastnici žalobu na zaplacení částky 9 747 294 Kč (tato částka se měla skládat z náhrady výdělku za dobu pracovní neschopnosti, náhrady za bolest a ztížení společenského uplatnění, náhrady nákladů spojených s léčením a náhrady hotových výdajů spojených se znaleckým posudkem, který stěžovatel nechal vyhotovit, v celkové výši 747 294 Kč, jakož i z náhrady pociťované nemajetkové újmy ve výši 9 000 000 Kč).

3. Obvodní soud pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) rozsudkem ze dne 16. 3. 2016 č. j. 10 C 143/2014-138 zamítl žalobu stěžovatele na zaplacení částky 9 762 094 Kč (výrok I), přiznal žalované náhradu nákladů řízení ve výši 205 409 Kč (výrok II), nepřiznal náhradu nákladů řízení vedlejšímu účastníkovi na straně žalované, společnosti Kooperativa pojišťovna, a. s., Vienna Insurance Group, (výrok III) a nepřiznal náhradu nákladů České republice – obvodnímu soudu (výrok IV). Obvodní soud dospěl k závěru, že u stěžovatele se o nemoc z povolání nejedná. O náhradě nákladů rozhodl dle úspěchu stran ve věci.

4. Městský soud v Praze (dále jen „městský soud“) zrušil ústavní stížností napadeným rozsudkem výrok I rozsudku obvodního soudu ohledně částky 14 800 Kč pro překročení žalobního nároku a v tomto rozsahu řízení zastavil (výrok I), potvrdil výrok I rozhodnutí obvodního soudu ve zbývajícím rozsahu (výrok II), změnil výrok II rozhodnutí obvodního

soudu tak, že žalované se náhrada nákladů nepřiznává (výrok III), nepřiznal žalované náhradu nákladů odvolacího řízení (výrok IV) a nepřiznal náhradu nákladů řízení ani společnosti Kooperativa pojišťovna, a. s., (výrok V). Odvolací soud po doplnění dokazování dospěl k závěru, že rozhodnutí soudu prvního stupně je věcně správné. Rovněž nepřisvědčil námitce stěžovatele, že soud prvního stupně měl povinnost poučit jej, že věc lze po právní stránce posoudit jinak než podle stěžovatelova právního názoru. Stran náhrady nákladů prvostupňového i odvolacího řízení dospěl městský soud k závěru, že se na straně stěžovatele vyskytují důvody hodné zvláštního zřetele dle § 150 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“). Majetkové poměry stěžovatele, jeho sociální situace a jeho zdravotní stav jsou totiž natolik nepříznivé, že přiznání náhrady nákladů žalované by představovalo závažný negativní zásah do jeho života a práv; na druhé straně by se toto nepřiznání náhrady nákladů výrazně nedotklo poměrů žalované společnosti.

5. Proti rozhodnutí městského soudu podali stěžovatel i žalovaná společnost dovolání. Nejvyšší soud dovolání stěžovatele odmítl (výrok I), dovolání žalované proti výroku III rozhodnutí odvolacího soudu také odmítl (výrok II), výrok IV rozsudku městského soudu změnil tak, že stěžovatel je povinen zaplatit žalované společnosti náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč (výrok III), a žádnému z účastníků nepřiznal náhradu nákladů dovolacího řízení (výrok IV). Dovolání stěžovatele bylo odmítnuto dle § 237 o. s. ř., protože rozsah poučovací povinnosti soudu byl v judikatuře dovolacího soudu podrobně vymezen a nižší soudy se od ní při rozhodování neodchýlily. Nejvyšší soud v obecné rovině souhlasil se stěžovatelem, že „rozhoduje-li soud o nároku na peněžité plnění, který vychází ze skutkových tvrzení, jež umožňují posoudit nárok po právní stránce i podle jiných norem, než jak je žalobcem navrhováno, popř. dovolují-li výsledky provedeného dokazování podřadit uplatněný nárok pod jiné hmotněprávní ustanovení, než jakého se žalobce dovolává, je povinností soudu uplatňovaný nárok takto posoudit,“ a to bez ohledu na právní kvalifikaci nároku provedenou žalobcem. Konstatoval však, že nižší soudy ve skutečnosti řádně posoudily žalobu jak z hlediska odpovědnosti žalované společnosti za nemoc z povolání, tak i z hlediska její obecné odpovědnosti za škodu, přičemž u obou variant na základě provedeného dokazování dospěly ke spolehlivě podloženému závěru, že žalovaná nenese odpovědnost za zdravotní problémy stěžovatele. Dovolání žalované proti výroku o náhradě nákladů řízení před soudem prvního stupně Nejvyšší soud odmítl jako nedůvodné, nicméně její dovolání proti výroku o náhradě nákladů odvolacího řízení za důvodné považoval. Dospěl totiž k závěru, že pokud stěžovatel setrval na svém nesprávném právním názoru a podal odvolání, měl by za to nést následky a nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení.

II. Obsah ústavní stížnosti

6. Stěžovatel v ústavní stížnosti obecným soudům vytýká, že se nezabývaly jiným právním hodnocením skutkového stavu, který stěžovatel vylíčil v žalobě, a věc posoudily pouze prizmatem náhrady škody za nemoc z povolání, nikoli také prizmatem obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu na zdraví. Poukazuje také na to, že obecné soudy jej nepoučily o tom, že věc je možné posoudit po právní stránce jinak než podle jeho právního názoru, a nevyzvaly jej k doplnění vylíčení rozhodných skutečností (§ 118a odst. 2 o. s. ř.). Obecné soudy se spokojily s tím, že provedené důkazy (zejména tam specifikované znalecké posudky) nesvědčily o tom, že stěžovatel trpí nemocí z povolání, a nijak se nezabývaly otázkou, zda jiné důkazy (zejména lékařské zprávy a svědecké výpovědi stěžovatelových spolupracovníků) neumožňují věc posoudit i z hlediska obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu na zdraví. V této souvislosti stěžovatel připomíná závěry plynoucí z nálezu sp. zn. II. ÚS 1617/10 ze dne 2. 9. 2010 (N 182/58 SbNU 597), dle něhož „není v souladu s ústavním pořádkem, aby rozhodnutí soudu nevyřešilo sporné vztahy účastníků jen proto, že se mýlí v kvalifikaci svých vztahů. Tento požadavek lze vyjádřit zásadou, že zamítá-li soud žalobu, pak se v zamítavém

rozhodnutí ‚skrývá' závěr, že žalobcem uplatněnému nároku na základě určitých skutkových okolností nelze vyhovět podle hmotného práva vůbec, a nikoliv jen podle účastníkem uvažovaného právního předpisu …". V důsledku tohoto pochybení obecných soudů mělo dojít k porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny.

7. Dále stěžovatel dovolacímu soudu vytýká, že svévolně změnil nákladový výrok IV rozsudku odvolacího soudu a uložil stěžovateli povinnost nahradit žalované náklady odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč. Zatímco městský soud považoval s ohledem na stěžovatelův zdravotní stav a sociální situaci (jedná se o invalidní osobu finančně závislou na invalidním důchodu) na straně jedné a postavení a finanční situaci žalované společnosti (jedná se o nadnárodní korporaci disponující značným majetkem) na straně druhé za spravedlivé využít moderační právo podle § 150 o. s. ř., Nejvyšší soud tento aspekt věci zcela pominul a stěžovateli uložil povinnost nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení v likvidační výši. Navíc Nejvyšší soud tak učinil s odkazem na to, že stěžovatel si měl být vědom, že v odvolacím řízení nemůže uspět; pakliže se i navzdory tomu rozhodl podat odvolání, musí nést následky svého rozhodnutí. V této souvislosti stěžovatel poukazuje na nález sp. zn. II. ÚS 153/06 ze dne 29. 6. 2006 (N 127/41 SbNU 581), nález sp. zn. II. ÚS 762/10 ze dne 22. 7. 2010 (N 148/58 SbNU 257) a nález sp. zn. III. ÚS 3448/10 ze dne 14. 4. 2011 ve znění opravného usnesení ze dne 28. 4. 2011 (N 71/61 SbNU 97), z nichž plyne, že při rozhodování o (ne)aplikaci § 150 o. s. ř. musí obecné soudy přihlédnout ke všem okolnostem konkrétní věci, včetně mj. majetkových a sociálních poměrů úspěšného i neúspěšného účastníka řízení. Dále poukazuje na nález sp. zn. I. ÚS 2933/15 ze dne 9. 2. 2016 (N 31/80 SbNU 401), z něhož plyne, že pokud by k náhradě nákladů řízení měl být zavázán účastník řízení, jenž byl dříve osvobozen od placení soudních poplatků, obecné soudy mají povinnost vzít v potaz poměry tohoto účastníka a pečlivě své rozhodnutí o nákladech řízení odůvodnit.

III. Vyjádření účastníků řízení a vedlejší účastnice řízení

8. Pro účely tohoto řízení si Ústavní soud vyžádal spis vedený u obvodního soudu pod sp. zn. 10 C 143/2014 a vyzval městský soud a Nejvyšší soud jako účastníky řízení, jakož i společnost Kaufland Česká republika, v. o. s., jako vedlejší účastnici řízení, aby se k ústavní stížnosti vyjádřily.

9. Městský soud ve svém vyjádření odkázal na odůvodnění svého rozsudku a uvedl, že je přesvědčen o jeho souladu s ústavním pořádkem. Předmětný rozsudek byl řádně odůvodněn a náležitým způsobem reagoval na veškeré námitky stěžovatele, soud se v odůvodnění pečlivě zabýval otázkou důvodnosti postupu podle § 118a odst. 2 o. s. ř. i otázkou eventuality odlišného právního posouzení věci. Po zohlednění všech relevantních okolností a důkazů však městský soud nemohl než uzavřít, že stěžovatel se domáhal zaplacení shora specifikované částky z titulu nemoci z povolání, nikoli z titulu obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Ve vztahu k námitkám týkajícím se nákladových výroků uvedl, že se k nim nechce vyjadřovat, neboť směřují pouze proti usnesení Nejvyššího soudu.

10. Nejvyšší soud ve svém vyjádření uvedl, že provedené důkazy postačovaly pro posouzení věci z hlediska odpovědnosti za nemoc z povolání i obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu, pročež nebylo potřebné přistupovat k poučení stěžovatele podle § 118a odst. 2 o. s. ř. Ke stěžovatelově námitce stran nepřezkoumatelnosti rozhodnutí odvolacího soudu uvádí, že není důvodná a napadené rozhodnutí je odůvodněno dostatečně a srozumitelně. K námitce stran náhrady nákladů odvolacího řízení uvádí, že nepřiznání náhrady nákladů v odvolacím řízení je zcela výjimečným a ojedinělým opatřením (rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 25. 9. 2014 sp. zn. 21 Cdo 2811/2013). Pokud stěžovatel i po vydání prvostupňového rozsudku setrval na nesprávném právním názoru, že vznik jeho zdravotních problémů je v příčinné souvislosti s výkonem práce u vedlejší účastnice, nebyl dán prostor k aplikaci moderačního práva soudu a nepřiznání náhrady nákladů odvolacího řízení žalované

společnosti. Pro výpočet náhrady nákladů odvolacího řízení vycházel Nejvyšší soud z orientační tarifní hodnoty 1 500 000 Kč, nikoli ze zjevně „přemrštěného“ nároku uplatněného žalobcem. Nejvyšší soud proto nejednal svévolně. Závěrem navrhuje, aby Ústavní soud ústavní stížnost odmítl jako zjevně neopodstatněnou.

11. Vedlejší účastnice ve svém vyjádření uvedla, že s námitkami stěžovatele se neztotožňuje a má za to, že obecné soudy postupovaly v souladu se zákony a ústavním pořádkem České republiky. K námitkám směřujícím do merita věci projednávané před obecnými soudy uvedla, že tyto soudy postupovaly správně a zabývaly se všemi možnými hodnoceními skutkového stavu, včetně obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Jejich rozhodnutí nenesou prvky libovůle a jsou v souladu s (nespecifikovanou – pozn.) judikaturou Ústavního soudu. K námitkám směřujícím do nákladových výroků Nejvyššího soudu uvádí, že uvedený soud přiznal vedlejší účastnici mnohem nižší částku, než na kterou by měla dle tarifní hodnoty sporu za odvolací řízení nárok. V této souvislosti poukázala na nález sp. zn. I. ÚS 2862/07 ze dne 5. 11. 2008 (N 189/51 SbNU 307), z něhož plyne, že rozhodnutí o nepřiznání nákladů řízení procesně úspěšné straně podle § 150 o. s. ř. má být rozhodnutím výjimečným a musí být ospravedlněno důvody hodnými zvláštního zřetele; navíc uvedené ustanovení nemá sloužit ke zmírňování majetkových rozdílů mezi procesními stranami, ale ke zmírnění případných nespravedlností.

12. Ústavní soud vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení nezasílal stěžovateli k replice, neboť se v nich neobjevily žádné zásadní nové argumenty, které by v určité podobně neodezněly již v předchozích fázích řízení před obecnými soudy.

13. Poněvadž od ústního jednání nebylo možné očekávat další objasnění věci, Ústavní soud rozhodl ve věci bez jeho konání podle § 44 zákona o Ústavním soudu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Dříve, než Ústavní soud přistoupil k meritornímu přezkumu napadených rozhodnutí, musel posoudit splnění procesních předpokladů řízení. Nejprve se zabýval otázkou, zda byl stěžovatel osobou oprávněnou podat ústavní stížnost proti všem napadeným výrokům městského soudu a Nejvyššího soudu.

15. V této souvislosti Ústavní soud připomíná, že ústavní stížností nenapadeným výrokem III rozsudku městského soudu a na něj obsahově navazujícím, ústavní stížností napadeným výrokem II usnesení Nejvyššího soudu bylo rozhodnuto, že stěžovatel není povinen nahradit vedlejší účastnici náklady řízení před soudem prvního stupně, ačkoli vedlejší účastnice byla ve věci plně úspěšná a podle výchozího pravidla úspěchu ve věci by jí zásadně mělo náležet právo na náhradu nákladů řízení. Jelikož výrokem II usnesení Nejvyššího soudu bylo rozhodnuto ve prospěch stěžovatele, nemohlo v tomto rozsahu dojít k porušení jeho základního práva nebo svobody zaručené ústavním pořádkem [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Nyní posuzovaná ústavní stížnost proto musela být ve vztahu k výroku II usnesení Nejvyššího soudu odmítnuta jako návrh podaný zjevně neoprávněným navrhovatelem dle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu.

16. Ve vztahu ke zbývající části ústavní stížnosti Ústavní soud konstatuje, že byla podána včas oprávněným stěžovatelem, jenž byl účastníkem řízení, v němž byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva. Ústavní stížnost je proto v tomto rozsahu přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*).

V. Vlastní posouzení ústavní stížnosti

17. Ústavní soud ve své judikatuře opakovaně připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy). Není součástí soustavy obecných soudů (čl. 91 Ústavy)

a nepřísluší mu právo zasahovat do jejich rozhodovací činnosti, nejde-li o otázky ústavněprávního významu. Pravomoc Ústavního soudu je založena výlučně k přezkumu rozhodnutí z hlediska dodržení ústavněprávních principů, tedy zda v řízení a rozhodnutími v něm vydanými nebyla porušena ústavně chráněná práva nebo svobody jeho účastníka, zda řízení bylo vedeno v souladu s ústavními principy a zda je lze jako celek pokládat za spravedlivé.

18. Po zohlednění obsahu ústavní stížnosti, napadených rozhodnutí a soudního spisu dospěl Ústavní soud k závěru, že posuzovaná ústavní stížnost je zčásti důvodná (ve vztahu k výroku Nejvyššího soudu o nákladech odvolacího řízení), zčásti je návrhem zjevně neopodstatněným (ve vztahu k výrokům Nejvyššího soudu a městského soudu o meritu věci).

V. 1. Důvodnost ústavní stížnosti ve vztahu k rozhodnutí Nejvyššího soudu o nákladech řízení

19. Stěžovatel svou ústavní stížností brojil též proti rozhodnutí Nejvyššího soudu (výrok III jeho rozsudku), kterým došlo ke změně výroku o nákladech odvolacího řízení v jeho neprospěch a v němž oproti rozsudku odvolací instance (výrok IV), jímž nebyla žalované (ani žalobci) náhrada nákladů odvolacího řízení přiznána, Nejvyšší soud přiznal tyto náklady úspěšné žalované v částce 67 600 Kč.

20. S problematikou nákladů řízení je Ústavní soud ve své rozhodovací praxi pravidelně konfrontován, avšak obecně se k ní staví zdrženlivě a podrobuje ji toliko omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Tento zdrženlivý přístup vychází z myšlenky, že byť i rozhodnutí o nákladech řízení může mít citelný dopad do majetkové sféry účastníků řízení, samotný spor o nákladech řízení většinou nedosahuje intenzity způsobilé porušit jejich základní práva a svobody. Na druhou stranu Ústavní soud zdůrazňuje, že i rozhodování o nákladech soudního řízení tvoří integrální součást soudního řízení jako celku, pročež na něj dopadají postuláty spravedlivého procesu. Ústavní soud tudíž do rozhodovací činnosti obecných soudů zasáhne zpravidla tehdy, je-li jejich interpretace nebo aplikace ustanovení týkajících se náhrady nákladů řízení projevem svévole nebo libovůle, porušuje-li princip legitimních očekávání účastníka řízení (stěžovatele) nebo je-li v extrémním rozporu s principy spravedlnosti [srov. např. nález sp. zn. III. ÚS 1561/13 ze dne 3. 4. 2014 (N 52/73 SbNU 59); nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457)].

21. Ústavní soud ve svých dřívějších rozhodnutích dospěl k závěru, že při rozhodování o nákladech řízení je třeba přihlížet ke všem okolnostem věci. Úkolem obecného soudu proto není pouze mechanicky rozhodnout o náhradě nákladů podle výsledku sporu, nýbrž vážit, zda tu neexistují další okolnosti mající podstatný vliv na přiznání či nepřiznání náhrady nákladů účelně vynaložených jednou ze stran. Výrok o náhradě nákladů řízení tak musí být v souladu s průběhem řízení a s úkony účastníků, respektive s obsahem příslušného soudního spisu, a úvaha k němu vedoucí musí být racionálně odůvodněna [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 401/06 ze dne 26. října 2006 (N 196/43 SbNU 207), část V; nález sp. zn. III. ÚS 727/2000 ze dne 17. 5. 2001 (N 75/22 SbNU 145)]. Tyto postuláty lze v plném rozsahu vztáhnout i na úvahy obecných soudů o tom, zda jsou ve věci dány důvody hodné zvláštního zřetele ve smyslu § 150 o. s. ř. (nález sp. zn. I. ÚS 2933/15, citován výše, bod 14).

22. Stran pojmu „důvodů hodných zvláštního zřetele“ nevyplývají z dikce § 150 o. s. ř. žádná omezení co do rozsahu skutečností, které pod něj lze podřadit [nález sp. zn. IV. ÚS 500/12 ze dne 19. 3. 2014 (N 38/72 SbNU 431), bod 14]. Obecné soudy tak mají relativně široký – byť ne zcela neomezený – prostor pro uvážení, jehož limity jsou vymezeny mj. ústavním zákazem svévole a libovůle, zákazem rozhodování v extrémním rozporu s principy spravedlnosti a principem ochrany legitimních očekávání. Obecné soudy musí také přihlédnout k tomu, že otázka vymezení důvodů hodných zvláštního zřetele je předmětem množství soudních rozhodnutí, v nichž byly tyto důvody precizovány skrze kumulované zkušenosti

s rozmanitými nepříznivými životními situacemi, ve kterých se mohou účastníci řízení ocitnout, jakož i s pestrou paletou rozličných procesních situací, v jejichž světle by se přiznání (plné) náhrady nákladů řízení procesně úspěšné straně mohlo jevit jako extrémně nespravedlivé nebo příliš tvrdé. Projevila se snaha nalézt spravedlivou rovnováhu mezi mimořádným použitím moderačního práva a potřebou odstranit hrozící nepřiměřenou tvrdost nákladového rozhodnutí. Kupříkladu Nejvyšší soud dospěl k závěru, že „při zkoumání, zda tu jsou důvody hodné zvláštního zřetele, soud přihlíží v první řadě k majetkovým, sociálním, osobním a dalším poměrům všech účastníků řízení; je třeba přitom vzít na zřetel nejen poměry toho, kdo by měl hradit náklady řízení, ale je nutno také uvážit, jak by se takové rozhodnutí dotklo zejména majetkových poměrů oprávněného účastníka. Významné z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. jsou rovněž okolnosti, které vedly k soudnímu uplatnění nároku, postoj účastníků v průběhu řízení a další. Musí jít o takové okolnosti, které mají skutečný vliv na spravedlivost rozhodnutí o náhradě nákladů řízení. Porovnání dopadu uložení povinnosti k náhradě nákladů řízení do majetkových sfér účastníků může mít z hlediska aplikace § 150 o. s. ř. vliv pouze tehdy, přistupují-li ke skutečnosti, že by jejich přiznání přivodilo jednomu účastníku větší újmu než účastníku druhému, okolnosti další …“ (usnesení Nejvyššího soudu ze dne 29. 8. 2018 sp. zn. 33 Cdo 1529/2017; viz také usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 1. 2016 sp. zn. 33 Cdo 520/2015). K obdobným závěrům dospěla i obecná procesualistiky, podle níž „soud musí zkoumat všechny konkrétní okolnosti věci, tedy osobní, majetkové, sociální, zdravotní a další poměry na straně všech účastníků, jakož i ty, které vedly k uplatnění nároku, postoje účastníků a jejich chování v průběhu řízení, pravidla morálky a ekvity“. K nejčastěji zohledňovaným faktorům přitom patří morální důvody, zdravotní důvody nebo nepříznivá sociální situace účastníka řízení nastalá bez jeho přičinění (JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79 až 180 občanského soudního řádu. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer 2019, s. 453–454).

23. Ústavní soud se navíc ve své judikatuře opakovaně zabýval případy, kdy byl procesně neúspěšný stěžovatel v řízení před obecnými soudy bez náležitého odůvodnění zavázán k náhradě nákladů řízení protistrany, byť byl předtím s ohledem na své nepříznivé majetkové nebo sociální poměry osvobozen od soudních poplatků a byl mu ustanoven advokát [výše citované nálezy sp. zn. I. ÚS 2933/15, sp. zn. II. ÚS 762/10, sp. zn. II. ÚS 153/06 a nález sp. zn. IV. ÚS 454/04 ze dne 15. 2. 2005 (N 29/36 SbNU 337)]. V těchto nálezech Ústavní soud konstatoval porušení čl. 36 odst. 1 Listiny právě z důvodu nedostatečného odůvodnění toho, proč na jedné straně byly svízelné majetkové nebo sociální poměry jednotlivce dostatečným důvodem pro osvobození stěžovatele od soudních poplatků, avšak na druhé straně nebránily tomu, aby byla téže osobě a nezřídka týmž soudem bez dalšího uložena povinnost nahradit protistraně náklady řízení v nezřídka mnohanásobně vyšší částce.

24. Posouzení případu vyžaduje zohlednit jeho kontexty: v jaké finanční, sociální a zdravotní situaci byl stěžovatel v době rozhodování obecných soudů a jaké důvody vedly soudy k závěru, že stěžovateli má být přiznáno osvobození od soudních poplatků. Ústavní soud připomíná, že stěžovatel je osobou bez vyššího vzdělání (vyučený řezník). Jeho zdravotní problémy s loketním nervem se v době trvání pracovního poměru u vedlejší účastnice zhoršily natolik, že byl v roce 2013 uznán invalidním v prvním stupni. Po skončení pracovního poměru z důvodu pozbytí schopnosti vykonávat práci řezníka byl jeho jediným příjmem invalidní důchod ve výši 4 700 až 4 900 Kč měsíčně. V době trvání manželství byla podle zjištění obecných soudů hrazena většina nákladů na chod společné domácnosti z příjmu jeho manželky, jenž se pohyboval ve výši kolem 25 000 Kč měsíčně; to se však po rozvodu změnilo a stěžovatel zůstal odkázán na svůj invalidní důchod. Bylo též zjištěno, že stěžovatel nevlastnil movitý majetek vyšší hodnoty nebo majetek nemovitý. Měl vyživovací povinnost ke dvěma dětem (ročník 2006, 2008). Shrnuto, po celou dobu soudního řízení se nacházel v komplikované sociální situaci, jež se postupem času zhoršovala. V době, kdy bylo rozhodováno o tom, zda

mu bude ustanoven advokát a přiznáno osvobození od soudních poplatků pro účely dovolacího řízení, měl pouze měsíční příjem z invalidního důchodu ve výši 4 964 Kč, žádný majetek větší ceny, dluh vůči bance ve výši 300 000 Kč a přetrvávající vyživovací povinnost k dvěma nezletilým dětem (viz potvrzení o majetkových poměrech ze dne 2. 5. 2017, č. l. 222 a 224).

25. Stěžovateli byl proto soudem ustanoven zástupce z řad advokátů a bylo mu přiznáno osvobození od všech soudních poplatků, a to i nad rámec zákonného osvobození dle § 11 odst. 2 písm. e) zákona č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, (viz usnesení městského soudu ze dne 14. 10. 2015 č. j. 62 Co 382/2015-120 a usnesení obvodního soudu ze dne 30. 5. 2017 č. j. 10 C 143/2014-233). Toto osvobození trvalo po celou dobu řízení před obecnými soudy, včetně řízení dovolacího. Obecné soudy totiž seznaly, že takový postup je odůvodněn nepříznivou finanční a sociální situací stěžovatele a jeho srovnatelně nepříznivým zdravotním stavem.

26. Shodným směrem se ubíraly úvahy městského soudu, na jejichž základě byly přijaty nákladové výroky III a IV v záhlaví citovaného rozsudku jmenovaného soudu. Městský soud stanovil, že žalované společnosti se nepřiznává náhrada nákladů řízení před soudem prvního stupně ani odvolacím soudem. Městský soud konkrétně uvedl, že „poměry žalobce /osobní, sociální a majetkové/ a jeho zdravotní stav jsou natolik nepříznivé, že by přiznání nákladů úspěšnému žalovanému mělo závažný zásah do jeho života i života jeho rodiny, a současně žalovaného, který je právnickou osobou, velkou nadnárodní společností; tedy je podnikatelským subjektem, se nepřiznání nákladů jeho poměrů výrazněji nedotkne; resp. nebude tímto rozhodnutím výrazným způsobem poškozen. Důvody hodné zvláštního zřetele na straně žalobce spatřuje odvolací soud zejména v tom, že žalobce se žalobou domáhal nároku z titulu nemoci z povolání, přičemž posouzení, zda se u žalobce jedná o nemoc z povolání, záviselo na znaleckém zkoumání, že žalobce je osobou, které byla v důsledku jejího nepříznivého zdravotního stavu přiznána invalidita, že z důvodu zdravotního stavu má tak žalobce omezenou pracovní schopnost a navíc je osobou bez vzdělání, a proto jsou jeho výdělečné možnosti, které jsou v současné době tvořeny jen příjmem z invalidního důchodu, omezeny nejen ze zdravotních důvodů“.

27. Obecné soudy tedy přikládaly značnou váhu skutečnosti, že se v posuzované věci nejednalo o svévolné nebo zjevně bezúspěšné bránění práva, a zejména pak tomu, že stěžovatel je osobou se zdravotním postižením, jež se nachází v mimořádně složité sociální a finanční situaci a jejíž výdělkové možnosti jsou značně omezeny především z důvodu zdravotních potíží a absence vyššího vzdělání.

28. Do kontrastu s výše uvedenými úvahami obecných soudů je nutno postavit úvahy, jimiž Nejvyšší soud odůvodnil své rozhodnutí zrušit rozhodnutí městského soudu o náhradě nákladů odvolacího řízení a uložit stěžovateli povinnost nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč (výrok III usnesení Nejvyššího soudu). Ač se dovolací soud v obecné rovině ztotožnil se shora vymezenými zásadami aplikace moderačního práva podle § 150 o. s. ř., uzavřel, že v relaci k odvolacímu řízení je podstatné především to, že stěžovatel setrval na svém „nesprávném názoru, že žalovaná je povinna nahradit škodu na zdraví, přestože z odborných znaleckých posudků i z odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně bylo zřejmé, že … netrpí nemocí z povolání a že jeho onemocnění nesouvisí s pracovními podmínkami u žalované“. Posouzení přiměřenosti rozhodnutí o tom, že stěžovatel je povinen nahradit vedlejší účastnici náhradu nákladů odvolacího řízení ve výši 67 600 Kč, se tudíž v pojetí Nejvyššího soudu zredukovalo na otázku, zda stěžovatel pro účely odvolacího řízení setrval na svém právním názoru o důvodnosti podané žaloby. Jakékoliv jiné faktory, jež mohly být potenciálně významné pro posouzení spravedlnosti aplikace § 150 o. s. ř. odvolacím soudem, byly zcela odsunuty stranou. Stěžovatel tak byl vlastně „potrestán“ za to, že využil opravný prostředek proti rozsudku soudu prvního stupně. K tomu lze jen poznamenat, že Ústavní soud obdobně zakročil v situaci, kdy byl jiný stěžovatel nepříznivým nákladovým

rozhodnutím sankcionován za samotný fakt, že nepřistoupil na návrh sjednání soudního (pro něj zjevně nevýhodného) smíru; stalo se tak v nálezu ze dne 14. 3. 2007 sp. zn. II. ÚS 145/06 (N 51/44 SbNU 645).

29. Nejvyšší soud opomněl zejména osvobození stěžovatele od soudních poplatků a ustanovení jeho zástupce z řad advokátů, jeho nepříznivý zdravotní stav, tíživou sociální situaci a omezené možnosti daný stav změnit – tedy skutečnosti, jež sehrály mimořádně důležitou roli při rozhodování odvolacího soudu o nákladech řízení před soudem prvního stupně i před odvolací instancí.

30. Ani v odůvodnění svého usnesení dovolací soud neobjasnil, na základě jakých úvah dospěl k překvapivému závěru, že závažné zdravotní problémy, nemajetnost a omezené možnosti výdělku stěžovatele či propastný rozdíl v majetkových poměrech účastníků řízení ztrácejí na důležitosti, jakmile se řízení dostane před odvolací nebo dovolací soud, a to bez ohledu na skutečnost, že tyto důvody patrně nadále přetrvávají ve stejné, nebo dokonce vyšší intenzitě než v řízení před nižšími soudy.

31. Měl-li Nejvyšší soud v úmyslu uložit stěžovateli povinnost nahradit žalované společnosti náklady odvolacího řízení ve výši přibližně čtrnáctinásobku jeho celkového zjištěného měsíčního příjmu, zatěžovala jej povinnost obzvlášť pečlivě odůvodnit, proč toto rozhodnutí považuje za spravedlivější a lépe vyvažující práva stěžovatele a žalované společnosti než řešení zvolené městským soudem. Ač nelze apriorně vyloučit, že za určitých okolností by se mohlo srovnatelné rozhodnutí o nákladech řízení jevit jako spravedlivé – např. v případě šikanózní žaloby, zjevně bezúspěšného nebo svévolného bránění práva, cíleného navyšování nákladů protistrany [srov. nález sp. zn. II. ÚS 2570/10 ze dne 28. 5. 2013 (N 95/69 SbNU 457), bod 21, nebo nález sp. zn. IV. ÚS 1374/17 ze dne 22. 5. 2018 (N 96/89 SbNU 447)], bylo by nezbytné takové rozhodnutí řádně odůvodnit.

32. Na těchto závěrech nic nemění ani odkaz vedlejší účastnice na již výše citovaný nález sp. zn. I. ÚS 2862/07, v němž Ústavní soud dovodil, že institut moderačního práva soudu nemá sloužit ke zmírnění majetkových rozdílů mezi účastníky řízení, nýbrž ke zmírnění případných nespravedlností. V nyní posuzované věci se totiž jedná právě o situaci, kdy se nákladový výrok III usnesení Nejvyššího soudu jeví, také pro absenci řádného odůvodnění, jako zjevně nespravedlivý.

33. Ústavní soud tedy konstatuje, že stěžovatelem napadené usnesení Nejvyššího soudu opomnělo v rozsahu výroku III zohlednit stěžovatelovy osobní poměry, sankcionovalo jej za neúspěch před první instancí a nedostálo požadavkům úplnosti a přesvědčivosti odůvodnění rozhodnutí. Došlo tak k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

V. 2. Zjevná neopodstatněnost ústavní stížnosti v relaci k rozhodnutím městského soudu a Nejvyššího soudu o meritu věci

34. Ústavní soud neshledal při úvahách o těch relevantních stížnostních námitkách, jež mířily k meritu věci, důvodnou stěžovatelovu argumentaci o nesplnění poučovací povinnosti odvolacího soudu podle ustanovení § 118a odst. 2 o. s. ř., spolu se související povinností obecných soudů posoudit za daných okolností věc též prizmatem obecné odpovědnosti zaměstnavatele za škodu. Obecné soudy se touto právní otázkou dostatečně zabývaly a řádně vysvětlily, z jakých důvodů nebylo možné žalobě stěžovatele vyhovět. V zájmu stručnosti proto lze na odůvodnění jejich rozhodnutí odkázat a dodat, že nárok z obecné odpovědnosti zaměstnavatele je oproti v řízeních posuzovaným nárokům opřeným o tvrzenou nemoc z povolání a nemajetkovou újmu natolik kvalitativně odlišný, že by pro tuto alternativu právního názoru soudu musela svědčit adekvátně formulovaná tvrzení žalobce a průběžná důkazní zjištění; tento závěr však ze spisových podkladů učinit nelze.

35. K témuž se sluší poznamenat, že nynější právní zástupce hájil práva a zájmy stěžovatele teprve v dovolacím řízení a v řízení před Ústavním soudem, zatímco v řízeních před řádnými obecnými instancemi bylo zastoupení stěžovatele vedeno za použití jiné strategie, a tedy i jiných žalobních tvrzení či odvolacích námitek. Tuto skutečnost však nebylo možné při mimořádném (dovolacím) přezkumu zohlednit ve prospěch stěžovatele a obdobně to platí i pro řízení před Ústavním soudem. Posouzení věci samé městským soudem (výrok II rozsudku) i dovolacím soudem se závěrem o nepřípustnosti dovolání (výrok I jeho usnesení) však obstálo i při ústavním přezkumu, z čehož plyne nezbytnost odmítnout ústavní stížnost v této části jako návrh zjevně neopodstatněný.

VI. Závěry

36. Ústavní soud podle ustanovení § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu vyhověl ústavní stížnosti stěžovatele v rozsahu, jímž byl napaden nákladový výrok III (a související výrok IV) usnesení Nejvyššího soudu a v tomto rozsahu usnesení Nejvyššího soudu svými výroky I a II zrušil pro porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces v intencích čl. 36 odst. 1 Listiny.

37. Ve zbytku byla ústavní stížnost odmítnuta, neboť stěžovatel podal dílem svou stížnost zjevně neoprávněně (proti výroku II usnesení Nejvyššího soudu, viz bod 15 nálezu) podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu, dílem pak šlo o návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu (proti výroku II rozsudku městského soudu a výroku I usnesení Nejvyššího soudu, viz bod 35 nálezu).

Č. 141
Odměna advokáta za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní
(sp. zn. II. ÚS 3957/19 ze dne 30. června 2020)

Ústavní soud v odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb.) konstatoval, že stanovil-li normotvůrce výrazně nižší výši odměny pro advokáta jmenovaného jako opatrovníka nezletilce, příp. i jiných osob zúčastněných na některém z řízení upravených zákonem č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, (např. pohřešované osoby, osoby umístěné či převzaté do zdravotního ústavu, dědice, zemřelého manžela aj.), snížil tím hodnotu jejich práce oproti zastupování v případech jiných, a to bez jakéhokoliv rozumného opodstatnění; srov. k tomu odlišnou odměnu při ustanovení advokáta zástupcem účastníka podle § 30 občanského soudního řádu. Je třeba respektovat zásadu, podle níž za odvedenou práci má každý právo na spravedlivou odměnu, přičemž tato odměna má být za srovnatelnou práci ve srovnatelné výši. Na tyto závěry navázal III. senát Ústavního soudu nálezem sp. zn. III. ÚS 3872/19 ze dne 12. 5. 2020 (N 96/100 SbNU 134). V něm již posuzoval situaci, kdy stěžovateli (advokátovi) byla přiznána odměna za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona o zvláštních řízeních soudních podle § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka ve věcech ústavních stížností stěžovatelů JUDr. Jaroslava Homolky, sídlem Palackého 5001/1, Jihlava, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 54 Co 304/2019-25 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 15. srpna 2019 č. j. 23 L 434/2019-17, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 2. října 2019 č. j. 72 Co 387/2019--22 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 15. srpna 2019 č. j. 23 L 431/2019-15, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 54 Co 305/2019--25 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 15. srpna 2019 č. j. 23 L 426/2019-19, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 72 Co 388/2019--20 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 15. srpna 2019 č. j. 23 L 427/2019-14, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 72 Co 385/2019--25 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 15. srpna 2019 č. j. 23 L 423/2019-17 a Mgr. Jaroslava Homolky, sídlem Palackého 5001/1, Jihlava, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 54 Co 306/2019-28 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. září 2019 č. j. 23 L 450/2019-20, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 54 Co 301/2019-30 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 9. září 2019 č. j. 23 L 451/2019-24, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 54 Co 302/2019-31 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. září 2019 č. j. 23 L 437/2019-25, proti usnesení Krajského soudu

v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 72 Co 383/2019-26 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. září 2019 č. j. 23 L 452/2019-18, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 54 Co 312/2019-30 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 13. září 2019 č. j. 23 L 443/2019-24, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 14. října 2019 č. j. 54 Co 317/2019-36 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 13. září 2019 č. j. 23 L 446/2019-30, proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 2. října 2019 č. j. 72 Co 384/2019-24 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. září 2019 č. j. 23 L 440/2019-18 a proti usnesení Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě ze dne 7. října 2019 č. j. 54 Co 309/2019-26 a usnesení Okresního soudu v Jihlavě ze dne 2. září 2019 č. j. 23 L 436/2019-18 a s nimi spojených návrhů na zrušení částí vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, a to § 9 odst. 5 ve slovech „jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, § 12a odst. 1 ve slovech „ustanoveného opatrovníka v občanském soudním řízení“ a odst. 2 ve slovech „ustanoveného opatrovníka v občanském soudním řízení“, za účasti Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě a Okresního soudu v Jihlavě jako účastníků řízení, takto:

I. Usneseními Krajského soudu v Brně – pobočky v Jihlavě č. j. 54 Co 304/2019-25 ze dne 7. října 2019, č. j. 72 Co 387/2019-22 ze dne 2. října 2019, č. j. 54 Co 305/2019-25 ze dne 7. října 2019, č. j. 72 Co 388/2019-20 ze dne 7. října 2019, č. j. 72 Co 385/2019-25 ze dne 7. října 2019, č. j. 54 Co 306/2019-28 ze dne 7. října 2019, č. j. 54 Co 301/2019-30 ze dne 7. října 2019, č. j. 54 Co 302/2019-31 ze dne 7. října 2019, č. j. 72 Co 383/2019-26 ze dne 7. října 2019, č. j. 54 Co 312/2019-30 ze dne 7. října 2019, č. j. 54 Co 317/2019-36 ze dne 14. října 2019, č. j. 72 Co 384/2019-24 ze dne 2. října 2019, č. j. 54 Co 309/2019-26 ze dne 7. října 2019 a usneseními Okresního soudu v Jihlavě č. j. 23 L 434/2019-17 ze dne 15. srpna 2019, č. j. 23 L 431/2019-15 ze dne 15. srpna 2019, č. j. 23 L 426/2019-19 ze dne 15. srpna 2019, č. j. 23 L 427/2019-14 ze dne 15. srpna 2019, č. j. 23 L 423/2019-17 ze dne 15. srpna 2019, č. j. 23 L 450/2019-20 ze dne 2. září 2019, č. j. 23 L 451/2019-24 ze dne 9. září 2019, č. j. 23 L 437/2019-25 ze dne 2. září 2019, č. j. 23 L 452/2019-18 ze dne 2. září 2019, č. j. 23 L 443/2019-24 ze dne 13. září 2019, č. j. 23 L 446/2019-30 ze dne 13. září 2019, č. j. 23 L 440/2019-18 ze dne 2. září 2019 a č. j. 23 L 436/2019-18 ze dne 2. září 2019 byl porušen princip rovnosti ve spojení s právem stěžovatelů získávat prostředky pro své životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny základních práv a svobod.

II. Tato rozhodnutí se ruší.

III. Řízení o návrzích stěžovatelů na zrušení části § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“ se zastavují.

IV. Návrhy stěžovatelů na zrušení částí § 12a odst. 1 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „ustanoveného opatrovníka v občanském soudním řízení“ a § 12a odst. 2 téhož právního předpisu ve slovech „ustanoveného opatrovníka v občanském soudním řízení“ se odmítají.

Odůvodnění

I. Rekapitulace průběhu řízení

1. Ústavní stížnosti podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky a ustanovení § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) byly nejprve vedeny pod samostatnými spisovými značkami II. ÚS 3957/19, III. ÚS 3958/19, IV. ÚS 3959/19, II. ÚS 3970/19, II. ÚS 3971/19, III. ÚS 3972/19, IV. ÚS 3973/19, IV. ÚS 3974/19, I. ÚS 3975/19, I. ÚS 3976/19, III. ÚS 3994/19, II. ÚS 3995/19 a III. ÚS 3996/19. Tyto ústavní stížnosti byly usnesením pléna Ústavního soudu ze dne 14. 1. 2020 v souladu s ustanovením § 63 zákona o Ústavním soudu a ustanovením § 112 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, spojeny ke společnému řízení, vedenému pod sp. zn. II. ÚS 3957/19. Těmito ústavními stížnostmi se stěžovatelé domáhají zrušení v záhlaví citovaných rozhodnutí obecných soudů, neboť mají za to, že jimi bylo porušeno jejich právo na spravedlivou odměnu za vykonanou práci podle čl. 28 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), resp. na stejnou odměnu za práci stejné hodnoty podle čl. 26 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, čl. 7 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a čl. 23 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv, právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“), právo na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny a princip rovnosti podle čl. 1 a čl. 37 odst. 3 Listiny.

2. Z ústavních stížností, napadených rozhodnutí obecných soudů, jakož i z vyžádaného spisového materiálu se podává, že předmětem nyní posuzovaných řízení vedených u Okresního soudu v Jihlavě (dále jen „okresní soud“) byla rozhodnutí o přiznání odměny opatrovníkům (stěžovatelům) v řízeních o vyslovení přípustnosti převzetí umístěného do zdravotního ústavu a jeho dalším držení ve zdravotním ústavu. Okresní soud v každém z napadených rozhodnutí přiznal opatrovníkům (stěžovatelům) vždy za dva úkony právní služby mimosmluvní odměnu ve výši 800 Kč podle ustanovení § 7 bodu 2, § 9 odst. 5, § 11 odst. 1 písm. b), g) a § 12a odst. 1 vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „advokátní tarif“), náhradu hotových výdajů 600 Kč podle ustanovení § 13 odst. 4 advokátního tarifu a dále náhradu 21 % DPH z těchto částek ve výši 294 Kč podle ustanovení § 137 odst. 3, § 151 odst. 2 občanského soudního řádu, celkem tedy každému 1 694 Kč. Z odůvodnění rozhodnutí vyplývá, že okresní soud se při rozhodování o výši odměny opatrovníků řídil právním názorem uvedeným v usnesení Městského soudu v Praze ze dne 24. 6. 2015 sp. zn. 22 Co 39/2015, publikovaném ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek Nejvyššího soudu č. 5, roč. 2016, s. 727.

3. Krajský soud v Brně – pobočka v Jihlavě (dále jen „krajský soud“) k odvolání stěžovatelů výše označenými rozhodnutími potvrdil usnesení soudu prvního stupně. Konstatoval, že podle soudní praxe činí sazba mimosmluvní odměny za jeden úkon právní služby provedený opatrovníkem 400 Kč (po snížení o 20 % podle ustanovení § 12a odst. 1 advokátního tarifu), přičemž odkázal i na závěry usnesení Nejvyššího soudu ze dne 15. 11. 2018 sp. zn. 21 Cdo 3016/2018. Současně soud dodal, že za tarifní hodnotu podle ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu při výkonu funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o zvláštních řízeních soudních“) se považuje částka 1 000 Kč. Krajský soud neshledal žádná pochybení v závěrech soudu prvního stupně, jehož usnesení označil za správná.

II. Obsah ústavních stížností a vyjádření účastníků řízení

4. Stěžovatelé se prostřednictvím podaných ústavních stížností domáhají zrušení v záhlaví citovaných usnesení obecných soudů, přičemž upozorňují zejména na jejich neústavní

postup při (dvojím) krácení odměny soudem jmenovaného opatrovníka. Podle stěžovatelů neexistuje žádný rozumný důvod pro to, aby byla za stejnou práci poskytnuta odlišná odměna u soudem jmenovaného opatrovníka a opatrovníka zastupujícího účastníka řízení na základě plné moci. Poukazují přitom zejména na nález Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) a na jeho odůvodnění, které považují za přiměřeně použitelné i na nyní posuzované případy. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu podle stěžovatelů porušuje mimo jiné též princip akcesorické rovnosti podle čl. 3 odst. 1 Listiny ve spojení s čl. 26 odst. 3 Listiny, podle jehož věty první platí, že každý má právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací.

5. Okresní soud ve vyjádření k ústavním stížnostem poukázal na odlišnosti v postavení opatrovníka ustanoveného soudem osobě neznámého pobytu a opatrovníka jmenovaného soudem osobě umístěné bez svého souhlasu ve zdravotnickém zařízení. Jakkoliv již v době rozhodování byl soudu znám nález Ústavního soudu ve věci vedené pod sp. zn. Pl. ÚS 4/19, podle jeho závěrů nebyl přímo aplikovatelný na posuzovaná řízení. Z tohoto důvodu se soudu jevilo použití ustanovení § 9 odst. 5 a § 12a odst. 1 advokátního tarifu jako oprávněné a výše odměny stanovená podle těchto ustanovení jako přiměřená. Ústavní stížnost proto považoval za nedůvodnou.

6. Krajský soud v obou svých vyjádřeních k ústavním stížnostem poukázal na odůvodnění napadených usnesení, přičemž zdůraznil, že postupoval v souladu s ustálenou rozhodovací praxí i usnesením Nejvyššího soudu ze dne 24. 6. 2015 sp. zn. 22 Cdo 39/2015. V návaznosti na následné kroky Ústavního soudu, konkrétně plenární nález sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (N 37/99 SbNU 11; 176/2020 Sb.), je však podle krajského soudu dán důvod k vyhovění ústavním stížnostem stěžovatelů a zrušení jimi napadených ustanovení.

7. Stěžovatelé k vyjádření účastníků řízení repliku nezaslali.

III. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

8. Ústavní soud shledal, že ústavní stížnosti byly podány včas oprávněnými stěžovateli, kteří byli účastníky řízení, v nichž byla vydána napadená rozhodnutí. Ústavní soud je tak k jejich projednání a rozhodnutí o nich příslušný. Stěžovatelé – sami advokáti – nemusí být podle stanoviska pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. 10. 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.) zastoupeni podle § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu advokátem. Stěžovatelé vyčerpali všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

IV. Právní posouzení ústavních stížností

9. Ústavní soud po posouzení stížnostních námitek, obsahu napadených rozhodnutí a připojených spisů obecných soudů dospěl k závěru, že ústavní stížnosti jsou důvodné v části, v níž stěžovatelé navrhovali zrušit usnesení obecných soudů co do výše odměny stanovené opatrovníkům.

10. Obecné soudy při rozhodování o odměně opatrovníků (stěžovatelů) v řízeních o vyslovení přípustnosti převzetí umístěného do zdravotního ústavu a jeho dalším držení ve zdravotním ústavu aplikovaly § 9 odst. 5 advokátního tarifu, ve znění do 19. 11. 2019, podle něhož platilo: „Při výkonu funkce opatrovníka ustanoveného správním orgánem účastníku řízení, ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stižen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat, se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč.“

11. Ústavní soud se v několika nálezech zabýval ústavní konformitou § 9 odst. 5 advokátního tarifu, stanovícího výši odměny advokátům ve funkci opatrovníků. Dovodil, že odměna stanovená pro advokáty jako opatrovníky vyjmenovaných skupin osob je protiústavní. Stát sice advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, jež advokátům ukládá vykonávat určité činnosti ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nemusí být nutně rozporná se základními právy a ústavními principy garantovanými Listinou nebo Úmluvou [nález sp. zn. Pl. ÚS 14/17 ze dne 14. 8. 2018 (N 134/90 SbNU 205; 200/2018 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 13/14 ze dne 15. 9. 2015 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.); rozsudky Evropského soudu pro lidská práva ve věcech *Van der Mussele proti Belgii* ze dne 23. 11. 1983 č. 8919/80 a *Graziani-Weiss proti Rakousku* ze dne 18. 10. 2011 č. 31950/06], stanovená odměna však nemůže být založena na libovůli; její kritéria musí být obecně rozumná a objektivizovaná. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu však vycházelo z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování vyjmenovaných skupin účastníků řízení advokátem jako opatrovníkem.

12. V pořadí prvním nálezem sp. zn. Pl. ÚS 4/19 ze dne 24. 9. 2019 (N 163/96 SbNU 88; 302/2019 Sb.) Ústavní soud zrušil § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jehož pobyt není znám,“, a to dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů. Plénum dovodilo, že daná část ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu je v rozporu s principem rovnosti (čl. 1 Listiny) ve spojení s právem získávat prostředky pro životní potřeby prací a podnikat podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny a kontextuálně také s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Ústavní soud současně upozornil, že uvedené důvody protiústavnosti mohou dopadat i na ostatní části hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Apeloval proto na obecné soudy, aby v takových případech ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu neaplikovaly, neboť jsou vázány zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu, nikoliv však advokátním tarifem jako podzákonným právním předpisem. I přes tyto závěry musel Ústavní soud postupně přistoupit k rušení dalších jednotlivých částí hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu [srov. nález sp. zn. Pl. ÚS 22/19 ze dne 14. 1. 2020 (N 3/98 SbNU 22; 28/2020 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 23/19 ze dne 28. 1. 2020 (N 15/98 SbNU 116; 43/2020 Sb.); nález sp. zn. Pl. ÚS 26/19 ze dne 3. 3. 2020 (176/2020 Sb.)]. Posledně citovaným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 26/19 přitom plénum Ústavního soudu přistoupilo ke zrušení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „ , jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, tedy té části hypotézy dotčeného ustanovení zákona, která byla rozhodná pro určení výše odměny stěžovatelů v nyní napadených usneseních obecných soudů.

13. Ústavní soud v odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 26/19 konstatoval, že stanovil-li normotvůrce výrazně nižší výši odměny pro advokáta jmenovaného jako opatrovníka nezletilce, příp. i jiných osob zúčastněných na některém z řízení upravených zákonem o zvláštních řízeních soudních (např. pohřešované osoby, osoby umístěné či převzaté do zdravotního ústavu, dědice, zemřelého manžela aj.), snížil tím hodnotu jejich práce oproti zastupování v případech jiných, a to bez jakéhokoliv rozumného opodstatnění; srov. k tomu odlišnou odměnu při ustanovení advokáta zástupcem účastníka podle § 30 občanského soudního řádu. Je třeba respektovat zásadu, podle níž za odvedenou práci má každý právo na spravedlivou odměnu, přičemž tato odměna má být za srovnatelnou práci ve srovnatelné výši. Na tyto závěry navázal III. senát Ústavního soudu nálezem sp. zn. III. ÚS 3872/19 ze dne 12. 5. 2020 (N 96/100 SbNU 134). V něm již posuzoval situaci, kdy stěžovateli (advokátovi) byla přiznána odměna za výkon funkce opatrovníka jmenovaného soudem podle zákona o zvláštních řízeních soudních podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu.

14. Uvedené závěry dopadají i na nyní posuzovanou věc, v níž obecné soudy stanovily odměnu stěžovatelů v postavení soudem jmenovaných advokátů podle zákona o zvláštních řízeních soudních, vykonávajících opatrovnictví, podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu. V takto obdobných případech Ústavní soud neshledal důvod pro odchýlení se od závěrů vyslovených

v citovaném nálezu sp. zn. III. ÚS 3872/19 a především v nálezech sp. zn. Pl. ÚS 26/19 a sp. zn. Pl. ÚS 4/19.

15. Ústavní soud proto zrušil napadená usnesení okresního soudu a krajského soudu podle § 82 odst. 1, odst. 2 písm. a) a odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

16. S ústavní stížností spojený návrh na zrušení částí § 12a odst. 1 a 2 advokátního tarifu, vždy ve slovech „ustanoveného opatrovníka v občanském soudním řízení“, Ústavní soud odmítl jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Již citovaný nález sp. zn. Pl. ÚS 4/19 se k problematice stanovení paušálního procentního snížení odměny podle § 12a advokátního tarifu vyslovil tak, že obecné snížení (jak lze dovodit i z tamtéž citované judikatury Evropského soudu pro lidská práva) není bez dalšího rozporné se základními právy, neboť po advokátu lze požadovat, aby některé činnosti vykonával v přiměřeném rozsahu bez nároku na odměnu nebo za odměnu sníženou; rozhodné je, aby se tak nedělo diskriminačně, na základě nevhodných (svévolných) kritérií (bod 39 nálezu). Jde ostatně o konstantní závěr Ústavního soudu, který již v minulosti mnohokrát rozhodl, že snižování nároku advokáta o 20 % podle § 12a advokátního tarifu je z ústavněprávního hlediska přípustné (srov. usnesení sp. zn. I. ÚS 2488/17 ze dne 27. 2. 2018, usnesení sp. zn. IV. ÚS 1213/17 ze dne 30. 5. 2017, usnesení sp. zn. I. ÚS 2082/15 ze dne 12. 8. 2015 aj.). Nelze tu ani přehlédnout, že stěžovatelé neuvedli relevantní ústavněprávní argumentaci a že není – též v návaznosti na výše řečené – nutné vyjmout advokáty v procesní pozici shodné se stěžovateli z okruhu působnosti § 12a advokátního tarifu, a zbavit tak obecné soudy tamtéž limitované diskrece při stanovení výše odměny za zastoupení.

17. Ústavní soud konečně rozhodl o zastavení řízení o návrhu stěžovatelů na zrušení části ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní“, a to podle § 67 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť citované ustanovení již bylo, jak je výše patrno, zrušeno. Veškerá rozhodnutí učinil Ústavní soud mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 142
Rozhodování o nákladech řízení při zastavení řízení pro zpětvzetí návrhu – výklad § 146 odst. 2 věty druhé občanského soudního řádu (sp. zn. IV. ÚS 682/20 ze dne 30. června 2020)

Dopustí-li se obecný soud při výkladu § 146 odst. 2 věty druhé o. s. ř. interpretační libovůle, která vede k zjevné nespravedlnosti, a v důsledku toho nepřizná účastníkovi řízení náhradu nákladů řízení, v němž se důvodně domáhal svého nároku a jež bylo zastaveno pro zpětvzetí jeho žaloby po vynucení splnění povinnosti na základě žaloby z tzv. hlavní intervence v jiném řízení, přičemž žalobce postupoval procesně zodpovědně a naopak přístup žalovaného byl liknavý a svévolný, a proto nezodpovědný, poruší stěžovatelovo právo na ochranu vlastnictví zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jana Filipa a soudců Josefa Fialy a Pavla Šámala (soudce zpravodaj) o ústavní stížnosti stěžovatele Ing. Josefa Antoše, zastoupeného JUDr. Janem Pavlokem, Ph.D., advokátem, sídlem K Brusce 124/6, Praha 6 – Hradčany, proti usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. prosince 2019 č. j. 23 Co 403/2019-185 a s ní spojeném návrhu na zrušení § 238 odst. 1 písm. h) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, za účasti Městského soudu v Praze jako účastníka řízení a České republiky – Státního pozemkového úřadu, sídlem Husinecká 1024/11a, Praha 3 – Žižkov, zastoupené Mgr. Martinem Bělinou, advokátem, sídlem Pobřežní 370/4, Praha 8 – Karlín, jako vedlejší účastnice řízení, ve znění opravného usnesení ze dne 14. července 2020, takto:

I. Výrokem I usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. prosince 2019 č. j. 23 Co 403/2019-185 bylo porušeno právo stěžovatele na ochranu vlastnictví zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod ve spojení s právem na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 17. prosince 2019 č. j. 23 Co 403/2019--185 se ruší.

III. Ve zbývající části se návrh odmítá.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatel se domáhá ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím byla

porušena jeho ústavně zaručená práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), spravedlivý proces podle čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny a rovnost účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny. S ústavní stížností spojil v replice k vyjádření účastníka a vedlejší účastnice návrh na zrušení § 238 odst. 1 písm. h) zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „o. s. ř.“).

2. Stěžovatel je oprávněnou osobou podle zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o půdě“) a od roku 1991 usiluje u vedlejší účastnice (resp. jejího právního předchůdce – Pozemkového fondu České republiky) o uspokojení svého restitučního nároku. Jeho nároky byly uznány rozhodnutími z let 2002, 2003 a 2009, na jejichž základě mu vznikl nárok na vydání náhradních pozemků. Protože část jeho nároku nebyla uspokojena, podal dne 13. 3. 2012 k Obvodnímu soudu pro Prahu 10 proti vedlejší účastnici žalobu, jíž se domáhal nahrazení projevu vůle uzavřít s ním dohodu o převodu několika pozemků, včetně pozemku parc. č. X v katastrálním území Modřany (dále jen „předmětný pozemek“; pozn. o vydání tohoto pozemku požádal u Pozemkového fondu České republiky již v roce 2004).

3. Žaloba v části týkající se předmětného pozemku byla vyloučena k samostatnému řízení a dne 16. 7. 2013 postoupena Obvodnímu soudu pro Prahu 4 (dále jen „obvodní soud“) pod sp. zn. 43 C 362/2013 (dále jen „hlavní řízení“). Vedlejší účastnice podáním ze dne 4. 2. 2014 v hlavním řízení upozornila na dvě probíhající soudní řízení vedená u obvodního soudu, jejímž předmětem je vydání předmětného pozemku jiným oprávněným osobám. V jednom z řízení byl dne 19. 8. 2013 vydán nepravomocný rozsudek, kterým byl nahrazen projev vůle vedlejší účastnice k vydání předmětného pozemku.

4. Dne 30. 5. 2014 podal stěžovatel žalobu z tzv. hlavní intervence podle § 91a o. s. ř. proti účastníkům jednoho z uvedených soudních řízení (sp. zn. 28 C 184/2014) a dne 10. 7. 2014 stěžovatel navrhl, aby obvodní soud spojil uvedené řízení s hlavním řízením. Obvodní soud dne 18. 9. 2014 řízení nespojil, avšak hlavní řízení přerušil do pravomocného skončení uvedeného řízení. Dne 6. 4. 2016 obvodní soud spojil dvě jiná probíhající řízení, jejichž předmětem bylo mj. nahrazení vůle o převodu předmětného pozemku, pod sp. zn. 40 C 33/2008 (dále jen „vedlejší řízení“). V tomto řízení obvodní soud rozsudkem ze dne 22. 1. 2018 č. j. 40 C 33/2008-762 zavázal vedlejší účastnici, aby se stěžovatelem uzavřela dohodu o převodu předmětného pozemku, a uložil jí, aby mu zaplatila 41 503 Kč jako náhradu nákladů vedlejšího řízení. Obvodní soud v uvedeném rozsudku upozornil na liknavý a svévolný postup vedlejší účastnice při uspokojování nároků v dané věci. Uvedený rozsudek potvrdil městský soud rozsudkem ze dne 9. 8. 2018 č. j. 29 Co 242/2019-903. Podané dovolání vedlejší účastnice proti tomuto rozsudku Nejvyšší soud odmítl usnesením ze dne 27. 6. 2019 č. j. 28 Cdo 686/2019--975.

5. Obvodní soud dne 11. 9. 2019 rozhodl, že se v hlavním řízení pokračuje. Stěžovatel dne 26. 9. 2019 jako první úkon v hlavním řízení po jeho pokračování vzal žalobu zpět a navrhl, aby soud uložil vedlejší účastnici uhradit stěžovateli náhradu nákladů řízení. Obvodní soud usnesením ze dne 30. 9. 2019 č. j. 43 C 362/2013-158 hlavní řízení zastavil a za použití § 146 odst. 2 věty druhé o. s. ř. přikázal vedlejší účastnici nahradit stěžovateli náklady ve výši 123 674 Kč. Proti uvedenému usnesení podala vedlejší účastnice odvolání, ve kterém nesouhlasila se zastavením řízení pro zpětvzetí žaloby, mělo-li být zastaveno výhradně z důvodu překážky věci rozhodnuté a pro zastavení řízení byl nutný její souhlas. Nesouhlasila se svou povinností nahradit stěžovateli náklady řízení, je-li v konečném důsledku povinna nést je ve vztahu k předmětnému pozemku dvakrát.

6. Městský soud napadeným usnesením změnil výrok uvedeného usnesení obvodního soudu o nákladech řízení tak, že žádný z účastníků hlavního řízení nemá právo na jejich náhradu. Potvrdil sice zpětvzetí žaloby jako důvod zastavení řízení, avšak pro použití § 146

odst. 2 věty druhé o. s. ř. podle něj podmínky splněny nebyly. Pojem „chování žalovaného“ nelze vykládat tak široce, aby za ně bylo považováno vynucení vůle v jiném, paralelně vedeném řízení. Městský soud uvedl, že je namístě použít § 146 odst. 2 větu první o. s. ř. a právo na náhradu nákladů řízení přiznat vedlejší účastnici, neboť stěžovatel zavinil, že řízení muselo být zastaveno. Protože jí však jako organizační složce státu zastoupené advokátem nevznikly žádné účelně vynaložené náklady, městský soud žádnému z účastníků náhradu nákladů nepřiznal.

II. Argumentace stěžovatele

7. Stěžovatel nesouhlasí se závěrem městského soudu, že nemá nárok na náhradu nákladů hlavního řízení. Dobrovolnost jako pojmový znak „chování žalovaného“ nevyplývá z jazykového výkladu. Lze-li podle systematického výkladu a logického argumentu od menšího k většímu označit za „chování žalovaného“ jednání dobrovolné, tím spíše za něj lze označit jednání z právní povinnosti, jde-li u posuzování uvedeného pojmu o to, zda se žalobce domohl uspokojení svého nároku. K tomu odkazuje na nález sp. zn. I. ÚS 3778/18 ze dne 8. 10. 2019 (N 171/96 SbNU 192); dostupný na http://nalus.usoud.cz, stejně jako další rozhodnutí zde odkazovaná. Teleologickým výkladem lze dovodit, že uvedené ustanovení naplňuje zásadu, že nikdo nesmí těžit ze svého protiprávního jednání. Proto neuspokojila-li vedlejší účastnice důvodný restituční nárok žádným z možných způsobů a zavinila-li svým přístupem ke svým povinnostem, že o předmětném pozemku bylo vedeno více samostatných řízení, městský soud odepřením práva na náhradu nákladů úspěšnému stěžovateli chrání uvedené protiprávní jednání vedlejší účastnice.

8. Dále poukazuje na to, že nebýt závěru, že vedlejší účastnice neměla žádné účelně vynaložené náklady, byl by to právě stěžovatel, kdo hradí náklady hlavního řízení. Upozorňuje, že podání žaloby z tzv. hlavní intervence bylo nutné, neboť by jinak hrozilo, že se uspokojení svého restitučního nároku nedomůže. Důvodnost jeho práva nakonec potvrdil obvodní soud ve vedlejším řízení. Městský soud vyložil „podústavní“ právo příliš restriktivním a formalistickým způsobem, který vede k porušení shora uvedených práv stěžovatele.

III. Vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení

9. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření účastníkovi a vedlejší účastnici řízení.

10. Městský soud ve svém vyjádření setrval na svých závěrech z napadeného usnesení s tvrzením, že nezasáhl do ústavně zaručených práv stěžovatele, neboť vyšel po pečlivém zvážení předmětu sporu a procesní problematiky z ustálené soudní rozhodovací praxe. Navrhl odmítnutí ústavní stížnosti pro zjevnou neopodstatněnost a souhlasil s upuštěním od ústního jednání.

11. Vedlejší účastnice uvedla, že ústavní stížnost má být odmítnuta jako zjevně neopodstatněná. Shrnula procesní vývoj hlavního i vedlejšího řízení a uvedla, že městský soud neporušil „podústavní“ právo, tím spíše způsobem, který by vedl k zásahu do ústavně zaručených práv stěžovatele. Poukázala s odkazem na komentářovou literaturu na zásadu procesního zavinění, jež ovládá rozhodování o nákladech řízení při jeho zastavení, přičemž takové zavinění musí soud zkoumat výhradně z procesního hlediska; soud se nezabývá hmotněprávní stránkou věci. Současně odkázala na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2015 sp. zn. 29 Cdo 170/2015 a zdůraznila závěr Nejvyššího soudu o procesněprávním původu nároku na náhradu nákladů řízení, kumulativním splnění dvou podmínek pro použití § 146 odst. 2 věty druhé o. s. ř. (důvodnost podané žaloby a její zpětvzetí pro chování žalovaného), a že jde o to, zda se žalobce domohl toho, co požadoval v žalobním petitu. Významné pro uplatnění zásady procesního zavinění je, zda pro chování účastníka nedošlo k vydání meritorního rozhodnutí. Stěžovatel se sice domohl nahrazení projevu vůle (tedy to, co

požadoval v petitu žaloby projednávané v hlavním řízení), avšak došlo k tomu v důsledku pravomocného rozhodnutí ve vedlejším řízení, nikoli dobrovolně. Vedlejší účastnice odkázala na usnesení Nejvyššího soudu ze dne 28. 4. 2016 sp. zn. 21 Cdo 2669/2015, podle kterého rozhodnutí, jímž se ukládá povinné osobě podle zákona o půdě uzavřít s oprávněnou osobou smlouvu o bezúplatném převodu pozemku, není rozhodnutím ukládajícím prohlášení vůle podle § 161 odst. 3 o. s. ř., ale jde ve skutečnosti o rozhodnutí státního orgánu o nabytí vlastnického práva podle obecných předpisů soukromého práva, podle kterých se oprávněná osoba stává vlastníkem pozemku přímo ze zákona ke dni právní moci rozhodnutí soudu. Z toho podle vedlejší účastnice plyne, že stěžovatelův nárok nemohl být uspokojen v důsledku chování vedlejší účastnice, stal-li se stěžovatel vlastníkem předmětného pozemku přímo ze zákona, a nikoli v důsledku vynuceného projevu vůle. Podle vedlejší účastnice by stěžovatelem navrhovaný výklad vedl k situaci, která by odporovala zásadě procesního zavinění zpětvzetí žaloby, nesla by vedlejší účastnice náklady řízení, které bylo zastaveno pro důvody nezávislé na její vůli, a náklady řízení o totožném předmětu řízení by hradila dvakrát. Takový výklad by vedl k dovolenosti víceré povinnosti nahradit náklady v účelově zahájených řízeních, ačkoli by žalobce mohl být uspokojen toliko v jednom řízení. Stěžovatelův výklad za pomoci argumentu od menšího k většímu je nepřiléhavý, neboť dobrovolné plnění a rozhodnutí soudu nelze považovat za srovnatelné kategorie. Odkaz na judikaturu Ústavního soudu rovněž není přiléhavý (stěžovatelem uvedený nález sp. zn. I. ÚS 3778/18 ze dne 8. 10. 2019), jde-li o skutkově odlišnou věc. V postupu vedlejší účastnice nelze spatřovat protiprávní ani nepoctivé jednání, které by vedlo k existenci dvou paralelních řízení, bylo-li rozhodnutí stěžovatele účastnit se více řízení jeho svobodnou volbou a muselo-li by mu být zřejmé, že v jednom z nich bude procesně neúspěšný.

12. Ústavní soud zaslal citovaná vyjádření stěžovateli na vědomí a k případné replice. Stěžovatel v ní zdůraznil, že hlavní řízení a vedlejší řízení probíhala společně jen krátkou dobu, stěžovatel nečinil žádné nadbytečné, účelové či duplicitní procesní úkony a převážná většina z nich, za kterou požaduje náhradu nákladů, vznikla ještě před jeho vstupem do vedlejšího řízení. Nedomáhal se vydání předmětného pozemku ve dvou řízeních (to by zakládalo procesní překážku věci zahájené). Poukázal, že vedlejší účastnice účelově zužuje pojem „chování žalovaného“ toliko na dobrovolné a vědomé volní jednání; uvedený pojem s ohledem na účel § 146 odst. 2 věty druhé o. s. ř. spíše odpovídá kategorii obecnější, tedy kdo zapříčinil, že žalobce důvodně vynaložil náklady na řízení, které neskončilo meritorním rozhodnutím, což vyplývá i z vedlejší účastnicí citované judikatury. Její výklad povahy řízení o nahrazení projevu vůle v posuzované věci stěžovatel považuje za účelový a formalistický, neboť jí citovaná judikatura sleduje zájem na ochraně oprávněných osob. Stěžovatel nesouhlasí s vedlejší účastnicí o její povinnosti hradit náklady řízení o jednom předmětu dvakrát. Neměl jinou možnost než podat žalobu z tzv. hlavní intervence, obě řízení tvoří jeden celek pro účely uspokojení jeho nároku.

13. Závěrem své repliky stěžovatel navrhuje zrušení § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř., neboť v některých sporech jde při rozhodování o nákladech řízení o vysoké částky. Zaprvé, není umožněno Nejvyššímu soudu plnit svůj úkol, a to sjednocování judikatury obecných soudů, neboť zájem na jednotné a ustálené rozhodovací praxi, přestože neexistuje ústavně zaručené právo na instanční přezkum soudních rozhodnutí, již dosahuje ústavněprávní relevance. Zadruhé, napadené ustanovení omezuje přístup k dovolacímu soudu těm osobám, které rozporují závěr odvolacího soudu o nákladech řízení, jejichž výše převyšuje tzv. částku bagatelní. Je-li dovolání přípustné ve sporech s hodnotou nad tzv. bagatelní částku, stejně tak by mělo být dovolání přípustné co do nákladů řízení tuto částku převyšujících. Jinak dochází k porušení práva na rovnost účastníků soudního řízení.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

14. Ústavní soud podle zákona o Ústavním soudu posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Ústavní stížnost byla podána oprávněným stěžovatelem a včas. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva, resp. proti napadenému usnesení žádný takový prostředkem k dispozici neměl. Ústavní stížnost je proto přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

15. Ústavní soud jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) není součástí soustavy obecných soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy) a nepřísluší mu právo všeobecného dozoru nad jejich rozhodovací činností. K takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce a nerespektují hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky.

16. Proto Ústavní soud napadené soudní rozhodnutí přezkoumal (toliko) z pohledu porušení ústavně zaručených základních práv a svobod, jak je stěžovatelem namítáno v ústavní stížnosti, načež dospěl k závěru, že ústavní stížnost je důvodná.

17. Podstatou ústavní stížnosti je nesouhlas s tím, jak městský soud v dané věci vyložil a použil § 146 odst. 2 větu druhou o. s. ř. Městský soud dospěl k závěru, že nejsou naplněny podmínky uvedeného ustanovení a stěžovatel nemá nárok na náhradu nákladů v soudním řízení po zpětvzetí své žaloby, došlo-li v jiném řízení k zamýšlenému výsledku původního řízení co do stejného předmětu. Stěžovatel oproti tomu zastává názor, že mu náhrada nákladů náleží, neboť skutečnost, že o výsledku původního řízení byla vedena dvě řízení, zavinila vedlejší účastnice.

V. a) Obecná východiska přístupu Ústavního soudu a obecných soudů k problematice nákladů řízení při zastavení řízení pro zpětvzetí žaloby

18. K problematice nákladů řízení se Ústavní soud dlouhodobě staví zdrženlivě a podrobuje ji pouze omezenému ústavněprávnímu přezkumu. Z hlediska práva na soudní ochranu totiž nelze klást rovnítko mezi řízení vedoucí k rozhodnutí ve věci samé a rozhodování o nákladech řízení, neboť samo o sobě zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující výrok Ústavního soudu o porušení ústavně zaručených práv stěžovatele. Otázka náhrady nákladů řízení může nabýt ústavněprávní rozměr (podobně jako věci týkající se tzv. bagatelní částky) pouze při extrémním vykročení z pravidel upravujících řízení, což nastává např. v důsledku výkladu a použití příslušných ustanovení zákona, v nichž by byl obsažen prvek svévole [viz např. nález sp. zn. IV. ÚS 2119/11 ze dne 3. 4. 2012 (N 70/65 SbNU 3), bod 10], zjevné nespravedlnosti (viz např. nález sp. zn. I. ÚS 3778/18 ze dne 8. 10. 2019, bod 18) či jde-li o výklad a použití práva, které jsou výrazem zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi obecně respektován, a představují tím nepředvídatelnou interpretační libovůli [nález sp. zn. I. ÚS 2839/11 ze dne 30. 5. 2012 (N 115/65 SbNU 531)].

19. Rozhodování o nákladech občanského soudního řízení je ovládáno zásadně pravidlem úspěchu ve věci (§ 142 odst. 1 o. s. ř.). Je-li však řízení zastaveno, stává se tímto kritériem zavinění toho, kdo způsobil, že řízení nemohlo dospět do stadia meritorního rozhodování (§ 146 odst. 2 věta první o. s. ř.), tj. zavinění, že řízení muselo být zastaveno [srov. nález sp. zn. I. ÚS 315/07 ze dne 17. 12. 2008 (N 224/51 SbNU 799), bod 12], přičemž zavinění se posuzuje z procesního hlediska (srov. nález sp. zn. I. ÚS 3778/18 ze dne 8. 10. 2019, bod 17, či nález sp. zn. III. ÚS 3447/15 ze dne 8. 8. 2017 (N 141/86 SbNU 411), bod 18]. Doktrína považuje za nutné ve vztahu k procesnímu zavinění při zastavení řízení vážit, zda účastník věděl

nebo vědět měl a mohl, že řízení bude zastaveno, a poukazuje na kritérium procesně nezodpovědného chování žalobce, které jde při posuzování procesního zavinění k jeho tíži (srov. Janek, K. a Jirsa, J. In: Jirsa, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha II. § 79–180 občanského soudního řádu. 3. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 443).

20. Zvláštní pravidlo pro posuzování podmínek procesního zavinění stanoví § 146 odst. 2 věta druhá o. s. ř. při zastavení řízení pro zpětvzetí žaloby žalobcem; žalobce má právo na náhradu nákladů zastaveného řízení, vzal-li zpět svůj důvodně podaný návrh pro chování žalovaného (jiného účastníka řízení). Otázka shora uvedeného procesního zavinění se proto zkoumá optikou tří samostatných předpokladů; 1. zpětvzetí žaloby žalobcem, 2. důvodnost žaloby a 3. chování žalovaného [nález sp. zn. III. ÚS 3592/16 ze dne 17. 1. 2017 (N 14/84 SbNU 167), bod 18, či sp. zn. III. ÚS 3447/15 ze dne 8. 8. 2017 (N 141/86 SbNU 411), bod 18].

21. Podle ustálené rozhodovací praxe Nejvyššího soudu je nutné na skutečnost, zda došlo k důvodně podané žalobě, nahlížet z procesního hlediska jako vztah výsledku chování žalovaného k požadavkům žalobce, vyplývá-li nárok na náhradu nákladů řízení z práva procesního, nikoli hmotného. Jde o to, zda se žalobce domohl uplatněného nároku, či nikoli. Je navíc lhostejné, zda žalovaný uspokojil žalobce, aniž by k tomu byl podle práva povinen. Rozhodné je, zda byl žalobcův požadavek uspokojen (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 9. 9. 2015 sp. zn. 29 Cdo 170/2015 či ze dne 21. 7. 2014 sp. zn. 22 Cdo 2524/2014).

22. Posledně uvedené do jisté míry korigoval Ústavní soud, uvedl-li, že podmínku důvodnosti podání žaloby a princip procesního výsledku nelze chápat ryze formálně. Nejen petit, ale i žalobní tvrzení jako důvody žaloby vyjadřují, proč se žalobce plnění domáhá [srov. nález sp. zn. III. ÚS 2741/16 ze dne 17. 1. 2017 (N 12/84 SbNU 153), bod 17, či sp. zn. I. ÚS 2899/10 ze dne 8. 3. 2011 (N 38/60 SbNU 455)]. Judikatura Nejvyššího soudu a Ústavního soudu se však shoduje na tom, že důvodnost je třeba posuzovat jako otázku, zda se žalobci dostalo při zpětvzetí všeho, co podanou žalobou požadoval.

V. b) Použití obecných východisek na nyní posuzovanou věc

23. V nyní posuzované věci vzal žalobu zpět stěžovatel jako žalobce, první podmínka je proto splněna, byť ke zpětvzetí žaloby a v důsledku toho i k zastavení řízení došlo proto, že stěžovatel po podání žaloby z tzv. hlavní intervence podle § 91a o. s. ř. v celém rozsahu uspěl v jiném souvisejícím řízení (vedlejším řízení), a nebylo tedy již o čem jednat. Druhá podmínka důvodnosti žaloby je také splněna, došlo-li k nahrazení projevu vůle převést na stěžovatele vlastnické právo k předmětnému pozemku, čehož se domáhal v hlavním řízení. Naplnění prvních dvou podmínek ostatně nerozporuje ani městský soud v napadeném usnesení (viz jeho bod 10), ani vedlejší účastnice ve svém vyjádření (viz jeho bod 15). Zbývá proto posoudit, zda byla splněna i podmínka třetí a zda ke zpětvzetí důvodné žaloby došlo pro chování vedlejší účastnice.

24. Nelze souhlasit s městským soudem, že stěžovatel vzal v hlavním řízení žalobu zpět nikoli pro chování vedlejší účastnice, došlo-li v jiném řízení k vynucení její vůle. Stěžovatel přinejmenším od roku 2004 uplatňoval u vedlejší účastnice svůj nárok na vydání předmětného pozemku a vedlejší účastnice jej odmítala uspokojit. Inicioval proto řízení před obecnými soudy. Z vyžádaného spisu ani z vyjádření účastníků a vedlejší účastnice řízení nevyplývá, že měl stěžovatel v době podání žaloby v hlavním řízení vědomost o skutečnosti, že je předmětný pozemek předmětem vedlejšího řízení. Potom, co se o této skutečnosti dozvěděl, podal žalobu z tzv. hlavní intervence proti účastníkům vedlejšího řízení, aby neztratil možnost převodu předmětného pozemku. Současně podal návrh obvodnímu soudu na spojení věcí, ten však byl zamítnut.

25. Nedůvodná je proto námitka vedlejší účastnice o tom, že „vedení dvou paralelních řízení“ bylo „svobodnou volbou“ stěžovatele. „Svobodná volba“ stěžovatele byla omezená právě skutečností, že nepodal-li by žalobu z tzv. hlavní intervence, reálně hrozilo, že o vydání

předmětného pozemku bude rozhodnuto ve prospěch jiné osoby ve vedlejším řízení. Ani vedlejší účastnice ve svém vyjádření nepředkládá jiný možný procesní postup stěžovatele za situace, kdy je předmětný pozemek předmětem vedlejšího řízení. Postup stěžovatele při domáhání se svého práva žalobou z tzv. hlavní intervence ve vedlejším řízení byl projevem procesní zodpovědnosti a bdělosti. Byla to naopak vedlejší účastnice, kdo se choval při uspokojování stěžovatelova nároku nezodpovědně, byl-li její přístup k němu liknavý a svévolný a odmítala jej uspokojit. Takový přístup vedlejší účastnice potvrdil i obvodní soud v bodech 28 až 30 svého rozsudku, vedlejší účastnice v hlavním řízení ani v řízení o ústavní stížnosti proti uvedeným závěrům nic nenamítá. V důsledku trvajícího chování vedlejší účastnice spočívajícího v bezdůvodném neuspokojení stěžovatelova nároku nastala situace, kdy byl stěžovatel nucen být účastníkem dvou řízení, ve kterých vynaložil náklady na vymáhání svého práva.

26. Argumentují-li městský soud i vedlejší účastnice, že k uspokojení stěžovatelova nároku došlo na základě vynucení povinnosti vedlejší účastnice, a nikoli dobrovolným plněním, je tato skutečnost irelevantní. Není důvodu, proč by vynucení vůle vedlejší účastnice v jiném řízení nemělo být považováno za chování, pro které stěžovatel vzal zpět svou důvodně podanou žalobu v soudním řízení za situace, kdy neměl jinou možnost než pro svůj nárok vstoupit do tohoto vedlejšího řízení. Podmínku chování žalovaného jako příčinu zpětvzetí žaloby je nutné posuzovat z procesního hlediska, vychází-li jednotlivé podmínky § 146 odst. 2 věty druhé o. s. ř. z pravidla procesního zavinění zastavení řízení. Nemůže být proto v nyní posuzované věci rozhodné, zda k uspokojení stěžovatelova nároku a potažmo k zpětvzetí žaloby došlo v důsledku svobodné vůle vedlejší účastnice nebo vynucení jejího projevu. Výklad pojmu „chování žalovaného“ provedený městským soudem v napadeném usnesení znemožnil stěžovateli obdržet náhradu nákladů, které vynaložil účelně, v dobré víře a procesně zodpovědným postupem v souladu se zákonem (§ 91a o. s. ř.).

27. Je nutné odmítnout argument vedlejší účastnice, že je nucena v důsledku uvedeného výkladu nést náklady řízení o nároku vydání předmětného pozemku dvakrát. Tuto otázku je nutné zkoumat z hlediska okolností konkrétní věci, přičemž ve věci stěžovatele tomu tak není. V podstatě po celou dobu, kdy se stěžovatel jako žalobce z tzv. hlavní intervence účastnil vedlejšího řízení, bylo hlavní řízení přerušeno a procesní úkony nečinil. Jeho procesní aktivita, která započala v hlavním řízení, se toliko přesunula do řízení jiného (vedlejšího). V hlavním řízení a posléze i ve vedlejším řízení činil stěžovatel jen nezbytné procesní úkony směřující k nahrazení projevu vůle vedlejší účastnice uzavřít s ním dohodu o převodu předmětného pozemku a v konečném důsledku k nabytí vlastnického práva k předmětnému pozemku. Došlo-li by ke spojení obou řízení, stěžovatel by za takové situace byl procesně úspěšný a obdržel by náhradu za vynaložené náklady co do výše srovnatelné s částkou rovnající se součtu jemu vynaložených nákladů v hlavním řízení a ve vedlejším řízení.

28. Nedůvodná je námitka vedlejší účastnice o vzniku vlastnického práva stěžovatele k předmětnému pozemku přímo ze zákona, nikoli z projevené vůle vedlejší účastnice. Zavinění zastavení řízení se posuzuje z procesního hlediska a otázka, zda jde při splnění stěžovatelova nároku o převod či přechod vlastnického práva, je irelevantní a o jejím chování ve vztahu k zastavení řízení bez dalšího nic neznamená.

29. Namítá-li vedlejší účastnice, že její postup při uspokojování stěžovatelova nároku nelze považovat za protiprávní či nepoctivý, Ústavní soud uvádí, že protiprávnost či nepoctivost chování vedlejší účastnice není předmětem nyní posuzované věci. Byl-li postup vedlejší účastnice liknavý a svévolný a po značnou dobu nevedl k uspokojení stěžovatelova důvodného nároku, bez konečného zhodnocení protiprávnosti či nepoctivosti, je nutno uvést, že uvedený postup byl procesně nezodpovědný a jde k tíži vedlejší účastnice.

30. Lze proto uzavřít, že vedlejší účastnice donutila svým postupem stěžovatele, aby vstoupil do vedlejšího řízení. Výklad provedený městským soudem v napadeném usnesení vede

k neústavním důsledkům, neboť je v obecné rovině nespravedlivé, že stěžovatel, jenž se od roku 2004 aktivně domáhá vydání předmětného pozemku, nečiní žádné neuvážené kroky a chová se procesně zodpovědně, nedosáhl na účelně vynaložené náklady řízení, které mu uplatňováním jeho práva vznikly. V nyní posuzované věci proto chybný výklad podústavního práva městského soudu vybočuje ze standardů výkladu, nezohledňuje všechny relevantní okolnosti věci, a proto porušuje stěžovatelovo právo na ochranu vlastnického práva ve spojení s právem na soudní ochranu [obdobně viz nález sp. zn. IV. ÚS 3375/17 ze dne 19. 6. 2018 (N 115/89 SbNU 749) či sp. zn. I. ÚS 613/18 ze dne 14. 8. 2019 (N 146/95 SbNU 268)].

V. c) Návrh na zrušení § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř.

31. Návrh na zrušení ustanovení § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř. Ústavní soud odmítl podle § 43 odst. 2 písm. b) ve spojení s § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným. Podle § 74 zákona o Ústavním soudu může stěžovatel ke zrušení navrhnout pouze takový právní předpis, resp. jeho ustanovení, jehož uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, tj. na jehož základě bylo vydáno ústavní stížností napadené rozhodnutí. O uvedenou situaci však v posuzované věci nejde, neboť § 238 odst. 1 písm. h) o. s. ř. ve stěžovatelově věci nebyl vůbec použit; návrh tak byl podán někým k tomu zjevně neoprávněným.

VI. Závěr

32. Z těchto důvodů nemůže obstát závěr městského soudu o zavinění zastavení řízení stěžovatelem (§ 146 odst. 2 věta první o. s. ř.), takže jsou dány podmínky pro přiznání náhrady nákladů hlavního řízení stěžovateli (§ 146 odst. 2 věta druhá o. s. ř.). Městský soud porušil stěžovatelovo právo na ochranu vlastnictví zaručené čl. 11 odst. 1 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, nepřiznal-li mu náhradu nákladů v řízení, v němž se důvodně domáhal svého nároku a jež bylo zastaveno pro zpětvzetí jeho žaloby po vynucení splnění povinnosti vedlejší účastnice na základě žaloby z tzv. hlavní intervence v jiném řízení, přičemž stěžovatel postupoval procesně zodpovědně a zatímco přístup vedlejší účastnice lze označit za liknavý a svévolný, a proto procesně nezodpovědný. Vyložil-li proto městský soud § 146 odst. 2 větu druhou o. s. ř. tak, že ve výsledku aproboval uvedený postup vedlejší účastnice, dopustil se interpretační libovůle. Městský soud svým výkladem současně porušil právo stěžovatele na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, neboť stěžovatel je nucen nést náklady řízení, jehož zastavení zavinila vedlejší účastnice svým liknavým a svévolným postupem při uspokojování jeho nároku.

33. Ústavní stížnost je proto důvodná. Ústavní soud podle § 82 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu konstatuje, že napadeným usnesením došlo k porušení ústavně zaručených základních práv stěžovatele (viz sub 32), a proto je podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil.

34. V části směřující proti porušení dalších ústavně zaručených práv (srov. bod 1 shora) Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako návrh zjevně neopodstatněný podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

35. Ústavní soud o ústavní stížnosti rozhodl mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Č. 143
Náhrada nákladů řízení a právo na efektivní soudní ochranu
(sp. zn. III. ÚS 901/20 ze dne 30. června 2020)

Ač jde o rozhodování o nákladech řízení, i taková rozhodnutí mají potenciál, jde-li o vadnost kvalifikovanou, svým významem zasáhnout do sféry práva účastníka na efektivní soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1, resp. i do práva na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

Takovou kvalifikovanou vadou trpí výrok o nákladech řízení, v němž soud přehlédl, že náklady tvoří v souladu s § 57 odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, mj. i zaplacený soudní poplatek, na jehož úhradu měl úspěšný žalobce nepochybně nárok. Naopak přiznání paušální náhrady za jednotlivé úkony v řízení žalobcem neprokázané pochybením soudu není.

Nález

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Jiřího Zemánka (soudce zpravodaj) a soudců Radovana Suchánka a Vojtěcha Šimíčka o ústavní stížnosti obchodní společnosti EUROPRODUCT, s. r. o., sídlem Komenského 4437/27, Jablonec nad Nisou, zastoupené Mgr. Miroslavem Dongresem, advokátem, sídlem Dolní náměstí 679/5, Jablonec nad Nisou, proti výroku II rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 22. ledna 2020 č. j. 73 A 3/2019-24, za účasti Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci jako účastníka řízení a Krajského úřadu Libereckého kraje, sídlem U Jezu 642/2a, Liberec, jako vedlejšího účastníka řízení, takto:

I. Výrokem II rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 22. ledna 2020 č. j. 73 A 3/2019-24 bylo porušeno ústavně zaručené právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod a právo na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výrok II rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem – pobočky v Liberci ze dne 22. ledna 2020 č. j. 73 A 3/2019-24 se ruší.

Odůvodnění

I. Skutkové okolnosti případu a obsah napadeného rozhodnutí

1. Stěžovatelka se ústavní stížností domáhá zrušení výroku II v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jím bylo zasaženo do jejího ústavně zaručeného práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i do práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny a rovněž byla porušena i zásada rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny.

2. Stěžovatelka se správní žalobou domáhala zrušení rozhodnutí vydaného vedlejším účastníkem řízení ze dne 20. 3. 2019 č. j. OD 220/19-2/67.1/19050/Li, KULK 2166/2019 ve spojení s rozhodnutím Magistrátu města Jablonec nad Nisou ze dne 4. 1. 2019 sp. zn.

1847/2018/SPR/OPŘ/985-Dpř/Šá, č. j. 1184/2019, jimiž byla uznána vinnou ze spáchání přestupku neoprávněného stání na chodníku podle § 125f odst. 1 zákona č. 361/2000 Sb., o provozu na pozemních komunikacích a o změnách některých zákonů (zákon o silničním provozu), ve znění pozdějších předpisů, za což jí byla udělena pokuta ve výši 1 500 Kč.

3. Krajský soud v Ústí nad Labem – pobočka v Liberci (dále jen „krajský soud“) rozsudkem ze dne 22. 1. 2020 č. j. 73 A 3/2019-24 výrokem I napadená správní rozhodnutí pro vady řízení zrušil a věc vrátil k dalšímu řízení vedlejšímu účastníkovi řízení. Výrokem II rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů řízení. Krajský soud uvedl, že stěžovatelka sice měla v řízení úspěch a podle § 60 odst. 1 zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, by jí náležela náhrada důvodně vynaložených nákladů, avšak stěžovatelka žádné jí vzniklé náklady neprokázala. Na stěžovatelkou požadovanou paušální náhradu nákladů řízení ve výši 300 Kč za každý úkon v řízení pak nárok neměla, neboť nebyla v řízení zastoupena. V této souvislosti odkázal krajský soud na rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 8. 2015 č. j. 6 As 135/2015-79, podle něhož soud ve správním soudnictví nemůže přiznat procesně nezastoupenému navrhovateli (potažmo žalobci) náhradu nákladů řízení stanovenou paušální částkou podle vyhlášky č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, nýbrž musí vycházet z nákladů, jejichž vynaložení navrhovatel (potažmo žalobce) soudu prokáže (§ 57 odst. 1 soudního řádu správního).

4. Následný návrh stěžovatelky na opravu nebo doplnění výrokové části rozsudku, jímž stěžovatelka požadovala, aby jí krajský soud přiznal náhradu nákladů řízení ve výši 3 000 Kč za zaplacený soudní poplatek, krajský soud usnesením ze dne 5. 2. 2020 č. j. 73 A 3/2019-31 zamítl. K tomu uvedl, že podmínky pro vydání doplňujícího rozsudku podle § 166 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, ve spojení s § 54 soudního řádu správního nebyly splněny, neboť bylo rozhodnuto o celém předmětu řízení včetně nákladů řízení.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá porušení svých shora uvedených ústavně zaručených práv. Krajskému soudu vytýká, že neodůvodnil, proč jí jako úspěšné žalobkyni v souladu s nálezovou judikaturou Ústavního soudu [viz nález ze dne 7. 10. 2014 sp. zn. Pl. ÚS 39/13 (N 188/75 SbNU 95; 275/2014 Sb.); rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz] nepřiznal náhradu za uhrazený soudní poplatek ve výši 3 000 Kč a paušální náhradu 300 Kč za každý provedený úkon. Stěžovatelka přitom požadovala úhradu veškerých nákladů řízení. Domnívá se, že byť nebyla v řízení zastoupena, není důvod pro nepřiznání náhrady nákladů řízení (přinejmenším za zaplacený soudní poplatek). Krajský soud svým postupem porušil kogentní normu a vybočil se standardů právního výkladu a jeho rozhodnutí rovněž představuje nepředvídatelnou interpretační libovůli.

III. Vyjádření účastníka řízení

6. Soudce zpravodaj podle § 42 odst. 4 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zaslal ústavní stížnost k vyjádření krajskému soudu a vedlejšímu účastníkovi řízení. Od krajského soudu si rovněž vyžádal příslušný spis.

7. Krajský soud jako účastník řízení ve vyjádření připustil pochybení v tom směru, že opomenul přiznat stěžovatelce náhradu za zaplacený soudní poplatek, neboť se argumentačně soustředil na jí vznesený nárok na paušální náhradu za jednotlivé úkony v řízení. Stěžovatelčin následný návrh na doplnění či opravu rozsudku musel usnesením ze dne 5. 2. 2020 č. j. 73 A 3/2019-31 zamítnout, neboť rozsudkem byl vyčerpán celý předmět řízení a výrok II koresponduje odůvodnění. S ohledem na judikaturu Nejvyššího správního soudu (viz rozsudek

ze dne 21. 2. 2007 č. j. 4 Ans 3/2006-123) krajský soud nebyl oprávněn sám do svého rozsudku za účelem opravy nákladového výroku zasahovat.

8. Vedlejší účastník řízení se ve stanovené lhůtě nevyjádřil.

9. Vyjádření krajského soudu zaslal Ústavní soud stěžovatelce k replice, ta však již nereagovala.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno soudní rozhodnutí napadené ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný; stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až 31 zákona o Ústavním soudu a ústavní stížnost je přípustná, neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva (§ 75 odst. 1 téhož zákona *a contrario*).

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud při posuzování důvodnosti ústavní stížnosti vyšel z toho, že mu jako orgánu ochrany ústavnosti [čl. 83 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“)], který není součástí soustavy soudů (srov. čl. 90 a čl. 91 odst. 1 Ústavy), nepřísluší výkon dozoru nad jejich rozhodovací činností; k takovému dozoru či kontrole je Ústavní soud oprávněn pouze za situace, kdy obecné soudy svými rozhodnutími zasahují do ústavně zaručených základních práv a svobod jednotlivce, a nerespektují tak hodnotový základ právního řádu daný ústavním pořádkem a mezinárodními závazky České republiky [čl. 87 odst. 1 písm. d) a čl. 1 odst. 1 Ústavy a § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu].

12. Stěžovatelka v ústavní stížnosti především namítá, že krajský soud, který jí jako úspěšné žalobkyni nepřiznal v rozporu s § 60 odst. 1 soudního řádu správního náhradu nákladů řízení, porušil její ústavně zaručené právo na soudní ochranu, jakož i právo na ochranu vlastnictví.

13. I když si je Ústavní soud vědom, že v daném případě jde o tzv. bagatelní věc, která zpravidla nemůže dosáhnout ústavněprávní roviny, současně však vždy zdůrazňuje, že zákonem stanovená částka nemůže být absolutní či jedinou mezní hranicí pro připuštění ústavněprávního přezkumu bagatelních věcí. Ani u těchto věcí nelze slevit ze základních principů, na nichž je založen řádný proces [srov. nález Ústavního soudu ze dne 26. 3. 2014 sp. zn. IV. ÚS 4546/12 (N 44/72 SbNU 509)].

14. Stejně tak Ústavní soud opakovaně zdůrazňuje, že se ve své rozhodovací praxi k otázce náhrady nákladů řízení vyjadřuje rezervovaně tak, že spor o náhradu nákladů řízení, i když se může dotknout některého z účastníků řízení, zpravidla nedosahuje intenzity opodstatňující porušení základních práv a svobod [usnesení ze dne 1. 11. 1999 sp. zn. IV. ÚS 10/98, ze dne 27. 5. 1998 sp. zn. II. ÚS 130/98, ze dne 4. 2. 2003 sp. zn. I. ÚS 30/02, ze dne 5. 8. 2002 sp. zn. IV. ÚS 303/02 (U 25/27 SbNU 307) a ze dne 13. 10. 2005 sp. zn. III. ÚS 255/05; všechna rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz]. Povaha – jen procesní – soudem konstituovaného práva, resp. povinnosti povýtce způsobuje, že zde není zjevné reflexe ve vztahu k těm základním právům a svobodám, které jsou chráněny prameny ústavního pořádku. Východisko pro připouštěnou výjimku se pojí se zásadou, že o protiústavní výsledek jde tehdy, jestliže je výrazem zjevného a neodůvodněného vybočení z výkladového nebo aplikačního standardu, jenž je v soudní praxi obecně respektován, a představuje tím nepředvídatelnou libovůli.

15. V nálezu ze dne 30. 4. 2008 sp. zn. III. ÚS 1817/07 (N 81/49 SbNU 177) Ústavní soud zdůraznil, že „z hlediska kritérií spravedlivého procesu otázka náhrady nákladů řízení může nabýt ústavněprávní dimenze … pokud v procesu interpretace a aplikace příslušných ustanovení obecně závazného předpisu ze strany obecného soudu je obsažen prvek libovůle,

svévole nebo extrémní rozpor s principy spravedlnosti“. Podle právního názoru vysloveného v nálezu ze dne 12. 11. 2007 sp. zn. I. ÚS 1531/07 (N 189/47 SbNU 461) „otázka náhrady nákladů … dosahuje ústavněprávní dimenze“ zejména tehdy, jestliže „postup soudu vybočuje z pravidel upravujících toto řízení v důsledku závažného pochybení soudu“. To pak platí i tehdy, stane-li se tak z důvodu nedostatečného seznámení se s obsahem příslušného spisového materiálu [nález ze dne 28. 6. 2007 sp. zn. III. ÚS 290/06 (N 108/45 SbNU 459)]; proto ani výrok založený „na věcně nesprávných argumentech“ nemůže požadavkům spravedlivého procesu dostát.

16. Jinak řečeno, ač jde o rozhodování o nákladech řízení, považuje Ústavní soud – přes svoji deklarovanou zdrženlivost – za nutné vyslovit, že i taková rozhodnutí mají potenciál, jde-li o vadnost kvalifikovanou (viz výše), svým významem zasáhnout do sféry práva účastníka na efektivní soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, resp. i do práva na ochranu majetku podle čl. 11 odst. 1 Listiny.

17. Uvedené závěry jsou významné též pro posouzení postupu a rozhodnutí krajského soudu, neboť těmito „kvalifikovanými“ vadami napadené rozhodnutí ve výroku o nákladech řízení vskutku trpí. Krajský soud sice správně aplikoval § 60 odst. 1 soudního řádu správního, avšak, jak ostatně sám připustil ve vyjádření k ústavní stížnosti, přehlédl, že náklady tvoří v souladu s § 57 odst. 1 soudního řádu správního mj. i zaplacený soudní poplatek. Nepřiznal-li tedy krajský soud úspěšné stěžovatelce náhradu za zaplacený soudní poplatek ve výši 3 000 Kč, na který měla nepochybně nárok, postupoval v rozporu s výše uvedeným ustanovením soudního řádu správního. V důsledku tohoto opomenutí (byť neúmyslného) a nesprávným postupem krajského soudu tak bylo zasaženo do ústavně zaručeného práva stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny, jakož i do práva na ochranu vlastnictví podle čl. 11 odst. 1 Listiny, neboť byla nucena vynaložit peněžní prostředky, k jejichž náhradě byla oprávněna.

18. Naopak co se týče námitky, že nezastoupené stěžovatelce nebyla v řízení o správní žalobě přiznána paušální náhrada nákladů řízení za jednotlivé úkony, nespatřuje Ústavní soud v postupu krajského soudu žádné pochybení. Proti závěrům vyplývajícím z krajským soudem odkazovaného rozsudku Nejvyššího správního soudu ze dne 25. 8. 2015 č. j. 6 As 135/2015-79, podle něhož nelze v soudním řízení správním přiznat procesně nezastoupenému navrhovateli (potažmo v jiných případech žalobci) náhradu nákladů řízení stanovených paušální částkou podle advokátního tarifu, nýbrž musí i nadále vycházet z nákladů, jejichž vynaložení navrhovatel (potažmo žalobce) soudu prokáže, nemá Ústavní soud žádné výhrady. Vzhledem k tomu, že stěžovatelka žádné (s výjimkou uhrazeného soudního poplatku) jí vzniklé výdaje neprokázala, nemohlo jí být v tomto směru vyhověno.

19. Ústavní soud z výše uvedených důvodů ústavní stížnosti vyhověl a napadené rozhodnutí ve výroku II podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu zrušil. Takto rozhodl bez přítomnosti účastníků mimo ústní jednání, neboť měl za to, že od něho nelze očekávat další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

II

II. Usnesení

Usn. č. 10
Nouzový stav v době pandemie koronaviru
(zákaz vycestování z České republiky)
(sp. zn. Pl. ÚS 10/20 ze dne 5. května 2020)

I. Oprávnění stanovit povinnosti a omezení základních práv a svobod rozhodnutím vlády podle čl. 6 odst. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, je zvláštní úpravou vůči čl. 4 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále též jen „Listina"). Podle čl. 4 odst. 1 Listiny povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Již zmíněný čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky nicméně umožňuje, aby zákon vymezil pouze základní práva a svobody, do nichž může být zasaženo povinnostmi stanovenými rozhodnutím vlády, a vládě tak ponechal uvážení, jaké konkrétní povinnosti a v jakém rozsahu stanoví. V tomto případě tedy ústavní zákon připouští, aby byl základ určité povinnosti vymezen nikoliv v zákoně, ale teprve v rozhodnutí vlády, aniž by tím omezoval možnost stanovit zákonem meze tohoto oprávnění vlády [jak činí § 6 zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, v jednotlivých pododstavcích, kde specifikuje možné typy krizových opatření]. Obdobně lze nahlížet i na vztah uvedeného oprávnění k čl. 4 odst. 2 Listiny, podle něhož meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem.

II. Různá povaha krizových opatření podle zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, nemění nic na tom, že tyto akty mohou být vydávány jen na základě zmocnění a v mezích stanovených ústavním pořádkem a že jimi nesmí být zasahováno do základních práv a svobod v rozporu s Listinou. Tato skutečnost je výslovně zdůrazněna v čl. 6 odst. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, podle něhož může vláda současně s vyhlášením nouzového stavu omezit práva jen „v souladu s Listinou". Stanovení určité povinnosti nebo omezení krizovým opatřením vlády neznamená, že by se vůči základnímu právu nebo svobodě, do něhož je tímto způsobem zasahováno, neuplatnil požadavek podle čl. 4 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, že při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a že taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Je vyloučeno, aby ústavně zaručená základní práva a svobody, do nichž by bylo zasaženo krizovým opatřením, byla vyňata z ochrany soudní moci ve smyslu čl. 4 Ústavy České republiky. Takovýto zásah musí vždy podléhat soudnímu přezkumu, a to přinejmenším ze strany Ústavního soudu. Krizová opatření, kterými je zasahováno do základních práv a svobod přímo nebo která pro takovýto zásah prostřednictvím individuálního správního aktu vytvářejí právní základ, sice mohou mít různou podobu a obsah, pročež je nelze souhrnně podřadit pod jedinou kategorii právních aktů, z hlediska řízení před Ústavním soudem však musí být vždy v závislosti na svém obsahu přezkoumatelná buď jako právní předpis, nebo jako rozhodnutí či jiný zásah orgánu veřejné moci.

Usnesení

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského (soudce zpravodaj) a soudců Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala, Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti Aleše Pospíchala, zastoupeného Mgr. Davidem Zahumenským, advokátem, sídlem třída Kpt. Jaroše 1922/3, Brno, proti usnesení vlády ze dne 13. března 2020 č. 203, o přijetí krizového opatření, vyhlášenému pod č. 76/2020 Sb., a usnesení vlády ze dne 6. dubna 2020 č. 387, o přijetí krizového opatření, vyhlášenému pod č. 150/2020 Sb., za účasti vlády jako účastnice řízení, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

I. Předmět řízení

1. Ústavní stížností, jež byla Ústavnímu soudu doručena dne 30. 3. 2020 a byla označena jako směřující „proti omezení svobody pohybu vládou České republiky, zejména proti zásahu do základních práv stěžovatele v důsledku krizového opatření vlády“, se stěžovatel domáhá zrušení usnesení vlády ze dne 13. 3. 2020 č. 203, o přijetí krizového opatření, vyhlášeného pod č. 76/2020 Sb., z důvodu jeho tvrzeného nesouladu se svobodou pohybu a pobytu, včetně práva svobodně opustit území České republiky, podle čl. 14 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), jakož i z důvodu nerespektování zákonných mezí pro omezení základních práv a svobod, jehož následkem je tvrzené porušení čl. 2 odst. 3 Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“). Stěžovatel současně navrhl, aby Ústavní soud rozhodl o naléhavosti věci podle § 39 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění zákona č. 48/2002 Sb., a požádal o to, aby mu byla přiznána náhrada nákladů právního zastoupení podle § 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

2. Dne 2. 4. 2020 obdržel Ústavní soud další podání stěžovatele, které obsahovalo pouze kopii usnesení vlády ze dne 30. 3. 2020 č. 334, o přijetí krizového opatření, vyhlášeného pod č. 142/2020 Sb., a dále dokument označený jako „Nouzový stav – základní analýza a problematické aspekty“. Součástí tohoto podání nebyl žádný návrh. Dalším podáním ze dne 14. 4. 2020 stěžovatel rozšířil svůj návrh tak, že požaduje i zrušení usnesení vlády ze dne 6. 4. 2020 č. 387, o přijetí krizového opatření, vyhlášeného pod č. 150/2020 Sb.

3. Závěrem svého doplňujícího podání stěžovatel navrhl, aby Ústavní soud za podpůrného využití občanského soudního řádu podle § 63 zákona o Ústavním soudu vydal předběžné opatření, kterým vládě zakáže pokračovat v omezování jeho práva opustit území České republiky a přikáže jí zajistit mu možnost volného opuštění území České republiky.

II. Napadená usnesení vlády

4. Dne 12. 3. 2020 rozhodla vláda usnesením č. 194, vyhlášeným pod č. 69/2020 Sb., podle čl. 5 a 6 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, (dále jen „ústavní zákon o bezpečnosti České republiky“) o vyhlášení nouzového stavu pro území České republiky z důvodu ohrožení zdraví v souvislosti s prokázáním výskytu koronaviru (označovaný jako SARS CoV-2) na území České republiky na dobu od 14.00 hodin dne 12. 3. 2020 na dobu 30 dnů. Podle bodu I tohoto rozhodnutí vláda nařídila podle § 5 písm. a) až e)

a § 6 zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „krizový zákon“) pro řešení vzniklé situace krizová opatření s tím, že jejich konkrétní provedení stanoví vláda samostatnými usneseními vlády.

5. K prodloužení nouzového stavu do 30. 4. 2020 došlo usnesením vlády ze dne 9. 4. 2020 č. 396, o prodloužení nouzového stavu v souvislosti s epidemií viru SARS CoV-2, vyhlášeným pod č. 156/2020 Sb., se souhlasem Poslanecké sněmovny uděleným jejím usnesením ze dne 7. 4. 2020 č. 1012. Usnesením vlády ze dne 30. 4. 2020 č. 485, o prodloužení nouzového stavu v souvislosti s epidemií viru SARS CoV-2, vyhlášeným pod č. 219/2020 Sb., byl nouzový stav opětovně prodloužen do 17. 5. 2020, s čímž Poslanecká sněmovna vyslovila souhlas usnesením ze dne 28. 4. 2020 č. 1105.

6. V návaznosti na vyhlášení nouzového stavu nařídila vláda usnesením ze dne 13. 3. 2020 č. 203, o přijetí krizového opatření, vyhlášeným pod č. 76/2020 Sb., podle § 6 odst. 1 písm. b) krizového zákona s účinností od 16. 3. 2020, 00.00 hodin, zákaz vstupu pro všechny cizince s výjimkou cizinců pobývajících s přechodným pobytem nad 90 dnů nebo trvalým pobytem na území České republiky, ledaže by jejich vstup byl v zájmu České republiky. Kromě toho nařídila zákaz občanům České republiky a cizincům s trvalým nebo s přechodným pobytem nad 90 dnů na území České republiky vycestovat z území České republiky, přičemž i z tohoto opatření mohla být udělena výjimka.

7. Usnesením vlády ze dne 30. 3. 2020 č. 334, o přijetí krizového opatření, vyhlášeným pod č. 142/2020 Sb., bylo usnesení vlády č. 203 zrušeno a zároveň jím byl podle § 5 písm. c), § 6 odst. 1 písm. b) a odst. 2 písm. b) krizového zákona s účinností od 31. 3. 2020, 00.00 hodin, do 12. 4. 2020 nově stanoven zákaz vstupu na území České republiky pro cizince a výjimky z tohoto zákazu a zákaz vycestování z území České republiky a výjimky z tohoto zákazu. Ministerstvo vnitra bylo zmocněno, aby svým sdělením na internetových stránkách stanovilo další podmínky a náležitosti vyžadované pro překročení státní hranice. Všem osobám, které vstoupí na území České republiky, byla stanovena povinnost oznámit tuto skutečnost svému registrujícímu poskytovateli zdravotních služeb v oboru všeobecné praktické lékařství nebo praktické lékařství pro děti a dorost a uvedeným poskytovatelům zdravotních služeb byla uložena povinnost rozhodnout o karanténě těchto osob v délce 14 dnů. Další povinnosti byly stanoveny osobám, pro které neplatila uvedená oznamovací povinnost, aby v případě jakýchkoli příznaků chřipkového onemocnění tuto skutečnost rovněž oznámily uvedeným poskytovatelům zdravotních služeb. Všem osobám, které by vstoupily na území České republiky a pro které by neplatila uvedená oznamovací povinnost, byl zakázán volný pohyb na území celé České republiky a stanoveny výjimky z tohoto zákazu (např. pro účely cesty do zaměstnání, cesty nezbytně nutné k obstarání základních životních potřeb, cesty do zdravotnických zařízení apod.).

8. Platnost usnesení vlády č. 334 byla prodloužena usnesením vlády ze dne 6. 4. 2020 č. 387, o přijetí krizového opatření, vyhlášeným pod č. 150/2020 Sb., do 13. 4. 2020, 23.59 hodin. S účinností od 14. 4. 2020, 00.00 hodin, po dobu trvání nouzového stavu jím byla podle § 5 písm. c), § 6 odst. 1 písm. b) a odst. 2 písm. b) krizového zákona stanovena nová podrobná úprava zákazu vstupu na území České republiky pro cizince a výjimky z tohoto zákazu, zákazu vycestování z území České republiky a výjimky z něho, povinnosti oznámit vstup do České republiky krajským hygienickým stanicím a povinnosti krajských hygienických stanic rozhodnout o karanténě v délce 14 dnů, jakož i další oznamovací či jiné povinnosti adresátů a zákaz volného pobytu na území České republiky pro osoby, které by vstoupily na území České republiky a kterým by nebyla nařízena karanténa, společně se stanovenými výjimkami z tohoto zákazu.

9. Usnesení vlády č. 387 bylo zrušeno usnesením vlády ze dne 23. 4. 2020 č. 443, o přijetí krizového opatření, vyhlášeným pod č. 193/2020 Sb., kterým byl od 27. 4. 2020, 00.00 hodin, znovu podrobně upraven zákaz vstupu na území České republiky pro cizince, výjimky z něj

a další povinnosti a omezení obdobná těm, která byla stanovena dřívějšími usneseními vlády. Usnesení vlády č. 443 bylo zase zrušeno usnesením vlády ze dne 30. 4. 2020 č. 495, o přijetí krizového opatření, vyhlášeným pod č. 222/2020 Sb., které upravuje zákaz vstupu na území České republiky s účinností od 1. 5. 2020 po dobu trvání nouzového stavu. Zákaz vycestování z území České republiky již těmito usneseními vlády stanoven nebyl.

III. Argumentace stěžovatele

10. Stěžovatel je systémový specialista v oblasti informačních technologií, který podle svých tvrzení během zimy vypjatě pracoval a začátkem dubna plánoval uskutečnit cestu do zahraničí za účelem odpočinku. Následkem vyhlášení nouzového stavu a navazujících krizových opatření se však odpočinku nedočkal, a proto se cítí být dotčen na svých právech opatřeními, k jejichž přijetí mělo dojít chaoticky, bez respektování ústavně a zákonem předepsaných procedur a bez řádného odůvodnění.

11. V souvislosti s tvrzeným zásahem do svých práv stěžovatel upozorňuje na to, že krizová opatření přijímaná z důvodu výskytu koronaviru vedla k doposud nebývalým zásahům do ústavně zaručených práv. Jeden z těchto zásahů spočíval právě v tom, že poprvé v historii svobodného českého státu bylo občanům zakázáno opustit jejich zemi. Stěžovatel je přesvědčen, že moc výkonnou nelze ponechat bez kontroly v situaci, kdy jsou evidentně bez promyšlení důsledků a neuváženě namísto pomoci lidem využívána nepřiměřeně tvrdá opatření, která ohrožují samu podstatu demokracie a právního státu. Souhlasí s nezbytností provedení určitých opatření a uvědomuje si, že je třeba důsledně chránit slabší jedince ve společnosti. Nelze tak ovšem činit absolutně na úkor veškerého dalšího života společnosti. Jakkoli proto považuje některé kroky vlády za nezbytné a samozřejmě se jim rád podřídí, vždy musí jít o kroky odůvodněné, podložené odbornými informacemi. Stěžovatel především požaduje, aby se řádně dodržovala pravidla, která jsou pro nouzový stav a krizové řízení předem připravena a schválena.

12. Napadená usnesení vlády považuje stěžovatel za opatření obecné povahy, což je také důvod, pro který se domnívá, že proti nim může podat ústavní stížnost, jejíž přípustnost je podle jeho názoru dána – navzdory nevyčerpání zákonných procesních prostředků ve správním soudnictví – podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu s ohledem na přesah jeho vlastních zájmů. Neústavnost těchto usnesení vlády shledává v tom, že usnesení vlády, kterým bylo rozhodnuto o vyhlášení nouzového stavu, současně nestanovilo, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou omezují. Zákaz vycestování z České republiky měl být nařízen v rozporu s § 6 odst. 1 písm. b) krizového zákona, který umožňuje na nezbytně nutnou dobu a v nezbytně nutném rozsahu pouze omezit svobodu pohybu a pobytu ve vymezeném prostoru území ohroženého nebo postiženého krizovou situací. Nařízení tohoto zákazu navíc nebylo v usnesení vlády řádně odůvodněno a nelze je považovat za přiměřené sledovanému cíli.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

13. Stěžovatel podal svůj návrh jako ústavní stížnost, neboť považoval napadená usnesení vlády, z nichž obě byla v mezidobí zrušena, za opatření obecné povahy, kterými mělo být bezprostředně zasaženo zejména do jeho základního práva svobodně opustit území České republiky podle čl. 14 odst. 2 Listiny. Žádný jiný konkrétní zásah orgánu veřejné moci netvrdí ani nijak blíže nevysvětluje okolnosti své plánované cesty do zahraničí.

14. Ústavní soud nejprve zhodnotil, zda ústavní stížnost stěžovatele splňuje všechny předpoklady řízení o ústavních stížnostech stanovené zákonem o Ústavním soudu. Není pochyb, že ústavní stížnost byla podána bez vad, tedy že splňuje formální předpoklady návrhu podle § 34 zákona o Ústavním soudu a že stěžovatel je zastoupen advokátem podle § 30 odst. 1 a § 31 zákona o Ústavním soudu. Dále tak Ústavní soud posuzoval, zda je příslušný k projednání

návrhu, zda je stěžovatel osobou k podání tohoto návrhu oprávněnou, zda je návrh přípustný a zda byl podán včas. Za tímto účelem musel zodpovědět otázku, zda projednání ústavní stížnosti nebrání povaha napadených aktů vlády, tedy zda v těchto aktech lze spatřovat rozhodnutí nebo jiný zásah orgánu veřejné moci do ústavně zaručených základních práv a svobod podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy.

15. Napadená usnesení vlády jsou krizovými opatřeními, k jejichž vydání je vláda oprávněna v době trvání nouzového stavu jako orgán krizového řízení podle § 5 a 6 krizového zákona. Ustanovení § 8 krizového zákona stanoví, že vláda vydává krizová opatření rozhodnutím. Touto formou realizuje svá oprávnění podle čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky, který předpokládá, že vláda současně s vyhlášením nouzového stavu vymezí, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou omezují a které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají [srov. usnesení ze dne 21. 4. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 7/20, body 21–23, usnesení ze dne 22. 4. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 8/20 (U 6/99 SbNU 485), body 43–45].

16. Oprávnění stanovit povinnosti a omezení základních práv a svobod rozhodnutím vlády podle čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky je zvláštní úpravou vůči čl. 4 odst. 1 a 2 Listiny. Podle čl. 4 odst. 1 Listiny povinnosti mohou být ukládány toliko na základě zákona a v jeho mezích a jen při zachování základních práv a svobod. Již zmíněný čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky nicméně umožňuje, aby zákon vymezil pouze základní práva a svobody, do nichž může být zasaženo povinnostmi stanovenými rozhodnutím vlády, a vládě tak ponechal uvážení, jaké konkrétní povinnosti a v jakém rozsahu stanoví. V tomto případě tedy ústavní zákon připouští, aby byl základ určité povinnosti vymezen nikoli v zákoně, ale teprve v rozhodnutí vlády, aniž by tím omezoval možnost stanovit zákonem meze tohoto oprávnění vlády (jak činí § 6 krizového zákona v jednotlivých pododstavcích, kde specifikuje možné typy krizových opatření). Obdobně lze nahlížet i na vztah uvedeného oprávnění k čl. 4 odst. 2 Listiny, podle něhož meze základních práv a svobod mohou být za podmínek stanovených Listinou upraveny pouze zákonem. Rozsah tohoto oprávnění brání tomu, aby byla rozhodnutí vlády podle § 5 a 6 krizového zákona nejen formálně, ale i materiálně považována za nařízení vlády podle čl. 78 Ústavy, která mohou být vydávána výlučně k provedení zákona a v jeho mezích (srov. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 7/20, body 21–22, usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20, body 43–44).

17. Samotné označení aktu vlády jako „rozhodnutí“ z něj ještě nečiní rozhodnutí orgánu veřejné moci, jehož zrušení se lze domáhat v řízení o ústavní stížnosti. Z čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky vyplývá, že předmětem rozhodování vlády je stanovení povinností a úprava omezení základních práv a svobod na dobu trvání nouzového stavu a pro území, pro které byl nouzový stav vyhlášen. Ustanovení § 5 a 6 krizového zákona poskytují vládě široký prostor k vymezení povinností či omezení tvořících obsah krizového opatření, jakož i osob a území, jichž se toto krizové opatření má týkat. Může jít o stanovení obecného pravidla chování adresovaného neurčitému počtu osob. Není ale vyloučeno, aby se krizové opatření týkalo i jen určité konkrétní věci nebo dopadalo na určitý konkrétně vymezený okruh adresátů. Ostatně § 2 písm. c) krizového zákona vymezuje krizové opatření jako organizační nebo technické opatření určené k řešení krizové situace a odstranění jejích následků, včetně opatření, jimiž se zasahuje do práv a povinností osob. Nemusí nutně jít o normativní právní akt, ale v úvahu přicházejí nejrůznější varianty právních aktů. Pojem krizového opatření prostě zahrnuje vše, co musí vláda činit na základě ústavního zmocnění ke zvládnutí krizové situace.

18. Různá povaha krizových opatření ovšem nic nemění na tom, že tyto akty mohou být vydávány jen na základě zmocnění a v mezích stanovených ústavním pořádkem a že jimi nesmí být zasahováno do základních práv a svobod v rozporu s Listinou. Tato skutečnost je výslovně zdůrazněna v čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky, podle něhož může vláda současně s vyhlášením nouzového stavu omezit práva jen „v souladu s Listinou“.

Stanovení určité povinnosti nebo omezení krizovým opatřením vlády neznamená, že by se vůči základnímu právu nebo svobodě, do něhož je tímto způsobem zasahováno, neuplatnil požadavek podle čl. 4 odst. 4 Listiny, že při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a že taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Je vyloučeno, aby ústavně zaručená základní práva a svobody, do nichž by bylo zasaženo krizovým opatřením, byla vyňata z ochrany soudní moci ve smyslu čl. 4 Ústavy. Takovýto zásah musí vždy podléhat soudnímu přezkumu, a to přinejmenším ze strany Ústavního soudu. Krizová opatření, kterými je zasahováno do základních práv a svobod přímo nebo která pro takovýto zásah prostřednictvím individuálního správního aktu vytvářejí právní základ, sice mohou mít různou podobu a obsah, pročež je nelze souhrnně podřadit pod jedinou kategorii právních aktů, z hlediska řízení před Ústavním soudem však musí být vždy v závislosti na svém obsahu přezkoumatelná buď jako právní předpis, nebo jako rozhodnutí či jiný zásah orgánu veřejné moci.

19. Za situace, kdy krizová opatření ve formě rozhodnutí vlády podle § 8 krizového zákona mohou být právním předpisem i rozhodnutím či jiným zásahem orgánu veřejné moci, musí Ústavní soud tuto povahu krizového opatření v každém jednotlivém případě posoudit podle jeho obsahu. Napadená rozhodnutí vlády, jež měla být vydána podle § 5 písm. c), § 6 odst. 1 písm. b) a odst. 2 písm. b) krizového zákona a jejichž obsah byl stručně shrnut výše, stanovila omezení svobody pohybu, jakož i oznamovací či jiné povinnosti osobám nacházejícím se na území České republiky. Část těchto povinností a omezení dopadala na všechny osoby, část z nich jen na osoby, které vstoupily na území České republiky, a část byla adresována jinak specifikovaným subjektům či státním orgánům. Vždy však šlo o obecnou regulaci, která upravuje svůj předmět a subjekty definičními znaky a vztahuje se na celé území České republiky a na neomezený počet subjektů. Přehlédnout nelze ani to, že napadená rozhodnutí vlády byla stejně jako zákon vyhlášena ve Sbírce zákonů. Ústavní soud proto dospěl k závěru, že tato rozhodnutí vlády byla právním předpisem [srov. nález ze dne 23. 5. 2000 sp. zn. Pl. ÚS 24/99 (N 73/18 SbNU 135; 167/2000 Sb.)].

20. Ze stejných důvodů Ústavní soud zároveň nepřisvědčil tvrzení stěžovatele, že jde o opatření obecné povahy podle § 171 správního řádu, případně podle § 101a soudního řádu správního. Opatření obecné povahy je institutem podústavního práva, jehož smyslem je umožnit orgánům veřejné správy stanovit jedním právním aktem práva a povinnosti obecně určenému okruhu adresátů v konkrétní věci [srov. nález ze dne 29. 3. 2010 sp. zn. IV. ÚS 2087/07 (N 67/56 SbNU 757)], aniž by tak bylo nutné činit prostřednictvím individuálních právních aktů vydaných zvlášť vůči každému jednotlivému adresátovi, na nějž se má toto opatření vztahovat, což by v mnoha případech nebylo fakticky možné. Tento institut „představuje určité překlenutí dvou v činnosti veřejné správy tradičních základních forem jednostranných správních aktů: normativních (abstraktních) právních aktů na jedné straně a individuálních (konkrétních) právních aktů na straně druhé“. Platí totiž, že v určitých situacích činnost veřejné správy vyžaduje přijímání i takových správních aktů, které „nejsou výlučně jen akty normativními či individuálními, ale jsou jejich určitou kombinací; jsou tak správními akty smíšené povahy s konkrétně určeným předmětem regulace a obecně vymezeným okruhem adresátů“ [nález ze dne 19. 11. 2008 sp. zn. Pl. ÚS 14/07 (N 198/51 SbNU 409)].

21. Konkrétnost věci, která by umožnila považovat napadená rozhodnutí vlády za opatření obecné povahy, podle Ústavního soudu dána není. Nelze ji spatřovat toliko v tom, že tato rozhodnutí stanoví povinnosti a omezení za účelem zamezení ohrožení zdraví v souvislosti s prokázaným výskytem koronaviru na území České republiky. Požadavek konkrétnosti věci vyžaduje, aby byl ve správním aktu skutkově vymezen určitý konkrétní předmět regulace (konkrétní případ), což lze zkoumat z různých hledisek, zejména podle kritéria prostorového nebo věcného, ale také časového, teleologického a obsahového (viz Bahýľová, L., Hejč, D. Opatření obecné povahy v teorii a praxi. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 24–26). Takovéto

vymezení se však z napadených rozhodnutí vlády při celkovém zohlednění jejich obsahu nepodává.

22. Vzhledem k tomu, že napadená rozhodnutí vlády měla povahu právního předpisu *sui generis*, Ústavní soud je příslušný k projednání návrhu na jejich zrušení, avšak pouze v řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů podle § 64 a násl. zákona o Ústavním soudu. Stěžovatel by mohl podle § 64 odst. 2 písm. d) a § 74 zákona o Ústavním soudu podat návrh na zrušení napadených rozhodnutí vlády, respektive – s ohledem na to, že již jsou zrušena – na vyslovení jejich neústavnosti [srov. nález ze dne 27. 2. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 15/17 (N 33/88 SbNU 457; 69/2018 Sb.)], jen společně s ústavní stížností proti pravomocnému rozhodnutí nebo jinému zásahu orgánu veřejné moci do jeho ústavně zaručených základních práv a svobod, jestliže jejich uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti. Jen v případě podání takovéto ústavní stížnosti by bylo možné přezkoumat, zda stěžovatelem namítaný zákaz vycestování z území České republiky mohl být přijat na základě § 6 odst. 1 písm. b) krizového zákona, jenž umožňuje zákaz vstupu, pobytu a pohybu osob na vymezených místech nebo území (a to přestože je zjevné, že tento zákaz může být s ohledem na účel tohoto ustanovení, jímž je řešení krizové situace na území České republiky, stanoven jen ve vztahu k území České republiky, a nikoli ve vztahu k zahraničí). Žádné takovéto rozhodnutí nebo jiný zásah ale stěžovatel nenapadá.

23. Stěžovatel svým tvrzením, že mu napadená rozhodnutí vlády zabránila uskutečnit plánovanou cestu do zahraničí, ztotožňuje zásah do svých základních práv a svobod právě s těmito rozhodnutími. Jejich povaha právního předpisu nicméně vylučuje, aby na ně bylo možné nahlížet jako na „jiný zásah“ ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy a § 72 odst. 1 zákona o Ústavním soudu, neboť právní předpis není rozhodnutím či jiným zásahem orgánu veřejné moci [např. usnesení ze dne 3. 10. 1996 sp. zn. III. ÚS 246/96 (U 25/6 SbNU 583)]. Pokud se tedy stěžovatel ústavní stížností domáhal přímo zrušení napadených rozhodnutí vlády, jde o návrh na zrušení právního předpisu, k němuž stěžovatel bez splnění podmínek podle § 74 zákona o Ústavním soudu zjevně nebyl oprávněn.

V. Závěr

24. Ze všech těchto důvodů Ústavní soud rozhodl o odmítnutí ústavní stížnosti podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu jako návrhu podaného osobou k tomu zjevně neoprávněnou. V souladu s čl. 1 odst. 2 ve spojení s čl. 1 odst. 1 písm. c) rozhodnutí pléna Ústavního soudu ze dne 25. 3. 2014 č. Org. 24/14 o atrahování působnosti, publikovaného jako sdělení Ústavního soudu č. 52/2014 Sb., tak učinil v plénu.

25. O naléhavosti věci podle § 39 zákona o Ústavním soudu ani o návrhu na nařízení předběžného opatření již Ústavní soud nerozhodoval, neboť rozhodnutím o ústavní stížnosti se oba tyto návrhy stěžovatele staly bezpředmětnými. Vydání předběžného opatření podle § 63 zákona o Ústavním soudu ve spojení s § 74 a násl. občanského soudního řádu za účelem pozastavení účinnosti právního předpisu navíc uvedená ustanovení ani nepřipouští. Ústavní soud se nezabýval otázkou přesahu vlastních zájmů stěžovatele podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Za situace, kdy stěžovatel nebyl oprávněn navrhnout zrušení napadených rozhodnutí vlády, bylo totiž posouzení přípustnosti ústavní stížnosti z těchto hledisek nadbytečné. Pro přiznání náhrady nákladů právního zastoupení podle § 83 odst. 1 zákona o Ústavním soudu pak vzhledem k odmítnutí ústavní stížnosti nebyly splněny podmínky.

26. Pro úplnost Ústavní soud dodává, že samostatným usnesením ze dne 5. 5. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 10/20 bylo o stěžovatelem uplatněné námitce podjatosti rozhodnuto, že soudce Jaroslav Fenyk není vyloučen z projednání a rozhodování této věci.

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudce Vladimíra Sládečka

Podle ustanovení § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) podávám následující odlišné stanovisko k odůvodnění rozhodnutí.

1. Oceňuji určitý posun v posuzování povahy krizových opatření vlády (body 15 a násl.), který byl patrně ovlivněn i některými separátními vóty k „pilotnímu“ usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20 ze dne 22. 4. 2020 (U 6/99 SbNU 485). Oproti tomuto usnesení, kde se uvádí, že „krizové opatření vlády má materiálně povahu jiného právního předpisu ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy nebo ustanovení § 64 odst. 2 zákona o Ústavním soudu“ (bod 45), tedy podzákonného právního předpisu, plénum Ústavního soudu většinově konstatovalo, že „napadená rozhodnutí vlády měla povahu právního předpisu *sui generis*, Ústavní soud je příslušný k projednání návrhu na jejich zrušení, avšak pouze v řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů podle § 64 a násl. zákona o Ústavním soudu“ (bod 22). Ústavní soud tak výslovně neuvádí, o jakou formu právního předpisu se jedná, resp. jakému druhu právního předpisu se akt vlády blíží, byť lze dovodit, že zřejmě uvažuje o právním předpisu adekvátním (z hlediska právní síly) běžnému zákonu, což v zásadě odpovídá části mého separátního vóta k usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20 (dále jen „odlišné stanovisko“). Nicméně mi nezbývá než setrvat na některých mých dalších závěrech obsažených v tomto odlišném stanovisku, které dále rozvádím (upřesňuji).

2. Vcelku nelze nic namítat, jestliže je vláda obecně označena jako orgán krizového řízení (bod 15), když se již navíc nekonstatuje, že je „jako orgán veřejné správy oprávněna vydávat rozhodnutí o krizových opatřeních“ (bod 43 usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20). Je totiž nutno zdůraznit, že vláda není orgánem veřejné správy, resp. správním úřadem, ale vrcholným orgánem výkonné moci (k tomu podrobně srov. odlišné stanovisko). Mám ale především za to, že krizové opatření vlády nebylo přijato podle § 5 písm. c), § 6 odst. 1 písm. b) a odst. 2 písm. b) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „krizový zákon“), ale přímo na základě čl. 6 odst. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, (dále jen „ústavní zákon o bezpečnosti“). Krizový zákon stanoví v § 5 i 6 jen „podrobnosti“. Proto takový akt vlády také podléhá přezkumu Poslaneckou sněmovnou, stejně jako samotné rozhodnutí o vyhlášení nouzového stavu.

3. Je si třeba totiž povšimnout, že čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti stanoví, že vláda „musí“ vymezit: 1. která práva (a to jen ta, která jsou stanovena ve zvláštním zákoně) a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“) omezují, 2. které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají. Tuto tak trochu skrytou, ale jen zdánlivou nuanci systematicky respektuje krizový zákon, jenž v § 5 vypočítává, která práva lze (na nezbytně nutnou dobu a v nezbytně nutném rozsahu) omezit, a v § 6 stanoví možnosti uložení (zvláštních, výjimečných) povinností i jejich rozsah. Jistý zmatek, resp. zdánlivou odlišnost opatření podle § 5 a 6 krizového zákona vyvolávají dvě skutečnosti. V § 5 krizového zákona se na konci návětí objevuje poznámka č. 8, která odkazuje na čl. 6 ústavního zákona o bezpečnosti, což má zřejmě potvrzovat návaznost na citované ustanovení ústavního zákona o bezpečnosti. V § 6 krizového zákona obdobný odkaz chybí a navíc se v § 8 redundantně mluví o způsobu vyhlášení opatření podle § 6, neboť to již plyne z čl. 12 ústavního zákona o bezpečnosti.

4. Na první pohled tedy úprava působí, jako by šlo o dvě – odlišné – formy opatření, což ovšem neodpovídá dikci čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti. Především je pak irelevantní, zda právní předpis obsahuje odkaz, resp. poznámku pod čarou, neboť ta má toliko

informativní (orientační, pomocný), a nikoliv normativní (zavazující) význam.[1] V podstatě je tedy taková poznámka nadbytečná, a jestliže je u jednoho ustanovení uvedena, a u druhého nikoliv, nemá to žádný právní význam. A ustanovení o vyhlašování (§ 8 krizového zákona) můžeme považovat za spíše zavádějící, neboť toliko doslova opakuje čl. 12 ústavního zákona o bezpečnosti.

5. Lze tedy uzavřít, že krizová opatření omezující základní práva i krizová opatření ukládající povinnosti mají stejnou právní povahu i účinky. Ostatně obsahově jednotlivé akty vlády mohou být (a některé skutečně jsou) v tomto směru smíšené, neboť zahrnou jak omezení práv, tak uložení povinností. Podle mého názoru jde – stejně jako u rozhodnutí o vyhlášení nouzového stavu – o mimořádný, specifický ústavní akt vydaný za situace, kdy existuje nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožuje životy a zdraví. Opět proto v podstatě platí, co bylo uvedeno o rozhodnutí vlády o vyhlášení nouzového stavu (bod 21 a násl. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20, resp. též odlišné stanovisko). Ani v tomto případě není tedy akt vlády přezkoumatelný v ústavním, natož ve správní soudnictví, oprávněním přezkumu disponuje toliko Poslanecká sněmovna.

6. Jestliže ústavní zákon o bezpečnosti stanoví, že „současně“ s vyhlášením nouzového stavu musí vláda vymezit, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou omezují a které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají, nutně to neznamená, že obojí musí být obsaženo v jednom aktu. Tak se to kupř. stalo v případě nouzových stavů vyhlášených v minulosti.[2] Naopak se zdá vhodnější (operativnější), pokud vláda omezení základních práv a uložení zvláštních povinností provede jiným (samostatným aktem). V průběhu nouzového stavu totiž může docházet – s ohledem na změnu situace, resp. intenzity krizového stavu – k modifikaci omezení práv a ukládání povinností. Vláda tak může opět samostatným aktem pozměnit rozsah omezení a uložených povinností, a to jak ve směru určitého uvolnění, tak (potřebného) zpřísnění. Jinou otázkou se ovšem jeví, zda je přijatelné, aby vláda měnila rozsah omezení a ukládané povinnosti téměř každý den, aniž to adekvátně zveřejní (k tomu srov. též bod 31 usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20), o absenci (alespoň stručného) odůvodnění ani nemluvě.

2. Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové

1. Jsem přesvědčena o tom, že Ústavní soud pochybil tím, že věcně neprojednal ústavní stížnost stěžovatele proti zásahu spočívajícímu v tom, že mu bylo zakázáno vycestovat do zahraničí napadeným opatřením vlády. Nesouhlasím se závěrem většiny, že nemohlo dojít k individualizovanému zásahu do základních práv stěžovatele přímo samotným vládním opatřením o plošném zákazu vycestování. Podle mého názoru totiž ve výjimečných případech může být sám normativní právní akt zásahem do základních práv, který lze napadnout ústavní stížností. Stěžovatelův návrh ostatně sama většina označila jako ústavní stížnost, a proto jej měla podle jeho obsahu vyložit jako ústavní stížnost proti jinému zásahu ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy a § 72 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Jsem přesvědčena, že bylo možno přistoupit k přezkumu ústavnosti tvrzeného zásahu způsobeného přímo krizovým opatřením vlády, a v důsledku toho tedy přezkoumat i příslušné vládní opatření, neboť na základě ústavní stížnosti proti zásahu do základních práv má Ústavní soud pravomoc přezkoumat i normativní právní akt, který byl příčinou tohoto zásahu.

[1] K tomu srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 485/98 ze dne 30. 11. 1999 (N 173/16 SbNU 259) a sp. zn. I. ÚS 22/99 ze dne 2. 2. 2000 (N 14/17 SbNU 103). Srov. též FILIP, J. Poznámky pod čarou jako problém legislativy a judikatury. Právní zpravodaj, 1999, č. 0.

[2] Srov. např. rozhodnutí vlády ze dne 2. 4. 2006, vyhlášené pod č. 121/2006 Sb., rozhodnutí vlády ze dne 24. 1. 2007, vyhlášené pod č. 11/2007 Sb., a rozhodnutí vlády ze dne 2. 6. 2013, vyhlášené pod č. 140/2013 Sb.

2. Závěr o tom, že sám zákaz opustit zemi není přímým zásahem do práv jednotlivce, podle mne neobstojí ani z pohledu českých ústavních tradic, ani z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

3. Součástí české ústavní identity, plynoucí z historické zkušenosti, jsou dvě ustanovení ústavního pořádku reagující na uzavřené hranice v době komunistického režimu, jejichž projevem byla i střelba na prchající na hranicích. Na realitu emigrantů, kteří byli zbavování svého občanství, pokud zemi opustili, a na realitu osob, které byly vystaveny riziku zabití při nedovoleném opuštění země, reagují ústavně zakotvená pravidla, že nikdo nesmí být zbaven občanství proti svojí vůli (čl. 12 odst. 2 Ústavy) a že každý, kdo se oprávněně zdržuje na území naší země, má právo ji svobodně opustit (čl. 14 odst. 2 Listiny). Nemohu souhlasit se závěrem, že samo normativní opatření o zákazu opuštění země nemůže nikdy být jako takové pro jednotlivce zásahem do jeho základních práv. Zkušenost z doby před pětatřiceti lety mě vede k cynické poznámce, že tehdy by oním zásahem byl až zásah střelbou do zad na hranici podle tehdy platných instrukcí pro pohraničníky. Navíc samo vědomí, že v podstatě bezvýjimečně nebylo možno legálně opustit území našeho státu, vedlo k přímému tlaku na chování jednotlivců, kteří podléhali politické moci, jíž se prostým opuštěním země nemohli zbavit. Vycestování ze země totiž není jen dovolená v Chorvatsku, ale hlavně jedna z mála možností, jak získat svobodu od vlády, kterou jednotlivec vnímá jako nepřijatelnou či pro sebe nebezpečnou. A již vydání zákazu vycestování a faktické uzavření hranic jednotlivce této svobody zbaví.

4. Pro závěr, že i zákon či obdobná obecná právní norma může být přímo zásahem do práv jednotlivce sama o sobě, svědčí i judikatura Evropského soudu pro lidská práva, která v řadě případů shledala, že jednotlivci může být zasaženo do jeho Úmluvou zaručených práv už tím, že v zemi platí nějaký zákon (normativní právní akt). Slovy rozsudku ve věci *S. A. S. proti Francii* (č. 43835/11 ze dne 1. 7. 2014, § 57) aktivní legitimace ke stížnosti přímo proti zákonu je dána, musí-li jednotlivec změnit své jednání, jinak by se vystavil riziku stíhání, nebo patří-li ke skupině osob, které riskují, že budou přímo ovlivněny právní úpravou (if he or she is required either to modify his or her conduct or risk being prosecuted, or if he or she is a member of a category of persons who risk being directly affected by the legislation). Zásah spočívající přímo v právní úpravě Evropský soud pro lidská práva příkladmo shledal ve věci *Dudgeon proti Spojenému království* č. 7525/76 ze dne 22. 10. 1981, *Norris proti Irsku* č. 10581/83 ze dne 26. 10. 1988, ve věci *Burden proti Spojenému království* č. 13378/05 ze dne 29. 4. 2008, § 33–35, nebo ve věci *Parillo proti Itálii* č. 46470/11 ze dne 27. 8. 2015, § 109–114. V době účinnosti vládního opatření se museli jednotlivci vzdát v zásadě jakýchkoli cest do zahraničí, tedy modifikovat své chování, jinak by riskovali při pokusu přejít hranice sankce či dokonce to, že jim bude fakticky zabráněno hranice přejít, což by mohlo být spojeno s ohrožením jejich majetku či zdraví. Ve smyslu judikatury Evropského soudu pro lidská práva tak přímo krizové opatření způsobovalo zásah do svobody pohybu zaručené čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Většina pléna se neměla spokojit s odkazem na ustálenou judikaturu Ústavního soudu, podle níž nelze spatřovat jiný zásah do práv přímo v existenci právní úpravy. Bylo totiž namístě zabývat se tím, zda svou interpretací nezbavuje jednotlivce práva na účinný prostředek nápravy ve smyslu čl. 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. To platí tím spíše, že Česká republika neaktivovala výhradu dle čl. 15 Úmluvy pro situace výjimečných stavů (ke stejnému postupu Francie viz kriticky Frédéric Sudre: La mise en quarantaine de la Convention européenne des droits de l'homme, dostupné na www.leclubdesjuristes.com/blog-du-coronavirus).

5. Z důvodů výše uvedených jsem tedy přesvědčena, že ústavní stížnost stěžovatele proti zásahu spočívajícímu v zákazu vycestování měla být věcně projednána a na jejím základě se plénum mělo zabývat ústavní souladností napadené právní úpravy zakazující vycestování do zahraničí. V řízení o ústavní konformitě napadeného krizového opatření pak bylo třeba vládě

poskytnout prostor, aby vysvětlila, proč byl tento zásah nezbytný a přiměřený, a to po celou dobu jeho trvání, a zda se jeho účelu nedalo dosáhnout mírnějšími prostředky.

Usn. č. 11
Nouzový stav v době pandemie koronaviru (zákaz vycestování z České republiky, zpochybnění pravomoci Ministerstva zdravotnictví) (sp. zn. Pl. ÚS 13/20 ze dne 5. května 2020)

I. Krizová opatření vlády [§ 6 odst. 1 až 3 zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů], kterými je zasahováno do základních práv a svobod přímo nebo která pro takovýto zásah prostřednictvím individuálního správního aktu vytvářejí právní základ, sice mohou mít různou podobu a obsah, pročež je nelze souhrnně podřadit pod jedinou kategorii právních aktů, z hlediska řízení před Ústavním soudem však musí být vždy v závislosti na svém obsahu přezkoumatelná buď jako právní předpis, nebo jako rozhodnutí či jiný zásah orgánu veřejné moci.

II. Podmínka předchozího vyčerpání opravných prostředků zakotvená v § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, sleduje zájem na tom, aby ochranu základních práv poskytovaly primárně soudy, neboť jim tento úkol přísluší dle čl. 4 Ústavy. Nedostaly-li soudy dosud možnost se předmětnou právní otázkou zabývat, je ústavní stížnost zásadně nepřípustná. Požadavek předchozího vyčerpání opravných prostředků není absolutní. Podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu na této podmínce výjimečně není nutno trvat v případě, že ústavní stížnost podstatně přesahuje zájmy stěžovatele. Uvedené ustanovení však lze použít pouze, nevyčerpal-li stěžovatel prostředky k ochraně svého práva. V posuzované věci však stěžovatel takové prostředky využil, jen o nich dosud nebylo rozhodnuto. Stěžovatelem navrhovaný výjimečný postup dle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu nepředstavuje možnost podat ústavní stížnost současně s prostředkem ochrany svých práv z tzv. procesní opatrnosti, a není proto dán ani prostor Ústavnímu soudu uvedenou výjimku ze zásady subsidiarity ústavní stížnosti posuzovat.

Usnesení

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném z předsedy soudu Pavla Rychetského a soudců Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy, Jana Filipa, Jaromíra Jirsy, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Pavla Šámala (soudce zpravodaj), Kateřiny Šimáčkové, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o ústavní stížnosti stěžovatele Mgr. Ing. Zdeňka Strnada, zastoupeného Mgr. Janem Dáňou, advokátem, sídlem Václavské náměstí 837/11, Praha 1 – Nové Město, proti 1. mimořádnému opatření Ministerstva zdravotnictví ze dne 23. března 2020 č. j. MZDR 12745/2020-1/MIN/KAN, 2. mimořádnému opatření Ministerstva zdravotnictví ze dne 23. března 2020 č. j. MZDR 12745/2020--3/MIN/KAN, 3. mimořádnému opatření Ministerstva zdravotnictví ze dne 23. března 2020 č. j. MZDR 12746/2020-1/MIN/KAN, 4. mimořádnému opatření Ministerstva zdravotnictví ze dne 30. března 2020 č. j. MZDR 12745/2020-4/MIN/KAN, 5. mimořádnému opatření Ministerstva zdravotnictví ze dne 30. března 2020 č. j. MZDR 12745/2020-5/MIN/KAN, 6. mimořádnému opatření Ministerstva zdravotnictví ze dne 30. března 2020 č. j. MZDR 13361/2020-2/MIN/KAN, 7. usnesení vlády ze dne 13. března 2020 č. 203, o přijetí krizového

opatření, zveřejněnému pod č. 76/2020 Sb., a 8. usnesení vlády ze dne 30. března 2020 č. 334, o přijetí krizového opatření, zveřejněnému pod č. 142/2020 Sb., za účasti Ministerstva zdravotnictví a vlády jako účastníků řízení, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení předmětu řízení

1. Návrhem označeným jako ústavní stížnost podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) ve spojení s § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) stěžovatel napadá v záhlaví uvedené akty s tvrzením, že jimi mělo dojít k porušení jeho ústavně zaručených práv na ochranu vlastnictví podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), na soudní a jinou ochranu podle čl. 36 Listiny a svobody pohybu a pobytu podle čl. 14 Listiny. Současně se stěžovatel domáhá vydání předběžného opatření zákazu vydávání dalších mimořádných opatření Ministerstva zdravotnictví a pozastavení účinnosti napadeného aktu 8.

II. Obsah napadených aktů

2. Dne 12. 3. 2020 vyhlásila vláda na základě ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, ve znění ústavního zákona č. 300/2000 Sb., (dále jen „ústavní zákon o bezpečnosti České republiky“) nouzový stav z důvodu ohrožení zdraví v souvislosti s prokázáním výskytu koronaviru (označovaný jako SARS CoV-2) na území celé České republiky, a to na dobu 30 dnů od jeho vyhlášení. V návaznosti na to vydala podle zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „krizový zákon“) několik krizových opatření o omezení volného pohybu osob, v oblasti cest do a ze zahraničí, na státních hranicích, v oblasti maloobchodu, školní docházky a vzdělávacích akcí, v dopravě, sociální oblasti, v oblasti zdravotnictví nebo zajišťování bezpečnosti a vězeňské služby a v oblasti činnosti úřadů a samospráv.

II. 1 Obsah napadených aktů Ministerstva zdravotnictví

3. V souvislosti s vyhlášeným nouzovým stavem a vydanými krizovými opatřeními vlády vydalo Ministerstvo zdravotnictví napadené akty. Dne 23. 3. 2020 napadeným aktem 1 zakázalo Ministerstvo zdravotnictví jako správní úřad příslušný podle § 80 odst. 1 písm. g) zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, (dále též jen „zákon o ochraně veřejného zdraví“) postupem podle § 69 odst. 1 písm. i) a odst. 2 stejného zákona, s účinností ode dne 24. 3. 2020 od 6:00 hodin do dne 1. 4. 2020 do 6:00 hodin, volný pohyb osob na území celé České republiky a pro uvedený zákaz stanovilo několik výjimek. Ministerstvo zdravotnictví zároveň nařídilo osobám pobývajícím na území České republiky omezit pohyb na veřejně dostupných místech na dobu nezbytně nutnou, pobývat v místě svého bydliště se stanovenými výjimkami, omezit kontakty s jinými osobami na nezbytně nutnou míru a pobývat na veřejně dostupných místech nejvýš v počtu dvou osob (kromě stanovených výjimek). V odůvodnění napadeného aktu 1 je uvedeno, že bylo vydáno v souvislosti s nepříznivým vývojem epidemiologické situace; cílem uvedeného aktu v návaznosti na *de facto* shodná omezení dříve přijatými usneseními vlády touto ústavní stížností nenapadenými mělo být dočasné maximální omezení sociálních kontaktů mezi lidmi.

Napadený akt 1 zrušil Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 23. 4. 2020 sp. zn. 14 A 41/2020 ke dni 27. 4. 2020.

4. Stejného dne napadeným aktem 2 Ministerstvo zdravotnictví na stejném zákonném podkladě a se stejnou dobou účinnosti nařídilo všem orgánům veřejné moci a správním orgánům, aby zachovávaly na svých pracovištích omezený provoz vyplývající z nouzového stavu. Uvedená omezení spočívala v omezení práce a státní služby v nezbytném rozsahu pro dosažení cílů nouzového stavu, osobního kontaktu zaměstnanců a jiných osob, rozsahu úředních hodin, zajištění chodu jednotlivých útvarů vždy s co nejnižším počtem zaměstnanců na pracovišti a činnosti uvedených orgánů tak, aby případná karanténní opatření neomezila jejich akceschopnost. Napadený akt 2 obsahuje též shodné odůvodnění jako napadený akt 1.

5. Téhož dne napadeným aktem 3 Ministerstvo zdravotnictví na stejném zákonném podkladě a po stejnou dobu zakázalo maloobchodní prodej a prodej služeb v provozovnách se stanovenými výjimkami. Dále zakázalo přítomnost veřejnosti ve jmenovaných provozovnách stravovacích služeb, stanovilo podmínky pro provoz maloobchodního prodeje potravin a další omezení provozu určitých výdělečných činností. Též napadený akt 3 obsahuje shora uvedené odůvodnění. Napadený akt byl však výslovně zrušen mimořádným opatřením Ministerstva zdravotnictví ze dne 26. 3. 2020 č. j. MZDR 13361/2020-1/MIN/KAN (stěžovatelovou ústavní stížností nenapadeným), které rovněž s výjimkami zakázalo maloobchodní prodej a prodej služeb v provozovnách.

6. Dne 30. 3. 2020 vydalo Ministerstvo zdravotnictví další napadené akty, které obsahově odpovídají napadeným aktům Ministerstva zdravotnictví ze dne 23. 3. 2020 (včetně uvedení shodného zákonného podkladu) s tím rozdílem, že svou účinnost stanovily shodně ode dne 1. 4. 2020 od 6:00 hodin do dne 11. 4. 2020 do 6:00 hodin a s podrobnějším odůvodněním co do popisu šíření uvedeného koronaviru a rozsahu výskytu s ním spojeného onemocnění. Napadený akt 4 tak obsahově odpovídá napadenému aktu 1 (omezení volného pohybu osob na území České republiky), napadený akt 5 odpovídá napadenému aktu 2 (omezení činnosti orgánů veřejné moci) a napadený akt 6 odpovídá napadenému aktu 3 (omezení provozování podnikatelských činností). Napadený akt 4 byl výslovně zrušen mimořádným opatřením Ministerstva zdravotnictví ze dne 6. 4. 2020 č. j. MZDR 15190/2020-4/MIN/KAN, bod I/3 napadeného aktu 5 byl zrušen opatřením Ministerstva zdravotnictví ze dne 6. 4. 2020 č. j. MZDR 15190/2020-2/MIN/KAN a napadený akt 6 mimořádným opatřením Ministerstva zdravotnictví ze dne 1. 4. 2020 č. j. MZDR 13361/2020-3/MIN/KAN.

7. V době posuzování ústavní stížnosti tak z napadených aktů Ministerstva zdravotnictví nejsou jako celek výslovně zrušeny soudem nebo jiným mimořádným opatřením pouze napadený akt 2 a napadený akt 5 (omezení činnosti orgánů veřejné moci), časové účinky jejich obsahu však již pominuly.

II. 2 Obsah napadených aktů vlády

8. V návaznosti na vyhlášený nouzový stav vláda dne 13. 3. 2020 napadeným aktem 7 ve smyslu § 6 odst. 1 písm. b) krizového zákona nařídila s účinností ode dne 16. 3. 2020 od 0:00 hodin zákaz vstupu na území České republiky všem cizincům, s výjimkou cizinců pobývajících s přechodným pobytem nad 90 dnů nebo trvalým pobytem na jejím území, není-li jejich vstup v zájmu České republiky. Stejně tak nařídila zákaz občanům České republiky a cizincům s trvalým pobytem na jejím území z ní vycestovat, není-li udělena výjimka.

9. Dne 30. 3. 2020 vláda napadeným aktem 8 s účinností ode dne 31. 3. 2020 od 0:00 hodin do dne 12. 4. 2020 obdobně ve smyslu § 5 písm. c), § 6 odst. 1 písm. b) a odst. 2 písm. b) krizového zákona nařídila zákaz vstupu na území České republiky všem cizincům a zákaz vycestování z jejího území. Rozdíl oproti napadenému aktu 7 představuje taxativní výčet výjimek z uvedených pravidel, stanovení doby účinnosti, pravomoc Ministerstva vnitra stanovit další podmínky a náležitosti vyžadované pro překročení státní hranice a navíc

stanovené omezení pohybu na území České republiky mimo stanovené výjimky. Uvedeným aktem vláda mj. zrušila napadený akt 7. Omezení uvedená v napadeném aktu 8 vláda prodloužila do dne 13. 4. 2020 bodem IV usnesení vlády ze dne 6. 4. 2020 č. 387, o přijetí krizového opatření, zveřejněného pod č. 150/2020 Sb., výslovně však v době posuzování ústavní stížnosti napadený akt 8 zrušen nebyl.

III. Argumentace stěžovatele

10. Argumentaci stěžovatele lze rozdělit v zásadě do tří věcných okruhů, přičemž ve všech níže uvedených případech brojí proti tzv. jinému zásahu ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

11. Zaprvé, stěžovatel zpochybňuje pravomoc Ministerstva zdravotnictví vydat napadené akty, není-li k vydání mimořádných opatření podle zákona o ochraně veřejného zdraví nutné vyhlásit nouzový stav. To nutně znamená, že buď epidemie uvedeného koronaviru nebyla dostatečným podkladem pro vyhlášení nouzového stavu, nebo ministerstvo muselo svou pravomoc překročit, lze-li mimořádná opatření podle zákona o ochraně veřejného zdraví vydávat pouze za „běžných“ epidemií, nikoli v takto výjimečných situacích. Nebrojí-li stěžovatel proti vyhlášení nouzového stavu, nesouhlasí s použitím zákona o ochraně veřejného zdraví na úpravu otázek napadenými akty, neboť skutečným motivem byla snaha vyhnout se odpovědnosti státu za škodu způsobenou napadenými akty a dalšími mimořádnými a krizovými opatřeními. Napadenými akty Ministerstva zdravotnictví mělo dojít k porušení práva stěžovatele (a všech osob, na které omezení dopadají) na ochranu vlastnictví, neboť jako podnikatel (advokát) nemůže uskutečňovat svoje příjmy, nemůže využívat služby a nakupovat zboží potřebné k výkonu svého povolání a v důsledku použití zákona o ochraně veřejného zdraví nelze jeho škodu nahradit.

12. Zadruhé, stěžovatel brojí proti omezení pohybu uvnitř státu a možnosti jej opustit. Porušení své svobody pohybu (a všech osob zdržujících se na území České republiky) spatřuje v nepřiměřeném uzavření hranic, lze-li například nařídit individuální karanténu po návratu ze zahraničí. Za nedostatečnou formu pro zásah do svobody pohybu považuje napadené akty Ministerstva zdravotnictví jako „pouhá“ opatření obecné povahy. Konkrétní zásah do svých práv odůvodňuje skutečností, že je členem představenstva akciové společnosti se sídlem v Polské republice a zákazem vycestovat mu vznikla „škoda velkého rozsahu“.

13. Zatřetí, stěžovatel brojí proti postupu Ministerstva zdravotnictví při vydávání napadených aktů spočívajícímu v jejich opakovaném nahrazování novými mimořádnými opatřeními se shodným obsahem. Uvedený postup znemožňuje jejich soudní přezkum před správními soudy jako opatření obecné povahy, vyplývá-li z judikatury Nejvyššího správního soudu povinnost soudu odmítnout návrh na zrušení opatření obecné povahy, které mezitím přestalo existovat (zejména usnesení ze dne 6. 3. 2020 č. j. 8 Ao 8/2011-129).

14. Stěžovatel podal proti napadeným opatřením Ministerstva zdravotnictví návrh na jejich zrušení k Městskému soudu v Praze, avšak ke dni podání návrhu o něm nebylo dosud rozhodnuto. Jeho ústavní stížnost je přesto přípustná, neboť jeho právo na soudní ochranu je omezováno nejasným postupem Ministerstva zdravotnictví (viz předchozí bod) a napadené akty se fakticky dotýkají všech osob. Návrh na vydání předběžného opatření odůvodňuje tím, že účastníci řízení zasahují do práv jeho a všech občanů České republiky. Konečně navrhuje přednostní projednání své věci.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

15. Ústavní stížnost byla projednána plénem Ústavního soudu na základě jeho rozhodnutí o atrahování působnosti ze dne 25. 3. 2014 č. Org. 24/14, publikovaného jako sdělení Ústavního soudu č. 52/2014 Sb., podle kterého si plénum vyhrazuje rozhodování v případech, kdy je účastníkem nebo vedlejším účastníkem řízení vláda.

16. Ústavní soud nejprve zkoumal, zda byly naplněny předpoklady pro řízení před Ústavním soudem. Ústavní stížnost byla podána osobou zastoupenou advokátem podle § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu a je z ní patrné, čeho se stěžovatel domáhá. Dále Ústavní soud posuzoval, zda je příslušný k projednání návrhu, zda stěžovatel je osobou oprávněnou k podání návrhu a zda návrh je přípustný.

17. V části, ve které ústavní stížnost brojí proti napadeným aktům vlády, Ústavní soud dospěl k závěru, že podání stěžovatele je nutné posoudit jako návrh na zrušení jiného právního předpisu, k jehož podání je zjevně neoprávněn. Napadená usnesení vlády o vydání krizových opatření je totiž nutné posoudit jako jiné právní předpisy ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy [IV. 1]. V části směřující proti napadeným aktům Ministerstva zdravotnictví, které nebyly zrušeny, Ústavní soud odmítl ústavní stížnost jako návrh nepřípustný [IV. 2 a)], v části směřující proti zrušeným napadeným aktům Ministerstva zdravotnictví ji Ústavní soud odmítl pro svou nepříslušnost [IV. 2 b)].

IV. 1 Napadená usnesení vlády o přijetí krizových opatření mají povahu jiných právních předpisů

18. Přestože je podání stěžovatele obecně označeno jako „ústavní stížnost“, z jeho obsahu plyne, že ve skutečnosti v části směřující proti napadeným aktům vlády (podle jejich povahy) o ústavní stížnost nejde, neboť chybí její základní pojmový znak, jímž je individualizovaný zásah do práv stěžovatele v podobě rozhodnutí, opatření či jiného zásahu orgánu veřejné moci [§ 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu]; napadené akty vlády za uvedené považovat nelze.

19. V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 45/2000 ze dne 14. 2. 2001 (N 30/21 SbNU 261; 96/2001 Sb.) Ústavní soud k problematice vydávání právních předpisů vládou uvedl následující: „Z ústavněprávních požadavků vyplývá, že orgány s legislativní pravomocí jsou oprávněny a povinny vydávat právní předpisy ve formě, která je jim určena. Formou předepsanou vládě je ve smyslu čl. 78 Ústavy nařízení. Podle tohoto ustanovení může vláda vydávat nařízení k provedení zákona a v jeho mezích. Stačí tedy existence zákona, v jeho rámci však musí existovat prostor pro legislativní činnost vlády. Na tom nic nemění skutečnost, že v některých případech zákonodárce k vydání nařízení vládu výslovně zmocňuje; vláda se pak musí pohybovat ‚*secundum et intra legem*‘, nikoli mimo zákon (*praeter legem*). Zjednodušeně řečeno, má-li podle zákona býti X, přísluší vládě stanovit, že má býti X1, X2, X3, nikoli též, že má býti Y.“

20. V uvedených souvislostech je nutné zdůraznit, že vláda v režimu krizového zákona vystupuje a jedná jako orgán krizového řízení (viz § 4 a násl. krizového zákona), což znamená, že je jako orgán veřejné správy oprávněna vydávat rozhodnutí o krizových opatřeních podle § 6 krizového zákona pouze v případě krizové situace. Nelze proto dospět k závěru, že by vláda měla (či musela) vydávat realizační krizová opatření formou nařízení na základě generálního zmocnění v čl. 78 Ústavy v postavení vrcholného orgánu výkonné moci (srov. odlišný názor Vaníček, J., Vodehnal, O. Krizový zákon. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 53, § 5).

21. Podle § 8 krizového zákona vydává vláda krizová opatření podle § 6 odst. 1 tohoto zákona rozhodnutím. Napadená rozhodnutí (usnesení) vlády o přijetí krizových opatření tedy formálně nejsou právními předpisy – nařízeními vlády ve smyslu čl. 78 Ústavy (shodně viz Sládeček, V., Mikule, V., Suchánek, R., Syllová, J. Ústava České republiky. Komentář. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2016, s. 736–752, bod 19). Klasifikaci pramenů práva je (jak je uvedeno výše) v první řadě třeba odvinout od obsahu právní normy. Je-li obsahový komponent právní normy obsažen v pramenu, na který norma zmocňovací odkazuje, je nutné i tento pramen považovat za formu práva [viz nález sp. zn. Pl. ÚS 24/99 ze dne 23. 5. 2000 (N 73/18 SbNU 135; 167/2000 Sb.) týkající se právní povahy rozhodnutí vlády podle zákona o veřejném zdravotním pojištění]. Je proto nutné určit, jakou povahu regulace mají napadené akty vlády.

22. Napadené akty vlády se vztahovaly na celé území České republiky, prostorové kritérium tedy ukazuje spíše na obecnost předmětu. Regulace zároveň nebyla omezena na přesně vymezené věci (předměty) a jde o plošné omezení pohybu osob, které nebylo vyčerpáno individuálním jednáním. I přesto, že úprava byla přijata na základě akutní potřeby boje proti epidemii a původně byla omezena na určitý časový úsek, je nutné přihlédnout právě (především) k obecnosti stanoveného předmětu regulace z hlediska prostorového. Při zohlednění *de facto* absolutní obecnosti adresátů dané regulace (tj. všechny osoby na území státu) lze dospět k závěru, že napadené akty vlády mají normativní povahu (co do předmětu i adresátů).

23. Právně normativní obsah, který je vymezen obecným předmětem i třídou subjektů napadených aktů vlády znamená, že byť nejsou nařízením ve smyslu čl. 78 Ústavy, mají povahu obecného normativního právního aktu. Na základě uvedeného závěru o obecnosti předmětu i adresátů předmětných usnesení proto Ústavní soud dospěl k závěru, že napadené akty vlády mají materiálně povahu jiného právního předpisu *sui generis*. Ústavní soud by proto byl příslušný k projednání návrhu podaného oprávněnou osobou na jejich zrušení, avšak pouze v řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů podle § 64 a násl. zákona o Ústavním soudu, v rámci něhož by mohl přezkoumat, zda stěžovatelem namítaný zákaz vycestování z území České republiky mohl být přijat na základě § 6 odst. 1 písm. b) krizového zákona, jenž umožňuje zákaz vstupu, pobytu a pohybu osob na vymezených místech nebo území.

24. Různá povaha krizových opatření ovšem nic nemění na tom, že tyto akty mohou být vydávány jen na základě zmocnění a v mezích stanovených ústavním pořádkem a že jimi nesmí být zasahováno do základních práv a svobod v rozporu s Listinou. Tato skutečnost je výslovně zdůrazněna v čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti České republiky, podle něhož může vláda současně s vyhlášením nouzového stavu omezit práva jen „v souladu s Listinou“. Stanovení určité povinnosti nebo omezení krizovým opatřením vlády neznamená, že by se vůči základnímu právu nebo svobodě, do něhož je tímto způsobem zasahováno, neuplatnil požadavek podle čl. 4 odst. 4 Listiny, že při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být šetřeno jejich podstaty a smyslu a že taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena. Je vyloučeno, aby ústavně zaručená základní práva a svobody, do nichž by bylo zasaženo krizovým opatřením, byla vyňata z ochrany soudní moci ve smyslu čl. 4 Ústavy. Takovýto zásah musí vždy podléhat soudnímu přezkumu, a to přinejmenším ze strany Ústavního soudu. Krizová opatření vlády, kterými je zasahováno do základních práv a svobod přímo nebo která pro takovýto zásah prostřednictvím individuálního právního aktu vytvářejí právní základ, sice mohou mít různou podobu a obsah, pročež je nelze souhrnně podřadit pod jedinou kategorii právních aktů, z hlediska řízení před Ústavním soudem však musí být vždy v závislosti na svém obsahu přezkoumatelná buď jako právní předpis, nebo jako rozhodnutí či jiný zásah orgánu veřejné moci.

25. Přestože obsahem návrhu v nyní posuzovaném případě je v předmětné části tvrzení o individualizovaném zásahu do práv stěžovatele, podle ustálené judikatury Ústavního soudu může představovat neústavní zásah do základních práv a svobod fyzické nebo právnické osoby ve smyslu § 72 zákona o Ústavním soudu toliko individuální právní akt, a nikoli právní akt normativní [usnesení sp. zn. III. ÚS 246/96 ze dne 3. 10. 1996 (U 25/6 SbNU 583) či usnesení sp. zn. II. ÚS 4038/12 ze dne 15. 11. 2012; rozhodnutí Ústavního soudu jsou dostupná na http://nalus.usoud.cz]. To je s ohledem na normativní povahu napadených aktů vlády v nyní posuzovaném případě vyloučeno, proti jinému aktu jejich aplikace stěžovatel nebrojí. Samotné tvrzení individuálního zásahu do práv stěžovatele obsažené v předmětné části návrhu na uvedeném závěru nemůže nic změnit. Takové řešení by popřelo smysl abstraktní kontroly ústavnosti norem, již mohou iniciovat jen k tomu oprávněné subjekty (§ 64 odst. 2 zákona o Ústavním soudu).

IV. 2 Napadené akty Ministerstva zdravotnictví

26. Jelikož napadené akty Ministerstva zdravotnictví byly vydány jako mimořádná opatření obecné povahy podle § 94a odst. 2 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, nejde o individuální právní akt ve smyslu „pravomocného rozhodnutí v řízení“, jak vyplývá z jeho samotných definičních znaků [viz nález sp. zn. IV. ÚS 2087/07 ze dne 29. 3. 2010 (N 67/56 SbNU 757) či nález sp. zn. Pl. ÚS 14/07 ze dne 19. 11. 2008 (N 198/51 SbNU 409), bod 26]; nelze je rovněž podřadit ani pod pojem „jiný zásah orgánu veřejné moci“. Ústavní soud jiný zásah veřejné moci vymezil jako převážně jednorázový, protiprávní a zároveň protiústavní útok orgánů veřejné moci vůči ústavně zaručeným právům (svobodám), jenž představuje trvalé ohrožení po právu existujícího stavu, přičemž takový útok sám není výsledkem řádné rozhodovací pravomoci těchto orgánů a jako takový se vymyká obvyklému přezkumnému či jinému řízení [viz nález sp. zn. III. ÚS 62/95 ze dne 30. 11. 1995 (N 78/4 SbNU 243)]. Pravomoc Ústavního soudu přezkoumat jiný zásah orgánu veřejné moci je rovněž dána jen za podmínky nemožnosti nápravy jiným způsobem [viz např. nález sp. zn. I. ÚS 3296/17 ze dne 20. 12. 2017 (N 238/87 SbNU 853)]. V případě opatření obecné povahy o jednorázový „útok“ v právě uvedeném smyslu nejde a lze proti němu brojit návrhem na zrušení podle zákona č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „soudní řád správní“).

IV. 2 a) Ústavní stížnost stěžovatele není přípustná v části směřující proti napadeným aktům Ministerstva zdravotnictví, které nebyly zrušeny

27. Směřuje-li ústavní stížnost proti opatření ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu, proti kterému lze brojit návrhem na zrušení opatření obecné povahy podle § 101a a násl. soudního řádu správního, je dále nutné posoudit, zda je ústavní stížnost stěžovatele přípustná v případě, že proti napadeným aktům Ministerstva zdravotnictví podal návrh na jejich zrušení k Městskému soudu v Praze (viz bod 14).

28. Podmínka předchozího vyčerpání opravných prostředků zakotvená v § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu sleduje zájem na tom, aby ochranu základních práv poskytovaly primárně soudy, neboť jim tento úkol přísluší dle čl. 4 Ústavy. Nedostaly-li soudy dosud možnost se předmětnou právní otázkou zabývat, je ústavní stížnost zásadně nepřípustná. Požadavek předchozího vyčerpání opravných prostředků není absolutní. Podle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu na této podmínce výjimečně není nutno trvat v případě, že ústavní stížnost podstatně přesahuje zájmy stěžovatele. Uvedené ustanovení však lze použít pouze, nevyčerpal-li stěžovatel prostředky k ochraně svého práva. V posuzované věci však stěžovatel takové prostředky využil, jen o nich dosud nebylo rozhodnuto. Stěžovatelem navrhovaný výjimečný postup dle § 75 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu nepředstavuje možnost podat ústavní stížnost současně s prostředkem ochrany svých práv z tzv. procesní opatrnosti, a není proto dán ani prostor Ústavnímu soudu uvedenou výjimku ze zásady subsidiarity ústavní stížnosti posuzovat.

29. Na uvedenou situaci dopadá druhá výjimka ze zásady subsidiarity ústavní stížnosti obsažená v § 75 odst. 2 písm. b) zákona o Ústavním soudu, která se týká pouze řízení o opravném prostředku. Stěžovatel však ani netvrdí, že by v řízení před Městským soudem v Praze docházelo k průtahům, podle soudního řádu správního má navíc na rozhodnutí o návrhu na zrušení opatření obecné povahy 90 dnů a tato lhůta v době posuzování ústavní stížnosti stěžovatele nemohla uplynout. Ani v tomto ohledu nemůže být ústavní stížnost přípustná.

30. Stěžovatel tak musí vyčkat rozhodnutí obecných soudů, a to i co do jeho námitky o faktické nepřezkoumatelnosti napadených aktů Ministerstva zdravotnictví. Stěžovatel totiž ani netvrdí, že by obecné soudy provedly takový výklad procesních předpisů, který by mu znemožnil domáhat se jeho práv. V případě posuzování uvedené stěžovatelovy námitky jde

o výklad předpisů upravujících soudní řízení správní jako podústavního práva, který mj. s ohledem na shora uvedené náleží zásadně obecným soudům.

31. Lze tedy uzavřít, že nebyly-li naplněny předpoklady pro uplatnění výjimek z přípustnosti podle § 75 odst. 2 zákona o Ústavním soudu, Ústavní soud odmítl ústavní stížnost stěžovatele v části směřující proti napadenému aktu 2 a napadenému aktu 5 jako návrh nepřípustný podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu.

IV. 2 b) Zrušené napadené akty Ministerstva zdravotnictví

32. Napadený akt 1 byl zrušen Městským soudem v Praze; napadený akt 3, napadený akt 4 a napadený akt 6 byly výslovně zrušeny pozdějšími mimořádnými opatřeními Ministerstva zdravotnictví (viz body 3 až 7). Z tohoto důvodu je nutné ústavní stížnost v předmětné části odmítnout z důvodu nepříslušnosti Ústavního soudu podle § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu.

V. Závěr

33. Ústavní soud z výše uvedených důvodů odmítl ústavní stížnost v části směřující proti napadeným aktům vlády podle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu jako návrh podaný někým zjevně neoprávněným, v části směřující proti napadenému aktu 2 a napadenému aktu 5 Ministerstva zdravotnictví podle § 43 odst. 1 písm. e) ve spojení s § 75 odst. 1 stejného zákona jako návrh nepřípustný a v části směřující proti napadenému aktu 1, napadenému aktu 3, napadenému aktu 4 a napadenému aktu 6 Ministerstva zdravotnictví podle § 43 odst. 1 písm. d) zákona o Ústavním soudu pro svou nepříslušnost.

34. S ohledem na shora uvedené nebylo třeba se zabývat návrhem stěžovatele na vydání předběžného opatření, neboť má ve vztahu k ústavní stížnosti akcesorickou povahu a sdílí osud ústavní stížnosti.

35. O návrhu na přednostní projednání věci Ústavní soud samostatně nerozhodoval, neboť mu fakticky vyhověl.

Odlišná stanoviska

1. Odlišné stanovisko soudce Vladimíra Sládečka

Podle ustanovení § 14 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) podávám následující odlišné stanovisko k odůvodnění rozhodnutí.

1. Kvituji, že usnesení následovalo určitý posun v posuzování povahy krizových opatření vlády oproti „pilotnímu“ usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20 ze dne 22. 4. 2020 (U 6/99 SbNU 485), ke kterému došlo usnesením sp. zn. Pl. ÚS 10/20 ze dne 5. 5. 2020 (U 10/100 SbNU 565), když uvádí, že „napadené akty vlády mají materiálně povahu právního předpisu *sui generis*. Ústavní soud by proto byl příslušný k projednání návrhu na jejich zrušení … avšak pouze v řízení o zrušení zákonů nebo jiných právních předpisů podle § 64 a násl. zákona o Ústavním soudu“ (bod 23). Ovšem zřejmě nedopatřením (?) se jinde uvádí, že „napadená usnesení vlády o vydání krizových opatření je totiž nutné posoudit jako jiné právní předpisy ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy“ (bod 17). Takový závěr totiž opět spíše odpovídá usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20, kdy se krizová opatření vlády považují za akty na úrovni podzákonných právních předpisů. Ať tak, či onak, nezbývá mi než setrvat na některých mých závěrech obsažených v mém odlišném stanovisku k usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20 (dále jen „odlišné stanovisko“), které dále rozvádím (sub 3 a násl.).

2. Nemohu ovšem akceptovat závěr, který se také objevil v usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20, že vláda v dané věci vystupuje v režimu krizového zákona „a jedná jako orgán krizového

řízení … což znamená, že je jako orgán veřejné správy oprávněna vydávat rozhodnutí o krizových opatřeních“ (bod 20). Označení vlády za orgán krizového řízení mi vcelku nevadí, zdůrazňuji však, že vláda není orgánem veřejné správy, resp. správním úřadem, ale vrcholným orgánem výkonné moci (k tomu podrobně srov. odlišné stanovisko).

3. Mám především za to, že krizové opatření vlády nebylo přijato podle § 6 odst. 1 písm. b) zákona č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (krizový zákon), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „krizový zákon“), ale přímo na základě čl. 6 odst. 1 ústavního zákona č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky, (dále jen „ústavní zákon o bezpečnosti“). Krizový zákon stanoví v § 5 i 6 jen „podrobnosti“. Proto takový akt vlády také podléhá přezkumu Poslaneckou sněmovnou, stejně jako samotné rozhodnutí o vyhlášení nouzového stavu.

4. Je si třeba totiž povšimnout, že čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti stanoví, že vláda „musí“ vymezit: 1. která práva (a to jen ta, která jsou stanovena ve zvláštním zákoně) a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou základních práv a svobod (dále jen „Listina“) omezují, 2. které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají. Tuto tak trochu skrytou, ale jen zdánlivou nuanci systematicky respektuje krizový zákon, jenž v § 5 vypočítává, která práva lze (na nezbytně nutnou dobu a v nezbytně nutném rozsahu) omezit, a v § 6 stanoví možnosti uložení (zvláštních, výjimečných) povinností i jejich rozsah. Jistý zmatek, resp. zdánlivou odlišnost opatření podle § 5 a 6 krizového zákona vyvolávají dvě skutečnosti. V § 5 krizového zákona se na konci návětí objevuje poznámka č. 8, která odkazuje na čl. 6 ústavního zákona o bezpečnosti, což má zřejmě potvrzovat návaznost na citované ustanovení ústavního zákona o bezpečnosti. V § 6 krizového zákona obdobný odkaz chybí a navíc se v § 8 redundantně mluví o způsobu vyhlášení opatření podle § 6, neboť to již plyne z čl. 12 ústavního zákona o bezpečnosti.

5. Na první pohled tedy úprava působí, jako by šlo o dvě – odlišné – formy opatření, což ovšem neodpovídá dikci čl. 6 odst. 1 ústavního zákona o bezpečnosti. Především je pak irelevantní, zda právní předpis obsahuje odkaz, resp. poznámku pod čarou, neboť ta má toliko informativní (orientační, pomocný), a nikoliv normativní (zavazující) význam.[1] V podstatě je tedy taková poznámka nadbytečná, a jestliže je u jednoho ustanovení uvedena, a u druhého nikoliv, nemá to žádný právní význam. A ustanovení o vyhlašování (§ 8 krizového zákona) můžeme považovat za spíše zavádějící, neboť toliko doslova opakuje čl. 12 ústavního zákona o bezpečnosti.

6. Lze tedy uzavřít, že krizová opatření omezující základní práva i krizová opatření ukládající povinnosti mají stejnou právní povahu i účinky. Ostatně obsahově jednotlivé akty vlády mohou být (a některé skutečně jsou) v tomto směru smíšené, neboť zahrnou jak omezení práv, tak uložení povinností. Podle mého názoru jde – stejně jako u rozhodnutí o vyhlášení nouzového stavu – o mimořádný, specifický ústavní akt vydaný za situace, kdy existuje nebezpečí, které ve značném rozsahu ohrožuje životy a zdraví. Opět proto v podstatě platí, co bylo uvedeno o rozhodnutí vlády o vyhlášení nouzového stavu (bod 21 a násl. usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20, resp. též odlišné stanovisko). Ani v tomto případě není tedy akt vlády přezkoumatelný v ústavním, natož ve správní soudnictví, oprávněním přezkumu disponuje toliko Poslanecká sněmovna.

7. Jestliže ústavní zákon o bezpečnosti stanoví, že „současně“ s vyhlášením nouzového stavu musí vláda vymezit, která práva stanovená ve zvláštním zákoně a v jakém rozsahu se v souladu s Listinou omezují a které povinnosti a v jakém rozsahu se ukládají, nutně to neznamená, že obojí musí být obsaženo v jednom aktu. Tak se to kupř. stalo v případě

[1] K tomu srov. nálezy sp. zn. II. ÚS 485/98 ze dne 30. 11. 1999 (N 173/16 SbNU 259) a sp. zn. I. ÚS 22/99 ze dne 2. 2. 2000 (N 14/17 SbNU 103). Srov. též FILIP, J. Poznámky pod čarou jako problém legislativy a judikatury. Právní zpravodaj, 1999, č. 0.

nouzových stavů vyhlášených v minulosti.[2] Naopak se zdá vhodnější (operativnější), pokud vláda omezení základních práv a uložení zvláštních povinností provede jiným (samostatným aktem). V průběhu nouzového stavu totiž může docházet – s ohledem na změnu situace, resp. intenzity krizového stavu – k modifikaci omezení práv a ukládání povinností. Vláda tak může opět samostatným aktem pozměnit rozsah omezení a uložených povinností, a to jak ve směru určitého uvolnění, tak (potřebného) zpřísnění. Jinou otázkou se ovšem jeví, zda je přijatelné, aby vláda měnila rozsah omezení a ukládané povinnosti téměř každý den, aniž toto adekvátně zveřejní (k tomu srov. též bod 31 usnesení sp. zn. Pl. ÚS 8/20), o absenci (alespoň stručného) odůvodnění ani nemluvě.

2. Odlišné stanovisko soudkyně Kateřiny Šimáčkové

1. Jsem přesvědčena o tom, že Ústavní soud pochybil tím, že věcně neprojednal ústavní stížnost stěžovatele proti zásahu spočívajícímu v tom, že mu bylo zakázáno vycestovat do zahraničí napadeným opatřením vlády. Nesouhlasím se závěrem většiny, že nemohlo dojít k individualizovanému zásahu do základních práv stěžovatele přímo samotným vládním opatřením o plošném zákazu vycestování. Podle mého názoru totiž ve výjimečných případech může být sám normativní právní akt zásahem do základních práv, který lze napadnout ústavní stížností. Stěžovatelův návrh ostatně sama většina označila jako ústavní stížnost, a proto jej měla podle jeho obsahu vyložit jako ústavní stížnost proti jinému zásahu ve smyslu čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy a § 72 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů. Jsem přesvědčena, že bylo možno přistoupit k přezkumu ústavnosti tvrzeného zásahu způsobeného přímo krizovým opatřením vlády, a v důsledku toho tedy přezkoumat i příslušné vládní opatření, neboť na základě ústavní stížnosti proti zásahu do základních práv má Ústavní soud pravomoc přezkoumat i normativní právní akt, který byl příčinou tohoto zásahu.

2. Závěr o tom, že sám zákaz opustit zemi není přímým zásahem do práv jednotlivce, podle mne neobstojí ani z pohledu českých ústavních tradic, ani z pohledu judikatury Evropského soudu pro lidská práva.

3. Součástí české ústavní identity, plynoucí z historické zkušenosti, jsou dvě ustanovení ústavního pořádku reagující na uzavřené hranice v době komunistického režimu, jejichž projevem byla i střelba na prchající na hranicích. Na realitu emigrantů, kteří byli zbavováni svého občanství, pokud zemi opustili, a na realitu osob, které byly vystaveny riziku zabití při nedovoleném opuštění země, reagují ústavně zakotvená pravidla, že nikdo nesmí být zbaven občanství proti svojí vůli (čl. 12 odst. 2 Ústavy) a že každý, kdo se oprávněně zdržuje na území naší země, má právo ji svobodně opustit (čl. 14 odst. 2 Listiny). Nemohu souhlasit se závěrem, že samo normativní opatření o zákazu opuštění země nemůže nikdy být jako takové pro jednotlivce zásahem do jeho základních práv. Zkušenost z doby před pětatřiceti lety mne vede k cynické poznámce, že tehdy by oním zásahem byl až zásah střelbou do zad na hranici podle tehdy platných instrukcí pro pohraničníky. Navíc samo vědomí, že v podstatě bezvýjimečně nebylo možno legálně opustit území našeho státu, vedlo k přímému tlaku na chování jednotlivců, kteří podléhali politické moci, jíž se prostým opuštěním země nemohli zbavit. Vycestování ze země totiž není jen dovolená v Chorvatsku, ale hlavně jedna z mála možností, jak získat svobodu od vlády, kterou jednotlivec vnímá jako nepřijatelnou či pro sebe nebezpečnou. A již vydání zákazu vycestování a faktické uzavření hranic jednotlivce této svobody zbaví.

4. Pro závěr, že i zákon či obdobná obecná právní norma může být přímo zásahem do práv jednotlivce sama o sobě, svědčí i judikatura Evropského soudu pro lidská práva, která v řadě případů shledala, že jednotlivci může být zasaženo do jeho Úmluvou zaručených práv už tím, že v zemi platí nějaký zákon (normativní právní akt). Slovy rozsudku ve věci *S. A. S.*

[2] Srov. např. rozhodnutí vlády ze dne 2. 4. 2006, vyhlášené pod č. 121/2006 Sb., rozhodnutí vlády ze dne 24. 1. 2007, vyhlášené pod č. 11/2007 Sb., a rozhodnutí vlády ze dne 2. 6. 2013, vyhlášené pod č. 140/2013 Sb.

proti Francii (č. 43835/11 ze dne 1. 7. 2014, § 57) aktivní legitimace ke stížnosti přímo proti zákonu je dána, musí-li jednotlivec změnit své jednání, jinak by se vystavil riziku stíhání, nebo patří-li ke skupině osob, které riskují, že budou přímo ovlivněny právní úpravou (if he or she is required either to modify his or her conduct or risk being prosecuted, or if he or she is a member of a category of persons who risk being directly affected by the legislation). Zásah spočívající přímo v právní úpravě Evropský soud pro lidská práva příkladmo shledal ve věci *Dudgeon proti Spojenému království* č. 7525/76 ze dne 22. 10. 1981, *Norris proti Irsku* č. 10581/83 ze dne 26. 10. 1988, ve věci *Burden proti Spojenému království* č. 13378/05 ze dne 29. 4. 2008, § 33–35, nebo ve věci *Parillo proti Itálii* č. 46470/11 ze dne 27. 8. 2015, § 109–114. V době účinnosti vládního opatření se museli jednotlivci vzdát v zásadě jakýchkoli cest do zahraničí, tedy modifikovat své chování, jinak by riskovali při pokusu přejít hranice sankce či dokonce to, že jim bude fakticky zabráněno hranice přejít, což by mohlo být spojeno s ohrožením jejich majetku či zdraví. Ve smyslu judikatury Evropského soudu pro lidská práva tak přímo krizové opatření způsobovalo zásah do svobody pohybu zaručené čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod. Většina pléna se neměla spokojit s odkazem na ustálenou judikaturu Ústavního soudu, podle níž nelze spatřovat jiný zásah do práv přímo v existenci právní úpravy. Bylo totiž namístě zabývat se tím, zda svou interpretací nezbavuje jednotlivce práva na účinný prostředek nápravy ve smyslu čl. 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. To platí tím spíše, že Česká republika neaktivovala výhradu dle čl. 15 Úmluvy pro situace výjimečných stavů (ke stejnému postupu Francie viz kriticky Frédéric Sudre: La mise en quarantaine de la Convention européenne des droits de l'homme, dostupné na www.leclubdesjuristes.com/blog-du-coronavirus).

5. Z důvodů výše uvedených jsem tedy přesvědčena, že ústavní stížnost stěžovatele proti zásahu spočívajícímu v zákazu vycestování měla být věcně projednána a na jejím základě se plénum mělo zabývat ústavní souladností napadené právní úpravy zakazující vycestování do zahraničí. V řízení o ústavní konformitě napadeného krizového opatření pak bylo třeba vládě poskytnout prostor, aby vysvětlila, proč byl tento zásah nezbytný a přiměřený, a to po celou dobu jeho trvání, a zda se jeho účelu nedalo dosáhnout mírnějšími prostředky.

Usn. č. 12
Otázka aplikovatelnosti čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod na správní řízení o vydání cestovního pasu (sp. zn. I. ÚS 1665/19 ze dne 26. května 2020)

Právo na projednání věci bez zbytečných průtahů, resp. právo na vyřízení věci v přiměřené lhůtě je nedílnou součástí práva na spravedlivý proces garantovaného v čl. 36 odst. 1 ve spojení s čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“).

Ustanovení čl. 6 odst. 1 Úmluvy se vztahuje nejen na řízení před soudem, ale i na správní řízení, v nichž správní orgány rozhodují o občanských právech nebo závazcích jejich účastníků, jež mají soukromoprávní povahu.

Na správní řízení o vydání cestovního pasu vedené podle zákona č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění pozdějších předpisů, se čl. 6 odst. 1 Úmluvy nevztahuje, neboť toto řízení má veřejnoprávní, a nikoli soukromoprávní povahu.

Usnesení

Ústavní soud rozhodl v senátě složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka (soudce zpravodaj), soudců Tomáše Lichovníka a Davida Uhlíře o ústavní stížnosti Petra Průchy, zastoupeného Mgr. Janem Boučkem, advokátem, se sídlem Opatovická 1659/4, Praha 1, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 27. 2. 2019 č. j. 30 Cdo 1098/2017-416, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

Stěžovatel se domáhá zrušení v záhlaví označeného rozhodnutí Nejvyššího soudu (dále též jen „dovolací soud“), kterým bylo zamítnuto jeho dovolání proti usnesení Městského soudu v Praze (dále též jen „odvolací soud“) ze dne 2. 11. 2016 č. j. 19 Co 317/2016 393. Tvrdí, že rozhodnutím dovolacího soudu byla porušena jeho ústavně zaručená práva podle čl. 7, 14, čl. 36 odst. 1 a 3 a čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 odst. 1, čl. 8 a 13 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“). K tomu mělo dojít v důsledku nesprávného postupu dovolacího soudu, který zamítl stěžovatelovo dovolání a potvrdil jako správný závěr odvolacího soudu o neaplikovatelnosti čl. 6 odst. 1 Úmluvy na správní řízení o vydání cestovního pasu. Dovolací soud podle stěžovatele nerespektoval svoji předchozí judikaturu, jakož i judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) k aplikovatelnosti čl. 6 odst. 1 Úmluvy na daný typ řízení.

Z ústavní stížnosti, jakož i z vyžádaného spisu vedeného pod sp. zn. 7 C 141/2012 Ústavní soud zjistil, že stěžovatel se v řízení před civilními soudy domáhal po žalované (Česká republika – Ministerstvo vnitra, dále jen „vedlejší účastník“) zaplacení částky 60 000 Kč s příslušenstvím jako přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu, jež mu měla být způsobena délkou správního řízení o vydání cestovního pasu, které bylo vedeno Úřadem

městské části Praha 16. Správní orgán postupoval podle tehdy platného a účinného ustanovení § 23 písm. b) zákona č. 329/1999 Sb., o cestovních dokladech, ve znění do 31. 12. 2010, které umožnovalo vydání cestovního dokladu odepřít na žádost soudního exekutora pověřeného soudem provedením exekuce, jestliže zjevně hrozí nebezpečí, že by občan exekuci cestou do ciziny zmařil. Stěžovatel se současně v řízení před civilními soudy domáhal zaplacení částky 140 000 Kč s příslušenstvím jako přiměřeného zadostiučinění za nemajetkovou újmu spočívající v zásahu do práva na svobodu pohybu a pobytu podle čl. 14 Listiny.

Obvodní soud pro Prahu 5 (dále jen „soud prvního stupně“) rozsudkem ze dne 27. 6. 2016 č. j. 7 C 141/2012 357 uložil vedlejšímu účastníkovi zaplatit stěžovatelovi částku 59 375 Kč s příslušenstvím (výrok I), uložil vedlejšímu účastníkovi zaplatit stěžovateli částku 70 000 Kč s příslušenstvím (výrok II), zamítl žalobu co do částky 70 625 Kč s příslušenstvím (výrok III) a rozhodl, že vedlejší účastník je povinen zaplatit stěžovateli na náhradě nákladů řízení částku 92 202 Kč (výrok IV). Městský soud v Praze usnesením ze dne 2. 11. 2016 č. j. 19 Co 317/2016 393 zrušil rozsudek soudu prvního stupně, vyjma jeho zamítavého výroku III v rozsahu částky 625 Kč s příslušenstvím, a věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Dovolací soud došel k závěru, že rozhodnutí odvolacího soudu je správné a dovolání stěžovatele zamítl podle § 243d písm. a) o. s. ř., ve znění do 29. 9. 2017.

Ústavní soud posoudil argumentaci stěžovatele, obsah spisu a napadeného rozhodnutí a dospěl k závěru, že jde o návrh zjevně neopodstatněný, a proto jej odmítl.

Podle ustanovení § 43 odst. 3 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) musí být usnesení o odmítnutí návrhu podle odstavců 1 a 2 písemně vyhotoveno, stručně odůvodněno uvedením zákonného důvodu, pro který se návrh odmítá, a musí obsahovat poučení, že odvolání není přípustné.

Ústavní soud konstatuje, že jako soudní orgán ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy) neplní funkci další instance v systému všeobecného soudnictví. Ostatním soudům přísluší, aby zjišťovaly a hodnotily skutkový stav, prováděly interpretaci jiných než ústavních předpisů a použily je při řešení konkrétních případů. Výklad a aplikaci předpisů podústavního práva lze hodnotit jako protiústavní, jestliže nepřípustně postihují některé ze základních práv a svobod, případně pomíjí možný výklad jiný, ústavně konformní, nebo jsou výrazem zjevného a neodůvodněného vybočení ze standardů výkladu, jenž je v soudní praxi respektován, resp. jenž odpovídá všeobecně akceptovanému (doktrinárnímu) chápání dotčených právních institutů, případně jsou v extrémním rozporu s požadavky věcně přiléhavého a rozumného vypořádání posuzovaného právního vztahu či v rozporu s obecně sdílenými zásadami spravedlnosti [srov. kupř. nález sp. zn. Pl. ÚS 85/06 ze dne 25. 9. 2007 (N 148/46 SbNU 471)].

Ústavní soud se ve své judikatorní praxi opakovaně zabývá rozhodováním civilních soudů o nárocích plynoucích ze zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona České národní rady č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon č. 82/1998 Sb.“) a přezkumem rozhodnutí ve věci přiznání zadostiučinění za nemajetkovou újmu. Ve své judikatuře vymezil základní ústavněprávní východiska takového přezkumu [srov. např. nálezy sp. zn. IV. ÚS 1572/11 ze dne 6. 3. 2012 (N 45/64 SbNU 551), sp. zn. III. ÚS 197/15 ze dne 23. 4. 2015 (N 84/77 SbNU 237) nebo sp. zn. II. ÚS 3005/14 ze dne 5. 5. 2015 (N 87/77 SbNU 273)]. Ústavní soud konstatoval, že účel institutu zadostiučinění podle zákona č. 82/1998 Sb. spočívá v následné kompenzaci negativních důsledků průtahů vzniklých v souvislosti s poskytováním práva na soudní a jinou právní ochranu. Ústavní soud přitom plně respektuje pravomoc civilních soudů posoudit existenci podmínek pro vznik odpovědnosti státu [srov. nálezy sp. zn. IV. ÚS 3377/12 ze dne 16. 5. 2013 (N 86/69 SbNU 373) nebo sp. zn. I. ÚS 215/12 ze dne 26. 9. 2013 (N 169/70 SbNU 581)]. Rozhodnutí v takových sporech je vždy výsledkem hodnocení konkrétních

skutkových okolností [srov. např. nález sp. zn. I. ÚS 1536/11 ze dne 21. 9. 2011 (N 165/62 SbNU 449)].

V nyní projednávané věci Ústavní soud vady, které by nepřípustně postihly některé z tvrzených ústavně zaručených základních práv a svobod stěžovatele, neshledal. Dovolací soud rozhodoval v souladu s principy obsaženými v hlavě páté Listiny, jeho rozhodnutí nelze označit za svévolné, je výrazem nezávislého soudního rozhodování, které nevybočilo z mezí ústavnosti. Ústavní soud ověřil, že dovolací soud dostatečně podrobně a s odkazy na svoji předchozí judikaturu (rozsudky sp. zn. 30 Cdo 344/2014 nebo 30 Cdo 1174/2016) odůvodnil, proč dovolání stěžovatele zamítl, aniž by se přitom dopustil libovůle či jakéhokoliv jiného excesu, s nímž by bylo možné spojovat porušení práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

Zvláště podrobně se dovolací soud zabýval otázkou, zda na správní řízení o vydání cestovního pasu lze aplikovat čl. 6 odst. 1 Úmluvy, a zda tudíž jsou na posouzení přiměřenosti délky tohoto správního řízení aplikovatelné závěry uvedené ve stanovisku občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu ze dne 13. 4. 2011 sp. zn. Cpjn 206/2010, uveřejněného pod číslem 58/2011 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek. S odkazem na rozsudek sp. zn. 30 Cdo 344/2014, proti němuž podanou ústavní stížnost Ústavní soud odmítl usnesením sp. zn. III. ÚS 3326/15 ze dne 12. 4. 2016, dovolací soud v odůvodnění napadeného rozhodnutí vysvětlil, že čl. 6 odst. 1 Úmluvy a čl. 38 odst. 2 Listiny se vztahují nejen na řízení před soudem, ale i na správní řízení, v nichž správní orgány rozhodují o občanských právech nebo závazcích jejich účastníků, jež však mají civilní (soukromoprávní povahu). V nyní projednávané věci dovolací soud ústavně konformně dovodil, že na správní řízení o vydání cestovního pasu se čl. 6 odst. 1 Úmluvy nevztahuje, neboť toto řízení má veřejnoprávní povahu. Dovolací soud k tomu správně doplnil, že na správní řízení o vydání cestovního pasu zahájené stěžovatelem nenavazoval ani soudní přezkum, neboť na základě odvolání stěžovatele bylo rozhodnutí o zamítnutí jeho žádosti zrušeno a cestovní pas mu byl vydán.

Ústavní soud ověřil, že odkazy stěžovatele na judikaturu ESLP na daný případ nedopadají. Jejich aplikací na nyní posuzovanou věc se dovolací soud dostatečně zabýval. V rozsudku ze dne 13. 11. 2003 ve věci *Dragan Napijalo proti Chorvatsku* (stížnost č. 66485/01) ESLP sice dovodil aplikovatelnost čl. 6 odst. 1 Úmluvy na řízení o navrácení cestovního pasu, ovšem k uvedenému závěru dospěl pouze s ohledem na to, že stěžovatel v rámci předmětného řízení uplatňoval nárok na náhradu škody, který má civilněprávní povahu, a nikoli proto, že by právo na svobodu pobytu a pohybu podle čl. 2 Protokolu č. 4 k Úmluvě spadalo pod věcný rozsah čl. 6 odst. 1 Úmluvy. V rozsudku ze dne 2. 12. 2014 ve věci *Alessandro Battista proti Itálii* (stížnost č. 43978/09) se ESLP k otázce, zda se na předmětný případ vztahuje čl. 6 odst. 1 Úmluvy, nijak nevyjadřoval. Závěry dovolacího soudu považuje Ústavní soud za řádně odůvodněné, rozumné a logické. Ústavní soud při jejich přezkumu neshledal žádné extrémní vybočení z výkladových pravidel s ústavní relevancí.

Ústavní soud závěrem dodává, že právo na spravedlivý (řádný) proces podle čl. 36 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy není možné vykládat tak, že by se stěžovateli garantoval úspěch v řízení či se zaručovalo právo na rozhodnutí odpovídající jeho představám. Obsahem tohoto ústavně zaručeného práva je zajištění práva na spravedlivé (řádné) soudní řízení, v němž se uplatní všechny zásady soudního rozhodování v souladu se zákony a při aplikaci ústavních principů. Okolnost, že stěžovatel se závěry či názory soudů nesouhlasí, nemůže sama o sobě důvodnost ústavní stížnosti založit.

Na základě výše uvedeného Ústavní soud ústavní stížnost mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků řízení podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný odmítl.

Usn. č. 13
Námitka podjatosti a nezákonnosti soudce vznesená právním zástupcem účastníka občanského soudního řízení
(sp. zn. I. ÚS 3357/19 ze dne 9. června 2020)

1. Námitky podjatosti soudce a nezákonnosti soudce svědčí toliko účastníku občanského soudního řízení, nikoli jeho právnímu zástupci, i když tomuto zástupci byla soudem ve vytýkaném obsazení uložena pořádková pokuta, a bylo tak přímo zasaženo do jeho majetkové sféry.

2. Vyhotoví-li si soudce, byť pro svoji interní potřebu, pracovní návrh meritorního rozhodnutí v písemné formě ještě předtím, než je ve věci ukončeno dokazování, je v případě zjištění této skutečnosti účastníkem řízení, popř. jeho právním zástupcem, namístě, aby v zájmu ochrany důvěry občanů v nezávislé a nestranné soudní rozhodování dotčený soudce existenci takovéhoto návrhu rozhodnutí přesvědčivě vysvětlil.

Usnesení

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy senátu Vladimíra Sládečka, soudců Davida Uhlíře (soudce zpravodaj) a Tomáše Lichovníka o ústavní stížnosti stěžovatele JUDr. Dušana Dvořáka, advokáta, se sídlem Hlinky 505/118, Brno, proti usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 29. března 2019 č. j. 32 ICm 3260/2016-967 a usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 20. září 2019 č. j. 13 VSOL 564/2019-1200, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

I. Vymezení věci a shrnutí řízení před obecnými soudy

1. V ústavní stížnosti doručené Ústavnímu soudu dne 16. října 2019 navrhl stěžovatel postupem dle § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) zrušení v záhlaví označených soudních rozhodnutí s tím, že jimi měla být porušena ústavně garantovaná práva na spravedlivý proces stěžovateli zaručená čl. 36 a 38 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Úmluva“) a ochrana vlastnického práva založená čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Dne 18. května 2020 stěžovatel ústavní stížnost doplnil o další argumentaci podpořenou zejména vybranou judikaturou Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“) týkající se (obecně) podjatosti soudců a o výsledky průzkumu veřejného mínění, který si zadal ohledně modelového případu obdobného projednávané věci.

2. Z ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí vyplynulo, že stěžovatel je jako advokát procesním zástupcem Ing. Lee Loudy (dále jen „insolvenční správce“), který vykonává funkci insolvenčního správce dlužnice Správa pohledávek OKD, a. s., IČ: 268 63 154 (dále jen „dlužnice“) a je jedním z žalobců v řízení o odpůrčí žalobě o určení pravosti a výše pohledávek

vedeném u Krajského soudu v Ostravě (dále též jen jako „soud prvního stupně“) pod sp. zn. 32 ICm 3260/2016 (dále jen „incidenční spor“); incidenční spor je jedním z incidenčních sporů v insolvenčním řízení dlužnice vedeném u soudu prvního stupně pod sp. zn. KSOS 25 INS 10525/2016 (dále též jen „kmenové insolvenční řízení“).

3. V rámci incidenčního sporu se dne 29. března 2019 konalo u soudu prvního stupně jednání, v jehož průběhu došlo k tomu, že stěžovateli (v postavení procesního zástupce insolvenčního správce) byla napadeným usnesením soudu prvního stupně ze dne 29. března 2019 č. j. 32 ICm 3260/2016-967 uložena postupem dle § 53 o. s. ř. pořádková pokuta ve výši 5 000 Kč z důvodu opakovaného neuposlechnutí příkazu soudu a rušení pořádku v soudní síni, čímž měl stěžovatel narušit průběh daného soudního jednání. Pro úplnost Ústavní soud konstatuje, že napadené usnesení soudu prvního stupně původně obsahovalo nesprávné datum vydání tohoto usnesení „30. dubna 2019“, které bylo opravným usnesením soudu prvního stupně ze dne 19. června 2019 č. j. 32 ICm 3260/2016-1152 opraveno na správné datum „29. března 2019“. Dle obsahu ústavní stížnosti a napadených rozhodnutí je zřejmé, že během uvedeného soudního jednání došlo k verbální konfrontaci mezi stěžovatelem a soudkyní soudu prvního stupně JUDr. Simonou Pittermannovou (dále též jen „soudkyně“), jejíž příčinou byla situace, kdy soudkyně umožnila stěžovateli nahlédnout do listiny jakožto provedeného důkazu, přičemž měl stěžovatel v podkladech soudkyně zahlédnout již předpřipravený (rozepsaný) rozsudek ve věci samé, což u něj vzhledem k významu sporu a k tomu, že ve věci nebylo dokončeno dokazování, vyvolalo překvapení a negativní reakce; stěžovatel se dožadoval nahlédnutí do údajně předpřipraveného rozsudku, trval na vysvětlení soudkyně, požadoval, aby soudkyně umožnila nahlédnutí do daného dokumentu dalším v soudní síni přítomným osobám, nebo aby přivolala justiční funkcionáře. Stěžovatel se přes opakované žádosti soudkyně odmítal usadit na vyhrazené místo a nereagoval na odejmutí slova soudkyní. Popisovaná situace trvala přibližně 11 minut, byla ukončena přivoláním justiční stráže a vyvedením stěžovatele z budovy soudu a přerušením jednání. Soud prvního stupně napadené usnesení o pořádkové pokutě odůvodnil odkazem na příslušná zákonná ustanovení, tj. § 117 odst. 1 o. s. ř. (v usnesení mylně jako „§ 17 odst. 1“) upravující roli předsedy senátu při řízení průběhu soudního jednání a § 53 o. s. ř. upravující pořádková opatření; soud prvního stupně jednání stěžovatele subsumoval pod skutkovou podstatu rušivého jednání obsaženou v § 53 odst. 1 o. s. ř.

4. Proti napadenému usnesení soudu prvního stupně podal stěžovatel obsáhlé odvolání, ve kterém ohledně podstaty střetu se soudkyní argumentoval snahou o ochranu zájmů klienta a důsledné naplnění požadavků vyplývajících ze zásad ústavně garantovaného spravedlivého procesu, který má přednost před povinností řídit se pokyny soudu, pokud tyto nejsou činěny se záměrem nestranně a bez průtahů věc projednat. Dále stěžovatel argumentoval zmatečností napadeného usnesení způsobenou tím, že o něm rozhodl nezákonný soudce, jelikož soudkyni, resp. soudnímu oddělení, ve kterém soudkyně působí, byl incidenční spor přidělen nezákonně v důsledku nedovolené změny rozvrhu práce u Krajského soudu v Ostravě (změna č. 5, Spr 1724/2016). Stěžovatel dále odkázal na námitku podjatosti soudkyně, kterou již předtím v incidenčním sporu vznesl insolvenční správce a o které nebylo v době podání odvolání proti napadenému usnesení soudu prvního stupně rozhodnuto; přitom měla soudkyně dle stěžovatele již při daném jednání konaném dne 29. března 2019 postupovat v rozporu s § 15b odst. 1 o. s. ř., jelikož nepředložila námitku podjatosti svému nadřízenému soudu a činila i jiné úkony než ty, co nesnesou odkladu. Vrchní soud v Olomouc (dále též jen jako „odvolací soud“) usnesením ze dne 20. září 2019 č. j. 13 VSOL 564/2019-1200 o odvolání stěžovatele rozhodl tak, že napadené usnesení soudu prvního stupně potvrdil. Své rozhodnutí odvolací soud odůvodnil tím, že z přepisu audiozáznamu z předmětného jednání soudu prvního stupně vyplývá, že stěžovatelovo chování významně porušovalo zásadu důstojnosti soudního jednání, úcty k soudu a rušilo pořádek v soudní síni tak, že jednání nemohlo pokračovat, a bylo tudíž předčasně ukončeno. Odvolací soud zmiňované chování stěžovateli vytkl jako nepřijatelné a překračující

přípustné hranice. Za možné právní prostředky stěžovatelem tvrzeného stavu označil stížnost dle § 164 a násl. zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, a podnět k veřejnému ochránci práv (dle § 9 a násl. ve spojení s § 1 odst. 10 zákona č. 349/1999 Sb., o Veřejném ochránci práv, ve znění pozdějších předpisů). Odvolací soud také odkázal na usnesení Nejvyššího správního soudu (dále též jen „NSS“) ze dne 9. února 2016 sp. zn. Nao 323/2015, v němž NSS posuzoval případ, kdy právní zástupce účastníka soudního řízení při nahlížení do spisu nalezl v něm založený pracovní návrh meritorního rozsudku ještě před jednáním, které bylo ve věci nařízeno. NSS v uvedené věci s podrobným odůvodněním shledal, že daný postup přípravy rozsudku není sám o sobě nepřijatelný a není automatickým důvodem pro závěr, že jsou soudci daného senátu správního úseku ve věci podjatí. Odvolací soud dále nesouhlasil s námitkou nezákonnosti stěžovatelem napadnuté změny rozvrhu práce u soudu prvního stupně, kterou označil za transparentní a učiněnou „*pro futuro*“, přičemž vyslovil názor, že pravidlo jednotnosti insolvenčního řízení ve smyslu § 160 odst. 1 zákona č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), není součástí ústavních záruk. Námitka podjatosti soudkyně vznesená insolvenčním správcem, na kterou stěžovatel v odvolání taktéž odkazoval, pak již byla v době rozhodnutí odvolacího soudu o odvolání stěžovatele proti napadenému usnesení soudu prvního stupně rozhodnuta tak, že tato je nedůvodná a soudkyně vyloučena z projednání incidenčního sporu není.

II. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

5. Ústavní soud před vlastním posouzením ústavní stížnosti zkoumá, zda ústavní stížnost splňuje procesní požadavky stanovené zákonem o Ústavním soudu. Ústavní soud dospěl k závěru, že projednávaná ústavní stížnost byla podána stěžovatelem, který ačkoli nebyl přímo účastníkem řízení, v jehož průběhu byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, je osobou, ohledně jejichž práv a povinností bylo soudy pravomocně rozhodnuto, neboť pořádková pokuta uložená dle § 53 odst. 1 o. s. ř. je sankcí za deliktní jednání a je opatřením orgánu veřejné moci ve smyslu § 72 odst. 1 písm. a) zákona o Ústavním soudu. I když rozhodnutí o pořádkové pokutě je nemeritorním rozhodnutím, toto je způsobilé bezprostředně, a za určitých okolností i citelně, zasáhnout do základních práv stěžovatele. Projednání pořádkové pokuty tvoří samostatnou uzavřenou součást řízení, přestože řízení ve věci samé dosud neskončilo [srov. např. nález ze dne 12. ledna 2005 sp. zn. III. ÚS 441/04 (N 6/36 SbNU 53) nebo stanovisko pléna ze dne 23. dubna 2013 sp. zn. Pl. ÚS-st. 35/13 (ST 35/69 SbNU 859; 124/2013 Sb.), zejména bod 2, obě rozhodnutí jsou dostupná též na http://nalus.usoud.cz]. Ústavní soud je tak k projednání podané ústavní stížnosti příslušný. Stěžovatel vyčerpal všechny opravné prostředky k ochraně svých práv, přičemž projednávaná ústavní stížnost byla podána včas a splňuje veškeré zákonem o Ústavním soudu stanovené náležitosti [dovolání proti usnesení, jímž bylo rozhodnuto o pořádkovém opatření, je nepřípustné ze zákona dle § 238 odst. 1 písm. f) o. s. ř.]. Podmínku povinného zastoupení advokátem stanovenou § 30 odst. 1 zákona o Ústavním soudu stěžovatel vzhledem ke své profesní kvalifikaci, kdy je sám advokátem, splňovat nemusí [srov. stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st. 42/15 ze dne 8. října 2015 (ST 42/79 SbNU 637; 290/2015 Sb.)].

III. Argumentace stěžovatele

6. Ústavní stížnost stěžovatele je mimořádné rozsáhlá, obsahuje 100 bodů na 22 stranách textu. Stěžovatel namítá zásah do práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 a 38 Listiny a čl. 6 Úmluvy. Spolu s tím se vymezuje proti nedovolenému zásahu do vlastnického práva dle čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Argumentační linie stěžovatele je poměrně komplexní, nicméně ji lze rozdělit do tří okruhů, a to na (i) námitku podjatosti soudkyně (ii) námitku nezákonnosti soudkyně a (iii) okolnosti týkající se předpřipraveného

rozsudku soudkyní v incidenčním sporu, jehož zpozorování stěžovatelem mělo odůvodňovat jeho chování při předmětném soudním jednání.

7. Stěžovatel konstruuje ústavněprávní rozměr projednávané věci tak, že dle jeho názoru netkví její základ v samotném rozhodnutí o pořádkové pokutě, resp. výši pokuty a formálním odůvodnění jejího uložení, nýbrž v tom, že při jejím uložení mělo dojít k porušení základních zásad demokratického a právního státu založeného na úctě k právům a svobodám člověka a narušení hodnot evropského civilního procesního práva.

8. Napadené rozhodnutí soudu prvního stupně měla dle stěžovatele v prvé řadě vydat soudkyně, která je podjatá, což koliduje se stěžovatelovým právem na spravedlivý proces a zároveň přímo zasahuje do jeho majetkové sféry. Jakýkoli podjatý soudce není dle stěžovatele oprávněn pořádkovou pokutu uložit. Pokud tak soudce i přesto učiní, jde o nezákonné (a v dané věci i neústavní) rozhodnutí a je namístě jej zrušit. Z obsahu stížnosti se podává, že stěžovatel má za to, že během incidenčního sporu byla bezpečně zjištěna existence důvodů pro pochybnost o nepodjatosti soudkyně, neboť vyšly najevo její rodinné styky a přátelské vztahy s bývalou právní zástupkyní vedlejších účastníků incidenčního sporu (nizozemských společností New World Resources N.V. a NWR Holdings B.V.) a jejich ovládající osoby, pana Zdeňka Bakaly. Stěžovatel se v tomto ohledu soustředí na rozhodnutí odvolacího soudu, které v rozsahu vyřešení namítnuté podjatosti soudkyně označuje za nelogické, přepjatě formalistické a vybočující z obecných principů spravedlnosti. Stěžovatel ve stížnosti opakovaně co do řešení otázek nestrannosti soudce souvisejících s jeho případnou podjatostí odkazuje jak na judikaturu Ústavního soudu [zejména nález ze dne 27. května 2015 sp. zn. I. ÚS 1811/14 (N 100/77 SbNU 491) nebo nález ze dne 8. července 2008 sp. zn. Pl. ÚS 13/06 (N 126/50 SbNU 97)], tak na judikaturu ESLP (zejména věci *Piersack proti Belgii*, *Saraiva de Carvalho proti Portugalsku*, *Ferrantelli a Santangelo proti Itálii* a *Morel proti Francii*).

9. Ohledně námitky nezákonnosti soudkyně stěžovatel poukazuje na změnu č. 5 rozvrhu práce Krajského soudu v Ostravě pro rok 2016 účinnou od 1. května 2016 (Spr 1724/2016). Touto změnou rozvrhu práce byly veškeré incidenční spory související s kmenovým insolvenčním řízením dlužnice postupem dle § 160 odst. 2 insolvenčního zákona (ve znění účinném do 30. června 2017) odejmuty zákonnému soudci, který toto kmenové insolvenční řízení dlužnice vyřizoval. Dle stěžovatele se takto stalo neústavně, jelikož tyto incidenční spory byly bez relevantních (materiálních) důvodů *ad hoc* přiděleny jmenovitě (a toliko) dané soudkyni, resp. jejímu oddělení. Ačkoli formálně předsedkyně Krajského soudu v Ostravě odůvodnila zmiňovanou změnu rozvrhu práce trvale vysokým nápadem insolvenčních věcí a průtahy v řízeních, pro tuto změnu skutečné opodstatnění nebylo a být ani nemohlo, neb k okamžiku změny rozvrhu práce nebyl ve vztahu ke kmenovému insolvenčnímu řízení dlužnice zahájen jediný incidenční spor, a ani nemohlo být vůbec zřejmé, kolik takových sporů nakonec zahájeno bude. Stěžovatel v této souvislosti detailně poukazuje na nález Ústavního soudu ze dne 27. června 2017 sp. zn. Pl. ÚS 22/16 (N 111/85 SbNU 817; 268/2017 Sb.), kterým byl návrh na zrušení v projednávané věci aplikovaného ustanovení § 160 odst. 2 insolvenčního zákona (ve znění účinném do 30. června 2017) sice jako nedůvodný zamítnut, s nímž však byl postup předsedkyně Krajského soudu v Ostravě i tak v rozporu, jelikož jeho užití za daných okolností nebylo ústavně konformní a došlo k jeho zneužití (srov. zejména bod 44 nálezu). Stěžovatel dále ve stížnosti podpůrně cituje také odlišné stanovisko skupiny soudců Ústavního soudu, kteří s uvedeným nálezem sp. zn. Pl. ÚS 22/16 nesouhlasili, a to jak s jeho výrokem, tak s odůvodněním, a dále odkazuje i na argumentaci obsaženou v disentech připojených k usnesení ze dne 9. února 2016 sp. zn. Pl. ÚS 11/15, jímž byl obdobný (dřívější) návrh na zrušení § 160 odst. 2 insolvenčního zákona (ve znění do 30. června 2017) odmítnut pro neoprávněnost navrhovatele postupem dle § 43 odst. 1 písm. c) zákona o Ústavním soudu.

10. Se samotným meritem napadených rozhodnutí obecných soudů ohledně uložení pořádkové pokuty stěžovatel (stručně řečeno) polemizuje prizmatem střetu mezi ústavním

právem na spravedlivý proces, které bylo během daného soudního jednání realizováno účastníkem prostřednictvím stěžovatele (který jako advokát má povinnost chránit a hájit klientova práva) a oprávněním předsedy senátu (resp. samosoudce) řídit průběh soudního jednání. Stěžovatel se domáhá provedení tzv. Alexyho testu proporcionality (vhodnost, nezbytnost, přiměřenost v užším slova smyslu) ve vztahu mezi zájmem stěžovatele na objasnění či zdokumentování jím tvrzeného stavu, kdy soudkyně měla mít předpřipravený rozsudek v incidenčním sporu ještě před ukončením dokazování, a veřejným zájmem na nerušeném průběhu soudního jednání, které autoritativně vede soud. Konflikt těchto dvou zájmů dle názoru stěžovatele je v daném případě za konkrétních okolností zapotřebí vyřešit tak, že v rámci mantinelů spravedlivého procesu bude upřednostněn popsaný zájem stěžovatele, a to také proto, že nerušené soudní jednání není hodnotou právního státu *per se*, nýbrž jen prostředkem pro zajištění spravedlivé soudní ochrany práv účastníků řízení.

11. Stěžovatel ve stížnosti s odvoláním na nález Ústavního soudu ze dne 17. března 2009 sp. zn. I. ÚS 3143/08 (N 59/52 SbNU 583) označuje postup obecných soudů vedoucí k napadeným rozhodnutím za extrémní vybočení ze standardů, které jsou pro soudní posouzení věci v právním státě naprosto esenciální, a odůvodňuje tak předpoklad meritorního projednání věci i přes jinak bagatelní hodnotu předmětu řízení ve výši 5 000 Kč.

IV. Posouzení opodstatněnosti ústavní stížnosti

12. Ústavní soud posoudil obsah ústavní stížnosti stěžovatele, seznámil se s obsahy napadených rozhodnutí obecných soudů a došel k závěru, že ústavní stížnost je zjevně neopodstatněná ve smyslu § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu.

13. Ústavní soud připomíná, že je soudním orgánem ochrany ústavnosti (čl. 83 Ústavy), není součástí soustavy obecných soudů (čl. 91 Ústavy) a není ve vztahu k nim v postavení soudu nadřízeného. Řízení o individuální ústavní stížnosti před Ústavním soudem není pokračováním řízení před obecnými soudy, ale zvláštním a specializovaným řízením, jehož předmětem je posouzení, zdali v předchozích řízeních nedošlo k zásahu do stěžovatelových základních práv a svobod zaručených mu ústavním pořádkem. Případný zásah do rozhodovací činnosti obecných soudů je spíše výjimkou a Ústavní soud opakovaně judikoval zásadu sebeomezení. I pokud by Ústavní soud shledal v předchozích řízeních pochybení na úrovni výkladu či aplikace jednoduchého (tj. podústavního) práva, nebude tato skutečnost sama o sobě zakládat důvod pro jeho zásah.

14. Ohledně prvních dvou námitek stěžovatele (tj. podjatost a nezákonnost soudkyně) je z pohledu ústavněprávního přezkumu stěžovatelem namítaných skutečností nejdříve nutno provést důsledné odlišení mezi účastníkem řízení a jeho právním zástupcem. Jak Ústavní soud uvedl již ve svém usnesení ze dne 24. září 1996 sp. zn. III. ÚS 234/96 (U 23/6 SbNU 234) u pořádkových opatření podle § 53 odst. 1 o. s. ř., která jsou ukládána právním zástupcům účastníka, jde o stav, kdy jsou tato uložena „při řízení“, které se týká účastníka, avšak jde o „vztah mezi advokátem a soudem, který nemá přímou souvislost s věcí samou“. Obdobně Ústavní soud uzavřel ve svém usnesení ze dne 4. června 2007 sp. zn. I. ÚS 818/06, že „právní zástupce žalobkyně není osobou, o jejíchž právech a povinnostech se v meritu věci rozhoduje, a týká se ho toliko usnesení o uložení pořádkové pokuty“.

15. Ústavnímu soudu se jeví, že stěžovatel ve své stížnosti opakovaně směšuje vlastní postavení s pozicí insolvenčního správce, který je jeho klientem a účastníkem řízení. Stěžovatel přitom vychází dle názoru Ústavního soudu ohledně své osoby z přepjatého chápání a přehnaně extenzivního výkladu procesních záruk vyplývajících ze zásad spravedlivého procesu pro účastníka řízení. V soudních řízeních se jedná a rozhoduje o právech a povinnostech účastníků, a právě proto jsou to oni (popř. vedlejší účastníci – srov. § 93 odst. 3 o. s. ř.), jimž jsou poskytovány zvýšené garance nezávislosti a nestrannosti soudu. Mezi tyto garance patří také institut vyloučení soudce z důvodu pochybností o jeho nepodjatosti ve smyslu § 14 a násl.

o. s. ř., jehož právní úprava je subsidiárně použitelná i pro insolvenční řízení včetně insolvenčních incidenčních sporů. Výslovná dikce § 15a odst. 1 o. s. ř. přiznává možnost vyjádřit se k osobám soudců toliko účastníkům řízení a obdobně také přezkum zmatečnostních vad, o které v principu v dané věci jde [viz § 229 odst. 1 písm. e) o. s. ř. – vyloučený soudce, § 229 odst. 1 písm. f) o. s. ř. – nesprávně obsazený soud], je konstruován ve prospěch účastníků řízení, popř. vedlejších účastníků. Ústavnímu soudu není známo, že by se právní teorie či soudní praxe měla přiklonit k tak rozšiřujícímu výkladu procesních pojistek, kterých se dovolává stěžovatel, jenž by měl svědčit osobám, které nejsou účastníky řízení (popř. vedlejšími účastníky), a nejsou tak adresáty meritorních rozhodnutí ani nemají právní zájem na výsledku řízení; (k tomu srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 24. dubna 2013 sp. zn. 23 Nd 145/2012, dostupné na http://nsoud.cz). Stejně tak je tomu dle názoru Ústavního soudu i u námitky stěžovatele ohledně nezákonného soudce: porušení zákazu odnětí zákonnému soudci (čl. 38 odst. 1 Listiny) nemůže být ve vztahu ke stěžovateli v projednávané věci použitelné již proto, že stěžovatel v postavení procesního zástupce účastníka nemá „svého“ zákonného soudce, pro jehož určení by byla stanovena předem známá pravidla ve smyslu citovaného článku Listiny – jeho soudcem (ve věci pořádkového opatření) je zákonný soudce účastníka, jehož zastoupení v daném soudním řízení převzal. Jinými slovy – institut zákonného soudce svědčí účastníkům řízení, a nikoli jejich zástupcům. Pokud během civilního řízení soud rozhoduje o záležitostech týkajících se osob odlišných od účastníka (srov. např. rozhodování o svědečném u předvolaného svědka či znalečném u ustanoveného znalce), rozhoduje o této otázce „zákonný soudce účastníka“, a nikoli zákonný soudce dané osoby od účastníka odlišné.

16. Ústavní soud má tudíž za to, že stěžovatelova ústavněprávní argumentace směřující k tomu, aby procesní zástupce byl svým vlastním jménem samostatně (tj. nezávisle na zastoupeném účastníkovi) oprávněn při řešení pořádkového opatření směřujícího proti němu jakožto zástupci vznášet námitku podjatého anebo nezákonného soudce způsobem, kterým tak činí stěžovatel, je v kontextu českého ústavního pořádku teoreticky i prakticky neodůvodněná, a nelze k ní dojít ani jakýmkoli korektním výkladem ústavních norem. Zástupce účastníka sice může mít ze všech ostatních osob odlišných od účastníků řízení vystupujících v té které procesní roli v průběhu řízení k účastníkovi takříkajíc „nejblíže“, a proto se může klamně jevit, že jsou ve srovnatelném postavení, avšak dle názoru Ústavního soudu tomu tak zřetelně není. Stěžovatel je v dané věci „pouze“ právním zástupcem insolvenčního správce, kterému v řízení anebo v souvislosti s ním poskytuje za úplatu odbornou právní pomoc, která je službou klientovi. K tomu se sluší doplnit, že pořádková pokuta dle § 53 o. s. ř. může být v rámci civilního řízení soudem uložena v zásadě komukoli, kdo se dopustí pokutou postižitelného jednání (např. i osobám z řad veřejnosti přítomným na soudním jednání) a těžko by bylo možno rozumně odůvodnit, proč by pokutou takto postižená osoba měla být při eventuálním přezkumu jejího uložení oprávněna namítat podjatost či nezákonnost soudce a dožadovat se následně přezkumu rozhodnutí o pořádkové pokutě (také) z těchto důvodů. Dle názoru Ústavního soudu by jednoznačně šlo o postup, který by se příčil účelu pořádkového opatření a neodpovídal by jeho relativně nižšímu významu. Vzhledem k neoprávněnosti stěžovatele uplatnit námitku podjatosti soudkyně pak na uvedených závěrech nemůže nic změnit ani stěžovatelem doplněná argumentace ohledně objektivních pochybností u tzv. vnějších pozorovatelů ohledně podjatosti soudkyně ilustrovaných na výsledku průzkumu veřejného mínění, jejž si stěžovatel v květnu 2020 zadal u agentury STEM/MARK na representativním vzorku více než 1 000 respondentů v České republice ve věku nad 15 let (uvedený průzkum měl za cíl vyhodnotit názory veřejnosti na potenciální podjatost soudce za stavu obdobného souzené věci – tj. v anonymizované modelové situaci, přičemž 84 % dotazovaných osob bez statisticky významných rozdílů mezi jednotlivými sociodemografickými skupinami dotazovaných osob se vyslovilo tak, že daná soudkyně by měla být z projednávání věci za daných okolností vyloučena pro podjatost).

17. K obdobným závěrům pak dochází i ESLP, který opakovaně judikoval, že uložení pořádkové pokuty soudem je opatření procesní povahy a toto rozhodnutí nemá parametry rozhodnutí o občanských právech nebo závazcích či dokonce trestního obvinění dle čl. 6 odst. 1 Úmluvy, přičemž tak na něj nelze vztahovat požadavky vyplývající ze zásad spravedlivého procesu ve smyslu čl. 6 Úmluvy, a to včetně posuzování otázek „nezávislosti a nestrannosti" o pořádkové pokutě rozhodnuvšího soudu – k tomu viz rozsudek první sekce ESLP ve věci *Žugič proti Chorvatsku* ze dne 31. května 2011, stížnost 3699/08, zejména výslovně body 63 a 70, či rozhodnutí Komise ve věci *Veriter proti Francii* ze dne 2. září 1996, stížnost 25308/94, popř. obdobně ohledně pořádkové pokuty uložené soudem za urážlivé jednání během trestního řízení viz rozhodnutí o přijatelnosti stížnosti čtvrté sekce ESLP ve věci *Jurík proti Slovensku* ze dne 18. března 2003, stížnost 50237/99 [a k tomu dále viz např. nález Ústavního soudu ze dne 23. září 2015 sp zn. IV. ÚS 910/15 (N 177/78 SbNU 627), zejména bod 15]. Ústavní soud zdůrazňuje, že jím v předchozí větě citovaná judikatura ESLP se navíc týkala přímo účastníků řízení, a nikoli jejich zástupců. Pokud tedy ESLP nepovažuje rozhodování o pořádkových opatřeních směřujících proti účastníkům řízení za rozhodování spadající pod režim čl. 6 odst. 1 Úmluvy, tím méně (tj. při použití argumentu „*a maiori ad minus*") lze uvažovat o tom, že by se dané garance měly vztahovat na rozhodování o pořádkových opatřeních směřujících vůči procesnímu zástupci účastníka. Veškerá rozhodnutí ESLP týkající se garancí nestrannosti a nezávislosti soudu, na něž se ve své stížnosti stěžovatel odkazoval a citoval z nich (viz výše bod 8 tohoto usnesení), se týkala rozhodování soudů ve věci samé, a proto nejsou co do použitelnosti v nich obsažené argumentace pro projednávanou věc týkající se nemeritorního rozhodnutí relevantní.

18. K samotnému uložení pořádkové pokuty stěžovateli soudem prvního stupně Ústavní soud uvádí, že se při posouzení stěžovatelem předestřených skutečností a právní argumentace soustředil na dva okruhy úvah. Do prvního okruhu spadají samotné události při soudním jednání u soudu prvního stupně konaném dne 29. března 2019. Průběh a trvání verbální konfrontace stěžovatele se soudkyní považuje Ústavní soud přinejmenším v hlavních rysech za nesporné (viz též popis chování stěžovatele v bodě 3 tohoto usnesení). Stěžovatel byl mnohokrát soudkyní vyzván, aby od svého rušivého jednání upustil a aby se usadil na jemu vyhrazené místo. Stěžovatel opakovaně soudkyni ve vedení jednání přerušoval, aniž by mu bylo uděleno slovo, a v soudním jednání odmítal pokračovat. Stěžovatel prakticky nijak nereagoval na poučení soudkyně o možnosti uložení pořádkové pokuty, naopak dal výslovně najevo, že s tímto postupem je srozuměn. Situaci muselo ukončit až vyvedení stěžovatele ze soudní budovy justiční stráží. Obě napadená rozhodnutí obecných soudů rušivé jednání stěžovatele podrobně popisují a podřazují jej pod režim § 53 odst. 1 o. s. ř. Obecné soudy respektovaly § 169 odst. 1 o. s. ř., podle kterého musí usnesení soudu obsahovat mimo jiné náležitosti i odpovídající odůvodnění výroku. Stěžovatel byl co do možnosti uložení pořádkové pokuty soudkyní předem varován, a přesto od svého jednání neupustil – pokuta byla užita jako *ultima ratio*. Pokuta byla stěžovateli uložena v částce 5 000 Kč, což je při dolní hranici zákonného rozpětí, a je navíc svojí výší bagatelní, která sama o sobě velmi relativizuje závěr o možném zásahu do základních práv a svobod stěžovatele z důvodu nízké intenzity dopadu do jeho individuální právní sféry. Ústavní soud odkazuje na vlastní judikaturu v oblasti pořádkových pokut (z recentní doby viz např. usnesení ze dne 23. března 2020 sp. zn. I. ÚS 137/20, usnesení ze dne 11. února 2000 sp. zn. III. ÚS 227/20, usnesení ze dne 18. prosince 2019 sp. zn. III. ÚS 3774/19 anebo usnesení ze dne 30. září 2019 sp. zn. II. ÚS 2922/19, vše dostupné na http://nalus.usoud.cz) a zdůrazňuje, že při jejich přezkumu se v zásadě limituje na zjevné nepřiměřenosti (excesy), zejména co do výše dané sankce, nepřezkoumatelnosti odůvodnění a případné libovůle při samotném rozhodování. V těchto ohledech však nemá Ústavní soud vůči napadeným rozhodnutím jakékoli ústavněprávní výhrady a požadavek na provedení tzv. Alexyho testu proporcionality u pořádkové pokuty těchto parametrů považuje za nadbytečný.

Ústavní soud ani nesdílí názor stěžovatele, že i přes jím namítané hájení principů spravedlivého procesu, které nejsou samoúčelné (s čímž se Ústavní soud jinak ztotožňuje), by jeho chování bylo vůbec případné na ústavněprávní úrovni zvláštním způsobem chránit. Pokud stěžovatel ve stížnosti hovoří o tom, že mu během soudního jednání šlo o „… objasnění stěžovatelem tvrzeného skutku …“, je třeba konstatovat, že stěžovatel jako procesní zástupce insolvenčního správce není v občanském soudním řízení v pozici, aby popsaným jednáním „objasňoval skutky soudce“ – toto není jeho rolí ani k tomu nemá právní či jiné prostředky.

19. Druhým okruhem úvah, kterými se Ústavní soud při posuzování věci zaobíral, je otázka tvrzeného předpřipraveného rozsudku v incidenčním sporu ve věci samé. V obecné rovině se jistě lze ztotožnit se závěry judikatury, která je na toto téma dostupná [viz nález Ústavního soudu ze dne 21. ledna 2013 sp. zn. IV. ÚS 3115/12 (N 17/68 SbNU 229), zejména bod 45, či usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 9. února 2016 č. j. Nao 323/2015-136, zejména body 9 až 12, dostupné na http://nssoud.cz, nebo rozsudek ESLP ze dne 21. září 1993 ve věci *Kremzow proti Rakousku*, stížnost 12350/86, zejména body 70 až 72] a která obdobné situace „bez dalšího“ jako nezákonné či neústavní neshledává. Nicméně vždy půjde právě o konkrétní skutkové okolnosti každého jednotlivého případu. Soudní moc jako garant spravedlnosti musí požívat důvěry veřejnosti. Přitom je třeba mít na zřeteli, že v případě praktik spočívajících v přípravě konceptů soudních rozhodnutí ještě před jednáním ve věci samé, popř. před dokončením dokazování, může jít o situaci citlivou a při jejím nezvládnutí příslušným soudcem o situaci až nežádoucí. Jakkoli je možno rozumět tomu, že o některých sporech si lze učinit určitý předběžný úsudek předem, nebo že s ohledem na jejich rozsáhlost či složitost je dokonce potřebné pracovní úvahy strukturovat již ve formě evokující rozhodnutí, pak přínos takovýchto pracovních podkladů pro soudce vyvažuje eventuální negativní důsledek spočívající v tom, že je soudce musí být připraven rozumně vysvětlit v případě, že jejich existence je účastníkem (či jeho právním zástupcem) spontánně zjištěna, neboť princip ochrany důvěry občanů v nezávislé a nestranné soudní rozhodování vyžaduje mimo jiné i to, aby soud postupoval při výkonu jemu svěřené pravomoci přesvědčivě, předvídatelně a transparentně. Autorita soudní moci a její nestrannost jsou ústavními hodnotami, které jsou součástí pojmu právního státu podle čl. 1 odst. 1 Ústavy [k tomu srov. např. nález Ústavního soudu ze dne 15. listopadu 2010 sp. zn. I. ÚS 517/10 (N 223/59 SbNU 217), zejména bod 93]. V určité míře nad rámec věci pak Ústavní soud souhlasí se stěžovatelem, že dnes již s pravděpodobností blížící se jistotě nikdo nezjistí, co bylo obsahem dané listiny, kterou měl stěžovatel v podkladech soudkyně zahlédnout, zdali šlo o předpřipravený rozsudek, či nikoli (popř. v jaké fázi rozpracovanosti). Také s přihlédnutím k tomu, že soudkyně již v jedné ze souvisejících věcí (tj. v jiném incidenčním sporu vedeném pod sp. zn. 32 ICm 2312/2017 v souvislosti s kmenovým řízením dlužnice u Krajského soudu v Ostravě) byla pravomocně shledána za vyloučenou z důvodů pochybností o její nepodjatosti, možného hospodářského dopadu výsledku sporu (hodnota předmětu řízení vyjádřená v českých korunách ve výši cca 10 mld. Kč) a exponovanosti kauzy úpadku dlužnice jako takové, se Ústavnímu soudu jeví, že soudkyně měla za daných okolností projevit více odvahy, postavit se k situaci čelem a případné pochyby stěžovatele, resp. insolvenčního správce jakožto jeho klienta, rozptýlit. Případy významem srovnatelné s kmenovým insolvenčním řízením a s ním souvisejícími hlavními incidenčními spory mohou přinášet vypjaté momenty a zvýšené tlaky, a to i od právních zástupců stran, se kterými si však soudci musí být schopni uspokojivě poradit. Ústavní soud přitakává stěžovateli i v tom, že odvolacím soudem předestřené prostředky řešení vzniklé situace (tj. *ex post* podání podnětu k veřejnému ochránci práv či stížnosti na soudce) by byly za obvyklých poměrů téměř jistojistě neefektivní. Dle názoru Ústavního soudu je v podobných situacích přednější pokusit se daný stav procesně relevantním způsobem zachytit (skrze protokolaci či podání účastníka) a následně, v závislosti na dalším průběhu řízení, s ním argumentačně pracovat, a to i na úrovni eventuálních pochybností o nepodjatosti soudce. Nicméně nelze souhlasit s tím, že by

v obdobných situacích měli účastníci aktivně „přebírat řízení“ soudního jednání a trvat na úkonech, které jsou neopodstatněné či neúčelné (tj. zejména přivolání soudních funkcionářů do soudní síně), a nedbat přitom pokynů soudu.

20. Ústavní soud uzavírá, že celkově se mu z obsahu projednané stížnosti jeví, že se stěžovatel snaží prostřednictvím argumentace týkající se pořádkové pokuty vykreslit samotný incidenční spor jako zmatečné řízení. Ačkoli skutečnosti namítané stěžovatelem jistě pozornost zasluhují, řízení o ústavní stížnosti proti pořádkové pokutě uložené právnímu zástupci účastníka není pro danou snahu přiléhavým argumentačním fórem (k tomu má stěžovatel, resp. jeho klient, účinnější prostředky nápravy – zejména žalobu pro zmatečnost řízení ohledně incidenčního sporu, jejíž vyřízení obecnými soudy může být při splnění zákonem daných podmínek předmětem plnohodnotného ústavněprávního přezkumu; k tomu srov. zejména výše citovaný nález Ústavního soudu ze dne 27. května 2015 sp. zn. I. ÚS 1811/14). Ústavní soud také nepřehlédl, že insolvenční správce (právně zastoupen stěžovatelem) podal dne 12. listopadu 2019 u Ústavního soudu ústavní stížnost, které byla přidělena sp. zn. III. ÚS 3663/19 a která směřovala proti usnesení Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. září 2019 č. j. 13 VSOL 563/2019-1195, jímž bylo rozhodnuto o tom, že soudkyně Krajského soudu v Ostravě JUDr. Simona Pittermannová není vyloučena z projednávání a rozhodnutí incidenčního sporu. Tato ústavní stížnost byla Ústavním soudem odmítnuta pro předčasnost postupem dle § 43 odst. 1 písm. e) zákona o Ústavním soudu jako nepřípustná s tím, že dané řízení i nadále běží a nedošlo k vyčerpání všech procesních prostředků k ochraně práv insolvenčního správce. Tato již odmítnutá ústavní stížnost byla co do namítaných ústavněprávních deficitů v rozsahu podjatosti (resp. vyloučení) soudkyně téměř naprosto totožná se stížností stěžovatele a i tento fakt dle názoru Ústavního soudu svědčí o tom, že se stěžovatel v nyní projednávané věci dovolává ústavní ochrany převážně z důvodů, které jak je vyloženo shora, mohou svědčit insolvenčnímu správci, nikoli však stěžovateli osobně.

21. Ústavní soud tedy v projednávané věci neshledal základní předpoklad opodstatnění ústavní stížnosti, kterým je existence zásahu do základních práv nebo svobod stěžovatele. Ústavní procesněprávní rámec představovaný především principy spravedlivého procesu, jak vyplývají z čl. 36 a 38 Listiny, jakož i z čl. 6 Úmluvy, překročen ze strany obecných soudů nebyl. Vzhledem k tomuto závěru nemohlo dojít ani k zásahu do stěžovatelova vlastnického práva ve smyslu čl. 11 Listiny a čl. 1 Dodatkového protokolu k Úmluvě. Proto z výše uvedených důvodů Ústavní soud mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků odmítl ústavní stížnost podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný.

Usn. č. 14
Posuzování nároků na náhradu škody na zdraví
(sp. zn. II. ÚS 3025/19 ze dne 23. června 2020)

Ve vztahu k tvrzenému zásahu do stěžovatelova práva na rovné zacházení, zaručeného čl. 1 Listiny a čl. 2 Úmluvy o právech dítěte, nelze reálně srovnávat – z hlediska odškodnění – osoby, kterým byla způsobena škoda na zdraví již v útlém věku (předtím, než měly možnost se lidsky a profesně profilovat), s osobami, jejichž zdraví bylo poškozeno až v pozdějším průběhu života. Zákon poskytuje pro oba tyto druhy zásahů do zdraví odlišné možnosti odškodnění (diferencované druhy nároků), přičemž v případech prvně uvedených náleží vcelku logicky přednost jednorázovému odškodnění před hypotetickou konstrukcí permanentní celoživotní ztráty výdělku. Stěžovatel měl k dispozici úpravu náhrady škody za ztížení (či v jeho případě ztrátu) společenského uplatnění.

Usnesení

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedkyně senátu Kateřiny Šimáčkové a soudců Ludvíka Davida (soudce zpravodaj) a Vojtěcha Šimíčka ve věci ústavní stížnosti stěžovatele P. P., zastoupeného R. P., opatrovnicí, a právně zastoupeného JUDr. Viktorem Pakem, advokátem, se sídlem Francouzská 28, Praha 2, proti usnesení Nejvyššího soudu ze dne 30. 5. 2019 č. j. 25 Cdo 433/2019-201 a rozsudku Krajského soudu v Ostravě ze dne 2. 10. 2018 č. j. 11 Co 25/2018-177, takto:

Ústavní stížnost se odmítá.

Odůvodnění

1. Stěžovatel se ústavní stížností domáhá zrušení v záhlaví označených rozhodnutí, neboť má za to, že jimi bylo zasaženo do jeho práva na osobní integritu zaručeného čl. 7 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), práva na spravedlivý proces zaručeného čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a práva na úplnou a spravedlivou náhradu škody na zdraví vyplývajícího z čl. 11 odst. 1 a čl. 31 Listiny a čl. 24 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně. Stěžovatel dále namítá porušení zásady rovného zacházení zakotvené v čl. 1 Listiny a čl. 2 Úmluvy o právech dítěte.

2. Z ústavní stížnosti a připojených rozhodnutí vyplývají následující skutečnosti. Stěžovatel byl těsně po svém porodu, dne 8. 6. 1993, hospitalizován na infekčním oddělení Fakultní nemocnice Ostrava (dále jen „vedlejší účastnice“). V důsledku podcenění rizik a zanedbání péče ze strany zaměstnanců vedlejší účastnice došlo u stěžovatele k rozsáhlé poruše centrálního nervového systému, čímž se stěžovatel stal plně odkázaným na pomoc okolí. Dopisem ze dne 24. 2. 2010 sdělilo Ministerstvo zdravotnictví matce stěžovatele, že v postupu vedlejší účastnice byla shledána závažná pochybení při poporodní péči o stěžovatele.

Rozhodnutím České správy sociálního zabezpečení č. j. R-12.6.2015-422/930 608 5943 ze dne 12. 6. 2015 byl stěžovateli přiznán zpětně od 8. 6. 2011 nárok na invalidní důchod III. stupně.

3. Stěžovatel se žalobou podanou dne 29. 10. 2015 u Okresního soudu v Ostravě (dále jen „nalézací soud“) domáhal po vedlejší účastnici náhrady za ztrátu na výdělku při invaliditě v důsledku újmy na zdraví ve výši 1 209 812 Kč s příslušenstvím a 16 363 Kč měsíčně. Nalézací soud rozsudkem ze dne 26. 10. 2017 č. j. 85 C 273/2015-113 žalobě částečně vyhověl. Vedlejší účastnici byla uložena povinnost zaplatit stěžovateli 331 805 Kč s příslušenstvím a dále povinnost platit stěžovateli 5 529 Kč měsíčně, ve zbytku byla žaloba zamítnuta. V odůvodnění nalézací soud uvedl, že nelze akceptovat, aby se stěžovateli nedostalo žádného odškodnění. Nalézací soud vyhodnotil žalobní nárok jako nárok na náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě ve smyslu § 447 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, v rozhodném znění, (dále jen „zákon č. 40/1964 Sb.“).

4. Rozsudek nalézacího soudu napadli stěžovatel i vedlejší účastnice odvoláním ke Krajskému soudu v Ostravě (dále jen „odvolací soud“). Odvolací soud v záhlaví uvedeným rozsudkem potvrdil rozsudek nalézacího soudu v rozsahu výroků, kterými byla žaloba zamítnuta; výroky, kterými byla stěžovateli nalézacím soudem přiznána náhrada za ztrátu na výdělku, však změnil tak, že se žaloba na zaplacení částky 396 761 Kč s příslušenstvím a na uložení povinnosti platit stěžovateli počínaje od 1. 10. 2018 měsíčně částku 6 041 Kč (stěžovatel v reakci na odvolání vedlejší účastnice svou žalobu co do výše částek z důvodu valorizace náhrad částečně změnil) zamítá. Odvolací soud dospěl k názoru, že vzhledem k tomu, že stěžovatel v důsledku trvalých následků způsobených zanedbáním poporodní péče nikdy nepracoval, nemůže v jeho případě dojít ke ztrátě na výdělku, a tento nárok proto v jeho případě nevznikl. Odvolací soud dovodil, že předpokladem aplikace ustanovení § 447 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb. je, že stěžovatel nějakého výdělku dosahoval, a tedy že došlo k jeho snížení v důsledku vzniklé škody. Odvolací soud upozornil, že v daném případě náhradu za utrpěnou škodu na zdraví a potažmo i náhradu za ztrátu stěžovatelova pracovního potenciálu bylo třeba požadovat v rámci náhrady za ztížení společenského uplatnění podle § 444 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb.; tento nárok je však promlčen. Odvolací soud shodně s nalézacím soudem konstatoval, že dopisem ze dne 24. 2. 2010 Ministerstvo zdravotnictví matce stěžovatele sdělilo, že se vedlejší účastnice dopustila závažného pochybení při péči o stěžovatele, nejpozději od tohoto dne si proto mohla učinit úsudek o tom, že vedlejší účastnice za škodu odpovídá. Pokud stěžovatel nárok uplatnil až 29. 10. 2015, jde o nárok promlčený.

5. V rozsahu odvolacím soudem změněných výroků podal stěžovatel dovolání, které Nejvyšší soud v záhlaví označeným usnesením odmítl. Nejvyšší soud se ztotožnil s názorem odvolacího soudu, že odškodnění potenciálu uplatnit se na trhu práce (aniž by poškozený dříve pracoval) je součástí náhrady za ztížení společenského uplatnění, kterou byl stěžovatel oprávněn požadovat nejpozději do dvou let ode dne, kdy se o vzniku této škody a o tom, kdo za ni odpovídá, dozvěděl (subjektivní lhůta dle § 106 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb.). Námitku stěžovatele, že promlčecí lhůta počala běžet až ode dne 12. 6. 2015, kdy byl stěžovateli přiznán invalidní důchod, Nejvyšší soud neakceptoval, jelikož v souladu s nižšími soudy dovodil, že stěžovatel měl prostřednictvím své matky, která je současně jeho opatrovnicí, všechny informace o vzniku škody a jejím původci nejpozději v roce 2012. Nejvyšší soud proto uzavřel, že v situaci, kdy zákon upravuje právo na náhradu škody jako promlčitelné, nelze takové promlčené právo na náhradu za ztížení společenského uplatnění nahradit konstrukcí majetkové ztráty ve formě náhrady za ztrátu na výdělku.

6. V ústavní stížnosti stěžovatel namítá, že argumentace obecných soudů popírá stěžovatelovo právo na rovné zacházení (rovnost v právech) vycházející z čl. 1 Listiny. Nerovné postavení spatřuje stěžovatel v tom, že osoby, které jsou již „profesně vyhraněné“, jsou zvýhodněny v rámci uplatňování náhrady škody oproti osobám, kterým byla škoda na zdraví způsobena ještě před profesním vyhraněním. Stěžovatel je znevýhodněn při uplatňování nároků

na náhradu škody pouze z toho důvodu, že nikdy nedosahoval výdělku, od kterého by mohla být odvozena náhrada za ztrátu na výdělku. Z toho v obecné rovině rovněž plyne, že škůdce, který trvale poškodí něčí zdraví, je zvýhodněn oproti škůdci, který poškodí něčí zdraví až v pozdějším průběhu života poškozeného, což je dle názoru stěžovatele v rozporu se základní zásadou soukromého práva, totiž že nikdo nesmí těžit ze svého nepoctivého nebo protiprávního jednání (§ 6 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Neústavnost napadených rozhodnutí stěžovatel dále opírá o ustanovení čl. 2 Úmluvy o právech dítěte, které zakazuje diskriminaci na základě duševní nezpůsobilosti. S odkazem na judikaturu Ústavního soudu [např. v ústavní stížnosti vícekrát citovaný nález Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573)] stěžovatel bez podrobnější argumentace tvrdí, že rozhodnutími obecných soudů byl porušen princip plného odškodnění za utrpěnou újmu na zdraví vyplývající z čl. 11 a 31 Listiny a z čl. 24 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně.

7. Stěžovatel dále ve své ústavní stížnosti konstatuje, že závěry Nejvyššího soudu zjevně odporují skutkovým zjištěním nalézacího soudu a odvolacího soudu. Stěžovatel právo na náhradu škody za ztrátu na výdělku považuje za nepromlčené, přičemž v této souvislosti odkazuje na závěr nalézacího soudu, že stěžovatel se konkrétní výši škody dozvěděl až z rozhodnutí České správy sociálního zabezpečení č. j. R-12.6.2015-422/930 608 5943 ze dne 12. 6. 2015, kterým byl stěžovateli přiznán zpětně od 8. 6. 2011 invalidní důchod III. stupně. Dle názoru stěžovatele lze až ode dne vydání tohoto rozhodnutí o invalidním důchodu uplatňovat právo na náhradu škody a až od tohoto dne běží subjektivní promlčecí lhůta. Tím, že Nejvyšší soud právo stěžovatele považoval za promlčené, se dle stěžovatele odchýlil od své konstantní judikatury, v rámci které byl pro započetí běhu promlčecí lhůty v případě náhrady za ztrátu na výdělku při invaliditě vždy určující den doručení rozhodnutí o výši invalidního důchodu poškozenému. Z toho stěžovatel dovozuje, že se obecné soudy odchýlily od své rozhodovací praxe, čímž došlo k porušení práva stěžovatele na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.

8. Ústavní soud nejprve posoudil splnění podmínek řízení a shledal, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněným stěžovatelem, který byl účastníkem řízení, ve kterém byla vydána rozhodnutí napadená ústavní stížností, a Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatel je právně zastoupen v souladu s požadavky zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů, (dále jen „zákon o Ústavním soudu“) a ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 zákona o Ústavním soudu *a contrario*), neboť stěžovatel vyčerpal všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svého práva.

9. Ústavní soud dále posoudil obsah ústavní stížnosti a dospěl k závěru, že tato představuje zjevně neopodstatněný návrh ve smyslu § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Uvedené ustanovení v zájmu racionality a efektivity řízení před Ústavním soudem dává tomuto soudu pravomoc posoudit „přijatelnost“ návrhu ještě předtím, než dospěje k závěru, že o návrhu rozhodne meritorně nálezem, přičemž jde o specifickou a relativně samostatnou část řízení, která nemá charakter řízení kontradiktorního a ve které může Ústavní soud rozhodnout jen na základě obsahu napadených rozhodnutí orgánů veřejné moci a údajů obsažených v samotné ústavní stížnosti.

10. Podle čl. 83 Ústavy České republiky je Ústavní soud soudním orgánem ochrany ústavnosti. V řízení o ústavní stížnosti je tudíž jeho pravomoc založena výlučně k přezkumu rozhodnutí či namítaného zásahu z hlediska ústavnosti. Jestliže je ústavní stížnost vedena proti rozhodnutí obecného soudu, není povinnost ústavněprávní argumentace naplněna, je-li namítána toliko věcná nesprávnost či nerespektování podústavního práva, neboť takovou argumentací je Ústavní soud stavěn do role pouhé další instance v soustavě obecných soudů, jíž však není [srov. nález sp. zn. IV. ÚS 1584/16 ze dne 18. 4. 2017 (N 61/85 SbNU 129)]. Pravomoc Ústavního soudu je totiž založena toliko k přezkumu z hlediska ústavnosti, tedy ke

zkoumání, zda postupem a rozhodováním obecných soudů nebylo zasaženo do ústavně zaručených práv stěžovatele a zda lze řízení jako celek považovat za spravedlivé.

11. Ústavní soud na prvém místě konstatuje, že stěžovatel ve své ústavní stížnosti sice tvrdí některá porušení svých ústavně garantovaných práv, všechna tvrzená porušení se však zakládají na mylné právní konstrukci, potažmo na nesprávné právní klasifikaci daného nároku. Jak obecné soudy stěžovateli opětovně vysvětlily, jeho nárok na náhradu škody na zdraví bylo třeba uplatnit jako nárok na náhradu za ztížení společenského uplatnění podle § 444 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb., a nikoli jako náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě ve smyslu § 447 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb. Tento závěr je ústavně souladný a stěžovatel s ním ostatně v ústavní stížnosti ani přímo nepolemizuje.

12. Ve vztahu k tvrzenému zásahu do stěžovatelova práva na rovné zacházení zaručeného čl. 1 Listiny a čl. 2 Úmluvy o právech dítěte dospěl Ústavní soud k závěru, že se v daném případě o nerovné, resp. diskriminační zacházení nejedná. Nelze totiž reálně srovnávat – z hlediska odškodnění – osoby, kterým byla způsobena škoda na zdraví již v útlém věku (předtím, než měly možnost se profesně profilovat), s osobami, jejichž zdraví bylo poškozeno až v pozdějším průběhu života. Zákon poskytuje pro oba tyto druhy zásahů do zdraví odlišné možnosti odškodnění (diferencované druhy nároků), přičemž v případech prvně uvedených náleží vcelku logicky přednost jednorázovému odškodnění před hypotetickou konstrukcí permanentní celoživotní ztráty výdělku. Stěžovatel měl k dispozici úpravu náhrady škody za ztížení (či v jeho případě ztrátu) společenského uplatnění, pro niž však marně uplynula promlčecí lhůta k uplatnění nároku. Oproti tomu náhrada škody za ztrátu na výdělku je specifickou formou odškodnění těch osob, jejichž dosavadní příjem poklesl v přímé souvislosti s poškozením zdraví. Nelze tedy učinit závěr, že stěžovateli nebyla přiznána náhrada škody pouze z důvodu, že nelze určit jeho výdělek. Nároku, ve kterém by určení výdělku hrálo roli, se totiž stěžovatel, vzhledem k charakteru poškození svého zdraví, vůbec nemohl domáhat (na což obecné soudy správně poukazují). Stěžovatel měl namísto toho k dispozici prostředek, jímž se mohl domoci plného odškodnění, a to z titulu nároku na náhradu za ztížení společenského uplatnění.

13. Ve vztahu k namítanému právu na plné odškodnění za utrpěnou újmu na zdraví, kterého se stěžovatel dovolává na základě čl. 11 a 31 Listiny a čl. 24 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně, Ústavní soud uvádí, že princip plného odškodnění se týká rozsahu odškodňování; směřuje především k extenzivnímu výkladu ustanovení týkajících se náhrady škody ve smyslu zahrnutí všech nákladů, kterým byl poškozený vystaven v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním škůdce [k tomu např. nález sp. zn. IV. ÚS 444/11 ze dne 5. 12. 2012 (N 200/67 SbNU 573) nebo nález sp. zn. I. ÚS 2930/13 ze dne 11. 11. 2014 (N 205/75 SbNU 297)]. Z principu plného odškodnění však nelze dovodit založení či „obživnutí“ již promlčeného nároku. Ustanoveními čl. 11 a 31 Listiny a čl. 24 Úmluvy o lidských právech a biomedicíně je totiž chráněno právo již konstituované, a tedy existující, a nikoli pouze tvrzený (*scire* nepodložený) nárok na ně (srov. usnesení sp. zn. III. ÚS 2585/15 ze dne 8. 3. 2016). Ani v tomto ohledu tedy obecné soudy nijak nevybočily z mezí ústavně garantovaných práv stěžovatele.

14. Ústavní soud v rozhodnutích obecných soudů nespatřuje ani porušení práva na spravedlivý proces ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny a čl. 6 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Především odůvodnění napadeného usnesení Nejvyššího soudu je jak z hlediska výkladu podústavního práva, tak z hlediska namítaných zásahů do ústavně garantovaných práv stěžovatele přesvědčivé. Rovněž závěry obecných soudů týkající se – potenciálního (byl-li by nárok právem podložen a vznesena námitka promlčení) – promlčení nároku stěžovatele na uplatnění náhrady škody v subjektivní dvouleté promlčecí době dle § 106 odst. 1 zákona č. 40/1964 Sb. jsou řádně odůvodněné a v souladu s ustálenou rozhodovací praxí obecných soudů. Informace o způsobené škodě a jejím původci měl stěžovatel postaveny

najisto nejpozději v roce 2012. V době podání žaloby, tj. dne 29. 10. 2015, byl již adekvátní nárok promlčen. Stěžovatelem předestřená judikatura Nejvyššího soudu a Ústavního soudu je nepřípadná, neboť se netýká posuzované problematiky; např. stěžovatelem citovaný rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. 8. 2006 sp. zn. 25 Cdo 401/2005 se týká náhrady škody na zdraví po skončení pracovní neschopnosti.

15. Argumentace stěžovatele o počátku běhu promlčecí lhůty pro nárok na náhradu za ztrátu na výdělku dnem přiznání invalidního důchodu je mimoběžná, neboť nárok na náhradu za ztrátu na výdělku nikdy v případě stěžovatele nepřicházel v úvahu. Stěžovatel taktéž tvrdí, že odvolací soud vyjádřil názor, že se stěžovatel měl náhrady škody na zdraví domáhat za pomoci ustanovení § 447 odst. 3 zákona č. 40/1964 Sb. (o počátku běhu lhůt k uplatnění jím aplikovaného nároku), a upozorňuje, že předmětné ustanovení nebylo v době způsobení škody v platnosti. Ústavní soud k tomu uvádí, že tyto poznatky z rozhodnutí odvolacího soudu neplynou. Odvolací soud pouze na citované ustanovení podpůrně odkázal v tom smyslu, že i dle tohoto, později přijatého ustanovení, by byl nárok promlčen.

16. Ústavní soud s ohledem na výše uvedené uzavírá, že základní práva označená stěžovatelem dotčenými rozhodnutími porušena nebyla. Jakkoli se Ústavní soud ztotožňuje s konstatováním Nejvyššího soudu, že se z lidského hlediska jedná o politováníhodný případ, stěžovateli nelze přiznat právo na náhradu škody, které mu v relaci k nároku jím uplatněnému nesvědčí, přičemž řádné a včasné uplatnění odpovídajícího nároku – se zcela odlišnou právní i skutkovou konstrukcí – v zákonné lhůtě bylo v dispoziční sféře opatrovnice stěžovatele a jeho uplatnění nebránily žádné obecným soudům známé okolnosti. Ústavní soud proto ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu jako návrh zjevně neopodstatněný.